İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesi ve Eserde Geçen İkilemeler Üzerine Gramatikal Tahliller

Yüksek Lisans Tezi

Esma Bektaş

Temmuz 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesi ve Eserde Geçen İkilemeler Üzerine Gramatikal Tahliller

Yüksek Lisans Tezi

Esma Bektaş

Danışman

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Temmuz 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Esma Bektaş tarafından hazırlanan "Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesi ve Eserde Geçen İkilemeler Üzerine Gramatikal Tahliller" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Dr. Öğr. Ü. Abidin Karasu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur Gürsu
İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 13/07 / 2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin İSNAD yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin altı kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Danışmanın Unvanı Adı Soyadı

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Esma Bektaş

ÖZET

Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesi ve Eserde Geçen İkilemeler Üzerine Gramatikal Tahliller

Bektaş, Esma

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Temmuz, 2023

Bu çalışmada 19. yüzyılda Osmanlı Dönemi'nde tercüme edilmiş *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi* adlı eserin bir tanıtımı, transkripsiyonu ve hikâyede geçen *ikileme*ler üzerine dilbilimsel bir inceleme yapılmıştır. Hikâyenin nüshaları, tercümeleri, tarihî ve edebî bağlamı, edebî türü, tercüme sebebi, muhtevası, dil ve üslubu hakkında bilgiler verilmiştir. Metnin transkripsiyonu, J. W. Redhouse'un *Turkish and English Lexicon* adlı sözlüğü aracılığıyla yapılmıştır. Sözlükteki kısa ve uzun ünlü değerleri yazılmış ve transkripsiyon karşılıkları belirlenmiştir. Modern kullanımdan farklı kelimeler için *vulgarize* biçimleri dipnotlarda verilmiştir. Transkripsiyonu yapılan metin, *ikileme*ler yönünden incelenmiştir. *İkileme*ler, Türkçenin her döneminde çok kullanılmış bir dil formudur. Bu sık kullanılan formlar üzerine bir araştırma tarihi verilmiştir. Literatürde, *ikileme*ler hakkında birçok terim önerisi mevcuttur. Bu bağlamda, çalışmada esas alınan terim *ikileme* terimidir. *İkileme*ler konusunda muhtelif tasnifler söz konusudur. Bu yapıların, *fonolojik*, *morfolojik*, *sentaktik*, *semantik*, *etimolojik*, *stilistik* ve *edebî* açılardan vs. incelendiği görülmektedir. Tercihen, bu çalışmada *ikileme*ler anlamsal, biçimsel ve kökensel açıdan incelenmiştir. Bu tezde, adı geçen metindeki 526 *ikileme* üzerine inceleme yapılmıştır. Semantik tahlilde, *cihet-i camia teorisi* üzerinden bir tasnif yapılmıştır. Böylelikle anlamsal tasnif için yeni bir öneri sunulmuştur. Morfolojik analizde, *ikileme*ler, *sıralı* ve *bağlaçlı* olmak üzere iki grupta incelenmiştir. *Etimolojik* analizde, Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimeler için dokuz kombinasyon oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyfü zü'l-Yezen, ikileme, cihet-i camia, sıralı ikileme, bağlaçlı ikileme.

ABSTRACT

The Translation of Saif Dhi-Yazan Sultan's Story and Grammatical Analyses on The Hendiadyses in The Work

Bektaş, Esma

Master's Thesis, Department of Turkish Languages and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

July, 2023

In this study, an introduction, transcription and a linguistic analysis on the *hendiadys*es in the story of Saif Dhi-Yazan Sultan's Story, which was translated in the Ottoman Period in the 19th century, have been made. Information about the copies, translations, historical and literary context, literary genre, reason for translation, content, language and style of the story has been given. The transcription of the text has been carried out through J. W. Redhouse's *Turkish and English Lexicon*. Short and long vowel values in the dictionary have been written and transcription equivalents have been determined. For words different from modern usage, vulgarised forms have been given in footnotes. The transcribed text was analysed in terms of *hendiadys*es. *Hendiadys* is a language form that has been widely used in every period of Turkish. A research history has been given on these frequently used forms. In the literature, there are many term suggestions about *hendiadys*es. In this context, the term taken as a basis in this study is the term "ikileme". There are various classifications about *hendiadys*es. It is observed that these structures are examined from *phonological*, *morphological*, *syntactic*, *semantic*, *etymological*, *stylistic* and *literary perspectives* etc. Preferably, this study analyses the *hendiadys*es in terms of *semantic*, *morphological* and *etymological* aspects. In this thesis, 526 *hendiadys*es in the relevant text have been analysed. In the semantic analysis, a classification has been made based on the theory of *cihet-i camia*. Thus, a new proposal for semantic classification has been presented. In the morphological analysis, the *hendiadys*es have been analysed in two groups:

sequential and *conjunctive*. In etymological analysis, nine combinations have been created for words of Turkish, Arabic and Persian origin.

Key Words: Saif Dhi-Yazan, hendiadys, archisememe, sequential hendiadys, conjunctive hendiadys.

ÖN SÖZ

En erken 16-17. yüzyıllarda yazıya geçirildiği düşünülen *Seyfü zü'l-Yezen Hikâyesi*, Arap sözlü kültür geleneğinin örnekleri arasındadır. Tespit edildiği kadarıyla Türkçeye 19. asırda Ahmed Nazif tarafından tercüme edilmiştir. Ahmed Nazif, bu hikâyeyi "cümle eğlence hikâyetlerin âlâsı" olarak niteler. Bu, gerçekten böyle midir, kıyas etmek gerekir. Ama hakikaten de sürükleyici bir hikâye olduğunu kabul ediyorum. Başından sonuna kadar bir sonraki adımını merakla beklediğim bu hikâye üzerine çalışmak benim için büyük bir zevkti. Bir zamanlar bizim sözlü geleneğimizde de kendine yer bulmuş bu hikâye, taşıdığı kültürel ve İslami motiflerle çok fazla unsuru ihtiva ediyor. Ana metin üzerine yapılan çalışmalarda da böyle olmakla beraber bu unsurlar, tercüme ile Türkçe metne de intikal etmiştir. Netice itibariyle ortaya Türkçe bir malzeme çıkmıştır. Bu tercümenin, ana metinle ne derece yakınlık arz ettiği üzerine ayrı bir tahkik gereklidir. Bu mesele, kısmet olursa başka çalışmalara havale edilmiştir. Bu tezde ise hacimli bir hüviyete sahip eseri, *ikileme*ler yönüyle incelemeye teşebbüs ettim. *İkileme*ler denince ilk tasavvurda, art arda sıralanmış yapılar gelebilir ya da 19. yüzyılda tercüme edilmiş bir metinde bu konunun işlenecek ne yanları olduğu ve lüzumu düşünülebilir. Tam burada *ikileme* denince sadece Türkçe yapılı *ikileme*lerin kastedilmediğini ifade edeyim. Türkçe yapılıları da dâhil olmak üzere, yabancı tesirle Türkçeye alıntılanan *ikileme*ler de bu tezin maksadı içindedir. Hatta burada, çokça problematiğe neden olan *ve* bağlacıyla oluşturulmuş *ikileme*lerin özellikle anlamsal olarak *cihet-i camia teorisi*ne dayandırılmış bir iddiası söz konusudur ki bu teori Türkçe *ikileme*lere de dayanak oluşturmaktadır. Bu konu, Cem Dilçin'in bir makalesinde *siyak u sibak =kontekst* karşılığının *hendiadyoin* örneği olduğunu öğrenmemle ortaya çıktı. Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde bu kelime grubuyla karşılaşmadığımız bir metin göstermek neredeyse imkânsızdır. Bu çalışma vesilesiyle, konuya başka bir nazardan bakarak naçizane bir katkıda bulunmaya çalıştım. Öte yandan metnin aktarımı konusunda Redhouse'un *Turkish and English Lexicon*'u üzerinden bir transkripsiyon yapmaya çalıştım. Sözlüğün belki kendince çelişen ya da hatalı tercihleri olabilir. Ancak 19. yüzyılın Osmanlı Türkçesi fonolojisi üzerine hatırı sayılır bir eser olduğu göz ardı edilemez. Beni bu esere yönlendiren kıymetli danışmanıma teşekkür ederim. Sözlüğün ünlü değerlerini, metinden örneklerle anlamaya çalıştım ve buna göre bir ses değer tablosu çıkarttım. Günümüzden farklı bir telaffuz yapısına sahip

örneklerde, daha maruf hâllerini dipnotlarda gösterdim. Transkripsiyonu gelişigüzel ve hissî tercihlerle yapmaktansa böyle bir tercihi daha makul ve ilmî bulduk. Bunu yaparken tam olarak maksuda vasıl oldum mu bilmiyorum. Ancak meramın hasıl olması için azami gayret sarf ettim.

Burada, tezimin biçimsel kontrolünden teslim sürecine kadar yardımlarını unutamayacağım Medeniyet Üniversitesi Arş. Gör. Gülşah TOPUZ'a; İngilizce özet bölümümü tashih eden hocam Ümit IŞIKLI'ya; transkripsiyonda bazı ibarelerin aktarımı konusunda fikirlerini paylaşan Medeniyet Üniversitesi Arş. Gör. Mehmet SAVAN'a; teknik destekçim ve her zaman beni yüreklendiren kıymetli ağabeyim Mahmut BEKTAŞ'a; beni motive edip destekleyen arkadaşlarıma ve ilk eğitim sürecimden şu ana kadar üzerimde ilmi ve emeği olan tüm hocalarıma bu vesileyle teşekkür ederim. Beni bu ilmî sahaya teşvik eden, taallümde ve idrakte ufkumu açan ve ilmin kıymetini "bir işi yaptığınızda güzel yapın" düsturuyla telkin eden üstadım, danışmanım Prof. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK'e lisans sürecim itibariyle yaptığı rehberlik için teşekkür ederim.

"Nur-ı Hüda'dan bir taç" olarak zikredilen ilmi talep etme ve bu yolda yürüme fırsatını ve imkânını veren, bu zamana değin maddî ve manevî ihtiyaçlarımı karşılayan, haklarını, emeklerini, desteklerini kelimelerle ifade etmenin kifayetsiz kalacağı kıymetli ailemin her bir ferdine, ağabeylerim, ablalarım ve ebeveynime müteşekkirim. Bana bu çalışmayı yapmak için güç ve takat veren, başarının yegâne sahibine şükranlarımı sunarım.

Esma Bektaş, İstanbul 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ ONAYI ... iii
BEYANLAR ... iv
ÖZET ... v
ABSTRACT ... vii
ÖN SÖZ ... iii
İÇİNDEKİLER ... v
KISALTMALAR ... viii
TABLOLAR ... x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ... x
GİRİŞ ... 1
AMAÇ, KAPSAM ve SINIRLILIKLAR ... 3
PROBLEM ... 4
YÖNTEM ... 5
1. TRANSKRİPSİYON YÖNTEMİ ... 5
1.2. İMLA ... 8
1.2.1 Büyük Harf ... 8
1.2.2. Harf Karşılamaları ... 9
1.2.3. Lex. Aksine Uzun Ünlü Değeri Korunan/Korunmayan Kelimeler ... 10
1.2.4. Metinde Arkaik Hâlleri Değiştirilmeyen Kelimeler ... 10
1.2.5. Özel İsimlerin İmlası ... 10
1.2.6. Arapça Cümle ve Terkiplerin İmlası ... 10
1.2.7. Eklerin İmlası ... 11
1.2.8. Kısa Çizgi ... 12
1.2.9. *Ve* Bağlacının Yazımı ... 12
BÖLÜM I: GİRİŞ ... 13
1. Mütercim (İstanbulî) Ahmed Nazif Efendi ... 13
1.1. Hayatı ... 13
1.2. Eserleri ... 14
2. Seyfü ẕü'l-Yezen Hikâyesi ... 14
2.1. Nüshalar ... 14
2.2. Hikâyenin Diğer Neşirleri ... 16
2.3. Hikâye Üzerine Yapılan Çalışmalar ... 17
2.4. Hikâyenin Tarihî ve Edebî Bağlamı ... 19
2.5. Hikâyenin Türü ... 21
2.6. Hikâyenin Tercüme Sebebi ... 23

2.7. Hikâyenin Muhtevası 24
2.8. Hikâyenin Dili ve Üslubu 27
BÖLÜM II: İKİLEME TERİMİ VE TASNİFİ 30
1. İkileme Terimi ve Buna İlişkin Terimler 30
1.1. Hendiadys/hendiadyoin 35
1.2. Reduplication 36
1.3. Gemination 37
1.4. Atf-ı Tefsir/î 38
2. İkilemeler Tasnifi 45
2.1. Anlamsal Tasnif 45
2.1.1. Cihet-i Camia 47
2.1.1.1. Akla Dayalı Birleştirme 50
2.1.1.1.1. Temasül – Benzerliğe Dayalı İkilemeler 50
2.1.1.1.2. Tezat – Zıtlığa Dayalı İkilemeler 53
2.1.1.1.3. Tezayüf – İlgiye Dayalı İkilemeler 54
2.1.1.2. Vehme Dayalı Birleştirme Yönü 55
2.1.1.2.1. Şibh-i Temasül – Algıda Benzerliğe Dayalı İkilemeler 56
2.1.1.2.2. Şibh-i Tezat – Algıda Zıtlığa Dayalı İkilemeler 58
2.1.1.3. Hayale Dayalı Birleştirme Yönü 59
2.1.1.4. Pekiştirmenin Tekrarla Sağlandığı İkilemeler 61
2.2. Biçimsel Tasnif 61
2.2.1. Sıralı İkilemeler 61
2.2.1.1. Kelime Türü Bakımından Sıralı İkilemeler 62
2.2.1.1.1. İsim 62
2.2.1.1.2. Sıfat 62
2.2.1.1.3. Zarf 62
2.2.1.1.4. Zamir 62
2.2.1.2. Ek Alan Sıralı İkilemeler 63
2.2.1.3. Tekrar Eden Sıralı İkilemeler 63
2.2.2. Bağlaçlı İkilemeler 63
2.2.2.1. Kelime Türü Bakımından Bağlaçlı İkilemeler 64
2.2.2.1.1. İsim 64
2.2.2.1.2. Sıfat 64
2.2.2.1.3. Zarf 64
2.2.2.1.4. Zamir 64
2.2.2.2. Ek Alan Bağlaçlı İkilemeler 64

2.2.2.3. Tekrar Eden Bağlaçlı İkilemeler 65
2.3. Köken Bakımından İkilemeler 65
2.3.1. Türkçe – Türkçe 66
2.3.2. Türkçe – Farsça 66
2.3.3. Türkçe – Arapça 66
2.3.4. Farsça – Farsça 66
2.3.5. Farsça – Türkçe 67
2.3.6. Farsça – Arapça 67
2.3.7. Arapça – Arapça 67
2.3.8. Arapça – Türkçe 67
2.3.9. Arapça – Farsça 68
BÖLÜM III: TRANSKRİPSİYON ve İKİLEMELER LİSTESİ 69
1. Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir 69
2. İKİLEMELER LİSTESİ 292
BÖLÜM IV: SONUÇ 462
SONUÇ 462
KİŞİ ADLARI LİSTESİ 468
YER ADLARI LİSTESİ 478
KAYNAKÇA 484
ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR 492

KISALTMALAR

[…]: Geçilen ibare, cümle ya da örnekler

Ar.: Arapça

ayrl.: Ayrılma durumu

belr: Belirtme durumu

bk.: Bakınız

bulun.: Bulunma durumu

COPED: Steingass, *A Comprehensive Persian – English Dictionary*

çev.: Çeviren

çoğ.: Çoğul/çoğul eki

ed.: Editör

Far.: Farsça

H.: Hicri

haz.: Hazırlayan

is.: İsim

iye.: İyelik eki

KA: Kamusu'l-Aʿlām

KLÇS: Kubbealtı Lügati Çevrim İçi Sözlük

KO: Kamus-i Osmani

KT: Kamus-i Türkî

LC: Lügat-i Cudi

LE: Lügat-i Ebuzziya

Lex.: Turkish and English Lexicon

LN: Lügat-i Naci

LO: Lehçe-i Osmani

LR: Lügat-i Remzi

M.: Miladi

m.: Ahmed Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir* (Atatürk Kitaplığı, O.01352/01 Demirbaş Nr, 1868)

mb.: Madde başı

Men.: Meninski'nin Thesaurus'u ve 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı

Nr.: Numara

nşr.: Neşir

OED: The Oxford English Dictionary 1989

RDLL: Routledge Dictionary of Language and Linguistics

s.: Sayfa

sıf.: Sıfat

T.: Türkçe

TDKÇS: Türk Dil Kurumu Çevrim İçi Sözlük

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

VL: *Vankulu Lügati*

vs.: ve saire

vulg.: Vulgarize

Y.: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 0007414 Demirbaş Numaralı Yazma Nüsha

Yay.: Yayınevi / Yayınları

yön.: Yönelme durumu

zam.: Zamir

TABLOLAR

Tablo 1. Lex.'daki Kısa Ünlüler

Tablo 2. Lex.'daki Uzun Ünlüler

Tablo 3. Eklerin İmlası

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a: ا	**n:** ن
ā: آ	**o:** او
ʿā: عا	**ö:** او
b: ب	**ʿö:** عُ
c: ج	**p:** پ
ç: چ	**r:** ر
d: د	**s:** س
ḍ: ض	**s̲:** ث
e: ا	**ṣ:** ص
f: ف	**ş:** ش
g: ك	**t:** ت
h: ه	**ṭ:** ط
ḥ: ح	**u:** اُ، او
ḫ: خ	**ʿu:** عُ
ı: اي	**ū:** او
i: اي	**ü:** او، اُ
ī: اي	**v:** و
ʿi: ع	**y:** ي
j: ژ	**z:** ز
k: ك	**z̲:** ذ
ḳ: ق	**ẓ:** ظ
l: ل	**ż:** ض
m: م	

GİRİŞ

Bu çalışmada, Ahmed Nazif tarafından tercüme edilen *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir* adlı eserin tanıtımı, *ikileme*ler yönünden gramatikal tahlili ve transkripsiyonu yapılmıştır.

"Cümle eğlence ḥıkāyetleriŋ aʿlāsı" olarak zikredilen *Seyfü zü'l-Yezen* hikâyesinin yurt içi ve dışında Türkçe, Arapça ve muhtelif dillerde metin ve tercümeleri mevcuttur. Her olayında okuyucuyu hayrete düşürecek bir nükteye sahip bu hikâyede, gerçek ve metafizik unsurların iç içe olduğu görülür. Bir niyet için çıkılmış yolculuklarda engeller ve kurtuluşlar birbirini takip eder şekilde cereyan eder. Tüm yardım kuvvetleri *suleha-i vakt* ve *evliyaullah*dan olan Seyfü zü'l-Yezen'e yardım ve rehberlik etmek konusunda sözleşmiş gibidir. Dilin fazla ağır olmadığı ancak sanat ve edebî üsluptan da ödün vermeden yapılmış bir tercümenin söz konusu olduğu bu hikâyenin nüshaları, üzerine yapılmış çalışmaları, tarihî/edebî bağlamı, türü, tercüme sebebi, muhtevası, dil ve üslubu üzerine bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu vesileyle, daha önce ilmî bir neşri yapılmamış bu hikâyeyi tanıtmak ve takdim etmek amaçlanmıştır.

Metnin transkripsiyon aktarımında 19. yüzyıl için fonolojik veriler sunan Redhouse'un *Turkish and English Lexicon*'undan istifade edilmiştir. Bu bağlamda, sözlükteki kısa ve uzun ünlülerin değerleri *analoji* yoluyla tespit edilmiş ve metin bu değerlere göre okunmuştur. Bu bağlamda problematik oluşturan değerler dipnotlarda belirtilmiştir. Böylelikle hem bir dayanak sağlanarak 19. yüzyıla ait bir metnin telaffuza yönelik değerlerini örneklendirmek hem de bugün için anlaşılır kılmak için çeşitli sözlüklerden modern kullanımları belirtilmiştir.

Metnin dilbilimsel inceleme konusu *ikileme*lerdir. Türkçenin ifade zenginliğini ziyadeleştiren bu yapılar,[1] şüphesiz çok rağbet görmüştür. Türkçenin her evresinde vazgeçilmez dil birlikleri olarak bu zamana değin hayatını sürdüren bu kadim aile üyesine, dil içinde güncelliğini muhafaza eden önemli bir yer verilmiştir. Bu sebepledir ki üzerine düşünülmüş ve çeşitli isimlerle tarif edilmeye ve muhtelif kategorilerle tasnif edilmeye

[1] Doğan Aksan, *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005), 20.

çalışılmışlardır.[2] *İkileme, tekrar, ikizleme, yineleme, kelime koşması*[3] vs. terimleri bu bağlamda örnek verilebilir. Bu konu üzerine çeşitli tasnif denemeleri yapılmıştır. *Anlam, fonetik, hece durumu, köken, yapı*[4] bakımından; *sözcük türü, yapı ve kuruluş, anlam* bakımından;[5] *fonetik, morfolojik, leksik, sentaktik tekrarlı* yapılar bakımından;[6] *bağlaçlı-bağlaçsız* kullanım, *anlam, biçim, çekim, diziliş, hece sayısı, köken* bakımından[7] vb. muhtelif tasnifler yapıldığını söylemek mümkündür. Türkçede çokça kullanılan ve anlatıma zenginlik katan bu yapıların, genel kanaatin aksine Türkçeye has olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim, Arapçada da leksikal anlamda sözcük tekrarına sık başvurulduğu gibi *eş, yakın anlamlı* kelimelerin art arda gelmesinin stilistik bir özellik olarak kabul edildiği öne sürülmüştür.[8] Nitekim bu bağlamda tasniflere dâhil edilmesi konusunda problematik oluşturan *ve* bağlacıyla kurulmuş ikileme yapılarını da belki Farsça üzerinden gelen bir Arapça tesiriyle açıklamak mümkün olabilir.

Görülen o ki *ikilemeler*, farklı dönemlerde çeşitli kavramlarla, ifade edilen muhtelif teşekküllere sahip bir dil formudur. Bu formun iki unsurun birbirine iştirakiyle vücut bulduğu, en kabul görmüş kanaattir. Bu yapı, bulunduğu döneme, dile göre farklı oluşum şekillerini, tesir alanını haizdir. Bu yüzden muhtelif terim ve tasniflere ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılabilir. Aslında bir meseleyi etraflıca tahkik etmek için tek bir terimin, tek bir tasnif sisteminin zorunlu olmadığı açıktır. Kavramlar, sınıflandırmalar da kendi içinde tutarlı olduğu sürece, *eş zamanlı, art zamanlı* ya da *disiplinlerarası* çalışmalarla pekâlâ farklı tasnifler oluşturulabilir. Bu bağlamda çalışmada, hususen *ikileme*lerin semantik tahlilinde *cihet-i camia/üst anlam birimcik demeti* üzerinden bir tasnifini geliştirmek amaçlanmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "Giriş Bölümü"dür. Bu ana başlık altında, mütercimin hayatı, eserleri; hikâyenin nüshaları, neşirleri, üzerine yapılan

[2] Konuyla ilgili bibliyografya için bk. Ahmet Karaman, *Eski Türkçede (VIII. – XII. Yüzyıl) İkilemeler* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021); Esma Çimen, "İkilemeler" Hakkında Bibliyografya Çalışması", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 / 1 (Haziran 2021), 53-80.
[3] Literatürdeki terimler araştırma tarihi kısmında daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Burada genel bir şekilde zikredilmiştir.
[4] Bu tasnif için bk. Okan Celal Güngör, "Memlük Kıpçak Türkçesinde İkilemeler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 65 (2018), 105-122.
[5] Bu tasnif için bk. Gülsel Sev, "Divanü Lügati't-Türk'te İkilemeler", *Türk Dili Dergisi*, 634 (2004), 497-510.
[6] Bu tasnif için bk. Erkan Hirik, "Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları", *Türkiyat Mecmuası*, 28/2 (2018), 37-65.
[7] Bu tasnif için bk. Ayşe Altıkulaçoğlu, *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerde İkilemeler* (Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2021).
[8] M. Hakkı Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 109.

çalışmalar, tarihî ve edebî bağlamı, türü, tercüme sebebi, muhtevası, dili ve üslubu üzerine bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm, "İkileme Terimi ve Tasnifi Bölümü"dür. Bu bölümde, *ikileme* terimi ve buna ilişkin terimler üzerine bir araştırma tarihi verilmiştir. Akabinde ikilemelerin anlamsal, biçimsel ve kökensel tasnifleri yapılmıştır. Üçüncü bölüm "Transkripsiyon ve İkilemeler Listesi Bölümü"dür. Bu bölümde metnin transkripsiyonu ve ikilemeler listesi verilmiştir. Dördüncü Bölüm "Sonuç Bölümü"dür. Bu bölümde çalışmaya dair sonuçlar ifade edilmiş ve eserde geçen kişi ve yer adları listesi verilmiş ve akabinde "Kaynakça" sunulmuştur.

AMAÇ, KAPSAM ve SINIRLILIKLAR

Bu çalışmanın dört hedefi bulunmaktadır. Çalışmanın ilk hedefi, uluslararası alanda üzerine çeşitli araştırmalar yapılan ve Türkiye'de ilmî olarak tahkik edilmemiş olan *Seyfü zü'l-Yezen* hikâyesinin tanıtımının yapılması; ikinci hedefi, 19. yüzyılda Türkçeye tercüme edilmiş bu eserin Arap harflerinden Latin harflerine aktarılması ve bu aktarım yapılırken Redhouse'un *Turkish and English Lexicon* adlı sözlüğündeki madde başları üzerinden yapılması; üçüncü hedefi tezin dilbilimsel inceleme konusu olan *ikileme*ler hakkında literatürdeki terim, tasnif, tartışma ve önerilerin verilmesi; dördüncü hedefi, metinde tespit edilen *ikileme*lerin anlamsal, biçimsel ve kökensel tasnifinin yapılmasıdır.

Eserin Ahmet Nazif tarafından çevrilen 1868 tarihli matbu nüshası bilimsel incelemeye temel teşkil etmektedir. Atatürk Kitaplığı'nda O.01352/01 numara ile kayıtlı bu nüshanın seçilme sebebi, 1840 tarihli yazma nüshanın büyük bir ihtimalle bizzat mütercim tarafından tashih edildikten ve üzerinde çalışılarak olgunlaştırıldıktan sonra okuyucuya sunulmuş olmasıdır. Ayrıca matbu nüshanın daha fazla okuyucu kitlesine ulaşmış olacağında şüphe yoktur. Bu da topluma ve dile mal olmuşluk bakımından incelemeye tabi tutulan nüsha için ayrı bir değer ifade eder. Matbu nüsha her ne kadar incelemeye temel teşkil etse de okumalar esnasında yazma nüsha paralel olarak gözden geçirilmiş, mukayese edilmiştir. Sahih bir transkripsiyon metni oluşturmak için gerekli görülen durumlarda eserin yazma nüshasından da yararlanılmıştır. Tercümenin kaynak metni için ayrıca mukayeseli bir tahkik gerektiğinden bu mesele kapsam dışında bırakılmış; çalışma, Türkçe malzeme üzerine bina edilmiştir.

Tezin inceleme konusu olan *ikileme*ler üzerine bazı sınırlılıklar vardır. *İkileme*ler, hacimli bir eserde tarandığı için gayriihtiyari büyük rakamlara ulaşılıyordu. Ancak bu durum, tezin kapsamını aşacağından bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Bu bağlamda *ikileme*nin iki unsurundan biri Farsça ya da Arapça terkip şeklindeyse listeye dâhil edilmemiştir. Yine bu bağlamda iki unsuru da kelime grubu olan münasip yapıların ikileme olup olmayacağı tartışılması gereken bir mevzu olduğundan sadece iki kelimeden oluşan yapılar *ikileme* kabul edilerek bir liste oluşturulmuştur. Öte yandan anlamsal tasnifte, bir *kelime grubu* olan *ikileme*lerin oluşturduğu anlam değil *kelime grubu*nun bir araya gelme ilişkisi, birleşme yönleri incelenmiştir. Bu bakımdan –anlamlar üzerinden alaka kurulsa da – bir ikilemeler sözlüğü söz konusu değildir. Bununla birlikte *ikileme*lere dair diğer bir sınırlandırma, kelime türlerine dairdir. İncelenen kelime türleri arasında *fiil*lere yer verilmemiş; araştırma *isim, sıfat, zarf* ve *zamir* türleriyle sınırlandırılmıştır. Kelime türü sözcüğün müstakil olarak karşılığını ifade etmektedir. Kelime kökenlerine dair bir sınırlılığı da belirtmek gerekir. Kelimenin aldığı ek, farklı bir dilden olsa bile kök hâli hangi dile dayanıyorsa o dilin sınıfına dâhil edilmiştir. İlaveten, *kıpkırmızı* örneğinde olduğu gibi pekiştirmeli ibareler iki kelimeden oluşmadıkları için *ikileme* kapsamına dâhil edilmemiştir.

PROBLEM

Bu çalışmanın iki promlematiği vardır: Bunların ilki, transkripsiyona yöneliktir. 19. yüzyıl metinlerinin bugünkü Türkçeye yakınlık arz eden bir yapıda olduğu genel kanaattir. Ancak, bir 19. yüzyıl sözlüğü olan ve nispeten fonolojik veriler sunan Redhouse'un *Turkish and English Lexicon*'u incelendiğinde modern kullanımlardan farklı şekillerle de karşılaşılmıştır. Bu bağlamda, Redhouse'un kısa ve uzun ünlülere verdiği değerler için ortak bir yol bulma problemi hasıl olmuştur. Bu sebeple, transkripsiyona yönelik bir yöntem geliştirme ihtiyacı duyulmuştur.

Bu çalışmanın ikinci problemi, *ikileme*lerin, terim ve tasniflerine yönelik net bir kanaatin olmamasıdır. Bu bağlamda *ikileme*ler hakkında araştırmacıların düşünceleri ve tasniflerini derli toplu bir şekilde sunmak bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Öte yandan Osmanlı Türkçesi bağlamında sık karşılaşılan yabancı kökenli *ikileme*lerin de Türkçe ikileme yapısına sahip olmadıkları için tasniflere eklenme durumları bir sorunsal olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda özellikle *eş zamanlı* yapılacak çalışmalarda yabancı tesirli bu *ikileme*lerin tasniflere dâhil edilmeleri bir gereklilik olarak görülmüştür. Öte yandan anlamsal

tasniflerdeki *eş*, *yakın* ve *zıt* başlıklı tasniflerin, *ikileme*lerin *semantik* tahlillerinde meramı karşılamaması da ayrı bir problematik olarak söz konusudur.

YÖNTEM

Çalışma metninin transkripsiyonu üzerine fonolojik değerler ve imla tercihleri, yönteme bağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkarılan metin üzerine dilbilimsel bir form olan *ikileme* örnekleri taranarak çıkarılmıştır. Elde edilen veriler, araştırma tarihi ve karşılaşılan problemler üzerinden bir tasnifle ifade edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen örnekler, çeşitli sınırlandırmalarla bir liste olarak sunulmuş ve kelime grubundaki kelimeler, sözlükler referans alınarak anlamları verilmiş ve birleşme ilişkileri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Her bir *ikileme* için, öncelikle eğer eserin başka bölümlerinde aynen ya da yer değiştirerek geçmişse, *ikileme*nin kaç kez geçtiği, hangi sayfalarda geçtiği belirtilmiştir. *İkileme* unsurlarından biri, başka bir bağlamda farklı bir kelime ile *ikileme* oluşturmuşsa ilk geçtiği yerde "diğer terkipler" şeklinde muhtelif kombinasyonları dipnotta verilmiştir. *İkileme* ögeleri tek tek kökenleri, varsa aldığı ek ve kelime türü belirtildikten sonra çeşitli sözlüklerden tercihen bağlamsal, ilgili ya da öncelikli görülen anlamları yazılmıştır. Burada ekseriyetle Kamus-i Türkî esas alınmış olup ihtiyaç hâlinde diğer sözlüklere de başvurulmuştur. Daha sonra, *ikileme*nin geçtiği tanık cümlesi verilmiş; akabinde anlamsal ilişkisi üzerine tercih ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Metnin transkripsiyon yöntemi, çeşitli başlıklar üzerinden verilmiştir.

1. TRANSKRİPSİYON YÖNTEMİ

Transkripsiyon kısaca bir alfabedeki harflerin, özel işaretlerle başka bir alfabeye dönüştürülmesi olarak ifade edilebilir.[9] Bir aktarımın yahut aktarma gayretinin söz konusu olduğu bu işlem, çeşitli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu problemler: fonolojik, morfolojik ya da -alıntı olmak suretiyle- dilin fonotaktik temayülleriyle değişime uğramış yapılardan kaynaklı olabilmektedir. Metnin yazıldığı dönemin dili, arkaik unsurlar, yazı üslubu, değişkenlik gösterebilen dil yapıları vb. doğru algılamak ve

[9] İsmail Durmuş "Transkripsiyon," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/306-308.

yansıtmak asli bir önem taşımaktadır.[10] Bu sebeple metin, Redhouse'un *Turkish and English Lexicon*[11] adlı eseri esas alınarak sözlükteki fonolojik değerler[12] tahkik edilmeye ve kelimeler buna göre Latin harflere aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Lex.'da bulunan uzun ve kısa ünlülerin ses değer tablosu metinden örneklerle çıkarılmıştır. Bu yönüyle kısa ünlüler: *a1, a2, a3, a4, e1, ı1, ı2, o1, u1, u2, u3*[13] şeklindedir. Bu harf değerlerinden *a1, a2, a3* değerleri için transkripsiyonda /*a*/; *a4* ve *e1* için /*e*/; *ı1* için /*i*/; *ı2* için /*ı*/; *o1* için /*o*/; *u1* için /*u*/; *u2* için /*ü*/; *u3* için /*ö*/ kullanılmıştır. Uzun ünlüler: ā1, ā2, ī1, ī2, ū1 şeklindedir. Bu değerler transkripsiyonda *ā1* ve *ā2* için /*ā*/; *ī1* ve *ī2* için /*ī*/; *ū1* için /*ū*/ şeklinde verilmiştir. Bu meyanda problematik oluşturan değerler, *a3, ı1, ı2* ve *u2* değerleridir. Çünkü bu harf değeriyle yazılmış kelimelerin ekseri hâlihazırdaki kullanımlarından farklıdır. Bu sebeple kelimenin yaygın olarak bilinen hâli Lex.'da *vulgarize* olarak mevcutsa kelimenin ilk geçtiği yerde dipnot olarak verilmiştir. Ancak Lex.'da yoksa kelimenin *Türk Dil Kurumu Çevrim İçi Sözlük*'teki ya da *Kubbealtı Lügati Çevrim İçi Sözlük*'teki kullanımı verilerek kelimenin anlaşılması amaçlanmıştır.[14]

KISA ÜNLÜLER			
İngilizce Örnek	Harf Değeri	Transkripsiyon Değeri	Türkçe örnek
Far: [fɑː(r)][15]	A1	A	Aʿlam(a1a1)[16] >aʿlam[17] Aʿwān(a1ā1) >aʿvān bayaghı(a1a1ı2)>bayaġı
War: [wɔː(r)]	A2		Aghaj(a2a2) >aġac Budaq(u1a2)>budaḳ khastalıq(a2a3ı2) >ḫastalık

[10] Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul - Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, (İstanbul: Deniz Kitabevi 2000), XV-XVI.
[11] Bundan sonra "Lex." şeklinde kısaltılmıştır.
[12] Redhouse'un sözlüğündeki bu fonolojik değerler üzerine bir makale hazırlığına girişilmiştir.
[13] Burada yazılan sayılar, Lex.'da harflerin üzerindedir. Tercihen bu şekilde yazılmıştır.
[14] Bu transkripsiyon yöntemi sadece esas alınan metnin aktarımında söz konusudur. *İkileme*lerin anlamsal tasnifinde verilen *Kamus-i Türki* vb. sözlükler için yapılan transkripsiyonda kelimeler, daha modern ve anlaşılır bir şekilde yazılmıştır.
[15] İngilizce okuyuşlar, Oxford Üniversitesi tarafından basılan 1989 tarihli *The Oxford Dictionary*'den alınmıştır.
[16] Lex.'daki madde başı yazım ve harf değerleridir.
[17] Transkripsiyondaki yazımdan örnektir.

Ashore: [əˈʃɔː(r)]	A3		Agleb(a3e1) >aġleb baqıyye (a3ı1e1)>baḳiyye Sahar(a3a3) >saḥar surʿat (u2a3) >sürʿat
Pan: [pæn]	A4	E	gyujanmek(u2a4e1) >gücenmek Jennat (e1a4) >cennet tukanmek(u2a4e1) >tükenmek
Met: [met]	E1		tedbīr (e1ī1) >tedbīr temel (e1e1) >temel mihnet (ı1e1) >miḥnet
Did: [dıd]	I1	İ	bısāt (ı1ā1) >bisāṭ bırāder(ı1ā1e1) >birāder ezıyyet (e1ı1e1) >eẕiyyet
Bird: [bɜːd]	I2	I	balıq(a2ı2) >balıḳ āshıq(ā2ı2) >ʿāşıḳ ākhıret (ā1ı2e1)>āḫıret
So: [səʊ]	O1	O	orta (o1a1) >orta boghāz (o1ā2) >boğaz oyun (o1u1) >oyun
Rule: [ruːl]	U1	U	dukhūl (u1ū1)>duḫūl husn(u1) >ḥusn muʿāleje(u1ā2e11) >muʿālece
Tu (French)	U2	Ü	bukyā (u2ā1) >bükā Gyuzeshte(u2e11) >güzeşte mufevvaż(u2e1a3) >müfevvaż
Fur: [/fɜː(r)/]	U3	Ö	gyuk(u3) >gök kyule (u3e1)>köle umer(u3e1) >ʿÖmer

Tablo 1. Lex.'daki Kısa Ünlüler.

UZUN ÜNLÜLER			
İngilizce Örnek	Harf Değeri	Transkripsiyon Değeri	Türkçe Örnek

Fār: [fɑː(r)]	Ā1	Ā	gharām(a3ā1) >ġarām ghurāb(u1ā1) >ġurāb ılgā(ı1ā1) >ilġā
	Ā2		ḥāfız(ā2ı2) >ḥāfıẓ ınfıṣāl (ı1ı1ā2) >infiṣāl khıtāb(ı2ā2) >ḫıṭāb
Machīne: [məˈʃiːn]	Ī1	Ī	jesīm (e1ī1) >cesīm musterīh (u2e1ī1) >müsterīḥ peshīmān (e1ī1ā1) >peşīmān
ī	Ī2		laʿīn(a3ī2) >laʿīn maṣīr(a3ī2) >maṣīr muʿīn(u1ī2) >muʿīn
Rūde: [ruːd]	Ū1	Ū	maʿtūq(a1ū1) >maʿtūḳa mestūr (e1ū1) >mestūr mezkyūr (e1ū1) >meẕkūr

Tablo 2. Lex.'daki Uzun Ünlüler.

1.2. İMLA

Bu başlık altında imlaya dair bazı hususlar muhtelif başlıklar altında açıklanmıştır.

1.2.1 Büyük Harf

Hususen özel isimlerde kelimenin cümledeki anlam ve fonksiyonunun işareti olarak değerlendirilebilecek büyük harf kullanımı, metin muhtevasına ve analizine tesir edecek bir öneme sahiptir.[18] Özel isimler – kişi adı, yer adı, kitap adı vb. – büyük harfle yazılmıştır. Terkip şeklinde olan özel isimlerde – tabii olarak – ilk kelimenin ilk harfi ve harf-i tarif, harf-i cer, edat ya da bağlaç[19] sonrasında gelen kelime büyük harfle başlatılmıştır.[20] Mesela: *Vaḥşü'l-felā, Seyf-i ẕü'l-Yezen, Tārīḫu'n-Nīl, Cebelü'l-Ḳamer*. "Ḥażret, Melik, Ḥakīm, Vezīr, Şeyḫ" gibi unvanlar akabinde özel bir isim gelmişse büyük harfle yazılmıştır. Nokta, soru işareti, iki nokta, ünlem işaretlerinden sonra cümlenin başladığı ilk harfler büyük yazılmıştır.

[18] Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul*, 100.
[19] Bu unsurlar küçük harfle başlatılmıştır.
[20] Berat Açıl, vd., *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)* (İstanbul: İsam yayınları, 2022), 51.

1.2.2. Harf Karşılamaları

/-U/>/-I/

Metinde, /و / harfiyle yazılmış olmasına rağmen *himmetlü > himmetli, çehrelü > çehreli, renklü > renkli, metānetlü > metānetli, yerlü > yerli, yuḳaru > yuḳarı, incü > inci, içerü > içeri* vb.[21] şeklinde bir yazım tercih edilmiştir. Bunun haricinde fiil köklerinde de daraltma yapılmıştır: *yatur-* > yatır-, *getür-* > getir-. *Doġru, dėyü* ve *içün* bunun haricinde bırakılmıştır.

/ḳ/>/ğ/

Arap harfli yazımda Türkçe kelime ve eklerde son sesteki /ق/ > /غ/ değişimi malumdur. Genel olarak transkripsiyonda /غ/ harfi /ġ/ işaretiyle gösteriliyor olsa da burada, kelimedeki sadalılaşmayı göstermek adına /ğ/ işaretinin kullanılması gerekli görülmüştür. Transkripsiyonda /ġ/ işaretine muhalif /ğ/ işaretinin kullanılması bir ses değişimi sebebiyle oluşan sızıcılaşma durumundan kaynaklıdır. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin asli yapısında bulunan / غ / harfi bilindiği üzere /ġ/ sesiyle karşılanmıştır. Bu bağlamda, (مغه=ه+مق) *-maḳ+a= -mağa,* (دغی=ی+دق) *-duḳ+u= -duğu,* (جغی(ه)-=ی+جق(ه) -) *-acaḳ+ı= -acağı,* (لغه=ه+لق) *-luḳ+a= -luğa, ayaḳ+a= ayağa, ḳonaḳ+a= ḳonağa* vb. ses değişimleri bu şekilde yazılmıştır. Aynı hadise, Türkçe son seste bulunan /ك/ sesi için de geçerlidir. Bu yönüyle (+مك مکه=ه)*-mek+e= -meğe* şeklinde yazılmıştır. Bu durum yanında /ك / harfi ile yazılmış *eğlen-, yiğirmi, beğen-* kelimelerinin Lex.'da verilen *eylen-, yiyirmi, beyen-* /y/'li yazım yerine /ğ/ harfiyle bir yazım tercih edildiğini belirtmek gerekir.

Bunlara ilaveten Arapça kökenli kelimelerde, nokta kullanımının yahut aksinin çeşitli anlam alanları oluşturduğu malumdur. Bu durumun, özel bir dikkat ve itina gerektirdiği göz ardı edilemez.[22] Bu itibarla, matbaadan kaynaklı olduğu düşünülen ve bağlama uymayan kelimelerin mevcudundaki harfler için farklı harf karşılamaları yapılmış ve kelimelerin durumu dipnotlarda belirtilmiştir.

[21] Zikredilen kelimelerin bir kısmı *vulgarize* olarak Lex.'da (/ى /'lı hâlleri) mevcuttur. Mevcut olan örneklerden hareketle analoji yoluyla aynı duruma sahip diğer kelimelerde de bu yazımın tercih edildiğini, kelimenin uyuma girmiş hâlde yazıldığını belirtmek gerekir.
[22] Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul*, 94.

1.2.3. Lex. Aksine Uzun Ünlü Değeri Korunan/Korunmayan Kelimeler

Lex.'da kısa ünlü ile gösterilen *gāliba > ġālibā, dünya > dünyā, merḥaba > merḥabā, vāḳıa > vāḳıā, dāʾima > dāʾimā, amma > ammā, ma-ʿada > māʿadā, ḥālan > ḥālā, rüʾya > rüʾyā, rıza > rıżā, filan > filān, ma-ʿada > māʿadā* kelimeleri uzun ünlü ile yazılmıştır. İlaveten, Lex. madde başında uzun ünlü ile yazılan *boghāz* ve *alāy* kelimeleri, Türkçe olmaları münasebetiyle kısa ünlü ile yazılmıştır. *Boghāz > boġaz*", *alāy > alay*. Bununla beraber, madde başında ilk ünlüsü uzun yazılan *ʿūcb* kelimesi de *ʿucb* şeklinde yazılmıştır.

1.2.4. Metinde Arkaik Hâlleri Değiştirilmeyen Kelimeler

Arkaik şekilleri korunan kelimeler: *ḳangı, olbir, idügi, ṭaşra, birle, kazgan, yiğirmi*, ölke, *oġra-, güleş-, timur* vb. şeklinde sıralanabilir.

1.2.5. Özel İsimlerin İmlası

Özel isimlerin imlasında yazma nüshadaki harekeli yazımlar, ve Türkçe fonoloji öncelenmiştir. İhtiyaç hâlinde diğer kaynaklar referans alınmıştır. Bu bağlamda üzerine ihtilaf olan bir örnek aşağıda verilmiştir.

İḫmīmu'ṭ-Ṭālib: *İḫmīm* kelimesi KA'da ilk harfi, esreli olarak verilmiş ve bu ismin Mısır'da bir kasaba adı olduğu belirtilmiştir. *İslâm Ansiklopedisi*'nde ise çevrim içi aramada sonuçların ekseri[23] "İḫmîm" şeklindedir. *The Encyclopaedia of Islam*'da *Ikhmīm* maddesi *Akhmīm*[24] maddesine gönderme yapmıştır. Blatherwick ise "Akhmīm al-Ṭālib" şeklinde kelimeyi fethalı yazmıştır. Ancak kelimenin yukarıda referans alınan – Türkçe – kaynaklarda esreli okunmuş olması ve bu metnin Türkçe sahasında tercüme edilmiş olması kelimenin esreli okuyuşunda etkili olmuştur.

1.2.6. Arapça Cümle ve Terkiplerin İmlası

Arapça cümle ve terkiplerde, harf-i tariflerin yazımında şemsî ve kamerî harflere ve kelime sonu iraplara dikkat edilecek şekilde bir yazım tercih edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Süheyl Ünver de bu tür ibarelerin Arap dil bilgisi kurallarına uygun olarak yazılması

[23] Sadece "Zünnûn el-Mısrî" maddesinde "İḫmîm" kelimesi yanında parantez içerisinde "Aḫmîm" okuyuşu verilmiştir. Diğer sonuçlarda ya yer adı olarak "İḫmîm" ya da oraya nispetle "İḫmîmî" okuyuşu mevcuttur. (Bk. *İslâm Ansiklopedisi*, "İhmîm" Arama Sonuçları).

[24] Madde başında kelimenin Kıptîce "Shmin" adının, Yunanca "Khemmis"i düşündürdüğü ve Bizans metinlerinde bu yerin Panopolis olarak isimlendirildiği ifade edilmiştir. (Bk. G. Wiet, "Akhmīm" *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E. J. Brill, 1986), 1/330.

gerektiğini savunur.[25] Yine, Arapça cümle ve ibarelerde *irap* gerektiren durum varsa bu mümkün olduğunca sağlanmaya çalışılmıştır.

1.2.7. Eklerin İmlası

Metinde, muhtelif durumlara bağlı olarak farklı şekillerde gelen ek ya da yapıların imlası aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

İLE	
İnce ünlü: (حالتيله) ḥāletiyle (ديشلريله) dişleriyle Kalın ünlü: (خلياسيله) ḫülyāsıyla	3.şahıs iyelik eki varsa “sıḥḥat ḥāletiyle”
(زينت ايله) zīnet ile	Ayrı yazılmışsa
İDİ	
(يوغيدى) yoğidi (ايتمشيدى) ėtmişidi	/ى/ varsa
(ايدرلردى) ėderlerdi	/ى/ yoksa
(ايدر ايدى) ėder idi	Ayrı yazılmışsa
İKEN	
(كيدركن) giderken	Bitişikse ve /ى/ yoksa
(كيدرايكن) gider iken	Ayrı yazılmışsa
İMİŞ	
(وار ايمش) var imiş	Ayrı yazılmışsa
-MİŞ/İDİ	
(كلمشدي) gelmişdi	Bitişikse ve /ى/ yoksa
(ايتمشيدى) ėtmişidi	Bitişikse ve /ى/ varsa
(سبقت ايتمش ايدى) sebḳat ėtmiş idi	Ayrı yazılmışsa
İÇÜN	
(ايتمسيچون) ėtmesiyçün	Bitişikse ve /ى/ varsa
(ايتمك ايچون) ėtmek içün	Ayrı yazılmışsa

[25] Süheyl Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies* 3/6 (2008), 20. / Açıl vd., *Tenkitli Neşir Kılavuzu*, 50.

İSE	
İnce ünlü: (دیدیسه) dėdiyse Kalın ünlü: (اویودیسه) uyuduysa	Bitişikse ve /ى/ varsa
(اولرسه) olursa (بیورسه) büyürse	Bitişikse ve /ى/ yoksa
(وار ایسه) var ise	Ayrı yazılmışsa

Tablo 3. Eklerin İmlası

1.2.8. Kısa Çizgi

Kısa çizgi birleşik yapılı unsurlarda: *vaḳtā-ki*, *hemān-dem*, *der-ḥāl*, *be-ġāyet*, *hā-keẕā*, *ke-ẕālik*, *ke-enne*; birleşik isimlerde: *ḫāb-gāh*, *şifā-yāb*, *rıżā-dāde*; harf-i cer sonrasında gelen isimler:[26] *ʿala's-sabāḥ*, *ʿala'l-ʿāde*; Arapça ve Farsça yapılı isim tamlamaları: *Züvvār-ı ʿālem*, *ẕü'l-Yezen*; ünlünün uzun olduğu harflerde harf üzerinde: *ā*, *ī*, *ū* kullanılmıştır.

1.2.9. *Ve* Bağlacının Yazımı

Ve, eğer birbiriyle ilişkili Arapça ya da Farsça iki kelimeyi bağlamışsa ve kendinden önceki kelimenin son harfi ünsüzse – *nakl ü terceme* –; yine son harfi ünsüz olmak üzere son kelimesi Arapça ya da Farsça olan bir terkipten sonra tek bir kelimeye bağlanmışsa – *bāliġ-i ʿaḳl ü idrāk* – /u, ü/ şeklinde yazılmıştır. *Ve*, eğer iki cümleyi, iki terkibi birleştirmişse – *hübūb-ı nesīm ve şiddet-i rūzgār* –; Türkçe bir kelimeden sonra – *gece ve gündüz* –; alıntı kelimeye Türkçe bir ek geldikten sonra – *sebebsiz ve ʿilletsiz* –; tenvinli bir kelimeden sonra – *semʿan ve ṭāʿatan* – ve son harfi ünlü olan bir kelimeden sonra – *ḥīle ve mekr* – gelmişse *ve* şeklinde yazılmıştır.[27]

[26] *ʿAleyhi's-selām*, *ʿala-llāh*, *el-ḥamdü li-llāh*, *bi-smillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* gibi ibāreler bunun haricinde olarak kısa çizgi olmadan *ʿaleyhisselām*, *ʿalallāh*, *elḥamdülillāh*, *bismillāhirraḥmānirraḥīm* şeklinde yazılmışlardır. *İn-şāʿallāh* > *inşāallah*, *maʿāẕa'l-llāh* > *maʿāẕallāh*, şeklindeki kural dışı yazımlar da bu örneklere dâhildir. *Allāh* lafzının içinde olduğu tamlamalarda herhangi bir işaret kullanılmadan *Allāh* lafzı birleştiği kelimeyle birlikte yazılır. Bk. Açıl vd., *Tenkitli Neşir Kılavuzu*, 50.

[27] Bu tasnif el-Hac İbrahim'in *Edebiyat-ı Osmaniy*e eserindeki 57 ve 58. sayfalarındaki kurallara dayanmaktadır. Bk. el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, (Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1305/1888), 57-58.

BÖLÜM I: GİRİŞ

1. Mütercim (İstanbulî) Ahmed Nazif Efendi

Bu bölümde, mütercimin hayatı hakkında bilgiler verilmiş, eserleri zikredilmiştir.

1.1. Hayatı

Sicill-i Osmanî'de Nazif Ahmed Bey lakaplı üç; Nazif Ahmed Efendi lakaplı yedi kişi bulunmaktadır.[28] Ancak *Osmanlı Müellifleri*'nde *Seyfü ẕü'l-Yezen Hikâyesi*[29] kendisine nispet edilen tek kişi İstanbulî Ahmed Nazif Efendi'dir. Aynı zamanda adı geçen hikâyenin girişinde, diğer bir eseri olan *Elf Leyl ve'l-Leyle* tercümesinden de bahsedilmesi mütercim adının belirlenmesinde etkili olmuştur.

"Fuzala-yı şuara ve zümre-i kudat"tan[30] olan Ahmed Nazif Efendi'nin babası başmüsevvid Mustafa Raşid Efendi, dedesi Sahhaflar Şeyhi Ahmed Efendi, amcası Vakanüvis Esad Efendi'dir.[31]

Sahhaflar şeyhizadesi ya da *Sahhaflar Şeyhi Hafidi* lakapları olan Ahmed Nazif Efendi, H.1246/M.1830 yılında ilmiyeye dâhil olmuştur. Nüfus sayımı memurluğuna atanmış ve vazifesini Şile'de yapmıştır. Daha sonra, *Takvim-i Vekayi*'nin Arapça tercümesi görevine tayin edilmiş ve burada çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir. İlmiyeye mensup bir aileden gelmesi dolayısıyla H.1252/M.1836 Musıla-i Sahn derecesiyle Dersiyye-i Daru'l-hadis-i Cafer Efendi bi'l-itibar medresesine terfi etmiştir. İki yıl sonra aynı yerde Musıla-i Hamise-i Süleymaniye'ye tafra ile yükselmiş bu sırada *Takvim-i Vekayi*'nin Arapça işlerine devam etmiştir. Akabinde H.1257/M.1841'de Kudüs, H.1267/M.1851'de Şam ve H.1268/M.1852 yılında Mekke'de kadılık görevinde bulunmuştur. Daha sonra Anadolu Kazaskerliğine terfi etmiş ve bu görevi sırasında bazı rivayetlere göre H.1275, bir rivayete göre H.1280/M.1864'de vefat etmiştir.[32]

---

[28] Nuri Akbayar – Seyit Ali Kahraman (haz.) *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1996), 4/1235-1236.
[29] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, nşr. M. A. Yekta Saraç (Ankara: TÜBA, 2016), 2/893.
[30] Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/893.
[31] Yusuf Aktı, *Ahmed Nazif Efendi ve Nakibüleşraflara Dair Eseri: Riyâzu'n-Nukabâ – Tahkik ve Metin*– (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7.
[32] Buradaki bilgiler ve daha fazla ayrıntılı bilgi için bk. Aktı, *Ahmed Nazif Efendi ve Nakibüleşraflara Dair Eseri*, 7-9.

1.2. Eserleri

Eserleri arasında, *Riyazu'n-Nukaba, Terceme-i Nuhbetü'l-Fiker, Terceme-i Telhis-i Meani, Terceme-i Talimü'l-Müteallim, Terceme-i Kaside-i Lamiyye, Terceme-i Nisabü'l-İhtisab, Şerh-i Mevaridü'l-Kelim, Terceme-i Kevakibi, Terceme-i Tabakat-ı Şernubi, Lügat-ı Kafiye, Surname-i Meserret-alame, Seragaz-ı Hicaz, Elf Leyl ve'l-Leyle* ve *Melikü's-Seyfi zü'l-Yezen*[33] zikredilebilir.

2. Seyfü ẕü'l-Yezen Hikāyesi

Bu bölümde, hikâyenin nüshaları, neşirleri, üzerine yapılan çalışmalar, tarihî ve edebî bağlamı, türü, tercüme sebebi, muhtevası, dili ve üslubu üzerine bilgiler verilmiştir.

2.1. Nüshalar

Hikâyenin, çeşitli el yazması ve matbu nüshaları olmakla birlikte en eski nüshasının 17. yüzyıla ait olduğu rivayet edilmiştir. Edisyonların çoğunda hikâye yazarı için Ebu'l-Meali adı geçmektedir. Bu bilgiye ihtiyatla yaklaşılması gerektiği söylense de eserin oluşmasında büyük bir rolü olduğu ifade edilmiştir.[34] Öte yandan şimdiye kadar tespit edilen en eski nüshanın tereddütlü olarak 16. yüzyıla dayandığına dair bir bilgi de vardır. Adı geçen nüsha 9 küçük cüz şeklinde CXLVII (147) numara ile Ambrosian Kütüphanesi'ndedir.[35] Türkiye'deki kütüphaneler özelinde, hikâyenin el-Hac Ahmed Nazif tarafından H.1256/M.1840 tarihinde tercüme edilen yazma nüshası yanında daha ziyade aynı mütercim ismiyle H.1258/M.1868 tarihli matbu nüshasının yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Ancak matbu nüshanın Ahmed Nazif vefat ettikten sonra basılmış olması muhtemeldir.[36] Çünkü mütercimin ölüm tarihine dair rivayetlere göre, Ahmed Nazif en geç 1864 yılında vefat etmiştir.[37]

---

[33] Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/893.

[34] Hüseyin Yazıcı, "Sîretü Seyf b. Zîyezen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı, 2009), 37/271.

[35] Zuzana Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", Lidia Bettini ve Paolo La Spisa (ed.) *Au-delá de l´arabe standard moyen arabe et arabe mixte dans les sources médiévales, modernes et contemporaines* içinde (Firenze: Universitá di Firenze, 2012), 111.

[36] Bu ihtimal eğer ilk matbu baskı 1868 tarihindeyse söz konusudur. Vefattan önce yapılmış bir baskı da mümkündür. Ancak daha erken tarihli bir nüshaya rastlanılamamıştır. Bu sebeple ifade edilen ihtimale ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Bununla beraber, mütercimin vefat etmeden önce farklı tercihlerde bulunarak yeni bir tercüme ortaya çıkarmış olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yazma ve matbu nüsha arasında çeşitli karar değişiklikleri, kısaltmalar, eklemeler, ifade farklılıkları söz konusudur. Zikredilenler, başka ve müstakil bir çalışmanın konusu olduğundan genel bir değerlendirme olarak görülmelidir.

[37] Bk. Aktı, *Ahmed Nazif Efendi ve Nakibüleşraflara Dair Eseri*, 9.

Eserin İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde iki nüshası bulunmaktadır. Biri: 0007414 Demirbaş Nr. ile *Seyf-i Zülyezen Hikâyesi Tercümesi*'dir. Yazma olan bu nüsha hakkında kütüphane kataloğunda "261 varak, 240x155 mm. Eserin hattı: Rikʿa,[38] sayfadaki satır sayısı: 15, cilt cinsi: Bez." bilgileri verilmiştir. Nüsha, H.1256/M.1840 tarihlidir. Diğeri: 0001031 Demirbaş Nr. ile *Seyf-i Zülyezen Tercümesi*'dir. Harbiye Matbaası H.1258/M.1868 tarihlidir. Matbu hakkında verilen diğer bilgiler: 254 s., 24x15cm.

Atatürk Kitaplığı'nda O.01352/01 Demirbaş Nr. ile matbu bir nüsha bulunmaktadır. Kütüphanede eser bilgisi, "*Seyf-i zülyezen nam padişahın hikâyesi tercümesidir*/mütercim: el-Hac Ahmed Nazif, İstanbul,[39] H.1285/M.1868 tarihli, 254 s., 24x16cm" şeklindedir.

Milli Kütüphane EHT 1970 A 621 numaralı yerde de matbu bir nüsha mevcuttur. Eser bilgisi, "*Seyf-i zülyezen nam padişahın hikâyesi tercümesidir*; basım bilgisi: Matbaa-i Mektebetü'l-Fünûni'l-Harbiyeti's-Sultaniye, H.1285/M.1868 ve 254 s., 24cm; el-Hac Ahmed Nazif, çev." şeklindedir.

Diğer bir matbu nüsha, İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi 158811 NUH. 6352 - 892.7 numarada kayıtlıdır. Eser bilgisi, "*Seyf-i zülyezen nam-ı padişahın hikâyesi tercümesidir* / çev. Ahmed Nazif el-Hac. İstanbul: Matbaa-i Mektebetü'l-Fünunü'l-Harbiyetü's-Sultaniye, H.1285/M.1868. 254 s., 24 cm." şeklindedir.

IRCICA Merkez Kütüphanesi'nde 9365 ve 89779 Demirbaş numaralı iki matbu kopya bulunmaktadır. Eserin bilgisi, "*Seyf Zülyezen nam padişahın hikâyesi tercümesidir* / Ahmed Nazif el-Hac. İstanbul: Matbaa-i Mekteb-i Fünun-ı Harbiyye el-Sultaniyye, H.1285/M.1868, 254 s., 24 cm." şeklindedir.

Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kataloğu'nda da 650748 Kayıt numaralı matbu bir nüsha bulunmaktadır. Eser bilgisi, "*[Sayf zu'l-yezen] hikâyesi*, Matba'a-i Mektebü'l Fününü'l-Harbiyye H.1258, 245 s., 24 cm" şeklindedir. Yine aynı katalogda 683403 Kayıt numaralı, Arapça bir nüsha bulunmaktadır. Eser bilgisi, "*Sire faris el-yemen seyf ibn el-Melik zu'l-yezen*, Mısır: el-Matbaaa el-Kesteliyye, 79 s., 7cm." olarak verilmiştir.

[38] Rik'a ifadesi gerçeği yansıtmamaktadır. Yazma, birçok yazı stilinin özelliklerini birlikte ihtiva etmektedir.
[39] Bu tezde üzerine çalışılmış olan nüshadır. Sayfa 254'te "fī matbaʿati mektebi'l-fünūni'l-Harbiyyeti's-Sultaniyye" bilgisi de bulunmaktadır.

Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nde de eserin Arapça matbu bir nüshası bulunmaktadır. İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 02185 numarada kayıtlı, H.1318 tarihli olan eserin başlığı "*Sīretü Emir Seyf b. zī Yezan*"dır. Müellifi, Ebu'l-Mealî olarak belirtilmiştir.

Eserin, yurt dışında çeşitli tarihleri ihtiva eden Arapça cüz ve nüshaları bulunmaktadır.[40] Bunlardan bir kısmı, Berlin Eyalet Kütüphanesi Doğu El yazmalarında - Staatsbibliothek zu Berlin Wetzstein II 652 Nr., Ahlwardt 9121 kataloğundadır. *Sīrat al-malik Sayf Dhī Yazan [fragment]* başlıklı ve 1200/1785 tarihlidir. Başka bir nüsha, Ms. Or. Oct. 3860 numaralı, *K. Saif Ḏī Yazan al-mujahid fī sabīl Allāh sowie zwei kürzere Legenden* başlıklı, 1775 tarihlidir.

2.2. Hikâyenin Diğer Neşirleri

Hikâyenin, ilk kez H.1264/M.1848 yılında İbrahim Abdulgaffar tarafından tashih edilerek 17 cilt olarak *Siretü Seyf b. ẕīyezen Meliki'l-Yemen* ismiyle neşredildiği belirtilmiştir.[41] Bununla beraber eserin, farklı dillere çevrilerek dolaşımda olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Ahmed Nazif tarafından 1840'ta Türkçeye çevrilen hikâye, 1847'de İstanbul'da Ali Bey tarafından *Sultan Saif-Zuliazan* adıyla Fransızcaya çevrilmiştir.[42] Yine eserin Paris'te basılmış 1868 tarihli *Les Aventures D'un Sultan* isimli Fransızca bir çevirisi daha vardır.[43]

Hikâyenin, çeşitli yıllarda "yazan" unvanıyla Muharrem Zeki Korgunal tarafından neşirleri mevcuttur. Tespit edilen sıra ile: 1933 tarihli *Seyfî Zülyezen Hikâyesi*;[44] 1934 tarihli *Resimli Seyfizülyezen Hikâyesi*;[45] 1936 tarihli *Ham bin Nuhun Sarayı*;[46] 1941 tarihli *Tekmil*

[40] Bu cüz ve nüshalara çevrim içi erişim için bk. *Bielefeld University Library –Bielefeld Academic Search Engine*.
"Sīrat al-malik Saif Ḏī Yazan".
[41] Yazıcı, "Sîretü Seyf b. Zîyezen", 37/271.
[42] Ali Bey (çev.), *Sultan Saif-Zuliazan* (Constantinople: J.J. Wick, Libraire Editeur, 1847).
[43] Theodore De Langeac (çev.) *Les Aventures D'un Sultan* (Paris: Michel Levy Freres, Libraires Editeurs, 1868).
[44] Muharrem Zeki Korgunal, *Seyfî Zülyezen Hikayesi* (İstanbul: ?, 1933). Ayrıca bk. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kataloğu Kayıt No: 617732.
[45] Muharrem Zeki Korgunal, *Resimli Seyfizülyezen Hikayesi* (İstanbul: Beyazıt Bozkurt Basımevi, 1934).
[46] Bu eserin listeye dâhil edilme sebebi, "Ham bin Nuh'un Sarayı" nın Seyfü ẕü'l-Yezen hikayesinde bir bölüm olmasıdır. Bu neşri doğrudan inceleme fırsatı bulunamamıştır.
Muharrem Zeki Korgunal, *Ham bin Nuhun Sarayı* (İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936).

Seyfi Zülyezen;[47] 1966 yılına ait *Tam Seyfüzülyezen Hikâyesi*;[48] yine 1966 tarihli *Seyfizülyezen: Şarkın En Büyük Aşk ve Kahramanlık Menkıbesi*[49] adlı basımlardır.[50]

Diğer bir naşir olarak Selami Münir Yurdatap'ı zikretmek mümkündür. 1963 tarihli *Seyfizülyezenin müthiş maceraları: Korkunç bir intikam: Gizli cennetin anahtarları*[51] adlı bir neşri mevcuttur.

Hikâyenin, F. Khurshid tarafından *Muġāmaratu Sayf b. Zī Yazan* adıyla 1992'de;[52] Said Yaktine tarafından *Zehiretü'l-ʿAjaibi'l-ʿArabiyya Sayf b. Zi Yazan* adıyla 1994'te[53] yapılmış Arapça neşirlerinden de bahsetmek mümkündür.

Zikredilenlerle beraber hikâye, 1996 yılında Lena Jayyusi tarafından *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan – An Arab Folk Epic*[54] adıyla İngilizceye çevrilmiştir.

2.3. Hikâye Üzerine Yapılan Çalışmalar

Hikâye, araştırmacılar arasında *Sīrat Banī Hilāl*, *Sīrat Dāt al-Himma* ya da *Sīrat ʿAntara Ibn Şaddād* hikâyeleri kadar rağbet görmese de bu hikâyenin en güzel ve büyüleyici Arap hikâyelerinden biri olduğu düşünülmektedir.[55] Eser üzerine yapılan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Metin üzerine inceleme yapan bilim insanlarının ekseri *kutub safrā* olarak ifade edilen popüler edisyonu kullanmışlardır.[56] Helen Blatherwick'in ifadesine göre bu konuda yapılmış ilk ve kendisinden sonraki araştırmaları etkilemiş çalışma, 1924 yılında Rudi Paret tarafından *Sīrat Saif ibn Dhī Jazan – Ein arabischer Volksroman*[57] adıyla yapılan

[47] Muharrem Zeki Korgunal, *Tekmil Seyfi Zülyezen* (İstanbul: Sinan Matbaası, 1941).
[48] Muharrem Zeki Korgunal, *Tam Seyfüzülyezen Hikayesi* (İstanbul: Garanti Matbaası, 1966).
[49] Muharrem Zeki Korgunal, *Seyfizülyezen: Şarkın En Büyük Aşk ve Kahramanlık Menkıbesi* (İstanbul: Garanti Matbaası, 1966).
[50] Bu bilgilere, Tübitak – Ulakbim Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi – TO-KAT üzerinden ulaşılmıştır. (Erişim Tarihi: 9 Haziran 2023).
[51] Selami Münir Yurdatap, *Seyfizülyezenin müthiş maceraları: Korkunç bir intikam: Gizli cennetin anahtarları* (İstanbul: Bozkurt Kitapevi, 1963).
[52] Farooq Khurshid, *Muġāmaratu Sayf b. Zī Yazan* (Qahire: Dar el-Shorouq, 1992).
[53] Said Yaktine, *Zehiretü'l-ʿAjaibi'l-ʿArabiyya Sayf b. Zi Yazan* (Beirut: Markaz el-Thakafi el-Arabi, 1994).
[54] Lena Jayyusi (çev.) *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan – An Arab Folk Epic* (Indiana: Indiana University Press, 1996).
[55] Zuzana Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", 110.
[56] Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", 110.
[57] Rudi Paret, *Sīrat Saif ibn Dhī Jazan – Ein arabischer Volksroman* (Hannover: Orient Buchhandlung Heinz Lafaire, 1924).

doktora tezidir. Paret'in çalışması, hikâyenin 67 sayfalık bir özeti, anlatının tarihî arka planı ve kapsamlı özel isim/yer adları dizininden oluşmaktadır.[58]

Hikâye üzerine yapılan çalışmalar arasında 1994 yılında Marianna Klar tarafından yapılmış olan A Study of Ms BM 4274 Or. in Relation to The Printed Text of Sīrat Saif b. Dhī Yazan adlı yüksek lisans çalışması[59] zikredilebilir. Hikâyeyi British Museum elyazması üzerinden inceleyen Klar'ın tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hikâyenin basılı versiyonu üzerinden genel bir giriş, mevcut yazma nüshalar ve British Museum yazmasının analizi; ikinci bölümde, British Museum yazmasının içeriği, 185-271 varaklarının ayrıntılı özeti; üçüncü bölümde matbu nüshadan hareketle yazmanın analizi ile genel yorumlarla beraber bir sonuç verilmiştir.

M. C. Lyons'un *The Arabian Epic* adlı eserinde ise hikâyenin, *Sīrat Fāris al-Yaman al-Malik Saif b. Dhī Yazan*[60] başlığıyla özeti ve motifler dizini verilmiştir. Bu dizin, eseri motifler yönüyle incelemek ve mukayese etmek için edebî araştırmalar adına önemli bir malzeme teşkil etmektedir.

Zuzana Gažáková tarafından da hikâye üzerine çeşitli yıllarda çalışmalar yapılmıştır. Arap kültüründeki popüler *sīra* türü üzerinden *Seyfü z̲ü'l-Yezen* hikâyesi üzerine yapılan bazı çalışmaları tartıştığı "Remarks on Arab Scholarship in The Arabic Popular Sīra and Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan";[61] hikâyenin WE. 643 numaralı Berlin el yazmasındaki metinsel ve dilbilimsel özelliklerini irdelediği "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle";[62] hikâyedeki ana kadın karakterleri incelediği "Major Female Characters in The Sīrat Sayf Ibn Dhī Yazan"[63] adlı çalışmaları zikretmek mümkündür.

[58] Helen Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan: An Intertextual Reading of An Egyptian Popular Epic* (Leiden: Brill, 2016), 4-5.
[59] Marianna Klar, *A Study of Ms BM 4274 Or. in Relation to The Printed Text of Sīrat Saif b. Dhī Yazan* (Cambridge: Pembroke College, Oriental Studies, Master Thesis, 1994.)
[60] M. C. Lyons, *The Arabian Epic – Heroic and Oral Story-telling Volume 3: Texts* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995) 3/586-641.
[61] Zuzana Gažáková, "Remarks on Arab Scholarship in The Arabic Popular Sīra and Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan", *Asian and African Studies*, (2005), 14/2, 187-195.
[62] Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", 109-125.
[63] Zuzana Gažáková, "Major Female Characters in The Sīrat Sayf Ibn Dhī Yazan", Zuzana Gažáková ve Jaroslav Drobný (ed.), *Arabic and Islamic Studies in Honour of Ján Pauliny* içinde (Bratislava: Comenius University, 2016), 87-111.

Hikâyedeki seçili bazı kelimelerdeki ses değişimlerinin, Heba Aboul-Enein tarafından J. Ohala'nın ses değişim modeli üzerinden incelendiği bir çalışma da mevcuttur.[64] Öte yandan Ülfet el-İdlibi'nin hikâyeyi *Binbir Gece Masalları* ile edebî açıdan ele aldığı bir çalışmasından da bahsedilebilir.[65]

Hikâye üzerine, Helen Blatherwick tarafından 2016 yılında *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan: An Intertextual Reading of An Egyptian Popular Epic* adıyla yapılmış çalışma da önem arz eder. Blatherwick, hikâyeyi "Peygamberler, Antik Mısır mitleri, İskender Hikâyeleri ve Nil yatağının değiştirilmesi" başlıkları üzerinden metinlerarası bir incelemeyle analiz etmiştir. Eserde esas alınan nüsha, 1877 tarihli Bulaq edisyonunun tıpkıbasımı olan 4 ciltlik *Sīrat al-Malik Saif ibn Dhī Yazan fāris al-Yaman* Beirut: al-Maktaba al-Thaqāfiyya, 1986 tarihli basım olarak belirtilmiştir.[66] Blatherwick, hikâye hakkında ciddi bir bibliyografya sunmuş; hikâyenin ana kahramanlarını tanıttığı alfabetik bir liste ve dizin vermiştir. Yine Blatherwick tarafından hikâyenin, Hz. Süleyman menkıbeleri açısından metinlerarası incelendiği bir makale yazılmıştır.[67]

2.4. Hikâyenin Tarihî ve Edebî Bağlamı

Hikâyenin ana kahramanı olan Seyf b. zī-Yezen, Himyerî asilzadelerindendir. San'a'da 516 yılında doğduğu rivayet edilmiştir. Seyf b. zī-Yezen'in yetiştiği coğrafyada özellikle Ebrehe'nin oğlu zamanında Yemenliler, ciddi bir Habeş zulmüne maruz kalmışlardır. Bu sebeple Seyf b. zī-Yezen, Sasani hükümdarı I. Hüsrev'e yardım talebinde bulunmuş ve aldığı destekle halkını Habeş tahakkümünden kurtarmıştır. Bu önemli başarı, Arap yarımadasında yankı uyandırmış; onun bu ünü, ağızdan ağıza yayılarak destansı bir nitelik kazanmıştır.[68]

Ahmed Nazif, hikâyenin asıl yazılma niyetinin Mısır'ın kuruluşunu ve Nil Nehri'nin Mısır yönüne cereyanını anlatmak olduğunu beyan etmiştir. Ancak müellifinin, siyer ve tarih

[64] Heba Aboul-Enein, "A Linguistic Study of Selected Words of The Epic of 'Saif Ibn Thi Yazan' within Ohala's Model of Sound Change", *Fikr wa-Ibdaa'*, (October 2010), 1-51.
[65] Fatma Akpınar, "Suriyeli Öykücü Ülfet el-İdlibî'nin (Elveda Ey Dımaşk) Adlı Öyküsünün Edebî Tahlili", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2 (Kış 2022), 116. (Nazratun ilâ Edebinâ eş-Şa'biyy: Elf Leyle ve Leyle ve Sîratu Melik Seyf Bin Zî Yezen> Halk Edebiyatımıza Bakış: Binbir Gece Masalları ve Emîr Seyf Bin Zî Yezen'in Hayatı. 1974).
[66] Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 1.
[67] Helen Blatherwick, "Solomon Legends in Sīrat Sayf ibn Dhī Yazan", *Mizan: Journal for the Study of Muslim Societies and Civilizations* Volume 2, Issue 1, 2017, s.1-31.
[68] Mustafa Fayda, "Seyf b. Zûyezen" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı, 2009), 37/29-30.

kitaplarında da geçen[69] Kisra-yı Nūşi-revan'ın anlatılagelmiş hikâyelerini uydurma ilavelerle anlatıya garip ve acayip unsurlar katarak yazdığını ifade etmiştir.[70] Yazım tarihine dair bir rivayet de muhtemelen 16-17. yüzyıl devrelerinde Memlükler döneminde Mısır'da yazıldığı; hikâyedeki kötü karakter Seyfü'r-Ra'd'ın 1344'ten 1372'ye kadar Etiyopya hükümranlığında bulunmuş olmasının daha erken bir tarihe imkan vermediği yönündedir. Hikâye malzemesinin çok karmaşık unsurlarla bir araya geldiği görülmektedir. Nitekim, beklenilenin aksine Yemen tarihî ve efsanevi geleneğinin bu bağlamda yeterli kanıt oluşturmadığı; hikâye içinde uluslararası folklorik temalar, motifler, Musa figürüne odaklanmış Midraş geleneğine ait birçok içerik, tipik Mısır kuruluş efsaneleri, *Binbir Gece Masalları*'ndaki özellikle ʿAcīb ü Garīb hikâye türünün sezildiği belirtilmiştir. Tarihî bir çerçeve ile tanımlanabilecek *Sīrat ʿAntara, Sīrat Baybars* vs. gibi meşhur Arap hikâyelerine kıyasla Seyf hikâyesi, cinler, büyücüler, insanlar ve bunların birbirleriyle bir mücadele hâlinde olduğu efsanevi bir evrende konumlanmıştır. [71]

Hikâyenin WE. 643 numaralı Berlin nüshasını inceleyen Gažáková, sıradan bir düzyazıyla yazılmış metnin, bütüne yayılan seci ve ahenkle harmanlandığını ifade etmiştir.[72] Hikâyenin genel olarak popüler anlatıcılığa katkıda bulunan adi kâğıt *kütüb safrā* üzerine yazılmış olması, hikâye sirkülasyonuna imkan tanımıştır.[73] Sözlü kültürün ve dolayısıyla yazılı kültürün kaynaklarıyla dilden dile dolaşan bu ve benzeri hikâyelerin, Arap romanının oluşum sürecinden bahsederken söz konusu edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[74] Bununla birlikte hikâyenin, yakın geçmişte Türkçe sözlü gelenekte de anlatılageldiğini söylemek mümkündür. Nitekim hikâyenin, Murat Çobanoğlu, Ahmet Poyrazoğlu[75] ve Posoflu Müdami[76] gibi ozanların, anlattığı hikâyeler arasında yer almış olması bunu göstermektedir. Hatta Şeref Taşlıova, bu hikâyeyi Müdami Usta'dan dinlediğini ve hikâyenin "aklı hayali durduran" bir nitelikte olduğunu ifade etmiştir.[77] Öte

[69] Buna bir örnek olarak bk. Harun Arslan, *Celālzāde Mustafa'nın Tercüme-i Meʿāricü'n-Nübüvve Adlı Eseri Metin – Sözlük – Özel Adlar Dizini – Esmā-yı Latīfe* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 291-299.
[70] Ahmed Nazif, (çev.), *Seyf-i Zülyezen Hikâyesi Tercümesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Demirbaş Nr. 0007414, 1840), 2b.
[71] J. -P. Guillaume, "Sayf Ibn Dhī Yazan", *The Enclyclopedia of Islam*, (Leiden: Brill, 1997), 9/101.
[72] Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", 112.
[73] Gažáková, "Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle", 110.
[74] Nevin Karabela – Feyzettin Ekşi, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/22, (2015), 194.
[75] Saim Sakaoğlu, *Halk Hikâyeleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011), 51, 53.
[76] Nur İrem Ataman – Aslı İşler, "Şeref Taşlıova ile İki Söyleşi", *Türk Dünyası*, 39 (Bahar 2015), 219.
[77] Ataman – İşler, "Şeref Taşlıova ile İki Söyleşi", 219.

yandan Yücel Balku'nun *Son Prometheus* adlı hikâyesinde kahramana *Odysseia* ve *Seyfü zü'l-Yezen*'i kıyas ettirmesi hatta *Seyfü zü'l-Yezen*'in daha güzel olduğunu söyletmesi de bu bağlamda zikredilebilecek bir ayrıntıdır.[78] Yine, *Seyfü zü'l-Yezen*'in Necati Bey Divanı'nda da memduhunu övmek için bir benzetme unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir.[79]

2.5. Hikâyenin Türü

Hikâyenin türü için 1950'li yıllarda Arap halkbilimcileri tarafından türetilen *sīra shaʿbiyya* ya da diğer bir ifadeyle *popular sīra* terimi söz konusu edilmiştir. El yazması külliyatlarında bu terime eş olarak *sīra*[80] ve *ḳiṣṣa* ibarelerini görmek mümkündür. Batı dillerinde bu terim karşılığında *popular epics*, *popular romances* (*Volksroman*) vardır. Bu türde çıkış noktası, sözde-tarihî ortam ve atmosferde kahramanların gerçek tarihsel figürlere dayandırılıyor oluşudur. *Popular sīra*de metinler uzun, secili ve yer yer şiir parçalarıyla oluşmuştur. Sözlü gelenekte anlatımı bir yıla kadar sürebilen bu uzun soluklu metinlerde, sayfa sayılarının iki ile altı bin arasında olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda bahsedilen hikâyelerden biri de İslam öncesi Güney Arap tarihi üzerine şekillenen *Seyfü zü'l-Yezen* hikâyesidir.[81] Hikâyedeki gerçek kişi ve yer isimlerinin yanı sıra çeşitli olağanüstülüklerin bulunması, daha önceki referansta *Binbir Gece Masalları*'ndaki *ʿacīb ü ġarīb* türünün sezilmesi bağlamında dile getirilmiştir.[82] Ancak burada *ʿacīb ü ġarīb*in bir tür olup olmadığı sorunsalı üzerinden bir değerlendirme yapmak mümkündür. *ʿAcīb*in "olağanüstülük, fantastiklik" şeklinde geçiştirilemeyeceği, Orta Çağ'da Arap ve Fars kültürü içinde, geçtiği bağlama göre "hayret" algısının da değiştiği öne sürülmüştür. Dolayısıyla "ʿacīblik" bağlama ve bahsinin geçtiği disipline göre farklı hayret katmanları oluşturabilir.[83] Bu yönüyle Syrinx V. Hees'in dinî bağlamda ʿacīb'i "marifetullaha

[78] Ahmet Uslu, "Kurgu Tekniği ve Arketipsel Eleştiri Bağlamında Yücel Balku'nun Öyküleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, (Mayıs 2017), 14.
[79] Fikret Uslucan – Sibel Üst, "Necâtî Beğ Divanı'nda Peygamberler Dışındaki Dinî Şahsiyetler", Gencay Zavotçu (ed.), *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu 15-17 Nisan 2009 "Ölümünün 500. Yılında Necâtî Beğ Anısına"* içinde (242-256), (Kocaeli: Faal Tanıtım Matbaa LTD. ŞTİ., 2009), 245.
[80] "Sīra", "seyr" kelimesinden gelmekte olup "fiʿlet" vezninde bir mastardır. Türkçede genelde "sīret" şeklinde görülen kelimenin çoğulu "siyer"dir.
[81] P. Heath, "Sīra Shaʿbiyya", *The Enclyclopedia of Islam* (Leiden: Brill, 1997), 9/664.
[82] Bk. Guillaume, "Sayf Ibn Dhī Yazan", 101.
[83] Syrinx Von Hees, "Şaşırtıcı: Acâib Edebiyatının Bir Eleştirisi ve Yeniden Okuması", çev.Yeliz Özay, *Millî Folklor,* 26/103, (2014), 156. Ayrıca bk. Sadık Yazar, "XVI. Yüzyıl Türkçe Seyahatnamelerinde Acâib", *Millî Folklor*, 26/103, (2014), 98-110; Roy P. Mottahedeh, "ʿAjāʾib in The Thousand One Nights", Rcihard G. Hovannisian ve Georges Sabagh (ed.), *The Thousand and One Nights in Arabic Literature and Society* içinde (29-39), (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

ulaştıran cazip bir arayış"[84] olarak değerlendirmesini *Seyfü zü'l-Yezen* hikâyesi özelinde okumak makul görülebilir. Nitekim hikâyede Seyf, "evliyāullāhdan bir adam"[85] olarak zikredilmektedir. Bu bağlamda *ʿacīb ü garīb* durum ve olaylar büyük oranda "keramet" ilgisiyle ortaya çıkmaktadır. Mesela İslam'a/Hanif dinine yeni girmiş insanların kalplerindeki şüpheyi gidermek ve tam bir imana sahip olmaları için Seyf, cin hizmetkârı Ayruz'dan kendisini deniz üstünde yürütmesini ister.[86] Öte yandan ʿacīblikler yer yer kendi bağlamına göre mantıklı önermeler sunar. Mesela, Aḳısa'nın birine bir aydan fazla hizmetkârlık etmesi mümkün olmadığı için Seyf'i yarı yolda bırakması, Seyf'in bunu normal karşılayarak başının çaresine bakması; insanlar ve cinlerin iletişimde olmasının İslam öncesinde bunun mümkünlüğü ile açıklanması; halkının bedenleri insan çehreleri köpek gibi olduğu Zemin-i Kelbiyyun'da Seyf'in, tılsımlı havuzda yıkandığı için ısırmalarından etkilenmeyişi; kendi içinde *ʿacīb*lere dayanaklar oluşturur. Bu bağlamda *ʿacīb*lerin bir nedene dayandırılması, hikâyenin inandırıcılığına katkıda bulunan bir saik olarak görülmekte ve ayrıca tahkik edilmesi gereken bir araştırma alanı doğurmaktadır. Girdiği her müşkülde, kimi zaman da nefsinden kaynaklanan hatalardan Allah'a iltica etmesiyle yardım bulan ana kahraman ya bir kurtuluşa ya da bir keramete mazhar olur. Bu bağlamda *Battalname* gibi hem tarihî bir boyut hem de efsanevî özellikler taşıması bakımından menkıbevî bir yapı da arz eder. Battal Gazi nasıl ki İslam'ı yaymak noktasında ilahî lütuflara mazhar, cin ve perilerle arkadaş, düşmanlarına karşı insanüstü güç vasıflarıyla[87] mücehhez ise Seyf de öyledir. Seyfü zü'l-Yezen, menkıbelerin sade üslubuna benzer[88] ancak yer yer edebî, ahenkli ve secili bir tarzla yazılmıştır. Hikâye mevcudundaki acayiplikler tek boyutlu olmayıp çeşitli katmanlarda gerçekleşmektedir. Bu bakımından Seyf'in gördüğü yeni şehirlerdeki hayret verici unsurların anlatımı *ʿacaibü'l-medine*, Seyf'in deniz vasıtasıyla yaşadığı gariplikler ve olay örgüsünde geçen fantastik deniz anlatıları *ʿacaibü'l-bahr*[89] vs. şeklinde çeşitli ʿacaib kademeleriyle ifade etmek

[84] Hees, "Şaşırtıcı: Acâib Edebiyatının Bir Eleştirisi ve Yeniden Okuması", 147.
[85] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 170.
[86] "…Seyf, derūnu maḥzūn ve ḫāṭırı maġmūm olup "Ey ʿAyrūż! Sen Müslimān bir ẕātsın ve beni sevdiğini bilirim. İşbu benimle gelen Ebu't-Tāc ve adamları İslām'dan ḳarību'l-ʿahd olmalarıyla īmānları metānet bulmaḳ içün beni ḳoltuḳlarımdan ṭut da beni deryā üzerine yürüt tā uzaḳ vardığımda ne ėdecek iseŋ ėt!" dėyü niyāz…" Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 89.
[87] Ahmet Yaşar Ocak, "Battalnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5/206-207.
[88] Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), 29/112.
[89] Hees, "Şaşırtıcı: Acâib Edebiyatının Bir Eleştirisi ve Yeniden Okuması", 156.

mümkündür. Tabii ki bu vechelerin edebî bir tahkikle daha tafsilatlı incelenmesi gereklidir. Bu bağlamda genel bir fikir vermek amaçlanmıştır.

Metinle ilişkilendirilebilecek diğer bir terim de Klasik Türk Edebiyatı bağlamındaki *hikâye*dir. *Hikâye*, kapsamlı tarifiyle "bir olayın anlatımı"dır. *Manzum* ya da *mensur* bir şekilde yazılan *destan*, *masal*, *efsane*, *menkıbe*, *latife* gibi anlatım esasına dayanan eserlerin ekseriyetle *hikâye* ile isimlendirildiği belirtilmiştir. Bu bakımdan modern anlamdaki *hikâye* kavramından farklıdır. Nitekim eserlerde, *hikâyet~dâstân*, *efsane~dâstân*, *hikâyet~letayif* şeklinde terimlerin birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir.[90] Terim, *Seyfü zü'l-Yezen* özelinde ortak yönlere sahiptir ve eser, Klasik Türk Edebiyatı içinde bu bakımdan bir *mensur hikâye* örneği olarak kabul edilebilir. Klasik hikâyelerdeki, idealize tipler; nihayetteki mükafatlar ve mutlak cezalandırmalar; metafizik varlıklar, eşyalar, yerler ve tüm bunlarla birlikte gerçekçi kurgular[91] *Seyfü zü'l-Yezen*'de de vardır. Hasan Kavruk, bu hikâyeleri dil ve üslup yönünden üç gruba ayırmıştır.[92] Bu bağlamda *Seyfü zü'l-Yezen*'in dilin fazla ağır olmadığı sanatlı bir tarzda yazıldığı ikinci kategoriye dâhil edilebileceğini söylemek mümkündür.

2.6. Hikâyenin Tercüme Sebebi

Ahmet Nazif, tercüme sebebini, hikâyenin "cümle eğlence ḥıkāyetleriŋ aʿlāsı" olmasına bağlar. Öyle ki *Binbir Gece Masalları* tercümesine başlamış olduğu hâlde bu hikâyenin kıymetinin bilinmesi için öncelik verdiğini ifade eder ve bu iki hikâyenin mukayesesini yapar. Bu bağlamda Ahmet Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen* hikâyesinin olay örgüsünün tertibi, güzellik ve kurgusu itibariyle *Elf Leyl ve'l-Leyle*'deki "bin gece"nin bu hikâyenin "bir gündüz"üne gizlendiğini söyler. Bu bakımdan Ahmed Nazif, "tüḥfe-i rūz-gār ve ġurre-i ġarāib-i ḥıkāyāt u āṯār olan Seyfü ẕü'l-Yezen-nām pādişāhıŋ ḥıkāyesi, ṣafaḥāt-ı eyyāmda naẓīri görülmemiş ve ṣaḥāif-i tevāriḫde miṯli ibdāʿ olunmamış bir ḥıkāye-i nefīse ve bāriḳa-i enīse ol"duğu; birçok dile tercüme edildiği, dillere destan bir şöhrete sahip olduğu için Türkçeye çevrilmesini meram etmiştir.

[90] Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler* (Ankara: MEB Kültür Yayınları, 2016), 7.
[91] Kavruk *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, 8-9.
[92] Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, 9.

2.7. Hikâyenin Muhtevası

Hikâye, olay örgüsünü ifade eden 68 başlık ve iki "Ravinin Nakli" bölümünden oluşmaktadır. Hikâyeyi Blatherwick, muhteva bakımından, "Giriş, Kameriyye Bölümü, Düğün Maceraları Bölümü, Av Bölümü ve Netice" olmak üzere beş kısma ayırmıştır.[93] Bu tasnif, Ahmed Nazif çevirisine büyük oranda uymaktadır. Giriş bölümünde Melik zü'l-Yezen'in başından geçenler anlatılır. Necid, Yemen ve Hicaz bölgesi padişahlarından biri olarak tanıtılan zü'l-Yezen'e rüyasında doğuya göç etmesi emredilir. Göç ettiği yerde gördüğü Kabe'ye yapılan hürmeti kıskanır ve burayı yıkıp kendi yaşadığı bölgede bir yapı inşa etmeyi düşünür. Ancak her girişiminde felç olur ve veziri tarafından tövbeye teşvik edilerek en sonunda bu düşünceden vazgeçer. Geldiği bölgede Seyfü'r-Raʿd isimli Habeş kralı, yakınlarına yerleşen bu Beyaz Arapların Hz. Nuh'un "Siyah Arapların Beyaz Araplara köle olması"na dair bedduasını gerçekleştireceklerinden korkar. Bu sebeple meliki öldürmek için Kameriyye adında bir cariye gönderir. Cariyenin amacı ortaya çıkar ve melik kendisini affederek onunla evlenir, akabinde vefat edince taht Kameriyye'ye kalır. Bu kısımdan sonra "Kameriyye Bölümü" başlar. Bu bölümde, Kameriyye bir çocuk doğurur ancak tahtı paylaşmak istemediği için oğlunu öldürmeye teşebbüs eder ve nihayet bir çöle terk eder. Çölde bir avcı bebeği bulur ve Seyfü'r-Raʿd'ın meliklerinden olan Melik Efrah'a getirir; onun tarafından adı Vahşü'l-Fela konur ve büyütülür. Vahşü'l-Fela, büyüdükten sonra melikin kızı Şame ile evlenmek istese de kendisinden haz etmeyen melikin veziri Sakardis tarafından ağır mehirlere muhatap olur. Bunları yerine getirmek için çıktığı yolculuklarda çeşitli maceralara girer ve bu yolculuk sırasında karşılaştığı Şeyh Ciyad vesilesiyle asıl adının Seyfü zü'l-Yezen olduğunu ve Tarihü'n-Nil adlı kitaba ulaşmak için nasıl bir yol izlemesi gerektiğini öğrenir. Kameriyye'nin Seyf ile karşılaşmasıyla ve yine oğlunu bir tehdit olarak görmesiyle beraber Seyf'in engellerle mücadelesi ve bu engellerden Allah'a iltica etmesiyle her seferinde birinin ya da tılsımlı bir şeyin yardımıyla kurtulması; gittiği yerlerde beklenilen kişi olmasına dair kehanetler silsilesi başlar. Kameriyye, yedi kez oğlunu ölüme gönderir. Seyf, her seferinde annesini affeder ve nihayet Kameriyye, Seyf'in manevi kardeşi ve bir cin melikesi olan Akısa tarafından öldürülür. "Kameriyye Bölümü" içinde Seyf, Şame, Tamme, Nahide, Cize ve Münyetü'n-Nüfus ile çeşitli maceralar akabinde evlenmiştir. Blatherwick'in diyagramında[94] "Kameriyye Bölümü" ve sonraki "Düğün Maceraları Bölümü"nde bunlar alt başlık olarak zikredilmez. Doğrudan Seyf'in Medinetü'l-Benat'taki macerasında

[93] Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 25.
[94] Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 25.

geçilir. Bu bölüm, Seyf'in bir gezide olmasını fırsat bilen Münyetü'n-Nüfus'un memleketi olan Kadınlar Şehri'ne kaçtığı halde ev ahalisinin Seyf'e karısının öldüğünü söylemesi; Seyf'in daha sonra gerçeği öğrenmesi üzerine Akısa'dan kendisini Medinetü'l-Benat'a götürmesini istemesi üzerine başlar. Seyf Medinetü'l-Benat'ta, Münyetü'n-Nüfus'u geri almak için türlü tehlikelere atılır ve nihayet erkeklerin Medinetü'l-Benat'a girmesine engel olan tılsımı bozarak iki şehrin birleşmesini sağlar ve Münyetü'n-Nüfūs'a kavuşur. Bu olaydan sonra, Seyf'in cin hizmetkârı olan Ayruz, Akısa ile evlenmek istediğini Seyf'e söyler. Kendisi bir melik kızı olduğu ve Ayruz'u aşağı gördüğü için evlenmek istemeyen Akısa, uzun ısrarlar sonucu mehir olarak Hz. Belkıs'ın Hz. Süleyman ile evlendiği gün giydiği tac ve cübbeyi ister. Bu sebeple önce Ayruz ardından Seyf, Hz. Süleyman'ın hazinelerine doğru yola çıkar. Bu yolculuğu sırasında Seyf, Akısa yüzünden çok kez engellerle karşılaşır ve tehlikeli yollardan geçmek zorunda kalır. Bu aralıkta Seyf, güzergâhına devam ederken Hz. Asaf'ın kılıcını almaya nail olur ve bu kılıcı korumakla görevli Tekrūr ile evlenir. Daha sonra yola çıkar ve bu meyanda, Arzu's-Sahare yolunu göstermek için altmış yıldır kendisini bekleyen Satih adındaki Allah dostu ile karşılaşır ve Satih, Hz. Süleyman'ın kayığını almasına yardım eder. Yolculuğunun devamında Medinetü'l-Mirrih'i içinde bulunduğu zor durumdan kurtardığı içi tılsımlı bir ata nail olur. Nihayet Hz. Süleyman'ın hazinelerine varır ve Ayruz'u hapisten kurtarır ve dönüş yoluna girer. Bu dönüş sırasında ise deniz üstünde yürüten bir yüzüğe sahip olur, sonrasında kaybeder. Akabinde gemiyle yolculuk ederken Zühretü'z-Zerka tarafından icat edilmiş geçen tekneleri kendine çekip parçalayan tılsımlı bir dağa denk gelir, denize düşer ve buradan maharetli bir büyücü ve melike olan Süreyyaʾu'l-Ḥamra'nın cinleri tarafından kurtarılır. Süreyya ve Seyf, birbirlerine âşık olurlar. Ancak Süreyyaʾu'l-Hamra'nın düşmanı Zühretü'z-Zerka tarafından bu evlilik niyeti sekteye uğrar. Bu sırada Süreyya, Seyf'in karısı Tekrur ile karşılaşır ve onu kıskandığı için hizmetkâr cini Üveys'e Tekrur'u oğluyla alıp çorak ve zor bir yere sürmesini emreder. Bunu haber alan Seyf, ona öfkelenir ve evlenmekten vazgeçer. Bu vazgeçişle beraber Süreyya ile Seyf arasında çetin bir mücadele başlar. Seyf'ten intikam almak isteyen Şüreyyā, Seyf'in ülkesindeki üç oğlunu da ayrı ve sıkıntılı yerlere sürer. Bu sürgünlerle beraber devreye Seyf'in oğullarının maceraları girer. Seyf, Süreyya ile savaşırken ahalisi de Seyfü'r-Raʿd ile savaştadır. Üveys, Seyf'in oğullarını tam bu savaş sırasında alır götürür. Önce Mısr'ın başından geçenler hikâye edilir. Mısr, ıssız bir çölde Behram adında mecusi bir adamın eline geçer. Behram, Mısr'ı ulaşmak istediği tılsımlı hareze için kullanır ve aralarında bir mücadele başlar. Hareze aslında Mısr'a vadedilmiş olduğu için nihayet Mısr'ın eline geçer ve onunla

Behrām'ı öldürür. Mısr, harezedeki cin padişahlarından olan Şeyhub'u ailesinden haber almak için gönderir. Bu sırada Dümmer'in başından geçenler anlatılır. O da çöl ve kurak bir yerde bulur kendini. Çok zor bir haldeyken yirmi yıldır kendisini beklemekte olan ʿAbdu'l-Kuddus ile karşılaşır. ʿAbdu'l-Kuddus, kendisine rehber olur ve ona zor durumda rüya aleminde kendisini görebilmesi için birkaç kılını verir. Dümmer, yola çıkar ve güzergâhında zor durumda olan bir şehir ahalisiyle karşılaşarak İslam'a girmeleri durumunda problemlerini halledeceğini söyler ve onları dine davet eder. Sonra yoluna devam ederek tavuğa tapan bir şehir halkıyla karşılaşır ve o halkı da İslam'a girmeleri durumunda tavuk yemelerine engel olan tılsımı bozacağına dair ikna etmeye çalışır. Bu sırada ʿAbdu'l-Kuddus'un kıllarına dair sırrı ifşa ettiği için zor duruma girer ve idam edileceği sırada Mısr'ın cini Şeyhub tarafından kurtarılır; Mısr'ın bulunduğu saraya getirilir. Dümmer, kardeşinin sahip olduğu harezeyi kıskanarak onu çalar ve Şeyhub'tan kendisini başka bir yere götürmesini emreder. Şeyhub, Dümmer'i Dimişku'ş-Şam'a götürür. Orada padişahın kızı olan Cabiyye'ye âşık olur ve onunla evlenmek ister. Bu arada, hareze önce padişaha sonra Cabiyye'ye geçer ve Cabiyye ülkesini terk eder; Dümmer'den bir çocuğu olur ve Beyt-i Makdis'te münzevi bir hayat yaşayarak duası müstecap kullardan olur. Dümmer de bu sırada Hakim Banyas sayesinde ölümden kurtulur. Beyt-i Makdis'teki bu münzevi kadının namı her yere ulaşınca Hakim Banyas, Mısr ve Dümmer oraya doğru yola çıkarlar ve tanışma faslından sonra hareze yine Mısr'a geçer. Böylece Mısr babasına yardıma gider. Mısr, Şeyhub ile Süreyya'yı hezimete uğratır. Bu sırada Seyf, Mısr'ı Süreyya'yı takip ve Sirinu't-Talib adlı arkadaşını kurtarmakla görevlendirir ve kendisi de tılsımlı at/esb-i yāḳūtī ile ülkesindeki savaşa yardım için gider. Tam geldiği sırada Akısa ve Ayruz tarafından Seyfü'r-Raʿd tarafına taş ve ateş yağdırıldığını görür. Düşman kaçmış olsa da savaşın etkisiyle ülkesinin harap olduğunu gören Seyf, halkıyla batı yönüne göç etmeye karar verir. Bu sırada Akısa ve Ayruz da Mısr'ı kontrol etmeye giderler. Ahalisiyle Said adlı yere göç eden Seyf, suları bitince su arayışına girer ve Süreyya'nın Tekrur ve oğlu Bulak'ı attığı yere rast gelir; ülkesini buraya kurmaya karar verir. Mısr'ın yanına varan Akısa ve Ayruz ise Süreyya'nın Mısr'ı kandırarak harezeyi almaya çalıştığını görür ve onu uyandırmaya çalışırlar. Bunu fark eden Mısr, Süreyya'yı öldürür ve Şeyhub'a kendisini şehir şehir gezdirerek ülkesine vardırmasını emreder. Bundan sonra Nasr'ın başından geçenler hikâye edilir. Nasr da Süreyya'nın kendisini attığı sürgünden kurtulmak için uzun ve zorlu bir yola girer. Bu yolculuk sırasında güzel davranışından ötürü evine dönebilmesi için tılsımlı bir hayvan gemine nail olur. Ancak ülkesine döndüğünde savaş ortamından dolayı Seyfü'r-Raʿd'a esir

düşer ve onun şehrine gönderilerek hapse atılır. Bu esnada Nasr, Seyfü'r-Raʿd'ın kızı Hayfa'ya âşık olur ve onunla birlikte Medinetü'd-Dur'dan kaçarlar. Bu kaçış yolculuğunda şehirleri gezen kardeşi Mısr ile karşılaşıp yola beraber devam ederler. İki kardeş ülkelerini yerinde bulamayınca bir cinden ahvali öğrenip babalarının yanına giderler. Burada Mısr adında bir şehir kurulup başına Mısr getirilir. Bununla beraber Seyf'in önemli adamlarından her biri kendine bir şehir inşa eder. Bu esnada Seyfü'r-Raʿd'ın veziri Rif gelir ve Seyfü'r-Raʿd'ın, Nil Nehri'nin Seyf ülkesine akmasına mâni olan Cenadil Dağı'ını oyup nehir suyuyla ülkelerini su altında bırakmak planından bahseder. Bunun çözümünün Cenadil'den Akdeniz'e kadar yol açmak olduğunu söyler ve Şeyhūb çağrılarak Akdeniz'e kadar bir su mecrası açması emredilir. Tarihü'n-Nil kitabına göre zemini taksim ederler ve ülke başına Mısr getirilerek Seyf tahttan feragat eder. Ayruz tekrar Seyf'e evlilik talebini hatırlatır ve Akısa ile evlendirilir. Bu kısımdan sonra "Av Bölümü" başlar. Nil planı başarısız olan Seyfü'r-Raʿd, Nil'in taşması için bir büyü yapar. Ancak bunun da tesiri kırdırılarak Mısr bölgesi mamur ve verimli bir yer hâline gelir. Bölgenin verimli yapısından haberdar olan civar padişahlarından Melik Esyut, Mısr'a yakın bir yerde bir şehir inşa eder. Bu durum iki ülke arasında savaşa neden olur ve Melik Esyut öldürülür. Bunun akabinde Seyfü'r-Raʿd'ın büyük bir orduyla savaşmaya geldiği haberini alır. Nihayet savaş sonunda Seyfü'r-Raʿd, Seyf tarafından öldürülür. Medinetü'd-Dur üzerine yürüyen Seyf'i Seyfü'r-Raʿd'ın oğlu hürmetle karşılar ve aralarındaki düşmanlığın Sakardis ve Sikardiyun'dan kaynaklandığını söyleyerek özür diler. Bunun üzerine Seyf onu Habeş sultanı tayin eder ve Sakardis ve Sikardiyun idam edilir. Bu kısımdan sonra "Netice Bölümü"ne geçilir. Bu kısımda da yine bir harici ile mücadele sırasında Ayruz ve Akısa ölür. Arkadaşlarının bir bir ölüm haberlerini alan Seyf üzüntüden hastalanarak vefat eder. Mısr da babasının ölümü üzerine ferahlamak için bir yere gitmeyi planlarken sevdiği yardımcısı tarafından ihanete uğrar ve akabinde o da üzüntüden vefat eder. Ülkenin padişahı ise Velid bin Dümmer olur.

2.8. Hikâyenin Dili ve Üslubu

Hikâyenin tahkiye üslubunda genel olarak sade bir anlatımın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu sadelik bayağılık anlamında olmayıp meramın "aşırı tezyin"den müberra açık bir şekilde ifadesi şeklindedir. Kelimelerin birbiriyle münasebeti gelişigüzel sıralanmamış; sadelik, münasip kelimelerin bir araya gelmesiyle vücut bulmuştur. Mütercim, secili kelimeleri büyük oranda tavsif yaparken kullanmıştır. Bu bakımdan seciyi

bir betimleme unsuru olarak kullandığı yargısına varılabilir. Nitekim, bir yeri anlatırken o yerin sahip olduğu sıfatların benzerleri bir araya getirilerek ya da bir şahsı anlatırken öne çıkan özelliklerin anlatımıyla bir tasvir ortaya çıkmıştır. Mesela: "ḥareminden ṣūreti *zībā* ve ḳāmeti *bālā* yüzün gören ḥayrān zülfü *dilā* ve yüzün seyr ėden perīşān olur Ḳameriyye nāmında māhir bir duḫter-i aḫteri intiḫāb ėdip…"[95] örneğinde olduğu gibi *sūret, ḳāmet*; *zībā, bālā, dilā*; *yüzün gören, yüzün seyreden*; *ḥayrān, perişān* olmak üzere farklı kelime ilgileriyle ahenk ve seci sağlanmıştır. Bununla beraber art arda gelen cümlelerdeki fiil ya da yardımcı fiillerle bu secinin sağlandığı örnekler de vardır: "Efendim! Ḥabeş pādişāhınıŋ ėlçileriyle büyük hediyye vüṣūl ve ḥużūruŋa ṭaleb-i müs̱ūl ėdiyorlar."[96] *vüṣūl* ve *müs̱ūl* gibi. Bir savaş ortamı tasvirinde ise "Ol gėce rāḥatda yatıp ṣābāḥ olduḳda tertīb-i ṣufūf ve tanẓīm-i miʾīn ü ulūf ėdip muḳābele-i şücʿān ve muḥārebe-i fürsān meydān-ı vaġāda ṭaraf-be-ṭaraf göks gökse dayanıp ġālib ü maġlūb ve ḳātil ü maḳtūl ve baʿżı cirāḥ ile muḥaṣṣal ḳufūl olup…"[97] şeklinde, mütenasip terkiplerle, Farsça ve Türkçe yapılı ikilemelerle savaş ortamının betimlendiğini görmek mümkündür.

Metinde dikkat çeken bir mesele de Arapça ağırlıklı olmak üzere çeşitli bağlaçların mevcudiyetidir. Bu bağlamda yer yer *keʿennehū, fīhā, ve illā, fī-mā-baʿd, feʾemmā, maʿa hāẕā* vb. ibareleri görmek mümkündür. Bunlarla birlikte metinde *emsal* isimli Arapça atasözlerinden örnekler – *baʿda'l-leteyyā ve'l-letī, eşeddü'l-ḥaserāti'n-nedemu ʿalā mā-fāte* vb.– muhaverelerde Arapça cümle ve ibareler görülmektedir.

Hikâye, fiil *valenz*leri/*istem*leri yönünden de incelenmeye değerdir. Nitekim hâlihazırda *biri-ni bir şey-den men et-* şeklinde kullanılan fiil, hikâyede *biri-ne bir şey-den men etmek* şeklinde geçmiştir. "Sulṭānım! Ben bunlar*a* dāʾimā ṣoġan ve ṣarımṣaḳ yėmelerin*den men*ʿ ü taḥẓīr ėtmişidim."[98] Yine, *-e kavuşmak* şeklinde kullanılan fiil, *-i kavuşmak* şeklinde kullanılmıştır: "Vaḥşü'l-Felā, duḫūl ve leyl ü nehār seyr-i ḥas̱īs̱ ėderek süʾāl ėden kimse*yi ḳavuş*mayıp ve teʾnīs ėden ẕī-rūḥ görmeyip…"[99] Aynı şekilde, *-de āşinā ol-*: "…ṣuya iḳtiḫām ėtmiş iseler de yüzmek*de āşinā ol*madıḳlarından bağıraraḳ dönüp…";[100] *-den ḳısḳan-*: "Ṭāmme, Şāme'*den ḳısḳan*ıp ve…";[101] *-e/-i vedāʿ et-*: "Melik Efrāḥ'*ı vedāʿ*

[95] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 7.
[96] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 8.
[97] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 173.
[98] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 31.
[99] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 26.
[100] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 164.
[101] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 113.

*ėd*ip…,[102] Seyf'*i vedāʿ ėd*ip gitdikden ṣoŋra…,[103] müfīd olmayıp cümlesi*ni vedāʿ* ve…,[104] cümlesi*ne vedāʿ ėd*erek…"[105] gibi örnekler verilebilir.

Hikâyeye eş dizimli kelimeler açısından bakmak da mümkündür. Nitekim bu bağlamda, *baḥr-i ḥayrete dal-, ḫaṭā ve ʿaṡūra muṭṭaliʿ ol-, söze gel-, memnūn u mesrūr ol-, ḫāṭırını ele al-, bin cān ile ʿāşıḳ ol-* gibi örnekler söz konusu edilebilir.

Hikâye bütününde *–(X)p,* ve *–d(X)kdA* zarf fiillerinin çok işlek olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla beraber art arda gelen cümlelerde yardımcı fiilin hazfiyle kurulan *anakoluth-artige*[106] olarak isimlendirilen yapılar yoğundur. Mesela: "dėyü ḳaṣd u taṣmīm (X) ve hedmine tevcīh-i ʿazm-i ḳavīm ėdip…;[107] vezīrini isteyip mācerāyı naḳl (X) ve ol daḫi bi-ʿaynihi cevāb-ı evveli iʿāde ėdip…;[108] …dėdikde Vaḥşü'l-Felā, bu şarṭı ḳabūl (X)ve muḥārebeye şürūʿ eylediler;[109] ʿUlūm-ı cifriyye ile müddet-i medīdeden beri siz bu ṭarafa teşrīf (X) ve Tārīḫu'n-Nīl kitābı size mevʿūd (X) ve beni daḫi tezevvüc ėdeceğiŋi bilip…[110] şeklinde örnekler zikredilebilir.

Hikâyede, benzer kelimelerin bağlamda tekrara düşmemek maksadıyla kullanılması da önem arz eder. Nitekim, *avcı, ṣayyād, şikār eden ḥerīf, şikārcı*; *şāh, melik, sulṭān*; *ġazāl, geyik*; *sāḥir, cādū, ḥakīm, siḥr-bāz*; *maṣlaḥat, iş, mādde, kār*; *sırçā, zücāc* kelimelerine bu noktada değinilebilir. Öte yandan kelimelerin hâlihazırdaki anlamlarından farklı olarak kullanılması – *tedbīr* 'plan', *mühim* 'düşündüren' örneklerinde olduğu gibi – bu bağlamda yapılacak çalışmalar için önemli malzemeler teşkil eder.

[102] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 50.
[103] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 129.
[104] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 130.
[105] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 123.
[106] Ahmet Şefik Şenlik, *Zur Satverknüpfung im Altosmanischen* (Kırklareli: Rumeliya Yay., 2022), 23.
[107] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 4.
[108] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 5.
[109] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 23.
[110] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 29.

BÖLÜM II: İKİLEME TERİMİ VE TASNİFİ

Bu bölümde, ikileme terimi ve buna ilişkin terimler üzerine bir araştırma tarihi verilmiştir. Akabinde ikilemelerin anlamsal, biçimsel ve kökensel tasnifleri yapılmıştır.

1. İkileme Terimi ve Buna İlişkin Terimler

En basit tarifiyle *ikileme,* birleşen iki kelimenin tek ya da kuvvetli bir anlam oluşturduğu bir kelime grubudur. Daha ayrıntılı tanımıyla: *İkileme*ler, *fonolojik, morfolojik, sentaktik, semantik, etimolojik, stilistik* ve *edebî* açılardan incelenebilecek muhtelif ilgilerle yan yana gelmiş iki unsurun, müşterek bir anlam oluşturduğu veya ifadeye pekiştirme manası kattığı bir dil meselesidir. *İkileme*ler, çeşitli yönlerden irdelenmiş ve üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda bilinen ilk çalışma, Karl Foy'un 1899'da yazmış olduğu makalesidir. Bu makalede Foy, *ikileme*lerin farklı gramer açılarından dikkate değer bir yapı teşkil ettiğini belirtmiş; fonolojik olarak üç kategoride incelemiştir.[111] Bunun akabinde, şimdiye kadar yapılan araştırmalarda çeşitli isim ve tasnif önerileri sunulmuştur. Yapılan çalışmalarda en makbul ve kullanılagelen terim *ikileme* terimidir. Bu çalışmada da *ikileme* terimi tercih edilmiş; semantik, morfolojik ve kökensel açıdan alt kategorilere ayrılmıştır. Bu sınıflandırmadan önce ikilemeler üzerine fikri bir altyapı oluşturmak gerekli görülmüştür. Bu bağlamda, terim, tasnif ve tartışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

İkileme terimi için araştırmalarda, *yineleme, ikizleme, katmerleme* (Emre, 1945: 541); *ikiz kelimeler* (Eren, 1949: 283); *tekrarlar* (Tuna, 1949: 429); *kelime koşması* (Ağakay, 1954: 98), *ikilemeler, ikizlemeler* (Gencan, 1974: 286); *İkileme* (Hatipoğlu, 1981: 9; Korkmaz, 1992: 82; Vardar, 2007: 119); *ses yansımalı kelimeler* (Zülfikar, 1995: 8); *sıralamalar* (Grönbech, 2000: 101); *tekrar grubu* (Karahan, 2010: 60); *tekrarlı yapılar* (Hirik, 2018: 37); *ikili sözler* (Özbek, 2021: 2483) şeklinde öneriler sunulmuştur.

Yabancı terim karşılıklarında ise; *hendiadyoin* (Foy, 1899: 105; Eren, 1949: 283, Korkmaz, 1992: 8); *repetition, redoublement, gemmination* (Emre, 1945: 541); *repetitions, doublets* (Lewis, 1967: 235-236); *reduplication* (Underhill, 1976: 436; Göksel ve Kerslake, 2005: 90; Çürük, 2016: 429); *hendiadyoin, redoublement, reduplication dual, zwillingsformen, verdoppelung* (Hatipoğlu, 1981: 9); *pleonasmes, hendiadis, lexical couplets* (Suçin, 2006: 282) terimleri verilmiştir.

[111] Şenol Korkmaz – Türkan Korkmaz Bulut, "Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnebisindeki İkilemeler ve Yinelemeler", *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5/11 (2017), 243.

Osmanlı Türkçesi – Arapça – Farsça bağlamındaki ikileme terimleri ise şu şekildedir: *atf-ı tefsirî* (Hatipoğlu, 1981: 9); *terkib-i ihmali*, *mühmelat* (Korkmaz, 1992: 82); *taklidî kelimeler* (Zülfikar, 1995: 2); *itbâʿ*, *muzâvece*, *teʾkid ve takviye* (Suçin, 2006: 282); *tekrar*, *itbaʿ*, *mühmel* (Moghaddam ve Maleki, 2016: 2,3).

*İkileme*lere dair, araştırmalarda hatırı sayılır derecede referans alınan tanımlardan biri şüphesiz, Vecihe Hatipoğlu'nun, "İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyle, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır."[112] şeklindeki tanımıdır. Literatürde genel olarak bu tanımla benzeşen ve dolayısıyla bu tanım civarında seyreden tarif ve tasnifler yapıldığını söylemek mümkündür.[113]

*İkileme*leri "duyusal anlatış yöntemlerinin en eskileri" arasında zikreden A. Cevat Emre ise, bu yapılar için *ikizleme* terimini kullanmıştır.[114] Araştırmalarda ekseriyetle *ikileme* başlığı altında ve çeşitli birçok şekli[115] içinde barındıran bu yapıları Emre, farklı yönlerini dikkate alarak isimlendirme gayretinde olmuştur. Bu bağlamda *yineleme (repetition)* ve *ikizleme*[116] *(redoublement)*, *katmerleme (gemmination)* terimlerini önermiştir.[117] Ağakay, A. Cevat Emre'nin *ikizleme* terimine bir eleştiri yöneltmiştir. Bu eleştiride, *ikiz* kelimesinin bir arada ve tıpatıp aynı olan iki şey vs. için kullanıldığını hatırlatarak unsurları arasında benzerlik olmayan *eş dost*, *dağ taş* vb. örneklerin *ikizleme* terimiyle uygunluk göstermediğini belirtmiştir. Kendisi *ise kelime koşması* terimini önermiştir.[118] Burada Emre'nin neden böyle bir terim tercih ettiğine dair düşünmek önemli olabilir. Aynı anlamda iki unsurun bir araya geldiği benzer yapıları, Muallim Naci de *ikiz tabirât* şeklinde tarif eder.[119] Muhtemelen Emre, bu terimi tercih ederken yapısal olarak bir "ikizlik" değil anlamsal olarak bir aynılık/yakınlık tasavvurundan yola çıkmıştır. Verilen örnekleri bakımından aykırılaşan ve burada zikredilebilecek bir tespiti de T. Nihat Gencan'ın

[112] Vecihe Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme* (Ankara: TDK, 1981), 9.
[113] Bk. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992), "İkileme", 82; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Multilingual Yay., 2007), "İkileme", 119.
[114] Ahmet Cevat Emre, *Türk Dilbilgisi – Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi*, (İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1945), 541.
[115] Aynı kelimenin tekrarıyla, *eş/yakın* anlamlı kelimelerle, *zıt* kelimelerle, kelimenin ilk hecesinin pekiştirilmesiyle vs. oluşmuş yapılar.
[116] Emre'nin aksine Vardar, *ikizleme* terimini İngilizce karşılığını *amphibology* olarak verdiği ve "Doğru olmakla birlikte, iki türlü yoruma elverişli bir tümce kuruluşundan doğan sözdizimsel bulanıklık." şeklinde tanımladığı yapı için kullanmıştır. (Bkz. Vardar, "ikileme", 120.)
[117] Emre, *Türk Dilbilgisi*, 541.
[118] M. Ali Ağakay, "Türkçede Kelime Koşmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 2 (1954), 98.
[119] Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, nşr. M. A. Yekta Saraç (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017), 36.

Dilbilgisi'ndeki terim içerikleri üzerine yapmak mümkündür. Gencan, *ikileme* terimi karşılığında aynı şekilde tekrar eden kelimeleri örnek verirken *koşa koşa*, *teker teker* gibi; *ikizleme* karşılığında ise *ev bark, kap kacak* gibi anlam bakımından ilişkili *ikileme*leri örnek vermiştir.[120] Emre'nin önerdiği *ikizleme* terimin bir kelime ile genişletilmiş hâli denebilecek bir terim önerisi de Hasan Eren'in *ikiz kelimeler* terimidir. Eren, bu yapıların "bir mefhumu ifade için" kullanıldığını söyler ve bunun yabancı terim karşılığını *hendiadyoin* olarak verir.[121] K. Grönbech de *Türkçenin Yapısı*'nda bu yapıları *sıralamalar* terimiyle isimlendirmiştir. *Sıralamalar*ın rastgele birçok adı kapsadığı belirtilerek, Türkçenin yapısında *sıralayıcı bağlama edatları* olmadığından unsurların birbiri ardınca geldiği belirtilmiştir.[122]

İkileme tanımına dair, kapsam alanını daha vazıh bir şekilde konumlandırma çabaları birçok araştırmada görülmektedir ve ekseriyetle çalışmaların ana gayesini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarda bu "sınırlandırma" meselesi, tabiidir ki araştırmacılar tarafından farklı boyutlarda, değişen kapsam alanları şeklinde tezahür etmektedir. Nitekim, Hatipoğlu'nun *Türkçede İkileme* adlı, çokça referansa muhatap alınan eseri dikkate alınacak olursa; *ikileme* tanımının ve kitap bünyesinde yapılan tasnifin "kuşatıcı" bir mahiyette olduğu ve birçok çeşitli yapıyı *ikileme* başlığı altında ele alma temayülünde olduğu görülür. *Aynı, eş, zıt* anlamlı kelime terkipleri, kelime düzeyindeki pekiştirme ekleri vasıtasıyla kurulan yapılar, hatta "yöntemine göre kullanılan *uyak* (*kafiye*), *önuyak* (*alliteration*), *içuyak* (*seci'*), *redif, ayak* ve *nakaratlar*, ses ve söz benzerliğine ya da tekrarına dayandıkları için"[123] bir çeşit *ikileme* vasfı verilebileceği ifade edilmiştir. Bu gibi araştırmalardaki geniş kapsam alanını daraltma ve daha ziyade tasnif ve tarif amacında olan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda örnek verilecek olursa; Çürük'ün *İkilemelerin Kapsamı* makalesinde, sınırlandırma alanı *ikileme* olarak adlandırılan unsurlardaki *tekrar* yönüyle öne çıkan yapıları kapsar. Ağakay'ın *Türkçede Kelime Koşmaları* makalesinde ise bu sınırlandırma alanı, *ikileme*lerde "anlamların" öne çıktığı yapılara dair kapsamın öncelendiği bir yapı arz eder.

Çürük'ün adı geçen makalesinde, *ikileme* terimi için *Türkçe Sözlük*'teki 'ikilemek işi' anlamı referans alınır ve bu terimin aynı sesin, hecenin ya da sözcüğün tekrarı için

[120] T. Nihat Gencan, *Dilbilgisi* (İstanbul: Kanaat Yayınları, 1974), 286.
[121] Hasan Eren, "İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında", *Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 7/2 (1949), 283.
[122] K. Grönbech, *Türkçenin Yapısı*, çev. Mehmet Akalın (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1995), 101.
[123] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 11.

kullanılabileceği, *zıt* ve *eş anlamlı* sözcüklerle kurulan yapılar için yeni bir terim bulunması gerektiği ifade edilir. Bununla beraber, *ikileme* teriminin anlamına uygun olarak kullanılmasının lüzumu, bu tür farklı yapıların *ikileme* kapsamında ele alınmaya devam etmesi durumunda terim değişikliğine gidilmesi önerilir. Bu meyanda, eksik yanları olsa da Ağakay'ın *kelime koşması* (*complex word*) teriminin kullanılabilme ihtimali üzerinde durulur.[124] Bu bağlamda, *reduplication* terimini 'tekrar' anlamıyla alan Özbek, Çürük'ün anlam bakımından ilişkili yapılara dair tartışmaya açtığı terim meselesine *ikili sözler* (*binominals*) terimini önermiş ve anlamsal olarak ilişkili terkipleri bu başlık altında ele almıştır.[125]

Harezm Türkçesindeki *ikileme*leri ele aldığı çalışmada M. Dursun Erdem ise, *ikileme*lerin, *hendiadyoin* için geçerli olan 'iki kelimenin birleşerek bir anlamı ifade etmesi' durumunun *ikileme* için verilen örneklerle örtüşmediğine dikkat çeker. *İkileme* tanımı yapılırken iki kelimenin aynı anlamı ifade eder hâle geldiği; oluşumlarının asırlarca sürebildiği; din ve kültür değişiminin *ikileme* oluşumuna zemin hazırladığı; *ikileme* unsurlarının cümlede aynı görevde oldukları; bu unsurların aynı ekleri aldıkları; tam anlamıyla bir dil olgusu oldukları ve oluşum esaslarının Türk dilinin yapısından kaynaklandığı; sözlüklerde madde başı olabilecek nitelikte olduklarının göz önünde bulundurulmasının gerekliliği üzerinde durur. Diğer yandan *yineleme* ve *ikileme* terimlerinin benzeşen yönlerinin yanı sıra aralarında nüansların olduğunu ifade eder. Bu yönüyle, kelime içi */p/* foneminin, *yineleme* ya da *ikileme* arz etmediği morfolojik bir hususiyet olarak; aynı kelimenin tekrarıyla oluşan yapıların ise *nokta nokta* vb. *yineleme* olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünür. *İkileme*lerin en önemli özelliğinin sözlüklerde madde başı olabilmesine vurgu yapan Erdem, aynı kelimenin tekrarı söz konusu olduğunda "istisnalar dışında" madde başı olmalarının mümkün olmadığını ifade eder. Bunun yanında, kelime unsurlarının farklı ekler alması durumunda *kündin künge* vb., *zıt anlamlı* kelimelerden oluşması durumunda *mümin kâfir* vb., *zarf-fiil* olması durumunda *kedip keldi* vb., bir fiilin/ismin olumlu-olumsuz eklerini alması durumunda *bersen bermesen*, *arıg arıgsız* vb. *ikileme* olmadıklarını belirtir. Diğer yandan *eş anlamlı* unsurlarla oluşan *ikileme*lerde de ne derecede *eş anlamlı* olduklarının tartışılması gerektiğini düşünür.[126]

[124] Yasemin Çürük, "İkilemelerin Kapsamı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/29 (2016), 428-430.
[125] Emin Erdem Özbek, "Türk Dilinde "İkileme" Terimi ve Tuva Türkçesi Örneğinde İkilemelerin/İkili Sözlerin Semantik Özellikleri Üzerine", *Turkish Studies – Language and Literature*, 16/4 (2021), 2481.
[126] Mehmet Dursun Erdem, "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig*, 33 (2005), 190-194.

Underhill ise, *ikileme*leri gramatikal ve üslûba dayalı büyük bir araç olarak niteler ve bu konudaki tartışmaya değinir.[127] *Reduplication* başlığı altında kelime düzeyinde, sıfat ve zarf görevinde kullanılmaları yönünden aynı şekilde tekrar eden yapıları *çok çok, güle güle* vs.; pekiştirme gayesiyle kelimenin ilk hecesine *ek* ilavesinin olduğu yapıları *apaçık, tertemiz* vs.; ilk hecede /m/ foneminin katılmasıyla oluşan yapıları *kitap mitap* vs.; farklı kelimelerin teşekkülüyle bir araya gelen yapıları *çoluk çocuk, bağırdı çağırdı* vs. bu başlık altında ele almıştır.[128] Ancak burada, görüldüğü üzere *ikileme*leri anlamsal olarak ilişkileri ve tekrara dayalı yönleri bakımından ayrı ayrı başlıklarda değil aynı başlık altında incelemiş; bu maddeler hakkında kısa açıklama ve örnekler vermiştir. Türkçe *ikileme*lere dair, örneklerin İngilizce mukabilleri belki bu yapıların tasnifinde fikir verebilir. Bu bakımdan, aynı kelimenin tekrarıyla söz konusu *ikileme*lerdeki çevirilerde, "anlamsal bir çeviri" yapıldığını ve Türkçe yapılardaki mübalağa fonksiyonu dikkate alınarak bir tercümeye gidildiğini söylemek mümkündür. Mesela *çok çok çalışkan bir adam* karşılığında 'a very hardworking person'; *yavaş yavaş yürüdü* karşılığında (*zarf* fonksiyonu öncelenerek) 'He walked slowly' tercümeleri yapılmıştır. D. maddesine kadar ekseriyetle tercümelerin manevî yönde ve iki kelimenin tek kelime olarak aktarıldığı söylenebilir. D ve E maddelerinde, "kitap mitap – books and stuff, ağladı mağladı – cried and carried on vb." çevirilerindeki *and* bağlacı, *ikileme* ve *hendiadyoin* bağlamında dikkate değerdir. Bu kısımdaki çevirilerde elbette anlamın belirleyici olduğu göz ardı edilemez. Fakat İngilizcenin kendi dinamiklerindeki bağlaç kullanma temayülü[129] önemli bir nokta olsa gerektir. Burada, semantik bir boyutun yanında yapısal bir unsur olarak addedilen *ve* bağlacına dikkat çekilmesi bu tür *ikileme*lerle *hendiadyoin* arasında kurulabilecek ilişki bakımından önemlidir. Diğer yandan Korkmaz ve Bulut ise *hendiadyoin* kavramının *ikileme* tanımı kapsamına girdiğini fakat *ikileme*lerin hepsinin *hendiadyoin* kapsamına dâhil olmadığını söyleyerek *hendiadyoin=ikileme, ikileme ≠ hendiadyoin* formülünü öne sürmüşlerdir.[130] Türkçe literatürde olduğu gibi yabancı literatürde de bir terim ve tanım karmaşası vardır. Bu karmaşa, *hendiasys, reduplication* ve *gemination* bağlamında örneklendirilmiştir.

[127] Robert Underhill, *Turkish Grammar* (London: The MIT Press, 1976), 436.
[128] Underhill, *Turkish Grammar*, 436-438.
[129] Burada kastedilen, Grönbech'in de bahsettiği "sıralayıcı bağlama edatları"dır. Grönbech, Türkçenin bu yapılardan mahrum olduğunu belirtmiştir. (Bkz. Grönbech, *Türkçenin Yapısı*, 101).
[130] Korkmaz ve Bulut, "Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnebisindeki İkilemeler ve Yinelemeler", 249.

1.1. Hendiadys/hendiadyoin

Hendiadys terimi, *The Oxford English Dictionary*'de[131] 'Tek başına karmaşık bir fikrin, bir bağlaçla bağlanan iki kelime aracılığıyla (mesela bir sıfat ve isim yerine, *and* bağlacıyla iki isim olarak) ifade edildiği bir söz sanatı.' şeklinde tanımlanmış ve İngilizceye Latince vasıtasıyla, Yunanca *ἓν διά δυοίν* 'iki aracılığıyla bir'[132] deyiminden geldiği belirtilmiştir. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*'te[133] ise aynı terim karşılığındaki ilk anlamda, 'Bir terkibin iki koordine edilmiş fakat anlamsal olarak eşit olmayan iki ifade ile teşrih edilmesi' ve ikinci anlamda ise 'Anlam bakımından ilişkili iki terimin kuvvetlendirici kombinasyonu.'[134] tanımı yapılarak, *hendiadys* teriminin kullanılmasında yaygın nedenin vurgu olduğu belirtilmiştir. Bu iki anlamda da verilen örneklerde iki unsur arasında *ve/and* bağlacı vardır. Ancak OED'ye kıyasla, bu yapının bağlaçla teşekkül ettiği bilgisi, RDLL'de *hendiadys* başlığında değil, onunla ilişkili diğer bir terim olarak verilen *twin formula* başlığı altında ifade edilmiştir. Bu yapıların bir bağlaç veya edatla birleştikleri ve *aliterasyon, asonans* gibi ahenk unsurlarıyla oluşturulduğu söylenmiş; ögelerinin *aynı, yakın, zıt anlamlı* veya *tamamlayıcı* özelliklerinin olabileceği belirtilmiştir.[135]

*İkileme*lere dair, meseleyle ilişkili olabileceği düşünülen ve Türkiyedeki çalışmalarda söz konusu edilmeyen diğer bir terim de Sanskritçe kökenli *dvandva* terimidir.[136] Aynı zamanda *copulative compound* terimiyle de karşılanan bu terim *Dictionary of Language and Linguistics*'te "(Ögeleri arasında *and/ve* bağlacı varmış gibi) eşit durumdaki iki bileşene sahip bir çeşit terkip"[137] olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, *Hint-Avrupa* (Hint ve Avrupa) aynı dil ailesinde olmak münasebetiyle eşit, *acı-tatlı*[138] 'acı ve tatlı' iki duygu ya da hissin yaşanmışlık vs. mevzuunda ortak olması yönüyle örnek verilebilir. Kısacası, Türkçede *ikileme* denince akla gelen örneklerden farksız olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu terim, *The Iranian Languages*'ta *hendiadys* tanımıyla verilmiş; *hendiadys*, bir tür

131 Bundan sonra, OED şeklinde kısaltılmıştır.
132 J.A. Simpson – E.S. C. Winer (ed.), *The Oxford Dictionary*. "Hendiadys", (Oxford: Oxford University, 1989), 7/142.
133 Bundan sonra RDLL şeklinde kısaltılmıştır.
134Hadumod Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, "Hendiadys" çev. Gregory P. Trauth vd., (London: Routledge, 2006), 506.
135 Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, 1236.
136 Simpson – Winer, *The Oxford Dictionary*, "Dvandva", 5/1.
137 *Dictionary of Language and Linguistics*, "Dvandva", (London: Applied Science Publishers LTD, 1976), 55; R. L. Trask. *A Dictionary of Grammatical Terms In Linguistics*, "dvandva" (London: Routledge, 1996), 87.
138 "bittersweet" mukabilinde yazılmıştır.

dvandva[139] terkibi olarak kabul edilmiştir. İki *yakın anlamlı/synonyms* kelimenin bazen bir *ve* bağlacıyla oluşturulduğu bir terkip türü olarak belirtilmiştir.[140] Hatta, Soğdçadan ziyade Uygur Türkçesinde bulunan biri Hintçe alıntı biri Uygurca olmak üzere iki *eş anlamlı* kelimenin birleşimiyle oluşturulduğu mezkur terkip türü de bu kısımda örneklendirilmiştir.[141]

Yapılmış olan literatür taramasında Türkiye'deki çalışmalarda İngilizce *hendiadys* teriminden ziyade yabancı terim mukabilinde *reduplication* ve *hendiadyoin* terimlerinin öne çıktığını söylemek mümkündür.[142] Bu bakımdan Saadet Çağatay, *Uygurcada Hendiadyoinler* adlı çalışmasında bu terimi, "Aynı manada yahut yakın manadaki iki kelimenin bir tek kelime gibi bir anlam ifade etmesine *Hendiadyoin* denir. *Hendiadyoin*'ler ekseriya iki *sinonim*den ibarettir. Yani her iki kelimede aynı manaya gelen ayrı ayrı kelimeler olup, bunlar ayrı ayrı manada kullanılabilirler. […] Bunların yanında birbirini tamamlıyan, bazan da birbirinin karşılığı ve hatta zıddı olan kelimelerden mürekkeb *Hend-n*'ler vardır ki bu gibi teşkillerin kısımlarına *antonyme* deriz."[143] şeklinde tanımlayarak *hendiadyoin* terkiplerinin Türkçenin kadim bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Ağakay ise bu terimin, "iki kavram kullanarak tek bir kavram anlatma" asli manasını vererek bu yapıların birtakım *kelime çifti* olmalarından ziyade bir söz sanatının adı olarak kullanıldığını ifade etmiştir.[144]

1.2. Reduplication

Diğer bir terim olan *reduplication* için RDLL'de, 'Morfosentaktik bir kategoriyi ifade etmek için seste bir değişiklik olsun veya olmasın, kök ya da gövdenin ilk tekrar edilmesi (çeşitli Hint-Avrupa dillerinde bitmişlik ifade eden fiil formlarında ya da Endonezcede çoğul formlarda).' tanımı yapılarak kelime türetiminde morfemlerin tekrarının anlatımı kuvvetlendirdiği belirtilmiştir.[145] OED'de 'Yunanca ve diğer Hint-Avrupa dillerinde,

[139] Eserde, bu terim "dvandava" şeklinde yazılmıştır. Ancak aynı eserde (sayfa 409, 885 vs.) ve genel literatürde terim "dvandva" şeklinde yazılmıştır. Bu sebeple, burada böyle yazılmıştır.
[140] Görüldüğü üzere Sanskritçe söz konusu olduğunda *ve* bağlacının bazen kullanılıyor oluşu, daha modern addedilebilecek bir tanımın verildiği *Dictionary Language and Lingusitics*'te *ve* bağlacı artık "varmış gibi" bir hususiyet almış, biçimsel olarak değil anlamsal olarak varlığını sürdürür hâle gelmiştir.
[141] Prods Oktor Skjærvø, "Middle West Iranian", Gernot Windfuhr (ed.), *Iranian Languages* içinde (196-278), (New York: Routledge, 2009), 323.
[142] E. Erdem Özbek'in de ifade ettiği *reduplication* ve *hendiadyoin* terimlerinin tercih sıklığı, bu çalışmanın literatür taraması yapılırken teyit edilmiştir. (Bkz. Özbek, "Türk Dilinde "İkileme" Terimi ve Tuva Türkçesi Örneğinde İkilemelerin/İkili Sözlerin Semantik Özellikleri Üzerine", 2489).
[143] Saadet Çağatay, "Uygurcada Hendiadyoinler," *100. Doğum Yıldönümüne Armağan Prof. Dr. Saadet Çağatay'ın Yayınlanmış Tüm Makaleleri* (İstanbul: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, 2008), 1/234.
[144] Ağakay, "Türkçede Kelime Koşmaları", 97.
[145] Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, 989.

özellikle fiile ait durumlarda (ekseriyetle Perfect tense) harf ya da hece tekrarı'[146] şeklinde bir tanım yapılmıştır. Bu durumda *reduplication* tanımında tekrar mevzuunun fiil yapıları üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Ancak diğer yandan *The Cambridge Dictionary of Linguistics*'te[147] ise terim daha geniş bir kapsam ifade eden, 'Bir formun parça ya da bütününün tekrarı' olarak tanımlanmış ve bu tekrarın kısmi ya da tam tekrar olabileceği belirtilmiştir.[148] *Shilly-shally, fiddle-faddle* gibi örneklerin verildiği yapılar ise *reduplicative compound* terimiyle karşılanmış ve bu yapılar, 'sadece bünyelerinde bulunan ünlünün farklı olduğu iki kelimeden oluşan terkip'ler[149] olarak tanımlanmıştır. Türkiye'deki çalışmalarda *reduplication* tanımına dair örnekler verecek olursak; *İkileme* karşılığında *reduplication* karşılığını veren Çürük, bu terimin evrensel olduğunu ve tekrar vasfının asli bir yapı arz ettiğini belirtir.[150] Zülfikar ise Reformatskiy'den referans olarak *reduplication* teriminin, *yansıma* kelimeler olarak adlandırabileceğimiz *onomatope* konusunda sıklıkla kullanıldığını belirterek "bir kökün, bir tabanın veya bir kelimenin ses bakımından bir değişikliğe uğramaksızın tekrarıdır. Bu tekrar, kökün, tabanın ya da kelimenin bütününün tekrarı biçiminde olabileceği gibi, aynı anda tarzda kısmi tekrarlama da olabilir." tanımını verir ve Türkiye'de *reduplicative* teriminin *ikileme* karşılığında kullanıldığını belirtir.[151] Türkçedeki *ikileme*lere *reduplication* terimiyle değinen Underhill ise, bu yapıların kelime ya da kelime parçası düzeyinde olduğunu ve dilin gramatikal, sözdizimsel, stilistik ve leksikal alanlarına kadar uzanan sahalarda kullanıldığını ifade etmiştir.[152]

1.3. Gemination

Araştırmalarda adı geçen terimlerden biri de Dietrich'in Türkçede *ünsüz ikizleşmesi* ve Rusçada *геминация (geminatsiya)* ve *удвоение (udvayeniye)* karşılıklarını verdiği[153] *gemination* terimidir. Terimi iki alt kategoriye ayıran Emre ise, *anne* örneği için *ses katmerlemesi (gemmination des sons), kekeme* içinse *hece katmerlemesi (gemmination des*

[146] Simpson – Winer, *The Oxford Dictionary*, "Reduplication", 13/440.
[147] Bundan sonra, CDL şeklinde kısaltılacaktır.
[148] Keith Brown – Jim Miller, *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. "reduplication", (Cambridge: Cambridge University, 2013), 375.
[149] Brown – Miller, *The Cambridge Dictionary of Linguistics*, 375.
[150] Çürük, "İkilemelerin Kapsamı", 429.
[151] Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler* (Ankara: TDK, 1995), 5.
[152] Underhill, *Turkish Grammar*, 436.
[153] Ayşe Pamir Dietrich, *Dictionary of Linguistic Terms* (İstanbul: Multilingual, 2001), "Gemination", 65.

syllabes) isimlendirmelerini tercih etmiştir.[154] Bu terimin, RDLL'de ilk anlamında; bir ifade ya da kelimenin bitişik olarak/akabinde tekrarlandığı bir söz sanatı şekli/bir kelimenin vurgu amacıyla tekrarlanması manasına gelen *epizeuxis* terimiyle de desteklenmiş bir tanımı yapılmıştır.[155] Bu bağlamda verilen örnekler[156] müstakil kelimelerdir ve ikiden ziyade üçlü bir tekrarın da söz konusu olduğunu gösterir. İkinci anlamında ise, bir söz sanatından çok bir ses hadisesinin varlığı görülür. Bu ses değişimi, *ses benzeşmesi* olarak karşılayabileceğimiz *assimilation* meselesine dairdir.[157] OED'de ise *retorik* anlamda, "bir kelime ya da ifadenin yakın tekrarı veya sanatsal etki gayesiyle eş anlamlı bir çiftinin kullanımı şeklinde; *gramatikal* anlamında ise, asli olarak tek bir ünsüzün ikizleşmesi" şeklinde tanımlanmıştır.[158] Bir bakıma Arapçadaki şedde fonksiyonunda olduğu söylenebilir. Bu bağlamda zikredilebilecek, Redhouse'un *A Simplified Grammar of the Ottoman-Turkish Language* adlı eserinde, şedde'nin mukabilinde verilen anlamlardan[159] biri *gemination* teriminin aksine *reduplication* terimidir.[160]

Bu başlıklar üzerine genel bir değerlendirme yapılabilir. Bu bağlamda, *ikileme*lerin anlamsal olarak ilişkisiyle vurgunun söz konusu olduğu terimin *hendiadyoin*/*hendiadys*; biçimsel olarak ilişkili iki kelimede – ses, hece ya da aynen tekrar ile – vurgunun söz konusu olduğu terimin *reduplication*; bir kelime içinde şedde gibi bir sesin tekrarıyla vurgunun ifade edildiği terimin *gemination* olduğu – her terimin kendi için değişen kapsam alanlarına rağmen ağırlıklı yönleri göz önüne alınarak – ifade edilebilir.

1.4. Atf-ı Tefsir/î

Atf-ı tefsirî olarak isimlendirilen terkiplerin yapısal olarak belirleyici yönü, iki unsurun arasında bulunan *ve* bağlacıdır. Arapçada farklılaşan anlamlarıyla birçok türü olan *vav* için, en çok kullanılanı olmak yönünden *atıf vav*'ının bağlaçların esasını teşkil ettiği belirtilmiştir.[161] Türkçede, *sıralama edatı*[162] olarak da anılan bu yapı, Türkçenin asli olarak

[154] Emre, *Türk Dilbilgisi*, 541.
[155] Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, 451.
[156] Sing softly, softly, softly/ Curiosity is almost, almost the definition of frivolity.
[157] Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, 451.
[158] Simpson – Winer, *The Oxford Dictionary*, "Gemination", 6/425.
[159] Diğerleri: strengthening, corroboration. Ancak *reduplication* terimi konu bahsinde kullanılan öncelikli ifadedir.
[160] J. W. Redhouse, M. R. A. S. *A Simplified Grammar of the Ottoman-Turkish Language* (London:Trübner & Co., 1884), 29.
[161] İsmail Durmuş, "Vâv," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 42/575.
[162] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım, 2013), 352.

sahip olmadığı, Farsça ve dolayısıyla Arapça gibi yabancı dillerin tesiriyle gelen alıntılardandır. Muharrem Ergin, bu yapıyı, art arda gelen kelime veya cümleleri "virgül makamında" birbirine bağlayan bir edat olarak tanımlamıştır. Ergin, Türkçeye hem Arapça *ve* hem Farsça *u sıralama edatı*nın geçtiğini, sonrasında bunların birbirine karıştırılarak "vokal uyumuna uydurulmuş" *ve, u, ü, vu, vü* şekillerinin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu şekillerden *ve*'nin nesirde; geri kalan, *u-ü*'nün ünsüzle biten kelimeden sonra; *vu-vü*'nün ünlü ile biten kelimeler akabinde manzum metinlerde kullanılageldiğini ve Türkiye Türkçesinde artık sadece *ve* şeklinin kaldığını belirtmiştir.[163] (Hatırlatmakta fayda vardır ki, bazı örnekler hâlâ Türkiye Türkçesinde yaşamaktadır. Mesela; ahzüita, ahzükabz, ilmühaber, izzetüikbal, izzetüikram, seyrüsefer[164] vb. buna örnek verilebilir).

Diğer yandan *ve*'yi daha maruf *bağlaç* terimiyle ele alan araştırmacılar da vardır. Bu bağlamda Zeynep Korkmaz, *ve*'yi *bağlaç*lar arasına dâhil etmiş; bu yapıyı "bugün en çok kullanılan *sıralama bağlacı"* olarak nitelemiş ve eş görevli kelime, tamlama ve cümleleri birbirine bağlayan bir unsur olarak tanımlamıştır.[165] Yine, Korkmaz gibi *ve*'yi *bağlaç* terimiyle ifade eden Haydar Ediskun, bu bağlacın Anadolu Türkçesine Arapçadan girdiğini, Farsça telaffuza özenme neticesindeki *ü, vü - pir ü civan, akl ü iman, yer ü gök vb*. kullanımının özellikle aydınlar arasında bir âdet olduğunu belirtmiştir. Böyle olsa da bugün *ü, v*ü telaffuzunun tamamen terkedildiğini ve "günümüz" yazarlarından ekserinin *ve* bağlacını da artık tercih etmediklerini iddia etmiştir.[166]

Hatipoğlu, *ikileme*lerde bağlaç kullanımını sadece aynı kelimelerin[167] arasında olmak şartıyla *bağlaçlı ikileme* başlığında ele alır. "Aynı sözcükten kurulmayan bağlaçlı yabancı anlatımlar" ın *sıdk-u selamet, ilm-ü irfan, izzet-ü ikbal* vb. ikileme sayılamayacağını öne sürer.[168] *İkileme* yapılarının zahiren bağlaçlı tamlamalarla benzeşen yönlerine rağmen katiyen bağlaçlı tamlamalarla bir tutulamayacağını; *ve* bağlacının bir "sınırlandırma" anlamı verdiğini ifade eder.[169] Diğer yandan Osmanlı Türkçesinde *ikileme* karşılığında *atf-ı tefsirî*[170] terimini veren Hatipoğlu, bu yapıların ekseriyetle yabancı sözcüklerden ya da

[163] Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 352-353.
[164] Bu örnekler için, Bkz. *Türkçe Sözlük*. (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988) 1-2 ciltler.
[165] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (Tıpkıbasım)* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2019), 934-935.
[166] Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999), 320.
[167] "ancak ve ancak, günlerce ve günlerce vb." Bkz. Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 22.
[168] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 22.
[169] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 26-27.
[170] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 9.

biri Türkçe diğeri yabancı olmak üzere, çok defa araya *ve* bağlacının getirilmesi suretiyle oluştuğunu belirtir. Bununla beraber, Eski Osmanlıca dönemi şeklinde tabir ettiği dönem metinlerinde Dede Korkut kitabı hariç, Arapça ve Farsçanın tesiriyle *ikileme* türlerinin az kullanıldığını belirtir.[171] Buradan Hatipoğlu'nun *ve* bağlacı ve yabancı kökenli unsurlar içeren yapıları *ikileme* olarak görmediği fikrine ulaşılmaktadır. Nitekim, *Kelile ve Dimne*'de geçen, sözcüklerin eski ve yeni hâllerinin bir arada kullanımıyla ortaya çıkan *otı ve ilâcı* gibi yapıların ikileme sayılmadığını ve "ikileme özentisi"[172] olduğunu öne sürmesi bu fikri destekler niteliktedir. Öte taraftan, Uygurcadaki *ikileme*lere de değinen Hatipoğlu, yabancı dillerin etkisinin artmasını dile getirerek buna rağmen *ikileme*lerden "vazgeçilmediğini" söyler. Burada dikkat edilmesi gereken ise Uygurcadaki *ikileme*lerin de biri Uygurca diğeri Sanskritçe,[173] Çince vs. olmak üzere bir terkip yapısına girdikleridir. Teorik olarak; *otı ilâcı* örneğinin, *hua çeçek* örneğinden farkı olmasa gerektir.

Ağakay, *hendiadyoin*i açıklarken Osmanlı Türkçesindeki karşılığının *atf-ı tefsirî* olduğunu ve bunun bir "üslup gösterişi"[174] olduğunu ifade eder. Türkçe yapılı ikilemelerde de gördüğümüz bir kelimeyle ifade edilebilecek bir kavramın iki kelimeyle ifadesi söz konusudur. Bu durumun, diğer dillerde ve Türkçenin tarihî dönemlerinden olan Osmanlı Türkçesinde de bir üslûp kaygısını gösterdiği açıktır. Bir dilin işlenmesi ve terakkisi elbette o dilin sanatsal, edebî ürünlerinin olmasıyla mümkündür. Nitekim Türk Edebiyatı'nda da bu böyledir.

Ömer Seyfettin'in, "soğuk ve mantık düşmanı lehimler" olarak nitelediği[175] *atf-ı tefsirî*lere aynı şekilde mantık nazarından eleştiriler yönelten Muallim Naci'nin düşüncelerini[176] de bu noktada zikretmek mümkündür. Naci, bu yapıları *haşv*in türlerinden, *haşv-i kabîh*'ten kabul ederek bu terimi şu şekilde açıklar:

> "Zaid-i mahz olduğundan söze çirkinlik veren *haşiv*dir. *Haşv*in bu nevi her nasılsa eski üdebamızın çoğuna güzel görünmüş. Eserlerinin hangi yaprağı açılsa birkaç *haşv-i kabîh*'e tesadüf

[171] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 78.
[172] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 79.
[173] Nitekim bununla ilgili daha önce bir referans verilmişti. (Bkz. Skjærvø, "Middle West Iranian", 323).
[174] Ağakay, "Türkçede Kelime Koşmaları", 98.
[175] Muzaffer Uyguner (haz.), *Ömer Seyfettin – Dil Konusunda Yazılar* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989), 55.
[176] Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, 32-38.

> olunabilir. Hele *terdîf-i müteradif*[177] ve *atf-ı tefsirî* denilen yollarla îrad olunmuşları pek çok bulunur. […]"[178]

Akabinde *haşv-i kabîh*'e nesir açısından da bakan Muallim Naci, bir dizi *atf-ı tefsirî* örneği verir:

> "Haşv-i kabîh'in nesirde başlıca menşeʾi tumturakı lafız kalabalığında aramak fikr-i sakîmidir. Etrâf ve cevânib, itirâf ve ikrâr, ilhâh ve ibrâm, evkât ve ahyân, bedihî ve âşikâr, beyʿ u füruht, ceng ü harb, cehl ü nâ-dânî, hırs u âz, havf u hirâs zîb ü zînet […] gibi birtakım ikiz tabirat hep o menşeʾden tevellüd etme şeylerdir. Mektubunda <gümûm ve hümûm> tabirini istimâl eden bir kâtibe <gümûm yetişmiyor mu, hümûm ne lâzım!> denilse ne der? Böyle tabirlerin <deniz derya, deli divâne> gibi tabirlerden farkı var ise diyeceğimiz yok. Bu türlü tabirâtın en fenâları, <mahv ü perîşân, istîsâl ve ızrâr> gibi birincileri ikincilerden bütün bütün mugnî olanlarıdır. Seci yapmak dâiyesi bâlâda gösterilen fikrin teferruatındandır. Veysî gibi, Nergisî gibi münşîlerimiz sekiz kelime ile ifade olunacak bir manaya bir seci hatırı için sekiz daha ilave ederlermiş!"[179]

şeklinde eleştiriler yönelten Muallim Naci, bu tür ifadelerin "deniz derya, deli divane" tabirlerinden farksız olduğunu, aynı anlamı veren kelimelerin yan yana kullanımının fazlalık olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Muallim Naci'nin, örneklendirdiği bağlaçsız Türkçe ikilemeler de göz önüne alındığında, ister Farsça yapılı ister Türkçe yapılı olsun, manayı veren bir kelime/ifade varken benzerinin ilavesini yersiz bulduğunu söylemek mümkündür.

---

[177] Saraç'ın bu terimi terkipli olarak *terdîf-i müterâdif* şeklinde okuyuşunun aksine, Alemdar Yalçın ve Abdülkadir Hayber tarafından hazırlanan Muallim Naci'nin aynı isimli eserinde, "Eserlerinin hangi yaprağı açılsa birkaç haşv-i kabihe rastlanabilir. Hele; "*terdîf*", "*müterâdif*", ve "*atf-ı tefsirî*" denilerek söylenmişleri pek çok bulunur." şeklinde üç ayrı terim olarak yazılmıştır. (Muallim Naci, *Istılahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri* Alemdar Yalçın – Abdülkadir Hayber ed. (Ankara: Akabe Yayınları, 1990?), 30.) Burada terkipli hâli tercih edilmiştir.

[178] Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, 32.

[179] Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, 36.

Muallim Naci, nazımda vezin gibi saiklerle mazur görülebilen *haşv-i kabîh*'in nesirde görülmemesi gerekirken aksine ziyadeleşmesinin sebebinin "saha-i nesrin vüsʿati" olduğunu söyleyerek şu açıklamayı yapar:

> "[…] Fakat dâire-yi nazmın mahdudiyeti istediği gibi enine boyuna icâle-yi hâme etmeğe bi't-tabi müsâid bulunmazdı. Binâen-aleyh mükellef surette söylenilmiş bir şiir yine o yolda yazılmış bir nesire nisbetle ehven olurdu. Mesela Nâbî'nin bir tezkiresiyle bir gazeli yan yana getirilse, gazelin tezkireye nisbetle sade kaldığı görülür. İşte <tekellüfât-ı münşîyâne> denilen şeyin ne demek olduğu o zaman anlaşılır."[180]

Muallim Naci'nin *atf-ı tefsirî*lere dair eleştirilerini, el-Hac İbrahim ile aralarında geçen tartışmalar bağlamında değerlendirmek de mümkündür. Muallim Naci, el-Hac *İbrahim'in Virgüle Dair Makâle* isimli yazısında kullanmış olduğu "Her iki taraf da böyle izhār-ı hak u savāba hiẓmet ėtmedikçe […]" ifadesindeki *savab* kelimesinin fazlalık olduğu ve dolayısıyla *vav*'ın da gereksiz olduğuna dair eleştiriler yöneltir.[181] Bu duruma, el-Hac İbrahim de aynıyla mukabele eder:

> "Hālbuki hak bātıl mukabili, savāb da hata mukabili olduğundan, bunların manaları başkadır. Böyle manaları başka başka olan iki kelimeden birini zaid saymak muallimliğe yaraşır mı? Değil böyle manaları birbirinin gayrı olan iki kelimeden birinin zaid sayılması, lâfzen ve manen birbirinin aynı olan üç kelime bile, bazı yerde yek-diğeri vely ve takip eder de hiçbirisi zaid sayılmaz. İşte;
> *Ve min aʿcebi'l-eşyā enneke lātedrī*
> *Ve inneke lātedrī bi-enneke lātedrī*
> Beytinde üç tane "lātedrī" teakup ettiği halde hangisine zaid diyebilirsiniz? Ve amma siz lātedrīler Arapçadır, biz Arapçadan bahsetmiyoruz diyecek olursanız, biz de hak ve savab Türkçe midir? diye sorarız. Vav harfi hem Arapçada hem Türkçede sakil olmadığı gibi, bu lātedrīler dahi hem Arapçada hem Türkçede zaid değildir. İşte beyt-i mezkurun tercemesi bunu ispat eder: "Her

[180] Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, 38.
[181] Musa Aksoy, *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi* (Ankara: Akçağ Yay. 2005), 505.

> şeyin en ziyade acib olanlarındandır ki, sen hem bilmezsin hem de bilmez olduğunu bilmezsin." Nazar buyurunuz. Türkçesinde de üç tane "bilmezsin" birbirini nasıl takip ediyor? Bunun hangisine zaid diyebilirsiniz?"[182]

el-Hac İbrahim, terkiplerde kullanılan ve birbirine anlamca yakın olan kelimelerin aynı manada olmadıkları gibi fazlalık sayılamayacaklarını da ifade eder. Dilde tam olarak hiçbir kelimenin birbirinin yerini tutamayacağı gibi *hak* ve *savab* kelimelerinin de birine ihtiyaç duyulmayacak bir aynılık arz etmediğini vazıh bir şekilde belirtmiştir.

Öte yandan, el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye* adlı eserinde, "Elfâzın ve cümlelerin yekdiğere atf u rabtı" başlıklı makalesinde bu mevzua değinir. "*Terākibde müfred kelimeler ve cümleler baʿżan biribirine ʿatf olunur. Bunlardan evvelkine maʿṭūfun ʿaleyh ve ikincisine maʿṭūf dėnilir*."[183] diyerek atıf edatlarından zikretmiş olduğu *vav* harfinin, cemʿ – birleştirme fonksiyonuna sahip olduğunu belirtir.[184] Buradaki birleştirme fonksiyonu aslında, bağladığı iki unsurun cümlede eş görevlere sahip olmaları yönünden bir işleve sahiptir. Mesela "ḫalḳ u tekvīn bāri-yi teʿālāya maḫṣūṣdur." örneğinde *halk* müsnedün ileyh yani *özne*[185] ve bu kelimeye atfolunan *tekvin* de *vav* sebebiyle *özne* sayılır. Bu ortaklık hem görev bakımından hem de anlam bakımından müşterek bir yapı arz eder. Yani, *tekvin* sıfatı Allah'a mahsus olması yönünden *halk* gibidir. Bu sebeple *tekvin*in *halk* üzerine atfının vacip olduğu belirtilmiştir.[186] Bunun yanında, Terakib-i Osmaniyede *atıf vavı*nın bazı yerlerde *deʾb-i Arabî* yani Arap tarzıyla meftuh kullanıldığı yerlere de değinilmiştir. Bunlardan biri *żamāyirin mā-bāʿdı* yani zamirlerin sonrasıdır, mesela "Sizin vüfūr-ı dirāyetiniz ve kemāl-i feṭānetiniz ʿāmme ʿindinde mesellemdir"[187] örneğinde olduğu gibi zamirleri müşterek iki terkip arasındaki *vav* meftuh okunmaktadır. Diğer mahal, zarfların arasıdır. Mesela, "Herkesiŋ ṭavren ve fiʿlen aḥvāl-i maḫṣūṣası vardır."[188] Başka bir mahal, secide terkipler arasını rabtederken;[189] *biri edāt-ı żarf* ve *edāt-ı mefʿūl*

[182] Aksoy, *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi*, 505.
[183] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 54.
[184] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 54.
[185] Bkz. *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü.* haz. Ahmet Topaloğlu. İstanbul: Dergâh Yay., 2019.
[186] "İşte (ḫalḳ u tekvīn bāri-yi teʿālāya maḫṣūṣdur) terkibinde (ḫalḳ) müsnedün ileyh olup "vav" işe ʿatf olunan (tekvīn) daḫi o ḥükümdedir, yaʿnī (tekvīn) ṣıfatı bāri-yi teʿālāya iḫtiṣāṣda (ḫalḳ) gibidir. Feliẕālik (tekvīn)iŋ (ḫalḳ) üzerine ʿaṭfı vacibdir." El-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 55.
[187] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 57.
[188] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 58.
[189] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 58.

arasıdır;[190] son mahal ise, *-ıp* zarf fiilinin geldiği sıralı fiillerde *-ıp* yerine gelebilen *ve*'dir. Mesela, *görüp beğendi* yerine *gördü ve beğendi* gibi.[191]

Ahmet Cevdet Paşa ise, *Belâgat-i Osmaniye*'de *atf-ı tefsirî*lerde bir unsurun diğerini şerh etmesi durumunu şu şekilde açıklar:

> "Maʿṭūf ile maʿṭūfun ʿaleyh beyninde ẕāten muġāyeret bulunmaḳ şarṭdır ve illā "ʿaṭfu'ş-şeyʾi ʿalā nefsihi" lāzım gelir; faḳaṭ baʿżan mütteḥidü'l-maʿnā olan iki kelimeden biri diğerini tefsīr için onuŋ üzerine ʿaṭf olunur. "tāb ü ṭāḳat" gibi. Muḥarririŋ: "Yoḳ ḥāli ʿarż eylemeğe tāb ü tüvānım […]" beytindeki "tāb ü tüvān" daḫi bu ḳabīldendir."[192]

Ancak burada tartışılması gereken başka bir mevzu daha vardır: Gerçekten de *atf-ı tefsirî* olarak isimlendirilen yapıların tümünde bir "tefsir" gayesi var mıdır? Nitekim Ali Ekrem Bolayır bu konuda *siyah esved, hoca ve muallim* örneklerini verir. Bu birliklerde birini diğerinden ayıran farklı bir özellik olmadığından birbirlerini açıklamalarını gerektirecek bir durumun da olmadığını belirtir.[193] Böylelikle, aslında *alıntı* kelimelerle kurulmuş *ikileme*lerin bir alt kategoride farklı bir terimle karşılanmasının daha makul olduğu sonucuna varılabilir.

Bunlarla birlikte çeşitli ilişkilerle iki unsuru bağlayan *ve* bağlacının – ikileme fonksiyonu söz konusuysa – sınırlandırma anlamında olmadığı; konum itibariyle Türkçe *ikileme*lerden farksız olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, Türkçeye başka dillerden kelime düzeyinde alıntılar olduğu gibi sentaktik bir unsur olan *ve* bağlacının alındığı dildeki *ikileme* yapma fonksiyonunu da beraberinde getirdiği görülür. Türkçede sıralamanın birbiri ardınca; münasebette olunan dillerde ise *ve* ile sağlandığı açıktır. Alınan kelime ya da yapı artık dile mal olmuştur. Nitekim bu yapıyla kurulmuş bir *ikileme*nin olmadığı bir Osmanlı Türkçesi metni görmek neredeyse mümkün değildir. Modern Türkçede bu tarz ikilemelerin kullanımı artık çok az örnekle söz konusu ise de Osmanlı Türkçesi üzerine yapılacak *eş zamanlı* bir çalışmada bu tür ikilemelerden bahsetmemek imkân dâhilinde değildir. Nasıl

[190] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 58.
[191] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 59.
[192] Ahmed Cevdet, *Belâgat-i Osmaniye* (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1323), 99.
[193] Nuray Üçkarakaya, "Ali Ekrem Bolayır'ın Nazariyât- Edebiyye Dersleri Adlı Kiabının Cümleler Bölümünün Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından Değerlendirilmesi", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5/4 (2017), 906.

ki Türkçe bir gramer kitabında *bağlaçlar*, *ki*'li cümle yapıları vs. gibi meselelerden bahsetmek olağansa, bağlaçla teşekkül etmiş bir *ikileme* yapısından bahsetmek de o denli olağandır.

İkilemeler, farklı dönemlerde çeşitli kavramlarla, ifade edilip muhtelif teşekküllere sahip olsa da netice itibarıyla iki unsurun birbirine iştirakiyle vücut bulmuş bir yapı arz eder. Bu sebeple, bulunduğu döneme, oluşum şekillerine, tesir alanına göre farklı terim ve tasniflere ihtiyaç duyulabilir. Aslında bir meseleyi etraflıca tahkik etmek için tek bir terime, tek bir tasnif sistemine gerek yoktur. Kavramlar, sınıflandırmalar da kendi içinde tutarlı olduğu sürece, *eş zamanlı*, *art zamanlı* ya da *disiplinlerarası* çalışmalarla pekâlâ oluşturulabilir. Nitekim bu çalışmada da *Seyfü z̲ü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi* adlı eserdeki *ikileme* malzemesi – çalışmanın sınırlarını aşmamak adına tercihen – *semantik, morfolojik* ve köken açısından incelenmeye çalışılmıştır. Adı geçen disiplinlerin genişliği dolayısıyla her kategori, kendi içinde ayrı yönleriyle inceleme alanı oluşturabilir. Bu çalışma için takip edilen sistemde, *ikileme*ler, *anlamsal, biçimsel* ve *kökensel* yönleriyle tasnif edilmiş ve başlıklar açıklanmıştır.

2. İkilemeler Tasnifi

Bu bölümde *ikileme*lerin, anlamsal, biçimsel ve kökensel bakımdan dayanakları oluşturularak tasnifleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Anlamsal Tasnif

Daha önce yapılan çalışmalarda, *ikileme*lerin anlamları çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bu çalışmalardaki genel temayülün ikilemelerin *aynı, yakın ve karşıt* anlamlı ilgilerine yönelik olduğu görülmektedir.[194] Ancak *aynılık ve yakınlık*tan anlaşılması gerekenin ne olduğu ve bu mefhumun sınırlarının nerede başlayıp bittiği özellikle *ikilemeler* ekseninde muğlaktır. "*Eş anlamlılık* nedir, eş olmak iki kelimenin tüm katman ve *eş dizim* bağlamlarında mümkün müdür, *eş anlamlılık*tan anlaşılması gereken tam olarak ne olmalıdır?" gibi sorular ciddi önem arz etmektedir. Nitekim bu problematik, çeşitli dillerde muhtelif araştırmacılar tarafından tartışılmış ve hâlihazırda tartışılmakta olan bir mesele olmuştur.

[194] Nitekim, bk. Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 57-59; Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 82; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 510-514.

Genel yargı, bir dilin iç bütünlüğü içinde iki farklı göstergenin tam olarak birbirini karşılayamayacağı yönündedir. Bu sebeple, bir dilde tamamıyla eş sayılabilecek kelime çok nadir görülür.[195] Aslında burada kilit nokta terimin adı ve zihinde oluşturduğu "aynılık" sorunudur. Bu bağlamda *eş anlamlılık* terimi için Osmanlı Türkçesinde de kullanılan Arapça *müteradif* kelimesinin anlam dairesi ufuk açıcıdır. Nitekim bu kelime, Arapça *r-d-f* asli üç harften gelerek *tefāʿul* babından bir mastardır. Anlamı ise 'bir şeyi takip etmek'tir. Istılahî anlamı, 'lafızların birbirini peş peşe takip etmesi, ardınca gelmesi'dir.[196] Bu bakış açısı, ikilemeler bağlamında düşünüldüğünde tasavvuru berraklaştırır. Aslında kelimelerin *eş* olmasından ziyade, birbirlerine muavenet eden bir ilgiyle bir arada bulunduklarını düşünmek, kelimelerin yaşam alanlarını özgür kılar. Öyle ki, birleşimlerin *iç içe* değil, *yan yana* bir değerlendirmeye tâbi tutulmalarının daha sıhhatli olacağı öne sürülmüştür.[197]

İkilemeler arasındaki anlam problemi, sadece *eş*liğe yönelik değildir. Çeşitli anlam daireleriyle birleşen bu yapılar arasındaki ilgilerin belirlenmesi, sınırlarının çizilmesi yapılacak tasniflerin daha açık ve anlaşılır olmasını sağlayacak bir saiktir. Bu sebeple, yeni öneriler sunmak yerine sahip olunan birikimlerin daha yakından irdelenmesi bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Bu niyetle, daha önce yazılmış çeşitli kaynaklar esas alınarak *ikileme*lerin anlamsal tasnifi oluşturulmaya çalışılmıştır. Burada temel alınan kaynak el-Hac İbrahim'in *Edebiyat-ı Osmani*ye adlı eseridir. Bu eserdeki *cihet-i camia (birleştirme yönü)* konusu dikkate alınarak makul bir kapsam alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. *Cihet-i camia*, iki unsurun birbiri ile olan ilişkisini aklen, vehmen ya da hayalen müşterek olmalarına göre üç bölüme ayırır. *Akla dayalı birleştirme* de kendi içinde üç kısma ayrılır: *Temasül, tezat, tezayüf. Temasül*, iki unsurun birbirine benzer ortak yönünü; *tezat*, iki unsurun birbirine zıt ve yer değiştirebilir olmasını; *tezayüf*, iki unsurun birbiri arasındaki ilişkisini dikkate alır. *Vehme dayalı birleştirme* ise iki sınıftır: *şibh-i temasül (algıda benzerlik)*, *şibh-i tezat (algıda zıtlık)*. *Şibh-i temasül (algıda benzerlik)*, zihnin benzer iki unsur arasındaki farklı yönleri algıda birleştirmesiyle ortaya çıkar. Bu birleştirme hissi/duyusal ya da mecazen olabilir. *Şibh-i tezat (algıda zıtlık)* zihnin, birbiri yerine geçmeleri mümkün olmayan iki unsuru algıda zıt zannetmesiyle ortaya çıkar. *Hayale dayalı birleştirme* ise iki unsurun, farklı sosyal katmanlar ve meslek gruplarının hayal

[195] Doğan Aksan, *Anlambilim* (Ankara: Engin Yayınevi, 2006), 78.
[196] Nurullah Şentürk, "Arap Dilinde Eş Anlamlı Sözcükler ve Ortaya Çıkaran Nedenler", *Şarkiyat Mecmuası*, 41(2022), 325-326.
[197] M. Akif Duman, *Dilde Belirsizlik ve Eş Anlamlılık* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021), 19.

dünyalarında çeşitli tasavvurlar, ıstılahlar, mecazlar, anlam alanları ve bağlamsal alakalar oluşturmasıyla meydana gelen birleştirme yönüdür. Bahsi geçen kategoriler, bu başlık akabinde açıklanmıştır.

2.1.1. Cihet-i Camia

Kelimeler, aralarında kurdukları bağlarla cümleyi oluşturur. Bu unsurlar, insan tabiatındaki düşünme meziyetine binaen çeşitli yönlerle irtibatlanarak cümlede vücut bulur. Zikredilen rabıta, bir nedensellik çerçevesinde, belli bir amaca dayanarak gerçekleşir. Yani, hiçbir birleşim alakasız değildir. Zihinde bir araya gelen mefhumlar, duruma ve yere göre kelimelere dönüşür. Ancak bu irtibat, gelişigüzel ve başıboş bir şekilde gerçekleşmez. Düşünceden kelimelere aktarım, bir sürecin nihayetinde yerini tercihe bırakır. Tercihler, zamanla bir cemiyetin veya ilmin müşterek tefekkür yapısını oluşturur. Nitekim *belâgat* de bu yapının mahsullerindendir.

Kelamın yere ve zamana göre anlaşılır biçimde – diğer deyişle, mukteza-yı hâl ü makama mutabık – kullanımını esas alan *belâgat*in[198] meselesi, tanımından anlaşılacağı üzere, sadece edebî olanı hedef almaz. Kendisini uygunluk, lüzum gerektiren bir mantık üzerine tesis eder. Fakat burada devreye giren başka bir mesele vardır: *cihet*. *Mütekellim*, yerin ve zamanın gereğini hangi *cihet*ten ele almalıdır? Aslında bu kısımda belâgatin üstün bir sanat anlayışından önce çok temel bir özelliği ortaya çıkmış olur. Bu hususiyet, *mütekellim*in niyeti, bağlama göre kastıdır. Belâgatte "eda" olarak zikredilen bu mesele, aslında modern *pragmatik*teki bağlama göre tutumdan farksızdır.[199] Dolayısıyla, meseleye bakılan *cihet* dile getirilirken tasavvurdaki müstakil kelime ve cümleler bir "alaka ve münasebet" ile cemedilir.[200] Bu ilgiden doğan *cihet-i camia, birleştirme yönü,*[201] *bağlam öbeği, anlam ilişkisi*[202] ya da daha etraflı bir şekilde *bağıntı ilkesi/cihet-i camia teorisi*[203] olarak karşılanmıştır. Bununla beraber, Rıza Filizok "belagatçilerin, modern *anlambilim*inin yeni

[198] Hulusi Kılıç, "Belâgat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5/380.
[199] Rıza Filizok, "Bildirişim (Communication) Teorileri ve Belâgat Geleneğimiz", Handan İnci (haz.) *Zeynep Kerman Kitabı* içinde (120-131), (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 123.
[200] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 61.
[201] M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 104.
[202] Mehmet Gümüşkılıç (haz.) *Ahmet Cevdet Paşa – Belâgat-ı Osmâniye* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 235.
[203] Filizok, "Bildirişim (Communication) Teorileri ve Belâgat Geleneğimiz",130.

keşfettiği *anlam birimcik*leri (*séme*) teorisini bildiğini" ifade ederek *cihet-i camia*nın aynı zamanda bir *üst anlam birimcik demeti* olan *archisémème* olduğunu belirtir.[204]

Kelime ve cümlelerin ortak bir yönde birleşmesi, iki şekilde gerçekleşir. Eğer iki unsur arasında *vav* varsa *vasl;* yoksa *fasl* olur. Nitekim, *Belâgat-i Osmaniye*'de "Vāv lisān-ı ʿArabîde olduğu gibi lisānımızda dahi harf-i ʿaṭf olup muṭlaḳa cemʿ içindir."[205] şeklinde belirtilmiştir. Aynı şekilde el-Hac İbrahim, "Terākibde müfred kelimeler ve cümleler baʿżan bir birine ʿaṭf olunur. Bunlardan evvelkine maʿṭūfun ʿaleyh ve ikincisine maʿṭūf dėnilir."[206] şeklinde birleşim ögelerinin ilkini 'kendisine bir anlam atfedilen' *matufun aleyh*, ikincisini 'isnad olunmuş, merbut' maksadıyla *matuf* olmak üzere belirtmiştir. *Vav,* bağlayıcı bir unsur olarak iki ögeyi bir *hüküm*de birleştirir. Yani, *matufun aleyh*in cümledeki konumu, sözdizimsel ifadesi ne ise *matuf*un da odur. Aynı şekilde, "…maʿṭūf ile maʿṭūfun ʿaleyhden her birisi ya müfreddir ve yāḫūd bunlarıŋ her birisi cümledir. Gerek ʿaṭfu'l-müfred ʿala'l-müfred ve gerek ʿaṭfu'l-cümle ʿala'l-cümle olsun maʿṭūf ile maʿṭūfun ʿaleyh beyninde cihet-i cāmiʿa bulunmaḳ şarṭdır. Ve cihet-i cāmiʿa maʿṭūf ile maʿṭūfun ʿaleyhi ẕihinde cemʿ ėdecek bir ʿalāḳa ve münāsebetdir. Eğer bunlarıŋ beyninde böyle bir münāsebet ve ʿalāḳa bulunur ise ʿaṭf ṣaḥīḥ ü maḳbūl olur, ve illā olmaz."[207] atfın sıhhati, müşterek ve münasip bir *cihet-i camia*yı şart koşar. Bununla birlikte *Vav* ile kurulan bu ilgi, zihnin fonksiyonları dikkate alınarak üçe ayrılmıştır: *aklî, vehmî* ve *hayalî*.[208] Bu tasnif, birleşimlere mantıkî bir dayanak sağlar. Mesela, *bugün Ahmet'i ve ördeği gördüm* denildiğinde iki unsurun birleşimi, iletişim için aksaktır. Haddizatında iki unsur da isimdir ve birleşmelerine mâni yoktur. Ama birleşim mantıklı değildir ve bağlamda ilgisizlik oluşturur. Böylece iki unsurun birleşimindeki ilk gerekliliğin mantıkî ilişki olduğu sonucuna varılabilir. *İkileme*ler bağlamında ise, bu ilişkide alt bir katmana inmek suretiyle mantıkî bir rabıta kurulduğu görülür. *İkileme*, tek bir kelime ile ifade edilebilecek bir şeyin iki kelimeyle ifade edilmesidir. Bu, sebepsiz olmasa gerektir. Türkçede çok yaygın olan bu yapıların günlük ve edebî dildeki kullanım sıklığı, meramı ifadede daha kuvvetli bir yöntem olmasından ileri gelir. Farklı yapılarda teşekkül eden bu formlar, biçimsel farklılıklarına rağmen güçlü bir anlatım sağlayarak mütekellimin ifadesini üst bir konuma çıkarır. Bu, bazen kulağa hitap eden estetik bir görüntüye sahip olabileceği gibi bazen de

[204] Filizok, "Bildirişim (Communication) Teorileri ve Belâgat Geleneğimiz",130.
[205] Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-i Osmaniye* (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, H.1323/M.1905), 96.
[206] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 54.
[207] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 61.
[208] Hulusi Kılıç, "Câmiʿ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7/93.

anlamsal olarak yakınlıktan ya da ilişkiden kaynaklı vücuda gelir. Her hâlükârda, iki unsur mantıklı bir zeminde bir araya gelir. Bu sebeple, *cihet-i camia teorisi*ni cümle ya da kelime düzeyinde bir üst başlık olarak düşünmek ve *ikileme*leri de bunun alt katmanında birleşim türlerine dair bir sınıf olarak görmek mümkündür. Bu şekilde bir ayrım yapılırsa Hatipoğlu'nun *ve bağlacı*nın *sınırlandırma*[209] ifade ettiğine dair söylemine de bir antitez oluşmuş olur. Nitekim bu bağlamda verilen *ağzı ve burnu yerinde kız* örneğinin de sınırlandırma ifade etmediği düşünülmektedir. Çünkü burada iki unsur birleşerek tek bir kelimeyi ifade etmektedir: "güzellik". İki birim arasına giren bağlaç, kelimelerin eş diziminden kaynaklı bağlamsal ilişkisini değiştirmez. Bunun sebebi, *ağız* ve *burun* derken yüzde öne çıkan iki organdan bahsediliyor oluşudur. Öne çıkan iki unsur zikredilerek yüzün tamamı, kızın güzelliği kastedilir. Yani iki kelime tek bir hedef için iş birliği yapar. Bu, *gece gündüz* ikilemesinin *gece ve gündüz* şeklinde de kullanılıyor olması gibidir. Başka bir örnek: *Ali ve Aslı* arasındaki sınırlandırma, *siyāḳ u sibāḳ* örneğinde yoktur. Çünkü burada gaye, *siyāḳ* ve *sibāḳ* olmak üzere iki ayrı kelimeden bahsetmek değildir. İki kelimeyi tek bir anlamı vermek üzere kullanmaktır. Bu bağlamda iki örnek, birbirinden hatırı sayılır derecede ayrılır ve bu farklılık göz ardı edilemez. Diğer bir mesele ise bazı *ikileme* birleşimlerinin yapılan genel tasniflerde – *eş*, *yakın*, *zıt* – yerini yadırgamasıdır. Bu bağlamda en maruf *ana baba ikileme*si örnek verilebilir. *Ana* ve *baba* kelimeleri birbirine ne *eş* ne *yakın* ne de *zıt*tır. Eğer *yakın* başlığında ele alınırsa o zaman *yakın*dan anlaşılan anlamsal olmaz. Çünkü *yakın anlamlı*, 'anlamları arasında ayrım çok az olan'[210] kelimeler için kullanılan bir ifadedir. Ancak *ana* ve *baba* arasındaki yakınlık bir bağa dayanır. Görülen o ki tek problemli tasnif katmanı *eş anlamlılık* değildir. *Yakın anlamlılık*taki anlam ve işlev dairesi de muğlaktır. Bu bağlamda *cihet-i camia*nın iki kelime arasındaki ilişkiye göre yaptığı tasnif – *tezayüf* – meramı tam olarak ifade etmektedir ve çoğu muallakta kalan ikilemeye de bir sınıf oluşturur.

Burada bahsedilmesi gereken diğer bir mesele de Osmanlı Türkçesi bağlamında sık kullanılan *bağlaçlı ikileme*lerin kalıplaşma meselesidir. Bu bağlamda örneklerin kaypak ve yer değiştirebilir olmaları ayrıca tahkik gerektiren bir konudur. Mesela incelenen *ikileme*ler arasında 31 *ikileme*nin yer değiştirmiş kombinasyonları tespit edilmiştir. *Belā ve miḥnet ~ miḥnet ü belā, cinn ü ins ~ ins ü cin, defʿ ü refʿ ~ refʿ ü defʿ, dehşet ü ḫavf ~ ḫavf u dehşet, ḫalāṣ u necāt ~ necāt u ḫalāṣ, helāk u telef ~ telef ü helāk, ḥīle ve mekr ~*

[209] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 27.
[210] TDKÇS "yakın anlamlı" (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2023).

mekr ü ḥīle, *ilticā ve niyāz ~ niyāz u ilticā* vs. örnek verilebilir. Bu yönüyle *bağlaçlı ikileme*lerin Türkçelere oranla daha üretilebilir oldukları yargısına – kesin olmamak üzere – varılabilir. Bununla beraber *ḥāl ü kār*, *seyr ü sefer*, *siyāḳ u sibāḳ* gibi kalıplaşmış yer değiştirmeyen örnekleri göz ardı etmemek gerekir.

Muhtelif saiklerle ele alınan teorinin alt bölümleri, başlıklar üzerinden açıklanmıştır.

2.1.1.1.Akla Dayalı Birleştirme

Akla dayalı birleştirme – *cihet-i cāmiʿa-yı ʿaḳliyye* – eşya ve düşünce arasındaki gerçek alakadan doğar ve kendi içinde *temasül*, *tezat* ve *tezayüf* olmak üzere üç alt başlığa ayrılır.[211]

2.1.1.1.1. Temasül – Benzerliğe Dayalı İkilemeler

Temāsül sözlüklerde, 'benzeme, benzeyiş, müşābehet'[KT], "mümāṡeleye bedel kullanılabilir'[LN], 'müşābih ve müsāvī olma'[LO], 'birbirine mümāṡil olmak, müsāvī bulunmak'[KO], anlamlarıyla mevcuttur. Terim olarak, "İki şey birbiriniŋ miṡli olmaḳdır. Şöyle ki ʿaḳl o miṡliyyeti ḫāricde teşaḫḫuṣdan tecrīd eylese ara yėrden taʿaddüd mürtefıʿ olup o iki şey müttaḥid olur. Bu miṡilli şeyler ḥaḳīḳatde müttefiḳ olup aḥvāl-i ʿāriżada muḫtelifdir."[212] Yani, görüntü itibariyle iki şey birbirinden farklı olsa da zihin, unsurlar arasında ortak bir yön keşfeder ve akıl ayrışan yönlerle değil birleşen yönlerle bir rabıta kurar. Misâlen "Ali ve Mehmet" gibi. Bu iki kişi, farklı yüz ve özelliklere sahiptirler. Ancak farklılıklarına rağmen "insan" olmak noktasında müşterek bir vasıf, benzerlik vardır. Diğer yandan anlam ilgisiyle yakın anlamlı kelimelerin birlikte kullanımı söz konusudur. Bilgegil, bu duruma örnek olarak "dert-gam, ziya-nur, kabahat-kusur, atf-rabt" gibi birlikleri örnek verir ve terimi, *analoji* isimlendirmesiyle karşılar.[213]

Temasül için temel bir şart olan müştereklik, iki unsur arasında meseleye bakışta aklen açıklanabilecek ortak ilgilerin ifadesi şeklinde izah edilebilir. Ancak iki şey arasındaki ortaklık nerede başlar ve nerede biter? Bu şart sınırlarının daha açık bir şekilde belirlenmesi, yapılacak tasniflerde doğru tercihte bulunma noktasında belirleyicidir. Meselâ *temasül* ile *tezat*ı birbirinden ayıran tam olarak nedir? *Tezat*lar arasında da

[211] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 106.
[212] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 61-62.
[213] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 106.

müşterek bir ilgi yok mudur? Nitekim Ali Ekrem Bolayır, zıtlıkların içindeki ittihada *gece ve gündüz*ü örnek verir. Bu iki kelime arasındaki muhalefete kimse itiraz etmez. Ancak bu ikilikteki her kelime, "vakit" ifadesi olmak yönünden ortaktır. Diğer yandan *doğru ve yanlış* arasındaki ortak ilgi iki unsurun da bir "fikir" olmasıdır.[214] Bu bakış açısı mantıkî önermeler sunar. El-Hac İbrahim'in de ifade ettiği üzere "haḳīḳatte" bir olan şeyler, "ahvāl-i ʿāriża"da muhteliftir. Yani doğru ve yanlış, aklın ürünüdür. Ancak insan, doğası gereği var olan "eşya"ya bir isim verme ihtiyacı hisseder ki bu isimlerle meram dile getirilir. Dolayısıyla insanın bir şeyi "zıt" kabul etmesi, "ahvāl-i ʿāriża"da vücuda ve vukua gelen şeyleri/*göstergel*eri tefrikten ileri gelir. Bu çalışmanın amacı da bu yöntemi bir gramer konusu olan *ikilemeler* üzerine tatbik etmektir. Bu uygulama sırasında *temasül* ilgisini sınırlandırma ihtiyacı doğmuştur.

Eş anlamlılık, "aynı/eş" ya da "yakın" başlıklarıyla özel bir problematik alanı oluşturmaktadır. Eş olmanın ölçüsü, sınırı ya da muhatabın bu "eşlik"ten ya da "yakınlık"tan ne anlaması gerektiği ayrı bir tartışmadır. Ancak *ikileme* tasniflerinde, genel olarak meseleye bu anlam katmanlarıyla bakıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada mevcut "eşlik" problemi göz önüne alınarak mevzua "eşlik, yakınlık" yönünden değil, "benzerlik, misliyet" ilgisiyle bakmak esas alınmıştır. Bu esasta, iki sınırlandırma alanı öne çıkmaktadır: Birincisi, belirli ilgi ve hedeflerle bir araya gelen iki kelimenin her bir unsuru, sözlük anlamında birbirlerini açıklamak üzere dile getirilmişlerse ya da iki farklı kelimenin açıklaması da aynı anlamda yapılmışsa "mümasil" kabul edilebilir. Ancak burada önemli bir mesele daha vardır: Mümasil olmak, iki kelimenin kendi içinde sahip olduğu anlam katmanlarından herhangi biri ile ilişkili olabilir. İkincisi, eğer bir kelime *alıntı* ise ve birleşimde her unsur birbirini karşılayacak şekilde *ikileme*ye dâhil olmuşsa bu kelimeler de "mümasil" kabul edilebilir ve bu ilgiyle bağlanmış ikilemelerin *cihet-i camia*sı *temasül* olarak adlandırılabilir.

Kelimelerin anlamsız bir biçimde bir araya gelmediği, bir alaka içinde olduğu açıktır. *Temasül* ilgisi, *ikileme*nin tek bir kelime gibi açıklanmasını kolaylaştırır; anlamın, benzer anlamlı bir kelimeyle pekiştirilmesini söz konusu eder. Meselâ, *taḥarrī ve teftīş ikileme*sinde, her bir kelime sırasıyla KT'de 'Araşdırma, bir şeyʾiŋ iyisini veyā lāzımını bulmak için arayıp taḥḳīḳ ü tedḳīḳ veyā intiḫāb etme.' ve 'Araşdırma, bir şeyʾiŋ doğrusunu bulmak için her ṭarafını arayıp taḥḳīḳ ü tedḳīḳ etme.' şeklinde karşılanmıştır. İki farklı

[214] Üçkarakaya, "Ali Ekrem Bolayır'ın Nazariyât- Edebiyye Dersleri Adlı Kiabının Cümleler Bölümünün Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından Değerlendirilmesi", 903.

kelime, aynı anlam dairesiyle tarif edilmiştir. Bu minvalde birçok örnek vardır: Bir şeyin birini *taḫvīf ü terhīb* etmesi bir bütün olarak 'korkutma' anlamıyla zihinde birleşir. İki kelime de tarifleri bakımından yakın bir benzerlik oluşturmuşlardır. *Taʿrīf ü tavṣīf*e bakılırsa gaye, bir şeyi ya da birini tanıtacak özelliklerden bahsetmektir. İki kelime birlikte "tanıtma" anlamında ortaklaşırlar. *Teʾessüf ü ḥasret*teki iki kelime de bir şeye ulaşamamaktan ötürü elem duyma anlamı verir ve "vasıl olamama" müşterek noktasında bir olurlar. *Feryād u figān*da bir inleme, bir imdadı dile getirmede hissedar iki kelimenin birliği vardır. Kimi birliklerse artık ayrılmaz bir bütün hâline gelerek dolaşımda kalmışlardır. Nitekim "geşt" etmek mümkünse de meramın kuvvetli ifadesine bir de "güẕār" refakat eder. Baştaki sıkıntı sadece "güç" defedilmez, *güç belā* defedilir. Öyle ki içinde bulunulan sıkıntılı durumdan ne zor halâs olunduğu tekit edilmiş olur. Bununla beraber, bir hissi ifade etmede akla gelen çeşitli kelimelerin kombinasyonu da bağlanma cihetleri açısından *temasül* arz edebilir. Örneğin: *ġam u keder, ġam u miḥnet* ayrı kelime birleşimlerine rağmen benzerlik ilgisiyle *temasül*dürler. *hümūm u aḥzān* nasıl bir benzerlik ilgisiyle kurulmuşsa, aynı şekilde *hümūm u ġumūm* da aynı ilgiyle birleşmiş ve tek bir tasavvuru ifade için birbirlerinin yardımına koşmuşlardır.[215] Bunun yanısıra, anlam katmanlarındaki çeşitliliğe göre farklı sıralara mukabil çeşitli birleşimler de oluşmuştur. Nitekim, *maḥabbet* kelimesi için KT'de 'Sevme, sevgi, sevişme; dostluk; ʿaşḳ, ʿalāḳa; dostāne ṣoḥbet; konuşma.' anlamları verilmiştir. Bu bağlamda *maḥabbet ü ʿışḳ* denirse, anlamlardan "aşk" ortak bağlamı oluştuğu için; *maḥabbet ü meveddet* olursa "sevme" müşterek anlamı oluştuğu için *temasül* olur. Ama *ṣuḥbet ü maḥabbet* yan yana gelirse, "dostluk, konuşma" ilgisinden dolayı *temasül* olur. Yani kelimenin hangi anlam katmanıyla kastedildiği, kendisine matuf olan kelimenin anlam alanıyla doğru orantılıdır. Öte yandan bir de *alıntı* kelimelerin birleşimi söz konusudur. Meselâ, *ġayri başka, ḫāṭır u gönül, ḳaraŋuluk ve ẓalām* şeklinde ikilikler mevcuttur. Bu birleşimlerde, iki kelime de farklı dillerden alınarak bir beraberlik oluşturmuş olabilir: *ḥāżır u āmāde* birini görmek de *ḫaste ve ʿalīl* birini görmek de mümkündür. İfade edildiği üzere biri Farsça diğeri Arapça olacak şekilde bir birleşim vardır.[216]

Kelimeler arasında elbette incelikler, farklı kullanım alanları mevcuttur. Ancak burada kastedilen, hedef alınan mesele, kelimelerin hangi cihetle bir arada olduğu ve bağlamda

[215] Örnek verilen kelime anlam ve ilişkileri için alfabetik sırayla hazırlanmış ikileme listesine müracaat edilebilir. Bk. "İkilemeler Listesi" 279-444.

[216] Burada tabii ki ikilemenin bütünüyle *ikileme* şeklinde alıntılanmış olması da muhtemeldir. Bu mesele, çalışmanın haddini aşacağından burada tartışılmamıştır. Ancak tahkikinin bir ihtiyaç olduğu da göz ardı edilmeyip başka çalışmalara havale edilmiştir.

nasıl bir bütünlük arz ettikleridir. Yani anlamsal tasnifte *temasül*, kelimelerin bir araya gelirken nasıl bir alaka ile cihetle bir yakınlık, benzerlik kurduğu ilgisine bağlanmıştır. İncelenen ikilemelerde, bu yolla 194 adet *temasül* örneği tespit edilmiştir. Çalışmada iki kelimenin kendi iç bütünlüğündeki anlam ilişkileri öncelenerek bir analiz yapılmıştır. Yani iki kelime arasındaki ilginin ciheti göz önüne alınmış ve bir kelime grubunun nasıl bir anlam alanı oluşturduğu tahkik edilmeye çalışılmıştır. Bu grubun cümle ile olan alakası farklı *cihet-i camia*lar oluşturabilir. Bu durum, bağlamla beliren bir yapı arz eder. Kelime grubunun cümle ile olan rabıtasını incelemek bu çalışmanın haddini aşacağından yapılacak başka araştırmalara havale edilmiştir. Bu yönüyle yapılmış olan inceleme, bir temsil ve tercih mahiyetindedir.

2.1.1.1.2. Tezat – Zıtlığa Dayalı İkilemeler

Tezat, sözlüklerde, 'Birbirine żıd olma, birbirinin ʿaksine olma, iṯtilāf; ʿibārede birbirine żıd iki maʿnāyı cemʿ etme'[KT], ''ʿibārede müteḳābil iki maʿnāyı cemʿetmekden ʿibāret bir ṣanʿat-ı edebiyye'[LN], 'Bir ʿibārede maʿāni-yi müteḳābileyi cemʿ etmekden ʿibāret olan bir ṣanʿat-ı edebiyyedir ki oŋa ṣanʿat-ı teżād ıṭlāḳ olunur.'[KO], anlamlarıyla mevcuttur. Terim olarak, farklı ilim adamları tarafından, *tatbik, tetâbuk, tenasüp, mutabaka, tekafuʿ, mukabele, tıbak* olmak üzere muhtelif isimlendirmeler yapılmıştır.[217] *Tezat*, "İki emriŋ beyninde olan kemāl-i muḫālefet ve teḳābüldür ki o iki emr birbiriniŋ maḥalline tevārüd ėder. Yaʿnī, biri gider ise diğeri elbette gelir. *leyl* ile *nehār* ve *beyāż* ile *sevād* ve *ḥareket* ile, *sükūn* gibi. İşte ʿālemden her ne zamān *leyl* gitse yėrine elbette *nehār* gelir. Ve bir şeyden *levn-i sevād* bi'l-külliye zāʾil olsa o şeyde *levn-i beyāż* bi'ż-żarūre ẓāhir olur. *ḥareket* ve *sükūn*da daḫi ḥāl böyledir."[218] Dolayısıyla *tezat*, 'zıtlıkların birbiriyle kaim' olduğunu gösterir. İki muhalif, şey veya düşünce bir fikirde ittihat eder ve iki unsur arasındaki rabıta, zıtlık üzere bina edilir. Misâlen, *gece gündüz çalışmak* birbirinin zıddı olan iki unsuru 'devamlılık, süreklilik' anlamında müşterek kılar. Aynı şekilde, *neş'e-elem* insan hayatındaki kaçınılmaz duygular yönüyle varlıkları bir birlik oluşturur.

*Tezat*ı var eden, sadece unsurlar arasındaki muhalefet değildir. El-Hac İbrahim'in ifadesine göre bir şeyin *tezat* olması için muhalif ve mukabil olmak yanında bir de *tevarüd* olması gerekir. *Tevarüd*den maksat, iki unsurun "birbirinin yerine geçme"sidir. Misālen *beyʿ ü*

[217] Hasan Uçar, *Kur'ân-ı Kerîm'deki Anlamsal Bedî' Sanatları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2013), 27, 148.
[218] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 63-64.

*şirā*da bir devir daim vardır. ‘Almak’ ve ‘satmak’ birbirinin zıttı fiiller olmak yanında devamlı surette bir akış içindedirler. Alınan şey satılabilir, satılan alınabilir. Bu durum tam/kâmil bir zıtlık oluşması için elzem olan “birbiri yerine geçme” şartını sağlar. Sanki tek bir kelimeymiş gibi algılanan *kerr ü ferr* de buna örnek verilebilir. Nitekim *kerr*, ‘hücūm’ anlamında; *ferr*, ‘geri çekilme’ anlamındadır. İki fiil de birbirine muhalif bir hareket arz eder ve savaş ortamında birbirinin yerine geçmeleri çok muhtemeldir. Muhalefet ve tevarüd söz konusu olduğu için bu da tezada örnek teşkil eder. Bununla beraber, *maʿmūr u ḫarāb* da böyledir. İkisi de birbirine zıttır. Yıkılmış olan tekrar imar edilebilir, imar edilmiş olan tekrar yıkılabilir. İkisinin de birbiri yerine geçmeleri muhtemeldir. Bu sebeple, *tezat* vücuda gelmiş olur. Yine *yaz ve kış* arasındaki rabıta da aynıdır. Birbirlerine mukabil olmak yanında, birbiri yerine geçmeleri, biri gidince diğerinin gelmesi söz konusudur. İncelenen ikilemeler arasında 9 adet *tezat* örneği tespit edilmiştir.

2.1.1.1.3. Tezayüf – İlgiye Dayalı İkilemeler

Tezayüf sözlüklerde, ‘Daralma, darlık; karşılıklı yakınlık; karşılıklı olarak yakınlaşma, sokulma, sarma; başkasıyla karşılıklı bağ, ilişki (baba oğul vb.)’[Lex.], “Biri olmadan diğerinin tasavvur edilemediği iki taraflı ilişki, korelasyon/bağıntı. “Übüvvet-babalık, bünüvvet-oğulluk gibi.”[219] tanımları verilmiştir. “İki şeyden birisiniŋ ḳuvve-i müfekkirede ḥuṣūlü bi’ż-żarūre diğeriniŋ ḥuṣūlünü müstelzim olandır, ʿilletle maʿlūl, sebeb ile müsebbib, eḳall ile ekŝer gibi ki işbu şeyden birini teḳābül, dīğerini taʿaḳḳul ile mümkin olur. Bu ṣūretde “Zeyd’iŋ babası ṣāʿir ve oġlu da kātibdir.” denilse maʿṭūf ile maʿṭūfun ʿaleyh beyninde yaʿnī ikisi de müsned olan baba ile oġul meyānındaki cihet-i cāmiʿa teżāyüfdür ki biri *ʿillet* ve biri *maʿlūl*dür.”[220] *Tezayüf*teki anlam bağının sebep-sonuç ilişkisi ve iki unsurdan birinin diğerini hatırlatması şeklinde olduğunu söylemek mümkündür. Bir öge, diğer ögeyi gerekli kılar ve biri düşünülünce öteki akla gelir. Diğer bir ifadeyle, birbirine nispeti söz konusu olan iki şey arasında bir alaka hasıl olur. Bu duruma “karı koca, baba oğul, tavuk ve yumurta, hâkim ve mahkeme”[221] gibi birlikler örnek verilebilir.

[219] Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon* (Beirut: Librairie du Liban, 1968), “Teżāyüf”, 5/1814.
[220] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 63.
[221] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 107.

*Tezayüf*teki illiyet/nedensellik, birinin diğerini gerekli kılması ya da hatırlatması, ikilemelerin tasnifinde önemli bir rol oynar. Meselâ *ana baba* dendiğinde bu kelimeler ne benzerdir ne de zıt. Birbirlerine olan bağları ve birinin dile getirilmesi diğerini de akla getirir ve böylece bu ikiliği bir başlık altında değerlendirmek mümkün olur. Yine *ḳaḥṭ u ġalā* dendiğinde ne anlamak gerekir? İlki 'kıtlık', diğeri 'pahalılık' anlamındadır. Aralarındaki illiyet tüm meseleyi anlaşılır hâle getirir. Dolayısıyla *ġalā*nın ortaya çıkma nedeni, *ḳaḥṭ* ortamında besin ihtiyaçlarının azalması ve bu yüzden bir 'pahalılık' olmasından ileri gelir. İki kelime *tezayüf* ilgisiyle birleşerek "yokluk" dile getirilir. *ḳaṣd u taṣmīm*e bakıldığında da kurulacak olan alaka tefekküre ihtiyaç duyar. Kelimelerden ilki bir 'niyet, teşebbüs, tasavvur' diğeri 'karar verme' anlamındadır. İkisi de aklın ürünüdür. Ancak burada, birinin diğerine neden olduğu görülür. Nitekim, bir kararın verilmesi için öncelikle zihinde bir niyetin hasıl olması gerekir. Bir tasavvur, kurma, düşünme, bir şeye meyletmeden sonra söz konusu olabilecek bir şeydir karar. Dolayısıyla *ḳaṣd, taṣmīm*in vücūduna sebeptir. Bu nispetle, iki kelime *tezayüf* nazarıyla cemedilmiş olur. Aynı şekilde *ḳātil ü maḳtūl* dendiğinde, *ḳātil, maḳtūl*ün varlığına sebeptir. Yine, *ġalib ü maġlūb*da olduğu gibi bir *ġālib* söz konusuysa muhakkak bir *maġlūb* olduğundandır. Bununla beraber yine nedensellik çerçevesinde doğrudan olmasa da aklî bir sıralama ve ilgiye ihtiyaç duyan ikilemeler de vardır. Meselâ *küşād u ḳırāʾat* örneğinde iki kelimenin ilişkisinde aklî bir sıralama vardır. 'açıp okumak' şeklinde çevrilebilecek yapıda nispet alakası vardır. Eğer *ḳırāʿat* edilecek bir şey varsa önce onun alınması/ açılması yani *küşād* edilmesi gerekir. Bir fiil, diğer eylemin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf* olmuştur.

Tezayüf sayesinde ikileme unsurlarından birçoğu aydınlanır, anlamlı hâle gelir. Çünkü *tezayüf*teki anlam alanı *temasül*e ya da *tezat*a kıyasla başkalaşan bir surete sahiptir. *Tezayüf* ilgisiyle kurulan kelimeler bir mana kuvvetlendirmesinden ileri bir durum arz eder. Bu tür ikilemelerde iki unsur arasında âdeta bir hikâye kurulur bir resim çizilir. Bu incelik, başlı başına bir tasavvur alanı, meramın dile getirilmesinde kapsayıcı bir deşifre meydana getirir. Bu bağlamda incelenen ikilemeler arasında 130 *tezayüf* örneği tespit edilmiştir.

2.1.1.2.Vehme Dayalı Birleştirme Yönü

Cihet-i cāmiʿa-yı vehmiyye olarak da isimlendirilen bu bahis, düşüncelerin veya eşyaların zihinde vehmî bir ilgiyle bağlanması neticesinde ortaya çıkmıştır. el-Hac İbrahim ve

Ahmet Cevdet, bu başlığı, *şibh-i temasül* ve *şibh-i tezat* olmak üzere ikiye;[222] Bilgegil, *şibh-i temasül*, *şibh-i tezat, şibh-i tezayüf* şeklinde üçe ayırmıştır. Burada iki başlık ele alınmıştır:

2.1.1.2.1. Şibh-i Temasül – Algıda Benzerliğe Dayalı İkilemeler

Temâsil vehmi[223] olarak da isimlendirilen bu tür, "Ya ḥissî olur beyāżlıḳ ile ṣarılık gibi ki bu iki levn biribirine ḳarīb olduġundan vehm onları baʿżı kere miśleyn muʿrıżına ibrāz eder. Yāẖūd maʿnevî olur. Nitekim: 'Şems ü ḳamer ve cemāl-i enver/Bunlar ḳılar ʿālemi münevver.' ḳavlinde olduğu gibi tenvīr-i ʿālem etmek *şems* ile *ḳamer*de ḥaḳīḳat, *cemāl-i enver*de mecāzdır. Cemāl-i enver daẖi ifāże-i pertev ü fürūġ eylediğinden onuŋ daẖi vehmen şems ile ḳamere şibh-i temāśülü vardır."[224] Yani, aynı olmadıkları hâlde zihin, iki şeyi algıda birleştirir. Bu durum, *psikoloji*deki *algısal organizasyon/örgütleme* terimini hatırlatmaktadır. Nitekim bu organizasyon, nesnelerin biçimsel belirsizlikleri/farklılıkları arasında birleştirici, tamamlayıcı, yaklaştırıcı özellikleri ortaya çıkararak bir grupta cemeder. Algısal organizasyondaki *tek tip, yakınlık, benzerlik, tamamlama, süreklilik, ortak bağlanmışlık ve ortak alan* gibi ilkeler,[225] gerçek bir ilgiden değil de vehmî bir yanılsama ile birleştirme algısından kaynaklandıkları için, *şibh-i temasül*ün hissî kategorisini anlamada faydalı bir bakış açısı oluşturur. Öte yandan manevî kategoride ise hakikî bir anlam yerine mecazî bir benzerlik ilgisi kurduğunu söylemek mümkündür.

Zihin, algıda birleşmenin hissî kategorisinde, aynı olmayan şeyleri, ortaklıklarını ön plana çıkararak "bir" varsayar. Meselâ çekik gözlü insanların olduğu bir toplulukta, bu özelliğe sahip olmayan birinin, hepsini aynı görmesi hatta milliyetlerine bakmaksızın "Japon" addetmesi algıda birleşimden ileri gelir. Bu algıda birleşim ilkesini, iki unsurun birleştiği ikilemelerde de örneklemek mümkündür. Örneğin: *ṭaʿām u şarāb* ikilemesinde, *ṭaʿām* yemek; *şarāb* içecektir. İkisi de ağız yoluyla alınır. Ancak biri 'çiğneme' ile diğeri 'yutma' ile vücuda girer. Algı, bu iki farklı fiili "ortak mekân" alakasıyla ve "doyma" hedefinin birer parçası olarak görmekle birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur. *Toz ve duman* ikilemesindeki bağlantı da yine bu türde örnek verilebilir. *Duman*, temiz havanın rengini koyulaştırır. *Toz* da ince ve minik yapısıyla bulunduğu mekânda şiddetli hareketler

[222] Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-i Osmaniye*, 97.
[223] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 107.
[224] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 62-63.
[225] Zeynep Cemalcılar vd., *Psikoloji* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018), 109.

olması durumunda havaya kalkar ve havanın görüntüsünü bulanıklaştırır. İki unsur da havada "koyulaşmaya, bulanıklığa ve net görüşe engel olmaya" dayalı bir ortaklık arz ederler. Farklı yapıda olmalarına rağmen kendilerini birleştiren *cihet-i camia şibh-i temasül*dür. Diğer yandan *ʿūd u ʿanber* örneğinde, iki unsur da güzel koku vermeleri bakımından müşterekdir. Ancak *öd*, öd ağacından; *anber* ada balığından elde edilir. Farklılıklar zihinde "güzel koku" noktasında birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur. Algıda birleşimin, meramı dile getirmede benzer iki unsur arasındaki genel ve özel anlamlı kelimelerle kurulduğu da görülmektedir. Meselâ *zād u ẕaḫīre* örneğinde *zād* genel anlamda 'yiyecek, azık' anlamında; *ẕaḫīre* tedbir amaçlı daha sonra yenmek üzere saklanmış yiyecek anlamındadır. Özel ya da genel anlamlarına rağmen ikisi de "yiyecek" olmak ilgisiyle birleşir. Aynı şekilde *ġālib ü manṣūr* örneğinde, iki kelimede de "yenmek" ortak ilgisi söz konusudur. Ancak *ġālib* olmak daha genel anlamda bir kazanmayı kastederken; *manṣūr* olmak bu kazanımın ilâhî bir lütufla gerçekleştiğini ifade eder. Zihin aradaki farkları birleştirir. *ḫavf u ḫaşyet*te ise *ḫavf,* genel anlamda bir korku; *ḫaşyet* hürmetle beraber bir korku kastedildiği için algıda birleşme söz konusudur. *ḫıṭāb u cevāb* ikilemesinde, iki kelimenin de konuşmaya dayalı olmaları bakımından müşterek olduğu görülür. Ancak biri genel anlamda söz söyleme; diğeri bir soruya mukabil söz söyleme anlamındadır. Zihin vehmen ilgileri birleştirerek algıda fark *tamamlanır.* Yine, *duʿā ve iltiCā* dendiğinde, *dua* genel anlamda bir yalvarmayı; *iltica* muhatabın himayesini talep için yalvarmayı kasteder. Yine, *iʿmāl u īcād* dendiğinde, *iʿmāl* genel anlamda bir üretmeyi, var olanı yeniden yapmayı; *īcād* daha önce yapılmamış olanı yapmayı kasteder. Vehm, aralarındaki ilgiyi birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

Öte yandan algıda birleşmenin bir de mecazî bir alaka neticesinde gerçekleştiğini görmek mümkündür. Meselâ, *ʿaḳl ü tedbīr* örneğine bakılacak olursa: *tedbir*, aklın aracılığıyla ortaya çıkar. Yani biri diğerinin sonucudur. Ama bu durum *ʿaḳıl* gerçek anlamıyla alınırsa söz konusudur ve bu bağlamda bakıldığında aradaki ilginin *tezayüf* olduğu zannedilebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken mesele, kelimeler arasındaki ilişkide cereyan eden anlam ilişkisinin, kelimelerin hangi anlam katmanlarıyla sağlandığını belirlemektir. Bu sebeple, daha derin bakıldığında *aḳl*ın burada mecazi bir ilgiyle 'akıl almak, fikir almak' anlamında olduğu görülür. Bu ilgiyle *ʿaḳl*ın bir 'tedbir, tercih edilecek yol, tarik' manasından ileri gelen bir alakadan dolayı *tedbīr* ile birleştiği anlaşılır. Dolayısıyla iki kelime arasındaki bağlantı mecazî bir benzerlik ilgisiyle *şibh-i temasül* olur. Diğer bir örnek ise *ṭayy u ṭūmār*dır. İki kelimenin birleşiminde doğrudan bir ilgi yoktur. Ancak

burada mecazî bir ilgi olabileceği düşünülmüştür. *ṭayy* 'bükmek' anlamına gelir. Bir şeyin bükülmesi sahip olduğu şeklin değişmesine hacminin küçülmesine ya da bulunduğu konumun tebeddülüne neden olur. Nitekim eşdizimli olarak *ṭayy-i zaman ve mekân* kullanımı söz konusudur. Burada asli anlamın, mecazî bir ilgiyle zamanı kestiği, mesafeyi azalttığı tasavvurunu ortaya çıkardığı görülmektedir. Aynı şekilde *tomar* da 'bükmek, dürmek'ten ileri gelmiş ve özel bir anlam oluşturmuştur. Ancak *ṭayy* ile birleşmesi sebepsiz olmasa gerektir. Çıkış noktaları bakımından 'bükmek, dürmek' anlamlarıyla benzerlik taşırlar. *ṭayy*ın mecazî ilgi kurması gibi *tomar*ın da benzer bir ilgi kurması muhtemeldir. Nitekim bir eserde "ṭayy u ṭūmār-ı diyār u kenār et-"[226] şeklinde bir birleşim mevcuttur. Bu bağlamda yeryüzü söz konusu olduğunda dağlar, düzlüğe muhalif olarak sıralı yükseklikler, çıkıntılar, dünya sathının burulmuş bükülmüş yükseklikleri olmaları bakımından *tomar*a teşbih edilmiş olabilir. Tezin konusunu teşkil eden metinden alınan örnek de göz önüne alındığında "erāżī-yi vāsiʿada ṭayy u tūmār" ikilisi birleşerek "katetmek" ortak anlamını oluşturular. Birleşimin mecazen vücuda geldiğini dolayısıyla *cihet-i camia*nın *şibh-i temasül* olduğunu öne sürmek mümkündür.

Şibh-i temasül ilgisiyle bağlamanın işlek ve tercih edilir bir tür olduğunu söylemek mümkündür. Yakın bir alaka ile bir araya gelen kelimeler, bir dostluk içinde ifadeye güç katarak anlamı farklı bağlamlar içinde *tamamlama, birleştirme* vazifesi görürler. Esas alınan metindeki ikilemeler arasında, bu türe örnek olacak 134 birleşim tespit edilmiştir.

2.1.1.2.2. Şibh-i Tezat – Algıda Zıtlığa Dayalı İkilemeler

Tezat vehmi[227] olarak da isimlendirilir. "İki şey beyninde żıddiyyet-i tāmme olmayıp żıddıyyete ḳarīb bir ḥālet bulunmaḳdır. *arż* ile *semā* ve *evvel* ile *śānī* gibi. Gerçi *arż* ile *semā* irtifāʿ ve inḥıṭāṭ cihetiyle yekdiğere żıd ise de bunlar biribiriniŋ maḥalline tevārüd ėtmedikleri içün beynlerinde *teżād-ı tām* yoḳdur. Ve keẕālik *evvel, śānī*niŋ; *śānī, evvel*iŋ ḫılāfı olduğu içün beynlerinde fi'l-cümle żıddıyyet var ise de biribiriniŋ maḥalline tevārüd ėtmedikleri ecilden bunlar daḫi yekdiğere *leyl ü nehār* gibi tamāmen żıd değildir."[228] *Şibh-i tezat*, doğrudan bir zıtlık yerine, aynı olmamaktan ileri gelen bir muhalefet ile oluşur. Meselâ *dağ ve ova* dendiğinde *dağ* kelimesinin zıttı olarak doğrudan bir *ova* mukabili

[226] Aslında eserde, "tayy-ı tūmār-ı diyār u kenār" şeklinde geçmektedir. Ancak, yukarıda ifade edildiği gibi olması gerektiği düşünüldüğünden bu şekilde yazılmıştır. Bk. Mehmet Arslan (haz.) *Osmanlı Saray Tarihi – Tarih-i Enderun* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), 43.
[227] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 107.
[228] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 64-65.

yoktur. Burada zihin, vehmen *dağ*ı *ova*ya mukabil görür ve algısal olarak mahallerinin birbirine zıt olduğu düşüncesi hasıl olur.

Algıdaki zıtlığa benzer durumu, tabii ki ikilemeler arasında da görmek mümkündür. Nitekim, *vāsiʿ ü ʿālī* örneğinde, biri enine göre hacmin büyüklüğünü, diğeri boyuna göre büyüklüğü ifade ederler. Ancak aralarında mesafe bakımından bir *tezat*lık söz konusudur. Fakat bu tam bir zıtlık, *tevarüd* olmadığı için, *cihet-i camia* tezata benzer yani *şibh-i tezat*tır. Yine, *māh u āfîtāb* örneğinde, iki cisim de ışık vermek bakımından müşterektirler. Ancak birinin geceye diğerinin gündüze aydınlık vermesi bakımından takribî bir tekabül vardır. Bununla beraber, ay güneşin yerine, güneş ayın yerine geçemez. Yani aralarında bir *tevarüd* söz konusu değildir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat* olur. Aynı şekilde *taḫt u tāc* birleşiminde, iki kelime de "padişahlık alâmeti" olmak bakımından müşterektir. Ancak bu alâmetlere yakından bakıldığında, biri 'başlık' olmak suretiyle; diğeri 'koltuk, oturulan yer' olmak suretiyle birbirlerine konum itibariyle muhalefet ettikleri görülür. Aralarında *tevarüd* söz konusu olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat* olur. Yine *ağız ve burun* ikilemesinde Bağlamdaki ortak ilişki, iki unsurun da yüzde soluk alıp vermeyi sağlayan organlar olmasıdır. Ancak birbirlerine konum itibariyle (altta olma, üstte olma) muhalefet ettiklerinden ve birbiri yerine geçmeleri/*tevarüd* söz konusu olmadığından *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

İfade edildiği üzere *şibh-i tezat*ı, *tezat*tan ayıran en önemli saik zihnin vehmen muhalif kabul ettiği iki şey arasında *tevarüd*ün olmayışıdır. İncelenen ikilemeler arasında bu türde 24 *şibh-i tezat* örneği tespit edilmiştir.

2.1.1.3.Hayale Dayalı Birleştirme Yönü

Cihet-i cāmiʿa-yı ḫayaliyye[229] ya da *teḳārün-i fi'l-ḫayāl*[230] olarak da isimlendirilir. "Bir ḥāletdir ki iki şeyiŋ ḳuvve-i müfekkirede ictimāʿını ʿaḳl ü vehm iḳtiżā ėtmeyip ḫayāl iḳtiżā ėder. Ve iki şeyiŋ ḫayālde müteḳārün olmasınıŋ esbāb-ı keśīre-i muḫtelifesi vardır. Meśelā, kātip olan kimseye ḥoḳḳa, ḳalem, mürekkeb, kāġıd ve dülgere, destere, keser, burġu ve terziye, iğne, iplik, maḳaṣ miśilli edevāt lāzım olduğundan bunlardan her bir ṣınıfıŋ ḫayālinde kendiniŋ meʾlūf u melābis olduğu şey ṡābit olup dīğer ṣunūfuŋ ālāt u edevātı ḫāṭırına gelmez. Şöyle ki kātip dülgeriŋ ve dülger kātibiŋ edevātını fikrine getirmez. İşte

[229] Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, 108.
[230] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 65.

ḫayālde müteḳārün olan şeylerin esbāb-ı iḫtilāfı budur."[231] şeklinde tanımlanmıştır. Aslında insan, tabiatı gereği bildiği, aşina olduğu şeyle ünsiyet kurar. Bildikleri üzerine tesis edilmiş bir dünya görüşüne sahiptir. Bu yönüyle dış dünyada, ilgi alanı, mesleği ya da kültüründen örneklerle karşılaştığında seçici bir dikkat ortaya çıkar. Seçme, var olanlar arasında bir iş bölümü, bir ihtisas alanı vücuda getirir. Bu sebeple, kişinin sahip olduğu uzmanlık alanıyla ilişkili nesne ve tasavvurlar, kişide özel bir anlam oluşturur ve bu ilgiler bir sınıf kategorisinde müşterek bir tahayyül ortamına dönüşür. Bir sınıf katmanındaki nesne/düşünce, diğer katmanda özel bir dikkate neden olmaz; aynı hayal dünyasını da var etmez. Yani bir sınıfı bir arada tutan dinamikler, meseleye hayalî bir ortak yön vermiş olur.

*İkileme*leri, yalnız kendi içindeki birleşim ilişkisi dikkate alınarak – yani cümle ve daha üst birimler söz konusu edilmeden – örnekleri doğrudan bu türe dâhil etmek bir problematiğe neden olabilir. Bu sebeple incelenen ikilemeler arasında sadece iki birleşim *tekarün-i fi'l-hayâl* türüyle karşılanmıştır. Bunlardan biri *esb ü ʿasker* örneğidir. İki kelime birbirinin benzeri, zıttı ya da lüzumu değildir. Her biri de – tarihte – bir muharebede bulunmak bakımından müşterektir. Ancak bu ittihat genel olarak *cihet-i camia* türleri için söz konusudur. Bu sebeple bir tasnife gitmek için bir alt katmana inmek gerekir ki böylece birleşim türleri tespit edilebilsin. Bir savaş ortamı söz konusu olduğunda tasavvurda bununla ilgili kelimeler birleşir. Modern olmayan zamanlarda eğer bir topluluk için sürekli savaş ihtimâli söz konusuysa, meselâ bir kumandanın ya da padişahın zihninde bu iki unsur savaş, fetih, muhafaza, güç ilgisiyle bir araya gelebilir ve o durumu yaşayan insanların zihin dünyasında bir anlam ifade ederler. Bu sebeple birleşimin cihetine *tekarün-i fi'l-hayal* nazarıyla yaklaşılabilir. Diğer örnek, *ḥafr u tanẓīm*dir. *ḥafr*, 'kazmak' ve *tanẓīm* 'tertip etmek' anlamındadır. Ancak bu ikili, zihinde doğrudan bir alaka oluşturmamaktadır. Böyle olsa da bu birleşim, bir inşaat ustasının zihninde birçok anlama tekabül edebilir. Bu sebeple, mevcut ikileme, *tekarün-i fi'l-hayāl* ile açıklanmıştır.

Öte yandan, inceleme sırasında farklı türlere dâhil edilen örneklerin, kendi bağlamında *tekarün-i fi'l-hayāl* olarak kabul edilebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu tür, farklı katman ve meslek gruplarının hayal dünyalarında çeşitli tasavvurlar, ıstılahlar, mecazlar, anlam alanları ve bağlamsal alakalar oluşturabilir.

[231] el-Hac İbrahim, *Edebiyat-ı Osmaniye*, 65.

2.1.1.4.Pekiştirmenin Tekrarla Sağlandığı İkilemeler

İkilemelerdeki esas gayenin anlamı pekiştirmekten ileri geldiğini belirten Hatipoğlu, tekrarlı birleşimlerle örneklendirdiği ikilemelerin anlam katmanlarını, *pekiştirme, güçlendirme, abartma, anlamı çoğaltma, anlatımı kolaylaştırma* olmak üzere beş kategoriye ayırır.[232] Ancak burada Muharrem Ergin'in *kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık*[233] şeklindeki sınıflandırması tercih edilmiştir.

Kuvvetlendirme: Bu kategoride 8 örnek tespit edilmiştir. *Yavāş yavāş, bütün bütün, āh-ender-āh, bir bir, birer birer, göks gökse, āheste āheste, fülān u fülān*.

Çokluk: Bu kategoride 15 örnek tespit edilmiştir. *ʿAşīre-be-ʿaşīre, dürlü dürlü, fevc-be-fevc, gürūh gürūh, maḥalle-be-maḥalle, māl-ā-māl, menzil-be-menzil, pārça pārça, sū-be-sū, ṣaf-ender-ṣaf, tabur-be-tabur, ṭaḳım ṭaḳım, ṭaraf-be-ṭaraf, zemīn-be-zemīn, tār u mār*.

Devamlılık: Bu kategoride 10 örnek tespit edilmiştir. *Aġaçtan aġaca, elden ele, gāh-be-gāh, gün-be-gün, ḳażıyyeden ḳażıyyeye, mehlekeden mehlekeye, merḥale-be-merḥale, pey-der-pey, karşı karşıya, ḳonaḳdan ḳonağa*.

2.2. Biçimsel Tasnif

İkilemelerin biçimsel olarak tasnifinde iki unsur arasında bağlaç olup olmaması durumuna göre iki asli başlık söz konusudur. Eğer unsurlar sıralanmışsa *sıralı ikilemeler;* unsurlar *ve* bağlacıyla birleşmişse *bağlaçlı ikilemeler* olarak isimlendirilmiştir. Her bir başlık sırasıyla, kelime türleri bakımından, ek alma durumları bakımından ve tekrar eden birleşimler bakımından incelenmiştir.

2.2.1. Sıralı İkilemeler

K. Grönbech, *ikilemeler*i *sıralamalar* terimiyle karşılamıştır. *Sıralamalar*ın rastgele birçok adı kapsadığı belirtilerek Türkçenin yapısında *sıralayıcı bağlama edatları* olmadığından unsurların birbiri ardınca geldiği belirtilmiştir.[234] İki unsuru arasında bağlaç olmadan birbiri ardınca gelen kelimeler arasında biçimsel olarak bir *sıralama* vardır. Bu çalışmada *sıralama*, ikilemelerin genel adı olarak değil, biçimsel bir tarzın vasfı olarak kullanılmıştır.

[232] Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 55-57.
[233] Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 377.
[234] Grönbech, *Türkçenin Yapısı*, 101.

Bu ilgiyle, bağlaçsız bir şekilde Türkçe yapılı, ardı sıra gelen birlikler *sıralı ikilemeler* olarak adlandırılmıştır. Aynı kelimenin tekrarıyla söz konusu olan birleşimler de – eğer bağlaç almadan bir sıralama ile vücuda gelmişlerse – bu örnekler de *tekrar eden sıralı ikilemeler* adıyla bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 44 *sıralı ikileme* tespit edilmiştir.

2.2.1.1.Kelime Türü Bakımından Sıralı İkilemeler

*İkileme*lerin kelime türü bakımından incelenmesi, *isim, sıfat, zarf ve zamir* türleriyle sağlanmıştır. Bu türe fiillerin de dâhil edilmesi söz konusu olabilirdi. Ancak çalışmayı sınırlandırma ihtiyacı, *ikileme*ler konusunda fiillerin kapsamının tam olarak kategorize edilmesi ve sınırlarının çizilmesi gerektiği gibi sebeplerden dolayı bu incelemeye dâhil edilmemiştir.

2.2.1.1.1. İsim

*Sıralı ikileme*lerin 23'ü aynı kelimenin tekrarı olan bir *isim*den oluşmuştur. Farklı kelimelerle oluşturulmuş sıralılarda her iki unsuru da *isim* olan 1 örnek vardır: *ġayri başḳa*. İlk unsuru *sıfat* diğer unsuru isim olan 3 örnek vardır: *māʿada başḳa, yerli yerine, güç belā*. *Nida* ile oluşmuş 1 sıralı ikilemeden de bahsetmek mümkündür: *āh-ender-āh*.

2.2.1.1.2. Sıfat

*Sıralı ikileme*lerin 6'sı aynı kelimenin tekrarı olan bir *sıfat*tan oluşmuştur: *bir bir, birer birer, bütün bütün, yavāş yavāş, āheste āheste, dürlü dürlü*. Farklı kelimelerle oluşturulmuş sıralılarda her iki unsuru da *sıfat* olan 9 örnek vardır: *artıḳ eksik, bir iki, bālā belend, birer ikişer, elli altmış, eşʿaṡ aġber, on beş yiğirmi, ṣaġdan ṣola, ṣoldan ṣaġa,*

2.2.1.1.3. Zarf

Sıralı ikilemeler arasında *zarf* türünde örnek tespit edilememiştir.

2.2.1.1.4. Zamir

Sıralı ikilemeler arasında *zamir* türünde 1 örnek tespit edilmiştir: *şuradan buradan*.

2.2.1.2.Ek Alan Sıralı İkilemeler

*İkileme*lerin ek alma durumu ancak iki unsur arasında ilişki sağlanmışsa dikkate alınmıştır. *İkileme*yi cümleye bağlayan ekler ayrıca incelenmemiştir. İncelenen *ikileme*ler arasında, Türkçe *üleştirme, yönelme, ayrılma durum ekleri ve +lI sıfat yapan ek*i; *+ā+ Far. pekiştirme elifi; +be+ Far. yönelme durumu; +der+ Far. bulunma durumu, +ender+ Far. bulunma durumu*nu alan *sıralı ikileme*ler tespit edilmiştir.

+Ar üleştirme: *Birer ikişer, birer birer*.

+Ø, +A yön.: *göks gökse, ḳarşı karşıya*.

+dAn ayrl. *+A* yön. : *aġacdan aġaca, ḳonaḳdan ḳonaġa, saġdan sola, soldan saġa, elden ele, ḳażıyyeden ḳażıyyeye, mehlekeden mehlekeye*.

+dAn ayrl., *+dAn* ayrl.: *şuradan buradan*.

+lI sıfat yapan ek, *+A* yön.: *yerli yerine*.

+ā+ Far. pekiştirme elifi: *māl-ā-māl*.

+be+ Far. yön.: *ʿaşīre-be-ʿaşīre, gāh-be-gāh, gün-be-gün, tabur-be-tabur, fevc-be-fevc, maḥalle-be-maḥalle, menzil-be-menzil, merḥale-be-merḥale, ṭaraf-be-ṭaraf, sū-be-sū*.

+der+ Far. bulun.: *pey-der-pey*.

+ender+ Far. bulun.: *āh-ender-āh, ṣaf-ender-ṣaf, āh-ender-āh*.

2.2.1.3.Tekrar Eden Sıralı İkilemeler

İkilemeler arasında tekrar yoluyla sıralanan 31 örnek tespit edilmiştir: *Aġaçdan aġaca, birer birer, elden ele, göks gökse, gün-be-gün, ḳarşı ḳarşıya, ḳonaḳdan ḳonağa, ṭabur-be-ṭabur, bir bir, bütün bütün, dürlü dürlü, ṭaḳım ṭaḳım, fevc-be-fevc, ḳażıyyeden ḳażıyyeye, maḥalle-be-maḥalle, māl-ā-māl, mehlekeden mehlekeye, menzil-be-menzil, merḥale-be-merḥale, ṣaf-ender-ṣaf, ṭaraf-be-ṭaraf, zemīn-be-zemīn, ʿaşīre-be-ʿaşīre, āh-ender-āh, gāh-be-gāh, pey-der-pey, sū-be-sū, āheste āheste, gürūh gürūh, pārça pārça, yavāş yavāş*.

2.2.2. Bağlaçlı İkilemeler

Birleşen iki unsur arasında *ve* ya da *ile* alarak *ikileme* oluşturan yapılar, bu başlık altında değerlendirilmiştir. Örnekler, kelime türü, ek alma durumları ve tekrar etmeleri

bakımından üç başlık ve alt dallarıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda 482 bağlaçlı ikileme tespit edilmiştir.

2.2.2.1.Kelime Türü Bakımından Bağlaçlı İkilemeler

*İkileme*lerin kelime türü bakımından incelenmesi, *isim, sıfat, zarf ve zamir* türleriyle sağlanmıştır.

2.2.2.1.1. İsim

İncelenen *ikileme*ler arasında, iki unsurun da *isim* olduğu 393 *bağlaçlı ikileme* örneği tespit edilmiştir. Bunlara, *aġzından ve burnundan, aḫz u taḥṣīl, āteş ve ṭaş, ʿaḳs u ḳalb, buġż u ḥased, ceng ü cidāl, ḳuvvet ü şiddet* vs. örnek verilebilir. İlk unsuru *isim* ikinci unsuru *sıfat* 1 örnek tespit edilmiştir: *dünyā ve uḫrā*. Bununla birlikte 2 *nida* ile kurulu *bağlaçlı ikileme*den bahsetmek mümkündür: *āh u enīn, āh u vāveylā*.

2.2.2.1.2. Sıfat

İncelenen *ikileme*ler arasında, iki unsurun da *sıfat* olduğu 79 *bağlaçlı ikileme* örneği tespit edilmiştir: *aḥmaḳ u maʿtūh, ʿāḳıl u dānā, büyük ve bālā, ekīd ü şedīd, elṭaf u aẓref, memnūn u mesrūr* vs. İlk unsuru *sıfat* ikinci unsuru *isim* olan 4 örnek tespit edilmiştir: *ʿalāmı ve üstādı, maḳṣūd u merām, medhūş u ḫavf, aḥsen ü cemāl*.

2.2.2.1.3. Zarf

İncelenen *ikileme*ler arasında, ilk unsurun ya da ikinci unsurun *zarf* olduğu 3 bağlaçlı örnek tespit edilmiştir: *ḫāʾiban ve ḫāsiran, müẓafferan ve manṣūran, semʿan ve ṭāʿatan*.

2.2.2.1.4. Zamir

İncelenen *ikileme*ler arasında, ilk unsurun ya da ikinci unsurun *zamir* olduğu örnek tespit edilememiştir.

2.2.2.2.Ek Alan Bağlaçlı İkilemeler

İncelenen ikilemeler arasında, Türkçe*+A yön., +dAn ayrl., +dA bulun*. durumu ekleri, *+I iye*. eki ve */+(n)I/ belir*. durumu, *+lAr çoğ*. eki; +lI *sıfat yapan ek, +lIk isim yapan ek, +sIz olumsuz sıfat yapan ek*; Far. *+bāz sıfat yapan ek, be+ sıfat yapan ek, bī+ olumsuz sıfat*

yapan ek, +dār sıfat yapan ek, nā+ olumsuz sıfat yapan ek; *ẕī+* Ar. sıfat yapan ibare gibi birimlerin kullanıldığı *bağlaçlı ikilemeler* tespit edilmiştir.

+A yön., *+A* yön.: *müdāfaʿaya ve mümānaʿaya*.

+dAn ayrl.,*+dAn*/ ayrl.: *aġzından ve burnundan.*

+da bulun., +da bulun.: *yazda ve ḳışda*.

+ı iye., *+(n)I* belr.: *ayağını ve elini*, *ḥakīmi ve müşīri*.

+lAr çoğ.: *türʿa ve cisrler*, *sehl ü cebeller*, *vezīr ü etbāʿlar*, *ümerā ve pāşālar*, *bāġ u baġçalar*.

+lI sıfat yapan ek: *gizli ve pinhān*, *muḥkem ü metānetli*, *şecāʿatli ve şiddetli*.

+lIk isim yapan ek: *erlik ve şecāʿatlik*, *ḳaraŋuluḳ ve ẓalām*.

+sIz olumsuz sıfat yapan ek: *sebebsiz ve ʿilletsiz*.

+bāz Far. sıfat yapan ek: *mekkār u ḥīle-bāz*.

be+ Far. sıfat yapan ek: *mesrūr u be-kām*.

bī+ Far. olumsuz sıfat yapan ek: *bī-irāde ve iḫtiyār*, *bī-ḫaber ve bī-iḥsās*, *bī-kes ve bī-nām*, *bī-ṭāḳat ve bī-dermān*, *sekrān u bī-hūş*.

+dār Far. sıfat yapan ek: *māl-dār u muʿteber*.

nā+ Far. olumsuz sıfat yapan ek: *ḫālī ve nā-maʿmūr*.

ẕī+ Ar. sıfat yapan ibare: *ẕī-miknet ü şevket*.

2.2.2.3.Tekrar Eden Bağlaçlı İkilemeler

Bu başlık altında sadece bir örnek tespit edilmiştir: *fülān u fülān*.

2.3. Köken Bakımından İkilemeler

Bu başlık altında, Türkçenin yoğun bir münasebette olduğu iki dil esas alınarak muhtemel kombinasyonlar üzerinden *ikileme*lerin kökenleri belirtilmiştir.

2.3.1. Türkçe – Türkçe

Her iki unsuru da Türkçe olan 34 örnek tespit edilmiştir. Bunlardan 22'si *sıralı*, 12'si *bağlaçlı* bir yapıdadır.

Sıralı Türkçe ikilemeler: *birer ikişer, ṣaġdan ṣola, ṣoldan ṣaġa, şuradan buradan, yerli yerine, artık eksik, elli altmış, on beş yiğirmi, bir iki, kırk elli, aġacdan aġaca, birer birer, elden ele, göks gökse, gün-be-gün, karşı karşıya, ḳonaḳdan ḳonağa, tabur-be-tabur, bir bir, bütün bütün, dürlü dürlü, ṭaḳım ṭaḳım*.

Bağlaçlı Türkçe ikilemeler: *ağzından ve burnundan, açlıḳ ve ṣusuzluḳ, ayağını ve elini, dargın ve küskün, yazda ve ḳışda, ana ve baba, duman ve tütsü, el ve ayak, gece ve gündüz, ṣaġ ve ṣol, toz ve duman, ufak ve büyük.*

2.3.2. Türkçe – Farsça

İlk unsurun Türkçe, ikinci unsurun Farsça olduğu sadece 3 *bağlaçlı* örnek tespit edilmiştir. *Sıralı* örnek tespit edilememiştir.

Bağlaçlı Türkçe – Farsça ikilemeler: *gizli ve pinhān, büyük ve bālā, güneş ve māh*.

2.3.3. Türkçe – Arapça

İlk unsurun Türkçe, ikinci unsurun Arapça olduğu 1 *sıralı*, 9 *bağlaçlı* olmak üzere 10 örnek tespit edilmiştir.

Sıralı Türkçe – Arapça ikilemeler: *güç belā*.

Bağlaçlı Türkçe – Arapça ikilemeler: *erlik ve şecāʿatlik, ḳaraŋuluḳ ve ẓalām, büyük ve mehīb, büyük ve müfteris, çöl ve ṣaḥrā, duman u duḫān, söz ve ḫāṭıra, ṣaġ ve sālim, toz ve ġubār*.

2.3.4. Farsça – Farsça

İki unsurun da Farsça olduğu 9 *sıralı*, 10 *bağlaçlı* olmak üzere 19 örnek tespit edilmiştir.

Sıralı Farsça ikilemeler: *bālā belend, āh-ender-āh, gāh-be-gāh, pey-der-pey, sū-be-sū, āheste āheste, gürūh gürūh, pārça pārça, yavāş yavāş*.

Bağlaçlı Farsça ikilemeler: *bāġ u baġçalar, bī-kes ve bī-nām, bār u büngāh, feryād u figān, geşt ü güẕār, māh u āfitāb, mey ü bāde, peder ü māder, taḫt u tāc, tār u mār*.

2.3.5. Farsça – Türkçe

İlk unsuru Farsça, ikinci unsuru Türkçe olan 2 *bağlaçlı* örnek tespit edilmiştir. *Sıralı* ikileme tespit edilememiştir.

Bağlaçlı Farsça – Türkçe ikilemeler: *āteş ile taş, cān u baş*.

2.3.6. Farsça – Arapça

İlk unsuru Farsça, ikinci unsuru Arapça olan 22 bağlaçlı örnek tespit edilmiştir. *Sıralı* örnek tespit edilememiştir.

Bağlaçlı Farsça – Arapça ikilemeler: *āb u eşcār, ābā ve ecdād, bahādır u şecīʿ, baḫt u iḳbāl, baḫt u ṭāliʿ, cādū ve sāḥir, ceng ü cidāl, ceng ü muḥārebe, esb ü ʿasker, girift ü ḳatl, ḫaste ve ʿalīl, ḫ'ar u ḥaḳīr, kīn ü ġażab, nām u nişān, peşkīr ü mendīl, rūşen ü müżī, şehr ü devlet, tāc u cübbe, taḫt u devlet, temāşā ve teferrüc, yād u teẕkār, zād u ẕaḫīre*.

2.3.7. Arapça – Arapça

Her iki unsuru da Arapça olan 406 örnek tespit edilmiştir. Bunlardan 12'si *sıralı*, 394'ü *bağlaçlı*dır.

Sıralı Arapça – Arapça ikilemeler: *fevc-be-fevc, ḳażıyyeden ḳażıyyeye, maḥalle-be-maḥalle, māl-ā-māl, mehlekeden mehlekeye, menzil-be-menzil, merḥale-be-merḥale, ṣaf-ender-ṣaf, ṭaraf-be-ṭaraf, zemīn-be-zemīn, eşʿaṡ aġber, ʿaşīre-be-ʿaşīre*.

Bağlaçlı Arapça – Arapça ikilemeler: *aḫẕ u taḫṣīl, ʿacāʾib ü ġarāʾib, buġż u ʿadāvet, ġālib ü maġlūb, ġam u ḥasret, heyʾet ü ṣūret, ḥükm ü ḥükūmāt, ibrāz u ıẓhār, fehm ü īḳān, şecāʿat ü cesāret, taḳrīʿ ü terẕīl, tażarruʿ u niyāz, tezyīn ü tanẕīm*…[235]

2.3.8. Arapça – Türkçe

İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru Türkçe olan 2'si *sıralı*, 5'i *bağlaçlı* olmak üzere 7 örnek tespit edilmiştir.

Sıralı Arapça – Türkçe ikilemeler: *ġayri başḳa, māʿadā başḳa*.

[235] Bu başlık altında değerlendirilen ikilemelerin sayısı çok fazla olduğu için bu örneklerle yetinilmiştir. Daha fazla örnek için ikileme listesine müracaat edilebilir. Bk. "İkilemeler Listesi" 279-444.

Bağlaçlı Arapça – Türkçe ikilemeler: *ḫālī ve ḳuru, ḫāṭır u göŋül, ḫayme ve çadır, rüʾyā ve düş, ümerā ve pāşālar*.

2.3.9. Arapça – Farsça

İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru Farsça olan 23 *bağlaçlı ikileme* tespit edilmiştir.

Bağlaçlı Arapça Farsça ikilemeler: *ʿāşıḳ u āşüfte, ḳayd u bend, mülūk u pādişāhlar, siḥr ü efsūn, vaḥşī ve bed-ḫū, zevciŋ ve dostuŋ, aʿlāmı ve üstādı, ḥammām u terāş, ʿāḳıl u dānā, ʿazīmet ü efsūn, ḥāżır u āmāde, keşf ü küşād, lāyıḳ u sezā, mesrūr u şādān, müfred ü yektā, münāsib ü şāyān, nuṣḥ u pend, seyr ü temāşā, ṣīt ü nām, taḥsīn ü āferīn, bī-ṭāḳat ve bī-dermān, sekrān u bī-hūş, mesrūr u be-kām*.

BÖLÜM III: TRANSKRİPSİYON ve İKİLEMELER LİSTESİ

1. Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir

-2-

Seyfü[236] ẕü'l-Yezen-nām Pādiṣāh'ıŋ[237] Ḥıkāyesi[238] Tercemesidir[239]

bismillāhirrahmānirrahīm

Elḥamdülillāhi ḥamdan yelīḳu bi-celāli ṣānihi ve ṣalātan ve selāman ʿalā men istemerrat envāra āsārihi ʿalā meddi'l-eyyāmi müşriḳatu bi-āyāti ḳurʾānihi ve ʿalā ālihi ve esḥābihi'l-fāizīne bi-rüʾyeti cemālihi ve muṣādefeti ʿaṣrihi ve āvānihi[240] (ammā[241]-baʿdu) MaʿlūM ola ki tüḥfe[242]-i rūz-gār ve ġurre-i ġarāib-i ḥıkāyāt u āṯār olan Seyfü ẕü'l-Yezen-nām pādiṣāhıŋ ḥıkāyesi, ṣafaḥāt-ı eyyāmda naẓīri görülmemiş ve ṣaḥāif-i tevāriḫde miṯli ibdāʿ olunmamış bir ḥıkāye-i nefīse ve bāriḳa-i enīse olup ḥattā ḫalk-ı ʿālem beyninde şühret[243] ve kesb-i iştihār u iʿtibār bulup elsine-i müteʿaddide ve luġāt-ı[244] muḫtelife ile terceme olunmuş ve efvāh-ı nāsda nām u nişān bulmuş olan Elf Leyle ve Leyle ki Biŋ Bir Gėcesi Ḥıkāyesi buŋa nisbetan,[245] gerek leṭāfet ü insicām ve gerek tertīb-i vaḳāyıʿ[246] ve rabṭ-ı kelām cihetinden deryādan bir ḳaṭre ve ṣaḥrādan bir ẕerredir ki onuŋ biŋ bir gėcesi bunuŋ bir[247] nehārında pinhān olup cümle eğlence ḥıkāyetleriŋ aʿlāsı olduğundan lisān-ı Türkiyyü'l-beyāna naḳl ü terceme edilmesi bu faḳīr-i

-3-

---

[236] Kelime, yazma nüshada (25a/13) "Seyf" şeklinde sonu cezmli harekelenmiştir. Ancak Arapça tamlama olması dolayısıyla bu yazım tercih edilmiştir.
[237] Lex. Far. "pād-şāh" *vulg.* "pādişāh" (Türkçe madde başlarıyla bu kelimeden müştaklarda /i/ harfi mevcut olduğu için harf korunmuştur. Bk. T. *mb.* "pādişāhlıḳ").
[238] TDKÇS, "hikâye"
[239] Lex. *vulg.* "tercüme".
[240] Azametinin görkemine övgüler yakışan Allah'a hamdolsun. Kur'an ayetleriyle göz kamaştıran eserlerinin ışıltısı daima var olan Peygamber'e ve onun asrına tesadüf eden ve cemâlini görmeye nâil olan âline ve ashabına salât ve selâm olsun.
[241] Lex.'da "amma".
[242] Kelime /ژ/ harfiyle yazılmıştır. Ancak bağlam ve yazma nüshadan (1b/3) hareketle /ڜ/ ile yazılmıştır. KLÇS "tuhfe" (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
[243] TDKÇS "şöhret".
[244] TDKÇS "lügat".
[245] TDKÇS "nispeten".
[246] Lex. *mb.* "vaḳāʾıʿ" *vulg.* "vaḳāyıʿ", KLÇS "vakāyi, vekāyi".
[247] Matbu nüshada "biŋ" şeklindedir. Ancak yazma nüshadan ("bir" (2a/3).) ve bağlamdan hareketle "bir" yazımı tercih edilmiştir.

pür-taḳṣīr Aḥmed Naẕīf'iŋ -ʿāmelehu'llāhu bi-sırri ismihi'l-laṭīf[248]- ḫāṭır-ı kelīline ḫuṭūr ėdip himmet-i ʿācizānesini ṣarf ėtdikde bunuŋ ḳadr u ḳıymeti bilinmek içün Elf Leyle ve Leyle Ḥıkāyesi daḫi tercemesine şürūʿ ėtmiş ise de bu iki kitāb-ı ḥıkāyetden elṭaf u aẕref ve mütālaʿa ėdene üns ü irtiyāḥ ile beẕl-i ġarāib-i tüḥaf[249] ėden işbu Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ḥıkāyesine şürūʿ olunması münāsib görüldü. Vallāhu subḥānehū veliyyü't-tevfīḳ[250] çünki bu faḳīr mütercim, fenn-i kitābetde ḳuṣūr-ı bāʿ ve ḫumūd-ı ḳarīḥa ve ṭıbāʿ ile muʿterif olmağla ḥıkāye-i meẕkūreniŋ silk ü tertībi żımnında ẕuhūr ėden naḳṣ u ḳuṣūr ve ḫumūd-ı fikretde ʿayāna[251] gelen ḫaṭā ve ʿaṣūra muṭṭalıʿ[252] olan iḫvān-ı kirāmdan meʾmūl ve ḥusn-i[253] muʿāmelelerinden mesʾūldür ki[254] ol ḫaṭāları[255] setr ü taṣlīḥ ve ezher cihetle ṣülemini sed ve ġayr-ı mefhūm olan maḥalleri tavżīḥ ėtmeğe ṣarf ve himmet-i neḳḳāde ve beẕl-i mekārim-i muʿtāde ėylemeleri bābında ʿınāyetlerini[256] dirīġ buyurmamaları ʿuhde-i keremlerinden mercūdur.[257]

Rāviyān-ı aḫbār ve nāḳilān-ı āṣār ve muḥaddiṣān-ı silsile-i rūz-gār, bu vech ile ḥıkāyet ve bu resm ile naḳl ü rivāyet ėdip dėmişler ki mülūk-ı tebābiʿa ya'ni ʿArabun ʿarbā[258] ki sükkān-ı Necd ve Yemen ve aʿāli-yi Ḥicāz'ıŋ pādişāhlarından ẕī-miknet ve ṣāḥib-i saṭvet, ʿaẕīmu'ş-şān bir pādişāh-ı encüm-sipāh var idi ki ismi[259] Sulṭān ẕü'l-Yezen idi ve onuŋ Yeṣrib nāmında ʿāḳıl[260] u dānā bir vezīr-i āṣāf-tedbīri var idi ki ḳubbe-i felek taḥtında ʿaḳl[261] ü firāsetde[262] naẕīri yoğidi. Bunlar, ʿArabun ʿarbā ʿādetleri[263] üzere çölde ve ṣaḥrāda yazda ve ḳışda rıḥlet ėderlerdi. Baʿżı intiḳālātları eṣnāsında Sulṭān ẕü'l-Yezen, üç gėce birbiri üzerine ʿālem-i rüʾyāda[264] bir ẕāt-ı nūrāniyu'ṣ-ṣıfātı görüp "Ey ẕü'l-Yezen! İşbu seyāḥātiŋizde iḳāmet ėtdiğiz yėrden intiḳāl ve semt-i meşrıḳa tevcīh-i āmāl ediŋ! Zīrā ol

[248] Allah ona Latif isminin sırrıyla muamele etsin.
[249] TDKÇS, kelimenin kullanımdaki müştakı"tuhafiye" (12.05.2023).
[250] Başarının hâmisi, noksanlıklardan münezzeh olan Allah'tır.
[251] Lex. *mb.* "ʿıyān" T. *mb.* "ʿayān".
[252] TDKÇS "muttali olmak".
[253] TDKÇS "hüsün".
[254] Y. "recā ve niyāzım" (2a/12).
[255] Y. "ḫaṭā ve ʿaṣūru" (2a/13).
[256] TDKÇS "inayet".
[257] Y. "meʾmūldür" (2a/15).
[258] Yazma nüshada harekeli olarak geçmektedir (46a/11). Ancak (عَرَبٌ عُرَبَاء) okuyuşuyla da "asil Arap taifesi" karşılaşılmıştır. (*Almaany Çevrim İçi Arapça Sözlük* (عَرَبٌ عُرَبَاء) (Erişim Tarihi: 09.12.2022).
[259] Lex. *vulg.* "isim".
[260] TDKÇS "akil".
[261] Lex. *mb.* "ʿaḳl" (a3), *vulg.* "ʿaḳl" (a2). Bu kelimeden Türkçe eklerle müştak kelimelerde de /ı/ ünlüsü yoktur. (Bk. "ʿaḳlsız, ʿaḳlsızlıḳ, ʿaḳllı).
[262] TDKÇS "feraset", KLÇS "feraset-firaset".
[263] Y. "ḳāʿideleri" (3a/7).
[264] Lex. "rüʾya".

ḫuṣūṣda Ḥaḳ celle ve ‘alā ḥażretleriniŋ büyük bir ḥikmeti vardır.” dėyü işāret[265] ėtmekle şāh-ı müşārun ileyh, vezīri Yeşrib’le işbu māddede istişāre ėtdikde vezīr-i mūmā ileyh: “Bu rüʾyānıŋ bir ḥaḳīḳati olmağla be-her ḥāl rüʾyāda vüḳūʿ[266] bulan tenbīh ü işāret[267] üzere ḥareket buyurmaŋız lāzımdır.” dėyü işāret ve melik daḫi müsāʿade ėdip rıḥlete teşmīr-i

-4-

sāḳ ve bu ḫuṣūṣda yek-vifāḳ olaraḳ cümle ʿasākir ü etbāʿlarına fermān buyurup irtiḥāl ėtdiler. Birḳaç gün ḳonaḳdan ḳonağa ve menzilden menzile şedd-i niṭāḳ-ı ʿazīmet ėderek Mekke-i mükerremeye vüṣūl ve ol ṣāḥā-yı muḳaddeseye nüzūl ėtdiklerinde ḥarem-i şerīf ahālisi çıḳıp melik-i müşārun ileyh ile mülāḳāt ve ḥusn-i iltifāt ile mevfūru’r-raġabāt olmuşlar ise de melik-i meẕkūr, ol beyt-i muḥtereme vüḳūʿ bulan ṭavāf u tekrīm ve āfāḳdan vürūd ėden züvvār-ı ẕevi’t-tenʿīmi görüp ḫased ėtmekle ḫāṭırında öyle ḳurdu ki beyt-i mükerremi yıḳıp aḥcār-ı müṭahherelerini[268] birer birer hedm ü naḳl ve istiḳrār ėdeceği zemīne īṣāl ėdip sākin olacağı beldede beyt-i mükerremi yine aḥcār-ı maḥṣūṣasıyla binā ve teʾsīs ėdip bu maḥalde gelen “Züvvār-ı ʿālem, taḫt-gāhıma gelip ziyāret ėdeler ve bu menḳıbe-i ʿaẕīmeye ben mālik olam.” dėyü ḳaṣd u taṣmīm ve hedmine tevcīh-i ʿazm-i ḳavīm ėdip iḳtiżā ėden ʿamele ve faʿalenin iḫżār olunmalarını fermān eyledi. Vaḳtā-ki gėce olup ḫāb-gāhına varıp ṣafā ve rāḥat ile uyuduysa da ʿala’s-saḥar[269] firāşından ḳıyām ėdeyim, dėrken aṣlā ḥarekete mecāl bulmayıp cümle aʿżāsını meflūc mesābesinde bulup ḳalḳmaḳ böyle ḳalsın ḥareket ėtmeye bile muḳtedir olmamağla neye oġradığını[270] bilmeyip baḥr-i ḥayrete daldı ve vezīri Yeşrib’i isteyip geldikde sebebsiz ve ʿilletsiz kendine vüḳūʿ bulan keyfsizliğini[271] tefhīm ėtdikde ol vezīr-i müşteri-tedbīr bu nev-ẕuhūr ėden ḫāletin elbette bir sebebden neşʾet ėtdiğini cezm ü iẕʿān ėdip cevābında: “Pādişāhım! ʿAcebā[272] bu beyt-i mükerrem ḥaḳḳında ḫāṭır-ı şerīfiŋizde bir şey ḫuṭūr ėtdi mi?” dėyü süʾāl[273] eyledikde şāh-ı müşārun ileyh daḫı ḫāṭırından ʿazm u taṣmīm ėtdiği hedm ü naḳlin ḳażıyyesini[274] naḳl ü beyān ve “Ben bu beyt-i mükerremi ʿızzʿ ü iḫtirām ile yıḳıp

---

[265] Y. “tenbīh” (3a/11).
[266] TDKÇS, KLÇS “vuku”.
[267] Daha önce yazma nüshada “tenbīh” matbu nüshada “işāret şeklinde geçen ifade, kendisinden tekrar bahsedildiğinde “tenbīh ü işāret” şeklinde ikileme olarak yazılmıştır. Yazma nüshada bu kısım sadece “tenbīh” (3a/15) iledir.
[268] KLÇS “mutahhar”.
[269] TDKÇS “seher”. Men. “sáhár”.
[270] TDKÇS “uğramak”.
[271] TDKÇS “keyifsizlik”.
[272] Lex. *vulg.* “acaba”.
[273] TDKÇS “sual”.
[274] KLÇS, TDKÇS “kaziye”.

maʿıyyetimle[275] naḳlini istedim.” dėdikde vezīr-i mūmā ileyh: “Pādişāhım! Bu beyt-i muḥteremiŋ ulu bir ḫudāsı[276] vardır ki onu cümle aġyārıŋ sū-i ḳaṣdından ḥıfẓ u menʿ ėder. Ġālibā[277] sende taṭarruḳ ėden keyfiyyet işbu niyyet-i nā-marżiyyeden neşʾet ėtmişdir. Gel şol niyyetden ṣarf-ı ʿazīmet buyuruŋ. İnşāallāhu teʿālā şifā-yāb olmaŋız muḥaḳḳaḳdır.” dėdikde ẕü’l-Yezen: “Yā rab! Sen şāhid ol ki bu beyt-i mükerrem ḥaḳḳında ėtdiğim sū-i ḳaṣddan vāz ġeldim ve şifā bulur isem

-5-

beytiŋe ikrām u taʿẓīm-i bālā-kelām ėderim.” dėyü derūn-ı dilden niyyet-i ṣādıḳa ėtdiğinde der-ḥāl şifā bulup kemā kān ḳıyām ve ṣıḥḥat-i kāmile ile mesrūr u be-kām olduḳda yine ḫāṭırına böyle geldi ki: “Baŋa ʿāriż[278] olan ʿillet öyle bir keyfsizlikdir ki gėce ẓarfında işābet ve ʿala’ṣ-ṣabāḥ ṭabīʿatiyle[279] defʿ ü infışāl[280] ėden emrāżdandır. Ben bu beytiŋ hedminden vāz ġelmem.” dėyip be-tekrār ʿazīmet-i ūlāsına dönüp ol gėce niyyet-i merḳūme ile beytūtet ėtmiş olmağla ʿala’s-saḥar dünki günde oŋa işābet ėden ʿillet-i maʿhūde[281] [ve] muʿāvide ile ḥareketden ḳalaraḳ ʿāciz olduğunu gördükde yine vezīrini isteyip mācerāyı naḳl ve ol daḫi bi-ʿaynihi cevāb-ı evveli iʿāde ėdip tevbeye[282] mecbūr olduḳda ḥālet-i ūlāsına ʿavdet ve kürsī-i salṭanatında temekkün ėtdikde be-tekrār tesvīl-i şeyṭāna uyup beyt-i mükerremiŋ defʿ ü ḳalʿından vāz ġeçmeyip sū-i ḳaṣd-ı niyyet ile gėceledığinden ʿala’ṣ-ṣabāḥ ḫāb-gāhda uyanıp ḥareket ėdeyim, dėyü merām ėtdi ise de ḥareket şöyle ḳalsın kelāma bile muḳtedir olmamağla yine ḫāh nā-ḫāh vezīrini iḥżār ve işāret ile ḥālini ifāde ėdip derdine dermān istedikde vezīr: “Efendim! Size ʿarż ėtdiğim gibi işbu beytiŋ büyük ḥāfıẓ u mānīʿi vardır. Eğer siz bu niyyetden vāz ġeçmez iseŋiz başḳa günā ʾilletler[283] ẓuhūrundan ḳorḳarım. Gel, bu söz ve ḫāṭıradan ṣarf-ı naẓar ėdip beytiŋ taʿẓīm ü tekrīmine tevcīh-i ʿazīmet buyuruŋ!” dėyü nuṣḥ u pend[284] ėtdikde pādişāh-ı müşārun ileyh, derūn-ı dilden[285] işbu niyyetden vāz ġeçip beyt-i mükerremiŋ taʿẓīmine beẕl-i maḳderet ėtmesini taşmīm ve dergāh-ı kibriyāya ʿarż-ı ḫulūṣ-ı ṭaviyyet ėtdiğinde derhāl ʿilletinden ifāḳat bulup beyt-i muḥtereme baʿda’ṭ-ṭavāf ibrişimden maʿmūl elṭaf u

[275] TDKÇS, KLÇS “maiyet”.
[276] TDKÇS “hüda”.
[277] Lex.’da “ġāliba”.
[278] TDKÇS “arız”.
[279] Lex. *mb.* “tabiʿat”.
[280] KLÇS “infisal”.
[281] Y. Sadece “maʿhūde” mevcut. (4a/12).
[282] Lex. *vulg.* “töbe”.
[283] Y. “başḳa günā helāk u teleflerden ḳorḳarım” (4b/7).
[284] Y. “irşād ėtdikde” (4b/8).
[285] Y. “göŋülden” (4b/8).

mükellef[286] bir kisve ile iksā ve ahālisini beẕl-i inʿām ve cümlesini cebr-i ḫāṭır ile mesrūr u be-kām ėtdikden ṣoŋra ordusu ile irtiḥāl ve ṣavb-ı meşrıḳa tevcīh-i āmāl[287] eyledi. Birḳaç gün berārī ve ḳıfār ve erāżī-yi[288] vāsiʿada ṭayy ụ tūmār[289] ėderek zemīn-i Necd[290] ve cibāl-i Tihāme'yi ḳaṭʿ u güẕer ve Yemen ölkesine[291] ḫaṭṭ-ı riḥāl-i sefer ėtdikde havası laṭīf ve niḥāsı naẕīf ve āb u eşcārı ferāvān ve besātīn ü enhārı bī-pāyān bir menzil-i ʿacībe nüzūl ve ol ḥadīḳa-i ġarāya vüṣūl ėdip naṣb-ı ḫıyām ve rekz-i aʿlām ėtdikden ṣoŋra vezīri ile baʿda'l-müşāvere[292] ol zemīn-i

-6-

dil-küşāde bir şehr-i[293] muʿteberi binā ve teʾsīs ėtmelerini taṣmīm ve iḳtiżā ėden faʿale ve mühendisīni eṭrāf u eknāfdan iḥżār ve büyük serāylar[294] ve muʿteber ḳonaḳlarıŋ inşāsına şürūʿ ėdip birḳaç māh ẓarfında medīne-i meẕkūreniŋ bināsı ḫıtām[295] ve vüzerā ve ümerā ve kāffe-i ahāli yėrli yėrine iskān ve ittıḥāẕ[296]-ı maḳām ėtdiler.

(Arż-ı Ḥabeş'iŋ pādişāhı Seyfü'r-Raʿd-nām melikiŋ evṣāfı ẕikrindedir)

Pādişāh-ı müşārun ileyh, yaʾnī Melik ẕü'l-Yeẕen'iŋ iḳāmet ü süknā ėtdiği zemīniŋ civārında Ḥabeş ṭāifesiniŋ ölkesi olup ölke-yi meẕkūr, ġāyet vāsiʿ ü cesīm bir zemīndir ki enḥā-i şarḳiyyesi baḥr-i muḥīṭ-i şarḳî ile maḥdūd ve cihet-i ġarbiyyesi baḥr-i muḥīṭ-i ġarbîye vüṣūl bulup ġāyet vesīʿ bir zemīn olmağla ümem-i muḫtelife[297] ve ṭavāif-i ġayr-ı müʾtelifeyi[298] şāmil ise de cümlesi Seyfü'r-Raʿd nāmında bir pādişāh-ı celīlü'ş-şānıŋ zīr-i ḥükūmetinde olup onuŋ daḫi iki vezīri var idi ki biri Siḳardiyūn ve dīğeri Rīf nāmında idiler. Çūnki ümmet-i meẕkūre yaʿnī siyāh ʿArablar, ʿArabun ʿarbā yaʿnī sefīd renkli olan ṭāifeden ḳorkup Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselāmıŋ duʿāsı sebebiyle onlardan ictināb u ḥaẕer ėderlerdi. Zīrā Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselām, günlerde bir gün oġulları Ḥām ve Sām yanında

[286] Y. "laṭīf ü muʿteber" (4b/11).
[287] Y. "tevcīh-i ḳaṣd u bāl" (4b/12).
[288] TDKÇS "arazi" KLÇS "arazi, erazi".
[289] Lex. *vulg.* "tomār".
[290] Bu kelime (بجد) şeklinde yazılmıştır. Bağlam gereği ve yazma nüshadan (4b/14) hareketle bu şekilde okunmuştur.
[291] TDKÇS "ülke".
[292] Y. "baʿda't-teʾemmül ve müşāvere" (5a/2).
[293] Lex. *vulg.* "şehir".
[294] TDKÇS "saray".
[295] TDKÇS, KLÇS "hitam".
[296] Kelimede, /خ/ harfinin noktası unutulmuş veya tahrip olmuştur. Bağlam gereği bu şekilde okunmuştur. KLÇS "ittihaz".
[297] Kelimede, /ل / harfi unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Ancak yazma nüshadan (5a/11) ve bağlamdan hareketle bu şekilde yazılmıştır.
[298] Bu kelimede, /ل / harfi unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Bağlam gereği bu şekilde okunmuştur.

olduḳları ḥālde bir diraḫt sāyesinde uyur iken hübūb-ı nesīm ve şiddet-i rūzgār cism-i mübārekleri üzerinde olan izārını ḳaldırıp beden-i şerīfinden setri lāzım gelen maḥalleri keşf ü küşād ėtdiğinde Ḥażret-i Sām, ḳalkıp peder-i emcedlerini setr ėtdiyse de Ḥām yėrinden deprenmediğinden mā-ʿadā[299] żaḥk ėtdiğinden pederleri uyandıḳda Ḥażret-i Sām, vüḳūʿ bulan ḳażıyyeyi pederine naḳl ü īrād ėtmekle Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselām, Ḥām'ıŋ sū-i edebden münfaʿil ve bed-duʿā ėdip "Ḥām'ıŋ ve evlādınıŋ yüzü ḳara olup Sām'ıŋ ẕürriyetlerine esīr[300] ü memlūk olsunlar!" dėyü Ḥaḳ'dan recā[301] eyledi. Pes, işbu duʿā sebebiyle ṭāife-i meẕkūre aḳ çehreli olanlardan ḫavf ėdip onlar ile iḫtilāṭ ėtmeden iḫtirāz ėderlerdi. Zīrā Ḥażret-i Sām'ıŋ evlādı, bütün aḳ olup ve Ḥām'ıŋ evlādı[302] ʿaks ile oldular.

(Melik ẕü'l-Yezen ile şāh-ı Ḥabeş olan Melik Seyfü'r-Raʿd'ıŋ miyānelerinde[303] vüḳūʿ bulan mebādi-i fetretiŋ esbābı ẕikrindedir)

-7-

Çūnki melik-i müşārun ileyh, ʿArab pādişāhı olan Sulṭān ẕü'l-Yezen civārına gelip tavaṭṭun u temekkün ėtdiği maʿlūmu oldu. Ġazaba gelip "Melik-i ʿArab, benim iẕnim olmaḳsızın niçün mülküme ḳarīb yėre gelip sākin oldu!" dėyerek muḥārebesine ʿazīmet ve vezīrleri Siḳardiyūn ve Rīf'i iḥżār ve bu ḫuṣūṣda istişāre ėtdikde Siḳardiyūn söze gelip "Pādişāhım! ʿArab muḥārebesinden ictināb buyurmaŋız lāzımdır. Zīrā ben, Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselāmıŋ duʿāsı nüfūzundan ḫavf ėderim." dėyip bālāda naḳl ėtdiğimiz ḳażıyyeyi sevḳ ü beyān ėtdikde Seyfü'r-Raʿd: "Ya nice ėdelim!" dėdi. Vezīr, bu ḳażıyyede muḥārebe ve mużārebeyi terk birle ṭarīḳ-ı ḥīleye sülūk ėdip "Onları muḥārebesiz zemīnimizden tebʿīd ėtmeğe bir güzel çāre bulmaḳ, her şeyden evlādır ve bunuŋ tedbīri böyle olmalıdır ki şāh-ı müşārun ileyhe büyük bir hediyye tertīb ve hem-civār olduğuna memnūn u mesrūr olduğuŋuzu ḥāvî ve tehniye-i ḳudūmunu muḥtevî bir mektūb irsāl ve żımn-ı hediyyede ḥaremiŋizden cemāl ü kemālde bī-naẕīr ḫāṣ cāriyeleriŋizden peri-ṣūret[304] bir cāriyeyi intiḫāb birle ol cāriyeye semm-i sāʿa yaʿnī zehrden[305] bir ḥoḳḳa verip melik-i meẕkūr ile ḫalvet ėtdiğinde tesmīm eylesin, dėyü sipāriş ėdip bu ḥīle ile muḥārebesiz defʿ-i belā ėtmiş

[299] Lex.'da "ma-ʿada".
[300] Lex. *vulg.* "yesīr".
[301] Lex. *vulg.* "ricā".
[302] Yazma nüshada, (5b/10) bu kısım için "Habeş ve Sūdān'dır" şeklinde ayrıca bilgi verilmiştir.
[303] TDKÇS "meyan".
[304] Lex. *vulg.* "surat".
[305] Lex. *vulg.* "zehir".

olursuz.” dėdikde melik-i müşārun ileyh, vezīriŋ sözünü beğenip hemān-dem[306] ḳalḳıp ḥareminden ṣūreti zībā ve ḳāmeti bālā yüzün gören ḥayrān zülfü dilā ve yüzün seyr ėden perīşān olur Ḳameriyye nāmında māhir bir duḫter-i aḫteri intiḫāb ėdip böyle tefhīm ėtdi ki: “Ben, seni ʿArab pādişāhı Melik ẕü’l-Yezen’e irsāl ėdeceğim ve senden meʾmūlüm budur ki işbu ʿaẓīm düşmeni[307] defʿ ėdesiz. Eğer sen, pādişāh-ı müşārun ileyhi zehirleyip helāk u telef ėdersen seni devletimde şerīk ve ʿızz ü salṭanatımda refīḳ ėderim.” dėyip iḳtiżā ėden veṣāyāyı telḳīn ve zehriŋ ḥoḳḳasını daḫi teslīm birle hediyye içün ḥażır u āmāde eylediği tüḥaf u leṭāyifi terfīḳ ve maḥṣūṣ bir ėlçi taʿyīn ėdip cāriye-i merḳūmeniŋ refāḳatiyle Sulṭān ẕü’l-Yezen’e irsāl eyledi. Pes ṭāʾife-i[308] meẕkūre kevkeb-i züḥale[309] ṭapıp ʿibādet ėtmekde ise de melik-i müşārun ileyhiŋ vezīri olan Rīf, ḫıfyetan millet-i İbrāhīm ʿaleyhisselāma ittibāʿ ve kütüb-i ḥikmeti oḳuyup meʾallerine ıṭṭılāʿve ʿilm-i cifir ile esrār-ı aḥkāmdan ḫaberdār olup

-8-

taḥḳīḳ-i Arab ṭāʾifesiniŋ vāsiṭasıyla daʿvet-i Nūḥ yėrini bulacağını bilip göŋlünden işbu zehr ḳażıyyesine riżā-dāde[310] olmayıp dīvān dağıldıḳda ḫānesine nüzūl ve Sulṭān ẕü’l-Yezen’e bir mektūb yazıp hediyye ve cāriye ne günā olduğunu ve zehr māddesini ifāde ve baʿżı muʿtemed kölelerine teslīm ve “Eğer sen hediyyeden evvel Sulṭān ẕü’l-Yezen’e vüṣūl ve mektūbumu teblīġ[311] ėdersen seni āzād ėderim.” dėyü vaʿd ve irsāl eyledi. Gelelim beri ṭarafa. Pes Sulṭān ẕü’l-Yezen, günlerde bir gün serāyında oturur iken ḥużūruna bir ḳapıcı duḫūl ve zemīni būs ėdip “Efendim! Ḥabeş pādişāhınıŋ ėlçileriyle büyük hediyye vüṣūl ve ḥużūruŋa ṭaleb-i müṣūl ėdiyorlar.” dėyü ʿarż ėtmek ile melik hediyye ve cāriyeyi ḥużūruna celb ve getirdikleri tüḥaf u leṭāyifi ʿarż ėtdiklerinde melik-i müşārun ileyh hediyye żımnında gelen cāriyeniŋ ḥusn ü cemālini müşāhede ėtdiği birle zincīr-i zülfüne giriftār ve ṭaleb-i viṣāline bī-ḳarār olup hemān ḥarem ḫāṣṣına irsāl ve yanına varmaḳ içün istiʿcāl ėdip ḳıyām ėdeyim merām ėtdikde[312] vezīri olan Yeṣrib, kelāma iḳdām ve “Ey şāhım! Ḳuluŋuzda bir naṣīḥat vardır. İẕniŋiz olursa īżāḥ ėderim.” dėdikde melik-i müşārun ileyh: “Baḳalım naṣīḥatıŋ nedir?” dėyü iẕn[313] vėrmekle vezīr: “Efendim! Siz, ʿavāḳib-i umūru

[306] Lex. *vulg.* “hemen”.
[307] Lex. *vulg.* “düşman”
[308] Lex. *vulg.* “ṭāyife”.
[309] Kelime, (ذخل) şeklinde yazılmıştır. Muhtemel bir matbaa hatası olduğu düşünülmüştür. Bağlamdan ve yazmadan (6b/3) hareketle bu şekilde okunmuştur.
[310] Lex.’da “riża”, TDKÇS “rıza”.
[311] Kelimede /غ/ harfinin noktası muhtemelen tahrip olmuştur. Y. “teblīġ” (6b/10).
[312] “ėtdikde” > /ت/ harfi unutulmuştur.
[313] Lex. *vulg.* “izin”.

mülāḥaẓa ėtmeksizin işbu cāriye ile ḫalvetiŋiz ġāyet muḫāṭaralı bir şeydir. Mümkin[314] olabilir ki cāriye-i meẕkūre, sizi zehirlemeğe gelip maʿıyyetiyle semm-i sāʿa vardır. Zīrā Ḥabeş ṭāʾifesi, Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselāmıŋ duʿāsından be-ġāyet ḫaẕer ėderler ve āḳ yüzlülerden ḳorḳuları vardır. Siz bu zemīne gelip iḳāmet ėtdiğiŋizi işitdikde bu hediyyeyi irsāl ėdip her ne ḳadar ẓāhirde hediyye ise de bāṭında desīse olması ġayr-ı baʿīddir." dėyip Ḥażret-i Nūḥ'uŋ ḳıṣṣasını naḳl ėderken yine ḳapıcı ḥużūruna gelip "Efendim! Ḳapıda mechūlü'l-heyʾet bir adam gelip pādişāhımıŋ ḥużūruna girmek istiyor ve size sirran[315] bir ifādesi vardır." dėyü ifāde eyledi. Melik iẕn vėrip yanına girdikde Seyfü'r-Raʿd'ıŋ vezīri Rīf'iŋ mektubu ile gönderdiği köle olup ḥużūr-ı melikde zemīn-būs[316] ve getirdiği mektūbu melike teslīm ve melik daḫi Rīf'iŋ mektūbunu küşād u ḳırāʾat ėdip hediyye ile gelen cāriye, ẓāhirde hediyye ise de bāṭında ḫudʿa ve desīse

-9-

olduğunu ve onuŋla zehr ḥoḳḳası olup fürṣat[317] bulduḳda içireceğini maʾāl-i mektūbundan fehm ü taḥaḳḳuḳ ėtmekle hemān der-hāl meclisinden ḳıyām ve yalın-ḳılıc ile Ḳameriyye'ye varıp "İşte sen maʿıyyetiŋle zehri getirip beni tesmīm ḳaṣdıyla geldiğin maʿlūmum olmuşdur. Eğer bu niyyet-i fāsideden vāz ġeçip benim ile kemāl-i ḫulūṣ ve ṣafā-i ṭaviyyet ėder iseŋ seni kendi kendime istiḫlāṣ[318] ėdip kemāl-i ʿızz ü maḥabbet[319] ile yanımda ibḳā ve illā seni ḳatl ü iʿdām ėderim." dėdikde cāriye-i meẕkūreniŋ ʿaḳlı başına gelip ḫāṭırında "Vāḳıā[320] ben bu pādişāha sū-i ḳaṣd ėtdiğim ḥalde Seyfü'r-Raʿd'ıŋ maḥabbet ü meveddetine nāʾil olurum ve meveddetimi ibrāz ėtdiğimde sāyesinde taḥṣīl-i ʿızz ü şān ve evlādım olursa ṣāḥib-i devlet ve sulṭān olurum dėyip vāḳıʿ-ı[321] ḥāli melike iḳrār ve taṣdīḳ, "Vallāhi ve billāhi siziŋ gibi pādişāhlar taḫta lāyıḳ[322] u sezādır." dėyerek zehriŋ ḥoḳḳasını ṣaçı arasından çıḳarıp melike teslīm ėtdikde melik, der-ḥāl merḳūme ile ḫalvet ėdip ḳarīn-i ihtizāz[323] ve mezbūre yanında taḥṣīl-i pāye-i iʿzāz ve ḥaremi beyninde mükerreme ve ser-efrāz oldu ve ol günden ḥāmile olup melik daḫi evlādı olmadığından mümā ileyhānıŋ ḥamlinden mesrūr u şādān olduysa da bir ḳaç gün mürūr ėtmeden ʿillet-i

[314] TDKÇS "mümkün".
[315] KLÇS "sırren/sırran".
[316] Kelime, /پ/ ile yazılmıştır.
[317] Lex. *vulg.* "fırsant" TDKÇS "fırsat".
[318] Kelimede, /خ/ harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Yazma nüsha (7b/3) ve bağlam gereği bu şekilde okunmuştur.
[319] Lex. *vulg.* "muḥabbet".
[320] Lex.'da son ünlünün uzunluğu belirtilmemiştir.
[321] TDKÇS, KLÇS "vaki".
[322] Lex. *mb.* "lāʾiḳ" *vulg.* "lāyıḳ". Kelime /ي / ile yazıldığından *vulg.* hâli tercih edilmiştir.
[323] Metinde "ihtizār".

pīrî ile ḫaste[324] ve ḳuvā-yı bedeni şikeste olup mevt ʿalāmeti ẓuhūr ėtmekle ümerā ve vükelā-yı devleti cemʿ ve dünyā-yı[325] fānîyeniŋ ḥālini naḳl ve ḥayātdan ḳaṭʿ-ı ümīd ėdip dār-ı ʿuḳbāya[326] ḳurb-ı intiḳālini iʿlām ve cāriyesi olan Ḳameriyye bi-ṭarīḳi'l-vekāle ḥamlini vażʿėdene ḳadar taḫta culūs ve iḳtiżā ėden ḥükm ü ḥükūmātı icrā ve velādet ėtdikde oġlan ise baʿda'l-bulūġ ṣāḥib-i taḫt u tāc olup oŋa bīʿat u iṭāʿat ve ḳız ise yine gelin olduḳda tezevvüc ėden ẕāta salṭanatı teslīm ve oŋa inḳıyād[327] ėtmelerini teʾkīd ü vaṣıyyet[328] ėdip bir ḳaç günden ṣoŋra vefāt ėtdikde āyin-i mülūk üzere defn ve ḫāmile olan cāriyesi Ḳameriyye vaṣıyyeti üzere bi-ṭarīḳi'l-vekāle taḫt-ı salṭanata cülūs eyledi.

(Ḳameriyye'niŋ salṭanatı eşnāsında vüḳūʿ bulan ḥavādiŝiŋ beyānındadır)

Ḳameriyye, taḫta geçip ʿArabun ʿarbā pādişāhlığına nāʾil olduḳda bir ḳaç māh geçdikden ṣoŋra ḥamliŋ mīʿādı ḥulūl ve mevlūd, ʿālem-i dünyāya vülūc u duḫūl ėtdiğinde Yūsufiyyu'l-cemāl kāmilü'l-meʿālî ve'l-ḫıṣāl[329] bir dilber-i ḥūrî-miŝāl erkek çocuḳ olup ṣaġ yanağında muḥassināt-ı cemālden bir ben

-10-

var idi ki mülūk-ı ʿArab beyninde şāhlarıŋ ʿalāmeti idi. Vālidesi, mevlūd-i meẕkūru vażʿėdip yüzünü gördükde buġż u ḥased ve "Ben bu çocuğa taḫt u tāc ve ʿızz ü salṭanatımı nice vėreyim!" dėyip ḳatlini taşmīm ve ḳılıcını küşād ėdip iʿdāmına tevcīh-i ʿazm-i ḳavīm ėtdikde ebesi ḥāżıra olmağla "Efendim, bu maʿṣūmuŋ günāhı nedir ki ḳatle müstaḥıḳ[330] olmuşdur? Devlet içün ise büyüyüp yetişene ḳadar vāfır müddete muḫtācdır. Şimdilik ḳatlini müstevcib şey yoḳdur. Şimdi bıraḳmalı. Eğerçi büyürse ol vaḳt[331] bir keyfiyyet bulalım." dėyerek baʿda'l-leteyyā ve'l-letī[332] maʿṣūmu elinden taḫlīṣ ėdip terbiyesiyle

---

[324] Lex. *vulg.* "ḫasta" Türkçe ekli madde başlarında, kelimenin son ünlüsü /a/ iledir. "ḫastalıḳ, ḫastalanmaḳ vb." Kelime tek başınaysa "ḫaste" ek almışsa "ḫastalan- vb." şeklinde yazılmıştır.
[325] Lex.'da "dünya".
[326] Lex. *mb.* "uḳba".
[327] TDKÇS "inkıyat".
[328] TDKÇS, KLÇS "vasiyet".
[329] Metinde ḥiżāl gibi bir yazım var. /خ/ sesinin noktasının /ص/ üzerine konulduğu, bağlam gereği ḫaṣlet kelimesinin çoğulu olan ḫıṣāl okuyuşunun doğru olduğu düşünülmektedir.
KLÇS'de "hısal/hisal" okuyuşları birlikte verilmiştir.
[330] Lex. *vulg.* "müstahaḳ".
[331] Lex. *vulg.* "vaḳıt".
[332] Bir belâdan felâketten muzdarip olunca kullanılan bu ifade "güç belâ" şeklinde karşılanabilir.
(Türkçede *atasözü* olarak karşılayabileceğimiz Arapça *emsāl* türünden olan bu yapı için bir hikâye rivayet edilir. Bir adam, kısa bir kadınla evlenir ve ondan dolayı eziyet ve sıkıntı çeker. Daha sonra uzun bir kadınla evlenir. Bu kadından da sıkıntı çekince ikisini de boşar ve: "بعد اللتيا والّتي لا أتزوّج أبدا" "Küçük ve büyük belâdan sonra artık asla evlenmem." anlamındaki sözü söyler. *The Arabic Lexicon –Hawramani.* Çevrim İçi Sözlük "اللتيا".
(Erişim Tarihi: 15.04.2023). (الّتي) kelimesi, "dâhiye (büyük belâ, musibet, felâket) anlamındadır. (اللتيا) kelimesi ise bu kelimesinin tasgirî manasıdır (KA).

meşġūle ḳaldı tā velādetinden ḳırḳ gün geçdikde ahāli ve erkān-ı devlet serāya gelip Melike-i Ḳameriyye'ye, "Pādişāhımızı bize çıḳar, bīʿat ėdelim." dėyü ilḥāḥ ve maʿṣūm ṭalebinde ibrām ėtdiklerinde Ḳameriyye, dīvān tertīb ėdip maʿṣūmu ṭaşraya çıḳardı ve taḫt üzerine vāzʿ ėtdikde ibtidā vüzerā ve vükelā baʿdahū[333] ʿāmme-i nās birer birer bīʿat ėtdiklerinden ṣoŋra Ḳameriyye, maʿṣūmu alıp maḥalline getirdikde ġulāmdan ziyāde ḳışḳanıp ḳatlini taṣmīm ve ḳılıcını küşād ėdip üzerine vardıḳda yine ebesi menʿine ḳalḳışıp muḥavere ėtmeğe başladı ve "Sen bu çocuğu ḳatl ėderseŋ be-her-ḥāl vükelā-yı devlete ifāde ėderim!" dėyü taḫvīf ėtmiş ise de müfīd olmayıp "Be-her-ḥāl ben onu ṣaġ bıraḳmam. İster beni ḳatl ėtsinler ister bıraḳsınlar!" dėdikde ebe ʿācize ḳalḳıp Ḳameriyye'ye, "Gel şol maʿṣūmuŋ günāhına girme! Ḳatl ėtme ancaḳ onu alıp vāsiʿve şehrden baʿīd bir ḫālî zemīne götürüp münāsib görülen maḥalle bırağalım ve başı altında bir mıḳdār[334] pāra ḳoyup eğer helāk olursa kendi eceliyle vefāt ėtmiş olur ve eğer onu bir kimse bulup alırsa yine mālımız ile beslemiş olur ve bu vech ile günāhına girmemiş olursuŋuz ve devlet daḫi sende ḳalmış olur." dėdikde Ḳameriyye, işbu reʾy-i nā-ṣavābı istiḥsān birle ebe ile ḳalḳıp ve maʿṣūmu alıp iki esbe süvār ve ẓalām-ı leylde yola revān oldular.

(Melike[335] Ḳameriyye oġlunu beyābāna ilḳā ėtdiğini ve baʿdahū maʿṣūmuŋ ḥāli neye müncer olduğu ẕikrindedir)

Ḳameriyye,[336] ebe ile maʿṣūmu alıp üç günlük yol sefer ėtdikden ṣoŋra bilād-ı Ḥabeş'e ḳarīb bir ṣaḥraya vüṣūl ve bir büyük aġacıŋ sāyesine nüzūl ėdip

-11-

baʿda'l-istirāḥa maʿṣūmu emzirip taḫt-ı reʾsinde biŋ altın ve bir inci[337] ʿıḳdı ḳoyduḳdan ṣoŋra bırağıp ḥāl-i sebīllerine gitdiler. Ṣabi-yi meẕkūr, bir müddetten ṣoŋra uyḫudan intibāh ve meme isteyip aġlamağa başladı. Pes Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri, taḳdīr-i ezelîsi muḳteżāsınca ol ṭaraflarda ġazāl yaʿnī geyik ḥayevānı[338] şikār ėder bir avcı bulunup bir geyiğiŋ inini bulup yavrularını almış olmağla geyik, merʿādan dönüp yavrularını bulamadığından bī-şuʿur olup evlād yitirmesinden ve süd ṣıḳındısından nefsine mālik olamayarak ol ovada geşt ü güẕār ve firāḳ-ı evlāddan maʿdūmu'l-ḳarār ḥāletiyle ḳoşup

[333] TDKÇS "badehu".
[334] TDKÇS "miktar", KLÇS "miktar/mikdar".
[335] Matbu metinde tamlama için hemze mevcuttur. Ancak yazdmada (9a/3) hemze yoktur ve "melike"nin tamlama unsuru değil özel ismin sıfatı olduğu düşünüldüğünden bu şekilde yazılmıştır.
[336] Y. "melike-i mūmā ileyh" (9a/4).
[337] Lex. T. "incu, inci".
[338] Lex. *vulg.* "ḥayvān".

gezerken ol maʿṣūma teṣādüf ve bī-irāde ve iḫtiyār üzerine gelip bī-hūş gibi durduḳda memeleri süt ile memlū olmağla biʾiẕnillāhi teʿālā çocuğuŋ aġzına teṣādüf ėdip maʿṣūm dahī emmeğe başladıḳda geyik memelerinden çekdiği zor ve şiddetten ɲāşi maʿṣūmuŋ emmesinden ḫoşlanıp durdu. Pes yavrularını şikār ėden ḥarīf,[339] geyiği görüp şikār ėtmesini merām ve yanına gelip taḳarrüb ėtdikde geyik memesini maʿṣūmuŋ aġzından çekip firār ėtmekle çocuḳ aġlamağa başladı. Avcı-yı meẕkūr, çocuğuŋ sesini işidip yanına vardıḳda gördü ki geyiğiŋ ininde benî Ādem'iŋ çocuğu vardır. Bu keyfiyyetten vāfir istiġrāb ėdip "ʿAcebā geyik ininde ebnā-i beşer nereden geldi?" dėyerek düşünür iken üzerinde tanẓīm olan elbiseyi görüp ḫāṭırında, "Ġālibā bu baʿżı ḫātūnlar[340], zinā ve fażīḥat ḫavfından oġlunu buraya getirip ėtmiş." dėyip ve maʿṣūmuŋ yanında bulduğu altın ve inci ʿıḳdı onuŋla alıp ol ölkenin pādişāhına götürdü. Meğer işbu zemīn, Ḥabeş iḳlīminden olup sālifü'ẕ-ẕikr Melik Seyfü'r-Raʿd'ıŋ pāşālarından Melik Efrāḥ nāmında bir pāşā oturur idi ve pāşā-yı meẕkūruŋ maʿıyyetinde ketḫudā[341] pāyesiyle Saḳardīs nāmında bir vezīr var idi ki Melik Seyfü'r-Raʿd maʿıyyetinde ẕikri sebḳat ėden Siḳardiyūn-nām vezīriŋ birāderi idi. Pes ṣayyād-ı merḳūm, maʿṣūmu mūmā ileyh Melik Efrāḥ'a getirip geyik ininde bulduğunu ifāde ve melik daḫi çocuğu ḳucağına alıp yüzünü gördüğü birle biiẕnillāh maʿṣūmuŋ maḥabbeti Melik Efrāḥ'ıŋ ḳalbine girip kendi evlādı gibi oŋa merḥamet ve şikārcıya altınları vėrip

-12-

"İnciler, şāyed vālidesi beyninde ʿalāmetdir." dėyip yanında alıḳodu ve vezīri olan Saḳardīs'i isteyip ḥużūruna geldikde maʾṣūmu gösterip avcınıŋ ḳıṣṣasını naḳl ėtmekle merḳūm, maʿṣūma nigāh ve mevhūb olduğu ḥusn ü cemāl ve luṭf u kemāl ile yanağında olan beni gördükde biʾiẕnillāhi teʿālā Melik Efrāḥ'ıŋ derūnuna vüḳūʿ bulan maḥabbetiŋ żıddı derūn-ı vezīre buġż gelip ʿadāvet ü ḥased ėdip der-ḥāl başından ḳavuğunu zemīne ilḳā ve eṣvābını temzīḳ ėdip ṣaḳalını yolaraḳ Melik Efrāḥ'a, "Ey melik! Mādām ki sen bu çocuğu yanıŋa alıp terbiye ėdersiŋ hemān Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselām duʿāsı Ḥabeş ḥaḳḳında nüfūẕ ėtdiğini cezm ü izʿān ḳıl!" dėdi. Bunlar bu muḥāverede iken melikiŋ ḥarem serāyında ṣavt-ı meserret ü şādî ẓuhūr ve ardınca müjdeciler gelip melikiŋ zevcesi bir ḳız doġurduğunu tebşīr ėtdiklerinde Melik Efrāḥ, ol maʿṣūmu alıp ḥareme girdi ve doġan ḳızı isteyip getirdiklerinde nūr-ı cemālinden erkān-ı mekān müżī olup ḥūrî-miṣāl bir duḫter-i

[339] Lex. *vulg.* "herif"
[340] Lex. *vulg.* "ḳadın".
[341] Lex. *vulg.* "kyāhyā, kyāya".

fürūzende-aḫter olup ṣol yanağında bir ben mevcūd olduğunu görmekle Melik Efrāḥ, işbu iki çocuğuŋ ḥusnünden ve yaŋaḳlarında olan benlerden taʿaccüb ü istiġrāb ve der-hāl vezīrini isteyip geldikde ẕikr olunan iki maʿṣūmu gösterdikde vezīr be-tekrār buġż u ʿadāveti ıẓhār[342] ėdip yüzünü urmağa ve ṣaḳalını yolmağa başladı ve "Mādām ki bu iki çocuk Ḥabeş ölkesinde cemʿolundu hemān ḫarāb olmasına intiẓār ile eğer beynlerini tefrīḳ ve işbu veled-i zināyı ḳatl ve yāḫud başḳa ṭarīḳ ile ayırmaz iseŋ ben, birāderim Siḳardiyūn'a yazıp şāhımız Seyfü'r-Raʿd'a ifāde ėtdiririm!" dėyü taḫvīf eyledikde "Melik Efrāḥ, maʿṣūmuŋ mūcib-i ḳatli yokdur. Lākin ben, onları birbirinden ayırıp beynlerini tefrīḳ ėderim." dėyip gerek ḳıza ve gerek oġlana birer serāy taʿyīn ve emzirici ve ḫademe taḫṣīṣ ve oġlanıŋ ismini Vaḥşü'l-felā[343] ve ḳızıŋ ismini Şāme koyup biri birinden tebʿīd eyledi ve terbiyede ḳalıp birḳaç sene geçip Vaḥşü'l-Felā[344] bāliġ-i ʿaḳl ü idrāk olduḳda Melik Efrāḥ'ıŋ emriyle[345] ḫocalar taʿyīn olunup taʿallüm-i fünūn ile meşġūl ḳaldı.

Vaḥşü'l-Felā'ya[346] vüḳūʿ bulan nefy ü iclā ẕikrindedir

-13-

Çūn Vaḥşü'l-Felā'nıŋ sinni on beşe resīde oldu. ʿUlūm-ı ʿādiyede bī-naẓīr ve fünūn-ı ḥarbiyede maʿdūmu'l-meŝīl olup ahāli beyninde ḥusn-i iştihār ve ḳulūblarında maḥabbeti sükūn u ḳarār bulduğundan mā-ʿadā Melik Efrāḥ nezdinde daḫi ġāyet maḳbūl ü maḥbūb olmağla Vezīr Saḳardīs,[347] ol keyfiyyetden dil-gīr ve buġż u ʿadāveti müşted olup melike vardı ve "Ey efendim! Her ne ḳadar siz ḥākim ü sulṭānımızsın. Lākin ben, Melik Seyfü'r-Raʿd ṭarafından taʾyīn olundum ki fesādı mūceb olan mevāddı gördükde size iḫbār u tefhīm ėdeyim. İmdi bu iki çocuğuŋ ictimāʿı yaʿnī Vaḥşü'l-Felā ile Şāme'niŋ bir yerde iḳāmetleri devletimiziŋ sebeb-i zevāli ve Ḥażret-i Nūḥ 'uŋ duʿāsınıŋ ʿillet-i infāẕıdır. Eğer Vaḥşü'l-Felā'yı memleketimizden iḫrāc ėtmez iseŋiz be-her-ḥāl Seyfü'r-Raʿd'a işʿār ėderim!" dėdikde Melik Efrāḥ, gördü ki vezīriŋ dilinden ḫalāṣ bulmayacaḳdır ve Seyfü'r-Raʿd'a işʿār ėdecekdir, ḫavfından ṉāŝî taḫt-ı ḥükūmetinde olan ölkeden üç dört günlük mesāfede kāʾin olan bir ḳażānıŋ beyi ki ismi Ḫarrāḳu'ş-Şecer idi. Yanına iḫżār ve "Ey oġul! Sen Vaḥşü'l-Felā'yı yanına al da seniŋ bildiğiŋ fünūn-ı ḥarbiyeyi taʿlīm ėdip maʿıyyetiŋle ḳalsın!" dėyip aġlayarak Vaḥşü'l-Felā'yı yed-i kitmānına teslīm eyledi. Meẕkūr

[342] TDKÇS "izhar", KLÇS'de "izhar/ızhar" birlikte verilmiş.
[343]Metinde /ف/ > /غ/ şeklinde yazılmıştır.
[344]/ف/>/غ/ hatası tekrarlanmıştır.
[345] Lex. *vulg.* "emir".
[346]/ف/> /غ/ hatası tekrarlanmıştır.
[347] Burada "Siḳardiyūn" yazmaktadır. Ancak bağlamda ve yazmadan (11a/1) hareketle "Saḳardīs" yazılmıştır.

Ḫarrāku'ş-Şecer'iŋ, şecāʿatde ve fünūn-ı ḥarbiyede mahāreti şol derecelere bāliġ oldu ki yüz baṭmandan maʿmūl timur[348] oḳu eline alıp bir kişiniŋ ḳucaḳlayacağı diraḫtı ol oḳ ile urduḳda bir ṭarafdan delip oḳuŋ ucu olbir ṭarafdan ẓuhūr ėderdi ve eliyle ucundan ṭutup çıḳarır idi. Meẕkūr Ḫarrāḳu'ş-Şecer, ḥasebü'l-emr Vaḥşü'l-Felā'yı alıp maʿıyyetiyle götürdü ve dört sene ḳadar yanında ḳalıp gözü gibi maḥabbet ėdip fünūn-ı ḥarbiyeyi taʿlīm ėderdi. Günlerde bir gün Vaḥşü'l-Felā'ya, "Ey oġul! Maʿlūmum olan fünūn-ı ḥarbiyeniŋ cümlesini saŋa taʿlīm ėtdim. Ancaḳ bir mādde ḳalmışdır. Gel onu daḫi saŋa göstereyim." dėyip bir ormanlıġa götürüp birḳaç delinmiş aẕīm diraḫtlar gösterdi ki deliklerinden insān geçebilir, "Bunları gördüŋ mü?" dėdi. Vaḥşü'l-Felā: "Evet gördüm." dėdikde "Gel, bunu daḫi saŋa taʿlīm ėdeyim." dėyü yüz baṭmān çeker timur oḳu eline alıp ḳāʿidesi üzere bir aġaca urduysa da oḳ aġacıŋ dört parmaḳ ḳadar

-14-

girip zemīne düşmekle Ḫarrāḳu'ş-Şecer, Vaḥşü'l-Felā'ya[349] baḳıp "Ġālibā benim baḫt u iḳbālim saŋa döndü. Gel, sen daḫi urduğum gibi diraḫtı del!" dėdikde Vaḥşü'l-Felā, oḳu alıp aġacı urduğu birle oḳ bir ṭarafdan geçip dīğer ṭarafdan çıḳdıḳda Ḫarrāḳu'ş-Şecer, başını açıp çehre-i ġażab ile Vaḥşü'l-Felā'ya nigāh ve "Ġālibā sen daʿvātı Nūḥ'uŋ nüfūẕuna müstaḳıl[350] sebeb olacaḳsın ben seni evlād gibi beslediğimden ḳatl yāḫūd başḳa żarār ile seni incitmem. Ancaḳ fī-mā-baʿd[351] yanımda ḳalma ve nereye gidecek iseŋ git, yoḫsa seni ḳatl ėderim." dėdikde Vaḥşü'l-Felā, aġlamağa başlayıp ve üstādını vedāʿ ėdip ẕaḫīresiz ve delīlsiz yola revān oldu ve zemīniŋ giyāhından ekl ve āb-ı bārından nūş ėdip gidip gelecek yolu bilmeyerek gider ḳaldı.

(Vaḥşü'l-Felā Melik Efrāḥ'ıŋ şehrine rücūʿ ėtdiği ve Şāme'yi Muḫtaṭıf-nām ʿifrītiŋ elinden taḫlīṣ ėtdiği ẕikrindedir)

Vaḥşü'l-Felā, ẕikr olunan vech ile doḳuz gün sefer ėdip onuncu günü ʿala's-saḥar gözüne bir şehr görünmekle gide gide ol şehre ḳarīb geldikde şehriŋ ḳapıları ḳapalı ve ahāli beden üzerine dizilip ḫāric-i beldede iki çadır daḫi naṣb olunmuş ki birisi zīnet ile müzeyyen ve dīğer ḫaymede bükā ve nevḥa ṣadāları[352] olduğunu görüp Vaḥşü'l-Felā, taʿaccübde ḳalıp müzeyyen olan çadıra teveccüh ėtdi. Ahāli, oraya gitdiğini gördüklerinde "Ol ḫaymeye

[348] Lex. madde başında "tīmūr", *vulg.* "demir".
[349] /ف/> /غ/ hatası tekrarlanmıştır.
[350] Lex. Ar. "müstaḳıll" T. "müstaḳıl" TDKÇS "müstakil".
[351] فيما بعد: Artık, bundan böyle, bilahere, bundan sonra.
[352] Lex. "sada" TDKÇS "seda", KLÇS "sedâ, sadâ".

varma!” dėyü nidā ėtmeye başlamış iseler de Vaḥşü’l-Felā, ışġā[353] ėtmeyerek ol ḫaymeye varıp girdikde ortasında aġlamaḳdan gözyaşı bārān gibi seyl ̇eder ḥūrî miṯāli duḫter-i ḫuceste-aḫter oturduğunu gördükde ḥusn ü cemālinden ḥayrān ve bir naẕareden pençe-i ʿışḳına[354] giriftār oldu. Duḫter daḫi Vaḥşü’l-Felā’ya düş ėdip mevhūb olan ḥusn ü cemālini gördükde deryā-yı ʿışḳına dalıp biŋ cān ile āşüfte olup “Sen kimsiŋ?” dėyü süʾāl ve Vaḥşü’l-Felā daḫi “Allāh’ıŋ saḥrāsında siyāḥat[355] ėdiciyim ve ismim Vaḥşü’l-Felā’dır. Lākin sen kimsiŋ ve saŋa vüḳūʿ bulan işbu keyfiyyet-i ġarībe nedir?” dėyü süʾāl ėtdikde duḫter: “Benim ismim Şāme’dir.” dėdi. Çūn Şāme ve Vaḥşü’l-Felā ḥāl-i terbiyelerinde birbirinden ḫaber-dār olmalarıyıla Vaḥşü’l-Felā, Şāme’yi ve Şāme, Vaḥşü’l-Felā’yı bilip birbiriyle selāmlaşıp ḳonuşmağa başlayıp ḳıṣṣalarını naḳl ̇etmeğe şürūʿ ėtdiler. Zīrā belde-i meẕkūre, Vaḥşü’l-Felā’yı

-15-

terbiye ėden Melik Efrāḥ’ıŋ olup işbu vüḳūʿ bulan keyfiyyetiŋ sebebi ġarīb ü ʿacīb bir sebeb idi.

(Rāvī naḳl ̇edip dėr ki)

Çūn Vezīr Saḳardīs’iŋ taʿyīniyle melik, Vaḥşü’l-Felā’yı[356] Ḫarrāḳu’ş-Şecer ile irsāl ėtmişidi. Bir[357] vaḳt geçdikden ṣoŋra yine tek durmayıp Şāme’yi daḫi taʿzīb ve vaṭanlarından ṭard u tebʿīd ėtmesini taṣmīm ve onuŋ eḫaṣṣ-ı eḥibbāsından bir büyük cādū[358] ve sāḥir kimse var idi ki onuŋ vaḳtinde siḥr[359] fennini itḳān ėden onuŋ gibi kimse yoğidi. Bir gün Saḳardīs, merḳūma varıp Vaḥşü’l-Felā[360] ve Şāme’niŋ ḳıṣṣalarını naḳl ve “Ben ol veledü’z-zinādan zemīnimizi taṭhīr ėtdim ise de Şāme’den emīn değilim. ʿAcebā şol ḳızı daḫi ibʿād ėdebilir misin?” dėdi. Çūnki ol vaḳt yaʿnī server-i ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiziŋ biʿ ̇setinden aḳdem cinn ̇ü ins birbiriyle ḳonuşup nevʿ-i benî Ādem’e ẓuhūr ve baʿżı ṭāʾife-i ins ya siḥr ü ʿazīmet ve yāḫūd esmā-i ʿıẕām[361] ve ḫalvet ile cinleri

[353] Kelime, /ض/ ile yazılmıştır. Ancak bağlamdan ve yazma nüshadaki “dinlemeyerek” (12b/1) mukabili göz önüne alındığında bu okuyuş makul bulunmuştur.
[354] Lex. *vulg.* “ʿaşḳ”.
[355] Lex. *vulg*. “seyāḥat”.
[356] /ف/> /غ/ hatası tekrarlanmıştır.
[357] /ب/ harfinin noktasının unutulmuş ya da silinmiş olması muhtemeldir.
[358] Lex. *vulg.* “cadı”.
[359] Lex. *vulg.* “sihır”.
[360] /ف/> /غ/ hatası tekrarlanmıştır.
[361] KLÇS “izam”.

teshīr[362] ve maṭlūbları olan ḫidemātda ḳullanıp umūrlarında istiḫdām ėderlerdi tā Ḥażret-i faḫr-i ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiziŋ biʿs̱etleri ẕuhūr ėtdikde cinler insîlerden infiṣāl u iḫticāb ve göklериŋ rücūmuyle beynlerinde olan mülāḳāt ve istiḫdām menʿo̱lundu. Pes vezīr-i merḳūm, sāḥir-i merḳūma Şāme'niŋ ḳıṣṣasını naḳl ü beyān ve onu baʿżı mehlekelere atıp ara yerden ḳaldırmasını niyāz ėtdikde sāḥir-i merḳūm, bir manġāl[363] getirdip içine maḫṣūṣ tütsüler[364] atıp siḥr ü efsūnu oḳumağa başladıḳda der-ḥāl buluṭ gibi gökden bir ḳaraŋulıḳ nümāyān ve taḳarrüb ėderek zemīne nüzūl ėtdikde silkinip ayaḳları direk gibi ve elleri ʿamūd ve aġzı ḳapı ḳadar büyük olup ve gözleri ṭūlānī kesilmiş āteş gibi yanar Muḫtaṭıf isminde bir ʿifrīt ẕuhūr ve ḥakīm-i meẕkūruŋ ḥużūrunda müṣūl ve "Ey ḥakīm-i ẕī-şān! Seniŋ maṭlūbuŋ nedir?" dėyü istifsār ėtdi. Çūn ʿifrīt-i meẕkūr ḫalḳa müsellaṭ[365] olup mülūk u selāṭīniŋ kāmilü'l-ḥusn olan duḫterlerini ḳapıp Cebel-i Ḳamer ve menbaʿ-ı Nīl-nām daġda olan serāy-ı zībāsına götürüp ḳullanırdı. Bu cihetle, ḥakīm-i meẕkūruŋ bu cinnîyi iḫżār ėdip "Bizim pādişāhımızıŋ Şāme isminde bir duḫteri olup memleketimize mūcib-i fesād olacağı melḥūẕ olmağla senden

-16-

merāmım şudur ki: Melikiŋ serāyına gidip üzerine ṭaş ve āteş ṣaçasın ve 'Maḳṣūduŋ nedir?' dėdikde 'Şāme'yi tezyīn ü tanzīm ėdip yėdi günden ṣoŋra şehrden ḫāric bir ḫaymeye ḳoyup gelip götüreceğim' dėyü emr ve 'Bu vech i̯le ḥāżır u āmāde ėtmezseŋiz şehriŋizi ḫarāb ve cümleŋizi kebāb ėderim' dėyü söyle ve mīʿādı ḥulūlünde gel ḳızı al!" dėyü emr i̯ėtdikde cin: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip ḥakīmiŋ emri[366] üzere Melik Efrāḥ'ıŋ serāyına gidip āteş ve ṭaşlar yaġdırdı ve maṭlūbundan süʾāl ėtdiklerinde Şāme'yi istediğini söyleyip yėdi günden ṣoŋra gelip götüreceğini ıẕhār u ifṣāḥ ėdip her ne ḳadar peder ü māderleri ṭarafından rica olunduysa da müfīd olmayıp "Ya götürürüm ya memleketiŋizi ḫarāb ėderim!" dėyü ḳaṭʿî cevāb vėrdikde ḳażā ve ḳadere teslīm ve ʿumūm-ı belādan ehven olan ṭarafını iḫtiyār ėdip Şāme'yi teslīm ėtmelerini ḳarār ve yėdinci gün ḫaymeye ḳoyup cinnîye intiẕār ėderlerken ẕikr i̯ėtdiğimiz üzere Vaḥşü'l-Felā gelip Şāme'niŋ yanına girdi. Raceʿnā li's-siyāḳ[367] çūnki Vaḥşü'l-Felā gelip Şāme'ye vüḳūʿ bulan māddeye muṭṭalıʿ oldu ve birbirini bilip Şāme oŋa ḥıkāye-i ḫāli söyleyip "ʿAzīzim ḳalḳ git! Ben saŋa şefḳat ėderim.

[362] Kelime /ڜ / ile yazılmıştır. Ancak bağlamdan, kelimenin diğer geçtiği cümlelerden (m. 185, 186, 213) ve yazmadan (13a/7) hareketle bu şekilde okunmuştur.
[363] Metinde "manḳāl".
[364] İlk /ت/ harfinin silinmiş olduğu düşünülmektedir.
[365] Lex. *vulg.* "müsallat" TDKÇS "musallat".
[366] Y. "fermānı" (13b/12).
[367] "Bağlama geri dönelim."

Şimdi cin gelip seni telef ėder ve ikimiz birden helāk olmuş oluruz. Sen ṣaġ ḳaldığıŋ ḥālde ḳısmetimiz olursa be-her-ḥāl buluşuruz.” dėdikde Vaḥşü’l-Felā:[368] “Maʿāẕallāh! Bu ne dėmek sözdür? Muṭlaḳā ben seni cin elinden taḫlīṣ ėderim. Yoḫsa mevtim ḥayātımdan evlādır.” dėyip birbiriyle ḳonuşur iken gökden bir siyāh buluṭ nümāyān ve giderek zemīne taḳarrüb ėtdikde kerīhu’l-manẓar [ve] ḳaṭīʿu’l-maḫber ʿifrīt ṣūretine taḥavvül ü intiḳāl ve ṣaġ elini uzadıp ḥaymeyi temelinden ḳapıp atdıḳda kendi merġūb u maḥbūbesi nezdinde birisi oturduğunu gördükde der-sāʿat aġzından ve burnundan āteş çıḳıp “Behey veled-i zinā! Sen benden ḳorḳmayıp maḥbūbemiŋ yanına niçün girdiŋ?” dėyerek ḳapıp ve havaya[369] ḳaldırıp ve zemīne atıp kemiklerini[370] biribirine ḳatmasıyçün ṣaġ elini Vaḥşü’l-Felā’ya uzatdıḳda Vaḥşü’l-Felā, Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhisselāmıŋ muṣḥaf-ı şerīfelerini oḳumağa başlayıp ayağa ḳıyām ve ḳılıcını çekip cinnîniŋ elini urduḳda Muḫtaṭıf’ıŋ bileğini teṣādüf ėdip kesdi. Cinnî düşmüş elini ṣol eliyle ḳaldırıp ṣaġ

ḳoltuğu altına ḳoyup “Behey veledü’z-zinā! Beni helāk ėtdin. Ṣaġ ḳalır isem, ḥaḳḳından gelirim.” dėyerek duḫteri bırağıp pervāz ėdip gitdi ve kesilmiş olan elinden havayı duman ile doldurdu. Zīrā ecinnîler, āteşden ḫalḳ olunduḳlarından ḳanları olmayıp ḳan yėrine duman çıḳar idi. Şehrliler, bedenden vüḳūʿ bulan ḥādiṣe-i ġarībeyi gördüklerinde ferаḥ-nāk olup cümlesi ṭaşraya çıḳdılar ve Melik Efrāḥ, sürürundan ʿaḳlı başından gidip ḳızınıŋ yanına vardıḳda sevdiği Vaḥşü’l-Felā’yı bulup ḳadīm maḥabbetinden ṅāşî ḳızına iltifāt ėtmeyip Vaḥşü’l-Felā’yı ḳucağına aldı ve cümlesi bile gidip derūn-ı şehre girdiler ve Vaḥşü’l-Felā’ya maḫṣūṣ bir ḳonaḳ taʿyīn ve kemāl-i ʿızz ü iḥtirām ile yanına ḳoyup be-her gün saḥar vaḳtinde dīvāna varıp Melik Efrāḥ ile üns ü ṭaʿām ėtdikden ṣoŋra dīvānları infiṣāliyle ḳonağına nüzūl ve gėce olduḳda yanına Şāme gelip sādece maḥabbet ėderek ḫāb-ı rāḥata gireceklerinde yine Şāme kendi ḳonağına gidip yatardı.

(Vaḥşü’l-Felā, Şāme’yi pederinden istediği ve Saʿdūn-ı Zencî ile vüḳūʿ bulan ḥādiṣe-i ġarībesi ẕikrindedir)

---

[368] /ف/> /غ/ hatası tekrarlanmıştır. The true state of a person or matter

[369] Lex.’da madde başında “hewa” yazımı iki madde başı olarak mevcuttur ve son ünlüleri uzatılmamıştır. İlk madde başında “heva, heves, beğeni, ilgi” anlamı; ikinci madde başında ise “hava, atmosfer” anlamıyla birlikte kelimenin *vulg.* hâli “hawa” olarak verilmiştir. Kelimenin “heves” anlamıyla karıştırılmaması adına *vulg.* hâli olan “hava” yazımı tercih edilmiştir.

[370] Lex. *mb.* “kemük, kemik”.

Birḳaç māh bu vech ile geçip günlerde bir gün Şāme, Vaḥşü'l-Felā'ya dėdi ki: "Efendim, biz ne vaḳte ḳadar böyle ḳalırız? Sen beni ecinnî elinden istiḫlāṣ[371] ėtdiŋ ve pederime büyük iyilik[372] ėtdin ki mükāfātına muḳtedir değildir. Beni ondan istediğinde elbette beni saŋa tezvīc ėder. Yarın be-her-ḥāl dīvāna vardığında beni ondan iste!" dėyü ilzām ve bu ittifāḳ ile infıṣāl ėtdikleri ʿala'ṣ-ṣabāḥ Vaḥşü'l-Felā, ʿādeti üzere dīvāna varıp her ne ḳadar Melik Efrāḥ'dan Şāme'yi isteyem, dėdiyse de ḥıcābından[373] nāṣî ḥācetini ʿarż ėtmeğe mecāl bulamayıp meclis infıṣāliyle mekānına rücūʿ ve gėce olduḳda Şāme, ʿādeti üzere yanına gelip ḥaḳīḳat-ı ḥālden istifsār ve ol daḫi vāḳıʿ olan ḥıcābını söyledikde Şāme: "ʿAcāyib! Sen ḥaḳḳ u şerīʿatden ḫāric bir şeyʾ istemeyeceksiŋ ki ḥıcāb ėdesin. Be-her-ḥāl yarın beni iste!" dėyü ilḫāḥ u ilzām ėdip mekānına gitdi. Vaḥşü'l-Felā, ʿala's-saḥar yine dīvāna vardıḳda evvelki günki gibi ḥıcābından maṭlūbuna nāʾil olmayarak mekānına geldi ve gėce daḫi Şāme, yanına varıp ḳażıyyeyi bildikde darılıp

-18-

"Eğer yarın beni pederimden istemezseŋ bir daha yanıŋa gelemem!" dėyü ḳaṭʿ-ı kelām ėtdi. Ṣabāḥ olup Vaḥşü'l-Felā ʿādeti üzere dīvāna varıp melikiŋ eteğini öpüp durdu. Melik, oturmağa işāret ėtdiyse de oturmayıp ayaḳ üzerinde durduğunu görüp "Oġlum ne istersiŋ, maṭlūbuŋ nedir?" dėyü istifsār ėtdikde Vaḥşü'l-Felā, ḥācetini ʿarż ile Şāme'yi nefsi içün istedi. Melik Efrāḥ: "Pek iyi oġlum bir istiḫāre ėdeyim." dėyip vezīri ḳorḳusundan faṣl-ı nikāḥ ėtmeyerek tenhāca vezīrini daʿvet ve bu ḳażıyyeyi tefhīm ėtdiğinde vezīriŋ ʿaḳlı başından gidip ṣaḳalını yolaraḳ "İşte ḳorḳduğum belā şimdi başımıza gelecekdir. Eğer bu iki şaḫṣ,[374] Ḥabeş ölkesinde bir yėre gelirlerse ḫarāb olacağına şubhem[375] yoḳdur." dėdi Melik Efrāḥ: "Bu adam, kerīmemi ecinnîniŋ elinden istiḫlāṣ ėdip baŋa böyle cesīm ḫıdmet[376] ėtmişdir. Şimdi nice imtināʿ ėdebilirim?" dėdikde vezīr: "Bu kişiniŋ maṭlūbunu baŋa ḥavāle eyle. Ben onu bir ḥusn-i ṣūret ile menʿ ėderim." dėdi. Melik Efrāḥ, Vaḥşü'l-Felā'yı isteyip geldikde "Oġlum, benim duḫterimiŋ emr-i izdivācı vezīrime müfevvażdır. Şāme'yi vezīrden iste!" dėdi. Vaḥşü'l-Felā, Saḳardīs'e dönüp Şāme'yi ṭaleb ėtdiğinde vezīr, beşāşet ü meserret gösterip "Efendim, duḫterimiz size vėrilmediği ḥalde kime vėrilir? Çünki ẕātıŋız cemālde bī-meṯīl ve şecāʿatde bī-ʿadīl ve cemīʿ-i ḫālātda ferīdü'l-ʿaṣr. Sen, ḫuṣūṣā Şāme'yi ecinnî Muḫtaṭıf'ıŋ elinden istiḫlāṣ ėtdiŋ. Be-her-ḥāl size

[371] /خ/ harfinin noktası yoktur.
[372] Bu kelime, "ايلك" şeklinde yazılmıştır.
[373] TDKÇS "hicap".
[374] TDKÇS "şahıs" KLÇS "şahıs, şahs".
[375] Lex. *vulg.* "şüpe" TDKÇS "şüphe".
[376] Lex. *vulg.* "ḫızmet, hizmet".

vėrmemiz ehemmi̯ elzemdir. Lākin mülūk u selāṭīniŋ kerīmeleri, māl u cevāhir ile vėrilmez. Salṭanata ḫıdmet ve mühim maṣlaḥatları vücūda getirenlere vėrilir. Buŋa bināʾan,[377] biz senden Şāme'niŋ mehrinde[378] Saʿdūn-ı z̲encî dėdikleri yiğidiŋ başını isteriz. Getirdiğiŋ ḥālde devlete bir ḫıdmet ėtmiş olursuŋ ve kerīmemiziŋ izdivācına müstaḥıḳ olursuŋ." dėdikde Vaḥşü'l-Felā, mādde-i mez̲kūreyi taʿahhüd ėdip çıḳıp mekānına vardı. Gėce olduḳda Şāme yanına gelip "Benim ʿazīzim! Sen bu aṣlını[379] bilmediğiŋ māddeyi nice taʿahhüd ėtdiŋ? Bu ṭaleb ėtdikleri Saʿdūn, öyle bir ḥaydūddur ki Ḥabeş pādişāhı ḥaḳḳından gelememiş zīrā bu adam ḥadd-i z̲ātında olan şecāʿat-i kāmileden mā-ʿadā seksen kölesi vardır ki her biri yüz adama ḳarşı ḳoyabilir ve mürtefiʿ[380] bir dag̲da sākin

-19-

olup ol dag̲ıŋ faḳaṭ bir yolu vardır ki bir bir geçilip süvārî olan adam rākiban çıḳamaz ve dag̲ üzerinde muḥkem ü metānetli bir ḳalʿası[381] vardır ki on sene muḥāṣara olunsa bile aḫz̲ı ḥadd-i imkāndan ḫāricdir. Devlet cihetinden birḳaç defʿa aḫz̲ına ʿasākir-i ʿadīde irsāl olunduysa da müfīd olmayıp gāh ceng[382] ü muḥārebe ėder gāh maġlūbiyeti gördükde ḳalʿasında taḥaṣṣun ėder bu adama sen nice gidip muḳāvemet ėdersin? Farżā[383] dėyelim ki yanına vardıŋ, bulduŋ ve meydān-ı cengde ġālib olduŋ. Yanında olan kölelerden ne dürlü[384] necāt bulursuŋ? Gel beni al. Birlikde firār ėdelim. Ḳanġı pādişāhıŋ yanına gidersek sāyesinde taʿayyüş ėderiz." dėdi. Vaḥşü'l-Felā, bu kelāmdan istinkāf ėdip "Maʿāz̲allāh! Söz vėrdikden ṣoŋra ve ʿaczi nice ız̲hār ėderim? Muṭlaḳā seni nikāḥsız tezevvüc ėdemem. Ya Saʿdūn-ı Zencîyi getiririm yāḫūd bu māddede başım fedā olsun!" dėyü cevāb vėrdikde Şāme, bu ḫuṣūṣdan darılıp her ne ḳadar mücādeleye taṣaddī ėtmiş ise de müfīd olmayıp ḳaṣdından dönmeyerek naṣīḥatini ḳabūl ėtmedikde Şāme: "Çūnki siz bu ḳażıyye-i ʿaz̲īmeyi taṣmīm ėtdiŋiz. Gel beni ber-ā-ber aḫz̲ eyle ki birlikde bu māddeniŋ çāresine baḳalım." dėdi. Yine Vaḥşü'l-Felā: "Maʿāz̲allāh! Seni ber-ā-ber alıp 'Şāme olmasa Saʿdūn'u getiremez idi.' dėyü kendime dediremem! Bu olacaḳ şey değildir!" dėyü cevāb vėrdikde Şāme, darılıp çıḳıp mekānına gitdi.[385] Vaḥşü'l-Felā, rāḥat bulamayıp esbini iḥżār ve

[377] TDKÇS "binaen".
[378] Y. "ṣıdāḳında" (16a/15).
[379] TDKÇS "asıl".
[380] TDKÇS "mürtefi".
[381] Lex. *vulg.* "ḳale".
[382] Lex. *vulg.* "cenk".
[383] Lex. *vulg.* "faraza".
[384] Lex. *vulg.* "türlü".
[385] Yazma nüshada, bu kısım için ayrıca başlık verilmiştir: "Vaḥşü'l-Felā Saʿdūn-ı Zencī'ye ʿazm-i sefer ėtdiğiniŋ beyānı" (17a/12).

silāḥını giyip esbe süvār ile gėceniŋ ḳaranlığında[386] çıḳıp Saʿdūn'u aramağa gitdi. Bütün gėce varıp ṣabāḥ olduḳda pīş-gāhından silāḥı mükemmel ve yüzü müleṩsem, yaʿnī ʿādet-i ʿArabun ʿarbā gibi yüz örtüsünü çekip faḳaṭ gözleri görünür şecāʿat ü cesāretde bī-hem-tā, timura müstaġraḳ bir süvārî görünüp[387] yanına geldikde söylemeksizin ālāt-ı ḥarbiyesin çekip Vaḥşü'l-Felā'nıŋ üzerine hücūm ėtdi. Ol daḫi muḳābeleye taṣaddī ėdip birbiriyle muḥārebe ėtmeğe başladılar. Bir müddet ṣaġdan ṣola ve ṣoldan ṣaġa intiḳāl ve her birinde olan hüneri ibrāz u ıẓhār ėderek ṣabāḥdan ḫurşīd-i āsmān[388] kebid-i semāda tevṭīn-i mekān ėdene ḳadar dayanıp Vaḥşü'l-Felā kendi nefsinde: "Bu bir mechūl adam iken yalŋız onuŋla şu ḳadar cehd-i cehīd ve ḥarb-i şedīdi görüp ḥaḳḳından gelemedim. ʿĀlem beyninde şecāʿtile meşhūr ve beynü'l-aḳrān-ı meẕkūr

-20-

olan Saʿdūn-ı Zencî ile ḥālim ne günā olacaḳdır?" dėyip (el-himmetü nıṣfu'ş-şecāʿati)[389] dėdikleri meṩel feḥvāsınca yüreklenip üzerine hücūm ve eliyle göksünden[390] urup esbinden zemīne atıp boġazlamasını istedikde liṩāmını açıp "Elin ḳaldır yāḫūd ḥasretde[391] ḳalırsın!" dėyü tevḳīf ve Şāme olduğunu bildirdi. Vāḳıʿā[392] Şāme olduğunu bildikde Vaḥşü'l-Felā: "Cānım, böyle muḫāṭaralı yėre niçün girdiŋiz? Maʿāẕallāh, ḫaṭā ile eṩnā-i muḥārebede bir ṭarafdan saḳaṭlanıp laṭīfü'ş-şemāʾil olan evṣāf-ı kāmileŋize noḳṣāniyyet[393] vėrmiş olur idiŋ. Ne sebebe mebnī bu keyfiyyete cesāret ėtdiŋiz?" dėdi. Şāme: "Aṣl ölkemiziŋ muḳteżāsı, cümle duḫterlerimize fünūn-ı ḥarbiyeyi taʿlīm ėdip şarṭ-ı kemālden olduğu ḥasebiyle pederim, beni üṣūlümüz[394] üzere öğretdiğinden ve ḥāliŋiz ʿindimde nā-maʿlūm idüginden seni imtiḥān ve mıḳdār-ı şecāʿatiŋizi fehm ü īḳān içün tecribeŋize[395] geldim. Vāḳıʿā, seniŋ ḥaḳḳında fārisü'z-zamān ve şīr-i meydān-ı ṭıʿān ıṭlāḳı münāsib ü şāyān bir maʿnādır. Lākin, beni ber-ā-ber al ve birlikde Saʿdūn-ı Zencî'ye varıp biribirimize yardım ėdelim!"[396] dėdi ve Vaḥşü'l-Felā: "Seni maʿıyyetimde aldığımda, 'Şāme olmasa Saʿdūn-ı Zencî'niŋ ḥaḳḳından gelemezdi.' dėrler. Muṭlaḳā ben seni maʿıyyetimle götürmem." dėdikde Şāme, başını açıp ellerini dergāh-ı kibriyāya ḳaldırıp "Yā rabb! Bu adama her ne

[386] (قرانلغنده) şeklinde yazılmıştır.
[387] Y. "nümāyān olup" (17b/3).
[388] KLÇS "âsuman, âsman".
[389] "Niyet, bir şeye teveccüh edip yönelme, yiğitliğin yarısıdır".
[390] Lex. *vulg.* "göws, göwös", TDKÇS "göğüs".
[391] Y. "deryā-yı ḥasretde" (17b/14).
[392] Lex.'da "vāḳıʿa".
[393] Lex. T. *mb.* "noḳṣan"; Ar. *mb.* "nuḳṣān", *vulg.* "noḳṣān".
[394] TDKÇS "usul".
[395] Lex. *vulg.* "tecrübe".
[396] Y. "müsāʿade ėdip" (18a/10).

ḳadar naṣīḥat ėtdim ise de naṣīḥatimi ḳabūl ėtmedi. Seniŋ luṭf u keremiŋden recā ėderim ki onu bir ḳurtulmayacaḳ yėre vardırıp benden ġayri kimse ḳurtarmasın!" dėyü aġlayaraḳ duʿā ėtdi ve bırağıp ḥāl-i sebīline gitdi. Vaḥşü'l-Felā, yine revāne olup maḥall-i ʿazīmetini ḳaṣd ẕeyledi. Gėce ve gündüz ẕaḫiresinden yėyip ve muḥaṣṣal yaġmur ṣuyundan içip üçüncü gün Saʿdūnu'z-zencî, sākin olduğu dağıŋ eteğine geldikde bir ṭarafa çekilip ṣaḳlandı. Gėce olup ḳaraŋulıḳ, perdesiyle ʿālemi setr ü ḫıcāb ėtdikde Vaḥşü'l-Felā, maḥall-i iḫtifāsından çıḳıp daġa çıḳacaḳ yola geldi. Çıḳayım, dėrken iraḳdan[397] ʿaskeriŋ gürültüsü ẓuhūr eyledi. Vaḥşü'l-Felā, bir ṭarafa çekilip ṣaḳlandı. Meğer ol gelenler, Saʿdūnu'z-zencî [gėce][398] ẓalāmında adamlarından birḳaç kişi ḥaydūdluğa gidip bir kār-bānı[399] urup geliyorlar ve kār-bānıŋ adamları el ve ayaḳları bağlanmış sürüp getiriyorlar imiş. Vaḥşü'l-Felā, şeb onlar ile iḫtilāṭ ėdip cebel-i meẕkūra suʿūdla[400] ḳalʿa-i merḳūmeye duḫūl ile nāʾil-i

-21-

neşāṭ[401] oldu. Ol girenler ile emvāl ü eṣḳāli ḳalʿanıŋ aşaġısında bırağıp yuḳarıya çıḳdılar. Vaḥşü'l-Felā, aşaġıda kimse ḳalmadığını gördükde bālāya çıḳmağa ʿazīmet ve doġru ikinci ḳapıya varıp yuḳarı çıḳacaḳ yüz on nerd-bānlara[402] vüṣūl birle ṣuʿūd ėtmeğe başladı. Gėceniŋ ẓalāmında nerd-bānlara birer birer başıp çıḳar iken on birinci nerd-bāna ayağını ḳoyup başdıḳda nerd-bānıŋ temeli oynayıp ayağı altından devrildikde Vaḥşü'l-Felā'nıŋ ayaḳları ḳayıp güyā[403] bir ḳuyuya[404] düşen adam gibi ḳoltuḳlarına ḳadar nüzūl ėdip durdu ve elleri ṭaşrada ḳaldıḳlarından onlara istinād ėdip çıḳayım, ḫulyāsıyla[405] yuḳarıya kendini ḳaldırdıḳda ḳoltuḳları altında üst cihetinden iki şiş ẓuhūr ėdip ṣaġ ve ṣol ṭaraflarınıŋ büğürlerine[406] girmek istedi. ʿAdem-i diḳḳatinden peşīmān[407] ve ḳażāya ṣabr u iẕʿān ėdip Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine teveccüh ü niyāza başladı. Nıṣfu'l-leyle ḳadar dām-ı meẕkūrda esīr ḳalıp ḳaṭʿ-ı ümīd ėtmiş ise de iraḳdan bir şaḫṣ görünüp gide gide yanına

[397] TDKÇS, KLÇS "ırak".
[398] Bağlam dikkate alındığında, bu kelimenin unutulduğu düşünülmektedir. Nitekim bu kelime, m. 21. "geceniŋ ẕalāmında" m. 26 "ẕalām-ı leylde" gibi farklı bağlamlarda kullanılmıştır.
[399] Lex. *vulg.* madde başı "kerwān".
[400] Fazladan /ـ/ harfi yazımı mevcuttur. Y. "suʿūd birle" (18b/11).
[401] Lex. *vulg.* "nişat".
[402] Lex. *vulg.* "nerdübān, merdiwen".
[403] /و/ harfinden sonra /ا/ in medlediği harf tam görünmemekle birlikte bağlam gereği "güyā" okunuşu tercih edilmiştir. Nitekim yazma nüshada da "güyā" şeklindedir (19a/3).
[404] Lex. *mb.* "ḳūyu".
[405] Kelime, Lex.'da Yunanca kökenli olarak verilmiş ve "ḫulya" şeklinde kısa ünlüyle yazılmıştır. Tercihen uzun ünlüyle yazılmıştır.
[406] TDKÇS "böğür".
[407] Lex. *vulg.* "pişman".

vüṣūl bulduḳda ol ḥālet-i müvaḥḥişeden[408] ḳurtarıp şişleri böğründen taḫlīṣ ėdip yuḳarıya çıḳardı. Vaḥşü'l-Felā, gelen kimseye diḳḳat ėtdikde Şāme olduğunu gördü. Zīrā Şāme daḫi kār-bān adamlarıyla ẓalām-ı leylde ḳarışıp ḳalʿaya girdi idi. Vaḥşü'l-Felā, Şāme'ye: "Cānım sen böyle muḫāṭaralı yėre niçün girdiŋ ve benim ile ne işiŋ vardır?" dėdikde Şāme: "Allāh Allāh! Bu ḳadar belā ve miḥnetde iken böyle kelām-ı bī-encāmıŋ ne münāsebeti vardır? Ben olmayaydım seni bu cesīm vaḳʿadan kim istiḫlāṣ ėderdi? Dėyelim sen şecāʿatde bī-meṣīl ve ʿaḳl ü ʿırfānda[409] bī-ʿadīlsiŋ, bu günā ḥāletlerdesiŋ ʿaḳl ü tedbīrinden ve şecāʿat ü şaṭāretinden[410] ne ẓuhūr ėdebilir? Sen ṭavuḳ gibi dest-i aʿdāya giriftār ve nā-ümīd ḥāletile dām-ı miḥnete düçār[411] olursun. Şimden ṣoŋra rižāŋ olsun olmasın be-her-ḥāl senden ayrılmam. Buyuruŋ yuḳarıya çıḳalım." dėyip öŋüne ḳatıp nerd-bānları ḳılıc ucuyla birer birer yoḳlayaraḳ yuḳarıya çıḳdılar. Ṭūlānî geniş bir dihlīz[412] bulup ḳapısınıŋ bir ḳanadı ḳapalı ve dīğeri açıḳ ve iç ṭarafda olan ḳapınıŋ dāḫilinde büyük bir ḳubbe olup ḳubbe ṣadrında Saʿdūnu'z-zencî ve eṭrāfında dāʾiran mādār seksen kölesi oturup kār-bānıŋ ḳażıyyesini söyleşirlerdi. Baʿda ḥīn Saʿdūn

-22-

dėdi ki: "ʿAcebā aşaġıda olan esīrler, diḳḳat ile baġlı mı yāḫūd başdan ṣavma baġlayıp terk mi ėtdiŋiz? Eğer onlardan bir kimse boşanırsa baḳiyyelerini ḳurtarıp ve dihlīziŋ ḳapısını ṭutup bize külliyetli żarar vėrirler. Biriŋiz varsın, baġlılara diḳḳat ėtsin!" dėyü bir kölesini irsāl eyledi. Vaḥşü'l-Felā ve Şāme, Saʿdūn'uŋ cemāʿatinden birisi gelmekde olduğunu gördüklerinde Vaḥşü'l-Felā, ḳılıcını çekip ḳapalı olan ḳanadıŋ verāsında durdu. Gelen köle, ayaḳlarınıŋ birini ṭaşraya atıp başı ḳapınıŋ ḫāricinde görüldüğü birle Vaḥşü'l-Felā, ḳılıcı ile urup gerdeninden girip omuzu altından çıḳdı ve Şāme ile çekip esfel-i dihlīze atdılar. Bir sāʿat ḳadar geçip Saʿdūn baḳdı ki irsāl eylediği adam gelmedi, "ʿAcebā niçün eğlendi?" dėyü dīğer köle irsāl eyledi. O daḫi ḳapıya vardıḳda Vaḥşü'l-Felā dīğere ėtdiği gibi buŋa daḫi ėdip Şāme ile çekip arḳadaşına ilḥāḳ ėtdiler. Yine Saʿdūn, intiẓārda ḳalıp vāfir müddet eğlendiklerinden şubhelenip bir adam daḫi gönderdi. Vaḥşü'l-Felān'ıŋ yanına vardıḳda onuŋ daḫi kārını bitirerek şiʿār-ı ḥayātdan ṣoyup refīḳlerine mülḥaḳ eyledi. Saʿdūn gördü ki her yolladığı adam gidip gelmez ve bu ḳażıyyeniŋ taḫtında bir nāgeh-ẓuhūr ḥālet olduğunu istişʿār[413] ėdip kölelerine: "Ġālibā getirdiğiŋiz esīrleriŋ baʿżı

[408] KLÇS "muvahhiş".
[409] TDKÇS "irfan".
[410] KLÇS "şetaret".
[411] Lex. *vulg.* "dūçār".
[412] Lex. *vulg.* "dehlīz".
[413] /س/ yerine /ش/ yazılmış. Y. "istiṣʿār" (20a/15).

boşanıp bizi birer birer ṣayd u şikār ėtmekdedirler. Ḳalḳıŋ, cümlemiz gidelim, ḥaḳīḳat-ı ḥāl ne idügini bilelim!" dėyü ḳalḳdı ve cümle etbāʿı daḫi silāḥını ḳaldırıp ṭaşra teveccüh ėtdiler. Vaḥşü'l-Felā, mestūr olan ḳażıyyeniŋ ẓuhūr u ʿayāna geleceğini gördükde kendi meydāna atılmadıḳca olmaz açıḳ[414] olan ḳapınıŋ ḳanadı ortasında durup Saʿdūn-ı Zencî'niŋ pīş-gāhına göründü. Saʿdūn, Vaḥşü'l-Felā'yı gördükde tavakkuf[415] ėdip adamlarına: "İşte ẓann ėtdiğim mādde ḥaḳīḳate ʿayān[416] olmuş. Şimdi nice ėdelim?" dėdi ve Vaḥşü'l-Felā'ya dönüp "Erlik ve şecāʿatlik ṣaḳlanıp ḫırsız gibi nüfūs-ı insāniyeyi iḫtilās ėtmek değildir. Şecāʿat oldur ki meydāna çıḳıp göks gökse muḳābele ėtmekdir. Benden ise murādınızı bilip meydān-ı muḳāteleye girene ḳadar saŋa emān[417] vėrdim. Gel buraya merāmıŋ nedir, bileyim." dėdikde Vaḥşü'l-Felā, yanına varıp dėdi ki:

-23-

"Ben seniŋ başından ġayri[418] başḳa maṭlūbum yoḳdur." Saʿdūn eyitdi: "Ya benim başım ile ne eylersiŋ ve beynimizde mūcib-i ġaraż u nefsāniyyet nedir?" Vaḥşü'l-Felā: "Senin başıŋ Şāme zevcemiŋ ṣıdāḳıyçün isterim. Zīrā pederi onu şarṭ ėtmişdir. Onuŋla ʿadāvetiŋiz var ise bilmem." dėdi Saʿdūn: "Çūnki Melik Efrāḥ'a dünyā dar olup onuŋ duḫteri mehrinde başımdan ġayri başḳa şeyʾ[419] bulmamış. Seniŋle meydāna çıḳıp kimse ḳarışmamaḳ şartıyla muḳātele ėdelim. Başımı ol vaḳt alabilir iseŋ al!" dėdikde Vaḥşü'l-Felā, bu şartı ḳabūl ve muḥārebeye şürūʿ eylediler. Her biri mektūm olan envāʿ-ı muḫādaʿāt ve mevṣūf olan ġarāyib-i muḥārebātı ibrāz u ıẓhār ėderek ṣaġdan ṣola intiḳāl ve eslīḥanıŋ telāṭumundan āteşiŋ şerārı havada iştiġāl ė[t]dirip[420] ṣabāḥdan tā āfitāb-ı āsmān ḳubbe-i felekde üstüvār ėtdikde beynlerinde iki ḥareket taḫālüf[421] ėdip Vaḥşü'l-Felā, ḳılıc ile Saʿdūn'uŋ başına ṣaldırdıḳda Saʿdūn, ḥusn-i mahāret ile altından çıḳıp birle Vaḥşü'l-Felā, ḳılıcı ile ṣalıp başı üzerine indirdikde Vaḥşü'l-Felā, ḳalḳanı dayandıysa da ḳılıc ḳalḳana urup iki pārça[422] ėdip

[414] /ج/ ile yazılmış. Y. "açıḳ" (20b/5).
[415] /ق/ harfi /ف/ gibi yazılmış. Y. "tavaḳḳuf" (20b/6).
[416] Bu kelimenin başında ziyade bir /ر/ harfi mevcuttur. Bağlamdan ve yazma nüshadan (20b/7) hareketle bu şekilde okunmuştur.
[417] Lex. *vulg.* "aman". Bu kelime, eğer "eman vermek, bağışlamak" anlamında kullanılmışsa "emān" yazımı; "Aman! Ah! vs." gibi ünlem olarak kullanılmışsa "aman" yazımı tercih edilmiştir.
[418] TDKÇS "gayrı".
[419] Y. "başımdan mā-ʿadā başḳa şey" (21a/4).
[420] /ت/ harfi mevcut değildir, unutulmuş olduğu düşünülmektedir.Y. "ėtdiler" (21a/10).
[421] TDKÇS "tehalüf".
[422] Lex. Far. *mb.* "pārçe" *vulg.* "parça". Bu kelimeden müştak Türkçe madde başlarında /a/ şeklinde yazıldığından burada *vulg.* hâli tercih edilmiştir. (parçacağız, parçacık, parçasız).

başını ezer[423] iken Şāme bir ṭarafda gizli olduğundan rifḳ[424] ü mülāyemet[425] ile oḳu atıp Saʿdūn'uŋ [eli]ne[426] işābet ve oḳuŋ urmasından eli açılıp ḳılıcı zemīne[427] düşdükde Vaḥşü'l-Felā, sürʿatle gidip Saʿdūn'uŋ ḳılıcını alıp eline vėrdi ve "Buyuruŋ, muḥārebeye duruŋ!" dėdikde Saʿdūn: "Elime oḳu atıp ḳılıcımı düşüren kimdir?" dėdi. Vaḥşü'l-Felā: "Oḳu atan Şāme'dir." dėdikde Saʿdūn: "Ya, Şāme bunda mı?" dėdi. "Evet bundadır." dėdikde Şāme'yi yanına isteyip geldikde "Seniŋ pederiŋ, başına dünyā dar olup mehrinde başımı istemeniŋ sebebi nedir?" dėdi Şāme: "Keyfine göre istedi. Seniŋ başından ulu şeyʾ istemiş olsa müstaġreb değil idi." dėdi. Saʿdūn, onuŋla muḥāvereye başladıḳda Vaḥşü'l-Felā: "Benim efendim, ḫātūnlar ile ḳonuşmaḳdan vāz ǧec maḳṣūd-ı aṣlîmiz olan muḥārebeye baḳalım!" dėdikde Saʿdūn: "Maʿāẕallāh! Şimden ṣoŋra ben seniŋle muḥārebe ėdeyim! Gel, başımı al da git! Zīrā seniŋ şecāʿtiŋ baŋa āşikār oldu." dėdi.

-24-

Vaḥşü'l-Felā: "Eğer şimdi ben seni ḳatl ėdersem köleleriŋiz başa ḳalḳıp ḳalʿayı başıma dar ėderler. Sözüŋ gerçek ise ḳalʿanıŋ ṭaşrasına çıḳıp köleleriŋ ḳapıyı ḳapadıp maṣlaḥatı bitiririz." dėdi. Saʿdūn, bu şarṭa rāżī[428] olup ṭaşraya çıḳdılar ve ḳapıyı köleleriŋ üzerine ḳapadıp Saʿdūn, ellerini arḳasına baġlayaraḳ deve gibi yėre çöküp "Gel işiŋ gör!" dėdi. Çūnki bilād-ı Ḥabeş'de Saʿdūn-ı Zencî gibi ẕāt şecāʿatde nā-mevcūd ve ḥadd-i ẕātında ʿuẕm-ı cüssede[429] ve mühevvil-i ṣanʿatda naẓīri mefḳūd olup himmetli olan kimseniŋ ʿindinde böyle bir ẕātı iʿdām ėtmek revā olmadığından Vaḥşü'l-Felā, ḳılıcını elinden atıp Saʿdūn'uŋ başını öpüp "Ḳalḳ efendim, seni ḳatl ėtmeden kendime birāder ve dost-ı ḫāliṣ ėderim." dėdikde Saʿdūn, deve gibi ayağa ḳalḳıp Vaḥşü'l-Felā ile ʿaḳd-i uḫuvvet ve her ḥālde nefs-i nefīsesiyle fedā ėtmesine mübāyaʿat u muʿāhedet ėtdikden ṣoŋra dīn-i İbrāhīm-i Ḫalīl ʿaleyhisselāma girip "Benim efendim, dīn-i şerīfiŋiz ḥaḳ olmamış olsa sen baŋa ġālib olamazdıŋ." dėyip cümle levāzımātını gördükden ṣoŋra kölelerini istiṣḥāb ve Vaḥşü'l-Felā ve Şāme'niŋ refāḳatiyle Melik Efrāḥ'ıŋ ṭarafına teveccüh ėtdiler.

(Vaḥşü'l-Felā Saʿdūn-ı Zencî'niŋ başını getirmeğe gitdikde Melik Efrāḥ ne keyfiyyetde ḳaldığı ve Vaḥşü'l-Felā Saʿdūn ile geldikleri beyānındadır)

---

[423] /ا/ harfinden sonra fazladan bir /ى/ yazılmıştır. Bağlam gereği "ezer" okunmuştur.
[424] KLÇS "rıfk".
[425] Lex.'da madde başı "mülāʾemet" *vulg.* "mülāyemet", metinde geçen hâl *vulg.* hâli olduğu için metne sadık kalınmıştır.
[426] Bağlam gereği unutulmuş olan kelime "el"dir.
[427] Bağlam gereği bu kelimenin "zemīn" olduğu ve /م/ harfinin unutulmuş olduğu düşünülmektedir.
[428] Lex. *mb.* "rāżı".
[429] Bu kelimede, bağlam gereği /ج/ yazılması gerekirken /چ/ yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Melik-i mūmā ileyh, Vaḥşü'l-Felā'yı evlād meş̱ābesinde ṭutup ġāyet maḥabbet ėder idi. Lākin vezīr-i meẕkūr, pādişāhları olan Seyfü'r-Raʿd ṭarafından taʿyīn olunduğundan dāʾimā[430] onuŋ ḥesābını ṣayıp ondan ṣaḳınırdı ve Vaḥşü'l-Felā'ya ḳızı vėrmesi aʿazz-ı maṭlūbu ise de yine vezīriŋ murādına müsāʿade ėdip Vaḥşü'l-Felā'yı bu dürlü muḫāṭaraya ilḳā ėtdi ve maḥabbetini her-bār yād u teẕkār ėdip ḫāṭırından gitmez idi. Bu minvāl üzere birḳaç gün ḳalıp günlerde bir gün vezīri ile ḫāric-i şehre çıḳıp temāşā ve teferrücleri eş̱nāsında Vaḥşü'l-Felā ḫāṭırına gelip vezīre dėdi ki: "ʿAcebā Vaḥşü'l-Felā nerede ḳalmış; ṣaġ mıdır yoḳsa helāk oldu mu?" vezīr:

-25-

"Ḫāṭır-ı şerīfiŋizi bu günā evhām-ı fāsideden ṣaḳınırım. Hīc Saʿdūn-ı Zencî'ye Vaḥşü'l-Felā muḳābele ėdebilir mi? Biz, birḳac defʿa ʿasākir-i vefīre ve emvāl-i ġazīreyi itlāf u isrāf ėdip ele geçiremedik. Şimdi Vaḥşü'l-Felā nice gelebilir?" dėrken Saʿdūn ile Vaḥşü'l-Felā ḳudūm ėdip Şāme onlardan ayrılıp sarayına gitdi. Melik Efrāḥ ve vezīr öŋlerinden büyük toz[431] ḳopup cevv-i semāyı ḳapatdı ve altında silāḥa müstaġraḳ ʿasker ẓuhūr ėtdikde "Hay bu Saʿdūnu'z-zencî Vaḥşü'l-Felā'yı öldürüp[432] biz onu irsāl ėtdiğimiz ḥasebile memleketimizi ḫarāb ėtmeğe ġāfilāne şeb-ḫūn ėtdi." dėyü ẓann ėdip Melik Efrāḥ ile vezīr ü etbāʿları şehre firār ve ḳapıları ḳapayıp bedeniŋ üzerinde muḥārebeye taṣaddī ėtmiş iseler de baḳdılar ki Vaḥşü'l-Felā, Saʿdūnu'z-zencî ile gelmiş ve muḥārebe ṣadedinde olmadıḳlarını aŋlayıp Melik Efrāḥ, Vaḥşü'l-Felā'nıŋ maḥabbetinden ŋāşî be-ġāyet feraḥ ėderek ḳapıları açdırıp Vaḥşü'l-Felā'yı ḳucağına alıp serāya gitdiler. Vardıḳlarında Vaḥşü'l-Felā, cülūs ėtdiyse de Saʿdūn oturmağa rāżī olmayıp Melik Efrāḥ'a: "Saŋa dünya dar gelip duḫteriŋ mehrinde başımı istemeŋ nedir?" dėdi. Çūnki Saʿdūn, kāmilü'ẕ-ẕāt, bālā belend[433] bir adam olup gerek mesmūʿ olan şecāʿatinden ve gerek heyʾet ü ṣūretinde heybetli olup ḥattā yolda giderken görenleriŋ baʿżı zemīne düşdükleri vüḳūʿ bulduğundan Melik Efrāḥ, merḳūmuŋ sözünden ürküp ne cevāb vėreceğini bilmeyip "Ben istemedim. Başıŋı isteyen[434] vezīrimdir." dėdi. Saʿdūn, vezīre dönüp melike söylediği sözleri söyleyip ziyādece taḳrīʿ eyledi. Vezīr, mekkār u ḥīle-bāz ḥarīf olduğundan şaşmayıp cevāba taṣaddī

[430] Lex.'da "dāʾima".
[431] /ت/ harfinin noktaları belirgin değildir. Yardımcı fiil, bağlam ve yazmadan (22b/12) hareketle kelime bu şekilde okunmuştur.
[432] Y. "ḳatl ü iʿdām ėdip" (22b/15).
[433] Bu kelime Lex.'da madde başında "belend" *vulg.* olarak ise "bülend" şeklindedir. Kelime COPED'de ise madde başında "belend, bulend" yazımları vardır. Kelimeden türeyen birleşik kelime örneklerinde ise "belend" kullanılmıştır. (belend-iḳbāl, belend-āvāz vs.).
[434] (استیان) şeklinde yazılmıştır.

birle: “Biz seniŋ başıŋı istediğimiz oldur ki gidip başıŋı getirecek mülāḥaẓaya mebnī değildir. Bizim mülāḥaẓamız oldur ki Vaḥşü’l-Felā, size gelip merām u maḳṣadına vüṣūl bulmaḳ içün siziŋ gibi nām-dār ẕāt-ı şecāʿat-şiʿārı ṣaġ ve sālim getirip ḳudūmuŋuz ile ʿālem beyninde velvele ve iftiḫār bulmamız içün idi.” dėdikde siyāh ʿArabıŋ ʿaḳlı nāḳıṣ olduğundan işbu türrehāt-ı bāṭıleyi gerçek ṣanıp gülerek oturdu. Melik, Saʿdūn’a vāfir ikrām ėdip ṭaʿāmdan ṣoŋra dīvān daġılıp Vaḥşü’l-Felā, Saʿdūn-ı

-26-

Zencî ile muʿayyen olan ḳonağına vardı. Ol gėce istirāḥat ėdip maʿan beytūtet ėtdiler.

(Vaḥşü’l-Felā Tārīḫu’n-Nīl-nām kitābı getirmeğe gitdiği ve ol seferde gördüğü ġarāʾib ü ʿacāʿibiŋ ẕikri ve çekdiği eẕiyyetleriŋ tafṣīli beyānındadır)

Vaḥşü’l-Felā, saḥar olduḳda serāya varıp Melik Efrāḥ’a dėdi ki “İşte maṭlūbuŋuz olan Saʿdūn-ı Zencî’yi getirdim. Şimdi Şāme’niŋ mehrinde bir maṭlūbuŋuz ḳaldı mı?” dėdikde vezīr: “Evet ṣıdāḳında bir şeyʾ ḳaldı ki işte o da Tārīḫu’n-Nīl-nām kitābıŋ getirilmesidir.” dėdi. Vaḥşü’l-Felā: “Kitāb-ı meẕkūr ḳanḳı ṭarafdadır?” dėyü süʾāl ėtdikde “Bilmem. Bileydim senden ṭaleb ėtmez idim.” dėdikde Vaḥşü’l-Felā, kitābıŋ getirilmesini tevekkelan ʿalallāh[435] taʿahhüd ėdip ḳonağına vardı. Gėce olduḳda Şāme gelip ḫuṣūṣ-ı meẕkūru muḥāvere ėtmeğe başladılar ve “Bu taʿahhüd ėtdiğiŋ mādde nedir ve nerededir ve kimden süʾāl ėdeceksiŋ? Bu olacaḳ şeyʾ değildir. Muṭlaḳā bunlarıŋ ġarażları seni iʿdām ėtmekdir. Gel beni al da Saʿdūn-ı Zencî’niŋ ḳalʿasına varalım, onda ilā āḫıru’l-ʿömür[436] iḳāmet ėdelim. Zīrā dünyāda olan pādişāhlarıŋ cümlesi ittifāḳ ėdip üzerimize gelirlerse bize vüṣūl ėtmeleri muḥāldir.” dėyip Saʿdūn ile her ne ḳadar naṣīḥat u ilẕām ėtmişler ise de Vaḥşü’l-Felā ʿinād ėdip “İltizām ėtdiğim māddeyi getirmeyince ve pederiŋizden ʿaḳd-i nikāḥ olmayınca seni alamam!” dėyü ḳaṭʿî cevāb vėrdikde Şāme darılıp çıḳıp yėrine vardı ve Saʿdūn daḫi maḥalline gidip yatdı. Vaḥşü’l-Felā, yalŋız ḳalıp ʿacelesinden rāḥat bulmayıp esbini eğerleyip ve silāḥlarını alıp mütevekkelan ʿalallāh ẕalām-ı leylde süvār olup yola revān oldu. Yorulduḳda inip istiṣḥāb ėtdiği ẕaḫīreden ekl ve āb-ı bārāndan içip istirāḥat ėtdikde yine süvār ve mütevekkelan ʿala’s-Settār ṣavb-ı maḳṣūda muʿtezim[437] olur idi. Çūnki erāżī-yi Yemen ve Ḥabeş ölkesi ve savāḥil-i Necd beyninde olan zemīnleriŋ aġlebi

[435] Lafzatullah sadece /ا/ ve /ه/ harfleriyle belirtilmiştir.
[436] Lex.’da zarf olarak kullanılan “āhir” kelimesi madde bāşında “āḫir (ı1)” şeklinde; sıfat olarak kullanılanı ise “āḫır (ı2)” şeklinde yazılmıştır. Bağlam gereği, iki okuyuştan uygun olduğu düşünülen hâli tercih edilmiştir.
[437] Bu kelimede muhtemel bir dizgi hatası olsa gerektir. Kelime (معازم) şeklinde yazılmıştır. Yazma nüsha ve bağlam gereği bu okuyuş tercih edilmiştir. Y. “teveccüh ėder idi” (24b/8)

çöl ve ṣaḥrā olup nevʿ-i beşerden ḫālī ve ʿaẕīm dağlar ile meşġūr olmağla Vaḥşü'l-Felā, duḫūl ve leyl ü nehār seyr-i ḥaṯīṯ ėderek süʾāl ėden kimseyi ḳavuşmayıp ve teʾnīs ėden ẕī-rūḥ görmeyip yalŋız gider iken seferiniŋ yiğirminci günü,

-27-

ẕaḫīresi tükenip nebātātdan yėmeğe ve mütaḥaṣṣıl yaġmurdan içmeye başladı. Bu vech ile altmış gün ḳadar müteʿāḳıban[438] sefer ėdip altmış birinci günü baḥr-i muḥīṭ ṣarḳınıŋ sāḥiline vardı. Gördü ki öŋ ṭarafında baḥr-i ʿaccāc mütelāṭımu'l-emvāc olup muḥīṭ-i ḥayrete düşdü ve ne ėdeceğini bilmedi. Ol ḳadar müddet-i medīde ve eyyām-ı ʿadīdeniŋ seferi elden gidip yine rücūʿ ėtmek īcāb eyledi. Bu fikrde[439] iken gözüne bir manastir[440] gibi yėr göründü, "ʿAcebā ol manastir meskūn mudur?" dėyü süʾāl ėdeyim ḫulyāsıyla manastire tevcīh-i ʿazīmet eyledi.

(Ẕikr olunan Vaḥşü'l-Felā'nıŋ nāmı değişilip Seyfü ẕü'l-Yezen ismiyle tesmiye olunduğu ve Şeyḫ Ciyād-nām ʿazīz ile ictimāʿ ėtdiği beyānındadır)

Vaḥşü'l-Felā, ẕikr olunan manastiriŋ ḳapısına varıp çaldıḳda derūnundan böyle bir āvāz işitdi ki "Ehlan ve sehlan ve merḥaban bik yā Seyfe ẕe'l-Yezen! Bu zemīn-i müvaḥḥışı teʾnīs ėtdiŋ." dėyerek ḳapı açıldı ve bir Ādem-i aṣfaru'l-levn yaʿnī riyāżetinden rengi ṣarı ve ḳaşları arasında sücūd eşeri olup nūrāniyü'ẕ-ẕāt kāmilü'ṣ-ṣıfāt bir ʿazīz çıḳıp "Merḥabā[441] yā Seyfe ẕe'l-Yezen! Ben altmış seneden beri bu beyābānda Ḥaḳ teʿālāniŋ emriyle taʿallüm ėtmekdeyim ki saŋa Tārīḫu'n-Nīl kitābıŋ ṭarīḳini göstereyim[442] ve seniŋ ismiŋ Vaḥşü'l-Felā değildir. Seniŋ ism-i ḥaḳīḳatiŋ Seyfü ẕü'l-Yezen'dir. Zīrā seniŋ Ḥabeş rıḳābında[443] şemşīr-i ḳāṭıʿıŋ ve seniŋ vasiṭaŋ[444] ile Nūḥ ʿaleyhisselām ḥażretleriniŋ duʿāsı nüfūẕ bulup Ḥām'ıŋ evlādları, evlād-ı Sām'a köle olmalarına vesīle olacaḳsıŋ ve benim ismim Şeyḫ Ciyād'dır. Buyuruŋ, bu gėce bizde müsāfir[445] ol!" dėyip içeri aldı ve ṭaʿām taḳdīm ėdip baʿda'l-ekl ḳonuşmağa oturdular. Eşnā-yı şuḥbetde[446] şeyḫ-i merḳūm: "Yā Seyf! Seniŋ işbu deryādan ġayri başḳa yoluŋ yoḳ ise de ben size nice mürūr ėdeceğiŋizi taʿrīf ėderim. Zīrā bu deryānıŋ sāḥilinde, ġayet büyük bir ḳuş vardır ki ol ḳuşu Ḥaḳ celle

[438] TDKÇS "müteakiben".
[439] Lex. *vulg.* "fikir".
[440] TDKÇS "manastır".
[441] Lex.'da "merḥaba".
[442] /ت/ harfi yerine /ث/ yazılmıştır.
[443] KLÇS "rikab".
[444] Bu kısım (سفك واسطك) şeklinde yazılmıştır. Muhtemel bir dizgi hatası olduğu düşünülerek bağlam ve yazma nüshadan (25b/6) hareketle bu şekilde bir okuyuş tercih edilmiştir.
[445] TDKÇS "misafir".
[446] TDKÇS "sohbet".

ve ʿalā ḥażretleri güneşe müsellaṭ ėdip saḥar vaḳtinde uyḫudan intibāh ve başını ḳaldırıp güneşiŋ küresi ḥıcāb-ı şefaḳdan[447] ẓuhūr ėtmeğe başladığını gördükde ḫāṭırına böyle tevehhüm ėder ki 'Ol küre yaʿnī güneşiŋ ḳarżını ekl ü belʿ ėdeyim.' dėyü işbu deryā sāḥilinden intiḳāl ėder ve aġzını açıp yıldırım gibi güneşe doġru ṣaldırır.

-28-

Öbür yaḳaya vüṣūl bulduḳda görür ki güneş kebid-i semāya irtifāʿ ile aġyārdan taḥaṣṣunî imtināʿ eyledi. Mürġ,[448] güneşe vüṣūl ve ekliyle nāʾil-i meʾmūl olmadığı ḥasebiyle esefinden başını yere urup aḫşama ḳadar ol ḥālet ile uyḫuda ḳalır tā āfitābıŋ ġurūbu ḥulūl ėtdikde yine başını ḳaldırıp ḫurşīd-i āsmān ḥıcāb-ı şebde iḫtifā ėtmeğe taṣvīb-i ʿınān[449] ėtdiğini görüp yine ''Işāü'l-leyle ederim.' ḫulyāsıyla bu ṭarafa hübūb-ı nesīm gibi atılıp kenār-ı deryāya vüṣūl bulduḳda ʿarūs-ı şemsi, serīr-i ḫāb-ı ʿayniyyu'l ḥamīʾet[e][450] girdiğini görüp tekrār ġamından başını zemīne çarpıp ḥasretinden bī-cān gibi yatıp ṣabāḥa ḳadar uyumaz ṣabāḥ olduḳda ke-ẕālik intibāh ve ḫurşīdiŋ ṭulūʿunu gördüğünde meşrıḳ ṭarafına ḳaṣd-ı rāh ėdip yine nāʾil-i merām olmamağla taḥassür ü tekeddür ėderek başını zemīne urmağla ʿadīmü'l-intibāh olur ve hā-keẕā Ḥaḳ teʿālā bu ḳuşuŋ taʿayyüşünü vech-i meẕkūr üzere ḳısmet ėdip ebedî bu ṣūretde geçinmekdedir. Yarın ʿala's-saḥar esbiŋ bende ḳalsın ve sen deŋiz kenārına gidip meẕkūr ḳuşuŋ yeleğine girip iḫtifā eyleyesin. Ḳuş dīğer sāḥile geçdikde yeleğinden nüzūl ve muṭṭalıʿ-ı şemsiŋ doġruluğuna gidesin. Seni oralara teblīġ ėden taḳdīr-i rabbānî, yine saŋa reh-nümā olur ve eğer esrār-ı ilāhîye ve ḥükm-i rabbāniyeniŋ keşfinden ḫavfım olmayaydı siziŋ Şāme ve Ṭāmme-nām ḫātūnlar ile vüḳūʿ bulacaḳ mevādd-ı ġarībe ve esrār-ı ʿacībeŋizi bir bir naḳl ėder idim." dėyip ḳaṭʿ-ı kelām ve ṣabāḥa değin ẕikr ü tesbīḥ ile maḥv-ı āṯām ėderek fecr vaḳtinde Seyfü ẕü'l-Yezen, Şeyḫ Ciyād ḥażretlerine vedāʿ ve ṣavb-ı maḳṣūda neşr-i şirāʿ birle deryā kenārına inip Şeyḫ Ciyād taʿrīf ėtdiği ḳuşu bulup ve yeleği arasında girip iḫtifā eyledi. Güneş, perde-i şebden ibrāz-ı cemāl ve ufḳ-ı semāya tevcīh-i ʿazm [ü] bāl[451] ėtdiği birle ṭayr-ı meẕkūr: "Ḳısmetim!" dėyerek aġzını açıp şihāb-ı ṯāḳıb gibi güneşe doġru taḥrīk-i menākib ėdip öbür yaḳaya vāṣıl olduḳda ḫurşīd ʿālem-i kürsī-yi irtifāʿa ṣuʿūd ve nūr-ı cemāli ʿāleme meşhūd olduğunu görüp meʾmūlü fevt ėtdiğinden ḥasret-i başını zemīne çatıp yatdığında

[447] Lex. *vulg.* "şafaḳ".
[448]KLÇS "mürg, murg".
[449] KLÇS "inan".
[450] Y. "'aynu'l-ḥamīʾete" (26a/9).
[451] Y. "tevcīh-i ʿazm u bāl" (26b/11).

Seyfü ẕü'l-Yezen, ḳuşuŋ yeleğinden çıḳıp ṣavb-ı maḳṣūda teveccüh eyledi. İki üç saʿāt ḳadar gitdikde pīş-gāhından niḳāb ile yüzü örtülü bir süvārî çıḳıp yanına gelip "Merḥabā

-29-

yā Seyfe ẕe'l-Yezen!" dėyerek niḳābını açdı. Ṭāvūs-ı cennet gibi güzellikde bī-hem-tā ve ḥusn ü kemālde müfred ü yektā çeşm-i felek naẓīrini görmemiş bir duḫter-i pāk-aḫter ḥıcāb-ı niḳābından vücūda tecellī eyledi. Seyfü ẕü'l-Yezen, ol cemāl-i bā-kemālden dehşet ėdip yüzünü çevirip "Sen kimsiŋ ve beni nereden bildiŋ?" dėyü süʾāl ėtdikde ol duḫter: "Benim ismim Ṭāmme'dir ve vālidem ʿAḳle nāmında bir ḥakīmedir ki envāʿ-ı siḥre mālik olup bu iḳlīmde olan ḥükemānıŋ büyüğüdür. ʿUlūm-ı cifriyye ile müddet-i medīdeden beri siz bu ṭarafa teşrīf ve Tārīḫu'n-Nīl kitābı size mevʿūd ve beni daḫi tezevvüc ėdeceğiŋi bilip bu gün onuŋla oturur iken baŋa dėdi ki: 'Ḳalḳ git! İşte Seyfü ẕü'l-Yezen geldi. Var git, şehre girmesine bir çāre baḳ!" dėyü emr ėtdi. Zīrā bizim şehrimiziŋ pādişāhı Melik Ḳamrūn dėrler ve kitāb-ı meẕkūr yaʿnī Tārīḫu'n-Nīl'e ʿibādet ėderler ve ʿulūm-ı ḳadīmede görürler ki kitāb-ı mersūm ġarīb ü ʿābir-i sebīl Seyfü ẕü'l-Yezen isminde bir adam gelip aḫẕ ėdecekdir. Bu ḥayṣiyyetden şehr ḳapısında bir ṭılsım ṣūrunuŋ altında boru yapıp envāʿ-ı siḥriyyāt ile derūnuna Ġammāz[452] isminde bir cini ḥabs ėtdirip siz gelip ḳapıya vardığıŋızda elinde olan boru ile naʿre[453] çalıp ġāfilāne girift ėderler. Eğer şimdi siz ḥīlesiz ḳapıdan gireyim, dėrseŋiz ḳabż u ḳatl ėderler. Bu ḥayṣiyyetle, şimdilik ṭaşrada ḳal! Gėce olduḳda ḳapınıŋ ṣağ ṭarafındaki bedende bir ip bulup kendiŋi bağla ve iyi taḥrīk eyle! Biz seni yuḳarıya aḫẕ ėderiz. Baʿdahū kitābıŋ aḫẕına bir çāre bulalım." dėyip vedāʿ ėdip gitdi. Seyfü ẕü'l-Yezen, ḫāric-i şehrde geşt ü güẕār ėderek gėce olduḳda Ṭāmme'niŋ vaṣıyyeti üzere bedene gelip ipi arayıp bulduḳda kendini rabṭ ve ipi taḥrīk ėdip Ṭāmme ve vālidesi ʿAḳle ile Seyfü ẕü'l-Yezen'i çekip yuḳarıya aldılar.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Melik Ḳamrūn'uŋ medīnesine girdiğiniŋ ve Kitābü Tārīḫu'n-Nīl'i almağa nice şürūʿ ėtdiğiniŋ ẕikrindedir)

Seyfiŋ ayağı, bedeniŋ zemīnini işābet ėtdikde şehriŋ ḳapısında olan Ġammāz dest-i ʿafāretindeki boru ile ṭop[454] ṣadāsı gibi bir naʿre çaldı ki bütün ahāli ve pādişāhları ḫāb-ı rāḥatdan uyandırdı. Ṭāmme ve ʿAḳle, Seyf'i sürʿat ile

-30-

[452] Lex. *vulg.* "ġammaz".
[453] TDKÇS "nara".
[454] Metinde son harf /ﺐ/ ile yazılmıştır. Lex.'da madde başı "top" şeklindedir.

iletip vüṣūl bulduḳlarında tecdīd-i selām ve tehniye-i selāmet ėdip iṭʿām u ikrām ve tenhāca ṣuḥbet ėtmeğe başladılar. ʿAḳle, Seyfü ẕü'l-Yezen'e dėdi ki: "Bizim memleketimizde üç yüz altmış ḥakīm, yaʿnī siḥr-bāz olup cümlesi benden oḳuyup iktisāb-ı hüner ėtdiler. Seni aradıḳları vaḳt, gerek yėr altında ve gerek āsmān fevḳinde olursan seni iḫrāc ėderler. Lākin biz onlarıŋ ʿaḳllarını şaşırıp seni ḥıfẓ ėderiz." ve ḳızına dönüp "Bizim ḳomşu olan balıḳcı[ya][455] var! Yanında bulunan büyük balıḳlardan ne bulur iseŋ getir!" dėdi. Ṭāmme, balıḳcıya varıp yanında yūnus balığıŋ nevʿinden bir büyük balıḳ bulup vālidesine getirdikde balığıŋ başını derisine muttaṣıl bırağıp derisini yüzüp Seyfü ẕü'l-Yezen'i içine vaż birle bir geyik getirip omuzları altından baġlayıp odanıŋ ṭavanına aṣdı ve Seyfü ẕü'l-Yezen'i, ol balığıŋ derisinde geyiğiŋ ḳārnı altına ḳadar çekip baġladı ve esbine süvār olup melikiŋ dīvānına vardı. Vüṣūl bulduḳda cümle vüzerā ve aʿyān u ḥükemāyı intiẓārında bulup Melik Ḳamrūn, ʿAḳle'yi gördükde "Vālide! Sen nerede ḳaldıŋ? Dünki vüḳūʿ bulan ḥādiṩeden ḫaberiŋ yoḳ mu?" dėdikde ʿAḳle: "Ḫayr[456] ne olmuş?" dėdi. Melik, ḳapıda olan putuŋ çaġırdığını ifāde ėtdi. ʿAḳle: "Vākıʿā öyle bir şeyʾ işitdim ise de teʾemmül ėdemedim. Çūnki Ġammāz, giren adam içün tenbīh ü īḳāẓ ėtmişdir. ʿAcebā ol giren adamı bulduŋuz mu?" dėdikde melik: "Ḫayr ondan ḫaber alamadıḳ. Lākin ḥükemāmız bulsa gerekdir ve sen ḥükemāmızıŋ aʿlamı ve üstādısın. Bu ḳażıyye senden mesʾūldür." dėdi. ʿAḳle: "Evvelā onlar görüp arasınlar. Bulmadıḳları ḥalde bendeŋiz bu māddeniŋ ıẓhārında ḳuṣūr ėdemem." dėyip üç yüz altmış ḥakīmden ḳırḳ ḥakīm intiḫāb ve mādde-i meẕkūr[e]ye[457] taʿyīn ėtdiler. Ol ḳırḳ ḥakīm, ʿamele başlayıp taḫt-ı remllerini ḳurdular. Baʿdahū, birbirine baḳıp taḫtı bozup başḳa taḫt vażʿėtmişler, yine beğenmeyip birbirine baḳışıp söyleşerek taḫtı bozdurup tecdīd ėtdiler. Melik Ḳamrūn, bunlarıŋ ḥayretlerini gördükde "Ne baḳdıŋız? Söyleyiŋ baḳalım!" dėdi. Ḥükemā: "Efendim, bu giren adam ʿaḳlımızı şaşırdı ve keyfiyyet-i ḥālini taṣḥīḥ ėdemedik. Bu adam, ḳapıdan girmeyip gökden girdi. Baʿdahū, onu deryā ḥayvanātından meyyit yaʿnī ölü bir ḥayevān yudup ol

-31-

ḥayevānı daḫi zemīniŋ ḥayevānātlarından bir geyik alıp göğe uçdu." dėdiler. Melik Ḳamrūn, bī-ḥużūr olup vüzerāsına iltifāt ve "Ne ʿacebdir ki duḫūl ėden adam, gökden girip deryā ḥayevānı yutduḳdan ṣoŋra zemīniŋ ḥayevānātından ki uçmaḳ ʿādetinden değil iken

[455] Bu kelimede ziyade bir /ن/ harfi vardır. Bağlam gereği /ى/ harfinden sonra /ه/ olmalıdır ya da (بالقجى يه) şeklinde yazılmalıdır. "balıḳçı-ya var-" . Nitekim yazma nüshada da "balıḳçıya var" şeklindedir (28a/10).
[456] TDKÇS "hayır".
[457] /ه / harfi tamlamadaki iki kelimenin de müennes olması gereğinden unutulmuş olmalıdır. Nitekim yazma nüshada mevcuttur (28b/10)

alıp göğe pervāz ėtdiği hīc mesmūʿuŋuz oldu mu?” dėyerek ġażab ėdip ḥükemāyı ḥużūrundan ṭard ėtdikden ṣoŋra ʿAḳle’ye, “Vālide sen ne dėrsiŋ?” dėdikde ʿAḳle: “Sulṭānım! Ben bunlara dāʾimā ṣoġan ve ṣarımṣaḳ[458] yėmelerinden menʿ ü taḥẕīr ėtmişidim. Sözüme uymayıp eklinden vāz geçmezler. Siz efendimiŋ ḫāṭır-ı şerīfine bir şeyʾ ḫuṭūr ėtmesin. Yarın düşmeniŋizi be-her-ḥāl buluruz.” dėyü tesliye vėrip ḳonağına gitdi ve Seyfü ẕü’l-Yezen’i ol baġladıḳları maḥalden indirip mācerāyı naḳl eyledi ve “Bu gün ʿaḳllarını şaşırdıḳ. Yarın daḫi bunlarıŋ ʿaḳllarını şaşırmağa başḳa ṣūret bulalım.” dėdi. Ol gėce ḳonuşaraḳ ḫāb-ı rāḥata girdiler. Ṣabāḥ olduḳda yine ol balığıŋ derisini melik ve vüzerā ve ḥükemāyı intiẓārında bulup getirip Seyfü ẕü’l-Yezen’i derūnuna idḫāl ve evlerinde olan ḳuyuya indirip boynuna ḳadar ṣuya batırıp ve dönüp serāya gitdi. Vardıḳda selām vėrip “Ne bekliyorsuŋuz işiŋizi görüŋ!” dėyü işāret eyledi. Ḥükemālardan yine ḳırḳ ḥakīmi intiḫāb ve ʿamele şürūʿ ėtmiş iseler de birbirine baḳıp ḳurduḳları taḫtı bozup be-tekrār tecdīd ėtdiler ve hā-keẕā üçüncü defʿada melik onlara baḳıp “Derdiŋiz nedir?” dėyü süʾāl ėtdiğinde “Sulṭānım! Bu adam bizi ḥayrete bıraḳdı. Bu adam ḳapıdan girmeyip gökden girdikden ṣoŋra deryā ḥayevānātından ölü bir ḥayevān yudup ḳaraŋuluḳ yėrde bir deŋiziŋ içine daldı.” dėdiler. Melik, yine vüzerāya baḳıp “Ne ʿaceb şeydir ki memleketimiziŋ derūnunda siyāh deryā bulunup onuŋ ḥayevānātından meyyit ḥayevān insanı yudup ḳaʿr-ı baḥre inġımās ėder. Bu günā türrehāt-ı bāṭıle hīc mesmūʿuŋuz oldu mu?” dėyip kemāl-i infiʿāl ile ḥükemāyı ṭard ve ʿAḳle’ye, “Vālidem, ne yapalım?” dėdi. ʿAḳle: “Benim sulṭānım! Bu māddeden ihtimām ėtmeyiŋ.[459] Bunlar nehy ėtdiğim muġallaẓātıŋ eklinden vāz geçmediklerinden ḥikmetlerini şaşırdılar. Yarın be-her-ḥāl bu giren adamı buluruz.” dėyü tesliye vėrerek ḳonağına

-32-

inip Seyfü ẕü’l-Yezen’i ḳuyudan çıḳarıp “Yarın büyük dīvān olacaḳdır. ʿAḳllarını şaşırabilsem ġayri maşlaḥatımız ḳolaylanır.” dėdi. Ol gėceyi ṣavıp ṣabāḥ olduḳda yanında olan geyiği bir baḳır ḳazġanıŋ[460] içine boġazlayıp ve ḳazġanıŋ ortasına bir altın hāvan[461] ḳoyup üzerine Seyfü ẕü’l-Yezen’i ḳāʾiman[462] durdurdu ve kendisi serāy-ı sulṭānîye gitdi. Vardıḳda işlerine baḳmaḳ üzere ḥükemāya iẕn vėrmekle ḳırḳ ḥakīm remllerini atdıḳlarında ḥayretde ḳalıp baḥr-i efkāra daldılar. Melik Ḳamrūn, ḥayretlerini görüp süʾāl ėtdikde

[458] Bu kelimedeki ikinci /ص / yerine Lex.’da /س / yazılıdır.
[459] (ايتمه يوك) şeklinde yazılmıştır.
[460] Lex. *vulg.* “kazan”.
[461] Lex. *vulg.* “havan”.
[462] Lex. *vulg.* “ḳāyim”.

“Efendim! Bu adamıŋ ḥālini ʿaḳl almaz. Zīrā bir altından daġ üzerinde durup daġıŋ dört eṭrāfından dāʾiran mādār ḳandan bir deryā olup ol deryāya baḳırdan beden çevrilmiş.” dėdiler. Melik, vüzerāsına baḳıp “Dünyāda altından daġ ve ḳandan deryā ve deryānıŋ bedeni baḳır olduğunu hīc işitdiğiŋiz var mı?” dėyü ıẕhār-ı ġażab ve ḥükemāyı dīvāndan ṭard ėdip ʿAḳle’ye, “Vālidem, şimdi maṣlaḥat size ḳaldı.” dėdikde ʿAḳle: “Sen ṣaġ ol, ben onuŋ ḳaydını görürüm. Ḫāṭır-ı şerīfiŋize bir şeyʾ gelmesin.” dėdi ve dīvān bozulmağla yėrine varıp Seyfü ẕü’l-Yezen’i olduğu yėrden indirip “Elḥamdülilllāh! Ḥükemānıŋ ʿaḳllarını şaşırdıḳ. Ġayri bir mühim maṣlaḥatımız ḳaldı. Faḳaṭ kitābı almağa bir çāre bulalım.” dėdi. “Yarın Melik Ḳamrūn ile kitābıŋ ziyāretine gideceğiz. Sen Ṭāmme ile bunda ḳal!” dėyip ḫāb-gāhına varıp yatdı.[463] Seyfü ẕü’l-Yezen, Ṭāmme ile ḳonuşurken Ṭāmme’ye yalvarıp “Aman yarın vālideŋ ile gidelim. Melik Ḳamrūn dīvānını seyr ü temāşā ėdeyim.” dėdi. Her ne ḳadar Ṭāmme “Ḳorḳarım şāyed bir derde teṣādüf ėdersek…” dėdiyse de ibrāmına dayanmayıp ʿışḳından sözüne uyaraḳ vālidesine varıp yalvardıḳda ʿAḳle: “Bu iş olmaz!” dėmiş ise de evlād ḥāli ʿacāyib olmağla sözünden çıḳamayıp ber-ā-ber götürülmesine riżā vėrip “Ammā maʿlūmdur ki kitāb-ı meẕkūr ṭılsımlı bir ḳubbede olup ve ḳubbeniŋ ortasında aşılmış bir ʿamūduŋ üzerine vażʿ olunmuş bir ṣundūğuŋ[464] içindedir ve cümlesi Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ ismiyle ṭılsımlı olduğundan Seyfü ẕü’l-Yezen gelip ḳubbeniŋ ėşiğine başdıḳda kitāb-ı meẕkūr ṣundūğile olduğu yėrde yėdi kerre[465] dönüp Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ yanına

-33-

varır. Ol vaḳt ḳapıda olan nübetciler,[466] Seyfü ẕü’l-Yezen’i iʿdām ėdip pārelerler. Şimdi ḳorḳarım getirdiğimde ḳubbeye girip başımıza belā getirir. Bu defʿa ḳalsın, ben kitābıŋ almasında ḳuṣūr ėtmem.” dėdi. Seyfü ẕü’l-Yezen, riżā vėrmeyip “Be-her-ḥāl onuŋla giderim ve vaṣıyyetinden ḫurūc ėtmem.” dėdikde ʿAḳle, Seyfü ẕü’l-Yezen’e sāyislere maḫṣūṣ olan esbābları giydirip ve eline yėm ṭobrasını[467] vėrip ṣuḥbetile getirdi. Melik Ḳamrūn’uŋ yanına vardıḳda “Efendim! Ben dün gėce Ġammāz’ıŋ bağırmasınıŋ sebebini taḥḳīḳ ė[t]diğimde[468] ḫayāl olup aṣlı olmadığını buldum. Bu cihetden fāriġu’l-bāl oluŋ ve bu gün māhıŋ ibtidāsı olup buyuruŋ kitābıŋ ziyāretine gidelim.” dėyip ḫāṭırını evhāmdan

[463] Yazma nüshada bu kısım için ayrıca başlık verilmiştir: “Seyfü ẕü’l-Yezen Melik Melik Ḳamrūn’uŋ dest-i esrinde girift olduğunuŋ beyānı”.
[464] Lex. *vulg.* “sandıḳ”.
[465] TDKÇS “kere”.
[466] TDKÇS “nöbetçi”. Men. *mb.* “nevbetçi” günlük kullanım “nöbetçi”.
[467] Lex. *vulg.* “torba”, Y. “torba” (31a/6).
[468]/ت / harfi yazılmamıştır. Yazma nüshada mevcuttur (31a/8).

tefrīġ ėtdikde erbāb-ı dīvānı ile ḳalḳıp alay ile kitābıŋ ziyāretine teveccüh ėtdiler. Seyfü ẕü'l-Yezen, ʿAḳle ile sāyis maḳāmında gidip kitābıŋ olduğu yėre va[r]dıḳlarında,[469] cümlesi piyāde olup ḳubbeye girip kitāba sücūd ėtdiler. Sücūdları uzatdıḳlarından Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ḫāṭırına böyle geldi ki "Bu kitābı alacaḳ olan Seyfü ẕü'l-Yezen sen misin yāḫūd değil misin ve sen olduğuŋ ḥālde bu vaḳtden başḳa vaḳt nice alabilirsin?" dėyip ḳubbeye girmeği ḳurup ḳubbeniŋ ḳapısına varıp ayağı ḳubbeniŋ ėşiğine vażʿ ėtdiği birle kitāb yėrinde yėdi kerre dönüp maḥallinden düşüp Seyf'iŋ ayağı altına geldi. Melik Ḳamrūn ile vüzerā ve ʿaskerleri sücūddan ḳalḳıp Seyfü ẕü'l-Yezen'e hücūm ėtdiler. Seyf, neye oġradığını bilip ḳılıcını çekip müdāfaʿa ėtmeğe başladı ve şecāʿatini ibrāz ėdip ol deryā-miṯāl ʿaskere ṣaldırdı. Her teveccüh ėtdiği ṭarafa yol bırağıp āteş gibi içlerinden girip çıḳar idi. Bu vech üzere ḳuşluḳdan ikindiye ḳadar dayanmış ise de Ḳamrūn'uŋ ʿaskeri keṯretinden Seyf'iŋ ṭāḳati ḳalmayıp ṣaġdan ṣola ṣallanmağa başladı. Taʿabından ṉāşī bir ölüye oġrayıp ayağı tüksüp düşdükde ḳalḳanlarını üzerine atıp girift ėdip Melik Ḳamrūn'a getirdiklerinde melik: "Yüzünü baŋa göstermeyiŋ! Derīn ḳuyuya götürüŋ ḳatl ėtmeksizin ipe baġlayıp ḳuyunuŋ yarısına ḳadar indiriŋ, bıraġıŋ!" dėyü emr ėyledi. Fermānı mücebince Seyf'i alıp işbu ḳuyuya

-34-

getirdiler. Ẕikr olunan ḳuyu, bir dağıŋ kenārında olup derīnliği altmış ḳulac ve ḳapağı otuz ḳınṭār[470] ḳurşun yüz seneden beri küşād olunmamış idi. Büyük cünḥalı olanlarıŋ onda çilesini tertīb ėderler idi. Ḳuyunuŋ ḳapağını ḳaldırdıḳlarında, içinden duman ve duḫān gibi buḫārāt-ı redi[ʾ]e[471]ʿınān-ı semāya irtifāʿ eyledi. Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ellerini ayaḳlarına baġlayıp ḳuyunuŋ ortasına ḳadar indirip ḳapısını ḳapadıp gitdiler.

(Seyfü ẕü'l-Yezen ḳuyudan ḫalāṣ olduğu ve [472] ʿĀḳışa-nām ecinnî ḫātūnuŋ geldiğini ve onuŋ da gelmesiniŋ sebebi ẕikrindedir)[473]

[469] /ر/ harfi yazılmamıştır. Yazma nüshada mevcuttur (31a/13).
[470] Lex. *vulg.* "ḳanṭār".
[471] Bu kelimede /ء/ harfi yoktur fakat bağlam gereği "redd" kelimesinin müennesi olan "reddiye" değil "kötü manasına gelen "redʾ" kelimesinin müennesi olan "redieʾ" okuyuşunun esas alınması gerektiği düşünülmektedir. Tabii ki kelime, VL "bir çeşit örtünmek" manasındaki "ridye" kelimesiyle de karşılanabilirdi. Ancak bağlamla ilişkilendirilememiştir.
[472] Bu kısımda ziyade bir /ـ/ harfi yazılmıştır.
[473] Bu başlık, yazma nüshada bu kısımda değil, akabinde gelen "rāvī ḥikāye ėder" kısmından önce muhtasar bir biçimde gelmiştir. "Seyfü ẕü'l-Yezen taḫlīṣ ėden ʿĀḳışa'nıŋ gelmesi beyānındadır - Rāvī nāḳl ėder ki" (32b/3-4).

Seyfü ẕü'l-Yezen, ḳuyuda ḳalıp gėce olduḳda kendisi ʿayn-ı ıżṭırārda olduğunu görüp dergāh-ı mücību[474]'d-daʿvāta niyāz u ilticā ve tażarruʿ u recā ėtmeğe başladı. Niyāz u duʿāsı eṣnāsında gördü ki ḳuyunuŋ esfelinden tā yuḳarıya ḳadar bir ṭarafı yarılıp [ḳuyunuŋ][475] ṭūlunda bir şaḫṣ ẓuhūr eyledi ve Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ başına eğilip öpdü. "Es-selāmu ʿaleyke yā Seyfe ẕe'l-Yezen! Bu diyār-ı müvaḥḥişeyi teşrīf ü teʾnīs eylediŋ! Ḫāṭır-ı şerīfiŋize bir şeyʾ gelmesin. Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleriniŋ imdādı size ėrişdi." dėyip Seyf'i bendden taḫlīṣ ve ḫāric-i biʾre çıḳarıp ḳoyduḳda Seyf, ürküp "Sen kimsiŋ ve beni nereden bildiŋ?" dėdi. Ol şaḫṣ: "Yā Seyf! Ben müʾmin ecinnîlerden bir ḫātūnum ve ismim ʿĀḳışa'dır. Benim saŋa gelmemiŋ sebebi, Şeyḫ ʿAbdu's-Selām ḥażretleriniŋ işāretidir." dėdi **<u>rāvīʾ ḥikāye ėder:</u>** Ḫātūn-ı meẕkūre, ṣāliḥ ü müʾmin ecinnî ṭāʾifesiniŋ beğzādelerinden olup ġāyet ḥusn ü cemāli var idi ki gören ʿışḳına esīr olurdu. Pes, mütemerrid ecinnîlerden Muḫtaṭıf-nām ecinnî ki Melik Efrāḥ medīnesine gelip kendine Şāme'yi almaḳ istedikde bālāda ẕikr olunduğu üzere Seyfü ẕü'l-Yezen yėtişip elini ḳaṭʿ ve Şāme'yi elinden taḫlīṣ ėtdiği ecinnî idi. Muḫtaṭıf-ı meẕkūr, ʿĀḳışa'yı gördükde ʿāşıḳ olup babasından istedi. Merḳūmeniŋ pederi, müdāfaʿasına muḳtedir olmadığından tezevvücüne riżā vėrmemiş ise de ʿĀḳışa ḳabul ėtmeyip "Beni bu bī-dīn-i cebbār ve kāfir ecinnîye nice tezvīc ėdersin?" dėyü babasına mürācaʿat ėtdikde "Biz ḥaḳḳından gelemeziz.[476] İmtināʿ ėtmeğe mecālimiz yoḳdur." dėdi. Ḫātūn gördü ki

-35-

pederinden ümīdi kesilmiş varıp evliyāʾ-i vaḳt, abdāl ṭāʾifesinden Şeyḫ ʿAbdu's-Selām-nām azīze ilticā ėtdiğinden Şeyḫ ʿAbdu's-Selām, ʿĀḳışa'ya "Seni Muḫtaṭıf elinden Seyfü ẕü'l-Yezen-nām kimseden ġayri ḳurtaramaz! Zīrā Seyfü ẕü'l-Yezen, merḳūmuŋ elini kesdiğinden mā-ʿadā ḳatli daḫi onuŋ eliyle olacağı levḥ-i maḥfūẓda müşāhedemiz oldu ve ḥālan[477] Melik Ḳamrūn medīnesinden derīn ḳuyuda maḥbūsdur. Yanına var, olduğu miḥnetden ḳurtar, yanıma getir!" dėdikde ʿĀḳışa gelip Seyfü ẕü'l-Yezen'i ẕikr ėtdiğimiz üzere ḳurtarıp ʿarż-ı ḥālini ėtdi ve omuzuna ḳaldırıp havaya pervāz olup Şeyḫ ʿAbdu's-Selām'ıŋ yanına getirdi. Vardıḳlarında Seyf, gördü ki nūrānîyü'ẕ-ẕāt müṭahherü's-ṣıfāt bir pīr-i nūrānî oturup edeb ile selām vėrip oturdu. Şeyḫ-i mümā ileyh, ʿĀḳışa'nıŋ ḳıṣṣasını naḳl ve müsāʿade ėtmesini tenbīh birle ḫayr duʿā ėdip ʿĀḳışa ile irsāl eyledi. ʿĀḳışa, Seyfü ẕü'l-Yezen'i omuzuna ḳaldırıp ufḳ-ı semāya ol ḳadar pervāz ėtdi ki Seyf eflākde olan

[474] /ب/ harfinin noktasının silinmiş olduğu düşünülmektedir. Yazma nüshada açıkça mevcuttur (32a/9).
[475] Bu kelime matbu nüshada mevcut değildir. Y. (32a/12).
[476] Y. "gelemeyiz" (32b/14).
[477] TDKÇS "hâlâ".

melāʾikiŋ tesbīḥini işitdi. Bir ḳāç sāʿatden ṣoŋra Muḫtaṭıf'ıŋ olduğu Cebelü'l-Ḳamer'e vüṣūl ve ecinnîniŋ serāyı pīş-gāhında bırağıp "Ben bundan ileri gitmeğe mecālim yoḳdur. Seni bunda intiẓār ėderim." dėyip Seyf'i irsāl eyledi. Seyfü ẕü'l-Yezen, serāyıŋ bedenine vardıḳda gördü ki serāy-ı meẕkūruŋ bedeni yiğirmi ḳulāc ḳadar mürtefıʿ ḳapısız olup girecek yėri olmadığından eṭrāfında geşt ü güẕār ėtmeğe başladı. Seyf, gezer iken bedeniŋ yuḳarısında birḳaç şaḫṣ nümāyān olup "Bize gel!" dėyü işāret ėtmeğe başladılar. Seyf, altlarına vardıḳda ḳuşaḳlarıyla peşkīr ve mendīl maḳūlesi şeyler birbirine baġlayıp aşağa şarḳıtdılar. Seyf, kendini ol ḳuşaḳlara baġladıḳda yuḳarıya çekip çıḳardıḳlarında içlerinde erkek yoḳ birḳaç yüz, çehreleri māh gibi ḥusn ü cemālde bī-naẓīr, mülūk u selāṭīniŋ duḫterleri bulunup "Merḥabā yā Seyf!" dėmeğe başladılar. Seyf: "Beni nereden bilirsiŋiz?" dėdikde "Çīn-i mā-Çīn pādişāhınıŋ ḳızı Nāhide isminde bu gėce uyur iken ʿālem-i rüʾyāda bir pīr-i nūrānî görür 'Yā Nāhide! Siziŋ ḫalāṣıŋız ḳarībdir. Yarın ʿala's-saḥar sizi istiḫlāṣ ėden Seyfü ẕü'l-Yezen-nām kimse gelir. Onu yuḳarıya alıŋ ki Muḫtaṭıf'ı ḳatl ve seni tezevvüc ėder.' dėr uyandıḳda cümlemize bu rüʾyāyı naḳl ėtdi. Gėcemiz bir sene mıḳdārında olup saḥar vaḳtinde

-36-

bedene geldik ve rüʾyānıŋ ḥaḳ olduğunu gördük. Allah ḥaḳḳıyçün Seyfü ẕü'l-Yezen sen misin? dėdiler. Seyf: "Evet, benim." dėdi. Bunlar ṣuḥbet ėderlerken baḳdılar ki siyāh buluṭ gökden görünüp eṣvāt-ı muḫavvifesinden ḳızlar kim olduğunu bilip Seyf'iŋ yanından firār ėtdiklerinde Seyf, kendisini yalŋız bulup buluṭ doġru yanına çekildiğini gördükde ecinnî Muḫtaṭıf olduğunu fehm ėdip ṣuḥuf-ı İbrāhīm ʿaleyhisselāmı oḳumağa başlayıp ḳılıcını çekdi. Ecinnî, sarayā vüṣūl birle zemīne nüzūl ėtdikde buluṭ heyʾetinden intiḳāl ve muḫavvif ü mühevvil ṣūrete girip bir de serāyında duran şaḫṣa diḳḳat ėdip bi-ʿaynihi elini ḳaṭʿ ėden insî olduğunu bildikde "Behey veledü'z-zinā! Sen buraya ḳadar nice vüṣūl bulduŋ?" dėyip Seyf'i telef ėtmek içün ṣol elini uzatdı. Seyf "Bismillāh yā cāh-ı İbrāhīmu'l- Ḫalīl!" dėyerek ḳılıcıyla merḳūmuŋ elini urup[478] ḳolunu bāzūsundan[479] cüdā eyledi. Ecinnî, yėre düşüp "Sen beni öldürdüŋ! Gel beni ṣol ʿaẕāb-ı elīmde bıraḳma, bütün bütün ḳatl ėt!" dėyü söyledikde Seyf merḳūmu öldürmesiyçün yanına varacağında[480] iraḳdan bir ṣadā işitdi ki "Ṣaḳın yā Seyf!" Yanına varma, cümlemizi helāk ėder!" Meğer ṣadā ṣāḥibi ʿĀḳıṣa imiş. Seyfü ẕü'l-Yezen, bir ṭarafa çekilip durduḳda ecinnîniŋ ayağından

[478] Bu kelime, metinde istisnasız "urmak" şeklinde geçmektedir. Ancak burada "vurup" şekliyle yazılmış yahut kelime başındaki /l/ silinmiş olabilir. Nitekim yazma nüshada da "urmaḳ" şeklindedir (34a/9).
[479] Lex. *vulg.* "bazı", TDKÇS "pazı".
[480] Matbu nüsha "varacağından" Y. "varacağında" (34a/11).

āteş çıḳıp başına ḳadar yaḳıp gövdesi külden bir yıġın gibi ḳaldı. Ol vaḳt, ʿĀḳışa gelip Seyfü ẕü'l-Yezen'e tehniye-i ġazā eyledi ve onda olan ḳızlarıŋ cümlesi yanına gelip elini başını öpüp teşekkür ėtdiler. Seyf, ʿĀḳışa'ya "Ben seniŋ işin gördüm. Şimdi benim işimi görmelisin." dėdikde ʿĀḳışa: "Efendim, buyuruŋ! Ben ṭāʿatiŋden çıḳamam ve şimden ṣoŋra Ḥaḳ teʿālānıŋ ʿahd ü mīṯāḳıyla seniŋle ʿaḳd-i uḫuvvet ėtdim." dėdi. Seyf: "Bunda olan ḳızları birer birer yėrlerine götür!" dėyü emr ėtdi. ʿĀḳışa, ḳızları birer ikişer götürmeğe başlayıp üç māh ḳadar naḳlinde ḳaldı. Ḳızlarıŋ cümlesini götürüp faḳaṭ Çīn-i mā-Çīn pādişāhınıŋ ḳızı Nāhide ki Seyfü ẕü'l-Yezen'i rüʾyāsında görüp "Sen onuŋ zevcesisin." dėyü rüʾyāda dėnilmiş idi. Seyfü ẕü'l-Yezen, ʿĀḳışa'ya "Bu ḳızı [dahi][481] götür!" dedikde Nāhide, aġlamağa başlayıp "Ben seniŋ zevceŋ olacağımı ʿālem-i rüʾyāda gelen adam baŋa vaʿd eyledi idi. Nice beni irsāl ėdersin?" dėdi Seyf: "Maʿāẕallāh! Ben Şāme'den evvel kimseyi tezevvüc ėdemem. Eğer ḳısmetiŋ var ise

-37-

nāʾil olursun." "Götür!" dėyü ʿĀḳışa'ya fermān eyledi, ḳızı alıp havaya pervāz ėtdikde Nāhide, baḳdı ki sözü ṭutulmadı. ʿĀḳışa'ya yalvarıp "Bir söz söyleyene ḳadar bekle!" dėdi. ʿĀḳışa durduḳda Nāhide dönüp "Yā Seyf! Sen benim ḫāṭırımı ḳırıp ʿālem-i ezelde olan vaʿd-i ezelîyi īfā ėtmeyerek ve memleketime cebran[482] irsāl ėtdiŋ. Dergāh-ı ẕü'l-celāl ḥażretlerinden niyāz ėderim ki seni memleketime başıŋ açıḳ ve yalın ayaḳ, bedeniŋ ʿuryān sevḳ ü tavṣīl eylesin!" dėdikde Seyf, oŋa dėdi ki: "Nisvān duʿāsıyla deryāda tekneler ġarḳ olamaz. Ben seniŋ memleketiŋe nice gelirim ve ne işim vardır?" "Var götür!" dėyü ʿĀḳışa'ya işāret ėtdikde ʿĀḳışa, Nāhide'yi götürüp geldi. Seyfü ẕü'l-Yezen'i Melik Ḳamrūn'uŋ medīnesine götürmek üzere omuzuna ḳaldırıp cevv-i semāya pervāz eyledi. Biraz müddetden ṣoŋra, zemīne indirip "Gel, seni[483] menbaʿu'n-Nīliŋ maḥallini seyr ü temāşā ėtdireyim." dėyip Cebelü'l-Ḳamer üzerine vażʿ ve yolu gösterip "Ben bundan ziyāde gidemem." dėyü Nīl'iŋ menbaʿına gönderdi. Seyf, yola revāne olup iki sāʿat ḳadar gitdikde dört mermer-i sümmāḳî[484] direkleriŋ üzerine binā olunmuş bir ḳubbe bulup be-her-ṭarafı açıḳ ve dört eṭrāfından iki direk, aralarından bir çay aḳar ki biri Seyḥūn ve biri Ceyḥūn ve biri Nīl ve biri Fırāt çaylarıdır. Bunlar cennetden aḳdıḳları ḥasebiyle aṣl ʿunṣurları bu ḳubbeniŋ altından çıḳar idi. Seyf, ḳubbeye girip ortasında murabbaʿu'ş-şekl bir peyke bulup üzerinde iki rekʿat namāz ḳılıp duʿā ėtdikden ṣoŋra çıḳıp ʿĀḳışa'ya gitdi.

---

[481] Y. (34b/11).
[482] TDKÇS "cebren".
[483] (سنه) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam ve yazma nüshadan (35a/8) hareketle bu şekilde yazılmıştır.
[484] Lex. *vulg.* "somāki".

Yanına vardıḳda kāhiline ḳaldırıp doġru Şeyḫ ʿAbdu’s-Selām ḥażretlerine götürdü. Şeyḫ, Seyf’i iʿzāz u ikrām ile yanına alıp ʿĀḳışa’ya dėdi ki: “Bu gėce Seyf mihmānımdır. Yarın gel, götür! Böyle vaṣıyyet ėderim ki Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ sözünden çıḳma ve kendiŋi ḳarndaş[485] eyle!” dėyü teʾkīd ėtdi. ʿĀḳışa gitdikde Şeyḫ ʿAbdu’s-Selām Seyf’e dėdi ki: “Benim oġlum! Bu gėce dār-ı ʿuḳbāya intiḳāl ėdeceğim. Vefāt ėtdiğimde beni deryā kenārına götür vaż̇ʿeyle! Ṣaġ ṭarafıŋda kefen ve ṣol ṭarafında kefene muḳtażī[486] olan levāzımātı bulursuŋ. Beni ġasl ü tekfīn ėdip namāzımı ḳıldığıŋda Ḥāḳ celle ve ʿalā tedbīrimi görür.” dėyü vaṣıyyet ėdip ẕikr ü tesbīḥ ėderek fecr vaḳtinde şeyḫiŋ alnı terleyip şehādet-i ḥaḳ getirip civār-ı Ḥaḳḳ’a intiḳāl eyledi.

-38-

Seyf, şeyḫi alıp deryā kenārına götürüp ḳoduḳda ṣaġ ṭarafında kefen ve ṣol ṭarafında ḥanūṭu bulup şeyḫi ġasl ü tekfīn ėdip ḳıblaya[487] dönüp “Eṣ-selātü ʿala’l-cenāzeti yā ʿibāda’llāh!” dėyü nidā ėtdikde çölden ve ṣaḥrādan mechūlü’l-evṣāf eşʿaş aġber ḫalḳ gelip namāzını ḳıldıḳda gökden büyük yeşil ḳuşlar gelip şeyḫi ḳaldırıp götürdüler. Seyf, bir mıḳdār oturduḳda ʿĀḳışa gelip Seyf’i omuzuna ḳaldırıp havaya pervāz ėtdi.

(Seyfü ẕü’l-Yezen ḥükemā-i sebʿanıŋ şehrlerine gitdiği ve Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ fesi[ni][488] evlādından aḫẕ ėtdiği beyānındadır)

ʿĀḳışa, Seyf’i götürür iken havada durup “Yā Seyf! Ḥükemā-i sebʿanıŋ memleketlerini saŋa seyr ėtdireyim mi?” dėdi. Seyf: “Evet, ʿınāyet ėdersin.” dėdikde ʿĀḳışa, zemīne inip “İşte bu Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ şehridir. Ben bunda seni beklerim. Sen git, seyr ü temāşā ėt de gel. Zīrā şehr-i meẕkūr, ṭılsımlı olduğundan ecinnîler yanına varamazlar.” Seyf, ʿĀḳışa’nıŋ yėrini belleyip şehre gitdi. Yaḳīn maḥalle vardıḳda gördü ki yėdi kişi birbiriyle muḥāvere-i şedīde ėderler. Ol muḥārebeleri eṣnāsında Seyfü ẕü’l-Yezen’i görüp “İşte bu adam māddemizde ḥākim olsun! Ne dėrse söziyle ḳāʾil olalım!” dėyü beynlerinde şarṭ ėderek yanına vardılar. Seyf: “Siziŋ māddeŋiz nedir? Söyleyiŋ!” dėdi. Onlar: “Pederimiz olan Ḥakīm Eflāṭūn vefāt ėtdikde mīrāṣında bir fes bıraḳdı ki ol fesi giymiş olan kimse ins ü cīnleriŋ gözünden pinhān olur. Her birimiz ‘Ben alayım.’ dėyerek muḥāveremiz muḥārebeye müncer oldu. Şimdi seni ḥākim naṣb ėtdik. Seniŋ ḥükmüŋ ile rāżīyız.” dėdiler. Seyfü ẕü’l-Yezen nefsinde dėdi ki: “Bu fes benden ġayri kimseye lāyıḳ değildir.” ve onlara

[485] Lex. *vulg.* “kardaş”.
[486] Lex. *mb.* “muḳtazı”.
[487] TDKÇS “kıble”.
[488] /ن / harfinin unutulduğu yahut noktanın tahrip olduğu düşünülmektedir.

dėdi ki: “Fes yanımda ḳalıp size bir oḳ atarım. Sizden her kim ibtidā oḳa gidip yetişe fes onuŋdur.” dėdi. Onlar Seyf’iŋ ḥükmünü beğenip fesi dest-i emānetine vėrdiklerinde Seyf, oḳu atıp onlar ḳoşaraḳ oḳa gitdiklerinde Seyf, fesi başına giyip oturdu. Merḳūmlarıŋ biri oḳa varıp aldıḳda fesi almaḳ içün Seyf’iŋ yanına geldiyse de gördü ki fesi yanında vedīʿa bıraḳdıḳları adam, ʿālem-i ġayb ricālinden olup şühūd[489] u ebṣārdan iḫtifā eyledi. Birbirine levm ü nedāmet ėderek hezār ġam ile şehre çekilip gitdiler. Seyf,

-39-

ḳazandığı seyr ü temāşā ile iktifā ėdip ʿĀḳışa’nıŋ yanına rücūʿ eyledi. Yaḳīn olduḳda ʿĀḳışa’yı daḫi imtiḥān ėtmek içün fesi giyip “ʿĀḳışa!” dėyü nidā ėtdi. ʿĀḳışa iltifāt ėdip kimseyi görmedikde “Ke-ennehū Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ fesini aldıŋ?” dėyü süʾāl ve Seyf: “Evet, aldım.” dėyip fesi çıḳarıp göründü. ʿĀḳışa tamam[490] feraḥ u sürūr ėderek keyfiyyetinden süʾāl ėtdi. Seyf, ḥıkāyeyi nice olduysa naḳl ėtdiğinde “Gel, seni dīğer şehre götüreyim.” dėyip ḳaldırıp dīğer şehre vardığında yine duḫūlünden memnūʿ olduğunu beyān ėdip Seyf ʿĀḳışa’nıŋ maḥallini belleyerek gitdi. Altı yėdi sāʿat vardıḳdan ṣoŋra şehre vüṣūl ve ayağını ḳapısına ḳoduḳda ḳapıda elinde boru bir put mevżūʿ olup hemān ʿaẕīm ü mehīb[491] ṣadā çıḳardıḳda kapınıŋ nübetcileri ayağa ḳalḳıp Seyf’i girift birle ellerini baġlayıp ḥākimlerine götürdüler. Ḥużūruna vardıḳda söyletdirmeksiziŋ tersāne nāẓırı ʿAbdu’l-Ḳuddūs nāmında bir adama teslīm ve “Bunu yanıŋa götür, ḥabs ẹyle! Yarın ʿala’s-saḥar bir ṭobraya vaż‘ birle bir ḳayığa taḥmīl ve serāyıŋ pençereleri[492] taḥtına götür! Ben saŋa mendīlim ile işāret ėtdiğimde deryāya endāḫt eyle!” dėyü emr vėrdi. ʿAbdu’l-Ḳuddūs daḫi Seyf’i alıp tersāneye götürüp elleriyle ayaḳlarını bir aġaca baġlayıp bırağıp maḥalline vardı. Pes Seyf, bu ḥālet-i kerīhe ile ḳalıp gėce olduḳda ʿallāmu’l-ġuyūb ve kāşifu’l-kürūb ḥażretlerine duʿā ve niyāza başladı. Gėceniŋ yarısı olduḳda gördü ki ʿAbdu’l-Ḳuddūs yanına geldi ve başını öpüp baġını küşād ėtdikden ṣoŋra “Yā Seyfe ẕe’l-Yezen! Baŋa dīn-i mübīniŋ yolunu göster!” dėdi. Seyf: “Sen beni nereden bilirsin ve kelimeniŋ sebebi nedir ve ḥākimiŋiz ile ʿadāvetime mūcib olan şey nedir?” dėdikde ʿAbdu’l-Ḳuddūs: “Efendim, bizim ḥākimimizde bir ḫātem vardır ki elinde iken herkese ḳaṣd ẹdip boynuna işāret ėderse ol kişiniŋ başı kesilip zemīne ġalṭān ėder ve bu ḫātemiŋ sebebiyle ʿāleme tecebbür ü tesalluṭ[493] ėdip ʿazl ü ḫalʿı mümkin olmadı. Pes, ʿulūm-ı esrārda gördü ki ḫātem-i meẕkūr

[489] KLÇS “şühut, şühud”.
[490] Lex. *mb.* “temām” *vulg.* “tamam”; *mb.* “tamam, tamamla-, tamamlan-, tamamlandır- vb.”.
[491] Lex. *vulg*. “mühīb”.
[492] Lex. “pencere”.
[493] TDKÇS “tasallut”.

bir ġarīb ü ʿābir-i sebīl Seyfü ẕü'l-Yezen nāmında bir adam gelip ol ḫāteme mālik olur, dėyü taḥaḳḳuḳ ėtdiğinden ḳapıda olan ṭılsımı īcād ve sizi ol vech ile girift ėtdiler. Bendeŋiz bu gėce uyur iken

-40-

vāḳıʿamda: Elinde āteşden bir oḳ pīr-i nūrānî gelip 'Yā ʿAbdu'l-Ḳuddūs! Baġlı olan adam ṣuleḥā-i vaḳtdendir. İsmi Seyfü ẕü'l-Yezen'dir. Şimdi ḳalḳ, bağını küşād ve dīnine duḫūl birle ḫalāṣına saʿy ėyle! Eğer iṭāʿat ėtmezseŋ, seni bu oḳ ile ḳatl ėderim!' dėyü tenbīh eyledi. İşte geldim. Baŋa dīniŋi taʿrīf eyle!" dėdikde kelime-i şehādeti telḳīn ve şeref-i İslām ile müşerref olduḳda ḥākimiŋ emrini ne gūnā tedbīr ėdeceklerini ḳurmağa başladılar. ʿAbdu'l-Ḳuddūs dėdi ki: "Bende bir Mecūsî cāriye vardır. Oŋa dīn-i İslām ʿarż ėdelim. İmtināʿ ėderse onu deryāya atalım!" dėdikde bu maʿnāyı beğenip cāriyeyi iḫżār ve İslām'ı ʿarż ėdip ḳabūl ėtmediğinde ṭobrayı ḳoyup ṣabāḥ olduḳda ḳayıġa taḥmīl ve Seyf ile ʿAbdu'l-Ḳuddūs bile binip ḥākimiŋ oturduğu serāyıŋ altına vardılar. Ḥākim pençerede oturup ve ḫalḳ, ʿālim melikiŋ düşmeni ḳatl olunacaḳdır, dėyü seyr ü temāşāya çıḳıp ʿAbdu'l-Ḳuddūs'uŋ ḳayığı göründükde ḥākim, elini pençereden çıḳarıp mendīl ile işāret ėdeyim, dėrken ḫātem elinden çıḳıp deryāya düşdükde hezār ġam u ḥasret ile pençereden ḳalḳıp gitdi. ʿAbdu'l-Ḳuddūs, ṭobrayı atıp mekānına gitdikde Seyf'e dėdi ki: "Ben saŋa şehre bir daha gir dėyemem. Saŋa bir ḳayıḳ vėrip irsāl ėderim. Lākin seniŋ ẕaḫīreŋ tükenirse geçinmek içün saŋa balıḳ avlamasını öğredirim." dėdi. Ava iḳtiżā ėden āletleri çıḳarıp deryā kenārına bile gidip keyfiyyetini gösterip birḳaç balıḳ avladılar. Baʿdahū balıḳlarıŋ aytlayıp[494] pişirmesini gösterip "Temīz eyle de bize gel!" dėyü sipāriş ėdip gitdi. Seyfü ẕü'l-Yezen, balıḳları temīzlerken balıḳlarıŋ biriniŋ ḳarnında bir ḫātem ẓuhūr eyledi. Seyf'iŋ ḫāṭırına bir şeyʾ gelmeyip balıḳları temizleyip ʿAbdu'l-Ḳuddūs'uŋ yanına gidip ḫātemi gösterdikde ʿAbdu'l-Ḳuddūs: "Bu ḥākimimiziŋ ḫātemidir. ʿAcebā bu balıḳda nice bulunmuş?" dėdi. Seyf bu sözü işitdiği birle "Elbette ben ḥakimiŋ yanına varırım." dėmeğe başladı. ʿAbdu'l-Ḳuddūs, riżā vėrmeyip "Şāyed bu ḫātem onuŋ ḫātemine beŋzer. Seniŋ gitmeŋe riżām yoḳdur." dėyü her ne ḳadar muḥāvere ėtdiyse de müfīd olmayıp Seyf, ayaḳ başıp "Be-her-ḥāl giderim!" dėyü ʿinād ėtdiğinde "Var, yalŋız git! Ben seniŋle gidemem!" dėyip oŋa bir ḳayıḳ vėrip Seyf'i yalŋız gönderdi. Seyfü ẕü'l-Yezen doġru şehre

-41-

[494] Lex. *mb.* "aytlamaḳ" referans *mb.* "ayırtlamaḳ".

gidip ḳapısını ayağıyla başdıḳda üzerinde olan put ber-sābıḳ naʿre çaldıḳda nübetciler Seyf'i ṭutup ḥākime götürdüler. Yanında vardıḳda ḥākim gördü ki dünki ṭutulan ve deryāya atılan adam imiş. "Sen dünki gün deryāya atdığımız adam değil misin? Nice bu gün geldiŋ dėdikde Seyf: "Ol dėdiğiŋ adam benim. Lākin rabbim celle ve ʿalā ḥażretleri baŋa necāt buldurdu. Eğer dīn-i İslām'a girerseŋ fīhā yoḳ ʿinād ėdersen elimde olan ḫātem ile seni iʿdām ėderim." dėdi. Ḥāżır olan vüzerā ve aʿyān bu sözü işitdikleri birle ḥākime baḳıp "Seniŋ ḫātemiŋ nerede?" dėyü süʾāl ėtdiklerinde ḥākim: "İçeride, alıḳoydum." dėdiyse de merḳūmlar, ḥākimi sevmediklerinden ḫātem içün baḥṣ u süʾālde diḳḳat ėtdiler ve Seyf'e dėdiler ki: "Seniŋ elinde olan ḫātem ile boynuna işāret ėt!" Seyf, rāżī olmayıp dīn-i İslām'ı ḳabūl ėderse ḳatle müstaḥıḳ değildir." dėyip dīn-i İslām'ı tekrār ʿarż ėtdikde "Ben dīn-i ābāʾ ve ecdādımı terk ėdemem!" dėyü cevāb vėrmekle Seyf, ḫātem ile işāret ėdip başı bedeninden cüdā oldu. Vüzerā ve aʿyān ayağa ḳalḳıp "Biz senden ġayri kimseyi ḥākim istemeziz!" dėyip Seyfü ẕü'l-Yezen'i taḫt-ı salṭanata iclās ve cümlesi fermāna inḳıyād ėdip bīʿat ėtdiler. Seyf, yėdi gün onlar ile ḳalıp yėdinci gün ahāliyi yanına cemʿ ve "Benim işim vardır. İḳāmetim mümkin değildir." dėyip ʿAbdu'l-Ḳuddūs'u getirtdirip ṭılsılmlı ḫātemi eline iʿṭā ve memlekete ḥākim naṣb ėdip cümle ahāliye vedāʿ ve "Ṣaġ ḳalır isem size gelirim." dėyerek ʿĀḳışa'nıŋ olduğu yėre çekilip gitdi. ʿĀḳışa'ya vardıḳda baḳdı ki āteş üzerinde duran adam gibi intiẓārda olup hezār evhām u efkār ile meşġūle buldu. Seyf'i gördükde "Cānım, sen nerede ḳaldıŋ?" dėyerek ḳucağına alıp ḥāl ü keyfiyyetden süʾāl ėtdi. Seyf vüḳūʿ bulan ḥıkāyeyi naḳl ėtdikde "Ben seni bir daha başḳa yėre götürmem. Ben seniŋ içün ḫavf ėderim. Zīrā[495] seniŋ ṭāliʿiŋ ġavġālıdır.[496] Gel seni götürdüğüm yėrden çevireyim." dėdikde Seyf, rāżī olmayıp "Be-her-ḥāl dīğer şehrleri gezdir!" dėdiyse de ʿĀḳışa, sözünü diŋlemeyip omuzuna refʿ ėdip havaya pervāz ėtdi. Seyf, her ne ḳadar leṭāfetle ve yā ḫuşūnetle söz söylediyse de bir cevāb vėrmeyip doġru

-42-

Melik Ḳamrūn'uŋ medīnesine götürüp derūn-ı şehre bırağıp "ʿAleyke's-selām küllemā nāḥa'l-ḥamām."[497] dėyip gitdi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ Melik Ḳamrūn memleketine ʿavdet ėtdiği ve Tārīḫu'n-Nīl'i alıp Ṭāmme ile vüḳūʿ bulan ḳażıyyesi)

[495] /ز/ harfinin noktası tahrip olmuştur.
[496] Lex. *vulg.* "ḳavga".
[497] "Güvercin öttüğü sürece selâm üzerine olsun".

Seyfü ẕü'l-Yezen, ʿĀḳıṣa gitdikden ṣoŋra doġru ʿAḳle'niŋ evine varıp ḳapıyı çaldı. Meğer ol vaḳt Seyfü ẕü'l-Yezen Ṭāmme'niŋ ḫāṭırına gelip aġlamağa başlayıp vālidesine dėdi ki: "Sen Seyfü ẕü'l-Yezen benim zevcimdir, dėyü ḳadīmden beri vaʿd ėtdiŋ. İşte Seyfü ẕü'l-Yezen gitdi. Seniŋ sözüŋ nerede ḳaldı?" dėdikde ʿAḳle: "Behey ḳızım! Seyfü ẕü'l-Yezen içün düşünme. Be-her-ḥāl seni tezevvüc ėder." dėyü cevāb vėrdiyse de ḳız, iltifāt ėtmeyip Seyf'e mütemekkin olan ʿışḳına bināʾan aġlamağa başlayıp vālidesiyle muḥāvere ėder iken ḳapı çalındı. ʿAḳle, Ṭāmme'ye dönüp "Onuŋ ḫāṭırasıyçün başımızı aġrıtdığıŋ adam işte ḳapıya geldi. Var, ḳapıyı aç!" dėdikde Ṭāmme sürʿat ile gidip ḳapıyı açıp Seyfü ẕü'l-Yezen'i gördükde sürūrundan bī-hūş olup ne ėdeceğini bilmeyerek ḳucağına alıp içeri götürdü. Seyf, ʿAḳle'niŋ yanına duḫūl ve başını öpüp vüḳūʿ bulan ḥavādiṯ-i ʿacībesini naḳl ve Ḥakīm Eflāṭūn'uŋ fesini aldığını ifāde ėtdikde ʿAḳle, hezār meserret ėdip "Şimdi Tārīḫu'n-Nīl'iŋ alınması āsān oldu." dėyerek ol gėce ḳonuşaraḳ yatdılar. Çūnki dördüncü gün māhıŋ ibtidāsı olup ʿādetleri üzere kitābıŋ ziyāretine gideceklerinden ʿAḳle, Seyfü ẕü'l-Yezen'e ḫaber vėrip dėdi ki: "Biz Melik Ḳamrūn ile kitābıŋ yanına varıp sücūd ėtdiğimizde sen fesi giyip ḳubbeye duḫūl ve kitābıŋ nerede olduğunu gördükde al, çıḳ!" dėyü tenbīh eyledi. Seyfü ẕü'l-Yezen onuŋla gidip serāya vardıḳlarında Melik Ḳamrūn, ʿaskerleriyle binip kitābıŋ ziyāretine vardılar. Ḳubbeye vüṣūl bulduḳlarında melik, cemāʿatiyle kitāba sücūd ėtdiler. Seyfü ẕü'l-Yezen, sücūdlarını gördükde Eflāṭūn'uŋ fesini giyip ḳubbeye girip kitāb vażʿ ėolunduğu maḥalle vardı. Kitāb ʿamūd üzerinde yėdi kerre dönüp

-43-

Seyf'iŋ ayaḳları altına geldi. Seyf, kitāb-ı meẕkūru alıp hemān ḳoynuna ḳoyup gitdi. Melik Ḳamrūn, kitābıŋ gürültüsünü işidip adamlarıyla sücūddan ḳalḳdıḳlarında ne kitābı ve ne aḫẕ ėdeni görüp melik tācını zemīne atıp ve ṣaḳālını yolup yüzünü ururaḳ biŋ ḥasret ile serāyına indi. Pes Seyfü ẕü'l-Yezen, kitābı aldıḳda doġru ʿAḳle'niŋ evine gidip ʿAḳle daḫi geldikde tehniye ėdip ʿayş[498] u ʿişretde aḫşama ḳadar oturdular. Gėce olduḳda Ṭāmme Seyfü ẕü'l-Yezen'e gelip dėdi ki: "Elḥamdülillāh! Sen merāmıŋa vāṣıl olduŋ. Şimdi benim maṣlaḥatım ḳaldı ki beni tezevvüc ėdersin.[499] Zīrā vālidem ben seniŋ zevceŋ olduğumu söyledi." dėdikde Seyfü ẕü'l-Yezen: "Maʿāẕa[llā]h![500] Ben Şāme'yi tezevvüc ėtmeden kimseyi tezevvüc ėdemem! İnşāa[llā]h[501] Şāme'yi aldığımda seni daḫi alırım." dėdi.

[498] Lex. *vulg.* "ʿīş".
[499] Y. "edesin" (40b/14).
[500] Lafzatullah /ه/ şeklinde yazılmıştır.
[501] Lafzatullah /ه/ şeklinde yazılmıştır.

Ṭāmme: “Ne olmayacaḳ sözdür! Ẕikr ėtdiğiŋ Şāme ne gididir? Benim Şāme’ye ne ʿalākam vardır? Be-her-ḥāl beni tezevvüc ėtmezseŋ bundan gidemezsin!” dėyip muḥāvereleri uzanıp birbiriyle çekişerek her biri bir ṭarafa çekilip yatdılar. Seyfü ẕü’l-Yezen, Tārīḫu’n-Nīl kitābı ile Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ fesini başı altına ḳoyup yatdı. Ṣabāḥ olduḳda Seyf, uyanıp kitāb ve fesi aradıḳda ikisini daḫi bulmadığından hemān çaġırmağa başlayıp Ṭāmme’den süʾāl ėtdikde “Onlar bendedir. Beni tezevvüc ėt ve illā onları saŋa vėremem!” dėdi. Seyf, darılıp ʿAḳle’ye şikāyet ėtdikde ʿAḳle, her ne ḳadar eşyā-yı meẕkūreyi Seyf’e redd ėtmesine Ṭāmme’yi ilzām ėtdiyse de muṭlaḳā ışġā ėtmeyip “Ya beni tezevvüc ėtsin yāḫūd eşyāsını vėrmem!” dėyü sözünde durduḳda Seyf, ġażab-nāk olup ḳapıyı açıp çıḳa gitdi ve Şeyḫ Ciyād ḥażretleri irşādıyla güneşe müsellaṭ olan ḳuşa varmaḳ ḫulyāsıyla şehrden çıḳıp yola revān oldu. Gelelim Ṭāmme’ye, şiddet-i ġażabından Melik Ḳamrūnuŋ yanına varıp “Efendim, kitābıŋızı alan adam şimdi şehrden çıḳdı. Ele getirmek merāmıŋız varsa taʿḳīb ėdiŋ!” dėdikde tėz elden Melik Ḳamrūn ʿaskeriyle binip Seyf’i taʿḳīb ėtdiler. Seyf, bunları iraḳdan görüp ḳażıyyeyi fehm ėdip ḳoşmağa başladı. Onlar ardından ḳoşaraḳ yėtişmeğe ḳarīb olduḳlarından

-44-

Seyf, ol mürġa vüṣūl bulup tüyleri arasında gizlendi. Müsebbibü’l-esbāb irādetiyle güneşiŋ ġurūbuna teṣādüf ėdip ḳuş uyanıp doġru güneşi yutmağa ṣaldırdı. Melik Ḳamrūn, deryā kenārına gelip Seyfü ẕü’l-Yezen ervāḥ-ı ṭayyāre gibi dīğer yaḳaya kuş ile intiḳāl ėtdiğini gördükde hezār ḥasret ile memleketine dönüp gitdi. Seyfü ẕü’l-Yezen, ḳaraya vüṣūl bulduḳda ḳuş üzerinden inip Şeyḫ Ciyād’ıŋ yanına varıp girdikde selāmetle tehniye ėdip başından gecen aḥvāli naḳl ėtdikde tesellī vėrip “Muġayyebāt-ı ilāhiyyeniŋ keşfi ḥarām olmayaydı ḥaḳḳında muḳadder olan vüḳūʿāt-ı ġarībeyi birer birer naḳl ėderdim. Ḳasāvet çekme, ṣoŋu ḫayrlıdır.” dėyip ḫāṭırını cebr ėtdi ve “Bu gėce ben dār-ı beḳāya intiḳāl ėdeceğimden Şeyḫ ʿAbdu’s-Selām ḥażretlerine muʿāmele ėtdiğiŋ gibi ol vech ile saʿy eyle! Baʿdahū, selāmetle memleketine teveccüh ėt!” dėyip gėce olduḳda ẕikr ü tesbīḥ ile meşġūl ḳalıp fecr vaḳtinde Şeyḫ Ciyād’ıŋ alnı terleyip şehādet-i ḥaḳ getirerek teslīm-i rūḥ eyledi. ʿala’ṣ-ṣabāḥ Seyfü ẕü’l-Yezen, şeyḫi alıp deryā kenārına götürdükde ṣaġ ṭarafında ḥāżır kefen ve ṣol ṭarafından cünnet-i ḥanūṭu bulup ġasl ü tekfīn ėtdikden ṣoŋra “Eṣ-ṣalātu ʿala’l-cenāzeti yā ʿibādallāh!” dėyü nidā ėtdikde çölden mechūlü’l-evṣāf ḫalḳ gelip namāzını ḳıldılar ve deryā kenārında mezārını ḳazıp defn ėtdikden ṣoŋra gelen adamlar gidip Seyf daḫi esbine süvār ve mütevekkelan ʿala’s-Settār geldiği yoldan revāne oldu ve Melik Efrāḥ’ıŋ memleketine yüz çevirdi. Seyf’i yolda bırağalım.

(Vaḥşü'l-Felā Tārīḫu'n-Nīl kitābını getirmeğe gitdikde Melik Efrāḥ ile Saʿdūnu'z-Zencî beynlerinde vüḳūʿ bulan ḥavādiṯiŋ tafṣīli beyānındadır)

Bālāda ẕikr ü beyān olunduğu üzere, gėce ḳarāŋuluġunda kimseniŋ ḫaberi olmayaraḳ Şāme ve Saʿdūn, Vaḥşü'l-Felā'dan ayrılıp mekānlarına gitdiklerinde Vaḥşü'l-Felā, bütün gitmiş olduğundan ʿala's-saḥar Saʿdūn-ı Zencî Vaḥşü'l-Felā'yı arayıp bulmadıḳda Melik Efrāḥ'ıŋ serāyına gidip "Siz benim aġamıŋ telef olmasına sebeb olduŋuz ve illā Tārīḫu'n-Nīl dėdikleri kitāb dünyāda mevcūd değildir. Aġrāż-ı

-45-

fāsideŋiz icrāsıyçün müstaḥīl olan şeyʾi aġamdan istediŋiz! Ne dėmekdir ki siziŋ duḫteriŋiz içün gāh başımı ve gāh Tārīḫu'n-Nīl'i isteyip aġamıŋ telefine saʿy ėdiyorsuŋuz? Eğer benim aġama bir şeyʾ olursa ve yāḫūd dönüp gelmezse memleketiŋizi başıŋıza yıḳıp sizden bir cān ṣaġ bıraḳmam!" dėyü her ne ḳadar söylediyse söyleyip maḥalline gitdi. Melik ile Saḳardīs, baḥr-i ḥayrete dalıp ḫavflarından ḥāllerini şaşırdılar. Her gün Saʿdūn, ṭaşraya çıḳıp Vaḥşü'l-Felā'yı gözedip içeri girdikde Melik Efrāḥ'a varıp tehdīd ü vaʿīd ėderdi. Bu ḥāl ile birḳāç māh geçdikde Vezīr Saḳardīs, Şāme'niŋ defʿine bir çāre bulup Şāme'yi Seyfü'r-Raʿd'a taʿrīf ü tertīb ėtmesi ḫāṭırına gelip birāderi olan Siḳardiyūn ki Seyfü'r-Raʿd'ıŋ vezīri olduğu bālāda beyān olunmuş idi. Oŋa bir mektūb yazıp Vaḥşü'l-Felā'nıŋ ibtidā-yı emrinden āḫirine[502] ḳadar beyān u taḳrīr ve Kitābu'n-Nil getirmesine gidip bir daha gelmeyeceğini ve Saʿdūn'uŋ fitnesinden emīn olmadıḳlarını bildirip Şāme'niŋ ḥusn ü cemālini daḫi taʿrīf ėdip "Duḫter-i meẕkūre, Seyfü'r-Raʿd'dan ġayri kimseye lāyıḳ değildir. Zīrā aḥsen ü cemālde naẕīri yoḳdur. Be-her-ḥāl tezevvüc ėdip Saʿdūn'uŋ āteşini söndürelim." dėyü mektūbu taḥrīr ve kendi muʿtemed adamlarıyla birāderine irsāl eyledi. Mektūb, Siḳardiyūn'a vāṣıl olduḳda Şāme'niŋ ḥusn ü evṣāfına bire biŋ ḳatıp Seyfü'r-Raʿd'a varıp zemīni būs ėdip Vaḥşü'l-Felā ve Saʿdūn'uŋ ḳażıyyelerini ʿarż ėtdikden ṣoŋra Şāme'niŋ ḥusn ü cemālini öyle ẕikr ėtdi ki Seyfü'r-Raʿd görmeden Şāme'ye ʿāşıḳ oldu. Gününde büyük ėlçi tertīb ėdip biŋ nefer ʿasker maʿıyyetine ḳatıp Şāme'yi pederinden alıp getirmeleriyçün Melik Efrāḥ'a irsāl ėtdi. Ėlçi-yi meẕkūr yola revān olup birḳaç gün seferden ṣoŋra Melik Efrāḥ'ıŋ şehrine taḳarrüb ėtdikde Melik Efrāḥ, ḫaberini alıp vüzerā ve aʿyān-ı devleti mülāḳatına irsāl ve ḫāric-i şehrde ʿaẕīm żıyāfet tertīb ėdip ol gėce, şehriŋ ṭaşrasında ėlçiyle betūtet ėdip ve ʿala's-saḥar alayı tertīb ėdip ṭanṭana ile serāya getirip melike ḳavuşup iskemleye orturdu. (Pes) Saʿdūn-ı Zencî, ėlçiniŋ ḳudūmunu işidip ne

[502] Lex.'da zarf kullanımı olan "āḫir(ı1)" maddesinde, "āḫiru'l-emr" şeklinde bir eşdizim örneği mevcuttur.

sebebe mebnī geldiğini bilmek içün serāya vardıḳda Melik Efrāḥ ile cümle ḥāżır olanlar ayağa ḳalḳıp taʿẓīm

-46-

ėtmişler ise de ėlçi kibr ü naḫvetinden[503] ṉāşī ḳıyām ėtmedi. Saʿdūn söze gelip "Ḥāżır olanlar baŋa ḳıyām ėdip bu kebīru'n-nefs, ʿucba müstaġraḳ adam niçün ḳıyām ėtmedi ve ne maṣlaḥat içün geldi?" dėdikde ėlçi: "Sen kimsiŋ ki ben saŋa ḳıyām ėdeyim! Ben pādişāh-ı zamān Seyfü'r-Raʿd ḥażretleriniŋ ėlçisiyim ve Şāme'yi almaḳ içün geldim." dėdikde Saʿdūn, bī-ḥuẕūr olup "Seni ve seniŋ pādişāhıŋı fülān[504] u fülān ėderim! Şāme'yi nice alırsın? Ol benim aġamıŋ zevcesidir. Sen ne dėyorsun?" dėdikde ėlçi ayağa ḳalḳıp ḳılıcını çekip "Vallāhi eğer Melik Efrāḥ ile bu muʿteber dīvānıŋ iḥtirāmı olmayaydı, seni bu ḳılıc ile ḳatl ėderdim" dėyip yine ḳılıcını ḳınına çevirip oturduysa da Saʿdūn: "Ḳılıcını çekip meclisiŋ iḥtirāmını ṣayıp ḫavfından ṉāşī yine ḳınına çeviren adam yemīn ėdemez! Adam oldur ki ḳılıcını böyle çekip seniŋ gibi ʿadīmu'l-ḥayā mütekebbiriŋ başını kesdirdip" ėlçiniŋ başını urup zemīne düşürdü. Melik Efrāḥ ve dīvānda olanlara dehşet gelip baḥr-i ḥayrete dalmış ise de Vezīr Saḳardīs, mekr ü ḥīlesini elden bıraḳmayıp Melik Efrāḥ'a dėdi ki: "Ne dėmek olsun ki seniŋ ḥużūrunda Seyfü'r-Raʿd gibi bir pādişāh-ı ʿaẓīmiŋ ėlçisi ḳatl olunup da sen sükūt ḥāletiyle ḳalırsın ve şol veledü'z-zināyı ʿaskerine kılıc yėmi ėtmeyesin? Eğer sen ḥaḳḳından gelmezseŋ ben Seyfü'r-Raʿd'a bildiririm seniŋ ʿömrünü ḫarāb ėder!" Melik Efrāḥ, vezīriŋ kelāmından müteʾeṩṩir olup çaġırmağa başlayıp ʿaskerini Saʿdūnu'z-Zencî'ye teslīṭ[505] ve "Bu bī-edeb adamı pārça pārça ėdiŋ! Ne baḳıyorsuŋuz?" dėyerek ḥayḳırmağa başladı. Ḥāżır olan ʿasker Saʿdūn'a hücūm ėtdiklerinde Saʿdūn daḫi ḥāżır bulunup müdāfaʿaya başladı. Biri biri üzerine düşürüp serāyıŋ ḳapısına vardı. Çūnki Saʿdūn-ı Zencî'niŋ şecāʿati maʿlūm ve ḫalḳ derūnlarında merkūz olan ḫavflarından ṉāşī öŋünden ṣavuşup her kime hücūm ėdeyim dėrse oŋa yol vėrip doġru züḳāğa[506] çıḳdıḳda köleleri daḫi ḫaber alıp yėtişdiklerinde ʿaskere girişip şehriŋ ḳapısına ʿazīmet birle muḥārebe ve mużārebe ėderek ṭaşraya çıḳdılar Melik Efrāḥ, vezīriŋ ilḥāḥıyla eṭrāf u eknāfdan nefīr-i ʿām celb ėdip Saʿdūn'uŋ üzerine hücūm ve keṩretlerinden ʿaḳlını şaşırdığından bir daġıŋ kenārına varıp arḳasını daġa

-47-

[503] "naḫvet" kelimesinde /و / ve /ت / arasında bir /س / ziyade yazılmıştır.
[504] Lex. *vulg.* "filan".
[505] Lex. *vulg.* "taslīt".
[506] Lex. *vulg.* "soḳaḳ".

dayandırdı ve muḥārebeyi öŋ ṭarafında ḥaṣr ẹ̇tdi. Gėce olduḳda ʿasker dağılıp istirāḥat vėrdiklerinde üzerine meteris ḳazıp nefsini taḥṣīn ėtdi ve zād u ẕaḫīresi olmadığından ẓalām-ı leylde kölelerinden bir ḳaçını yollayıp şuradan buradan bulduḳlarını yaġmalayıp getirdiler. Ṣabāḥ olduḳda yine ʿasker seyl-i bārān gibi hücūm ėdip muḥārebeye başladılar. Saʿdūn-ı Zencî gāh ṭaşraya çıḳıp ʿaskeriŋ ṣaflarını bozup maḥalline rücūʿ ve gāh meteris verāsından müdāfaʿa ėdip kendini ḥıfẓ ẹ̇derdi. Gėce olduḳda her biri dīğerden çekilip istirāḥate oturduḳlarında yine Saʿdūn adamlarını yollayıp zād u ẕaḫīreyi tedārik[507] ėtdirdi. Ḥāṣılı, bu vech ü̇zere Saʿdūn, daġıŋ irtifāʿıyla altında taḥaṣṣun ėdip gündüzlerde muḥārebe ve mużārebe ile iştiġāl, gėcelerde ẕaḫīre ḫuṣūṣunu görmeğe ṣarf-ı bāl ėdip üç dört māh ḳadar muḥāṣara ve muḥārebeleri mümted oldu.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ Melik Efrāḥ memleketine rücūʿ ėtdiğiniŋ beyānı)

Bir gün Saḳardīs Melik Efrāḥ'a dėdi ki: "Mādām ki siz Saʿdūn'a kısmet vėrip gündüz muḥārebe ve gėce istirāḥat ėdip Saʿdūn'a müsāʿade ėtmek gibi fāṣıla vėrmekde olur iseŋiz bizim ʿaskerimiziŋ cümlesi telef olur da Saʿdūn'uŋ ḥaḳkından gelemeziz. Reʾy ü tedbīr oldur ki muḥārebemiz gėce ve gündüz müstemir[508] olup ʿaskerimizi iki bölüğe taḳsīm ėdip rāḥat vėrmediğimizde be-her-ḥāl yorulup aḫẓına veyā ḳatline tevaṣṣul ėderiz." dėdi. Melik Efrāḥ bu ḫuṣūṣlara ḫātır u göŋlü yoḳ ise de vezīriŋ ḫavfından müsāʿade birle ʿaskerini iki bölüğe taḳsīm ėdip Saʿdūn'uŋ üzerine hücūm ėtdirdi. Ṣabāḥ ḥarbe mübāşeret olunup aḫşam olduḳda Saʿdūn infıṣāl ėdeyim dėrken, cedīd bir ʿaskeriŋ bölüğü hücūm ėtdiğini görüp neye oġradığını bilip meteris verāsından müdāfaʿaya dayandı. Bu vech ü̇zere yėdi gün yėdi gėce muḥārebeleri mümted olup ṭaş olursa erir olduğundan yėdinci gün gerek Saʿdūn ve gerek köleleri ṭāḳat u ḳudretleri ḳalmayıp magūbiyyetleri ẓuhūra gelmeğe başladıḳda gördüler ki iraḳdan bir ṭoz ve duman ḳopdu ki güneşiŋ yüzünü ḳapatmaḳ derecesine

vardı. Giderek açılıp altında bir süvāri görünüp yıldırım gibi ḳoşaraḳ geliyor. Taḳarrüb ėtdiğinde şehādet parmağını ḳulağına ḳoyup "Allāhu ekber! Ene Seyfü ẕü'l-Yezen!" dėdi āvāzı Melik Efrāḥ'ıŋ ḳulağına ėrişdikde, çūnki Melik Efrāḥ Seyfü ẕü'l-Yezen'i oġul meṣābesinde olup maḥabbeti ḫāṭırından gidemezdi. Ṣadāsını işitdikde dayanmayıp Saḳardīs'e "Bu ṣadā Vaḥşü'l-Felā'nıŋ sesi gibi baŋa geldi." dėdikde Saḳardīs: "Allāh

[507] Lex. T. *mb. vulg.* "tedārik"; Ar. *mb.* "tedārük".
[508] Lex. *vulg.* "müstemerr".

göstermesin! Ne muḥāl söz söylersin! Vaḥşü'l-Felā'nıŋ kemikleri çürüyüp gitdi. Zemīn yüzünde bile ḳalmamışdır." dėdi yine Seyf, dīğer "Allāhu ekber! Ene Seyfü ẕü'l-Yezen!" dėdikde vezīr, Vaḥşü'l-Felā'nıŋ ṣadāsı olduğunu teyaḳḳun ėdip Melik Efrāḥ'a dönüp "İşte seniŋ tedbīr[509] ü terbiyeŋiz ile bizden Vaḥşü'l-Felā ismiyle gidip Seyfü ẕü'l-Yezen nāmıyla geldi.[510] Bu adam inḳāẕ-ı daʿvet-i Nūḥ'a sebeb olacağına şubhem ḳalmadı!" dėyip esbiniŋ yüzünü çevirip şehre doġru ḳaçdı[511] ve Melik Efrāḥ ʿaskerini muḥārebeden keff ėtdirip doġru Seyfü ẕü'l-Yezen'e varıp mülāḳat ve ḥusn-i beşāşet ile ḳucağına alıp tehniye-i selāmet ėtdikde Seyfü ẕü'l-Yezen, muḥārebe sebebinden süʾāl ėtdi. Melik, vüḳūʿ bulan fesādātıŋ cümlesi vezīriŋ tedbīrinden olduğunu bildirip Seyf'den ʿözür diledi. Seyf, Saʿdūn'a varıp mülāḳat ėtdikde ayağını ve elini öpüp selāmlaşdılar ve Melik Efrāḥ'dan şekvā ėtdikde tesellī vėrip "Ol benim pederimdir. Ne ėtdiyse ėtdi. ʿAfā'llāhu ʿammā selefe"[512] dėyip ḳonuşaraḳ şehre girdiler. Vezīr kemāl-i ġam u ḥasretinden ḫaste olup ḳonağına vardı ve ḳarndaşına vāḳıʿ-ı ḥāli yazıp "Saʿdūn-ı Zencî esīr olacağı ḳurbunda veledü'z-zinā olan Vaḥşü'l-Felā ki bu defʿa Seyfü ẕü'l-Yezen nāmıyla geldi. Yėtişdikde Melik Efrāḥ ḫāṭırını ele alıp Saʿdūn'uŋ muḥārebesinden vāz geçdi.[513] Be-her-ḥāl Seyfü'raʿd'a ḫaber vėr ki memleketi elden gitmezden evvel Melik Efrāḥ'ıŋ izālesine bir çāre baḳsın!" dėyü mektūbu taḥrīr ve birāderi ṭarafına tesyīr eyledi. Mektūb-ı meẕkūr Vezīr Siḳardiyūn'a vüṣūl bulduḳda oḳuyup doġru Seyfü'r-Raʿd'a götürüp keyfiyyet-i ḥāli taʿrīf ü tavṣīf ėtdi.[514] Seyfü'r-rāʿd ġażaba gelip güneş ve māhı sebb ėdip tehevvüründen ne ėdeceğini bilmeyip vezīri ile

-49-

müşāvere ėderken ḳapıcı girip zemīni öpüp "Ḳapıda ʿArabun ʿarbādan bir kişi gelip melike ḳavuşmaḳ istiyor." dėyü ʿarz ėtdikde iẕn vėrilip ʿArab-ı meẕkūr, ḥużūr-ı melike duḫūl ve ʿArabların ḳāʿidesi üzere "ʿİm ṣabāḥan[515] eyyühe'l-melik!"[516] dėyip durdu.[517] Seyfü'r-Raʿd maḳṣūdu ne olduğunu süʾāl ėtdikde "Efendim bendeŋiz cāriyeŋiz Ḳameriyye'den şekvā ėtmeğe geldim. Zīrā siz melikimize, Sulṭān ẕü'l-Yezen'e, irsāl ėtdiğiŋiz hediyye żımnında Ḳameriyye-nām bir cāriye irsāl ėtmiş idiŋiz. Melikimizden ḥāmile olup velādet

[509] /ت/ harfi noktalarının tahrip olduğu düşünülmektedir.
[510] Bu kelimeden sonra matbu metinde de nokta konulmuştur.
[511] Bu kelimeden sonra matbu metinde nokta konulmuştur.
[512] "Allah geçmişi affetsin".
[513] Bu kelimeden sonra matbu metinde de nokta konulmuştur.
[514] Bu kelimeden sonra matbu metinde de nokta konulmuştur.
[515] /ب/ yerine /ي/ yazılmıştır.
[516] "Sabahın aydın olsun ey melik!"
[517] Bu kelimeden sonra matbu metinde de nokta konulmuştur.

ėtmeden melikimiz vefāt ėtdi. Ḥīn-i vefātında cāriye-i meẕkūre ḥamli vaż’ ẏėdene ḳadar ḥükūmetde ḳāʾim-i maḳām[518] olup doġurduḳda mevlūd oġlan ise ḥīn-i bülūġunda taḫta geçip üzerimize melik olsun; ḳız ise tezevvüc ėtdikde ḳocası melik naṣb ẏolunsun, dėyü vaṣıyyet ėtmişidi. Ol vech ile vefātından ṣoŋra Ḳameriyye ḥākime olup velādet ėtdikde bir oġlan doġurduysa da kırḳ güne bāliġ olduḳda bize çıḳarıp baʿdahū ol oġlanıŋ nām u nişānını görmedik ve nerede ḳaldığını bilmedik. Her ne ḳadar ‘melikimiz ṣaġ ise bize çıḳar bīʿat ėdelim yoḳ öldüyse söyle irtiḥāl ėdip memleketimize gidelim’ dėyü ʿarż ėtdik ise de kendisi birḳaç biŋ köle peydā ėtdiğinden bizi onlar ile taḫt-ı ḥükūmetine alıp bir cevāb vėrmedi. İşte biz size geldik melikimizi isteriz. Eğer vefāt ėtdiyse bize iẕn vėrsin memleketimize gidelim.” dėdi Seyfü’r-Raʿd vezīrine dönüp “İş bir iken şimdi iki oldu! Ne ėdelim?” dėdi. Vezīr Siḳardiyūn: “Benim tedbīrim budur ki Seyfü ẕü’l-Yezen’e emān vėrip ve mektūb yazıp daʿvet ėdelim. Geldikde cāriye-i meẕkūreye gitmek üzere ser-ʿasker naṣb ẏėdip irsāl ėdelim. Cāriye ġālib olursa Seyfü ẕü’l-Yezen derdinden ḳurtulmuş oluruz; yoḳ eğer Seyf ġālib olursa ṭarafımızdan olup muḥārebesinden ḫalāṣ oluruz. Zīrā Seyf ile muḥārebemiz muḫāṭaralı bir şeydir.” dėdi Seyfü’r-Raʿd: “Ya, Seyfü ẕü’l-Yezen istediğimizde gelir mi?” dėdikde Siḳardiyūn: “Seyfü ẕü’l-Yezen ʿāḳıl u kāmil söz aŋlar bir ẕātdır. Be-her-ḥāl emriŋize iṭāʿat ve daʿvetiŋize icābet ėder.” dėdi. Seyfü’r-Raʿd, bu tedbīri beğenip bir mektūb yazıp ve emān tesbīḥini bi’l-istiṣḥāb maḫṣūṣ bir ėlçi ile irsāl eyledi. Birḳaç gün yolda ḳalıp Melik Efrāḥ’ıŋ memleketine

-50-

taḳarrüb ėtdikde Melik Efrāḥ, mülāḳatına birḳaç biŋ müstaḳbil yollayıp biŋ ʿızz ẏü ikrām ile ḥużūruna celb ve Seyfü’r-Raʿd’ıŋ mektūbunu alıp maʾālini fehm ẏėtdikde Seyfü ẕü’l-Yezen’e vėrip “Oġlum ben saŋa git yāḫūd gitme dėmem. İster git ister bende ḳal. Cān u bāş ile seni fedā ėderim.” dėdi Seyfü ẕü’l-Yezen: gitmek cihetini iḫtiyār ile “Gitmemiz münāsibdir. Bunuŋ gibi ʿaẕīm pādişāhıŋ emrine iṭāʿat ėtmek lāzımdır.” dėyip gitmeye niyyet ve birḳaç gün sefer mihmānını görüp Melik Efrāḥ’ı vedāʿ ėdip Saʿdūn-ı Zencî ile ėlçiyi istiṣḥāb ėderek yola revāne oldular. Medīnetü’d-Dūr ki Seyfü’r-Raʿd’ıŋ şehridir. Oŋa taḳarrüb ėtdiklerinde Seyfü’r-Raʿd’a ḫaber vėrilip mülāḳatlarına birḳaç biŋ adam irsāl eyledi ve Seyfü ẕü’l-Yezen alay ile şehre girip Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ḥużūruna vardıḳlarında Seyfü ẕü’l-Yezen zemīni öpüp edeb ile oturmuş ise de Saʿdūn, zemīni öpmeyip iẕnsiz bir ṣandaliyyeye oturdu. Melik, Seyfü ẕü’l-Yezen’e taʿẓīm ü tekrīm ėtdikden ṣoŋra Saʿdun’a

[518] Lex. *vulg.* “ḳaymaḳam”.

dönüp “Yā Saʿdūn!” dėdikde Saʿdūn: “Söyle, yā melʿūn!” dėyü cevāb vėrdi. Melik, bu cevābdan bī-ḥużūr olup ġażab ḥāletiyle telebbüs ėtdikde Vezīr Sakardiyūn, Seyfü’r-Raʿd’a “Efendim, bu siyāh ʿArabıŋ sözüne iltifāt ėtme! Zīrā bu adam vaḥşî ve bed-ḫū olduğundan şāyed başḳa edebsizlik ėder ise ḫāṭır-ı şerīfiŋiz muġber olur.” dėdikde Seyfü’raʿd darġınlık tutup sükūt ėtmiş ise de ṣabra mecāl bulmayıp yine Saʿdūn’a dėmiş ki “Seniŋ kibr ü tecebbürüŋ her ne ḳadar ʿıḳābı[519] müstevcib ise de ḫāk-i pāyime yüz sürdüğüŋden saŋa bağışladım.” Saʿdūn tek durmayıp Seyfü ẕü’l-Yezen’e işāret ėdip seniŋ zemīniŋe beni getiren işbu gördüğüŋ ẕāt-ı şerīfdir ve illā sen benim ḫayālimi görmez idiŋ!” dėdi. Siḳardiyūn yine Seyfü’r-Raʿd’a naṣīḥat vėrip başḳa kelāma sevḳ ėtdirdi. Ṭaʿām gelip tenāvül olunduḳdan ṣoŋra Seyfü’r-Raʿd, Seyfü ẕü’l-Yezen’e dėdi ki: “Ben seni niçün istediğimi bilir misin?” Seyf: “Ḫayr, bilmem.” dėdi. Melik: “Benim bir cāriyem vardır. İṭāʿatimden çıḳıp ṭarīḳ-i ʿiṣyāna sülūk ėtdiğinden ve siziŋ ḫıṣāl-i ḥamīdeŋiz ve şecāʿat-i vefīreŋiz mesmūʿum olup sizi ser-ʿasker naṣb ve ondan aḫẕ-ı intiḳām içün irsāl ėdeceğim. Gider misin?” dėdikde Seyfü ẕü’l-Yezen: “Efendim ben ḳuluŋuz giderim ve ḥaḳḳından gelirim.

-51-

Faḳaṭ sizden bir mıḳdār ʿasker ve bir büyük ẓābit benim ile olsun ki sizin heybet ü saṭvetiŋiz maʿıyyetimizde bulunsun. Tedbīr bizim tenfīẕ siziŋdir.” dėdikde Seyf[ü’r-Raʿd],[520] bu mükālemeden mesrūr olup cümlesine laṭīf ḫılʿatler[521] giydirip dār-ı ziyāfete irsāl eyledi ve dört biŋ ʿasker ile bir pāşā taʿyīn ėdip iḳtiżā ėden mühimmāt u edevātları baʿda’l-iḫżār Seyf, meliki vedāʿ ėdip yola revāne oldu. Birḳaç gün seferden ṣoŋra Medīne-i Ḳameriyye’ye vüṣūl ve sāḥa-i şehre nüzūl ėdip żarb-ı[522] ḫıyām ve muḥārebeye tevcīh-i ḳaṣd u merām ėtdiler ve meşverete oturup şöyle ḳarār vėrdiler ki: İbtidā, Ḳameriyye’ye bir mektūb yazıp iṭāʿate daʿvet ėdeler, muḫālefet ėtdiği ḥālde ḥaḳḳından geleler. Bu reʾy üzere tehdīd ü vaʿd u vaʿīdi şāmil bir mektūb yazıp Ḳameriyye’ye irsāl ėtdiler. Mektūb yanına vardıḳda getirene dėdi ki: “Var git! Onlara ḳılıcdan ġayri bir cevābım yoḳdur. ‘Ėlçiye zevāl olmaz.’ olmayaydı seni ḳatl ėderdim.” dėyip ṭard ėtdi. Ėlçi, Seyfü ẕü’l-Yezen’e ʿavdet ėdip merḳūmeniŋ cevābını vėrdikde Seyf: “Şimdi muḥārebemiz vechini buldu.” dėyip ceng ėrteye ḳalıp her biri kendi çadırına gidip istirāḥat ėtdi.

[519] KLÇS “ikab”.
[520] Metinde sadece “Seyf” yazmaktadır. Bağlam gereği yanlış anlaşılmaması adına ilâve yapılmıştır.
[521] TDKÇS “hilât”.
[522] TDKÇS “darp”.

(Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ vālidesi olduğunuŋ ve Ḳameriyye'niŋ Seyf'e ėtdiği ġadr-ı fāḥişiŋ ve ol ġadr żımnında vāḳıʿ olan ġarāʾibiŋ beyānındadır)

Gėce olup nıṣfu'l-leyl ṣularında Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ bekcisi yanına gelip "Efendim ḳapıda bir süvārî gelip ve Ḳameriyye olduğunu ifāde ėdip ḥużūruŋuza gelmek istiyor." dėdi. Seyf iẕn vėrip gelen kimse yanına girdikde vāḳıʿā Ḳameriyye olduğu taḥaḳḳuḳ eyledi ve ḫāṭırına böyle geldi ki "Ḳameriyye, ḳorḳup emān ve reʾy ṭalebiyçün geldi." Lākin Ḳameriyye'niŋ merāmı başḳa olup kendi ḥusn ü cemāline baḳıp 'beni gören ʿāşıḳ olur' mülāḥaẓasıyla "Seyfü ẕü'l-Yezen'i kendüye uydurup ḥusnümü gördükde tezvīcine raġbet ve bu vech ile işbu muḥārebe fitnesini ıṭfā[523] ėderim." dėyerek Seyf'iŋ yanına geldi. Hemān selām vėrip oturduḳda Seyf'e dėdi ki: "Sen benim içün gelmediŋ mi ve benim ile muḥārebe ėtmek ṣadedinde değil misiŋ?" Seyf: "Evet!" dėdi Ḳameriyye: "Çūnki böyledir beyhūde ʿibādullāhıŋ ḳatına girip aramızda ḳan dökülmeden ise gel seniŋle güleşelim[524] her kim dīğerine ġālib olursa

-52-

taḫt u devlet onuŋdur." dėyü merāmını taḳrīr ėtdiğinde Seyf, şarṭ-ı meẕkūru ḳabūl ėdip güleşmek[525] māddesini istiḥsān u müsāʿade gösterdikde Ḳameriyye ayağa ḳalḳıp eṣvābından ṣoyunmağa başladı. Seyfü ẕü'l-Yezen, ṣoyunmaḳ māddesine riżā vėrmeyip "Ben ḫātūn ile nice ʿuryān ḥāletile güleşebilirim?" dėdikde Ḳameriyye: "Ḫayr, be-her-ḥāl ṣoyunup güleşelim. Zīrā şundan ṭutuldum bundan atıldım dėnmesin. Sen daḫi be-her-ḥāl eṣvābından ṣoyuŋ!" dėyü ilzām ėtdikde Seyf, ʿibādullāhıŋ ḥaḳḳ-ı dimālarıyçün müsāʿade ėdip ol daḫi eṣvābından ṣoyunmağa başlayıp tā ki gömlek ve şalvār ile ḳaldıḳda Ḳameriyye Seyf'iŋ bāzūsunda ebesiyle aġac altına bıraḳdığı vaḳt başı altına ḳoyduğu inciniŋ ʿıḳdını gördü. Hemān boġazına ṣarılıp "Vāy benim oġlum!" dėyü bağırmağa başladı. Seyf, ondan çekilip "Nedir bu türrehāt? Vāy sen benim muḫādaʿama mı güldün? Ben saŋa nereden oġul olayım?" dėyip ḳoluna iltifāt ėtmedikde Ḳameriyye: "Ben saŋa şāhidleri getirdiğim ḥālde bir cevābın ḳalır mı?" dėdi. Seyf: "Ḫayr şubhem ḳalmaz." dėdikde "Sen ʿArabun ʿarbānıŋ ʿādetleri ki insānıŋ eṣerini ṣaḥrāda bulduḳlarında kim olduğunu bildiklerini ve ensābı gereği gibi ḥıfẓ ėtdiklerini raʿnā bilirsin. Bende öyle adamlar vardır ki seni ḳırḳ günlük çocuḳ iken görüp şimdi müşāhede ėtdiklerinde ol gördükleri çocuḳ sen olduğunu bilirler

[523] TDKÇS "itfa".
[524] Metinde bu kelime (كوله شه لم) şeklinde yazılmıştır. Lex.'da madde başında (كولشمك) şeklinde yazılmış ve (كورشمك) "güreşmek" maddesine gönderme yapılmıştır.
[525] (كولشمك) şeklinde yazılmıştır.

ve bu inci ʿıḳdı daḫi benim olduğuna şāhidim vardır.” dėyip binip gitdi. Bir sāʿatden ṣoŋra pederi vüzerāsından birḳaç kişi getirip içeri girip Seyfü ẕü’l-Yezen’i onlara gösterdikde cümlesi: “Bu bizim melikimiziŋ oġludur ve bizim şāhımızdır ve bu ʿıkd seniŋdir.” dėyip oġlu olduğunu iṡbāt ėtdiler ve iki ʿasker beyninde şühret bulup muḥārebe ve mużārebe refʿolundu ve ʿasker birbiriyle ḳarışıp şehre girdiler. Ḳameriyye, Seyfü ẕü’l-Yezen onuŋ oġlu olduğunu tebeyyün ėtmiş ise de ondan daha ziyāde ḳısḳanıp ve salṭanatı teslīm ėtmeyip muḫādaʿa yollarına ṣapdı ve Seyf’e dėdi ki: “ Oġlum seni taḫta iclās ėtdiğimde ʿaskere inʿām īcāb ėder. Çūnki pederiŋiz size maḫṣūṣ bir ḫazīne bırağıp zemīne gömüp baŋa gösterdiğinden ibtidā, ol ḫazīneyi size teslīm ėdeyim. Benim ile gel

-53-

yėrini saŋa göstereyim.” dėyip ve ḳalḳıp iki heğbeye bir mıḳdār azıḳ ḳoyup esblerine süvār ve ẕalām-ı şebde çıḳıp gitdiler. Ṣabāḥ olup Seyf, vālidesine “Bu dėdiğiŋ ḫazīne nerededir?” dėyü süʾāl ėtdiğinde “Oġlum bu zemīne geldikde şehrden iraḳ yėrden mālını defn ėtdi. Ben yėrini bilirim. İstiʿcāl ėtme!” dėyerek gide durdular. Üçüncü gün büyük ovaya varıp bir ʿaẕīm diraḫt ki altında yüz atlı sāyelenmesi mümkin idi. Altına gelip “İşte oġlum, ḫazīneniŋ maḥalline vardıḳ. Buyuruŋ bir mıḳdār istirāḥat ėdelim. Baʿdahū, seni ḫazīneye götürürüm.” dėyip heğbelerinden ṭaʿām çıḳarıp tenāvül ėtdiler ve ḳuşluḳ vaḳti olmağla laṭīf yėller esip aġacıŋ sāyesinde rāḥat ile muḳīm iken Seyfü ẕü’l-Yezen üç günlük bir mıḳdār taʿab ḥāṣıl olup uyumaḳ istedi. Vālidesi başını ḳucağına ḳoyup uyudu. Nevme müstaġraḳ olduḳda Ḳameriyye Seyf’iŋ başını ḳucağından zemīne ḳoyup “Behey veled-i zinā! Seni ḳırḳ günlük çocuḳ iken çölde atdım ise de şimdi yiğirmi dört yaşında adam olup mülkümü elimden almaḳ istersin! Dünyāda muʿammer olma!” dėyip ḳılıcını çekip ibtidā, uyluḳları üzerinden urup ḳılıcı göğe ḳadar vardıḳda Seyf, urmanıŋ teʾsīrinden başını ḳaldırayım dėrken yine başına bir ḳılıc urup yėre düşdürdü ve ḳana müstaġraḳ olup bayıldı. Ölmüş ṣanıp ḳılıcını eṣvābına silip esbine süvār olup ḥāl-i sebīline gitdi. Seyfü ẕü’l-Yezen, vücūdundan bī-ḫaber ve bī-iḥsās bayġın ḳalıp birḳaç sāʿat mürūrunda ifāḳat bulmağa başlayıp kendi nefsinden bir mıḳdār şuʿūr ėtdi ki başından ve uyluḳlarından yaralı olup selāmet yėrinde urulduğunu fehm ėtmiş ise de ḥarekete mecāli olmadığından mā-ʿadā ol çölde mürūr ėdip bir damla ṣu vėren ẕī-rūḥ yoḳ ki gelip ḥāline baḳsın. Seyf, ḥayātdan ḳaṭʿ-ı ümīd ėtmiş ise de yine “Udʿūnī istecib lekum”[526] maʿnāsına iḳtifā ve Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine duʿā ve tażarruʿ ėtmeğe başladı. Duʿāsı eṣnāsında gördü ki insān biçiminde iki

[526] “Bana dua edin, kabul edeyim” *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV, 2014), 40/60.

yeşil mürġ gelip ol diraḫtıŋ üzerine ḳondular ve biri dīğere “Es-selāmu ʿaleyke yā Şeyḫ Ciyād” ve “ʿAleyke’s-selām yā Şeyḫ ʿAbdu’s-Selām!”

-54-

“Gördüŋ mü Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ vālidesi Seyf’e nice ġadr ẹ̊tdi?” dėdi. Dīğeri: “Evet, gördüm.” dėdi ve “Allāh’ıŋ luṭfu ile ʿilācı olduğu aġacıŋ altına getirip urdu. İşte bu aġacıŋ yapraḳlarından alıp dişleriyle çiğneyip yaralı olan maḥallere vāzʿ ẹ̊tdikde ol sāʿat şifā bulup ṣıḥḥat ḥāletiyle ḳıyām ėder. Vālidesi yėdi kerre Seyf’e ġadr ẹ̊der.” dėyip ve birbirine selām vėrip her biri bir ṭarafa pervāz ėdip gitdi. Meğer ol gelen ḳuşlar bālāda ẕikri sebḳat ėden Şeyḫ ʿAbdu’s-Selām ve Şeyḫ Ciyād’dır ki onları Seyfü ẕü’l-Yezen defn ẹ̊tmiş idi. Evliyāʾullāhdan olduḳlarından bu heyʾetle Seyf’e delālet ėtmeğe geldiler. Seyf, bunlarıŋ ifādelerini fehm ẹ̊tmiş ise de dermānı yoḳ ki ḳalḳıp ol aġacıŋ yapraḳlarından ala. Yine duʿāya başlayıp teşebbüs̱ eyledi. Sāḥa-i berriyyeden bir laṭīf yėl esip diraḫtıŋ budaḳlarını ḥareket ėtdirip yapraḳları bārān gibi dökülmeğe başladı ve Seyf’iŋ ṣaġ ve ṣol ṭarafları evrāḳ-ı şecerden memlū olduḳda Seyf, ḥareket-i żaʿīfāne ile ol yapraḳlardan alıp dişleriyle çiğneyip cirāḥat[527] üzerine ḳoymağa başladıḳda ḳoyduğu yėri şifā ve rāḥat bulup cümle yaralı olan maḥalleri iyi olup ṣaġ ve sālim ayağa ḳalḳdı ve kendi esbini ol sāḥalarda otlamaḳda bulduḳda ḥamd-i Ḫudā ėdip esbine süvār ve mütevekkelan ʿala’r-Raḥmān yola revāne oldu.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Ḥażret-i Ḥām bin Nūḫ’uŋ serāyına varıp levḥayı aldığınıŋ ve ol aralıḳda gördüğü ʿacāʾib ü ġarāʾibiŋ ẕikrindedir)

Seyfü ẕü’l-Yezen gidip gelecek yėrini bilmeyip nebāt-ı zemīnden ekl ve mütaḥaṣṣıl emṭārdan içip gider idi. On günden ṣoŋra bir gün ʿala’ṣ-ṣabāḥ biribirine muḳābil iki daġ ve aralarında büyük bir çay aḳar ki üzerine ḳuş mürūr ėtse şiddet-i cereyānından ḳapar ve bir daġ üzerinde ġāyet büyük ve bālā bir serāy ve dīğerde manastir miṣillü bir binā olup be-her daġda çaya muttaṣıl olan kenārında naṣb ẹ̊lunmuş bir ʿamūd ki ol bir daġda pīş-gāhında öylece bir ʿamūd var idi. Çūnki Seyfü ẕü’l-Yezen ṭarafında olan daġ üzerinde manastir olup öte ṭarafda olan daġda serāy olmağla Seyf, manastiri ḳaṣd ẹ̊dip yanına vüṣūl ve ḳapısını

-55-

[527] Lex. *vulg.* “cerāḥat”.

çaldıḳda içinden: “Merḥabā! Yā Seyfe ẕe’l-Yezen!” dėyü bir ṣadā işidip ḳapı daḫi açılıp esmeru’l-levn, naḥīfü’l-cism bir adam çıḳıp eski dost gibi Seyf’i mülāḳat u terḥīb eyledi. Seyf, taʿaccübde ḳalıp “Sen beni nereden bildiŋ?” dėdikde “Yā Seyf, benim ismim İḫmīmu’ṭ-Ṭālib’dir ve elli seneden beri size mevʿūd olan ẕaḫīre-i ʿuẓmāyı temlīk ėtmek içün intiẓārdayım. Zīrā ol gördüğüŋ serāy, Ḥażret-i Ḥām bin Nūḥ’uŋdur. İşbu gördüğüŋ ʿamūdlar da seniŋ ayağıŋ ḳadar ayaḳlar ḳazılmışdır ki ol ḳazılmış ayaḳlara seniŋ ayaḳlarıŋı vażʿ ͜birle bu daġdan dīğer daġa ṣıçradığında ol bir ṭarafda olan ʿamūduŋ üzerinde ḳazılmış bulunan ayaḳlara ayağıŋ iṣābet ėdip istikrār ėdesin ve onda ʿaẓīm ü celīl bir ẕaḫīre vardır, ol ẕaḫīreyi alırsın, onuŋ ṭarīḳini bildirmek içün bu ḳadar zamān size müntaẓır ḳaldım.” dėdikde Seyfü ẕü’l-Yezen: “Müstaḥīl kelām söylersin. Bu daġdan ol bir daġa kim ṣıçrayabilir? Ḳuş olursa be-her-ḥāl bu çaya düşer. Sen muḫtalu’l-ʿakl bir adamsın! Bu vuḳuʿ bulacaḳ şeyʾ değildir!” dėdikde İḫmīmu’ṭ-Ṭālib, Seyf’i ʿamūda getirip üzerine ḳazılmış olan ayaḳlarınıŋ resmi üzerine iṣʿād ėdip ölçüsünü aldıḳda gördü ki tamam onuŋ ayaḳları ḳıyāsında olup keʾennehu üzerine ölçmüşler. İḫmīm, meserretinden ne ėdeceğini bilmeyip Seyf’e dėdi ki: “Maḳṣūdum olan Seyf sensin ve seni bundan oraya ḳaldıran ʿamūdlarıŋ üzerinde yazılmış olan ṭılsımlardır. Yarın ʿala’s-saḥar buraya gelip ayaḳlarıŋ bu ḳazılmış olan ayaḳlarıŋ resmine ḳoyup arḳaŋdan güneş doġduḳda kendiŋi ṣıçrar gibi bir ḥareketde bulur, vücūduŋu ḳaldırmış bir adam gibi ḥiss ͜ėdip ol bir ṭarafa geçersin. Ol zamān ne ėdeceğiŋi taʿrīf ėderim. Buyuruŋ, bu gün bende müsāfir ol.” dėyü manastire aldı ve nefīs ṭaʿamlar taḳdīm ėdip ḳonuşaraḳ oturdular.ʿala’s-saḥar İḫmīmu’ṭ-Ṭālib, Seyf’i alıp doġru ʿamūda getirip ol ḳazılmış ayaḳlarıŋ maḥalline ayaḳlarını ḳoyup āfitābıŋ ṭulūʿuna müntaẓır ḳaldılar. Güneş arḳalarından çehre-i zībāsını ʿāleme gösterdikde İḫmīm, Seyf’e işāret ve Seyf daḫi ṣıçrar gibi nefsini ḳaldırayım dėrken gūyā bir adam onu ḳaldırır gibi ol iki daġlarıŋ arasında olan çayı kesdirip orta ṭarafında ʿamūd üzerinde ḳazılmış olan ayaḳlarıŋ üzerine

-56-

ḳoydu. Seyf ʿamūddan inip İḫmīmu’ṭ- Ṭālib’e dönüp “Ne ėdeyim, buyuruŋ?” dėdi. İḫmīm: “Serāyıŋ ḳapısına var ve ḳapıyı çal. İçeriden ‘Sen kimsiŋ?’ dėyü süʾāl olunup cevāb vėrdiğinde saŋa ḳapı küşād ve içeri girdiğiŋde ṣaġ ṭarafında olan odaya gir. Derūnunda bir serīr üzerinde altmış ḳadem ṭūlunda müsebbaḥî yaʿnī mükeffen çār-şeb[528] ile örtülmüş bir meyyit ṣaġ eli göksü üzerinde ve ṣol eli ṣol cānibinde mevżūʿ olaraḳ bulursan gel de ṣaġ

[528] Lex. *vulg.* “çarşaf”.

ṭarafında dur ve Ḥāżret-i İbrāhīm ʿaleyhisselāmıŋ ṣuḥufunu oḳumağa başla. Meyyitiŋ ṣaġ elini yalŋız göksünden ḳaldırmağa başlayıp temāmen[529] refʿ olunduḳda göksü üzerinde altından yapılmış ve ism-i ʿaẕīm ile resm olunmuş zincīrli bādem ḳadar bir taḫta nümāyān olur. Ol taḫtayı al da gel!" dėdi. Seyf, ḳaṣra gidip ḳapısını çalıp içeriden "Sen kimsin?" dėyü süʾāl olunup Seyf cevābını vėrdikde[530] ḳapı açıldı. İçeri girip ṣaġ ṭarafda olan odaya girdikde serīr üzerinde ḳonulmuş ve münakḳaş bī-naẕīr çār-şeb ile örtülmüş bir meyyit buldu. Ṣaġ ṭarafında durup ṣuḥuf-ı İbrāhīm ʿaleyhisselāmı oḳumağa başladıḳda meyyitiŋ ṣaġ eli göksünden ḳalḳmağa başlayıp bütün göksünden ḳalḳdıḳda ẕikr olunan levḥayı görüp aḫẕ ėdip ṭaşraya çıḳdı. Gördü ki İḫmīm intiẓārında durup levḥayı görüp "Getirdiŋ mi?" dėyü süʾāl ile Seyf: "Evet getirdim." dėdikde "Bu ṭarafa āt!" dėdi. Seyf: "Irmağa düşer. Nice atayım?" dėdi. İḫmīm: "Ḳorḳma, düşmez." dėyü Seyf'i inandırıp öte ṭarafına atdıḳda ol ḳadar iraḳlıḳdan gidip İḫmīm'e vāṣıl oldu. Alıp göksü üzerine ḳoyup sürürundan bayġın yėre düşdü. Bir sāʿatden ṣoŋra ifāḳat bulduḳda Seyfü ẕü'l-Yezen darılıp beni bunda bırağıp ser-ḫūş[531] gibi bayılıp "Saŋa ne oldu ki bu ḥālete vardıŋ? Ne yapayım, söyle!" dėdikde İḫmīm: "Ḥām bin Nūḥ'uŋ ḳılıcı ḳaldı. Onu daḫi getir işbu ve ḳılıc meyytiŋ ṣol eli taḥtındadır. Yine ṣol ṭarafında dur ve ṣuḥuf-ı İbrāhīm ʿaleyhisselāmı oḳumağa başla. Tā ki eli yalŋız ḳalḳar altından ḳılıcı al gel. Lākin saŋa böyle tenbīh ėderim ki ṣaḳıŋ meyyitiŋ yüzünü açma! Eğer açarsan bir daha oradan ḳurtulacağıŋ[532] yoḳdur." dėdi. Seyf, dönüp yine meyyite varıp ṣol ṭarafında vüḳūf[533] ve ṣuḥuf-ı İbrāhim'iŋ ḳırāetine şürūʿ ile tā meyyitiŋ eli irtifāʿ ve ḳılıc taḥtından

-57-

ẓuhūr ėdip ḳılıcı aḫẕ ve ḳapıya ḳadar vardıḳda ḫātırına böyle ḫuṭūr ėtdi ki: "Şimdi memleketime gidip ḳaṣr-ı Ḥām'a girdiğimi ve meyyitini gördüğümü söylediğimde 'Çehresi nicedir?' dėyü süʾāl ėderlerse ne cevāb vėreyim? Gel yüzünü aç da baḳ!" dėyü hemān dönüp meyyite varıp yüzünü küşād ėtdiği birle gözlerini ḳıpḳırmızı āteş gibi yanar Seyf'iŋ yüzü ḳarşısında açıp serāydan daḫi ʿaẕīm āvāzeler ẓuhūr ėdip "Enbiyā-zādeleriniŋ ḥurmetini[534] bozduğuŋ gibi Allāhu teʿālā seniŋ ḥurmetiŋi bozsun!" dėyü şaḫṣını görmeyerek laʿn u şütūm ṣadāları işitdi ve ṭaşlar ile atılıp Seyf ḳaçıp ḳapıya varana ḳadar kendini atdı ve ṭaşraya çıḳdıḳda bayılıp zemīne düşdü ve ḳapılar ardından ḳapandı. Bir

[529] Lex. *vulg.* "tamaman".
[530] /ر/ harfi yazılmamıştır.
[531] Lex. *vulg.* "ser-ḫoş".
[532] /قورتيله جغك/ şeklinde yazılmıştır.
[533] TDKÇS "vukuf".
[534] TDKÇS "hürmet".

sāʿatden ṣoŋra ifāḳat bulduḳda İḫmīm, onuŋ intiẓārında bulunup “Yā Seyf! Ġālibā sen meyyitiŋ yüzünü açdıŋ.” dėdi. Seyf: “Evet, öyle olmuṣ.” dėdikde İḫmīm: “Çūnki vaṣıyyetimi tutmayıp böyle emr-i ʿaẓīme cesāret ėtdiŋ. Ol maḥalden necāt u ḫalāṣıŋ yoḳdur. Kendi nefsiŋe levm ėt, baŋa ḳuṣūru isnād ėtme!” dėyip “Allāha ışmārladıḳ!” dėyerek yüzünü çevirip yürümeğe başladıḳda Seyf bağıraraḳ “Dur! Seniŋle gideyim, beni bunda bıraḳma!” dėyip ʿamūda çıḳıp ṣıçrayam dėdiyse de ayaḳları bağlı gibi olup ḥarekete mecāl bulmadı. İḫmīm: “Yā Seyf, heyhāt heyhāt! Bir dahā oradan ḫalāṣıŋ yoḳdur. Kendiŋi yorma!” dėyip bırağıp gitdi. Seyf, ol dağda ḳalıp eṭrāfını geşt ü güẕār ėtdiyse de inilecek yol bulmayıp meğer kendini ol çaya ata “Lā ḥavle…” dėyip serāyıŋ kpısına gelip ol gėce onda ḳaldı. Ṣabāḥ uyandıḳda başı yanında bir ṣaḥn[535] bal ve iki etmek buldu. Ḥāṣılı, iki māh ḳadar bu keyfiyyet üzere ḳalıp nefsinden bīzār olup ḥayātdan ḳaṭʿ-ı ümīd ve kendini çaya atmaḳ üzere tevcīh-i ʿazm-i şedīd ėdip ʿamūduŋ üzerine çıḳıp ve ayaḳlarını ḳazılmış olan ḳāliblere[536] ḳoyup “Bismillāh” dėyerek havaya ṣıçradıḳda doğru gideceğine bedel çaya doğru nüzūl eyledi. Ṣuya ḳarīb olduḳda ṣuyuŋ şiddet-i cereyānı Seyf’i havadan ḳapıp żabṭ ėyledi ve aḳındısıyla[537] gitmeğe başladı. Bir mıḳdār gitdikde eṣvābları aġırlaşdığından birer birer çıḳarmağa başlayıp faḳaṭ don ile ḳılıcı üzerinde ḳaldı. Üç gün bu vech ile gidip açlıḳdan ḳarnı bėline yapışıp üçüncü gün

-58-

dağıŋ āḫar ṭarafı göründü yaʿnī dağlar birbirine ittiṣāl ėdecek yėre varıp ol maḥalde ṣu dağlarıŋ altından geçer idi. Yanına vardıḳda ḳapı miṣāli bir yėr bulup ṣuyuŋ şiddeti ol ḳapıdan ṣoḳup dağlar altına geçerdi ve ḳaranlıḳda[538] ḳalıp nereye gidip geleceğini bilmezdi. Bir gün ḳadar ol keyfiyyetle gitdikden ṣoŋra iraḳdan bir mıḳdār şavḳ görünmeğe başladı. Yanına vardıḳda girdiği delik[539] gibi yine dağda bir açıḳlıḳ bulup ondan çıḳdıḳda çayıŋ sāḥilini buldu. Gördü ki bir büyük bağça[540] içinde envāʿ-ı meyve ve fevākih-i ʿadīde olup kendisi ise aclıḳdan ḳarnı arḳasına yapışdığından hemān bir zerdāli aġacına çıḳıp ḳarnını doyurdu.[541] Baʿdahū[542] inip bağçada gezmeğe başladı. Geşt ü güẕār ėderken bağça

[535] TDKÇS “sahan”.
[536] Lex. *vulg.* “ḳalıb”.
[537] Lex. *vulg.* “aḳıntı”.
[538] (قرانلقده) şeklinde yazılmıştır.
[539] Matbu ve yazma metinde kelime, (دالك) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam gereği “delik” diye okunmuştur. Ancak “delik” kelimesi 59. Sayfada (دليك) şeklinde yazılmıştır.
[540] TDKÇS “bahçe”.
[541] (طوريودى) şeklinde yazılmıştır. Dizgi hatası olduğu düşünüldüğünden bağlam gereği bu şekilde okunmuştur.
[542] /ب/ harfinin silindiği düşünülmektedir.

serāyında esb ü ʿasker ḥareketini işidip biri dīğere dėyeler ki: “Geliŋ[543] baḳalım. Şol ırmaḳ ile gelen düşmenimizi arayalım!” dėyip ṭaşra çıḳmaḳ ṣadedinde olduḳlarını gördükde Seyf, büyük bir diraḫta çıḳıp oturdu. Ol adamlar Seyf’iŋ olduğu aġacıŋ altına gelip sāyesinde iḳāmet ėtdiler ve içlerinde ḥākim gibi bir fāʾıḳatü’l[544]-cemāl duḫter-i aḫter olup kendisine maḫṣūṣ ṣandaliyyesine oturduḳda “Gidiŋ, baḳıŋ! Çay ile gelen düşmenimizi buluŋ!” dėdi. Maʿıyyetinde olan adamlar gidip aramağa başladılar. Bütün ol ḥavālīde gezip kimseyi bulmadıḳlarında yine ol duḫteriŋ yanına gelip kimse bulmadıḳlarını ʿarż ėtdiler. Ḳız: “İyi aramadıŋız! Onuŋ ḫaberini baŋa vėren adam ḫılāf[545] söylemez. Lākin be-her-ḥāl onu buluruz. Gidiŋ, şimdilik ṭaʿāmımızı getirin!” dėdikde gidip envāʿ-ı eṭʿime-i nefīse getirip süfreyi[546] ḳoyup tenāvül ėtmeğe başladılar. Seyf ṭaʿāmıŋ rāyiḥasını[547] istişmām eyledikde nefsi ṭaʿām isteyip ṣabra mecāl bulmadı. Her ne ḳadar dayanıp kendini tutmuş ise de acıḳdığından bī-iḫtiyār aġaç üzerinden “İṭʿimūnī!” yaʿnī “Baŋa ṭaʿām yėdiriŋ!” dėmeğe başladı. Bunlar Seyf’i görüp “Aşaġı in!” dėyü iẕn vėrdiklerinde Seyf aşaġı nüzūl ėdip geldiği yėri ve kim olduġunu süʾāl eylediklerinde “İbtidā, baŋa ṭaʿām vėriŋ; baʿdahū maḳṣūduŋuz ne ise süʾāl ėdiŋ!” dėdi. Seyf’i oturdup yėmeğe iẕn vėrdiler. Seyf, dört beş günlük aclıġıŋ[548] bir sāʿatde muʿācelesine başlayıp bir ṭarafa baḳmayaraḳ ṭaʿāma ṣaldırdı. O ḳonaḳ ṣāḥibi, Seyf doyunca ḳadar ṣabr ẕdip eklden ferāġat ėtdikde

-59-

geldiği yėrden süʾāl ėtmeğe başladı. Seyf, bunlar düşmenlerini aramağa çıḳdıḳlarını işitdiğinden[549] maḳṣad ne idüğini[550] bilip doġru söylemeden ictināb ve “Bendeŋiz tüccār[551] ṭāʾifesindenim. Çin-i mā-Çīn deryāsında bir tekneye süvār ve ticāret ṣadediyle sefer-ber olduğumda furtūnaya[552] oġrayıp teknemiz bir adanıŋ kenārında şikest[553] olmağla ecelde vüsʿatim[554] olup ol adaya çıḳdım[555] ve cezīrede geşt [ü] güẕār ėdip aḫşam olduḳda yırtıcı

---

[543] Bu kısım yazmada (55a/7) “birbirine dėyeler ki: “geliŋ baḳalım” şekinde yazılmıştır. Ancak matbuda “biri dīğere dėye geliŋ ler ki baḳalım” şeklinde yazılmıştır – “ye” kısmı silinmiş olsa gerek – burada da bir dizgi hatası olması muhtemel olduğundan metinde bu şekilde yazılmıştır.
[544] Lex. *vulg.* “fāyıḳ” KLÇS “faik”.
[545] TDKÇS, KLÇS “hilaf”.
[546] Lex. *vulg.* “sofra”.
[547] Lex. *mb.* “rāʾiḥa” *vulg.* “rāyiḥa” (Metinde *vulg.* hâli geçmektedir.)
[548] /ا / harfi yoktur ve /غ / harfi net değildir. Yazmadan hareketle (55b/9) bu şekilde yazılmıştır.
[549] Y. “istimāʿ” (55b/12).
[550] Y. (ایدوکنی) (55b/12).
[551] /ت/ harfi silinmiş. Bağlam, ve yazmadan hareketle bu şekilde okunmuştur (55b/13).
[552] Lex. *vulg.* “fırtına”
[553] Y. “başdan ḳara ol-” (55b/15). “Baştan kara etmek: *deyim*. Batma tehlikesi karşısında, gemi başını karaya vurup oturmak.” (TDKÇS)
[554] Y. “füsḥatim” (56a/1).
[555] Y. “ḫurūc ėtdim” (56a/1).

cānverlerden[556] ḳorḳup büyük bir diraḫtıŋ üzerine çıḳıp oturduġumda ḳalʿaya beŋzer büyük bir ḳuş gelip ol aġacıŋ üzerine ḳonup yatdı. Ḫāṭırıma geldi ki: ‘Eğer necātım muḳadder ise bu ḳuşdan ġayri beni ḳurtaramaz.’ Ṣabāḥ olup ḳuş, ḳalḳayım dėrken ayaḳları beni tutup havaya pervāz ėtdikde beni ber-ā-ber alıp gitdi. Bir sāʿatden ṣoŋra ayağında aġırlıḳ bulup beni gördükde urmaḳ içün aġzını baŋa doġru uzatdıḳda ḫavfımdan ayaḳlarını ḳoy ẏėrip luṭf-ı Ḫudā ile bu çayıŋ balçıġına düşdüm. Siziŋ baġçaŋıza çıḳdım. Sizi gördüğümd[e][557] ḳorḳumdan bu aġaca çıḳdım. İşte mādde budur.” dėdikde duḫter, bir cevāb vėrmeyip sükūt ėtdi. Aḫşam olduḳda duḫter Seyf’i alıp derūn-ı ḳonaġa girdiler. Ṭaʿāmdan ṣoŋra uyḳu vaḳti geldikde kendi odasında bir küçük maḥalle Seyf’i ḳoyup kendisi ḫāb-gāhına gitdi. Seyfü ẕü’l-Yezen, oturduğu maḥalde ḳıza baḳar bir delik var idi. Ondan duḫtere baḳar iken duḫter yalŋız ḳaldıḳda bāzūsunu açıp üzerinde Ḥażret-i Ḥām bin Nūḥ serāyından aldığı zincīrli altın levḥayı bāzūsunda zincīr ile baġlı gördü. Ḳız taḫtanıŋ zincīrini küşād ve eline alıp ḥakk ẏeyledikde şaḫṣı görünmeyerek “Neʿam, neʿam!”[558] dėyü bir āvāz ẓuhūr ėtdi. “ʿAyrūż!” dėyü nidā ėtdikde “Buyur efendim!” dėdi. “Bizde olan adam kimdir?” dėdikde “Sulṭānım! Bunuŋ ismi Seyfü ẕü’l-Yezen’dir. Ḥażret-i Ḥām-ı Nūḥ’uŋ serāyından beni aḫẕ ėden oldur. Size mülāḥık olan çay ile gelmişdir.” dėdikde “Var, git!” dėyü iẕn vėrdi. Meğer ol taḫta ṭılsımlı levḥa olup ecinnîlerden ʿAyrūż isminde istiḫdām ėtdirilip her iḳtiżā ėtdikce levḥayı ḥakk ẏėdip ʿAyrūż bilā-teʾeḫḫur ḥużūra gelir ve ne iḳtiżā ėderse görür imiş. Çūnki Seyfü ẕü’l-Yezen levḥayı gözüyle görmüş ve kendi taḫtası

-60-

olduğunu bilmiş. Duḫter uyuduḳda olduğu maḥalden çıḳıp yanına vardı ve bāzūsunu açıp levḥasını fekk ü aḫẕ ėdip bāzūsuna baġlayıp maḥalline rücūʿ ėdip yatdı. Ṣabāḥ olduḳda duḫter uyanıp ṭaşraya çıḳıp Seyfü ẕü’l-Yezen’i ṭaʿām içün yanına istedi. Geldikde süfre ḥāżır olmağla “Buyuruŋ!” dėyü ṭaʿāma daʿvet ėdip Seyf daḫi ʿArabun ʿarbā ʿādetleri üzere bir ṭarafa baḳmayaraḳ oturup ekle meşġūl oldu. Duḫter-i meẕkūre kölelerіŋ birine “Seyf’iŋ boynunu ur!” dėyü işāret ėdip köle Seyf’iŋ arḳsından gelip ḳılıcı ile Seyf’iŋ boynuna işāret ėtdikde ḳılıc ʿaksine dönüp uran köleniŋ başını zemīne atdı. Meğer kılıcıŋ dönmesi taḫtaya müvekkel olan ʿAyrūż’uŋ fiʿili idi. Seyf, kendini bilmez gibi ėdip ekl ile müştaġıl[559] ḳaldı. Seyf, ṭaʿām yėrken gördü ki ḳapıdan daġ üzerinde bulduğu İḫmīmu’ṭ-Ṭālib çıḳa geldi. “es-Selāmu ʿaleyküm!” dėdi. Seyf: “Lā ʿaleyküm, yā İḫmīm! Allāh’dan ḳorḳmadıŋ mı beni

[556] Lex. *vulg.* “canawar”. Y. “ḥayevānāt-ı müfterise” (56a/2).
[557] Kelime sonunda /ه/ yazılmamıştır.
[558] “Evet, evet”.
[559] KLÇS “müştagil”.

dağ üzerinde bırağıp gidersin?" dėdikde İḫmīm: "Ben saŋa naṣīḥat ėtmedim mi ve meyyitiŋ yüzünü açma dėmedim mi? Sen kendi kendiŋe ėtdiŋ! Şimdi baŋa müʾāḫaẕe ėtme!" dėdi. Meğer ol duḫter İḫmīmu'ṭ-Ṭālib'iŋ ḳızı imiş ve ismi Cīze idi. Ḳız pederini gördükde "Baba! Bu adam Seyfü ẕü'l-Yezen değil mi?" İḫmīm: "Evet oldur ve sende olan levḥa onuŋdur." dėdikde ḳızıŋ levḥā ḫāṭırına gelip bāzūsunu yoḳlayıp levḥayı bulmadıḳda "Ey peder! Levḥa bende yoḳdur." dėdi. İḫmīm: "Dünki gün sizde değil miydi? Ḳız: "Evet aḫşam bende idi." dėdi. İḫmīm, Seyf'e "Levḥa sende midir?" dėyü süʾāl ėtdi. Seyf: "Evet, bendedir." dėdi. Ḳız babasına dönüp "Be-her-ḥāl ben levḥamı isterim. Ya levḥamı vėrsin yāḫūd beni tezevvüc ėtsin!" dėdikde İḫmīm: "Levḥa onuŋdur ve bizde emānetdir. Ben oŋa zor ėdecek ḥālim yoḳdur. İster seni tezevvüc ėder ister ėtmez. Yā Seyf sen ne dėrsin?" dėdikde Seyf: "Ben Şāme'den evvel kimseyi tezevvüc ėdemem!" dėdi. Ḥāṣılı, ġavġā ve nizāʿ çoġalıp Seyf baḳdı ki durduḳça iş muḥārebeye müncer olur, hemān taḫtayı bāzūsundan çıḳarıp ḥakk ẹyledikde "Buyur!" dėyü ʿAyrūż çıḳa geldi. Seyf: "Beni bundan al, memleketime götür!" dėdikde ʿAyrūż, Seyf'i omuzuna ḳaldırıp eflāk-i ʿulviyyeye ʿurūc ėtdi.

-61-

Pervāz ėderek birḳaç sāʿatden ṣoŋra zemīne indirip istirāḥat ėtdiler. Hākeẕā ücüncü gün gėcede giderler iken Seyfü ẕü'l-Yezen zemīnde mihrecān u düğün ṣadāsını işidip ʿAyrūż'a dėdi ki "Bu zemīne ne dėrler?" ʿAyrūż: "Efendim, bu zemīn bilād-ı Ḥabeş ölkesidir ve bunda Medīnetü'd-Dūr şehridir ki Seyfü'r-Raʿd'ıŋ şehridir. Ġālibā onlarda düğün vardır." dėdikde Seyf, bunu işidince ʿaḳlı başından gidip "Beni zemīne ḳoy da var baḳ!" dėdi. ʿAyrūż, Seyf'i dağıŋ üzerine ḳoyup gidip geldikde "Efendim, size söylediğim gibi bu şehriŋ pādişāhı Seyfü'r-Raʿd, Şāme nāmında bir duḫter tezevvüc ėdip bu gün gerdek gėcesi olmağla düğünleri vardır." dėdikde Seyf: "Hemān tėz elden beni gerdek olduğu oṭağıŋ derūnuna ḳoy!" dėdi. ʿAyrūż, Seyf'i alıp gelin olduğu ḫaymeye getirip ḳoydu. Seyfü ẕü'l-Yezen, ḫayme ḳapısından girip Şāme'yi[560] aġlayaraḳ[561] ḫaymeniŋ ortasında Seyfü'r-Raʿd ile oturur buldu. Şāme, Seyf'i gördükde "Āh, yā Seyf! Sen ṣaġ mısın, vālideŋ seni ḳatl ėtmedi mi?" dėdikde "Ḫayr baŋa bir şey olmadı." dėdi. Seyfü'r-Raʿd, gördü ki Şāme bir kimse ile şöyleşir "Sen kimiŋ ile kelām ėdiyorsun?" dėdi. Şāme: "Ben Seyfü ẕü'l-Yezen ile şöyleşiyorum." dėdikde "Ya bu veledü'z-zinā ṣaġ mıdır?" Şāme: "İşte yanıŋdadır!" dėdi. Seyfü'r-Raʿd, tehevvür ėdip ʿaskerini çaġırıp "Benim olduğum oṭağa tecāsür ėdip

[560] Burada dizgi hatası olduğu düşünülmektedir. Metinde bu ibare (شایی مه) şeklinde yazılmıştır.
[561] /ل/ harfinin silinmiş olduğu düşünülmektedir.

giren işbu veledü'z-zināyu aḫẕ ėdiŋ!" dėyü āvāz-ı belend ile bağırdıḳda her ṭarafdan ḥāżır olan nübetciler, Seyf'e hücūm ėtdiklerinde Seyf ḳılıcını çekip muḥārebeye başladı. Bunlar muḥārebe ėderler iken be-her-ṭarafdan āteş ve taşlar düşmeğe başlayıp ʿaẓīm bir āvāz ḳopup Seyf'iŋ üzerine ictimāʿ ėden ʿasker bütün bütün dağılıp Seyfü'r-Raʿd daḫi ḳaçıp ol ḥālet-i mühevvileden ʿālem bī-hūş iken ʿAyrūż gelip Seyfü ẕü'l-Yezen ile Şāme'yi ḳaldırıp dağıŋ üzerine çıḳardı. Seyf, Şāme'ye selām vėrip birbirini ḳucaḳlayıp geçmiş aḥvāllerini söyleşmeğe oturdular.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ vālidesi oğlunu ḳatl ėtdiğini ẓann ėdip memleketine rücūʿ ėtdikde Saʿdūnu'z-zencî'yi naşıl girift eylediğiniŋ ve Seyfü'r-Raʿd)

-62-

(Şāme'yi nice tezevvüc ėtdiğiniŋ beyānındadır)

Ḳameriyye pederiniŋ ḫazīnesini göstermek içün Seyf'i götürüp bālāda ẕikr olunduğu üzere aġac altına vardıḳda ḳılıc ile urup ḳatl ėtdiğini iʿtiḳād[562] ėderek onda bırağıp esbine süvār ve memleketine oġramayıp doġru Seyfü'r-Raʿd'a varıp istīẕān ėdip yanına vardıḳda zemīni öpüp durdu. Seyfü'r-Raʿd, Ḳameriyye'yi gördükde "Seyfü ẕü'l-Yezen seni ḳaçırmayaydı ḳapımızı bilmezdiŋ! Şimdi nice geldiŋ?" dėdikde Ḳameriyye: "Ḫayr sulṭānım! Yüz Seyfü ẕül-yezen olsa bile cāriyeŋiz onlardan ḳaçmaz. Ben size maḫṣūṣ müjde içün geldim ki büyük düşmeniŋiz olan Seyfü ẕü'l-Yezen benim oğlum olduğunu işrāb ėdip baʿdahū ḥīle ile ḳatl ü iʿdām ėtdim. Şimdi Saʿdūnu'z-Zencî'yi tutup ḫāk-i pāyiŋize ḫ'ar[563] u ḥaḳīr getirmek içün irsāl ėtdiğiŋiz serdāra sizden bir fermān isterim ki benim sözümden ḫurūc ėtmeyip ne tedbīr ėdersem onu ėtsin ki Saʿdūn'u ele geçirelim." dėdi. Seyfü'r-Raʿd, bu ḳażıyyeden sevinip ve Ḳameriyye'ye ʿaẓīm ikrām ėdip serdār-ı meẕkūra bir fermān yazdı ki "Be-her-ḥāl Ḳameriyye'ye iṭāʿat ėdip Saʿdūn'u girift ėtmesi çāresine baḳılsın!" dėyü tenbīh-i ekīd ėdip şuḳḳayı Ḳameriyye'ye teslīm ile ol daḫi yėr öpüp memleketine vardı ve serdāra Seyfü'r-Raʿd'ıŋ fermānını gösterdikde serdār, Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ḳatlini işitdikde ʿaḳlı başından gidip Ḳameriyye ol ferīdü'z-zamānı nice ḳatl ėtdiğine taʿaccüb ü teʾessüf ėdip ḥasretinden āh-ender-āh çekdiyse de ne çāre! Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḫavfından sükūt ile Ḳameriyye'ye iṭāʿat ṭarīḳini gösterip Saʿdūn ḫuṣūṣunda müẕākere ve "Ne buyursun?" dėdikde "Sen Saʿdūn'u gūyā Seyfü ẕü'l-Yezen vālidesiyle nereye ġaybet ėtdikleriniŋ tecessüsü müẕākeresiyçün yanıŋa iste. Geldikde ben oğlum ile

[562] Lex.'da "iʿtiḳad".
[563] Lex. *vulg.* "ḫor".

ġaybetimizde müẕākere ėdip iġfāl ėt ve ben daḫi olduğum yėrden çıḳıp adamlarım ile Saʿdūn'u tavuḳ gibi girift ėderim." dėdi ve kendini ḥāżırlayıp birḳaç kölesiyle ṣaḳlandı. Serdār, Saʿdūn'a bir adam gönderip "Seyfü ẕü'l-Yezen vālidesiyle nerede ḳaldıḳlarını müẕākere ėtmek içün yanıma gelsin!" dėyü ḫaber gönderdikde Saʿdūn, ṣafā-i ḫāṭır ile silāḥsız serdārıŋ yanına geldi. Serdār ḳıyām ėdip ṣandaliyyeye oturdup

-63-

Seyf'iŋ māddesini açıp "ʿAcebā böyle mi olmuş şöyle mi?" dėrken birden bire Ḳameriyye birḳaç adamla çıḳıp Saʿdūn-ı Zencî'niŋ üzerine hücūm ėdip girift ėtdiler. Saʿdūn, Seyfü ẕü'l-Yezen ḳatl olunduğunu işitdikde ʿaḳlı başından gidip Ḳameriyye'ye söğüp ṣayıp "Nice ḳalbiŋ var ki Seyf gibi bir yiğit arslan[564] oġluŋu ḳatl ėtdiŋ! Ey fācire-i ʿāhire! Eğer şimdilik āzād olaydım, seniŋ etin ekl ve ḳanın içerdim!" dėyerek Ḳameriyye'ye şütūm-ı ġalīẓa ėtdiyse de Ḳameriyye: "Seni daḫi onuŋ gibi ḳatl ėderim!" dėyip ellerini ve ayaḳlarını baġlayıp serdāra teslīm ėtdi ve kendisi Saʿdūn'uŋ kölelerini ele getirmek içün sürʿat ile gitmiş ise de merḳūmūn, aġalarınıŋ ḫaberini duyup bir büyük daġa firār ėtdiler. Ḳameriyye, ardlarından ḳoşup daġda muḥāṣaralarına meşġūle olduḳda onlar meteris çekip taḥaṣṣun birle muḥārebeye taṣaddī ėtdiler ve ẕaḫīreleri olmadığından gėcelerde yollara inip ellerinden geldiği ḳadar eşyā ḳapıp daġa çıḳarlardı. Gündüz muḥārebe ve gėce ḫırsızlığa daġdan nüzūl ėderlerdi. Bunlar bunda ḳalsın, gelelim serdāra. Saʿdun'u alıp yola revāne oldu. Medīnetü'd-Dūr'a vüṣūl ile Saʿdūn'u Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḥużūruna getirdikde Seyfü'r-Raʿd: "Yā Saʿdūn!" dėdi. Yine "ʿİlle![565] Yā melʿūn!" dėdiğinden Seyfü'r-Raʿd, kemāl-i ġażaba gelip Saʿdūn'u cellāda teslīm ve başını kesmeğe fermān eyledi. Pes bālāda Melik ẕü'l-Yezen'e tesmīm ḳażıyyesini işʿār ėden Rīf-nām vezīr ḥāżır olmağla, Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḥużūruna varıp zemīni öpüp "Efendim! Saʿdūn gibi yiğit adam rūy-i zemīnde yoḳdur. Bunuŋ ḳatli ḫaṭādır. Her ne ḳadar şimdi isāʾet-i ādāb ėdip ḳatle müstaḥıḳ ise de fī-mā-baʿd bunu bulursaŋız şimdi ḥabisḫāneye ḳo!ʿAḳlı başına geldikde ḫıẕmetiŋize lāʾiḳ[566] bir ḳuluŋuzdur." dėdikde Seyfü'r-Raʿd "Ya, Saʿdūn ṭuġyānından vāzgeçer mi?" dėdi. Rīf: "Efendim, siyāh ʿArablar bir ḳarārda durur mu? Şimdi Seyfü ẕü'l-Yezen'e vāfir maḥabbeti olduğundan böyle bī-edebāne işler tutmuşdur. Birḳaç günden ṣoŋra Seyf'den ḳaṭʿ-ı ümīd ėdip ve ḥabs-ḫāneden[567] daḫi bīzār olduḳda ḍalāletden rücūʿ ve size iṭāʿatden ġayri bir

[564] Lex. *vulg.* "aslan".
[565] Kelimenin muhetemel farklı bir okuyuşu da söz konusu olabilir. Bu bağlamda bk. COPED *mb.* "ʿalah".
[566] Lex. *mb.* "laʾiḳ", *vulg.* "lāyıḳ"
[567] TDKÇS "hapishane".

ṭarīḳ-i müncī bulmayacağından be-her-ḥāl size ḫıẕmet ėder. Şimdi ṣabr ėdiŋ, baʿdahū bendeŋiz oŋa naṣīḥat vėrip yola getiririm.” dėdikde Seyfü’r-Raʿd Rīf’iŋ kelāmını beğenip

-64-

Saʿdūn’u cellāddan alıp ḥabs-ḫāneye getirmelerini fermān eyledi. Gelelim Melik Efrāḥ, Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ ḳatlini işitdikde onda mātem ėdip vāfir aġladı. Lākin Vezīr Saḳardīs tek durmayıp Seyfü’r-Raʿd yanında olan birāderi Siḳardiyūn’a ziyāret ėtmeğe gidip ve Şāme’niŋ ḳażıyyesini tekrār Seyfü’r-Raʿd’a iḫṭār ve ḥusn ü cemāline teşvīḳ ėdip “Efendim rūy-i zemīnde Şāme gibi duḫter yoḳdur. Ḫātırıŋızdan ferāmūş ėtmişseŋiz, be-her-ḥāl pederiyle gelmesini fermān buyuruŋ!” dėdikde Seyfü’r-Raʿd, Melik Efrāḥ’a Şāme’yi ber-ā-ber alıp gelmesini fermān ve bir ḳapıçı taʿyīn ėdip irsāl eyledi. Melik Efrāḥ’a vüṣūl bulduḳda Seyf’e olan maḥabbetinden nāşī ziyāde maḥzūn olup zevcesiyle istişāre ėtdikde gitmeden ġayri bir çāre bulmayıp mühimmātını görüp ve Şāme’yi bile alıp ḳapıcı ile yola revāne oldular. Medīnetü’d-Dūr’a taḳarrüb ėtdiklerinde Seyfü’r-Raʿd, ḳızını ve baʿżı vüzerā ve kibār-ı devletini geline mülāḳat ėtmeleriyçün irsāl ve yolda tertīb-i żıyāfet ėderek alay ile şehre idḫāl ėtdiler ve velīme-i zifāfı tertīb ėdip birḳaç günden ṣoŋra ḫārīc-i şehrde naṣb-ı ḫıyām ve beẕl-i ṭaʿām ėdip yėdi gün envāʿ-ı milāhî ve oyunları icrā ve leyle-i zifāfda Şāme’yi kemāl-i zīnet ile Seyfü’r-Raʿd’ıŋ oṭağına götürdüler. Şāme ise gėce gündüz Seyfü ẕü’l-Yezen içün aġlayıp göz yaşları bārān gibi cereyān ėder idi. Seyfü’r-Raʿd’ın yanına gelip onuŋla oturur iken bālāda ẕikr ėtdiğimiz üzere, Seyfü ẕü’l-Yezen gelip ʿAyrūż vāsiṭasıyla Şāme’yi alıp daġa ḳaldırdı.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Seyfü’r-Raʿd’ıŋ memleketine gelmesi Şāme’yi Seyfü’r-Raʿd’dan ḳurtarıp ve Seyfü’r-Raʿd ile vüḳūʿ bulan muḥārebesi ve Saʿdūn-ı Zencî’niŋ esīrlikden ḫalāṣ olması beyānındadır)

Seyfü ẕü’l-Yezen Şāme’yi alıp daġa çıḳdıḳda Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ʿaskeri bir yėre cemʿolup Saḳardīs ile Siḳardiyūn Melik Seyfü’r-Raʿd’ıŋ yanına gelip “Bu ne ʿacebdir ki ḳatlolunmuş olan adam ecinnîler ile ṣaġ gelip bu gūnā fesāda cesāret eyledi!” dėyip müşāvereye oturdular. Siḳardiyūn dėdi ki: “Ben Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ aḫlāḳını gereği gibi bilirim eğer yanına gidip ecinnîleriŋ ḳıtālini[568] refʿ

-65-

[568] KLÇS “kıtal”.

ėtmesiyçün birḳaç söz söyler isem ḥālan defʿ ẏdeceğini cezm ẏderim.” dėyip ve ṣabāḥ yanına varmağa ḳarār vėrip ḳaldılar ve hezār ḥuzn ü ġam ile ol gėce ḳalḳdıḳda Saḳardīs ile Siḳardiyūn ikisi el ele urup Seyf’iŋ olduğu daġa gitdiler. ʿAyrūż, onları görüp Seyf’e ḫaber vėrdikde “Ḳo gelsin!” dėyü iẕn vėrip āheste āheste gelerek taḳarrüb ėtdiklerinde durup Seyf’e selām vėrip “Yā Seyf! Sen bize taʿaddī ėdip pādişāhımızıŋ zevcesini aldıŋ. Eğer benim zevcem dėrsen, onuŋ pederi riżāsıyla tezvīc ėtdi. Şimdi ecinnîleri getirip üzerimize teslīṭ ėtdiŋ. Eğer ‘Ben ḥaḳḳa rāżīyım’ dėrsen beynimizde meydān-ı kifāḥ ḥākim olsun ki bizim şücʿān u fürsānımız ile muḥārebe ėdip ġālib olur iseŋ duḫter seniŋdir. Yoḳ bizim adamlarımız ġālebe ėderlerse duḫter pādişāhımızıŋdır.” dėdiklerinde Seyf: “Çūnki böyle istediğiŋiz vallāhi şimden ṣoŋra benim ile ecinnîler muḥārebe ve yardım ėtmeyerek siziŋ şarṭıŋız mūcebince muḥārebe ėderim. Yarın ʿala’s-saḥar, meydānda baŋa müntaẓır oluŋ!” dėdikde onlar: “Sen bu (v)ech ile[569] rāżī olacağıŋı bilip ṣāḥib-i ḥaḳ olduğuŋ içün yanıŋa geldik.” dėyü bī-maʿnā türrehāt söyleyip gitdiler. Seyf, ol gėce rāḥat yatıp ṣabāḥ olduḳda ʿAyrūż’dan bir esb ve birṭaḳım silāḥ isteyip getirdikde Seyf ʿAyrūż’a tenbīh ėtdi ki: “Eğer benim ḳılıclar ile kesildiğimi ve pārça pārça olduğumu görürsen yanıma gelme ve beni ḳurtarma!” dėyü tenbīh-i ekīd ėdip meydāna indi. Ḥabeş ṭāʾifesi şühretli yiğitleri ve meẕkūr şicʿānları[570] birer birer intiḫāb ėdip ṣaf-ender-ṣaf meydānda durdular. Seyf, pehlevān[571] gibi meydānda geşt ü güẕār ėdip kendini vaṣf ẏderek yiğitleri meydāna daʿvet ėtdikde Ḥabeş ṭāʾifesinden meşhūr bir süvārî çıḳıp üzerine hücūm[572] eyledi. Seyf, muḳābele ėdip envāʿ-ı muḥārebātıŋ ṣanʿatlarını icrā ve ṣaġdan ṣola intiḳāl ėderek bir sāʿat ḳadar cidāl ü ḳıtāl ėdip Seyfü ẕü’l-Yezen merḳūma müżāyaḳa ėdip ve yüzünde “Allāhu ekber!” dėyip ḳılıcıyla urdu. Ol süvārî, ḳalḳanını ḳaldırdıysa da ḳalḳanı iki pārça ėderek başına inip tā eğere ḳadar iki bölük ėdip ḳatl ẏeyledikde başḳa süvārî daḫi çıḳıp bir sāʿat durmadan

-66-

ol daḫi tekmīl ve s̱āliṣ ve rābiʿ ve hākeẕā birer birer yiğirmi adam ḳadar ḳatl ẏdip aḫşām olduḳda infiṣāliŋ naʿresi urulup her biri bir ṭarafa çekildikde Seyf, daġa çıḳıp Şāme ve ʿAyrūż onu mülāḳat ėdip üzerinde olan ḳanları temizleyip ḳonuşaraḳ yatdılar. Ṣabāḥ olduḳda Seyf yine meydāna inip birḳaç adamı baḥr-i ʿademe atdıḳdan ṣoŋra yine dönüp

[569] /و/ harfi yazılmamıştır.
[570] (شجعان) şicāʿ/şücāʿ> *çoğ.*: şicʿān/şücʿān.
Şecīʿ>*çoğ.*: şicāʿ/şücʿān/şücāʿ. *The Arabic Lexicon –Hawramani.* Çevrim İçi Sözlük “شجعان”.
[571] TDKÇS “pehlivan”.
[572] /ج/ harfinin noktasının silinmiş olması muhtemeldir.

Şāme ve ʿAyrūż'uŋ yanına geldi ve hākeẕā yiğirmi gün ḳadar bu keyfiyyet ile ḳalıp Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ḥaḳḳından gelemedikleri Seyfü'r-Raʿd'a güc gelip cümle vüzerā ve aʿyānlarını cemʿ ve taʿnīf-i şedīd ėdip "Bu ne dėmek işdir ki benim şu ḳadar yüz biŋ ʿaskerim var iken bir adama muḳābele ve muḳātele ėdecek adam içlerinde bulunmasın! Ben sizi bütün ḳatl-i ʿām ėdip rūy-i zemīni sizden taṭhīr ėderim ki siziŋ ʿademiŋiz vücūduŋuzdan aḥsendir. Ḥāṣılı darġınlığından söylenilecek söz bıraḳmayıp ḳalḳıp maḫṣūṣ maḥalline gitdikde Rīf[573]-nām vezīri tenhāca yanına girip "Benim efendim! Seyfü ẕü'l-Yezen'e muḳātele ve muḳābele ėdecek adam ʿaskerimizde yoḳdur. Eğer muḳābele ėder adam olursa Saʿdūnu'z-Zencî ḳuluŋuz belki ėdebilir. Zīrā işitdiğime göre onu muḥārebe ile aḫẕ ėtmedi. Şimdilik Saʿdūn'u iḥżār ve vaʿd-i cemīl ile kerīmeŋizi tezvīc ėtdirmeğe iltizām ėdip Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ muḳābelesine riżā-dāde olursa nāʾil-i merām oluruz." dėdikde Seyfü'r-Raʿd "Ya, Saʿdūn bize uyar mı?" dėdi. Rīf:[574] "Efendim, siyāh ʿArablarıŋ vaʿd u vefāları hīc var mı? Siziŋ iltifātıŋızı gördükde ve kerīmeŋizi tezevvüc ėdeceğini işitdikde muṭlaḳā ṭarafmıza uyup ḳılıc çekeceğine şubhe ėtmem. Lākin, bendeŋiz aġzını yoḳlarım. Sizden iẕn olursa şimdi yanına giderim." dėdi. Seyfü'r-Raʿd, Rīf'iŋ[575] sözünden sevinip Saʿdūn'a irsāl eyledi. Yanına varıp selām vėrip cülūs ėtdikde söze gelip ḳażıyyeden ḳażıyyeye intiḳāl ėderek Seyf'iŋ māddesini açdıḳda Saʿdūn teʿessüf ėdip "Āh, yā Seyf!" dėdikde Rīf.[576] "Seyf'e ne oldu?" dėdi. "Ya, vālidesi oŋa ġadr ėdip ḳatl ėtmedi mi?" dėdi. Rīf[577] ėyitdi: "Ḫayr ẕü'l-Yezen Medīnetü'd-Dūr pīşgāhında leşker ile muḥārebe ėdiyor." Saʿdūn yine ziyāde teʾessüf ėdip "Kāşki yüzünü göreydim ve yanına gideydim." dėdikde Rīf[578] eyitdi: "Ben ol ḫuṣūṣ içün size geldim. Ben Seyfü'r-Raʿd'a sizin içün söyledim şimdi eğer

-67-

necāt bulmaḳ[579] istersen ben seni Seyfü'r-Raʿd'a götürdüğümde zemīni öpüp edeb ile durasın ve Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ muḳātelesini iltizām ėdesin. Baʿdahū ṭaşr[a][580] çıḳdığında

[573] Bu kelimenin ilk harfinde /د/ yazılmıştır. Bunun yerineyerine /ر/ yazılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Y.'da (62b/8) da /ر/ şeklinde yazılmıştır.
[574] Bu kelimenin ilk harfinde /د/ yazılmıştır. Bunun yerine /ر/ yazılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Y.'da (62b/14) da /ر/ şeklinde yazılmıştır.
[575] Bu kelimenin ilk harfinde /د/ yazılmıştır. Bunun yerine /ر/ yazılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Y.'da (63a/3) da /ر/ şeklinde yazılmıştır.
[576] /د/<ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[577] /د/<ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[578] /د/<ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[579] Y. ḳurtulmaḳ (63a/12).
[580] Kelimede /ه/ harfi yazılmamıştır.

ne ėdeceksen ben sana taʿrīf ėdemem. Ol vaḳt Saʿdūn Rīf'in[581] başını öpüp "Var, ne ėderseŋ ėt! Ben seniŋ emriŋden çıḳamam!" dėdikde Rīf,[582] Seyfü'r-Raʿd'a müjde ile gitdikde "Var, yanıma getir!" dėdi. Rīf,[583] Saʿdūn'a dönüp buḳaġılarını çözüp melikiŋ ḥużūruna getirdikde Saʿdūn zemīni öpüp dīvān durdu. Seyfü'r-Raʿd, Saʿdūn'a baḳıp "Saʿdūn!" dėyü tevcīh-i ḫıṭāb[584] ėtdi. "Lebbeyk,[585] sulṭānım!" dėdi. "Sen Seyfü ẕü'l-Yezen ile muḥārebe ėder misin?" dėdikde Saʿdūn: "Siziŋ sāyeŋizde onu bile esīr getiririm." dėdi. Seyfü'r-Raʿd: "Eğer onuŋ ḥaḳḳından gelirsen, seni vezīr ėderim ve ḳızımı vėririm." dėyip ḫılʿat giydirmek istedikde Saʿdūn eyitdi: "Ben ḳuluŋuz Seyfü ẕü'l-Yezen'i getirmedikçe ḫılʿate müstaḥıḳ değilim." Seyfü'r-Raʿd mükemmel[586] bir ṭaḳım silāḥ ve kisve-i ḥarbiye vėrip ol gėce hezār ʿızz ü ikrām ile yanında beytütet ėtdirdi. ʿala'ṣ-ṣabāḥ, Seyfüẕü'l-yezen ʿādeti üzere daġdan indikde Saʿdūn, esbe süvār olup meydāna çıḳdı ve nefsinde dėdi ki: "Dīğer defʿa Seyf ile esb üzerinde muḥārebemiz olmadı. Gel bu gün tecribe ėdeyim." dėyip liṯāmını çekip Seyfiŋ üzerine bilā-kelām hücūm ėtdi. Seyf gördü ki ʿādetā çıḳan adamlar gibi değil, ḥamlesi yüz adamıŋ ḥamlesine beŋzer. Hemān ondan ḥaẕer ėderek muḳābele ėtdi ve meydān-ı cidālde kifāḥları ziyādelenip ṭoz ve dumandan gözlerden nihān oludular. Ḥāṣılı, şürūḳ-ı şemsden zevāle ḳadar kerr ü ferleri mümted olup seyr ėden ḫalḳ-ı ʿālem muḥārebelerinden medhūş[587] u ḥayrān ḳaldılar. Vaḳt-i zevālde Seyfü ẕü'l-Yezen, arslān gibi ṣavlet ėdip ḳuvvet u şiddetde ziyāde temekkün eyledi ise de Saʿdūn yorulup münḥasil olmamağa yüz tutduğunu gördükde hemān liṯāmını açıp zemīne atıldı ve Seyf'iŋ ayağına ṣarılıp "Benim efendim! Sizi imtiḥān ėtmek içün ḫāṭır-ı şerīfiŋizi yordum. Ḳuluŋuzu ʿafv buyuruŋ!" dėmeğe başladı. Seyf, Saʿdūn'u gördükde sürūrundan[588] kendini ġayb ėdip[589] esbinden zemīne inip

-68-

Saʿdūn'a ṣarıldı ve gūyā Süleymān'ıŋ ḫātemine mālik olmuş gibi Saʿdūn'a dėdi ki: "Sen ṣol ṭarafı ve ben ṣaġ ṭarafı alıp şol kāfirleriŋ ḳadrini bildirelim!" dėyip süvār olup ikisi Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerine ṣaldırdılar. Her biri leşkerde[590] bir rāh miṯāli bırağıp bī-şümār

[581] /د/ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[582] /د/ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[583] /د/ر/ hatası tekrarlanmıştır.
[584] TDKÇS "hitap".
[585] "Emrindeyim"
[586] Kelime (مكلمل) şeklinde yazılmıştır. Bağlam ve yazmadan (63b/9) hareketle bu şekilde okunmuştur.
[587] Metinde (مدحوش) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam ve yazmadan (64a/4) hareketle "medhūş" okunmuştur.
[588] Y. Feraḥından (64a/10).
[589] TDKÇS "kaybetmek".
[590] Y. ʿaskerde (64a/14).

Ḥabeş ʿaskerinden ḳatl ü ifnā ėtmiş iseler de ʿasker keşretinden ve onlar beyninde sebḳat ėden muḥārebeden yorġunluḳ ḥāṣıl olup ġurūb-ı şems ḳarīb olduḳda ṭāḳatleri ḳalmayıp ḳılıcları bir ṭarafdan ḳaldırıp dīğer ṭarafa atmağa başladılar ve esīr olmaḳ ḥāletine vardıḳlarında cevv-i havadan gök gürlemesi gibi bir ṣayḥa ẕuhūr ve āteş ile ṭaş ḳıṭʿaları yaġmağa başlayıp Seyfü'r-Raʿd ile cümle leşkerini tārumār eyledi ve ʿAyrūż inip Seyf ile Saʿdūn'u alıp daġ başına ḳoyduḳda Seyfü ẕü'l-Yezen ġażaba gelip "Ben saña tenbīh ėtmedim mi ki beni ḳurtarma! Niçün sözümü tutmayıp bizi taḫlīṣ eylediñ!" dėyü ʿAyrūż'u tekdīr ėtdikde ʿAyrūż: "Efendim, yemīn ėtdiñ ise keffāret[591] eyle. Ne dėmekdir ki seniñ zevciñ ve dostuñ yanıñda iken muḥārebe ėdersin!" dėdikde Saʿdūn ve Şāme, ʿAyrūż'uñ sözünü taṣdīḳ ėdip "Vāḳıʿā, şimdilik onlar ile muḥārebe ʿabeṣdir." dėdiler Seyf: "Çūnki böyledir. Beni vālideme götür ki ondan fekkemi alam ve Saʿdūn'uñ kölelerini daḫi muḥāṣaradan taḫlīṣ ėdeyim." dėdikde ʿAyrūż üçünü birden alıp küre-i havaya pervāz eyledi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Saʿdūn'uñ kölelerini vālidesi olan Ḳameriyye'niñ ʿaskerinden taḫlīṣ ėtmesiniñ ve Ḳameriyye intiḳām niyyetiyle üzerine gitmesiniñ ve Şāme'yi nikāḥ ile almasınıñ beyānındadır)

Bālāda naḳl ü beyān ėtdiğimiz üzere Ḳameriyye Seyf'i ḳılıc ile uraraḳ Seyfü'r-Raʿda varıp Saʿdūn'uñ fermānını getirip ve girift birle Seyfü'r-Raʿd'a irsāl ėtdikde Saʿdūn'uñ kölelerini ḳaṣd ẹdip onlar daḫi vaḳʿa-i mühevvileyi işitdiklerinde ḥaṣānet ve metānetli bir daġa firār ėtdiler. Ḳameriyye daḫi onları taʿḳīb muḥarebelerine mübāşeret ėtdiyse de daġa çıḳmağa mecāl bulmayıp "Bunları açlıḳdan girift ėderim" ḫulyāsıyla daġıñ eṭrāf-ı erbaʿasından muḥāṣaraya başladı. Onlar gündüz defʿ-i

-69-

ṣāʾil ve gėce baʿżı mechūl yollardan inip maʿāşlarını bir vesīle ile ḳapıp yine daġa suʿūd ėderler idi. Eyyām-ı muḥāṣara mütemādī olup Ḳameriyye bunlardan neyl-i maṭlūb taḥṣīl ėtmeyip ḳaldı. Günlerde bir gün muḥārebede iken gördüler ki Ḳameriyye'niñ ʿaskeri üzerine ṭaş ve āteş yağıp leşkeri tārumār ėdip her biri bir ṭarafa atıldı. Meğer ise Seyfü ẕü'l-Yezen Seyfü'r-Raʿd memleketinden ʿAyrūż ile infiṣāl ėtdikde Ḳameriyye'niñ ʿaskerini daġıtmaḳ içün ʿAyrūż'a fermān eyledi. Ḳameriyye'niñ ʿaskeri daġıldıḳda merḳūm kölelerıñ yanına varıp mülāḳat ėdip ḥāl ü keyfiyyetlerinden süʾāl ve ḳażıyyelerini fehm ẹtdikde vālidesinden aḫẕ-ı intiḳāma ʿazm ẹtdi. Lākin Ḳameriyye oġlu Seyfü ẕü'l-

[591] Lex. *vulg.* "kefāret".

Yezen ṣaġ geldiğini işitdiği birle mütaḫallıḳ[592] olduğu mekr ü ḥīleye teşebbüs ve Seyf'i[593] aldadıp dem-i mekrine ilḳā ėtmek dāʿıyesiyle[594] ṣaçını örtüsünden küşād ve pistānlarını ẓāhire iḫrāc ve ṣaġ eline bir yalın ḳılıc ve ṣol eline kefen alıp yalın ayaḳ aġlayaraḳ Seyfü ẕü'l-Yezen'e varıp feryād u fiġān ile "Oġlum, ʿazīzim! Ben şeyṭāna uydum ve ne ėtdiysem ėtdim. Şimdi her cezāya müstaḥıḳḳam. Benim ḳanım saŋa ḥalāl[595] olsun! Beni şol dünyādan ḳaldır ve ʿamelimle mücāzātan beni ḳatl eyle!" dėyip yüzünü zemīne sürerek ḥużūruna geldi. Seyfü ẕü'l-Yezen, vālidesini ol ḥāletde gördükde vālidesine merḥamet ve ondan çekdiği miḥnetleri nisyān ėdip hemān kendini esbinden zemīne ataraḳ vālidesini ḳucağına alıp bükāya āġāz ve "Ey vālide! Mażā mā mażā.[596] Ben ḳanımı saŋa bağışladım. Sen benim vālidemsin. Ḥaḳḳıŋ üzerime vācibdir." dėdikde Ḳameriyye: "Ḫayr oġlum! Beher-ḥāl beni iʿdām ḳıl! Zīrā benim fiʿlim ʿafve ḳābil değildir." dėmekle Seyf aġlayıp yine "Vālidem, beʾs[597] yoḳdur. İşte ṣaġ ve sālim geldim. Peşīmān olduŋ ise fīmā-baʿd ṣıdḳ u istiḳāmet ile muʿāmele eyle!" dėyip vālidesini iskāt eyledi. Baʿdahū, Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ rikābını tutup ve kendisi piyāde olaraḳ alay ile Seyf'i şehre idḫāl ve serāya getirip bi-ṭarīḳu'l-irs ve'l-istiḥḳāḳ pederiniŋ taḫtına iclās ve ʿasākire beẕl-i inʿām ėdip ḫalḳı mesrūr eyledi. Pes Seyfü ẕü'l-Yezen, vālidesiyle birleşip bu vech ile müsterīhu'l-leyāl olmuş ise de Seyfü'r-Raʿd'ıŋ muḥārebesinden infıṣāl ėtdikden ṣoŋra maʾāl-i ḥālleri nice olduğunu

-70-

bilmek ṣadedinden olup ʿAyrūż'u iḫżār ve Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḫaberini getirmeğe irsāl eyledi. ʿAyrūż daḫi gidip bir laḥẓadan ṣoŋra ʿavdet eyledi ve "Ey sulṭānım! Siz oradan infıṣāl ėtdikden ṣoŋra Saḳardīs ve Siḳardiyūn Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḥużūruna varıp dėdiler ki: 'İşbu veledü'z-zinānıŋ bu ölkede aṣl-ı sebeb-i vücūdu Melik Efrāḥ'dır ve onuŋ sūʾ-i tedbīriyle iş bu derecelere geldi. Zīrā her ne ḳadar helāk u itlāfına saʿy olunduysa da melik-i meẕkūruŋ naẓar-ı iltifātıyla şimdiye ḳadar ṣaġ ḳaldı ve bu belāları başımıza getirdi. Tertīb-i cezā ve icrā-yı müʾāḫaẕe onuŋ ḥaḳḳında lāzımdır.' dėdiklerinde Seyfü'r-Raʿd Melik Efrāḥ ḥaḳḳında ġażabı müşted ve ḳatl olunmasına fermān-ı ḳaviyyu'l-iẕʿānı ṣudūr buyurmuşdur." dėyü ifāde ėtdikde çūn Şāme, ḥāżıra bi'l-meclis idi. İşbu ḫaber-i müvaḥḥışı

[592] KLÇS "mütehallik".
[593] /ف/ yerine /ق/ yazılmıştır.
[594] KLÇS "dâiye".
[595] TDKÇS "helâl".
[596] "Geçen geçti."
[597] TDKÇS "beis".

pederi ḥaḳḳında işitdiği birle ʿaḳlı başından gidip aġlamağa başladı ve vāh [u] vāveylā[598] ile derūn-ı Seyf'i simsiyāh ėtdi. Seyf daḫi ol ḥāleti gördükde ʿAyrūż'a "Var, Melik Efrāḥ'ı sürʿatle getir!" dėyü emr ve ol daḫi der-ḥāl berḳ-i lāmiʿ ve şihāb-ı nāfiʿ gibi ufḳ-ı semāya irtifāʿ ve bir iki sāʿat ḳadar ġaybetle şedd-i ḳınāʿ ėtdikden ṣoŋra ḥużūr-ı Seyf'e gelip Melik Efrāḥ'ı getirdi. Çūn Melik Efrāḥ ḳatl dehşetinde baygın ḥāletinde olmağla yüzüne bir mıḳdār ṣu serpip ayıldıḳda gözü Seyfü ẕü'l-Yezen'e teṣādüf ėtmekle "Emān oġlum, ʿazīzim!" dėyip ḳucaḳladı ve aġlayaraḳ ḥāl ü keyfiyyetden süʾāl ėtdi. Seyfü ẕü'l-Yezen, vāḳıʿ-ı ḥāli naḳl ve fīmā-bāʿd "Şāme içün bir maṭlūbuŋ ḳaldı mı?" dėdikde Melik Efrāḥ: "Ey Seyf! İbtidā-yı emrden bu āna gelince her ne vüḳūʿ bulduysa cümlesi vezīr Saḳardīs'iŋ tedbīriyle neşʾet ėtdi ve illā benim ḥaḳḳıŋıza bir taḳṣīrim yoḳdur!" dėdikde Seyf, bükāya āġāz ve "Sen āḫıretde pederimsin. Gerek Şāme'yi vėriŋ yāḫūd vėrmeyiŋ ben senden vāzgelmem ve iyiliğiŋi ferāmūş ėtmem." dėdikde Melik Efrāḥ: "Ben Şāme'yi senden menʿ ėtmem. Hemān ḳāżı[599] ve şühūdu iḥẓār eyle!" dėyip ol demde nikāḥlarını ʿaḳd ve ḥāżırīne beẕl-i tüḥaf u ekyās taḳaddür ėdip āyīn-i şāhî ve tertīb-i pādişāhî üzere düğünüŋ tertībine meşġūl oldular ve yėdi gün yėdi gėce ve ʿumūm ifrāḥ ėdip yėdinci gün ki leyle-i ẕifāf idi. Ḳameriyye ḳoşaraḳ ḳalḳıp düşüp levāzımāt-ı velīmeyi techīz ve ẕifāf içün Şāme'yi tezyīn ve envāʿ-ı cevāhir ile ḳāmet-i cemālini taḥsīn eyledi.

-71-

Çūnki Seyfü ẕü'l-Yezen, vālidesine levḥa-i ʿAyrūż'u taʿrīf ve keyfiyyet-i istiḫdāmını[600] tavṣīf eylemişidi. Ḳameriyye, ol ḫuṣūṣda ıẓhār-ı sürūr[601] ėdip oġlunu iġfāl ve "Ey ferzend-i ercmendim![602] Bu levḥa üzerinde esmā-i ʿıẓām vardır. İnsān onu ṭahāretsiz ḳaldıramaz. İḳtiżā ėder ki sen daḫi bu māddeyi mülāḥaẓa ve ṭahāretiŋ olmadıḳça üzerinde bıraḳma. Zīra ben seniŋ içün ḫavf ėderim." dėmekle Seyfü ẕü'l-Yezen zifāfa gireceğinden ḥālet-i ṭahāret ḳalmayacağı ḥasebiyle merḳūme Seyf'i Şāme ile gūygūya ḳoyup ṣadr-ı meclisde otururlar iken Seyf'e gelip sirran "Oġlum ṣaḳın ṭahāretsizlik ḥāletinde levḥi üzerinde bıraḳma!" dėyü vaṣıyyet ėtdikde Seyfü ẕü'l-Yezen: "Vālidem iyi ėtdiŋ ki ḫāṭırıma getirdiŋ. Bende ḳalacağına sende ḳalsın." dėyerek fermān-ı ḳażā cereyān ėtmek içün bī-muḥābā levḥa-i ʿAyrūż'u bāzūsundan açıp Ḳameriyye'niŋ dest-i ḫabāṯetine vedīʿat eyledi. Ol daḫi

[598] Lex.'da "va-veyla".
[599] Lex. *vulg.* "ḳādı".
[600] /ڜ / harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur.
[601] Y. "feraḥ u sürūr getirip" (68a/5).
[602] KLÇS "ercümend/ercmend" iki okuyuş birlikte verişmiştir.

levḥayı alıp gitdikde Seyf zevcesini ḳucağına alıp birḳaç sene ẓarfında onuŋ içün muḳāsāt-ı şedāyid eylediği maḥbūbe-i nāzenīn ile muʿānaḳa ėdip uyudular.

(Seyfü ẕü'l-Yezen vālidesinden üçüncü defʿa olmaḳ üzere düçār olduğu ġadr ve gördüğü ʿacāʾib ve teşādüf ėtdiği ġarāʾib beyānındadır)

Çūn Ḳameriyye ʿAyrūż'uŋ levḥasını alıp maḥalline gitdi. Tenhāca oturup levḥayı iḫrāc ve ḥakk ẹdip ʿAyrūż geldikde Ḳameriyye: "Ey ʿAyrūż! Baŋa ṣaḥīfe-i arżıŋ maʿmūr u ḫarābını meskūn u ġayr-ı meskūnunu vaṣf u taʿdād eyle!" dėdi. Ol daḫi zemīniŋ eṭrāf u eknāfını birer birer vaṣf ẹdip eṣnā-yı naḳlinde Arż-ı Ġīlān yaʿnī dīvler[603] maḳarrı bir ölke ẕikr ẹtdi ki ebnā-yı beşerden ḫālī olup ḥayevānāt-ı envāʿından insān ṣūretinde bir nevʿ-i maḫluḳ maʿmūrdur ki nevʿ-i benî Ādem'i ḳatl ü ekl ẹderler. Keẕālik Deştü'd-Deşt nāmında bir ölke yād ėtdi ki ahālisi nevʿ-i beşerden ise de ġurebā ve ʿābir-i sebīli ḳabūl ėtmeyip her kim ellerine geçer ise der-sāʿat ḳatl ü iʿdām ėderler, dėyü sevḳ ü beyān ėdip ḫatm-i kelām eyledikde Ḳameriyye: "Var git! Seyfü ẕü'l-Yezen ile Şāme'yi al, Arżu'l-Ġīlān'a ve Şāme'yi zemīn-i Deşt'e ilḳā eyle! dėyü emr ẹtdikde ʿAyrūż, işbu emr-i nā-geh-i ẓuhūrdan ḥayrān ve Seyfü ẕü'l-Yezen içün ʿaḳl ü şuʿūru perīşān olup ḥużūrundan ḫurūc ve Seyf ile Şāme'yi

-72-

ḫāb-gāhlarından alıp cevv-i semāya ʿurūc eyledi. Seyf ol ḥareket-i ḳasriyyeden intibāh ve kendini cevv-i havada gittiğini görüp ḳaldıranı mülāḥaẓa ėtdikde ʿAyrūż olduğunu görüp "Ey ʿAyrūż!" dėyü nidā ėtdikde ʿAyrūż: "ʿİlle! Ey ḳıṭʿatü'l-ʿArab! Benden ne istersin? Sen benim ḳıymetimi bilmedikde saŋa meme vėrir iken merḥamet ėtmeyip telef yėrlere ilḳā ėtdiğinden mā-ʿadā ikinci defʿa yine seni ḳatl ẹtmek murād ėden vālideŋe beni vėrdiŋ ve cānıŋ içün onu inandıŋ ve baŋa maḫṣūṣ ṭılsımlı levḥa ki dünyānıŋ pādişāhlarında bulunmaz bir ẕaḫīre-i ʿuẓmā ki ḥasret-i mülūk bir şeydir oŋa hediyye gibi vėrip nefsiŋi tehlikeye atdıŋ. Şimdi yine ʻʿAyrūżʼ dėrsin, benden ne istersin!" dėdikde Seyf, hezār ḥasrete düşüp bükāya āġāz ve "Sen bizi nereye götürüyorsun?" dėdi. ʿAyrūż daḫi onları götüreceği yėri beyān eyledikde Seyf: "Ya, bizi bir yėrde ḳoymağa ḳudretiŋ var mı? dėdi. ʿAyrūż: "Ḫayr, ḳudretim yoḳdur. Eğer onuŋ ḫılāfına bir şey tutar isem, der-ḥāl āteş ile muḥterıḳ[604] olurum ve sen benim ḳatımda ʿazīz olmayaydıŋ, seniŋle bu ḳadar laḳırdı ėtmezdim." dėyip sükūt

[603] Lex. *vulg.* "dev".
[604] KLÇS "muhterik".

ėtdi ve bir mıḳdār gidip Arżu'l- Ġīlān'a vüṣūl bulmağla Seyf'i bırağıp ve ondan Şāme'yi daḫi zemīn-i Deşt'e baʿda'l-īṣāl terk ẹdip ḥāl-i sebīline gitdi.

(Şāme'niŋ Arżu'd-Deşt'de mülāḳī olduğu maṣāʾibiŋ[605] ẕikrindedir)

Çūn Şāme uyḫudan aṣlā uyanmamış idi. ʿAyrūż onu bırağıp gitdikden ṣoŋra nevminden bīdār olup kendini berriyye-i ḳafrāda[606] bulmağla şaşıp o ḥāleti düş olduğunu ẓann ve taḥḳīḳ ġarażıyla parmağını ışırıp acımağla ḥaḳīḳat-ı ḥāli idrāk ve ol emr-i fāciʿiŋ[607] nereden geldiğiŋi bilip ol ṣaḥrāda yürümeğe başladı. Giderek āfitāb-ı ʿālem ṭulūʿ ėtdikde pīşgāhından birḳaç süvārî çıḳageldiğini gördü. Yanına taḳarrüb ėtdiklerinde "Bu bir ġarībe ḫātūndur." dėyerek birisi esb üzerinde arḳasından bindirip şehre gitdiler ve ḥākimleriniŋ ḥużūruna getirip "Efendim, bu bir ġarībe ḫātūndur. Ṭaşrada bulduḳ dėdiklerinde, melik: "Biz gerek erkek gerek ḳadın kim olursa olsun memleketimizde ġarīb olan kimse ḳalmaz ve ḳaldığı ḥālde şehr yanḳūn[608] ile ḫarāb olur. Bā-ḫuṣūṣ ol ġarīb eğer bir kimse ile çekişir ise hemān varıŋ onu ḳatl ẹdiŋ!" dėyü emr ẹbuyurmağla

-73-

mübāşırlar[609] Şāme'yi alıp ṣalb ẹtmeğe götürdüler. Yolda giderler iken melikiŋ duḫteri merḳūmeye rāst gelip mübāşırlara: "Siz bu ḫātūnu nereye götürüyorsuŋuz?" dėyü süʾāl ile onlar daḫi vāḳıʿ-ı ḥāli bildirdiklerinde dişi dişiye olan merḥamete bināʾan duḫter, Şāme'ye merḥamet ėdip "Bu bir faḳīre ḫātūndur ki elinden ne gelebilir? Siz tavaḳḳuf ėdiŋ. Ben pederime varıp onu taḫlīṣ ėderim." dėyip ve Şāme'yi maʿıyyetiyle alıp pederiŋ yanına vardı ve "Ey peder! Bu ḫātūnu baŋa bağışla maʿbūdumuzuŋ ḫıdmetine taḫṣīṣ ėderim. Varsın maʿtūḳamız olsun!" dėdikde melik: "Ey ḳızım bizde ġarīb iḳāmet ėdemez ve iḳāmet[610] ėtdiği ḥālde elbette şehrimiz bir belāya düçār olur. Bā-ḫuṣūṣ bir kimse ile çekişir ise o sāʿat ḥarīḳ ḥudūṯ ėder." dėdikde duḫter: "Ey peder, bu bir faḳīre ve bī-mecāl ḫātūndur. Elinden ne gelebilir? Sen baŋa bağışla ben onu maʿbūdumuzuŋ ḫıdmetine bıraġırım. Orada kimse ile ḳonuşmaz." dėyip ve Şāme'yi alıp maʿbūdlarınıŋ yanına getirdi. Meğer bunlarıŋ maʿbūdu bir ḳoyun imiş. Ulūhiyyetini iʿtiḳād ėdip ʿibādetine müdāvemet ėderlerdi ve kebş-i meẕkūr, bir ʿaẓīm ü müntaẓım,[611] dīvarları yaldız ile naḳş ẹolunmuş ve altından

[605] Lex. *vulg.* "masāyib" KLÇS "mesâib, masâib".
[606] Yazmada (68b/4) ve matbuda kelime (قفرا) şeklinde yazılmıştır. Lex. ve steingass'ta (قفره) şeklindedir.
[607] Y. "emr-i mühevviliŋ" (68b/6).
[608] Lex. "yanġın/yanġun".
[609] TDKÇS, KLÇS "mübaşir".
[610] /ت / yerine /ث / yazılmıştır.
[611] Lex. *vulg.* "müntazam", TDKÇS "muntazam".

maʿmūl ḳandiller ile tezyīn ve ʿālī bisāṭlar ile düşenmiş[612] ḳubbe-i cesīmede ḳonulmuşidi. Oraya vüṣūl bulduḳlarında Şāme'ye ḳoyunuŋ levāzımātını gösterdi ki tebevvül ve veşene maḫṣūṣ altından leğenler ve ibrīḳler ve ṭaʿāmına maḫṣūṣ fıstıḳ ve fındıḳ[613] ve cevz[614] ve bādem ile memlū bir oda ve içmesiyçün gül ṣuyu ile memlū idi. bāʿdehū "Ey Şāme, mādām ki sen bu ḳoyuna ḥusn-i ḫıdmet ėdip yėdirip içirirsin ve maḥallini temīzce süpürüp silersin onuŋ bereketi saŋa inʿıṭāf ėdip nāʾil-i merām olursun ve şimdi sen bizim ilāhımızıŋ maʿtūḳasısın." dėyip ḥāl-i sebīline gitdikde çūn Şāme, bir pādişāhıŋ duḫteri ve bir melik-i ʿaẓīmiŋ zevcesi olup hezār ʿızz ü niʿmetde büyümüş ve ḫayr-ı ʿamīmi görmüş bir duḫter-i pākīze-aḫter idi. Kendini bir ḳoyuna cāriye olduğunu teyaḳḳun ėtdikde bükāya āġāz ve ḥāletine teʾessüf ü ḥasret ėdip ḳoyuna iḳtiżā ėden ḫıdmetleri gördükden ṣoŋra uzun bir ʿaṣā alıp ḳoyuna dayandı ve şifāʾ-i ġalīl ėdene ḳadar ḫa[d]b ėdip[615] baʿdahū bırağıp iḳāmetine maḫṣūṣ olan odaya gitdi ve bu keyfiyyeti ʿādet ėdinip be-her-gün ḳoyuna ḫıdmet ėtdikden ṣoŋra yorulana ḳadar ḫa[d]b

-74-

ėderdi ve Seyfü ẕü'l-Yezen'den ḥāmile ḳaldığından ḥaml aġırlığını çekerek ḫıdmetinde muḳīme ḳaldı. Şāme bu ḥāletde ḳalsın gelelim Seyfü ẕü'l-Yezen'e.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ Arż-ı Ġīlān'da çekdiği miḥnetler ve gördüğü ʿacāʾibleriŋ beyānındadır)

Çūnki ʿAyrūż, Arż-ı Ġīlān'a vüṣūl bulduḳda Seyf'i orada terk ėdip gitdikden ṣoŋra Seyf ol berriyye-i ḳafrāda geşt ü güẕār ėdip yolunda bir ormanlıḳ maḥalle teşādüf ėtmekle derūnuna girip bir iki sāʿat ḳadar eğlendi. Ol aralıḳda oturur iken iraḳdan Ġīlān ṭāʾifesinden bir cemāʿat orman ṣavbına geldiklerini görmekle ol ḥavālīde[616] bir maġāre[617] bulup içine girdi ve ḳapısını ṭopraḳ ile setr ėdip ḳaldı. Ġīlān ise avlayaraḳ ṭavşan ve oŋa müşābih ḥayvanāt ṭutup yine ʿavdet ėdip gitdiklerinde Seyf maġāreden çıḳıp gāh meyvelerden tenāvül ve gāh baʿżı ḥayevānātı şikāra ve ḳılıcın çaḳmaḳ yėrine ḳullanıp kebāb pişirip ekl ėderdi ve Ġīlān ḫavfından aṣlā ormandan çıḳamazdı. Bu ḥāl üzere birḳaç māh geçdikden ṣoŋra cānı ṣıḳılıp bir gün, gėce ẕarfında ol ormanlıḳdan çıḳıp giderken iraḳdan

[612] TDKÇS "döşe-".
[613] Lex. T. Madde başında "fındıḳ" Ar. Ve Far. "funduḳ".
[614] Lex. *vulg.* "ceviz".
[615] Y. "żarb ėdip" (69b/9). Matbu nüshada, "ḫ-z-b" şeklinde yazılmıştır. Bağlamdan ve yazma nüshadan hareketle 'dövmek' anlamındaki *ḫadb* okuyuşu tercih edilmiştir.
[616] Lex. *mb.* hawalı (a3ā1ı1),(حوالى) "ḥavāli".
[617] Lex. *mb.* "magāre, mugāre" *vulg.* "maghara".

bir beyāz ḳaraltı görünmekle hemān bir büyük aġaca çıḳıp oturdu. Şeyḫ-i meẕkūr taḳarrüb ėderek yanına geldikde Ġīlān ṭāʾifesinden birḳaç şaḫṣ ve maʿıyyetlerinde insān ṣūretinde başından ayağına ḳadar beyāż ḳıl ile örtünmüş bir ḫātūn olduḳlarını görüp ol aġacıŋ altına doġru çekildiler ve Seyfü ẕü'l-Yezen'e baḳıp ol ḫātūn ile işāret ėdip vāfir ḳīl ü ḳālden ṣoŋra yine ol şaḫṣ-ı ebyaż ile gitdiler. Seyfü ẕü'l-Yezen ol aġacda hezār ḫavf ile ḳalıp gėceden bir ḥıṣṣa[618] geçdikde ol ḫātūn yalŋız gelip aġacıŋ dibinde durdu ve Seyfü ẕü'l-Yezen'e baḳıp "Ey Ādem! İşbu zemīne Seyfü ẕü'l-Yezen nāmında insānî cinsinden başḳa Ādemî gelemez. Eğer sen Seyfü ẕü'l-Yezen iseŋ ḳorḳmayaraḳ yanıma in!" dėdikde Seyf, merḳūmeniŋ kelāmından teʾennüs ėdip yanına indikde merḳūme: "Merḥabā, ey Seyf! Zemīnimizi teşrīf ėtdiŋ!" dėdi. Seyf: "ʿAcebā sen beni nereden bilirsin?" dėyü süʾāl ėtmekle merḳūme: "Ben gördüğüŋ Ġīlānın dişisiyim ve ismim Ġīlūne'dir ve bu Ġīlānlar'ıŋ bu buḳʿaya geldiklериniŋ sebebi ve seniŋ gelmeŋ ile onlarıŋ

-75-

inḳırāżları ne günā olduğunu benden ġayri kimse bilemez.[619] Şimdi saŋa naḳl ėderim. Şöyle ki bu Ġīlān'ıŋ pederleri ins ṭāʾifesinden işbu ḥudūd eṭrāfından bir pādişāhdır. Günlerde bir gün kendi cāriyelериniŋ biri ikiz olaraḳ bir ẕeker ve bir ünṡā[620] doġmağla[621] pādişāh-ı meẕkūr ol ḫılḳat-i[622] nev-ẓuhūrdan taʿaccüb ve ḫalḳdan ḥıcāb ėdip ḳatl olunmalarını fermān ėtdikde nezdinde olan ḥükemā menʿ ėdip ol iki ṣaġīriŋ ṭāliʿlerini[623] aldılar ve bunlar müddet-i medīde yaşayıp ve bir zemīni taʿmīr ėdip[624] evlādlarından bir ümmet-i ʿaẓīme[625] olacağını baʿdahū Seyfü ẕü'l-Yezen nāmında[626] bir ġarīb ü ʿābir-i sebīl adamıŋ[627] yėdiyle telef ü helāk olacaḳlarını taḫḳīḳ ėdip pādişāh-ı meẕkūra ifāde ėtdiklerinde şāh-ı müşārun ileyh: 'Çūnki oġullarım bu adamıŋ vāsiṭasıyla helāk[628] olacaḳlardır. Bāri[629] telefleri kendinden olmasın bizim ḥikmetimiz ile olsun!' dėyip ḥükemāya 'Benim oġullarımıŋ[630] helākı içün bir ḥikmet[631] ve raṣad tertīb ėdiŋ!' dėyü

[618] TDKÇS, KLÇS "hisse".
[619] Y. "olacağını benden ġayri kimse bilir yoḳ" (70b/8).
[620] Y. "bir oġlan ve bir ḳız" (70b/11).
[621] Y. "doġurduḳda" (70b/12).
[622] TDKÇS "hilkat", KLÇS "hilkat, hılkat".
[623] TDKÇS, KLÇS "talih".
[624] Y. "doldurup" (70b/15).
[625] Y. "ʿaẓīm ümmet" (70b/15).
[626] Y. "isminde" (70b/15).
[627] Y. "ġarīb adamıŋ".
[628] Y. "helāk u telef" (71a/1).
[629] Lex.'da son ünlü kısadır.
[630] "oġullarım" kelimesi burada hem kız hem de erkek için kullanılmıştır.(yazmada da aynı şekilde "oġullarım" ibaresi geçmektedir. (71a/5).
[631] Y. "vesīle" (71a/5).

fermān ḥükemā daḫi raṣad-gāha girip ḳırḳ gün mekṣ ẹtdikden ṣoŋra çıḳıp ṣāha ṭılsımlı ḫurūs[632] getirdiler ve 'Biz bu oġullarıŋızıŋ helākını işbu ḫurūsuŋ tüyüyle rabṭ ẹtdik şöyle ki tüylerini bulup üzerlerine atıldıḳda yıldırım gibi olup birḳaçını helāk eder ve hākeẕā tā ḫurūsuŋ üzerinde tüy ḳalmadıḳca cümlesi birden bire düşüp telef olurlar.' dėdiler. Şāh daḫi ol iki ṣaġīri bu zemīne irsāl ve ṭılsımlı ḫurūsu ḥükemā maʿrifetiyle bir māhallde ḥıfẓ ẹdip gitdiler. Ġīlān daḫi çoġalıp işbu zemīni doldurdular. Çūnki ben aralarında ġurbetde ḳaldım. Gel ol ṭılsımıŋ maḥallini saŋa gösterip ikimiz meʿān helāklarına saʿy ẹdelim." dėyip Seyf'i bir daġıŋ kenārına getirdi ve bir maġāreye girip içinde ḳapı gibi bir maḥal gösterdi ve "Sen bu ḳapıdan olan nerd-bānlar ile yuḳarıya çıḳdığıŋda büyük oda gibi bir maḥal bulursun ki ortasında bir ʿamūd naṣb olunmuş ve ʿamūduŋ üzerinde bir ḫurūs uyumuş olduğunu bulursun ve ḫurūsuŋ yanı başında inci ile dolu küçük bir ḳutu[633] bulup ol ḳutuyu aldığıŋda ḫurūs başını ḳanadı altından çıḳarıp ötmeğe taṣaddī ėtdikde sen ḫurūs ötmeden ḳutuyu küşād ve derūnunda olan incileri zemīne at! Ḫurūs incileri gördükde inip incileri ṭoplamağa başladıḳda sen ḫurūsu girift ve başını ḳanadı altında ḳoy, baŋa gel!" dėdikde Seyfü ẕü'l-Yezen,

-76-

meẕkūr nerd-bānlar ile bālāya çıḳmağa başlayıp yüz yetmiş nerd-bānı çıḳdıḳda oda ve ʿamūd ve ḫurūsu bulup inci ḳutuyu aldıḳda ḫurūs başını ḳanadından iḫrāc ve ötmeğe taṣaddī ėtdikde hemān Seyf ʿala'l-ʿacele incileri zemīne ṣaçdı. Ḫurūs daḫi ʿamūddan inip incileri ṭoplamağa başladıḳda Seyf ḫurūsu ṭutup ve başını ḳanadı altına ṣoḳup Ġīlūne'ye vardıḳda birbiriniŋ elini ṭutup yola revāne oldular. Giderek ṣabāḥ olduḳda ardlarından ʿaẓīm ṣadālar ẓuhūr ve "Siz nereye gidersiŋiz! Duruŋ!" dėyerek Ġīlān ṭāʾifesi gelip yėtişdiklerini gördüklerinde Ġīlūne Seyf'e dėdi ki: "Ḫurūs tüyünden birḳaç dāneyi al da üzerlerine ilḳā eyle!" Seyf daḫi birḳaç tüy alıp atdıḳda yıldırım gibi āteş ḳıṭʿaları olup Ġīlān cemāʿatine müteveccih ve birḳaçını iʿdām ėtmekle merḳūmūn birbirine girişip dönmüşler ise de yine dönüp Seyfe hücūm ėtmek ṣadedinde olduḳlarında be-tekrār Seyf ḫurūs tüyünden birḳaç dāne yolup atdı ve birḳaçını iʿdām ėtdi ve hākeẕā merḳūmūn gāh firār ve gāh hücūm ėdip tā ḫurūs üzerinde tüy ḳalmadıḳda ḫurūs bir baġırış baġırıp patladığı anda Ġīlān'ıŋ cümlesi daḫi zemīne düşüp helāk oldular Ġīlūne Seyf'e tehniye ėdip rücūʿ ṣadedinde olduḳda Seyfü ẕü'l-Yezen "Ey Ġīlūne! Sen bu ḫarāb olan zemīnde ne işlersin?" dėdi. Merḳūme: "Saŋa fedā olurum!" dėdikde Seyf: "Ḫayr sen benim refīḳimsin. Ben

[632] Lex. *vulg.* "ḫoros" T. (خروز) "ḫoroz".
[633] Lex. T. "ḳūtu".

senden ayrılmam!” dėyip birlikde maʿan yola revān oldular ve her bār Ġīlūne Seyf’le ṭavşan maḳūlesini şikār ėdip ḳılıcından od çıḳarıp kebāb pişirerek ekl ėderlerdi ve bu vech üzere ol erāżī-i ḫāliyyede sefer ėdip giderlerdi. Bunlar seferde ḳalsınlar. Gelelim Şāme’ye. Ol aralıḳda ne keyfiyyetle geçindi ve ne cihetle taʿayyüş eyledi.

(Şāme’ye vüḳūʿ[634] bulan vāḳıʿa-i ġarībeniŋ keyfiyyeti ẕikrinde)

Bālāda naḳl ü taḥrīr olunduğu üzere Şāme ol ḳoyunuŋ ḫıdmetinde ḳalıp be-her-gün yėdirip içirdikden ṣoŋra bu büğürlerine ʿaṣā ile dayanıp şifā-i ġalīl ėdene ḳadar döğüp[635] baʿdahū maḥalline giderdi ve bu ḥālet üzere bir müddet ḳalıp ḥāmile olmağla velādetiŋ āvānı ḥulūl ėtdikde yalŋızca velādet zorunu çekip bir oğlān doġurdu ki çeşm-i felek naẓīrin görmemiş idi. Çūn

-77-

Pederi tedmīr[636] yaʿnī ḫīṭa-i basīṭada nerede olduğu maʿlūm değil idi. Şāme ol ġulāmı Dümmer ismiyle tesmiye ėdip terbiyesiyle meşġūle ḳaldı. Günlerde bir gün ʿala’l-ʿāde, kebşiŋ aḫşam yėmini vėrmek içün yanına varıp ve elinde ḳol ḳalınlığında yanmış bir mum olmağla ḳoyun mumuŋ ʿaṣā olduğunu ẓann ve onu döğmek içün geldiğini tevehhüm ėdip[637] ḳoyunların ʿādeti üzere süsüşüp ṭoḳuşduḳlarında çekilip şiddet üzere urduḳlarından ḳoyun-ı meẕkūr, çekilip Şāme’yi ṭoḳuşduḳda düşüp elindeki olan mum elinden ṣıyrılıp bir pençereden ṭaşra atıldı ki ol pençere taḥtında ḥākime maḫṣūṣ filleriŋ āḫūru[638] olup içinde filler ve yėmleri ki ḳuru nebātāt var idi. Mum ol nebāta teṣādüf ėtdikde yanıp āḫūrda ḥarīḳ peydā oldu ve oŋa mücāvir olan ḫānelere yėtişip şehrde ʿaẓīm yanḳın ḥāṣıl olmağla melik ile vüzerāsı ve ʿasker ṭāʾifesi gelip ḥarīḳi başdırdıḳdan ṣoŋra melik: “Bu beliyye-i ʿaẓīme ancaḳ ḳuṣūrumuzdan neşʾet ėtdi. İḳtiżā ėder ki maʿbūdumuza varıp istiġfār ėdelim.” dėyerek cümlesi çekilip bī-vaḳt ḳoyunuŋ maḥalline vardılar ki ol vaḳt Şāme ʿaṣā ile ḳoyunu żarb ėder olduğuna teṣādüf ve ol keyfiyyeti gördüklerinde “İşte bize işābet ėden belā-i ʿaẓīm bu māddeden ḥuṣūl buldu.” dėyerek Şāme’yi ṭutup ellerini ve ayaḳlarını baġlayıp orada kāʾin bir odaya ḳoydular ve ṣabāḥ olduḳda şehriŋ ḫāricinde Şāme’yi ṣalb ėtmek içün dār aġacı tertībine gidip naṣbıyla meşġūller iken uzaḳdan iki şaḫṣ geldiklerini gördüler. Meğer gelenler Seyfü ẕü’l-Yezen ile Ġīlūne idi. Zīrā mūmā ileyhümā

[634] /و/ harfi yerine /ر/ yazılmıştır.
[635] Lex. *vulg.* “dövmek”.
[636] Y. “tedmīr + olmuş” (72b/4).
[637] Y. “taḫmīn ėdip” (72b/7).
[638] Lex. *vulg.* “aḫır”.

zemīn-i Ġīlān'dan çıḳıp yola revān olduḳlarında gidip gelecek yolu bilmeyerek fesīḥu'l-ercā-i arżda üç māh ḳadar gitdikden ṣoŋra taḳdīr-i ilāhî ile bu gün işbu beldeye teṣādüf ėtdiler. Pes dār aġacı naṣb ẹden meʾmūrlar bunları gördükde varıp ṭutdular ve meliklerine īṣāl ėdip ṣaḥrādan geldiklerini ifāde ėtdiklerinde melik: "Varıŋ onları daḫi ṣalb ẹdiŋ!" dėyü emr ẹbuyurmağla ikisini daḫi alıp Şāme'niŋ maḥbūse olduğu yėre götürüp ḳoydular ve kendileri varıp üç dār aġacınıŋ naṣbıyla meşġūl oldular. Seyfü ẕü'l-Yezen, ḳażıyyeden bī-ḫaber kebşiŋ ḳubbesinde oturur iken

-78-

Bir çocuğuŋ ġayet şiddetle aġladığını işitdi. Meğer Şāme'niŋ elleri baġlı olmağla oġlu Dümmer meme isteyip aġlamağa başlamış idi. Seyf ḳalḳıp sese uyup olduḳları mekāna vardıḳda elleri ve ayaḳları baġlı bir ḫātūn bulup baġını çözüp maʿṣūma ḳoy ẹyėrdikde yüzüne diḳḳat ve Şāme olduğunu bilip birbiriyle selām ėtdikden ṣoŋra Seyf: "Bu ġulām kimiŋ oġludur?" dėyü süʾāl ile Şāme: "Seniŋ oġluŋ." dėdikde Seyf darılıp "Ben seniŋle ancaḳ bir gėce beytūtet ėtdim. Nice benden ḫāmile olduŋ?" dėyü istinkār ėtmekle Şāme ḳasem ėdip ve "Senden ġayri ebnā-yı beşerden kimse elini ḳoymadı." dėdikde Seyf, inānıp ḫāl ü keyfiyyetden süʾāl ve Şāme daḫi vāḳıʿ-ı ḥāli naḳl ẹtdikde Seyf ḳubbeniŋ ḳapısını içeriden bend ẹdip ve Şāme'den "Ekle ṣāliḥ şey var mı?" dėyü süʾāl ol daḫi: "Bende ancaḳ kebşiŋ yėmi olmaḳ üzere fıstıḳ ve bādem ve cevz ve bunuŋ emṯāli şeyler vardır." dėyip onları yėm maḥalline götürüp ḳarnlarını doyurduḳdan ṣoŋra oturup laḳırdı ile meşġūl ḳaldılar. Gelelim dār aġacı naṣb ẹdenlere. İşlerini bitirip Seyfü ẕü'l-Yezen ve men maʿahu[639] ṣalbe getirmek[640] içün geldiklerinde ḳubbeniŋ ḳapısı içeriden ḳapandığını bulup varıp melike ifāde ėtdiklerinde melik: "Ṣaḳın ḳapıya taḳarrüb ėtmeyesiz! Zīrā maʿbūdumuz bize ġażab ėdip cümlemizi telef eder. Varsın orada ḳalsınlar ṭaʿām u şarābları bitdikde yalŋız çıḳarlar." dėyip üzerlerine hücūmdan menʿ ẹtdi. Seyfü ẕü'l-Yezen ise Şāme ve Ġīlūne ile ḳubbede ḳalıp fıstıḳ ve fındıḳ ve oŋa beŋzer şeylerden ekl ẹderek ḳaldılar. Birḳaç gün geçdikden ṣoŋra ol eşyā tükenip ẕaḫīreleri ḳalmamağla Seyf, ḳoyunu alıp ḳubbeniŋ damına çıḳarıp boġazlamasını istedikde melik ile ahāli çıġırmağa başlayıp "Sen ne istersin?" dėyü süʾāl ėtdiklerinde Seyf: "Ẕaḫīremiz ḳalmamışdır ve ḳarnımız aç oldu. Biz ḳoyunu boġazlayıp ekl ẹdeceğiz." dėdikde melik: "Boġazlama! Biz saŋa ẕaḫīre vėririz." dėyip oŋa birḳaç günlük ẕaḫīresini vėrdiler. Ḥāṣılı, bu vech ile ḳalıp vėrdikleri ẕaḫīre tükendikçe ḳoyunu alıp dama çıḳarıp ẕebḥ ẹtmeğe şürūʿ ve onlar daḫi menʿ ẹdip

[639] Y. "bunları" (73b/9).
[640] Y. "ṣalb ẹtmeğe" (73b/9).

meʾkūlātı vėrirlerdi ve bu vech ile bir müddet geçdikden ṣoŋra ʿala'l-ʿāde ḳoyunu boġazlayacaḳ olduḳda

-79-

Her ne ḳadar melik menʿe ḳalḳmış ise de vezīri: "Efendim, bu adam ḳoyunuŋ boġazlamasına muḳtedir değildir. Zīrā ol bir ilāh-ı ʿaẕīmdir. Onları telef ėder ve biz her vaḳt ẕaẖīre vėrdigimizde elimize geçemezler." dėyip meliki iġvā ėtmekle Seyf'e "Var, boġazla! Biz saŋa ẕaẖīre vėrmezüz!" dėdikde Seyf: "Bismillāh!" dėyip ḳoyunu boġazladıḳda ahāli birden bire hücūm ėdip ḳubbeniŋ ḳapısını ḳırıp girdiklerinde Seyf ve Şāme ve Ġīlūne damıŋ üzerine çıḳıp ḳapısını ṭutdular ve ahāliden her kim başını ḳapıdan çıḳarıp hücūm ėdeyim dėrse, Seyf ḳılıc ile urup ḳatl ėderdi ve Şāme ile Ġīlūne ol maḳtūlü çekip ṭaşraya atarlardı. Çūnki melik ʿaskerini taḥrīṣ ėdip onlar daẖi ġayret ėderek Seyf'e hücūm ėderlerdi ve bu ḥāl üzere üç gün üç gėce ḳalıp ʿasākiriŋ keşretinden yorulup elleri ṭutmaz oldu ve aṣlā dermānı ḳalmayıp kendini teslīm ėtmek derecesine vardıḳda gökden ḳaʿḳaʿa ṣadāsını işidip yanlarına vardıḳda Seyf ile Şāme ve Dümmer'i ḳapıp āsmāna irtifāʿ ėtdikde ʿasker Ġīlūne'ye hücūm ėdip pārelediler ve "Maʿbūdumuz onları cehenneme yollamış." dėyerek infıṣāl ėtdiler. Gelelim beri ṭarafa meğer Seyf'i ḳaldıran ʿĀḳıṣa idi ve onları şehre ḳarīb bir daġa götürüp üzerine ḳoyup birbirine selāmlaşdılar ve Seyf: "Sen bunda olduğumuzu nereden bildiŋ?" dėyü süʾāl ʿ Āḳıṣā: "Ḳaçan biz Melik Ḳamrūn medīnesinde çekip senden ayrıldığımda Cebelü'l-Ḳamer'de kāʾin Muẖtaṭıf'ıŋ serāyına varıp sākin oldum ve sizeʿavdet ėtmek niyyet ėtdim. Günlerde bir gün oturur iken nā-gehʿAyrūż yanıma gelip ve 'Eyʿ Āḳıṣa! Seniŋ birāderiŋ olan Seyfü ẕü'l-Yezen ile Şāme'yi vālidesi Ḳameriyye, fülān yėre ve fülān yere atdırmış ve seniŋ Seyf ile ḥuḳūḳ-ı sābıḳaŋ olmağla saŋa ẖaber vėrdim ki varıp ḳurtarasın.' dėdikde ḳayd ėtmeyip birḳaç māh ḳaldım. Baʿdahū ẖāṭırım beni bıraḳmayıp Arż-ı Ġīlān'a teveccüh ve helāk olduḳlarını gördüğümde oradan gitmiş olduğunu bilip Şāme'ye ʿazīmet ėdip geldiğimde sizi onuŋla buldum." dėdikde Seyf ʿĀḳıṣa'nıŋ gelmesinden mesrūr olup[641] bir mıḳdār oturduḳdan ṣoŋra ʿĀḳıṣa onları alıp havaya pervāz eyledi

-80-

ve her vaḳt yorulduḳlarında zemīne indirip istirāḥat ėderlerdi ve hākeẕā bir māh ḳadar gidip otuz birinci günde ʿĀḳıṣa havada durup "Ey Seyf! Bundan ṣoŋra sizi ileriye bir ḳadem ḳadar götürmeğe iḳtidārım yoḳdur. Zīrā ʿahdim vardır ki bir māhdan ziyāde

[641] Y. "mesrūr u şādān olup" (75a/3).

kimseye ḫıdmet ėdemem ve ḫıdmet ėtdiğim ḥālde cin ṭāʾifesi beni istiḫdām ėderler." dėdikde Seyf: "Çūnki memleketimize yaḳīn geldik. Bizi[642] yėre ḳoy!" dėdi ʿĀḳıṣa daḫi onları yėre ḳoyduḳlarında Seyf: "ʿAcebā beldemize gidip vālidemiŋ ḫaberini ve Ḥām bin Nūḥ'uŋ ḳılıcını getirebilir misin?" dėdi ʿĀḳıṣa: "Evet." dėyip ve onları bir daġ üzerinde maġārelerin birinde bırağıp ve iḳtiżā ėden ẕaḫīreleri get(iri)p gitdi ve bir gün bir gėce ġayb ọlduḳdan[643] ṣoŋra ḳılıcı getirdi ve "Seniŋ vālideŋ seni tebʿīd ėtdikden ṣoŋra Saʿdūn'a ve Melik Efrāḥ'a iltifāt ėtmeyip ḥükm ü ḥükūmātıyla meşġūl oldu ve ḳılıcı ḳılıc-ḫānesinde bir ṣundūḳa vażʿ ėtdiğinden onu alıp getirdim." dėyü ḫaber vėrdi. Baʿdahū Seyf: "Ey ʿĀḳıṣa! Bize eğerli ve her ṭaḳımıyla mükemmel iki esb getir!" dėdikde ʿĀḳıṣa, varıp onlara iki esb[644] getirip ve vedāʿ ėdip gitdiler. Seyf bir esbe ve Şāme oġluyla bir esbe süvār olup yola revān oldular ve ʿĀḳıṣa'nıŋ getirdiği ẕaḫīreden ekl ėderek birḳaç günden ṣoŋra bir büyük daġa[645] vüṣūl bulup üzerine çıḳdıḳlarında külliyetli ʿasker ve ḳarşılarında bir arslan görüp gāh ol ʿasker arslana hücūm ve gāh arslan daḫi onlara ṣaldırıp ḳaçar idi. Pes Seyf, ol keyfiyyeti gördükde ġayrete gelip esbinden nüzūl ve Şāme ile bırağıp yalın ḳılıc ile arslana ṣaldırdığında ol ʿasker ve pāşāları çıġırmağa başlayıp "Ey sefīd renkli! Arslandan ṣaḳın!" dėmiş iseler de Seyf, onlara cevāb vėrmeyerek arslanıŋ ṣavbına ʿazīmet ve yanına taḳarrüb ėtdikde arslan bozulup Seyf'iŋ üzerine ṣıçradıḳda Seyf ḳılıc ile dayanıp muḳābele ėtmekle ḳılıc arslanıŋ altından girip ayaḳlarınıŋ dibinden çıḳıp iki bölük ėderek zemīne düşürdüğünü ʿaskeriŋ pāşāları gördükde[646] birḳaç kişi yollayıp Seyf'i yanına daʿvet eyledi. Meğer pāşā-yı meẕkūruŋ ismi Ebu't-Tāc olup Seyfü'r-Raʿd şāhıŋ pāşālarından imiş. Seyfü ẕü'l-Yezen Şāme'yi

-81-

alıp melikiŋ yanına vardıḳda tekrīm ü talṭīf ile ḳarşılayıp şecāʿatini taḥsīn ü āferīn ėderek maʿıyyetiyle şehre götürüp kendi serāyında maḫṣūṣ bir odada mihmān ḳoyup vāfir riʿāyet ėtmiş[647] ise de Şāme'niŋ pertev-i māh-cemālini gördükde derūn-ı dilden ʿāşıḳ ve ennā feʾennā ʿışḳı ʿalevlenip[648] gūyā dīvāne oldu. Günlerde bir gün, vezīrine tenhāca aḥvāl-i perīşān ve derd-i melālet-encāmını naḳl ėtdikde vezīr: "Efendim, bende bir ʿilāc vardır ki

[642] Metinde /ر / harfi vardır. Noktasının unutulmuş olduğu düşünülmektedir. Belki "beri yėr" okuyuşu da mümkün olabilir. Yazmada bu konuşmayı yapan Seyf değil, ʿĀḳıṣa olduğu için kelime karşılamaları aynı değildir. Bu sebeple, bu noktada yazmadan istifade edilememiştir, bağlam gereği tercihen "bizi" okunmuştur.
[643] TDKÇS "kaybolmak".
[644] /ب/ harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur.
[645] Bu kelimeden sonra ziyade bir /ن/ harfi mevcuttur.
[646] Kelime içinde ziyade bir /ر/ harfi mevcuttur.
[647] Y. "mihmān bırağıp ḫātırını cebr ėderdi lākin" (76a/3).
[648] Y. "āteş-i ʿışḳı şuʿlelenip" (76a/5).

onlara yėdirdiğiŋizde bir senelik ölü gibi olup ḳalırlar. Uyuduḳlarında sen Şāme'ye varıp maṭlūb üzere neyl-i viṣāl eyle!" dėmekle Melik Ebu't-Tāc, işbu tedbīri beğenip aḫşam taʿāmında ʿilāc-ı meẕkūru ḳoymuş ise de melikiŋ zevcesi ḫaber alıp ḳażıyyeyi Seyf'e ifāde ve "Biz size ṭaʿām göndeririz. Ṣaḳın melik ṭarafından gelen ṭaʿāmdan tenāvül ėtmeyiŋ!" dėyü tenbīh ėtmekle Ebu't-Tāc aḫşam ṭaʿāmı gönderdikden ṣoŋra bir sāʿat ḳadar[649] bekleyip baʿdahū vezīrini Seyf'iŋ ḥālini görmek içün gönderdi. Vezīr daḫi varıp Seyf'iŋ yanına girdikde irsāl ėtdikleri ṭaʿām be-ḥāle[650] durup Seyfü ẕü'l-Yezen Şāme ile ṣuḥbet ėderek oturduḳlarını gördü. Seyf, vezīre "Sen ne istersin?" dėyü süʾāl ėtmekle vezīr: "Efendim ṭaʿām size kifāyet ėdip ėtmediğini bilmek içün geldim." dėdi. Seyf: "Ya, siziŋ hīc baŋa böyle maḫṣūṣ geldiğiŋiz var mı ki bu gün gelip yoḳlayasın! Var git!" dėyü ṭard ėtdikde vezīr, Ebu't-Tāc'a varıp "Ġālibā iş duyulmuşdur. Zīrā bunlar ṭaʿāmdan tenāvül ėtmediler. Lākin sen bu ölkeniŋ ḥükmdārısın. Fermānıŋı kim redd ėdebilir? yarın şifāhen Seyfü ẕü'l-Yezen'den zevcesini iste. SeniŋIe bir gėce yatsın. Bunda ne var?" dėdi ve bu ḳarar üzere ḳalıp ṣabāḥ olup Seyf, ʿala'l-ʿāde Ebu't-Tāc ıŋ yanına vardıḳda ve ṭaʿām ḳażıyyesinden kendini bī-ḫaber gibi ėdip selām vėrip oturduḳda Ebu't-Tāc, Seyfü ẕü'l-Yezen'e "Ben seniŋ ḫātūnuŋa ʿāşıḳım ve ṣabra ṭāḳatim ṭāḳ oldu. İmdi sen onu baŋa bir gėce vėr, benimle yatsın ve yine saŋa redd ėderim." dėdikde Seyf, işbu kelām-ı bī-encāmdan ʿaḳlı başından gidip[651] ve "Ey melik! Ne dėmek olsun ki biz sende mihmān iken böyle ġadre düçār olalım!" dėyerek darġın ḥāletile ḳıyām ve Şāmeye varıp "Ḳalḳ

-82-

gidelim." dėyip ikisi maʿan çıḳdılar ve esblerine binip ḫāric-i şehre gitdiler. Lākin vezīr tek durmayıp Ebu't-Tāc'a "Efendim, sen nice melik ü ḥākimsin ki bu adam ḥurmetiŋe lāyıḳ olmayan şeyler söyleyip ṣaġ ve sālim şehrden çıḳıp gitsin! Tėz elden bunlara yėtiş ve ol ḫabīṯden ḫātūnu cebran[652] al!" dėdikde Ebu't-Tāc, ġayrete gelip ve der-ḥāl ʿaskerini cemʿ ėdip Seyf'i taʿḳīb eyledi. Çūnki Seyf bir büyük daġa ḳarīb varmış bulunmağla ʿaskeriŋ patırdısını[653] işidip Ebu't-Tāc anı taʿḳib ėtdiğini bildiği birle ḳoşaraḳ daġa ṣuʿūd ve orada bir maġāre bulup içinde Şāme'yi oġluyla bırağıp Ebu't-Tāc'ıŋ muḳābelesine çıḳdıḳda "Sen benim maʿşūḳamı alıp nereye gidiyorsun? Gel bizim ile muḥārebe ėt! Zīrā

[649] Y. "bir sāʿat mıḳdārı" (76a/12).
[650] COPED, 'eski hâl'.
[651] Y. "+söğüp ṣayıp" (76b/9).
[652] Y. "kerhen" (76b/14).
[653] Matbu metinde kelime (پدردی) şeklinde geçmekte olup yazmada mevcut değildir. Kelime, Lex.'da (پاتردی) patırdı şeklindedir.

ben ol maḥbūbe-i[654] nāzenīnden vāz ġelmem!”[655] dėyip ve ṣaflarını dizip cenge mütehayyi durduḳda meydāna çıḳıp ve mübārez(e) ṭaleb ėtmekle Ebu’t-Tāc ṭarafından bir süvārî çıḳıp muḥārebeye şürūʿ ėtdiler ve bir sāʿat geçmeden Seyf, ol köleyi ḳatl ėtmekle yine başḳa köle çıḳdıysa da dīğere ilḥāḳ, hākeẕā aḫşama ḳadar on beş köleyi iʿdām ėdip infışāl ėtdiklerinde Seyf, Şāme’ye varıp beytūtet eyledi ve ʿala’ṣ-ṣabāḥ yine muḥārebeye inip ol gün daḫi birḳaçını ḳatl ve gėce olmasıyla her biri bir ṭarafa çekildikde Ebu’t-Tāc’ıŋ adamları bir yėre gelip “Biz niçün bu adam ile muḥārebe ėderiz? Zīrā melikimiz mihmānına ḫıyānet ve gözünü zevcesine dikip irtikāb-ı reẕālet ėtmişdir. Biz onuŋ içün nice ḳatl olunalım! Eğer ḫātūna ʿāṣıḳ ise varsın kendisi cenge çıḳsın!” dėyerek Ebu’t-Tāc’a vardılar ve bu keyfiyyeti söylediklerinde Ebu’t-Tāc: “Sözüŋüz ḥaḳdır. Yarın ben kendim muḥārebeye çıḳarım.” dėyip ḳaldı ve ʿala’ṣ-ṣabāḥ Seyf mübārezeye indikde gördü ki Ebu’t-Tāc giyinip kūşanaraḳ meydāna çıḳdığını görmekle “Merḥabā!” dėyip zemīn yaġmuru ḳabūl ėtdiği gibi muḥārebesine başladı. Çūnki Ebu’t-Tāc şecāʿatle meşhūr bir yiğit olmağla ṣabāḥdan zevāl vaḳtine ḳadar ceng ü cidālleri dayanmış ise de ṭāḳati ḳalmayıp żaʿf ḥālini Seyfü ẕü’l-Yezen bildikde hemān yüzüne “Allahu ekber!” dėyü baġırıp eliyle göksünden urup zemīne düşürdü ve ellerini baġlayıp daġa esīr götürdü ve maġāreniŋ bir ṭarafına atıp

-83-

Şāme ile mesrūr ḳonuşaraḳ oturdular.

(Ḳameriyye’niŋ dördüncü defʿada oġlu Seyfü ẕü’l-Yezen’e ėtdiği ġadrıŋ beyānındadır)

Çūn Seyf düşmenini esīr ėdip mesrūren oturur ve Şāme ile naḳl-i ḳażıyye ėdip ḳonuşur iken gökden bir ḳaʿḳaʿa işidip başını yuḳarıya ḳaldırdıḳda ʿAyrūż’uŋ geldiğini görüp “Ey ʿAyrūż!” dėyü çaġırdıḳda ʿAyrūż: “ʿİlletün! Yā ḳıṭʿtu’l-ʿArab!” dėyü cevāb vėrdi. Seyf: “Ey ʿAyrūż! Sen ne ḫuṣūṣ içün geldiŋ?” dėdi merḳūm: “Seni alıp başḳa yėre götürmek içün geldim.” dėdikde Seyf: “Ya, seni kim irsāl eyledi?” dėdi. ʿAyrūż: “Vāliden beni irsāl eyledi. Zīrā sen ʿĀḳışa’yı yollayıp ḳılıcı aldırdığıŋda birḳaç günden ṣoŋra ḳılıcı arayıp bulmamağla beni iḫżār ve ḳılıcdan süʾāl, ben daḫi ‘Oġluŋ aldı.’ dėyü ifāde ėtiğimde Ḳameriyye: “Ya benim oġlum ṣaġ mıdır ve ḳılıcı oŋa götüren kimdir?’ dėdi. Ben: ‘Evet

[654] Kelime, metinde (محبه) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam gereği yazmada geçen (محبوبه) “maḥbūbe” (Y. 77a/4) okuyuşu tercih edilmiştir.
[655] Y. “vāz geçmem” (77a/4).

ṣaġdır ve ḳılıcı cinlerden ʿĀḳıṣa nāmında bir ḫātūn götürdü ki seniŋ oġluŋ ile uḫuvvet ʿahdini rabṭ ėtmişdir.' dėdiğimde merḳūme: 'Sen ʿĀḳıṣa'yı baŋa getirebilir misin?' dėdi. Ben: 'Ḫayr, oŋa ṭāḳatim yoḳdur.' dėdiğimde Ḳameriyye: 'Sen sābıḳan erāżī-yi zemīni baŋa vaṣf ėtdiğiŋde Cebelü's-Saḥare ve Feccü'n-Nār dėyü bir maḥal vaṣf ėtmişdiŋ. Var, şol veledü'z-zināyı al da ol cebele at!' dėyü beni irsāl eyledi." dėdikde Seyf, maḥzūn olup "Ey ʿAyrūż! Şimdi nice olur ḥāl bu ki işbu bende esīr olan Melik Ebu't-Tāc zevcemi benden almaḳ istedi ve onu meydān-ı muḥārebede esīr ėtdim. Yalŋız Şāme ile nice bıraġıp gidebileyim." dėdi. ʿAyrūż: "Bu işleri sen kendi kendiŋe ėtdiŋ ve benim ḳadrimi bilmeyerek levḥayı vālideŋe vėrdiŋ. Benim onuŋ muḫālefetine iḳtidārım yoḳdur." dėyip Seyf'i alıp cevv-i semāya pervāz eyledi. Bunlar yolda ḳalsınlar gelelim Ebu't-Tāc'a. Çūn merḳūm, cinleri görmediğinden ḳażıyyeden bī-ḫaber ḳalıp ve Seyf'i ara yėrde görmeyip Şāme'ye "Seniŋ ḳocaŋ nereye gitdi?" dėyü süʾāl ol daḫi "Arḳadaşlarını getirmeğe gitmiş." dėmekle Ebu't-Tāc: "Biz bir adamdan ḳurtulmadıḳ[656] arḳadaşları geldikde ḥālimiz nice olur." dėyip sükūt ėtdiyse de gördü ki Seyf gelmedi, tekrār Şāme'den

-84-

süʾāl ve "Sen doġrusunu söyle!" dėdikde Şāme, aġlamağa başlayıp ve yanına varıp ḳażıyyeyi tefhīm ve "Sen baŋa emān vėrir iseŋ bendiŋi küşād ėderim." dėdikde Ebu't-Tāc, emān vėrip oŋa fuḥş[657] ḳasdıyla el ḳomayacağını ʿahd ü yemīn ėtdikde bendini küşād ėdip ḳoyuvėrdi. Zīrā Şāme ḫāṭırında "Ben Ebu't-Tāc'ı ḳatl ėdersem ahāli beni tutup ḳatl ėderler ve benim ḳocam bunda yoḳ ki beni taḫlīṣ ėde ve bunu taḫlīṣ eylediğim vaḳt beni yanına alıp ḥıfẓ u ṣavn ėder." dėyip Ebu't-Tāc'ı küşād eyledikde merḳūm esbine süvār ve ʿala'l-ʿacele şehre varıp adamlarına "Tėz elden varıŋ, Şāme'yi baŋa getiriŋ!" dėyü emr onlar daḫi gidip Şāme'yi getirdiklerinde Ebu't-Tāc, mūmā ileyhānıŋ ḥusn ü cemāline nigāh ve nār-ı ʿışḳ ḫumūd u sükūndan intibāh ėdip ṣabra mecāl bulmayaraḳ hemān "Ey Şāme! Ben seniŋ viṣāliŋden vāz gelmem!" dėyerek elini Şāme'ye uzatdıḳda merḳūme bükāya āġāz ve ellerini āsmāna refʿ ve "Ey Ḳāżiyu'l- Ḥācāt! Eğer dīn-i İbrāhim-i Ḫalīl ʿaleyhisselām ḥāḳ ise beni şol ẓālimiŋ elinden taḫlīṣ ḳıl!" dėyü niyāz ėtmeğe başladıḳda Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleriniŋ keremiyle Ebu't-Tāc'ıŋ elleri ḳuruyup meflūc meṣābesinde ḳalmağla Şāme'ye "Sen cādū mısın?" dėdi. Şāme: "Ḫayr ben sāḥire değilim. Ancaḳ dīn-i İslām berekātıyla ve Ḥaḳḳ'ıŋ ʿınāyetiyle saŋa bu keyfiyyet işābet ėtdi. Eğer bu taşmīm eylediğiŋ sū-i ḳaṣddan vāz gelip tevbe ėderseŋ rabbimden ḫalāṣıŋı recā ėderim." dėdikde merḳūm

[656] Y. "bir adam ile ḳurtulmadıḳ" (78b/3-4).
[657] TDKÇS "fuhuş".

Ḥaḳḳ'a rücūʿ ve derūn-ı dilden tevbe ėtmekle Şāme dergāh-ı kibriyāya teveccüh ve "Ey rabbim! Tevbesinde ṣādıḳ ise ḥālet-i ūlāsına ircāʿ ḳıl!" dėyü duʿā ėtdikde ol demde Ebu't-Tāc'ıŋ ellerine rūḥ sereyān ėdip iyi olduysa da yine şiddet-i ʿışḳ üzerine ġālib olup tekrār vaṣl-ı Şāme'ye ṭālib oldu. Ḥāṣılı bu keyfiyyet üç defʿa tekrār ėdip üçüncü kerede Ebu't-Tāc: "Ey Şāme! Bu seniŋ rabbiŋ ulu bir ilāhdır ve dīn-i ḳavīme temessük ėdenlere muʿīn ü nāṣırdır. Ben seniŋ dīniŋe girip muvaḥḥid olayım." dėyip kelime-i şehādet getirerek İslām ile müşerref oldu ve Şāme'yi āḫıret ḳarndaşı ėdip ve maḫṣūṣ bir oda taʿyīn eyleyip ondan üṣūl-i dīni taʿallüm ile meşġūl ḳaldı. Lākin İslāmiyyet'i ahāliden iḫfā eyledi. Bunlar bu ḥāletde ḳalsınlar, gelelim Seyfü ẕü'l-Yezen'e. Çūn ʿAyrūż Seyf'i alıp

-85-

cevv-i havaya ṭayerān eyledi. Bir mıḳdār gitdikden ṣoŋra Cebelü's-Saḥare[ye][658] vüṣūl[659] ve Seyf'i üzerine bırağıp ḥāl-i sebīline gitdikde Seyf cebel-i meẕkūra nigāh ve ḳubbe-i ʿaẕīme gibi cevv-i semāda irtifāʿ bulup eṭrāfı dīvār gibi kesilmiş inip çıḳacaḳ yėri yoḳ ve yarısı āteş ile yanıp gündüzde duman ve gėcede ʿalev-i nīrān ile müştaġıl ve āteş-feşān olduğunu görüp "Lā ḥavle!" dėyerek daġıŋ kenārına gelip oturduḳda ṭaraf-ı ṣaḥrādan ġāyet uzun ve ince kerīhu'l-manẓar bir şaḫṣ geldiğini görüp daġıŋ eteğine vüṣūl bulduḳda ellerini göksüne alıp ve bir mıḳdār efsūn oḳuduḳda havaya ucup[660] daġıŋ üzerine çıḳdı ve Seyf'i gördükde ġażab-ı çeşmle baḳıp doġru āteşe varıp sücūd eyledi. Baʿda zamān, sücūddan ḳıyām ve Seyf'e gelip "Sen maʿbūdumuza ne güzel ḳurbānsın!" dėyip ve zemīnden bir avuc ṭopraḳ alıp üzerine efsūn oḳuduḳdan ṣoŋra Seyf'iŋ üzerine ṣaçdığı birle ellerinden ve ayaḳlarından baġlanmış gibi bir ṣıḳlet bulup ḥarekete mecāl ḳalmayaraḳ ol maḥalde cemād gibi oturup ḳaldı. Sāḥir ise daġıŋ kenārına varıp ellerini göksüne ḳoyduḳdan ṣoŋra efsūn ėderek havaya uçup esfel-i cebele ve ḥāl-i sebīline gitdi ve bir iki sāʿatden ṣoŋra oŋa müşābih seksen şaḫṣ ile gelip daġıŋ eteğine vardıḳlarında ellerini gökslerine götürüp ve hemhemeye başlayıp cümle bükülerek daġıŋ üzerine suʿūd ve āteşe gidip rükūʿ u sücūd ėdip secdelerinde ḳaldılar. Seyf ise ḳorḳudan eriyip ne ėdeceğini bilmedi ve gözlerini semāya ḳaldırıp dergāh-ı kibriyāya tażarruʿ u niyāz ėtmeğe başladı. Seyf ol ḥāletde iken cādūlarıŋ biri sücūddan ḳıyām ve eṭrāda baḳaraḳ Seyf'iŋ ṣāvbına emyel ile ve yanına geldikde "Merḥabā, ey Seyfü ẕü'l-Yezen!" dėyip ve ṣu ile dolmuş bir kāse getirip āteşsiz ḳaynayana ḳadar üzerine efsūn oḳuduḳdan ṣoŋra ondan bir avuc alıp Seyf'iŋ yüzüne

[658] Y. "Saḥare+ye" (79b/5).
[659] Y. "varıp" (79b/5).
[660] Y. "uçup" (79b/11).

serpdikde Seyf, der-ḥāl siḥrden ḫalāṣ bulup ayağa ḳıyām eyledi. Baʿdahū ol ṣaḫṣ: “Ey Seyf! Ben bu sāḥirleriŋ büyüğüyüm. İsmim bir Bernūḫu’s-Sāḥir’dir. Sücūdda uyur iken elinde āteşden bir oḳ nūrāniyu’ẕ-ẕāt bir pīr-i rūşen-żamīr yanıma gelip ve ‘Ey Bernūḫ! Eğer şimdi ḳalḳıp Seyfü ẕü’l-Yezen’i taḫlīṣ ve derūn-ı

-86-

ẓulmet-i meşḥūnuŋ nūr-ı İslām ile temḥīṣ ėdip Seyf’iŋ necātına saʿy ėtmez iseŋ, seni işbu oḳum ile maʿdūmu’l-ḥayāt ve mülḥaḳ-ı bi’l-emvāt ėderim!’ dėyip gitdikde ben ḫābımdan bīdār ve seniŋ taḫlīṣiŋe ibtidār eyledim. Baŋa kelime-i şehādeti telḳīn eyle!” dėyip nūr-ı İslām’la münevver oldu ve Seyf’i alıp dağıŋ kenārına götürdü ve ḳucağına alıp efsūnu oḳuyaraḳ pervāz ėdip dağdan nüzūl ve ṣavb-ı ṣaḥrāya dönüp firār ile ʿazmlerini mevṣūl ėtdiler. Çūnki işte sücūd ėdenler ṣabāḥa ḳadar sücūdlarında ḳalmaları üṣūllerinden imiş baḳiyye-i saḥare sabāḥa ḳadar sücūdda ḳalıp ḳalḳdıḳlarında ne Bernūḫ ne de Seyf’i bulmayıp[661] firār ėtdiklerini derk ve der-ḥāl onları taʿḳīb ėdip yėtişdiklerinde “Sen bizim maʿbūdumuzuŋ ḳurbānını alıp nereye firār ėdiyorsun?” dėyip üzerlerine hücūm ėtdiler. Pes Bernūḫ, ol keyfiyyeti gördükde Seyf’e “Sen bir ṭarafa çekil, seyre dur!” dėyip onu bir maḥalle bıraḳdı ve kendisi bir ṣırça ḳıṭʿası alıp güneşe ḳarşı atıp üzerine üzerine efsūn oḳumasını başladıḳda ol zücāc ḳıṭʿasından büyük āteş yanıp be-her-ṭarafa yayılaraḳ sāḥirlere doġru gitmeğe başladıḳda cādūlar, zemīne yüzleri üzerine düşüp köpekler gibi ürümeye başladılar. Hemān ṭaraf-ı berriyyeden ṣad hezār saḳālar ḳırbalarıyla nümāyān olup ol āteşi söndürdükden ṣoŋra ṣuları ʿaẓīm deryā olup Bernūḫ’u batırmaḳ içün ṣavbına ʿazīmet ėtdikde Bernūḫ ḳamışdan dört boġum getirip ve üzerine ṭılsımlar yazıp ʿazīmet ėderek zemīne gömdüğü birle ġāyet büyük ḳuyular peydā ėdip ol ṣu içlerine aḳmağa başladı. Bütün ṣu gidip ḳalmadığını sāḥirler gördükde aġaçlardan vāfir çalılar kesip ve üzerine siḥr oḳuduḳlarında her biri ʿaẓīm ejderhā olup Bernūḫ’a ʿazīmet ėtdiler. Bernūḫ daḫi ʿacele ile bir mıḳdār ṭopraġıŋ üzerine işeyip çamurundan bir ʿaḳreb ṣūretini taṣvīr ve siḥrini icrā ėdip zemīn üzerine ḳoyduḳda rūy-i arż ʿaḳrebler ile dolu olup yılanlara tesalluṭ ve cümlesini helāk ėtdikden ṣoŋra sāḥirler şedd-i ʿazīmet ėtdiler. Bunlar bu ḫālet-i ʿaẓīmede iken Seyfü ẕü’l-Yezen üzerine gökden bir şeyʾ indiğini görüp başını ḳaldırıp nigāh ėtdikde ʿĀḳışa olduğunu görüp hemān “Ey ʿĀḳışa!

-87-

[661] Y. “ne Bernūḫ ve ne Seyfü ẕü’l-Yezen görüp” (80b/9).

Bize yėtiş!” dėmekle ʿĀḳıṣa, Seyf ile Bernūḫ’u alıp ufḳ-ı havaya ṭayerān eyledi. Meğer ʿĀḳıṣā’nın gelmesi böyle oluyor ki ḳaçan ʿAyrūż Seyfü Cebelü’n-Nār’a iletdikde hemān doġru ʿĀḳıṣa’ya varıp ḳażıyyeyi bildirmiş olmağla merḳūme sürʿatle gelip bunları taḫlīṣ ve Seyf’e “Seni nereye götüreyim?” dėyü süʾāl ol daḫi Melik Ebu’t-Tāc’ıŋ beldesine götür ki Şāme’niŋ ne ḥālde oldugūnu bileyim.” dėyip gitdiler. Bunlar yolda ḳalsınlar.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Cebel-i Nār’a gitdikde Şāme ne ḥālde ḳaldığı ẕikrindedir)

Çūn Şāme Ebu’t-Tāc’ıŋ İslāmına sebeb olup İslām’a girmiş ise de ahāliden ve vezīrden İslāmını ketm ẹdip ḳaldı. Vezīr ise Ebu’t-Tāc, Şāme’niŋ müvāṣaletine nāʾil oldu ẓann ve “Ben daḫi onuŋ viṣālinden ḥisse-mend olayım.” dėyerek tenhāca yanına varıp ve ṭaleb-i ḳurb ėtdikde Şāme: “Ebu’t-Tāc, İslām ile müşerref olup yanıma ancaḳ üṣūl-i dīni taʿallüm içün gelir ve illā ḥāṣā fuḥş içün yanıma gelmez.” dėdikde vezīr, bī-ḥużūr olup “Ḥākimimiz bir melʿūn ḫātūnuŋ ʿışḳı sebebiyle dīnimizi terk ẹtdi. Bu ne dėmek şeydir!” dėyerek Ebu’t-Tāc’a varıp “Sen bu ḳaḥbeniŋ[662] dīnine niçün girdiŋ?” dėdikde Ebu’t-Tāc inkāra yüz tutup “Ḥāşā! Ben dīnimi terk ẹtmedim.” dėmekle vezīr: “Aṣlı yoḳ eğer sözüŋ ṣaḥīḥ ise Şāme’yi ḳatl ẹyle!” dėdi. Ebu’t-Tāc: “Ḫayr! Ben, bī-dermān ve bende mihmān olan żaʿīfe ḫātūnu ḳatl ẹdemem!” dėdikde vezīr, Şāme’yi getirip süʾāl ėtdiyse de Şāme ḳażıyyeye mütefaṭṭın ve evvelki sözden dönüp “Ben saŋa Ebu’t-Tāc İslām’a girdiğini söylemedim!” dėdikde vezīr: “Bunlar birbirine uydu!” dėyü ʿāleme velvele vėrmekle Ebu’t-Tāc ġayrete gelip “Ey kelb ne ėdecek iseŋ ėt! Ben dīn-i İslām ile müşerref oldum.” dėdikde ahāli vezīre uyup Ebu’t-Tāc’ıŋ üzerine hücūm ve ol daḫi Seyfü meslūlü ile muḳātele ėderek Şāme ile dam üzerine çıḳıp muḳāteleye başladı ve bu ḥāl ile ḳalıp her kim başını dam ḳapısından çıḳarırsa ḳatl ẹderdi. Ancaḳ tezāḥumu[663]’n-nās sebebiyle yorulup dermānı ḳalmayıp ḳılıcı bir ṭarafdan ḳaldırıp dīğer ṭarafa atardı. Pes ḥāl-i perīşānını gördükde hemān yüzünü semāya[664] refʿ

-88-

ve “Ey müntaḳım-ı[665] cebbār! Eğer işbu girdiğim dīn, ṣaḥīḥ ü müʾeyyed ise beni şol ẓālimleriŋ elinden ḫalāṣ eyle!” dėyü duʿāya başladıḳda nāgāh luṭf-ı Ḫudā ėrişip Seyf ile Bernūḫ-ı Sāḥir ve ʿĀḳıṣa yėtişip Ebu’t-Tāc’ıŋ muḥārebesini gördüklerinde ʿĀḳıṣa, hücūm ėden adamların üzerine āteş ve ṭaş yaġdırıp her birini bir ṭarafa dağıtdı. Ebu’t-Tāc ise neye

[662] Lex. *vulg.* “ḳahpe”.
[663] KLÇS “tezāhüm”.
[664] Y. “āsmāna” (82a/11).
[665] KLÇS “müntakim”.

oġradığını bilmeyip ḥayretde durur iken yanında Seyfü ẕü'l-Yezen durduğunu gördü. Hemān ayağına düşüp öpmeğe başladıḳda Seyf ḫāṭırını alıp ve ḳıṣṣasından süʾāl ėdip İslām ile müşerref olduğunu bildikde Ḥaḳḳ'a şükr ėdip serāya indiler ve dellāllar nidā ėtdirip "Her kim millet-i İbrāhīm'e girerse gelsin ve küfre müṣır olanlar iraḳ ḳalsın. Ḳanları hederdir!" dėyü ḫalḳa ifāde olunduḳda min ṭarafillāh[666] ahāli fevc-be-fevc gelip İslām'a girdiler ve vezīri daḫi celb ü ʿarż-ı İslām ėtdiklerinde ḳabūl ėtmemekle berdār eylediler ve bütün memleketi temizleyip istirāḥate teferruġ ėtdiler. Pes Bernūḫ-ı Sāḥir, Seyf ile tenhāca oturduḳda "Seyf, seniŋ vālideŋ senden ṭılsımlı bir levḥa alıp ol levḥa vāsiṭasıyla seni mehlekeden mehlekeye atdığını ʿĀḳıṣa'dan işitdim. İmdi beni ʿĀḳıṣa ile vālideŋe gönder. Şāyed ḥīle ile ol levḥayı ondan istiḫlāṣ ėderim." dėdikde Seyf, ʿĀḳıṣa'ya "Sen Bernūḫ'u götürür müsün?" dėyü süʾāl ol daḫi "Evet götürürüm." dėmekle Seyf: "Ey ʿĀḳıṣa! Eğer Şāme oġlunu götürür iseŋ baŋa çoḳ rāḥat vėrirsin ve ben Ebu't-Tāc ile ḳalıp onuŋla gelirim. Lākin Şāme'niŋ ḫaberi vālidemden ḥıfẓ olsun ki onu bir belāya atmasın." dėdikde ʿĀḳıṣa: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip Bernūḫ ve Şāme ve Dümmer'i alıp Seyf'i vedāʿ ėdip gitdiler. Baʿdahū Seyf, Ebu't-Tāc ile sefer mühimmātını görmeğe başlayıp birḳaç sefīne iḥżār ve ẕaḫāyir[667] ü mühimmāt ile yükledip ve maʿıyyetleriyle vāfir ʿasker alıp tevekkelan ʿala'r-Raḥmān bādbān selāmeti küşād ėdip çıḳdılar.

(Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'e beşinci defʿa ėtdiği ġadriŋ ol aralıḳda Seyf'e vüḳūʿ bulan ġarāʾibiŋ keyfiyyetleri beyānındadır)

Pes bunlar birḳaç gün sefer ėdip giderler iken bir gün Seyf, tenhāca Ebu't-Tāc

-89-

ile güverte üzerine oturup güẕeşte-i ḥālini naḳl ėderken havada bir gürültü ẓuhūr ėtdiğini işidip ve başını ḳaldırıp ʿAyrūż geldiğini gördükde Seyf: "Ey ʿAyrūż! Sen niçün geldiŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "Beni vālide-i şefīḳaŋ irsāl eyledi ki seni belāya atayım!" dėdi. Seyf: "Ya, benim vālidem ṣaġ olduğumuŋ ḫaberini kim vėrdi?" dėdikde ʿAyrūż: "Sen oŋa ḫaber vėrdiŋ. Zīrā sen cādūlarıŋ birini yollayıp Ḳameriyye'niŋ üzerine ditremek ʿilleti ile ḳaranlıḳ teslīṭ eyledi ve beni isteyip geldiğimde oŋa vüḳūʿ bulan keyfiyyeti naḳl ve 'Bu belā nereden neşʾet ėtdi?' dėyü istifsār ėtdikde ben, Bernūḫ'uŋ māddesini ifāde ėdip Ḳameriyye, 'Var şol sāḥiri baŋa getir!' dėdiyse de 'Ben ḥaḳḳından gelemem.' dėyü cevāp vėrdiğimden 'Var şol veled-i zināyı al da ṭaraf-ı meşrıḳa at! Zīrā ben her defʿa ki onu ġarb

666 "Allah tarafından".
667 Lex. *mb.* "ẕaḫāʾir" *vulg.* "ẕaḫāyir".

ṭarafına irsāl ėtdim. Helāk olmayıp ṣaġ ve sālim çıḳar.’ dėdi. İşte emri mūcebince seni almağa geldim.” dėdikde Seyf, derūnu maḥzūn ve ḫāṭırı maġmūm olup “Ey ʿAyrūż! Sen Müslimān[668] bir ẕātsın ve beni sevdiğini bilirim. İşbu benimle gelen Ebu’t-Tāc ve adamları İslām’dan ḳarību’l-ʿahd olmalarıyla īmānları metānet bulmaḳ içün beni ḳoltuḳlarımdan ṭut da beni deryā üzerine yürüt tā uzaḳ vardığımda ne ėdecek iseŋ ėt!” dėyü niyāz ve ʿAyrūż daḫi müsāʿade ėdeceğini vaʿd ėtdikde çūnki Ebu’t-Tāc bunlarıŋ laḳırdılarından bī-ḫaber idi. Seyf, oŋa iltifāt ile “Ey Ebu’t-Tāc! Ben memleketime varmaḳ isterim.” dėdi. Ebu’t-Tāc: “Sen nice gidebilirsin? İşte sefīne ile gitmekdeyiz.” dėdi. Seyf: “Ben ṣu üzerine yürüyerek giderim ve siz arḳam ṣıra geliŋ!” dėdi. Ebu’t-Tāc: “Ṣu üzerinde nice yürüyebilirsin?” dėdikde Seyf: “Dīn-i İslām ḳuvvetiyle giderim. Allāh’a ışmārladım!” dėyip ʿAyrūż, ḳoltuḳlarına girip deŋiz üstüne yürüderek götürdü ve Ebu’t-Tāc taʿaccübde ḳalıp yaḳīnı ziyādece ṣübūt buldu. Gözlerinden ġāyib olduḳda ʿAyrūż onu alıp havaya ṭayerān ile bir iki sāʿat ḳadar gitdikden ṣoŋra bir ada sāḥilinde bırağıp gitdi. Seyf, ol adayı geşt ü güẕār ėtmeğe başlayıp gezer iken bir büyük diraḫt sāyesinde bir ḳuyu görüp içinde baḳdıḳda nerdivān gibi bağlanmış ṭaşlar bulmağla

-90-

onlar ile aşaġa[669] inmeğe başladı ve iki yüz nerd-bān ḳadar indikde bir ḳapı bulup ḫāricinde vüsʿatli bir yėr buldu ki gūyā başḳa bir ada gibidir. Seyf, ol adaya daḫi çıḳıp içinde gezerken deryāya aḳar bir büyük ırmaḳ ve çayıŋ kenārında otuz ḳadem ṭūlunda bie adam oturduğunu görüp yanına varıp selām vėrdikde ol adam Seyf’den ürküp ve ayağa ḳıyām ėdip istiġāṣeye başladıḳda Seyf: “Behey adam! Sen niçün ḫavf ėdersin! Ḳorḫu benim ḥaḳḳımda gerekdir. Zīrā seniŋ gibi insān heybetinden ḫāric şaḫṣ görmedim. ʿAcebā sen cin ṭāʾifesinden misiŋ?” dėdikde ol adam: “Ya sen cin değil misin?” dėdi. Seyf: “Ben de cin ṣūretinde ne gördüŋ? Ḥāl bu ki ben insdenim ve İslām ile müşerrefim.” dėdikde ol adam: “Ben seniŋ gibi boysuz adam görmedim. Çūnki Müslimānsın baŋa emān vėr de yanıma gel!” dėdi. Seyf, gülerek emān vėrip yanına vardı ve “Sen ḳangı ṭāʾifedensin ve bunda neye müntaẓırsın?” dėdikde ol adam: “Biz ḳavm-i Nūḥ dėdikleri ṭāʾifedeniz ve eğer rızḳımı ḳaṭʿ ėtmeyeceğine ʿahd ü yemīn ėdersen müntaẓır olduğum şeyʾi saŋa ifāde ėderim.” dėdi. Seyf daḫi yemīn ėtmekle merḳūm: “Biz be-her-sene ʿāşūrā gününden evvel on gün muḳaddem buraya gelip otururuz. ʿĀşūrā günü olduḳda ırmaġıŋ ṣuyu on renk ile televvün

[668] Lex. *vulg.* “müsülman”, TDKÇS “Müslüman”.
[669] Lex. *vulg.* “aşaġı”.

ėdip aḳındısıyla on renk ile alacalı bir yengec ẓuhūr ėder. Biz ol yengeci alıp[670] memleketimize götürürüz ve eṭrāf u eknāfdan māl ile yüklü sefīneler gelip bize bir sene idāre ėdecek metāʿ vėrip yengeci alırlar." dėdikde Seyf: "Bu yengeciŋ fāʾidesi nedir ki bu ḳadar māl değer?" dėdi. Merḳūm: "Bu yengeciŋ fāʾidesi şudur ki on seneden beri aʿmā[671] olup gözü nūr görmeyen adam, ol yengeciŋ ḳanından mil ile gözlerini sürerse der-ḥāl nūru görüp şifā-yāb olur." dėdi. Seyf işbu ḫāṣṣa-i ʿaẓīmeden taʿaccüb ėdip merḳūm ile oturdu. "Ol gėce geçip ṣabāḥ olduḳda çayıŋ ṣuyu televvün ėtmeğe başlayıp ḳuşluḳ vaḳtine dek bütün bütün alacalı oldu ve ṣu yüzünde iki yengec ẓuhūr ėtdi. Ol Nūḥî gidip yengecleri getirdi ve "İşte Allāhu teʿālānıŋ ḥikmetine baḳ ki saŋa da ḳısmet vėrdi. Zīrā bu maḥalli bileliden beri bir yengecden ziyāde ẓuhūr ėtmedi. İşte siziŋ ḳısmetiŋiz daḫ

-91-

gelip bu fāʾide-i ʿaẓīmeden maḥrūm ḳalmadınız." dėdikde Seyf, Ḫudā-yı Müteʿāl'e[672] teşekkür ėdip ol yengeci alıp uçḳuru üzerine baġlayıp Nūḥî ile oturur iken deryādan ḳayıġa binmiş maʿıyyetiyle olan adam gibi bir kişi kürek çekerek yanlarına geldiğini görüp yaḳīn vardıḳda iraḳda durup arḳadaşından Seyfü ẕü'l-Yezen'den süʾāl ve ol daḫi müʾmin ve insî olduğunu taʿrīf ėtdikde ḳaraya yanaşıp ikisini ḳayıġa alıp deryāya açıldı ve aḫşama ḳarīb şehrlerine varıp Seyfü ẕü'l-Yezen'i meliklerine götürüp ḥıkāyesini naḳl ve nāʾil olduğu yengeci söylediklerinde melik, Seyf'iŋ ḳıṣalığından ve iki yengeciŋ ẓuhūrundan taʿaccüb ėdip Seyf'e "Seniŋ bizde ḳalmaŋ mümkin değildir. Yarın ʿala's-saḥar bir mıḳdār ẕaḫīre ile bir ḳayıḳ vėreyim, selāmetle memleketimizden git!" dėdikde Seyf: "Siz bilirsiŋiz." dėyip ol gėce melikiŋ yanında mihmān ḳaldı ve ʿala's-saḥar Seyf'e bir ḳayıḳ ve bir mıḳdār ẕaḫīre vėrip deryāya çıḳardılar. Seyf, üç gün üç gėce kürek çekerek gider iken iraḳdan iki yelkenli bir gemi görünüp Seyf oŋa varıp ḳayıġıŋ zaḥmetinden ḳurtulayım, dėyip kürek çekerek sefīneye ḳarīb vardıḳda ol gördüğü sefīne ʿaẓīm bir balıḳ olup ḳanādlarını yelken gibi açmış ve aġzını küşād ėdip derūnuna ṣu ırmaḳ gibi girer doġru Seyf'i yutmaḳ ʿazīmetinde olduğunu gördükde Seyf neye oġradığını bilip hemān kendini ḳayıḳdan deryāya atıp ṣuya daldı. Bir ḥıṣṣadan ṣoŋra ṣuyuŋ yüzüne çıḳdıḳda ne balıḳ ve ne ḳayıḳ ve ancaḳ semāʾ ve māʾ beyninde olduğunu görüp yüzmeğe başladı ve eṣvābları aġırlaşdığından birer birer çıḳarıp faḳaṭ şalvar ile ḳaldı. Ḥāṣılı iki gün ḳadar deryāda ḳalıp üçüncü gün luṭf-ı ilāhî ẓuhūr ėdip sāḥil-i selāmete vardıḳda üzerinde ḳalan şalvar ile açlıḳdan ve ṣoġuḳdan

[670] Burada bir dizgi hatası bulunmaktadır. "yengec" kelimesinin /ج/ ve /ك/ harfleri "olup" kelimesinin /و/ ve /ب/ harflerinin arasına katlmıştır. Bu hata, Y. (84b/5) referansıyla farkedilmiştir.
[671] Lex. "aʿma".
[672] KLÇS "müteal".

ditreyerek ol ṭarafda baġça miṣillü bir orman bulup derūnuna girdi ve ekle lāyıḳ meyvelerinden tenāvül ėdip ḳārnını doyurduḳdan ṣoŋra yola revān oldu. Bir gün bir gėce gidip ṣabāḥ olduḳda öŋ ṭarafından büyük bir şehr ve ḳurbunda yüksek damsız bir vāsiʿ ü ʿālī maḥal ki dīvārları üzerine şalvardan ġayri eṣvābdan muʿarrā ve elleri baġlanmış yüz ḳadar kişi ki

-92-

her biri bir ḳavvās[673] elinde durduḳlarını gördü. Seyf, ol keyfiyyetden taʿaccüb ėderek şehre ʿazīmet ve vardıḳda ahāliden olʿuryān dīvār üzerinde durmuş olan adamlardan süʾāl ve ahāli daḫi "Bu Şehr-i Çīn-i Māçīn pādişāhınıŋ taḫt-gāhıdır ve bu gördüğüŋ adamlar aṭıbbā[674] ve ḥükemādır. Zīrā pādişāhımızıŋ kerīmesi göz aġrısına mübtelā olup giderek bütün bütün aʿmā oldu. Ne ḳadar ḥükemā var ise d[e] oŋa muʿālece ėdip şifā-yāb olmadığından pādişāhımız ġażaba gelip onlarıŋ cümlesini arslanlara atmaḳ istedi ve ol maḥalde birḳaç arslan mevcūd olmağla merḳūmānı oraya götürüp fermān-ı şāha müntaẓırlardır." dėdiklerinde Seyf: "Elḥamdülillāh ki ben bu sāʿate yėtişip geldim. Zīrā ben ḥakīm adamım ve bu ḳızıŋ ḫaberini alıp muʿālecesine geldim. Hemān bu ḥükemānıŋ ḳatli teʾḫīr olunsun. Ben şāha varayım. Şāyed ʿilācım müfīd olup bunları taḫlīṣ ėderim." dėdikde ol kimseler Seyf'e "Behey adam! Sen ʿömründen uṣandıŋ mı ki kendiŋi böyle mehlekeye atıyorsun? Biz seni götürmezüz!" dėyip ṣavdıḳlarında Seyf, ḳoşaraḳ serāya varıp şāha ifāde-i ḥāl ėtdirdikde iẕn alıp ḥużūruna girdi ve ḥakīm olup duḫterini muʿālece ėtmek içün geldiğini ifāde ėtdikde şāh: "Sen niçün böyle ʿuryān geldiŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "Efendim süvār olduğum sefīne bu ḳıyılarda başdan ḳara olup ġarḳdan ḳurtuldum." dėdikde şāh ṭavāşālarıŋ birini isteyip ve "Sen kerīmeme var, muʿālecesine bir ḥakīm geldiğini ifāde ḳıl!" dėyü emr ile ṭavāşā varıp ḳıza ḫaber vėrmiş ise de mūmā ileyhā: "Ben ḥakīmi istemem!" dėr "Benim içün bunca ḥakīm telef olacaḳdır. Benim günāhım baŋa yėter. Muṭlaḳā ʿilāc ėdemem!" dėyü cevāb vėrdiyse de pederi be-her-ḥāl "Bu ḥakīm daḫi yanına varsın!" dėyip Seyf'i ṭavāşā ile ḳızına irsāl eyledi. Seyf, ṭavāşā ile duḫteriŋ yanına varıp gözlerini yoḳlar iken Cebel-i Ḳamer'de Muḫtaṭıf-nām cinnî serāyında onu rüʾyāda görüp onu ḳızlar ile serāya girdiren Çīn-i Māçīn pādişāhınıŋ duḫteri Nāhide-nām ḳız olduğunu gördü ki onu ʿĀḳıṣa ile irsāl ėdeceğinde merḳūme, başını açıp ve "Ey Seyf! Sen

[673] Lex. *vulg.* "ḳavas".
[674] KLÇS "etibba".

benim ḫāṭırımı ḳırıp tezevvüc ėtmediŋ. Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerinden niyāz ėderim ki seni

-93-

başıŋ açıḳ eṣvābdan ʿuryān yalın ayaḳ ḥāletile sevḳ eylesin!" dėyü bed-duʿā ėdip gönderildiği bālā-yı ḥıkāyede naḳl olunan duḫter-i saʿd-aḫterdir. Çūnki mūmā ileyhā, her ne ḳadar ʿĀḳıṣa onu peder ü māderiniŋ yanına götürdüyse de Seyf ẕü'l-Yezen'iŋ ʿışḳından aġlayaraḳ bükādan gözlerini telef ėtmişdi. Pes Seyf, duḫter-i merḳūmeyi bildikde taʿaccübde ḳalıp duʿāsı maḳbūle geçdiğini bildi ve uçḳurunda baġlı olan yengeci çıḳarıp mil ile ḳanından alıp iki gözüne çekdikde duḫter bir kerre ṣayḥa ėdip ayağa ḳıyām ėdeyim dėdikde zemīne düşüp ölü gibi bayılıp atıldı. Ṭavāşā ol keyfiyyeti gördükde şitāb[675] ėderek şāha varıp "Efendim bu adam ḥakīm değildir. Ġālibā ḳatl olunacaḳ ḥakīmler ṭarafından gelip duḫteriŋizi zehirlemişdir ve kendileri ḳatl olunmadan onu ḳatl ėtdirdiler." dėdikde pādişāh, bī-ḥużūr olup sürʿatle ḳızınıŋ yanına ʿazīmet eyledi. Ḳız ise baygınlıḳda beş daḳīḳa ḳalıp ayıldıḳda gözlerini oġup küşād ėtdi ve biiẕnillāhi teʿālā siyāhı beyāżdan seçip ibtidā, Seyfü ẕü'l-Yezen'i ḳarşısında görüp bilmekle "Aman efendim!" dėyerek kendini üzerine atıp muʿānaḳa ėtdi. Bunlar bu ḥāletde iken şāh gelip ḳızı ḥakīmiŋ ḳucağında bulduḳda "Nedir bu ḥālet nedir!" dėdi. Duḫter: "Ey peder! Benim kör olmama sebeb olan adam budur işte! ʿİlācıma daḫi sebeb oldu. Zīrā beni Muḫtaṭıf serāyından taḫlīṣ ėden Seyfü ẕü'l-Yezen ẕāt budur." dėdikde şāh-ı müşārun ileyh der-ḥāl Seyf'i ḥammāma[676] irsāl ve mülūkāne eṣvāb giydirip serāya celb[677] birle ʿulemā ve erkān-ı devleti iḥżār ve Seyf'e kerīmesi Nāhide'yi tezvīc ve ʿaḳd-i nikāḥ ėdip āyīn-i şāhî ve tertīb-i pādişāhî üzere yėdi gün yėdi gėce düğünü icrā ve yėdinci gėce Seyf'i Nāhide ile gūygūya ḳoyup yanlarında kimse ḳalmadıḳda ḳapılarını ḳapadıp Seyf, namāz ile meşġūl oldu. Pes, Seyf namāzda iken gökden bir ḳaʿḳaʿa işidip başını ḳaldırıp nigāh ėtdikde ʿAyrūż olduğunu görüp hemān derūn ḫafaḳān ėtmeğe başladı ve "Ey ʿAyrūż!" dėyü nidā ėtdikde "Lebbeyk lebbeyk!"[678] dėyü cevāb vėrmekle Seyf, ḫāṭırında "Ne ʿaceb ki bu gün mülāyemetle cevāb vėrdiŋ." dėyip ve "Ey"[679] ʿAyrūż: "Efendim, seni ehl ü devletiŋe çevirmeğe geldim."

-94-

[675] Lex. "şitab".
[676] Lex. *vulg.* "hamam".
[677] (حلب) şeklinde yazılan kelimede, /ج / harfinin noktasının unutulduğu yahut tahrip olduğu düşünülmüştür.
[678] "Emrindeyim".
[679] Y. "+Sen niçin geldin? Dėyü süʾāl ėtdikde" (87b/7).

dėdikde Seyf: “Gel beni al götür!” dėdi. hemān Nāhide ayağa ḳıyām ve “Beni daḫi siziŋle alıŋ!” dėdiyse de Seyf: “Ben vardıḳdan ṣoŋra yollayıp seni alırım.” dėdikde Nāhide, der-ḥāl başını açıp duʿāya başlayım dėmeğe başladıḳda Seyf: “Ey ʿAyrūż! Sen onu bizimle al! Zīrā onuŋ duʿāsı müstecābdır.” dėyerek onu daḫi alıp gitdiler.

(ʿAyrūż’uŋ bu vech ile ḫareketi ne sebeb ile olduğu ve Seyf’iŋ ṭaraf-ı meşrıḳa atıldığı eṯnāda memleketinde ḥavādiṯ vüḳūʿ bulduğu beyānındadır)

Çūnki Seyfü ẕü’l-Yezen, Ebu’t-Tāc memleketinde iken ʿĀḳıṣa ile Şāme ve Bernūḫ’u memleketine irsāl ėtmişidi. Vardıḳlarında Bernūḫ levḥ-i ṭılsımı Ḳameriyye’den almaḳ içün ḥīleye başlayıp şehriŋ ḫāricinde ḳalıp beldeye muẓıl yüksek bir dağda mağārēleriŋ birinde iḳāmet ve ḳurşundan bir boğum dönüp üzerine ṭılsımlar yazdıḳdan ṣoŋra zemīne gömdüğü birle Ḳameriyye ditremeğe başlayıp ʿillet-i irtiʿāşe oğradı. Keẕālik bir siyāh kāğıd[680] alıp efsūn ile havaya uçurduḳdan ṣoŋra üzerine ʿazīmet oḳumağa başladıḳda ol kāğıd havaya irtifāʿ ėdip Ḳameriyye’niŋ serāyı üzerine gelip çadır gibi etekler ṣarḳıdaraḳ zemīne ḳadar vüṣūl ve bütün serāyı ḳaraŋuluḳda bırağıp gūyā gėcesi müstemir oldu. Pes Ḳameriyye, işbu keyfiyyeti gördükde levḥa-i ʿAyrūż’u ḥak ve ʿAyrūż geldikde vüḳūʿ bulan keyfiyyetlerden süʾāl ve ol daḫi bu ḥāletleri siḥr, dėyü ifāde ėtmekle merḳūme: “Baŋa siḥri kim ėtdi?” dėdi. ʿAyrūż: “Efendim, oğluŋ Cebelü’s-Saḥare’ye vardıḳda Bernūḫ isminde bir sāḥir ile ülfet ve oradan onuŋla ḫalāṣ bulup sāḥir-i merḳūmu ʿĀḳıṣa ile buraya irsāl ve ḥālan fülān dağda muḳīmdir. Ḳameriyye: “Sen baŋa bu sāḥiri getirebilir misin?” dėdikde “Bernūḫ, efendim elimden gelmez. Zīrā beni āteş ile yaḳar.” dėdi. Ḳameriyye: “Çūnki böyledir, gel onuŋ olduğu mağāreniŋ yėrini göster!” dėyip ʿAyrūż ile dağa varmışlar ise de Bernūḫ, mağāreyi siḥr ile gözlerinden iḫfā ėtmekle ḫāʾiban[681] ve ḫāsiran[682] serāyına dönüp bālāda ẕikri sebḳat ėtdiği üzere Seyf’i ṭaraf-ı meşrıḳa atmasını

-95-

ʿAyrūż’a sipāriş ėtdikden ṣoŋra Seyfü’r-Raʿd’a bir mektūb yazıp ve “Benim oğlum bir cādū yollayıp beni siḥr ėtdi. Recā ėderim ki baŋa Saḳardīs yāḫūd Siḳardiyūn’u yollayıp muʿālece ėtsinler.” dėyü taḥrīr ėdip tātār-ı maḫṣūṣ ile irsāl eyledi. Çūnki işbu mektūbuŋ keyfiyyeti Bernūḫ’a münʿakıs[683] oldu. Der-ḥāl siḥr ü efsūn ile kendini Siḳardiyūn ṣūretine ḳoyup bir ḳāṭıra süvār ve doğru Ḳameriyye’niŋ serāyına varıp istīẕān ėtdikde Ḳameriyye

[680] Lex. *vulg.* “kāġat, kāhat”.
[681] Lex. *vulg.* “ḫāyib”.
[682] Lex. ḫāʿib u ḫāsir: hayal kırıklığına uğramış.
[683] KLÇS “münakis”. Y. “inʿıkās ėtdikde” (88b/10).

şiddet-i sürūrundan kendini atıp sürʿatle ṭaşraya çıḳdı ve Siḳardiyūn ṣūretinde olan Bernūḫ'u ḳucaḳlayıp kendüye vüḳūʿ bulan siḥrden teşekkī ėtdikde Bernūḫ: "Efendim bunda bir beʾs yoḳdur. Ben şimdi izāle ėderim." dėyerek cümlesi esbe süvār ve ṣavb-ı daġa teveccüh ėdip vüṣūl bulduḳlarında Bernūḫ, ol boġumuŋ maḥallini ḳazdırıp çıḳardı ve āteşe atıp eritdirdiklerinde[684] Ḳameriyye'den ʿillet-i irtiʿāş ṣavıp iyi oldu. Baʿdahū bir beyāż kāġıd alıp siḥr ile havaya uçurduḳdan ṣoŋra üzerine efsūn oḳuyaraḳ serāyıŋ üzerine vardıḳda ṭınābları[685] ṣarḳıp beyāż renkle zemīne vüṣūl bulduğu birle gerek siyāh ve gerek beyāż kāġıdlar yırtılıp zemīne [d]üşdü[686] ve ḳaraŋuluḳ ṣavdı. Ḳameriyye işbu ḥāletlerden mesrūre olup ve Bernūḫ'a ikrām ėdip serāyına götürdü ve odasına ḳarīb bir oda taḫṣīṣ ėdip dāʾimā ondan ayrılmazdı ve ʿAyrūż'uŋ levḥasını bāzūsundan çıḳarıp gösterdi. Bernūḫ ise birḳaç gün ol keyfiyyetle oturup me[r]ḳūmeniŋ[687] ḫāṭırını teʾmīn ėtdikde gėceleriŋ birinde Ḳameriyye ile çoḳça ḳonuşup vāfir vaḳt geçmekle Ḳameriyye Bernūḫ'a "Artıḳ bu gėce benim odamda mihmān ol!" dėyip yanında yatırdı. Pes Bernūḫ, merḳūme uyḫuya müstaġriḳa olduḳda düşeğinden[688] ḳalḳıp "Yā Settār!" dėyerek Ḳameriyye'niŋ yanına vardı ve bāzūsunu küşād ėdip levḥa-i ʿAyrūż'u fekk ü aḫz ve odasına varıp ʿAyrūż'u iḫżār birle "Sen var Seyf'i getir!" dėyü emr eyledi. ʿAyrūż daḫi naḳl-i sābıḳımız üzere Çīn-i Māçīn'e varıp Seyf ile Nāhide'yi alıp Bernūḫ'a getirdi. Pes Seyf, Bernūḫ ile ictimāʿ ėtdikde levḥasını teslīm ve cümlesi ḳalḳıp Melik Efrāḥ'ıŋ

-96-

yanına varıp birbiriyle selāmlaşdılar ve ol gėce ṣabāḥa ḳadar ḳonuşaraḳ ḳalıp ʿala's-saḥar dīvāna varıp Seyfü z̲ü'l-Yezen taḫtına cülūs ėtdi. Çūnki Ḳameriyye, bu keyfiyyetlerden bī-ḫaber idi. Uyḫudan ḳalḳdıḳda gözlerini oġaraḳ dīvāna gidip maḥalli maḫṣūṣuna vardıḳda oğlu Seyfü z̲ü'l-Yezen oturup adamları dāʾiran mādār dīvān durduḳlarını gördükde der-ḥāl mekr ü ḥīleye dönüp memelerini açıp "Oġlum! ʿAzīzim!" dėmeğe başladıḳda Seyf, vālidesine merḥamet ėdip yanına ineyim dėyü ʿazīmet ėtmiş ise de Saʿdūn-ı Zencî ve Melik Efrāḥ ve Bernūḫ ve Şāme söze gelip "Sulṭānım! Bu ne dėmek şeydir? Siz nereye ḳadar bu melʿūneniŋ mekrine maġrūr olursun? Eğer siz oŋa inanıp yanıŋa alır iseŋiz biz sizde ḳalmazız!" dėdiklerinde Seyf, nāçar olup Ḳameriyye'yi ḥabs-ḫāneye irsāl eyledi. Onlar bu ḥāletde iken ḳapıcılarıŋ biri gelip "Efendim, Saḳardīs ve Siḳardiyūn geldiler." dėyü ḫaber

[684] Kelime, (ارينددكلرنده) şeklinde yazılmıştır. Bağlam ve yazmadaki referas üzerine (89a/1) bu şekilde okunmuştur.
[685] KLÇS "tınab".
[686] /د/ harfi unutulmuştur.
[687] /ر/ harfi unutulmuştur.
[688] TDKÇS "döşek".

vėrdiler. Zīrā bālāda naḳl ėtdiğimiz üzere Bernūḫ gelip Ḳameriyyeye raʿşe ve ḳaraŋuluḳ keyfiyyetleri müsellaṭ ėtdikde merḳūme Seyfü'r-rāʿd'a yazıp merḳūm vüzerāların birini istemiş idi. Mektūb-ı merḳūm, Seyfü'r-Raʿd'a vüṣūl bulduḳda Saḳardīs'i irsāl ėtmek merām ėtdiyse de Siḳardiyūn: "Ben daḫi onuŋla gidip Ḳameriyye'yi bi[r] ziyāret ėdeyim." dėyip ikisi maʿan yola revān olup işbu günde vüṣūl ve vüḳūʿ bulan keyfiyyetden bī-ḫaber olmalarıyla Ḳameriyye'den iẕn istediler. Seyf daḫi onlara iẕn vėrmekle merḳūmān ḥużūruna girip Ḳameriyye ẓannıyla ḥużūruna vardıḳlarında Seyfü ẕü'l-Yezen olduğunu bilip dehşet-i şiddetinden donup ḳaldılar. Seyf, onlara gelip "Varıŋ, refīḳalarınıŋ yanına götürüŋ ṣuḥbet ü maḥabbet ėtsinler!" dėyip ḥabse irsāl eyledi ve Seyf, ehl ü salṭanatıyla mesrūr ḳaldı.

(Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'e ėtdiği altıncı dāhiye-i ʿuẓmā ve beliyye-i kübrā beyānındadır)

Çūn Saḳardīs ve Siḳardiyūn ḥabs-ḫānede olan Ḳameriyye'ye vardıḳlarında işbu keyfiyyet-i müzʿıcadan süʾāl ve Ḳameriyye daḫi "Ol veledü'z-zinā, Bernūḫ isminde bir cādū dost peydā ėdip levḥayı benden almaḳ içün yollayıp raʿşe ve ẓulmet keyfiyyetlerini üzerime müsellaṭ ėtmekle biriŋizi melikden istediğimi işitdikde kendini

-97-

Siḳardiyūn ṣuretine[689] girip yanıma geldi ve siḥri ḳaldırdıḳdan ṣoŋra bende[690] ʿazīz ü mükerrem[691] ḳalıp ḥīle ile benden levḥayı aḫẕ ve bu veledü'z-zināyı celb ėyledi. Ben her ne ḳadar oğlumu ḥīle ile aldadayım, dėyü mülāḥaẓa ėtdim ise de dīvānda bulunanlar tavaḳḳuf ėdip beni ḥabse yolladılar." dėdikde Saḳardīs: "Eğer ben seni taḫlīṣ ėdersem, bizi ṣalıvėrir misin?" dėdikde Ḳameriyye: "Ne dėmek şeydir! Ben ḥabisden çıḳdığım ḥālde sizi nice bıraġırım!" dėdikde Saḳardīs, ṣarığından beyāż toz ile memlū bir kāġıd çıḳarıp Ḳameriyye'ye içirdi. Çūnki merḳūm toz müshil ʿilāclardan olmağla hemān Ḳameriyye yuḳarıdan ve aşaġıdan istifrāġ ėtmeğe başlayıp ve yėre düşüp kendini berbād ėtdikde ḥabs-ḫāne meʿmūru ḳoşup Ḳameriyye'niŋ ḥālini Seyf'e ifāde ėtdiği birle Seyf, yalın ayaḳ sürʿatle ḳoşup vālidesine vardı ve aġlayaraḳ yėrden ḳaldırıp ḥammāma idḫāl ve temīz şūrbāları[692] yėdirip dürlü dürlü şerbetler içirmekle merḳūme ifāḳat u intibāh bulduḳda

[689] Kelime, (صوزنه) şeklinde yazılmıştır. Bağlam ve yazma referansıyla (90b/1) bu şekilde yazılmıştır.
[690] Y. "yanımda" (90b/2).
[691] Y. "muḥterem" (90b/2).
[692] Lex. T. *mb.* "çorba" Far. "şūrbā".

Seyf, vālidesiniŋ elini ve ayaġını būs[693] ve “Ey vālide! Taḫt [u] devlet sevdāsı bende yoḳdur. Seniŋ olsun. Sen benim vālidemsin. Zīrā devlet sende iken benim gibidir ve ʿAyrūż’uŋ levḥası ise baŋa lüzūmu yoḳdur. Yine seniŋ olsun.” dėyerek levḥayı bāzūsundan çıḳarıp vālidesine vėrdikde Ḳameriyye aġlamağa başlayıp “Ey oġlum! Ben şeyṭāna uydum ve seniŋ ḥaḳḳında fenālıḳ ėtdim. Her ne ḳadar fiʿlime peşīmān oldum ise de bir çāre bulamadım ve aramızda ancaḳ bu levḥa olup beni iġvā ėder. Lākin fī-mā-baʿd ben bu levḥayı istemem. Sende ḳalsın.” dėdikde Seyf rāżī olmayıp “Elbette levḥa sende ḳalsın!” dėmekle merḳūme: “Ne güzel, ben oġluma ḥıfẓ ėderim.” dėyip levḥayı alıp mekānına vardıḳda ʿAyrūż’u iḫżār ve “Sābıḳā benim oġlum Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ beldesine varıp ḥakīmiŋ evlādından bir fes aldığını ifāde ėtmişidiŋ. Aṣlı var mı?” dėyü süʾāl, ʿAyrūż: “Evet ṣaḥīḥdir.” dėdikde Ḳameriyye: “Var oġlumu al da onlarıŋ şehrlerine götür! Oraya vardığında üzerlerine ṭaş ve āteş yaġdırıp ṭaşraya çıḳıp senden süʾāl ėtdiklerinde ‘Ey ḥakīmiŋ oġulları! Siziŋ fesiŋizi aḫẕ ėden adam benimledir.’ dė! ‘Onları bize vėr, ḳatl ėdelim.’ dėdiklerinde sen: ‘Ḫayr mādām ki cümle ʿaskeriŋiz ile ḫāric-i beldeye çıḳıp cümleŋiz yalın ḳılıc

-98-

durmadıḳca ben onu size atamam.’ dė! Pes onlarıŋ cümlesi ḫāric-i beldeye çıḳıp yalın ḳılıc durduḳlarında onu yüz ḳulac ḳadar cevv-i havaya ḳaldırıp ḳılıcları üzerine ṣalıvėr!” dėdi. ʿAyrūż, işbu kelāmdan bī-ḥużūr olup “Yā Settār!” dėyerek Seyf’e doġru ʿazīmet ve Şāme ile yatar iken ḫāb-gāhından alıp cevv-i havaya pervāz eyledikde Seyf ḫābdan bīdār ve nefsini cevv-i havada bulup neye oġradığını fehm ve “Yā ʿAyrūż!” dėyü tevcīh-i ḫıṭāb ʿAyrūż: ʿİlletun yā ḳıṭʿate’l-ʿArab! Ey aḥmaḳ u maʿtūh! Benden ne istersin! Sen benim ḳadrimi ve ḳıymetimi değil, kendi nefsiniŋ ḳıymetini bilmediŋ! Sen nice aḥmaḳ adamsın ki bir şerbet ile Saḳardīs’iŋ ḥīlesine maġrūr olduŋ ve senden kimse levḥa ṭaleb ėtmeksizin çıḳarıp vėrdiŋ! İşte seni Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ oġullarına götüreceğim ve ḳılıcları üzerine yüz ḳulacdan atacağım ki bu seniŋ vālide-i şefīḳanıŋ sipārişidir. Lākin ben ism-i aʿẓam ḥaḳḳıyçün seni üç biŋ ḳulacdan atarım ve şimden ṣoŋra seniŋle bir söz söylemem!” dėyip gitdi. Seyf: “Lā ḥavle.” dėyerek şehādet kelimesini getirmeğe başladı. Tā Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ şehrine vardılar. ʿAyrūż, merḳūmlarıŋ üzerine ṭaş ve āteş yaġdırıp ahāli ṭaşra çıḳdıḳlarında “Ey evlād-ı ḥakīm! İşte fesiŋizi alan adam benim iledir. Ne dėrsiŋiz?” dėdikde merḳūmuŋ birbirine girişip “Aman şol ḫabīṯi bir yėre at! onu pārça pārça

[693] /پ/ ile yazılmıştır.

ḳaṭʿ ėdelim!” dėdiler. ʿAyrūż: “Ḫayr, siz ʿaskeriŋiz ile ḫārice çıḳıp meydānda ḥāżır u āmāde ḳalmadıḳça onu size atamam.” dėmekle merḳūmūn, cümle ʿaskerini cemʿ ve ḫāric-i şehrde yalın ḳılıc durduḳlarında ʿAyrūż, irtifāʿa başlayıp üç biŋ ḳulac mesāfeye ḳanda vardıḳda Seyfü ẕü’l-Yezen’i atıp gitdi. Seyf ise “Yā Settār!” dėmeğe başlayıp yüz ḳulac ḳadar indikde kelime-i şehādeti getirip biŋ ḳulaca varmadan kendini ġayb ėdip bī-iḥsās yuvarlanaraḳ iner ḳaldı. Tā ṣaf-ender-ṣaf yalın ḳılıc ile duran ʿaskere vüṣūlüne elli ḳulac ḳaldıḳda ʿasker baġırıp sürürlarından havaya uçup onu ḳarşılamaḳ isterler iken yiğirmi ḳulac mıḳdārı ḳaldıḳda gördüler ki gökden bir şey gelip Seyf’i alıp gitdi. Meğer ol gelen şey ʿĀḳışa idi ve gelmesiniŋ sebebi bu idi ki ḳaçan ʿAyrūż, Seyf’e “Seni üç biŋ ḳulacdan atarım.” dėdiğini naḳl ėtmişdik.

-99-

Meğer ʿAyrūż ol mıḳdār buʿddan[694] atmasını incitmek içün değil idi. Faḳat havada bir müddet eğlensin ki ʿAyrūż varıp ʿĀḳışa’ya ḫaber vėrip onu yėtişerek taḫlīṣ ėtsin mülāḥaẓasına mebnī idi. Pes, Seyf’i atdığı birle berḳ-i ḫāṭıf[695] gibi uçup aġlayaraḳ ʿĀḳışaya vardı ve “Git seniŋ ḳarndaşıŋı Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ şehri üzerinde ḳurtar!” dėmekle ʿĀḳışa daḫi şihāb-ı ṯāḳıb gibi uçup naḳlimiz üzere Seyf’e yėtişip ḳurtardı ve serāyına getirip selāmete īṣāl ėtdiyse de Seyf, ölü gibi dünyādan bir nefesi bile duyulmaz olduğunu görüp üç gün ḥayāt u intibāhına müntaẓıre ḳalmış ise de aṣlā ḥareketi ẓuhūr ėtmemekle ʿĀḳışa, ümīdi kesip aġlamağa başladı ve hezār ḥaserete düçār olup yanında oturur iken Seyf’e aḳsırıḳ gelip gözlerini küşād ėtdikde ʿĀḳışa’yı yanında aġlayaraḳ durduğunu gördü. “Ey ʿĀḳışa! Beni buraya kim getirdi?” dėyü süʾāl ve ol daḫi vāḳıʿ olan ḥāli ifāde ve levḥayı vālidesine vėrdiğine levm ėtdikde Seyf: “Ey ʿĀḳışa! Bu ḥāl muḳadder bir şeydir. Lākin beni şol melʿūneye götür ki ḳatl ėdeyim.” dėdikde ʿĀḳışa, yanında üç māh mihmān ḳalmadıḳça onu götürmeyeceğini yemīn ėtmekle Seyf: “Çūnki böyledir. Bāri sen var, ehl ü ʿıyālimiŋ[696] ḥāli nice olduğunu gör de baŋa ifāde ḳıl ki sende rāḥat ile ḳalırım.” dėyip yolladı. Ol daḫi varıp on günden ṣoŋra geldi ve Seyf’e “Seniŋ ehl ü ʿıyāliŋ Bernūḫ sāyesinde müsteriḥlerdir ve gizlice sen bende muḳīm olduğuŋu ifāde ėtdim ve cümlesi mesrūr olup saŋa selām u duʿā ėderler ve Bernūḫ ise Ḳameriyye’ye ḳaraŋuluḳ teslīṭ ėdip rāḥatından meslūb eyledi.” dėdikde Seyf, Ḫudā’ya şükr ėdip ʿĀḳışa’nıŋ yanında üç māh mihmān ḳaldı ve mīʿād-ı żıyāfet tamam bulduḳda onu götürmesiyçün ʿĀḳışa’ya niyāz ve

[694] TDKÇS “buut”.
[695] KLÇS “hatıf”.
[696] KLÇS “ayal, ıyal, iyal”.

ol daḫi Seyf'i alıp cevv-i havaya pervāz eyledi ve üç gün ḳadar gitdiklerinde yolda Seyf'iŋ burnuna ṭaraf-ı zemīnden envāʿ-ı şikūfeniŋ[697] rāyiḥāsı gelip ʿĀḳışa'dan "Bu ḳoḳu neniŋ rāyiḥāsıdır?" dėyü süʾāl ile ʿĀḳışa: "İşbu rāyihā-i laṭīfe taḥtımızda duḫterleriŋ baġçası olup derūnunda olan riyāḥīniŋ rāyiḥāsıdır." dėmekle Seyf: "Ey ʿĀḳışa! Allāhu teʿālā ḥaḳḳıyçün şol baġçayı seyr ėtdir!" dėdikde ʿĀḳışa: "Ey Seyf! Bu baġça ṭılsımlıdır ve onuŋ ṣāḥibi ʿaẕīm

-100-

bir pādişāhdır ki taḥt-ı ḥükūmetinde olan ḥükemā vāsiṭasıyla cinn ü inse mālik oldu ve baġça-i meẕkūru maḫṣūṣ ḳızlarına yapıp ebnā-yı beşer ü cinden maḫfūẕdur ve giren adam daḫi üç sāʿatden ziyāde derūnunda eğlenmez. Saŋa göre muḫāṭaralıdır." dėdiyse de Seyf, yalvarıp "Be-her-ḥāl beni gezdir ve ben üç sāʿat bile içinde ḳalmam." dėyerek ʿĀḳışa'ya recā ve ʿĀḳışa, Seyf'i sevdiğinden ḫāṭırını ḳırmayıp zemīne inzāl ve baġça ḫāricinde durup "Sen var git! Lākin üç sāʿatden ziyāde eğlenme ve şād-revānıŋ manẕarasına yanaşma." dėyip yolladı. Ol daḫi gidip baġçaya duḫūl ve seyr ü temāşā ile meşġūl olup şād-revān manẕarasına taḳarrüb ėtdikde vaṣfı ġayr-ı ḳābil laṭīf şād-revān ve ḥavż ve manẕara görmekle mebhūt ḳalıp yanına taḳarrüb ėtdi. Seyf, seyr ile meşġūl iken insān biçiminde birḳaç beyāż mürġ gelip aġaclarıŋ üzerine ḳondular. Seyf, ḳoşup diraḫtlarıŋ biri ardında gizlenip seyre durduḳda ol ḳuşlarıŋ biri şād-revāna inip öteye beriye baḳdıḳdan ṣoŋra "Ey ḳızlar maḥallimiz temīzdir. İçinde kimse yoḳdur. Buyuruŋ iniŋ!" dėdikde cümlesi inmiş ise de bir büyük güzel mürġ inmeyip diraḫt üzerinde ḳaldı ve dīğerleri üzerlerinde olan tüy kisvesini çıḳarıp her bir ṣevbden bir māh-ı cemāl ve āfitāb-ı ḥusn-i kemāl duḫter ẕuhūr ėdip ve muʿtād eṣvābını daḫi çıḳarıp ḥavża inip oynamağa başladılar ve bir müddetden ṣoŋra ol aġacda duran ḳuşa "Ey Münyetü'n-Nüfūs efendimiz! Sen daḫi eṣvābını çıḳar. Bizim ile ḥavża in!" dėmişler ise de riżā vėrmeyip "Bu gün bende bir mıḳdār inḳıbāż[698] vardır. İnemem!" dėdiyse daḫi ḳızlar yalvararaḳ güc belā ile vücūdu rūşen ü müżī eyledi. Bir ḥūrī-yi cennet-i meʾvādan çıḳmış gibi bir duḫter-i perī-aḫter ẕuhūr ėtdi ki Seyf'i deryā-yı ʿışḳa daldırdı ve ḥavża inip reyḥān-ı cennet gibi oynamağa başladı. Seyfü ẕü'l-Yezen, iḫtiyārdan meslūb olup sürʿatle ʿĀḳışa'ya vardı. ʿĀḳışa, geldiğini gördükde "Gel yā Seyf! Ḥāl-i sebīlimize gidelim!" dėdikde Seyf: "Heyhāt heyhāt! Ben bundan gidecek değilim!"

[697] Lex. *vulg.* "şükūfe".
[698] KLÇS "inkıbaz".

dėdikde ʿĀḳışa: “Ke-ennehū sen şād-revāna varıp Münyetü’n-Nüfūs’u gördüŋ.” dėdi. Seyf: “Evet gördüm ve zülf-i

-101-

ḥusnüne esīr oldum. Derdime bir demān bulmaḳ içün saŋa geldim.” dėdikde ʿĀḳışa: “Ey Seyf! Bu mümkin işlerden değildir ve bu ḫuṣūṣda bir ḥīlem yoḳdur. Gel, ikimiz helāk olmadan gidelim. Zīrā ol gördüğüŋ duḫter, aẕīm bir pādişāhıŋ kerīmesidir. Bize nice uyup maʿıyyetimiz ile gitsin yāḫūd nice onu ḳapıp aḫẕ ėdebiliriz? Evvelā ben baġçaya girmeye iḳtidārım yoḳdur, s̱āniyen seni derūn-ı baġçada görürlerse ellerinden ḫalāṣ bulamazsın. Bunuŋ iyisi ṣabr ėdip kendiŋi ḥıfẓ ėdesin.” dėdiyse de Seyf, naṣīḥate baḳmayıp bükāya āġāz ve “Ey ʿĀḳışa! Ben nefsimi bu ḫuṣūṣa fedā ėtdim. Eğer bu duḫteriŋ sebīline helāk olursam, varsın helāk olayım! Ancaḳ lillāh ve li’r-resūl, eğer sen benim ḫāṭırımı mürāʿat ėdip baŋa mükāfāt ėdeyim dėr iseŋ, baŋa müsāʿade ėdesin.” dėyü yalvarmağa başladıḳda ʿĀḳışa: “Ey Seyf! Sen benim derūnumu yordun ve bedenimi itʿāb ėtdiŋ. Seni sevdiğimden güceniyorum. Çūn sen bu māddede ayaḳ başdıŋ bunda faḳaṭ bir ḥīlemiz vardır ki sen oraya varıp üṣūlca onuŋ tüy eş̱vābını çalarsın ve bir ṭarafa çekilip iḫtifā ėdersın duḫter-i mūmā ileyhā ṣudan çıḳıp eş̱vābını arayıp bulmadıḳda birḳaç ṭaḳım memleketden başḳa eş̱vāb getirmeleriyçün irsāl ve bir sāʿat durmadan ʿacelesinden başḳa ṭaḳım yollayıp ve hākeẕā tā yalŋız ḳaldığını gördüğüŋde sen aġaclar arasından baʿīd yėrde oŋa görünmeye başla. Duḫter, seni gördüğünde söğüp ṣaymaya başlar ise de sen ‘Ey bānū! Aradığıŋ şey nedir? Eğer tüy eş̱vābıŋ ise işte bendedir.’ dėrsin merḳūme, bilā-kelām arḳana düşüp şitāb ėtmeye başladıḳda sen ḳoşaraḳ baġça ḫāricine çıḳ. Zīrā, seni derūn-ı baġçada tutar ise artıḳ necātıŋ yoḳdur. Eğer ḳurtulup ḫāric-i baġçaya çıḳdığını gördüğüŋ birle dönüp ḫavf ėtmeksiziŋ onu esīr al. Lākin gel, şol ḫulyādan vāz geç gidelim. Zīrā bu Münyetü’n-Nüfūs, öyle bir pādişāhıŋ duḫteridir ki dünyāya mālikdir ve duḫter daḫi müstaḳıllan[699] bir ölkeniŋ pādişāhıdır. Ele düşer iseŋ bile ḳurtulacağıŋ yoḳdur.” dėdiyse de Seyf, kelāmına iltifāt ėtmeyerek yüzünü baġçaya çevirip gitdi. Vārdığında üṣūlca Münyetü’n-Nüfūs’uŋ tüy eş̱vābını oġrulayıp aġaclar arasında pinhān oldu.[700] Pes ḳızlar ḥavżdan çıḳdıḳlarında Münyetü’n-Nüfūs,

-102-

[699] Lex. *vulg.* “müstaḳılan” TDKÇS “müstakilen”.
[700] Y. “gizlendi” (95a/15).

eṣvābını bulmamağla ḳızlara darılıp “Benim derūnum münḳabıżdır. Ḥavża inmem, dėmiş isem de beni rāḥatıma bıraḳmayıp böyle belāya düçār ėtdirdiŋiz. Varsın sizden birḳaç ḳız gitsin başḳa ṭaḳım baŋa getirsin.” dėyip ḳızlardan bir cemāʿat yolladı ise de bir sāʿat durmayıp yine şiddet-i ʿacelesinden başḳa cemāʿat yolladı ve hākeẕā tā yalŋız baġçada ḳaldıḳda Seyf, pinhān olduğu yėrden çıḳıp “Ey bānū! Sen ne ararsın? eğer tüy eṣvābıŋ ise işte bendedir.” dėdikde Münyetü’n-Nüfūs, bī-ḥużūr olup “Ey ḥarīf! Sen ne ḥaddiŋ vardır ki mülūk u pādişāhlarıŋ baġçalerına girip bu maḳūle şeyʾe cesāret ėdesin!” dėyerek arḳasından ḳoşmağa başladıḳda Seyf daḫi şitāb-ı serīʿ ile baġça ḳapısına ʿazīmet ėdip ḳoşar iken Seyf’iŋ ayaġı bir ṭaşa ḳayıp zemīne düşdü ki Münyetü’n-Nüfūs az ḳaldı ki yėtişecek idi. Baʿdahū, ʿacele ile davranıp baġça ḳapısından ṭaşraya atlamış Münyetü’n-Nüfūs daḫi şiddet-i tehevvüründen taḥaffuẓ ėtmeyip bī-ḳaṣd ol daḫi ḫāric-i baġçaya çıḳdığını Seyfü ẕü’l-Yezen gördükde sürʿatle dönüp giysilerinden girift ėtdiği birle mūmā ileyhā, neye oġradığını bilip “Efendim esīriŋe rifḳile muʿāmele eyle!” dėdikde Seyfü ẕü’l-Yezen, keʾennehū dünyāya mālik olup ḳabżasına aldığı gibi tevehhüm ve ol āfitāb-ı cihānı ḳucaḳlayıp ʿĀḳışa’ya götürdü. Yanına vardıḳlarında mūmā ileyhā ʿĀḳışa’ya “Ey ʿĀḳışa! Seniŋ ne ḥaddiŋ vardır ki insîleri pādişāhlarıŋ baġçasına getirip duḫterlerini iḫtilās ėtdiresin!” dėdikde ʿĀḳışa: “Benim sulṭānım, bu adam bī-kes ve bī-nām kimselerden değildir. Belki pādişāh ve şehzādedir ol daḫi siziŋ gibi melikdir ve seniŋ ḥaḳḳında ḫayrlıdır.” dėyip ḫāṭırını tesliye ėderek ikisini Cebelü’l-Ḳamer’de olan serāyına getirdi. Seyf ise Münyetü’n-Nüfūs’uŋ ʿışḳına düşüp cemīʿ-i leẕāiẕ-i dünyeviyyeden vāz ǧeçip ancaḳ maḥabbet ü hevesi Münyetü’n-Nüfūs’a ḥaṣr ėdip tamam üç sene ʿĀḳışa’nıŋ yanında ḳaldı ve Münyetü’n-Nüfūs ol müddetde bir oġlan doġurup adını Mışr ḳodu. Günlerde bir gün, oturur iken memleketi ḫāṭırına gelip ʿĀḳışa’dan varıp ḫaberini getirmeye recā ėtdikde ʿĀḳışa daḫi varıp on günden ṣoŋra geldikde Seyf’e “Vālideŋ, seni Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ memleketine irsāl ėtdikde Şāme ve Melik Efrāḥ ve Saʿdūn’a tesalluṭ ėdeyim, dėyü emr ėtdiyse de Bernūḫ

-103-

onları ḥimāyet ėdip sāyesinde maḥfūẓ ḳaldılar ve Ḳameriyye’yi ḳaraŋuluḳda ḥabs ėtmekle merḳūme Seyfü’r-Raʿd’a mektūb yazıp Bernūḫ’dan teşekkī ve ‘Oġlumu gelmeyecek yėre yolladım. Beni Bernūḫ’dan taḫlīṣ ėdiŋ!’ dėyü şuḳḳa yolladı ve ehl ü evlādıŋ saŋa selām u duʿālar ėdiyorlar. Dīdārıŋa müştāḳlardır.” dėdikde Seyf, memleketine müştāḳ olup gitmeye ʿazīmet eyledi ve ʿĀḳışa’ya “Bizi götür!” dėdikde ʿĀḳışa, Seyf ve Münyetü’n-Nüfūs ile oġlu Mışr’ı alıp havaya pervāz ve her üç dört sāʿat arasında istirāḥat içün indirip

ve yine alıp giderdi. Bu minvāl üzere sekiz gün gidip sekizinci gün havada durup ve "Ey Seyf! ʿAhd-i Süleymān içün ileriye bir ḳadem atmağa mecālim yoḳdur ve memleketiŋize ancaḳ iki māh ḳadar mesāfe ḳalmağla gitmeŋiz ḳolaydır." dėdikde Seyf: ʿAcebā altımızda ne var?" dėdi. ʿĀḳıṣa: "Ancaḳ deryādır." dėmekle Seyf: "Bizi bir adada bıraḳ selāmetle git!" dėyip ve ol vech ile onları indirip bir adaya vaż ʿ ve bir mıḳdār azıḳ getirip vedāʿ ėderek gitdi. Seyf, Münyetü'n-Nüfūs ile ada-i meẕkūrede iḳāmet ve birḳaç günden ṣoŋra azıḳları tükenip aç ḳalmalarıyla çūnki Münyetü'n-Nüfūs meşaḳḳatlere meʾlūfiyeti olmayıp açlıġa taḥammül ėtmeyerek bükāya āġāz ve Seyf, oŋa ʿāşıḳ olmağla ḳahrına dayanamayıp ḥayrete düçār olup geşt ü güẕār ėtmeye başladı. Gezer iken bir nār aġacı bulup ondan birḳaç dāne ḳoparıp Münyetü'n-Nüfūs'a götürdü ve ol nārdan dört gün ḳadar ḳūt ėdip beşinci gün sāḥil-i baḥrde otururken nā-gāh birḳaç sefīne nümāyān ve doġru adaya gelip taḳarrüb ėtdiklerinde filūkelerini[701] atıp birḳaç kişi ile ḳaraya ʿazīmet ve sāḥile yaḳlaşdıḳlarında Seyf derūn-ı ṣandalda Ebu't-Tāc oturduğunu gördü. Hemān "Ebu't-Tāc!" dėyü nidā ve ol daḫi başını ḳaldırıp Seyf'i gördükde "Aman efendim! Sen buraya nereden geldiŋ?" dėyü süʾāl ol daḫi "Siziŋ intiẓārıŋıza geldim." dėyip birbirine selām ve ṣudan süʾāl ėdip Seyf, cezīrede ṣu mevcūd olduğunu ifāde ve mıḳdār-ı ḥācet ābı alıp Seyf ve zevcesi ile oġlunu sefīneye ḳaldırıp sefer ėtdiler ve Ebu't-Tāc Seyf'den ayrılalıdan beri deŋizde ḳaldığını ifāde ėderek gitdiler. İki māh ḳadar sefer ėtdiklerinden ṣoŋra günlerde bir gün ṭāʾifeleriŋ biri dėr ki çıḳıp eṭrāfa

-104-

istikşāf ėtdikde "Ey süvāri-i! Müjde olsun ki maṭlūbumuz olan zemīni keşf ėtdik!" dėyerek indi ve ḳaraya ʿazīmet ėdip limana vüṣūl bulduḳlarında cümle mühimmāt u eşyālarını sefīneden indirip ve ẓahr-ı ḥayevānāta yükledip esbe süvār olaraḳ medīne-i Ḳameriyye'ye tevcīh-i ʿazīmet ėtdiler.

(Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'i Ḥakīm Eflāṭūn beldesine irsāl ėtdikden ṣoŋra ne keyfiyyetler ile ḳaldığı ve Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ġaybetinde ölkesinde ne vüḳūʿāt ḥudūṯ ėtdiği beyānındadır)

Bālāda ẕikr olunduğu üzere Ḳameriyye Seyfü ẕü'l-Yezen'i ʿAyrūż ile Ḥakīm Eflāṭūn'uŋ beldesine yolladıḳdan ṣoŋra maḥbūs olan Saḳardīs ve Siḳardiyūn'u taḫlīṣ ve ġāyet ikrām

[701] Kelime, Lex. *mb.* "filūḳa(فلوقه)" şeklinde olup *vulg.* "fılıḳa"dır. Ancak kelime (فلوكه) şeklinde yazılmıştır. KT'de ise Ar. (فلك)'den neşet ettiği belirtilen "filike" ve "filūḳa" şeklinde aynı anlamda "güvertesiz sandal" iki madde başı olarak verilmiştir. Metin mevcudunda iki ayrı yazım görülmüştür. Bu bağlamda kelime, (فلوكه) ise "filūke"; eğer (فلكه) şeklindeyse "filike" yazımı tercih edilmiştir.).

ėdip ḥāl-i sebīllerini taḫliye eyledi ve serāyından çıḳıp taḫt-ı salṭanatında temekkün eyledi. ʿAyrūż'u iḥżār ėdip Bernūḫ ve Saʿdūn ve Melik Efrāḥ'a müsellaṭ ėtmek murād ėtdiyse de ʿAyrūż, Bernūḫ'a muḳtedir olmadığını ifāde eyledikde der-ḥāl Seyfü'r-Raʿd'a bir mektūb yazıp Saʿdūn ve Bernūḫ'dan teşekkī ve "Ben bu defʿa oġlumu bir daha gelmeyecek yėre irsāl eylerim. Ancaḳ Bernūḫ ve Saʿdūn'a tevaṣṣul ėdemem. Sizden meʾmūlümdür ki bunlarıŋ defʿine çāre bulasız." dėyip tātār ile yolladı. Seyfü z̲ü'l-Yezen'iŋ adamları Seyf ara yėrden ḳalḳdığını gördüklerinde Ḳameriyye, onu iʿdām ėtdiğini bilip cümlesi Melik Efrāḥ'ıŋ başına cemʿ olduḳlarında Bernūḫ'a varıp ifāde-i ḥāl ėtdiler. Ol daḫi "Siz ḫavf ėtmeyiŋ. Ben Ḳameriyye'niŋ ḥaḳḳından gelirim!" dėyip ve onu sālifü'z̲-z̲ikr ḳaranlıḳ māddesiyle serāyında ḥabs ėdip devlet ü salṭanatını Melik Efrāḥ'ıŋ elinde bıraḳdı ve cümlesini ḥimāye ėdip ʿAyrūż'dan ve Ḳameriyye'den maṣūn ėtdi. Çūnki Ḳameriyye'niŋ mektūbu Seyfü'r-Raʿd'a vāṣıl oldu. Oḳuyup fehm ėtdikde cümle vüzerāsını cemʿ ve bunlarıŋ aḫz̲ıyçün bir ordu tertīb ėtmesini taṣmīm ve Saʿdūn'a muḳābil olabilen şücʿān u fürsānları intiḫāb ėtmeğe başladı ve meşhūr dilīrlerden Sābikü's̲-S̲elās̲ nāmında bir şücāʿ buldular ki naẓīri bilād-ı Ḥabeş'de yoğidi. Keẓālik Demenhūru'l-Vaḥş nāmında bir dilīr buldular ki ġāyet şecāʿatle maʿrūf olduğundan mā-ʿadā onuŋ iki arslanı olup ḫīn-ı muḥārebede onuŋla meydāna

-105-

çıḳıp maġlūbiyyeti nümāyān olursa arslanlar düşmene hücūm ėder ḳatl ėderler idi. Bu iki dilīri celb ėtdikden ṣoŋra yine Arslan Deresi-nām maḥalde, Meymūn isminde bir adam mevcūd olduğunu ve ol derede yalŋız sākin olup ḥaydūdluḳ ile taʿayyüş ve ferṭ-ı[702] şecāʿatde şühret bulup birḳaç defʿa üzerine uran[703] dört beş biŋ ʿaskeri yalŋız bozduğunu ve ol dereniŋ faḳaṭ bir yolu olup oŋa bir kimse varmağa muḳtedir olmadığını Seyfü'r-Raʿd'a ifāde ėtdiklerinde vezīri Saḳardīs'i yüz süvārî ile celbine irsāl eyledi. Vezīr-i mersūm daḫi merḳūmuŋ deresine taḳarrüb ėtdikde esbden nüzūl ve rüfaḳāsını[704] ṭaşrada bırağıp yalŋız Meymūn'a ʿazīmet eyledi. Pes, Meymūn ʿaẓīmu'l-cüs̲se daġ başında mināre gibi oturur iken ṣavbına bir adam geldiğini görmekle sürʿatle inip "Sen kimsiŋ?" dėyü süʾāl ėdip Saḳardīs: "Efendim, ben Melik Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ėlçisiyim. Size maḫṣūṣ geldim ve melikden emān tesbīḥini getirdim. Zīrā melikiŋ ölkesinde Saʿdūn-ı Zencî nāmında bir dilīr ẓuhur ėtdi ki taʿaddīsinden şāhımızı ʿāciz bıraḳdı ve siziŋ şecāʿatiŋizi işitmekle beni size

[702] Lex. *vulg.* "fart".
[703] /و/ protezi olmadan yazılmıştır.
[704] KLÇS "rüfekā".

maḫṣūṣ irsāl ėdip seni yanına götüreyim. Zīrā şāhımız, eğer sen bu māddeye müsāʿāde ėdip gelipde onu esīr ve yāḫūd ḳatl ėder iseŋ saŋa kerīmesini tezvīc ile ve vezāret ḫılʿatini giydirmeği iltizām ėtdi." dėdikde Meymūn: "ʿAcāyib, işbu ölkede benim ile muḥārebe ėden kimse bulunur mu? Çūnki böyledir, ben seniŋle giderim. Öŋüme düş!" dėyerek yürümeye başladıḳda Saḳardīs, ḳorḳusundan geleceğine inanmayaraḳ yola revān oldu ve Medīnetü'd-Dūr'a vāṣıl olduḳlarında baʿda'l-istīẕān Meymūn, Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḥużūruŋa duḫūl ve zemīni būs ėtdikden ṣoŋra Melik oŋa vāfir iltifāt ėdip bir ṣandaliyyeye iclās ve "Ey Meymūn! Sen Saʿdūn-ı Zencî'niŋ ḥaḳḳından gelebilir misin?" dėdikde Meymūn: "Sulṭānım, eğer rūy-ı zemīnde baŋa muḳābele ve muḳātele ėden adam mevcūd olduğunu bilsem kendimi açlıḳ ve ṣusuzluḳ ile ḳatl ėderim. Hemān telāş ėtmeyiŋ. Ben, işbu Saʿdū'nu esīr ve yāḫūd maḳṭūlen ḥużūruŋuza getiririm." dėdi vāḳıʿā Meymūn-ı mūmā ileyh, ḥadd-i ẕātında mehīb ve bālā belend bir ẕāt olup ʿaẓīm

-106-

cüssesinden muḥārebelerde hecīnlere[705] süvār olurdu. Zīrā onu esb ḳaldıramaz idi ve yolda mürūr ėderken temāşā ėdene nigāh ėtdikde heybetinden yüzleri üzerine düşerlerdi. Ḥāṣılı bunlar yaʿnī Meymūn ve Sābikü'ṣ-ṣelāṣ ve Demenhūru'l-Vaḥş'ı, Saʿdūn-ı Zencî ve Melik Efrāḥ ve Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ oğlu Dümmer içün taʿyīn ve ordu ser-ʿaskerliği nāmıyla tebyīn ve vezīreyn yaʿnī Saḳardīs ve Siḳardiyūn, Bernūḫ'uŋ muḳābelesinde taḥaṣṣun ve be-her-gün Seyfü'r-Raʿd'a varıp birlikde ṭaʿām ėdip müşāvere ve muḫābere[706] ėderlerdi. Günlerde bir gün sefer üzerinde ṭaʿām ėderlerken havada gök gürlemesi gibi bir ṣadā ẓuhūr ėdip serāy açıḳlığından ṭavīlü'l-ḳāme aġberu'l-levn[707] bir adam havada bükülerek ortaya ḳonduğunu gördüklerinde cümlesi dehşete gelip ḥayrān durdular. Gelen adam, söze gelip "Siz benden ḫavf ėtmeyiŋ. Ben bayaġı siziŋ gibi bir adamım. Maṭlūbum ancaḳ Bernūḫu's-Sāḥir nāmında bir kişi aramaḳdır ve ben yalnız gelemedim. Zīrā benim gibi seksen kişi vardır." dėdikde Seyfü'r-Raʿd mesrūr olup "Ey adam! Ben bu nice ʿaskeri şol ẕikr ėtdiğiŋ Bernūḫ içün tertīb ėtmekdeyim. ʿAcebā, size Bernūḫ nice gelir?" dėdikde merḳūm: "Bernūḫ, bizim büyüğümüzdür. Zīrā biz, saḥare ṭāʾifesiyiz. Ancaḳ merḳūm, maʿbūdumuzuŋ ḳurbānını alıp firār ėtmiş olmağla onu aramağa geldik." dėdi. Bunlar laḳırdı ėtdikde ḳapıcı ḥużūr-ı melike gelip "Efendim, ḳapıda yanınızda duran bu adam gibi

[705] Lex. *vulg.* "hecin".
[706] Matbu nüsha "muḥābere" şeklindedir. Ancak bağlam ve yazmadan (99b/9) hareketle bu şekilde bir yazım tercih edilmiştir.
[707] Matbu nüshada /ب / yerine /ي / vardır ancak ağyer 'kıskanç' ya da ağır okuyuşunun bağlama uygun olmadığı görülmektedir. Yazma nüshadaki /ب /'li yazım (99b/10), bağlama uyduğu için referans alınmıştır.

seksen kişi vardır.” dėmekle melik, onlara iẕn vėrip girdiklerinde Seyfü’r-Raʿd, onlara ikrām u iḥtirām ėdip gerek saḥareye ve gerek ʿaskere ḫāric-i şehrde naṣb-ı ḫıyām ėdip sefere tehyīʾ ėtdiler. Ẕikr olunan saḥare vezīrlere żamm olunup Bernūḫ içün taʿyīn olundular ve cümlesi ḫılʿatler giyip ṣavb-ı maḳṣūda ʿazīmet ve birḳaç gün ẓarfında Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ beldesine vardılar. Çūnki bunlarıŋ ḫaberi Melik Efrāḥ’a münʿakıs oldu ve kendisi Seyf’iŋ ḳāʾim-i maḳāmı idi. Bernūḫ-ı Sāḥir ve Saʿdūn-ı Zencî ve şehzādeleri Dümmer’i bir yėre cemʿ ve onlar ile meşveret ėdip ḫāric-i şehre çıḳmalarına ḳarār vėrip ʿaskerlerini cemʿ ėtdikden ṣoŋra ḫāric-i şehre çıḳıp ḫayme-nişīn oldular

-107-

ve ordu-yı düşmen zaḥmet çekmekle ol aḫşam muḥāresede ḳaldılar. Ṣabāḥ olduḳda gördüler ki gerek ʿaskerleri ve gerek şehrleri üzerine dāʾiran mādār bir ʿaẕīm deryā içinde balıḳçı ṣandallarından vāfir ṣandāl olup balıḳ ṣayd u şikār ėder mevcūd olduğunu gördüler ve ol deryā düşmeni muḥārebeden menʿ ėdip şehri ṣavn ėtmekle Saḳardīs ve Siḳardiyūn deryā-yı meẕkūr, Bernūḫ-ı Sāḥir’iŋ siḥrinden olduğunu fehm ve maʿıyyetlerinde olan cādūlar ile bir yėre gelip “Biz, Ḳameriyye’niŋ serāyına müsellaṭ olan ḳaranlıḳ içün ve siz bu deryā içün raṣad-gāha girip defʿ ėdelim!” dėyerek herbiri raṣad-ı maḫṣūṣ olan ḫaymeye girip ʿameliyyeleriyle meşġūl oldular ve ḳırḳ günden ṣoŋra sāḥirler çıḳıp üzerlerine siḥr ile ṭılsımlar yazılmış dört ḳurşun boġumu çıḳarıp her bir boġumu deryānıŋ kenārında gömdüklerinde der-ḥāl ol boġum yėri ʿaẕīm ḳuyu olup deryānıŋ ṣuyu içine girip deŋiz münʿadim oldu ve Saḳardīs ile Siḳardiyūn daḫi bir beyāż kāġıd çıḳarıp havaya atdıḳdan ṣoŋra üzerine füsūn oḳuyup kāġıd-ı merḳūm doġru Ḳameriyye’niŋ serāyı üzerine çıḳıp [e]teklerini[708] ṣardıḳda ḳaranlıḳ içün Bernūḫ’uŋ yapdığı kāġıd ile yırtılıp zemīne düşdüler. Pes, Bernūḫ-ı Sāḥir ol mevānıʿ[709] defʿ olunduğunu gördükde başḳa siḥr yapmasını merām ėtdiyse de Melik Efrāḥ ve Saʿdūn ve Dümmer onu menʿ ėdip “Bir muḥārebe ėdelim.” dėyü ḳarār vėrdiler ve ʿala’ṣ-ṣabāḥ ʿaskerlerini ṣaf-beste dizip eŋ evvel meydān-ı muḥārebeyi küşād ėden Saʿdūn-ı Zencî olup arslan gibi duraraḳ mübāriz istedikde Ḥabeş’den Ebu’l-Fīl nāmında bir şücāʿ-ı dilīr çıḳıp ṣabāhdan zevāle ḳadar muḳātelede ḳaldılar. Baʿdahū, Saʿdūn ġālib olup onu ḳatl ėtdikde başḳa dilīr çıḳıp ol daḫi bilā-imhāl esīr ve hākeẕā aḫşama ḳadar birḳaç kişi maḥv ėtdikden ṣoŋra infıṣāl naʿresi ile her bir fırḳa çekilip ḫayme-gāhına vardılar ve ʿala’t-tevālī üç gün Saʿdūn muḳātele ėdip dördüncü gün tertīb-i ʿasker olunduḳda Melik Efrāḥ, muḥārebeye ḫurūc ve ol daḫi şecāʿatini ibrāz ėdip birḳaç kişi dār-

[708] /ا / harfi unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Y. (100b/12).
[709] KLÇS “mevani”.

ı saʿīre irsāl eyledi. Ḥāṣılı bu vech ǰüzere bir müddet geçip ne Meymūn ne Sābikü'ş-Şelāş ve ne

-108-

Demenhūru'l-Vaḥş, Saʿdūn'a çıḳıp kibr ü naḫvetlerinde ḳaldıḳlarını Saḳardīs ve Siḳardiyūn görmeleriyle dīvān edip Saʿdūn'uŋ şecāʿatini[710] vaṣf u īrād ve "Bu ḥāl üzere ḳalır isek ʿaskerimiz tükenir. Siz ise seyre ḳaldıŋız! Şimdi ne ėdelim?" dėdiklerinde merḳūmūn: "Yarın biz ʿaskerimizi hücūm ile emr ve bu gördüğüŋüz şirẕime-i ḳalīleyi r[ū]y-i[711] zemīnden defʿ ėderiz." dėyip bu vech ǰile ḳarār vėrip yatdılar. Ṣabāḥ olduḳda Seyf'iŋ ʿaskeri ṣaflarını dizmeye başladıḳlarında Ḥabeş ṭāʾifesi seyl gibi üzerlerine aḳdıḳlarını gördüklerinde onlar daḫi ḥamle ėdip ṣabāḥdan aḫşama ḳadar ceng ü cidālde ḳaldılar ve Saʿdūn-ı Zencî olmamış olaydı ehl-i İslām ʿaskerinden bir kişi ḳalmaz idi. Pes aḫşām olmağla her biri çekilip ordu-gāhına vardı.

(Seyfü ẕü'l-Yezen ile Melik Ebu't-Tāc yėtişip geldikleri ve ol muḥārebe ne vech ǰile feyṣal bulunduğu ẕikrindedir)

Çūn ikinci gün yine bunlar muḥārebeye şürūʿ ėtdiler. Seyfü'r-Raʿd'ıŋ keşret-i ʿaskeri ve ol pelīdiŋ şecāʿat-i dem-keşleri ḥasebiyle her ne ḳadar Saʿdūn-ı Zencî ve Melik Efrāḥ ve Dümmer arslan gibi müdāfaʿaya taṣaddī ėtmişler ise de düşmeniŋ ḥamlesine dayanmayıp inhizāma yüz tutmağa başlamış iseler de ṭaraf-ı berriyyede büyük ṭoz ve duman ẓuhūr ėdip giderek açıldıḳda bir mıḳdār ʿasker ve öŋlerinde biri ḳısa boylu ve dīğeri bālā belend iki süvārī taḳaddüm ėtdiği nümāyān oldu ve gelip muḥārebeyi gördüklerinde ol ḳıṣa boylu parmağını ḳulağına ḳoyup "Allāhu ekber! Yā kilābe hāẕihi'd-diyār! Ene Seyfü ẕü'l-yezen kāşifu'l-kerbi ve'l-miḥani!"[712] ve dīğer daḫi "Allāhu ekber! Ene Ebu't-Tāc!" dėyü nidā ėdip ʿasker-i Ḥabeş'e hücūm ėtdiler. Çūn Saḳardīs ve Siḳardiyūn ol vaḳt sancaḳlar altında idiler. Seyf'iŋ ṣadāsı ḳulaḳlarına ėrişdiği birle yüzleri mānend-i zaʿferān[713] olup baḫr-ı ḥayrete daldılar ve Meymūn, orada bulunmağla "Size ne oldu?" dėyü süʾāl ile onlar daḫi "İşte Seyfü'r-Raʿd'ıŋ göŋlünü āteş ile yandıran ancaḳ bu gördüğüŋüz ḳıṣa adamdır!" dėdiklerinde "Siz deli mi olduŋuz! Böyle sefīhe hīc iʿtibār olunur mu?" dėyip hücūma taṣaddī ėtmiş ise de aḫşam taḳarrüb ėtmiş olmağla merḳūmlara tesellī vėrip ḫaymelerine nüzūl

[710] /ج/ harfinin noktası yoktur, unutulmuş yahut tahrip olduğu düşünülmektedir.
[711] /و/ harfinin unutulduğu düşünülmektedir.
[712] "Allah en büyüktür! Ey bu diyarın köpekleri! Ben Seyfü Zülyezen, dert ve tasayı gideren!".
[713] Lex. *vulg.* "safran".

-109-

ėtdiler ve Seyf daḫi muḳātele ėderek ordusuna varıp ahāli ile ictimāʿ ve tehniyyet-i selāmet ėdip meşverete teferruġ ve vāḳıʿı Seyf'e naḳl ve "Meymūn ile Sābikü'ş-Şelāş ve Demenhūru'l-Vaḥş-nām dilīrler, ʿasker-i düşmende mevcūd olup bizi berbād ėden ancaḳ onlardır." dėyü ifāde ėtdiklerinde Seyf: "Ḫavf ėtmeyiŋ! İnşāʾallāh ben onları esīr alırım." dėyerek ol gėce cümlesi mesrūru'l-ḫāṭır olaraḳ yatdılar. Ṣabāḥ olup iki ʿasker ṣaf-beste olduḳda evvel meydāna çıḳan Seyfü ẕü'l-Yezen olup ṣaflar arasında arslan gibi pāydār[714] ve kendini bildirerek refʿ-i iʿlām-ı iştihār ėtdikde Sābikü'ş-Şelāş ve Demenhūru'l-Vaḥş ve Meymūn her biri "Ben oŋa çıḳayım!" dėyerek muḥāvereye başladıḳlarında vezīrler, merḳūmūn beyninde ḳurʿa atıp Sabikü'ş-Şelāş'a işābet ėtmekle kendini bildirerek ve kibr ü naḫvetini göstererek Seyf'e bürūz u muḥārebe ve muḳāteleye bir müddet dayandıysa da ṭūl-i muḥārebeden yorulup ḳılıcını ṣaġdan ṣola ve ṣoldan ṣaġa atmağa başladığı Seyf'e nümāyān olduḳda der-ḥāl üzerine hücūm ve yüzünde "Allāhu ekber!" dėyerek dehşet vėrip bāzūsundan tutup ḳuş gibi ḳaldırıp esīren ordusuna götürüp teslīm eyledi ve yine meydāna dönüp muḥāriblerden birḳaç dilīr yanına çıḳmış ise de kimini esīr kimini ḳatl ėdip aḫşam olmuş olmağla ordu-gāhına gelip mesrūren yatdı ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ yine silāḥını giyip meydāna çıḳdıḳda Demenhūru'l-Vaḥş ile Meymūn beyninde ḳur'a ataraḳ Demenhūr'a işābet ėtmekle merḳūm arslanlar ile yurdam[715] ṣataraḳ Seyf'iŋ muḥārebesine iḳdām ve bir müddetden ṣoŋra düçār-ı taʿab ve ġalebe olduğunu gördükde sürʿatle arslanları ṭarafına şitāb ėtmesiyle ṣaġ ṭarafda olan şīr der-ḥāl bozulup Seyf'iŋ üzerine atladı. Seyf daḫi ḳılıc ile ḳarşısında daġ gibi durmağla ḳılıc arslanıŋ alnından girip ayaḳları altından çıḳıp maḳtūlen zemīne düşürdü. Pes, Seyf işbu arslan ile meşġūl iken dīğer arslan daḫi ṣol ṭarafdan hücūm ėtmekle erkān-ı devleti onu āgāh, sürʿarle davranıp onu daḫi ḳarşılayıp ḳılıc ile ḳarnını yarmağla ol daḫi düşüp kārı tamam oldu. Demenhūr-ı Vaḥşî, arslanlarıŋ ḳatl olunduğu gördükde ġażab ile Seyf'e hücūm ve muḳāteleye tevcīh-i şemşīr-i mesmūm ėdip

-110-

bir sāʿat ḳadar dayandıysa da yine yorulmuş olmağla Seyf, yüzünde "Allāhu ekber!" dėyip ve üzengisini onuŋ üzengisine yanaşdırıp ḳuşağından ṭutaraḳ esīr götürdü ve aḫşam olmuş olmağla her biri ordu-gāhına döndü ve ol gėce ḳalıp ʿala'ṣ-ṣabāḥ yine ʿasākir dizilip ṣaf-

[714] KLÇS "pâyidar, pâydar".
[715] TDKÇS "yordam".

beste olduḳlarında Meymūn meydān-ı ḥarbi küşād ve ṣaflar arasında münāceze-i inẕāra teʾehhüb ėdip kendini bildirdikde Seyfü ẕü'l-Yezen oŋa çıḳıp muḥārebesini istemiş ise de Saʿdūn ayağına varıp "Efendim, Allāh içün beni bıraḳ ṣol ḫabīṯe çıḳayım. Zīrā merḳūm, maḫṣūṣ benim içün gelmişdir." dėyü vāfir recādan ṣoŋra iẕn[716] vėrip Meymūn'a çıḳdıḳda Meymūn: "Sen kimsin?" dėyü süʾāl ol daḫi "Ben Saʿdūn'um." dėdikde Meymūn: "Ḫayr ben seniŋle muḥārebe ėtmem! Ben ancaḳ Seyfü ẕü'l-Yezen'i isterim. Sen benim küfʾüm[717] değilsin!" dėdikde Saʿdūn: "Seniŋ ne ḥaddiŋ vardır ki efendimi aġzıŋa alırsın! İşte ben eŋ aḳal[718] köleleri iken seniŋ ḥaḳḳından gelirim!" dėdikde Meymūn, bī-ḥużūr olup Saʿdūn'a hücūm ve ikisi iki daġ gibi birbirine teṣādüm ėdip ṣabāḥdan vaḳt-i zevāle ḳadar kerr ü ferde ḳaldıḳdan ṣoŋra aralarında iki żarbe[719] iḫtilāf ve Saʿdūn sābıḳ iken Meymūn ḥusn-i sanʿat ile żarbesini defʿ ve ḳılıcı ile Saʿdūn'u omuzundan urup yaralı olaraḳ zemīne düşürüp esīr alacağında ṣufūf-ı leşker arasından bir ṣayḥa ẓuhūr ėtdi ki zemīni taḫrīk ve ḫalḳa dehşet vėrip Meymūn: "Ne oldu?" dėyü başını ḳaldırıp nigāh ėderken nā-gāh, Seyfü ẕü'l-Yezen berḳ-i ḫāṭıf gibi gelip hücūm ėtdiğini gördükde "Cānım sen nice adamsın, niçün beni esīrimden menʿ ėdersin?" Seyf: "Ey ḫabīṯ! Mādām ki benim cānım bedenimde muḳīmdir sen onu esīr alamazsın!" dėyip muḥārebeye başladı ve Saʿdūn'a "Sen var kendiŋi ara yėrden ḳurtar!" dėdi. Pes Seyf, Meymūn ile muḥārebeye başladıḳda kerr ü ferlerinden ḫalḳ ḥayrān olup seyre teferruġ ėtdiler ve birbirleriyle envāʿ-ı muḥārebeden bir ḳapı açıldıḳda dīğeri ḥusn-i ṣınāʿat ile ḳapadıp vāfir müddet ḳaldılar. Baʿdahū Meymūn, ḳılıc ile Seyf'iŋ esbini boynundan urup düşürmekle ol daḫi Meymūn'uŋ esbiniŋ ayaḳlarını urup ikisi maʿan piyāde muḥārebeye başladılar ve cümle esliḥaları ḳırılmağla güleşe[720] dönüp her biri dīğeri boynundan ṭutup

-111-

müṣāraʿa ėtmeye başladılar. Tā aḫṣam vaḳti taḳarrüb ve münādī-i infiṣāl nidāya şürūʿ ėdeceğini Seyf görmekle ḫāṭırında "Sen şu ḳadar maṣāʾib-i zamān ve taḳallübāt-ı[721] devrān görüp şecāʿatle mevṣūf nice dilīrān ve ḥāmī-yi meydāna muḳābele ėdip onları ayaḳ altında bıraḳdıŋ ve nice ʿasker-i keṯīfîye yalŋızca hezīmet vėrdiŋ şimdi nice bu ḫınzīr-ı[722] bī-īmān ile şu ḳadar vaḳt muḥārebe ėdip ondan ʿāciz mi ḳaldıŋ?" dėyerek nefsine ġayret vėrip

[716] /ذ/ yerine /ز/ yazılmıştır.
[717] Lex. *mb.* "küfv, küfʾ" *vulg.* "küfüf", KLÇS "küfüv, küfv".
[718] KLÇS "akal, ekal".
[719] TDKÇS, KLÇS "darbe".
[720] Lex. *vulg.* "güreş".
[721] KLÇS "takallüb, tekallüb".
[722] Lex. *mb.* "ḫınzir" *vulg.* "ḫınzır".

Meymūn'uŋ yolunda "Allāhu ekber!" dėyü nidā ve bir yumruḳ ile şaḳağına urup zemīne bayġın düşürdü ve ayağından çekerek esīr götürdü. Çūn aḫşam olup her bir fırḳa maḳarrında istiḳrār eyledi. Saḳardīs ve Siḳardiyūn maḥzūn ve ḥālleri dīğer-gūn olup meşverete ictimāʿ ve "Bizim iʿtimād ėtdiğimiz dilīrler onlara esīr gitdi. Şimdi ne ėdelim?" dėdiklerinde cādūlar meydāna atılıp "Artıḳ iş bize ḳaldı. Ḳasāvet çekmeyiŋ! Biz işimizi yarın görürüz. Hemān siz ṣabāḥ olduḳda ʿaskeriŋizi düşmene sevḳ ėdiŋ, baḳıŋ!" dėyip vezīrleri tesliye eylediler. Feʾemmā, Seyfü ẕü'l-Yezen otağına dönüp aḫşam ṭaʿāmı ėtdikden ṣoŋra esīrleri celb ve Meymūn'a tevcīh-i ḫıṭāb ėdip "Siz ne dėrsiŋiz şeref-i İslām ile müşerref olup ḫavāṣṣımdan olasız, yāḫūd küfre müṣır olup cümleŋizi ḳatl ėderim!" dėdikde cümlesi bir aġızdan kelime-i şehādeti getirerek İslām ile müşerref oldular. Seyf daḫi onlara ḫılʿat giydirip vezāret rütbesi vėrdi ve ol gėce kemāl-i sürūr ile eğlenip cümlesi bir ḫaymede uyudular. Pes, ṣabāḥ olup güneş doġduḳda Ḥabeş ʿaskeri, temevvüc ėdip hücūma taṣāddī ėtdiklerini Seyf'iŋ ḳaraḳolları gördükde sürʿatle varıp Seyf'e ḫaber vėrmek içün oṭağına girdiklerinde Seyf ve maʿıyyetiyle olan cemāʿat yaʿnī Saʿdūn ve Meymūn ve Sābikü's̱-S̱elās̱ ve Demenhūru'l-Vaḥş ve Melik Efrāḥ ve Dümmer ve sāir rüʾesā cümlesi meyyit gibi uyuyup ḳaldıḳlarını görüp her ne ḳadar nidā ėdip onları uyandırayım dėyü çabalamış iseler de müfīd olmayıp ölü gibi olduḳlarını gördüklerinde Şāme, sürʿatle Bernūḫ-ı Sāḥir'e ḫaber vėrip gelip gördükde "Bunlar meshūrlar. Baŋa bir ṣu kāsesi getiriŋ!" dėdi. Kāseyi

-112-

getirip işine şürūʿ ėdeceğinde düşmen ṭarafından ġarīb āvāzlar işidip Bernūḫ: "Bu ṣadā saḥareniŋ ṣadāsıdır. Bir kerre gidip baḳayım." dėyerek kāseyi elinden bırağıp çıḳdıḳda Şāme kılıcını çekip kemāl-i ḫavf u hirās ile ḫayme ḳapısında durdu ve düşmeniŋ ʿaskeri daḫi hücūma taṣaddī ėtdiğini görmekle ziyāde ḫavfa düşüp mütaḥayyir[723] durur iken iraḳdan ʿaẓīm ṭoz ḳopup giderek açıldıḳda iki şaḫṣ bir esbe süvār ve dīğeri hecīne binmiş sürʿatle geldiklerini gördü. Bunlar şitāb ėderek ve "Meshūrlarıŋ otaġı nerededir?" dėyü süʾāl ėderek doġru Seyf'iŋ olduğu otaġa geldiler. Meğer bunlar bālā-yı kitābda ẕikr olunan ʿAḳle ile duḫteri Ṭāmme idi ki onlar Seyfü ẕü'l-Yezen, Melik Ḳamrūn şehrinden Tārīḫu'n-Nīl kitābı almağa gitdikde onlar oŋa müsāʿade ėtdiler. Baʿdahū, Ṭāmme ile çekişip Ṭāmme fes ve kitābı çalıp onlardan müfāraḳat ėtdiği naḳl olunmuş idi. Pes, Ṭāmme vālidesine rāḥat vėrmeyerek "Sen, Seyfü ẕü'l-Yezen beni tezevvüc ėdeceğini söylemiş idiŋ. Ḳalḳ beni

[723] TDKÇS "mütehayyir".

yanına götür!" dėyü her-bār taʿcīzden ḥāli[724] ḳalmamağla bu defʿa, ʿAḳle Ṭāmme'yi alıp geldi ve bu ḥāletlere teṣādüf ėtmekle Seyf'i siḥrden ḳurtarmasıyçin ḫaymesine ʿazīmet ėtdi. Zīrā, mūmā ileyhānıŋ siḥr fünūnunda mahāreti olup rūy-ı zemīnde naẓīri yoğidi. Çūn Şāme'yi oṭaḳ ḳapısında durduğunu görüp "Ḳızım, mesḥūr olanları baŋa göster ki ifāḳat etdireyim." dėdikde hemān Ṭāmme: "Ey vālide! Sen kim ile laḳırdı ėdiyorsun?" dėyü süʾāl ʿAḳle daḫi: "Şāme ile söylerim." dėdikde Ṭāmme, Şāme'den ḳısḳanıp ve "Bu ol melʿūne ki Seyf onu benden iyi görüp benden evvel tezevvüc ėtmişdir. Ne çirkin ḳarı imiş!" dėyerek ḳılıcını çekip ḳatl ėtmek içün üzerine hücūm ėtdikde ʿAḳle ġażaba gelip yüzüne bir şamar urdu ve "Ey melʿūne! Bu ḳısḳanmaḳ vaḳti midir?" dėyerek eyitdi ve Şāme'ye "Ḳızım, sen bu mütehevvir ḳıza baḳma! Baŋa bir kāse ṣu getir!" dėyip getirdiklerinde üzerine efsūn oḳuyaraḳ āteş ḳaynadıḳda Seyf ile cümle mesḥūrlarıŋ yüzüne serpdikde cümlesi uyanıp ḳalḳdıḳlarında ʿAḳle Seyf'e "Sen ʿaskerine yėtiş! Düşmeni defʿ ėyle ve ben Bernūḫ'uŋ müsāʿadesine varayım."

-113-

dėyip seksen ufaḳ kāġıd pārçasını alıp iğne gibi bükdü ve ḳırḳını ṣaġ eline ve ḳırḳını ṣol eline alıp hecīnine süvār ve ṣavb-ı Bernūḫ'a tevcīh-i ḳarār ėdip taḳarrüb ėtdikde "Ey Bernūḫ! cāʾke'l-ferec min ṣāḥibi'l-ferec!"[725] dėyü nidā ve ol kāġıdlar üzerine efsūn oḳuyaraḳ sāḥirleriŋ ṣavbına atdıḳda her bir kāġıd āteşden bir oḳ olup her biri bir sāḥiriŋ göksüne girip bir laḥẓada cümlesini iʿdām ėtdi ve Seyf daḫi ʿaskeriyle düşmene hücūm ėdip āteş-i ḥarbi ḳızdırdı. Pes, Saḳardīs ve Siḳardiyūn cādūlarıŋ helāk olduḳlarını gördükde birbirine "Ey birāder! Müntaḫab[726] olan şücāʿnımız esīr oldu ve sāḥirler daḫi helāk buldu. Şimdi Seyfü ẕü'l-Yezen, bizi ḳırıp ferd-i āferīdemizi bıraḳmaz. Gel gidelim!" dėyerek el ele urup firār ėtdiler. ʿAsker daḫi vezīrleriŋ firārını gördüklerinde onlar daḫi münhezim olmalarıyla taʿḳīb ve aḫṣama ḳadar kimini ḳatl ve kimini esīr ėdip ordu-gāhlarına geldiler ve cümle vüzerā ve aʿyān Seyf'e gelip tehniye-i ġazā ėtdikden ṣoŋra ʿAḳle, Seyf'e "Efendim, seniŋ vālideŋ cin vāsiṭasıyla saŋa müsellaṭa olduğunu işitmiş olduğumdan saŋa maḫṣūṣ ṭılsımlı bir gömlek yapdım ki oŋa dört fersaḫ mesāfesinden cin taḳarrüb ėdemez." dėyip vėrdi. Seyf daḫi teşekkür ėderek giydi.

(Ḳameriyye oğlu Seyfü ẕü'l-Yezen'e ėtdiği yėdinci ġadriŋ beyānındadır)

[724] /خ / ile yazılmıştır.
[725] "Kolaylığın sahibinden sana kolaylık/kurtuluş geldi!"
[726] KLÇS "müntahap, müntahab, müntehab".

Çūn Ḳameriyye oġlu Seyfü ẕü'l-Yezen geldiğini işitdi, ol sāʿat ʿAyrūż'u iḥżār ve "Sen var şol veledü'z-zināyı getir, kendi elim ile ḳatl ėderim!" dėyip yolladı ve kendisi zehirli bir ḳılıc ḥāżırlayıp durdu. İntiẓārda iken ʿAyrūż ditreyerek gelip "Efendim Seyfü ẕü'l-Yezen'e vardığımda eṣvābında āteşden yıldırımlar çıḳıp az ḳaldı beni iḥrāḳ ėderdi. Zīrā ʿAḳle nāmında bir sāḥire ve ḥakīme gelip oġluŋa bir gömlek vėrdi ki cin ṭāʾifesini dört fersaḫ mesāfesinden defʿ ėder." dėdikde Ḳameriyye gördü ki artıḳ elinden bir şeyʾ gelmeyecekdir mekr ü ḥīleye dönüp ʿAyrūż'a "Var, baŋa bir ḳuyumcu usṭası getir!" dėdi ol daḫi varıp ḳuyumcuyu getirdikde Ḳameriyye merḳūma ʿAyrūż'uŋ levḥasını vėrip "Baŋa bunuŋ gibi bir levḥa iʿmāl eyle!" dėyip onuŋ ḥużūrunda dīğer levḥadan

-114-

farḳ olunmaz bir cedīd levḥa īcād ėtdirdikden ṣoŋra ṣaçını daġıdıp memelerini çıḳarıp kefen ḳoltuğu altında ve ṣaġ elinde levḥa-i cedīde vüṣūl ile eline ḳılıc alıp feryād ėderek Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ yanına vardı ve "Ey oġul! Ben cezāya müstaḥıḳḳam. İşte seniŋ levḥaŋı getirdim. Zīrā beni iġrā ėden ancaḳ şol levḥadır. Sende ḳalsın ve istersen ḳatl yāḫūd ʿafv eyle. Zīrā ben ḳatle müstaḥıḳḳam." dėdikde Seyf, vālidesine merḥamet ėdip ḳucaḳladı ve "Ey vālide beʾs yoḳdur. Ben ḳanımı saŋa bağışladım." dėyip talṭīf eyledi. Levḥayı ondan alıp ṣundūḳların birine atıp bıraḳdı.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ Ṭāmme ile olan vüḳūʿātı beyānındadır)

Çünki Seyf, düşmenini şikest ve vālidesiyle üns ü ülfet bulup rāḥat ile muḳīm ḳaldı. ʿAḳle, Seyf'e varıp "Oġlum, sen beni bu Ṭāmme'den taḫlīṣ eyle ve onu tezevvüc ḳıl! Zīrā beni taʿcīz ėtdi." dėdikde Seyf: "Ey vālide! Seniŋ ḥaḳḳın benim boynumdadır ve iyiliğiŋ unutmam. Ancaḳ Ṭāmme ile aramızda bir mıḳdār ʿinād ḥudūṣ ėtdi ve ben şöyle ḳasem ėtdim ki benim fesim ile kitābımı vėrmedikçe onu tezevvüc ėdemem!" dėdikde Ṭāmme, işbu kelāmdan ġażaba gelip ve "Ben vallāhi ve tallāhi ile and içerim ki oŋa bu eşyāyı vėremem ve Şāme'den ġayri başḳa ḫātūn ile bulur isem ol ḫātūnu ḳatl ėderim!" dėyip çıḳa gitdi. Seyf daḫi kelāmına iltifāt ėtmeyerek gitdi ḥāliyle meşġūl ḳaldı ve gāh-be-gāh ṣayd u şikāra giderek serīr-i salṭanatında mütemekkin ḳaldı. Ḳameriyye ise fürṣata müteraḳḳıb ḳalıp "Āh ne gün şol veledü'z-zināyı ele geçirip ḳatl ėdeyim…" dėyerek ḳaldı. Günlerde bir gün serāyında otururken nā-gāh yanına bir duḫter gelip elini öpüp "Efendim bendeniziŋ sizden bir recām vardır." dėdikde Ḳameriyye: "Recāŋ nedir ḳızım? Söyle!" dėdikde merḳūm: "Efendim, ben Çīn-i Çāçīn pādişāhınıŋ ḳızıyım ve ismim Nāhide'dir. Oġluŋ Seyfü ẕü'l-Yezen memleketimize geldikde pederim beni oŋa tezvīc ve gūygūya

girdiğimde Seyf namāza durup meşġul ḳaldı ve ol aralıḳda ʿAyrūż onu götürmeye gelip beni daḫi onuŋla götürmüş ise de şimdi beni unudup ḥāliyle meşġūl oldu. İşte recām budur ki oġluŋa söyle, ya beni izdivāc yoluyla alıḳoysun yāḫūd memleketime irsāl

-115-

eylesin!" dėdikde Ḳameriyye, bu māddeyi fürṣatʿadd ėdip "Ey ḳızım! Bu mādde ḳolaydır ve Seyf'i yanıŋa getiririm, maṭlūbuŋuz üzere seni mürāʿāt ėder. Ancaḳ ben daḫi senden ḫafî bir recām vardır eğer onu iltizām ėderseŋiz seniŋ maṣlaḥatına saʿy ėderim." dėdikde Nāhide: "Efendim, ne isterseŋiz buyuruŋ! Cān u bāş ile görürüm." dėmekle Ḳameriyye: "Oġlumuŋ üzerinde bir gömlek vardır ve üstünde ism-i aʿẓam resm olunmuşdur. Çūnki Seyf, müvāṣale-i nisāya ʿazīmet ėtdikde onu çıḳarıp başı altında ḳoyar. Seniŋle uyuduğu ḥālde isterim ki oġlum nevme müstaġraḳ olduḳda ḳamīṣ-i meẕkūru alıp baŋa getiresin. Ben daḫi ondan birḳaç ismi yazıp sürʿatle gömleği saŋa redd ėderim." dėdikde Nāhide, işbu māddeye taʿahhüd ve ʿahd ü yemīn vėrdikde Ḳameriyye, ḳalḳıp Seyf'iŋ yanına vardı ve Nāhide içün yalvarıp yanına gitmesini recā ėtdi. Seyf daḫi "Ey vālide! Seniŋ emriŋ mesmūʿ ve kelāmın müṭāʿdır. Var söyle kendini ḥāżırlasın! Ben bu aḫşam yanına gelirim. Zīrā ben onu terk ü ihmāl ėdemedim ancaḳ keṣret-i eşġālim ḥasebiyle nisyān ėtdim." dėyip yolladı. Ḳameriyye daḫi ḳoşarak Nāhide'ye varıp "Saŋa müjde olsun! İşte Seyf bu gėce saŋa gelecekdir. Ancaḳ sen benim maṭlūbumu ihmāl ėtme ve ben odanıŋ ṭaşrasında saŋa müntaẓıre olurum." dėyip ol gėce Nāhide[de] ḳaldı ve ḥālini ıṣlāḥ ėdip Seyf'e müntaẓır oldular. Pes, aḫşam vaḳti ḥulūl ėtdikde Seyf Nāhide'ye varıp hezār iʿtiẕār ile ḫātırını aldı. Ṭaʿām yėyip bir mıḳdār ünsiyyetden ṣoŋra ḫāb-gāha varıp ʿAḳle'niŋ oŋa vėrdiği ṭılsımlı gömleği çıḳarıp yaṣdığı altına ḳoyduḳdan ṣoŋra Nāhide'niŋ bekāretini izāle ve ṣafāsını sürüp uyuduḳda Nāhide ḥayye-i raḳṭā[727] gibi ḳıyām ėdip taḫt-ı reʾsinden ḳamīṣ-i maʿhūdu alıp serīrinden nüzūl ve ḳapıya varıp Ḳameriyye'yi müntaẓıre bulmağla, "Efendim, işte emānet!" dėyerek elini oŋa uzadıp gömleği vėreyim dėrken mum ışığında bir ḳılıc pertevliği ẓuhūr ėdip Nāhide'niŋ boynunu ururaḳ zemīne maḳtūlen düşürdü. Pes, Seyfü ẕü'l-Yezen olʿanīf ḥareketlerden uyanıp odaya nigāh ve ortada Nāhide'niŋ gövdesi başsız

[727] Kelime, (دقطا) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlamla ilişkili böyle bir kelime bulunamamıştır. Muhtemel bir matbaa hatası vardır. Nitekim *ḥayyetün daḳṭā* şeklinde bağlama uyan bir terkip söz konusudur. (Bk. (رقطاء) *Almaany Çevrim İçi Arapça Sözlük*). Kelime kökü "raḳaṭa" asli kökünden gelmektedir. Bu bağlamda (رقطاء) kelimesi için 'beyaz siyah benekli yılan kelime anlamından *fitne* anlamı'na evrilmiş olduğu ifade edilmiştir. Bk. (رَقَطَ) *The Arabic Lexicon –Hawramani*. Çevrim İçi Sözlük – al-Jazarī, *al-Nihāya fī Gharīb al-Hadīth wa-l-Athar*.

atılıp nūr-ı şemʿde ḳılıcıŋ lemaʿānını gördükde Ṭāmme olduğunu bilip, “Ey Ṭāmme!” dėyü nidā eyledi.

-116-

Zīrā Ṭāmme Seyf’e dāʾimā mürāḳaba[728] ėdip Nāhide’ye gitdiğini gördükde Eflāṭūn-ı Ḥakīmiŋ fesini giyip gözlerden nihā[n] ve maʿıyyetiyle odaya girip bu vech ile Nāhide’yi ḳatl eyledi. Çūn Seyf, “Ey Ṭāmme!” dėyü nidā ėtdi. Ṭāmme: “Saŋa ʿillet işābet ėtsin. Benden ne istersin!” dėdi. Seyf: “Allāhu teʿālādan ḳorḳmaz mısın? Bilā-ḥaḳ nefs-i müʾmineyi ḳatl ėdersin!” dėdikde Ṭāmme: “Sen benim ėtdiğim ḳasemi unutduŋ mu ki Şāme’den ġayri başḳa ḫātūn ile seni bulursam onu ḳatl ėderim, maʿa hāẕā işbu ḫātūn ḳatle müstaḥıḳdır. Zīrā benim vālidem saŋa getirdiği gömleği vālideŋe vėrecek oldu.” dėdikde Seyf: “Vālidem ol gömleği neyleyecek? ʿAyrūż’uŋ taḫtası ise bendedir başḳa fāʾidesi yoḳdur.” dėdikde Ṭāmme: “Ḳalḳ sendeki olan levḥayı gör!” dėdi. Seyf, sürʿatle varıp nezdinde olan levḥayı aradıḳda kendi levḥası olmadığını bilip hemān ḳoşaraḳ vālidesine vardı ise de Ḳameriyye’den bir eşer bulmamağla muḫādaʿasını fehm ėdip Nāhide defn olunmasını emr ėdip ʿızz ü devletinde ḳaldı. Günlerde bir gün Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ ḫāṭırına Münyetü’n-Nüfūs gelip aḫşam olduḳda yanına vardı. Münyetü’n-Nüfūs, Seyf’i gördükde ḳıyām ve selāmını aldıḳdan ṣoŋra bükāya āġāz ve “Ey efendim! Beni memleketimden ve ʿızz ü devletimden ayırıp diyār-ı ġurbetde atıp aṣlā yanıma gelmez olduŋ! Ḳadīmü’l-ülfet ü maḥabbet nereye gitdi ve iddiʿā ėtdiğiŋ ʿışḳ u ġarām nerede ḳaldı? İnsan kendi maḥbūbunu unudur mu?” dėdikde Seyf daḫi aġlayıp aʿẕār-ı besṭ[729] ėderek Münyetü’n-Nüfūs’u ḳucağına alıp irżā ėtdi ve ṭaʿām u ʿişretden ṣoŋra düşeğe girip ṣafā ve leẕẕet ile meşġūl iken mum nūrunda bir ḳılıc pertevliği ẓuhūr ėtmekle Seyf, Ṭāmme olduğunu bilip der-ḥāl Münyetü’n-Nüfūs’u arḳasına alıp ve “Ey Ṭāmme!” dėyü nidā ėtdikde Ṭāmme: “ʿİlletun ey Arabî! Ne istersin?” dėdi. Seyf: “Ey Ṭāmme! Bu bildiğiŋ zevceler gibi değildir. Ben onu taḥṣīl ėdene ḳadar cān-ı ʿazīzimi fedā ėtdim ve ol ḳadar maḥabbet ėderim ki benim ḥayātım onuŋ ḥayātıyla maḳrūndur. Sen bundan vāz gel!” dėdiyse de Ṭāmme: “Ben yemīnliyim. Be-her-ḥāl onu ḳatl ėderim!” dėyerek ġavġāları uzanıp ḳonaḳda olanlar daḫi duyup ʿAḳle’ye ḫaber vėrdiklerinde sürʿatle gelip her ne ḳadar ḳızını zecr ü menʿ ėtdiyse de müfīd olmayıp ʿazīmetinde müṣammem

-117-

[728] KLÇS “murakabe”.
[729] Lex. *vulg.* “bast”.

ḳalmağla ʿAḳle Seyf'e, "Ey Seyf! Ṭāmme ḫaste olan adam gibidir. Sen oŋa muʿālece ḳıl, şerrinden ḫalāṣ bul!" dėdikde Seyf, "Ey vālide benim fesimi vėrmedikçe tezevvüc[730] ėtmeyeceğime yemīn ėtdiğimi bilmez misin?" dėdi. ʿAḳle, "Ey oġul! Keffāret-i yemīn ḳıl da bu nizāʿı defʿ eyle!" dėdikde Seyf, "Lā ḥavle!" dėyip nāçār ḳaldı ve der-ḥāl ḳāżī ve şühūdu iḥżār ve Ṭāmme ile ʿaḳd-i nikāḥ olunmasını emr ėtdikde Ṭāmme, mehrinde Münyetü'n-Nüfūs'uŋ tüy eṣvābını isteyip "Bunlar olmadıḳça rāżī olmam!" dėmekle Seyf "Ben eṣvābı nice vėreyim? Şāyed sen oŋa teslīm ėdip ḳaçırırsın." dėdiyse de Ṭāmme, eṣvābı Münyetü'n-Nüfūs'a vėrmeyeceğini yemīn ėdip baʿda'l-leteyyā ve'l-letī Seyf, riżā-dāde olup eṣvābı vėrdi ve nikāḥları icrā olunup āyīn-i şāhāne ve tertīb-i pādişāhāne üzere düğün yapıp Ṭāmme ile gūygūya girdi ve sürūr u rāḥat ile ḳalıp hümūm u ġumūmdan ḫalāṣ buldu.

(Ḳameriyye'niŋ ḫaberi ve keyfiyyet-i ḳatli beyānındadır.)

Günlerde bir gün Seyfü ẕü'l-Yezen, dīvānında oturur iken nā-gāh ʿĀḳıṣa yanına çıḳa geldiğini görüp ve taḥıyyeden[731] ṣoŋra erkān-ı devlet, "Efendim, Ḳameriyye'niŋ ḫaberini ancaḳ ʿĀḳıṣa getirebilir." dėdiklerinde ʿĀḳıṣa, ḳażıyyeden süʾāl ve onlar daḫi Ḳameriyye'niŋ icrā ėtdiği ḥīle vü mekr ile ifāde-i ḥāl ėtdiklerinde ʿĀḳıṣa: "Ben gider ḫālini ararım." dėyerek pervāz ėdip gitdi ve birḳaç günden ṣoŋra gelip "Ḳameriyye, Nāhide ḳatl olunduğunu gördükde maḥalline varıp ʿAyrūż'u iḥżār ve 'Beni Çīn-i Māçīn pādişāhına götür ki işbu veledü'z-zinānıŋ kerīmesini ḳatl ėtdiğini ifāde ėdeyim.' dėyip ʿAyrūż ile gėce ẓarfında varıp şāh-ı müşārun ileyhe dam üzerinden nüzūl ėtmekle şāh dehşet bulup ondan ḫavf ėtdiyse de Ḳameriyye, kim olduğunu ifāde ve ʿAyrūż'uŋ levḥasını gösterip ḫavfını teskīn ve duḫteri ḳatl olunduğunu tebyīn ve aḫẕ-ı s̱ār[732] içün derūnunu ḥıḳd u ġażab ile temkīn ve baʿdahū kendini sevindirerek şāh-ı müşārun ileyhiŋ müvāṣalesini iltimās ve ol daḫi bilā-nikāḥ müvākaʿa ėdip ve şiddet-i luṭfundan oŋa ʿāşıḳ olup şimdi yanında muḳīme ve her bār onu Seyf'iŋ muḥārebesine teşḫīẕ ėdip ḥıyānete müstedīme olduğunu ifāde ėtdikde Bernūḫ-ı Sāḥir

-118-

Seyfü ẕü'l-Yezen'e "Eğer ʿĀḳıṣa beni götürürse gidip levḥayı Ḳameriyye'den taḫlīṣ ėderim." dėdikde Seyf, "Ey ʿĀḳıṣa sen Bernūḫ'u götürür müsün?" dėyü süʾāl ol daḫi "Evet

[730] /ز/ harfinin noktası yoktur. Bağlam gereği unutulduğu yahut tahrip olduğu düşünülmüştür.
[731] KLÇS "tahiye, tahiyet".
[732] Lex. *mb.* "s̱eʾr" şeklindedir. *vulg.* "s̱ār" Metinde hemze olmadığı için *vulg.* hâli tercih edilmiştir.

götürürüm.” dėmekle Bernūḫ, Seyf’i vedāʿ ve ʿĀḳışa iʿānetile cevv-i havaya irtifāʿ ėdip gitdiler ve bir müddetden ṣoŋra gėce ẓarfında Çīn-i Māçīn şāhınıŋ serāyı üzerine ḳonup tecessüs ėderek şāh ile Ḳameriyye’ye nigāh ėtdiklerinde ʿişret süfresi üzerine ikisi oturup bāde nūş ve keyfleri tamam bulduḳda Ḳameriyye: “Efendim, dur baḳalım şol veledü’z-zinā ne ḥālde olduğunu bilelim.” dėyerek bāzūsunu küşād ve ʿAyrūż’uŋ levḥasını çıḳarıp ʿAyrūż’u iḥżār ve “Sen var, oġlumuŋ ḫaberini baŋa getir!” dėyip yolladıḳdan ṣoŋra açıḳdan acığa melik oŋa müvāḳaʿa ve kemāl-i sekr ḥāletiyle ḫāb-gāha varıp muʿānaḳa ėderek uyuduḳları meşhūd-ı Bernūḫ olduḳda āheste āheste damdan nüzūl ve Ḳameriyye’ye varıp bāzūsunu küşād ve levḥayı aḫz ėdip yine dama suʿūd ve levḥayı ḥakk ėdip ʿAyrūż geldikde “Beni Seyfü ẕü’l-Yezen’e īṣāl eyle!” dėyü emr ėdip ʿĀḳışa ile cemīʿan varıp Seyf’e gitdiler vüṣūl bulduḳlarında ḥāl ü keyfiyyeti ifāde ve Bernūḫ levḥasını yėdine iʿāde ėtdikde Seyf ʿĀḳışa’ya “Ey ʿĀḳışa! Sen varıp vālidemi getirir misin?” dėyü süʾāl ol daḫi “Evet getiririm şol şarṭ ile ki ben onu elim ile ḳatl ėderim!” dėdikde Seyf: “Sen var getir, baʿdahū baḳalım.” dėyip yolladı ve bir iki gün ġayb olduḳdan ṣoŋra Seyf, dīvānında oturur iken nā-gāh ʿĀḳışa, Ḳameriyye’yi getirip dīvār üzerinde ḳondu ve “Ey Seyf! İşte Ḳameriyye’yi getirdim.” dėdikde Seyf: “Baŋa getir ki ḳatl ėdeyim.” dėdiyse de ʿĀḳışa: “Heyhāt, heyhāt!” dėyip ve der-ḥāl ḳılıcını çekip Ḳameriyye’yi urdu ve başını bedeninden cüdā ėdip zemīne bī-cān atdığını Seyf-ẕü’l-yezen’e meşhūd olduḳda ayağa ḳıyām ve eṣvābını temzīḳ ve ṣaḳālını yolup feryād u fiġāna başladı ve “Ey fācire! Sen niçün vālidemi iẕnsiz ḳatl ėtdiŋ! Vallāhi’l-ʿaẓīm eğer elime düşer iseŋ seni envāʿ-ı ʿaẕāb ile ḳatl ėderim!” dėdikde ʿĀḳışa: “Ben senden ḫavf ėdemem belki seniŋ içün ḫavf ėderdim ve ḳorḳum ancaḳ bu melʿūneden idi. Şimdi onu ḳatl ėtdim. Eğer bir dahā

yanıŋa gelirsem beni ḳatl eyle! Sen unutduŋ mu Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ memleketine seni irsāl ėtdikde ne miḥnete düçār olduŋ? Bāri onuŋ ʿuyūbunu[733] ṣay da baḳ ḳatle müstaḥıḳ mı değil mi! Lākin saŋa naṣīḥat fāʾide ėdemez!” dėyip havaya pervāz ėderek gitdikde dīvānda ḥāżır olan ümerā ve vüzerā Seyf’e “Sulṭānım! Sen bu melʿūne içün nice ḳahr çekersin? Eğer ʿĀḳışa ḳatl ėtmemiş olaydı biz onu ḳatl ėderdik. Zīrā gerek siziŋ içün gerek bizim içün ondan emīn değiliz.” dėyip Seyf’i nuṣḥ u pend[734] ėtdiklerinde gördü ki ol melʿūneye kimesne ṭaraf-dārlıḳ ėtmedi. Sükūt ėdip ve ġasl ü defn olunmasına fermān eyleyip

[733] Bağlam gereği bu şekilde okunmuştur. Kelimede, /ب / harfinin unutulduğu düşünülmüştür.
[734] (يند) şeklinde yazılmıştır. Matbaa hatası olduğu düşünülerek bağlam gereği “pend” okunmuştur.

naʿşını[735] vüzerā ve aʿyān ḳaldıraraḳ defn ėtdiler ve üç gün ḥuzn eṣvābı giyip baʿdahū rāḥat u ṣafāsıyla bütün gün meşġūl ḳaldı ve gāh şikār gāh seyr maḥallerine gidip ṣafā-i ḫāṭır ile muḳīm oldu. Günlerde bir gün şikār içün tevcīh-i ʿazīmet ve birḳaç māh iḳāmet ėtmesini merām ve Melik Efrāḥ'ı ḳāʾim-i maḳām ėdip alāy ile çıḳa gitdi ve sū-be-sū ölkesini gezip reʿāyā ḥālini tefaḳḳud ėderek şikār ėderdi. Seyf şikārda ḳalsın. Gelelim beri ṭarafa, Seyf gitdikden ṣoŋra ḥalīleleri be-her-gün birbirine varıp żıyāfet ve üns ü ʿişret ėderlerdi. Tā nevbet[736] Ṭāmme'ye geldikde cümle Seyf'iŋ zevceleri ḫānesine varıp ʿaẓīm żıyāfet ėdip ʿayş u ʿişret ile meşġūller iken Ṭāmme, Münyetü'n-Nüfūs'a "Ey hemşīre! ʿAcebā sen ol tüy eṣvābıŋ ile niçe havaya pervāz ėdebilirsin?" dėyü süʾāl ėtdikde Münyetü'n-Nüfūs āh-ı serd çekip "Ey hemşīre, ol eṣvābı giydiğimde istediğim gibi mānend-i mürġ pervāz ėderim. Eğer merāmıŋız olursa ol eṣvābı bana vėr de seyr ėdiŋ." dėdikde Ṭāmme: "Şimdi sen ol eṣvābı dest-res olduğuŋ birle onları giyip firār ėdersin. Ṣoŋra biz Seyf'e ne cevāb vėrelim!" dėdikde Münyetü'n-Nüfūs: "Fīmā-baʿd firārım mütaṣavvir değildir. Zīrā Seyf'den evlād peydā ėtdiğimden mā-ʿadā Seyf'e maḥabbet ü ʿışḳım vardır ve siziŋ ḫāṭırıŋızı daḫi mürāʿāt ėderim." dėyip müddaʿāsını[737] ekīd yemīnler ile teʾyīd ėtdikde Ṭāmme eṣvāb-ı rīşi çıḳarıp eline teslīm ol daḫi giyip ḳonaḳ eṭrāfında pervāz ėtdikden ṣoŋra "Ey hemşīre! Ben oġlum ile bile pervāza iḳtidārım vardır." dėyip

zemīne ḳonup oġlu Mıṣr'ı onuŋla alıp ṭayerān ėtdi ve ḳonaḳ dīvārında ḳonup onlar ile laḳırdı ėder iken nā-gāh ʿAḳle, gelip serāyda bulunanlar bütün yuḳarıya baḳıp taʿaccüb ėder olduḳlarını gördükde ḳażıyyeden süʾāl ve māddeye kesb ü vüḳūf ėtmekle hemān Ṭāmme'ye bir şamar urup "Bu ne bī-maʿnā şeydir! Şimdi nice ėdelim?" dėyerek sürʿatle Münyetü'n-Nüfūs'uŋ ḳarşısına çıḳıp "Ey ḳızım! Yėtişir artıḳ buyuruŋ." dėdiyse de mūmā ileyh[ā][738] "Heyhāt heyhāt! Eşeddü'l-ḥaserāti'n-nedemu ʿalā mā-fāte![739] Siz Seyf'e selāmımı iblāġ ve beni ister ise Medīnetü'l-Benāt'a luḥūḳ ėtsin!" dėyip oġlunu ḳucaḳlayaraḳ pervāz ėdip gitdikde ʿAḳle, ḳızını vāfir żarb ėtdikden ṣoŋra bir usta dülger getirip biri büyük ve biri küçük iki ṣūret yapdırdı ve serāy baġçasında iki mezār ḳazıp biri Münyetü'n-Nüfūs ve dīğeri Mıṣr'ıŋ olmaḳ üzere ol iki ṣūreti içlerine ḳoyup ve üzerlerine

[735] TDKÇS "naaş".
[736] Lex. *vulg.* "nübet".
[737] TDKÇS "müddea".
[738] (البهك) yazılmıştır.
[739] "Pişmanlık veren üzüntülerin en şiddetlisi, geride kalandır/geçip gidenidir." G.W. Freytag, *Amthāl al-ʿArab: pars 1. Proverbia sententiaeque proverbiales, dies inter Arabes pugnis celebres, facte ingenioseque dicta* (Bonnae ad Rehenum: venditur apud A. Marcum, 1843), 248.

binā iḥdāṯ ėdip ḳaldılar. Pes, Seyfü ẕü'l-Yezen iki māhdan ṣoŋra şikārdan geldikde ibtidā Münyetü'n-Nüfūs'uŋ ḫānesine varmış ise de ḳapı üzerinde örümcekler aġlar yapdığını görmekle derūnu āteş ile yanıp "Nereye gitdi?" dėyü süʾāl ve Ṭāmme'niŋ ḫānesine vardığını ifāde ėtdiklerinde şitāb ėderek Ṭāmme'niŋ ḳonağına varıp girdikde türbeler gözüne nümāyān olduğu birle ʿaḳlı başından zāʾil olup ḳażıyyeden süʾāl ve "Münyetü'n-Nüfūs, żıyāfetde bāde nūş ėderken maḫmūran fevt ve oġlu onuŋ içün aġlayaraḳ ḫastalanıp ol daḫi oŋa luḥūḳ ėtdi." dėyü ifāde ėtdiklerinde Seyf, eṣvābını temzīḳ ėdip bayılaraḳ düşdü ve yiğirmi dört sāʿatden ṣoŋra ifāḳat ėtdi ise de ḥāli perīşān ve ʿaḳlı ẕāhil ü velhān olup ne ṭaʿām ve ne şarāb tenāvül ėdip ancaḳ ḳuru ėtmek ile geçinirdi ve ḥammām u terāş[740] daḫi olmayıp ṣūret-i zībāsı dīğer-gūn oldu ki onu gören bilmezdi ve bu ḥāl ile iki māh ḳadar ḳaldıḳda ʿAḳle bu keyfiyyetiŋ başa çıḳmayacağını bilip yanına vardı ve başını būs ėdip "Ḳalḳ, ey fārisü'z-zamān! Münyetü'n-Nüfūs ölmemişdir." dėyerek aṣl māddeyi vüḳūʿ bulduğu gibi naḳl ü ifāde ėtdikde Seyf "Ey vālide! Çūnki böyledir niçün evvel-emrde söylemediŋiz!" dėyerek ṭaʿām u şarāb isteyip

-121-

gereği gibi yėdikden ṣoŋra ḥammām u terāş[741] ve zīnet ėdip ʿādeti üzere serāya vardı ve maṣālıḥ-ı[742] ʿāmmeniŋ rüʾyetine şürūʿ ėdip "Keʾennehu Münyetü'n-Nüfūs'u nisyān eyledi." dėyü ḫalḳ ẕann ėtdirdi ve bu ḥāl üzere aramaz. Birḳaç māh geçdikden ṣoŋra günlerde bir gün dīvānda oturur iken nā-gāh ʿĀḳıṣa geldiğini gördü. Seyf, ʿĀḳıṣa'yı gördükde yüzünü ol ṭarafa çevirip "Sen vālidemi iẕn yoḳ iken ḳatl ėtdiŋ. Şimdi ne yüz ile baŋa geldiŋ!" dėdikde ʿĀḳıṣa: "Ey Seyf! Eğer saŋa maḥabbetim olmamış olaydı, hīc yanıŋa gelmezdim ve vālideŋ seni mehlekelere atarken arḳaŋda viḳāye ve taḫlīṣ ėtmezdim. Vālideŋ çoḳdan beri ḳatle müstaḥıḳ idi. Şimdi niçün böyle bī-maʿnā levm ü tevbīḫ ėdersin?" dėdikde erkān-ı devlet, ʿĀḳıṣa'nıŋ kelāmını teʾyīd ve Seyf'i irżā ėdip levm ü tenkīdden iskāt ve ʿĀḳıṣa'ya luṭf ile muḫātaba ėtmeye başladı.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ Medīnetü'l-Benāt'a sefer ėtdiği beyānındadır.)

Baʿdahū Seyf, ʿĀḳıṣa'ya "Ey ʿĀḳıṣa! Sen beni çoḳ sever misin?" dėdi ʿĀḳıṣa daḫi "Evet, seni rūḥum gibi severim." dėmekle Seyf: "Eğer beni sever iseŋ her ḫuṣūṣda muḫālefet ėtmeyeceğine baŋā ekīd yemīnler ėt!" dėdi ʿĀḳıṣa, bu ḫuṣūṣ içün ism-i aʿẓām ile yemīn

[740] Lex. *vulg.* "tirāş, traş" TDKÇS "tıraş".
[741] Kelime, (طراش) şeklinde yazılmıştır.
[742] KLÇS "masālih, mesālih".

ėtdikde Seyf: “Ben senden bunu isterim ki beni Medīnetü’l-Benāt’a götüresin.” dėdikde ʿĀḳışa: “Aman efendim! Bu ne sözdür seniŋ Medīnetü’l-Benāt’da ne işiŋ vardır? Zīrā ol şehr ṭılsımlıdır ki cinn ü ins oŋa giremez ve ḳapısında Ġammāz nāmında bir cin envāʿ-ı siḥr ile ḥabs olundu ki ḳapıdan şehre varan ricāli ḳatl ü iʿdām ėder. Bu ne dėmek şeydir!” dėdikde Seyf, Münyetü’n-Nüfūs’uŋ firār ėtdiğini ve be-her-ḥāl onuŋ içün gideceğini ifāde ve “Sen beni oraya götür de Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri baŋa bir yol vėrir.” dėdi. Her ne ḳadar ʿĀḳışa, Seyf’i bu ḫulyādan redd ü ircāʿ ėdeyim, dėdiyse de müfīd olmayıp sözünden dönmediğini gördükde “Çūnki böyledir, baŋa on gün mühlet vėr, gidip geleyim ve sen daḫi bu ḫuṣūṣda düşünüp belki vāz geçersin.” dėyip vedāʿ ėderek gitdi ve on günden ṣoŋra gelip Seyf’e “Ne ḳarar vėrdiŋ?” dėdikde Seyf: “Benim gitmeden ġayri bir niyyetim yoḳdur. Hemān beni al götür!” dėdikde ʿĀḳışa: “Ey Seyf! İbtidā şol Medīnetü

-122-

el-Benāt’ıŋ keyfiyyet-i vażʿını ifāde ėdeyim ki ḥāli saŋa maʿlūm olsun ve oŋa göre davranırsın. Bu medīne erkeklerden münfaṣıl olmasınıŋ sebebi bu oluyor ki ol zemīnde birāder olaraḳ biri ʿĀṣım ve biri Ḳāsim[743] nāmında iki pādişāh var idi ki ʿĀṣım’ıŋ erkek bir ferzend ve Ḳāsim’iŋ ṣabī olaraḳ bir duḫter-i ḫuceste-aḫteri olmağla ʿĀṣım ḳızı oġluna tezvīc ėtmek içün Ḳāsim’den istedikde imtināʿ ėdip ėlçisini ḫāʾiban redd ėtmekle aralarında nefsāniyyet peydā olup her biri ahāli-yi iḳlīmi dīğerden tezvīc ėtmemesini ḳaṣd u ḳasem zīr-i ḥükmünde olan ḥükemā ve cādūları cemʿ ve “Ben işbu iki iḳlīmiŋ zenlerini bir yėre ṭoplayıp ricālden menʿ ėtdirecek bir keyfiyyeti sizden isterim!” dėyü fermān buyurmağla ḥükemā bir yėre gelip raṣad-gāha girdiler ve ḳırḳ günden ṣoŋra çıḳıp Ḳāsim’e, “İşte nisvān ṭāʾifesini ricālden ḥıfẓ ėtmek içün Ġammāz nāmında bir ʿifrīt-i mütemerrid putlarıŋ birine ḥabs ėdip nisvāna maḫṣūṣ binā ėdeceğiz. Şehr ḳapısında vażʿ olunduḳda erkeklerden her kim şehr ḳapısına gelirse Ġammāz-ı merḳūm üzerine āteş üfürüp yaḳar ve ḳarı erkek ile iḳāmet ėderse cünūn ʿilletine mübtelā olup ayrılmadıḳça ʿaḳlı başına gelmez.” dėyü ifāde ėtdiklerinde Ḳāsim, bir büyük şehr binā ve ol iki iḳlīmde olan ḫātūnları bu ḥīle ile oraya celb ėtdirip ḫātūnlar cünūn keyfiyyetinden birer ikişer firār ėderek orada cemʿ olundular ve onlara kendilerden melik ve vezīr ve sāʾir erkān-ı devlet tertīb edip müstaḳıllan bir devlet teşkīl olunduğu birāderi ʿĀṣım’a münʿakıs olduḳda bu ḥayṣiyyetde dil-gīr olup ol daḫi ḥükemāsın cemʿ ve Ḳāsim’iŋ ėtdiği māddeyi naḳl ėdip erkek ṭāʾifesi nisvāna müsellaṭ olmalarını bir vesīle īcād ėtmelerini fermān ile ḥükemā daḫi raṣad-gāha

[743] KLÇS “kāsım”.

girip ḳırḳ gün ḳaldıḳdan ṣoŋra çıḳıp ʿĀṣım'a vardılar ve "Biz ricāli nisvāna müsellaṭ olmalarıyçün böyle bir şey īcād ėtdik ki be-her-sene mevsim-i maḫṣūṣda ol şehrde ne ḳadar ḫātūn ve ḳız var ise cümlesi uyuz ʿilletine mübtelā olurlar ve ḫāric-i beldede bir aḳarṣu peydā ėtdik ki her kim ondan yıḳanırsa ol uyuzdan şifā-yāb olur. Pes ḫātūnlar yıḳanmağa çıḳdıḳlarında çeşme yanında ricāl gizli bulunup her biri bir ḫātūn ṭutup müvāḳaʿa eylesin ve bu vech ile Ḳāsim'iŋ ṭılsımına vehn-i ṭārī[744] olup bu vesīle ile

-123-

yapdıḳları ṭılsımı ibṭāl ėderler." dėdiler ve ol vech ile icrā-yı ʿamel ėdip faṣl-ı bahār ḥulūl ėtdikde nisvāna maḫṣūṣ olam şehrde sākin ne ḳadar ḫātūn ve ḳız var ise cümlesi ḥıḳḳe ʿilletine mübtelā olup ḳaşınmadan ʿāciz ḳaldılar ve bir ʿilāc müfīd olmamağla cānlarından uṣandılar. Günlerde bir gün ḫātūnlarıŋ biri ḫāric-i şehrde gezer iken ʿĀṣım'ıŋ ḥükemāsınıŋ īcād ėtdikleri çeşmeye teṣādüf ve ellerini ṣuyundan yıḳadıḳda ḥıkkeleri zāʾil olmağla ṣoyunup bütün bedenini ġasl ėtdiği birle şifā-yāb oldu hemān ḳoşaraḳ şehre varıp ol ṣu ile ḥıkkeden şifā-yāb olduğunu ifāde ve cümlesi çıḳıp tezāḥum ile iġtisāle mübāderet ėtdiklerinde onlara müteraṣṣıd olup pinhān olan ricāl üzerlerine hücūm ėdip her biri bir ḫātūnu çekip ḳażā-i vaṭar eyledi. Çūn nisvān ol çeşmeden iġtisāle mecbūr idiler. Hücūm-ı ricālden ḫavf ėtmeyip ʿilletiŋ ḥükmüyle cebran giderler ve ḥāmile olanlar doġurduḳda mevlūd ḳız ise yanlarında bırağıp ve ġulām ise şāyed onu Ġammāz ḳatl ėder dėyü ricāliŋ şehrine irsāl ėderler idi. Pes bu ḫaber Ḳāsim'e mesmūʿ olduḳda ʿināddından nāşī ṭılsımını bozmayıp ḫāliyle bıraḳdı ve "Varsın senede bir kerre tenāsül olsun!" dėdi ve ol şehre ricāli duḫūlden memnūʿ ḳaldı. İmdi taḳdīr ėdelim ki sen oraya vardıŋ, ḳapıdan nice girebilirsin? Münyetü'n-Nüfūs'uŋ müşāhedesi böyle ḳalsın, ḫaberini bile alamazsın. Gel şol ḳażıyyeden vāz gec!" dėdiyse de Seyf: "Sen beni oraya ilet! Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri baŋa yol gösterir." dėdikde ʿĀḳışa nāçar olup "ʿAyrūż'u daḫi iḥżār ḳıl!" dėdi Seyf, levḥayı ḥakk ve ʿAyrūż'u iḥżār ėtdikde ʿĀḳışa Seyf'iŋ ʿazīmetini ʿAyrūż'a ifāde ėtdikde merḳūm yine Seyf'e naṣīḥat ėdip taḫvīf ėtmiş ise de Seyf kelime-i ūlādan dönmeyip ʿazminden müṣammem ḳaldı[745] ve Melik Efrāḥ'ı ḳāʾim-i maḳām ėdip cümlesine vedāʿ ėderek ʿĀḳışa ve ʿAyrūż ile gitdi. Onlar daḫi Seyf'i münāvebe ile getirip yiğirmi[746] günden ṣoŋra Medīnetü'l-Benāt'a muẓıl ʿālī bir kürre üzerine ḳondular ve ʿĀḳışa gidip bir sāʿat ḳadar ġayb olduḳdan ṣoŋra beyāż bir esb ve beyāż olarak bir nisvān eṣvābınıŋ ṭaḳımını celb ve

[744] Lex. "ṭāri".
[745] "vāz geçmeyip "be-her-ḥāl giderim." dėyü ayaḳ baṣdıḳda" Y. (119b/6).
[746] "otuz günden soŋra" Y. (119b/8).

Seyf'e "Yarın fecr vaḳtinde sen bu eṣvābı ilbes![747] Ekṣer ile bu esbe süvār olup şehriŋ ḳapısına[748] ḳarīb bir maḥalde muḫtefī ol![749]

-124-

Güneş doġduḳda şehriŋ ḳapısı açılıp ṭaḳım ṭaḳım ḳızlar çıḳmağa başlarlar ki her bir ṭaḳım bir levn-i maḫṣūṣ giymişdir. Seniŋ giydiğiŋ ṭaḳımıŋ renginde eṣvāb giymiş olan cemāʿat çıḳdığını gördüğüŋ birle muḫtelıṭ[750] ol. Baʿdahū Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri saŋa bir ṭarīḳ gösterir." dėyip ḳaldılar fecr vaḳti ḥulūl ėtdikde Seyf, ol eṣvābı lübs ve ṣavb-ı şehre ʿazīmet ėdip bir ṭarafda muḫtefī oldu. Pes, güneş doġduḳda şehriŋ ḳapısı küşād olup ve ṭaḳım ṭaḳım ḳızlar çıḳmağa başladılar ve her bir ṭaḳım gerek eṣvāb ve gerek esb ve eğerleri birer rengden olup tā beyāż giymiş olan ṭaḳım çıḳdıḳda Seyf, onlara iḫtilāṭ eyledi ve cümlesi ṣaf-beste durup melikelerine müntaẓır oldular. Baʿdahū, melike ki ismi Nūru'l-Hüdā olup Münyetü'n-Nüfūs'uŋ hemşīresi idi. Ṭanṭana-i ʿaẓīme ile çıḳıp köşkünde oturdu ve bir mıḳdārdan ṣoŋra cümlesi birbiriyle oynamağa başlayıp iptidā top oyunu laʿbine şürūʿ ėtdiler. Seyf onlar ile ḳoşup topu yėre düşürmeyerek kimseniŋ eline girmemekle Nūru'l-Hüdā darılıp "Kimdir bu ḳaḥbe ki bize yol bıraḳmadı?" dėdikde Seyf, ṭopu elinden bırağıp bir ṭarafa çekildi. Baʿdahū güleşe şürūʿ ve her bir ḳız bir ḳıza yapışıp müṣāraʿaya ibtidār ėtdiklerinde Seyf daḫi bir ḳızı ṭutup onuŋla güleşmeye başladı. Pes merḳūme, eṣnā-yı ḥareketde ālet-i rücūliyyeti Seyf'den iḥsās ėdip "Bu nedir?" dėyü süʾāl ėtdikde Seyf, merḳūmeyi ġamz ėdip "Sus!" dėyü işāret ėtdi. Merḳūme: "ʿAcebā sen Seyfü ẕü'l-Yezen misin?" dėyü süʾāl, ol daḫi: "Evet, benim. Lākin sen ismimi kimden öğrendin?" dėdikde ḳız, āh çekerek "Ey Seyf! Benim ismim Mercāne'dir. Münyetü'n-Nüfūs, sulṭān iken ben onuŋ vezīresiydim ve sırrına muṭṭalıʿ idim. Pes Münyetü'n-Nüfūs, baġçadan ġayb olup nerede olduğu kimseye maʿlūm olmadıḳda pederi onuŋ hemşīresi Nūru'l-Hüdā'yı sulṭān naṣb ėdip ḳaldıḳ. Birḳaç seneden ṣoŋra Münyetü'n-Nüfūs, oġluyla geldikde pederi oŋa darılıp "Sen ʿāṣıḳa olup maʿşūḳuŋ ile gitdiŋ, şimdi baŋa bir veledü'z-zinā getirip geldiŋ!" dėyerek hemşīresine teslīm ve işkence ėtmesini taʿlīm ėdip ol daḫi Münyetü'n-Nüfūs'u ḥabse vażʿ ve her gün envāʿ-ı ʿaẕāb ile

-125-

[747] "Giy" (Ar. emr-i ḥāzır).
Y. "giyip" (119b/11).
[748] "bedenine" Y. (119b/12).
[749] "iḫtifā ėdesin" (119b/12).
[750] TDKÇS, KLÇS "muhtelit".

taʿẕīb ėtmekdedir. Ben ise ḥuḳūḳ-ı ḳadīmeye riʿāyetan her bār ziyāretine varıp tesliye ėtdiğimde baŋa "Ey Mercāne! Şu baŋa iṣābet ėden çile ancaḳ Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ḥaḳḳında olan ʿüẕrümden[751] neşʾet ėtmişdir. Zīrā ben onuŋ ciğerini yaḳdım ve oğlunu alıp ḳaçırdım ve bilirim ki Seyf durmayıp be-her-ḥāl buraya gelecekdir. Eğer sen onu görürsen benden selām ḳıl ve durmasın gitsin ki ol daḫi helāk u telef olmasın!" dėyü sipāriş eyledi. İşte bu vesīle ile sizi bildim. Şimdi murādıŋ nedir?" dėdikde Seyf bükāya āġāz ile "Ey Mercāne! Benim merāmım ancaḳ bir kerre zevcem ile oğlumu görmekdir. Yine geldiğim gibi giderim." dėyerek yalvarmağa başladı. Mercāne: "Ey Seyf! Ben seni yanlarına götürmeğe çalışırım. Lākin, bir sāʿatden ziyāde yanlarında ḳalma ve söylediğimden çıḳma! Sen, biz girdikden ṣoŋra şehr ḫāricinde ḳal! Gėce olduḳda ḳapınıŋ ṣaġ ṭarafında olan bedeni ara! Ṣarḳılmış bir ip bulursan, ben orada saŋa[752] müntaẓıre olurum. İ[p]i oynat ki seni yuḳarıya alam!" dėdi. Baʿdahū, Nūru'l-Hüdā ḳalḳıp şehre ʿazīmet ve cümlesi girdiklerinde Seyf ṭaşrada ḳalıp gėceye müntaẓır ḳaldı. Gėce olduḳda şehriŋ ṣaġ ṭarafına ṣapıp maḫṣūṣ ipi arayıp bulduḳda kendini rabṭ ve ipi taḥrīk ėtdiği birle Mercāne, onu yuḳarıya çekip ḳonağına getirdi ve melike serāyında olan nevbetini bekleyerek durdu. Pes, nevbet günü geldikde Mercāne, Seyf'e kendi eṣvābından bir ṭaḳım giydirip onuŋla bile serāya gitdiler ve onu tenhā bir odaya bırağıp melikeniŋ yanına gitdi ve ʿala'l-ʿāde işini görüp gėce duḫūluyla ṭaʿām ve müdām ve ünsiyyetden ṣoŋra serāyda olanlarıŋ cümlesi ḫāba vardıḳlarında Mercāne, Seyf'i alıp alt ḳatda ḳapısı timurdan maʿmūl bir maḥalle getirip ḳapıyı çaldıḳda içeriden "Bu kimdir?" dėyü süʾāl olunup ol daḫi: "Ey Kevkeb! Ben Mercāne'yim." dėyip ḳapı açılıp girdiklerinde Kevkeb: "Efendim, bu siziŋle gelen cāriye kimdir?" dėdi. Mercāne: "Ey Kevkeb! Sen ḳadīmden beri Münyetü'n-Nüfūs'uŋ emekdārısın ve onuŋ ḫıdmetini cān u baş ile görüp sırrına muṭṭalıʿ idiŋ. Şimdi onuŋ sırrını ḥıfẓ ėtmek gereksiŋ. Zīrā bu benim ile gelen Münyetü'n-Nüfūs'uŋ maḥbūb u merġūbu olan Seyfü ẕü'l-Yezen'dir." dėdikde çūnki Kevkeb-i meẕkūre ḥabs-ḫāne nāẓırı idi Mercāne'ye "Efendim, sır ḫuṣūṣunda şubheŋiz yoḳdur. Hemān benden emīn oluŋ

-126-

ve şimdi Münyetü'n-Nüfūs sizden süʾāl ėderdi ve 'Çoḳdan beri Mercāne yanıma gelmedi.' dėyip maḥzūne ḳalmışdır." dėdikde Mercāne, Seyf'i ṭaşrada bırağıp Münyetü'n-Nüfūs'a

[751] Lex. *vulg.* "üzür" KLÇS "özür, özr".
[752] Kelime (مكا) şeklinde yazılmıştır. Ancak, Lex. "mükyā: ıslık", mükkā: büyük örümcekkuşu?" veya "mekk: emme" okuyuşunun zarfı olabilceği, ya da "mekā: Teleği tavşan makulesi hayvanların ini ve deliği, kesret-i ilmden nāşi eli nasırlanmak" ihtimâlleri göz önünde bulundurulsa da bağlama uymadığından "-e muntazır ol-" fiili öncelenerek "sana" okuyuşu yapılmıştır. Yazmada cümle dizilimi/kelime tercihi aynı olmadığından doğrudan referans alınamamıştır. Y. (121a/9).

girdi ve selām vėrip oturduḳda Münyetü'n-Nüfūs aġlayaraḳ Mercāne'ye levm ėtdikden ṣoŋra "ʿAcebā bir kimse göründü mü?" dėyü süʾāl ile Mercāne daḫi: "Evet, Seyfü ẕü'l-Yezen geldi." dėdikde Münyetü'n-Nüfūs, ziyādece ḥuzn ü melālini ıẓhār ve "Niçün gelmiş! Şāyed oŋa bir fenālıḳ işābet ėder!" dėrken Seyf, ṭaşradan ḳapıya gelip girdi ve Münyetü'n-Nüfūs ile oġlu Mıṣr'ı[753] ḳucaḳlayıp aġlayaraḳ ve firāḳ ve maḥabbetden teşekkī ėderek bir sāʿat ḳadar ḳaldıḳdan ṣoŋra Mercāne, Seyf'e "Buyuruŋ efendim, gidelim!" dėdikde Seyf: "Heyhāt, heyhāt! Ben fī-mā-baʿd ehlimi ve oġlumu almadıḳça bundan ḫurūcum muḥāldir!" dėyip Mercāne'niŋ müsāʿadesini niyāz u recā ėtmeye başladı. Çūn Mercāne Münyetü'n-Nüfūs'a vāfir maḥabbet ėderdi. Deryā-yı ḥayrete dalıp düşünerek ḳaldıḳda Münyetü'n-Nüfūs: "Ey Mercāne! Sen baŋa meveddet ü maḥabbetiŋ daʿvāsını ėdiyorsan ve saŋa ėtdiğim iḥsān maʿlūmdur ki eğer ṭarīḳ-i ḫalāṣımızı söyler isem baŋa müsāʿade ėder misin?" dėdikde Mercāne: "Efendim, buyuruŋ müsāʿade ėtmediğim ḥālde daʿvāmda kāẕibeyim. Ben siziŋ ḫalāṣıŋız içün nefsimi fedā ėderim." dėdikde Münyetü'n-Nüfūs: "Sen Seyf ile melikeniŋ uyuduğu serīre varıp onu luṭf u rifḳ ile yėrinden taḥrīk ėt! Altında bir ḳapı bulursuŋuz. İçinde aşaġı iner nerd-bānlar vardır. Onlar ile ikiŋiz aşaġa inip büyük ṣuffada[754] uzun ʿamūd naṣb olunmuş ve üstünde ḳanadları açılmış ġāyet büyük bir deve ḳuşu durduğunu ve ayaḳları altında altından maʿmūl bir ṭoḳmaḳ bulursaŋız ol ṭoḳmaġı alıp mürġ-ı merḳūmuŋ başından girmiş ve çeŋesi altından çıḳmış büyük bir ekser[755] olmağla rifḳ ile ol ekseri meẕkūr ṭoḳmaḳ ile urup ḳuşuŋ çeŋesinden düşecek yėre vardıḳda ekser yėrinden çıḳıp düşmeden sürʿatle oradan çıḳar gelirsiŋiz. Zīrā eğer ekser siz orada iken düşerse artıḳ ḫalāṣıŋız mümkin değildir." dėdikde Mercāne: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip Seyf ile çıḳdılar ve "Yā Settār!" dėyerek Nūru'l-Hüdā'nıŋ uyuduğu serīre varıp rifḳ ile yėrinden debredip

-127-

meẕkūr ḳapıdan indiler ve ol ṣuffaya varıp mürġ-ı mevṣūfu bulduḳlarında ayaḳları taḥtında ṭoḳmaġı aḫẕ ve ekser-i meẕkūru rifḳ ile urup düşecek yėre vardıḳda bırağıp çıḳdılar ve melikeniŋ düşeğini yėrine getirip Münyetü'n-Nüfūs'uŋ yanına vardıḳlarında żarb ėtdikleri ekser yėrinden ayrılıp düşmekle şehrde bir ġavġā peydā ve "Ḳapıda olan Ġammāz-nām cin ḳurtuldu!" dėyü bir āvāz ẓuhūr ėtdi. Çūnki ol deveḳuşu heyʾetinde olan mürġ cin-i meẕkūruŋ ṭılsımı idi ve ol ekseriŋ çıḳmasıyla ṭılsım fesād bulup Ġammāz ḳurtulmağla

[753] Kelime (مصرى يى) şeklinde yazılmıştır (يى) harflerinin ziyade yazıldığı düşünülmüştür.
[754] Lex. *vulg.* "sofa".
[755] Y. "mismār" (123a/10).

şehriŋ ortasına gelip āvāz-ı belend ile “Ey ḳızlar cemāʿati! İşte ben ḳurtulup ḫalāṣ buldum ve ḥāl-i sebīlime gitdim. Siz kendi kendiŋizi ricālden muḥāfaẓa ėdiŋ!” dėyip gitdi. Pes, işbu vaḳʿa-i mühevvileden cümle ahāli ḳıyām ve melike daḫi uyanıp dāʾiresiyle serāydan ṭaşra çıḳmağla Münyetü’n-Nüfūs ile oġlu Mıṣr’ı ve Seyfü ẕü’l-Yezen daḫi Mercāne ile çıḳıp serāyına vardıḳdan ṣoŋra Mercāne, dāʾiresiyle binip Nūru’l-Hüdā’nıŋ yanına vardı. Çūnki melike-i mūmā ileyhānıŋ ġāyet siḥr-bāz ve kāhine bir ebesi var idi. Onu iḥżār “Ġammāz’ı ḳurtaran adam ḳandadır arayalım!” dėyip onuŋla maḥalle-be-maḥalle gezmeye ḳarār vėrdiler. Pes meẕkūre ebe, fermān mūcebince teftīşe şürūʿ ve her maḥalleniŋ ḳapısına gelip taḫt-ı remli atdıḳdan ṣoŋra “Yoḳdur.” dėyerek geçerdi tā Mercāne’niŋ sākin olduğu maḥalleye geldikde taḫt-ı remli ataraḳ baʿda’t-teʾemmül “Ġammāz’ı ḳurtaran adam bundadır!” dėdikde Nūru’l-Hüdā, Mercāne’ye baḳıp “Ne dėrsin?” dėdi Mercāne: “Seniŋ ebeŋ kāẕibedir!” dėdikde melike: “Ey melʿūne! Seniŋ ne ḫaddiŋ vardır ki ebeme kāẕibe dėrsin! Alıŋ şol kāfireyi!” dėdikde Mercāne, atını sürüp maḥallesine dāḫil oldu ve ḳapılarını ḳapayıp silāḥını almaḳ içün ḳonağına girmekle Seyf, telāşını görüp keyfiyyetinden süʾāl ile ol daḫi vāḳıʿ-ı ḥāli bildirdikde Seyf: “Maʿāẕallāh! Ben bunda iken sen benim içün muḥārebe ėdersin! Biz daḫi seniŋle çıḳalım!” dėyip Mıṣr’ı ve Münyetü’n-Nüfūs bir esbe ve kendisi daḫi bir esbe süvār olup Mercāne ile maḥalleniŋ ḳapısına vardılar ve ḳapıları küşād ėdip melikeniŋ yüzüne “Allahu ekber!” dėyerek çıḳdılar. Meğer

-128-

melike Mercāne’niŋ ėtdiği cesāreti gördükde müttehim ėdip ʿaskerini cemʿ ve maḥallesine hücūm ėtmesini taṣmīm ėtmiş idi. Çūn Seyfü ẕü’l-Yezen, ḳoyunlar arasına giren arslan gibi tecemmuʿ ėden nisvānıŋ ʿasākirine hücūm ėtdi. Cümle öŋünden ḳaçıp yol vėrmeleriyle Seyf ve Mercāne ve Münyetü’n-Nüfūs ve Mıṣr’ı sürʿatle gidip şehriŋ ḳapısından çıḳdılar ve ʿĀḳıṣa veʿAyrūż’uŋ olduğu daġa ʿazīmet ėtdiler. Her ne ḳadar Nūru’l-Hüdā, ʿaskeriyle taʿḳīb ėtdiyse de Seyf onlara iltifāt ėtmeyerek giderken iraḳdan ʿaẓīm ṭoz ve duman ḳopup açıldıḳda ʿasker-i ricāl geldikleri nümāyān oldu. Zīrā Ġammāz-nām cin, ṭılsımdan ḫalāṣ bulduḳda ricāliŋ şehrine varıp ṣavt-ı ʿālī ile “Ey erkekler! Ġammāz dėdikleri cin benim işte ḫalāṣ buldum ve ḳızları yalŋız bıraḳdım. Merāmıŋız var ise yanlarına gidiŋ!” dėyip ḥāl-i sebīline gitdikde ṭāʾife-i ricāl bu ḳażıyyeyi muʿẓẓam-ı āmālden bilip esbe süvār ve ṣavb-ı nisvāna tevcīh-i ḳarār ėderek bu vaḳtde yėtişip geldiler ve her biri bir ḳız alıp uzun oḳu terk ve ḳışa rümḥla ḫalvet-ḫānede muḥārebeye başladılar. Pes, Seyf ol keyfiyyeti gördükde gülüp ve Mercāne’yi onlar ile bile gitmesini recā ėtdiyse de merḳūm vaṭanını iḫtiyār ve onda vedāʿ ėdip maʿreke-i viṣāle gitdi. Seyf daḫi çekilip ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż’a vardıḳda

selāmet ile tehniye ėdip istirāḥat içün oturduḳlarında ʿAyrūż, ḥużūr-ı Seyf'de dīvān durup ḥācet ṭalebinde olduğunu Seyf fehm ẹtmekle "Ey ʿAyrūż! Seniŋ ḥācetiŋ nedir?" dėdi. ʿAyrūż: "Efendim, ben senden ʿĀḳışa'yı isterim. Baŋa tezvīc ḳıl!" dėdikde Seyf: "Ne güzel!" dėyip ʿĀḳışa'ya iltifāt ve işbu keyfiyyeti söyledikde ʿĀḳışa, bī-ḥużūr olup "Ey Seyf! Bir ʿaẓīm pādişāhlarıŋ kerīmesi iken kendimi bir ḫıdmetkāra nice tezvīc ėdeyim ve ben seniŋle gelmem ancaḳ saŋa olan maḥabbetimden neşʿet ėtmişdir ve illā ben seniŋ ḥükmüŋ altında değilim." dėdi. Çūnki Seyf ʿĀḳışa'nıŋ tehevvür ėtdiğini gördü. ʿAyrūż'a "Dur, memleketimize varalım. Bu ḥāle bir çāre ėdelim." dėyip ve Münyetü'n-Nüfūs ile Mışr'ı[756] ʿĀḳışa ve Seyf'i ʿAyrūż ḳaldırıp gitdiler. Beldelerine vüṣūl bulduḳda baʿda'l-istirāḥa Seyf, ʿumūm dīvānı ėdip ʿĀḳışa'yı iḫżār ve ʿAyrūż'uŋ izdivācını müẓākere ėdip Bernūḫ ve ʿAḳle ve İḫmīmu'ṭ-Ṭālib ve bunlarıŋ

-129-

emṡāli söze gelip ḥāżırīniŋ cümlesi daḫi ʿĀḳışa'ya recā ve niyāz ve bu ḫuṣūṣda ilzām ėtdiklerinde merḳūme, imtināʿ-ı şedīdden ṣoŋra ḳabūl ėtdiyse de mehrinde Ḥażret-i Belḳīs Ḥażret-i Süleymān'a zifāf olunduḳda giydiği tāc ve cübbeyi ṭaleb ėtdi. Ḥużżār-ı meclis ẓikr olunan eşyāyı bilmemekle ʿAyrūż'u iḫżār ve ʿĀḳışa'nıŋ maṭlūbunu söylediklerinde ʿAyrūż'uŋ ʿaḳlı başından gidip "Efendim! Bunları nice getirebilirim! Zīrā bunlar Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselām ḥāl-i ḥayātında īcād buyurduḳları gencde ḥıfẓ ẹylemiş ve on biŋ cin ʿaskerine mālik Keyhūn nāmında bir cin pādişāhını muḥāfıẓ naṣb ẹtmişdir. Bunlara vüṣūlüm muḥāldir ve ʿĀḳışa'nıŋ merāmı ancaḳ beni telef ü helāk ėtmekdir." dėdikde Seyf ve ḥāżirīn ʿĀḳışa'ya başḳa şey istemesini recā ve niyāz ėtmişler ise de merḳūme: "Bunlardan ġayri şey istemem ve rütbe-i ʿulyāyı ṭaleb ėden kimse be-her-ḥāl taʿab u meşaḳḳati taḥammül ėtmeye ṣabr u ṡebātı olmaḳ gerekdir." dėyip gitdi. Seyf, her ne ḳadar ʿAyrūż'u ʿĀḳışa'dan vāz geçireyim, dėdiyse de merḳūm şiddet-i ʿışḳından dönmeyip "Efendim, ben be-her-ḥāl bunlarıŋ getirilmesine giderim ve oraya varmağa üç māh ve gelmeye daḫi üç māh yolum vardır. Eğer altı māh geçip gelmediğimi görürsen levḥamı bir kerre ve iki kerre ḥakk ẹdip gelmez isem saḳın üçüncü defʿa ḥakk ẹtme. Zīrā āteş ile maḥzūn olurum ve maḥbūs olduğumu bil!" dėyerek Seyf'i vedāʿ ėdip gitdikden ṣoŋra Seyf, sāʿat ve daḳīḳaları ʿadd ẹderek altı māh geçip ʿAyrūż gelmediğini gördükde levḥayı çıḳarıp birinci kerre ḥakk ve kimse gelmemekle ikinci defʿa daḫi ḥakk ẹdip yine ʿAyrūż'uŋ gelmediği görüldükde üçüncü kerre ḥakk ẹtmesine ʿazīmet ėtdikde ʿAyrūż: "Ṣaḳın üç defʿa

[756] Kelime (مصری یه) şeklinde yazılmıştır (یه) ekinin ziyade yazıldığı düşünülmüştür.

levḥayı ḥakk ̇etme! Zīrā āteş ile yanarım!” dėdiği ḫātırına gelip levḥayı elinden atdı ve maḫzūn olup aġlayaraḳ ḳaldı. Günlerde bir gün dīvānda otururken ʿĀḳıṣa gelip selām vėrdikde Seyf rūy-i ġażab ile yüzünü öteye çevirip selāmını almamağla ʿĀḳıṣa: “Ey Seyf! Niçün baŋa darġınsın?” dėdi. Seyf: “Nice darılmayam? Ḥāl bu ki sen benim ḫıdmet-kārımı belāya atıp telef ̇etdiŋ! Ben senden ne ḫayr göreceğim!” dėdikde ʿĀḳıṣa: “Ey Seyf ben seni bileliden beri seniŋ

ḫıdmetindeyim ve ʿAyrūż’ seni belāya atdıysa da ben seni taḫlīṣ ėder idim ve ḥaḳīḳatan[757] saŋa ḫıdmet ėden ancaḳ benim. Eğer ʿAyrūż ġayb ̇olduysa ben oŋa ḫalefim cümle ḫıdmetleriŋi görürüm.” dėdikde Seyf: “Çūnki böyledir, baŋa ḫıdmet ėdip her ne ki ister isem onu göreceğiŋe ekīd ü şedīd yemīnler ḳıl!” dėdikde ʿĀḳıṣa, ism-i aʿ ̇zam ile yemīn vėrip ḫıdmetini taʿahhüd ü taḥammül ḳıldıḳda Seyf: “Ey ʿĀḳıṣa! Şimdi benim merāmım Ḥażret-i Süleymān’ıŋ genclerine varmaḳdır. Beni oraya götür!” dėdikde ʿĀḳıṣa, başını urup ve “Aman ey Seyf! Bu söylenecek kelām değildir! Sen oraya nice gidebilirsin? Gitdiğimiz vaḳt baʿz yėrlerde zemīn taḥtına girip gideriz. Bu ḫuṣūṣda müsāʿadem mümkin değildir. Gitdiğiŋ ḥālde taḥt-ı arżdan nice mürūr ėdebilirsin ve dünyānıŋ s̲üls̲-i[758] ḫālīsini nice gezersin?” dėyü māddeyi ṣuʿūbete düşürdüyse de Seyf: “Mādām ki sen benim ḫıdmetimi iltizām ėtdiŋ ya beni götür yāḫūd ʿahdiŋden döndüğüŋü bilirim! Zīrā ben nefsimi ʿAyrūż’uŋ taḫlīṣinde fedā ėderim!” dėdikde ʿĀḳıṣa: “Çūnki böyledir baŋa on gün iẓn vėr gidip ḥālini göreyim. Sen daḫi bu ḫuṣūṣ içün iyice mülāḥaẓa eyle!” dėyip gitdi.[759] Seyf ise ol on günü daḳīḳa ile ʿadd ̇edip onuncu günde ʿĀḳıṣa gelip “Ey Seyf! Ne ėtdiŋ, gider misin?” dėdikde Seyf: “Hemān beni al gidelim!” dėyü cevāb vėrdi. Her ne ḳadar Melik Efrāḥ ve Saʿdūn ve Meymūn ve oġulları ve ʿAḳle ve Bernūḫ ve İḫmīmu’ṭ-Ṭālib ve sāʾir erkān-ı devlet oŋa yalvarıp ḳalmasını recā ėtmişler ise de müfīd olmayıp cümlesini vedāʿ ve Melik Efrāḥ’ı ḳāʾim-i maḳām ėdip iḳtiżā ėden veṣāyādan ṣoŋra ʿĀḳıṣa onu alıp havaya pervāz eyledi ve her vaḳt istirāḥat içün zemīne indirip ekl ve namāz ve rāḥat ėtdikden ṣoŋra yine alıp giderdi. Bu minvāl üzere iki māh ḳadar gitdiler. Altmış birinci günde ʿĀḳıṣa, havada durup “İşte bundan ileri ancaḳ zemīn taḥtından gidebilirim ve yolda çekdiğimiz miḥnetleri[760] gördüŋ. Gel vāz ̇gec! Seni ehliŋe ve devletiŋe redd ̇edeyim.”

[757] TDKÇS “hakikaten”.
[758] Lex. *vulg.* “sülüs”.
[759] Yazmada bu kısımdan sonra ayrıca başlık açılmıştır: “Seyfü z̲ü’l-Yezen Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselāmıŋ ḫazīnelerine gitdiğini beyānındadır” (127b/2).
[760] Y. “meşaḳḳatler” (127b/11).

dėdikde Seyf: “Ey ʿĀḳıṣa! Ben ʿAyrūż’u taḫlīṣ ėtmedikçe dönemem ve beni yėre ḳoy! Yalŋızca giderim.” dėdikde ʿĀḳıṣa: “Lā ḥavle!” dėyip Seyf’i zemīne indirip ve vedāʿ ėdip ḥāl-i sebīline gitdi. Seyf daḫi erāżī-yi ḳafrāda revāne olup gidip gelecek yėri bilmez idi ve giyāh-ı zemīnden ekl

-131-

ve mütaḥaṣṣıl emṭārından şürb ėdip yorulduḳda kühūf ü meġārāta girip istirāḥat ėderdi ve bu minvāl üzere iki māh gitdikden ṣoŋra bir daġa vüṣūl ve üç gün ẓarfında vardıḳda daġıŋ verāsında deryādan ġayri bir şey görmediğinden baḫr-i ḥayrete düşüp ne ėdeceğini bilmedi ve “Bulunduğum yoldan nice dönüp gideyim?” dėyü mütefekkir oturur iken ufk-ı deryādan bir sefīne görünmekle Seyf, ṣarıġını çözüp mürtefıʿ yėre çıḳıp ṣarġıyla işāret ėtmeye başladı. Teknede olanlar, işāretini gördüklerinde dönüp ḳaraya geldiler ve filūkeyi atıp Seyf’e birḳaç kişi gelip ḥālinden süʾāl ol daḫi: “Ben bir sefīnede idim. Ḳażāya oġrayıp başdan ḳara öldük ve baŋa luṭf-ı ilāhî tedārik ėdip bu sāḥile çıḳdım.” dėdikde onu alıp sefīnelerine götürdüler. Meğer ol tekne bir büyük tācirin imiş. Ṣāḥibi içinde olup māl-dār u muʿteber tüccārdan idi. Seyf, yanına vardıḳda talṭīf ėdip iclās ė[t]dirdi ve ḥālinden süʾāl ėtdikde Seyf: “Şāyed bundan ḥışṣa alayım.” dėyerek Ḥażret-i Süleymān’ıŋ gencinden süʾāl eylediyse de bāzir-gān: “Bizim bu dėdiğiŋ maḥal aṣlā mesmūʿumuz olmamışdır. Lākin eṣnāʾ-i seferimizde beğendiğiŋ yėrde seni bıraġırız.” dėyip ḳaldılar ve bir māh ḳadar seferde ḳalıp günlerde bir gün pīş-gāhlarında daġlar görünüp ḳapudān[761] ḫarīṭasında aradıḳda ol ölkeniŋ ahālisi insān nevʿinden ise de çehreleri deveye şibh ve uzunluġu yiğirmi ḳadem ṭūlunda olup yanlarına gelen tüccār ile alış vėriş ėderler, dėyü bulmağla sefīnede olanlar oraya gidip beyʿ ü şirā ėtmelerine ḳarār vėrdiler. Pes, bunlar limāna vüṣūl ve filūkeyi atıp birḳaç kişi ve Seyf daḫi inip çıḳdıḳlarında Seyf öŋlerine düşüp şehre ʿazīmet ėtdiler. Pes, ahāli bunları gördükde ḳarşılamaḳ içün mesrūren ṣavblarına ʿazīmet ve yanlarına taḳarrüb ėtdiklerinde gülmeye başlamış olduḳlarından sefīne ahālisi bunlardan ḫavf ėdip “Bizi ekl ėdecekler!” dėyü ẓann ėdip firār ėtdiler ise de Seyf ileride bulunmağla firārlarından ḫaber-dār olmayıp yoluna gitdi. Baʿda ḫīn yüzünü çevirip arḳadaşlarını tefaḳḳud ėtdikde ḳaçdıḳlarını görüp “Lā ḥavle!” dėyerek hezār ḫavf ile şehr ahālisi ile gitdi. Yolda giderken

-132-

[761] Lex. *vulg.* “ḳaptan”.

merḳūmūn Seyf'iŋ ḫavf ėtdiğini görmekle talṭīf ėdip "Efendim bizden ḫavf ėtme! Biz ġarīb adamı severiz ve bunlarıŋ gitmesinden gücenmeyiz. Biz seni istediğiŋ yėre başḳa gemiyle irsāl ėderiz." dėyerek ḥākimlerine īṣāl ve ḥıkāyesini naḳl ėtdiklere melik Seyf'i teʾmīn ve cülūs ile emr, Seyf daḫi orada boş bir ṣandaliyye görmekle varıp üzerine oturdu. Meğer ol ṣandaliyye melikiŋ pehlevānınıŋ idi ki ismi Ṣāriḫ idi. Merḳūm gelip Seyf'i ṣandaliyyesinde oturduğunu gördükde darılıp "Bu ḳıṣa boylu ādan niçün yėrimde oturdu?" dėyü meclisde ʿarbede ėtmekle Seyf: "Bu adam nicedir?" dėdi. ḥāżır olanlar: "Bu, melikiŋ pehlevānıdır." dėmeleriyle Seyf: "Ben onuŋla imtiḥān olurum." dėyü melike ifāde ve melik daḫi Seyf'iŋ cesāretinden taʿaccüb ėderek birbiriyle imtiḥāna girmelerini fermān buyurduḳda el bükmek ile imtiḥāna ḳarār ve Seyf, Ṣāriḫ'e "Sen mi evvel yāḫūd ben mi evvel icrā-yı māddeye mübāşeret ėdelim?" dėyü süʾāl Ṣāriḫ: "Ben evvel!" dėmesiyle Seyf, zemīne oturup elini uzatdı ve "Gel elimi bük!" dėyü Ṣāriḫ'i daʿvet ol daḫi Seyf'iŋ elini ṭutup ḳudreti yėtdiği ḳadar diraḫt gibi üzerine dayandıysa da Seyf timur ḳazığı gibi aṣlā yėrinden taḥarrük ėtmeyip eli gelmemekle Ṣāriḫ tekrār ikinci defʿa ve üçüncü defʿa daḫi dayandıysa da Seyf'iŋ elini bükmemekle Seyf: "Artıḳ yol baŋa geldi!" dėyip ve ehl-i meclis daḫi onu taṣdīḳ ėtmeleriyle Ṣāriḫ zemīne oturup elini uzatdıḳda Seyf ayağa ḳıyām ve "Bismillāh Allāhu ekber!" dėyip Ṣāriḫ'iŋ elini ṭutup ʿınāyet-i Ḥaḳ ile bükdüğü birle Ṣāriḫ şiddet-i ġażabdan ve ḥıcābından tehevvür ėdip Seyf'e öyle bir şamar urdu ki yanağından āteş çıḳmağa vardı. Seyf daḫi şamarda bī-ḥużūr olup ḳılıcını küşād ve Ṣāriḫ'iŋ başını urup iki bölük ėtdikde oturanlar ḳıyām ve Seyf'e hücūm ėdecek olmuşlar ise de melik onları menʿ ėdip "Bu adamıŋ ʿaybı[762] yoḳdur. Niçün onu sille ile urdu?" dėyerek Seyf'i taḫlīṣ ėtdikden ṣoŋra "Baŋa Rebīʿayı isteyiŋ gelsin!" dėyü bir adamı yolladı. Meğer Rebīʿa-i meẕkūr ebnā-yı beşerden olup melik onu kerīmesini oḳutmaḳ içün getirmiş idi. Pes, Rebīʿa ḥużūr-ı melike geldikde Seyf'i oŋa vėrip "Var bu adamı yanıŋa götür, teʾnīs eyle! Zīrā bu adam yiğit bir ẕātdır. Ben oŋa ḳızımı tezvīc ėtmek isterim.

-133-

Sen onu götür tezevvüc māddesine tavṭīn eyle!" dėyü sipāriş ėdip onuŋla irsāl eyledi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen ile Rebīʿa ve ʿArfece'ye vüḳūʿ bulan vaḳāyıʿ[763] beyānındadır.)

Pes, Seyfü ẕü'l-Yezen Rebīʿa'yı gördükde bir mıḳdār ünsiyyet bulup onuŋla gitdi ve birlikde oturup Rebīʿa ḫāṭırını güzelce ṭutup ikrām eyledi ve melik oŋa duḫterini tezvīc

[762] Lex. *vulg.* "ʿayp".
[763] Y. "vaḳʿa-i ġarībe" (130b/4).

ėtmek merām ėtdiğini ifāde ėtdikde Seyf: "ʿAcebā melikiŋ duẖteri cemīle mi?" dėdi. Rebīʿa: "Evet güzeldir ve ebnā-yı cinsinde naẓīri yoḳdur." dėmekle Seyf ẖāṭırında: "Ben bu ḳızı tezevvüc ėdip bunda bir mıḳdār istirāḥat ėdeyim. Baʿdahū, yol bulduğumda firār ėderim." dėyip Rebīʿa'ya "Ne güzel! Ben melikiŋ kerīmesini alırım." dėdi ve ol gėce birlikde ḳalıp ṣabāḥ olduḳda melikiŋ ḥuẓūruna gitdiler ve Rebīʿa, melike Seyf tezevvüce riżā-dāde olduğunu ifāde ėtdikden mesrūr olup der-ḥāl ḳāżī ve şühūdu iḥżār ve ʿaḳd-i nikāḥ ėtdikden ṣoŋra düğünü icrā ve Seyf'i gūygūya ḳoyup gitdiklerinde Seyf, geliniŋ yüzünü küşād ėdip "Göreyim." dėdikde merḳūme keʾennehu sevinip Seyf'iŋ yüzünde gülmekle Seyf, ẓann ėtdi ki merḳūme onu ekl ėdecek hemān yüzünü ḳapadıp namāz ile meşġūl ḳaldı ve ʿala's-saḥar Rebīʿa'ya varıp "Behey adam! Sen Allāhu teʿālādan ẖavf ėtmez misin? Baŋa dīvi[764] tezvīc eylediŋ!" dėdikde Rebīʿa: "Ey Seyf! Ben saŋa onuŋ vaṣfında aḳrānına fāyıḳ olduğunu dėmedim mi? Sen onuŋ aḳrānını görmediŋ mi? Niçün beni müʾāẖaẕe ėdiyorsun? Lākin birḳaç gün ṣabr ėyle kendimize bir yol yapıp firār ėdelim." dėyip ḳaldılar aẖşam olduḳda yine geliniŋ yanına varıp namāz ile meşġūl ḳaldı ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ Rebīʿa'ya varıp oturdu. ʿArūse ise Seyf oŋa ḳurbān ėtmediğinden dil-gīr olup ġażab ẖāletiyle pederine vardı ve "Ey peder! Siz baŋa tezvīc eylediğiz adam nicedir aṣlā yanıma gelmeyip bütün gėce namāz ile meşġūl ḳalıyor. Eğer bu gėce benim ile uyumazsa onu ḳatl ėderim!" dėyip gitdikde melik, Rebīʿayı yanına isteyip ḳażıyyeyi taʿrīf ve "Sen Seyf'e naṣīḥat ḳıl ki zevcesi ḳatl ėtmesin." dėdikde "Ey efendim! Bizim

-134-

ʿādetimiz böyledir. Yėdi gün olmadıḳça gelinimize taḳarrüb ėtmezüz ve namāz ile meşġūl ḳalırız. Siz kerīmeŋize bu keyfiyyeti ifāde buyuruŋ!" dėyü Seyf ṭarafından iʿtiẕār ėderek maḥalline vardı ve Seyf'e māddeyi naḳl ėtdikde Seyf: "Artıḳ firāra ḳalḳışıp kendimize bir yol bulalım!" dėyip limāna vardılar ve Rebīʿa'nıŋ bildiği ḳapudānlardan ʿArfece nāmında bir reʾīs bulup onuŋla ipi baġlayıp firāra ḳarar vėrdiler ve ol gėce yine Seyf ʿarūseye gidip namāz ile meşġūl ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ Rebīʿa'ya varıp birlikde ʿArfece'niŋ yanına ʿazīmet ve bādbānı küşād ėdip deryāya açıldılar. Bir gün ve bir gėce ḳadar gitdikden ṣoŋra ėrtesi gün ʿala'ṣ-ṣabāḥ arḳalarından birḳaç sefīne nümāyān ve taḳarrüb ėtdiklerinde sefīneleriŋ birinde Seyf'iŋ zevcesi ʿamūd gibi durup "Siz nereye gidiyorsuŋuz ve zevcem niçün benden firār ėdiyor? Şerʿ-i Allāh!" dėyerek taʿḳīb ėtdiğini gördüklerinde Seyf, bir oḳ isteyip getirdiklerinde ḳavsa bindirip ve merḳūmeniŋ göksüne nişān ṭutup urduḳda

[764] Matbu metinde (دیوی) şeklinde yazılmıştır. Y. "nice bu develere beŋzer ḥayevānı baŋa medḥ ėdip naẓīri yoḳ dėyerek beni bu belā-yı ʿaẓīme düşürdüŋ" şeklindedir.

göksüne işābet ėdip meyyitan deŋize düşdükde gemilerde olanlar: “Geliŋ! Melik’e varıp ḳızı ḳatl olunduğunu ifāde ėdelim!” dėyerek onlardan vāz geçip dönüp gitdiler. Seyf ise Rebīʿa ve ʿArfece ile ḳalıp yollarına gitdiler. Bu ḥāl üzere giderken üzerlerin ʿaẓīm furtūna ẓuhūr ve gitdikçe sertlenip sefīneleri bir ṭaşa atmağla sefīne pārça pārça olup ḳırıldıḳda Seyf bir taḫta ve Rebīʿa ile ʿArfece bir taḫtaya binip dalġalar ile yuvarlanaraḳ giderlerdi ve bir müddetden ṣoŋra birbirinden ayrılıp her biri bir ṭarafa atılıp gitdi. Seyf, deryāda ḳalsın feʾemmā Rebīʿa ve ʿArfece bir müddetden ṣoŋra sāḥile vüṣūl ile ḳaraya çıḳıp açlıḳdan ve yorġunluḳdan ḥayrān ve muẓṭarib olup ekle lāyıḳ şeyler aramaḳ içün gezdikde büyük ḳabaḳlar bulup onlardan tenāvül ėtmek içün ḳabaḳlarına yapışdıḳlarında derūnundan ḳarnından yuḳarı insān ṣūretinde ve ayaḳları yengec gibi bir ḥayevān çıḳıp üzerlerine ṣıçradı ve dīğer ḳabaḳdan daḫi başḳa ḥayevān ʿArfece’ye ṣarılıp omuzlarına süvār olup ve ayaḳlarını büğürlerine ṣarıp ṭırnaḳları üzengi gibi atlarına ṣoḳdular ve “Bizi

yürütdürüŋ!” dėyü ḥayevān meṣābesinde ṭutup meydānda onları şitāb ėtdirirlerdi ve bunlarıŋ arḳadaşları olup onlarda daḫi Rebīʿa ve ʿArfece gibi esīrleri olmağla celb ėdip müsābaḳaya[765] sevḳ ėtdiler ve her kim esbi gėri ḳalırsa ṭırnaḳlarıyla büğürlerini yarıp ḳanı revān ėtdirirdi. Ḥāṣılı, bu vech üzere bular esīr ḳalıp vāfir müddet meẕkūr ḥayevānlarıŋ işkencesinde durdular. Günlerde bir gün, Rebīʿa ol zemīnde vāfir baġ bulup üzümden şarāb ittıḫāẕ ile gāh-be-gāh nūş ėdip geçinirlerdi. Pes merḳūm ḥayevānları siriş ėtmelerini ve ol vesīle ile onlardan ḫalāṣ bulmalarını taḫayyül ėdip ol ḥayevānlara işāret ile her kim şarābdan nūş ėderse ayaḳ peydā ėdeceğini ifāde ve cümlesi bāde-nūş olup neşāṭları dimāġlarına ṣuʿūd ėtdikde arḳalarına süvār olup müsābaḳa ile meşġūl oldular. Çūnki ol ḥayevānāta rūz-gār urup cümlesi ser-ḫūş olmağla ibtidā ʿArfece: “Bismillāh!” dėyip arḳasına binmiş olanı aḫẕ ve ayaḳlarından ṭutup pārçaladığından dīğerleri daḫi onuŋ fiʿline iḳtifā ve merḳūm ḥayevānātı iʿdām ėdip ol zemīnden rāh-ı firārı ṭutdular. Bunlar ḥāl-i sebīllerine gitsinler. Gelelim Seyfü ẕü’l-Yezen’e. Pes mūmā ileyh, Rebīʿa ve ʿArfece’den ayrıldıḳda emvāc-ı baḥr ile yuvarlanaraḳ gitdi ve bir müddet ṣoŋra lisān-ı ʿArabī’de dürdūr taʿbīr olunan aḳındı ki ṣu bükülerek gider. Bu ṣulara düşüp aḳındı onu sevḳ ėderek giderdi ve ortasına vardıḳda ṣu deryā içinde ḳapı gibi bir maḥalde şiddetle inip içinde duman ẓuhūr ėderdi ki aḫbārda ol maḥalden cehennem teneffüs ėtdiği vārid oldu. Pes, aḳındı şiddetiyle ṣular Seyf’i sürerek ol ḳapıya götürdü. Seyf, ol ḥāleti gördükde ḥayātdan ümīdi kesilip

[765] Lex. “müsābaḳat”.

ḳażāya teslīm ve kelime-i şehādeti getirip gözlerini ḳapatdı. Deŋiz daḫi Seyf'iŋ taḫtasını ḳapıya īṣāl ve ṣoḳaraḳ aşaġa indirirken nā-gāh havadan bir şey gelip Seyf'i oradan taḫlīṣ ėdip sāḥil-i selāmete īṣāl ėtdikde Seyf, ʿĀḳışa olduğunu görüp selām vėrdi ve "Ey Seyf! İşte yollarda nice miḥnetler çekdiğini gördüŋ! Artıḳ şol ʿAyrūż'dan vāz ǧec, gel! Seni devlet ü salṭanatıŋa götüreyim." dėyerek vāfir naṣīḥat vėrdiyse de

-136-

Seyf: "Ben ʿAyrūż'u taḫlīṣ ėtmedikçe dönmek muḥāldir." dėdikde ʿĀḳışa: "Ey Seyf! Sen benim ḳadr u şānımı tenzīl ėtmek istersin ki beni bir ḫıdmetkāra tezvīc ėtdireceksin! Gel seni ehliŋe götüreyim." dėdikde Seyf, ġażaba gelip ve "Ben seni yardımlıġa daʿvet ėtmedim! Ben yalŋız giderim! ʿAyrūż'u getirmedikçe dönmem!" dėyü ḳaṭʿ-ı kelām ėtdikde ʿĀḳışa: "Ey Seyf! Eğer benim saŋa maḥabbetim olmamış olaydı arḳandan zemīnden zemīne gezmezdim ve rāḥatımı terk ėtmezdim. Lākin sen benim ḳadrimi ve ḳıymetimi bilmezsin!" dėyip gitdi.[766] Seyf daḫi ol berriyye-i ḳafrāda yol alıp on beş gün ḳadar gitdikde vāsiʿu'l-enḥā bir ṣaḥrāya girip içinde giderken cevv-i semāda bir siyāh bulūṭ nümāyān ve rūz-gār gibi uçup Seyf'iŋ ṣavbına ʿazīmet ve yanına geldikde zemīne ḳonup silkinerek gözleri ṭūlānî kesilmiş ve ayaḳları direk gibi mānend-i kūh bir cin ẓuhūr ve Seyf'e "Sen, Seyfü ẕü'l-Yezen misin?" dėyü süʾāl ėtdikde her ne ḳadar Seyf, şedīd ḫavf u dehşete düçār olmuş ise de kendini ṭutup "Evet, Seyfü ẕü'l-Yezen benim!" dėdikde cin: "Sen benim birāderimi ḳatl ėtdiŋ! Eğer seni ṣāġ bıraġır isem dünyāda ḥarām olsun!" Seyf'i almaḳ içün ṣaġ elini uzatdıḳda Seyf ḳılıcını küşād ve "Bismillāh!" dėyip ciniŋ elini urup bileğinden kesmekle cin: "Ey veledü'z-zinā! Sen beni ḳatl ėtdiŋ!" dėyip ve kesilen eli ṣol eliyle alıp gitdi. Meğer cin-i meẕkūr Melik Efrāḥ medīnesine varıp Şāme'yi almaḳ içün geldikde Seyf onuŋ elini ḳaṭʿ ve baʿdahū Şeyḫ ʿAbdu's-Selām'ıŋ işāretiyle ʿĀḳışa ile gidip Cebelü'l-Ḳamer'de Seyf'iŋ ḳatl ėtdiği Muḫtaṭıf-nām ciniŋ birāderi olup ismi Berḳu'l-Lāmiʿ idi ve bu müddetde verā-i Cebel-i Ḳāf'da[767] bulunmaġla birāderiniŋ mevtinden bī-ḫaber idi bu defʿa gelmekle birāderi ḳatl ǫlunduğunu bulup ḳātilinden süʾāl ve ḥıkāyesini naḳl ėtdiklerinde Seyf'i ḳatl ėtmek içün beldesine varmış ise de Ḥażret-i Süleymān'ıŋ genclerine[768] gitdiğini ifāde ėtmeleriyle rūy-ı zemīnde Seyf'i arayaraḳ naḳlimiz üzere bu mekānda teṣādüf ėtdi. Pes, cin-i merḳūm yaralı olaraḳ gitdikde Seyf ḫāṭırında: "Lā ḥavle

[766] Yazmada bu kısım için ayrıca başlık eklenmiştir. "Seyfü ẕü'l-Yezen Berḳu'l-Lāmiʿ-nām ecinniyle vüḳūʿ bulan ḥādiṡe-i ʿacībeniŋ beyānındadır." (133b/13).
[767] Y. "Cebel-i Ḳāf verāsında" (134b/2).
[768] Bu kelime (كميلرينه) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam gereği daha önce de zikredilmiş olan "genclerine" okuyuşu, daha doğru bir tercih olacağı düşüncesiyle, tercih edilmiştir. Yazmada kelimenin karşılığı bulunmamış ve cümle diziliminin farklı kelime tercihleriyle oluşturulduğu görülmüştür.

ve lā ḳuvvete illā bi’llāh! Şimdi bu zemīnde yatdığım ḥālde işbu ʿifrīt gelip üzerime bir ṭaş atıp beni ḳatl ü iʿdām ėder. Ben onuŋ izini ṣatıp gideyim.” dėyerek gitdiği ṭarafa ʿazīmet eyledi ve cin daḫi giderek deryā üzerinden mürūr ėdip

-137-

ḳarşıda görünür bir adaya gitdiği Seyf’iŋ meşhūdu olduḳda deŋiz sāḥilinde durup tefekkür ėderken ol ṭarafda biri siyāh biri ḳırmızı iki yılan muḥārebe ėdip siyāh aḥmere ġālib olduğunu görmekle hemān ḳılıc ile siyāh yılanı urup ḳatl ẹ̇tdiği birle ḳırmızı yılan silkinip ʿifrīt ṣūretine taḥavvül ve “Ey efendim! Sen benim düşmenimi ḳatl ẹ̇dip baŋa muʿīn ü nāṣır olduŋ! Şimdi ne ḫıdmetiŋ var ise söyle mükāfātan onu görürüm!” dėdikde Seyf: “Beni ol adaya götür!” dėdi. Cin: “Ol adada ne işiŋ var?” dėyip süʾāl ile ol daḫi: “Ben Berḳu’l-Lāmiʿ’i aramağa gidiyorum. Zīrā onuŋ elini kesdim.” Cin: “Ey efendim! Berḳu’l-Lāmiʿ mütemerrid ʿifrītlerden olup eliyle meşġūl olmayaydı bizi ikimizi ḳatl ẹ̇derdi!” dėyip ve Seyf’i alıp ol adaya īṣāl ėdip ḥāl-i sebīline gitdi. Seyf, adada geşt ü güẕār ėder iken “Yā cāh-ı İbrāhīmu’l- Ḫalīl!” dėyü bir ṣādā işidip arayaraḳ bir büyük aġaca vardıḳda deve cirminden[769] iki mürġ yavrusu olup berriyye içinde oturur ve aġaca ṣarılmış ġāyet büyük bir yılan onlara ʿazīmet ėtdiğini gördüklerinde lisān-ı faṣīḥ ile “Yā cāh-ı İbrāhīm!” dėyerek istiġāṯe ėtdiklerini gördükde hemān ḳılıc ile yılanı urup ḳatl ẹ̇tdikden ṣoŋra pārça pārça kesip ol yavrulara etinden bir mıḳdār atıp diraḫt-ı meẕkūr sāyesinde uyuyup ḳaldı. Pes, ol yavruların vālideleri gelip yavruların ḳarnı ṭoḳ ve yılan eti yanlarında atıldığını görmekle keyfiyyetden süʾāl onlar daḫi Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ yılanı ḳatl ve onları taḫlīṣ ėtdiğini ifāde ėtdiklerinde mürġ Seyf’e nigāh ve üzerine güneş geldiğini görüp oŋa gölge vėrmesiyçün zemīne inip ḳanadlarınıŋ biriyle gölge vėrip dīğer ḳanadıyla yelpāze gibi havalandırmağa başladı. Çūnki mürġ-ı mersūm ġāyet ʿaẕīmu’l-cüṩṩe olmağla ḳanadınıŋ havası Seyfü ẕü’l-Yezen’e gök gürlemesi gibi gelip ḫavf ile intibāh ve ol mürġu görüp onu ḳatl ẹ̇deceğini ẓann ẹ̇tmekle hemān ḳılıcını küşād ėdip ayağa davrandıḳda mürġ: “Ey Ādemî! Sen benden ḫavf ẹ̇tme! Zīrā benim merāmım saŋa mükāfāt ėtmekdir. Yoḫsa seni incitmek değildir. Zīrā sen baŋa iyilik ėdip yavrularımı yılan aġzından taḫlīṣ ėtdiŋ.” dėdikde Seyf, ünsiyyet bulup[770] mürġ ile ḳonuşaraḳ oturdu. Zīrā ṭayr-ı meẕkūr ebnā-yı beşer gibi söylerdi. Baʿdahū mürġ, Seyf’iŋ gelmesinden

-138-

[769] TDKÇS “cirim”. KT: “cim’in żammıyla ḳırāʿeti ġalaṭdır”.
[770] Y. “teʾnīs ėdip” (135b/11).

süʾāl ol daḫi Berḳu'l-Lāmiʿ'iŋ māddesini beyān ėtdikde "Ey Seyf işbu Berḳu'l-Lāmiʿ mütemerrid bir ʿifrītdir ve bu adada sākin idi. Ḥāttā benim pederimiŋ üzerine bir ṭaş atıp ḳatl ẕetmişidi ve şimdi Medīnetü'l ʿIḳāb-nām[771] beldede sākindir ki aramızda on beş senelik yol vardır." dėdikde Seyf, mürġ-ı meẕkūr onu Medīnetü'l ʿIḳāb'a götürmesiyçün recā ėtmekle mürġ yavrularına vāfir ẕaḫīre tedārik ėtdikden ṣoŋra Seyf'i arḳasına bindirip havaya pervāz eyledi ve her bār Seyf'i zemīne indirip rāḥat ėtdirirdi. Baʿdahū alıp giderlerdi. Bu minvāl üzere on beş gün sefer ėdip Medīnetü'l ʿIḳāb'a vardıḳlarında Seyf'i orada bıraḳıp ḥāl-i sebīline gitdi. Seyf şehre girdikde ġāyet mükellef ü müntaẓım mermerden binā olunmuş ahāliden ḫālī büyük bir şehr olduğunu görüp şāh-rāh ile giderek serāy-ı sulṭāna vüṣūl derūnuna duḫūl ėdip odalarını gezer iken bedeni insān ve çehresi esbe şebīh bir ḫātūn bulup selām vėrip yanına girdikde merḳūm: "Ey insî! Sen bunda ne arıyo[r]sun? Sebīline git! Zīrā bu serāy ṣāḥib mütemerrid olan ʿifrītlerden Berḳu'l-Lāmiʿ nāmında bir ʿifrītiŋ serāyıdır. Eğer nefsiyle meşġūl olmamış olaydı seni ḳatl ü iʿdām ėderdi." dėdikde Seyf: "Ben onu arıyorum. Zīrā ben onuŋ elini ḳatʿ ẕetdim ve bütün bütün iʿdām ėtmesini isterim." dėdikde merḳūme, kemāl-i sürūr ile Seyf'i ḳucaḳlayıp ve "Ḥaḳ celle veʿalā ḥażretleri saŋa muʿīn olsun! Gel ben ol kāfiriŋ yatdığı yėri göstereyim. Ancaḳ sen kendi ḳılıcın ile onu ėdemezsin. Zīrā onuŋ ḳatliyçün maḫṣūṣ ṭılsımlı bir ḳılıcı vardır. Gel onu daḫi saŋa teslīm ėdeyim!" dėyip mürtefıʿ yėrde aşılmış bir ḳılıca götürüp ve Seyf'i arḳasına bindirip ḳılıcı yėrinden aldıḳdan ṣoŋra Berḳu'l-Lāmiʿ'iŋ uyuduğu odaya götürdü. Seyf daḫi "Bismillāh!" dėyerek yanına girip onu ḳılıc ile dürtdü ve "Allāhu ekber!" dėyü baġırmağla cin ifāḳat ve Seyf'i yanında gördükde "Ey veledü'z-zinā! Benim mekānıma ḳadar mı geldiŋ!" dėyip üzerine hücūm ṣadedinde olduḳda Seyf, ḳılıc-ı maʿhūd ile cini urup iʿdām eyledikde ve cinden āteş yanıp onu kül ėtdi. Baʿdahū Seyf, ḫātūn-ı meẕkūra varıp onuŋla oturdu ve "Sen bu kāfiriŋ eline nice düşdüŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi "Ey Seyf! Benim ismim Enīse'dir ve ehlim ehl-i

-139-

İslām'dır. Bu ḫabīṯ beni zor ile alıp yanına getirdi. Lākin, sen nereye gideyorsun?" dėdikde Seyf: "Ben Ḥażret-i Süleymān bin Dāvud ʿaleyhisselāmıŋ genclerine varıyorum." dėdikde merḳūme: "Ben daḫi seniŋle giderim!" dėyip ikisi maʿan şehrden çıḳıp yola revān oldular. Giderken iki yoluŋ başına gelip Enīse: "Ey Seyf! Bu yoldan gitmeyelim. Zīrā yolumuzda Ernīş nāmında bir ʿifrīt-i mütemerrid vardır ki beni tezevvüc ėtmek içün pederimden

[771] "ıḳāb: cezalandırma" "uḳāb: kartal, karakuş, tavşancıl".

istemiş ise de müʾmin olmamağla tezvīc ėdemedi. Şimdi beni gördükde şāyed saŋa bir żararı doḳunur.” dėdikde Seyf: “Ben bu yoldan ġayri başḳa yola varamam!” dėyip her ne ḳadar Enīse onu menʿ ėdeyim, dėdiyse de müfīd olmayıp ikisi maʿan ol yoldan müteʿāẕım[772] oldular ve bir mıḳdārdan ṣoŋra meẕkūr Ernīş’iŋ serāyına vüṣūl bulduḳlarında ibtidā, Seyf ḳapıdan gireyim, dėrken merḳūm Ernīş serāyın ortasında oturup ʿaẕīm cüṩsesinden bütün serāyı doldurduğunu gördü. Ernīş, Seyfü ẕü’l-Yezen’i gördüğü birle ayağa ḳıyām ve “İnsîler bunda ne arar!” dėye Seyf’e hücūm ėdeyim dėrken gözü Enīse’ye taṣādüf ėtmekle şiddet-i maḥabbetinden nāşī gök gürlemesi gibi żaḥḳ ėdip “Ey insî! Saŋa bu duḫter nereden geldi?” dėdikde Seyf: “Onu Berḳu’l-Lāmiʿ serāyından aldım.” dėmesiyle merḳūm: “Ya, Berḳu’l-Lāmiʿ nereye gitdi?” dėdi. Seyf: “Onu ḳatl ėtdim.” dėdikde Ernīş, dehşete düçār ve Seyf’i istiʿẓām ėdip ḳıṩṣasından süʾāl ile ol daḫi māddeyi vüḳūʿu üzere beyān ėtdikde Ernīş: “Ey insî! Sen bu duḫteri baŋa tezvīc ḳıl!” dėdi. Seyf: “Ben onu nice saŋa tezvīc ėdeyim? Ḥāl bu ki sen kāfir ü cāhil bir şaḫṩsıŋ. Eğer İslām’a girer iseŋ olabilir.” dėdikde Ernīş der-ḥāl “Lā ilāhe illa’llāh İbrāhīm Ḫalīlullāh!” dėyerek İslām ile müşerref oldu. Seyf daḫi: “Ben Enīse’yi saŋa tezvīc eyledim.” dėdikde merḳūm, kemāl-i sürūr ile Seyf ve Enīse’yi serāya idḫāl ve varıp ehl ü aḳāribini celb ėdip yėdi gün ve yėdi gėce āyīn-i cin üzere tertīb-i sūr ėtdikden ṣoŋra göğü giyürüp[773] yine yėdi gün gelini ile ḳaldı. Baʿdahū, Seyf’e “Efendim! Sen nereye gitmek istersin?” dėdi. Seyf: “Ben Ḥażret-i Süleymān’ıŋ genclerine gitmek isterim.” dėdikde Ernīş, onu arḳasına alıp cevv-i havaya pervāz ve ġāyet yüce varıp

-140-

şemsiŋ ḥarāreti Seyf’e teʾṩīr ėtdiğinde “Ey Ernīş! Bir mıḳdār aşaġa in! Zīrā[774] ben yandım!” dėdiyse de Ernīş daha ziyāde irtifāʿ ėder ve yorulup “Beni zemīne indir! İstirāḥat ėdeyim.” dėyü söylediyse de merḳūm ışġā ėtmeyip gider dururdu ve aṣlā Seyf’e cevāb vėrmezdi. Baʿdahū, kibrīt ile ḳoḳar bed-rāyiḥalı bir zemīne giderler ki insān nefesini alamazdı ve āfitābıŋ nūru doḳunduḳda ziyāde fenālanıp āteş gibi yandı. Seyf: “Ey Ernīş! Bu zemīne ne dėrler? Gel baŋa bir mıḳdār rāḥat vėr!” dėdiyse de keẕālik müfīd olmayıp cevāb vėrmeyerek gitdi. Seyf ise merḳūmdan meʾyūs olup dayanıp ṣabr ėtdi. Baʿdahū, misk gibi ḳoḳar havası laṭīf baġça ve çimen ile müzeyyen bir arża vüṣūl bulduḳda Seyf’i

---

[772] Kelime (متعازم) şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım hatası olduğu düşünülerek ve ve yazmadaki tahmini karşılığı “taşmīm ėtdikde” (137a/2) ifadesi göz önüne alınarak (متعاظم) şeklinde yazılmıştır.
[773] Kelime (كيروب) şeklinde yazılmıştır. Lex. *mb.*’da “giyürmek” için (كيورمك< كيدرمك) fiilleri yazılarak “gīdirmek: giydirmek” fiiline işaret edilmiştir. Yazmada da (كوكى كيردى) şeklinde yazılmıştır. (137b/4).
[774] Kelime, (ذيرا) şeklinde yazılmıştır.

zemīne ḳoyup “Efendim!” dėyü ḫıṭāb ėtdikde Seyf: “Behey ʿifrīt! Ben seniŋle laḳırdı ėderken cevāb vėrmezdiŋ ve helāk mertebesine īṣāl ėtdiŋ! Şimdi ‘efendim’ dėrsin!” dėyü taʿnīf ėtdikde Ernīş: “Ey efendim! Cin ṭāʾifesinde dürlü dürlü aḫlāḳ ile mütaḫallıḳ adamlar vardır ve biz öyle bir ṭāʾifeyiz ki her kim ‘Beni şarḳa götür!’ dėyü söylese biz ḫılāf ile muʿāmele ėdip onu ġarba götürürüz ve bizim ile laḳırdı ėderse cevāb vėrmezüz ve ‘Ḳaldır!’ dėse ḳoruz.” dėdikde Seyf: “İmdi iḳtiżā ėder ki sen beni ʿaks-i maḳsūda götürdüŋ.” dėdikde Ernīş: “Evet, ben seni felek-i sebʿa ve Kūh-ı Ḳāf’a getirdim. Seniŋ ṭarīḳiŋ żıddıdır.” dėdikde Seyf: “Lā ḥavle!” dėyip ḳaldı ve istirāḥat ėtdikden ṣoŋra “Ḳalḳ, gidelim!” dėyip arḳasına irkāb ve “Seni nereye götüreyim?” dėyü süʾāl ile Seyf: “Beni Kūh-ı Ḳāf’a götür!” dėdikde merḳūm: “İşte ṭabīʿatı öğrendiŋ!” dėyip pervāz eyledi ve geldiği yoldan dönüp yine serāyına ʿavdet ve bir gėce zevcesiyle yatıp ʿala’ṣ-ṣabāḥ Seyf’i alıp götüreceğinde zevcesi Enīse: “Ben daḫi siziŋle gideyim, Ḥażret-i[775] Süleymān’ıŋ genclerini[776] seyr ẹdeyim.” dėmekle onu daḫi alıp ve “Seyf efendim, seni nereye götüreyim?” dėyü süʾāl Seyf: “Beni felek-i sebʿa ve Kūh-ı Ḳāf’a götür!” dėdikde Ernīş, gülüp “İşte şimdi üṣūlümüzü bildiŋ!” dėyerek gitdiler ve iḳtiżā ėtdikce zemīne inip istirāḥat[777] ėderlerdi. Günlerde bir gün deryāya muẓıl baġçalı ve leṭāfetli bir daġa nüzūl

-141-

ve istirāḥat içün iḳāmet ėtdiklerinde Seyf ḫāṭırında “Ernīş zevcesiyledir. Zevceyn muʿāmelesi aralarında iḳtiżā ėder. Gel onlara bir vüsʿat vėreyim.” dėyerek ol dağıŋ ėteğine gidip bir mıḳdār gezdikden ṣoŋra dönüp geldikde Ernīş ve Enīse’niŋ ikisi de ḳatl olunduḳlarını görmekle dehşet ḫāletine varıp “ʿAcebā bunları kim ḳatl ẹtdi!” dėr dururken nā-gāh ʿĀḳışa gelip “Sen niçün mütaḥayyir olduŋ? Bunları ḳatl ẹden ancaḳ benim! Zīrā bunlar saŋa yol gösterdiler. Seyf: “Bu seniŋ kelāmıŋ benim maḳṣūduma vüsūlden māniʿdir! ʿAcebā seniŋ yemīniŋ nerede ḳaldı? Şimdi sen benim düşmenim olduğunu bildim!” dėyip ve bükāya āġāz ėdip “Artıḳ var git! Bir daha yanıma gelme!” dėyerek ʿĀḳışa: “Ey Seyf! Ben seniŋle laṭīfe ėtdim ve evvelā ben onları şol şey içün ḳatl ẹtdim ki seni onlardan taḫlīṣ ėtmek içündür. Zīrā bunlara ‘Ṭut!’ dėdiğiŋ ḥālde seni ḳoy ẏėrir ve ‘Çıḳ!’ dėdiğiŋ vaḳt aşaġa iner ve bu ḥāl onlarda merḳūz bir ṭabīʿatdır ve insān doġru keyfiyyetlere meʾlūfiyyeti olup ṭabīʿatan beni ‘Ṭut!’ dėdiğiŋ vaḳt seni evc-i havadan atar. İşte bu keyfiyyetlerden ḳorḳup onları ḳatl ẹtdim. Vallāhi saŋa maḥabbetim olmamış

[775] Kelime (حفت) şeklinde yazılmıştır.
[776] Y. “künūz-ı Süleymān ʿaleyhisselāmı” (138b/6).
[777] Kelime (استراجت) şeklinde yazılmıştır.

olaydı terk-i dār u diyār ėtmeyip zemīnden zemīne arḳaŋdan ḳoşup gitmezdim.” dėdikde Seyf, muṭlaḳā sözüne iltifāt ėtmeyip “Sen var ḥāl-i sebīliŋe git, yanıma gelme!” dėyip ve Ernīş’i zevcesiyle ġasl ü tekfīn ėdip defn eyledi ve ʿĀḳıṣa daḫi gitdikden ṣoŋra Seyf aġlayaraḳ yola revān oldu.

(Seyf Ḥażret-i Āṣaf’ıŋ türbesine varıp ḳılıcını aldığınıŋ keyfiyyeti beyānındadır)[778]

Seyfü ẕü’l-Yezen, nebāt-ı arż ve miyāh-ı maṭardan tenāvül ėderek üç māh ḳadar gitdikden ṣoŋra mürtefıʿu’l-binā ġāyet mükellef ü müntaẓım bir serāy bulup ḳapısından duḫūl ėtdiği birle ḳapı ḳapanıp çıḳacaḳ yėr bıraḳmadı. Seyf, ol ḫuṣūṣa iltifāt ėtmeyerek derūn-ı serāya girdikde mükellef ü müntaẓım olaraḳ dört oda buldu ki her biri bir rengden olup biri yeşil ve biri māvî ve bir ṣarı ve biri ḳırmızı idi ve cümle düşeme ve bisāṭ ve sāʾir evānīsi ol rengden olup her biriniŋ ortasında maṭbaḫdan[779] çıḳmış iyisi ṭaʿām süfresi ve ḫulviyyāt ve eşribe bulmağla Seyf be-her-süfreden bir mıḳdār ṭaʿām tenāvül ėdip serāyda

-142-

gezer iken ṭaşrada esb patırdısı peydā olduğunu işidip pençereye gidip baḳdıḳda dört tāze civān[780] ki her biri bir odanıŋ renginden eşvāb giymiş ve ḥusn ü cemālde mümtāz olmuş idiler. Ḳapıya geldiklerinde birbiriyle “İşte düşmenimiz geldi!” dėyip içeriye girdiler. Pes Seyf, onlarıŋ kelāmını işitdikde sürʿatle ḳoşup ḳırmızı odaya duḫūl ve onda bir ḫızānede gizlenip ḳaldı. Civānlar daḫi birbirine “Gel, düşmenimizi arayalım!” dėdiklerinde ḳırmızı eşvāb giymiş olan civān: “Ey birāderler düşmenimiz elimizden firār ėdemez. Gel, ibtidā ṭaʿām ėdelim. Baʿdahū onu arayalım.” dėyip her biri süfresine varıp baʿda’l-ekl “Buyuruŋ dīğer süfreye varıp buyuruŋ bir mıḳdār şarāb tenāvül ėdelim.” dėyerek ʿişret süfresine dayanıp nūş ėtmeye başladılar ve ol aḥmeru’l-eşvāb dīğerlerine pey-der-pey ḳadeḥleri doldurup isḳā ėderdi tā ki üçü birden sekrān olup uyuduḳlarında merḳūm ḳıyām ėdip Seyf’iŋ olduğu ḫazīneye gidip “Merḥabā, Ey Seyfü ẕü’l-Yezen! Sen ḫavf ėtmeksizin yanıma çıḳ ki saŋa ḳaṣdımızı ve seni nereden bildiğimi ifāde ėderim.” dėdikde Seyf, bī-ḫaşyet yanına çıḳıp oturduḳda merḳūm: “Ey Seyf! Maʿlūmuŋ olsun ki biz civān değiliz belki cümlemiz bākir duḫteriz ve biz Ḥakīm Şeybān’ıŋ duḫteriyiz. Benim ismim, Tekrūr’dur ve bu serāyıŋ ve gördüğüŋ vażʿ u keyfiyyetleri maḥṣūṣ seniŋ içün yapılmışdır ki seni girift ü ḳatl ėdelim. Zīrā Ḥażret-i Süleymān bin Dāvud ʿaleyhisselāmıŋ vezīri Āṣaf

[778] Y. “Seyfü ẕü’l-Yezen Ḥażret-i Āṣaf bin Berḫiyā’nıŋ türbesine varıp mūmā ileyhiŋ ḳılıcını nice aldığı ve Tekrūr’u keyfiyyet-i tezevvücü beyānındadır” (139b/4).
[779] Lex. *vulg.* “mutfaḳ”.
[780] Lex. *mb.* “cevān, civān, cüvān”.

bin Berḫiyā ḥażretleriniŋ yėdi maʿdenden maʿmūl ṭılsımlı bir ḳılıcı var idi ki onu ḳınından iḫrāc olunduḳda üzerine yazılan ṭılsımlara bināʾan ondan cin ṭāʾifesi dört mil buʿdundan taḳarrüb ėdemezler ve teṣādüf ėtdiği siḥr ü efsūnu ibṭāl ėder. Zīrā Ḥażret-i Āṣaf ism-i aʿẓamı bilirdi ve ḥāttā onuŋla ʿArş-ı Belḳīs'ı lemḥu'l-baṣrda getirdiği meşhūr-ı ʿālemdir. Pes, Ḥażret-i Āṣaf dār-ı ʿuḳbāya intiḳāl ėtdikde ḫalīfesi olan pederimiz Ḥakīm Şeybā[n] ʿulūm-ı esrārıyla işbu ḳılıcı ġarīb ü ʿābir-i sebīl Seyfü ẕü'l-Yezen nāmında bir adam gelip alacağını bilmekle ve erkek oġlu olmamağla Seyfü meẕkūra olan raġbetine bināʾan onu Ḥażret-i Āṣaf türbesinde şedīd ü ḳavī ṭılsımlar taḥtında bırağıp ol ṭılsımlarıŋ miftāḥını bize teslīm ve siziŋ

-143-

geleceğiŋiz yolu bulup ortasında bu serāyı inşā ve geldiğiŋ vaḳt girip üzeriŋe ḳapanmasıyçün ṭılsım daḫi īcād ve bizi bunda iḳāmet ėtdirip seni bulduğumuzda ḳatl ėtmemizi sipāriş eyledi ise de ḳısmet-i erzāḳ muḳteżāsıyla dünki gün ḫāb-gāhımda uyur iken düşde iki yeşil ḳuş gelip birbirine selām vėrdikden ṣoŋra biri dīğere: 'Yā Şeyḫ ʿAbdu's-Selām! Gördüŋ mü ṣol Ḥakīm Şeybān sābıḳ-ı ezelde vėrilmiş olan ḳısmet-i rızḳiyyeyi menʿ ėtmek içün ḳalḳışma ve Āṣaf'ıŋ ḳılıcı Seyfü ẕü'l-Yezen'e mevʿūd iken menʿine çabalamış!' dėdikde olbiri: 'Ey Şeyḫ Ciyād! Bu, bir ḥikmet-i ʿaẓīme taḥtındadır ṣöyle ki işbu Tekrūr nāmında olan duḫteri Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ zevcesi olmaḳ ezelde taḳdīr olunmuş olmağla onu bunda ḥāżır u āmāde ḳılmışdır. Şimdi iḳtiżā ėder ki Tekrūr, Seyf'i bulduḳda oŋa yol yapıp ve ḳılıcı oŋa teslīm ėtdirip ṭılsımlarıŋ miftāḥını göstersin ve onu tezevvüc ėtsin!' dėyip gitdiler. Ben daḫi uyandığımda size müntaẓıre ḳaldım. Bu gün seni serāyda bulduğumda birāderlerimi bāde-nūş ėdip ve ṣarāba benc[781] ḳoyup yatırdım. Şimdi saŋa yolunu gösterdim." dėdi. Bu düşde gördüğü mürġlar bālā-yı kitābımızda muḥarrer Şeyḫ ʿAbdu's-Selām ve Şeyḫ Ciyād ki Seyf Tārīḫu'n-Nīl kitābınıŋ celbiyçün gitdikde onlara mülāḳī ve ikisi vefāt ėtdikde onları defn ėtmişidi. Nitekim naḳl olunmuşdur. Pes, Seyfü ẕü'l-Yezen Tekrūr'uŋ kelāmını işitdikde Ḫudā'ya şükr ėdip secde ėtdi. Baʿdahū Tekrūr biri yeşil ve biri māʾî ve bir aṣfar ve bir aḥmer dört şīşe olaraḳ dolabdan çıḳarıp ve Seyf'i maʿıyyetiyle alıp serāydan çıḳa gitdiler. Ṣabāḥ olup güneş doġduḳda yine ḳarşılarından bir güneş daḫi doġduğunu Seyf gördükde Tekrūr'dan süʾāl, ol daḫi "Bu güneş değildir. Bu Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳubbesiniŋ pertevidir. Şemsiŋ nūruna muḳābil olduğundan böyle görünür." Ḳubbesine vüṣūl bulduḳda Tekrūr'uŋ taʿrīfiyle Seyf, arḳasını ḳapıya vėrip

[781] Kelime (بونج) şeklinde yazılmıştır. Yazma nüshada "bencli" (بنجلو) (141b/11) şeklindedir. Bağlam ve yazma referansıyla bu şekilde okunmuştur.

altmış bir ḳadem ölçdükden ṣoŋra zemīni iki arşın ḳazıp ṭaḳımıyla dört oḳ ve bir yay çıḳardıḳda oḳlar ile ḳapı üzerinde durmuş ve ḳanadlarını açmış bir ḳarġa ḳuşuŋ ṣūretini urmaḳ içün Tekrūr işāret ėtdi. Zīrā ḳubbeniŋ

-144-

miftāḥı ḥavṣalasında maḥfūẕlar idi ki oḳlarıŋ biriyle işābet olunduḳda olduğu yėrde dönüp ḥavṣalasından anaḫtarları[782] ilḳā ėder. Pes Seyfü ẕü'l-Yezen, oḳlarıŋ birini alıp yaya vażʿ ve taʿadü[d]-i[783] nişān ėderek atmış ise de ḳarġanıŋ ḳoltuğu altından geçip ḳubbeye düşdükde derūn-ı ḳubbeden ʿaẕīm ṣadālar ẕuhūr ve "Ey cāhil-i maġrūr! İşte seniŋ ʿömründen bir çāryek gitdi! Sen ḥāl-i sebīline git, kendiŋi telef ėtme!" dėyü vāfir muḫavvif kelām söylenmiş ise de Tekrūr, Seyf'e "Ḳorḳma, sen dīğer oḳu daḫi at!" dėdikde Seyf, ikinci oḳu atıp yine ḳarġayı işābet ėtmeyerek ḳubbeye düşdü. Tekrār evvelkiden ziyāde ḳubbeden ṣadālar ẕuhūr ve taḫvīf ü terhīb ile Seyf menʿ olunduysa da yine Tekrūr: "Üçüncü oḳu at, ḳorḳma!" dėmekle keẕālik Seyf onu daḫi atmış ve ḳarġanıŋ ḳoltuğu altından geçip ḳubbeye düşdükde ġāyet mehīb ṣadā nümāyān ve "Behey adam! Seniŋ ʿömrüŋden üç çāryek gitmişdir. Ḥāl-i sebīline git!" dėyü tehdīd olunduḳda Tekrūr: "Behey adam! Ṣāḳın sen ḥaḳīḳî Seyfü ẕü'l-Yezen değilsin! Gel ḥāl-i sebīline git!" dėdikde Seyf, bükāya āġāz ve duʿāya başlayıp dördüncü oḳu alıp ḳarġaya atdıḳda göksünü teṣādüf ve der-ḥāl ḳarġa durduğu yėrde yėdi kerre dönüp anaḫtarları atdı. Seyf daḫi miftāḥları alıp ḳubbeyi açdıḳda zemīni misk ve zaʿferān ile düşenmiş ve müraṣṣaʿ[784] ḳandiller ile zīnetlenmiş ki ol ḳandīller āteşsiz yanar idi ve ḳubbeniŋ bir ṭarafında altından maʿmūl serīr vażʿ olunmuş ki üzerinde Ḥażret-i Āṣaf yatıp ve ic dīvārında meẕkūr ḳılıc aṣılmış üzerinde biri yeşil ve biri māʾî ve biri ṣarı ve dīğeri aḥmer dört ejderhā gözleri āteş gibi yanar olduḳlarını gördü. Tekrūr Seyf'e "İşte işiŋ vaḳti geldi. Şimdi sen ḳılıca doġru git, saŋa ejderhālarıŋ biri her ne ḳadar taḫfīf ėderse sözüne iltifāt ėtmeyerek taḳaddüm ḳıl! Ejderhā seni urduḳda zemīne ölü gibi düşersin. Ben daḫi sürʿatle gelip seni uran ejderhānıŋ renginden olan yaġ şīşeleriniŋ birini üzeriŋe ḳırdığım birle ifāḳat ėdersin ve ol ejderhānıŋ ṭılsımı bozulup dīğerlere teferruġ ėdelim. Ancaḳ bunda bir şey vardır ki eğer bir sāʿat ḳadar ḳalıp ol yaġ üzeriŋe dökülmez ise fevt olup helāk

-145-

[782] Lex. *mb.* "anaḫtār".
[783] Kelimede bir /د/ harfinin unutulduğu düşünülmektedir.
[784] TDKÇS "murassa".

olursun. Keẕālik rengde ġalaṭ ėdip yeşil yaġ dökeyim dėrken başḳa reng döker isem telef olursun ve bu dört ejderhāyı yoldan ṣavdıḳda artıḳ ḳılıc saŋa ḳalır." dėdikde Seyf: "Bismillāh!" dėyip serīre ʿazīmet ėtdikde yeşil yılan söze gelip "Behey adam! Sen bu ḳaḥbeniŋ kelāmıyla maġrūr olma! Ben seni ḳatl ẹderim. Hīc böyle muḥterem yėre hücūm olunur mu?" dėyü bu maʿnādan çoḳ taḫvīf ėtmiş ise de Tekrūr: "Sen var, ileriye git!" dėdi. Seyf daḫi serīre varıp elini üzerine ḳoyduḳda yeşil yılan sefīh hücūm ve bir kerre ḳuyruġuyla urup zemīne ölü gibi düşdü. Tekrūr, sürʿatle ḳoşup yeşil şīşeyi üzerine ḳırıp yaġıyla sürdükde Seyf ifāḳat ėtdi ve yeşil yılan pervāz ėdip dama çıḳdı. Baʿdahū, Tekrūr: "İşte yollarıŋ birini kesdik! Var ikinci yola!" dėmekle Seyf, yine serīre taḳaddüm ėtdikde māʾî yılan taḫvīfe başlayıp ve "Benim zehrim olbir yılan zehri gibi değildir! Sen ḥāl-i sebīline git!" dėyü vāfir iḫāfe eyledi ise de Seyf ḳulaḳ aşmayıp doġru serīriŋ üzerine elini vażʿ ẹtdiği birle māʾî yılan maḥallinden ayrılıp Seyf'i urduḳda başından ayağına ḳadar zehr sirāyet ėtdiğini aŋlayıp zemīne bī-cān düşdükde Tekrūr, sürʿatle māʾî zücāceyi alırım, dėrken ṣarıyı alıp üzerine ḳıracağında ġalaṭ ėtdiğini görüp māʾî şīşeyi getirip üzerine ḳırdıḳda der-ḥāl Seyf bī-hūş gibi ifāḳat ėdip bir mıḳdār istirāḥat ėtdikde māʾî yılan yėrinden pervāz ėdip ḳubbeniŋ damına çıḳdı. Seyf daḫi be-tekrār serīre çıḳdığında ṣarı yılan onu taḫvīf ve serīre ṭaḳarrüb ėtdikde Seyf'i urup zemīne düşürdü. Tekrūr daḫi sürʿatle gelip ṣarı yaġı üzerine dökmekle Seyf ifāḳat ėtdi. Ṣarı yılan maḥallinden ayrılıp dama çıḳdı. Baʿdahū Tekrūr: "Ey Seyf! Artıḳ bir şey ḳaldı. Ancaḳ bir yolumuz vardır onu bitir!" dėdikde Seyf, serīre ʿazīmet ve aḥmer yılan onu baʿda't-taḫvīf urup zemīne düşürdükde Tekrūr ḫāṭırında: "Behey aḥmaḳ! Sen pederiniŋ ẕaḫīre-i[785] ʿuẓmāsını bilmediğiŋ adama nice vėrirsin ve yarın pederiŋe ne cevāb söylersin?" dėyip Seyf'i bırağıp ḳubbeniŋ ḳapısına varıp çıḳayım

-146-

dėrken be-tekrār Seyf ḫāṭırına gelip ve rüʾyā māddesini taḫayyül ėdip ḳoşaraḳ Seyf'e ʿavdet ėdeyim, dėrken ayaġı sürüşüp zemīne düşdü ve yaġ şīşesi daḫi elinden düşüp ḳırıldı. Taḳdīr ile yaġ zemīne daġıldıḳda birḳaç ḳaṭre Seyf'iŋ üzerine gelip kesb-i ifāḳat ėtdikde der-ḥāl yılan ayrılıp ḳubbeniŋ bālāsına çıḳdı. Tekrūr: "Ey Seyf! Artıḳ bī-pervā git, ḳılıcı aḫẕ ẹyle!" dėdikde Seyf, taḳaddüm ėdip ḳılıcı aldıḳda ḳubbede olan dört yılan ṣayḥa ėderek pervāz ėdip gitdiler. Baʿdahū Seyf, Tekrūr'u tezevvüc ve ḳubbede ol gėce onuŋla beytūtet ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ Tekrūr'u vedāʿ ėdip aġlayaraḳ bir aḳfer ü hemheme-aġbere revāne oldu ve

[785] Kelime (زخره) şeklinde yazılmıştır "zaḫret" okuyuşunun bağlama uymayışı ve yazmadan (144a/6) hareketle bu şekilde okunmuştur.

Tekrūr ol gėceden ḥāmile olup ḳubbeniŋ ḳapılarını bend ėdip gitdi.[786] Seyf ise berriyye ve ṣaḥrālarda ḳırḳ gün ḳadar gitdikden ṣoŋra iraḳdan mināre gibi bir şey görünüp yanına varmaḳ içün ʿazīmet ve üç gün yolda ḳalıp yanına vardıḳda yiğirmi ḳadem ṭūlunda bir insān bulmāġla iraḳdan durup naẓar ėderken ol adam Seyf'e "Sen insî misin yāḫūd cin misin?" dėyü süʾāl ile Seyf: "Sen baŋa mı süʾāl ėdersin yāḫūd ben senden mi süʾāle muḫtācım? Zīrā sen ins ṣūretinde değilsin." dėdikde ol Ādem: "Ḫayr insān ṣūretinde olmayan sensin!" dėyip Seyf, yanına taḳarrüb ėderken merḳūm ḳaçıp "Ben seni bilmedikçe mülāḳî olamam!" dėdikde Seyf: "Behey adam! Ben ins ve ḫıyār-ı insdenim ve dīn-i İslām ile müşerrefim." dėyip sözünü yemīn ile teʾkīd ėtdikde merḳūm, Seyf'i yanına alıp onuŋla oturdu ve "Sen ṣaḥrāda niçün oturuyorsun?" dėyü süʾāl ile merḳūm: "Ey Seyf! benim ismim Şemrūn'dur ve memleketimize ʿAmāliḳa memleketi dėrler. Cümle ahālisi benim boyumdadır ve bizde bir büyük cādū var idi ki onuŋ dört oġlu olup her birini bir ḥikmet ile taḫṣīṣ eyledi ki biriniŋ ismi Ebu'l-Hāʾişe ki onuŋ ʿaẓīm bir ḥayevānı olup dāʾimā oŋa süvār olur ve her kime darılırsa ol ḥayevān üzerine üfürüp yaḳar. İkinci oġlu her kime tükürür[787] ise iḥrāḳ ėder ve üçüncü oġlu darıldığı adama ṣaḳalından bir ḳıl yolup üzerine atdıḳda oḳ gibi olup der-ḥāl onu telef ėder ve dördüncü oġlu her kime ġażab ėderse ḥiddet ile baḳdıḳda der-ḥāl ol

-147-

adam düşüp helāk olur maʿa hāẕā cümlesi sāḥirdir. Pes, günlerde bir gün onlarıŋ baġçalarına girmiş bulunduğumda baŋa darılıp bunda beni ḥabs ėtdiler." dėdikde "Behey adam! Seniŋ ayağında ḳayd u bend yoḳdur. Nice maḥbūsum dėyorsun?" dėdi. Şemrūn: "Ey Seyf! Ben öyle maḥbuṣum ki eğer bundan ileriye geçer isem zemīne batarım ve ol dikilmiş ḳamışlardan ileriye gidemem." dėdiyse de Seyf onu taṣdīḳ ėtmemekle Şemrūn ḳalḳıp ol maʿlūm olan zemīni geçdikde hemān zemīn onu dizlerine ḳadar yutmağla dönüp geldikde Seyf, Āṣaf'ıŋ ḳılıcını küşād ve "Bismillāh!" dėyip ol zemīn üzerine yürüdüyse de aṣlā bir şey ėtmemekle Şemrūn Seyf'den taʿaccüb ėdip ḥayrān ḳaldı. Baʿdahū Seyf, Şemrūn'a "Gel beni ḥayevān ṣāḥibi olan adama götür! Zīrā ben üzerinde olduḳça siḥr kār ėtmez." dėdikde Şemrūn: "Ḫavf ėderim." dėdi. Seyf: "Sen beni iraḳda bıraḳ git!" dėdikde Şemrūn, Seyf'i omuzuna alıp Ebu'l-Hāyişe'niŋ ḳonağına ḳarīb maḥalle īṣāl ėdip bırağıp gitdikde Seyf, doġru merḳūmuŋ serāyına varıp ayaġını ḳapınıŋ eşiğine ḳoyduğu

[786] Yazma nüshada bu kısım için ayrıca başlık verilmiştir: "Seyfü ẕü'l-Yezen ʿAmāliḳa bilādına vardığını ve Ebu'l-Hayişe İle vüḳūʿ bulan aḥvāl-i ʿacībe ve mevādd-ı ġarībenin beyānındadır." (144b/12)
[787] Matbu nüshanda(توكيرور) şeklinde, yazma nüshada (توكورورسه) (145b/9)şeklinde yazılmıştır.

birle yuḳarıdan bir silsile inip Seyf'i alıp bālā-yı serāya çıḳardı. Seyf daḫi sārayı boş bulmağla içinde gezerek ḳaldı. Ol ḥāletde iken ṭaşrada bir gürültü ḳopduğunu işidip pençerelerden nigāh ėtdikde Ebu'l-Hāyişe ḥayevānına binip geldiğini görmekle der-ḥāl odalarıŋ birine girip pinhān oldu. Ebu'l-Hāyişe, ḳapıya geldikde ol zincīr yuḳarıdan inip onu çıḳardıḳdan ṣoŋra tekrār ḥayevānını daḫi alıp maḥall-i maḫṣūṣuna ḳoydu ve Ebu'l-Hāyişe, odasına girip ṭaʿāmını istedikde bir ḳapı açılıp içinden bir ḳoyun aġzında süfre ve bir keçisini arḳasında ve hākeẕā her bir ḥayevān ṭaʿām levāzımından bir şey ḳaldırmış vāfir ḥayevānāt çıḳıp Ebu'l-Hāyişe'niŋ ḥużūrunda süfre ḳurdular ve yėdikden ṣoŋra yine ḥayevānāt ḫıdmetiyle müdām, süfresi celb ve iktifā ėdene ḳadar nūş ve baʿdahū maʿbūdunu isteyip altından maʿmūl bir manġāl getirmeleriyle içine bir mıḳdār ṭoz atıp elvān u eşkāl ile dumanlar çıḳdıḳda der-ḥāl āteşe sücūd ve baʿdahū düşeğine girip yatdıḳda Seyf olduğu maḥalden çıḳıp ve yanına gelip ḳılıc ile başını gövdesinden cüdā eyledi ve baʿdahū serāydan ṭaşra çıḳdıḳda bütün

-148-

serāy yıḳılıp ḫarāb oldu. Zīrā onuŋ ḫademeleri bütün cin ṭāʾifesinden idi. Ḥattā ol ḥayevānāt cinleri idi. Pes Şemrūn, Seyf'iŋ serāydan çıḳdığını gördükde ḫavfa ẕāhib olup "Ey ḳışa ẕāt! Allāhu teʿālā seniŋ elleriŋi ṣaġ eylesin! Gel, seni ikinci melʿūnuŋ yanına götüreyim!" dėyip omuzuna alıp Yazıḳ-nām sāḥiriŋ serāyına vardıḳlarında merḳūm ḳonağından çıḳdığını bulup Şemrūn'u gördükde "Ey Şemrūn! Siz nereden geliyorsuŋuz?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "Birāderiŋ yanından geldik!" dėdi. Sāḥir: "Onu nice bıraḳdıŋız?" dėdikde Şemrūn: "Cehenneme gitmiş bıraḳdıḳ ve bu arslan ḳatl ėtdi." dėmesiyle merḳūm, tehevvür ėdip Seyf'e hücūm ve muḥārebesine şürūʿ ėdip Seyf, her ne ḳadar oŋa nisbetan ḳaṣīru'l-ḳāme ise de şecāʿatli ve şiddetli olmağla dayanıp merḳūma ġālib olacağında cādū siḥre dönüp birḳaç defʿa tükürmüş ise de müfīd olmamağla yine ḳılıca ṣaldırıp Seyf'e hücūm ėtdikde Seyf, onu ḳılıc ile ḳarnından urup maḳtūlan zemīne düşürdü ve serāyı daḫi onuŋ helākiyle yıḳılıp ḫarāb oldu. Şemrūn: "Aḫsente, yā ḳaṣīr!" dėyip omuzuna aldı ve Māriḳ-nām cādūya götürüp ol daḫi serāyı ḳapısından çıḳdığını bulmalarıyla Şemrūn'a "Sen birāderlerimi nice bıraḳdıŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "İşte bu ḳaṣīru'l-ḳāme şīr onları biʾse'l-maṣīre[788] yolladı." dėdikde merḳūm, Seyf'e hücūm ve ālāt-ı ḥarb ile cenge şürūʿ ėtdiyse de nefsini maġlūb olduğunu görüp hemān ḳıllarından birḳaç dāne alıp Seyf'e atdı. Çūnki Seyf, Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳılıcı yanında olmağla siḥr oŋa teʾsīr ėtmeyip selāmet

[788] (بئس المصير): Cehennem (Lex. (مصير) maṣīr *mb.*).

bulduḳda merḳūm, Seyf'e ve hücūm, tekrār ālāt-ı cāriḥa ile muḳātele etmeye başladıḳda Seyf onu daḫi urupʿavn-i Ḥak ile ḳatl ẹtdikden ṣoŋra Bāriḳ-nām dördüncü birādere gitdi. Merḳūm, Şemrūn'u gördükde "Ey Şemrūn! Sen bu ḳaṣīr adamı niçün getirdiŋ?" dėdi. Şemrūn: "İşte seni, birāderlerini ḳatl ẹtdiği gibi ḳatl ẹtmek içün getirdim!" dėdikde merḳūm ḫāṭırında: "Be-her-ḥāl bu adamda bir ḥikmet vardır ki birāderlerime ġālib oldu." dėyip ve Seyf'e "Sen sāḥir misin?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "Ḫayr ben sāḥir deġilim. Ancaḳ benim ile olan ḳılıc küşād olunduğu ḥālde siḥr baŋa işābet ėdemez." dėdikde merḳūm: "Seniŋ dīniŋ

nedir?" dėdi Seyf: "Dīn-i İbrāhīm-i Ḫalīl'denim." dėdikde merḳūm der-ḥāl şehādet-i ḥaḳ muḳır olup "Ey Seyf! Allāh içün sende olan ḳılıcı baŋa göster!" dėdi. Çūnki merḳūm gūyā İslām ile müşerref oldu. Seyf, oŋa inanıp ḳılıcı ḳınından küşād ve ḳabżasından ṭutup ucunu merḳūma irāʾe ėtdikde merḳūm, eliyle ṭutup Seyf'iŋ elinden almasını ʿazm u cehd-i cehīd ile muḥāvele ėtmeye başladı. Pes, Seyf ol ḥāli gördükde neye oġradığını bilip cabalamağa başladı. Onlar ol ḥāletde iken ʿĀḳıṣa ḫıfyetan yėtişip merḳūmu boġazından ṭutup ṣıḳmağla ḳılıcı elinden ḳoy ẏėrdi. Pes Seyf, der-ḥāl merḳūmu urup ḳatl ẹyledi. Şemrūn, ġāyet memnūn u mesrūr olup Seyf'i omuzuna ḳaldırıp pādişāhlarınıŋ ḥużūruna götürdükde pādişāhları Şemrūn'a "Sen ol cādūlardan nice ḫalāṣ olduŋ?" dėyü süʾāl ve ol daḫi Seyf'iŋ himmetiyle merḳūm cādūlar ḳatl ọlunduğunu ifāde ve keyfiyyet-i ḥali melikeʿarż ėtdikde melik-i meẓkūr, Seyf'e ġāyet ikrām u iʿzāz ėdip maḫṣūṣ oŋa bir żıyāfet tertīb ve birḳaç günden ṣoŋra Şemrūn'a "Ey Şemrūn! Ben duḫterimi işbu ḳıṣa adama tezvīc ėtmek isterim. Sen oŋa bu maḫṣūṣu ifāde ḳıl!" dėdi. Ol daḫi, Seyf'i tenhāca alıp melikiŋ merāmını īrād ėtdikde Seyf: "Ey Şemrūn! Bu duḫteri nice alırım? Siziŋ ḫātūnlarıŋız beni omuzuna alıp da ḳoşar. Ben onuŋ ayaḳlarını nice ḳaldırabilirim?" dėdiyse de Şemrūn: "Ey ḳaṣīr! Melike bu kelām söylenmez. Sen yoḳ deme!" dėyip ilzām ėtdikden ṣoŋra melike götürüp "İşte Seyf zevācı ḳabūl ėtdi." Pes melik daḫi ḳāżī ve şühūdu iḥżār veʿaḳd-i nikāḥ ėdip gūygūya ḳoydular. Seyf,ʿarūseye nigāh ėtdikde ḳaddi ġāyet uzun olduğunu görüp ve ḳurbiyyet mümkin olmadığını fehm ẹdip namāza durdu ve ṣabāḥa ḳadar namāzda ḳalıp güneş doġduḳda ḳarārı firāra tebdīl ile şehrden çıḳıp yola revāne oldu. Ḳuşluḳ vaḳti ḳarīb olduḳda arḳasında iki kişi ki biri bir aġac ḳoparıp omuzuna ḳaldırараḳ geldiklerini görüp şitāb ėderek bir maġāreye girip ṣaḳlandı. Pes merḳūmān, maġāre ḳapısına gelip "Ey Seyf! Biz ḳāżī muḥżırıyız. Zevceŋ seni şerīʿate daʿvet ėdiyor. Sen onu niçün terk ẹdip firār ėtdiŋ?" dėyip Seyf'i daʿvet ėtmişler ise de Seyf,

-150-

bir cevāb vėrmemekle ve onlar daḫi ol maġāreye girmeye muḳtedir olmamağla biri elini soḳup Seyf'i çıḳarayım, dėdikde Seyf ḳılıc ile ḳaṭʿ ėtdiğinden merḳūm: "Şerʿ-i Allāh!" dėyerek elini aḫẕ ve dīğerini maġāre ḳapısında bekçi bırağıp "Aman!" dėyerek şehre gitdi ve melike varıp teşekkī ėtdiğinden melik ḫalḳ dāʾiresiyle ḳalḳıp Seyf'e gitdiler. Maġāreye varıp Seyf'i ṭaşraya daʿvet ėtmişler ise de Seyf, icābet ėtmemekle muḥāṣarasına şürūʿ ve "Aç ḳaldıḳda çıḳmağa mecbūr olur." dėyip ḳaldılar. Seyf ise üc dört gün aç ḳaldıḳda dermānı ḳalmayıp duʿāya āġāz ve inkisār ḫāletiyle Ḥaḳḳ'a teveccüh ėtdikde maġārenin dīvārı küşād ve ʿĀḳıṣa yanına gelip bir mıḳdār zād getirip "Ey Seyf! Bu miḥnet ü belālar yėtişir. Memleketiŋe dönüp gitmez misin?" dėyü ṣorduḳda Seyf: "Ey ʿĀḳıṣa! Ben dönüp gidemem. Eğer istersen getirdiğiŋ ẕaḫīreyi al git de ḳo ben helāk olayım!" dėdikde ʿĀḳıṣa: "İşte ben seni bundan taḫlīṣ ėdemem meğer rücūʿ niyyeti ėder iseŋ!" dėyip gitdi. Ḥāṣılı bu vech ile Seyf ḳalḳıp ve ḫāric olan ʿAmāliḳa her-bār Seyf'i yoḳlayıp ṣaġ olduğunu bulmalarıyla cānları ṣıḳılıp maġārenin ḳapısına odun ḳoyup āteş vėrdiler ve āteş ʿalevlenip lehb ü duḫānı maġāreye girdikde Seyf'iŋ nefesi ṭutulup helāke müşerref olduḳda ʿĀḳıṣa yanına gelip "Ey Seyf! Ne dėrsin, memleketiŋe rücūʿ ėder misin?" dėdi. Seyf: "Ḫayr rücūʿ ėdemem! dėdikde ʿĀḳıṣa: "Ben seni bundan taḫlīṣ ėdemem! Seni bu āteşde bırağıp giderim. Sen ḫāliŋi düşün ve ʿinādıŋdan vāz ġec!" dėdikde Seyf: "Sen benim düşmenim olduğuŋu bildim ve şimdi ben bundan çıḳıp memleketime gitmem! Hemān beni bunda bıraḳ varayım helāk olayım!" dėyip ḳaṭʿ-ı kelām ėtdikde ʿĀḳıṣa: "Ey Seyf! Sen beni ʿācize bıraḳdıŋ ve ancaḳ ihānetimi istersin lā ḥavle!" dėyip Seyf'i maġāreden ṭaşra iḫrāc ve onu vedāʿ ėdip ḫāl-i sebīline gitdi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Saṭīḥ-nām kimse ile ictimāʿ ėtdiğiniŋ beyānındadır)[789]

ʿĀḳıṣa, Seyfü ẕü'l-Yezen'i terk ėdip ḫāl-i sebīline gitdikde Seyf, küll-i ʿazīmetini ḳaṣd ėderek yola revān oldu. Birḳaç günlük mesāfe gitdikde öŋünde bir daġ görünüp vara vara yėdinci gün[790] daġıŋ eteğine vüṣūl ile daġıŋ içine gider

-151-

bir şāh-rāh bulup "ʿAcebā bu yol nereye gider? Ġālibā daġda bir ʿimāret vardır." dėyerek ol yol ile gitmeye başladı. Her ne ḳadar ṭarīḳ-i meẕkūr ile giderse ol yola ṭoplanıp üçüncü gün bir adamıŋ ayaḳları ṣıġar mıḳdārında olup derūn-ı daġa girmeye başladı. Öylece daḫi

[789] Y. "Seyfü ẕü'l-Yezen Saṭīnām kimseye vardığını ve bilād-ı Saḥare'ye gitdiğini beyānındadır" (152a/6).
[790] Y. "altmış gün ḳadar gitdikde öŋünden bir daġ görünüp yedi günde eteğine vardıḳda" (152a/8).

bir gün ḳadar gidip intihāsında münḳaṭıʿ dīvār gibi kesilmiş bir yėr buldu ki ondan ileri gidilmez. Seyf, ġam-nāk olup "Bu ḳadar emek çekdikden ṣoŋra nice döneyim?" dėyü teʾessüf ėder durur iken öŋünde bir maġāreniŋ ḳapısı nümāyān oldu. Maġāreye varıp derūnuna girdikde yıġın gibi et pārçası ṣūretinde bir insān bulup aġzı ile gözü ve burnu göksünde el ve ayaġı yoḳ bir Saṭīḥ görüp hemān Seyf'i gördükde "Merḥabā yā Seyfe ẕe'l-Yezen! Buyuruŋ!" dėdi. Seyf, selām vėrip yanına duḫūl ve "Sen kimsiŋ ve beni nice bildiŋ?" dėyü süʾāl ile Saṭīḥ: "Gel benim yanıma otur ki ḥāl-i keyfiyyetimi bilesin." dėdi. Seyf, yanına varıp oturduḳda Saṭīḥ Seyf'e dėdi ki: "Yā Seyf! Sen buralara geleceğini altmış senden beri bilirim ve bundan Arżu's-Saḥare'ye Ḥażret-i Süleymān bin Dāvud'uŋ ḳayıġıyla geçmeye yol göstermeye daḫi meʾmūrum ve benim aṣl-ı nesebim bir pādişāhıŋ oġluyum. Vālidem beni bu heyʾet üzere velādet ėtdikde pederime ḫaber vėrip gelip beni gördükde ḫalḳdan ḥıcāb ėdip beni ḳatl ẹ̇tmeye taṣmīm ėtmiş ise de gėce ʿālem-i rüʾyāda ṭaraf-ı Ḥaḳ'dan böyle ḫıṭāb oldu ki: 'Ben seniŋ oġluŋu ʿabeṯ yėre ḫalḳ ẹ̇tmedim. Onu bir ḥikmet içün ḫalḳ ẹ̇tdim. Niçün öldüreyim dėrsin?' dėyü tenbīh olunduğundan ʿala's-saḥar erbāb-ı dīvānını cemʿ ve bu māddeyi naḳl ẹ̇dip bunlar ile baʿda'l-mübāḥaṯe 'Bu mevlūd sizde ḳalmasınıŋ münāsebeti yoḳdur. Lākin, bir ḳayığa bindir ve baʿżı ḫālī zemīnlerde terk ẹ̇tdir. Onu ḫalḳ ẹ̇den ḥāl ü tedbīrini görür.' dėyü cevāb vėrdiklerinde pederim, beni bir tekneye ḳoyup birḳaç kişi ile irsāl ve onlar daḫi beni bu maġāreye getirip terk ẹ̇dip gitdiler." dėdi. Seyfü ẕü'l-Yezen ḫāṭırına geldi ki: "Bu adam bunda şu ḳadar müddetden beri ne yėr ve ne içer ve ṭaʿāmı nice tenāvül ėder?" dėyü mülāḥaẓa ėder iken Saṭīḥ: "Yā Seyf! Benim rızḳım ʿaḳla ḫuṭūr ėtmeyen yėrden gelir. Ḥikmet-i Ḫudā ile bir keyfiyyetim vardır. Çūnki sen bu gėce bizde mihmānsın gözüŋ ile Celīl-i Müteʿālī'niŋ ʿaẓīm ḳudretini müşāhede ėdip ben daḫi bu gėce ʿālem-i aġyārı

-152-

terk ve dār-ı ʿuḳbāya intiḳāl ėdeceğimden beni Şeyḫ ʿAbdu's-Selām ve Şeyḫ Ciyād'a[791] ėtdiğiŋ gibi ġasl ü tekfīn ve deryā kenārına götür bıraḳ. Beni ḫalḳ ẹ̇den tedbīrimi görür. Baʿdahū, sen dağıŋ üzerine çıḳ! Mermerden dikilmiş bir ṭaş vardır. Cihet-i şarḳiyyesinden arḳaŋı dayadıp cihet-i şarḳa altmış bir ḳadem mıḳdārı ölçdükden ṣoŋra iki ẕirāʿ ḳadar ḳazdığında biri altın biri gümüş biri nüḥās münaḳḳaş taḫtalar bulursuŋ. Üçünü al, baʿdahū deryā kenārına var! Nüḥās olan taḫtayı deryāya atdığıŋ[d]a[792] Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselāmıŋ nüḥāsından maʿmūl ṭılsımlı ḳayıġı gelir. Oŋa binip derūnunda olan şaḫṣ-ı

[791] Kelime (جبار) şeklinde yazılmıştır bağlam ve yazmdan hareketle (153a/6) bu şekilde okunmuştur.
[792] Kelime (اتديغكزه) şeklinde yazılmıştır. Y. "atdığında" (153a/12).

nüḥāsa ‘Beni Arżu’s-Saḥare’ye götür!’ dė! Meẕkūr ḳayıḳ, emriŋ mūcebince deryāya açıldıḳda gümüş levḥayı deŋize ilḳā eyle! On aylıḳ seferi işbu ḳayıḳ on günde varıp ḳaraya vüṣūl bulduḳda zemīne in ve altın levḥayı yėre göm, ṣavb-ı maḳṣūduŋa teveccüh eyle!” dėyü vaṣıyyet ve onuŋla oturup ġurūb-ı şems ḳarīb olduḳda maġāreniŋ yanında bir nār aġacı var idi. Hemān iki çiçek açıp ve ol çiçekler büyüklenerek bir sāʿat ẓarfında yėtişmiş nārlar ḥaddini bulup kemāle ėrdikde Saṭīḥ Seyf’e dėdi ki: “Ḳalḳ seniŋ rızḳıŋ ki bir nārıŋ dānesidir. Var ḳopar ekl ̣eyle ve benimkine doḳunma! Zīrā ben buraya geleliden beri bu aġacda iki nār doġmamışdır.” Seyf, ḳalḳıp bir nār ḳoparıp ekl ̣eyledi ve “Saṭīḥ’iŋ nārı ol ẕāta nice tavṣīl olunacaḳdır.” dėyü seyr ü temāşāsına müntaẓır ḳaldı. Bir laḥẓadan ṣoŋra ol nār açılıp iki bölük olup baʿdahū zemīne düşüp her bir dānesi maḥallinden ayrılıp rūy-ı zemīnde birer birer daġıldıḳda daġdan külliyyetli ḳarıncalar gelip her biri birer nār dānesini alıp Saṭīḥ’iŋ aġzına götürüp ḳoydu. Saṭīḥ, ol vech ̣ile nārı bitirdikde ḳarıncalar gidip bir ḳarġa ḳuşu gelip maġārede ḥavż miṣilli içinde ṣu birikmiş bir maḥal olup ondan aġzıyla ṣu alaraḳ Saṭīḥ’iŋ aġzına götürdü. Ṣudan kifāyeti ḳadar içdikde ḳarġa gidip Saṭīḥ, Ḫudā’ya ḥamd ü şükr ̣edip Seyf’e “Gördüŋ mü erzāḳ-ı ʿibād ḫuṣūṣunda olan elṭāf-ı rabbaniyye nice daḳīḳ ü laṭīf maʿnādır?” dėdi. Seyf, taʿaccüb ėdip ḳonuşaraḳ oturdular. Çūnki Saṭīḥ-i meẕkūr evliyāullāhdan olup vaḳt-i vefātını bildiğinden fecr vaḳtinde şehādet-i ḥaḳ

-153-

ėdip irtiḥāl-i dār-ı beḳā ėtdi. Seyf, Saṭīḥ’iŋ kefen ve ḥanūṭunu maġāreniŋ bir ṭarafında bulup onlar ile Saṭīh’i ġasl ü tekfīn birle deryā kenārına götürüp “Eṣ-ṣalātü ʿala’l-cenāzeti!” dėyü nidā ėtdikde çölden ve ṣaḥrādan eṣʿaṣ aġber adamlar gelip namāzını ḳıldıḳdan ṣoŋra bir yeşil ḳuş gelip Saṭīḥ’i alıp ufḳ-ı havaya pervāz eyledi.

(Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ Arżu’s-Saḥare’ye sefer ėtdiği beyānındadır.)

Seyfü ẕü’l-Yezen, Saṭīḥ’iŋ vaṣıyyeti üzere dikili ṭaşa varıp naḥiye-i şarḳiyyesinden altmış bir ḳademi ölçdükden ṣoŋra zemīni ḳazıp ẕikr ̣olunan üç levḥayı aḫẕ ve deryā kenārına varıp baḳar levḥasını deŋize atdığı birle ṭaraf-ı deryādan yildız[793] gibi lemaʿān ėderek gūyā altından yapılmış bir ḳayıḳ, ortasında bir şaḫṣ oturup Seyf’iŋ yanına geldi. Seyf: “Bismillāh!” dėyip ḳayıġa rükūb ile ve gümüş levḥasını deryāya atıp “Beni Arżu’s-Saḥare’ye götür!” dėyü ol şaḫṣa söyledikde ḳayıḳ deryāya açılıp yėl esdiği gibi[794] gitmeye

[793] TDKÇS “yıldız”.
[794] Matbu nüshada “istediği yėl gibi” şeklinde; yazma nüshada “yėl esdiği gibi”(154a/10) şeklindedir. Bağlam gereği yazmadaki okuyuş tercih edilmiştir.

başladı. Havanıŋ şiddeti Seyf'iŋ ḳulağına gök gürlemesi gibi ses vėrip Seyf, elleriyle ḳayıġıŋ yanına yapışıp mütemekkinan ḳayıḳda durup gider idi. Evḳāt-ı ṭaʿāmda ol ḳayıḳçı olan ṣaḫṣ Seyf'e bir ekmek ve bir ḳadeḥ ṣu vėrip on gün bu keyfiyyet üzere gitdikden ṣoŋra ḳaraya vüṣūl bulup durdu. Seyfü ẕü'l-Yezen, ḳayıḳdan inip altın levḥasını defn murād ėtdikde ḫāṭırına böyle geldi ki: "Sen bu levḥayı niçün defn ėdersin? Gel yanında bıraḳ ber-ā-ber istiṣḥāb eyle!" dėyip levḥayı alıp yürümeye başladıḳda bütün eṭrāfında arslanlar dolup üzerine hücūm ėtmeye ḳaṣd ėtdiler. Seyf, yine deŋiz kenārına ḳaçıp levḥayı defn ėtdikde bir ṭarafında arslan ṣūreti resm olunduğunu gördü. Levḥayı zemīne gömüp yola revāne olduḳda ol gördüğü arslanları görmeyip levḥadan neşʿet ėtdiğini fehm eyledi. On günlük yol gitdikden ṣoŋra, bir şehriŋ baġçalarına girip aralarında giderken ẓulme oġramış maḥzūne bir ḫātūnuŋ sesini işitdi. Kimdir, dėyü endīşe ėderek ṣadāyı ḳaṣd ėdip yanına vardıḳda rengi ṣarı bir ḫātūn aġlar durur buldu. Selām vėrip "Sen niçün aġlarsın?" dėyü süʾāl

-154-

ėtdikde ḫātūn: "Biz Nübüvvü'l-Aṣfar nāmında bir fırḳayız ve bu şehrde sākin oluruz ve bizim ile hem-civār-ı Saḥare zemīni olup bizden onlarıŋ ṭaʿāmından tenāvül ėden kimseye siḥrleri teʾs̱īr ve yanlarına alıp istedikleri gibi istiḫdām ėderler ve mücāveretimiz ḥasebiyle her ne ḳadar meyveleri eklinden taḥaffuẓ ėder isek de ḫīle ile bize yėdirip tesalluṭ ėderler. Zīrā meyveleri ekl ėtmeyen adama siḥrleri teʾs̱īr ėdemez ve benim Ḳıyās isminde bir oġlum olup onlarıŋ Mercāne-nām melikeleri ʿindinde müstaḫdem ve merḳūmeye ʿāṣıḳ u āṣüfte olup her ne ḳadar ʿışḳını ketm ėtdiyse de derdine dermān bulmadığından ʿışḳıŋ muḳteżāsınca rāz-ı derūnunu ifṣā ėtdiğinde melike-i merḳūme darılıp 'Sen kimsin ki böyle kelāma tecāsür ėdersin!' dėyip siḥr ile kelb ṣūretine naḳl ve yanında esīr eyledi. Her ne ḳadar recā ėtdik ise de merḥamet ėtmeyip aṣlā ışġā ėtmedi." dėdi. Seyfü ẕü'l-Yezen, ol ḫātūna merḥamet ėdip "Ẕikr ėtdiğiŋ cādūlarıŋ zemīni nerededir? Göster ki seniŋ evlādıŋa bir çāre bulayım." dėdikde ḫātūn, Seyf'e yol gösterip ve meyvelerinden tenāvül ėtmemesi içün tenbīh-i ekīd eyledi. Seyf, doġru saḥareleriŋ zemīnine varıp girdikde onlardan her kim Seyf'e ḳavuşursa meyvelerinden bir dāne vėrip gūyā ikrām ėder gibi "Oġlum bunu benden al, tenāvül eyle!" demeye başlardı. Her ne ḳadar ellerinden almayıp imtināʿ ėtdiyse de onlar keff ėtmeyip Seyf'i taʿcīz ėtdiklerinde Seyf, ḳılıcını çekip ardlarından düşerek birḳaçını yaralı ve bir ikisini ḳatl ėdip bāḳīsi melikeye gidip vāḳıʿ-ı ḥāli söylediklerinde ʿala'l-ʿacele çıḳıp Seyf'iŋ yanına varıp "Sen ne istersiŋ! Niçün ʿāleme ḳılıcıŋ ile ṣaldırırsıŋ?" dėdi. Seyf, bunlardan şekvā ėdip "Ben kendi ḫālime giderken gel bunu yė,

bunu ekl ̇eyle, dėyü beni taʿcīz ėtdiler. Ben onlardan ṭaʿām istemedim ki baŋa ikrām ėdeler!" dėdikde melike: "Ḫayr sen onlarıŋ ṭaʿāmlarından tenāvül ėtme. Gel ben saŋa ḫāṣ ṭaʿām vėreyim." dėyip serāyına götürdü. Seyf, serāya girdikde odanıŋ ḳapısında bir köpek rabṭ olunmuş görüp ḫāṭırında: "Bu mesḥūr olan köpekdir." dėyü ḫuṭūr ėtdi. Hemān Seyf, bir sāʿat ḳadar oturmadan melike, bir ḫāṣ ṭaʿām süfresi getirip öŋüne ḳoydu. Seyf, elini ṭaʿāma

-155-

uzatdığı birle ḳapıda olan köpek bağırmağa başladı. Seyf elini ṭaʿāmdan çekip endīşeye düşdükde sulṭāne köpeği urup "Efendim sen bu kelbiŋ ürümesinden ḳorḳma! Bu dāʾimā bize gelen müsāfirlerimizi teşvīş ėder. Buyuruŋ ṭaʿām ėdiŋ!" dėdi. Seyf, yine ekl ̇edeyim, dėyü ʿazīmet ėtdiğinde köpek yine bağırmağa başlayıp Seyf'e hücūm ėtdikde Seyf, bütün bütün süfreden ḳalḳıp "Ben ṭaʿām istemem!" dėdi. Melike, ḳalḳıp köpeği iyice urup başḳa yėre naḳl ̇ėtdiyse de Seyf, ṭaʿāmdan imtināʿ ėtdiğinden melike ḥīleye dönüp başḳa odaya girip manġala bir mıḳdār buḫūr ḳaṭıp ʿazīmete başladıḳda odanıŋ dīvārı yarılıp verā-i Ḳāfdan Bāriḳ isminde bir ecinnî gelip "Buyuruŋ, efendim!" dėdi. Melike: "Şol adama nice ėdelim ki ṭaʿāmımızı yėdirelim?" dėdikde cinnî: "Bu adamıŋ, Tekrūr isminde bir maḥbūbe zevcesi olup ġāyet ʿāşıḳ olduğundan ben ol zevceniŋ ṣūretine girip bir şeyʾ götüreyim. Be-her-ḥāl elimden alıp ekl ̇eder." dėdi ve Tekrūr ṣūretine girip eline bir elma dānesi alıp Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ yanına vardı. Seyf, oturur iken gördü ki Tekrūr yanına çıḳageldi. Hemān oŋa atılıp "Sen nereden geldiŋ ve nice beni bulduŋ?" dėdikde Tekrūr: "Ben seniŋ maḥabbetiŋden ṣabr ̇edemedim. Ardıŋdan düşüp geldim ve bunda olduğuŋuzu işitdim. Bunlarıŋ ṭaʿāmlarından ekl ̇edersin, dėyü ḫavf ̇edip ʿala'l-ʿacele geldim. Al şol elmayı ekl ̇eyle ki saŋa onlarıŋ siḥri teʾs̱īr ėtmesin." dėdi. Seyf, Tekrūr'uŋ elinden elmayı alıp aġzına götürdüğünde havadan ʿaẓīm bir ṣadā ẓuhūr ėdip "Ṣaḳın ekl ̇etme!" dėyip ve gökden bir ṣaḫṣ yıldırım gibi ol Tekrūr ṣūretinde olan ecinnîniŋ üzerine inip ḳatl ̇ėtdi. Seyf, bu keyfiyyet nedir, dėyü mütaḥayyir durur iken gördü ki ol ṣaḫṣ ʿĀḳıṣa imiş. Seyf: "Yā ʿĀḳıṣa! Bu gelen Tekrūr değil mi?" ʿĀḳıṣa: "Ḫayr değildir. Bunlar ṭaʿāmları yėdirmek içün bu ḥīleyi irtikāb ėtdiler." dėdi. Seyf, ʿĀḳıṣa ile melikeniŋ olduğu yėre hücūm ėtdiler. Melike: "Siz bizden ne istersiŋiz?" dėdikde Seyf: "Şol mesḥūr olan köpeği ṣūretine redd ̇eyle! Yoḫsa seni ḳatl ̇ederim!" dėdi. Hemān-dem bir avuc ṭopraḳ alıp üzerine ʿazīmet ėderek kelbiŋ üstüne ṣaçdıḳda köpek heyʾetinden

-156-

ṣūret-i beşeriyyeye taḥavvül ėdip Seyf'iŋ yanına geldi. "Benim efendim! Siz baŋa yardım ėdiŋ! Şol fırḳa-i ẓālimeniŋ vücūdlarını ḳaldırırız!" dėdikde hemān Seyf ol şaḫṣ ki ismi Ḳıyās'dır, kendi ḳabīlesine irsāl ve "Cümlesi saḥareye hücūm ėtsinler! Ben onlara müsāʿade ėderim!" dėyü ḫaber gönderip onlar daḫi bu ḫaber-i meserret-eṣeri işitdiklerinde silāḥlanıp hücūm ėtdiler. Seyf ve ʿĀḳıṣa yardım ėdip bir iki sāʿat geçmeden cümlesini ḳılıcdan geçirdiler. Baʿdahū Seyf, Ḳıyās'ıŋ vālidesine gidip bir üc gün ḳadar müsāfir ḳaldıḳdan ṣoŋra sefere ʿazīmet eyledi. Ḳıyās: "Efendim ben seniŋle giderim. Yollarda ḫıdmet ėderim." dėdikde Seyf, Ḳıyās'ıŋ vālidesini irżā ėdip berāber yola revān oldular. Yėdi gün ḳadar gitdiklerinde büyük bir ṣaḥrāya girdiler ki ṣudan ve cānlı ḥayevāndan ḫālī āteş gibi ḥarāretden yanar. İki üç sāʿat gitmeden Ḳıyās'a ʿaṭaş[795] müstevlī[796] olup dili aġzından bir ḳarış ḳadar çıḳaraḳ telefe müşerref oldu. İraḳdan bir büyük serāy görünüp oŋa ḳaṣd ẹdip yanına vüṣūl bulduḳlarında ḳapısız mürtefiʿu'l-binā beden ile dāʾiran mādār iḥāṭa olunmuş serāy ṭaşrasında küçük bir ṣu ḥavżı bulup Ḳıyās ṣabr ẹdemeyip kendini ol ḥavżıŋ üzerine atıp doyana ḳadar içdikde başını ḳaldırıp Seyf'e "Benim efendim! Bendeŋiz uçmaḳ isterim." dėdi. Seyf: "Nereye uçarsın?" dėdikde "Ol serāya uçup içinde ne olduğunu görmek isterim." dėdi. Seyf, Ḳıyās laṭīfe söyler ẓann ẹdip "Var, uç!" dėdikde hemān zemīnden ṣıçrayıp ḳuş gibi havaya pervāz ile serāyıŋ bedenine ḳonduḳda hemān içeriden aḫẕ olunup dayaḳ padırdısı ẓuhūr ile Ḳıyās'ıŋ ṣadāları Seyf'e mesmūʿ oldu. Seyf: "Elbette bunda bir ḥikmet vardır." dėyip ol ṣudan içmediğine ḥamd ẹtmiş ise de ṣusuzluḳ onu incidip içmeye taṣmīm ėtdikde havadan ʿĀḳıṣa gelip bir ḳadeḥ ṣu getirip "Ṣaḳın bu ḥavżdan içme! Zīrā bu ṣu siḥrlidir ve bunu siḥr ẹden işbu serāyıŋ ṣaḥibesidir ki cādūlardan bir ḫātūndur. Bundan geçen kimseleri yanına alıp esīr maḳāmında istiḫdām ėtmek içün bu ṣuyu aġ meṣābesinde ḳoydu." ʿĀḳıṣa'nıŋ ṣuyundan Seyf içip bāḳīsini berāber alıp yola revān oldu.

-157-

(Seyfü ẕü'l-Yezen Medīnetü'r-Ruḫām'a gidip Sīrīnu'ṭ-Ṭālib ile mülāḳat ėtdiği beyān olunur)

Seyfü ẕü'l-Yezen, bir māh ḳadar gidip günlerde bir gün bir şehre rāst geldi. Ol şehre girdikde züḳāḳlarında kimseyi bulmayp faḳaṭ iraḳdan bir demirciniŋ[797] sesini işitdi. Ol sese

[795] Lex. *vulg.* "ʿaṭş".
[796] Lex. *mb.* "müstevli".
[797] Lex.'da bu kelimenin kökü için "tīmūr" yazımı vardır. Ancak "demirci" kelimesi söz konusu olduğunda madde başında da kelime, "demirci" şeklindedir.

uyup yanına vardıḳda vāḳıʿā bir demirci dükkānı bulup ṣāḥibi içinde işler durur gördü. Selām vėrdikde demirci selāmını alıp “Sen kimsin ve bunda ne ararsın?” dėdi. Seyf: “Ben ġarīb üʿābir-i sebīl bir adamım. Ḥażret-i Süleymān’ıŋ gencine gitmek üzereyim.” dėdi. Demirci: “Bizim deryā ḳapısından ġayri mesmūʿumuz olmamışdır ve ġarīb olan kimse bizde ḳalmaz ve ḳabūl ėdemeziz. Geldiğiŋ yoldan git ve illā seni ḳatl ėderler.” dėdi. Seyf, hemān dönüp ḫāric-i şehre çıḳdıysa da ol demirci tek durmayıp ḥākimlerine varıp Seyf’iŋ ḫaberini vėrdikde ol sāʿat birḳaç adamıyla[798] binip Seyf’i taʿḳīb ėtdiler. Seyf, gider iken gördü ki ardından ṣadālar peydā olup taʿḳīb olunduğunu fehm ėtdiyse de öŋünde deryā ḳurtulacağı yėr olmadığını gördükde deryāyı ḳaṣd ėtdi ki eğer bir müżāyaḳası ḥāṣıl olursa kendini deryāya atıp başḳa maḥalle çıḳa, dėyerek deŋiz kenārında yürür iken manastir gibi gözüne bir yėr görünüp ḳapısı daḫi açılıp içinden uzun boylu esmerü’l-levn bir adam ẓuhūr ve Seyf’e “Yanıma gel!” dėyü işāret ėtmeye başladı. Seyf, yanına varıp manastire gidip ḳapıyı ḳapatdıysa da şehriŋ ḥākimi ḳapıya gelip “Ey peder! Size giren adam ġarībdir vėr ḳatl ėdelim!” dėdikde manastir ṣāḥibi: “Ben onu ḳatl ėderim. Siz yėriŋize varıŋ!” dėyü redd-i cevāb ve Seyf’e dönüp “Ḫoş geldiŋ Yā Seyfe ẕe’l-Yezen! Ḫavf ėtme!” dėdi. Seyf: “Efendim sen beni nereden bildiŋ?” dėdikde ol adam: “Benim ismim Sīrīnu’ṭ-Ṭālib’dir ve bunda birḳaç seneden beri Ḥażret-i Süleymān’ıŋ ḳayıġıyla Medīnetü’r-Riyāż ve Arżu’l-ʿAḳīḳa ve ondan Zemīn-i Kelbiyyūn’a yol göstermek içün seniŋ intiẓārındayım.” dėdi. Seyf, onuŋla oturup “Bu Medīnetü’r-Riyāż’a gidip ne işim vardır?” dėdi. Sīrīnu’ṭ-Ṭālib: “Medīne-i meẕkūrede

-158-

bir baġçaları vardır ki onuŋ rūy-i zemīnde naẓīri yoḳdur. Derūnunda bir ḳubbe olup bütün dīvārları cevāhir ile müraṣṣaʿ ve ortasında bir put vażʿ olunmuş ki ol puta ʿibādet ėtdiklerinden mā-ʿadā melikleri öldükde aḳrabāsından taḫta oturacaḳ kimseyi yanına götürüp ʿādil ve melike şāyān ise putdan bir ḥareket ẓuhūr ėtmez ve eğer münāsib değil ise aġzından āteş çıḳıp vücūdunu iḥrāḳ ėder. Şimdi birḳaç seneden beri ol baġçaya ecinnîler tesalluṭ ėdip müstevlī olduḳlarından Medīnetü’r-Riyāż ahālisi maʿbūdsuz ve pādişāhsız ḳaldılar. Sen oraya vardığıŋda ‘Ben bir ḥakīm adamım. Siziŋ baġçanızdan ḫaber alıp ecinnîlerden ḳurtarmasıyçün geldim.’ de! Seni baġçaya götürdüklerinde Ḥażret-i Āṣaf’ıŋ ḳılıcını ḳınından küşād ve baġçanıŋ kilīdlerini şikest ėdip ḳapıyı açdırarаḳ yalın ḳılıc derūnuna girdiğinde bütün ecinnîler firār ėdip baġçayı onlara istiḫlāṣ ėtmiş olursun. Ol

[798] Kelime, (ادميسيله) şeklinde yazılmıştır. Y. “adamıyla” (157b/7).

vaḳt saŋa vāfir ikrām ėdeceklerinden mā-ʿadā maṭlūbuŋdan daḫi süʾāl ėderler. Sen: ‘Beni Arżu’l-Kelbiyyūn’a götürüŋ!’ dėyü onlardan iste. Seni Bilād-i Kelbiyyūn’a götürdüklerinde Ḥaḳ celle veʿalā ḥażretleri saŋa yol gösterir.” dėdi. Seyf, Sīrīn ile oturup ḳonuşur iken Seyf: “Yā Sīrīn! ʿĀḳışa’yı iḫżār ėdebilir misin ki onu yollayıp memleketimden bir ḫaber aldırayım.” dėdikde Sīrīn: “Ḳolaydır!” dėyip manġāla bir mıḳdār tütsü atıp ʿazīmete başladıḳda bir sāʿat geçmeden ʿĀḳışa, ḥakīmiŋ yanına gelip “Buyuruŋ, efendim!” dėdi. Sīrīn, Seyf’e dönüp “İşte ʿĀḳışa geldi! Ne vaṣıyyetiŋ varsa söyle!” dėdikde Seyf, ʿĀḳışa’dan memleketine gidip ehl ü evlādından ḫaber getirmesini iltimās ėtdi. ʿĀḳışa, cevv-i semāya irtifāʿ ėdip gitdi. On gün ḳadar ġayb olup geldikde böyle ḫaber getirdi ki: “Ehl üʿıyāliniŋ cümlesi kemāl-i ṣıḥḥat üʿāfiyet iledirler.” İḫmīmu’ṭ-Ṭālib’iŋ ḳızı Cīze’den bir oġul dünyāya gelip Naṣr ismiyle tesmiye ėtdiler ve cümlesi size selām u duʿā ėdipʿarż-ı iştiyāḳ ėtmekdedirler ve Ḥabeş pādişāhı Seyfü’r-Raʿd, siz künūz-ı Süleymān’a gitdiğiŋizi işitdikde ‘Fürṣat vaḳtidir!’ dėyip ol vaḳtden beri cemʿ-iʿasākir ve iḫżār-ı mühimmāta meşġūl olup siziŋ memleketiŋize

-159-

istīlā ėtmek ḳaṣdındadır. Lākin bendeŋīz yolda gelir iken Ḥakīm Şeybān memleketinden mürūr ėtdiğimde Ḥażret-i Āṣaf’ıŋ ḳılıcını size temlīk ėtdiren Tekrūr’u pederi olan Ḥakīm Şeybān ṭutup ‘Sen niçün bizimʿazīz şimşīrimizi[799] düşmenimize vėrdiŋ?’ dėyip envāʿ-ıʿaẕāb ile taʿẕīb ve ḳayd u bende ḳoyup sizden ḥāmile ḳaldığından ḫabs-ḫānede bir oġlan doġup ismini Būlāḳ ḳoydu.” dėyü naḳl ėtdiğinde Seyf, Tekrūr içün aġlamağa başladı. Sīrīnu’ṭ-Ṭālib: “Sen niçün aġlarsın? Tekrūr içün ise Ḥażret-i Süleymān’ıŋ ḳayıġında olan şaḫṣ-ı nüḥās saŋa getirir.” dėdi. Seyf, yalvarmağa başlayıp “Hemān şimdiden irsāl ėdelim!” dėdikde Sīrīnu’ṭ-Ṭālib, yanında maḫfūẓ taḫtadan maʿmūl bir ḳarış mıḳdārında ṭılsımlı bir ḳayıḳ şekli olup ḳayıḳ ile muḥarreru’l-vezn bir mıḳdār tütsü alıp Seyf ile deryā kenārına nüzūl ve ol taḫta ḳayıġını deŋize ḳoyup buḫūru daḫi āteşe ilḳā veʿazīmete başladıḳda ufḳ-ı deryādan parlayaraḳ Ḥażret-i Süleymān’ıŋ ḳayıġı görünüp giderek yanlarına vüṣūl buldu. Sīrīn, ḳayıḳda olan şaḫṣ-ı nüḥāsa “Ḥakīm Şeybān’ıŋ duḫteri Tekrūr ile oġlu Būlāḳ’ı isterim!” dėdikde ḳayıḳ oḳ gibi çıḳıp bir laḥẓada gözlerinden pinhān oldu. Sīrīnu’ṭ-Ṭālib, Seyf’e bir mıḳdār buḫūr vėrip “Ḳayıḳ gelene ḳadar sen tecevvürden ferāġat ėtme! Zīrā tütsü inḳıṭāʿ ėderse ḳayıḳ ġarḳ olur!” dėyü sipāriş ėdip manastire gitdi ve iḳtiżā ėtdikçe Seyf’e ṭaʿām u şarāb getirip teʾnīs ėderdi. Seyfü ẕü’l-Yezen, buḫūrdan refʿ-i yed

[799] Lex. *vulg.* “çimşīr”.

ėtmeyerek leyl ü nehār āteşe ilḳā ėtmeye mülāzemet ėdip üç gün ḫıtām bulduḳda ḳayıḳ deryānıŋ ufḳundan göründü. Giderek Seyf'iŋ yanına varıp durdu. Seyf, Tekrūr ile Būlāḳ ḳayıḳda oturduḳlarını gördükde "Yā Tekrūr!" dėyip Tekrūr başını ḳaldırıp Seyf'i gördüğü birle kendini ḳaraya atıp Seyf'iŋ boynuna ṣarıldı. Birbiriyle selāmlaşıp kemāl-i meserret ile Sīrīn'iŋ yanına vardılar ve ġāyet teşekkür ėdip ṣafā ve rāḥat ile oturdular.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Medīnetü'r-Riyāż ve Arżu'l-ʿAḳīḳa'ya teveccüh ėtdiği beyānındadır)

Seyfü ẕü'l-Yezen zevcesiyle üç gün oturduḳdan ṣoŋra Sīrīnu'ṭ- Ṭālib'e

-160-

dėdi ki: "Fī-mā-baʿd bir endīşem ḳalmadı. Zevcem ve oġlum sizde emānet ḳalsın. Bendeŋiz işime gideyim." dėdi. Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, ol taḫtadan iʿmāl olunmuş ḳayıġı alıp Seyf ile kenār-ı deryāya inip ol taḫtayı deŋize vażʿ ėtdikde Ḥażret-i Süleymān'ıŋ ḳayıġı gelip yanlarına durdu. Seyf cümlesini vedāʿ ėdip ḳayıġa binip ol şaḫṣ-ı nüḥāsa "Beni Medīnetü'r-Riyāż ve Arżu'l-ʿAḳīḳa'ya götür!" dėdikde yıldırım gibi deryāya açılıp gitdi. Seyf, ḳayıḳda oturup ẕaḫīresini ol ḳayıḳçıdan alıp on gün ḳadar sefer ėtdikden ṣoŋra maḳṣūd olan ölkeye vüṣūl buldu. Sīrīnu'ṭ- Ṭālib'den ṭılsımlı bir taḫta almış idi. Ḳayıḳdan indikde ol taḫtayı zemīne gömüp ḳayıḳ ġayb ọldu. Seyf, yola revāne olup bir sāʿat ḳadar gitmeden Medīnetü'r-Riyāż ahālisinden bir on beş yiğirmi ḳadar süvārîye rāst geldi. Yanına gelip "Sen kimsin?" dėyü süʾāl ėtdiklerinde Seyf: "Ben ḥakīm bir adamım! Siziŋ baġçaŋızıŋ ḫaberini işidip ḳurtarmağa geldim. Deryāda gelir iken furtūnaya oġrayıp teknemiz ġarḳ ọldu. Siziŋ baḫt u ṭāliʿiŋizden ben selāmetle çıḳıp geldim." Onlar sözünü işitdiklerinde sevinerek Seyf'i bir esbe süvār ėdip şehre götürdüler. Çūnki bunlar, baġçaları muʿaṭṭal olmağla melikleri vefāt ėtdikde yėrine kimseyi geçirmeyip Ḥassān isminde bir vezīri ḳāʾim-i maḳām naṣb ẹdip onlara ḥākimlik ėderdi. Seyf'i yanına getirip keyfiyyetini naḳl ẹtdiklerinde vāfir ikrām ėdip ol gün yanında mihmān ḳoydu. Ėrtesi gün ʿala'ṣ-ṣabāḥ cümle aʿyān u erkān-ı devlet ile binip Seyf'i ber-ā-ber alıp baġçaya gitdiler. Yaḳīn vardıḳlarında onlar iraḳda ḳalıp Seyf'i yalŋız irsāl eylediler. Seyf, Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳılıcını çekip baġçanıŋ ḳapısına varıp kilīdleri uraraḳ ḳırdıḳda ḳapı küşād olunup içeri girdi. Derūnunda olan ecinnîler pīş-gāhında durmayıp ḳarrādı ferrāda tebdīl ve sāḥa-i baġçadan gitdiklerinde ahāli baġçalarına girip putuŋ yanına vardılar. Çūnki melikleri fevt olduḳda taḫta kimseyi geçirmeyip ezmān-ı medīde ḳāʾim-i maḳām ile ḳaldıḳlarında ol gün devlete

müntaẓır olan şāh-zādeler bir bir putuŋ yanına varmağa başladılar. Onlardan her kim yanına varırsa aġzından āteş üfürür

-161-

iḫrāḳ ėder idi. Bī-çāre Seyfü ẕü'l-Yezen ḥayātdan uṣanıp kāşki beni yaḳıp dünyādan rāḥat ėderim, dėyü kendini imtiḥān ėdip putuŋ yanına vardı. Put, Seyf'i incitmeyip yanına varmasıyla devlete lāʾiḳ olduğunu ahāli taḥaḳḳuḳ ėdip "Bu bizim melikimiz!" dėyerek salṭanata lāʾiḳ olduğu iʿlān ile ʿasker ṣaf-ender-ṣaf tertīb olunup dāru'l-melike götürdüler ve taḫta iclās ėtdirip cümlesi bīʿat ėtdiler. Seyf, taḫta temekkün ėdip ʿadl ile ḥükmünü icrā ve birḳaç günden ṣoŋra ṣavb-ı ʿazīmetine gitmek içün taṣmīm ėdip birḳaç tekneyi donadıp ḥāżır eylemeleri içün ḳapudān pāşāsına fermān eyledi. Birḳaç gün ẓarfında mühimmātıyla birḳaç tekne ḥāżır olup ḳapudān pāşāsı gelip ʿarż ėtdikde Seyf, ʿumūm dīvānı yayıp "Ben Bilād-ı Kelbiyyūn'a gideceğim. Siz beni tavṣīl ėder misiŋiz?" dėdi. Ahāli: "Biz Kelbiyyūn ile muḳāvemet ėdecek ṭākatimiz yoḳdur. Faḳaṭ sizi tavṣīl ėder ve onda bırağıp gelirsek götürebiliriz." dėdiler. Seyf, kendisini tavṣīl ėdeceklerini tefehhüm ve vezīri olan Ḥassān'ı ḳāʾim-i maḳām naṣb ėdip teknelere binip rūy-i deryāya şirāʿ-ı selāmeti küşād ėtdirdi. Yiğirmi gün ḳadar sefer ėdip Zemīn-i Kelbiyyūn'a vüṣūl bulduḳlarında teknelerden Seyf'i bir filūkeye ḳoyup ḳaraya tavṣīl ve vedāʿ ėdip teknelerine ʿavdet ėtdiler. Seyf, ḳaraya çıḳıp geşt ü güẕār ėderken ol ṭaraflarda ṣu ile dolu büyük bir ḥavż bulup ol zemīnde envāʿ-ı mütenevvıʿada[800] bulunan ḥayevānāt gūyā ol ṣuyu ziyāret ve ḥacc ėder gibi yėdi kerre ṭaşrasından ṭavāf ėtdiklerinde ṣoŋra içine girip iġtisāl ėderler idi. Baʿżısı derūnunda helāk olup ḫurūc ėdenler gözlerinden yaş aḳıp ol yaşları zemīne düşdükde donup yāḳūt ve zümürrüd[801] gibi ṭaşlar olur idi. Seyf, taʿaccüb ėdip eṣvābından ṣoyunup ol ḥavża indi. Baʿda'l-iġtisāl ṭaşraya çıḳıp eṣvābını giyer iken ʿĀḳıṣa yanına gelip selām verip "Yā Seyf! Ṣaḳın bu ḥavża girme!" dėdi. Seyf, tavaḳḳuf ėdip "Ben yıḳandım. Ne var?" dėyü süʾāl ėtdi. ʿĀḳıṣa: "Bu ṣuda iġtisāl ėden kimse Kelbiyyūn'uŋ dişleri etine teʾṯīr ėdemez. Ben seni istedim ki incitsinler[802] de ʿinādıŋdan rücūʿ ėdip yine memleketiŋe çevireyim, dėdim. "[el]Mekru'l-muḳadderu lā yurtefaʿ"[803] sen yıḳanmış bulunduŋ!"

-162-

[800] TDKÇS "mütenevvi".
[801] Lex. *vulg.* "zümrüd".
[802] /چ / ile yazılmıştır.
[803] (مكر المقدر لا يرتفع) "(Gerçekleşmesi) takdir edilmiş hile, defedilemez." Bir ihtimal, *mekru'l-muḳaddiri lā yertefiʿ* şeklinde okunacak olursa da "Mukaddir'in (Allahın) tuzağı engellenemez" şeklinde tercümesi söz konusu edilebilir.

dėdikde hemān Seyf: “Lā yaʿḳilu olup sen baŋa iyilik istemezsiŋ. Benim ardımdan niçün ḳoşup geliyorsuŋ? Var işiŋe git! Benim saŋa iḥtiyācım yoḳdur! Telef olursam telef olayım! Bir daha beni ḳurtarma!” dėdi. Her ne ḳadar ʿĀḳışa cevāba taṣaddī ėtdiyse de Seyf, ışġā ėtmeyip “Bir daha yanıma gelme! Var git! dėyip yüzünü çevirip gitmeye başladı. ʿĀḳışa gördü ki Seyf darılmış ve söz aŋlamaz oldu. Havaya pervāz ėdip gitdi.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Bilād-ı Kelbiyyūn’da muḳāsāt ėtdiği aḥvāliŋ beyānındadır)

Seyfü ẕü’l-Yezen, ʿĀḳışa’dan ayrılıp bir dağıŋ eteğine varıp dağıŋ üzerine çıḳdıḳda Kelbiyyūn ṭāʾifesinden elli altmış ḳadar ḫalḳ gördü. Bunlarıŋ bedenleri insān gibi ve cehreleri köpeğe beŋzer dişleri beyāż ḫancer[804] miṣilli ağızlarından ṭaşra çıḳmış insān gibi tekellüm ėderler ve ḳış mevsiminde dağa çıḳıp ve yazın sāḥile inip füṣūl-i erbaʿaya göre intiḳāl eyler imiş. Çūnki ol günlerde ḳış mevsimi ḥulūl ėtdiğinden dağa çıḳmağa başladılar. Seyf, onları gördükde bir ṭaşıŋ verāsında ṣaḳlandı. Bunlar dağda geze[r]ler[805] iken biri Seyf’iŋ yanına varıp gördü. “Gelin baḳıŋ! Bunda bir insān vardır!” dėdikde Seyf, düşünmeyerek ḳılıcını çekip ol kimseye ṣaldırdı. Onlar bir yėre cemʿ olup Seyf’e hücūm ėtdiklerinde Seyf birḳaçını öldürüp ve birḳaçını firār ėtdirdiğinde içinde bir ḫātūn var imiş ki yüzü müdevverü’ş-şekl ḫālişu’l-beyāż olup yanında iki oġlu daḫi vardı. Seyf, ol ʿavrata[806] hücūm ėtdikde ʿavrat evlādını ḳucağına alıp istiġāṯeye başladı. Seyf, merḥamet ėdip aṣlā incitmeyip ḳılıcını üzerinden taḥvīl ėdip gitdi. Gelelim ol ḳaçan Kelbiyyūn, dağıŋ kenārına gidip kelbler gibi ürüdüklerinde aşaġıdan seyl-i bārān gibi Kelbiyyūn ṭāʾifesi gelip Seyf’iŋ üzerine hücūm ėtdiler. Seyf daḫi onlara ḫamle ėdip muḥārebeye başladı ise de birini ḳatl ėderse yėrine biŋ gelip iki gün ḳadar dayandı ise de ṭāḳati ḳalmayıp ḳılıcını bir ṭarafdan dīğer ṭarafa ḳaldıramaz oldu. Şuraya buraya ṣıçrar iken maḳtülleriŋ birine ayaġı ilişip zemīne düşdükde Kelbiyyūn üzerine birikip esīren aḫẕ ėtdiler. Her ne ḳadar dişleriyle ışırıp ekl ėtmek merām ėtmiş

-163-

iseler de dişleri etine teʾsīr ėtmediğinden ḥākimlerine götürüp “Bu adam bize ḳılıcıyla hücūm ėdip birḳaç adamımızı telef ėtdi. Ṭutduğumuzda dişlerimiz oŋa teʿsīr ėtmediğinden size getirdik.” dėyü ifāde ve ḳılıcına darġınlıḳları olduğundan ḳırmağa çabalamış iseler de ḥaḳḳından gelemeyip ḥākimleriniŋ iskemlesi altına ḳoydular. Ḥākim: “Çūnki böyledir, bu

[804] Lex. *vulg.* “ḫançar”.
[805] Y. “gezerler” (162a/2).
[806] Lex. mb “ʿavret” *vulg.* “ʿavrat, arvat”. Türkçede her ikisi de farklı bağlamlarda kullanıldığından, buradaki anlamına binaen bu şekilde okunmuştur.

gėce maḥbese ḳoyuŋ! Yarın onu ṣalb ėdelim!” dėdi. Seyf’iŋ ellerini ve ayaḳlarını baġlayıp bir aġaca ṣarıp gitdiler. Gėce olduḳda Seyf, dergāh-ı kibriyāya iltmicā ve niyāz ėtmeye başladı. Ḫalḳ-ı ʿālem perde-i ḫāb ile ṣuʿūrları mestūr olduḳda Seyf, iraḳdan bir ṣaḫṣ geldiğini gördü. Yanına geldikde Seyf’iŋ baġını açıp ḳılıcını eline vėrip “Var, selāmetle git!” dėdi. Seyf, gelene naẓar ėtdikde iki çocuḳ ṣāḥibi olan ḫātūn ki onu ḳatl ėtmek istedikde istiġāṯe ėdip bıraḳdığı ḫātūndur. Seyf, oŋa teşekkür ėdip ṭabānı ḳaldıraraḳ firāra yüz ṭutdu. Saḥar vaḳtine dek gidip sāḥil-i deryāya vüṣūl bulmuş ise de deŋiz kenārında Kelbiyyūn ṭāʾifesinden birḳaç balıḳ avcısı buldu. Onlarıŋ biri Seyf’e “Gel, seni kimse görmeksiziŋ yalŋız naṣībim ol! Şol maġārede otur, ṣaḳın bir ṭarafa gitme!” dėyip bir maġāreye götürüp ḳoydu. Seyf, yorġun dermānı yoḳ żaʿfından ḫıṭāb u cevābdan ʿāciz olmağla ol avcıya bir söz söylemeyerek doġru maġāreye girip oturdu. Bir sāʿat geçmeden ol avcı insān ṣūretinde, bedeni ḳıl ile örtünmüş, çehresi māh gibi rūşen bir deŋiz ḳızı ṭutup Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ yanına getirip dişleriyle cümle bedenini yaralayıp ellerini ve ayaḳlarını ṣaçıyla baġlayıp Seyf’e teslīm ve “Ṣaḳın senden firār ėder ise ṣoŋra seni envāʾ-ı ʿaẕāb ile ḳatl ėderim! Zīrā bu bir cins balıḳdır ki Muḫādıʾ[807] tesmiye ėderler. Ṣaḳın, saŋa ḫıdāʾını icrā ėdip senden firār ėde!” dėyip gitdi. Ol ḳız, aġlamağa başlayıp dürlü dürlü istiġāṯeler ėderek ol melʿūnuŋ dişlerinden ḳanı aḳıp āh u enīn ėderek ḳaldı. Seyf, ol ḳıza merḥamet ėdip ḳalḳıp baġlarını açıp deryāya ḳoy ẏėrdikden ṣoŋra deryā kenārında ḫayretle ḳalıp “Avcıya ne cevāb vėreyim?” dėyü mütefekkir durur iken avcı gelip Seyf’i mebhūt ḫāletile gördükde “Sen bunda ne işlersin? Ġālibā ol balıḳ ḫīle ve muḫādaʿası

ile senden firār ėtmiş gibi beŋzer!” dėdikde Seyf, bir cevāb vėrmeyip mütaḥayyir ḳarşısında ḳaldığında avcı maġāreye varıp ḳızı bulmadıḳda hemān bilā-tavaḳḳuf Seyf’e hücūm ėtdi. Seyf, gördü ki tenbellikden bir şeyʾ ḥuṣūl bulamaz bilā-tavaḳḳuf ḳılıcını çekip avcıya ṣaldırdı. Ol ḥavālīde olan avcılar, bir yėre ictimāʿ ve baʿżıları daḫi daġıŋ ṭarafına varıp kelb gibi ürüdüklerinde yine Kelbiyyūn ırmaḳ gibi aḳıp Seyf’iŋ başına birikdiler. Seyf, gördü ki bunlara muḳāveme ve muḳātele ile ḳurtulacaḳ değil, hemān kendini deryāya atıp yüzmeye başladıḳda Kelbiyyūn daḫi göbeklerine ḳadar ṣuya iḳtiḥām ėtmiş iseler de yüzmekde āşinā olmadıḳlarından baġıraraḳ dönüp taʿḳībinden ferāġat ėtdiler. Seyf, deryā yüzünde yüzüp aḫşam gelince yorulup ṭāḳati ḳalmadığında ḥayātdan meʾyūs olup kelime-i şehādet getirerek kendini ṣuya ḳoy ẏėrip ṣuya batıp ḳaʿr-ı baḥre inerken gördü ki bir şeyʾ

[807] KLÇS “muhādi”.

onuŋ altına girip ṣuyuŋ üzerine ḳaldırdı. İstirāḥat ėdene ḳadar götürüp baʿdahū, ansızdan deryāya ṣalı ̮yėrdi. Seyf, batıp yine yüzmeye başladı. Baʿda ḥīn, be-tekrār yorulup kendini ṣuya ṣalı ̮yerdikde ol ḥayevān gelip müsāʿade ėtdi. Seyf, ol ḳaldırana diḳḳat ėtdikde maġāreden ḳoy ̮yėrdiği ḳız olduğunu taḥaḳḳuḳ ėdip Ḥaḳ subḥānehū ve teʿālāya şükr ve nefsinde dāʾimā ḫayr ėtmesi taʿahhüd ėdip esbāb-ı ilāhiyyeden istiġrāb ėtdi. Ḥāṣılı, her yorulduḳda nefsini deryāya ḳoy ̮yėrip ol ḳız gelip yardım ėderdi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Cebelü'ṭ- Ṭayr'a vüṣūl ve Medīnetü'r-Riyāż ahālisi ile ictimāʿ ėdip Kelbiyyūn'dan ḫalāṣ bulduğu ẕikrindedir.)

Bu vech ̮ile üç gün ḳadar gitdikden ṣoŋra Cebelü'ṭ-Ṭayr yaʿnī ḳuş dağı-nām daġa vüṣūl bulup çıḳardı. Seyf, ol ḳıza yapışıp gözlerinden ve yanaḳlarından öpüp teşekkür ėderek daġa çıḳdı. Dağıŋ başında laṭīf āb ve havalar ve ġarīb çiçek ve leẕīẕ meyveler bulup iktifā ėdene ḳadar ekl ve dağıŋ eṭrāfında geşt ü güẕār ėdip gėce olduḳda bir maġāreye girip uyur idi. Müsterīḥu'l-bāl bu vech ̮ile muḳīm iken bir gün ʿala'ṣ-ṣabāḥ rūy-i deryāda birḳaç tekne görünüp doġru ol daġa ḳaṣd ̮ėtdiler taḳarrüb ėtdiklerinden cümlesi

-165-

Kelbiyyūn ṭāʾifesiyle memlū ve "Biz bu adamı be-her-maḥalde aradıḳ bulamadıḳ. Faḳaṭ bu Ḳuş Dağı ḳaldı. Teftīş ėdelim!" dėyerek teknelerden inip daġa çıḳmağa başladılar. Seyf, baḥr-i ḥayrete dalıp bir ṭaşıŋ arḳasına iḫtifā ėtdi. Merḳūmlar, dağıŋ eṭrāf u eknāfını ararlar iken Seyf'iŋ muḫtefī olduğu daġa vardılar. Seyf, gördü ki ellerinde ḫalāṣ bulmayacaḳdır. Hemān ḳılıcını çekip üzerlerine hücūm ėtdi. Onlar Seyf'i gördüklerinde "İşte bundadır!" dėyerek seyl-i bārān gibi üzerine aḳdılar. Seyf, bunlarıŋ içinde arslan gibi ḥamle ėdip muḥārebeye başladıysa da keş ̮retlerinden şecāʿati ġayb ̮olup yorulmağa başladıḳda yine deryādan birḳaç tekne geldiğini görüp "Vay ben bunlardan ḳurtulmadım. Dahā ziyāde geldikleri ḥālde nice ėdeyim?" vehminde iken ol tekneler taḳarrüb ėdip Medīnetü'r-Riyāż ahālisi olduḳlarını aŋlayıp vüṣūl bulduḳlarında teknelerinden nüzūl ve Seyf'e telāḳī[808] ėderek Kelbiyyūn ṭāʾifesine hücūm ėtdiler. Meğer bunlarıŋ gelmesiniŋ sebebi böyle oldu ki Vezīr Ḥassān Seyf'i Arż-ı Kelbiyyūn'a[809] tavṣīl ve donanmasıyla beldelerine rücūʿ ėtdiklerinde vezīr-i meẕkūr Seyf'i yalnız terk ̮ėdip yardım ėtmediğini revā görmeyip yine donanmasıyla rücūʿ ve Zemīn-i Kelbiyyūn'a vüṣūl bulduḳlarında Kelbiyyūn'uŋ tekneleri

[808] Lex. *mb.* "telāḳı".
[809] Kelime dizilimi (وزير حسان ارض سيفى كلبيونه) şeklindedir. Hata olduğu düşünülerek tamlama "Arż-ı Kelbiyyūn" bölünmeden yazılmıştır.

Seyf'i taʿḳīb ėtdiklerini işidip verālarından neşr-i şirāʿ ėderek cebel-i meẕkūrda yėtişip Seyf ile muḥārebede olduḳlarını gördükde ʿaskerini ḳaraya indirip cenge mübāşeret eyledi. Seyfü ẕü'l-Yezen, bunlarıŋ gelmeleriyle tāze ḥayāt bulup hemān bir ḳayıġa binip Kelbiyyūn'uŋ teknelerine gidip birer birer derūnlarına āteş ilḳā eyledi. Çūnki tekneleri boş olduḳları ḥasebiyle cümlesi yanıp gitdi. Ol ṭāʾife-i Kelbiyyūn'uŋ cān-ı ḫabīşlerini ʿasker-i keşīf ile izhāḳ[810] eyledi. Baʿdahū, vezīri ile ḳonuşup teknelerine binip deryāya açıldılar. Seferleri eşnāsında cevv-i semānıŋ yüzü siyāhlanıp ʿaẓīm furtūna ẓuhūr ve her bir tekne bir ṭarafa atılıp Seyf'iŋ olduğu tekne furtūna sükūn bulduḳda bütün vücūdları tekneniŋ yelken ve eşyā-yı sāʾiresi gūyā ḳırmızı boya ile boyanmış gibi ḳırmızı renk ile televvün ėtdikde taḥayyür ėdip birbirine baḳıp "Ne ėdelim?" dėrken ḳapudānları yüzmek bilir bir adam getirip yüzüne bir cām ve aġzına nefes almaḳ içün bir baġırsaḳ ḳoyup eline bir ḥarba[811]

-166-

ve bir daġarcıḳ vėrip deryāya ṣalı yėrdi. Ol kişi deryānıŋ ḳaʿrına inip ṭoprağından bir mıḳdār daġarcıġına ḳoyup çıḳdı. Ḳapudān, ṭopraġa baḳıp ve ḫarīṭasına taṭbīḳ ėdip Seyf'e dėdi ki: "İşbu renkler Rūzigār Daġı-nām cebeliŋ rengidir ve işbu daġ on iki milden tekneleri şiddet ü ḳuvvet üzere kendüye ceẕb ėdip yanına vardıḳlarında çarpılıp pārça pārça olurlar. Lākin bu bābda bir ḥīlemiz vārdır. Onu icrā ėdelim. ʿÖmrümüz var ise belki ḳurtulabiliriz." dėyip iki uzun direk getirip tekneniŋ ṭarafından baġlayıp perve gibi tekneniŋ başından ṭaşra çıḳarıp ṭutdurdu ve biribirine ḥelāllaşmağa başlayıp luṭf-ı rabbānîye müntaẓır ḳaldılar. Bir ḥıṣṣa-i zamāniyye geçdikde gördüler ki daġ üzerlerine gelir gibi yanına şiddetle varmağa başladılar. Tekneleri şiddet-i rūzigārdan daġa vardığında ol baġladıḳları direkleriŋ bināsı daġıŋ eteğine işābet ėdip ṣadmesinden[812] derūnuna olan kimseleriŋ kemikleri ditretdirdi. Lākin ol tertīb ėtdikleri direkler, tekneniŋ ṣundūğunu ḥıfẓ ėdip żarar doḳunmadıysa da ṣadmeniŋ şiddetinden yine tekne gėriye atıldı. Daġdan bir mıḳdār infiṣāl ėtdikde yine havanıŋ şiddeti tekneyi döndürüp tekrār çarpdıysa da söstlüğü[813] gevşeklendiğinden rifḳ ile daġıŋ kenārında durdu. Tekne durduḳda ḥamd-i Ḫudā ėdip ḫalāṣ ile cümlesi memnūn u mesrūr oldu.

[810] Kelime (اذهاق) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam gereği (ازهاق) okunmuştur.
[811] TDKÇS "harbe, eskimiş. harbi".
[812] Lex. *vulg.* "sademe".
[813] KLÇS "süst".

(Seyfü ẕü'l-Yezen Medīne-i Mirrīḫ'e[814] vüṣūl bulduğunuŋ ve Medīnetü'z-Zuhūr'da muḳāsāt ėtdiği miḥan[815] ve müşāhede eylediği ʿacāʾibiŋ beyānındadır.)

Çūnki hevl-i deryādan emīn oldular. ʿAcebā daġıŋ eṭrāfında bir limān var mı yoḳ mu, bilmek içün filikeyi indirip Seyf ile iki kişi inip daġıŋ eteğine gitmeye başladılar. Bir altı sāʿat ḳadar gitmiş ise de belki teknemiz iraḳ olur açlıḳdan telef oluruz, dėyü yine tekneye dönüp bir mıḳdār ẕaḫīre alıp yine filikeye binip gitdiler. Filike ile giderler iken gūyā żayyıḳ yėrden ṣu şiddet üzere iner gibi ṣuyuŋ sesini işitdip ve ḳavī aḳındı ẓuhūr ėdip filikeyi irādetsiz götürmeye başladı bir sāʿat mürūr ėtmeden daġıŋ ortasında ḳapı gibi açılmış bir maḥal olup der[ū]nuna[816] deryānıŋ ṣuyu şiddet

-167-

üzere girip filikeyi cebran alıp daġıŋ içine ṣoḳdu. Her ne ḳadar kendimizi ḳurtaralım, dėyü çabalamış iseler de müfīd olmayıp daġıŋ içine girdiler. Daġ altında ḳaranlıḳda nereye gelip gideceklerini bilmeyerek iki gün iki gėce gidip üçüncü gün iraḳdan bir mıḳdār şavḳ gördüler. Vara vara taḳarrüb ėtdiklerinde girdikleri açıḳlıḳ gibi bir maḥal nümāyān olup ṣular onları ol maḥalden daġ taḫtından ṭaşraya atıp bir sāḥile vüṣūl buldular ve ol ḥavālīde vāfir ḫayme ve cadır naṣb ẹolunmuş ve ḫalḳ ile dolmuş gördüler. Yanlarına vardıḳlarında tekrīm ile mülāḳat ėdip Seyf ol zemīnden süʾāl ėtdikde "Bizim memleketimiz işbu ṣular taḫtında maḫbūsdur. Zīrā bizim şehrimiz Medīnetü'l-Mirrīḫ ismiyle müsemmā ve pādişāhı Melik Ṣādlūḫ nāmında ʿaẓīm bir pādişāhdır." dėrler. Seyf, istiġrāb ėdip "Böyle ʿaẓīm memleket ṣu taḫtında nice ḥabs ẹolunabilir ve ḥabs ẹden kimdir ve siz nice ḳurtulduŋuz?" dėyü süʾāl ėtdi. Onlar "Yā Seyf! Bizim pādişāhımızıŋ bir muʿteber ḥakīmi olup oŋa altından yaḳut ile müraṣṣaʿ ṭılsımlı bir esb iʿmāl ü īcād ėtdi ki raṣad ve esmā-i iʿẓām ile derūnunda bir ecinnî ḥabs ẹtdi ki ol esbe binip 'Beni fülān yėre götür!' dėdiğinde ol esb havaya pervāz ėdip maṭlūb olan zemīne tavṣīl ėder ve bu esbe maḫṣūṣ eğer ṣūretinde bir pārça bez alıp iḳtiżā ėtdikde ol pārçayı zemīne ḳoyduğu birle esb-i meẕkūr olduğu yėrden ḥużūra gelir. Çūnki esb-i meẕkūr ġarāʾib-i eyyām ve ʿacāʾib-i duhūr şeylerden olup yėdi zemīniŋ pādişāhları beyninde şühret bulduğundan hemcivārımız Medīnetü'z-Zuhūr-nām ʿaẓīm ölkeniŋ pādişāhı esb-i meẕkūruŋ ḫaberini işitdikde bizim pādişāhımızdan her ne ḳadar istediyse de pādişāhımız iʿṭāsından imtināʿ ėtdiğinden Medīnetü'z-Zuhūr pādişāhı ġażaba gelip 'Melik Ṣādlūḫ'a nice eẕiyyet ėdeyim?' dėyü ḫulyāya düşüp ḥakīmi ve müşīri

[814] Lex. *vulg.* "merīḫ".
[815] KLÇS "mihen" .
[816] Y. "derūnunda" (165b/14).

Şaʿyūn-nām bir cādūsu olup onuŋla müşāvere ėtdikde merḳūm Şaʿyūn, ‘Ben onlarıŋ ḥaḳḳından gelirim ve memleketlerini ṣu taḥtında ḥabs ėtdiririm ki cebran esb-i meẕkūru elinden aḫẕ ėdersin.’ dėyip raṣada girip ḳırḳ gün ẓarfında mevādd-ı siḥriyyelerini tertīb ve peri ṭāʾifesinden bir fırḳa istiḫdām

-168-

ėtdirip memleketimize teslīṭ ve işbu taḥtında mürūr ėtdiğiŋiz dağı delip ṣuyu şehriŋ üzerine ḳoy ẏėrdiler ve envāʿ-ı siḥriyyāt ile ṣular şehriŋ üzerine dam gibi aḳıp aṣla şehre ve ahāliye doḳunmaz ve iḳtiżā ėden ẕaḫīreleri ol peri ṭāʾifesi onlara mıḳdār-ı kāfī vėrip ṣu taḥtında[817] mescūn u maḥbūs ḳaldılar. Biz isek, baʿżımız ticāretde ve baʿżımız başḳa eşġālde müsāfir olduğumuz ḥasebiyle bu ḥabisden ḳurtulup ṭaşrada ḳaldığımızda eşġālimizi görüp geldiğimizde memleketimizi bu ḥāletde bulduḳ.” dėdiler. Seyf: “Şehriŋ ḳapısına inilecek yėr va[r] mı?” dėdi. “Evet, bir insān girecek ḳadar yėr vardır ki ondan aşaġa ṣu aḳar. Lākin kimsemiz oradan inmedi.” Seyf, ol maḥalle gidip muʿāyene ėtdikde pencere ḳadar bir yėr içinde ırmaḳ gibi ṣu iner buldu. Seyf, eṣvābından ṣoyunup ol ṣuya ṣoḳunup ṣu şiddetle aşaġaya inip şehriŋ ḳapısını buldu. Ḳapıda durup ḫalḳasını çaldıḳda içeriden “Sen kimsiŋ ve ne istersiŋ?” dėyü bir ṣadā işitdi. “Ben Seyfü ẕü’l-Yezen’im ve bir maṣlaḥatım vardır. Ḳapıyı açıŋ!” dėdikde “Ḥakīm Şaʿyūn’dan bir ʿalāmet getirdiŋ mi ki ḳapıyı açalım?” dėnildi. Seyf: “Ḫayr iẕnim yoḳdur.” dėdikde “Var git! Yā dāfiʿ idfeʿ!”[818] dėyü bir āvāz ẓuhūr ėdip ḳapınıŋ arasından ṭoplar gibi ṣular çıḳıp Seyf’i girdiği yėrden ṭaşraya atdı. Yine ol adamlara gidip “Baŋa Medīnetü’z-Zuhūr’uŋ yolunu gösteriŋ, gideyim. Belki şol Ḥakīm Şaʿyūn’a bir ṣūret bulup ḳatl ėderim. Zīrā ben bu ḳażıyyeden merāḳlandım. Elbette bu māddeniŋ künh ü ḥakīḳatini öğrenip ḳurtarmasına saʿy ėderim.” dėdi. Onlar yolu gösterip bir mıḳdār ẕaḫīreyi vėrip Medīnetü’z-Zuhūr’a tevcīh-i ʿazīmet eyledi. Üç gün mülāzım-ı ṭarīḳ olup dördüncü gün Medīnetü’z-Zuhūr’a vāṣıl oldu. Esbini ṭaşrada bırağıp şehre girmek içün ḳapısına vardıḳda ḳapıda bir put aṣılmış olup Seyf’iŋ ayaġı ʿatebeye vażʿ ẏolunduḳda ol put bir bağırış bağırdı ki iki mil mesāfeden mesmūʿ olurdu. Çūnki Seyf birḳaç adam ile muḫtelıṭ olduğundan ʿālem arasına ḳarışıp gėriye döndü ve bir daġa ḳaçıp derūnunda olan maġārelerіŋ birine ṣaḳlandı. Ol putuŋ āvāzından birḳaç

-169-

[817] Taḫtında şeklinde yazılmış, önceki yazımlar da taḥtında olarak değiştirilmiştir.
[818] “Defol!”.

nübetci taʿḳīb ve teftīşe gitmiş iseler de kimseyi görmeyip dönüp ḥākimlerine ḫaber vėrdiklerinde melik, Ḥakīm Şaʿyūn'u isteyip "Sen māl-i mīrîyi yabana ekl ü belʿėtmekdesin! Ḳapıda ėtdiğiŋ ṭılsım fāsiddir! İşte ʿabeş yėre baġırıp ʿālemi ayağa ḳaldırdı." dėyü taḳrīʿ ü taʿnīf ėtdikde ḥakīm-i meẕkūr darılıp "Ne dėmek ki benim ḥikmetim fāsid ola!" dėyip bir manġāl isteyip getirdiklerinde içine bir mıḳdār buḫūr atıp ʿazīmete başladıḳda oturduḳları mekānıŋ dīvārı yarılıp başı ḳıl heyʾetinde ve bedeni insān ṣūretinde bir ecinnî çıḳageldi. Ḥakīm Şaʿyūn: "Yā Ḳışḳış!" dėdi. Ecinnî: "Buyur, efendim!" dėdi. Ḥakīm: "Ḳapıda olan putuŋ ḥikmeti fāsid mi ve bu ėtdiği ṣadā kimiŋ içün idi?" dėyü süʾāl etdiğinde "Efendim, seniŋ ḥikmetiŋ ṣaḥīḥdir. Seyfü ẕü'l-Yezen nāmında bir adam içün baġırdı. Ol adam putuŋ ṣadāsını işitdikde ḳaçıp fülān daġda olan maġārede iḫtifā ėtmişdir." dėdi. Şaʿyūn: "Var şu adamı getir baḳalım!" dėdi. Ecinnî: "Ben onu getirecek ṭāḳatim yoḳdur. Zīrā onda Ḥażret-i Āṣaf bin Berḫiyā'nıŋ ḳılıcı vardır. Żararlı ecinnîler yanına varmağa ṭāḳatleri yoḳdur. Eğer varırsam iḫtirāḳ olunurum." dėdi. Ḥakīm: "Çūnki siz getiremezsiŋiz gel bize maḥallini göster!" dėyip ʿaskerden birḳaç nefer istiṣḥāb ėdip Seyf'iŋ olduğu daġa vardılar. Seyf, maġāreden çıḳamayıp her kim yanına gireyim, dėrse ḳatl ü iʿdām ėtdiğinden bir iki gün muḥāṣıra ėdip baʿdahū tedḫīn yaʿnī dumanlıḳ ḳażıyyesi ʿaḳllarına ḫuṭūr ve maġāreniŋ ḳapısına odun ve çalılar cemʿėdip āteşi yaḳdılar ve kükürt ve biber gibi şeyleri āteşe ḳatdıḳlarında duman ve tütsüleri maġāreye girip Seyf'iŋ nefesi ṭutulup "el-emān!" dėyü çıġırmağa başladı. Emān istediği mesmūʿları olduḳda āteşi söndürüp Seyf'i maġāreden iḫrāc ile ḥakīmiŋ yanına getirdiler. Ḥakīm, Seyf'i alıp sulṭānlarına gördüklerinde ḳılıcı yanında alı ḳoyup Seyf'i ḥakīme teslīm ėtdi. Ḥakīm, Seyf'i ḳonağına götürüp eli ve ayağı bağlı bir odaya ḳoyup maḥalline gitdi. Çūnki bu ḥakīmiŋ ḳonağında ne bekcisi ve ne ḫademesi olup faḳaṭ ecinnîler insān yėrine müstaḫdem olduḳlarından Şaʿyūn ṭaʿāmını istedikde bir ḳapı açılıp bir ḳuzu

-170-

aġzında süfre ve bir kedi ḳaşıḳ ve hüliyi[819] köpek ve keçi gibi ḥayevānātlar getirip yanına ḳoydular. Ḥakīm, ṭaʿām yėdikden ṣoŋra her şeyʾ yine yėrli yėrine reddėtdirerek maʿbūdunu daḫi istedikde yanına bir manġāl getirdilip içine bir mıḳdār tütsü atıp elvān-ı mütenevvıʿa ile āteşden ʿalevler çıḳdıḳda Şaʿyūn, ol āteşe sücūd ėtdi. Baʿdahū, ḳalḳıp cāme-ḫāba girip uyudu. Seyf, esīr mektūfu'l-yedi ve'r-raculü mescūni ḳalıp ol ḥālāt-ı ġarībeyi görüp dergāh-ı mücību'd-daʿvāta ʿarż-ı duʿāya başladı. Gėceniŋ nıṣfı ṣularında

[819] KLÇS "hülü, hüli", Lex. *mb.* "ḫülü".

gördü ki bir adam yanına gelip bağını açıp ve ḳılıcını eline vėrip "Ḳalḳ yā Seyfe ẕe'l-Yezen!" dėdi. Seyf: "Sen kimsin ve beni nereden bildiŋ?" dėyü süʾāl, ol adam: "Yā Seyf! Ben bu melikiŋ vezīriyim. İsmim Ṣahrān'dır.[820] Bu gėce yatar iken ʿālem-i rüʾyāda iki yeşil mürġ gelip bir aġacıŋ üzerine ḳondular. Biri birine dėdi ki: 'Yā Şeyḫ ʿAbdu's-Selām! Seyfü ẕü'l-Yezen'e vüḳūʿ bulan ḥādiṯeyi gördüŋ mü? ʿAcebā bundan bir ḳurtuluş var mı?' dėdi. Dīğer: 'Yā Şeyḫ Ciyād! Seyfü ẕü'l-Yezen evliyāullāhdan bir adamdır. Bu günā şeyler hebʿālem-i ezelde başından geçeceği muḳadderdir ve onuŋ ḫalāṣı işbu Ṣahrān vezīriŋ eliyle taḳdīr olunmuşdur ki şimdi ḳalḳsın ve Seyf'iŋ ḳılıcını alsın, baʿdahū Ḥakīm Ṣaʿyūn'uŋ ḳonağına varıp Seyf'i taḫlīṣ ile ve dīn-i İslām'a girsin ve işbu rüʾyā ṣaḥīḥ olduğuna Ḥakīm Ṣaʿyūn ḳonağına iẕnsiz girebileceği delīldir. Zīrā ḥakīm-i meẕkūruŋ ḳonaġı bekçisi olmayıp ecinnîler ḥıfẓ ėdegeldiklerinden ḳapıları dāʾimā açıḳ ise de içeri kimse girmeğe ḳādir değildir. Lākin Ṣahrān'a mānīʿ olamazlar!' dėyip birbirine selām vėrip pervāz ėtdiler. Ben de uyandığımda bu ḳażıyyeyi tecribe ėtmek içün seniŋ ḳılıcıŋı serāydan alıp ve ḥakīmiŋ ḳonağına gelip girdim ise de kimse mānīʿ olmayaraḳ size geldim." dėdi.

(Seyfü ẕü'l-Yezen Ḥakīm Ṣaʿyūn'u ḳatl ėtdiğiniŋ ve Medīnetü'l-Mirrīḫ şu taḫtından ḫalāṣ bulup Melik Ṣādlūḫ Seyf'e luḥūḳ eylediğiniŋ ve ol eṣnāda vüḳūʿ bulan ḥavādiṯiŋ ẕikrindedir)

-171-

Seyf, vezīriŋ iyiliğinden teşekkür ėdip ḳılıcını alıp ḥakīmiŋ yanına vardı ve āvāz-ı belend ile "Allāhu ekber!" dėyü nidā ėtdikde ḥakīm uyanıp "Seni kim ḳurtardı?" dėdi. Seyf: "Allāh celle celāluhu ve ʿazze ṣulṭānehu ḥażretleri beni āzād ėdip işte saŋa geldim! Dīn-i İslām'ı ḳabūl ėdip ʿibādet-i nārı terk ve vaḥdet u ḳudret-i ilāhiyyeyi derk ėderseŋ fīhā yoḳ rāżī olmazsan seniŋ vücūd-ı ḫabīṯiŋi dünyādan refʿ ėderim!" dėdi. Ḥakīm: "Ben ābā ve ecdādımıŋ dīnini terk ėdemem!" dėyü ḳaṭʿî cevāb vėrdikde Seyf, üzerine hücūm ėdip başını urup iki bölük ėtdi ve Ṣahrān ile ṭaşra çıḳıp iki esbe binip yola revān oldular. Onlar ḳapıdan çıḳdıḳları birle ḥakīmiŋ ḳonaġı bütün bütün yıḳılıp ṭopraḳdan bir yıġın oldu. Seyf ile vezīr Ṣahrān, yüzlerini döndürmeyerek hemān yola tevcīh-i ʿazīmet ėdip giderler iken ṣabāḥ olup āfitāb-ı ʿālem çehre-i cemāli vücūda rūşen ėtdikde ardlarından ʿasker paṭırdısı nümāyān olup taḳarrüb ėtdiklerinde Medīnetü'z-Zuhūr pādişāhı taʿḳīb ėtdiği nümāyān oldu. Meğer melik-i meẕkūr, ṣabāḥ olup ḥakīmiŋ ḳatl olunduğunu ve ḳonaġı yıḳıldığını

[820] Y. harekeli (168b/13).

ḫaber vėrdiklerinde vezīrini isteyip ol daḫi bulunmadığında “Benim vezīrim ḥakīmden ḳızḳanıp ol esīrimize ṭılsımlı ḳılıcını vėrip bi’l-ittifāḳ ḥakīmi ḳatl ėtdiler.” dėyü taḫayyül ėdip ʿaskerden bir ṭabur alıp taʿḳīb ėtdi ve “Nereye gideyorsuŋuz?” dėyü ʿaskerden ṣadālar ḳopdu. Seyf ile Ṣaḥrān, durup Seyf Ṣaḥrān’a dėdi ki: “Sen dur! Ben ḳarşı çıḳayım.” dėyip meydāna atıldı ve melike tevcīh-i ḫıṭāb ėdip “Çūnki ben seniŋ düşmeninim. İşte meydāndayım! ʿAskeriŋde baŋa muḳāvemet ėden var ise çıḳsın!” dėdi. Melik, ʿaskerine iltifāt ėdip Seyf’iŋ mübārezesine daʿvet ėtdikde ʿaskerden kendini beğenen bir kimse tebaḫtür ėderek meydān-ı heycāda Seyf’e çıḳdıysa da ṣevb-i ḥayātdan ʿārī oldu. Keẕālik, ṣānī ve ṣāliṣ ve rābiʿ ḥāṣılı aḫşama ḳadar ol fırḳa-i ẓālimeden Seyfü ẕü’l-Yezen yiğirmi süvārî ḳadar iʿdām ėdip münādi-yi infıṣāl nidā ėtdikde Seyf Ṣaḥrān’ıŋ yanına girip baʿda’t-tehniye görüşmeye oturdular ve Medīnetü’z-Zuhūr’uŋ meliki ʿaskerine darılıp “Nice olsun ki bu ḳadar ʿaskerde bir adama muḳābele ėden şaḥış bulunmadı?” dėyü taʿnīf ü taḳrīʿ

-172-

ėdip “Yarın siz onuŋ ḥaḳḳından gelmezseŋiz, bütün bütün sizi telef ėderim!” dėyip ol gėce ḥālet-i meẕkūre ile beytūtet ėdip ṣabāḥ olduḳda yine tertīb-i ṣufūf ve tanẓīm-i ulūf ėdip Seyf’e müntaẓır ḳaldılar. Seyf, silāḥını giyip ve esbe süvār olup meydāna çıḳdıḳda bir süvārî çıḳıp min ġayri kelām[821] üzerine hücūm ėdip muḥārebeye başladılar. Ṣabāḥdan tā ıstivāʾ-i[822] şemse ḳarīb ol adam, dayandıysa da yorulup ālāt-ı ḥarbiyesini ṭarafdan ṭarafa ḳaldırıp atmağa başladıḳda Seyf, merḳūmuŋ başına bir ḳılıc urup eğere ḳadar varıp iki bölük ėtdi ve öylece infıṣāl olana ḳadar birḳaçını telef ėderek her biri çekilip yėrine gitdi. Bu keyfiyyetle dört gün ḳalıp beşinci gün Medīnetü’z-Zuhūr’uŋ meliki ʿaskerine “Bu adamıŋ ḥaḳḳından gelemeyeceğiŋiz tebeyyün ėtdi. Yarın hemān bütün bütün üzerine hücūm ėdiŋ ki birden bire rūy-i zemīnden vucūdunu ḳaldırırız.” fermān buyurup ṣabāḥ olduḳda Seyf, bunlar ʿādetleri üzere tertīb-i ṣufūf ėdeceklerine intiẓār ėder iken gördü ki ʿasker deryā gibi üzerine hücūm ve iʿdāmına keṣretleriyle tevcīh-i rümḥ-ı mesmūm ėtdiler. Seyf, Ṣaḥrān ile el ele urup vefāt ėdene ḳadar muḥārebede ṣebāt ėtmeleriyçün muʿāhede ėdip müdāfaʿaya başladılar. Seyf, her ne ḳadar şecāʿatde bī-hem-tā ve ḳubbe-i felek taḫtında ferīd-i zamān ve yektā ise de keṣret-i ibṭāl ve pey-der-pey hücūm-ı şücʿān u ricālden bī-ṭāḳat ve bī-dermān olup hevl-i cāndan ṣaġdan ṣola [ṣaldırıp müdāfaʿa]ya[823] başladı ve dāhiye-i ʿuẓmāda ġarīḳ iken maṭlaʿ-ı şemsden bir ṭoz ve duman peydā olup berḳ-

[821] “Konuşmaksızın”.
[822] TDKÇS “istiva”.
[823] Bu kısım, (مصادرمه یه) şeklinde yazılmıştır. Yazmadan hareketle (170b/11) bu okuyuş tercih edilmiştir.

i ḫāṭıf gibi bir daḳīḳada açılıp taḫtında mürġ-ı ṭāhir gibi pervāz ėder bir süvārî görünüp “A[llā]hu ekber! Ben Melik Ṣādlūḫ’um!” dėyü nidā ėderek yıldırım gibi ṣaldırıp hücūm ėtdi.[824] Meğer Seyfü ẕü’l-Yezen, Ḥakīm Ṣaʿyūn’u ḳatl ü iʿdām ėtdikde Medīnetü’l-Mirrīḫ’i ṣu taḫtında ḥabsine müvekkel olan ecinnîler onları taʿyīn ėden ḥakīm helāk olduğunu bildiklerinde şehri ṣu altından taḫlīṣ ile her biri ḥal-i sebīline gitdiklerinden Melik Ṣādlūḫ, ṭaşrada ḫayme-nişīn olan adamlardan ḥaḳīḳat-ı ḥāli süʾāl ėdip Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ geldiğini ve şehri ḳurtarmağa Medīnetü’z-Zuhūr’a gitdiğini tefehhüm ėtdiklerinde melik: “Bize bu dürlü ʿaẕīm

-173-

iyilik ve bizim içün bu ḳadar bezl-i naḳdīne-i cān ėden adama yėtişmemiz lāzımdır!” dėyip ʿaskeri sürʿatle yėtişmelerini sipāriş ve kendisi esb-i yāḳūtiyyeye süvār olup “Medīnetü’z-Zuhūr’a beni götür!” dėyü emr ẹ̇tdiğinde esb-i meẕkūr, hübūb-ı nesīm gibi seyr ü saʿy ėtmeye başlayıp Seyfü ẕü’l-Yezen’e maẓīḳa-i ʿuẓmāda yėtişip muʿīn ü nāṣır oldu. Seyf, onuŋ geldiğini gördükde yüreklenip muḥārebeye göksünü tevcīh ėdip daġ gibi ʿasker beyninde ṣebāt ėdip tecdīd-i ḳuvvet peydā eyledi. Bir iki sāʿat geçmeden Melik Ṣādlūḫ ʿaskeri daḫi yėtişip taḫta’l-māʾ ḥabs ọlunduḳlarından kīn ü ġażab derūnlarında baġlı olup bilā-tavaḳḳuf ḥamle ėtdiler ki gūyā baḥr-i muḥīṭ kürre-i basīṭa[825] ṭūfān olup üzerine seyl ẹ̇tdi. Medīnetü’z-Zuhūr’uŋ ʿaskeri ol ṣadme-i ḳahramāneye dayanmayıp yüzlerini rāh-ı fırāra ṭutup şehre tevcīh-i ʿazīmet ėtdiler. ʿAsker-i Mirrīḫ, aḫşama değin taʿḳīb ile merḳūmlarıŋ cānlarını tedvīḫ ėdip aḫşam yėtişdikde ordularına döndüler. Seyfü ẕü’l-Yezen’e Melik Ṣādlūḫ gidip ḫāric-i ḥad taʿẓīm ü ikrām ėtdi ve maḫṣūṣ bir otaḳ naṣb ẹ̇tdirip ḫademe ve taʿyīnāt tertīb ėtdi ve ol gėce maʿıyyetiyle beytūtet ėdip ėrtesi Medīnetü’z-Zuhūr’u muḥāṣara ėtmek içün şedd-i niṭāḳ-ı irtiḥāl ve aḫşama ḳarīb pīş-gāh-ı şehre kesb-i ittiṣāl birle naṣb-ı ḫıyām ve rekz-i aʿlām ėtdiler. Medīnetü’z-Zuhūr ḥākimi daḫi bozulan ʿaskerlerini cemʿ ve eṭrāf u eknāfdan celb ẹ̇tdiği ʿālim ile şehriŋ ṭaşrasında ordusunu tertīb ve muḥārebeye taṣāddī ėtdi. Ol gėce rāḥatda yatıp ṣābāḥ olduḳda tertīb-i ṣufūf ve tanẓīm-i miʾīn ve ulūf ėdip muḳābele-i şücʿān ve muḥārebe-i fürsān meydān-ı vaġāda[826] ṭaraf-be-ṭaraf göks gökse dayanıp ġālib ü maġlūb ve ḳātil ü maḳtūl ve baʿżı cirāḥ ile muḥaṣṣal ḳufūl olup ol gün be-temāme geçip aḫşam olduḳda infıṣāl naʿresi urulup her biri ordu-gāhına gitdi. Bu vech ịle üç gün ḳalıp dördüncü gün aḫşam vaḳtinde Seyfü ẕü’l-Yezen, otağında

[824] Yazmada bu kısımdan sonra ayrıca başlık verilmiştir: “Medīnetü’l-Mirrīḫ ṣu taḫtından ḳurtulduğunu ve Melik Ṣādlūḫ ʿaskeriyle yėtişip Medīnetü’z-Zuhūr’a istīlā ėtdiğini beyānındadır” (170b/15).
[825] Lex. *mb.* “besīt” *vulg.* “basīt”, diğer *mb.* “baṣīṭa”.
[826] Lex. *mb.* “vaġa”.

oturur iken bir iḫtiyār u müsin adam eğeriyle bir esb çekip aġlayaraḳ Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ yanına gelip "Benim efendim! Dār-ı dünyāda bir ʿazīz oġlum olup Medīnetü'z-Zuhūr ḥākimi

-174-

onu ẓulmen ḳatl ile ciğerimi yaḳdığından oġlumuŋ esbini size taḳdīm ėtdim ki hemān siz oŋa binip oġlumuŋ āhını alasın ve bu esb öyle bir küḥeylāndır ki rūy-i zemīnde naẓīri nā-mevcūddur." dėdi. Seyf, ol şeyḫe merḥamet ėdip yanına alıp maʿıyyetiyle ṭaʿām ve beytūtet ėtdirdi. Ṣabāḥ olduḳda ol şeyḫ, kendi eliyle esbi eğerleyip gūyā oġlunu tefekkür ėtmiş gibi aġlayaraḳ Seyf'e taḳdīm ėtdi. Seyf, esbe süvār ve şeyḫiŋ āhını aḫẕ ėtmeye taʿahhüd ėdip ʿaskeriŋ olduğu yėre gideyim, dėrken şehre muḳābil ʿaẓīm bir çāy olup esb çāya gitmeye tevcīh-i ʿazīmet ėtdi. Seyf, esb ṣu içmeye gitmek ister ẓannıyla kendi ḥāline bıraḳdı. Meğer esb-i meẕkūr ṣu esblerinden olup şeyḫ-i meẕkūruŋ yanında terbiye olunup Seyf'i batırmaḳ içün götürdü. Esb, çāya vardıḳda derūnuna ayaḳlarını ḳoyup nūş ėdeyim, dėrken dahā ziyāde girip ḳarnına ḳadar ṣuya girdi. Seyf, döndüreyim dėrken esb bütün bütün ṣuya ṣaldırıp yüzerek çāyıŋ ortasına varıp ṣuya dalıp gitdi. Seyf, eğerden ayrılıp yüzmeye başladı. Ḳażāya tavṭīn-i nefs ėdip ṣabāḥdan aḫşama ḳadar ṣuyuŋ aḳındısıyla gider iken çāyıŋ kenārına düşüp büyük bir çamur yėre uğrayıp aḳındı şiddetiyle ol çamurda göksüne ḳadar gömüldü. Pes, ol çāya ḳarīb ʿaẓīmu'l-binā ki irtifāʿı zemīnden ḳalḳıp buluṭa yapışayım dėr bir serāy-ı bī-naẓīr olup serāyıŋ ḳapısı açılıp ṣu doldu[r]mağa[827] bir cāriyye çıḳdıḳda Seyf'i gördüğünde bağıraraḳ dönüp "Ṣuda bir perī gördüm!" dėyü ḳaçaraḳ gitdi. Meğer ol serāy Medīnetü'z-Zuhūr pā[d]işāhınıŋ[828] duḫteri Rāżiyye Sulṭān'ıŋ serāyı idi. Cāriyye, sulṭāna varıp "Benim efendim! Çāyda bir perī gördüm!", dėyü naḳl ėtdikde Melike Rāżiyye cāriyyeleriyle müşāhede ėtmek içün çıḳdı. Seyfü ẕü'l-Yezen'i görüp cāriyyeye darılıp "Sen bu ġarīḳ adamı taḫlīṣ ėtmeyerek perī dėyip hemān ḳaçmağa baḳdıŋ! Seniŋ gözüŋ kör mü?" dėyip Seyf'e varıp uzun bir ip ile Seyf'i yanına çekdirdi ve süʾāl ėdip "Sen buraya nereden geldiŋ?" dėdikde Seyf doġru söylemeden ḫavf ėdip "Ben bir tüccār adamım. Teknede müsāfir iken furtūnaya teṣādüf ėdip teknemiz ḳırıldı. Ben bir adaya çıḳdım. Gėce olduḳda cānverlerden ḳorḳup

-175-

[827] Y. "doldurmağa" (172b/4).
[828] Y. "pādişāhınıŋ" (172b/6).

büyük bir diraḫta çıḳdım. Ol aġaca büyük bir ḳuş gelip ḳondu. Ḫāṭırıma böyle geldi ki ‘Eğer bundan ḳurtulmaḳ olursa bu ḳuşdan ġayri beni ḳurtaramaz!’ dėyü tefekkür ve taḫayyül ėtdim. Ṣabāḥ olduḳda mürġ, pervāz ėdeyim, dėrken ayaġını iki elimle ṭutup onuŋla cevv-i havaya irtifāʿ ėtdim. Bir iki sāʿatden ṣoŋra ayaġında aġırlıḳ görüp ayaġına baḳıp beni gördükde başımdan ḳapmaḳ isteyip aġzını baŋa doġrulandıḳda kendimi ṣalıvėrip ḥikmet-i Ḫudā necāt bulmaḳ içün işbu balçıḳa düşdüm. İşte ḥıkāyem budur.” dėdi. Rāżiyye Sulṭān, Seyf’i serāya alıp ḥammāma i[d]ḫāl[829] ile cedīd çamaşırlar[830] giydirdi ve yanına alıp onuŋla ḳonuşaraḳ oturur iken şehr ṭarafından ʿaẓīm ġavġālar peydā oldu. Ne var, dėyü birḳaç adam yollayıp geldiklerinde melike-i mūmā ileyhānıŋ ḫocası Ḫakīm Dehiyyūn-nām[831] kimse gelip Melik Ṣādlūḫ’uŋ refīḳi ki Medīnetü’l-Mirrīḫ’i ṣu altından taḫlīṣ ve Ḫakīm Ṣaʿyūn’u ḳatl ẏėden Seyfü ẕü’l-Yezen’e deryā esblerinden bir esb taḳdīm ėdip Seyf, ol esbe bindikde deryāya ġarḳ ẏolup Melik Ṣādlūḫ, arayıp bulmadıḳda ʿaḳlı başından gidip ʿaskeriyle seniŋ pederiŋ üzerine ḥamle ve sancaḳlarıŋ olduğu yėre ḳaṣd ẏėdip pederiŋizi ḳatl ve cümle ʿaskerini şikest ėtdiğinden şehre girip ḳapıları ḳapadıp bedenlerden muḥārebeye taṣāddī ėtdiler ve sizi pederiŋ taḫtına geçirmek içün ḥakīm-i merḳūm bir ḳayıḳda geldiğini ḫaber vėrdiklerinde Rāżiyye Sulṭān gidip ḫocasıyla söyleşip “Ben şimdi gelirim. Sen var git, şehri ḥıfẓ ẏeyle!” dėyip gönderdi ve Seyf’iŋ yanına gelip “Seniŋ ḥaḳīḳat-ı ḥāliŋi doġru söyle! Ġālibā Seyfü ẕü’l-Yezen sensin. Ḫavf ẏėtme, söyle!” dėdi. Seyf, vāḳıʿ-ı ḥālini taʿrīf ve kendini bildirdikde Rāżiyye Sulṭān, Seyf’i berāber alıp bir ḳayıġa süvār olup şehre gitdiler. Vardıḳlarında aʿyān u vüzerāyı cemʿ ẏėdip “Benim pederim, Melik Ṣādlūḫ’a min ġayri ḥaḳ[832] tesalluṭ ėdip bunca müddet ṣu taḫtında medīnelerini ḥabs ẏėdip taʿaddī ėtmiş olduğundan el-cezāʾu min cinsi’l-ʿamel[833] feḥvāsınca ėtdiğini bulup işte ḳatl ẏolundu. Şimdilik biz bu adama muḳāvemet ėdecek ḥālimiz yoḳdur. Merāmım şudur ki şehri vire[834] ile teslīm ėdelim!” dėyü söyledikde cümle ehl-i şūrā onu taṣdīḳ ėdip vire ile şehri vėrmeye ḳarār vėrdiklerinde

-176-

Rāżiyye Sulṭān, Seyfü ẕü’l-Yezen’i müjde ile Melik Ṣādlūḫ’a irsāl eyledi. Seyf, esbe süvār ve birḳaç aʿyān ile melik-i meẕkūruŋ yanına gidip ordu-gāhına taḳarrüb ve istīẕān ėdip yanına vardılar. Melik Ṣādlūḫ, Seyf’i gördükde kendi nefsine mālik olamayıp ayağa ḳalḳıp

[829] Y. “girdirip” (173a/6).
[830] Lex. *mb.* “cāme-şūy” *vulg.* “çamaşır” (چامه شور).
[831] Yazma nüshada /د/ (173a/9), matbu nüshada /ر/ harfi mevcuttur.
[832] “haksızca”.
[833] Meâlen: “Kısasa kısas”.
[834] Lex. *mb.* “vīre” *vulg.* “vere”.

ḳucağına aldı. Ḥāl-i keyfiyyetden süʾāl ėtdi. Seyf, laṭīfe söyleyip “Ben şehri size almağa gitdim.” dėdi. Baʿdahū, keyfiyyet-i ḥāli tefhīm ėdip şehri vire ile Rāżiyye Sulṭān vėrdiğini söyledi. Melik Ṣādlūḫ, feraḥ ėdip ol gün Seyf’i yanına alı ḵoyup beytūtet ėtdiler. ʿala’s-saḥar, cümle ʿaskeriyle binip alāy ile şehre girdiler. Rāżiyye Sulṭān daḫi erbāb-ı devletiyle Melik Ṣādlūḫ’uŋ mülāḳatına çıḳıp pīş-gāhına vardıḳda piyāde olup edāʾ-i taʿẕīm ėtdikden ṣoŋra yine süvār olup dāḫil-i serāya vardılar. Melik Ṣādlūḫ, taḫta oturup emān ile dellāllar nidā ėtdirip ʿālemiŋ dükkānlarını açdırıp her bir kişi kendi ḥāline iştiġāl ėtmeye başladı. Yėdi gün tertīb-i umūr ve tanẕīm-i aḥvāl-i cumhūr ėtdikden ṣoŋra yėdinci gün Melik Ṣādlūḫ, Seyfü ẕü’l-Yezen’i isteyip yanına geldikde Rāżiyye Sulṭān’a tezevvüc ėtmek üzere Seyf’i mūmā ileyhāya irsāl eyledi. Seyf, Rāżiyye Sulṭān’a gidip tezevvüc māddesini söyledikde Rāżiyye Sulṭān: “Ben onuŋ elinde bir şeyʾ söyleyemem ve kendimi ondan menʿ ėdemem. Faḳaṭ recām budur ki benim mehrimde esb-i yāḳūtu vėrsinler.” dėdi. Seyf, Melik Ṣādlūḫ’uŋ yanına varıp ḳażıyyeyi ʿarż ėtdikde imtināʿ ėtmeyerek esbiŋ müṭalsem esbābını çıḳarıp Seyf’e teslīm eyledi. Ol vaḳt, Rāżiyye Sulṭān Seyf’e dėdi ki: “Siz Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselāmıŋ gencine gideceğiŋizi işitmişdim ve bu esbden başḳa sizi götüren yoḳdur. Maʾa-hāẕā aramızda büyük maṣlaḥatlarda bulunduğuŋuz ḥasebile ḥaḳḳıŋızda ḳalīldir.” dėyü Seyf teşekkür ėdip aldı ve yėdi gün yėdi gėce ʿaẕīm donanmalar yapıp yėdinci gün Melik Ṣādlūḫ gerdeğe girdi ve Rāżiyye Sulṭān ile üns ü rāḥatda ḳaldı.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Künūz-ı Süleymān’a teveccüh ėdip vüṣūl bulduğu ve ʿAyrūż’u pençe-i esrden istiḫlāṣ ėtdiği beyānındadır)

Melik Ṣādlūḫ’uŋ düğünü ḫıtām bulduḳda Seyfü ẕü’l-Yezen maḥall-i ʿazīmetine teveccüh ėtmeye iẕn isteyip anları tevdīʿ ile ve esb-i yāḳūtīniŋ eṣvāb-ı müṭalsemelerini zemīne

ḳoyup esb kişneyerek çölden ḳoşaraḳ yanına geldi. Seyf, esbiŋ ẓahrına ıstivā ve “Beni Mercü’l-Kāfūr ve ʿAynu’n-Nūr’a götür!” dėyü söyledikde esb beyne’s-semāʾ ve’l-arż nesīm-i miyāh gibi pervāz ėtdi. İstirāḥat evḳātında durup Seyf, ḳażāʾ-i ḥācet ėtdikde yine binip giderdi ve hākeẕā yėdi günden ṣoŋra bir zemīne girdi ki ondan kükürt ḳoḫusu irtifāʿ ėdip insānıŋ burnuna girdikde żayyıḳ-ı nefes vėrdiğinden mā-ʿadā ḥarāretden āteş gibi yanar ḫālī ve ḳuru zemīn idi. Esb, oŋa girdikde berḳ-i ḫāṭıf gibi uçmağa başlayıp evḳāt-ı maʿhūdede Seyf’i istirāḥate indirmeyip ṣabāḥdan aḫşama ḳadar ol arż-ı müvaḥḥışeyi ḳaṭʿ ėdip misk rāyiḥasıyla memlū ve zemīni bayaġı zaʿferān ile düşenmiş ṭarafından nūruŋ lemaʿānı gözlere āfitābıŋ eşiʿʿası gibi ġaşeyān ėdip cennet miṣāli bir zemīn ḳıṭʿasına

girdiklerinde esb, durup kişnemeye başladı. Seyf, esbden inip istirāḥat ėdip yine esbe süvār olduysa da esb yėrinden ḳımıldamayıp ileriye gitmek istemedi. Her ne ḳadar Seyf onu yürütdüreyim, dėdiyse de taḥarrük ėtmeyip yėrinden oynamadı. Seyf, eline laṭīf bir deynek alıp onuŋla esbi şiddet üzere vurduḳda esb yėre düşüp birden bire şişip zemīn açılıp esbi yutdu. Arż, esbi ibtilāʿ ėtdikde Seyf keff-i nādim urup peşīmān ve mütaḥayyir durur iken nā-gāh ʿĀḳışa yanına çıḳageldi. Selām vėrip "Yā Seyf! Seni buraya getiren ve zemīniŋ s̱üls-i ḫālīsini kesdiren esbiŋ cezāsı böyle mi?" dėdi. Seyf: "Ne oldu?" dėdikde ʿĀḳışa: "İşte sen onu ḳatl ėtdiŋ!" dėdi. Seyf: "Yā ʿĀḳışa! Ben ne bilirim bu ḳanġı zemīndir?" dėdi. ʿĀḳışa: "İşte maṭlūbuŋ olan Arżu'l-Kāfūr ve ʿAynu'n-Nūr budur." dėdi. Seyf, esbe vāfir ġam-nāk olup aġlamağa başladı ve ḳatl olunduğunu teyaḳḳun ėdip ʿĀḳışa'nıŋ kelāmını taṣdīḳ ėtdi. Meğer ʿĀḳışa'nıŋ merāmı faḳaṭ Seyf'i iġfāl ėdip ʿAyrūż'u taḫlīṣ ėtmezse ol esb ile rücūʿu mümkin olmayıp onuŋ ayağına düşsün de istediği gibi nāz-ı geliŋ ėtsin idi ve Seyf'e dėdi ki: "İşte Süleymān'ıŋ ḫazīnelerine vüṣūl bulduŋ! Şimdi Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselām genclerine muḥāfıẓ naṣb ėtdiği ecinnîleriŋ pādişāhı Melik Keyhūn ile nice ėdersin ve ʿAyrūż'u naṣıl elinden ḳurtarırsıŋ? Bu öyle

bir pādişāh ki zīr-i ḥükūmetinde on biŋ ecinnî vardır." dėdikde Seyf: "Beni buraya tavṣīl ėden ṭarīḳini teshīl ėder!" dėdi. ʿĀḳışa: "Vallāhi'l-ʿaẓīm, eğer sen ʿAyrūż'u ḳurtarmayıp tehī dest maḥrūman rücūʿ ėdersen seni ne ḳaldırırım ve ne yardım ėderim ve ne muṣībet ü miḥnetlerden taḫlīṣ ėderim!" dėdi. Seyf: "Ben tehī dest gelirsem yine Allāhu teʿālā ḥażretleri yol gösterir!" dėdi.ʿĀḳışa, selām vėrip gitdi. Seyf, ʿAynu'n-Nūr'a varmağa başladı. Ol zemīnde bir mıḳdār gitdikde şaḫṣı görünmeyerek bir āvāz ẓuhūr ėtdi ki: "Yā Seyf! İḫleʿ naʿleyk" yaʿnī "Papuçuŋu çıḳar!" dėyü işitdikde Seyf, pāpūcunu çıḳarıp eline alıp gider iken iraḳdan ḳaṣab-ı Fārisî yaʿnī yeşil ḳamışlıḳ gibi pertevli bir yėr görünüp vara vara yanına vüṣūl bulduḳda ḳaṣab-ı Fārisî olmadığını görüp ṣudan bir ḥavż içinde nūr-ı rabbānî ʿanān-ı semāya gūyā ḳaṣab-ı Fārisî gibi çıḳıyor buldu ve ol ḥavżıŋ içinde ikisi altından ve ikisi gümüşden dört balıḳ olup laṭīf keyfiyyet ile ḥavżda yüzüp dururlar. Seyf, ḥavżda olan ṣudan içmek murād ėtdikde ʿĀḳışa, elinde bir ḳadeḥ su ile yanına çıḳageldi ve getirdiği ṣudan vėrip "Ṣaḳın bu ṣudan içme! İnsāna żararlıdır!" dėdi. Seyf, ol balıḳlarıŋ künh ü ḥaḳīḳatinden süʾāl ėtdikde "Bunlar Ḥażret-i Belḳīs Ḥażret-i Süleymān'a gelin geldikde Ḥażret-i Süleymān oŋa dört balıḳ ikisi altından ikisi gümüşden yapdırıp vėrdikde 'Onlarda cān olmuş olaydı pek nefīs şeyʾ olur.' dėdi. Ḥażret-i Süleymān, dergāh-ı kibriyyādan onlar[a] tāze cān vėrmesini istidʿā ėtdi. Ḥaḳ subḥānehū ḥażretleri onlara cān

vėrip iḥyā ėtdi ve ol vaḳtden beri ḳalmışlardır.” dėdi. Seyf, taʿaccüb ėdip ḳudret-i ilāhiyyeden istiġrāb ėtdi. Baʿdahū, ʿĀḳıṣa tekrār kelām-ı evveli iʿāde ėdip “Şimdi ʿAyrūż’u nice ḳurtarabilirsin?” dėdi. Seyf: “Ol ḫuṣūṣ Allāhu teʿālānıŋ taḳdīrine muʿallaḳdır.” dėdikde ʿĀḳıṣa, selām vėrip gitdi. Seyf, yürümeye başlayıp bir mıḳdār vardıḳda yeşil aġacıŋ altında bir adam oturup elinde zümürrüdden bir budaḳ[835] olup onuŋla zemīni dürterek tesbīḥ çeker dururdu. Seyf, selām vėrip ve “ʿAleyke’s-selām Yā Seyfe ẕe’l-Yezen!” dėdi. Seyf: “Sen beni nereden bilirsin?” dėdikde “Sen ve saŋa vüḳūʿ bulan ve vüḳūʿ

-179-

bulacaḳ mevāddıŋ daḫi bi-emri’llāhi teʿālā cümlesi baŋa maʿlūmdur.” dėdi. Seyf, onuŋla bir mıḳdār oturup Künūz-ı Süleymān’ıŋ yolundan süʾāl ėtdikde “Ol daġıŋ verāsındadır!” dėyü gösterdi. Seyf, ol daġa ʿazīmet ėdip üzerine çıḳdıḳda daġıŋ esfelinde iki oda birbirinden baʿīd olmuş ve beynlerinde ḳalın bir gümüş zencīr aşılmış taḫtında Melik Keyhūn’uŋ taḫtı vażʿ olunup üzerine temekkün ėdip her ṭarafdan ecinnîler birikmiş fermānına müntaẓır dururlar gördü. Emr-i muḳadder ile ol vaḳt ʿAyrūż’u taʿẕīb ėtmek içün yanına getirdip “Yā ʿAyrūż! Sen benim ʿızz ü salṭanatım bilmeyerek bir ulu peyġamberiŋ künūzuna gelip hücūm ėdersin! Benden ḫavf ėtmediŋ mi ve ʿızz ü salṭanatımı bilmediŋ mi?” dėyip timur ṭoḳmaḳlar ile urmağa başladılar. ʿAyrūż, rūy-i zemīnde ḥarāret-i żarbdan taḳallüb ve istiġāṯe ėderken iraḳdan Seyfü ẕü’l-Yezen geldiğini görüp “Benim efendim, sulṭānım! Seniŋ ḳuluŋa yėtiş! Zīrā işkence kemiklerimi eritdi.” dėyü istiġāṯe ėtmeye başladıḳda Melik Keyhūn, ʿAyrūż’a “Sen kimiŋ ile söyleşirsiŋ?” dėdi. ʿAyrūż: “Benim efendim ki Seyfü ẕü’l-Yezen’dir. Onuŋla söyleşiyorum.” dėdikde Keyhūn, adamlarına baḳıp “Varıŋ şol adamı getirin ki burada ne işi vardır baḳalım!” dėdi. Birḳaç ecinnî yanından ayrılıp Seyf’i getirmeye gitmişler ise de Seyf’e yanaşdıḳlarında Ḥażret-i Āṣaf’ıŋ ḳılıcını çekip onlara işāret ėtdikde cümlesi ḳaçıp ditreyerek Keyhūn’uŋ verāsına çekildiler ve yanında duranlar daḫi firār ėtmeye başladılar. Keyhūn, ol keyfiyyeti gördükde “Size ne oldu niçün firār ėtdiŋiz?” dėyü süʾāl ėtdi. “Efendim, biz yanına vardığımızda üzerimize bir ḳılıc çekip baʿżımızı iḫrāḳ ėtdi ve bāḳīmiz firār eyledik ve ḥālan buraya ḳadar ḳılıcdan infışāl ėden yıldırımlar bize yanaşıp gelmekdedir.” dėdiklerinde Keyhūn: “Yā insî! Saŋa emān vėrdim! Ḳılıcıŋ ḳınına ḳoy da gel!” dėdikde Seyf: “Sen kimsiŋ ki emān vėrmek istersiŋ seniŋ emānıŋa kim iʿtibār ėder!” dėdi. Keyhūn: “Yā Seyf! Ṣanma ki ben seniŋ

[835] (بوراق) şeklinde yazılmıştır. Ancak yazmadan (176b/2) ve bağlamdan hareketle bu şekilde yazılmıştır.

ḳılıcıŋdan ḳorḳarım. Benim ne seniŋ ḳılıcından ve ne bir kimseden ḳorḳum vardır! Ben, Ḥażret-i Süleymān bin Dāvud'uŋ vekīliyim. Gel lisānıŋı uzatma!" dėdi. ʿAyrūż daḫi "Efendim ḳılıcıŋ ḳınına ḳoy!" dėmeye başladı. Seyf, ḳılıcını ḳınına ḳoyup Melik Keyhūn'uŋ yanına varıp selām vėrdikde oturmağa

-180-

iẕn vėrdi. Baʿdahū, süʾāl ėdip "Yā Seyf! Sen bunda ne geziyorsun?" dėdi. Seyf: "Ben üç şeyʾ içün geldim. Biri Künūz-ı Süleymān ʿaleyhisselāmı seyr ü temāşā ėtmeye, ṣānīsi ʿAyrūż'a şefāʿat ėdip ḳurtarmağa, ṣāliṣen Ḥażret-i Belḳīs'iŋ tāc u cübbesini almağa geldim." dėdi. Keyhūn: "Yā Seyf! Vāḳıʿā Ḥażret-i Belḳīs, ol tāc u cübbeyi kendi ḫazīnesiniŋ ẕekātı olmaḳ üzere sipāriş eyleyip her kim ḫazīneniŋ ḳapısına gelip intisāb ėdip ḳapı oŋa açılırsa tāc u cübbe onuŋdur." dėyü emr buyurdu. Eğer saŋa açılırsa size mübārek olsun alıŋ gidiŋ! Ammā zor ile alayım, dėrseŋ bu muṭlaḳā olmayacaḳ şeydir. Zīrā Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhisselām beni bunda vekīl naṣb ėtdiğinde 'Benim efendim, ṣoŋra baʿżı ḥükemā ve[836] erbāb-ı siḥriyyāt gelip beni bundan ḳaçırıp istedikleri ḫazīneŋizi nehb ü ġāret ėderler. Bu ḫuṣūṣa düşünüp de beni nāẕır naṣb ėdiŋ!' dėdiğimde üzerimde olan işbu altın levḥasını vėrip onuŋla ne seniŋ ḳılıcıŋdan ve ne bir kimseden ḫavf ėtmem!" dėdi. Baʿdahū, Seyf'i alıp ol iki odanıŋ birine götürüp ḳapıda durdurup ḳapıyı çaldırdı. Seyf, ḳapıyı çaldığında kenziŋ derūnundan "Sen kimsiŋ?" dėyü süʾāl olundu Seyf: "Ben Seyfü ẕü'l-Yezen ibn-i ẕi'l-Yezen bin Tübbaʿ ibn-i fülānım!" dėyerek nesebini beyān ėtdiğinde ḳapı açılıp kendisi Keyhūn maʿıyyetiyle girip ol tāc u cübbeyi bir ṣandaliyye üzerine vażʿ olunmuş bir dībāc ḳıṭʿasına ṣarılmış bulup aldılar ve ḫazīneyi seyr ėdip ṭaşraya çıḳdıḳlarında ardlarından ḳapı ḳapandı. Keyhūn, Seyf'i tehnʾiyye ėdip üç gün yanında mihmān eyleyip dördüncü gün ʿAyrūż'u istiṣḥāb ėderek Keyhūn'u vedāʿ ėdip yola revāne oldular. ʿAyrūż'uŋ dermānı ḳalmayıp Seyf'e dėdi ki: "Benim efendim! yürüyecek[837] ṭāḳatim yoḳdur. Baŋa yardım ėt!" dėyü recā ėtdiğinde Seyf, elinden ṭutup yavāş yavāş yürüyerek bir sāʿatlik yolu bir günde kesip ʿAynu'n-Nūr'a vardıḳlarında ʿAyrūż ʿAynu'n-Nūr'uŋ içine dalıp inġımās ėdip çıḳdıḳda gūyā bir keyfsizliği yoḳ gibi tamam-ı ṣıḥḥat ü ḳuvvet ile çıḳdı ve Seyf'e dėdi ki: "Benim efendim! ʿAynu'n-Nūr'uŋ ṣuyu ecinnîlere her derd içün ʿilācdır. Şimdi ben oŋa girip çıḳdığımda bir keyfsizliğim ḳalmadı.

[836] (حكمات ارباب) şeklinde yazılmıştır. Ancak yazmadan (177b/10) ve bağlamdan hareketle bu yazım tercih edilmiştir.
[837] (يوريه جلك) şeklinde yazılmıştır. Yazmadan (178a/7) ve bağlamdan/anlamdan hareketle bu yazım tercih edilmiştir.

-181-

(Seyfü ẕü'l-Yezen Ḥażret-i Süleymān künūzundan döndükde çekdiği miḥan u maṣāʾib ve gördüğü envāʿ-ı ġarāʾib ü ʿacāʾibiŋ beyānındadır)

Seyfʿ Ayrūż ileʿ Aynu'n-nūr'da otururlar ikenʿ Āḳışa gelip selām vėrip "Yā Seyf! Sen işbu getirdiğiŋ tāc u cübbeyi benim içün getirmediŋ mi ve beni tezevvüc ėder misin?" dėdi. Seyf: "Ḫayr, ne ben seni tezevvüc ėderim ve ne bunları seniŋ içün getirdim!" dėdi. ʿĀḳışa, darılıp havaya pervāz ėdip gitdi. ʿAyrūż: "Benim efendim, ʿĀḳışa'nıŋ ḫāṭırını ḳırmayalım tāc u cübbeyi baŋa vėr, varıp irżā ėdeyim." dėdi. Seyf, tāc u cübbeyi ʿAyrūż'a vėrip gitdi. Bir sāʿatden ṣoŋra ʿĀḳışa ile dönüp geldiler. ʿĀḳışa, yine kelāmı evveli iʿāde ėtdikde Seyf, be-tekrār cevāb-ı evveli vėrip yine küsüp gitdikde Seyf ʿAyrūż'a dėdi ki: "Ḳo gitsin! Kendi kendiliğinden gelir. Zīrā işimize gidelim." ʿAyrūż, Seyf'i ḳaldırıp ufḳ-ı semāya irtifāʿ ėtdi. İki gün sefer ėdip üçüncü gün bir adaya nüzūl ėtdiler. Onlar istirāḥat içün otururlar iken ʿĀḳışa gelip selām vėrip "Yā Seyf! Sen beni tezevvüc ėder misin ve tāc u cübbeyi baŋa vėrir mis[in]?"[838] dėdi. Seyf: "Ḫayr ne seni tezevvüc ėderim ve ne onları saŋa vėririm!" dėdi. ʿĀḳışa: "Sen benim ḳadrimi tenzīl ve ʿızz ü şānımı tevżīʿ ėdip etbāʿa vėrmek istersiŋ! Ben bir dahā saŋa gelemem ve yüzünü göremem!" dėyip darġın ve küskün ufḳa irtifāʿ ėdip gitdikde ʿAyrūż Seyf'e yalvarıp "Benim efendim, ʿĀḳışa'yı iʿżāb ėtme şol tāc u cübbeyi vėriŋ, gidip çevireyim." dėdi. Seyf, tāc u cübbeyi ʿAyrūż'a vėrip gitdi. Seyf, ʿAyrūż'a müntaẓır ḳaldı. Ammā neʿ Ayrūż ve neʿ Āḳışa görünmedi. Yorġunluġundan ḳılıcını çıḳarıp başı altına ḳoyup uyudu. Bir sāʿatden ṣoŋra uyanıp başı altında ḳılıcı bulmadı. ʿAḳlı başından gidip ol adada ḳılıcı götüreni aramağa başladı. Gezer iken gökden ʿĀḳışa ẓuhūr ėdip "Sen ne ararsıŋ? Ḳılıcıŋ ise işte bendedir." dėdi. Seyf, başını ḳaldırıp cevv-i havada ʿĀḳışa elinde ḳılıc duruyor gördü. Zīrā meẕkūr ḳılıc ḳınında iken ecinnîleri incidemez idi. ʿĀḳışa: "Yā Seyf! Sen beni tezevvüc ėder misin ve tāc u cübbeyi vėrir misin?" dėdikde

-182-

Seyf, darılıp "Ne seni tezevvüc ėderim ve ne tāc u cübbeyi vėririm!" dėdi. ʿĀḳışa: "Ben senden ḳorḳmam ve seniŋ esīriŋ değilim! Ben saŋa maḥabbet ėdip zemīnden zemīne seniŋ ardıŋdan gidip nice ehvāl ü miḥnetlerden ki en aḳal Ḥakīm Eflāṭūn'uŋ şehri üzerinden taḫlīṣ ėtdiğimi unudup sen benim şān u rifʿatimi tenzīl ėtmek istersiŋ! Şimden ṣoŋra yüzümü görür iseŋ beni ḳatl ẹyle! Yā baḥra'llāhi ḫuẕ rızḳallāhi!"[839] dėyerek Ḥażret-i

[838] Y. "misin" (178b/10).
[839] "Ey Allahın denizi! Allah'ın rızkını al!"

Āṣaf'ıŋ ḳılıcını deryāya atıp gitdi. Seyf'iŋ aḳlı başından gidip dīvāne gibi kendini yere uraraḳ ʿĀḳışa'yı söğüp ṣayıp "Elime geçersen saŋa ėdeceğimi bilirim!" dėse de ʿĀḳışa, Seyf'den yaŋa hīc iltifāt ėtmeyip ufḳ-ı semāya pervāz ėderek gitdi. Seyf, ḥayretinden nāṣī ol adada ṭaraf-be-ṭaraf cevelān ėder ḳaldı. "Laʿdahū lā ḥavle!" dėyip ṣabra rücūʿ ėdip ʿAyrūż'a müntaẓır ḳaldı ise de ne ʿAyrūż ve ne kimse gelip ol gün aç ḳalıp ṭaʿām ėdecek şey aramağa başladı. Geşt ü güẕār ėderken ölü balıḳ bulup ol balığıŋ etinden ekl ve bārān ṣuyundan içerek ḳaldı. On gün ḳadar ḳalıp on birinci gün bir diraḫt sāyesinde uyur iken beyne'n-nevm ve'l-yaḳaẓat ḥāletinde iki büyük yeşil mürġ gelip ol diraḫta ḳonduğunu görüp birbirine "Es-selāmu ʿaleyke Yā Şeyḫ ʿAbdu's-Selām!" dīğeri "Ve ʿaleyküm!" dėdi. "Gördüŋ mü Seyf nice bu adada mescūn ḳaldı? ʿAcebā hīc ḳurtulacaḳ ṣūreti var mı?" dėdi. Şeyḫ Ciyād: "Evet, kelek[840] aġacınıŋ taḫtasından kesip birbirine rabṭ ve ṣāl gibi baġlayaraḳ üzerine oturup deryāda onuŋla ḳayıḳ gibi sefer ėtsin. Bundan ġayri bir çāre şey yoḳdur!" dėdikde birbirine selām vėrip her biri bir ṭarafa çekilip gitdi. Pes Seyfü ẕü'l-Yezen, uyanıp ḳalkḳdıḳda ol ṣālıŋ yapmasına mübāşeret ve birḳaç gün kelek aġacınıŋ ḳıṭʿalarından biribirine baġlayıp üzerine süvār olaraḳ mütevekkelā ʿala'llāh deryāya açıldı. Deŋiz aḳındısıyla giderek aḫşam olduḳda deryā vasaṭında ḳuru bir büyük aġac gördü ki üzerinde yapraḳ aṣlā mevcūd değildir. Seyf, yanına varıp dibinde istirāḥat ėtmek içün dayanıp durdu. Ġurūb-ı şems ḳarīb oldu[ḳ]da ol aġacıŋ budaḳları yeşillenmeye başlayıp ġurūb olana ḳadar yapraḳlanıp bütün bütün yeşil oldu. Āfitāb-ı ʿālem yüzü perde-i şebde iḫticāb ėtdikde büyük bir ḳuş gelip

-183-

ol vücūda gelen yapraḳları ekl ve aġacı ḳupḳuru bıraḳdı. Seyfü ẕü'l-Yezen, taḳsīm-i erzāḳıŋ sırrına baḳıp istiġrāb ėtdi. Ṣabāḥ olduḳda ḳuş aġacdan pervāz ėdip gitdikde Seyf daḫi aġacdan ayrılıp yine aḳındı ile gitmeye başladı. Ḳuşluḳ vaḳtinde deryā vasaṭında dikilmiş enli büyük ṭaşdan bir direk üzerine bir adam oturur gördü. Yanına vardıḳda selām vėrip "Ve ʿaleyke's-selām Yā Seyfe ẕe'l-Yezen!" dėdi. Seyf: "Sen beni nereden bilirsin?" dėyü süʾāl ėtdiyse de aḳındı götürüp ne cevāb vėrdiğini işitmedi. Ol gün ve ol gėce yuvarlanaraḳ aḳındı ile gider iken bir tekneniŋ yelkenleri göründü. Seyfü ẕü'l-Yezen, sevinerek yanına gitmeye tevcīh-i ʿazīmet ėdip yaḳlaşdıḳda büyük balıḳ olup ol görülen yenler ḳanadları imiş aġzını açıp içine deryānıŋ ṣuyu ırmaḳ gibi aḳıp Seyf'iŋ aġaclarını yutmaḳ içün gelir olduğunu gördü. Seyf, kendini deŋize atıp deryāya daldı. Bir mıḳdār

[840]Yazma nüshada kelime, "söğüt" olarak geçmektedir. "Kelek" "sal" manasına gelmektedir. (179b/11).

ṣuyuŋ altında ḳalıp baʿdahū ṣuyuŋ üzerine çıḳdıḳda ne balıḳ ve ne de kelek aġacınıŋ ḳıṭʿalarını bulup faḳaṭ beyne's-semā ve'l-ufḳu'l-māʾ[841] ḳaldı. Seyfü ẕü'l-Yezen, deryāda yüzüp aḫşam olduḳda baḥriŋ dalġaları bir adanıŋ kenārına atdı. Adaya çıḳıp geşt ü güẕār ėtdikde bināsı ṣaġ ve evleriyle dükkān ve sāʾir rüsūmu şimdicek yapılmış gibi ebnāʾ-i beşerden ḫālī ʿaẓīm ü muʿteber bir şehr buldu. Ṣāhrāhını tetebbuʿ ėderek serāy-ı sulṭānîye teṣādüf ėtdikde içine girip keʾennehu sākinleri bu gün çıḳmış gibi her şeyʾ yėrli yėrinde ve envāʿ-i meʾkūlāt ü mefrūşāt bulup yėyip içerek ḳaldı ise de ḫalāṣ u necāt ṭarīḳini bir cihetden görmeyip üç gün öyle ḳalıp dördüncü gün bir diraḫt sāyesinde uyur iken iki yeşil ḳuş gelip ḳondular. Bir dīğerine "Selāmun ʿaleyke Yā Şeyḫ ʿAbdu's-Selām!" dīğeri: "Ve ʿaleyke Yā Şeyḫ Ciyād! Gördüŋ mü Seyfü ẕü'l-Yezen nice onuŋ kelek aġacları gidip yine bu adada maḥbūs ḳaldı. ʿAcaba ne vech ile ḳurtulabilir?" dėdi. Dīğeri: "Vāḳıʿā bunda maḥbūs ḳalmışdır. Lākin onuŋ ḳurtulması böyle olur ki işbu şehriŋ ḥākimi serāyıŋ baġçasında olan mezāristanda defn olunmuşdur. Mezārını bulduḳda ḳazıp ol mezārda bir oda gibi yėr bulup ḳapısını açıp odaya girdikde ḥākim-i meẕkūr bir serīriŋ üzerine

müseccā ḳonulmuş bulur ṣaġ elinde bir yüzük vardır. Ol yüzüğü alıp mezārı bulduğu gibi ṭopraġını çevirdikden ṣoŋra ol yüzüğü ayağına baġlayıp deryānıŋ üzerine yürüyerek gitsin. Zīrā ol ḫātem, ḳanġı adamıŋ ayağında baġlı olursa ṣu oŋa zemīn gibi olur, üzerinde yürür gider." dėyip birbirine selām vėrerek havaya pervāz ėtdiler. Seyf, uyanıp doġru ol mezāristāna vardı ve sulṭānıŋ ḳabrini bulup ḥafr ėtdiğinde ḳapıyı bulup derūn-ı türbeye girdikde envāʿ-i zīnet ile müzeyyen ṭūlü yiğirmi bir ḳadem mıḳdārında bir serīr üzerinde örtülmüş müseccā meyyit bulup elini keşf ėdip vaṣf ėtdikleri yüzüğü alıp yine ḳapıyı ve ṭopraḳları çevirip çıḳdı. Yüzüğü ayağına baġlayıp "Bismillāh!" dėyip ṣuyuŋ üzerinde yürümeye başladıḳda oŋa ṣu zemīn gibi dayatıp ayaḳları dalmadı. Seyf, sevinerek rūy-i deryāda gitmeye başladı. Be-temāme üç gün gidip ber-ā-ber olduğu ẕaḫīreden ekl ve yorulduḳda ṣuyuŋ üzerinde uyuyup ḳalḳardı. Üç günden ṣoŋra iraḳdan bir tekne göründü. Seyf, ol tekneye tevcīh-i ʿazīmet ėderek yanına vardıḳda teknede olanlar Seyf'i ḳuṭbu'z-zamān ṣanıp iraḳdan iḥtirām[842] u taʿẓīm[843] ėtmeye başladılar ve tekneye alıp iskelesinden çıḳar iken yüzüğü ayağından düşüp deryāya ġarḳ oldu. Seyf, tekneye çıḳdıḳda teknede olanlar biri ayağına ve biri eline ṣarılıp öpmeye teberrük ėtmeye başlayıp ḫayr duʿāsını

[841] "Gök ve deniz arasında".
[842] Kelime, (اختر ام) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlamda tam zıddı bir anlamının olması dolayısıyla – yazma nüshadaki anlamından da yararlanarak – bu okuyuş tercih edilmiştir.
[843] Y. "teşrīf u taʿẓīm" (181b/1).

istediler. Seyf, bunlara rüʾyā ḳażıyyesini tefhīm ėdip “Bende evliyālık yoḳ.” dėyü söylemiş ise de “Bu günā rüʾyālar faḳaṭ evliyāʾullāha maḫṣūṣdur.” dėyü oŋa ḥusn-i iʿtiḳād ėtdiler. Seyf, bunlar ile birḳaç gün ʿızz ü iḥtirām ile geçirmiş ise de bir gün siyā ve mürtefıʿ bir daġ göründü ki zemīnden ḳalḳıp eflāke teşebbüs ėdeyim, dėr ġāyet yüksek idi. Gözlerine görünüp mıḳnāṭīs gibi tekneyi kendüye celb ėtmeye başladı ve şedīd yėl esip tekneyi ol daġa götürmeye başlayıp gide gide yanına vardıḳda daġa çarpıp pārça pārça oldu. Olan ḫalḳ-ı ʿālem deryāya atıldıḳlarında ol daġdan büyük ve müfteris cānverler aşaġı inip birḳaçını ḳapıp ekl ėtdiler ve baʿżıları deyāya dalıp irak oldular. Seyf daḫi deryāya atlayıp daldı.

-185-

(Seyfü ẕü’l-Yezen Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā’ya vardığı eṣnāda gördüğü ʿacāʾib ve teşādüf ėtdiği ġarāʾibiŋ beyānıŋdadır)[844]

Seyfü ẕü’l-Yezen, ṣu ṭaḥtında bir mıḳdār ḳaldıḳdan ṣoŋra ṣu üzerine çıḳdığı birle deŋiziŋ üzerinde dört direkli bir serāy ve her bir direkden bir ecinnî ṭutup omuzlarına ḳaldırıp deryā üzerinde gezdirirken gördü ki Seyf ürküp yine ṣuya dalmış ise de nefesi ṭutulduḳda ṣuyuŋ yüzüne çıḳdı. Hemān ecinnîleriŋ biriniŋ ayaḳları altına çıḳdı. Ol ecinnî, elini uzadıp “İşte bir ġarīḳ bulduḳ!” dėyip Seyf’i ḳaldırıp omuzları üzerinde olan serāyıŋ ḳapısına ḳoydu. Seyf, serāya girdikde ḥāżır ḥammām ve cedīd eṣvāb ve temīz envāʿ-i eṭʿime ile memlū süfreler aṣnāf-ı[845] zīnet ile müzeyyen ve mefrūş odalarda ḳonulmuş bulup hemān ḥammāma girip cedīd eṣvābdan bir ṭaḳım giyip ol süfreleriŋ birine ṣaldırdı. Ḳarnını doyurduḳda deryāya baḳar bir pençerede oturdu. Ol ecinnîler, aḫşama ḳadar gezip baʿdahū, birbirine dėdiler ki: “Biz bu ġarīḳden ġayri başḳa adam bulamadıḳ. Geliŋ melikemize gidip ifāde ėdelim.” dėyerek deryādan çıḳıp ʿaẕīm ü maʿmūr ölkede büyük bir serāya vardılar ve Seyf’i ol ḳoyduḳları serāydan çıḳarıp bi-nefsihi ẕikr ėtdikleri sulṭānıŋ serāyında olan cāriyyelere teslīm ėtdiler ve “Bu ġarīḳden mā-ʿadā başḳa adam bulamadıḳ. Melikemize ḫaber vėriŋ!” dėyip ḥāl-i sebīllerine gitdiler. Seyf, ol serāya girip ve dehşeti mūcib binālar ve naḳşlar[846] ve düşemeler görüp erkeksiz ḥūr-i ʿīne beŋzer cāriyyeler ile dolu bulup Seyf’i bir odaya idḫāl ėdip teʾnīs ü talṭīf ėtmeye başladılar ve “Ḫavf ėtme bizim melikemiz saŋa vāfir inʿām u ikrām ėder ve yine memleketiŋe redd ėder.” dėyü tesliye vėrdiler. Seyfü ẕü’l-Yezen: “Bu melike kimdir ve ne dėrler?” dėyü süʾāl ėtdikde “Bizim melikemiz

[844] Yazma nüshada bu kısım için ayrıca başlık verilmemiştir.
[845] Lex. *vulg.* “esnaf”.
[846] Lex. *vulg.* “nāḳış”.

Şüreyyāuʾ’l-Ḥamrā isminde bir ʿaẕīm melikedir ki ins ü ecinnîlere ḥākimedir. Pederi Melik ʿAmrūn nāmında bir pādişāhdır. Onuŋ ḳızı olup eyyām-ı ṣıġretde esmāʾ-i rabbānîyye ve esrār-ı rūḫāniyyeyi bir ḥakīmden öğrenip ecinnîleri tesḫīr ėtmiş idi ve bizim ḳurbumuzda melʿūne ve kāhine Zühretü’z-Zerḳā nāmında bir melike daḫi vardır ki onuŋ pederine Sulṭān ʿAmūd dėrler. Meẕkūr ḳızıŋ, Keyhūne isminde bir dāye ḳarısı vardır ki

-186-

onu terbiye ėdip siḥr ü küfriyyātı taʿlīm ve cādūluḳ ile şeyāṭīn[847] ṭāʾifesini tesḫīr ėdip ḳatında māhire olduğundan bizim melikemiz Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā’dan ḳızḳanıp be-her-vaḳt ceng ü muḥārebeden ḫālī değildir. Birḳaç senden beri muḥārebede ḳalıp ṭarafeynden vāfir adam telef olduğundan pederleri bir yėre gelip ṣulḥu müẕākere ėtdiler. Baʿdahū, ḳızları bir yėre cemʿ ve iki devletiŋ aʿyān u meşāyiḫi beynlerine girip ʿadāvetleri ṣulḥ u ṣalāḥa tebdīl olundu. Lākin Zühretü’z-Zerḳā, tek durmayıp deryāda siziŋ tekneyi ḳıran daġı peydā ėdip siḥriyyāt u ṭılsımlar ile uydurup ol ṭaraflardan mürūr ėden teknelериŋ cümlesini telef ėtdirir ve daġda müfteris cānverleri celb ėtdirip teknede olan adamları deryāya düşdükde daġdan inip ḳatl ü ekl ėderler. Bizim melikemiz olan Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā, bu ḳażıyyeyi muṭṭalıʿ olduḳda büyük bir serāy peydā ve dört ecinnîleri taʿyīn birle ol serāyı onlara teslīm ėdip deryāda pāspānlıḳ ėtmelerini sipāriş ve her şikest olan tekneniŋ adamlarını deryādan ḳurtarıp baʿda’l-ikrām ve’l-inʿām żāʾıʿātını[848] vėrdiği[n]den[849] mā-ʿadā memleketlerine redd ėtdirir.” dėyü Seyf’e naḳl ü ḥıkāye ėderler iken serāyda bir gürültü ẓuhūr ėdip cümle ḥāżır olanlar ayağa ḳalḳdıḳlarında ve Seyf daḫi onlar ile ḳıyām ėtdikde müfredetü’l-cemāl ḥūriyyetü’l-ḫıṣāl melek ṣūretinde ḳırḳ elli cāriyye ḫıdmetinde durur bir duḫter-i pākīze-aḫter – ki āfitāb-ı ʿālem ḥusnünden ḥıcāb ėder idi – Seyf, Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā ṣanıp eteğine varmaḳ istedikde “Bu onuŋ ḫazīne-dārıdır.” dėyü tefhīm ėtdiler. Seyf, iḳtiżā ėden taʿẓīmi ėdip onuŋla oturup muḥādeşe ve müẕākere ėderler iken yine başḳa ḥareket ẓuhūr ėdip evvelki gelen melek gūyā[850] ḳızdan on kerre ziyāde ẕātu’l-cemāl ḫurşīd yüzünden iḳtibās-ı kemāl ėder dīğer bir duḫter teşrīf-i mekān ėtdi. Serāyda olanlarıŋ cümlesi ayağa ḳalḳıp içeri duḫūl ėtdikde Seyf, eteğine varayım, dėrken yine “Gelen Şüreyyā değildir. Onuŋ ketḫudāsıdır.” dėyü iʿlām ėtdiler. Seyf, iḳtiżā ėden taʿẓīmāt ile yanına varıp onuŋla oturup söyleşirler iken serāyda olanlarıŋ cümlesi ayağa ḳalḳıp dīvān tertīb ėdip dururlar iken

[847] Lex. “şeyātın”.
[848] Lex. *vulg.* “żāyıʿ”.
[849] Y. “verdiğinden” (183a/4).
[850] Y. “gūnā” (183a/12).

ecinnîler mükūkundan Üveys nāmında bir ecinnîniŋ arḳasına binmiş ve yiğirmi bir arşın ṭūlunda yėdi başlı bir yılan

-187-

ile ṣarılmış ḥusn-i cemālde çeşm-i felek naẓīrini görmemiş ve behcet ü ḥālde[851] Ş̱ānīsi kürre-i zemīnde geçmemiş gören ellerini kesecek değil, cānını tecessüm ėtdirip ḳaṭʿ ẏederse[852] yine elem duymaz gūyā Ḥażret-i Riżvān-ı Ḫāzin cinānı iġfāl ve ʿālem-i kevn ü fesāda ḫurūc u irtiḥāl ėtmiş bir duḫter-i ferḫunde-aḫter vüṣūl bulup serāyda olanlarıŋ cümlesi oŋa sücūd u taʾẓīm ile taḫtına iclās ėtdiler. Seyfü ẕü'l-Yezen, Ş̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā olduğunu fehm ẏėdip yanına varıp mülūka lāʾiḳ duʿā ve taḥıyyeyi edā ėtdikde Ş̱üreyyā, Seyf'i bir ṣandaliyyeye iclās ve ḥāl [ü][853] keyfiyyetden süʾāl ve ġāyet cebr-i ḫāṭır ile tevṭīn-i ḥāl ėdip onuŋla ḳonuşaraḳ oturdular. Seyfü ẕü'l-Yezen, ol ṣanem-i dil-rübānıŋ zencīr-i zülfünüŋ dīvānesi ve şemʿ-i ḥusnünüŋ pervānesi olup biŋ cān ile ʿāşıḳ oldu ve Seyf'den süʾāl ėdip "Seniŋ deryāda neŋ żāʾıʿ oldu?" dėdi. Seyf: "Efendim żāyıʿātım faḳaṭ bir ḳılıcdır başḳa şeyʾ yoḳdur." dedi. Baʾdehu, ṭaʿām iḥżār olunup Seyf ile ṭaʿāmı ėtdiklerinde mütenevvıʿ bādeleri iḥżār ve ḳadeḥleri idāre ėdip Seyfü ẕü'l-Yezen, matāʿıb-ı esfār ve muḳāsāt-ı ekdārdan istirāḥat ve ol cemāl-i bā-kemāl ile ḳarīru'l-ʿayn ve Ş̱üreyyā'nıŋ ḥusn ü iḥsānıyla istirāḥatde ziyāde temkīn bulduğundan mā-ʿadā cālibü's-sürūr olan kāse-i ṣahbā tenāvülünden cümle hümūm u aḥzānı unudup ḥumeyya'l-ḥayāt bedeninde sereyān ėtdikde yanaḳları gül gibi açılıp ve gözleri iḥvirār bulup ol daḫi tāze civān olduğundan mā-ʿadā ḥusn ü cemāli pençe-i āfitāba ve sāʾir güzeller içinde şeb-i tār içre meh-i tābāna beŋzerdi. Ş̱üreyyā ḥusn ü cemālini ve luṭf u kemālini müşāhede ėtdikde ʿaḳlını selb ẏėdip derūn-ı dilden ʿāşıḳ oldu. Ḥusnünden ḳızḳanıp süfreden ḳalḳıp bir ḫalvet-ḫāneye girdi. Bir sāʿat mıḳdārı eğlenip yine çıḳıp Seyf'iŋ yanına geldi. Seyf, ayağa ḳalḳıp Ş̱üreyyā'yı mülāḳat ėtdikde üzerinde Ḥażret-i Süleymān genclerinden aldığı tāc u cübbeyi giymiş ve onlar ile fitnetü'l-ḫalāʾiḳ[854] olmuş olduğunu görüp zemīni öpüp "Benim efendim! Bu tāc u cübbe size nereden geldi? Bunları bendeŋiz Ḥażret-i Süleymān'ıŋ ḫazīnesinden aldım ve ḳulum ʿAyrūż ʿĀḳışa'yı çevirmek içün benden alıp gidip bir daha yanıma gelmemişdi." dėdikde Ş̱üreyyā: "Benim ḫādimim

-188-

[851] Y. "kemālde" (183b/4).
[852] Y. "ḳaṭʿ u şikest ėtse" (183b/5).
[853] Y. "ḥāl ü keyfiyyetden" (183b/10).
[854] Lex. *vulg.* "ḫalāyıḳ".

Üveys, bir gün maʿıyyetiyle bir cini getirip ḳoltuğu altında bunları bir boġçada[855] ṣarılmış buldum. Şimdi ol ecinnî bizde maḥbūsdur. Eğer sen beni tezevvüc ėderseŋ, gerek bunları ve gerek sāʾir mülküm[856] cümlesi seniŋdir." dėdi. Seyf: "İnşāʾallāh ḫayrlı olur." dėyü cevāb eyledi.[857] Bunlar leẕīẕ muḥādeṯe ve laṭīf muḫāṭabada iken Ṣüreyyā'nıŋ pederinden bir adam gelip "Efendim! Zühretü'z-Zerḳā sizde olan ġarīḳiŋ ḫaberini alıp pederiŋizden istedi. Pederiŋiz size selām ėdip 'Ġarīḳ-i meẕkūru vėriŋ Zühretü'z-Zerḳā'ya teslīm ėdelim ki fitneden ḳurtulalım.' dėdi. Ṣüreyyā'nıŋ ʿaḳlı başından gidip "Ne dėmek olsun ki benim mihmānımı Zühre'ye vėreyim! Benim ondan ḳorḳum yoḳdur ki oŋa müsāʿade ėdelim! Var, yıḳıl!" dėyü ol resūlü ṭard ėtdiyse de bir sāʿat geçmeden pederinden başḳa adam gelip Seyf'i vėrmesinde ilḥāḥ ėtdi. Ṣüreyyā, darılıp pederine gitmek içün Üveys'i iḥżār ve Seyf'e "Ey nūr-ı dīdem ve ey sürūr-ı sīnem! İşte bu gördüğüŋ serāy ile derūnunda olan ins ü cin bütün seniŋdir ve nerede isterseŋ geşt ü güẕār ėt. Faḳaṭ bu ḳapıyı açıp derūnuna girme! Zinhār sözümü ṭutmayıp kendiŋi muḫāṭaraya atma!" dėyü ġāyet teʾkīd ėdip Üveys'iŋ arḳasına binip pederiniŋ yanına gitdi. Seyf, serāyıŋ bütün maḥallerini geşt ü güẕār ėtdikden ṣoŋra "ʿAcebā bu ḳapınıŋ açmasından niçün taḥẕīr ėtdiler? Be-her-ḥāl açıp baḳayım." dėyip ol ḳapıyı açdıḳda yuḳarıya çıḳar bir nerd-bān bulup onlar ile çıḳıp müntahāsına[858] vardıḳda serāyıŋ damını bulup her ṭarafa muẕıl seyr-gāh bir maḥal görüp üç ṭarafı deryā ve dīğer ṭarafı bāġ u baġçalara ḳarşı olmağla Seyf, seyre oġrayıp baḳar iken ayaḳları zümürrüd ve burnu yāḳūt ve ḳanadlarıŋ tüyü envāʿ-i ṭaşlar ile müraṣṣaʿ ġarībü'ş-şekl bir ḳuş gördü. "Hāy bunuŋ içün beni işbu ḳapınıŋ açmasından menʿ ėtdiler!" ve ḫāṭırına böyle ḫuṭūr ėtdi ki: "Ben bu ḳuşu ṭutup memleketime gitdiğimde evlādıma götüreyim." dėyip yavāş yavāş arḳasından gitmeye başladıysa da ḳuş ondan ḳaçmayıp yėrinde durdu. Seyf, yanına vardıḳda elini uzadıp ayaḳlarınıŋ birinde ṭutduğu birle mürġ havaya pervāz ėdip ufḳ-ı havaya irtifāʿ

-189-

ėtdi. Seyf, ayağında muʿallaḳ ḳalıp kendini ḳoy ẏėrse deryāya düşeceğinden hemān ṭutup ḳaldı. Ṭāʾir-i meẕkūr bir mıḳdār gitdikden ṣoŋra büyük bir serāyıŋ damına ḳonup silkelenip kerīhu'l-manẕar başı köpek ṣūretinde bir şeyṭān-ı merīd oldu. Serāya inip Seyf'i getirdiğiniŋ ḫaberini götürdü. Meğer bu ḳażıyye-i ġarībeniŋ aṣlı bu idi ki: Zühretü'z-Zerḳā,

[855] TDKÇS "bohça".
[856] Y. "mülk ü devletim" (184b/5).
[857] Yazma nüshada bu kısımdan sonra ayrıca başlık verilmiştir: "Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile Zühretü'z-Zerḳā beynlerinde vüḳūʿ bulan mevādd-ı ʿacībeniŋ beyānındadır" (184b/6).
[858] KLÇS "müntehâ".

Seyfü ẕü'l-Yezen Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā yanında olduğu maʿlūmu olduḳda pederine ḫaber vėrip "Be-her-ḥāl bu ġarīḳ baŋa vėrilsin ve illā ḳażıyye başḳa günā olur!" dėyü ḫaber vėrdikden ṣoŋra ʿindinde müstaḫdem olan merede-i şeyāṭīne "Sizde işbu ġarīḳi ḥīle ile celb ėdecek var mı?" dėdi. Şeyṭānlarıŋ biri "Ben getiririm!" dėyip ol mürġuŋ ṣūretine girip Seyf'i getirmeye gitdi ve Seyf'i ol vech ile ḳapıp Zehrā[859]'nıŋ serāyına getirdikde baʿda'l-istīẕān, Zehrā'ya getirdiler. Zehrā,[860] Seyf'iŋ ḥusn-i cemālini görüp pençe-i ʿışḳa giriftār oldu. "Vāḳıʿā Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā, Seyf'i vėrmediğiniŋ ḥaḳḳı olup böyle melek ṣūretinde olan ẕāt nice vėrilir!" dėyü Şüreyyā'yı maʿẕūr ṭutup Seyf'i ḳucağına aldı. Seyf, Zehrā'nıŋ[861] çehresine baḳdıḳda ḳabīḥu'ṣ-ṣūret kerīḥu'l-manẓar bir ḫātūn-ı bed-kirdār gördü ki Ṣaḫr[862] cini onuŋ çehre-i nā-pākini görse bir daḫi görmeyim dėyü ve[r]ā-yı[863] Ḳāf'a firār ėderdi ve Şüreyyā'da olan ḥusn-i cemāliŋ mıḳdārı onda çirkin[l]ik[864] ve bed-ṣūratlıḳ olup mesḫ olan maḫlūḳ gibi başı ṣundūḳ ḳadar ve gözleri biri bir ṭarafa ve dīğeri bir ṭarafa baḳar aġzı bir ḳarış mıḳdārında dişleri daḫi ḳazma gibi ṭaşra çıḳmış ve burnu tekne dümenine beŋzer bir ṣūret-i hāʾile olduğunu gördükde nefsinde i[stiʿā]ze[865] ėdip "Lā ḥavle!" dėyip baḥr-i ḥayrete daldı. Zehrā, Seyf'i ḳucağına alıp "Benim efendim! Sen beni tezevvüc ėder iseŋ cümle mülk ü devletimi saŋa temlīk ėderim." dėyip onuŋla ṭaʿām u şarāb tenāvül ėtmeye başladı. Seyf, her yėdiği loḳmayı bed-çehresinden ḳusmaḳ isteyip hezār ġam u miḥnet ile ṭaʿām ėderler iken Zühretü'z-Zerḳā'nıŋ pederinden bir adam geldi: "Benim efendim! Pederiŋiz size selām ėder. Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā, serāyından aḫz olunan ġarīḳi istiyor." dėdi. Zühretü'z-Zerḳā: "Ne dėmek olsun ben ol ġarīḳi dünyā ḫarāb olsa vėremem! Var pederime böyle söyle!" dėdi. Meğer sābıḳan ẕikr olunduğu üzere Şüreyyā, Seyf'i serāyında bırağıp

-190-

pederine vardıḳda[866] Seyf'i ẕü'l-Yezen'iŋ māddesini söyleşip "Ne dėmek benim müsāfirimi niçün Zehrā'ya vėreyim? Sen nice adamsıŋ, beni bu ḳadarca taḥḳīr ėtmek

[859] Matbu nüshada da yazma nüshada da (185b/10) (زهرا) yazılmıştır.
[860] Matbu nüshada da yazma nüshada da (185b/11) (زهرا) yazılmıştır.
[861] Matbu nüshada da yazma nüshada da (185b/14) (زهرا) yazılmıştır.
[862] Yazma nüshada /ḫ/ mevcuttur. (185b/15) Matbu nüshada nokta yoktur. Kelime *ṣaḥrā*nın cemi olan *ṣuḥar* şeklinde okunabilir. Nitekim, Hz. Süleyman'ın yüzüğü bağlamında *sahra cini* şeklinde hilkat garibesi olan bir varlık söz konusudur, bk. Muhsin Kadıoğlu – Neşe Işık, *Dini ve Milli Sembolizm* (İstanbul: Google Play Books, 2019), 238.
[863] /ر/ yerine /د/ yazılmıştır. Y.(185b/15).
[864] /ل/ harfi yazılmamıştır. Y. (186a/1).
[865] Matbu metinde (اشعاذ) yazılmıştır. Yazma nüsha (186a/4) ve bağlamdan hareketle bu okuyuş tercih edilmiştir.
[866] Bu kelimede bir dizgi hatası olmuştur. /ر/ harfi /ا/ harfinden önce yazılmış ve akabinde ziyade bir /ر/ gelmiştir.

istersin! Benim Zehrā'dan ne ḫavfım vardır ki oŋa müsāfirimi vėreyim! Muṭlaḳā bu olmayacaḳ şeydir!" dėdikde pederi: "Biz siziŋ araŋızda olan fitneyi güç belā ile söŋdürdük. Şimdi yine bir ġarīḳ içün nice ḳoparalım? Be-her-ḥāl vėrirsin!" dėdi Şüreyyā: "Siz benden ġarīḳi alıp Zehrā'ya iḫmād-ı fitne içün vėreceğiŋize onu şol ġarīḳiŋ ṭa[l]ebinden[867] iskāt ėtdiriŋ! Zīrā mihmānımı vėr, dėmek ʿızzـü devletime ḥaḳāret ḳabīlindendir." Ḥāṣılı pederiyle baʿda'l-cidāle Üveys'e [b]inip serāyına gitdi. Pes serāyına varıp Seyf'i bulmadıḳda ʿaḳlı başından gidip ol tenbīh ėtdiği ḳapıya varıp açıḳ buldu. Hemān damıŋ üzerine ṣuʿūd ile Seyf'i arayaraḳ bulmadıḳda bī-ḥużūr olup Üveys'iŋ arḳasına binip pederine vardı ve "Vāh [u] vāveylā!" dėyerek "Bu miṯilli taʿaddī ve ḥaḳārete ṣabr ėdemem! Benim mihmānımı kendi serāyımdan alıp ḥurmetimi nice ḳırsın! Muṭlaḳā benim mihmānımı Zehrā'dan getiriŋ! Yāḫūd bu gün cenge mübāşeret ėderiz!" dėyip gitdi. Melik ʿAmrūn, Melik ʿAmūd'a böyle ḫaber götürdü ki: "Ben siziŋ kerīmeŋiz içün çabalar iken siziŋ kerīmeŋiz taʿaddī ėdip benim duḫterimiŋ serāyından mihmānını yed-i ʿādiyye ile aḫẕ ėtdiğinden ẓulm ondan neşʾet ėtdi. Şimdi ḳızımı iskāt ėdecek sözüm yoḳdur. Be-her-ḥāl bu ġarīḳiŋ ḳażıyyesini bir ḥusn-i ṣūrete idḫāl ve baʿda'l-aḫẕ, baŋa irsāl ėdesiz ki ḳatl ėdeyim!" dėyü ḫaber gönderdikde Melik ʿAmūd: "Vāḳıʿā ḥaḳ bizim üzerimizdedir!" dėyerek ḳızına ḫaber yolladı. Ḳızı, vėrmesinden imtināʿ ėdip her ne ḳadarr mürācaʿat ėtdiyse de müfīd olmadığını fehm ėtdikde Şüreyyā'nıŋ pederine ḫaber gönderdi ki: "Ben Zehrā'dan bu adamı alamadım. Ġālibā bu rūyişden fitne ayağa ḳalḳar." dėyü bildirdi. Melik ʿAmrūn daḫi Şüreyyā'ya ḫaber vėrip Şüreyyā'nıŋ gūşuna bu nā-sezā cevābı vāṣıl olduḳda Üveys'e tenbīh ėdip bir iki sāʿat ẓarfında semāʿ ve arżından ʿafārīt-i nā-mütenāhiyye ṣuver-i muḫteli[f]e[868] ile cemʿ ėdip Şüreyyā'ya ḫaber vėrdikde Şüreyyā, Üveys'iŋ arḳasına binip yėdi yılan – be-her-yılanıŋ yėdi başı vardır ki be-her-başdan āteşler cehennem gibi çıḳıp cānlı nesneye teşādüf ėderse iḫrāḳ ėder idi – onlar ile ṣarılıp ʿaskeriyle Zühretü'z-Zerḳā'nıŋ serāyına hücūm ėtdi. Zehrā daḫi

-191-

ḳażıyyeden müsteşʿır[869] olmağla ʿaskerini ṭoplayıp ṭanṭanasıyla Şüreyyā'nıŋ muḳābelesine çıḳdı. Ufḳ-ı havada ecinnî ve şeyāṭīniŋ muḥārebeleriŋ ṣadāsı, kürre-i eşīre irtifāʿ ve birbirine aytdıḳları[870] şühüb-i nīrāndan kürre-i arżı beyābān ėtdiler ve pederleri daḫi

[867] /ل/ harfi yazılmamıştır. Y. (186b/1).
[868] /ق/ harfi yazılmıştır. Y. (187a/9).
[869] Y. "müsteşʿıra" (187a/13).
[870] Y. "ilḳā ėtdikleri" (187a/15).

ʿaskerlerini cemʿ ve birbirine hücūm ėtdiler. Yėdi gün yėdi gėce ʿala't-temādī[871] ġavġālar mümted olduḳda Melik ʿAmrūn ile Melik ʿAmūd, bir yėre gelip "Bu ne dėmekdir bir adam içün s̱aḳaleynden bu mıḳdār cān telef olsun? Bu iş, iş değildir! Gel bunlara bir ḥusn-i ṣūret vėrelim!" dėyü ḳarār vėrip iki ḳıza ḫaber vėrdiler. İkisi ol ʿumūm dīvāna gelip ıṣlāḥ-ı ẕātu'l-beyn ḳażıyyesini müẕākere ėtdiler. S̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā dėdi ki: "Benden bir ʿayb ẓuhūr ėtmedi. Zīrā Zühre, tekneleri ḳırmaḳ içün ol daġı īcād ėtdiğinde hīc ben oŋa müdāḫale ėtmedim. Şimdi ḳurtardığım ġarīḳ yanımda mihmān iken yed-i ʿādiyye ile ḳapıp gitdi. Maḥallimden niçün çalıp aldı? Eğer ʿayb benden ise bir dėyeceğim yoḳdur." Zühretü'z-Zerḳā aṣlā ıṣġā ėtmeyip "Muṭlaḳā ben taʿaddī ėtdim ise de şimdilik o ġarīḳ bendedir, vėremem!" dėdikde S̱üreyyā'nıŋ pederi ayağa ḳalḳıp Zehrāya "Sen ẓālimesin! Niçün duḫterimiŋ serāyına adam yollayıp mihmānını ḳapıp aldıŋ? Muṭlaḳā ḥaḳ ḥaḳīḳati göre! Bu adamı bize getir! Bu cemāʿatiŋ ḥużūrunda ḳatl ẹderim!" dėdi. Zehrā ayağa ḳalḳıp "Ne dėmek ki ben bu ġarīḳi vėreyim! Muṭlaḳā ben onu vėrememem!" dėdi. Yine Melik ʿAmrūn muʿārażasına ḳaldıḳda Zehrā ḳılıcını çekip Melik ʿAmrūn'uŋ üzerine hücūm ve ḳılıc Melik ʿAmrūn'uŋ başına teṣādüf ėdip zemīne bī-cān düşürdü. S̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā, pederi ḳatl ẹolunduğunu gördükde ʿaḳlı başından gidip ol daḫi Melik ʿAmūd'uŋ üzerine ṣaldırıp iʿdām ėtdi. İki ṭāʾifeniŋ [biri]birinden[872] ḳaṭʿ-ı ümīd ėderek muḥārebeye başladılar. İns ṭāʾifesi, pādişāhları ḳatl ẹolunduḳda her biri bir ṭarafa çekilip gitdi. S̱üreyyā ile Zühretü'z-Zerḳā, beynlerinde fitne tezāyüd ėdip ʿaẓīm muḥārebeler peydā oldu. Gėce ve gündüz münfek olmayıp her bir ṭarafdan ḥadden ḫāric ḫālḳ-ı ʿālem düşdükden soŋra Zühretü'z-Zerḳā, bozulup serāyına münheziman ḳaçdı. S̱üreyyā, Zehrā'yı taʿḳīb ve serāyında muḥāsara birle Üveys'e böyle emr ẹtdi ki daġdan büyük ḳayalar kesip Zehrā'nıŋ serāyına ilḳā ėde ki bütün serāy başlarına yıḳılsın. Üveys, emr mūcebince

-192-

ṭaşları kesip Zehrā'nıŋ serāyına ilḳā ėtmeye başladıḳda serāyda olan şeyāṭīn istiġā̱seye başlayıp Zehrā'ya vardıḳlarında Zehrā baḥr-i ḥayrete dalıp ne ėdelim, dėrken oŋa fünūn-ı siḥri taʿlīm ėden Keyhūne-nām ebe ḳarısı böyle tedbīr ḳurdu ki: "Siziŋ bu ʿaẓīm ġavġāŋız faḳat bu ġarīḳiŋ ḫuṣūṣuyçündür. Gel biz bu ġarīḳi siḥrile başḳa ṣūrete ḳoyalım ve baʿīd yėre irsāl ėdelim. Baʿdahū S̱üreyyā'ya ḫaber vėririz ki 'Sen bize niçün muḥārebe ėdiyorsun? Eğer ġarīḳ ḫuṣūṣuyçün ise ġarīḳ biz muḥārebe ėderken ḳapıdan çıḳıp gitdi.

[871] Lex. *mb.* "temādi".
[872] Y. (188a/3).

Taṣdīḳ ėtmez iseŋ serāyımız aransın!’ dėyü emān dile[ye]lim[873] ve bu fitneyi söğündürdükde[874] rāḥat ile onu irsāl eylediğimiz yėrden getirelim. Ol vaḳt, istediğiŋ gibi onuŋla ṣafāŋ sür!” dėdi. Zehrā, bu tedbīri beğenip Seyf’i yanına iḥżār ve bir ṭas ṣuyu getirip ʿazīmet ėderek ṣu oynadıḳda Seyf’iŋ üzerine ṣaçıp Seyf, ins ṣūretinden çıḳıp ḳarġa ṣūretine girdi. “Āh!” dėyem dėrken “Ġāḳ!” dėdi. Zehrā, Seyf’e bir şeyṭān taʿyīn ėdip “Bu ḳarġayı Büstānu’l[875] -Ferec-nām maḥalle götür! Emrimiz gelene ḳadanda ḥıfẓ ėyle!” dėyü tenbīh ėdip irsāl eyledi. Ol şeyṭān, Seyf’i alıp gitdikden ṣoŋra serāyda olanlarıŋ cümlesi başlarını açıp “El-emān, el-emān!” dėmeye başladılar. Ş̱üreyyā’ya emān diledikleri münʿakıs olduḳda “Ne dėmekdir benim mihmānımı vėrmeden emān istiyorlar? Muṭlaḳā ben bunlara emān vėrememem!” dėdi. Zehrā: “Ḫayr bizde öyle adam yoḳdur! Biz muḥārebede iken çıḳıp gitdi. Taṣdīḳ ėtmezseŋiz teftīş ėdiŋ!” dėdiler. Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrā, Üveys’i irsāl ėdip bütün Zehrā’nıŋ serāyını teftīş ėderek kimseyi bulmadıḳlarında muḥārebeden keff-i yed birle serāyına mürācaʿat ėtdi.

(Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen’iŋ ḥāli neye müncer olduğunu ve Sīrīnu’ṭ-Ṭālib Büstānu’l-Ferec’e gelip Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrā ile ictimāʿ ėtdiğini beyānındadır)

Çūnki serāyına gitdi, Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen ḫāṭırına gelip ʿışḳından āh u [e]nīn çekerek sevdāsından dīvāne gibi olduğundan kendi serāyına oturması mümkin olmayıp Üveys’i iḥżār ve “Beni deryāya muẓıl bir baġçaya götür ki maḥbūb-ı ḳalbimden bir mıḳdār teselli bulalım!” dėyü emr bu[yu]rduḳda[876] Üveys, Ş̱üreyyā’yı alıp Büstānu’l-Ferec’e götürdü ki ol baġçada ḳarġa ṣūretinde Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen maḥbūs

-193-

idi. Vüṣūl bulduḳda deryā kenārında bir otaḳ naṣb ėdip ṣandaliyyede oturur iken Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen Ş̱üreyyā’yı görüp ʿaḳlı başından gidip aġaçdan aġaca uçaraḳ yanına gelip bağırmağa başladı. Ş̱üreyyā, ol ḳarġadan taṭayyür ėdip “Bu ġurāb-ı müferraḳun beyne’l-aḥbābı[877] benden iraḳ ėdiŋ!” dėdi. Her ne ḳadar faḳīr Seyf’i ḳoġmuşlar ise de Seyf, Ş̱üreyyā’ya kendini bildirmek içün hücūm ėde ḳaldıḳda Ş̱üreyyā darılıp “Baŋa bir oḳ getiriŋ şol melʿūn ḳarġayı ḳatl ėdeyim!” dėdi. [O]ḳu[878] getirip Ş̱üreyyā, ḳarġayı urayım dėrken ufḳ-ı deryādan bir pertevli şeyʾ görünüp dehşet vėrerek mürġ gibi rūy-i deryāda

[873] Y. (188b/3).
[874] Lex. *vulg.* “söndürmek”.
[875] Lex. *mb.* “büstān”, *mb.* “būstān” *vulg.* “bostan”.
[876] Y. (189a/4).
[877] “Dostlarından ayrı düşmüş karga”.
[878] Y. (189a/13).

uçaraḳ gelir göründü. Teʾemmül ėtdiklerinde ḳayıḳ olduğunu bilip Şüreyyā ḳarġanıŋ urmasından ṣarf-ı naẓar ėdip ol ḳayıġıŋ seyr ü temāşāsında ḳaldı. ʿAcāʾibu'l-müdevver[879] ve ittifāḳāt-ı umūrdandı ki ol ḳayıḳda olanlar Sīrīnu'ṭ-Ṭālib ile Seyf'iŋ zevce ve oġlu Tekrūr ve Būlāḳ idi ki bālāda ẕikri sebḳat ėtmiş idi ve bunlarıŋ gelme[si]niŋ sebebi böyle idi ki Seyfü ẕü'l-Yezen, Sīrīnu'ṭ-Ṭālib ʿindinde zevcesini ve oġlunu emānet bırağıp Ḥażret-i Süleymān'ıŋ ḳayıġına binip Medīnetü'r-Riyāż ve Arżu'l-ʿAḳīḳa teveccüh ėtdikde Tekrūr ile oġlu Sīrīn'de ḳalıp mürūr-ı eyyām ile Bulāk gözlerini açıp ana ve babanıŋ farḳına vardıḳda Sīrīn'i görüp oŋa "Baba" dėr idi. Bir müddetden ṣoŋra günlerde bir gün Sīrīn, şehre gitmek istedi. Būlāḳ, oŋa yapışıp "Be-her-ḥāl beni berāber götür!" dėmeye başladıysa da Sīrīn, riżā vėrmeyip "Benim zevcem ve oġlum yoḳ ki şehrlilere oġlum dėyü benim ile çocuḳ götüreyim? Siz bende gizli ve pinhān oturuyorsuŋuz." dėyip çocuğu aġlayaraḳ bırağıp gitdikden ṣoŋra Tekrūr oġlunu iskāt ėtmek içün "Benim oġlum! Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, seniŋ pederiŋ değil ki saŋa merḥamet ėdip seniŋ bükāŋdan müteʾeşşir ola. Pederiŋ geldikde istediğiŋ yėre git!" dėyü tesellī vėrdikde Būlāḳ: "Ya benim pederim Sīrīn değil mi?" dėdi. Tekrūr: "Ḫayr ol seniŋ pederiŋ değildir. Seniŋ babaŋ Seyfü ẕü'l-Yezen'dir. Ḫazīne-i Süleymān'a gitmişdir." dėdi. Būlāḳ, daha ziyāde girye ėdip "Beni pederime götür!" dėyü taʿcīz ėtmeye başladı. Tekrūr: "Ey oġul! Seni Sīrīnu'ṭ- Ṭālib'den ġayri kimse götüremez. Geldikde bu vech ile recā ėt. Belki seni götürür." dėdi. Būlāḳ,

-194-

intiẓārda ḳalıp Sīrīnu'ṭ-Ṭālib geldikde yanına varıp yalvarmağa başlayıp "Senden bir recām vardır. Ėdeceğine yemīn ėtmeden saŋa söylemem." dėdi. Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, Bulāġ'a oġul gibi maḥabbet ėtdiğinden "Seniŋ maṭlūbuŋu ėderim." dėyü yemīn ėtdikde Būlāḳ: "Beni pederime götür!" dėdi. Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, darılıp "Bunu size kim taʿlīm ėtdi. Ben sizi Seyf'e nice götüreyim? Seyf bir yėrde muḳīm değildir ki onuŋla oturasıŋız! Sefer aralarında sizi nice istiṣḥāb ėdebilir?" dėyü her ne ḳadar naṣīḥat ėtdiyse de Tekrūr, ḳażıyyeyi Bulāġ'a ḥavāle ėdip "Benim ḫaberim yoḳ!" dėdi. Sīrīn: "Ya bu çocuğu kim öğretdi? Sen gitmek istediŋ de onu teslīṭ ėtdiŋ! Lā ḥavle!" dėyip iḳtiżā ėden eşyāsını bir ṣundūğa ḳoyup Ḥażret-i Süleymān'ıŋ ḳayıġını iḥżār ve Tekrūr ile Bulāġ'ı alıp içine binip derūnunda olan şaḫṣ-ı nüḥāsa "Beni Seyf'i ẕü'l-Yezen'iŋ olduğu yėre götür!" dėyü söyledikde ḳayıḳ, hübūb-ı riyāḥ gibi deryāya açılıp birḳaç günden ṣoŋra işbu Büstānu'l-Ferec'e vüṣūl buldular. Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā, ḳarġa ṣūretinde olan Seyfü ẕü'l-Yezen'i oḳ ile

[879] Y. "maḳdūr" (189b/2).

urayım, dėrken işbu ḳayıḳ ẓuhūr ėtdikde oḳu elinden ḳoyup ḳayıġa naẓar ėder ḳaldı. Ḳayıḳ, ḳaraya yanaşıp Sīrīn ile Tekrūr ve Būlāḳ derūnundan çıḳıp Ş̱üreyyā'nıŋ yanına vardılar. Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, Ş̱üreyyā'nıŋ ṣīt-i devletini işitmekle bilir ve Ş̱üreyyā daḫi Sīrīn'iŋ ʿızz ü şānını ḫıdmetkārı olan Üveys'den işidirdi. Sīrīn geldikde Üveys, Sīrīn olduğunu tefhīm ėdip Ş̱üreyyā, ayağa ḳalḳıp kemāl-i taʾẓīm ü iḫtirām ile mülāḳat ėdip maʿıyyetiyle oturtdurdu. Bī-çāre Seyfü ẕ̱ü'l-Yezen, Sīrīn ile zevcesini ve oġlunu gördükde cān başına ṣıçrayıp hücūm ve ṣıyāḥa başladı. Ş̱üreyyā, darılıp "Getiriŋ şol oḳu ki bu melʿūn ḳarġayı ḳatl ẹ̇deyim!" dėdikde Sīrīn: "Sen oḳ ile kimi uracaḳsıŋ?" dėdi Ş̱üreyyā: "Şol ġurāb-ı müferrıḳ beyne'l-aḥbābı ḳatl ẹ̇derim." dėdi. Sīrīn: "Efendim, bu ġurāb değildir. Bu meshūr adamdır. Baŋa bir kāġıd pārçasını getiriŋ!" dėyip kāġıdı getirdiklerinde üzerine birḳaç ṭılsım yazıp ḳarġanıŋ aġzına ḳoyaraḳ "Yā Seyfe ẕ̱e'l-Yezen!" dėdi. Ġurāb, faṣīḥ zebān ile "Buyur! Yā Sīrīn!" dėyü redd-i cevāb ėdip Sīrīn: "Saŋa bu siḥri kim ėtdi?" dėdiyse de Seyf cevāb vėreyim, dėrken üzerine Zühretü'z-Zerḳā ṭarafından müvekkel olan

-195-

şeyṭān Seyf'i alıp gitdi. Zīrā ol vaḳt Zühretü'z-Zerḳā, kendine iṭmiʾnān-ı ḫāṭır gelip Seyf'i yanına istedi. Ş̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā, Sīrīnu'ṭ-Ṭālib ve ġurābıŋ süʾāl ve cevāblarını işidicek ʿaḳlı başından gidip "Vay bu melʿūne baŋa mesḫareliḳ[880] ėtdi!" Tėz elden Üveys'i isteyip adamlarını cemʿ ẹ̇dip Sīrīn ile Tekrūr ve Bulāġ'ı alıp Zühretü'z-Zerḳā'nıŋ serāyına hücūm ėtmek içün gitdi. Zehrā'nıŋ serāyına vardıḳlarında muḥāṣara ėdeyim, dėrken Sīrīnu'ṭ-Ṭālib, Ş̱üreyyā'ya "Sen rāḥatıŋda dur. Ben onuŋ işini bitiririm." dėyip ḳurşundan dört boġum düzüp üzerlerine aḳlām-ı mütenevvıʿa ile ṭılsımlar yazıp serāyıŋ dört köşesinde bir boġum gömdükde ol boġumlardan ṭulumbalar[881] gibi şu çıḳmağa başlayıp serāyıŋ damı üzerine aḳmağa başladı. Zehrā, ol vaḳt Seyfü ẕ̱ü'l-Yezen ile süfreniŋ üzerine oturup "Beni be-her-ḥāl tezevvüc ėdersen şimdi ḳalḳıp düşeğe girersin." dėmeye başlayıp Seyf'i taʿcīz ėderken ġarḳ ḥāletini gördükde ebe ḳarısı olan Keyhūne'yi iḥżār ve vüḳūʿ bulan ḥādiş̱eyi tefhīm ėtdikde "Bu şeyden taḥayyür ėtme! Zīrā bu, siḥrdir. Ben onu şimdi defʿ ẹ̇derim!" dėyip bir mıḳdār ṭoprāġıŋ üzerine işeyip ḫamīr[882] gibi ėtdikde ondan müdāfaʿa ėder gibi ellerini ḳaldırmış dört şaḫṣ taṣvīr ėdip be-her-şaḫṣı birer cāriyyeniŋ eline vėrip serāyıŋ damı üzerine dört köşeniŋ behrinde durdurup ʿazīmet ü efsūna başladıḳda hemān-dem ol

---

[880] Matbu metinde /خ / yerine /ح / yazılmıştır. Y. (191a/2).
Lex. *vulg.* "maskara".
[881] Sözlüklerde(Lex., KT vb.) (طولومبه) ya da (طلومبه) şeklinde yazılan kelime hem matbu (طولونبه) hem de yazma nüshada (طلونبه)(191a/7) /ن/ harfiyle yazılmıştır. Bağlam gereği ve muhtemel bir ses hadisesi olması dolayısıyla "tulumba" okuyuşu tercih edilmiştir.
[882] Lex. *vulg.* "ḫamur".

ṣu ṭaşraya [i]nʿikās[883] ve Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'iŋ olduğu yėre aḳmağa başladı ve eşḫāṣıŋ aġızlarından āteş üfürmeye başlayıp ṣularıŋ ardından bütün zemīni āteş ile doldurup Sīrīn ve Ş̱üreyyā'nıŋ ṣavbına ʿazm ėtdi. Ş̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā, şaşıp Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'e "Nice olur ve bizim keydimiz üzerimize döndü?" dėyü istiġāş̱eye başladıḳda Sīrīnu'ṭ-Ṭālib: "Bunda bir şeyʾ yoḳ böyle siḥriyyātı lemḥatü'l-baṣarda defʿ ü refʿ ėdip de ġalebe ėdeceğimi seyr eyle!" dėyip birḳaç ḳamış boġumu getirdip zemīne gömüp üzerine ʿazīmet ėderek cümlesi ḳuyu olup ṣular içine aḳmağa başladı. O kāġıddan bir insān ṣūreti, elinde bir süngü taṣvīr ėdip üzerine birḳaç ism yazıp ʿazīmet ėderek āteşe ilḳā ėtdikde ol kāġıd insān ṣūretine taḥvīl olunup elinde olan süngü bütün āteşden bir ḥarba olup serāyıŋ

-196-

pençerelerine doġru uzanmağa başladı. Sīrīn daḫi: "Yā Keyhūne!" dėyü nidā ėtdiği birle Keyhūne olan ebe ḳarı, kendini ṭutmayaraḳ serāyıŋ pençerelerine gelip Sīrīn'e göründükde ol heyʾet-i insāniyyede olan şaḫṣ, Keyhūne'niŋ olduğu pençereye uzanıp elinde olan süngüyü göksüne vażʿ ve ḳıl ḳadar ṣoḳduḳda Keyhūne "el-Emān! Yā Sīrīn!" dėmeye başladı. Sīrīn, Keyhūne'ye "Baŋa gel ve muʿārażatımdan vāz gec, saŋa emān vėririm." dėdi. Keyhūne, ʿazīmete başlayıp havada bükülerek Sīrīn'iŋ yanına inip tevbe ėtdikde ol keyfiyyeti üzerinden defʿ ve āteşi söğündürdü. Gelelim serāyda olanlar, Zühretü'z-Zerḳā'ya ḫaber vėrdiklerinde Zehrā'nıŋ vālidesi, ḳalḳıp pençereye varıp Ş̱üreyyā'nıŋ ordugāhını seyr ėderken Keyhūne, tevcīh-i ḫıṭāb ėdip "İşte ben Sīrīn'iŋ yanına vardım! Sen daḫi kendini bize teslīm eyle!" dėdi. "Öl kühene[884] ḳarı! Sen gitdiŋse cehenneme git! Biz senden ne ḫayr gördük?" dėdikde Keyhūne, efsūna başlayıp siḥr ile Zehrā'nıŋ vālidesi pençereden zemīne düşüp pārça pārça oldu. Zühretü'z-Zerḳā, vālidesi helāk olduğunu bildikde vālidesi içün ṣabra mecāl bulmayıp ḳoşaraḳ vālidesini ol ḥālet ile gördüğü birle kendini pençereden atıp baḥr-i ʿademe daldı. Ş̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā'ya bu müjdeler inʿıkās ėtdikde Seyfü ẕü'l-Yezen'e şiddet-i iştiyāḳından hemān Üveys'iŋ arḳasına binip Zehrā'nıŋ serāyına girip Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ yanına vardı. Seyf, Ş̱üreyyā'nıŋ ṭalʿa-i ġarāsını gördükde ayağa ḳalḳıp Ş̱üreyyā'ya mülāḳat ve feṭḥ u nuṣret ile tehniye ėdip Zehrā'nıŋ taḫtında temekkün eyledi ve Zehrā'nıŋ zīr-i ḥüḳūmetinde olan şeyāṭīniŋ cümlesini iḫżār ve "Her biri istediği yėre gitsin!" dėyü iẕn vėrip ḥāl-i sebillerine ḳoy yėrdi ve Sīrīn ile Tekrūr ve Būlāḳ içün maḫṣūṣ bir oda taʿyīn ėdip "Ben çoḳdanberi serāyıma varmadım ve maṣālıḥımı görmedim. Bir kerre göreyim." dėyerek ḳalḳıp gitmek istedikde Sīrīnu'ṭ-Ṭālib

[883] Y. (191b/3).
[884] Lex. *vulg.* "köhne".

daḫi “Bendeŋiz siziŋ ile gideyim devlet ü salṭanatıŋızı seyr ẹdeyim.” dėyip Ş̱üreyyā ile gitdi.

(İbtidāʾ-i vüḳūʿ-ı fetret der-miyān-ı Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen ve Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrāʾ)

Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen, zevcesi ve oġluyla Zehrā’nıŋ serāyında ḳalıp ol gėce

-197-

birlikde beytūtet ėtdiler. ʿala’s-saḥar Ş̱üreyyā, Seyf’e müştāḳ olup Üveys’e “Beni maḥbūb-ı ḳalbime götür!” dėyü emr ḫuyurduḳda Üveys, Ş̱üreyyā’yı ḳaldırıp Zühretü’z-Zerḳā’nıŋ serāyına tavṣīl ėtdi. Ş̱üreyyā, Seyf’iŋ yanına vardıḳda Seyf Tekrūr ile bir yataḳda beytūtet ėtdiklerini görüp göŋlünden ḳızḳanmaḳ āteşi yanıp Tekrūr’a “Bre ḳaḥbe! Sen rospuluḳ[885] niçün ėdersin? Sīrīnu’ṭ-Ṭālib gibi ḳocaŋ var iken Seyf ile nice birlikde uyursuŋ?” dėdikde Tekrūr: “Ḫayr benim ḳocam Seyfü ẕ̱ü’l-Yezen’dir ve Būlāḳ onuŋ oġludur. Ḥāşā ben bir pādişāh-zāde olayım da rospu-oġluluḳ ṭarīḳini irtikāb ėdeyim!” dėyü cevāb vėrdikde Ş̱üreyyā, daha ziyāde ḳızḳanıp “Tėz elden Tekrūr ile Bulāġ’ı ḳaldır ve bir muʿaṭṭış u müvaḥḥış u ḫālī zemīne götür de bıraḳ!” dėyü Üveys’e fermān buyurdu. Üveys, etbāʿından bir cinnîye bunları teslīm ėdip Ş̱üreyyā’nıŋ emri mūcebince irsāl eyledi. Ḥālāt-ı meẕ̱kūre vüḳūʿunda Seyf, ḥāżır olmayıp ṭaşraya gitmiş olmağla geldikde ne zevcesi ve ne oġlunu buldu. Merḳūmlar, Ş̱üreyyā’nıŋ pençe-i ẓulmüne giriftār olduḳlarını fehm ẹdip Ş̱üreyyā’ya “Bunlar nereye gitmişler?” dėyü süʾāl ile Ş̱üreyyā: “Onları bulmaḳ istersen beni tezevvüc eyle, saŋa getiririm.” dėdi. Seyf ʿaḳlı başından gidip “Bu naṣıl işdir! Ben seniŋ yanıŋda müsāfir iken cebran kendiŋe tezevvüc ėtdirmeniŋ maʿnāsı nedir?” dėyip ḳılıcını çekip Ş̱üreyyā’ya ṣaldırdı. Ş̱üreyyā güc belā ile Üveys’iŋ yanına varıp Üveys dahi yėtişip ḳılıcı elinden ḳaparaḳ serāyına götürdü. Vardıḳda Sīrīn’i iḫżār ve “Gördüŋ mü? Seyf nice beni tezevvüc ėtmeye rāżī olmayıp baŋa nā-sezā sözler söyledi!” dėdikde Sīrīn: “ʿAcebā bu ne dėmek şeydir; zor ile tezevvüc olur mu ve bu maḳūle kelām Seyf’e söylenir mi; seniŋ devlet ü ʿaẓametiŋe yaḳışır mı?” dėyerek darġın ḳalıp odasına gitdi. Ş̱üreyyā, Üveys’i iḫżār ėdip “Sen Sīrīnu’ṭ-Ṭālib’i getirebilir misin?” dėyü süʾāl ile Üveys: “Ḫayr ben onu getiremem. Beni āteş ile iḥrāḳ ėder. Faḳaṭ ṣudur ki eğer onuŋ ḥikmet ṣandūḳasını bir taḳrīble alabilirseŋ ol vaḳt alıp getirmesi ḳolaydır.” dėdi. Ş̱üreyyā, bir cāriyyeyi çaġırıp geldikde “Sen Sīrīn’i gözet! Bir ḫuṣūṣ içün odasından ḫurūc ėtdikde onuŋ ḥikmet ṣandūḳasını bütün ḳaldır, baŋa getir!” dėdi. Cāriyye iraḳdan

[885] Lex. *mb.* “rospu/rospi” *vulg.* “orospo”.

-198-

Sīrīnu'ṭ- Ṭālib'i gözedip Sīrīn bir maṣlaḥat żımnında odasında çıḳdıḳda ol cāriyye, girip ḥikmet ṣundūğunu alıp Şüreyyā'ya getirdikde hemān Şüreyyā, Üveys'i yollayıp Sīrīn'i yanına getirdip "Sen kimsiŋ ki baŋa ol nā-sezā cevābları söyleyip salṭanatıma muḳtażī olan ḥurmete mürāʿat ėtmeyerek bayaġı etbāʿ maḳūlesine beni beŋzetdiŋ!" dėyip "Ḳaldırıŋ şunu ḥabse ḳoyuŋ!" dėdi. Bī-çāre Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'i götürüp ḥabs-ḫānesine ḳoydular ki ol ḥabs-ḫāne derinlikde altmış ḳulaç bir ḳuyu idi ve Seyfü ẕü'l-Yezen'i daḫi getirdip "Sen benim dīnime girip beni tezevvüc ėder misin?" dėdikde Seyf: "Maʿāẕallāh! Ne dėmek sözdür ki ben baʿda'l-īmān dīn-i küfre girip dünyā ve uḫrāmı ḥayāt-ı fāniyye içün değişeyim? Ne dīnimi terk ve ne de seni tezevvüc ėderim!" dėdi. Şüreyyā, tehevvür ėdip Seyf'i daḫi ḳuyuya irsāl eyledi. Seyf, ḥabse girdikde Sīrīnu'ṭ-Ṭālibile ʿAyrūż'u bulup ʿAyrūż, Seyf'iŋ elini ve ayaġını öpüp selām ėtdi. Seyf: "Sen nice der-dest olduŋ; bu miḥnete ne vech ile giriftār olduŋ?" dėyü süʾāl ile ʿAyrūż: "Efendim, bendeŋiz ʿĀḳışayı taʿḳīb ėderken Şüreyyā'nıŋ tābiʿi olan Üveys baŋa rāst gelip girift ėderek yanına götürdü. Tāc u cübbeyi elimden aḫẕ ve dīn-i fāsidlerine daʿvet ėdip imtināʿ ėtdiğimden işbu ḥabs-ḫāneye ḳoydurdu." dėdi. Seyf: "Ẕālike taḳdīru'l-ʿAzīzi'l-ʿAlīm!"[886] dėyip ḳażāya teslīm-i riżā eyledi. Gėce olduḳda Seyf, duʿā ve tażarruʿ ėtmeye teşmīr-i sāḳ ve Cenāb-ı Ḫudā-yı Müteʿāl'a ilticā ėderken gördü ki ḳuyunuŋ bir ṭarafı yuḳarısından aşaġa ḳadar yarılıp ḳuyunuŋ uzunluġunda bir şaḫş girip bükülüp Seyf'iŋ başını taḳbīl eyledi. Seyf: "Gelen kimdir?" dėyü teʿemmül ėtdikde ʿĀḳışa olduğunu gördü. Hemān yüzünü öte ṭarafa çevirip "Lā merḥabā ve lā ehlan![887] Sen benim yüzüme nice baḳabilirsin? Ben saŋa ne ėtdim ki ol ḳadar cefāya müstaḥıḳ olam? Var yıḳıl git! Muṭlaḳa yanıma gelme!" dėdi. ʿĀḳışa: "Benim efendim! Benden ṣudūr ėden cünḥanıŋ büyük olduğunu bilirim. Mażā mā mażā! İşte seniŋ ḳılıcını getirdim ve şimden ṣoŋra seniŋ emr ü ḥükmüŋden çıḳmam ve muḫālefet ėtmem ve siziŋ riżāʾ-i cemīliŋizi recā ėderim. Zīrā ben ol fiʿl-i nā-sezāya cesāret ėtdiğimde Cebelü'l-Ḳamer'de olan serāyıma varıp her şeyʾ ḫāṭırımdan terk ėdip

-199-

rāḥātımda durur iken dün gėce uyuduğumda Şeyḫ ʿAbdu's-Selām ḥażretleri elinde āteşden bir oḳ yanıma gelip 'Ey ʿĀḳışa! Ol racul-i ṣāliḥ senden bu cefāya neden müstaḥıḳ oldu? Saŋa ėtdiği ḫayrıŋ muḳābili bu mudur? Ya benim vaṣıyyetime imtiṣāl ėdip ve 'mażā mā-

[886] "Bu, Azīz ve Alīm olan Allah'ın takdiridir."
[887] "Ne hoş geldin ne safa geldin!".

mażā’ dėyü şimdi ḳalḳıp ve ḳılıcı atdığıŋ yėrden alıp Seyf’iŋ yanına var ve riżāsını istersiŋ, veyāḫūd sözümü ṭutmazsaŋ seni işbu ḥarba ile telef ėderim!’ dėdi. Bendeŋiz uyandığımda der-ḥāl ḳılıcı atdığım deryāya varıp ṣular beyninde buldum, alıp getirdim. İşte ḫāk-i pāy-i sāʿadetleriŋize yüz sürdüm. Müsāmaḥaŋızı dilerim.” dėdi. Seyf, ʿĀḳıṣa’ya “Var ʿAyrūż’uŋ başını öp!” dėdi. ʿĀḳıṣa, ʿAyrūż’uŋ başını öpüp cümlesini ḳurtarıp ʿAyrūż, Sīrīn’i ve ʿĀḳıṣa, Seyf’i ḳaldıraraḳ cevv-i semāya pervāz ėtdiler. Ol gėce saḥara ḳadar gidip ıstivāʾ-i şems vaḳtinde verālarından ʿaẕīm ġavġālar ḳopup Şüreyyā’nıŋ ecinnîleri luḥūḳ istediklerini gördüler. Meğer ol gün Şüreyyā, Seyf’i yanına getirmek içün Üveys’i ḥabs-ḫāneye irsāl ėtmiş ise de tehī dest gelip cümlesi firār ėtdiklerini taʿrīf eyledi. Şüreyyā’nıŋ ʿaḳlı başından gidip birḳaç ebāʿını alıp Üveys’iŋ kāhiline binip taʿḳīb ėderek ol vaḳtde yėtişdi ki ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż Seyf ve Sīrīn’i zemīne inzāl ve onlar yer altına geçip iḫtifā ėtdiklerinde Seyf’i ẕü’l-yezen, Ḥażret-i Āṣaf’ıŋ ḳılıcını çekip Şüreyyā’nıŋ ecinnîlerine ṣaldırdı. Seyf’e hücūm ėden ecinnîleriŋ ekşeri iḫtirāḳ ve bāḳīsi firāra yüz ṭutup Üveys daḫi kendini şaşırıp Şüreyyā: “Yā, Üveys! Beni ḳurtar!” dėdikde Üveys: “Beni kim ḳurtarır!” dėyip güç belā ile Şüreyyā’yı ḳapıp firār ėtdi. Şüreyyā, yine vüṣūl bulduḳda “Üveys! Sen niçün firār ėtdiŋ, beni ḳurtarmadıŋ!” dėyip Üveys’i döğmek içün zemīne atdırdı. Üveys: “Efendim benim günāhım nedir?” dėdi. Şüreyyā: “Seyfü ẕü’l-Yezen’i kim ḳurtardı ve elinde olan ḳılıcı kim getirdi?” dėdi. Üveys: “Efendim, Seyf’i ḳurtaran ʿĀḳıṣa nāmında bir ḫātūndur ve ḳılıcı oŋa getiren odur. Meẕkūr ḳılıc ḳınından küşād olunduḳda ecinnîleri dört fersaḫdan iḫrāḳ ėder. Ḥālan bizden yiğirmi kişi ḳadar yanıp kül oldular. Ben nice oŋa muḳābil olabileyim?” dėdi. Şüreyyā: “Var git, şimdi baŋa ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż’u getir!” dėdi. Meğer ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż

Seyf ile Sīrīnu’ṭ-Ṭālib’i Şüreyyā ile muḥārebe ėtmek içün zemīne vażʿ ėtdiklerinde onlar istirāḥat ėtmek içün Cebelü’l-Ḳamer’de olan ʿĀḳıṣa’nıŋ serāyına gitmişler idi. Onlar kemāl-i ünsiyyet ile otururlar iken ėtrāf u eknāfdan Üveys ile yüz ḳadar ecinnî üzerlerine hücūm ėtdiklerini gördüler neye oġradıḳlarını bilip maḫfî yėrden firār ve ʿĀḳıṣa’nıŋ aḳrabālarına varıp “Bizi ḳurtarıŋ!” dėyü söyledikde ʿaşīresi: “Kimden ḳurtarırız?” dėyü süʾāl ile ʿĀḳıṣa: “Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā’dan!” dėdi. Onlar: “Biz Şüreyyā’ya ṭāḳatimiz yoḳdur. Bizden ġayri eşeddü aḳvāya gidiŋ!” dėyü cevāb vėrdiler. ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż bī-çāreler, ʿaşīre-be-ʿaşīre gezip her nereye giderlerse Şüreyyā’dan ḳorḳup ḥimāyetdinden ḥırmān ėtdiler. Bunlar çıḳdıḳları yėrden Üveys ve eṭbāʿı varıp taḥarrī ve teftīş ėderler idi.

ʿĀḳışa ve ʿAyrūż “Żāḳat “ʿaleyhü[m]ā[888]’d-dünyā”[889] feḥvāsınca encām-ı kār Dimişḳu’ş-Şām’da[890] Ḥakīm Banyās nāmında bir ʿālim ü ʿārif ve ʿilm-i esrārda bī-muʿādil kimse var idi. ʿĀḳışa ile muʿārefesi olduğundan oŋa gidip “Efendim bizi ḳurtar!” dėyü niyāz ėtdiklerinde Banyās: “Kimden ḳurtarayım?” dėdi. ʿĀḳışa: “Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā’dan!” dėdikde “Oturuŋ, ʿaleykumā maṭaru’s-semāʾ!” yaʿnī “Size ḥıfẓım yaġmur ḳadardır!” dėyip yanına aldı. Onlar istirāḥat ėtmeden Üveys, ėtbāʿıyla Ḥakīm Banyās’ıŋ yanına girip “Efendim, sizde olan ʿĀḳışa ve ʿAyrūż’u bize vėr! Melikemize götürelim!” dėdi. Ḥakīm, darılıp “Ne dėmek ki siz benim maḥallimde olan kişiyi istersiŋiz? Var yıḳılıŋ! Vallāhi ve bi’llāhi cümleŋizi āteş ile yaḳarım!” dėyip yanından ḳoġdu ve [Ü]veys[891] ditreyerek Şüreyyā’nıŋ yanına varıp vāḳıʿ-ı ḥāli naḳl ẹtdiğinde Seyfü ẕü’l-Yezen’i ʿAyrūż ve ʿĀḳışa zemīn yüzünde terk ėdip yėr altına girip Cebelü’l-Ḳamer’e teveccüh ėtdiklerinde Seyf şimşīrini çekip Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā ve ʿaskerine ṣaldırıp ve bunlar güç belā ile ḳurtulup firār ėtdikleri bālāda ẕikr olunmuşdur ve bunlar firār ėtdikde Seyf ve Sīrīn deryā kenārında ʿAyrūż ʿĀḳışa’nıŋ intiẓārında ḳaldılar. Bir gün geçip kimse ẓuhūr ėtmedikde Şüreyyā’nıŋ pencesine giriftār olduḳlarını fehm ẹdip bir melceʾ ve meʾvā aramağa başladılar. Ol ṭaraflarda geşt ü güẕār ėderler iken deryā kenārında bir maġāre bulup ol maġāreyi melceʾ ṭutup derūnuna

girmişler ise de bir ekl ẹdecek şeyleri olmadığından açlıḳdan müteʾessir olup ve ekl ẹdecek nesne aramağa başladılar. Sīrīnu’ṭ-Ṭālib, bir mıḳdār ṭopraḳ alıp ṣu ile ḫamūr[892] gibi ėdip balıḳ ṣūretini taṣvīr ve üzerine ḳamış pārçasıyla birḳaç ṭılsım yazıp deryā kenārına getirip ṣuya vażʿ ẹtdiler. Eṭrāf u eknāfdan balıḳlar gelip ol balığıŋ ṣūretine birikdiklerinde istedikleri balıḳları alıp ḳılıcdan āteş yandırıp balıḳları ṭabḫ u ekl ẹtdiler ve ol maġārede, “Elṭāf-ı ġaybiyyeden ne ẓuhūr ėder?” dėyü müntaẓır ḳaldılar. Bir iki gün geçdikden ṣoŋra deryā kenārında otururlar iken nā-gāh Şüreyyā, ʿaskeriyle hücūm birle ṭaş ve āteşiŋ envāʿı üzerilerine yaġdırıp muḥārebeye başladılar. Seyf, ḳılıcını çekip müdāfaʿaya ṣürūʿ ve bir fersaḫda olan ecinnîleriŋ aġlebini iḫrāḳ ve bāḳīsini firār ėtdirdiklerinde Şüreyyā darılıp Üveys’i döğmeye yėre yatırdı. Üveys, baġırmağa başlayıp “Benim cünḥam nedir?” dėdi. Şüreyyā, ne dėyeceğini bilmeyerek “Sen ʿĀḳışa ve ʿAyrūż’u niçün getirmediŋ?” dėdi.

---

[888] Y. (195b/15).
[889] “Dünya ikisine dar geldi.”
[890] Lex. “Damascus”.
[891] Y.(196a/9).
[892] Lex. *mb.* “ḫamur” (*mb.* خامور- خمور- خمير).

Üveys: “Efendim, onlar Ḥakīm Banyās’a varıp iḥtimā ėtdiler. Ḥakīm-i meẕkūr, öyle bir ṣaḥib-i miknet ki seniŋ mülkünü selb ü maḥv ėdip bizi bütün bütün iḥrāḳ ėtmeye muḳtedirdir. Ben onları elinden nice alabileyim?” dėdi. Ṣüreyyā, tavaḳḳuf ėdip “Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ Būlāḳ’dan ġayri başḳa evlādı var mı?” dėdi. Üveys: “Evet üç evlādı vardır: Biri Dümmer isminde ki vālidesi Ṣāme’dir. İkincisi, Mıṣr ki vālidesi Münyetü’n-Nüfūs’dur ve ücüncüsü Naṣr ki vālidesi İḫmīmu’ṭ-Ṭālib’iŋ ḳızı Cīze-nām ḫātūndur.” dėdi. Ṣüreyyā, Üveys’e dėdi ki: “Var Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ evlādını al ve Mıṣr’ı Niʿmetü’z-Zamān ve Ḳubbe-i Kūş bin Kenʿān-nām zemīne ve Naṣr’ı, Arżu’t-Teyhān’a ve Dümmer’i Ṣīnu’ṣ-Ṣīn zemīnine ilḳā ėt! Baʿdahū, yanıma gel ki işbbu veledü’z-zināyı almağa bir çāre bulalım!” dėdi. Üveys, çıḳıp işbu ḳażāʾ-i mübremiŋ imżāsına teveccüh eyledi ve Ṣüreyyā, Seyf’i ol maġāreniŋ pīş-gāhından muḥāṣara ėdip elinden gelene ḳadar ėzīyyet ėderdi ve Seyf, Ṣüreyyā yanına taḳarrüb ėtdikde ḳılıcını çekip ḳaçırırdı ve ol mağarada Sīrīn ile iḳāmet ėdip acıḳdıḳlarında balıḳları avlayıp ekl ėderlerdi. Bunlar bu maġārede maḥṣūr ḳalsınlar, biz beri ṭarafa naḳl-i kelām ėdelim.

(Seyfü ẕü’l-Yezen Ḥażret-i Süleymān’ıŋ genclerine sefer ėtdikde ehl

-202-

ü ʿaşīreti ne ile meşġūl ḳaldıḳlarınıŋ ve Seyfü’r-Raʿd ile vüḳūʿ bulan ḥavādiṣiŋ ẕikr ü beyānındadır)

Seyfü ẕü’l-Yezen, Ḥażret-i Süleymān’ıŋ künūzundan ʿAyrūż’u ḳurtarmaḳ içün teveccüh ėtdiğinde Melik Efrāḥ, ḳāʾim-i maḳām ve Saʿdūn-ı Zencî ile Meymūn ve Sābi[k]ü’ṣ[893]-Ṣelāṣ ve Demenhūru’l-Vaḥş, vüzerā meṣābesinde ve Bernūḫu’s-Sāḥir ile ve İḫmīmu’ṭ-Ṭālib ve büyük Şāh-zāde Melik Dümmer’i şūrānıŋ aʿżāsı naṣb u taʿyīn ėtmiş idi. Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ seferi, Ḥabeş pādişāhı Seyfü’r-Raʿd’ıŋ mesmūʿu olduḳda “Vaḳt-i fürṣatdır! Ben şimdilik Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ ġaybetinde ölkesini żabṭ ėtmez isem bir daha elime giremez!” dėyü taḫayyül ėdip vezīrleri Siḳardiyūn ile müẕākeresini ėdip taḥrīr-i ʿasākir ve iḥżār-ı mühimmātda ṣarf-ı maḳdūr ėderek dört sene ḳadar mālzemesini iḥżār ve beşinci senede ʿasker-i bī-şümār ile ṣavb-ı Yemen’e tevcīh-i ʿazm u efkār eyledi. Bu aḫbār-ı müvaḥḥışe ve aḥvāl-i müşdhişe Melik Efrāḥ’a inʿıkās ėtdikde ol daḫi ḥasbe’l-maḳdūr tertīb-i ʿasākir ve tanẓīm-i umūra şürūʿ ėdip Seyfü’r-Raʿd cerr-i deryā-yı ʿasker ėderek birḳaç gün ʿadd-i medāḫıl[894] ve ṭayy-i menāzil ėdip Seyf’iŋ medīnesine taḳarrüb ėtdikde

[893] /ك/ yerine /ل/ yazılmıştır. Y. (197b/8).
[894] KLÇS “medahil”.

Melik Efrāḥ daḫi ḫāric-i şehrde naṣb-ı ḫıyām ve pīş-gāh-ı otağında rekz-i aʿlām birle iḳtiżā ėden meterisleri ḥafr u tanẓīm ve edevāt-ı muḳāteleyi tevfīr ėdip muḳābeleye ḳaṣd ėyledi. Bir gün ʿala's-saḥar, ufḳ-ı ġabrādan ʿaẓīm ṭoz ve duman ḳopup ṭalʿa-i ḫūrşīdi verāʾ-i perdesine alıp rūzu şebe ʿaks u ḳalb ėtdikden ṣoŋra giderek altından lemaʿān süyūf ve bī-şümār ʿasākiriŋ miʾīn ü ulūfu ẓuhūr ėdip Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri olduğu tebeyyün ėtdikde Melik Efrāḥ, muḳaddemetü'l-ceyş tertīb ėtdiği fürsān u şücʿān esbe süvār ve münāveşe-i ḥarbe īḳād-ı nār ėtdiler. Dīğerleriŋ muḳaddemleri daḫi bunlar ile mükāfaḥa ve münāfaḥa ėderler iken ʿaskeriŋ dümdārı çadırlarını ḳurmağa başlayıp aḫşama ḳadar ʿasker yėtişip pey-der-pey birleşdirmeye başladılar. Lākin Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri bir günde arḳası yėtmeyip üç gün istimrār üzere ṭabur-be-ṭabur ırmaḳlar gibi aḳaraḳ üç günden ṣoŋra sehl ü cebelleri

doldurdular. Ol üç günde muḥārebeden keff-i yed olunup tertīb-i umūrda ḳaldılar. Üçüncü gün muḥārebe, beyne'l-ferīḳayn melḥūẓ u müṣammem olmuş ise de şuʿāʿ-ı şems verāʾ-i şebden çehre-i ġarāsını bürūz ėtdikde Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ʿaskeri ile şehrine dāʾiran mādār ʿaẓīm ve bī-ḳarār bir baḥr-i zeḫḫār ẓuhūr ėdip içinde ufaḳ ve büyük tekneler nümāyān ve baʿżı balıḳçı ḳayıḳları ḫalḳı ʿayān olup ferīḳayna mūcib-i istiġrāb u ḥayret oldu. Seyfü'r-Raʿd, vezīrleri Saḳardīs ve Siḳardiyūn'u iḫżār ve ol deryānıŋ ḥaḳīḳatinde süʾāl ėtdikde bu Bernūḫu's-Sāḥir'iŋ ʿameliyyātından olduğunu tefhīm ve onlar refʿ ü defʿine muḳtedir olduḳlarını tebeyyün ėtdiklerinde tėz elden defʿine şürūʿ ėtmelerine fermān buyurup raṣad ḫaymesine girdirdi. Lākin Melik Efrāḥ ve Saʿdūn-ı Zencî ve Meymūn ve onlarıŋ emṯāli ki Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ cemāʿati bir yėre gelip Bernūḫu's-Sāḥir'i getirip işbu miṯilli şeylerden refʿ ü defʿ ve muṭlaḳā bir daha bu günā siḥriyyātdan keff-i yed eylemesini tenbīh ėtdiler. Zīrā bu maḳūle siḥriyyātı ʿacz-i vecīnimize ḥaml ve bizi istiḫḳār ve gözlerinde istiṣġār ėdeceklerinden mā-ʿadā deryānıŋ ḳaldırmasına muḳtedirlerdir. Be-her-ḥāl meydān-ı kifāḥda muḳābele vüḳūʿ bulacağından verāʾ-i perde-i ġaybda ne muḳadder ise ẓuhūra gelsin, dėyü Bernūḫ'a tefhīm ėtdiklerinde Bernūḫ: "Bu ḳażıyyeyi siziŋ istirāḥatiŋiz içün ėtdim. Çūnki maḳbūl gelmedi, bir daha irtikāb ėdemem!" dėyü yemīn ėtdi. Feʾemmā, Saḳardīs ve Siḳardiyūn, ḳırḳ gün ḳadar raṣad ḫaymesinde ḳalıp ḳırḳ birinci gün çıḳıp ellerinde envāʿ-i siḥriyyāt u ṭılsımāt ile münaḳḳaş ḳurşundan dört boġum çıḳarıp ol deryānıŋ dört köşesinde her bir boġumu gömdüklerinde boġumlar, büyük ḳuyu olup deryā-yı meẕkūr içlerinde aḳaraḳ gitdi ve üzerinde nümāyān olan tekne ve ḳayıḳ maḳūlesi kāġıd pārçası olup bütün rūy-i zemīn mevānıʿ u ʿavāyıḳdan ḫāliş olduḳda ferīḳayn ol gėce

muḥādeşe ve ṣabāḥı mürāḳaba ėderek ḳaldılar. ʿala's-saḥar Seyfü'r-Raʿdıŋ ʿaskeri, deryā gibi temevvüc ėtmeye başlayıp ḥavme-i meydānda tertīb-i ṣufūf ėtmeye başladılar. Melik Efrāḥ daḫi fürsān u şücʿānlarıyla pīş-gāh-ı şehrlerinde ṣaf-ender-ṣaf tertīb ėdip durdular. Saḳardīs ve Siḳardiyūn Seyfü'r-Raʿd'a gidip "Sulṭānım bunlarıŋ muḥārebesi

-204-

ʿasker-i Yemen'de nisbetan bir sāʿatlik iş ise de onlarda olan Saʿdūn-ı Zencî ve Meymūn ve Sābikü'ş-Şelāş ve Demenhūru'l-Vaḥş ve Dümmer bunlarıŋ be-heri bir ordu yėrini ṭutar olduḳları maʿlūm-ı ʿālemdir ve onlar içün işbu külliyyetli ʿaskeriŋ celbine muḥtāc olduḳ. İmdi şimdilik ṣaf baġlayıp birer birer meydāna ʿaskerimizi çıḳaracaḳ olursaḳ cümle ʿaskerimizi iʿdām ėdip ḥaḳḳından gelecek ṭāḳatimiz yoḳdur ve bunu size ifāde ve taʿrīf ėtmemiziŋ iḳtiżāsı yoḳdur. Faḳaṭ reʾy ü tedbīr budur ki ʿaskerimiz bunlara bütün bütün hücūm ve keşretimize bināʾan her ne ḳadar şücʿān u fürsānları var ise de keşretimiz ile onları zebūn ėdip ġālib ü manṣūr olmamız melḥūẓdur." dėyü taḳrīr ü ʿarż ėtdiklerinde Seyfü'r-Raʿd: "Maʿāẕallāh ne dėmekdir ki benim gibi bir pādişāh-ı ʿaẓīmu'ş-şān ve ʿala'l-ʿumūm mālik-i rıḳāb-ı Ḥabeş ve Sūdān olanda bunları keşret ile ġalebe ėdem ve kendime ʿaskerinde onlara meydān-ı muḥārebede muḳātele ėden bahādır olmadığından keşret ile ol şirẕime-i ḳalīleye ġālib olmuş, dėyü dėditdirmem! Muṭlaḳā bu olacaḳ şeyʾ değildir!" dėdikde ʿaḳılları başından gidip ḥużūrundan çıḳdıḳlarında Melik, rüʾesā-yı leşkeri yanına iḥżār ve vezīrleriŋ kelāmını tefhīm ve "Sizde bu köpeklere meydān-ı muḥārebede muḳābele ėden adamıŋız yoḳ mu?" dėdikde cümlesi: "Maʿāẕallāh! Ne dėmek olur ki biz bu şirẕime-i ḳalīleye iʿtibār ve maḳām-ı inẕāra ḳoyalım? Bunlarda bahādır u şecīʿ kimseler bulunduğu gibi bizde daḫi vardır! Sāyeŋizde onlarıŋ şühretli olanıŋ büyüğünü ḫāk-i pāyiŋize ḳadar sürüp getiririz!" dėyerek zemīni öpüp leşker-gāha vardılar. Meğer onlar bu müẕākerelerde iken Müslimīn ʿaskerinden Meymūn, ṣaflar arasından çıḳıp ṭaleb-i mübārezeye intiẕār ėtmekde idi. Rüʾesā-yı leşker, vüṣūl bulup Meymūn'a çıḳan adamı ʿaskerlerinden intiḫāb ve muḥārebesine irsāl ėtdiler. Meymūn, ṣaflar arasında şīr gibi durur iken timura batmış daġ gibi bir yiğit çıḳıp üzerine hücūm ėtdiğini gördükde "Bismillāh!" dėyip ol daḫi mersūma ḥamle eyledi. Gāh ṣaġda ve gāh ṣolda kerr ü fer ėderek meyānelerinde ḥudūş ėden ṭoz-ı ʿınān semāya irtifāʿ birle seyr ü temāşā ėdenlerden nihān olup bir üç sāʿat ḳadar ṭoz perdesinde muḥtecib baʿdahū

-205-

inkişāf ėdip Meymūn, arslān gibi durur ve dīğeri iki bölük olaraḳ rūy-ı zemīnde atılmış görüldü. Meymūn'a çıḳan ḥarīf Ḥabeş ṭāʾifesi beyninde ferīd-i zamān olmağla cümlesi birbirine baḳınıp "Vāh u vāveylāh!" çıġırmağa başlayıp her biriniŋ Meymūn'dan gözü ḳorḳdu ise de żābıṭları[895] ilzāmıyla biri daha çıḳıp ol daḫi iki sāʿat taḥammül ėtmeyerek rūy-ı zemīne ḳıl gibi düşdü. Keẕālik, üçüncü çıḳıp onu daḫi lemḥu'l-baṣr ṭarafında yėryüzüne ṭarīḥ eyledi ve hākeẕā aḫşam olana ḳadar yiğirmi kişi telef ėdip infışāl münādīsi nidā ėtdikde her biri leşker-gāhına rücūʿ eyledi. Seyfü'r-Raʿd, rüʾesāʾ-i ʿaskeri taḳrīʿ[896] ü terẕīl ėdip söylenecek söz bıraḳmayaraḳ söyledi. Onlar, tesliye vėrip "Efendim, meydān-ı muḥārebeniŋ ḥāli budur. Bu gün üzerimize olduysa da yarın üzerlerine olur." dėyerek çıḳıp gitdiler. Ṣabāḥ olduḳda tertīb-i ṣufūf olunup Meymūn çıḳayım, dėrken Saʿdūn-ı Zencî menʿėdip "Sen dünki gün nāʾil-i şeref ü nuṣret olduŋ. Bu gün yol bize ḳalsın." dėyü söyleyip Melik Efrāḥ, Saʿdūn'uŋ kelāmını beğenip "Be-her-gün adamlarımızdan biri çıḳsın ki her biriŋiz nāʾil-i şeref-i ġazā olsun!" dėyü emr buyurup Meymūn, teʾeḫḫur ėdip Saʿdūn, meydān-ı muḥārebeye atıldı. Yine Ḥabeş ṭāʾifesinden müntaḫab şücʿānlarından biri meydāna çıḳıp Saʿdūn'a hücūm ėtdiyse de Saʿdūn'uŋ ṣīt ü nāmı, ölke-yi Ḥabeş'de ḳadīmden beri velvele bulmağla göŋüllerinden ḫavf u ḫaşyeti onlar ile büyümüş olduğundan ol bī-çāre, her ne ḳadar ḥużūrunda dayandıysa da bir iki sāʿat geçmeden rūy-i zemīne bī-cān atıp baḥr-i ʿademe irsāl eyledi. Yine ikinci ve üçüncü ve hākeẕā yiğirmi kişi ḳadar ḳatlėdip infışāliŋ naʿresi çalınmağa her biri ferīḳına iyāb ėtdikde Seyfü'r-Raʿd, pāşālarını iḥżār ve dürlü dürlü taʿẕīr ü taḳrīʿ ėderek ḥużūrundan ṭard u terẕīl ėdip her ne ḳadar cevāb vėrelim, dėyü taṣaddī ėtmişler ise de ışġā ėtmeyip ṭaşraya iḫrāc ėtdirdi. Ol gėce geçip ṣabāḥ olduḳda yine ṭarafeyniŋ ṣafları birbirine müvāceheten dizildikde meydān-ı münācezeyi Sābikü'ş-Şelāş açıp ol gün Ḥabeş

-206-

ṭāʾifesinden birḳaçını iʿdām ve birḳaçını daḫi esīr ėdip dāʿıyyu'l[897]-infışāl ile her biri yėrine dönüp beytūtet ėtdiler. Ėrtesi gün Demenhūru'l-Vaḥş, baʿdahū Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ şāh-zādesi Dümmer çıḳıp irş-i mevrūşu olan şecāʿatini çeşm-i ʿāleme ibrāz ve birḳaç adamı ḫāk-i telefe ṭarīḥ ėdip müẓafferan ve manṣūran döndü. Ḥāṣıl-ı kelām, bu siyāḳ üzere be-her-gün fürsān-ı müslimīn ṭarafından bir dilāver çıḳıp Seyfü bettār ile Ḥabeş ṭāʾifesinden aḫẕ-ı şār ėderek aḫşam olduḳda infışāl ėderler idi. Bu keyfiyyetle iki māh ḳadar geçip

[895] Lex. *vulg.* "zābit".
[896] /ت /harfi yerine /ي /yazılmıştır. Y.(200b/2) .
[897] KLÇS "dâi".

günlerde bir gün Saḳardīs ve Siḳardiyūn cümle aʿyān u żābıṭānı kendilerine uydurup Seyfü'r-Raʿdıŋ yanına varıp "Efendim! Mādām ki ʿaskerimiz ṣaf baġlayaraḳ birer birer bunlara mübāreze ėtmekdeyiz, bizden bir ferd ḳalmayıp vāḥıdan[898] baʿda vāḥıd bizi baḥr-i ʿademe atarlar. Zīrā onlarda olan şücʿān u fürsān rūy-ı zemīnde naẓīr ü muʿādili yoḳdur. Eğer ʿaskeriŋizi ifnā ve iʿdām ėtmek isterseŋiz bize bir söz düşmez. Feʾemmā düşmenimizden aḫẕ-ı intiḳām ve tenfīẕ-i merām ise ʿaskerimizi bütün bütün üzerlerine hücūm ėtdirip her ne ḳadar şecāʿatleri var ise de be-her-ḥāl keşret ile onlara yorġunluḳ ḥāṣıl olur. Bu vech ile ġālib olmamız muḳadderdir." dėdiklerinde Seyfü'r-Raʿd, düşünüp "Ya bize mülūk-ı sāʾire beyninde ʿār u ʿayb ḳalmaz mı ki keşretimiz olmayaydı onlara ġālib olamaz idik dėyü lisāna bizi getirmezler mi?" dėdi. Vezīrler: "Efendim çūnki siz bu mülāḥaẓayı ėdiyorsuŋuz niçün dört sene ḳadar ʿasākir-i keşīreyi cemʿ ėtdiŋiz? Ölkemizde bir hafta[899] ẓarfında onlarıŋ on emşāli ʿasker faḳaṭ şehrimizden çıḳabilir. Mülūk-ı sāʾire, biz düşmenimiz ile olan muḥārebelere ne medḫalleri vardır? Hemān düşmenden aḫẕ-ı intiḳāma bir ḥusn-i ṣūret vėrelim." dėdiler. Seyfü'r-Raʿd, göŋlünden riżā vėrmeyerek "Siz bilirsiz. Varıŋ istediğiŋiz gibi işleyiŋ! Baḳayım ne iş görürsüz." dėyü iẕn vėrdi. Pes ṣabāḥ olduḳda Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ʿaskeri, ʿādet üzere tanẓīm-i ṣufūf ėdelim, dėyü mülāḥaẓa ėderler iken Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿasākiri seyl-i bārān gibi aḳıp üzerlerine hücūm ėtdiklerini gördüklerinde onlar daḫi birbiriniŋ arḳasına uyaraḳ müdāfaʿaya ve mümānaʿaya başladılar. Ol gün birbiriyle ḳarışıp ṭarafeynden nice başlar zemīnde

-207-

yuvarlanıp düşen ḳan ve serlerden ḳayalar binā ve aḳan ḳanlardan süyūl-i māʾ gibi ırmaḳlar aḳıp Müslimīn'iŋ Saʿdūn ve Meymūn ve onlara müşābih olan bahādırlar olmayaydı Seyf'iŋ ʿaskerinden kimse ḳalmaz idi. Aḫşam olduḳda dāʿıyyu'l-infıṣāl nidāsıyla her biri yėrine çekilip muḥādeşe ėderek beytūtet ėtdiler. Ṣabāḥ olduḳda birbirine hücūm ve isḳāʾ-i nār-ı semūm ėdip nice ṣad hezār nüfūsu vürūd-ı baḥr-i ḥutūf ėtdiler.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ şāh-zādelerini ġaybet ėtdikleri ve Seyfü'r-Raʿd şehriŋ muḥāṣarasına şürūʿ ėtdiği ẕikrindedir)

Sābıḳu'ẕ-ẕikr vech üzere birḳaç gün istimrār ėdip bir gün Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ʿaskeri ṣabāḥ olduḳda ictimāʿ ėdip düşmene teveccüh ėderlerken beynlerinde bir āvāz çıḳdı ki

[898] TDKÇS "vahit".
[899] Lex. *mb.* "hefte" *vulg.* "hafta". Kelimenin Türkçe müştakları madde başında /a/ iledir. Bu sebeple böyle bir yazım tercih edilmiştir.

Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ evlādı ki Dümmer ve Mıṣr ve Naṣr cümlesi ġayb olup "Beytütet ėtdikleri yėrde bulunmamışlar!" dėyü söylendikde ḫılḳıŋ ʿaḳılları başlarından gidip baḥr-i ḥayrete daldılar ve ne ėdeceklerini bilmeyip mütaḥayyiran birbirine girişdiler. Onlar ol ḥayretde iken Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri hücūm ėdip merḳūmlarıŋ ordu-gāhını başdılar. Çūnkim Seyf'iŋ ʿaskeri şāh-zādeleriŋ ġaybetinden bī-şuʿūr olup bī-hūş gibi dururlar idi. Düşmenleri birden bire hücūm ėtdikleri ḥasebiyle muḳāvemet ü iḳtidārları olmayıp bār u büngāhlarını[900] bırağıp bütün şehre ḳaçdılar ve ḳapıları ḳapadıp bedenleriŋ üzerinden muḥārebeye başladılar. Seyfü'r-Raʿdıŋ ʿaskeri, onlarıŋ ordularında olan cebe-ḫāne ve mühimmāt u edevāt-ı sāʾireyi iġtinām ve ordu-ġāhlarında żarb-ı ḫıyām ėdip şehri muḥāṣara ėtmeye başladılar. Gelelim, Melik Efrāḥ maʿıyyetinde olan Meymūn ve Saʿdūn ve Sābikü'ṣ-Ṣelāṣ ve Demenhūru'l-Vaḥş ve İḫmīm ve Bernūḫ ve ʿAḳle ve bunlarıŋ emṣāli bir yėre gelip şāh-zādeleriŋ ġaybetlerini müẕākere ve Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḳuvve-i ʿaskeriyyesini muḫābere ve ne gūne ḥareket ėdecekleri ḫuṣūṣātını besṭ ü muḥāvere ėdip beden verāsında kendileri muḥāfaẓadan ġayri bir çāre bulmayıp tertīb-i levāzım ve ʿaskeri bedenlere taḳsīm ve be-her-ṭarafda bir żābıṭ ḳoyup sedd-i ebvāb ėtdiler. Seyfü'r-Raʿd, bunları bozup dāḫil-i şehre ḳoyduḳda vüzerā ve mīr-i mīrānları cemʿ ve muḥāṣaranıŋ keyfiyyeti

ile şehriŋ eshel vech üzere istīlā ėtmeniŋ keyfiyyetini meşveret ėdip vüzerā: "Efendim, yarın ʿala'ṣ-ṣabāḥ bizde olan biŋ ʿaded filleriŋ arḳalarına muḥārebeniŋ taḫtlarını ḳoyup üzerlerine ʿaskerleri yükledip birden bire şehriŋ bedenine īṣāl ve bedene vardıḳlarında arḳaları üzerinde olan kesān şehre hücūm ėdip ellerinden istiḫlāṣ ėdelim!" dėyü söyleyip muḫābere ve müşāvere ėderlerken taḳdīr-i Ḫudā ile ʿAḳle, Ṭāmme'yi isteyip yanına geldikde "Benim ḳızım! Ḥakīm Eflāṭūn'uŋ fesini başıŋa giy ve beden üzerinden seni ip ile indireyim ki Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerine varıp giresin ve ne ḳuracaḳlarını ḳulaġıŋ ile istimāʿ ve taḥḳīḳ ėdip baŋa ḫaber getiresiŋ!" dėyü emr ėdip ip ile baġlayaraḳ bedenden ṭaşraya indirdi ve Eflāṭūn'uŋ fesini giyip Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ordu-gāhına varıp Seyfü'r-Raʿd'ıŋ otağına girdi. Bālāda ẕikri sebḳat ėden filleriŋ tertībini ve hücūmuŋ ḳażıyyesini işidip yine vālidesine rücūʿ ve işitdiği eşyāyı naḳl ü beyān ėtdikde ʿAḳle: "Ḳızım, elḥamdülillāh ki seni irsāl ėdip böyle mühim maṣlaḥata muṭṭalıʿ olduŋ ve illā cümlemiz telef olurduḳ. Lākin ṣaḳın bu ḥāli kimseye söyleme!" dėyü sipāriş eyledi ve ḳalḳıp ḫalvet-ḫānesine girip ne ėtdiyse ėdip ṣabāḥ olduḳda Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri biri birine girip deryā gibi

[900] Lex. *vulg.* "bengāh".

dalġalanmağa başlayaraḳ biŋ ʿaded filleriŋ mühimmāt-ı ḥarbiye ve ḳalʿa-gīr olan ālāt-ı hücūmiyyeyi arḳalarına taḥmīl ve ṣavb-ı medīneye tevcīh-i ʿazm ẹ̇dip filleriŋ timur balṭalarıyla arḳalarında urup gūyā Ḥażret-i İsrāfīl ṣūra nefḫ ẹ̇tmiş gibi bir aġızdan bağırmağa başladılar. Gūyā ḳubbe-i āsmān zemīne düşmüş gibi göründü. Ol vaḳt ʿAḳle, bedene gelip bir siyāh kāġıd alıp muʿaskere atıp üzerine ʿazīmet ėtdikde ol kāġıdıŋ ḳıṭʿası cevv-i semāya irtifāʿ ėtmeye başlayıp tā Seyfü'r-Raʿd'ıŋ muʿasker-gāhı üzerinde ıstivā ėtdikde eteklerini indirmeye başlayıp Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerini bütün bütün ḳaraŋuluḳda bıraḳdı ki gėceden bir farḳı ḳalmadı. Baʿdahū, ṭopraḳdan bir insān ṣūreti iki eli muvācehe-i düşmene taṣvīr ėtmiş gibi bir ṭılsımlı ṣūret getirip yüzünü Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerine tevcīh ve efsūn ėtmeye başladıḳda gök gürlemesi gibi şehr ṭarafından bir ṣavt-ı ʿaẓīm ẓuhūr ėdip yıldırım günā şihāb-ı nīrān pey-der-pey

-209-

filleriŋ yüzüne atılmağa başladıḳda ol biŋ fil birden bire yüzlerini arḳaya çevirip firār ėdelim, dėrken ʿaskerleriniŋ üzerine yürüyüp ol ʿaskeriŋ izdiḥām-ı ʿām ve siḥriyyātdan ḥudūṯ ėden ḳaraŋuluḳ ve ẓalāmda ḫalḳı ayaḳları taḥtında çiğneyerek ḳaçmağa başladıḳlarında Seyfü'r-Raʿd, ne ėdeceğini bilmeyip vezīrlerini isteyip "Nedir bu ḥālet-i mühevvile?" dėyü süʾāl eyledi. Vezīrler: "Efendim bu Bernūḫu's-Sāḥir'iŋ işidir! Biz onu şimdi refʿ ü defʿ ẹ̇delim!" dėyü cevāb vėrdiler. Seyfü'r-Raʿd: "Hemān ḫalḳ bütün telef olmadan istiʿcāl ėdiŋ!" dėdi. Vezīrīn-i meẕkūrīn bir beyāż kāġıd alıp havaya atıp ʿazīmet ėtmeye başladıḳlarında ol kāġıd ufḳ-ı semāya irtifāʿ ve siyāh kāġıda müsāvī olduḳda eteklerini indirip zemīne vardıḳda iki kāġıd biri siyāh biri beyāż yırtılıp zemīne düşdüler ve ʿaskere ḳapatdığı ḳaraŋuluḳ irtifāʿ ėdip güneşiŋ yüzü göründükde filciler filleri ṭutup zencīre ḳoydular ve yėrlerine çekip bağlamışlar ise de filler dönüp ayaḳlarıyla ol ḳaraŋuluḳda çiğnedikleri ʿālem, ḥadd u ḥisābdan ḫāric olup Seyfü'r-Raʿd telef olan ʿaskeriŋ ḳaç olduğunu bilmek isteyip telef olanları şümār-ı taḥtında żabṭ olunmasına fermān buyurduḳda üç gün ḳutelāyı[901] defn ẹ̇derek yetmiş sekiz biŋ kişi fil ayaḳları taḥtında baḥr-i ʿademe ġarḳ olduḳlarını ḥaṣr ẹ̇dip Seyfü'r-Raʿd'a işʿār ėtdiler. Seyfü'r-Raʿd, hücūm ḳażıyyesinden ve filler ile muḥārebeden ṣarf-ı naẓar ėdip ṣūrā-yı ḫāṣṣasında laġm[902] ile şehriŋ altına varıp şehrin taḥtını bütün bütün ḳazıp direkleriŋ üzerine ḳoyup bir

[901] Lex. *mb.* "ḳatla, ḳutelā".
[902] TDKÇS "lağım".

laḥẓa ve iḳtiżā ėden mühimmāt u edevātı iḥẓār birle laġmları atmağa şürūʿ ėtdiler. Bunlar bunda ve bu ḥāletde ḳalsınlar.

(Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ şāh-zādeleri Dümmer ve Mışr ve Naṣr'ıŋ ġaybetleri esbābınıŋ ve her birine vüḳūʿ bulan ġarāʾib ü ʿacāʾib aḥvāliŋ beyānındadır)

Bālāda Seyfü ẕü'l-Yezen ve Sīrīnu'ṭ-Ṭālibile Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā muḥāṣarasında deryā kenārında olan maġārede ḳaldıḳlarını ve ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż daḫi Ṣüreyyā'nıŋ şerrinden ḳaçıp Dimişḳu'ş-Şām'da Banyāsu'l-Ḥakīm ḥimāyesinde iḳāmet ėtdiklerini ve Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā Seyfü ẕü'l-Yezen'e

-210-

tevaṣṣul ėtmediğinden Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ şāh-zādeleri olan Dümmer ve Mışr ve Naṣr'ı teştīt ve her birini bir ṭarafa atmaḳ içün Üveys'i irsāl ėtdiği taḥrīr ü tafṣīl olunmuş idi. Seyfü'r-Raʿd'ıŋ muḥārebesi eṣnāsında Ṣüreyyā'nıŋ ḫādimi olan Üveys, vüṣūl bulup şāh-zādeleriŋ üçünü alıp gitdi ve ġaybetleri sebebiyle Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋʿaskeri münhezim olup şehrde muḥāṣarada ḳaldılar. Çūnki Üveys, şāh-zādeleri ḳaldırıp her birini Ṣüreyyā'nıŋ sipārişi üzere ilġā ėdip gitdi. Çūnki Mışr, Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ evsaṭ evlādı olup daha maḳām-ı rücūliyyete vāṣıl olmadığından ḫāb-gāhdan alındıḳda intibāh ėtmeyip Üveys onu ḳoyup gitdikde Mışr uyanıp kendini ṣaḥrāda bulduḳda rüʾyā ve düş olduğunu ẓann ėdip parmağını ısırıp incindikde düş olmadığını fehm ve aġlamağa başlayıp ol ṣaḥrāʾ-i vāsiʿada güzār ėtmeye başladı. Bir iki sāʿat geçmeden iraḳdan bir ṭoz ḳalḳıp yaḳlaşdıḳda ḳırḳ kişi hecīnlere binip onlarıŋ ilerilerinde aḳ saḳallı ʿaẓīmu'l-cüṣṣe heybetli ṣaḥib-i vaḳār bir pīr taḳaddüm ėdip dīğerleriŋ cümlesi onuŋ ḫıdmetinde olduḳları görünüp bunlar, Mışr'ıŋ yanına vardıḳlarında ol pīr kendini hecīniŋ üzerinden atıp Mışr'a varıp "Benim oġlum ve nūr-ı dīdem! Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri beni senden maḥrūm eylemesin! Benim oġlum, ḳorḳma! İşte ben seni evlād yėrine ṭutdum! Zīrā benim size beŋzer dünyāda bir veledim var idi. Ecel-i mevʿūdile vefāt ėtdiğinden onuŋ yėrine seni veled ėtdim." dėyerek maʿıyyetiyle olanlara dönüp "Siz efendiŋize bir boġca getiriŋ!" dėyip cedīd esbāb getirip Mışr'a giydirdi. Ḳucağına alıp geldikleri yoldan revāne oldular. Aḫşam olduḳda ʿaẓīm otaḳ naṣb ėdip Mışr'ıŋ ḫātırını alaraḳ ṭaʿām yėyip ol gėce beytūtet ėtdiler ve gėce Mışr'a dürlü dürlü tesliyeler vėrip Mışr'a ġurbetiŋ hemm ü aḥzānını unutdurdu. ʿala's-saḥar cümlesi hecīnlere binip gitmeye başladılar. Bir iki sāʿatden ṣoŋra maġrib cihetinden bir güneş gibi pertevlik nümāyān olup Mışr onu güneş ṣandığından ol pīre "Babam bu nedir?" dėyü süʾāl

ėtdikde pīr: “Oġlum ol Kūş[903] bin Kenʿan’ıŋ ḳubbesidir. Güneş değildir.” dėdi. Pīr-i meẕkūr, ʿacem ṭāʾifesinden bir sāḥir-i mākir olup ismi Behrāmu’l-ʿAcemî idi. Bunlar, ol ḳubbeyi ḳaṣd ėdip yanına vardıḳlarında ḳapısı yoḳ dört mermer ʿamūduŋ

-211-

üzerine binā olunmuş bir ḳubbe-i ʿaẓīme olup sāyesinde ḳonduḳlarında Behrām, Mıṣr’ı alıp ol dört direġiŋ birine gelip elleriyle direği ṣarıp ve ʿazīmet ü efsūna başladıḳda ol direkden bir ḳapı açıldı. Behrām, Mıṣr’ı alıp açılan ḳapıdan girip yuḳarıya çıḳdılar. Ortası murabbaʿu’ş-şekl, zemīni misk ve zaʿferān ile düşenmiş ve mücevher ḳandīller aṣılıp āteşsiz ve yaġsız ṭaşlarıŋ pertevliğinden yanarlar bulup ḳubbeniŋ bir ṭarafında altından gözleri yāḳūt-ı aḥmerden beş put vaż ʿolunmuş idi. Behrām, Mıṣr’ı ortada olan puta götürüp bir mıḳdār ḳırmızı mum eline vėrip “Benim oġlum sen bunda kāmil bir māh oturmalısın. Bir māh tamam olup dīğer ayıŋ ibtidāki günü ʿala’s-saḥar işbu putuŋ yanına gel, dur. Eğer yėrinden deprenip ṣallanırsa ve aġzından saŋa bir şey atarsa işbu ḳırmızı mum ile ḳaşları beynini mühürle ve atdığı şeyʾi ben gelene ḳadar ḥıfẓ ėyle.” dėdi. Mıṣr, aġlamağa başlayıp “Babam ben ḳorḳarım! Bunda yalŋız nice ḳalırım?” dėdikde Behrām, ġażab çehresiyle baḳıp “Behey veledü’z-zinā! Şimdi seni ḳatl ėderim! Sus!” dėyü taʿzīr ėtdi. Mıṣr, ürküp sükūt eyledi. Behrām, Mıṣr’a bir māhıŋ ẕaḫīresini vėrip ṭaşra çıḳıp ol açdırdığı ḳapıyı ḳapatdıraraḳ gitdi. Mıṣr, aġlayaraḳ ḳubbede iḳāmet ėdip ol māh be-temāme geçip māh-ı cedīdiŋ evvelki günü ʿala’ṣ-ṣabaḥ Mıṣr, ḳırmızı mūmu alıp ol putuŋ yanına gelip her ne ḳadar intiẓār ėtdiyse de put taḥarrük ėtmedi. Mıṣr, intiẓārında iken Behrām ṭaşradan gelip Mıṣr’ıŋ yanına vardı ve “Oġlum, put taḥarrük ėtmedi mi?” dėyü süʾāl ve ol daḫi ėtmediğini söyledikde yine bir māh kifāyet ėder ẕaḫīreyi vėrip gitdi. Mıṣr ise ḳubbede iḳāmet ve sāʿat ve daḳīḳaları ʿadd ėderek bir māh tamam olduḳda ʿala’ṣ-ṣabāḥ putuŋ yanına gelip ḥreketine müntaẓır olduysa da ḥareketi ẓuhūr ėtmedi. Pes Mıṣr, ol ḥāletde iken yine Behrām gelip putuŋ ḥareketinden süʾāl ve taḥarrük ėtmediğini ifāde ėtdikde yine bir māhıŋ ẕaḫīresini vėrip ve “İşbu üçüncü māhda yine ḥareket ėtmez ise seniŋ üzerine putuŋ aġzından āteş çıḳıp seni kül ėder!” dėyerek çıḳa gitdi. Mıṣr, işbu kelāmdan maḥzūn olup aġlayaraḳ ḳaldı. Pes, māh tamam olup ayıŋ ibtidāsı olduḳda yine mūmu alıp

-212-

putuŋ yanına ʿazīmet ve ḥāline maḥzūn olup yanına durduḳda hemān put iki ṭarafa ṣallanmağa başlayıp aġzını küşād ve ḥavṣalasında mānend-i yāḳūt, üzerine yėdi çehre

[903] Sehven “güneş” yazılmıştır. Yazma nüsha (205a/7) ve bağlamdan hareketle bu şekilde yazılmıştır.

resm ẕolunmuş bir ḫarezeyi atdıḳda Mıṣr, mum ile mühürlemesini unudup ol ḫarezeyi alıp seyr ü temāşā ėderek ḳubbeniŋ ṭarafından söyleyeni görünmez biriyle bir ṣadā ẕuhūr ėtdi ki "Ey kişi! Ṣaḳın şol aldığın ḫarezeyi Behrām-ı kāfire vėrme! Ṣoŋra peşīmān olursun!" dėdi. Mıṣr, ol keyfiyyetlerden dehşet bulup ḥayret ile durur iken nā-gāh Behrām-ı ʿAcemî yanına gelip "Oġlum, put ḥareket ėtdi mi?" dėyü süʾāl ve Mıṣr daḫi dehşetinden inkār ėtmeyip vāḳıʿ-ı ḥāli ifāde ve ḫarezeyi eline teslīm ėtdikde Behrām: "Oġlum, şimdi kürre-i ʿāleme Mālik olduŋ! Sen benim oġlumsun. Şimdi ḳubbede müntaẓır ol! Ben seni yanıma getirecek kimse yollarım." dėyip ṭaşra çıḳıp ḳapıları Mıṣr'ıŋ üzerine ḳapatdıḳda Mıṣr, bükāya āġāz ve pençereden Behrām'a nigāh ve "Ey efendim! Bāri beni ḳubbe ḫāricine çıḳar! Beni bulduğuŋ yėre bıraḳ git!" dėdikde Behrām, ġażab çehresiyle baḳıp ve "Ey veledü'z-zinā! Eğer bir kelime daha söyler iseŋ seni ḳatl ü iʿdām ėderim!" dėyerek ṣavulup gitdi. Mıṣr ise aġlamağa başlayıp şiddet-i ḥuznünde puta urup şiddet ü ʿunf[904] ile yėrinden depretdikde put olduğu yėrden ayrılıp düşmekle arḳasında ḳapı miṣāli bir açıḳlıḳ görünüp içinde aşaġa iner nerd-bānlar olduğu Mıṣr'a meşhūd olduḳda "Şāyed bunlardan ṭaşraya varayım!" dėyerek onlar ile inmeye başladıysa da indikce ortalıḳ muẓlim olup bütün ḳaraŋuluġda ḳaldı ve ayaġını nerd-bāna ḳoyayım, dėrken havaya ṣalıp doġru aşaġa düşüp zemīne vardıḳda yumşaḳ[905] ḳum ile düşenmiş yėre düşmekle aṣlā bir ṭarafı incinmedi. Ḳıyām ėdip eṭrāfa nigāh ėtdikde cāmiʿ miṣilli bir maḥal, ḳandilleri yanar ve ʿūd[906] u ʿanber rāyiḥası ḳoḳar bī-naẓīr yėr olduğunu görüp eṭrāfında gezer iken elinde yalın ḳılıc bir siyāh ʿArab çıḳıp yanına geldi ve "Sen niçün Behrām'a ḫarezeyi verdiŋ? Ben saŋa vėrme dėmedim mi?" dėyü taḳrīʿ ve ḳılıc ile urmaḳ ḫulyāsında iken bir küçük ḳapıdan müsinne bir pīre-zen çıḳıp ʿArab'a "Sen edebiŋde dur! Ḥıcāb ėtmez misin ki efendiŋe böyle nā-sezā muʿāmele ėdersin?" dėdikde merḳūm: "Ḫayr, bu benim aġam değildir! Zīrā her ne ḳadar ḫarezeyi

-213-

Behrām'a vėrme, dėyü tenbīh ėtdim ise de sözümü ṭutmayıp ḫarezeyi Behrām'a vėrdi." dėdikde ḫātūn: "Seniŋ aġaŋ budur!" dėyerek Mıṣr'ı yanına celb ve bedenini küşād ėdip göksü ile arḳasını ve omuzlarını arayıp bildiği ʿalāmetleri bulmağla "İşte seniŋ efendiŋ budur! Be-her-ḥāl ḫareze oŋa gelir." dėdikde dam üzerinde ḳanad ṣadāsı ẕuhūr ėtmekle sürʿatle Mıṣr'ı alıp kürekleri altına ṣoḳup pes, ol dama nüzūl ėden kimse ḫātūna gelip "Ey

[904] Lex. *mb.* "ʿanf, ʿınf, ʿunf".
[905] Lex. *vulg.* "yumūşaḳ".
[906] Lex. *vulg.* "ʿöd".

vālide! Put ḥavṣalasında maḥfūẓ olan ḫazereyi Mıṣr nāmında bir ġulām alıp Behrām-ı ʿAcemî'ye vėrdi. Ol daḫi alıp mecmaʿu'l-baḥreyn adasında olan Şeh-nāme-nām serāya gidip oturdu ve beni isteyip 'Kūş bin Kenʿan ḳubbesinden Mıṣr'ı[907] bıraḳdım. Efendim var getir!' dėyü emr ben daḫi varıp ḳubbe-i meẕkūrede Mıṣr'ı aradım ise de bulamadım. ʿAcebā siz onu gördüŋüz mü?" dėdikde merḳūm: "Ḫayr biz onu görmedik!" dėmiş ise de duran ʿArab: "Efendim ḫılāf söylemiş. Siziŋ aradığıŋız ġulām gördükleri ḳubbe altında ṣaḳlıdır!" dėdikde merḳūm: "Behey vālide! Sen aḥmaḳ mısın? Onu nice ṣaḳlarsın ki Behrām-ı ʿAcemî bizi āteş ile iḥrāḳ ėder! Vėr, götüreyim!" dėdikde ḫātūn: "Behey oġul! Seniŋ efendiŋ ancaḳ budur ve ḫareze Behrām'da ḳalmayıp muṭlaḳā Mıṣr'a rāciʿdir. Ben size teslīm ėdemem! Şimdi bende ḳalsın. Lākin, varıŋ sürāḳu'l-künūzu yaʿnī genclerіŋ uġurlarını çaġırıŋ!" dėdi. Meğer meẕkūr sürāḳu'l-künūz üç şeyṭān idi ki biri Bāriḳ ve biri Ṣāriḳ ve biri Ġāriḳ isminde olup ol ḫātūna ḫıdmet ėderlerdi ve put ḥavṣalasından çıḳan ḫareze üzerine resm olunmuş yėdi çehreniŋ her biri, cin pādişāhlarından bir pādişāhıŋ çehresi olup Kūş bin Kenʿan, onları ṭılsım ve esmāʾ-i iʿẓām vāsiṭasıyla tesḫīr ve ol ḫarezeyi rabṭ ėdip ḳanġı yüzü parmağile oġup[908] ḥakk ėderse der-ḥāl ol melik cin ḥāżır olup maṭlūbunu görürdü ve ol gün gelen cin ki Mıṣr'ı ḫatundan istedi, ol pādişāhlarıŋ bir büyükleri olup ismi Şeyhūb idi ve cümlesi ḳarndaşlar idi. Pes, Behrām ḫarezeyi Mıṣr'dan aldığı birle Şeyhūb'u iḫżār ve "Beni Mecmaʿu'l-Baḥreyn'de olan Şeh-nāme serāyına götür!" dėyip oraya vardıḳda Mıṣr'ı ḳatl ü iʿdām ėtmek içün getirmesine irsāl eyledi. Zīrā serāy-ı meẕkūr

-214-

ṭılsımlı olup içinde müstaḫdem olan cinlerden ġayri girmediklerinden odada olmağla nefsini ḥıfẓ ėtmek içün oraya vardı. Çūn naḳl olunduğu üzere Şeyhūb gelip Mıṣr'ı vālidesinden istemiş ise de sürāḳu'l-künūz'uŋ gelmelerine tevḳīf ve yanına geldiklerinde "Ey oġullar! Sürāḳu'l-künūz sizsiŋiz. Sizi ancaḳ böyle vaḳt içün besledim. İşte Behrām-ı ʿAcemî Kūş bin Kenʿan'ıŋ ḫarezesini bu ġulāmdan ḳapıp ḳaṣr-ı Şeh-nāmeye varmışdır. Sizden isterim ki oraya varıp ḫarezeyi Behrām'dan istiḫlāṣ ėdesiŋiz!" dėdikde merḳūmūn: "Behey efendim! Ḳaṣr-ı Şeh-nāme'ye cin ve şeyāṭīn girmeye muḳtedir olmayıp āteş yıldırımlarıyla iḥrāḳ[909] olunduḳlarını bilirsiz. Biz nice oraya girip ḫarezeyi aḫẕ ėdebiliriz?" dėyü vāfir ʿüẕr bulmuşlar ise de müfīd olmayıp "Ya ḫarezeyi getiriŋ yāḫūd sizi yaḳarım!"

[907] (یی) harfleri ziyade yazılmıştır.
[908] TDKÇS "ovmak".
[909] Matbu nüshada, "İḫrāḳ" yazılmıştır.

dėyip zor ile irsāl ve Şeyhūb'a "Oġlum dur! Baḳalım, şāyed bunlar ḫarezeyi alırlar da bir mecūsîye ḳul olmazız!" dėdi. Zīrā bunlarıŋ cümlesi, Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhisselāmıŋ dīnine tābiʿler idi. Şeyhūb: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip orada müntaẓır ḳaldı ve üç sürāḳ ḳasr-ı Şeh-nāme'ye varıp taḳarrüb ėtdiklerinde ne vech ile gireceklerini müẕākere ėdip baʿda'l-muḥāvere cümlesi insān ṣūretine taḥavvül ve bir ḳayıġa süvār olup serāy-ı meẕkūra balıḳ avcısı heyʾetinde gidip yanına taḳarrüb ėtdiklerinde üzerlerine āteş ḳıġılcımları[910] atılıp ḳayıḳlarını yaḳdı ve onlar ṣuya dalıp sāḥile vardılar ve yine meşverete durup küçükleri olan Ġāriḳ şöyle tedbīr ėtdi ki: "Ben ṣıçan ve Şāriḳ kedi ve Bāriḳ yūnus balığı heyʾetine girip balıḳ deryāya girdikden ṣoŋra kedi üzerine ve ben kediniŋ ẓahrına binip serāya varalım ve kendimizi āteşden muḥāfaẓa ėdip bir şey ẓuhūr ėder ise ṣuya batalım. Eğer tedbīrini bulup serāya girebilir isek fāre ve kedi maḳūle ḥayevānlar ḳonaḳlarda bulunmaları müstaġreb olmamağla serāya girip ḫarezeniŋ istiḫlāṣına bir çāre bulalım." dėdikde işbu reʾyi istiḥsān ėdip ancaḳ fāre maḳūlesi damlarda pinhān olmasına muḳtedir olduğundan kedi sarayā girmesini reʾy ėdip yalnız fāre bu mühimme iḳdām ėdeceğini ḳarār vėrdiler ve heyʾetlerinden taḥavvül ėdip ibtidā yūnus balığı deŋize girip baʿdahū kediyi arḳasına alıp ve onuŋ üzerine fāre

-215-

binip "Yā Settār!" dėyerek doġru serāya çekildiler. Pes, serāya yaḳlaşıp üze[r]lerine bir şey düşmemekle ṣıçan ile gürbe ḳaraya çıḳdıḳdan ṣoŋra ḳara dīvārlara ṣarıla[ra]ḳ dama ḳadar ṣuʿūd ve Behrām'ıŋ oturduğu odaya varıp nigāh ėtdi. Behrām, ṭaʿām ėder olduğunu bulup oŋa seyr ėder ḳaldı. Merḳūm, ṭaʿāmını bitirdikde ʿişrete teferruġ ve birḳaç ḳadeḥ nūş ėtdikden ṣoŋra bāzūsunu küşād ve üzerine maʿhūd ḫareze, altın zencīr ile baġlı olmağla bāzūsundan çekip Şeyhūb'a maḫṣūṣ olan çehreyi ḥak ve Şeyhūb ḥużūruna geldikde "Mıṣr ḳandadır; niçün getirmediŋ?" dėyü süʾāl ol daḫı: "Efendim! Vālide onu alıp baŋa teslīm ėtmedi." dėdikde Behrām: "Seniŋ vālideŋ ne ḥaddi vardır ki benim düşmenimi benden ṣaḳlasın! Var getir ve illā cümleŋizi āteş ile yaḳarım!" dėyip irsāl baʿdahū, bāde-nūş ḳalıp tamam sekrān u bī-hūş olduḳda düşeğine girip ölü gibi uyudu. Çūnki damda olan mūş, ol keyfiyyetleriŋ cümlesine muṭṭalıʿ oldu. Hemān "Yā Settār!" dėyerek damdan nüzūl ve āheste Behrām'a varıp bāzūsunu küşād ve ḫarezeniŋ zencīrini dişleriyle şikest ėdip aġzıyla alıp ḳoşaraḳ birāderlerine vardı. Pes balıḳ, mūşu gördükde "Ey birāder! Ḥınṭa mı yāḫūd

[910] Lex. *vulg.* "ḳıvılcım".

şaʿīr mi?” dėyü süʾāl mūş: “Ey birāder! Aytlanmış[911] sīsāmdır.[912] İşte getirdim!” dėdikde hemān: “Buyuruŋ arḳama süvār oluŋ!” dėdi. Der-ḥāl gürbe ve fāre birbiri üzerine süvār ol daḫi sibāḥat ėderek deryānıŋ yüzünde ḳarār ėdip ortaya vardıḳda durup bī-sebeb vüḳūf ėtmiş olmaġla fāre: “Ey birāder! Niçün durduŋ?” dėyü süʾāl ol daḫi: “Biz ḫanım efendiye vardığımızda siz oŋa ḫarezeyi götürürseŋiz ve keʾennehu işbu ʿaẕīm maṣlaḥatı yalŋız siz görmüşsüŋüz baŋa bir meziyyet ḳalamaz. İmdi ya şimdi ḫarezeyi baŋa teslīm ile ḫanım efendiye ben götüreyim yāḫūd ṣuya dalıp sizi telef ėderim!” dėdikde birāderleri: “Ey ḳarndaşım! Biz ḫarezeyi saŋa vėririz. Lākin ḳaraya vardığımızda vėreyim. Bunda nice saŋa vėrem?” dėyü her ne ḳadar ḫāṭırını cebr ėtmişler iseler de müfīd olmayıp ve “Be-her-ḥāl baŋa vėriŋ! Şöyle ki ben aġzımı açıp yuḳarı ḳaldıram ve mūş daḫi aġzını aşaġı eğip ḫarezeyi benim aġzıma ḳoysun!” dėmekle merḳūmān, nā-çār olup müsāʿadesinde mecbūr oldular ve “Bismillāh! Aġzıŋı aç!” dėyü mūş aġzını esfele imāle ve balığıŋ aġzına ḫarezeyi atacağında ḫareze balığıŋ aġzına

-216-

teṣādüf ėtmeyerek deryāya düşdüğünü balıḳ gördükde hemān ardından dalıp ḳaʿr-ı deryāya indi. Gürbe ve fār[e] ṣuda ḳaldıḳlarını gördüklerinde ḫılḳat-i aṣliyyelerine taḥavvül ile oralarda ḳarīb bir adaya gitdiler ve balıḳ daḫi ḫarezeyi bulmamağla onlara varıp sāḥil-i adada “Nice ėderiz?” dėyerek ḥayret ile dururlar iken Şeyhūb Mıṣr ile geldiğini gördüler. Zīrā Şeyhūb, Behrām’ıŋ emri mūcebince vālidesinden Mıṣr’ı cebran almasını istedikde vālidesi “Oġul, dur baḳalım! Mādde yine münceren olur. Zīrā ben sürāḳu’l-künūzu ḫarezeyi almaḳ içün yolladım. Şāyed onlar ḫarezeyi alırlar. Zīrā Mıṣr, ḫarezeniŋ ṣāḥibidir ve ṭılsımı onuŋ ismiyledir. ʿAcele ėtme!” dėyü niyāz ėtmiş ise de müfīd olmayıp Mıṣr’ı elinden aldı ve “Ben gider iken Behrām’a varmadan sürāḳu’l-künūz’a oġrayıp bulurum. Eğer ḫarezeyi almış olduḳlarını bulursam, yine cümlemiz saŋa dönüp geliriz.” dėyerek gitdi ve merḳūm sürāḳlara işbu adada teṣādüf ėdip ḫarezeyi deŋize düşürdüklerini işitdikden ṣoŋra Mıṣr’ı adada bırağıp cümlesi ḫarezeyi aramağa deŋize daldılar. Bunlar aramada ḳalsınlar. Gelelim Mıṣr’a. Çūnki adada yalŋız ḳaldı, geşt ü güẕār ėtmeye başlayıp bir mıḳdār içeriye vardıḳda adanıŋ içi envāʿ-i ḥayevānāt kemikleri ile memlū bir ʿaẕīm aġac altında kemiklerden yapılmış büyük bir serīr ve eṭrāfında bī-ʿaded kemiklerden maʿmūl serīrler bulup ḫavf u dehşete düşüp mütaḥayyir durur iken deryāda ʿaẕīm ḫareketler ẓuhūr ve fil heyʾetinde bir deryā ḥayevānı nümāyān olup adaya ʿazīmet ėtdiğini

[911] Lex. *mb.* “aytlanmaḳ” referans *mb.* “ayırtlanmaḳ”.
[912] Lex. *vulg.* “sūsām”.

gördükde sürʿatle ḳoşup ol büyük diraḫta çıḳıp gizlendi. Ḥayevān-ı merḳūm, adaya çıḳdıḳdan ṣoŋra deŋizden kimi ḫınzīr ve kimi maymun ve kimi arslan ve sāʾir ḥayevānlar ṣūretinde başḳa balıḳlar gelip Mıṣr'ıŋ olduğu aġac altına kemik maṣṭabeler üzerinde oturdular ve bir mıḳdārdan ṣoŋra "Şeyḫu'l-baḥr geliyor!" dėyü bir āvāz peydā ve cümle ḥayevānāt ayağa ḳıyām ėdip ṣaf-beste durdular. Baʿdahū, Şeyḫu'l-baḥr yarısı insān ṣūretinde aḳ ṣaḳallı ve yarısı balıḳ bir ṣaḫṣ ẓuhūr ve hezār taʿẓīm ile duranlar oŋa mülāḳat ėdip ol büyük serīre iclās ėtdikden ṣoŋra ʿumūm müşverete teferruġ ėtdiler ve Şeyḫu'l-baḥr'ıŋ vezīri, deryāda pe[r]tevli[913] bir şeyʾ yutmağla boġazında durup ʿillet-i cünūn īrāṣ eyledi ve vezīr-i merḳūm, işbu sebebile Sind Deryāsı'na girmekle deŋiz ḥākimesi Sulṭānetü'l-benāt onu ṭutup ḥa[b]se[914]

-217-

ḳoyduğunu söyleyip müẕākere ėtdiler. Şeyḫu'l-baḥr, merḳūmeye mektūb yazmağa mecbūr olup birini istedikde ḫınzīr ṣūretinde bir ḥayevān gelip ve bir omuz kemiği üzerine dişleriyle melike-i merḳūmeye ḫıṭāban:[915] "Siz niçün benim vezīrimi ṭutup ḥabse ḳoyduŋuz iḳtiżā ėder ki mektūbuma kesb-i vüḳūf ėtdiğiŋiz birle onu ṣalıvėrip ṭarafıma irsāl ėdesin!" dėyü yazdırıp ve çaḳal ṣūretinde bir balıġa vėrip tātār olmaḳ üzere melike-i merḳūmeye yolladılar ve cümle ḳalḳıp yine deryāya nüzūl ėtdiklerinde Mıṣr daḫi aġacdan inip ekl ̣olunacaḳ şey aradıysa da adada otdan mā-ʿadā ekle lāyıḳ şey bulmamağla bir mıḳdār giyāh yėyip yine ḫavfından aġaca ṣuʿūd ėdip oturdu. Aḫşam olduḳda deŋiz dalġalanıp ve ol ḥayevānāt ẓuhūr ėdip pey-der-pey adaya çıḳmağa başladılar ve Şeyḫu'l-baḥr daḫi gelip serīrinde oturduḳda tātārları gelip Sulṭānu'l-benāt'ıŋ cevābını getirip oḳuduḳlarında maʾāli: "Ben siziŋ vezīriŋizi ḳoy ̣vėrmem! Bende rehin ṭarīḳiyle ḳalsın. Zīrā siz baŋa taʿaddī ėdip adamlarımızdan birḳaç ḳızḳanıp esīr ėtdiŋiz. Mādām ki onları baŋa vėrmedikce vezīriŋiz bizde ḳalır!" dėyü yazılmış olduğunu bulduḳlarında Şeyḫu'l-baḥr, ġażaba gelip "Varıŋ deŋiz ḥayevānātını cemʿ ̣ėdiŋ ki Sulṭānetü'l-benāt ile muḥārebe ėdelim!" dėyü fermān ve birḳaç emr-nāme yazıp eṭrāf u eknāfa irsāl eyledi ve Sulṭāne-i meẕkūre muḥārebeye ḥāżır olması ḥāvī bir şuḳḳa yazıp ʿaskerini ṭoplamaḳ içün ḳalḳıp deryāya indiler. Mıṣr, ol gėce aġac üzerinde yatıp ṣabāḥ olduḳda gördü ki deŋiz tencere gibi ḳaynayıp dürlü dürlü ḥayevānāt-ı mühevviletü'ṣ-ṣıfāt gelip adaya çıḳdılar ve Şeyḫu'l-baḥr, serīrīnde oturup cenge ḳarār vėrdiklerinden mā-ʿadā Baḥr-i Sind'den deryālarına

[913] Y. (211a/3).
[914] Y. (211a/5).
[915] TDKÇS "hitaben".

giren sefīnelere rāst geldiklerinde şikest ve taġrīḳ ėtmelerini tenbīh ėtdiler ve cümlesi ḳalḳıp deŋize indiklerinde Mıṣr, aġacdan inip gezmeye başladıysa da bir iki sāʿat geçmeden ḳaya gibi bir ḥayevān deryāda nümāyān ve gövdesinden mānend-i fevvāre ḫūn-revān ėderek geldiğini gördükde be-tekrār aġaca çıḳıp pinhān oldu. Baʿdahū, yaralı ḥayevānāt pey-der-pey adaya gelip aḫşam olduḳda Şeyḫu'l-baḥr daḫi münhezim gelip serīrinde oturdu. Çūnki işbu muḥārebede Şeyḫu'l-baḥr ʿaskerinden vāfir adam ḳırıldı. Yeŋiden ʿasker cemʿ ėtmek içün tātārlar

-218-

ve fermānlar dağıdıp deŋize gitdiler ve ol gün Baḥr-i Sind'den gelen gemilerden yiğirmi sefīne ḳadar ḳırdıḳlarını söyleyip Mıṣr işitdi ve aġacdan inip adada ekle lāyıḳ giyāhdan arayıp bir yėr iken iraḳdan bir sefīne nümāyān olmağla mürtefıʿ yėre ṣuʿūd ve şalını çıḳarıp işāret ėdek ahāli-i sefīneyi daʿvet, onlar daḫi Mıṣr'ı gördüklerinde yanına gelip ḥāletinden süʾāl ol daḫi "Ben bir sefīnede idim. Furtūna sebebiyle başdan ḳara oldu ve ben selāmetle buraya geldim." dėyip baʿdahū, ol adada meşhūd u mesmūʿu olan keyfiyyetleri naḳl ve Sind Deryāsı'ndan gelen sefīneleri Şeyḫu'l-baḥr ḳıracağını söyledikde merḳūmūn: "Biz Sind deŋizinden geldik ve daha ḥudūddan ayrılmadıḳ. Çūnki mādde böyledir yine dönüp geldiğimiz yola ʿavdet ėdelim!" dėrken deryāda fil cirminde bir ḥayevān ẓuhūr ve ḳuyruġuyla sefīneyi urup şikest ėderek derūnunda olanlardan birḳaçını ḳapıp yutduysa da Mıṣr, ḳaʿr-ı deryāya dalıp gitdi ve bir mıḳdārdan ṣoŋra çıḳıp bir şey bulmamağla altı yėdi sāʿat ḳadar yüzdükden ṣoŋra yorulup dermānı ḳalmadı ve ḳażāya teslīm ėdip kendini ṣuya ṣalıvėrdi. Ḳaʿr-ı deryāya varır varmaz altına bir şey girip yardım ėderek onu ṭaşdan yonulmuş bir serāy ḳapısına getirip ḳoyduḳda rūy-i zemīnde yapılan mükellef serāylar gibi bir maḥal ve içinde nıṣf-ı aʿlāsı nisvān ṣūreti ve dīğer nıṣfı balıḳ ṣūretinde ġāyet cemīle ḳızlar bulup Mıṣr'ı gördüklerinde alıp melikelerine götürdüler. Meğer işbu maḥal Sulṭānetü'l-benāt'ıŋ yėridir. Pes mūmā ileyhā, Mıṣr'ı gördükde "Oġlum ḳorḳma! İşte Şeyḫu'l-baḥr şerrinden emīn olduŋ! Biz seni memleketiŋe irsāl ėderiz." dėyü teʾnīs ėtdiler. Çūnki Mıṣr Şeyḫu'l-baḥr'ıŋ vezīri pertevli bir şey yudup mecnūn olduğu ve Sulṭānetü'l-bānāt'a esīr düşüp yanında ḳaldığı mesmūʿu olup ol mekān Sulṭānetü'l-benāt'ıŋ olduğunu derk ėtmekle şāyed vezīr-i meẕkūr yutduğu şey onuŋ ḫarezesidir, dėyü ẓann ėdip vezīr eline girmek içün hemān bükāya āġāz ve "Ey sulṭānım! Sefīnemiz ḳırıldıḳda Şeyḫu'l-baḥr'ıŋ adamları pederimi yudup iʿdām ėtdiler. Kāşkī pederimiŋ öfkesini[916] almış olaydım.

[916] Y. "āhını" (213a/5).

Eğer sizde onlardan bir esīr var ise baŋa vėriŋ onu envāʿ-i ʿaẕāb ile ḳatl ėdeyim!" dėdikde mūmā ileyhā: "İşte onuŋ vezīri bizdedir. Ondan öfkeŋi al!"

-219-

dėdikde Mıṣr, zemīni öpüp teşekkür eyledi ve istirāḥat ėtdikden ṣoŋra melike: "Varıŋ şol adamı vezīriŋ yanına götürüŋ!" dėyip Mıṣr'ı yolladı. Pes Mıṣr, vezīr-i mersūmuŋ yanına girdikde fil cüssesinde bir ḥayevān yatmış ve şiddet-i kerbinden bī-hūş olup dünyādan bī-ḫaber olduğunu bulduysa da bunu nice yoḳlasın, dėyü mütefekkiran durur iken ara yėrde "İşte Şeyḫ Ebu'l-baḥr muḥārebeye geldi!" dėyü bir āvāz ẓuhūr ėtmekle orada olan ḳızlar, melike ile şitāb ėderek çıḳa gitdiler ve Mıṣr, yalŋız ḳalıp aṣlā bir ālet-i cāriḥası olmamağla ve ḥayevān-ı meẕkūr, arḳası üzerine yatmış bulunmağla hemān boġazı üstüne çıḳıp ṣıçramağa başladıḳda taḳdīr-i ilāhî vefḳınca boġazından bir şey aġzına gelip ṭaşraya atıldığını Mıṣr görüp eline alıp diḳḳat ėtdikde bi-ʿaynihi kendi ḫarezesi olduğunu görüp şiddet-i sürūrundan ne ėdeceğini bilemedi. Baʿdahū, ḫarezeniŋ bir yüzünü ḥakk ėtdiği birle "Lebbeyk, lebbeyk!" dėyü bir ṣadā ẓuhūr ėtdi. Mıṣr: "Şeyhūb!" dėyü nidā ėtdikde "Efendim! Ben Şeyhūb değilim. Şeyhūb'a maḫṣūṣ olan çehre budur!" dėyerek taʿrīf ėtmekle Mıṣr, ol çehreyi ḥakk ėtdikde "Lebbeyk, lebbeyk efendim!" dėyip Şeyhūb, ḥużūruna geldi. Meğer Şeyhūb, sürāḳu'l-künūz ḫarezeyi deŋizde arayıp bulmadıḳlarında ise adaya gelip Mıṣr'ı arayıp onu daḫi orada bulmamağla varıp ẕikr olunan pīre-zene ḫaber vėrdiklerinde mūmā ileyhā: "Artıḳ bunda ḳalıŋ! Şimdi ḫareze ṣāḥibine rücūʿ ėder!" dėyip ḳaldılar. Günlerde bir gün oturur iken Şeyhūb, istenildiğini pīre-zen gördükde "İşte ḫareze ṣāḥibine döndü! Var aġaŋa güzelce ḫıdmet ėt!" dėyip tebşīr eyledi ve Şeyhūb daḫi naḳlimiz üzere Mıṣr'ıŋ ḥużūruna vardı. Mıṣr, Şeyhūb'a "Beni Şeh-nāme Serāyına götür ki ol kāfir-i mākir olan Behrām'ı ḳatl ėdeyim!" dėdikde Şeyhūb, Mıṣr'ı alıp pervāz eyledi ve ḳaṣr-ı Şeh-nāme'ye varıp dam üzerinde ḳonduḳda Behrām, Şeyhūb onuŋ emri mūcebince Mıṣr'ı getirdiğini ẓan ve "Sen şol veledü'z-zināyı yanıma getir ki ḳatl ėdeyim!" dėdikde Şeyhūb: "Heyhāt heyhāt! Ol keyfiyyet ṣavdı ve senden Mıṣr ḳurtuıldu!" dėdikde Behrām, ḫareze Mıṣr'da olduğunu derk ve der-ḥāl ḥīleye dönüp "Oġlum! ʿAzīzim! Ben ancaḳ seni imtiḥān ėtmek istedim." dėmeye

-220-

başladıysa da Mıṣr, merḳūmuŋ kelāmına iltifāt ėtmeyip "Şeyhūb! Var baŋa bir ḳılıc getir!" dėyü emr ėtdikde Şeyhūb: "Efendim, ben seni bu laʿīn ile yalŋız bıraḳmam! Lākin başḳasını iste varsın ḳılıcı getirsin!" dėdikde Mıṣr, ḫarezeniŋ dīğer çehresinden birini

ḥakk ẏdip başḳa cin gelmekle ḳılıcı celb ẏtdirip Behrām'ı ḳatl ü iʿdām eyledi ve serāy-ı Şeh-nāme'de oturup Şeyhūb'a "Memleketime var ḫaberlerini baŋa getir ve pederimden daḫi tecessüs ḳıl!" dėyip yolladı. Mıṣr bunda ḳalsın.

(Mıṣr'ıŋ dīğer birāderi olan Dümmer'iŋ ḥāli ne müncer olduğu ẕikrindedir)

Çūn Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā'nıŋ ḫıdmetkārı olan Üveys, Dümmer'i alıp meʾmūr olduğu zemīne ilḳā ėdip gitdi. Dümmer, ḫābından bīdār ve nefsini yalŋızca bir ṣaḥrāda olduğunu görüp mütaḥayyir ḳaldı ve bir gün bir gėce gidip ṣabāḥ olduḳda āteş gibi yanar ġāyet ḥarāretli bir zemīne teṣādüf ve şiddet-i ḥarāretden ṣuṣamış ise de aṣlā ṣu bulmamağla dili aġzından ṣarḳıp helāke müşerref iken iraḳdan bir serāy görünüp ṣavbına şedd-i ʿazīmet ve yanına vardıḳda ḳapıları ḳapalı ve ḫıẕāsında[917] ṣu ile memlū bir ḥavż bulmağla hemān üzerine atılıp ṣuyundan içdikde bütün vücūdu aġırlaşıp el ve ayaḳları tutmaz oldu ve yėre düşüp ölü gibi yatdı. Bu ḥāl ile bir sāʿat ḳadar geçdikde "Ey Dümmer!" dėyü nidā ol daḫi cevāb vėrmekle mümā ileyh, yanına gelip maʿıyyetiyle yaġ ile memlū bir şīşe getirdi ve ol yaġdan bir damla vėrdikde Dümmer, ayaḳ üzerine ḳıyām ve onuŋla bile serāya teveccüh ėtdiler. Oturduḳlarında Dümmer: "ʿAcebā sen beni nereden bildiŋ?" dėyü süʾāl ol daḫi: "Ey Dümmer! Benim ismim ʿAbdu'l-Ḳuddūs'dür ve birāderim seniŋ pederiŋ ile mürāfaḳat ėden Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'dir ve ben yiğirmi seneden beri bunda saŋa müntaẓırım ve ol ḥavżı maḫṣūṣ seniŋ içün yapdım ki bundan mürūr ėdip gitmeyesin. Zīrā ol ṣudan içdiğiŋ ḥālde ḥarekete mecāl bulmayıp intiẓārıma mecbūr olasın." dėdikde Dümmer: "Benim ile mülāḳatıŋdan murād nedir?" dėdi. ʿAbdu'l-Ḳuddūs: "Saŋa yol göstermek içündür ve seni birḳaç şeyʾe ḍalālet ėdeceğim!" dėyip ol serāyda birlikde iḳāmet ėdip Dümmer, aṣlā ṭaʿāma meyli olmamağla ʿAbdu'l-Ḳuddūs'den "ʿAcebā ben bunca müddet ṭaʿām

-221-

ėtmedim ve ḥālan iştihām yoḳdur. Sebebi nedir?" dėdikde ʿAbdu'l-Ḳuddūs: "Ey oġul! Ol içdiğiŋ yaġ müdebberdir ve ondan bir damla içen kimse yėdi gün yėdi gėce ṭaʿāma muḥtāc olmaz!" dėdi ve ol [gün] orada ḳalıp ṣabāḥ olduḳda ʿAbdu'l-Ḳuddūs, Dümmer'e kendi ḳıllarından birḳaç ḳıl vėrip "Bunlar sende maḥfūẓ ḳalsınlar. Eğer bir mühim emre teṣādüf ėder iseŋ onları uyuyacağıŋ vaḳt diliŋ altına ḳoy! Ben, ʿālem-i miṯālde saŋa gelip mühimleriŋi ḥall u īżāḥ ėderim. Lākin ṣaḳın kimseye söyleme! Zīrā onlarıŋ sırrını ifşā ėtdiğiŋ vaḳt ḳıllar senden ġayb olup bir daha bulamazsın." dėdi ve "Keẕālik yaġ ile memlū

[917] TDKÇS "hiza".

bir şīşeden yėdi günde bir damla nūş eyle ki ṭaʿām u şarābdan müstaġnī[918] olasın. Ancak ṣaḳın bir şey tenāvül ėtme! Zīrā başḳa ṭaʿām ekl ẏėdersen ol yaġıŋ fāʾidesi ḳalamaz." dėyü vaṣıyyet ėdip ve yolu gösterip iḳtiżā ėden veṣāyāyı taʿrīf ėtdikden ṣoŋra Dümmer, ḥakīmi vedāʿ ėdip yola revāne oldu ve iki māh ḳadar gitdikden ṣoŋra ḳarşısında iki şehr biri deŋizde ve dīğeri ḳarada olduğunu görüp ṣavblarına ʿazīmet ve yanlarına vüṣūl bulduḳda ḳarada olan şehr ancaḳ beyʿ ü şirāya maḫṣūṣ olup ahāli gündüzde oŋa gelip iḳāmet ve aḫşam olduḳda ḳapılarını ḳapadıp deŋizde olan beldeye varıp beytūtet ėderlerdi. Dümmer, ahāli ile ḳalıp aḫşam vaḳti ḥulūl ėtdikde müsāfir, dėyerek onu maʿıyyetleriyle aldılar. Dümmer, iki şehr arasında iḳāmetleriniŋ sebebinden süʾāl ėtdikde ahāli: "Bizim aṣl beldemiz ḳarada olan şehrdir ve bizde maḥbūs olaraḳ bir ḥakīm var idi. Bizi āteşiŋ ʿibādetine daʿvet ėdip icābet ėtmediğimizde üzerimize taḫta biti teslīṭ ėdip gėce olduḳda ḳarınca gibi insāna üşüp birini öldürürsek iki biŋ daha gelip insānıŋ etini yėyip faḳat kemiğini bırağıp helāk ėtdirirdi. Bu sebebden nāşī şehrden firār ėdip gėce olduḳda buraya gelip yatarız." dėdiler. Dümmer, bir şey dėmeyip uyuyacağında ʿAbdu'l-Ḳuddūs'üŋ ḳıllarını dili altına ḳoyup uyuduḳda düşde ʿAbdu'l-Ḳuddūs yanına gelip "Ey Dümmer! Bu ẕikr ẏėtdikleri taḫta biti siḥr ḳabīlindendir ve izālesi mümkindir. Zīrā ol ḥakīm, ḳurşundan bir taḫta biti yapıp envāʿ-ı efsūn ile düzdü ve bir ḥoḳḳaya ḳoyup şehriŋ ḳıbla semtinde olan

ḳapınıŋ ṣaġ ṭarafınıŋ ḳanadınıŋ dili[919] altında defn ẏėtmişdir ve ol vaḳtden beri işbu bit, ahāliye müsellaṭ oldu. Yarın sen onlara 'Eğer sizi bu beliyyeden taḫlīṣ ėdersem, dīn-i İslām'ı ḳabūl ėder misiz?' dė. Onlar: 'Dīŋ-i İslām seni bu ḳażīyyeden taḫlīṣ ėder mi?' dėyü ṣorduḳlarında sen: 'Dīn-i İslām beni her şeyden menʿ ẏėder. İsterseŋiz ben şehrde yalŋız yatarım.' dė. Eğer seni şehrde bıraġırlarsa aḫşam olduğu birle ol ḳutuyu gömüldüğü yėrden çıḳar da müsteriḥu'l-bāl uyu ḳal ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ yine yėrine ircāʿ ḳıl. Zīrā onu yėrinden çıḳardığıŋ ḥālde iş göremezsin." dėyip gitdi. Dümmer daḫi uyandıḳda ḳılları ṣaḳlayıp oturdu. Ṣabāḥ olup ahāli şehre vardıḳlarında Dümmer: "Siz ne dėrsiŋiz? Eğer sizi şol bitden taḫlīṣ ėder isem dīn-i İslām'ı ḳabūl ėder misiz?" dėdi. Merḳūmūn: "Dīn-i İslām, bizi menʿ ẏėder mi?" dėdiler. Dümmer: "Evet menʿ ẏėder. İşte beni şehrde bıraġıŋ baḳıŋ!" dėdikde aḫşam vaḳtinde dīğerleri şehre gideceklerinde Dümmer'i orada bıraġıp gitdiler. Hemān Dümmer ḳoşup maʿhūd ḳuṭuyu yėrinden iḫrāc ėdip hezār rāḥat ile beytūtet ʿala'ṣ-ṣabāḥ yine yėrine ḳoyup oturdu. Ahāli geldiklerinde Dümmer'i ṣaġ ve sālim bulmalarıyla

[918] Lex. mb "müstaġni".
[919] Y. "meyli/mīli" (215b/13).

ḥākimlerine varıp māddeyi naḳl ve İslām'a girmeye ʿazīmet ėtdiklerinde melīkiŋ vezīri: "Efendim ʿacele ėtmeyiŋ, belki kehleniŋ ḥikmeti ḳalḳmış." dėdikde Dümmer: "Çūnki böyle dėrsin gel bu gėce şehrde ḳal!" dėdi. Vezīr: "Evet ḳalırım!" dėyerek aḫşam olup ahāli Dümmer ile gideceklerinde vezīriŋ üzerine ḳapıyı ḳapadıp gitdiler ve ol gėce ḳalıp ṣabāḥ olduḳda ahāli gelip şehri açaraḳ girdiklerinde bütün ortalıḳda taḫta bitiniŋ kirliğini bulup vezīr daḫi etsiz kemik helāk olduğunu buldular. Pes Dümmer, bunlara "İşte gördüŋüz īmāna gelirseŋiz ben işbu taḫta bitiniŋ belāsını siziŋ üzeriŋizden defʿ ėderim!" dėdikde cümlesi īmāna müşerref olup Dümmer'iŋ sözünü ṭutmalarıyla Dümmer, ol ḳuṭuyu çıḳārıp āteşe atdı ve onlar ile bir müddet ḳalıp baʿdahū vedāʿ ėdip çıḳa gitdi. İki māh ḳadar gitdikden ṣoŋra, dīvārları damları ve cümle eṭrāfı ṭavuḳ ile dolmuş bir şehre vüṣūl buldu ki bayaġı bir kümesden ʿibāret idi. Derūnuna girdikde

-223-

birḳaç ṭavuḳ ṭutup boġazlamasını murād ve bir iki ṭa[vu]ḳ ṭutduğu birle ahāli üzerini birikip "Bu adam maʿbūdumuzu ekl ėdecekdir!" dėyerek Dümmer'i ṭutup melike götürdüklerinde melik ḥabse yolladı. Pes gėce olup Dümmer, ḫab-gāha girdikde ʿAbdu'l-Ḳuddūs'uŋ ḳıllarını dili altında ḳoyup uyudu. Düşde, ʿAbdu'l-Ḳuddūs yanına gelip "Ey Dümmer! Bu şehriŋ ahālisi ṭavuġa ʿibādet ėderler. Zīrā onlarıŋ bir ḥakīmi var idi ki ṭavuḳ heyʾetinde on iki pilic ile bir sāʿat īcāda ėtdi ki gündüzden her sāʿat tamamında bir pilic ḥayāt bulup aḫşama ḳadar on iki pilic ḥayāt bulurlar ve gėceniŋ sāʿatlarinde her bir sāʿatde biri ölür idi ve bunlar[a][920] 'İşte maʿbūduŋuz budur!' dėyerek merḳūmūnu iġvā ve ṭavuḳ nevʿine maḫṣūṣ ṭılsım yapıp her kim ṭavuḳları ẕebḥ ėderse zemīnden āteş çıḳıp onu yaḳar idi. Yarın seni bu ẕikr olunan sāʿate götürüp gösterdiklerinde sen 'Bu maṣnūʿ bir şeydir!' dė ve ṭavuḳ eklini ʿarż ėderlerse ḫavf ėtmeyerek birḳaç ṭavuġu kebāb ėdip ekl eyle. Zīrā ol ṭılsım ahāliye maḫṣūṣ olup yabancıya göre değildir. Baʿdahū sen onlara 'Eğer siz dīn-i İslām'ı ḳabūl ėderseŋiz benim gibi ṭavuġuŋ ekline muḳtedir olursuŋuz!' dė! Eğer İslām'ı ḳabūl ėderlerse ol ṭılsımıŋ ibṭālini saŋa taʿrīf ėderim." dėyip gitdi Dümmer, uyandıḳda ḳılları dili altından çıḳarıp ḳaldı. Pes saḥar olduḳda Dümmer'i ḥabs-ḫāneden alıp melikiŋ ḥużūruna getirdiklerinde Dümmer'e "Sen niçün ṭavuḳlara hücūm ėtdiŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi: "Ṭavuḳ ekl içün ḫalḳ olunmuşdur. Birḳaçını püryān yapıp ekl ėdecekdim." dėdikde melik: "Sen rūḥ-ı aʿẓāmları görmediŋ mi?" dėdi. Dümmer: "Ḫayr görmedim!" dėdikde melik: "Varıŋ buŋa rūḥ-ı aʿẓāmı gösteriŋ!" dėyip sālifu'ẕ-ẕikr sāʿat miṡilli olan muṣavver ṭavuḳ

[920] Y. (217a/9).

ve piliclere götürüp yiğirmi dört sāʿat ḳadar yanında bıraḳdılar tā meẕkūr pilicler be-her-sāʿatde ḥayāt bulup gėce sāʿatlerinde öldüklerini görüdükden ṣoŋra alıp melike götürdüklerinde melik: “Rūḥ-ı aʿẓamı gördüŋ mü?” dėyü Dümmer’den süʾāl ol daḫı: “Evet gördüm! Ol maṣnūʿ bir şeydir. Sāʿat meşābesindedir. Onlarıŋ rūḥ-ı ḥayātları yoḳdur.” dėdikde melik: “Sen ṭavuḳları yėyebilir misin?” dėdi. Dümmer: “Evet, ben dīn-i İslām ile müşerrefim. Ṭavuġu ekl

ėdebilirim.” dėdikde melik: “Ya biz seniŋ dīniŋe girer isek ekl ėdebilir miyi[z]?”[921] dėdi. Dümmer: “Evet!” dėdikde melik: “İbtidā, sen birḳaç dānesini yė!” dėyip Dümmer daḫi birḳaç ṭavuġu boġazlayıp ekl ėtdikde melik, taʿaccüb ėdip İslām ile müşerref olmağa merām ėtdiyse de vezīr: “Efendim, dur ʿacele ėtme! Bu gėce yine teʾḫīr olunsun.” dėyip Dümmer’i bir odada ḳoyup bıraḳdılar. Gėce olduḳda yine Dümmer, ʿAbdu’l-Ḳuddūs düşde yanına gelip “Ey Dümmer! Vezīr seniŋ içün melikiŋ öŋünde bir çuḳur ḳazıp āteş ile imlā ve üzerine düşemeler ḳoyup seni imtiḥān ėdecekler. Eğer dīniŋ ḳavī ise ol çuḳurdan geçip melike gideceksin ve olmadığı ḥālde bilmeyerek ol çuḳura düşüp helāk olursun. Seni yarın melike götürdükleri ḥālde ortadan geçmeyerek ṣaġ ṭarafda olan sütūn arḳasından mürūr ḳıl ve süʾāl ėtdiklerinde ‘Siz benim içün bunda āteş ile memlū bir çuḳur ḳazdıŋız ve rabbim teʿālā beni āgāh ėtmişdir!’ dė!” dėyip gitdi. Çūn naḳlimiz üzere vezīriŋ tedbīrleriyle ol vech ile çuḳur tanẓīm olunmuşdu. ʿala’s-saḥar gelip melike götürdüklerinde Dümmer, meẕkūr efreşe üzerine varmayıp ṣaġ ṭarafda olan sütūnuŋ verāsından yürüyüp melike gitdikde melik: “Ey Dümmer! Sen ortadan niçün mürūr ėtmediŋ?” dėyü süʾāl ve ol daḫi, ʿAbdu’l-Ḳuddūs taʿlīm ėtdiği gibi cevāb ile melike redd-i ḫıṭāb ėtdikde melik, her ne ḳadar dīn-i İslām ile müşerref olmaḳ merām ėtdiyse de vezīr: “Dur baḳalım! Belki bu adamda bir ḥikmet vardır. Bu gėce bende mihmān olsun onu tecribe ėdeyim.” dėyü melike söyledikde melik, Dümmer’e “Sen bu gėce vezīrde mihmān ol da yarın ḥālimize baḳalım!” dėyip vezīr ile yolladı. Vezīr daḫi onu alıp ḫanesine götürüp ġāyet mükellef ü müntaẓım[922] bir odaya iclās ve onuŋ ġāyet dil-ber ve cemīle bir ḳızı olmağla yanına celb ve “Sen işbu müsāfirimiziŋ yanına var, onuŋla ṭaʿām u şarab müdām ve mülāʿabe ve mülāṭafe ḳıl tā ki sekrān olup vişāle ṭālip oluḳda ʿindinde olan ḥikmeti öğreŋ ve alabilir iseŋ al! Ancaḳ kendiŋden temkīn eyleme!” dėyü vaṣıyyet ėdip Dümmer’e yolladı. Dümmer, odada

[921] /ز/ yerine /ر/ yazılmıştır. Y. (217b/13).
[922] /ظ/ harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur.

otururken māh-ı āsmān gibi bir duḫter-i perī-aḫter yanına geldiğini gördükde kemāl-i sürūr ile mülāḳat ve birlikde

-225-

oturup baʿdah’ṭ-ṭaʿām süfre-i müdāmı celb ẹdip münāvele-i aḳdāḥ ile meşġūl ḳaldılar tā ki mey başından bir mıḳdār metkā[923] ve sāde olduḳda ḳızıŋ viṣāline ṭaleb ve elini uzadıp ḳucağına aldıḳda duḫter: “Efendim! Maḳṣūd u merāmıŋ fevt ėdemezem vaḳt u zamān bizimdir. Bu ʿacele nedir?” dėyerek teʾḫīr ve eṣnā-yı talṭīfde esrārından baḥṣ ve “Ey efendim, ʿacebā sen sāḥir misin yāḫūd cinden bir ḫaberci [mi] vardır? Zīrā melik ḥużūrunda ıẓhār ėtdiğiŋ şeyler ʿacāyibdir.” dėdikde Dümmer’iŋ ḥāl-i ʿışḳ u sekri ʿaḳlını maḥcūb ḳılıp sırrını ibdā ve “Ey bānū-yı cihān! Vallāhi ben sāḥir değilim. Ancaḳ ʿAbdu’l-Ḳuddūs nāmında bir ḥakīm vardır. Ḳıllarından birḳaç ḳıl vėrip iḳtiżā ėtdikden lisānım taḥtında ḳoyup uyuduğumda ḥakīm-i mersūm yanıma gelip her şeyi bildirir.” dėyip ve ḳılları duḫtere göstermek içün arayıp bulmamağla ʿAbdu’l-Ḳuddūs: “Sen bu ḳıllar içün kimseye söyleme ve söylediğiŋ ḥālde senden ġayb ọlurlar.” dėdiğini unudup hemān ḳıza ṣaldırdı ve “Benim ḳıllarımı aldıŋ!” dėyerek ġavġā azıp duḫteri altına alıp urmağa başladıḳda merḳūmeniŋ canı burnunda bulunmağla der-ḥāl teslīm-i cān ėdip helāk oldu. Vezīr daḫi gürültülerini işidip sürʿatle ḳoşup yanlarına geldikde Dümmer, arslan gibi ḳızıŋ üzerine oturup ururaḳ ḳaldığını görmekle başını urup ṣayḥa ėtmeye başladıḳda ḫalḳ-ı ʿālem Dümmer’e hücūm ve ol daḫi ḳılıcını çekip muḥārebeye başladı ve düşmenini ḳırараḳ ekṣerisini ḳatl ẹtdiyse de ʿasker çoġalıp ve kendisi daḫi yorulup dermānı ḳalmamağla ölüleriŋ birine ayaġı teşādüf ėdip zemīne düşdüğü birle ḫalḳ üzerine ḳalḳanlar atıp aldılar ve melike götürdüklerinde melik, vezīre yollayıp “Varsın istediği gibi ḳatl ọlunsun!” dėyü fermān, vezīr daḫi Dümmer’i eṣvābından ṣoyup ʿuryān ḥāletile bedene çıḳarıp ve ṭāʾife-i ʿaskerden bir fırḳa yalın ḳılıc altında durduḳları ḥālde üzerlerine atıp pārelesinler, dėyü tertīb -i cezā ėtmiş olmağla ol gėce Dümmer’i ḥabse ilḳā ve ʿala’ṣ-ṣabāḥ fermān-ı vezīr üzere şehriŋ bedenine ʿuryān ḥāletile götürüp ḥāżırlanmış olan ʿaskere ilḳā ėdip havada yuvarlanaraḳ iner iken havadan yıldırım gibi bir şey gelip Dümmer’i alıp gitdikde ahāli-i şehr, ḫavf u dehşete düçār ve “Bu adam cin ṭāʾifesindendir!

-226-

Şāyed ehli gelip bizi helāk ėderler.” dėyerek cümlesi firār ėdip ḫānelerine[924] girdiler.

---

[923] Metindeki yazım (منکی), Lex. *mb.* (منکا).
[924] /خ / harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Bu sebeple /ḫ/ şeklinde yazılmıştır.

(Dümmer'iŋ sebeb-i ḫalāṣı ve birāderi Mıṣr ile keyfiyyet-i ictimāʿı ẕikrindedir)

Dümmer'iŋ işbu verṭa-i[925] mühevvileden keyfiyyet-i istiḫlāṣı böyle oldu ki bālāda beyān olunduğu üzere Mıṣr bin Seyfü ẕü'l-Yezen ḫarezesini Behrām'dan taḫlīṣ ve ḳatl ėdip kendisi ḳaṣr-ı Şeh-nāme'de[926] iḳāmet ve Şeyhūb'u memleketinden ve pederinden ḫaber almasına irsāl ėtmişidi. Pes Şeyhūb, gidip ve birḳaç günden ṣoŋra geldikde Mıṣr'a "Efendim, siz memleketiŋizden taġrīb olunduğuŋuz gün birāderiŋiz Dümmer ve Naṣr daḫi ġayb ọlmuşlardır ve siziŋ ġaybetiŋiz sebebiyle ʿaskeriŋiz münhezim olup şehrde maḥṣūr ḳaldılar ve Seyfü'r-Raʿd şehr altından laġmlar ḳazmaḳda olup gāh-be-gāh beden üzerinden bir mıḳdār ceng olunmaḳdadır ve pederiŋiz Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile muḥārebede olup Sīrīnu'ṭ-Ṭālibile deryā kenārından bir maġārede maḥṣūrlardır. Lākin yolda gelir iken Medīnetü'd-Decāc'dan mürūr ve şehriŋ bendeninden elleri baġlı ve bedeni ʿuryān bir civān görüp ḳatl ọlunacağını işitdiğimde sükkān-ı zemīnden süʾāl ve 'Bu civānıŋ ismi Dümmer'dir. Vezīriŋ ḳızını ḳatl ẹtmiş olmağla iʿdām ėdeceklerdir.' dėyü cevāb vėrdiler." dėdikde Mıṣr Şeyhūb'a "Ol benim birāderimdir. Var taḫlīṣ eyle!" dėmekle Şeyhūb şühūb-i ṣāḳıb gibi pervāz ėdip naḳl-i sābıḳımız üzere varıp Dümmer'i taḫlīṣ eyledi. Çūn Şeyhūb, Dümmer'i birāderiniŋ yanına götürdü birbiriyle selāmlaşıp her biri başından geçen felāketleri bir bir naḳl ve Mıṣr ḫarezeyi çıḳarıp Dümmer'e irāʾe ve "Ey birāder! Şeyhūb, pederimizi Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile maḥṣūr olduğunu ifāde ėtdi. Yarın cümlemiz varıp onu taḫlīṣ ėdelim!" dėdikde Dümmer, ḫareze māddesini işitdikde gözleri dönüp "Bu ẕaḫīre-i ʿuẓmā ancaḳ baŋa lāyıḳdır!" dėyü ḫāṭırında yād ve "Ey birāder! Baŋa göster baḳayım, nicedir ol ḫareze?" dėdi. Mıṣr, ṣāf-derūn ḫāṭırına bir şey gelmeyip ḫarezeyi bāzūsundan çıḳarıp Dümmer'e irāʾe ve Şeyhūb'a müteʿalliḳ olan çehre ile bāḳī ḫadleri gösterip ikisi maʿan mesrūren ḳaldılar ve ol aḫşam birlikde ṭaʿām u şarāb ėdip uyḫu vaḳti geldikde her biri ḫab-gāhına varıp uyudular.

-227-

(Dümmer birāderine ġadr ẹdip ḫarezeyi ondan aḫẕ ve Dimişḳu'ş-Şām'a intiḳāl ėdip orada müṣādif olduğu ʿacāyib beyānındadır)

Pes Mıṣr, ḫāba müstaġraḳ olduḳda Dümmer, düşeğinden ḳıyām ve āheste āheste varıp Mıṣr'ıŋ bāzūsundan ḫarezeyi alıp Şeyhūb'u iḥżār ve "Sen beni al da başḳa zemīne götür!" dėdikde Şeyhūb: "Efendim, birāderiŋ bunda nice ḳalsın?" dėyü süʾāl ol daḫi: "Sen

[925] Lex. *vulg.* "varta".
[926] /ه / ve /ن / harfleri muhtemelen dizgi hatasıyla yer değiştirmiştir.

ḫıdmetiyçün iki cin taʿyīn ḳıl!” dėdikde Şeyhūb, ol vech ile Mıṣr’ıŋ yanında iki cin bırağıp ve Dümmer’i alıp gitdi ve bir müddetden ṣoŋra mürtefıʿ bir dağıŋ üzerine ḳoyup “İşte nüzhet-i ʿālem olan Dimişḳu’ş-Şām şehri bu dağıŋ ḳurbundadır. Çūnki içinde Banyās nāmında bir ḥakīm olmağla cin ṭāʾifesi şehre taḳarrüb ėdemez. Eğer size bir ḥācet ʿāriż olursa işbu dağa gelip bizi iste!” dėyip gitdi. Dümmer daḫi şehre ʿazīmet ve eṣnā-yı rāhda Dimişḳ-ı Şām’ıŋ şāhı Melik Cebrūn’uŋ Cābiyye nāmında olan duḫterine binā ėtdiği serāy ve baġçaya rāst gelip serāyıŋ gölgesinde bir mıḳdār istirāḥat ėtmek içün oturdu. İstirāḥat ėderken ḳavvāsları ŋ biri serāydan çıḳıp yanına geldi ve “Sen bunda ne oturuyorsun?” dėyerek ʿunf ile Dümmer’i elinden ṭutup çekdikde Dümmer, bī-ḥużūr olup ḳavvāsa bir şamar urdu ki merḳumuŋ eceli ol şamar ile baġlı olup der-ḥāl meyyitan zemīne düşdü. Pes serāy dāḫilinde olanlar gürültülerini işidip çıḳdıḳlarında ḳavvās zemīnde ölü yatıp Dümmer, başında arslan gibi durduğunu görmeleriyle sürʿatle ḳoşup Cābiyye’ye ḫaber vėrdiler. Ol daḫi Dümmer’i yanına daʿvet ve ḥużūruna girdikde iskemle üzerinde māh-ı āsmān gibi ḥusn ü cemālde fāyıḳ bir duḫter-i perī-aḫter oturduğunu görüp der-ḥāl pençe-i ʿışḳa giriftār olup biŋ cān ile ʿāşıḳ oldu. Mū[m]ā ileyhā daḫi ṣadāʾ-i raḫīm ve bülbül-i ternīm[927] ile kelāma āġāz ve “Ey cānım, sen niçün benim ḫıdmetkārımı ḳatl ėtdiŋ?” dėdikde Dümmer, işbu ḫıṭāb-ı laṭīfden ʿaḳlı başından gidip cevābında “Efendim, ben ġarību’d-diyār bir adamım. Serāy-ı muʿallāŋız gölgesine bir mıḳdār istirāḥate oturdum ise merḳūm gelip ʿunf ile izʿāc ėtmekle ʿaḳlım başımdan gidip bir şamar urduğumda meğer rūḥ-ı ḥayevānīsi bir ḳıl ile ṭutulmış der-ḥāl vefāt eyledi.” dėdi. Çūnki Cābiyye daḫi Dümmer’iŋ luṭf-ı kelāmını görüp

-228-

biŋ cān ile ʿāşıḳa olmuşidi. Hemān çūnki böyle oldu, merḳūm terk ve “Kendi kendine belā getirdi. Varıŋ defn ėdiŋ!” dėyü emrden ṣoŋra “Seniŋ ṣanʿatıŋ nedir?” dėdikde Dümmer: “Efendim, benim ṣanʿatım ancaḳ inşā ve şiʿr ve vaṣf-ı cemāldir.” dėdi. Cābiyye: “Sen baŋa şiʿr inşād eyle!” dėdikde Dümmer, lisān-ı faṣīḥ ile şiʿriŋ inşādına āġāz ve mūmā ileyhānıŋ ḥusn ü cemālini yād ėdip ġazelini itmām ėtdikde Cābiyye Dümmer’iŋ luṭfundan istiġrāb ve maḥabbet ü ʿışḳı müzdād olup ḫademelerine “Varıŋ bu şāʿiri pederime götürüŋ! Onu daḫi medḥ ėtsin!” dėdikde ġılmān Dümmer’i alıp ḥużūr-ı Melik Cebrūn’a götürdüler. Çūnki meẕkūr, aʿāẓım-ı mülūkdan olup yėdi vezīri var idi ki onlarıŋ biri ʿĀḳışa ve ʿAyrūż Ṣüreyyāʾu’l-Ḥamrā’dan fırār ėtdiklerinde yanına iḫtimā ėtdikleri Ḥakīm Banyās idi. Pes

[927] Matbu metinde ilk harf /پ/’dir. Ancak yazma nüshadaki “ternīm” yazımı ve bağlamdan hareketle bu şekilde okunmuştur. (Lex. *mb.* ternīm>terennüm).

Dümmer, ḥużūr-ı melike varıp ġılmān daḫi Cābiyye'niŋ sipārişini edā ėtdiklerinde melik, Dümmer'e "Seniŋ ṣanʿatıŋ nedir ve nereden geldiŋ?" dėdi. Dümmer: "Efendim, ben seyyāḥ bir adamım ve ṣanʿatım inşā ve şiʿirdir." dėyip ve Melik Cebrūn'uŋ medḥini ḥāvī bir ḳaṣīde-i ṭavīle inşād ėdip tekmīl ėtdikde melik, Dümmer'iŋ ḳaṣīdesine mütaʿaccib ve mesrūr olup "Ey şāʿir! Seniŋ maṭlūbuŋ nedir? Söyle! Zīrā her ne ki istersen vėririm!" dėdikde Dümmer, tavaḳḳuf ėtmeksizin "Ey melik! Ben seniŋ kerīmeŋi isterim ki baŋa tezvīc ḳıl!" dėdikde Melik Cebrūn, işbu iḳtirāḥ-ı bāridden bī-ḥużūr olup ḫāṭırında: "Ben duḫterimi şāʿir olan kimseye nice tezvīc ėdeyim ve sözümden ne vech ile döneyim?" dėyip mütaḥayyir oldu ve Ṣaġīr nāmında olan vezīrine nigāh ėdip üṣūlca: "Bu mecnūn adama ne cevāb vėreyim?" dėdikde vezīr: "Efendim onu baŋa ḥavāle eyle! Ben onuŋ cevābını bilirim." dėdikde Cebrūn, o demde "Ey oġul! Ben kerīmemi senden dirīġ ėtmem. Ancaḳ mülūkuŋ duḫterleri vezīrleriniŋ vāsiṭasıyla tezvīc olunurlar. Sen onu vezīrimden iste!" dėdikde Dümmer, vezīr-i merḳūma dönüp Cābiyye'yi ondan istedi. Çūnki vezīr-i mūmā ileyh, duḫter-i merḳūmu sābıḳan pederinden isteyip Melik Cebrūn oŋa vėrmesine riżā-dāde olmuş ise de Cābiyye, merḳūm Ṣaġīr'iŋ çehresi bed ve boyu ġāyet ḳıṣa olmağla tezevvücünden imtināʿ ėtmişidi. Pes Dümmer, ondan istedikde vezīr istihzā yüzünden "Sulṭānım pā[di]şāhımızıŋ kerīmesi saŋa tezvīc ėtmediğimiz ḥālde küfʾünü nerede bulalım? Lākin mülūk-ı selāṭīniŋ duḫterānı

değme ḥāl ile vėrilmez. Bizim maṭlūbumuz saŋa göre çoḳdur." dėdikde Dümmer: "Ey vezīr! Söyle ne isterseŋiz ḥāżırdır!" dėdikde vezīr: "Bu melikiŋ duḫteri ṣıdāḳında şol şey maṭlūb ėderiz ki Dimişḳ ḳarşısında olan ʿaẓīm daġı dėlip arḳasında olan ırmaġıŋ ṣuyunu Cābiyye'niŋ serāyı ḥıẕāsından mürūr ėtdiresin." dėdikde Dümmer, işbu şarṭı ḳabūl ėderek çıḳa gitdikde vezīr, melike "Efendim, ġālibā bu adam mecnūndur ki böyle şarṭı taʿahhüd ėtdi." dėyü istihzā ėderek melik ile laṭīfe eyledi.

(Dümmer, Melik Cebrūn'uŋ duḫterini ne vech ile tezevvüc ėtdiği ve ḫarezeyi elinden nice aldıḳları ẕikrindedir)

Pes Dümmer, Melik Cebrūn'uŋ yanından çıḳdığı birle daġa varıp Şeyhūb'u iḫżār ve "Sen birāderleriŋi celb ve işbu gėce żarfında altımda olan daġı naḳb ėdip ırmaġıŋ ṣuyunu Cābiyye'niŋ serāyı altından imrār ėdiŋ!" dėyü emr ėdip Şeyhūb daḫi "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip gėce olduḳda işiyle meşġūl ve ṣabāḥ olana ḳadar cebeli dėlip nehriŋ ṣuyunu merḳūmeniŋ serāyı altında icrā ėtdirdi. Pes, ṣabāḥ olup ahāli-yi belde daġdan aḳan cedīd

nehri gördüklerinde melike varıp ifāde-i ḥāl ve ol daḫi vezīr Ṣaġīri yollayıp reʾyu'l-ʿayn müşāhede ve melike gelip keyfiyyeti naḳl ėderken nā-gāh Dümmer geldiğini gördüklerinde melik oŋa ḳıyām ve hezār dehşet ile serīri üzerine iclās eyledi. Dümmer, vezīre "Bir şey ḳaldı mı?" dėdikde vezīr: "Efendim, vāḳıʿā maṭlūbumuz oldu. Ancaḳ benāt-ı mülūk ṣāḥib-i taḫt u tāc olan selāṭīne tezevvüc olunur. İḳtiżā ėder ki siz daḫi ṣāḥib-i belde ve salṭanat olmalısıŋız." dėdikde Dümmer: "Ne güzel! Ol daḫi olur!" dėyip çıḳa gitdikde Cebrūn, vezīre "Sen dīvāne mi olduŋ? Bu daġı bir gėce ẓarfında delen adam şehr ü devletden ʿāciz mi ḳalır!" dėdikde vezīr: "Bu māddeye daḫi baḳalım." dėyip sükūt eyledi. Dümmer ise maʿhūd daġa varıp Şeyhūb'u iḫżār ve "Bunlar benden şehr bināsını ve içinde pādişāh olup cünūd u aʿvān ṣāḥibi olmamı istediler. Bu ḫuṣūṣu daḫi sizden isterim." dėdikde Şeyhūb: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip aḫşama müntaẓır ḳaldı ve gėce olduḳda meʾmūriyyetiyle meşġūl

-230-

ve fecr vaḳtine dek ʿaẓīm bir şehr ve Dümmer'e maḫṣūṣ bir serāy īcād ve Dümmer'i taḫt-ı salṭanatına iclās ve dāʾiran mādār eṭrāfında cin pādişāhları dīvan durup şehri daḫi cin ṭāʾifesiyle memlū ėtdiler. Pes, saḥar olup āfitāb-ı ʿālem keşf-i dīdār ėtdikde Dimişḳ ahālisi ol nev īcād olan belde ve içinde ḫurmā aġacı miṣāli olan ḫalḳı görüp dehşet ü ḫavfa düşüp ḳoşaraḳ Melik Cebrūn'uŋ yanına varıp ifāde-i ḥāl ėtdiklerinde Cebrūn, Ṣaġīr'e "Ben saŋa dėmedim mi? İmdi var şol keyfiyyete baḳ!" dėyip yolladı. Ol daḫi maʿıyyetiyle yüz nefer alıp medīne-i cedīde ṣavbına ʿazīmet ve taḳarrüb ėtdikde cinler, ḫaberini Dümmer'e ifāde ol daḫi "Siz ḫāric-i şehrden yanıma gelene ḳadar ṣaf-beste olup Ṣaġīr yanıŋıza geldikde eğerinden ḳapıp elden ele vėrerek baŋa īṣal ėdiŋ!" dėyü emr ve onlar daḫi ol vech ile ṣaf-beste olup Ṣaġīr yanlarına vardıḳda esbinden ḳapıp birbirine vėrerek Dümmer'e īṣāl ėtdiklerinde gördü ki Dümmer müraṣṣaʿ bir taḫta üzerine oturmuş ve eṭrāfında mülūk-ı cin durmuş ʿaḳlı başından gidip dehşete vardı ve zemīni öpüp durduḳda Dümmer, çehre-i ġażab ile merḳūma nigāh ve "Sen var Melik Cebrūn'a söyle şimdi ḳızını ḥāżırlasın ve illā şehriŋizi ḫarāb ve gövdeŋizi cānverlere kebāb ėtdiririm!" dėyip ḥużūrundan çıḳardı ve yine cinleriŋ eliyle esbine iʿāde olundu. Ol daḫi Cebrūn'a öyle bir ḥāletde vardı ki şiddet-i ḫavfından kelāma iḳtidārı yoğidi ve "Ey melik! Var, duḫteriŋi ḥāżır ḳıl! Dümmer şimdi gelecekdir!" dėrken nā-gāh Dümmer çıḳa gelip Cebrūn'a "Sen duḫteriŋi ḥāżır ḳıldıŋ mı?" dėyü süʾāl ol daḫi "Efendim, şimdi ḥāżır olur." dėyip sürʿatle ḫareme gitdi.

(Melik Cebrūn ḫarezeyi Dümmer'den nice aldığı beyānındadır)

Pes, melik zevcesine varıp "Ḳalḳ ḳızıŋı ḥāżır ḳıl! Zīrā ben onu tezvīc eyledim!" dėdikde zevcesi: "Sen ḳızımı ḳanġı şāha vėrdiŋ?" dėyü süʾāl ile ol daḫi "Ben onu bir şāʿir-i ṣuʿlūka vėrdim." dėyip ḳıṣṣasını naḳl ve "Sen Cābiyye'ye tenbīh eyle ki Dümmer'e ibtidā-yi emrde vāfir şarāb vėrip ser-ḫoş ėde ve ḥāl-i sekrinde ḥālini luṭf ile yoḳlayıp ne ḥikmete mālik olduğunu fehm ėtdikden

-231-

ṣoŋra aḫz u taḥṣīli mümkin olan eşyādan ise aḫz ėtsin ve ṣaḳın nefsinden temkīn ḳılmasın, dėyü tenbīh ü teʾkīd ḳıl!" dėdikde zevcesi varıp Cābiyye'yi envāʿ-i cevāhir ü ḥulī[928] ile tezeyyün ve mānend-i rūḥ-ı muṣavver taḥsīn ve pederiniŋ sipārişini ifāde ve telḳīn ėdip maḫṣūṣ bir odada iclās ėtdi ve Dümmer'i daʿvet ėdip yanına geldikde Cābiyye'yi ḳucağına alıp birḳaç būse ile derdini ıṭfā ve mülāʿabe ve mübāseṭa ile meşġūl ḳalıp tenāvül-i aḳdāḥ ve sürūr-ı rāḥ ile mültehī[929] oldular. Pes, mey ü bāde Dümmer'iŋ ʿaḳlından ḥışṣa alıp Cābiyye'ye olan şevḳine bināʾan Cābiyye'niŋ şalvārına ḳażāʾ-i vaṭar ḫulyāsında olduḳda Cābiyye nevʿa-mā imtināʿ ve "Ey benim efendim! Ben cāriyyeŋiz oldum. Bu şey ḳaçamaz. Ancaḳ senden bir süʾālim vardır ki seniŋ eliŋden ḫārik-ı[930] ʿāde olaraḳ vüḳūʿ bulan māddeleri nice vücūda getirdiŋ? ʿAcebā siḥr ile midir yāḫūd başḳa ḥikmetiŋ mi var?" dėdikde Dümmer, ḳahḳaha ėdip "Ey ārām-ı cānım ve ey āsāyiş-i revānım! Bende ne siḥr ve ne maʿrifet vardır. Faḳaṭ başḳa birāderim onuŋ taḥṣīlinde beẕl-i cān ėtmiş ve ben ondan meşaḳḳatsiz aldım ki ol yėdi cin pādişāhına mālik bir ḫarezedir." dėyip ve ḫarezeyi bāzūsundan çıḳarıp gösterdikden ṣoŋra Cābiyye'niŋ viṣāline ṭālib olup her ne ḳadar mümā ileyhā imtināʿ ėtdiyse de Dümmer aṣl-ı ẕātında ḳaviyyu'l-bünye[931] olmaġla zor ile ṭutup bikrini izāle ve ḳucağına alıp uyuduḳda Cābiyye, ḳalḳıp Dümmer'iŋ bāzūsundan ḫarezeyi aḫz ve pederiniŋ yanına varıp ḥıkāyeyi naḳl ve ḫarezeyi eline teslīm ėtdikden ṣoŋra melik, viṣāl māddesinden süʾāl ile Cābiyye daḫi zor ile Dümmer onu ṭutduğunu söyledikde çūnki Vezīr Ṣaġīr, ḥāżır-ı bi'l-meclis olup ḳadīmden beri daḫi mümā ileyhāya ʿadāveti olmaġla hemān "Efendim, ḳızıŋ kāẕibedir! Onu Dümmer zor ile ṭutmamışdır. Ancaḳ oŋa ʿāşıḳa olmaġla kendini oŋa teslīm eyledi. Bu ise size ʿār-ı ʿaẓīmdir! Be-her-ḥāl onu ḳatl eyle ki ʿārdan ḫalāṣ bulursun!" dėdikde Melik Cebrūn, Cābiyye'yi ḥabse irsāl ve Dümmer'i daḫi celb ėdip ṣalb olunmasına fermān eyledi. Mübāşırlar, Dümmer'i alıp dār aġacınıŋ

[928] Lex. *mb.* "ḥılī, ḫulī".
[929] Lex. *mb.* "mültehi".
[930] Matbu nüshada /ڎ / harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur. Yazma (ḫavārik 225b/14) ve bağlam gereği bu şekilde yazılmıştır.
[931] Lex. *mb.* "benye, binye, bünye".

maḥalline götürdükde melikiŋ aḥad[932] vüzerāsı olan Ḥakīm Banyās'ıŋ Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā'dan muḥtemī[933] olan ʿĀḳışa ve ʿAyrūż, efedileriniŋ şeh-zādesini ṣalbe götürdüklerini görüp

-232-

aġlayaraḳ Ḥakīm Banyās'a varıp vāḳıʿ-ı ḥāli ifāde ėtdiklerinde ḥakīm, sürʿatle gidip mübāşırları tevḳīf ve kendisi melike varıp "Efendim! Bu adamı niçün ḳatl ėdeceksiŋiz? Sizden ḳız istedikde maṭlūbuŋuzu vėrdi. Baʿdahū elinde olan ẕaḫīre-i ʿaẓīmeyi ondan aḫẕ ėtdiŋiz. Şimdi mūcib-i ḳatli yoḳdur. Siz baŋa vėriŋ ben onu kilisemize götürürüm. Eğer dīnimizi ḳabūl ėderse ibḳā olunsun, yoḳ imtināʿ ėderse ol vaḳt katle müstaḥıḳ olur." dėdikde melik, işbu kelāmı istiḥsān ve Dümmer'iŋ ḥakīm-i mūmā ileyhe vėrilmesini fermān ve ol daḫi Dümmer'i alıp giderken Dümmer, ḫāṭırında: "Ben şimdi niçün bu pīr ile giderim? Hemān onu bir yumruḳ ile urup zemīne düşürüp ve ondan ṣoŋra fırār ėderim." dėyü taḫayyül ėderken Banyās, Dümmer'e iltifāt ve "Ey Dümmer!" dėyü ḫıṭāb ėtdikde "Sen beni nereden bilirsin?" dėdi. Ḥakīm: "Pederiŋ uşaḳları ʿĀḳışa ve ʿAyrūż seni taʿrīf ėtdiler. Ey oġul! Şimdi ben seni kiliseye götürüp 'Putlara sücūd ḳıl!' dėyeceğim. Sen daḫi imtiṣāl ėdip sücūd eyle ve 'Ben Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine sücūd ėtdim!' dė ki seni bunlardan taḫlīṣ ėderim." dėdikde Dümmer: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip onuŋla kiliseye varıp ḥakīmiŋ emri mūcebince sücūd ėtdikde orada olan papaslar[934] onu tehniye ėdip ḥakīm ile gitdiler. ʿĀḳışa ve ʿAyrūż onu ḳarşılayıp teʾnīs ü talṭīf ėtdiler ve birāderi Mıṣr'dan süʾāl ol daḫi Şeh-nāme Serāyı'nda bıraḳdığını ifāde ėtdikde merḳūmān, Ḥakīm Banyās'dan onu getirmek içün iẕn isteyip ol daḫi serāy-ı merḳūma girmeleriyçün bir ṭılsımlı levḥa vėrip yolladı. ʿĀḳışa ve ʿAyrūż gidip Mıṣr'ı celb ėtdiler. Çūnki yolda gelirken Dümmer'e vüḳūʿ bulan ḥavādiṯi söylemişler idi. Mıṣr, Ḥakīm Banyās'a selām vėrdiyse de birāderine iltifāt ėtmeyip bir mıḳdār oturduḳdan ṣoŋra Dümmer'e tevcīh-i ḫıṭāb ve "Ey ḳarndaş! Çūnki ben seniŋle ėtdiğim iḥsān ḳarşısında baŋa muḫādaʿa ėdip ḫarezeyi benden aldıŋ, bāri muḥāṣarada olan pederimiz ve yāḫūd memleketimize varıp onları taḫlīṣ ėdeydiŋ! Niçün bu māddeleri ferāmūş ėdip ol ẕaḫīre-i ʿuẓmāyı bir ḫātūnuŋ ʿışḳıyla fürūḫt ve düşmene göz körlük ile vėrdiŋ?" dėyü tekdīr ü taʿnīf ėtmeye başladıḳda ḥakīm, ḫāṭırını

-233-

[932] KLÇS "ahad, ehad".
[933] Lex. *mb.* "muhtemi".
[934] TDKÇS "papaz".

alıp iskāt eyledi ve “Ey oġul! Ḫareze yine size gelecekdir. Ḳasāvet çekmeyiŋ.” dėyerek yanlarında muḳīm ḳaldılar.

(Melik Cebrūn, ḫarezeyi baʿda’l-aḫẕ duḫteriyle vüḳūʿ bulan ḳażıyye-i ġarībe beyānındadır)

Çūnki Melik Cebrūn, ḫarezeye mālik oldu, Vezīr Ṣaġīr iġvāsıyla kerīmesine “Sen Dümmer’e ʿāṣıḳ olduŋ! Nefsiŋden temkīn ėtmediŋ! Be-her-ḥāl seni ḳatl ẹderim!” dėyerek ḥabse ilḳā ve Dümmer’iŋ ḳażıyyesi ber-ṭaraf olduḳda yine vezīriŋ ilḥāḥıyla mūmā ileyhāyı ḳatl ẹtmesine ʿazīmet ve vālidesini vedāʿ ėtmek içün[935] ḥabsden çıḳarıp vālidesinde yėdi gün ḳalmaḳ üzere yėdine teslīm eyledi. Cābiyye, vālidesiyle aġlayaraḳ oturup ḳatl ọlunacaḳ günüŋ gėcesinde vālidesine “Benim saŋa bir recām vardır. Eğer müsāʿadeŋ olursa ḳatl ọlunmamış gibi olur[um].[936] Şöyle ki ḫarezeyi pederimden çalıp baŋa getirirsen ve ben daḫi onuŋ vāsiṭasıyla Vezīr Ṣaġīr’i celb ẹdip elim ile ḳatl ẹtdikden ṣoŋra yine saŋa vėrip babama redd ẹdersin ve bu vech ịle beni ḳatl ẹtdiren adamı ben ḳatl ẹtmiş olurum.” dėdikde vālidesi: “Ey ḳızım! Sen ne ẓann ẹdersin? Ben Ṣaġīr’i ṣaġ bıraġır mıyım?” dėdi. Cābiyye: “Ben öldükden ṣoŋra ha ölmüş ha ölmemiş! Zīrā ‘Düşmenden ṣoŋra bir sāʿat yaşayan kişi fevt gibi.’ dėrler. Elim ile öfkemi aldığımda ḳatlime kederim yoḳdur!” dėdikde vālidesi: “Ḫavf ẹderim ki ḫareze eliŋe düşdükde bir daha baŋa çeviresin.” dėdi. Cābiyye, ḫarezeyi redd ẹdeceğine ekīd ü şedīd eymān u ʿahūd ėtmekle vālidesi varıp Melik Cebrūn, nevme müstaġraḳ olduğunu bulup ḫarezeyi bāzūsundan aḫẕ ve duḫterine teslīm ėtdikde der-ḥāl Cābiyye, Şeyhūb’u iḥżār ve “Sen baŋa Vezīr Ṣaġīr’i getir!” dėyü emr, ol daḫi ḥużūrua getirdikd[e] her ne ḳadar merḳūm, istiġāṣe ve teşeffuʿ ėtmiş ise de müfīd olmayıp onu ḳılıc ile urup ḳatl ẹtdi. Onlar ol ḥālde iken Melik Cebrūn, bīdār ve ḫarezeyi bāzūsunda bulmamağla māddeyi aŋlamaḳiçün sürʿatle ḳoşup zevcesiniŋ yanına gidip şitāb ėderken Ṣaġīr’iŋ gövdesini yėre düşmüş görmekle māddeyi taḥḳīḳ ve ḳılıc ike zevcesine ṣaldırıp ḳatl ẹtdikden Cābiyye’ye daḫi hücūm ėtdiyse de Cābiyye Şeyhūb’a “Beni taḫlīṣ eyle!” dėyü emr, ol daḫi serāy dīvārına ḳaldırdıḳda pederine “Behey ẓālim! Vallāhi eğer Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerinden

-234-

ḫavfım olmamış olaydı seni ḳatl ẹderdim.” dėyip ve Şeyhūb’a “Beni al şol diyārdan götür!” dėdikde Şeyhūb daḫi onu alıp pervāz eyledi. Cevv-i havada giderken Cābiyye,

[935] /ن / harfi yerine /ب / harfi yazılmıştır.
[936] Y. (228/10).

zemīnden ʿanān-ı semāya ṣuʿūd ėtmiş nūr görüp ve melāʾike-i kirāmıŋ ol zemīne ṣuʿūd u nüzūl ėtdikleri meşhūdu olup "Ey Şeyhūb! Bu ḳanġı maḥaldir?" dėdi. Şeyhūb: "Bu Beytu'l-muḳaddes'dir ve gördüğüŋ melāʾike oŋa nüzūl ėdenlerdir." dėdikde "Melāʾike nedir?" dėyü ṣuʾāl ve ol daḫi "Melāʾike, enbiyā ve dīn-i İslām ve Beyt-i Maḳdis'iŋ keyfiyyet-i şerefini beyān ėtmekle merḳūme īmāna raġbet ve millet-i İbrāhīm'e ittibāʿ ve "Beni şol mübārek zemīnde iskān ḳıl!" dėdikde Şeyhūb, Cābiyye'yi zemīne indirip ve Beyt-i Maḳdis ḳurbunda oŋa maḫṣūṣ bir ḫāne binā ėdip onuŋla orada iḳāmet ėtdiler ve Cābiyye, ṣalāḥ ile meşhūre olup "müstecābu'd-daʿve" dėyü eṭrāf u eknāfdan bunu işidenler gürūh gürūh gelip duʿāʾ-i ḫayrın niyāz ve enfās-ı ṭabiyyelerinden istimdād ėdip duʿāsın iksīr iʿtibār ėderlerdi. Ḥattā bir ḫaste ve ʿalīl gelse şifā-ḫāne-i ʿaliyyesinden ṣaġ ve sālim giderdi ve ḥusn-i ḫulūṣu berekātıyla nefs-i mübārekesine muʿcize-i ʿĪsā[937] kerāmet ḳılınıp abrās[938] u aʿmāya ve emrāż-ı müşkileye nefes ėtdikde bi-emrillāh şifā ḥāṣıl olurdu ve Dümmer'den ḥāmile olmaġla vaḳt-i velādeti geldikde bir oġlan doġurup Şeyhūb ile ol ḫānede ʿibādet ile meşġūl ḳaldı.

(Mışr ve Dümmer'iŋ ḥālleri neye müncer olduğu ve ḫareze Mışr'a rücūʿ ėtdiği beyānındadır)

Çūnki Mışr ve Dümmer ḥuzn ü melāl ḥāletiyle Ḥakīm Banyās'ıŋ yanında iḳāmet ėtdiler. Bir müddet geçdikden ṣoŋra Beyt-i Maḳdis'de ẓuhūr ėden ʿābide'niŋ velvelesi vāṣıl-ı sāmiʿaları olmaġla Ḥakīm Banyās: "Oġullar! Şol ʿābide'ye varıŋ, size duʿā ėtsin! Şāyed Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri ḫarezeŋizi size iʿāde ėder." dėdikde ikisi maʿan Beyt-i Maḳdis'e teveccüh ve Cābiyye'niŋ ḫānesine varıp daḳḳ-ı bāb[939] ėdip mūmā ileyhā nigāh ėtdikde Dümmer Mışr'ı görüp bilmekle yaşmağını giyip ve onlara ḳapıyı açıp "Buyuruŋ içeriye!" dėyerek idḫāl eyledi ve gėce olduḳda "Size duʿā ėderim ḥācetiŋiz içün." dėdi. Onlar daḫi içeriye duḫūl ve ʿibādet u duʿā ile meşġūl ḳaldılar. Pes, gėce olup mūmā ileyhümā her ne ḳadar ihtimāmı olmadığını görüp

ve Dümmer daḫi bir iki sāʿat ḳaldıḳdan ṣoŋra uyudu. Mışr ise aġlayaraḳ duʿāda müdāvemet ėder ḳaldığını gördü. Hemān ḳalḳıp Mışr'a vardı ve ḫarezeyi bāzūsundan çıḳarıp eline teslīm "Ol emānetiŋ, işte Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri saŋa iʿāde eyledi." dėdi ve Dümmer'i

[937] Lex. *mb.* "ʿIsa".
[938] Metinde /س / ile yazılmıştır. TDKSÇ "abraş".
[939] (باق) şeklinde yazılmıştır. Ancak bağlam gereği "bāb" okunmuştur. (Bk. Lex. *mb.* "daḳḳ").

uyḫudan uyandırıp liṣāmını küşād ve kendini Dümmer'e irāʾe ėtdikde Dümmer: "Sen niçün ḫarezeyi birāderime vėrdiŋ? Ġālibā sen oŋa ʿāṣıḳa mı olduŋ ve bu ġulām kimiŋ oġludur? Ġālibā bu veledü'z-zināzdır!" dėdikde Cābiyye, ḳasem ü yemīn ėtmeye başladı. Pes Mıṣr, birāderine "Ey ḳarndaş! Yėtişmez mi? Seniŋ bu ḫarezede ne ḥaḳḳıŋ var?" dėdikde Dümmer, ḥıcāb ėdip sükūt eyledi. Baʿdahū, Mıṣr: "Ey birāder! Ben pederimiŋ yanına varacağım. Gel gidelim!" dėdiyse de Dümmer, ġażabından "Ben bir yėre gitmem! Zevcem ile bunda ḳalırım." dėdikde Mıṣr: "Sen bilirsiŋ!" dėyü Şeyhūb'u iḫżār ėdip "Beni pederimiŋ yanına götür!" dėyip onuŋla revāne oldular.

(İşbu fetretde Seyfü ẕü'l-Yezen, Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile ne keyfiyyetde ḳaldığını ve Mıṣr oŋa vüṣūl bulup taḫlīṣ ėtdiği beyānındadır)

Çūnki Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā, sālifu'ẕ-ẕikr naḳlimiz üzere Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ cümle evlādını daġıdıp eṭrāf u eknāfa ilḳā ėtdikden ṣoŋra Seyfü ẕü'l-Yezen ile Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'iŋ muḥāṣarasıyla meşġūle olup pey-der-pey üzerlerine hücūm ve Seyf daḫi hücūmlarını gördükde Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳılıcını çekip cinlere ṣaldırıp gitdiklerinde Sīrīn ile maġāreye girip ve balıḳ şikārıyla taʿayyüş ėdip vāfir müddet ḳalmalarıyla Ṣüreyyā'nıŋ cānı ṣıḳılıp ḫādimi olan Üveys'i celb ve "Sen Seyf'iŋ olduğu maġāreniŋ altını ḳazıp havada muʿallaḳ ḳaldıḳda daġdan büyük ḳayalar getiriŋ, üzerine ilḳā ėdiŋ ki üzerlerine yıḳılıp helāk ėtsin!" dėyü emr, ol daḫi aʿvān u ḫuddāmlarını celb ve Seyf'iŋ olduğu maġāre taḥtında laġm ḳazıp havada muʿallaḳ ḳaldıḳda daġlardan büyük ḳayalar getirip üzerine atmağa başladılar. Seyf, ol keyfiyyeti gördükde Sīrīn ile ṭaşraya çıḳıp ḳılıcı ile cinleri ṭard ėtmeye başladı ve maġāresi yıḳılmağla açıḳda ḳalıp ve ṭaşlar üzerine terāküm ėdip Sīrīn'den daḫi ayrılmağla cinler Sīrīn'i ṭutup Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā'ya götürdüler. Ol daḫi onu ḥabse yollayıp Seyf ile

meşġūle ḳaldı. Pes Seyf, terāküm-i aḥcārdan ve keṣret-i cündden dermānı ḳalmayıp helāke müşerref olduḳda nā-gāh ṭaraf-ı āsmāndan ʿaẓīm ṣayḥalar ḳopup Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile ʿaskerleri üzerine āteş ve ṭaş yaġmağa başladı ve bir laḥẓa ẓarfında Ṣüreyyā, münhezime olup serāyına gitdi. Seyf, ol nā-geh ẓuhūr olan keyfiyyetden mütaḥayyir olup durur iken yanına birḳaç kişi gelip ayaḳlarına ṣarıldığını görüp teʿemmül ėtdikde oġlu Mıṣr idügünü bilip der-ḥāl ḳucağına aldı. Zīrā sālifu'ẕ-ẕikr naḳlimiz üzere Mıṣr, Dümmer'den ayrılıp pederiniŋ ṣavbına ʿazīmet ėtdikde bu vaḳtde yėtişip ve Seyf, muḳātelede olduğunu görülmekle naḳlimiz üzere Ṣüreyyā mehzūman ṭard ėdip pederiniŋ yanına vardı. Pes Seyf,

oġlunu bildikde icmālan[940] ḥaḳīḳat-ı ḥālden süʾāl ve “Ey oġul! Sen ʿala’l-ʿacele Şüreyyā’yı taʿḳīb ve Sīrīnu’ṭ-Ṭālib’i yėdinden taḫlīṣ eyle ve ben bunda saŋa müntaẓır olayım!” dėyip yolladı. Baʿdahū ṣoyunup deryāya girerek yayḳanmağa başladı ve esbābını yuyup ġasl ėderken cībleri içinde baġlı bir şeyʾ bulup çözdükde Sulṭān Şādlūḫ’uŋ zevcesi Melike-i Rażiyye’den aldığı esb-i yāḳūtīniŋ ṭılsımları olduğunu bilip zemīne ḳoyduḳda ṭaraf-ı berriyyeden esb-i meẕkūr mürġ gibi pervāz ėderek geldiğini gördü. Zīrā sālifu’ẕ-ẕikr naḳlimiz üzere, Mercu’l-kāfūr ve ʿAynu’n-nūr’a varıp esb durmağla onu urup ve żarbından esb zemīne batdıḳda ʿĀḳışa gelip “Sen bu esbi niçün ḳatl ėtdiŋ?” dėyerek Seyf’i inandırdıysa da ʿĀḳışa’nıŋ kelāmı ḥaḳ olmayıp esb ölmemiş idi. Ancaḳ merḳūmeniŋ merāmı, Seyf Ḥażret-i Süleymān’ıŋ genclerinden maḥrūman döndüğü ḥālde oŋa muḥtāc ola ve Seyf, ol iʿtiḳādda ḳalıp bu gün esb-i meẕkūr bu vech ile yanına geldikde onu alnından būs ėdip üzerine süvār oldu ve “Beni beldeme ve ehlime götür!” dėyü emr ėyledi. Ol daḫi havada uçup yola revān oldu. Pes Seyf, yolda ḳalsın ve Mışr, Şüreyyā’nıŋ taʿḳībinde olsun. Gelelim beri ṭarafa, Seyf’iŋ ʿaskerine ve beldesine.

(Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ beldesi ḫarāb olduğu ve Seyf’iŋ oraya vüṣūl bulduğu ẕikrindedir)

Çūnki Seyfü’r-Raʿd, sālüfu’ẕ-ẕikr olan filleriŋ vaḳʿasından ṣoŋra şehre

hücūm ėtmekden ferāġat ėdip altından laġmları ḳazmağa başladığı ẕikr olunmuş idi. Pes, bir müddetden ṣoŋra laġmlar bitip şehr havada direkler üzerinde muʿallaḳ ḳaldıḳda laġmcılar Seyfü’r-Raʿd’a gelip işleri ḫıtām bulduğunu ifāde ėtdiler. Pes, ḥikmet-i Ḫudā’dan süʾāl olunmaz. Meğer ol gėce, ʿAḳle-nām ḫātūn, ḳızı Ṭāmme’ye “Ey ḳızım! Sen bu gėce Ḥakīm Eflāṭūn’uŋ fesini başıŋa giy ve şehr bedeninden ip ile in de düşmeniŋ ḥālini istikşāf eyle!” dėmekle mūmā ileyhā daḫi ol vech ile varıp Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ḫaymesine girdi ve laġmcılar gelip ifāde-i ḥāl ėtdiklerinde “Yarın ʿala’ṣ-ṣabāḥ beldeye hücūm ve şehr altında olan direkleri düşürüp memleketi ḫarāb ėdiŋ!” dėyü ḳarār vėrdiklerini Ṭāmme işidip sürʿatle vālidesine varıp ifāde-i ḥāl ėtdikde ʿAḳle, cümle vüzerā ve erkān-ı devleti cemʿ ve işbu ḳażıyyeyi onlara ifāde ve “Fī-mā-baʿd, şehrde iḳāmetimiz mümkin olmaz!” dėyü baʿda’l-müşāvere bu vech ile ḳarār vėrdiler ki ʿaskerlerini dört bölüğe taḳsīm ve Saʿdūn ve Meymūn ve Sābiku’s-Selāṣ ve Demenhūru’l-Vaḥş, her biri bir bölük olup şehri ḳapılarından ḫurūc ve Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ʿaskerini ceng ü muḥārebe ile işġāl ve Melik Efrāḥ,

[940] KLÇS “icmâlen”.

Bernūḫu's-Sāḥir ve İḫmīmu'ṭ-Ṭālib ve sāʾir rüʾesā, nisvān u ṣıbyān[941] sāʾir ʿacezeyi alıp selāmet yoluna gideler, dėyü ḳarār vėrip ol vech ile ʿasākir taḳsīm ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ şehriŋ ḳapılarını küşād ve her birinden bir ser-ʿaskerile muḥārebe ėtmeye şürūʿ ėtdiler. Pes, şems-i tābān keyd-i semāya ʿanān[942] ėdip ıstivāya vardıḳda ṭaraf-ı berriyyeden beyne's-semāʾ-i ve'l-arż pervāz ėder bir süvārî nümāyān ve taḳarrüb ėtdikde "A[llā]hu ekber! Yā kilābe hāẕihi'd-diyār! Ene Seyfü ẕü'l-Yezen!" dėyü āvāz-ı belend ile nidā ve şimşīrini ḳınından küşād ėdip ʿasker-i düşmene hücūm ėtdiğini Seyf'iŋ ʿaskeri gördüklerinde onlara ḳuvvetu'ẓ-ẓahr olup ve kim olduğunu bilip Ḫudā'ya şükr ėtdiler. Zīrā sālifu'ẕ-ẕikr naḳlimiz üzere Seyfü ẕü'l-Yezen ve oġlu Mıṣr Şüreyyā'nıŋ taʿḳībiyle emr ve kendisi feres-i yāḳūtîyi bulup "Beni memleketime götür!" dėyerek üzerine süvār olup yola revān olduḳda bu vaḳtde yėtişip gelmişidi. Pes onlar muḥārebede iken havada ʿaẓīm ṣayḥalar peydā ve ʿasākir-i Ḥabeş üzerine āteş ve ṭāş düşmeye başlayıp cümlesini perīşān ve Seyfü'r-Raʿd vezīrlerini alıp rāh-ı firārı ṭutdular.

-238-

Seyfü ẕü'l-Yezen ise ʿaskeriyle ictimāʿ ve ol nā-gāh ẓuhūr ėden ḥāletden taʿaccüb ü istiġrāb ėdip dururken yanlarında birḳaç şaḫṣ durduğunu görüp mülāḥaẓa ėtdikde oġlu Dümmer ve zevcesi Cābiyye ve ʿĀḳışa ve ʿAyrūż olduḳlarını görüp birbiriyle selāmlaşıp bir yėre geldiler ve bunlarıŋ gelmeleriniŋ sebebi böyle oldu ki çūnki Dümmer birāderi Mıṣr ile gitmeyip Beytü'l-Maḳdis'de iḳāmet ėtmişler idi ve Cābiyye'niŋ mücābu'd-daʿve olduğu beyne'n-nās şüyūʿ bulup eṭrāfdan ḫalḳ onu ḳaṣd ėdip yanına geldikleri Melik Cebrūn'a münʿakıs olduḳda şāyed bu ḫātūndan bir fesād ẓuhūr ėder, dėyü mülāḥaẓa ve onu getirmesine maḫṣūṣ mübāşırlar taʿyīn ve yanına varıp daʿvet ėtmiş iseler de mümā ileyhā icābet ėtmemekle onu ḫānesinde muḥāṣara ve bir müddetden ṣoŋra ḫāneye āteş vėrip yaḳmasını merām ėtdiklerinde ʿĀḳışa ve ʿAyrūż görüp Ḥakīm Banyās'dan[943] baʿda'l-istīẕān sürʿatle varıp Dümmer ve Cābiyye ve oġullarını alıp bu vech ile Seyf'iŋ yanına getirdiler ve bu ceng vüḳūʿunu gördüklerinde Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerini bozdular. Pes Seyf, cemāʿatiyle bir yėre gelip oturduḳlarında şehriŋ sebeb-i taḫliyesinden süʾāl ve ʿAḳle daḫi ifāde-i ḥāl ėtdikde tenbīhlerine şükr ėdip ḫayme-nişīn otururken nā-gāh, şehriŋ bir ṭarafı düşdüğünü ve baʿdahū pey-der-pey zemīne yıḳılıp ḫarāb olduğunu Seyf gördükde aġlamağa başladı ve ol gėce orada beytūtet ėdip ṣabāḥ olduḳda Erāżī-yi Yemen'den fekk-

[941] Lex. *mb.* "sıbyān, subyān".
[942] (شوعنان) şeklinde yazılmıştır. Bağlam gereği bu şekilde okunmuştur. Yazma nüshada mevcut değildir.
[943] İlk harfte /ب/ yerine muhtemel bir dizgi hatası nedeniyle /ي/ yazılmıştır.

i ṭınāb-ı iḳāmet ve nāḥıye-i[944] maġribe şedd-i ʿazīmet ėtdiler. ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż ise Seyf'e "Efendim biz efendimiziŋ Mıṣr'a varıp ḥālini tefaḳḳud ėdelim. Zīrā biz, Ş̱üreyyāʿu'l-Ḥamrā'nıŋ ġadrinden emīn deġliz." dėyip ikisi maʿan pervāz ėdip Mıṣr'a ʿazīmet ėtdiler.

(Seyfü ẕ̱ü'l-Yezen Erāżī-yi Mışriyye'ye tevcīh-i ʿazīmet ėdip Būlāḳ ve Tekrūr'a yolda rāst geldiği ẕ̱ikrindedir)

Seyfü ẕ̱ü'l-Yezen'iŋ masḳaṭ-ı[945] reʾsi olan şehr ḫarāb olduḳda Erāżī-yi Yemen'den fekk-i ṭınāb-ı iḳāmet ve ṣavb-ı Erāżī-yi Ṣaʿīdiyye'ye şedd-i ʿazīmet ėdip ʿAsīr-nām ölkeyi ve ḥicāz zemīnlerini tecāvüz ėtdikden ṣoŋra Ṣaʿīd-nām arża duḫūl ėtdiler ki ol vaḳt ḫālī bir çöl idi ki nebātātdan muʿarrā[946] ve ṣu ve giyāhdan müberrā idi.

-239-

İçinde[947] bir mıḳdār gitdiklerinde maʿıyyetleriyle olan ṣular tükenip bütün ʿasker ve ahāli ṣusuzluġa düçār olduḳlarında Seyf, esb-i yāḳūtîye süvār ve "Beni ṣu maḥalline götür!" dėyü emr, ol daḫi havaya pervāz ėdip gitdi. Meġer ol sāḥa-i baʿīdeye Ş̱üreyyāʿu'l-Ḥamrā, Tekrūr ve Būlāḳ'ı atmış idi. Zīrā mūmā ileyhā, Üveys'e "Sen bunları al da muʿaṭṭış u ḫālī zemīne at!" dėdikde merḳūm, onları alıp Ṣaʿīd'e götürdü ve Cīze-i Mıṣr'da olan ehrām dėdikleri ebniye-i ʿaẕīmeniŋ sāyesinde bırağıp gitdi ki ol vaḳt zemīn-i meẕ̱kūr, ḫālī ve nāmaʿmūr idi. Üveys, gitdikden ṣoŋra Tekrūr ne azıḳ ve ne ṣu bulup oġlu daḫi ṣuṣayıp aġlamağa başladıḳda merḳūm, dergāh-ı kibriyāya ilticā ve duʿāya āġāz ėdip aġlayaraḳ recā ėderken gökden bir buluṭ nümāyān ve üzerine vāfir bārān yağıp ol ḥavālī ṣu ile māl-āmāl[948] oldu. Merḳūme daḫi oġluyla māʾ-i meẕ̱kūrdan nūş ėdip ḳaldılar ve zemīn daḫi ʿınāyet-i Ḫudā ile yeşillenmeye başlayıp merḳūmāna medār-ı taʿayyüş oldu ve vāfir zamān bu ḥāl ile ehrām sāyesinde ḳaldılar. Günlerde bir gün Tekrūr, otururken iraḳdan eğeri üzerine düşmüş bir süvārî havada ḳoşup geldiğini görüp yanına vardıḳda esb durmağla merḳūme, süvārî ṣusuzluḳdan helāke müşerref olduğunu görüp onu esbinden indirip yüzüne diḳḳat ėtdikde Seyfü ẕ̱ü'l-Yezen olduğunu bildi. Hemān rifḳile ṣuyu nūş ėtdirerek ifāḳat bulduḳda Seyf, zevcesi Tekrūr ve oġlu Būlāḳ olduḳlarını görüp mesrūr oldu ve ḥāl ü keyfiyyetlerinden süʾāl ve onlar daḫi vāḳīʿ-i ḥāli naḳl ėtdiklerinde Seyf: "Ey Tekrūr! Sen mücābu'd-daʿve bir ḫātūnsun! Benim ʿaskerime ṣu ile iġāẕ̱e buyurmaları içün Ḥaḳ celle ve

[944] TDKÇS "nahiye".
[945] Lex. *mb.* "masḳaṭ, muskıṭ".
[946] Lex. *mb.* "muʿarra".
[947] Y. "derūnuna" (235b/4).
[948] Lex. *mb.* "mālāmāl".

ʿalā ḥażretlerinden recā ėdiŋ!” dėdi Tekrūr daḫi duʿāya āġāz ve vāfir recā ve niyāz ėtdikden ṣoŋra Seyf, ḳırbalarını doldurup esbe ḳaldırdı ve zevcesini ve oġlunu esb üzerinde irdāf ėdip ṣavb-ı ʿaskerine [re]vāne oldular ve yanlarına vüṣūl bulduḳda Tekrūr’uŋ vaḳt-i duʿāsında üzerlerine yaġmur yaġdığını bulmaġla mesrūr oldu ve “Ben Tekrūr’uŋ duʿāsıyla ḫayr-ı ʿamīm gördüğümden onu bulduğum zemīnde tavṭīn ėderim!” dėyerek ṣavb-ı ehrāma ʿazīmet ėtdikde Saʿdūn-ı Zencî: “Efendim, ben bunda sākin olurum.” dėyip orada ḳaldı.

-240-

Seyf, ehrāma ḳarīb maḥalle varıp żarb-ı ḫıyām ve rekz-i aʿlām eylediler ve ḳuyularıŋ ḥafrıyla meşġūl olup evvlā ʿAḳle-nām ḳuyu ḥafr olundu ki ḥālan Mıṣr eṭrafında mevcūddur ve Seyf, oġlunu iskān ėtmek içün bir şehriŋ bināsına şürūʿ ėdip oġlunuŋ ismiyle yaʿnī Mıṣr-nāmıyla muʿanven ḳıldı ki şimdi zamānede ferd olan Mıṣr’dır.

(Seyf’iŋ oġlu Mıṣr Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā’yı taʿḳīb ėtdikde ne keyfiyyetler vüḳūʿ bulduğu beyānındadır)

Bālāda ẕikr olunduğu üzere Mıṣr, pederini Şüreyyā’dan taḫlīṣ ve baʿdahū taʿḳīb ėdip Şeyhūb’uŋ ʿaskeri merḳūmeyi serāyında muḥāṣara ėtdiler. Zīrā Şüreyyā, her ne ḳadar ẕī-miknet bir melike-i ʿaẓīme ise de Mıṣr gibi ṣāḥib-i miknet ü saṭvet bir sulṭān-ı ḳāhire dayanmağa iḳtidārı yoġidi. Çūnki mūmā ileyhā, ol ḥāle giriftār oldu hemān Üveys’i iḥżār ve “Bu belā-i ʿām bize nereden geldi?” dėyü süʾāl, merḳūm daḫi “Efendim, Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ oġlu Mıṣr’ı niʿmetü’z-zamān ve ḳubbe-i Kūş bin Kenʿān-nām zemīne ilḳā ėtdiğimizde Kūş bin Kenʿan’ıŋ ḫarezesine mālik oldu ki onuŋla bütün zemīni ḫarāb ėtmeye muḳtedirdir. Zīrā ḫareze-i merḳūme, mülūk-ı cinden yėdi pādişāha mālikdir. Bunlar bütün Mıṣr’ıŋ ḳabżasındadır. Şimdi ondan emān ṭaleb ėtmekden ġayri çāremiz yoḳdur.” dėdikde Şüreyyāʾu’l-Ḥamrā, ol ḫarezeyi Mıṣr’dan ḳapmaḳ ḫulyāsında olup hemān başını açıp ve “el- Emān el-emān! Yā Melike’z-zamān!” dėmeye başladı. Ḫaber-i meẕkūr, Mıṣr’a münʿakıs olduḳda emān vėrip onu yanına celb ve ol daḫi ḥużūr-ı Mıṣr’a vardıḳda zemīni būs ve kelime-i şehādeti getirip ıẓhār-ı İslām ve “Ey efendim! Beni Seyfü ẕü’l-Yezen efendimiŋ ḥużūruna götür ki ẕenb ü cünḥamdan iʿtiẕār ėdeyim. Efendim, el-ʿabdu ve mülkühū li-seyyidihi[949] Buyuruŋ, serāy siziŋdir.” dėyip hezār mekr ü āl ile Mıṣr’ı iġvā ve serāyına indirip ḥużūrnda dīvān durdu. Onlar bu ḥāletde iken ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż yėtişip ol

[949] “Köle ve mülkü efendisine aittir.”
Matbu nüsha: (العبد و ملكه لسيده)
Yazma nüsha: (العبد وما ملك لسيده) (238a/1).

keyfiyyetleri gördüklerinde ḫīle olduğunu bilip ve birbirine “Gel bunda iḫtifā ėdip maʾāl-i ḳażıyyeyi görelim.” dėyerek dam üzerinde ḳaldılar. Ş̱üreyyā ise ṭaʿām süfresini iḥżār ve baʿda’l-ekl müdāmı daḫi celb ėdip ʿişrete teferruġ ėtdiler. Baʿdahū

memlūke lāyıḳ bir serīre çıḳıp ikisi maʿan yatdılar. Pes Mıṣr, nevme müstaġraḳ olduḳda Ş̱üreyyā, ḳalḳıp ḫarezeyi Mıṣr’ıŋ bāzūsundan fekk ėdip kendi bāzūsuna baġladı ve ġāyet sekrāne yaʿnī meyden ser-ḫoş olduğundan “Bir mıḳdār istirāḥat ėdeyim.” dėyip be-tekrār düşeğe yatdı. Çūn bu keyfiyyetleriŋ cümlesi ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż’a meşhūd oldu ve cānları çıḳacaḳ dereceye varıp hezār ḫavf u ḫaşyet ile ḳoşup Sīrīnu’ṭ-Ṭālib’i maḥbesden çıḳardılar ve māddeyi tefhīm ėdip Mıṣr’ıŋ yattıġı odaya getirdiklerinde ol daḫi “Yā Settār!” dėyerek Ş̱üreyyā’ya varıp rifḳile ḫarezeyi bāzūsundan aḫẕ ve Mıṣr’ı īḳāẓ ėdip odanıŋ ortasında oturup Mıṣr’a “Efendim, sen nice bu melʿūneye aldanıp onuŋla ḫaba vardıŋ? İşte ḫarezeŋiz!” dėyip eline teslīm ėdip güft ü gū ėderlerken Ş̱üreyyā, nevmden bīdār ve Sīrīn ile Mıṣr’ı gördükde ḳażıyye neye müncer olduğunu fehm ėdip sürʿatle Mıṣr’ıŋ ḥużūruna varıp iʿtiẕār ėtmeye başladıysa da Mıṣr, bilā-emān onu ḳatl ėtdi. Baʿdahū, ḫādimi Üveys’i celb ėtdikde merḳūm, iʿtiẕāra mübāderet ve “Ey sulṭānım! Biz siḥr ü ṭılsımlar ile Ş̱üreyyā’ya müsaḫḫar idik. Elimizden ne gelir?” dėdikde Mıṣr, merḳūma merḥamet ėdip iẕn vėrdi. Baʿdahū, Şeyhūb’a “Merḥale be-merḥale pederime varmaḳ isterim ki dünyāyı seyr ü temāşā ėdeyim.” dėdikde Şeyhūb, otaḳlar ve malzemelerini tedārik ėdip pādişāhāne memāliki seyr ü siyāḥat ėderek yola revāne oldular.

(Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ oġlu Nāsr ki onuŋ vālidesi İḫmīmu’ṭ-Ṭālib’iŋ duḫteriyidi onu Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrā daġıdıp atdıḳda ne felāketler çekip gördüğü ẕikrindedir)

Sālifu’ẕ-ẕikr naḳl ü beyānımız üzere Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrā, Seyf’iŋ evlādlarını teşt̄īt ėtdikde Nāṣr-ı mūmā ileyh daḫi atıldığı ẕikr olunduysa da tafṣīl-i aḥvāl bu maḥalde īrād olunur. Şöyle ki: Mūmā ileyh, Üveys onu atıp gitdikde Naṣr, ḫābdan intibāh ve kendini berriyye-i ḳafrāda bulduḳda ḥayrān olup nereye gidip geleceğini bilmeyerek nebātāt-ı arżdan ekl ve ṣudan nūş ėdip yola revāne oldu. İki māh ḳadar gitdikden ṣoŋra ḳarşısında mürtefiʿu’l-binā mükellef ü müntaẓım ʿaẓīm bir serāy görüp oraya şedd-i ʿazīmet ü vüṣūl bulduḳda ḳapısında vāfir mezārlar olup

derūnu ẕī-rūḥdan ḫālī, gūyā birḳaç seneden beri ḫarāb oldu gibi görünür. Naṣr, derūnuna girip içini geşt ü güẕār ėderken serāyda olan ḳapıdan büyük ve mehīb ṣadālar ẓuhūr ėtmekle Naṣr, kūçük bir odaya girip ve iḫtifā[950] ėdip ḳapıya [n]āẓır ḳaldı. Ḳapıdan ise iki yüz kişi ḳadar ṣūretleri muḫtelif ve aralarında bir pīr-i nūrānî çıḳıp cümlesi ol pīre ḫıdmet ėderek ṣandaliyyeler üzerine cülūs ėtdiklerinde ol pīre "Ey peder sen bize Ḳaṣru'l-Teyhān'ıŋ ḳıṣṣasını naḳl ẹyle!" dėdiklerinde pīr: "İbtidā, siz serāyı geziŋ! Şāyet içinde bir ġarīb kimse vardır." dėdi. Onlar daḫi "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip serāyı bütün gezmişler ise de Naṣr'ıŋ olduğu yėre varmayaraḳ pīre gidip "Efendim, serāyda kimse yoḳdur." dėdiklerinde pīr: "Siz iyi aramadıŋız!" dėyip "Yā Şemmāme!"[951] dėyü nidā eyledikde ḳapıdan "Buyuruŋ, buyuruŋ!" dėyerek bir duḫter-i pākīze-aḫter çıḳdı ki māh u āfitāb ḥusn ü cemālini gördüklerinde çehre-i neyyiresinden ḥıcāb ėdip iḫtifā ėderler ve üzerinde bī-ḳıymet mücevherāt vardır ki bir ḫazīne değer idi ve ol pīriŋ ḥużūruna geldikde pīr: "Ey ḳızım! Birāderleriŋiz Ḳaṣru'l-Teyhān ḥıkāyesini benden istediler. Sen serāyı gez, şāyed ġarīb adam içinde vardır." dėdikde Şemmāme, varıp bütün serāyı gezip ve Naṣr'ıŋ olduğu yėre oġramayıp pīre vardı ve "Ey peder! Serāyda kimse yoḳdur." dėdikde pīr, ġażaba gelip ve "Ey ḳaḥpe! Sen bulduğuŋ adama ʿāşıḳa olduŋ da söylemediŋ! Ḳalḳıŋ şol ḳaḥpeyi ḳatl ẹdiŋ!" dėdikde oturanlar ḳılıclarını küşād ve duḫtere hücūm ėdip uraraḳ ḳatl ẹtdikden ṣoŋra orada bırağıp cümlesi ḳapıya indiler. Naṣr, ol keyfiyyetleri gördükde aġlayaraḳ olduğu maḥalden çıḳıp Şemmāme'ye vardı ve "Ey ḥabībim! Kāşkī ben saŋa fedā olmuş olaydım!" dėyerek üzerinde olan mücevherāta el ḳoymayıp ancaḳ bükā ile meşġūl ve ṣarıġını çıḳarıp oŋa kefen ėdip Şemmāme'yi ortadan defʿ ve bir odaya götürür iken yine ḳapıdan ṣadālar ẓuhūr ėtmekle Nāṣr, Şemmāme'yi terk ẹdip maḥalline iḫtifā ve ḳapıdan daḫi bi-ʿaynihi ol pīr ve kişiler çıḳıp cülūs ėtdiklerinde der-ḥāl pīr-i meẕkūr "Ey Şemmāme!" dėyü nidā ėtdikde ol pārça pārça kesilip ḳatl ọlunan duḫter: "Neʿam, neʿam!" dėyerek olduğu maḥalden çıḳıp pīriŋ yanına vardı. Pīr: "Ey ḳızım! Ne gördüŋ?" dėyü süʾāl,

-243-

ol daḫi "Efendim, bunuŋ gibi iyi adam görmedim. Elini mücevherātıma vażʿ ẹtmeyerek ancaḳ benim içün aġlar durur ḳaldı. Bunu yola delālete şāyāndır." dėdi. Meğer bunlarıŋ ʿādetleri böyle idi. Her kim ol serāya girse ol vech ịle onu imtiḥān ve simyā ile ol ḳızı gūyā ḳatl ẹdip orada olan adam mücevherātına ṭamaʿ[952] ėtdikde ḳatl ẹdip ḳapıda defn ẹderlerdi.

[950] /ج / harfinin noktası unutulmuş yahut tahrip olmuştur.
[951] Kelime, yazma nüshada harekelidir. (239b/15).
[952] TDKÇS "tamah".

Çūn Naṣr, bu vech ile ḥusn-i muʿāmele ėtdiğini Şemmāme ifāde ėtmekle pīr: “Ben şol adama emān vėrdim ve yarın ʿala’ṣ-ṣabāḥ işbu serāyıŋ ḳapısına arḳasını dayadıp altmış bir ḳadem ölçdükden ṣoŋra ḳazıp zemīn içinde bir ḥayevān gemi bulur. Onu alıp cāddeden gitsin ve bir günden ṣoŋra üç yol bulup ṣaġ yoldan varmasın, ġarḳ olur ve ṣoldan varmasın mütaḥarrıḳ olur. Ancaḳ orta yoldan gidip deryāya vüṣūl bulduḳda ol gemi ṣuya vażʿ ėtdiği birle deŋiz ṭarafından bir ḥayevān yanına gelip aġzına ol gemi ṭaḳıp ve arḳasına süvār olup ‘Beni fülān yėre götür!’ dėyü emr ėtdikde ḥayevān-ı meẕkūr, deryāda siyāḥat ėderek onu istediği yėre götürür. Vüṣūl bulduḳda gemi aġzından çıḳarıp ṣaḳlasın ve ḥayevān daḫi ġayb olur gider.” dėdi. Baʿdahū ḳıyām ėdip ḳapıya indiler. Naṣr daḫi ṣabāḥa müntaẓır ḳalıp ʿala’s-saḥar pīr-i merḳūmuŋ işāreti üzerine ol gemi aḫẕ ve ṣavb-ı meʾmūra ʿazīmet eyledi. Pes ol üç yol başına vardıḳda orta yoldan gidip deŋize vüṣūl ve yanında maḥfūẓ olan licāmı ṣuya vażʿ ėtdiği birle ufḳ-ı deryādan bir ʿaẓīm ḥayevān ẓuhūr ėdip yüzerek yanına gelip durduḳda Naṣr, gemi aġzına ṭaḳıp ve üzerine bindiği birle beni “Medīne-i ẕü’l-Yezen’e götür!” dėyü emr ėtdikde ḥayevān, sehm-i māriḳ gibi deŋizde siyāḥat ėderek gitdi ve birḳaç gün seferde ḳalıp baʿdahū, ḳaraya vüṣūl bulduḳda Naṣr, arḳasından nüzūl ve gemi ḳuşaḳ gibi ḳuşanıp yola revāne oldu. Çūnki Naṣr, sāḥa-i şehrlerine vardı ve ol günlerde Seyfü’r-Raʿd, muḥāsarasıyla meşġūl olmağla Naṣr, Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ḳaraḳollarınıŋ eline düşüp doġru melike götürdüler. Saḳardīs ve Siḳardiyūn Naṣr’ı gördükleri birle bilip “Efendim, bu Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ oġludur. Onu bilā-emān ḳatl eyle!” dėdiklerinde vezīri Rīf, bunlarıŋ reʾylerini tezyīf ve “Ey efendim!

-244-

Şeh-zādeler ḳatl olunmaz. Böyle ʿaẓīm ẕāt sizde bulunması īcāb ėder. Siz onu memleketiŋize irsāl ve orada muʿazzez ve mükerrem ḳalmasını sipāriş buyuruŋ!” dėdikde melik, Rīf’iŋ kelāmını istiḥsān ve Naṣr’ı taḫt-gāhı olan Medīnetü’d-Dūr’a irsāl ve zevcesi orada ḳāʾim-i maḳām ḳaldığı ḥasebiyle mektūblar yazıp Naṣr içün sipāriş eyledi. Pes, Naṣr oraya vardıḳda zevce-i melik, oŋa ikrām ve maḫṣūṣ bir maḥalde ḳoyup ziyāde iḫtirām eyledi ve Ḥayfā nāmında duḫteri daḫi Naṣr[953] ile kesb-i ülfet ėdip giderek oŋa ʿāṣıḳa oldu ve bu ḥāl üzere geçip Seyfü’r-Raʿd, Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ şehri üzerinden münhezim olduḳda Seyfü’r-Raʿd darılıp Naṣr ḳatl olunmasını fermān ve zevcesine bu ḫuṣūṣ içün şuḳḳa yazıp tātār ile irsāl ve vüṣūl bulduḳda Naṣr’ıŋ ṣalbiyçün dār aġacı naṣbına mübāşeret ėtmişler ise de Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ḳızı, Naṣr’ı ḳatlden taḫlīṣ ėdip serāyında ḳoymağla vālidesi

[953] “Nasr” yazılacağına “Mısr” yazılmış, bağlama binaen Nasr tercih edilmiştir.

Seyfü’r-Raʿd’a ifāde, ol daḫi be-tekrār şuḳḳa yazıp “Sen Naṣr’ı ḳızımdan cebran aḫẕ ve vėrmediği ḥalde ikisini ḳatl ėyle!” dėyü emr ve maḫṣūṣ tātār ile irsāl eyledi. Tātār-ı meẕkūr, şehre dāḫil olur iken Seyfü’r-Raʿd’ıŋ duḫterine mülāḳī olup tātār olduğunu bilmekle celb ve “Sen ne getirdiŋ?” dėyü süʾāl ol daḫi “Bende şuḳḳa veyā başḳa şeyʾ yoḳdur. Ancaḳ öyle geldim.” dėdikde Ḥayfā, darılıp merḳūmu teftīş ve heğbesinde ḳatline dāʾir fermānı bulduḳda tātārı ḳatl ve serāyına varıp ẕaḫīre ile memlū heğbeler doldurup ve iki esb-i ṣabā-reftārı iḥżār ve gėce olduḳda Naṣr’ı alıp firār eylediler. Ṣabāḥ olduḳda verālarından vālidesi taʿḳīb ėtdiğini görmekle Naṣr: “Ey Ḥayfā! Sen bizi deŋiz sāḥiline götür. Ben seni taḫlīṣ ėderim.” dėmekle ṣavb-ı deryāya şitāb ve vüṣūl bulduḳlarında Naṣr, gemi ortasından çözüp ṣuya vaż ėtdikde sālifü’ẕ-ẕikr ḥayevān, gelip ikisi maʿan ẓahrına süvār olup “Bizi Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ şehrine götür!” dėdiklerinde ḥayevān-ı meẕkūr, deryādan çıḳan oḳ gibi deryāda yüzerek gitdi. Ḳızıŋ vālidesi ise ol keyfiyyeti gördükde deŋiz kenārına gelip “Ey ḳızım, beni yüzüŋden maḥrūm ḳılma, gel! Ben sizi ḳatlden taḫlīṣ ėderim.” dėdiyse de mūmā ileyhümā ḳulaḳ aşmayaraḳ gitdiler ve on gün ḳadar sefer ėdip

ḳaraya vüṣūl bulmalarıyla ḥayevānıŋ aġzından gemi alıp ikisi maʿan yola revāne oldular.

(Naṣr, birāderi Mışr ile mülāḳat ėtdiği ve pederleriyle ictimāʿ ėdip Mışr nāmında olan şehri taʿmīr ve Erāżī-yi Ṣaʿīdiyye’yi küşād ėtdikleri beyānındadır)

Naṣr, Ḥayfa ile yolda giderken ġāyet mükellef bir otaḳ naṣb olunduğunu görüp ṣavbına ʿazīmet ve vüṣūl bulduḳlarında Naṣr, derūn-ı otaġa girdiği birle ṣadr-ı meclisde birāderi Mışr oturduğunu gördü. Zīrā Mışr, sālifu’ẕ-ẕikr naḳlimiz üzere Ş̱üreyyāʾu’l-Ḥamrā ölkesinden fekk-i ṭınāb-ı iḳāmet ve menzil be-menzil gitmeye şürūʿ ėdip ittifāḳā[954] bu gün işbu maḥalle varmış idi. Pes, birāderler birbirini gördükde kemāl-i sürūr ile selām vėrerek bir yėrde cülūs ve her biri güẕeşte-i ḥālini dīğere naḳl ėdip baʿda’l-istirāḥa irtiḥāl ve giderek pederleriniŋ şehrine vüṣūl ve ḫarāb olduğunu meşhūdları olduḳda baḥr-i ḥayrete dalıp Mışr, Şeyhūb’u iḥżār ve şehriŋ ḫarābından süʾāl ol daḫi yanlarından çıḳıp bir mıḳdārdan ṣoŋra Zaʿzā[ʿ] ibn Ḳanāziʿ nāmında bir cin getirip “Efendim, işte bu cin işbu zemīniŋ sükkānından olup ḥaḳīḳat-ı ḥāli bilir. Ondan süʾāl buyuruŋ!” dėdikde Mışr, Zaʿzāʿ’dan süʾāl ve ol daḫi şehriŋ keyfiyyet-i ḫarābını ve Seyfü ẕü’l-Yezen’iŋ nāḥiye-i Ṣaʿīd’e intiḳāl u iyābını ẕikr ėtdikde Mışr, birāderiyle şedd-i ʿazīmet ve memālik-i Ṣaʿīd’e varıp pederlerini Seyfü ẕü’l-Yezen’e mülāḳī ve ayaḳlarını būs ėdip cümle mesrūr u maḥbūr

[954] Lex. *mb.* “ittifāḳa”.

olup bir yère geldiler ve Mıṣr nāmında bir şehr binā ve īcād ėdip onu Mıṣr bin Seyfü ẕü'l-Yezen taḫt-gāh ėtdi ve Meymūn ve Sābiku's-sāliṣ ve Demenhūru'l-Vaḥş daḫi adamlarıyla ṣavb-ı Ṣaʿīd'e gidip her biri orada bir şehr binā ėtdiler ve Bulaḳ, Būlāḳ beldesini binā ve vālidesi daḫi Tekrūr nāmında bir belde ve İḫmīmu'ṭ-Ṭālib ve Bernūḫu's-Sāḥir ve Ḥayfa ve Şāme ve Ṭāmme daḫi bunlarıŋ her biri, bir belde īcād ėdip içlerinde sākin oldular ve Cīze-nām Seyf'iŋ zevcesi Cīze beldesini iḥdāṯ ėdip bunlarıŋ cümlesi, ḥālan Mıṣr Nādiretü'l-ʿAṣr eṭrāfında mevcūd ve meşhūrdur. Pes Seyfü ẕü'l-Yezen, taʿmīr-i zemīn ile

-246-

meşġūl iken Seyfü'r-Raʿd'ıŋ Rīf-nām vezīri ki mirāran ẕikri sebḳat ėtmişidi. Seyfü'r-Raʿd ṭarafından firār ve Seyf'e gelip böyle ḫaber vėrdi ki "Melik Seyfü'r-Raʿd, siz bu zemīne nüzūl ve iḳāmet ėtdiğiŋizi işitdikde bilād-ı Sūdān ve Ḥabeş'e cibāl-i Ḳamer'den aḳan Nīl Çayı bu ṭarafa aḳmasından mānīʿ olan Cenādil-nām dağı ortasından ḳazıp Nīl ṣuyunu üzeriŋize isāle ėtmek ve cümleŋizi ġarḳ ẹylemek ṣadedindedir. Şimdi iḳtiżā ėder ki siz dağlara çıḳıp ṣuyuŋ inmesine müntaẓır olasız tā ki üzeriŋize aḳmaya ve Şeyhūb'a emr ẹdip Cenādil'den Aḳdeŋiz'e ḳadar bir yol açıp Nīl'e yol vėreler!" dėdikde Seyf, Rīf'iŋ kelāmını ḳabūl ve der-ḥāl cümle ahāliyi Cebelü'l-Muḳaṭṭam-nām dağa ḳaldırdıḳdan ṣoŋra Şeyhūb'u iḥżār ve cibālden Aḳdeŋiz'e ḳadar bir ṣu mecrāsını ḳazmalarını emr ẹyledi. Şeyhūb daḫi yėri birḳaç gün ẓarfında ḳazıp müntaẓır ḳaldılar. Günlerde bir gün, otururlarken nā-gāh ṣular ṭūfān gibi aḳıp dağ başına ḳadar ėrdikde Seyf, dehşete gelip Rīf'e "Şimdi nice ėdelim? Ṣu bizi başdı." dėdikde Rīf: "Beʿs yoḳdur. Şimdi ṣular āheste āheste deŋize aḳar." dėyip ḳaldılar. Vāḳıʿā gün-be-gün ṣu eksilmeye başlayıp birḳaç günden ṣoŋra ancaḳ cinler ḳazdıḳları yėr ḳadar ḳalmağla cümlesi dağdan nüzūl ve ḫarāb yėrlerini taʿmīr ėtdiler. Baʿdahū Rīf, Ṭāmme'de maḥfūẓ olan Tarīḫu'n-Nīl kitābı ki onu Seyfü ẕü'l-Yezen Melik Ḳamrūn şehrinden aldığı bālā-yı kitābda ẕikr ẹolunmuşidi vezīr-i mūmā ileyh, kitāb-ı meẕkūru alıp ve içinde mufaṣṣal olduğu üzere zemīni misāḥa ėdip taḳsīm eyledi ve türʿa ve cisrleri küşād ėdip zemīn-be-zemīn taḳsīm eyledi. Seyf ise devlet ü salṭanatından ferāġat ėdip ʿibādet ile meşġūl ḳaldı ve oġlu Mıṣr'ı taḫta iclās ėderek zimām-ı umūru yėdine teslīm eyledi. Bir gün Seyf, otururken ʿAyrūż yanına gelip "Efendim, benim vaʿdem ḳaldı ki ʿĀḳışa'nıŋ zevācıdır." dėdikde Seyf, ʿĀḳışayı iḥżār ve nikāḥlarını ʿaḳd ve Şeyhūb'u daḫi celb ẹdip onlar içünʿaẓīm düğün tertīb ėdip gūygūya ḳoydu ve ḥāl-i zifāfda ʿĀḳışa'ya Ḥażret-i Belḳīs'ıŋ tāc u cübbesini ilbās eyledi. Çūnki Seyfü'r-Raʿd, helāk olmaḳ içün Seyf'iŋ üzerine küşād ėtdiği Nīl'iŋ ḥaḳlarında niʿmet

olduğu mesmūʿu olduḳda Saḳardīs ve Siḳardiyūn ile bi'l-mü[ẕ]ākere[955] "Nice ėdelim?" dėyü süʾāl, onlar daḫi "Biz onlara bir güçlü keyfiyyeti īcād ėdelim!" dėyerek mermerden maʿmūl ḳız ṣūretinde bir ṭaş yapıp ve envāʿ-ı siḥr ile üzerine ṭılsımlar yazıp Nīl'e ilḳā ėtdiklerinde Nīl'iŋ her sene ṭaşıp feyażān[956] ėdegeldiği hengāmda ṭaşmayıp Erāżī-yi Mıṣriyye'ye ḳaḥṭ u ġalā iṣābet ėtmekle Seyf, ḥükemāsını cemʿ ve bu ḫuṣūṣda müşāvere ėdip ol ṭılsımıŋ ibṭāline bir çāre bulamadılar. Ancaḳ evān-ı[957] feyażān geldikde kibār-ı duḫterlerinden bir duḫteri tezyīn ve kemāl-i cünbiş[958] ile Nīl'e zifāf ėdip ṣuya atdıḳlarında Nīl, ʿādet-i muʿtādesi üzere ṭaşıp ahāli zirāʿat ėderler, dėyü bu ḫuṣūṣu bulduḳlarında be-her-sene ol vech ile bir duḫter-i bed-aḫteri Nīl Nehri'ne ilḳā ėder oldular ve işbu ʿādet-i ẕemīme İslām gelene ḳadar ḳalıp Ḥażret-i ʿAmr bin el-ʿĀṣ, Mıṣr'ı feth ėtdikde işbu duḫteriŋ ḳażıyyesine muṭṭalıʿ ve "Benim bu ḫuṣūṣa cesāretim yoḳdur. Be-her-ḥāl emīru'l-müʾminīn ʿÖmer bin el- Ḫaṭṭab ḥażretlerinden süʾāl ėdelim!" dėyü Ḥażret-i ʿÖmer rażiya'llāhu ʿanh'a yazıp istīẕān ėtdiklerinde Ḥażret-i ʿÖmer: "Bu maḳūle şeyler İslām'da olmaz!" dėyip ve Nīl'e maḫṣūṣ bir şuḳḳa yazdı ki mażmūnu "Ey Nehr-i Nīl! Eğer sen kendi kendiŋden ṭaşıp feyażān ėder iseŋ bizim saŋa ḥācetimiz yoḳdur ve eğer bi-emrillāh ise işbu mektūbum saŋa vürūd ėtdiği birle ṭaşıp feyażān ėdesiz!" dėyü yazdı ve ʿAmr bin el-ʿĀṣ'a yollayıp Nīl'e ilḳā ėtdikleri onda der-ḥāl feyażān ėdip ṭaşdı ve ʿādet-i meẕkūre defʿ olundu. Çūnki Ṣaʿīd nevāḥisinde Minūf ve İḫmīm ve Demenhūr ve Meymūn ve Cīze ve Sābiku's-Ṣelāṣ ve nice nice beldeler inşā ve Nīl sāḥilinde zirāʿat olundu. İşbu Nīl māddesi, eṭrāf u eknāfa şüyūʿ bulup ḫaberi eʿālī-yi Ṣaʿīd'de muḳīm ẕī-miknet ve şevket-i Melik Esyūṭ nāmında bir ʿaẓīm pādişāha vüṣūl buldu. Çöl ve ṣaḥrādan uṣanıp ʿaskeriyle eṭrāf-ı Ṣaʿīd'e ʿazīmet ve sāḥil-i Nīl'e gelip kendi ismiyle müsemmā Esyūṭ nāmında bir şehr binā ve cümle vüzerā ve erkān-ı devleti daḫi her biri bir ṭarafda şehr īcād ėtmesini fermān ėdip ol ṭarafları maʿmūr eyledi. Pes bu pādişāhıŋ ḫaberi, Seyfü ẕü'l-Yezen'e vüṣūl bulduḳda ibtidā oŋa bir şuḳḳa yazıp mażmūnu "Ya memleketimizden

çıḳ git yāḫūd bize ḫarāc vėr!" dėyip şuḳḳayı Bernūḫu's-Sāḥir'e teslīm ve bir ḳayıġa irkāb ėdip Esyūṭ'a irsāl eyledi. Bernūḫ daḫi şedd-i ʿazīmet ėderek Melik Esyūṭ'uŋ ḥużūruna

[955] Y. (346b/7).
[956] TDKÇS "feyezan".
[957] Lex. *mb.* "evān, ivān".
[958] Lex. *vulg.* "cünbüş".

varıp Seyf'iŋ şuḳḳasını teslīm ėtdikde melik-i müşārun ileyh, şuḳḳayı açıp Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ ismini onuŋ isminden evvel sevḳ ėtdiğini gördükde der-ḥāl şuḳḳayı temzīḳ ve Ḳays nāmında vezīrine "Sen dört biŋ nefer ʿaskeri alıp sürʿatle Mıṣr'a hücūm ve Seyfü ẕü'l-Yezen dėdikleri adamı ṭutup yanıma celb eyle!" dėyü emr ve Bernūḫ'a "İşte cevābım budur!" dėyerek yanından iḫrāc eyledi. Bernūḫ daḫi çıḳıp Mıṣr'a ʿazīmet ve Meymūn'uŋ beldesi Esyūṭ'a ḳarīb olmağla yanından oġrayıp vāḳıʿ-ı ḥāli ifāde ve "Sen kendiŋi gözet!" dėyip gitdi ve hākeẕā ol ṭaraflarda olan ümerāya ḫaber vėrerek Seyfü ẕü'l-Yezen'e gidip ifāde-i ḥāl ėtdi ol daḫi mühi[mm]āt-ı ḥarb[iyey]i tedārik ėtmeye başlayıp evāmiri eṭrāf u eknāfa daġıtdı. Bunlar tedārikde ḳalsınlar, gelelim Meymūn'a. Çūnki mümā ileyh, Bernūḫ'dan ḳażıyyeyi öğrendi; maʿıyyetiyle olan iki biŋ kişi ḳadar ʿaskeri alıp ḥudūda varıp iḳāmet eyledi. Günlerde bir gün oṭururken nā-gāh ʿasākir-i Ḳays, nümāyān ve iki leşker ḳarşı ḳarşıya geldikde żarb-ı ḫıyām ve ol gėce muḥādeşe ėderek ḳalıp ʿala's-saḥar iki ṭarafdan tertīb-i ṣufūf ve āheng-i cenge ʿazmleri maṣrūf ḳılıp meydān-ı ḥarbi eŋ evvel küşād ėden Meymūn olup meydānda ṭaleb-i mübāriz ėtdikde ʿArfele nāmında bir dilīr yanına çıḳıp muḥārebeye başladılar ve her ne ḳadar merḳūm ʿArfele şücʿān-ı meşhūreden ise de Meymūn'uŋ ṣadmelerine dayanmayıp yorulmağa Meymūn üzerine hücūm ve bāzūsundan ṭutup esīr götürdü. Baʿdahū, yanına Tūḫ nāmında dīğer dilīr çıḳıp onu daḫi esīr eyledi ve hākeẕā aḫşama varana ḳadar yiğirmi beş nefer esīr ve birḳaç kişi ḳatl ėdip muʿaskerine dönüp geldi ve bu vech ile yėdi gün ḳadar muḥārebeleri mümted olduḳdan ṣoŋra Ḳays, darılıp "Çūnki siz bu adamıŋ ḥaḳḳından gelmediŋiz, ben oŋa çıḳıp ḳatl ėdeyim!" dėyerek Meymūn'a vardı bir iki sāʿat ḳadar ceng ü cidālde ḳalıp baʿdahū Meymūn, merḳūma hücūm ėdip başına ḳılıc ile urup ḳatl ėtdikde Ḳays'ıŋ ʿaskeri firāra yüz ṭutaraḳ perīşān oldular. Meymūn

-249-

daḫi onları taʿḳīb ve iki biŋini ḳadar esīr ėdip ḫayme-gāhına döndükde esīrleri iḫżār ve dīn-i İslām'a daʿvet ėtmekle hidāyet-i ḥaḳ ile cümlesi şeref-i īmānıŋ müşerref oldular ve firārîler ise Melik Esyūṭ'a varıp inhizām māddesini ifāde ėtdiklerinde melik-i müşārun ileyh, bi'ẕ-ẕāt gitmeye ḳarar vėrip eṭrāf u eknāfdan ʿaskerini cemʿ ėtdikden ṣoŋra cerr-i deryā-yı cüyūş ėderek ṣavb-ı Mıṣr'a ʿāzim oldu. Feʾemmā Meymūn, ol ʿaskeri mehzūm ėtdikde keyfiyyeti Seyf'e ifāde ve imdādını recā ve "Siz baŋa yėtişiŋ! Zīrā ben ileriye giderim. Şāyed Melik Esyūṭ ʿasker gönderir." dėyerek maʿıyyetiyle olanlar ile ileriye taḳaddüm ve ḥudūda vardıḳda düşmene teraṣṣud eyledi. Günlerde bir gün, oturur iken Melik Esyūṭ'uŋ ʿaskeri nümāyān ve Meymūn'uŋ ordusunu gördüklerinde żarb-ı ḫıyām ve

rekz-i aʿlām ve ḥarb ü cidāle teʾehhüb ėderek ol gėce beytūtet ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ ṣafları baġlayıp eŋ evvel meydāna çıḳan bu defʿa İslām'a girmiş olan ʿArfele olup mübāriz-cūyān olduḳda Mullū[959] isminde bir dilīr-i şehr yanına gelip aṣlında muʿārefeleri olmağla Mullū ʿArfele'ye naṣīḥat ve dīnini terk ėtdiğine levm ėtmiş ise de ʿArfele cevāb vėrmeyerek muḥārebeye başladı ve bilā-imhāl merḳūmu esīr aldı ve ol gün meydān-ı vaġāda[960] birḳaç kişi esīr ve birḳaç kişi ḳatl ėdip aḫşam olmağla her biri ʿasker-gāhına çekilip gitdi. Ḥāṣılı, bu vech ile on beş gün muḥārebeleri mümted olup cümlesinde Meymūn ṭarafı ġālib olmağla Melik Esyūṭ ġażab ėdip cümle adamlarını tekdīr eyledi. Çūnki müşārun ileyhiŋ ʿaskerinde cādū ve siḥr ile meşhūr Ḳūṣiyye nāmında bir ḫātūn var idi. Şiddet-i siḥrinden āsūmānda olan yildızları zemīne indirirdi ve kürre-i arżıŋ ḳanadlarını biribirine ḳarışdırırdı. Merḳūme, Melik Esyūṭ'uŋ yanına varıp "Efendim, ḳahr çekmeŋ! Ben yarın meydāna çıḳıp düşmen ḥaḳḳından gelirim!" dėyü tesliye ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ tertīb-i ṣufūfdan ṣoŋra meydānı küşād ėden Ḳūṣiyye olup yanına Meymūn, çıḳıp bir mıḳdār muḥārebe ėtdiyse de Meymūn'uŋ mıḳdār-ı şecāʿatini fehm ve der-ḥāl siḥre dönüp bir mıḳdār efsūn oḳuduḳda Meymūn, kendini ejderhā arasında görüp ve keʾennehu gökden vāfir ejderhā üzerine indiği meşhūdu olup şuraya buraya ḳılıc ile ṣaldırmağa başladıḳda

-250-

ol ḥālet içinde Ḳūṣiyye, Meymūn'u ṭutup esīr götürdü. Pes ʿasker-i İslām, ser-ʿaskerleri esīr olduğunu görüp inhizāma yüz ṭutduḳlarında ṭaraf-ı ṣaḥrādan ʿaẕīm ṭoz ve ġubār ḳopup altından ʿasker-i cerrār ẓuhūr ėtmekle Seyfü ẕü'l-Yezen imdād olduğunu ẓann ėdip tavaḳḳuf ėtdiler ve yanlarına taḳarrüb ėtdiklerinde ṣadā-yı tekbīr ẓuhūr ėtmekle imdād olduğunu teyaḳḳun ve ṣavbına varıp gelenlere mülāḳat ėtdiler ve bunlarıŋ gelmeleriniŋ sebebi böyle oluyor ki çūnki Seyfü ẕü'l-Yezen, Melik Esyūṭ ʿasker-i küllî ile Meymūn'uŋ üzerine yürüdüğü maʿlūmu oldu. Der-ḥāl eṭrāf u eknāfda olan ümerā ve pāşālarını cemʿ ve be-herine beşer biŋ ʿasker vėrip birer birer ṣavb-ı Meymūn'a irsāl ve baʿdahū, kendisi baḳiyye-i ʿasker ile Mıṣr'ı alıp yola revān oldular ve eŋ evvel vüṣūl bulan pāşā Saʿdūn-ı Zencî olup ʿasker-i İslām'dan Meymūn esīr düşdüğünü işitdikde "Onu esīr ėden kimdir?" dėyü müteʿaccibāne süʾāl ve onlar daḫi meydānda olan Ḳūṣiyye olduğunu ifāde ėtdiklerinde der-ḥāl Saʿdūn, merḳūmeniŋ üzerine hücūm ve ṣavbına tevcīh-i şimşīr-i mesmūm ėtdikde Ḳūṣiyye, Saʿdūn'uŋ ḥaḳḳ[ın]dan gelemeyeceğini bilip hemān siḥr ü efsūna dönüp bir mıḳdār hemheme ėtdikde Saʿdūn, kendini bir ṣu ḥavżına düşdüğünü

[959] (مللو) yazmada sadece lam üzerinde şedde vardır. (Y. 249a/6).
[960] Lex. *mb.* "vaga".

görüp ġarḳdan kendini taḫlīṣ ėtmek içün çabalamağa başladıḳda Ḳūṣiyye fürcet[961] devşirip Saʿdūn'u daḫi esīr aldı. Pes ḫalḳ, ḥayretde iken yine Demenhūru'l-Vaḥş ordusuyla ẓuhūr ve ol gün aḫşam olmuş olmağla ḥīn-i vüṣūlünde ḫıyāma nüzūl ve Meymūn ve Saʿdūn'uŋ esīr olduḳlarını işitdikde mütaḥayyir olup ol gėce beytūtet ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ kifāḥa teʾehhüb ėtdiklerinde yine Ḳūṣiyye, meydāna çıḳıp durdu. Demenhūr, der-ḥāl üzerine hücūm ėtdiği birle merḳūme, ne günā olduğunu bilip siḥre ilticā ve bir mıḳdār efsūn oḳuduḳda Demenhūr kendini büyük ṭaşlar arasına düşdüğünü görüp şuraya buraya ṣapayım, dėrken Ḳūṣiyye, onu alıp esīr götürdü. Baʿdahū Sābiku'ş-Şelāş, ordusuyla gelmiş bulunmağla ol daḫi vüḳūʿ bulan keyfiyyetlerden bī-ḫużūr olup Ḳūṣiyye'ye hücūm ėtdikde yine merḳūme onu siḥr ile esīr aldı. Ḥāṣılı gelen ümerānıŋ cümlesini alıp esīr ėtdikden ṣoŋra yine meydāna çıḳıp

-251-

mübāriz istedi. Pes ʿasker-i İslām, ol ḥāletleri gördüklerinde niyyetlerini ṣavb-ı inhizāma ṭutup ḥālleri perīşān olduḳda ṭaraf-ı çölden havada uçar bir süvārî elinde ḳılıc "Allāhu ekber! Yā kilābe hāẕihi'd-diyār! İbşirū bi'l-veyli ve miḥani! Ene ẕü'l-Yezen!"[962] dėye geldiğini görüp ṣabr u ṣebāt ėtdiler. Zīrā Seyf, oġlu Mışr ile yolda gelirken ʿĀḳışa ve ʿAyrūż yanına gelip "Efendim ʿasker-i İslām'a yėtiş! Zīrā Ḳūṣiyye nāmında bir sāḥire ẓuhūr ėdip cümle ser-ʿaskerler ve şeh-zādeleri esīr aldı." dėyü ifāde ėtdiklerinde müşārun ileyh, esb-i yāḳūtîye süvār olaraḳ Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳılıcını küşād ėdip ʿazīmet eyledi ve bu vaḳtde yėtişdi ki hemān Ḳūṣiyye'niŋ üzerine hücūm eyledi. Pes merḳūme, Seyfü ẕü'l-Yezen olduğunu ve ḥaḳḳından gelemeyeceğini bilip siḥr ü efsūna başladıysa da müfīd olmamağla Seyf'e "Sen sāḥir misin?" dėyü süʾāl, ol daḫi "Ḫayr, ben sāḥir değilim! Lākin siḥr baŋa teʾsīr ėdemez!" dėyerek üzerine ṣaldırdı. Ḳılıc ile urup iki bölük ėtdi ve oradan ʿasākir-i İslām'a hücūm ile emr ve cümlesi birden Melik Esyūṭ'uŋ leşkeri üzerine ḥamle ve bir laḥẓada Melik Esyūṭ'u ḳatl ve ordusunu hezm ėdip esīrlerini taḫlīṣ ve münhezimlerini taʿḳīb ėdip belde-i Esyūṭ'a vüṣūl ve münhezim ʿasker ile ḳarışıp şehre duḫūl eylediler ve ölke-yi meẕkūra istīlā ėdip aḥvālini tanẓīm ve taḥt-ı ḥükūmetine idḫāl ėtdikden ṣoŋra ṣavb-ı Mışr'a ʿazīmet ve cümle ümerāya iẕn vėrip her biri yėrli yėrlerine gidip ṣafā ve rāḥat ile iḳāmet ėtdiler.

[961] Kelime, (فرحت) şeklinde noktasız yazılmıştır. Ancak bağlam gereği "fırsat, boşluk" anlamı veren *fürcet* okuyuşu tercih edilmiştir.
[962] "Allahu Ekber! Ey bu diyarın köpekleri! Belâ ve musibetle müjdeleyin! Ben ẕü'l-Yezen!"

(Melik Seyfü'r-Raʿd, Seyfü ẕü'l-Yezen ölkesine hücūm ėtdiğini ve muḥārebeden ṣoŋra Seyfü'r-Raʿd'ı ḳatl ėdip memlekete istilā eylediği beyānındadır)

Çūnki melik-i mūmā ileyh, Seyfü ẕü'l-Yezen Erāżī-yi Mıṣriyye'yi taʿmīr ėdip salṭanata mālik olduğunu işitdikde ḥasedi müşted olup üzerine varmağa murād ėdip külliyetli ʿasker cemʿ ve ṣavb-ı Mıṣr'a ʿazīmet ė[t]diği Seyf'e münʿakıs olduḳda ol daḫi ʿaskerini tertīb ve ḥudūd-ı Ṣaʿīd'e teveccüh ėdip[963] düşmene müntaẓır ḳaldı. Günlerde bir gün, ʿaẓīm ṭoz ve duman peydā ve baʿda'l-inkişāf Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri olduğunu tebeyyün ėdip żarb-ı ḫıyām ve rekz-i aʿlām ėtdikden ṣoŋra muḥārebeye

-252-

şürūʿ ve ṣaf baġlayıp mübāreze ile birḳac gün ḳālden ṣoŋra leşkerler birbirine hücūm ile cenge başlayıp ve bu vech ile daḫi bir müddet geçtikde ḳıtāl müdāveme ile muḥārebeye başladılar ki gėce ve gündüz infıṣāl ėtmezlerdi. Çūnki ʿasker-i İslām, Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskerine nisbetan ʿüşrü'l-ʿüşr meṣābesinde olup müdāveme-i ḳıtāl ile her gün noḳṣān bulacaḳlarından Seyfü ẕü'l-Yezen, ricālini cemʿ ve "Ben yarın sancaḳları ṣadme ve Seyfü'r-Raʿd'ı ḳatl ėdip şol muḥārebeyi ḳaṭʿ ėdelim! Zīrā bu vech ile ḳalır isek cümle ʿaskerimiz ḳırılıp gider." dėdi ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ Seyf ile sāʾir ümerā ve şücʿān teʾehhüb ve Seyfü'r-Raʿd'ıŋ durduğu sancaḳlarıŋ ṣavbına ʿazīmet ve ara yėrde olan ʿasākire urараḳ sancaḳlara va[r]dıḳlarında ʿalemi ḳaldıran adamı żarb ėdip ḳatl ve oradan Seyfü'r-Raʿd'a hücūm ve onu daḫi demh ile ṭaʿn ve başını ḳaṭʿ ėdip onu ʿArfele bir oḳa dikip ʿasākir-i Ḥabeş arasında "Ey ʿasākir! Siz kimiŋ içün muḳātele ėdiyorsuŋuz?" dėyü āvāz-ı belend ile nidā ėtdikde der-ḥāl leşker-i Ḥabeş, dönüp firāra yüz ṭutdular. Seyf, onları taʿḳīb ve aḫşam olduḳda ordu-ġāhına gelip yatdılar ve istişāre-i bilād-ı Sūdān ve Ḥabeş'e şedd-i ʿazīmet ve bir müddetden ṣoŋra taḫt-gā[h]-ı Seyfü'r-Raʿd olan Medīnetü'd-Dūr'a taḳarrüb ėtdikde Seyfü'r-Raʿd'ıŋ şeh-zādesi Taʿaḳḳul-nām[964] melik, ʿaẓīm hediyye ile ḳarşılayıp taḫt-ı ṭāʿatine duḫūl ve pederiyle vüḳūʿ bulan ʿadāvet ancāḳ vüzerā Saḳardīs ve Siḳardiyūn'dan neşʾet ėtdiğini beyān ile Seyf daḫi ʿüẕrünü ḳabūl ve onu sulṭān-ı Ḥabeş naṣb ėdip ve şehre duḫūl baʿdahū, Saḳardīs ve Siḳardiyūn'u şehriŋ ḳapısında ṣalb ėdip ol memleketi tertīb ėtdikden ṣoŋra yine ṣavb-ı Mıṣr'a ʿazīmet eyledi. Vüṣūl bulup istiḳrār ėtdikde Esyūṭ

[963] Bu kelimede muhtemel bir dizgi hatası olmuştur. (اویدب)
[964] İbare, (شهزاداوسی تعلقل) şeklinde yazılmıştır. Muhtemelen bir dizgi hatası söz konusudur. Tercihen bu şekilde okunmuştur.

nāḥıyesinde Fāreskūr nāmında[965] bir ḫāricî ẓuhūr ve bir şehr taʿmīr ėdip ḳapısı ḫāricinde ṭaşdan maʿmūl bir süvārî siḥr ile düzüp her kime yanaşırsa üzerine āteşden bir gülle atıp yaḳar, dėyü ḫaber vėrdiklerind[e] Seyf, ʿaskeriyle ḳalḳıp merḳūmuŋ üzerine ʿazīmet ve beldesine taḳarrüb ėtdikde şehr ḳapısında olan ṭılsımlı süvārî āteşden bir gülle atıp birḳaç kişiyi yaḳdığını gördükde Seyf darılıp ve şiddet-i tehevvüründen ʿAyrūż'a "Var şol süvārîyi deŋize at!" dėdikde ʿAyrūż: "Efendim artıḳ eksiği ḥalāl eyle!" dėyerek o ṭılsıma teveccüh ėtdiği birle üzerine āteş güllesi atıp ʿAyrūż'u

-253-

ḳatl ėtdi. Pes ʿĀḳıṣa, ʿAyrūż olduğunu gördükde "Āh u vāveylāh!" dėmeye başlayıp ol daḫi süvārî-i merḳūma hücūm ėtmekle onu daḫi yaḳıp iʿdām ėtdiğini Seyfü ẕü'l-Yezen gördükde ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż içün bayılana ḳadar aġlayıp ve Ḥażret-i Āṣaf'ıŋ ḳılıcını küşād ėdip süvārî-i merḳūma hücūm ve pārça pārça ėtdikden ṣoŋra şehre duḫūl ve cümle ahālisini ḳatl ü ifnā ėdip hezār ġam u ḥasret ile Mıṣr'a dönüp gitdi ve şiddet-i ḥuznünden ḫastalanıp esīr-i fırāş oldu ve gėce ve gündüz eski dostları içün aġlayaraḳ ḳaldı. Bir gün, aʿyān u erḳān-ı devlet yanına gelip "Başıŋ ṣaġ olsun! Ḳuluŋuz Meymūn merḥūm oldu." dėyü ḫaber vėrdiklerinde Seyf, bir ṣayḥa ėdip bayġın oldu ve baʿda bir ha[f]ta ayıldıḳda "ʿAcebā ne vech ile öldü?" dėyü süʾāl, onlar daḫi "Efendim, Meymūn ḳuluŋuz bu gün şikāra çıḳıp ṣayd ėderken ḳumda bir yėr değirmen gibi ḥareket ėtdiğini görüp yanına varıp remḥ ile ṣancıdıḳda ḳum altından bir ejderhā çıḳıp yüzüne üfürdükde Meymūn, kendini ġayb ėdip düşdü ve adamları yėtişip almışlar ise de şişip beş günden ṣoŋra fevt oldu ve ol ejderhānıŋ olduğu ḳumda dāʾiran mādār odun celb ėdip ḳoydular ve āteş yaḳıp ḥarḳ ėtdiler. Pes Seyf, bu ḫaberden maḥzūn iken yine "Saʿdūn-ı Zencî merḥūm oldu!" dėyü ifāde ėtmeleriyle ġam u kederi müzdād ve ḫastalığı müşted olup birḳaç günden ṣoŋra "küllü nefsin ẕāʾiḳatu'l-mevt"[966] naṣṣıyla ol pādişāh-ı ẕī-şān ve mālik-i rıḳāb-ı ins ü cān intiḳāl-i civār-ı [r]aḥmet-i Raḥmān eyledi. Oġlu Mıṣr ile cümle vüzerā ve aʿyān bir yėre gelip ġasl ü tekfīn ve baʿda'ṣ-ṣalāt min verāʾ-i ḫāk-i zemīn eylediler. Pes Melik Mıṣr, fevt-i pederden maḥzūn ḳalıp bir müferreḥ yėre gitmek içün pīş taḫtasını açıp derūnundan ḫarezeyi iḫrāc ve

[965] Matbu metinde (فادس كور) şeklinde yazılmıştır. Ancak, Mısır'da Fāreskūr adında bir yerin varlığı bu şekilde okumayı gerektirmiştir. Bk. "Faraskur" *Wikipedia The Free Encyclopedia*. (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2023).

[966] "Her nefis ölümü tadacaktır." *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli* çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV, 2014), 3/185.

Şeyhūb'u celb ẹdip "Beni bir ne-resīde[967] hengāha götür!" dėyü emr, ol daḫi onu alıp gitdikden ṣoŋra Mıṣr nezdinde ġāyet maḳbūl Ferḥāt nāmında bir ġulāmı olup Mıṣr oŋa çoḳ muḥābbet ėderdi ve yanından ayrılmazdı. Mıṣr, ḫarezeyi çıḳardıḳda ġulām-ı merḳūm görüp ḫıyānetini ıẓhār ve baʿżı aʿẕār-ı vāhiyye ile onuŋla gitmeyip serāyda yalŋız ḳaldıḳda ol pīş taḫtayı küşād ve ḫarezeyi alıp odadan çıḳar iken ittifāḳā baʿżı esbāba mebnī Mıṣr, dönüp geldiğini görüp

-254-

şiddet-i ḫavfından ḫarezeyi yutmuş ise de Mıṣr, Ferḥāt'ıŋ medhūş u ḫavf ḥāletinde olduğunu görüp "Ne oldu?" dėyü süʾāl ve vehme girip ḫarezeyi arayıp bulmayınca her ne ḳadar merḳūmu istinṭāḳ ėtdiyse de Ferḥāt: "Onu yutdum." dėmesinden ḫavf ėdip "Şāyed ḳarnımı yarıp ḳatl ẹder." dėyü inkārda ḳalmağla ve onu daḫi ḳatl ẹtmediği ḥālde emīn olmayacağını Mıṣr teyaḳḳun ėtmekle ṣalb olunmasına fermān ėdip ḳatl ẹtdikden ṣoŋra ḫarezesi içün maḥzūn ve ḫastalıḳ ile mübtelā ve pey-der-pey vālidiniŋ ümerāsı intifā ile ziyādece maġmūm olup ol daḫi civār-ı Ḥaḳḳ'a intiḳāl eyledi ve yėrine Velīd bin Dümmer pādişāh olup taḫta cülūs eyledi ve eṭrāf u eknāfa fermānlar yazıp ḫalḳı iṭāʿate daʿvet ve bīʿatine ṭaleb ėdip evāmirini ibẕāl eylediyse de baʿżısı muḫālefet ve baʿżısı icābet ėdip ara yėrde muḥārebāt-ı ʿadīde vüḳūʿ buldu. Çūnki "İşbu tārīḫden merām, ancaḳ merḥūm ve maġfūrun lehū Sulṭān Seyfü ẕü'l-Yezen'iŋ aḥvālini tafṣīl ile ẕikr ü īrādı olduğundan bu mıḳdār ile iktifā olundu." dėyü müʾellif-i kitāb buyurmağla bizim tercememiz daḫi bu maḥālde ḫıtām buldu.

Vallāhu subḥānehu aʿlem. Ḳad temme kitābetu'l-kitābi bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb ʿalā yedi mütercimihi el-ʿabdi eż-żaʿīfi el-ḥāc Aḥmed Naẕīf, ġafara'llāhu lehū ve vālideyhi ve li-meşaʾiḫihi ve li-cemīʿi'l-müslimīn. Āmīn. Ve ẕālike fī evsaṭi şaʿbāne'l-mu[ʿa]ẓẓam min şühūri sene[tin] elf ve miʾeteyn min hicreti men lehu'l-ʿızzü ve'ş-şerefu ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn ve sellim teslīman keẕīrā.

Ve kāne ṭabʿuhu fī maṭbaʿati mektebi'l-fünūni'l-ḥarbiyyeti's-sulṭāniyyeti fī evāsaṭi rebīʿiʿl-evveli'lleẕī şerufe bi-saʿādeti mevlidi'n[968]-nebeviyyi. Sene elf ve miʾeteyn ve ḫamse semānīn

[967] Kelime, matbu nüshada (نرسنده) şeklinde yazılmıştır. Muhtemel bir matbaa hatası olduğu düşünüldüğünden bağlam gereği bu okuyuş tercih edilmiştir. Belki kelime, *tersende* şeklinde de okunabilirdi. Ancak bu okuyuş, bağlamla pek ilişkilendirilememiştir.
[968] Kelime, matbu nüshada (مولود) şeklinde yazılmıştır.

2. İKİLEMELER LİSTESİ

A: ا

abrās u aʿmā

Abraş: *Ar.*[969] *sıf.,* "ebraṣ": "beraṣ"dan Cüzzamlı (adam). Lex.

Aʿmā: *Ar. sıf.*: Kör, nā-bīnā, gözü görmez, żarīr. KT

"… abrās[970] u aʿmāya ve emrāż-ı müşkileye nefes ėtdikde bi-emrillāh şifā ḥāṣıl olurdu…" (m. 235) / Y. aynı (229b/7-8)

Anlamsal İlişki: İkilemenin her iki unsuru da ilacı olmayan yahut çözümü çok zor olan iki hastalığın adları olmak yönüyle müşterektir. Ancak biri cilt rahatsızlığından ileri gelir diğeri gözün görmeyişinden. Aralarındaki ilgi zihinde birleştirildiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

açlıḳ ve ṣusuzluḳ

açlıḳ: *T. is. /+lık/*: Tok olmayanın ḥāli, yemeğe iştihāyı mūcib hâl. KT

ṣusuzluḳ: *T. is. /+lık/*: Su fıḳdānı, ṣusama, ṣu içmeme. KT

"Sulṭānım, eğer rūy-ı zemīnde baŋa muḳābele ve muḳātele ėden adam mevcūd olduğunu bilsem kendimi açlıḳ ve ṣusuzluḳ ile ḳatl ėderim." (m. 105) / Y. "açlıḳdan ve ṣusuzluḳdan telef ėtdiririm." (99a/15)

Anlamsal İlişki: Bir insan için "açlık" ve "susuzluk" hayatiyeti tehlikeye atma konusunda ortak bir durum arz eder. Tabii bir ihtiyaç olarak, biri diğerinden ayrılmaz ve mevcut olmaları durumunda birbirlerini hatırlatırlar. Bu yönüyle, ikilemedeki *cihet-i camia tezayüf*tür.

aġaçdan aġaca

Aġaç: *T. is. /+dan/.../+a/*: Büyük ve sap ve dalları sert nebāt, şecer, dıraḫt; kereste, taḫta, odun. KT

[969] "abrāş" yazımının Türkçe olduğunu ve Arapça "ebraṣ"dan geldiğini belirtir. Böyle olsa da kelime kökeni Arapça olarak belirtilmiştir.
[970] /س / ile yazılmıştır. TDKSÇ "abraş".

“Seyf-i ẕü’l-Yezen Şüreyyā’yı görüp ʿaḳlı başından gidip aġaçdan aġaca uçaraḳ yanına gelip…” (m. 193) / Y. aynı (189a/8)

Anlamsal İlişki: İkileme, *tekrar*lı bir yapıdadır. Tekrar eden kelimedeki /+dan/…/+a/ ekleriyle birlikte bir “devamlılık” anlamı oluşmuştur.

aġzından ve burnundan

Aġız: *T. is. /+dan/* :Aġız; herhangi bir açıklık, bir şeyin giriş ya da çıkışı; bıçak ağzı, keskin yüz; konuşma tarzı; nāhoş konuşma. Lex.

Burun: *T. is. /+dan/:*Burun; kuş gagası, sivri uç; dağların denize yaptığı çıkıntı, uç; gurur, kibir. Lex.

“…merġūb u maḥbūbesi nezdinde birisi oturduğunu gördükde der-sāʿat aġzından ve burnundan āteş çıḳıp…” (m. 16)/Y. aynı (14b/1-2)

Anlamsal İlişki: İki unsurda mevcut olan /+dan/ eki, hem “ağız” hem de “burun” için kendisinden sonra ifade edilmiş durumun geçerliliğini işaret etmektedir. Bağlamdaki ortak ilişki, iki unsurun da yüzde soluk alıp vermeyi sağlayan organlar olmasıdır. Ancak birbirlerine konum itibariyle (altta olma, üstte olma) muhalefet ettiklerinden ve birbiri yerine geçmeleri/tevarüd söz konusu olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

aḥmaḳ u maʿtūh

Aḥmaḳ: *Ar. sıf. İsm-i tafdil*: ʿAḳılsız, budala, kalın ḳafalı. KT / En aptal, akılsız. Lex.

Maʿtūh: *Ar. sıf. İsm-i mefʿul*: ʿAteh getirmiş, bunamış, bunak. KT / Budala, bunak. Lex.

“Ey aḥmaḳ u maʿtūh! Benden ne istersin!” (m. 98) / Y. “yā aḥmaḳ yā maʿtūh” (91b/5)

Anlamsal İlişki: İki unsur birbirine benzerlik ilgisiyle bağlanmıştır. Bu yönüyle ikilemenin *cihet-i camia*sı *temasül*dür.

aḥsen ü cemāl[971]

Aḥsen: *Ar. sıf.*: Daha güzel, daha yakışıklı, pek güzel. KT

Cemāl: *Ar. is.*: Güzellik, ḥusn, yüz güzelliği. KT

“Zīrā aḥsen ü cemālde naẓīri yoḳdur.” (m. 45) / Y. yok

[971] Diğer terkipler: cemāl ü kemāl, ḥusn ü cemāl.

Anlamsal İlişki: İkilemedeki anlamsal bağ, ilk unsurun ikinci unsuru teşrih ve tefsir etmesi şeklinde oluşmuştur. "Güzellik" vasfı "en" olan ile açıklanmıştır. "Güzellik"in mevcudiyeti, bu vasfın kendisinde en çok olanı hatırlatması yönüyle, ikilemenin *cihet-i camia*sının *tezayüf* olduğunu söylemek mümkündür.

aḫẕ u taḥṣīl

Aḫẕ: *Ar. is. :* Alma, ele geçirme, zapt etme; fethetme; derdest etme; bir hocadan ilim tahsil etme; yakalama. Lex / Alma, sitād, ḳabūl, tesellüm. KT

Taḥṣīl: *Ar. is. "tefʿīl"* babında: ḥāṣıl etme, ḥuṣūle getirme, ele geçirme, kazanma; vergi veya īrādı toplama; ʿilm ü maʿlūmāt kesb etme, okuyup öğrenme, tevsīʿ-i maʿlūmāt ėtme. KT

"…ṣoŋra aḫẕ u taḥṣīli mümkin olan eşyādan ise aḫẕ ėtsin…" (m. 231)

Anlamsal İlişki: İki unsur birbirine benzerlik ilgisiyle bağlanmıştır. Bu yönüyle ikilemenin *cihet-i camia*sı *temasül*dür.

aʿlamı ve üstādı

Aʿlam: Ar. *sıf.* İsm-i tafdil, 1 /+ı/iye.: En iyi bilen, iyi tahsil görmüş. Lex.

Üstād: *Far. is. /+ı/iye*.: Öğredici, muʿallim, mürebbī; bir fen ve hüner veya sanʿatda yed-i ṭūlā ṣāḥibi; sanʿatda mahāret-i kāmilesi olan, usta. KT

"Lākin ḥükemāmız bulsa gerekdir ve sen ḥükemāmızıŋ aʿlamı ve üstādısın." (m. 30) / Y. aynı "aʿlamı ve üstādı"

Anlamsal İlişki: İkilemedeki anlamsal bağ, ilk unsurun ikinci unsuru teşrih ve tefsir etmesi şeklinde oluşmuştur. Bir işin "üstād"ı olmak o işi "en iyi bilme"yi gerektirir. Maṭufun, matufun aleyhi çağrıştırması dolayısıyla, ikilemenin *cihet-i camia*sı *tezayüf*tür.

ana ve baba

Ana: *T. is.*: Doğurduğu emṡāli efrādına nisbetle dişi insān veya ḥayvān, valide, māder; ʿazīz ü muḥterem kadın; bir şeyin en başlı kısmı, kütük, esās, merkez. KT

Baba: *T. is.* : Ata, peder, eb; yaşlı ve muḥterem adam ve bir nevʿ ṣıfat-ı rūḥāniyesi olan; Bektāşî şeyhi; baş. KT

“Bulāk gözlerini açıp ana ve babanıŋ farḳına vardıḳda Sīrīn’i görüp oŋa “Baba” dėr idi.” (m. 193)

Anlamsal İlişki: Birbirlerine nispetleri dolayısıyla ikilemenin *cihet-i camia*sı *tezayüf*tür.

artıḳ eksik

Artıḳ: *T. sıf.* : Fażla, ziyāde, eksik żıddı; artan geri kalan, baḳıyye. KT

Eksik: *T. sıf.:* Bütün olmayan, nāḳıṣ, nā-tamām; ḳuṣūrlu, ʿayblı, tam ve mükemmel olmayan. KT

“Efendim artıḳ eksiği ḥalāl eyle!” (m. 252)

Anlamsal İlişki: İki unsur arasında bir zıtlık alakası vardır. Artan eksilebilir, eksilen artabilir. Tevarüd de mümkün olduğundan dolayı, ikilemenin *cihet-i camia*sı *tezat*dır.

aṭıbbā ve ḥükemā[972]

Aṭıbbā: *Ar. is. Çoğ.*: “ṭabīb”in çoğulu. Tabipler, hekimler. Lex.

ḥükemā: *Ar. is. Çoğ.*: “ḥakīm”in çoğulu. Bilgeler, filozoflar, bilim adamları. Lex.

“…bu gördüğüŋ adamlar aṭıbbā ve ḥükemādır…” (m. 92)

Anlamsal İlişki: “ḥakīm” ortak anlamından *cihet-i camia*, *temasül*dür.

aʿvān[973] u ḫuddām

aʿvān: Ar. *is., Çoğ.*: Yardımcılar, ʿavane, etbāʿ, yardaklar. KT

ḫuddām: Ar *is., Çoğ.:* ḫademeler, ḫıdmetciler, ḫıdmet-kār. LR

“…ol daḫi aʿvān u ḫuddāmlarını celb ve Seyf’iŋ olduğu maġāre taḥtında laġm ḳazıp…” (m. 235)

Anlamsal İlişki: iki kelime de birine tabi olmak bakımından ortaklık arz eder. Ancak birisi “yardım eden”; diğeri “hizmet eden” konumundadır. Akıl bu ilgiyi benzerliğinden ötürü birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ayağını ve elini

[972] Diğer terkipler: vüzerā ve aʿyān u ḥükemā.
[973] Diğer terkipler: cünūd u aʿvān.

Ayak: T. *is.*, /+ı/iye., /+ni/belr.: İnsān ve ḥayvānıŋ yürümesine yarayan ʿużv, ḳadem, pāy. KT

El: T. *is.*, /+ı/iye., /+ni/belr.: İnsānıŋ tutmak, işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki ʿużvuŋ beheri, yed, dest. KT

"Seyf, Saʿdūn'a varıp mülāḳat ėtdikde ayağını ve elini öpüp selāmlaşdılar." (m. 48)

Anlamsal İlişki: iki unsur da insan vücudunda bir uzuv olmak bakımından müttehittirler. Ancak el, ayağa nazarla nisbî, takribî bir zıddiyet arz ettiğinden *cihet-i camia şibh-i tezat*dır.

aʿyān u meşāyiẖ

Aʿyān: Ar. *is., Çoğ.*: Bir memleketiŋ ileri gelenleri, eşrāf, muʿteberān; parlamentonuŋ muḳarrerātını taʿdīl için aʿżāsı her devletiŋ niẓāmına göre ḳısmen cānib-i devletten manṣūb ve ḳışmen eşrāf-ı memleketten münteẖib bir meclisi terkīb edenleriŋ heyʾet-i mecmūʿası ve beheri. KT

Meşāyiẖ: Ar. *is., Çoğ.:* "şeyẖ"iŋ cemʿü'l-cemʿi, iẖtiyārlar demekdir. Iṣṭılāḥda bir meslekiŋ ululaı, büyükleri maʿnāsında ḳullanılır. KO

"…iki devletiŋ aʿyān u meşāyiẖi beynlerine girip…" (m.186)

Anlamsal İlişki: İki unsur da devlet teşrifatında ileri gelenleri, eşrafı karşılamak noktasında ortaktırlar. Ancak "meşāyiẖ"de yaşlı olmak ya da bir meslekte mahir olmak söz konusuyken "aʿyān" da bu olmak zorunda değildir. Buna rağmen ikisi de kendilerine danışılmaları, üst bir konumda olmaları itibariyle zihin bu ilgisi birleştirir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

aʿyān u żābıṭān

Aʿyān: Ar. *is., Çoğ.*: Bir memleketiŋ ileri gelenleri, eşrāf, muʿteberān; parlamentonuŋ muḳarrerātını taʿdīl için aʿżāsı her devletiŋ niẓāmına göre ḳısmen cānib-i devletten manṣūb ve ḳışmen eşrāf-ı memleketten münteẖib bir meclisi terkīb edenleriŋ heyʾet-i mecmūʿası ve beheri. KT

Żābıṭān: *Ar. is., /+ān/çoğ.*: żābit: żabṭ u rabṭa ve idāreye muḳtedir, icrā-yı ḥükm ü nüfūẕa ehil olan; Far.>żābıṭān: ʿaskerde efrāda ḳumanda ve kendilerini idāre ve sevḳ eden, ʿaskeri

ki mülāzım-ı ṡānīden biŋbaşıya ḳadar olan rüteb-i muḫtelifeniŋ birinde olur. [mā-dūnuna efrād, mā-fevḳına ümerā ve daha üstüne erkān dėnilir]. KT

“Saḳardīs ve Siḳardiyūn cümle aʿyān u żābıṭānı kendilerine uydurup…” (m. 206)

Anlamsal İlişki: iki kelime de devlet kademesinde ehil memurlar sınıfı olmak bakımından ortaklık arz ederler. Ancak rütbeleri farklıdır, ortak ilgi öncelendiğinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ā: آ

āb u eşcār

āb: Far., *is.*: Su. KT

eşcār: Ar. *is., Çoğ.:* “şecer”iŋ cemʿi, ağaçlar. *LN*

“…ḫaṭṭ-ı riḥāl-i sefer ėtdikde havası laṭīf ve niḥāsı naẕīf ve āb u eşcārı ferāvān ve besātīn ü enhārı bī-pāyān bir menzil-i ʿacībe nüzūl …” (m. 5)

Anlamsal İlişki: Su, bitkilerin vücut bulmasında aslîdir. İlk unsurun diğerinin mevcudiyetine nispetinden *cihet-i camia*yı *tezayüf* olarak kabul etmek mümkündür.

ābā ve ecdād

ābā: Ar, *is., Çoğ.*: “eb” in cemʿi. KT

ecdād: Ar. *is., Çoğ.:* Büyük baba maʿnāsına olan “cedd”iŋ cemʿi. Atalar. KO

“Ben ābā ve ecdādımıŋ dīnini terk ẹdemem!” (m. 171)

Anlamsal İlişki: iki kelimeden biri diğerini hatırlatması bakımında ve birbirine nispetleri yönüyle *cihet-i camia tezayüf*tür.

āh u enīn (2 kez geçmiştir: m. 163, 192)

āh: *nidâ harfî*: Maddî veyā maʿnevî bir acı ḥissolundukda kullanılır; nedāmet ve teʿessüf beyān eder; birine acındığına keder ve esef edildiğine dalālet eder. KT

enīn: Ar. *is.*: İŋleme, iŋilti, zārī; āh u enīn etmek. KT / Elem veya keder sebebiyle inlemek, inilti, feryād. LR

“…ol melʿūnuŋ dişlerinden ḳanı aḳıp āh u enīn ėderek ḳaldı…” (m. 163)

Anlamsal İlişki: Bir nida ve bir kelimeden oluşan bu tertipte, nida olan "āh", bir acı ve keder ifadesi olan "enīn"in neticesi olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

Āh u vāveylāh

- *vāh [u] vāveylā (3 kez geçmiştir: m. 70, 190, 205)*

āh: *nidâ harfi*: Maddî veyā maʿnevî bir acı ḥissolundukda kullanılır; nedāmet ve teʿessüf beyān eder; birine acındığına keder ve esef edildiğine dalālet eder. KT

vāveylā: Ar. *nidâ harfi*: Eyvāh, ḥayf, yazık, dirīġ, dirīġā; çığlık, yaygara, feryād.

"Pes ʿĀḳıṣa, ʿAyrūż olduğunu gördükde "Āh u vāveylāh!" dėmeye başlayıp…" (m. 253)

Anlamsal İlişki: İki unsur da bir esef ifadesi olarak kullanılmak bakımından ortaktırlar. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

āh-ender-āh

āh: *nidâ harfi*: Maddî veyā maʿnevî bir acı ḥissolundukda kullanılır; nedāmet ve teʿessüf beyān eder; birine acındığına keder ve esef edildiğine dalālet eder. KT

ender: *Far. ek*: De, içinde. KT

"…ḥasretinden āh-ender-āh çekdiyse de ne çāre!" (m. 62)

Anlamsal İlişki: Burada *nida harfi*, farsça "-ender" ekiyle anlamın pekiştirildiği, tekidî bir şekilde ve "bütünüyle esef, keder içinde olma" anlamıyla kullanılmıştır. Nidā tekrarlı bir yapıdadır ve bununla anlamın *güçlendirilme*si sağlanmıştır.

āheste āheste (4 kez geçmiştir: m. 65, 118, 227, 246)

āheste: Far. *sıf.*: Yavaş, ağır, müteʾennī. KT

"Şimdi ṣular āheste āheste deŋize aḳar." (m. 246)

Anlamsal İlişki: Bu ikilik, fiilin nasıl bir şekilde gerçekleştiği pekiştirmeli/tekidî bir şekilde ifade etmek üzere tekrarlı bir yapı arz eder.

ʿāşıḳ u āşüfte

ʿāşıḳ: Ar. *sıf.*: Birine ʿaşḳ u ʿalāḳa eden, mübtelā, yanık. KT

Āşüfte: Far., *sıf.*: Meftūn, şeydā, çıldırırcasına ʿāşıḳ. KT

"…merḳūmeye ʿāşıḳ u āşüfte olup…" (m. 154)

Anlamsal İlişki: iki kelime de birine aşkla bağlı olma ifadesinde ortak oldukları için *cihet-i camia temasül*dür.

āteş ile ṭaş[974]

- *āteş ve ṭaş* (5 kez geçmiştir: m.16, 61, 88, 236, 237)
- *ṭaş ve āteş* (5 kez geçmiştir: m. 16, 69, 97, 98, 201)

Āteş: Far. *is.*: Odun ve sāʾire yanmasından ḥāṣıl olan ḥāl ve mādde, nār; ḥarāret, kızgınlık; ġażab, ḥiddet, şiddet; esliḥa-i nāriyyeniŋ birden boşanması. KT

ṭaş: T. *is.*: Küre-i arżıŋ üzerinde külliyet üzere bulunan maʿrūf sert cisim, ḥacer, 'taş atmak';seng; kaya. KT

"…cevv-i havadan gök gürlemesi gibi bir ṣayḥa ẓuhūr ve āteş ile ṭaş ḳıṭʿaları yaġmağa başlayıp…" (m. 68)

Anlamsal İlişki: "ateş yağdırmak", "taş yağdırmak" olmak üzere teşrih edilebilecek bir ikileme, iki unsurun da bir silah olarak kullanılmaları bir ortaklık arz eder. Ancak biri "yakıcı"dır; diğeri "katı, sert"tir. Zihin farklılıklara rağmen bağlamda kullanılma ilgisini birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿā: عا

ʿāḳıl[975] **u dānā**

ʿāḳıl: Ar. *sıf.*: ʿAḳıllı, uṣlu, hüşyār, ḫıred-mend; bāliġ, sinn-i rüşde vāṣıl. KT

Dānā: Far. *sıf.*: Bilen, bilici, ʿālim, maʿlūmātlı. KT

"…onuŋ Yeṯrib nāmında ʿāḳıl u dānā bir vezīr-i āṣāf-tedbīri var idi…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "bilgi sahibi" olmak ve bilgiyi kullanabilmek "akıl sahibi" olmayı gerektirir. İlk unsur diğerinin sebebi olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿāḳıl u kāmil

[974] Diğer terkipler: ṭaş ve āteş, āteş ile ṭaş.
[975] Diğer terkipler: ʿākıl ü kāmil.

ʿāḳıl: Ar. *sıf.*: ʿAḳıllı, uṣlu, hüşyār, ḫıred-mend; bāliġ, sinn-i rüşde vāṣıl. KT

Kāmil: Ar. *sıf.*: Bütün, tam, noksansız, mükemmel, ḳuṣursuz, tekmīl olmuş; kemāle ermiş, sinn-i kemālde olan. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen ʿāḳıl u kāmil söz aŋlar bir ẕātdır." (m. 49)

Anlamsal İlişki: "kemâl/olgunluk sahibi" olmak, "akıl sahibi" olmayı gerektirir. İlk unsur diğerinin sebebi olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿālim ü ʿārif

ʿālim: Ar. *sıf.*: Bilen, bilgili, bilgic. KT

ʿārif: Ar. *sıf.*: Bilen, bilgi sahibi, dānā, āşinā, vāḳıf. KT

"Ḥakīm Banyās nāmında bir ʿālim ü ʿārif ve ʿilm-i esrārda bī-muʿādil kimse var idi…" (m. 200)

Anlamsal İlişki: İki kelime de bir şahısta bulunan bilmek vasfını tavsif etmek bakımından müşterektirler. Ancak *ʿārif* olmak *ʿālim* olmanın bir üst mertebesidir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿār u ʿayb

ʿār: Ar. *is.*: Şeyn, naḳīṣa, ʿayb, utanacak şeyʾ; utanma, maḥcūb olma, ḥayā, maḥcūbiyyet, şerm. KT

ʿayb: Ar., *is.*: ʿār, şeyn, utanacak şeyʾ, utanması mücib-i ḥāl, ḳuṣūr, noḳṣān, naḳīṣa. KT

"Ya bize mülūk-ı sāʾire beyninde ʿār u ʿayb ḳālmaz mı ki…" (m. 206)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ʿa: ع

ʿacāʾib ü ġarāʾib[976]

[976] Bu ikileme, bazen yer değiştirerek "ġarāʾib ü ʿacāʾib" gibi; bazen de aralarına başka unsurlar alarak bir beraberlik oluştururlar: "gördüğü ʿacāʾib ve tesādüf ėtdiği ġarāʾib" şeklinde olmak üzere üç kombinasyonun toplam beş örnek mevcuttur. (m. 54, 71, 181, 185, 209).

ʿacāʾib: Ar. *sıf. Çoğ.*: [müfred gibi] ʿacīb, ġarīb, tuḥaf, şaşacak. KT

Ġarāʾib: Ar. *sıf. Çoğ.*: "ġarībe"nin cemʿi. KT

"…her birine vüḳūʿ bulan ġarāʾib ü ʿacāʾib aḥvāliŋ beyānındadır…" (m. 209)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ʿadāvet[977] ü ḥased[978]

ʿadāvet: Ar. *is.*: Düşmanlık, ḫuṣūmet; kīn, ġaraż, buġż. KT

ḥased: Ar. *is.*: Başkasınıŋ niʿmet ü fażīletini çekemeyip zevālini ārzū etme, kıskanma. KT

"…derūn-ı vezīre buġż gelip ʿadāvet ü ḥased ėdip…" (m. 12) / Y. "buġż u ʿadāvet" (10a/6)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilişkisiyle cemedilmiştir. Ancak "ʿadāvet" herhangi bir nedenden dolayı bir düşmanlık anlamı içerirken; "ḥased", muhatabın sahip olduklarından dolayı ileri gelen bir düşmanlığa, kıskançlığa sebep olur. Zihin bu iki unsurun farklılıklarını bütünleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿahd[979] ü mīṣāḳ

ʿahd: Ar. *is.*: Bir işi üstüne alıp söz verme, der-ʿuhde, taʿahhüd; cenāb-ı ḥaḳḳa karşı olunan taʿahhüd, and, ḳasem; sözleşme, muḳābele, peymān, mīṣāḳ, muʿāhede. KT

Mīṡāḳ: Ar. *is.*: ʿAhd, peymān, sözleşme, andlaşma. KT

"Ḥaḳ teʿālānıŋ ʿahd ü mīṣāḳıyla seniŋle ʿaḳd-i uḫuvvet ėtdim…" (m. 36) / Y. aynı (34b/5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "verilen söze taahhüt" getirme noktasında müşterektirler. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

ʿahd ü yemīn[980] (3 kez geçmiştir: m. 84, 90, 115)

ʿahd: Ar. *is.*: Bir işi üstüne alıp söz verme, der-ʿuhde, taʿahhüd; cenāb-ı ḥaḳḳa karşı olunan taʿahhüd, and, ḳasem; sözleşme, muḳābele, peymān, mīṣāḳ, muʿāhede. KT

Yemīn: Ar. *is.*: And, ḳasem. KT

[977] Diğer terkipler: buġż u ʿadāvet.
[978] Diğer terkipler: buġż u ḥased.
[979] Diğer terkipler: ʿahd u yemīn.
[980] Diğer terkipler: ḳasem ü yemīn.

"…eğer rızḳımı ḳaṭʿ ėtmeyeceğine ʿahd ü yemīn ėdersen müntaẕır olduğum şeyʾi saŋa ifāde ėderim…" (m. 90)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "verilen söze taahhüt" getirme noktasında müşterektirler. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

ʿaḳl[981] ü firāset

ʿaḳl: Ar. *is.*: Düşünme ve aŋlama ḫāṣṣāsı, insāna maḫṣūṣ olan ve efrādda derecāt-ı muḫtelifede bulunan ḳuvve-i maʿneviyye ki rūḥ gibi ḥalli müşkül bir maʿnā ve tamāmıyla fehm-i māhiyeti muḥāl bir sırdır, us, hūş, ḫıred, ẕihin; aŋlama, fehm, idrāk, ẕekāʾ. KT

Firāset: Ar. *is.*: Derḥāl aŋlama, sürʿat-i intiḳāl, ẕihin uyanıḳlığı, farṭ-ı idrāk. KT

"…ḳubbe-i felek taḥtında ʿaḳl ü firāsetde naẕīri yoğidi…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "firaset", "akıl"dan neşet eder. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿaḳl ü ʿırfān

ʿaḳl: Ar. *is.*: Düşünme ve aŋlama ḫāṣṣāsı, insāna maḫṣūṣ olan ve efrādda derecāt-ı muḫtelifede bulunan ḳuvve-i maʿneviyye ki rūḥ gibi ḥalli müşkül bir maʿnā ve tamāmıyla fehm-i māhiyeti muḥāl bir sırdır, us, hūş, ḫıred, ẕihin; aŋlama, fehm, idrāk, ẕekāʾ. KT

ʿırfān: Ar. *is.*: Bilme, biliş, aŋlayış, vuḳūf, ḥaḳīḳate vāḳıf olma, künhe varma, ʿilm ü ẕekā ile ḥāṣıl olan kemāl. KT

"Dėyelim sen şecāʿatde bī-meṯīl ve ʿaḳl ü ʿırfānda bī-ʿadīlsiŋ…" (m. 21) / Y. aynı (19b/4)

Anlamsal İlişki: "Anlama", "akıl"dan neşet eder. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿaḳl ü şuʿūr

ʿaḳl: Ar. *is.*: Düşünme ve aŋlama ḫāṣṣāsı, insāna maḫṣūṣ olan ve efrādda derecāt-ı muḫtelifede bulunan ḳuvve-i maʿneviyye ki rūḥ gibi ḥalli müşkül bir maʿnā ve tamāmıyla fehm-i māhiyeti muḥāl bir sırdır, us, hūş, ḫıred, ẕihin; aŋlama, fehm, idrāk, ẕekāʾ. KT

Şuʿūr: Ar. *is.*: Aŋlayış, fehm, idrāk. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen içün ʿaḳl ü şuʿūru perīşān olup…" (m. 71)

Anlamsal İlişki: Şuur, akıldan neşet eder. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür

[981] Diğer terkipler: ʿaḳl ü idrāk, ʿaḳl ü ʿırfān, ʿaḳl ü şuʿūr, ʿaḳl ü tedbīr.

ʿaḳl ü tedbīr[982]

ʿaḳl: Ar. *is.*: Düşünme ve aŋlama ḫāṣṣāsı, insāna maḫṣūṣ olan ve efrādda derecāt-ı muḫtelifede bulunan ḳuvve-i maʿneviyye ki rūḥ gibi ḥalli müşkül bir maʿnā ve tamāmıyla fehm-i māhiyeti muḥāl bir sırdır, us, hūş, ḫıred, ẕihin; aŋlama, fehm, idrāk, ẕekāʾ. KT

Tedbīr: Ar. *is.*: Bir işiŋ ʿāḳıbetini düşünerek esbāb-ı ḥuṣūl ü muvaffakiyetine teşebbüs; bir işiŋ muvaffakiyet-peẕīr olmasıyçin düşünülmüş ṭarīḳ. KT

"…bu günā ḥāletlerdesiŋ ʿaḳl ü tedbīrinden ve şecāʿat ü şaṭāretinden ne ẓuhūr ėdebilir?" (m. 21)/ Y. "ʿaḳl ü şecāʿatinden ne ẓuhūr ėdebilir?" (19b/5)

Anlamsal İlişki: Tedbir, aklın aracılığıyla ortaya çıkar. Yani biri diğerinin sonucudur. Ancak bağlam gereği, "akıl", mecazi bir ilgiyle "akıl almak, fikir almak" anlamında olduğu üzere bir tedbir, tercih edilecek yol, tarik manasından ileri gelen bir alaka ile bir birleşmiştir. Mecazî ortaklıktan dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿaks u ḳalb

ʿaks: Ar. *is.*: Bir yere çarpma, urma; żıyā veyā ṣūretiŋ bir yere urup geri dönmesi veya orada görünmesi; sesiŋ bir yere urup geri dönmesi, yankılama; ters, żıd, ḫilāf. KT

ḳalb: Ar. *is.*: Değiştirme, tebdīl, taḥvīl, taġyīr, dīğer bir ḳālıba ifrāġ; bir ḥarfiŋ dīğer bir ḥarfe tebdīli. KT

"…ʿaẕīm ṭoz u duman ḳopup ṭalʿa-i ḫūrşīdi verāʾ-i perdesine alıp rūzu şebe ʿaks u ḳalb ėtdikden ṣoŋra…" (m. 202)

Anlamsal İlişki: Güneşin ışığının yansıması yerini gecenin karanlığına bırakır. Yani akseden görüntü, hem ilk olarak yansıdığı yerin karanlığını aydınlatmakla bir değişim hem de oradaki yansımasının geri dönmesiyle bir değişim yapmış olur. Bu bakımdan "akis" de "kalp" de bir tebeddül ifadesi olmak bakımından bir ortaklık arz ederler. Ancak burada bir sıralama yani illiyet ilişkisi vardır. Çünkü *ḳalb*in olması *ʿaḳs*e bağlıdır bu sebeple *cihet-i camia tezayüft*ür.

ʿamele ve faʿale[983]

[982] Diğer terkipler: reʿy ü tedbīr, tedbīr ü terbiye, ḥāl u tedbīr.
[983] Diğer terkipler: faʿale ve mühendisīn.

ʿamele: Ar. *is., çoğ.*: [Türkçede müfred gibi kullanılır.] Rencber, ırġad, gündelikle ḫidemāt-ı şāḳḳada bulunan adam. KT

Faʿale: Ar. *is., çoğ.*: "fāʿil"iŋ cemʿi. İşleyen, yapan, ʿāmil, ṣāniʿ; müʾeṡṡir, teʾṡīr eden. KT

"…iḳtiżā ėden ʿamele ve faʿalenin iḥżār olunmalarını fermān eyledi." (m. 4)

Anlamsal İlişki: İki kelime de bir iş için "meʿmūr, fāʿil ve görevli" bir sınıfı kastetmeleri bakımından müşterektirler. Bu yüzden *cihet-i camia temasül*dür.

asākir ü etbāʿlar

ʿasākir: Ar. *is. çoğ.*: "ʿasker"iŋ cemʿi. ʿAsker: Devlet ve memleketiŋ muḥāfaẓasıyiçin maʿāşla veyā ḳurʿa ile cemʿ olunaraḳ müheyyā bulundurulan müsellaḥ adamlar heyʿeti, çeri, ḳul, cünd, ceyş, leşker, sipāh. KT

Etbāʿlar: Ar. *is. çoğ.*, /+lar/ *çoğ.*: "tebaʿ"ıŋ cemʿi. Birine tābiʿ olup her ḫuṣūṣda kendisinden ayrılmayanlar, peyrevler, ṭaraf-girler. KT

"…bu ḫuṣūṣda yek-vifāḳ olaraḳ cümle ʿasākir ü etbāʿlarına fermān buyurup irtiḥāl ėtdiler." (m. 4)

Anlamsal İlişki: İki kelime de bir sınıfsal kategori olarak birine ya da bir kuruma tâbi olmaları bakımından müşterektirler. Aralarındaki farkları zihin hissî bir alaka ile birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿaşīre-be-ʿaşīre[984]

ʿaşīre: Ar. *is.*1: "ʿAşīret": Bir aşıldan münşeʿib olup birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen bedevîler ḫalḳı, oymaḳ, kabile. KT

-be-: *Far. ek*: +e, +ye, ile, için. KT

"ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż bī-çāreler, ʿaşīre-be-ʿaşīre gezip…" (m. 200)

Anlamsal İlişki: "Aşiretten aşirete" olarak da çevrilebilecek bu ifade, *tekrarlı* bir yapıdadır. "Çok fazla kabile gezmek" anlamını vermek, pekiştirmek için tekrar tercih edilmiştir.

ʿayş u ʿişret[985] (2 kez geçmiştir: m. 43, 119)

[984] Diğer terkipler: ehl ü ʿaşīret.
[985] Diğer terkipler: ṭaʿam u ʿişret, üns ü ʿişret.

ʿayş: Ar. *is.*: Yaşayış, yaşama, zindegî; yiyip içme, ẕevḳ ü ṣafā. KT

ʿişret: Ar. *is.*: Müskirāt istiʿmāli, içki, ʿayş. KT

"ʿaẓīm żıyāfet ėdip ʿayş u ʿişret ile meşġūller iken…" (m. 119)/ m. 43> Y. Aynı (40b/12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlamda olmalarından ve bir "keyif" unsuru olarak aynı ortamın tamamlayıcı unsurları olmak bakımından müşterektir. Birbirlerini tamamlamaları dolayısıyla *cihet-i* camia *şibh-i temasül*dür.

ʿaẓīm[986] ü celīl

ʿaẓīm: Ar. *sıf.*: Büyük, ulu, kebīr, cesīm, büzürk; ʿālī, refīʿ, derece ve mertebesi büyük; ehemmiyetli, mühim. KT

celīl: Ar. *sıf.*: Büyük, ʿaẓīm, refīʿ, ʿālī, ḳadri büyük ve mertebesi yüksek. KT

"…onda ʿaẓīm ü celīl bir ẕaḫīre vardır…" (m. 55)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer şekilde kastedilen eşyanın ehemmiyyetine vurgu yapmak konusunda müşterek ve benzer anlamlıdır. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

ʿaẓīm ü mehīb[987]

ʿaẓīm: Ar. *sıf.*: Büyük, ulu, kebīr, cesīm, büzürk; ʿālī, refīʿ, derece ve mertebesi büyük; ehemmiyetli, mühim. KT

Mehīb: Ar. *sıf.*: Korkulur, muḫāṭaralı, tehlikeli; heybetli. KT

"…elinde boru bir put mevżūʿ olup hemān ʿaẓīm ü mehīb ṣadā çıḳardıḳda…" (m. 39)/ Y. aynı (37a/3)

Anlamsal İlişki: *ʿaẓīm* daha genel anlamda "büyük" ifadesi, *mehīb* ise korkuya sebep olacak bir büyüklük ifadesidir. Aralarındaki yakınlık, nüansları zihinde birleştirmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿaẓīm ü muʿteber[988]

ʿaẓīm: Ar. *sıf.*: Büyük, ulu, kebīr, cesīm, büzürk; ʿālī, refīʿ, derece ve mertebesi büyük; ehemmiyetli, mühim. KT

[986] Diğer terkipler: ʿaẓīm u mehīb, ʿaẓīm ü muʿteber, ʿaẓīm ü müntaẓım, ʿaẓīm ü maʿmūr.
[987] Diğer terkipler: mehīb ü bālā belend, büyük ve mehip.
[988] Diğer terkipler: māl-dār u muʿteber.

muʿteber: Ar. *sıf.*: İʿtibārlı, muḥterem; sözü ve imżāsı geçer, sözüne ve nāmusuna emniyyet ü iʿtimād olunur; geçer, sayılır, kullanılır, makbul, ḥükmü olan. KT

"…şimdicek yapılmış gibi ebnāʾ-i beşerden ḫālī ʿaẓīm ü muʿteber bir şehr buldu…" (m. 183)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlamda ve bir şeyin büyüklük ve makbullüğünü ifade etmede müşterektirler. *ʿAẓīm* mecazen bir "büyüklük" ve yine *muʿteber* "mertebesi ʿālī" anlamındadır. İki kelime yakın bir anlam bağlamına sahip olduklarından *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿaẓīm ü müntaẓım[989]

ʿaẓīm: Ar. *sıf.*: Büyük, ulu, kebīr, cesīm, büzürk; ʿālī, refīʿ, derece ve mertebesi büyük; ehemmiyetli, mühim. KT

Müntaẓım: Ar. *sıf.*: Sıralanmış, sıraya konmuş, bir düziye olan; niẓāmında olan, tertībli, müretteb. KT

"kebş-i meẕkūr, bir ʿaẓīm ü müntaẓım, dīvarları yaldız ile naḳş olunmuş ve altından maʿmūl ḳandiller ile tezyīn ve ʿālī bisāṭlar ile düşenmiş ḳubbe-i cesīmede ḳonulmuşidi." (m. 73)

Anlamsal İlişki: Büyüklük ve mürettep olma doğrudan bir ilgi olmasa da, eşyada bu iki unsur "bütünleyici" bir birlik arz ederler. Yani algı, bir şeyin büyük ve nizamlı bir şekilde olan varlığını bir uyum içinde bütünleştirir. Bu sebeple *cihet-i camia*nın *şibh-i temasül* olduğunu söylemek mümkündür.

ʿaẓīm ü maʿmūr[990]

ʿaẓīm: Ar. *sıf.*: Büyük, ulu, kebīr, cesīm, büzürk; ʿālī, refīʿ, derece ve mertebesi büyük; ehemmiyetli, mühim. KT

Maʿmūr: Ar. *sıf.*: ḫarāb olmayan, ābādān; işlenmiş, zerʿ olunmuş, muʿaṭṭal olmayan;

ahālīsi olan, ıslı, meskūn. KT

"…deryādan çıḳıp ʿaẓīm ü maʿmūr ölkede büyük bir serāya vardılar…" (m. 185)

[989] Diğer terkipler: mükellef ü müntaẓım.
[990] Diğer terkipler: maʿmūr u ḫarāb, ḫālī ve nā-maʿmūr.

Anlamsal İlişki: "büyük" ve "imar edilmiş" olma bir yerin muteber vasıfları olarak görülme noktasında öne çıkar. Ancak bunlar doğrudan bir ilişki değilde "tamamlayıcı" unsurlar olmaları yönüyle *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿazīmet[991] ü efsūn[992] (2 kez geçmiştir: m. 195, 211)

ʿazīmet: Ar. *is.*: Gitmek; duʿā, efsūn maʿnāsında istiʿmāl olunur. KO

Efsūn: Far. *is.*: Ruḳya, ʿazīmet, büğü, siḥir. KT

"Mıṣr'ı alıp ol dört direğiŋ birine gelip elleriyle direği ṣarıp ve ʿazīmet ü efsūna başladıḳda…" (m. 211)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ʿazīmet ü vüṣūl

ʿazīmet: Ar. *is.*: Bir yere müteveccihen ḥareket, yola çıḳma. KT / Gitmek; duʿā, efsūn maʿnāsında istiʿmāl olunur. KO

Vüṣūl: Ar. *is.*: Varma, erişme, yetişme. KT

"İki māh ḳadar gitdikden ṣoŋra ḳarşısında mürtefıʿu'l-binā mükellef ü müntaẓım ʿaẓīm bir serāy görüp oraya şedd-i ʿazīmet ü vüṣūl bulduḳda ḳapısında vāfir mezārlar olup…" (m. 241)

Anlamsal İlişki: "gitmek" neticisende "varmak" vücuda geldiği için bir sebep sonuç ilişkisi vardır ve "gitmek", "varmak"ı hatırlatır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿazīz ü mükerrem[993]

ʿazīz: Ar. *sıf.*: ḳıymet-dār, ḳıymetli; ḥürmetli, muḥterem, muʿazzez, mükerrem; ʿāli-ḳadr, refīʿu'd-derece; ḳuvvet ü ḳudret ve celāl ṣāḥibi. KT

Mükerrem: Ar. *sıf.*: Muḥterem, muʿazzez, ḥürmet ve taʿẓīme nāʾil. KT

"…siḥri ḳaldırdıḳdan ṣoŋra bende ʿazīz ü mükerrem ḳalıp ḥīle ile benden levḥayı aḫẕ…" (m. 97)

[991] Diğer terkipler: siḥr ü ʿazīmet, ʿazīmet ü vüṣūl.
[992] Diğer terkipler: siḥr ü efsūn.
[993] Y. "muḥterem" (90b/2).

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisine sahip olduklarından *cihet-i camia temasül*dür.

ʿazl ü ẖalʿ

ʿazl: Ar. *is.*: Bir meʾmūru meʾmūriyetinden çıkarma, iẕin verme. KT

ẖalʿ: Ar. *is.*: Soyup çıkarma, soyulup çıkarılmak; ḥükümdārı taḫtından indirmek, salṭanatından infiṣāl ėtdirmek. LN / ʿAzl̨ etmek, manṣıb ve mesnedden iḫrāc etmek, karısını boşamak…LR

"…bu ḫātemiŋ sebebiyle ʿāleme tecebbür ü tesalluṭ ėdip ʿazl ü ẖalʿı mümkin olmadı." (m. 39)/ Y. aynı (37b/3)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "birini bir yerden ihrac etmek" manasıyla kullanıldıklarından, *cihet-i camia temasül*dür.

ʿazm u taşmīm[994]

ʿazm: Ar. *is.*: Niyet-i ḳaṭʿiyye, ḳaṣd, taşmīm; ḳaṣd-ı ḳaṭʿī ile yola girme, ḥareket etme, müteveccih olma. KT

Taşmīm: Ar. *is.*: ḳarār-ı ḳaṭʿī verme, ḳaṭʿiyyen ḳararlaştırma. KT

"…şāh-ı müşārun ileyh daḫı ḫāṭırından ʿazm u taşmīm ėtdiği hedm ü naḳlin ḳażıyyesini naḳl ü beyān ve…" (m. 4)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "katî bir şekilde karar verme" manasıyla kullanıldıklarından, *cihet-i camia temasül*dür.

b: ب

bāġ u baġçalar

bāġ: Far. *is.*: Bāġçe, ravża, bostān, firdevs. KT

baġça: Far. *is.*, /+lar/*çoğ.*: Küçük bāġ, küçük ravża ve bostān. [bu maʿnā ile Türkçede kullanılmayıp Fārisî bāġ yerine müstaʿmeldir]*T.* Çiçek ve eşcār-ı müŝmire ve ġayr-ı

[994] Diğer terkipler: ḳaṣd u taşmīm.

müšmireyi ve sebze ve sāʾireyi ḥāvī ve ekśeriyā eve muttaṣıl maḥal, ravża, bāġ, firdevs, bostān

"…dīğer ṭarafı bāġ u baġçalara ḳarşı olmağla…" (m. 188)

Anlamsal İlişki: Türkçedeki anlamları da dikkate alınarak birbirine benzer bir ilişkiye sahip bu birlik için *cihet-i camia temasül*dür.

bahādır u şecīʿ

bahādır: Far. *sıf.*: Yiğit, cesūr, dilāver, ḳahramān, baṭṭal. KT

şecīʿ: Ar. *sıf.*: Yiğit, cesūr, yürekli, dilīr. KT

"Bunlarda bahādır u şecīʿ kimseler bulunduğu gibi bizde daḫi vardır!" (m. 204)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir anlam taşımakta olup ortak vasıf aracı olarak kullanılarak bir birliktelik oluşturmuşlardır. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

baḥṣ u süʾāl

baḥṣ: Ar. *is.*: Bir şey ḥaḳḳında eṭrāfıyla söz söyleyip ḥaḳīḳati araşdırma; söz münāzaʿası, muʿāraża, mübāḥaśe. KT

süʾāl: Ar. *is.*: Sorma, istifhām. KT

"Ḥāżır olan vüzerā ve aʿyān bu sözü işitdikleri birle ḥākime baḳıp "Seniŋ ḫātemiŋ nerede?" dėyü süʾāl ėtdiklerinde ḥākim: "İçeride, alıḳoydum." dėdiyse de merḳūmlar, ḥākimi sevmediklerinden ḫātem içün baḥṣ u süʾālde diḳḳat ėtdiler ve Seyf'e dėdiler ki: "Seniŋ elinde olan ḫātem ile boynuna işāret ėt!" (m. 41)/ Y. Yok

Anlamsal İlişki: Bağlam gereği, "ḫātemden söz açmaktan ve soru sormaktan kaçınma" söz konusudur. Bir şeyden bahsetmek, konuşmak ile soru sormak arasında tam olarak bir zıddıyet yoktur. Ancak bu iki kelimenin birlikteliği takribî bir tekabül, zıtlık ile oluşmuştur denebilir. Bu sebeple *cihet-i camia*nın *şibh-i tezat* olduğunu söylemek mümkündür.

baḫt[995] u iḳbāl

baḫt:*Far is.*: ṭāliʿ, ḳısmet, iḳbāl. KT

[995] Diğer terkipler: baḫt u ṭāliʿ.

iḳbāl: Ar. *is.*: ṭāliʿ ve baḫtıŋ teveccühü, müsāʿadesi; bir adamıŋ işi doğru gitme, ḥāli iyi olma. KT

"Ġalibā benim baḫt u iḳbālim saŋa döndü…" (m. 14)/ Y. "ġālibā benim baḫtım edbārda ve seniŋ ʿızz ü şānıŋ iḳbāldedir" (11b/12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

baḫt u ṭāliʿ

baḫt:*Far is.*: ṭāliʿ, ḳısmet, iḳbāl. KT

ṭāliʿ: Ar. *is.*: Baḫt, ḳısmet, ḳader. KT

"Siziŋ baḫt u ṭāliʿiŋizden ben selāmetle çıḳıp geldim." (m. 160)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

bālā[996] belend (3 kez geçmiştir: m. 25, 105, 108)

bālā: Far. *sıf.*: Yüksek, yukarı, zīr ü pest muḳābili, ʿālī, refīʿ. KT

belend: Far. *sıf.*: Yüksek, refīʿ, ʿālī. KT

"…biri ḳısa boylu ve dīğeri bālā belend iki süvārī taḳaddüm ėtdiği nümāyān oldu…" (m. 108)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

bār u büngāh

bār: Far. *is.*: Yük, ağırlık, sıḳlet; defʿa, kere; yemiş, meyve. KT

büngāh: Far. *is.*: Yük çadırı, hazine odası; yük, ağırlık, sıḳāl. LO */ Bār u büngāh: Asillerin seyahat yükleri, yol eşyası.* Lex.

"…muḳāvemet ve iḳtidārları olmayıp bār u büngāhlarını bırağıp…" (m. 207)

Anlamsal İlişki: "Yük" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

[996] Diğer terkipler: büyük ve bālā, mehīb ü bālā.

behcet ü ḥāl

behcet:Ar. *is.*: Güzellik, ḥüsn. KT.

ḥāl:Ar. *is.*: Oluş, bulunuş, ṣūret, heyʾet, keyfiyyet. KT

"…ḥusn-i cemālde çeşm-i felek naẓīrini görmemiş ve behcet ü ḥālde ş̱ānīsi kürre-i zemīnde geçmemiş…" (m. 187) / Y. "behcet ü kemālde" (183b/4).

Anlamsal İlişki: "Hāl", "behcet" ile tam olarak doğrudan bir benzerlik alakası taşımasa da hissî bir ilgiyle bağlanmaları münasebetiyle bir şeyin ya da birinin içinde bulunduğu durum ve güzellik iki unsur algıda "bütün"leşir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

belā[997] ve miḥnet[998]

- *miḥnet ü belā (m. 150)*

belā: Ar. *is.*: ġam, keder, endūh, tasa; āfet, adamıŋ ne yapacağını bilmediği ağır ve sıkındılı iş veyā şaḫıs; agırlık, sıḳlet, ṣıḳındı, müşkilāt; cezā, mücāzāt, istiḥḳāḳ olunan ʿuḳūbet. KT

miḥnet: Ar. *is.*: Zaḥmet, ez̲iyyet, renc; derd, elem, keder, ġam; muṣībet, belā, āfet. KT

"Bu ḳadar belā ve miḥnetde iken böyle kelām-ı bī-encāmıŋ ne münāsebeti vardır?" (m. 21)/ Y. aynı (19b/2)

Anlamsal İlişki: "Eziyet, sıkıntı, bela" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

berārī ve ḳıfār

berārī: Ar. *is., çoğ.*: Çöller, ṣaḥrālar, otu ve suyu nādir olan beyābān, ova maʿnāsına olan "berriyye"niŋ cemʿi. KO

ḳıfār: Ar. *is., çoğ.*: ḳafrlar, susuz, kumluk kırlar, çöller, aḥḳāf, engebelik. LO

"Birḳaç gün berārī ve ḳıfār ve erāżī-yi vāsiʿada ṭayy ⱬu tomar ėderek…" (m. 5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

besātīn ü enhār

[997] Diğer terkipler: güç belā, miḥnet ü belā.
[998] Diğer terkipler: miḥnet ü belā, muṣībet ü miḥnet, ehvāl ü miḥnet, ġam u miḥnet.

besātīn: Ar. *is., çoğ.*: *Far*. "bostān"dan muʿarreb "büstān" kelimesiniŋ cemʿi. Bostān: Bāġçe, çiçek bāġçesi. *T.* Sebze bāġçesi; kavun, karpuz. KT

Enhār: Ar. *is. çoğ.*: "nehir" iŋ cemʿi *KT*

"…besātīn ü enhārı bī-pāyān bir menzil-i ʿacībe nüzūl…" (m. 5)

Anlamsal İlişki: "Su", "nebāt"ın vücuduna müstelzim olduğu için biri diğerinin neticesidir. Ayrıca birbirlerini hatırlatırlar bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

besṭ ü muḥāvere

besṭ: Ar. *is.*: Yayma, serme, döşetme, açma; besṭ-i maḳal: söz açmak. KT/ uzatdırmak, etraflandırmak. KO

muḥāvere: Ar. *is.*: Koŋuşma, mükāleme, muṣāḥabe. KT

"Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ḳuvve-i ʿaskeriyyesini muḫābere ve ne güne ḥareket ėdecekleri ḫuṣūṣātını besṭ ü muḥāvere ėdip…" (m. 207)

Anlamsal İlişki: "best" sözü açmak anlamındadır. Yani konumanın mukaddimesi hükmündedir. "muhavere" ise karşılıklı yapılan konuşmanın bütünüdür. Aralarındaki sebebiyet ilgisinden dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

beşāşet ü meserret[999]

beşāşet: Ar. *is.*: Güler yüzlülük. KT /

meserret: Ar. *is.*: Sevinç, şādmanî; sevinci mutażammın resm ü āyīn, şenlik, düğün. KT

"…vezīr, beşāşet ü meserret gösterip…" (m. 18)/ Y. "beşāşet gösterip" (16a/9)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

beyʿ ü şirā (2 kez geçmiştir: m. 131, 221)

beyʿ: Ar. *is.*: Satma, fürūḫt, malı mala değişmekdir. KT

şirāʿ: Ar. *is.*: Satın alma, mübāyaʿa. KT/ *beyʿ ü şirā: ticāret.* Lex.

"…sefīnede olanlar oraya gidip beyʿ ü şirā ėtmelerine ḳarār vėrdiler…" (m.131)

[999] Diğer terkipler: (ṣavt-ı) meserret ü şādī.

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında tekabüle dayalı bir ilişki vardır. Zıddiyet üzerine bina edilmiş bu ikilikte bir tevarüd/birbiri yerine geçme söz konusu edildiği için *cihet-i camia tezat*tır.

beyān[1000] u taḳrīr[1001]

beyān: Ar. *is.*: Aŋlatma, açık söyleme, ifāde, ifhām; edille īrādıyla iṡbāt etme; belāġatiŋ teşbīh ü istiʿāre ve mecāz u kināye gibi aḳsāmından baḥṡ ḍeden ḳısmı. KT

taḳrīr: Ar. *is.*: Yerleşdirme, birini taʿyīn ve taḫṣīṣ etme; ṡābit ve muḥkem etme, sağlamlaşdırma; ağızdan ifāde ve beyān etme, aŋlatma, uzun uzadıya taʿrīf etme; bir işi resmen ve taḥrīren beyān etme. KT

"Oŋa bir mektūb yazıp Vaḥşü'l-Felā'nıŋ ibtidā-yı emrinden āḫirine ḳadar beyān u taḳrīr ve Kitābu'n-Nil getirmesine gidip bir daha gelmeyeceğini ve…" (m. 45)

Anlamsal İlişki: İki unsur da bir şeyi "beyan, ifade etme" anlamından hareketle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

bīʿat u iṭāʿat

bīʿat: Ar. *is.*: Biriniŋ ḥākimiyetini taṣdīḳ ve ʿarż-ı tābiʿiyyet ü ṣadāḳat etme. KT

iṭāʿat: Ar. *is.*: Diŋleme, alınan emre göre ḥāreket, inḳıyād, muṭīʿ ü tābiʿ olma, uyma. KT

"…velādet ėtdikde oġlan ise baʿda'l-bulūġ ṣāḥib-i taḫt u tāc olup oŋa bīʿat u iṭāʿat ve ḳız ise yine gelin olduḳda tezevvüc ėden ẕāta salṭanatı teslīm…" (m. 9)/ Y. yok

Anlamsal İlişki: "İṭāʿat", "bīʿat"in neticesidir. Aralarındaki illiyetden dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

bī-ḫaber ve bī-iḥsās

bī: Far. ek: Nefy ü selb maʿnāsıyla isimleriŋ başına girer. KT

bī-ḫaber: Far. /bī+/, Ar. *is.*> *sıf.*: ḫabersiz. ḫaber: Bir vaḳʿanıŋ teblīġi, bir ḥādiṡeden ḥāżır bulunmayanlara verilen maʿlūmāt; ʿilm, vüḳūf, maʿlūmāt. KT

bī-iḥsās: Far. /bī+/, Ar. *is.* > *sıf.*: Duyma, ḫavāṣṣ-ı ḫamseden biri vāsıtasıyla müteʾeṡṡir olma; ḥis vāsıtasıyla derk ü fehm. KT

[1000] Diğer terkipler: naḳl ü beyān, sevḳ ü beyān, ẕikr ü beyān.
[1001] Diğer terkipler: taḳrīr ü ʿarz.

“Seyf-i ẕü’l-Yezen, vücūdundan bī-ḫaber ve bī-iḥsās bayġın ḳalıp…” (m. 53)

Anlamsal İlişki: “habersiz” ve “hissiz, idrâkten yoksun” olmayı, zihin birleştirerek “şuursuz”luk ortak anlamını oluşturmuştur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

bī-irāde ve iḫtiyār

bī: Far. ek: Nefy ü selb maʿnāsıyla isimleriŋ başına girer. KT

bī-irāde: Far. /bī+/, Ar. *is.*> *sıf.*: İsteme, dileme, ḫāhiş, merām etme; bir büyük ẕātıŋ emri, ḥükm, fermān;

[bī]iḫtiyār: Ar. *is.*> [*sıf.*]: Seçme, tercīḥ, intiḫāb; ḳabūl etme, ḳatlanma, rāżī olma; irāde, irāde-i cüzʾiyye, kendine mālik olup kendi reʾyi ve ārzūsuyla ḥāreket etme. Bī-iḫtiyār: istemeyerek, kendinde olmayarak, irādeti munżam olmaksızın. KT

“…ol maʿṣūma teṣādüf ve bī-irāde ve iḫtiyār üzerine gelip bī-hūş gibi durduḳda…” (m. 11)/ Y. “bī-ḳaṣd ü irāde” (9a/13)

Anlamsal İlişki: İlk kelimedeki “bī” nefiy, olumsuzlama eki “iḫtiyār” kelimesine de racidir. İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

bī-kes ve bī-nām

bī: Far. ek: Nefy ü selb maʿnāsıyla isimleriŋ başına girer. KT

bī-kes: Far. /bī+/, Far. *is.*>*sıf.*: kes: kesān, kişi, kimse, kimesne. KT> *kimsesiz*

bī-nām: Far. /bī+/, Far. is>*sıf.*: nām: Ad, isim; şöhret, şān; tevcīh, adres; vekālet *KT*

“Benim sulṭānım, bu adam bī-kes ve bī-nām kimselerden değildir.” (m. 102)

Anlamsal İlişki: İki kelimede de insanlar için söz konusu olan “bir ada sahip olma”, bir ilişki ile başkalarıyla beraber olma özellikleri müşterektir. Ancak kelimeler arasındaki ilgi doğrudan değil dolaylıdır. Kişide var olan “isim”den maksat şöhret, “kimse”den maksat “soylu” olmaktır. Bu iki unsur, birlikte bir uyum ve ayrıcalık arz ederler. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

binā[1002] **ve teʾsīs** (2 kez geçmiştir: m. 4, 6).

[1002] Diğer terkipler: binā ve īcād.

Binā: Ar. *is.*: Yapı yapma, teʾsīs; dayama, isnād, bir daʿvā veyā mesʾeleyi bir şeyʾiŋ üzerine ḳondurma; yapı, miʾmārlık eṡeri olarak duvarcı ve dülger maʿrifetiyle vücūda gelmiş mesken ve sāʾire, her nevʾ eṡer-i miʿmārî. KT

Teʾsīs: Ar. *is.*: Temelleşdirme, temel atma, kurma. KT

"…beyt-i mükerremi yine aḥcār-ı maḥṣūṣasıyla binā ve teʾsīs ėdip…" (m. 4)/ m. 4> Y. "binā ve teʾsīs" (3b/7) /m. 6> Y. "binā ėtmeleri" (5a/2).

Anlamsal İlişki: İki kelime de "kurmak" müşterek anlamından yola çıkarak bir birlik oluşturmuşlardır. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

bir bir (5 kez geçmiştir: m. 19, 28, 79, 160, 226)

bir: T. *sıf.*: Sayınıŋ en küçüğü ve ilki, eḥad, vāḥid, yek. KT

"…ol dağıŋ faḳaṭ bir yolu vardır ki bir bir geçilip süvārî olan adam rākiben çıḳamaz…" (m. 19) / m. 19> Y. "birer birer" (16b/7) /m. 28> Y. Aynı (26b/6)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, "tedricen/aşamalı olarak" anlamı güçlendirilmiştir.

bir iki[1003] (19 kez geçmiştir: m. 70, 74, 85, 89, 118, 154, 156, 169, 173, 175, 190, 201, 205, 210, 210, 217, 223, 235, 248)

bir: T. *sıf.*: Sayınıŋ en küçüğü ve ilki, eḥad, vāḥid, yek. KT

iki: T. *sıf.*: Birden sonra gelen sayı, 2.

"…bir ormanlıḳ maḥalle teṣādüf ėtmekle derūnuna girip bir iki sāʿat ḳadar eğlendi." (m. 74)

Anlamsal İlişki: İki kelime de sayı olmaları bakımından müşterektirler. Ancak doğrudan birbirlerinin misli değillerdir. Bu sebeple takribî bir tekabül olduğundan olursa *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

[1003] Diğer bağlamlar: bir iki (sāʿat), bir iki (gün), bir ikisini, bir iki (ṭavuḳ).

birer birer[1004] (17 kez geçmiştir: m. 4, 10, 21, 21, 22, 36, 44, 57, 65, 66, 71, 91, 152, 165, 204, 206, 250)[1005]

birer: T. *sıf.* /+er/ *üleştirme*: bir: Sayınıŋ en küçüğü ve ilki, eḥad, vāḥid, yek. KT

"Gėceniŋ ẓalāmında nerd-bānlara birer birer başıp… (m. 21)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, anlam güçlendirilmiştir.

Birer ikişer (2 kez geçmiştir: m. 36, 122)

Birer: T. *sıf.*, /+şer/ *üleştirme*: Sayınıŋ en küçüğü ve ilki, eḥad, vāḥid, yek. KT

İkişer: T. *sıf.*, /+şer/*üleştirme*: Birden sonra gelen sayı, 2.

"ʿĀḳıṣa, ḳızları birer ikişer götürmeğe başlayıp üç māh ḳadar naḳlinde ḳaldı." (m. 36)/ m. 36> Y. "birer birer" (34b/6)

Anlamsal İlişki: İki kelime de sayı olmaları bakımından müşterektirler. Ancak doğrudan bir mukabele, bir zıtlık arz etmezler. Bu sebeple takribî bir tekabül olduğu düşünülecek olursa *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

bī-ṭāḳat ve bī-dermān

bī-ṭāḳat: Far. /bī+/, Ar. *is.*> *sıf.*: Güc, zor, ḳuvvet, ḳudret, iktidār, tüvān. KT

bī-dermān: Far. /bī+/, Far. *is.*> *sıf.*: Çare, tedbīr, vāsıṭa-i tesviye; ʿilāc, devā; ḳuvvet, ḳudret, ṭāḳat. KT

"…hücūm-ı şücʿān ve ricālden bī-ṭāḳat ve bī-dermān olup…" (m. 172)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilişkisiyle cemedildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

buġż u ʿadāvet[1006] (2 kez geçmiştir: m. 12, 13)

buġż: Ar. *is.*: Sevmeme, biri ḥaḳḳında gizli ve ḳalbî ʿadāvet ḥissetme, kīn, nefret, ḫuṣūmet. KT

[1004] Diğer bağlamlar: birer birer (hedm, bīʿat, yoḳlayaraḳ, ṣayd u şikār, yėrlerine, naḳl, çıḳarmağa, intiḫāb, yiğirmi adam, vaṣf, çıḳarıp, dağıldıḳda, derūnlarına, meydāna , bunlara mübāreze, ṣavb-ı Meymūn'a).
[1005] m. 10> Y. Aynı (8b/5), m. 21> Y. Aynı (19a/1), m. 21> Y. Aynı (19b/10), m. 22> Y. Aynı (20b/1), m. 36> Y. Aynı (34b/6), m. 44> Y. yok.

[1006] Diğer terkipler: ʿadāvet ü ḥased.

ʿadāvet: Ar. *is.*: Düşmanlık, ḫuṣūmet; kīn, ġaraż, buġż. KT

"Vezīr Siḳardiyūn, ol keyfiyyetden dil-gīr ve buġż u ʿadāveti müşted olup…" (m. 13)/ m. 12> Y. Yok, m. 13 > Y. Aynı (11a/1)

Anlamsal İlişki: "buġż" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

buġż u ḥased

buġż: Ar. *is.*: Sevmeme, biri ḥaḳḳında gizli ve ḳalbî ʿadāvet ḥissetme, kīn, nefret, ḫuṣūmet. KT

ḥased: Ar. *is.*: Başkasınıŋ niʿmet ü fażīletini çekemeyip zevālini ārzū etme, kıskanma

"Vālidesi mevlūd-i meẕkūru vaż'ėdip yüzünü gördükde buġż u ḥased ve…" (m. 10)/ Y. "ḳalbinden ḥased ėdip" (8a/12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilişkisiyle cemedilmiştir. Ancak "buġż" herhangi bir nedenden dolayı bir düşmanlık anlamı içerirken; "ḥased", muhatabın sahip olduklarından dolayı ileri gelen bir düşmanlığa, kıskançlığa sebep olur. Zihin bu iki unsurun farklılıklarını bütünleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

bükā ve nevḥa

bükā: Ar. *is.*: Ağlama, nāle, girye. KT / Ağlamak, gözyaşı dökmek, eşk-rīz ü nālān olmak ve feryād-ḫān olarak gürüldü ile ağlamak. LR

nevḥa: Ar. *is.*: Uluya sesle ağlama, sagu. KT

"…dīğer ḫaymede bükā ve nevḥa ṣadāları olduğunu görüp…" (m. 14)/ Y. "bükā ve aḥzān olduğunu görüp" (12a/13)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilişkisiyle cemedildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

bütün bütün[1007] (16 kez geçmiştir: m. 36, 62, 90, 92, 138, 155, 171, 172,172, 174, 182, 201, 204, 206, 208, 209)

bütün: T. *sıf.*: Hep, cemīʿ, cümle, kāffe, tekmīl; yarım veyā pārça olmayan, tam. [Ekṡeriyā mükerrer: İşimiz bütün bütün ḫarāb oldu> kāmilen, tamamıyla]

[1007] Diğer bağlamlar: Bütün bütün (ḳatl ẹt-, dağıl-, alacalı ol-, aʿmā ol-, iʿdām ėt-, süfreden ḳalḳ-, yıḳıl-, telef ėt-, hücūm ėt-, ṣuya ṣaldır-, yeşil ol-, iḥrāḳ ėt-, ḳaraŋuluḳda bıraḳ-, ḳaz-).

“Seyf’iŋ üzerine ictimāʿ ėden ʿasker bütün bütün dağılıp…” (m. 61)/ m. 36> Y. Aynı (34a/10)

Anlamsal İlişki: Bu birlik tekrarlı bir yapıdadır. Aynı kelime, tekrar edilerek *kuvvetlendirme* anlamı pekiştirilmiştir.

büyük ve bālā

büyük: T. *sıf.*: ḥacmi çok yer tutan, ṭūl u ʿarż u irtifāʿı çok olan, küçük żıddı, iri, ulu, kebīr, ʿaẓīm, cesīm, büzürk; ḳadri yüksek, ḳuvvet ü iḳtidārı çok, celīl, ʿālī, refīʿ. KT

bālā: Far. *sıf.*: Yüksek, yukarı, zīr ü pest muḳābili, ʿālī, refīʿ. KT

“…bir daġ üzerinde ġāyet büyük ve bālā bir serāy ve dīğerde manastir miṣillü bir binā olup…” (m. 54)

Anlamsal İlişki: Biri “küçük” mukabili, diğeri “aşağı” mukabili olmaları bakımından aralarında takribî bir benzerlik mevcuttur. Algıda *birleşim* söz konusu olduğundan *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

büyük ve mehīb

büyük: T. *sıf.*: ḥacmi çok yer tutan, ṭūl u ʿarż u irtifāʿı çok olan, küçük żıddı, iri, ulu, kebīr, ʿaẓīm, cesīm, büzürk; ḳadri yüksek, ḳuvvet ü iḳtidārı çok, celīl, ʿālī, refīʿ. KT

mehīb: Mehīb: Ar. *sıf.*: Korkulur, muḫāṭaralı, tehlikeli; heybetli. KT /Nās kendisinden ḫavf u ḥaẕer eden heybetli ve ʿaẓametli adama denilir ve mehābetli, ṣāḥib-i mehābet ve korkunc olan ve arslana ıṭlāḳ olunur. LR

“…serāyda olan ḳapıdan büyük ve mehīb ṣadālar ẓuhūr ėtmekle…” (m. 242)

Anlamsal İlişki: “Heybet”, “büyük” olmayı gerektirdiğinden dolayı iki kelime arasındaki ikişki, *cihet-i camia tezayüf*le açıklanabilir.

büyük ve müfteris

büyük: T. *sıf.*: ḥacmi çok yer tutan, ṭūl u ʿarż u irtifāʿı çok olan, küçük żıddı, iri, ulu, kebīr, ʿaẓīm, cesīm, büzürk; ḳadri yüksek, ḳuvvet ü iḳtidārı çok, celīl, ʿālī, refīʿ. KT

müfteris: Ar. *sıf.*: Yakaladığı diğer hayvanları yırtıp pāralayarak yiyen, yırtıcı: ḥayvanāt-ı müfterise. KT

"…ḫalḳ-ı ʿālem deryāya atıldıḳlarında ol dağdan büyük ve müfteris cānverler aşağı inip…" (m. 184)

Anlamsal İlişki: Büyük ve yırtıcı olmak vasıfları, kendisine atfedilen mahlûkun "korkulası" özelliklerini ifade etmede müşterektir. Ancak bu vasıfları algı, "büyük olduğu için karşı koyamamak" ve "yırtıcı olduğu için karşı koyamamak" ilgisiyle birleştirir. Farklılıklar göz ardı edilir ve önemli unsurlar göz önünde bütünleşir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

c: ج

cādū[1008] ve sāḥir[1009]

cādū: Far. *is.*: Büyücü, sāḥir, siḥir-bāz. KT

sāḥir: Ar. *is.*: Büyü eden, büyücü, siḥir-bāz. KT

"…onuŋ eḫaṣṣ-ı eḥibbāsından bir büyük cādū ve sāḥir kimse var idi…" (m. 15)/ Y. "bir büyük sāḥir-i mākir kimseye" (13a/2)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilişkisiyle cemedildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

cān u bāş (2 kez geçmiştir: m. 50, 115)

cān: Far. *is.*: İnsān ve ḥayvānıŋ mā-bihi'l-ḥayātı olan ve cism ile berāber şaḫṣiyyeti teşkīl eden emr-i maʿnevî ki ölümle cisimden ayrılır, rūḥ; yaşayış, ḥayāt; göŋül, yürek, ḳalb, dil; ḳuvvet, ḳudret. KT

baş: T. *is.*: İnsan ve ḥayvānāt cisminiŋ yukarı kısmı ki beyni ve göz, kulak, ağız, burun gibi ḥavās āletlerini ḥāvī olmağla bedeniŋ en mühim kısmıdır, reʾs, ser, kelle, ḳafa; bir şeyiŋ en yukarısı tepe. KT

"Efendim, ne isterseŋiz buyuruŋ! Cān u bāş ile görürüm." (m. 115)

Anlamsal İlişki: "can" manevî cismin en mühim kısmı, "baş" maddî cismin en önemli kısmı olma bakımından, iki kelime de müşterektir. Kişi, muhatabına en kıymetli varlığıyla

[1008] Diğer terkipler: cādū ve siḥr (ile meşġūl), ḥükemā ve cādū(ları) cemʿ.
[1009] Diğer terkipler: sāḥire ve ḥākime.

gönülden bir teslimiyeti ifade eder. Mecazî ilgi ve yakınlık dolayısıyla *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

cemāl ü kemāl[1010]

cemāl: Ar. *is.*: Güzellik, ḥüsn, yüz güzelliği. KT

kemāl: Ar. *is.*: Erginlik, pişkinlik, olma; noḳṣānsızlık, tamlık, mükemmeliyyet; insānıŋ maʿlūmāt ve ḥüsn-i aḫlāḳca noḳṣānsız ve mükemmel olması; değer, ḳadr, bahā, ḳıymet. KT

"…żımn-ı hediyyede ḥaremiŋizden cemāl ü kemālde bī-naẓīr ḫāṣ cāriyeleriŋizden peri-ṣūret bir cāriyeyi intiḫāb (m. 7) /Y. Aynı (6a/8)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında hissî, algıya dayalı bir yakınlık vardır. Tam bir eşlik söz konusu olmasa da "güzellik ve eder"de paha biçilemez olmak yönünden müştereklik arz ederler. Bu sebeple, *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ceng[1011] **ü cidāl**[1012] (3 kez geçmiştir: m. 82, 108, 248)

ceng: Far. *is.*: ḥarb, muḥārebe. KT

cidāl: Ar. *is.*: ġavġā, ceng, muḥārebe; şiddetli mübāḥaṡe, münāzʿa, nizāʿ. KT

"…zevāl vaḳtine ḳadar ceng ü cidālleri dayanmış ise de ṭāḳati ḳalmayıp…" (m. 82)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerlik ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ceng ü muḥārebe (3 kez geçmiştir: m. 19, 186, 237)

ceng: Far. *is.*: ḥarb, muḥārebe. KT

muḥārebe: Ar. *is.*: İki veyā daha ziyāde devlet veyā ṭaraf beyninde vüḳūʿ bulan ḥarb, ceng; bir defʿada olan ceng. KT

"…ʿasākir-i ʿadīde irsāl olunduysa da müfīd olmayıp gāh ceng ü muḥārebe ėder gāh maġlūbiyeti gördükde…" (m. 19) / m. 19> Y. Aynı (16b/11)

[1010] Diğer terkipler: luṭf u kemāl, ḥusn ü kemāl.
[1011] Diğer terkipler: ceng ü muḥārebe.
[1012] Diğer terkipler: ceng ü cidāl, ḥarb ü cidāl.

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerlik ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

cezm ü iẕʿān[1013] (2 kez geçmiştir: m. 4, 12)

cemz: Ar. *is.*: Kesme, ḳaṭʿ; ḳaṭʿiyyen ḳarārlaşdırma, ḳarār-ı ḳaṭʿî verme, ḳaviyyen ʿazm u niyyet etme; sükūn u ḥarekesizlik. KT

iẕʿān: Ar. *is.*: İṭāʿat, inḳıyād; ʿazm-i ḳalb, iʿtiḳād> bizde ẕekā ve ferāset anlamıyla ġalat olarak istiʿmāl edilir. KT

"…bu nev-ẓuhūr ėden ḥāletin elbette bir sebebden neşʾet ėtdiğini cezm ü iẕʿān ėdip…" (m. 4) / m. 12> Y. Aynı (10a/9)

Anlamsal İlişki: Kesin bir karar verebilme yetisi, "zekâ"yı gerektirdiğinden dolayı iki kelime arasındaki *cihet-i camia tezayüf*le açıklanabilir.

cidāl ü ḳıtāl

cidāl: Ar. *is.*: ġavġā, ceng, muḥārebe; şiddetli mübāḥaṡe, münāzʿa, nizāʿ. KT

ḳıtāl: Ar. *is.*: Muḳātele, mużārebe, müşācere, uruşma; muḥārebe, mücādele, ceng, ġavġā: ḥarb u ḳıtāl. KT

"…bir sāʿat ḳadar cidāl ü ḳıtāl ėdip…" (m. 65)

Anlamsal İlişki: "cidāl" de "ḳıtāl" de iki taraf arasında vuku bulması açısından müşterektir. Ancak "ḳıtāl, mukātele, katletme", bu bağlamda savaşı hatırlatır ve bir "cidāl"i iktiza eder. Bu sebeple iki unsur arasındaki *cihet-i camia tezayüf*tür.

cinn ü ins (3 kez geçmiştir: m. 15, 100, 121)

- **ins ü cin** (4 kez geçmiştir: m. 38, 185, 188, 253)

cinn: Ar. *is.*: İns yaʿnī ṭāʾife-i beşeriŋ gayrı olaraḳ görünmez ecsām-ı laṭīfeden ʿibāret bir cins-i maḫlūḳāt, ecinnî. KT

ins: Ar. *is.*: İnsān, beşer, merdum, nevʿ-i beşer. [cin ve meleğe muḳābil]: ins ü cin, ins ü melek. KT

"Zīrā ol şehr ṭılsımlıdır ki cinn ü ins oŋa giremez." (m. 121)/ m. 15> Y. Aynı (13a/6)

[1013] Diğer bağlamlar: cezm ü iẕʿān (ėt-, ḳıl-). Diğer terkipler: ṣabr u iẕʿān

Anlamsal İlişki: İki unsur da mahlûk olmak açısından müşterektirler. İkisi arasında bir tekabül vardır ancak tevarüd yoktur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

cünūd u aʿvān

cünūd: Ar. *is., çoğ.*: "cünd"ün cemʿi. ʿAsker, sipāh, leşker. KT

aʿvān: Ar. *is., çoğ.*: Yardımcılar, ʿavane, etbāʿ, yardaklar. KT

"Bunlar benden şehr bināsını ve içinde pādişāh olup cünūd u aʿvān ṣāḥibi olmamı istediler." (m. 229)

Anlamsal İlişki: İki sınıf kategorisi de birine, bir kuruma tabi olmak bakımından müşterektirler. Aynı zamanda bağlamda da padişahlığın gerekleri olmaları yönüyle de ortaklık arz ederler. İki unsur da farklılıklarına rağmen "*ortak alan*" açısından zihinde birleştirilir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ç: چ

çöl ve ṣaḥrā[1014] (5 kez geçmiştir: m. 3, 26, 38, 153, 247)

- çölde ve ṣaḥrāda (m. 3) /+da/…/+da/
- çölden ve ṣaḥrādan (2 kez geçmiştir: m. 38, 153) /+dan/…/+dan/

çöl: T. *is.*: Kumluk ve susuz ova, beyāban, berriyye. KT

ṣaḥrā: Ar. *is.*: Ova, kır, deşt; susuz ve nebātsız geŋiş ova, çöl, beyāban. KT

"…savāḥil-i Necd beyninde olan zemīnleriŋ aġlebi çöl ve ṣaḥrā olup…" (m. 26)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirlerine olan benzerlikleri ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

d: د

daḳīḳ ü laṭīf

[1014] Diğer bağlamlar, ek almış hâlleriyle mevcuttur: çölde ve saḥrāda, çölden ve saḥrādan.

daḳīḳ: Ar. *sıf.*: İnce, ufak, nāzik, ẓarīf, görülmesi veyā tutulması ve işlenmesi müşkül, inceden ince. KT

laṭīf: Ar. *sıf.*: Yumuşak, mülāʾim, nāzik, ḫoş; güzel, ḫoşa gidecek, şīrīn; cismānî olmayan rūḥānî. KT

"Gördüŋ mü erzāḳ-ı ʿibād ḫuṣūṣunda olan elṭāf-ı rabbaniyye nice daḳīḳ ü laṭīf maʿnādır?" (m. 12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer ilişkiyle birleşmiştir. Ancak "daḳīḳ"te incelikten, zarafetten ileri gelen bir hoşluk; "laṭīf"te yumuşaklıktan, mülayemetten kaynaklı bir hoşluk vardır. Algı bu ayrıntıları birleştirdiğinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

darġın ve küskün

darġın: darıl-, /+gın/ T. *sıf.*: Darılmış, gücenmiş, münfaʿil; ḥiddetli, ġażab-nāk, ḥadīd. KT

küskün: küs-, /+kün/ T. *sıf.*: Küşmüş, gücenmiş, dargın, muʿbir, ḫāṭır-mānde; nikbete uğramış; yerinden hoşlanmayan, iyi gitmeyen. KT

"…darġın ve küskün ufḳa irtifāʿ ėdip gitdikde…" (m. 181)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerlik ilişkisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

defʿ[1015] ü infiṣāl[1016]

defʿ: Ar. *is.*: Öteye atma, kakma, ceẕb ü celb żıddı; savma, menʿ, savuşdurma; verme, iʿṭā, ṣarf, ḫarc; ortadan kaldırma, imḥā etme, ber-ṭaraf etme. KT

infiṣāl: Ar. *is.*: Ayrılma, birini terk edip gitme; ʿazl olma, meʾmūriyetinden kalkma. KT / Olduğu yerden ayrılmak, tebāʿüd etmek, cüdā düşmek. LR

"…gėce ẓarfında işābet ve ʿala'ṣ-ṣabāḥ ṭabīʿatiyle defʿ ü infiṣāl ėden emrāżdandır." (m. 5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine yakın bir anlam ilgisiyle birleşmiştir. Farklılıklar yerine, birleştirici unsurlar dikkate alınarak ilişkilendirildiklerinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

[1015] Diğer terkipler: defʿ ü ḳalʿ, defʿ ü refʿ, refʿ ü defʿ
[1016] Diğer terkipler: infiṣāl u iḥticāb.

defʿ ü ḳalʿ

defʿ: Ar. *is.*: Öteye atma, kakma, ceẕb ü celb żıddı; savma, menʿ, savuşdurma; verme, iʿṭā, ṣarf, ḫarc; ortadan kaldırma, imḥā etme, ber-ṭaraf etme. KT

ḳalʿ: Ar. *is.*: Sökme, çekip çıkarma, esāsından yıkıp atma, yerinden oynatma. KT

"…beyt-i mükerremiŋ defʿ ü ḳalʿından vaz geçmeyip sū-i ḳaṣd-ı niyyet ile gėcelediğinden…" (m. 5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine yakın bir anlam ilgisiyle birleşmiştir. Söküp atmak, ortadan kaldırmak, imhā etmek, bir "defʿ" neticesinde olur. Zikredilen unsurlar, düşüncenin ifade edilmesinde birbirlerini destekleyici bir vazife görürler. Fiilin gerçekleşmesinde bu anlamlar, birbirlerini hatırlatır konumdadır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

defʿ ü refʿ [1017]

- *refʿ ü defʿ (3 kez geçmiştir: m. 203, 203, 209)*

defʿ: Ar. *is.*: Öteye atma, kakma, ceẕb ü celb żıddı; savma, menʿ, savuşdurma; verme, iʿṭā, ṣarf, ḫarc; ortadan kaldırma, imḥā etme, ber-ṭaraf etme. KT

refʿ: Ar. *is.*: Kaldırma, yükseltme, yukarıya çıkarma, iʿlā; kaldırma, laġv u fesḫ etme; nezʿ(çekip çıkarma, sökme). KT

"Bunda bir şeyʾ yoḳ böyle siḥriyyātı lemḥatü'l-baṣarda defʿ ü refʿ ėdip de ġalebe ėdeceğimi seyr eyle!" (m. 195)

Anlamsal İlişki: "Ortadan kaldırma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

dehşet[1018] ü ḫavf[1019]

- *ḫavf u dehşet (3 kez geçmiştir: m. 136, 216, 225)*

dehşet: Ar. *is.*: Korkunc bir şeyʾ veyā büyük bir tehlike öŋünde şaşıp kalma, dūçār-ı ḫavf u telāş olma, ürkme. KT

ḫavf: Ar. *is.*: Korku, fobi. KT

[1017] Diğer terkipler: refʿ ü defʿ.
[1018] Diğer bağlamlar: ḫavf u dehşet (-e düş-, -e düçār ol-, -e düçār).
[1019] Diğer terkipler: ḫavf u dehşet, ḫavf u hirās, ḫavf u ḫaşyet, medhūş u ḫavf.

"…içinde ḫurmā aġacı miṣāli olan ḫalḳı görüp dehşet ü ḫavfa düşüp…" (m. 230)

Anlamsal İlişki: "dehşet", "korku" neticesinde ortaya çıkan bir durumdur. Aralarındaki ilgiye nispetle, *cihet-i camia tezayüf*tür.

devlet[1020] ü ʿaẓamet

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

ʿaẓamet: Ar. *is.*: Büyüklük, ululuk [bu maʿnā ile başlıca cenāb-ı ḫāliḳ-i kevn ü mekān ḥaḳḳında müstaʿmel olup, insān ḥaḳḳında kullanıldıḳda ātīdeki ikinci maʿnāya gelir:]; kibr, naḫvet, ġurur, taʿaẓüm, ḫod-fürūşluk; debdebe, ṭanṭana, şükūh(ululuk); *alay, kemāl-i şükūh ve ʿaẓametle icrā olundu. KT*

"…bu maḳūle kelām Seyf'e söylenir mi; seniŋ devlet ü ʿaẓametiŋe yaḳışır mı?" (m. 197)

Anlamsal İlişki: Bu birlikte, "azamet" sahibi olmak "devlet" sahibi olmaktan mütevellit bir vasıftır. Bu sebeple iki kelime arasındaki *cihet-i camia tezayüf*tür.

devlet ü salṭanat[1021] (4 kez geçmiştir: m. 104, 135, 198, 246)

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

salṭanat: Ar. *is.*: Pādişāhlık, ḥükümdārlık; devlet, ḥükūmet; debdebe, ṭanṭana. KT

"Artıḳ şol ʿAyrūż'dan vaz ġec, gel! Seni devlet ü salṭanatıŋa götüreyim." (m. 135)

Anlamsal İlişki: "Hükümet süren sülale, devlet" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

duʿā[1022] ve niyāz[1023]

- *niyāz u duʿā (m. 134)*

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; biriniŋ iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

[1020] Diğer terkipler: devlet ü salṭanat, ehl ü devlet, mülk ü devlet, devlet ü ʿazamet, şehr ü devlet.
[1021] Diğer terkipler: ʿızz ü salṭanat, ehl ü salṭanat.
[1022] Diğer terkipler: selām u duʿā, duʿā ve taḥıyye, duʿā ve tażarruʿ, ʿibādet ü duʿā, ilticā ve duʿā, niyāz u duʿā.
[1023] Diğer terkipler: recā ve niyāz, ilticā ve niyāz, niyāz u recā, tażarruʿ u niyāz, niyāz u duʿā, niyāz u ilticā, teveccüh ü niyāz.

niyāz: Ar. *is.*: Yalvarma, recā, istirḥām; duʿā. KT

d"…gėce olduḳda ʿallāmu'l-ġuyūb ve kāşifu'l-kürūb ḥażretlerine duʿā ve niyāza başladı." (m. 39) / Y. aynı (37a/11)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

duʿā ve taḥıyye

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; biriniŋ iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

taḥıyye: Ar. *is.*: Birine "ḥayyaka'llāh" yaʿnī "Allah ʿömür versin" deme; selām, āşinālık , duʿā. KT

"S̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā olduğunu fehm ẹ̇dip yanına varıp mülūka lāʾiḳ duʿā ve taḥıyyeyi edā ėtdikde…" (m. 187)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirilmiştir. Ancak "duʿā" daha genel, "taḥıyye" daha özel bir dilek alanını kapsar. Algı, unsurlar arasındaki eksikiği, farklılığı *tamamlama* yoluna gittiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

duʿā ve tażarruʿ[1024] (2 kez geçmiştir: m. 53, 198)

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; biriniŋ iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

tażarruʿ: Ar. *is.*: Kendini alçaldarak kemāl-i teẕellül ve ḫuşūʿ ile yalvarma. KT

"Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine duʿā ve tażarruʿ ėtmeğe başladı." (m. 53)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirilmiştir. Ancak "duʿā" daha genel, "tażarruʿ" daha özel bir dilek alanını kapsar. Algı, unsurlar arasındaki eksikiği, farklılığı *tamamlama* yoluna gittiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

duman[1025] **ve duḫān**[1026]

[1024] Diğer terkipler: tażarruʿ u recā, tażarruʿ u niyāz.
[1025] Diğer terkipler: toz ve duman, duman ve tütsü.
[1026] Diğer terkipler: lehb ü duḫān.

duman: T. *is.*: āteşden kalkan siyāh hava, tütün, duḫān, dūd; havadaki sis, pus; ince tozuŋ havaya kalkmasından ḥāṣıl olan bulanıklık; meyve ve çiçekleriŋ ve sıcak havada soğuk bir māyiʿ ḥāvī kablarıŋ üzerine konan ince buğu. KT

duḫān: Ar. *is.*: Duman; tütün. KT

"Ḳuyunuŋ ḳapağını ḳaldırdıḳlarında, içinden duman ve duḫān gibi buḫārāt-ı redi[ʾ]e ʿınān-ı semāya irtifāʿ eyledi." (m. 34) / Y. aynı (32a/5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

duman ve tütsü

duman: T. *is.*: āteşden kalkan siyāh hava, tütün, duḫān, dūd; havadaki sis, pus; ince tozuŋ havaya kalkmasından ḥāṣıl olan bulanıklık; meyve ve çiçekleriŋ ve sıcak havada soğuk bir māyiʿ ḥāvī kablarıŋ üzerine konan ince buğu. KT

tütsü: T. *is.*: Rāyiḥa-i ṭıbbiye neşriyiçin yāḫūd muʿālece veyā efsūn niyyetiyle duman çıkaracak ṣūretde yakılan şey, buḫūr. KT

"…kükürt ve biber gibi şeyleri āteşe ḳatdıḳlarında duman ve tütsüleri maġāreye girip…" (m. 169)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında nisbî bir yakınlık vardır. "tütsü" yakılması neticesinde "duman" vücuda geldiği için bir unsur diğerinin sebebi olmuştur. Bundan dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

dünyā ve uḫrā

dünyā: Ar. *is.*: ʿālem, āḫirete nisbetle şimdi yaşadığımı ʿālem, kāʾināt; semāvāta ve sāʾir ecrām-ı semāviyyeye nisbetle küre-i arż. KT

uḫrā: Ar. *sıf.*: āḫer, başka, dīğer. KT

"Ne dėmek sözdür ki ben baʿda'l-īmān dīn-i küfre girip dünyā ve uḫrāmı ḥayāt-ı fāniyye içün değişeyim?" (m. 198)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine zıt olmaları bakımından, ikilemenin *cihet-i camia*sı *tezat*tır. Nitekim İslâm inancına göre "dünya" yerini "ahiret"e bırakacağından bir devir söz konusu olacaktır.

dürlü dürlü[1027] (6 kez geçmiştir: m. 97, 140, 163, 205, 210, 217)

Dürlü: T. *is.*: Nevʿ, cins, çeşit; birkaç nevʿ ve çeşidi olan şey. KT

"Cin ṭāʾifesinde dürlü dürlü aḫlāḳ ile mütaḫallıḳ adamlar vardır." (m. 140)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapı oluşturan ifade, "çokluk" anlamıyla pekiştirilmiştir.

ḍ: ض

e: ا

ehemm ü elzem

ehemm: Ar. *sıf.*: Daha ehemmiyetli, mühim, ziyāde iʿtibāra şāyān. KT

elzem: Ar. *sıf.*: Daha veyā pek lāzım, eŋ lüzūmlu, pek muḳtażī. KT

"Sen, ḫuṣūṣā Şāme'yi ecinnî Muḫtaṭıf'ıŋ elinden istiḫlāṣ ėtdiŋ. Be-her-ḥāl size vėrmemiz ehemm ü elzemdir." (m. 18) / Y. aynı (16a/12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirilmiştir. Ancak "ehem" kelimesinde "önem" anlamı, "elzem" kelimesinde "lüzum" anlamı öne çıkar. Birbirine yakın olan bu kelimeler söz konusu olduğunda algı, unsurlar arasındaki nükteleri *tamamlama* yoluna gittiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ehl[1028] **ü aḳārib**

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

Aḳārib: Ar. *is., çoğ.*: Yakın akraba. KT

"…merḳūm, kemāl-i sürūr ile Seyf ve Enīse'yi serāya idḫāl ve varıp ehl ü aḳāribini celb ėdip…" (m. 139)

[1027] Diğer bağlamlar: dürlü dürlü (şerbetler, istiġāṣeler, taʿẕīr ü taḳrīʿ ėt-, tesliyeler, ḫayevānāt-ı mühevvilü'ṣ-ṣıfāt).
[1028] Diğer terkipler: ehl ü ʿaşīret, ehl ü devlet, ehl ü evlād, ehl ü ʿıyāl, ehl ü salṭanat.

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle "akrabalık" ortak anlamından hareketle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ehl ü ʿaşīret[1029]

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

ʿaşīre: Ar. *is.*: "ʿAşīret": Bir aşıldan münşeʿib olup birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen bedevîler ḫalḳı, oymaḳ, kabile. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen Ḥażret-i Süleymān'ıŋ genclerine sefer ėtdikde ehl ü ʿaşīreti ne ile meşġūl ḳaldıḳlarınıŋ ve Seyfü'r-Raʿd ile vüḳūʿ bulan ḥavādiṯiŋ ẕikr ü beyānındadır." (m. 202-203)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle "akrabalık" ortak anlamından hareketle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ehl ü devlet

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

"Efendim, seni ehl ü devletiŋe çevirmeğe geldim." (m. 93)

Anlamsal İlişki: "ehl:aile" ve "devlet: hānedān" arasında benzerlik vardır. Ancak, "ehl" genel anlamda bir aile sahibi olmayı, "devlet/hanedan" özel anlamda "asil" bir aile katmanını kastettiği için iki kelime arasındaki *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ehl ü evlād (2 kez geçmiştir: m. 103, 158)

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

[1029] Diğer terkipler: ʿaşīre-beʿaşīre.

evlād: Ar. *is.*, *çoğ.*: Çoluk çocuk, evlād u ʿıyāl; ẕürriyet, nesil, sülāle; oğul, kız, çocuk. KT

"Seyf, ʿĀḳıṣa'dan memleketine gidip ehl ü evlādından ḫaber getirmesini iltimās ėtdi." (m. 158)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle "aile, nesil" ortak anlamından hareketle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ehl ü ʿıyāl (3 kez geçmiştir: m. 99, 99, 158)

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

ʿıyāl: Ar. *is.*, *çoğ.*: [ʿıyāl, müfred gibi kullanılır]. Bir evde sākin olup iʿāşeleri müştereken bir adama ʿāʾid olan eşḫāṣ mecmūʿu, ʿāʾile, familya: ehl ü ʿıyāl; karı, zevce. KT

"Bāri sen var, ehl ü ʿıyālimiŋ ḥāli nice olduğunu gör de baŋa ifāde ḳıl ki sende rāḥat ile ḳalırım." (m. 99)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle "aile, nesil" ortak anlamından hareketle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ehl ü salṭanat[1030]

ehl: Ar. *is.*: ṣāḥib, mālik, mutaṣarrıf; sākin, mütemekkin; muḳtedir, becerikli, erbāb. *KT /* evlād u ʿıyāl ve ḳavm u tebār (soy, nesil), ve mensūb u müteʿalliḳ olan; ve māhir ve üstād olan; ve sākin olan. LR

salṭanat: Ar. *is.*: Pādişāhlık, ḥükümdārlık; devlet, ḥükūmet; debdebe, ṭanṭana. KT

"Seyf, ehl ü salṭanatıyla mesrūr ḳaldı." (m. 96)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir alaka ile birleşmiştir. Bu bağlamda "ehl", "kavim" anlamında; "salṭanat" "hükümdarlık" anlamında olmak üzere farklılıklar, zihinde ortak bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ehvāl u miḥnet[1031]

ehvāl: Ar. *is.*, *çoğ.*: "hevl"in cemʿi. Korku, korkma, ürkme, dehşet. KT

[1030] Diğer terkipler: ʿızz ü salṭanat, ehl ü salṭanat, devlet ü salṭanat.
[1031] Diğer terkipler: miḥnet ü belā, muṣībet ü miḥnet, ehvāl ü miḥnet, ġam u miḥnet.

miḥnet: Ar. *is.*: Zaḥmet, eẕiyyet, renc; derd, elem, keder, ġam; muṣîbet, belā, āfet. KT

"Ben saŋa maḥabbet ėdip zemînden zemîne seniŋ ardıŋdan gidip nice ehvāl ü miḥnetlerden ki en aḳal Ḥakîm Eflāṭûn'uŋ şehri üzerinden taḫlîṣ ėtdiğimi unudup…" (m. 182)

Anlamsal İlişki: "Korku" ve "sıkıntı" olarak çevrilebilecek bu iki kelime arasında tam olmasa da nisbî bir yakınlık vardır. Korku, bir musibet, maddî veya manevî bir eziyet neticesinde ortaya çıkabilir. Biri diğerinin illeti olma durumu ihtimal dâhilindedir. Bu sebeple *cihet-i camia, tezayüf*le açıklanabilir.

ekīd ü şedīd[1032] (2 geçmiştir: m. 130, 233)

ekīd: Ar. *sıf.*: Sağlam, muḥkem, metîn, ḳuvvetli; ṣarîḥ ve ḳaṭʿî. KT

şedīd: Ar. *sıf.*: Sert, katı, saḫt, şiddetli; müsāʿadesiz, sıkı. KT

"Cābiyye, ḫarezeyi redd ėdeceğine ekīd ü şedīd īmān u ʿahūd ėtmekle vālidesi varıp…" (m. 233)

Anlamsal İlişki: "ḳaṭʿî" ve "katı" olmak arasında benzerliğe dayalı bir ilişki kurulmuştur. Ancak tam değil, hissî bir alaka mevcuttur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ekl[1033] **ü belʿ** (2 kez geçmiştir: m. 27, 169)

ekl: Ar. *is.*: Yeme. KT

belʿ: Ar. *is.*: Yutma; emmek, ceẕb ü maṣṣetmek. KT

"Sen māl-i mīrîyi yabana ekl ü belʿ ėtmekdesin!" (m. 169)/ m. 27> Y. Aynı (25b/15)

Anlamsal İlişki: "Yutma", "yeme"nin neticesidir. Aralarındaki nispete binaen *cihet-i camia tezayüf*tür.

el ve ayaḳ (3 kez geçmiştir: m. 20, 151, 220)

El: T. *is.*: İnsānıŋ tutmak, işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki ʿużvuŋ beheri, yed, dest. KT

Ayak: T. *is.*: İnsān ve ḥayvānıŋ yürümesine yarayan ʿużv, ḳadem, pāy. KT

[1032] Diğer bağlamlar: ekīd ü şedīd (īmān u ʿahūd). Diğer terkipler: şedīd ü ḳavī.
[1033] Diğer terkipler: ḳatl ü ekl, ṭabḫ u ekl.

"…bütün vücūdu aġırlaşıp el ve ayaḳları tutmaz oldu ve yère düşüp ölü gibi yatdı…" (m. 220)/ m. 20> Y. Aynı (18b/9)

Anlamsal İlişki: iki unsur da insan vücudunda bir uzuv olmak bakımından müttehittirler. Ancak el, ayağa nazarla nisbî, takribî bir zıddiyet arz ettiğinden *cihet-i camia şibh-i tezat*dır.

elden ele

El: T. *is.* /+den/…/+e/: İnsānıŋ tutmak, işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki ʿużvuŋ beheri, yed, dest. KT

"Ṣaġīr yanıŋıza geldikde eğerinden ḳapıp elden ele vèrerek baŋa īṣal ėdiŋ!" (m. 230)

Anlamsal İlişki: İkileme, *tekrar*lı bir yapıdadır. Tekrar eden kelimedeki /+den/ … /+e/ ekleriyle birlikte aktarımda bir "devamlılık" anlamı oluşmuştur.

elli altmış

elli: T. *sıf.*: Beş defʿa on, yüzüŋ yarısı, ḫamsīn, pençāh. KT

altmış: T. *sıf.*: Altı kere on, sittīn, şaṣt. KT

"Kelbiyyūn ṭāʾifesinden elli altmış ḳadar ḫalḳ gördü." (m. 162)

Anlamsal İlişki: İki kelime de sayı olmaları bakımından müşterektirler. Ancak birbirlerinin mümasilleri de değillerdir. Bu sebeple takribî bir tekabül olduğu düşünülecek olursa *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

elṭaf[1034] u aẓref

elṭaf: Ar. *sıf.*: Daha veyā pek laṭīf ve ḫoş. / laṭīf: Yumuşak, mülāʾim, nāzik, ḫoş; güzel, ḫoşa gidecek, şīrīn. KT

aẓref: Ar. *sıf.*: Daha, eŋ, pek ẓarīf. LN / ẓarīf: nāzik, leṭāfetli, ḫoş-edā. KT

"…bu iki kitāb-ı ḥıkāyetden elṭaf u aẓref ve mütālaʿa ėdene…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir ilgiyle "hoş, leṭāfetli" ortak bir anlamla birleştiğinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

[1034] Diğer terkipler: elṭaf u mükellef.

elṭaf u mükellef[1035]

elṭaf: Ar. *sıf.*: Daha veyā pek laṭīf ve ḫoş. / laṭīf: Yumuşak, mülāʾim, nāzik, ḫoş; güzel, ḫoşa gidecek, şīrīn. KT

mükellef: Ar. *sıf.*: Tekellüfātı çok, mükemmel ṣūretde ve külfetli yapılmış, ṭanṭanalı, debdebeli, iḥtişāmlı. KT

"…baʿda'ṭ-ṭavāf ibrişimden maʿmūl elṭaf u mükellef bir kisve ile iksā…" (m. 5)/ Y. "laṭif ü muʿteber" (4b/11).

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında takribî bir tekabül olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, "elṭaf" zarafetle, yumuşaklıkla hoşluktan ileri gelir; "mükellef" ise içinde bir "ihtişam" yani bir külfet ve azametden ileri gelen bir debdebeyi barındırır. Bu sebeple, *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

elvān u eşkāl

elvān: Ar. *is.* > *sıf.*, *çoğ.*: Birkaç renkli, reng-ā-reng, alacalı. KT

eşkāl: Ar. *is.*, *çoğ.*: "şekl"in cemʿi. şekl: ṣūret, biçim, heyʾet; beŋzer, temāṡül, taṣvīr; taslak, resim, plan; beŋiz, çehre; dürlü, nevʿ, cins, çeşit. KT

"…maʿbūdunu isteyip altından maʿmūl bir manġāl getirmeleriyle içine bir mıḳdār ṭoz atıp elvān u eşkāl ile dumanlar çıḳdıḳda…" (m. 147)

Anlamsal İlişki: Zihin "şekil" ve "renk"leri *ortak bir alan* dolayısıyla birleştirir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

emān ve reʾy[1036]

emān: Ar. *is.*: Korkusuzluk, emn, emniyyet; ʿafv, müsāʿade; istīmān. KT

reʾy: Ar. *is.*: Görme, görüş, naẓar, müşāhede; fikir, müṭālaʿa, bir iş ḥaḳḳında düşünme neticesi olarak söylenilen söz ve der-meyān olunan çāre ve tedbīr. KT

"Ḳameriyye, ḳorḳup emān ve reʾy ṭalebiyçün geldi." (m. 51)

[1035] Diğer terkipler: mükellef ü müntaẓım.
[1036] Diğer terkipler: reʾy ü tedbīr.

Anlamsal İlişki: "emān", "reʾy" in neticesidir. Yani muhatabın emniyyetine kişinin reʾyi, karar vermiş olur. Bu sebeple iki kelimeden biri diğerinin neticesi olduğundan *cihet-i camia tezayüf*le açıklanabilir.

emr ü ḥükm[1037]

emr: Ar. *is.*: cemʿi "umūr". İş, şeyʾ, mādde, maṣlaḥat, ḫuṣūṣ, keyfiyyet. / emr: cemʿi evāmir.> buyurma, buyruk, fermān; bir maḳām-ı ʿālīden bir iş ḥaḳḳında emri ḥāvī yazılan varaḳa, emr-nāme. KT

ḥükm: Ar. *is.*: ḥākimlik, ḥükūmet, āmiriyyet; emr, irāde, kumanda; ḳarār, bir daʿvā veyā mesʾeleyi diŋleyip iyice taḥḳīḳ u muḥākeme etdikden soŋra ḥall ü faṣlıyiçin verilen ḳarār-ı ḳaṭʿî ve netīce, īcāb-ı ḳānūnuŋ taḳrīri; ḳuvvet, ehemmiyet, nüfūẕ; teʾsīr; iḳtiżā, īcāb. KT

"…şimden ṣoŋra seniŋ emr ü ḥükmüŋden çıḳmam." (m. 198)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "emir" ortak ilgisinden hareketle benzer bir şekilde birleştirilmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

emvāl ü eṣḳāl

emvāl: Ar. *is., çoğ.*: Taṣarruf olunan ḳıymetli ve lüzūmlu şeyʾ, taḥt-ı taṣarrufda bulunan akça ve eşyā ve ḥayvānāt u īrād ve sāʾire, var, varlık, ṡervet; naḳd, akça, vāridāt, tüccār eşyāsı, emtiʿa. KT

eṡḳāl: Ar. *is., çoğ.*: Ağır şeyler, eşyā, ġalebelik, ağırlık. KT

"Ol girenler ile emvāl ü eṣḳāli ḳalʿanıŋ aşaġısında bırağıp yuḳarıya çıḳdılar." (m. 21) / Y. aynı (18b/12)

Anlamsal İlişki: "mal" sahip olunan maddî varlıktır. Menkul ve gayrimenkul şeklindedir. Eğer menkul ise kişi için bir "yük, ağırlık" arz eder. Bu bağlamda "yük", "mal"ı da içine alarak birbirlerini tamamlarlar. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

erlik ve şecāʿatlik

erlik: T. *is.*, /+lik/: Raculiyet, merdlik, kocalık, er gibi cesūrāne fütüvvetkārāne ḥareket. LO

şecāʿatlik: Ar. *is.*> T. /+lik/: Yiğitlik, yüreklilik, bahādırlık, cesāret. KT

[1037] Diğer terkipler: ḥükm ü ḥükūmāt.

“Vaḥşü’l-Felā’ya dönüp “Erlik ve şecāʿatlik ṣaḳlanıp ḫırsız gibi nüfūs-ı insāniyeyi iḫtilās ėtmek değildir!” (m. 22) / Y. aynı (20b/8)

Anlamsal İlişki: İki kelime de “cesāret, yiğitlik” ilgisiyle benzer bir anlamda birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

esb ü ʿasker

esb: Far. *is.*: At, beygir, feres. KT

ʿasker: Ar. *is.*: Devlet ve memleketiŋ muḥāfaẓasıyiçin maʿāşla veyā ḳurʿa ile cemʿ olunaraḳ müheyyā bulundurulan müsellaḥ adamlar heyʿeti, çeri, ḳul, cünd, ceyş, leşker, sipāh. KT

“Geşt ü güẕār ėderken baġça serāyında esb ü ʿasker ḥareketini işidip…” (m. 58)

Anlamsal İlişki: Bir savaş ortamı söz konusu olduğunda tasavvurda bununla ilgili kelimeler birleşir. Modern olmayan zamanlarda eğer bir topluluk için sürekli savaş ihtimali söz konusuysa, mesela bir kumandanın ya da padişahın zihninde bu iki unsur “savaş” ya da fetih ilgisiyle bir araya gelebilir ve o durumu yaşayan insanların zihin dünyasında bir anlam ifade ederler. Bu sebeple *cihet-i camia*ya tekarün-i fi’l-hayal nazarıyla yaklaşılabilir.

esīr ü memlūk

esīr: Ar. *sıf.*: Tutsak, ḥarbde düşmanıŋ eline düşen; kul, köle, bende; düşkün, mübtelā, dūçār. KT

memlük: Ar. *sıf.*: Tasarruf olunan, birinin mülk ü mālı olan; memālīk, köle, kul, esir, ʿabd, bende. KT

“Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselām, Ḥām’ıŋ sū-i edebden münfaʿil ve bed-duʿā ėdip “Ḥām’ıŋ ve evlādınıŋ yüzü ḳara olup Sām’ıŋ ẕürriyetlerine esīr ü memlūk olsunlar!” dėyü Ḥaḳ’dan recā eyledi.” (m. 6) / Y. “esīr eyleye” (5b/8)

Anlamsal İlişki: İki kelime de “tutsak” ortak anlamıyla birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

eşʿaş ağber (2 kez geçmiştir: m. 38, 153)

eşʿaṡ: Ar. *sıf.*: Kabarık, muğlak. Lex.

aġber: Ar. *sıf.*: Toz renkli; bulutlanmış, kapanmış. Lex.

“Eṣ-ṣalātü ʿala’l-cenāzeti!” dėyü nidā ėtdikde çölden ve ṣaḥrādan eşʿaş aġber adamlar gelip namāzını ḳıldıḳdan ṣoŋra bir yeşil ḳuş gelip Saṭīḥ’i alıp ufḳ-ı havaya pervāz eyledi. (m. 153)

“mechūlü’l-evṣāf ḫalḳ” karşılığında yazma nüshada “aġber eşġar? ʿālimler gelip” (42a/7)

Anlamsal İlişki: İki kelime de “belirsizlik” durumunu ifade etmek bakımından müşterektirler. Zihin, bulutlanmış olma, muğlak durumunu birleştirir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

eşedd ü aḳvā

*eş*edd: Ar. *sıf.*: Daha veyā pek şiddetli, pek sert veyā güc. KT

aḳvā: Ar. *sıf.*: Daha ḳuvvetli, ziyāde ḳavī. KT

“Onlar: “Biz Şüreyyā’ya ṭāḳatimiz yoḳdur. Bizden ġayri eşedd ü aḳvāya gidiŋ!” dėyü cevāb vėrdiler.” (m. 200)

Anlamsal İlişki: “güç” ve “şiddet” yakınlığından “yetki sahibi olmak” ortak anlamı oluşmuştur. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

eṭrāf u eknāf[1038] (16 kez geçmiştir: m. 6, 46, 71, 90, 165, 173, 200, 201, 217, 234, 235, 247, 248, 249, 250, 254)

eṭrāf: Ar. *is.*, *çoğ.*: ṭaraf: Yan, cihet, cānib, cihāt-ı sitteniŋ yaʾnī üst ve alt, öŋ ve arka, sağ ve sol gibi cihetleriŋ beheri; yer, memleket, ḳıṭʿa, buḳʿa, cihet; ʿind, nezd, yan, sūy; fırka aralarında muḫālefet bulunan aḳsāmın beheri.

eknāf: Ar. *is.*, *çoğ.*: “kenef”in cemʿi: ṭaraf, nāḥiye, cihet. KT

“Merḳūmlar, dağıŋ eṭrāf u eknāfını ararlar iken Seyf’iŋ muḫtefī olduğu dağa vardılar.” (m. 165) /6> Y. aynı

Anlamsal İlişki: İki kelime de “cihet” müşterek anlamından dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

evhām u efkār

[1038] Diğer bağlamlar: eṭrāf u eknāf (-dan iḫżār, nefīr-i ʿām celb ėt-, -nı birer birer vaṣf ėt-, -nı ara-, -dan celb ėt-, -a irsāl ėyle-, -dan işid-, -a ilḳā, -a dağıt-, -dan ʿaskerini cemʿ ėt-, -da olan ümerā, -a fermānlar yaz-).

evhām: Ar. *is., çoğ.*: vehm: Esāssız ve bāṭıl fikir; şübhe, kurundu. KT

efkār: Ar. *is., çoğ.*: Düşünme, edīşe, vesvese; niyet, maḳṣad. KT

"ʿĀḳıṣa'ya vardıḳda baḳdı ki āteş üzerinde duran adam gibi intiẓārda olup hezār evhām u efkār ile meşġūle buldu." (m. 41)

Anlamsal İlişki: "Vesvese" ortak anlamından dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

eymān u ʿahūd

eymān: Ar. *is., çoğ.*: And maʿnāsında olan "yemīn"iŋ cemʿi. LN

ʿahūd: Ar. *is., çoğ.*: "ʿaḥd"iŋ cemʿi. Bir şeyi üstüne alıp söz verme, taʿahhüd; Cenāb-ı ḥaḳḳa karşı olunan taʿahhüd, and, kasem; sözleşme, muḳāvele, mīsāḳ, muʿāhede. KT

"Cābiyye, ḫarezeyi redd ėdeceğine ekīd ü şedīd eymān u ʿahūd ėtmekle vālidesi varıp…" (m. 233)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "kasem" müşterek anlamından hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

f: ف

faʿale ve mühendisīn

Faʿale: Ar. *is., çoğ.*: "fāʿil"iŋ cemʿi. İşleyen, yapan, ʿāmil, ṣāniʿ; müʾeṡṡir, teʾsīr eden. KT

Mühendisīn: Ar. *is., çoğ.:* Mühendis'in cemʿi. Hendese fennini iyi bilip icrā eden adam, ʿilm-i hendeseye tevfīḳan mesāḥa ve sāʾir ʿameliyyāt icrā eyleyen adam. KT

"…bir şehr-i muʿteberi binā ve teʾsīs ėtmelerini taşmīm ve iḳtiżā ėden faʿale ve mühendisīni eṭrāf u eknāfdan iḥżār…" (m. 6) / Y. "faʿale ve mühendisleri" (5a/3).

Anlamsal İlişki: İki unsur da bir sınıfı temsil etmek bakımından müşterektir. İş dağılımları farklı olsa da iki sınıf da bir inşaat için vazifeli memurlardır. Aralarındaki farkı zihin birleştirdiğinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

fehm ü īḳān

fehm: Ar. *is.*: Aŋlayış, idrāk, ẕekā. KT

īḳān: Ar. *is.*: Yaḳīn bilme, tayaḳḳun, ṣağlam bilme. KT

"…ḥāliŋiz ʿindimde nā-maʿlūm idüginden seni imtiḥān ve mıḳdār-ı şecāʿatiŋizi fehm ü īḳān içün tecribeŋize geldim…" (m. 20) / Y. aynı (18a/8)

Anlamsal İlişki: İki kelime de aklın ürünleri olmak bakımından müşterektirler. Aralarında nükteler mevcuttur: "fehm" genel anlamda bir idrâki kastederken; "īḳān" şüpheye yer bırakmayacak şekilde bir bilmeyi kasteder. Buradaki ilişkide bir sebep sonuç alakası vardır. "īḳān" ancak "fehm" ile mümkün olabildiğinden dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

fehm ü taḥaḳḳuḳ

fehm: Ar. *is.*: Aŋlayış, idrāk, ẕekā. KT

taḥaḳḳuḳ: Ar. *is.*: ṣaḥīḥ ü ḥaḳīḳî olduğu ẓāhir olma, meydāna çıkma. KT / Bir şeyiŋ doğru ve gerçek olduğu aŋlaşılmak. KO

"…onuŋla zehr ḥoḳḳası olup fürṣat bulduḳda içireceğini maʾāl-i mektūbundan fehm ü taḥaḳḳuḳ ėtmekle hemān der-hāl meclisinden ḳıyām ve yalın-ḳılıc ile Ḳameriyye'ye varıp…" (m. 9) / Y. "fehm ėtdikde" (7b/1)

Anlamsal İlişki: İki kelime de aklın ürünleri olmak bakımından müşterektirler. "fehm" genel anlamda bir idrâki kastederken; "taḥaḳḳuḳ" bir şeyi doğrulama anlamı taşır. Buradaki ilişkide bir sebep sonuç alakası vardır. "Taḥaḳḳuḳ", ancak "fehm" ile mümkün olabildiğinden dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

fekk ü aḫẕ (2 kez geçmiştir: m. 60, 95)

fekk: Ar. *is.*: Ayırma, açma; çözme, ḥall; kırma, ḳaṭʿ; kurtarma, taḫlīṣ, iʿtāḳ. KT

aḫẕ: Ar. *is.*: Alma, sitād, ḳabūl, teslīm. KT

"Duḫter uyuduḳda olduğu maḥalden çıḳıp yanına vardı ve bāzūsunu açıp levḥasını fekk ü aḫẕ ėdip bāzūsuna baġlayıp maḥalline rücūʿ ėdip yatdı." (m. 60)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında aklî bir sıralama olup ilgi, sebep sonuç alakasına dayanmaktadır. Bir eşyayı önce çözüp sonra almak söz konusudur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

feraḥ u sürūr[1039]

feraḥ: Ar. *is.*: Sevinc, mesrūriyet, şādmānlık, inşirāḥ, göŋül açıklığı. KT

[1039] Diğer terkipler: sürūr u rāḥat.

sürūr: Ar. *is.*: Sevinc, şādī, meserret. [maṣdariyet maʿnāsıyla ḳullanılmayıp isim gibi] *KT*

"ʿĀḳıṣa tamam feraḥ u sürūr ėderek keyfiyyetinden süʾāl ėtdi." (m. 39) / Y. "feraḥ u meserret" (36b/13)

Anlamsal İlişki: "Sevinç" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

feryād u fiġān (2 kez geçmiştir: m. 69, 118)

feryād: Far. *is.*: Fiġān, āh u enīn, vāveylā; istimdād naʿrası, istiġnā, sızlanma; şikāyet. KT

fiġān: Far. *is.*: İŋleme, nāle, feryād. KT

"…olduḳda ayağa ḳıyām ve eşvābını temzīḳ ve ṣaḳālını yolup feryād u fiġāna başladı." (m. 118)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilgisiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

fevc-be-fevc

fevc-be-fevc: Ar. "fevc" *is.*[1040]: Bölük, gürūh, cemāʿat: fevc-ā-fevc, fevc fevc: bölük bölük, akın akın. KT

"Her kim millet-i İbrāhīm'e girerse gelsin ve küfre müşır olanlar iraḳ ḳalsın. Ḳanları hederdir!" dėyü ḫalḳa ifāde olunduḳda min ṭarafillāh ahāli fevc-be-fevc gelip İslām'a girdiler." (m. 88)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

fülān u fülān

fülān: Ar. *zam.* : İsmi ẕikrolunmak istenilmeyen veyā "her kim olursa" maḳāmında taʿmīm ṣūretiyle ḳaṣdolunan şaḫṣ ve şeyʾ; ve sāʾire; falān fıstık: şu bu, şöyle böyle, daha neler. KT

"Saʿdūn, bī-ḥuẕūr olup "Seni ve seniŋ pādişāhıŋı fülān u fülān ėderim! Şāme'yi nice alırsın? Ol benim aġamıŋ zevcesidir." (m. 46)

Anlamsal İlişki: Kelime, bağlamda "şöyle böyle, daha neler yaparım" anlamında "kuvvetlendirme " söz konusudur.

[1040] Lex.'da "fevc-ā-fevc" *zarf* olarak geçmektedir.

fürsān u şücʿān[1041] (2 kez geçmiştir: m. 202, 203)

- *şücʿān u fürsān (3 kez geçmiştir: m. 65, 204, 206)*

fürsān: Ar. *sıf., çoğ.*: "fāris"in cemʿi. Atlı, süvārī; binici, binmek ʿilmini iyi bilen; māhir, muḳtedir, bir fenn ü hünerde sanki at oynatmağa ehil. KT

Şücʿān: Ar. *sıf., çoğ.*: "şecīʿ"in cemʿi. Yiğit, cesūr, yürekli, dilīr. KT

"Melik Efrāḥ, muḳaddemetü'l-ceyş tertīb ėtdiği fürsān u şücʿān esbe süvār…" (m. 202)

Anlamsal İlişki: İki kelimenin kendi içindeki alakası tarihî kültürün "at"a ve "cesaretli" olmaya verdikleri önemle açıklanabilir. Bir savaşta "yiğitlik" sadece atlılara özgü olmadığından dolayı, "savaşta üstün konumda olmak" ortak ilgisine "atlı ve yiğitler" iki ayrı sınıf olarak bağlanır. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül* olarak düşünülebilir.

g: ك

gāh-be-gāh (3 kez geçmiştir: m. 114, 135, 226)

gāh: Far. *is.*: Zamān, vaḳit: gāh gāh: vaḳit vaḳit, ara sıra. KT

"…ol zemīnde vāfir baġ bulup üzümden şarāb ittıḫāẕ ile gāh-be-gāh nūş ėdip geçinirlerdi." (m. 135)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, anlamda *devamlılık* sağlanmıştır.

gėce ve gündüz (5 kez geçmiştir: m. 20, 47, 191, 252, 253)

gece: T. *is.*: Yiğirmi dört sāʿatlik günüŋ ḳaraŋlık ḳısmı ki iḳlīmimizde mevsime göre uzayıp kısalır, leyl, şeb. KT

gündüz: T. *is.*: Günüŋ aydınlık olan yaʿnī güneşle tenvīr olunan ḳısmı, gece muḳābili, nehār, rūz *KT*

"…bir müddet geçtikde ḳıtāl müdāveme ile muḥārebeye başladılar ki gėce ve gündüz infıṣāl ėtmezlerdi…" (m. 252)/ m. 20> Y. Aynı (18b/2)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında "tevārüd, birbiri yerine geçme" olduğu ve birbirlerine mukabil olmaları dolayısıyla *cihet-i camia tezat*tır.

[1041] Diğer terkipler: şücʿān u fürsān, şücʿān u ricāl, ümerā ve şücʿān.

geşt ü güẕār (19 kez geçmiştir: m. 11, 29, 35, 57, 58, 59 65, 74, 89, 103, 137, 161, 164, 182, 183, 188, 188, 200, 216, 242)[1042]

geşt: Far. *is.*: Geçme, gezme, geşt ü güẕār: geçip dolaşma seyr ü siyāḥat. KT

güẕār: Far. *is.*: Geçme, geçiş: geşt ü güẕār: seyr ü siyāḥat. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen, ḫāric-i şehrde geşt ü güẕār ėderek gėce olduḳda…" (m. 29)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilgisiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

girift ü ḳatl[1043]

girift: Far. *is.*: Tutma, yakalama. KT

ḳatl: Ar. *is.*: Öldürme, helāk etme. KT

"…bu serāyıŋ ve gördüğüŋ vaż‘u keyfiyyetleri maḥṣūṣ seniŋ içün yapılmışdır ki seni girift ve ḳatl ėdelim…" (m.142)

Anlamsal İlişki: "ḳatl" etmek için "girift" etmek gerekir. Biri diğerinin neticesi olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

gizli ve pinhān

gizli: T. *sıf.*: Saklanmış, saklı, mestūr, görünmez, ḫafī, mektūm. KT

pinhān: Far. *sıf.*: Gizli, ḫafī, maḫfī. KT

"Siz bende gizli ve pinhān oturuyorsuŋuz…" (m. 193)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilgisiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

göks gökse (2 kez geçmiştir: m. 22, 173)

göks: T. *is.*: İnsānıŋ öŋden gerdānla bel arasındaki ḳısmı, ṣadr, sīne. Göğüs göğüse: yakından karşı karşıya, yüz yüze, rū-be-rū. KT

[1042] m. 11> Y. "geşt [ü] güẕār" (9a/11), m. 29> Y. "geşt [ü] güẕār" (27b/11), m. 35> Y. "geşt [ü] güẕār" (33b/2), m. 59 "geşt [ü] güẕār"> Y.

[1043] Diğer terkipler: ḳatl ü i‘dām, ḳabż u ḳatl, ḳatl ü ifnā, ḳatl ü ekl.

“Şecāʿat oldur ki meydāna çıḳıp göks gökse muḳābele ėtmekdir.” (m. 22) / m. 22> Y. Aynı (20b/10)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, anlam güçlendirilmiştir.

güç belā (5 kez geçmiştir: m. 100, 190, 197, 199, 200)

güç: T. *sıf.*: kuvvet, ṭāḳat, kudret, tāb; zor, cebr, şiddet, ʿunf, ḳahr; zaḥmet, ṣuʿūbet, zorluk, müşkilāt; elem, keder, ıżṭırāb, dargınlık, infiʿāl; iş, şuġl; zor, zaḥmetli, müşkül. Güç belā: çok zaḥmetle, pek zor. KT

belā: Ar. *is.*: ġam, keder, endūh, tasa; āfet, adamıŋ ne yapacağını bilmediği ağır ve sıkındılı iş veyā şaḫıs; agırlık, śıḳlet, ṣıḳındı, müşkilāt; cezā, mücāzāt, istiḥḳāḳ olunan ʿuḳūbet. KT

“Biz siziŋ araŋızda olan fitneyi güç belā ile söŋdürdük.” (m. 190)

Anlamsal İlişki: Bir işin “zahmetli” olması ortak ilgisinden hareketle iki kelime arasındaki *cihet-i camia temasül*dür.

gün-be-gün

gün: T. *is.*: Küre-i arżıŋ kendi miḥveri üzerinde bir kere dönmesinden ʿibāret yiğirmi dört sāʿatlik zaman, yevm, rūz. KT

“Vāḳıʿā gün-be-gün ṣu eksilmeye başlayıp…” (m. 246)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, “süreklilik” pekiştirilmiştir.

güneş ve māh[1044]

güneş: T. *is.*: Bulunduğumuz küre-i arż ile sāʾir seyyārātıŋ tābiʿ oldukları necm ki bize ḳurbiyeti cihetiyle pek büyük görünüp ṭāliʿ oldukda sāʾir nücūm görünmez ve gündüz olur. Gün, şems, āfitāb, mihr, ḫūrşīd. KT

māh: Far. *is.*: Ay, ḳamer: mihr ü māh: güneş ve ay. KT

“Seyfü’r-rāʿd ġażaba gelip güneş ve māhı sebḇėdip tehevvüründen ne ėdeceğini bilmeyip…” (m. 48)

[1044] Diğer terkipler: māh u āfitāb.

Anlamsal İlişki: İki cisim de ışık vermek bakımından müşterektirler. Ancak aralarında biri geceye biri gündüze aydınlık vermeleri bakımından takribî bir tekabül vardır. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

gürūh gürūh

gürūh: Far. *is.*: Cemāʿat, ṭaḳım, bölük, fevc. Gürūh gürūh: bölük bölük, fevc-ā-fevc. KT

"Cābiyye, ṣalāḥ ile meşhūre olup "müstecābu'd-daʿve" dėyü eṭrāf u eknāfdan bunu işidenler gürūh gürūh gelip…" (m. 234)

Anlamsal İlişki: Aynı kelimenin yinelendiği bu tekrarlı yapıda, "çokluk" pekiştirilmiştir.

ġ: غ

ġālib[1045] ü maġlūb

ġālib: Ar. *sıf.*: Yeŋen, üstün, ġalebe çalan; daha ḳavī, daha meʾmūl. KT

maġlūb: Ar. *sıf.*: Yeŋilmiş, kendisine ġalebe çalınmış, muḥārebe veyā mübāḥaṡede ġāʾib eden; biriniŋ ḳahr u cebri altında bulunan muḳāvemet edemeyen, zebūn. KT

"… ṭaraf-be-ṭaraf göks gökse dayanıp ġālib ü maġlūb ve ḳātil ü maḳtūl ve baʿżı cirāḥ ile muḥaṣṣal ḳufūl olup…" (m. 173)

Anlamsal İlişki: İki unsur arasında bir nispet vardır ve birbirlerini hatırlattıkları gibi gerekli de kılarlar. Çünkü "ġālib" olmak ancak birinin "maġlūb" olmasıyla mümkündür. Bu durumdan dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ġālib ü manṣūr

ġālib: Ar. *sıf.*: Yeŋen, üstün, ġalebe çalan; daha ḳavī, daha meʾmūl. KT

manṣūr: Ar. *sıf.*: Cenāb-ı ḥaḳḳıŋ ʿavn ü ʿināyetiyle ġālib ve muẓaffer olan, feṯḥ ü nuṣrete nāʾil.

"… her ne ḳadar şücʿān u fürsānları var ise de keşretimiz ile onları zebūn ėdip ġālib ü manṣūr olmamız melḥūẓdur…" (m. 204)

[1045] Diğer terkipler: ġālib ü manṣūr.

Anlamsal İlişki: İki kelimede de "yenmek" ortak ilgisi söz konusudur. Ancak "ġālib" olmak daha genel anlamda bir kazanmayı kastederken; "manṣūr" olmak bu kazanımın ilâhî bir lütufla gerçekleştiğini ifade eder. Zihin aradaki farkları birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

ġam u ḥasret[1046] (3 kez geçmiştir: m. 40, 48, 253)

ġam: Ar. *is.*: Tasa kaygı, derd, keder, ġuṣṣa, endūh. KT

ḥasret: Ar. *is.*: Ele geçemeyen veyā fevt edilen bir niʿmete teʾessüf edip yanma ve iç çekme; iştiyāḳ, göreceği gelmek. KT

"…ḥātem elinden çıḳıp deryāya düşdükde hezār ġam u ḥasret ile pençereden ḳalḳıp gitdi." (m. 40) / m. 40> Y. "ḥasret ile" (38a/7)

Anlamsal İlişki: İki kelimede de bir şeyden ötürü "keder duymak" söz konusudur. Ancak her "gam", "vasıl olunamayan" bir şeyden kaynaklanmaz. Yani biri daha genel diğeri daha özel bir alanı kapsar. Algı bu farkları defedip ortaklıkları zihinde birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ġam u keder

ġam: Ar. *is.*: Tasa kaygı, derd, keder, ġuṣṣa, endūh. KT

keder: Ar. *is.*: Tasa, kaygı, ġam, ġuṣṣa, der. KT

"Saʿdūn-ı Zencî merḥūm oldu!" dėyü ifāde ėtmeleriyle ġam u kederi müzdād ve ḫastalığı müşted olup…" (m. 253)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilgisiyle birleştiğinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ġam u miḥnet[1047]

ġam: Ar. *is.*: Tasa kaygı, derd, keder, ġuṣṣa, endūh. KT

miḥnet: Ar. *is.*: Zaḥmet, eẕiyyet, renc; derd, elem, keder, ġam; muṣībet, belā, āfet. KT

"Seyf, her yėdiği loḳmayı bed-çehresinden ḳusmaḳ isteyip hezār ġam u miḥnet ile ṭaʿām ėderler iken Zühretü'z-Zerḳā'nıŋ pederinden bir adam geldi." (m. 189)

[1046] Diğer terkipler: teʾessüf ü ḥasret.
[1047] Diğer terkipler: miḥnet ü belā, belā ve miḥnet, ehvāl ü miḥnet.

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer bir anlam ilgisiyle birleştiğinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ġarāʾib ü ʿacāʾib (3 kez geçmiştir: m. 26, 181, 209)

Ġarāʾib: Ar. *sıf. çoğ.*: "ġarībe"nin cemʿi. KT

ʿacāʾib: Ar. *sıf. çoğ.*: [müfred gibi] ʿacīb, ġarīb, tuḥaf, şaşacak. KT

"Vaḥşü'l-Felā Tārīḫu'n-Nīl-nām kitābı getirmeğe gitdiği ve ol seferde gördüğü ġarāʾib ü ʿacāʿibiŋ ẕikri ve çekdiği eẕiyyetleriŋ tafṣīli beyānındadır." (m. 26)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ġarīb ü ʿacīb

ġarīb: Ar. *sıf.*: Yabancı, yabancı yerde bulunan, ġurbetde yaşayan; kimsesiz, zavallı, alışılan ṭarz u ṣūretde olmamağla tuḥaf görünen; ʿacīb, bambaşka. KT

ʿacīb: Ar. *sıf.*: Şaşacak, ġarīb, tuḥaf, mūcib-i ḥayret. KT

"…işbu vüḳūʿ bulan keyfiyyetiŋ sebebi ġarīb ü ʿacīb bir sebeb idi." (m. 15)/ Y. "ḥādiṯe-i ġarībeniŋ" (12b/13)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ġavġā ve nizāʿ

ġavġā: Ar.[1048] *is.*: Gürüldü, patırdı; ḥarb, muḥārebe, ceng, cidāl; tutuşma, münāzaʿa, müżārebe, müşācere; dargınlık, ḳaṭʾ-ı ülfet ü münāsebet. KT

nizāʿ: Ar. *is.*: Çekişme, ġavġā, münāzaʿa, tutuşma, iḫtilāf. KT

"Ḥāṣılı, ġavġā ve nizāʿ çoġalıp Seyf baḳdı ki durduḳça iş muḥārebeye müncer olur…" (m. 60)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1048] Lex.'da kelime, Arapçadan Türkeçeye geçmiş olarak gösterilmektedir. Ancak KT'de kelimenin aslının Türkçe olup Türkçeden Farsçaya geçmiş olduğu belirtilmiştir.

ġayri başḳa (7 kez geçmiştir: m. 23, 27, 114, 116, 139, 185, 201)

ġayri: Ar. *is.*: Başka, özge, dīğer, āher, mā-ʿadā. KT

başḳa: T. *is.*: Dīğer, ġayri, āḫar. KT

"Çūnki Melik Efrāḥ'a dünyā dar olup onuŋ duḫteri mehrinde başımdan ġayri başḳa şeyʾ bulmamış." (m. 23)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ġasl ü defn

ġasl: Ar. *is.*: Yıḳama, su ile taṭhīr; meyyitiŋ cenāze namāzı kılınmazdan ve tekdin ü techīz olunmazdan evvel teneşīr üzerinde yıkanması. KT

defn: Ar. *is.*: Toprağıŋ içine sokma, gömme, mezāra koyma. KT

"Sükūt ėdip ve ġasl ü defn ̧olunmasına fermān eyleyip…" (m. 119)

Anlamsal İlişki: "defn" olunmak, "ġasl" olunmayı gerektirir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ġasl ü tekfīn (7 kez geçmiştir: m. 37, 38, 44, 141, 152, 153, 253)[1049]

ġasl: Ar. *is.*: Yıḳama, su ile taṭhīr; meyyitiŋ cenāze namāzı kılınmazdan ve tekdin ü techīz olunmazdan evvel teneşīr üzerinde yıkanması. KT

tekfīn: Ar. *is.*: Kefene sarma, kefenleme. KT

"Ernīş'i zevcesiyle ġasl ü tekfīn ėdip defn ̧eyledi." (m. 141)

Anlamsal İlişki: "tekfīn" olunmak, "ġasl" olunmayı gerektirir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

h: ه

hedm ü naḳl[1050]

[1049] m. 37> Y. Aynı (35b/8), m. 38> Y. Aynı (35b/13), m. 44> Y. "taġsīl ėtdikde" (42a/5).
[1050] Diğer terkipler: naḳl ü terceme, naḳl ü rivāyet, naḳl ü beyān, naḳl ü īrād, naḳl ü taḥrīr, naḳl ü ḥıkāye, naḳl ü ifāde.

hedm: Ar. *is.*: Yıkma, bir bināyı düşürme, taḫrīb. KT

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

"… şāh-ı müşārun ileyh daḫı ḫāṭırından ʿazm u taşmīm ėtdiği hedm ü naḳlin ḳażıyyesini naḳl ü beyān…" (m. 4)

Anlamsal İlişki: Bir bināyı olduğu gibi götürmek mümkün değildir. Böyle bir durumda "naḳl", "hedm"i yani yıkımı gerekli kılar. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

helāk[1051] u itlāf[1052]

helāk: Ar. *is.*: Ölme, geberme, fevt; ṣarf, telef, maḥv, berbād; çok yorma. KT

itlāf: Ar. *is.*: Öldürme, ḳatl ü helāk etme; boş yere ṣarf, isrāf; bozma, maḥv u ḫarāb etme. KT

"Zīrā her ne ḳadar helāk u itlāfına saʿy olunduysa da melik-i meẕkūruŋ naẓar-ı iltifātıyla şimdiye ḳadar ṣaġ ḳaldı." (m. 70)

Anlamsal İlişki: "ölme", "öldürme"yi hatırlattığı ve gerekli kıldığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

helāk u telef [1053] (2 kez geçmiştir: m. 7, 125)

- *telef ü helāk (2 kez geçmiştir: m. 75, 129)*

helāk: Ar. *is.*: Ölme, geberme, fevt; ṣarf, telef, maḥv, berbād; çok yorma. KT

telef: Ar. *is.*: Helāk, yok etme, öldürme; bozma, ḫarāb etme. KT

"Eğer sen, pādişāh-ı müşārun ileyhi zehirleyip helāk u telef ėdersen seni devletimde şerīk ve ʿızz ü salṭanatımda refīḳ ėderim…" (m. 7)/ m. 7> Y. "helāk ėdesin" (6a/14)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1051] Diğer terkipler: Telef ü helāk.
[1052] Diğer terkipler: itlāf u isrāf.
[1053] Diğer terkipler: telef ü helāk, helāk u itlāf.

hemm ü aḥzān[1054]

hemm: Ar. *is.*: ġāʾile, müşkül iş; tasa, kaygı, ġam, keder, ḥüzün. KT

aḥzān: Ar. *is.*, *çoğ.*: "ḥüzün"ün cemʿi. keder, ġam, maġmūmiyet. KT

"Mışr'a ġurbetiŋ hemm ü aḥzānını unutdurdu." (m. 210)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

heybet ü saṭvet[1055]

heybet: Ar. *is.*: Korku ve ḥürmet ḥissini uyandıracak ḥāl ü heyʾet, mehābet; mehābetli bir ẕātıŋ rüʾyetinden ḥāṣıl olan korku ve ḥürmet ve taʿẓīm ḥissi. KT

saṭvet: Ar. *is.*: Biri üzerine şiddet ve ḳuvvetle ṣıçrama, baṭş, ṣavlet. KT

"Faḳaṭ sizden bir mıḳdār ʿasker ve bir büyük ẓābit benim ile olsun ki sizin heybet ü saṭvetiŋiz maʿıyyetimizde bulunsun." (m. 51)

Anlamsal İlişki: İki kelime de muhatabında korku ve hürmet hissini uyandırmak bakımından ortaktır. Ancak "saṭvet" burada mecazî bir ilgiyledir. Bu sebeple aralarındaki benzerlik vehmen birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

heyʾet ü ṣūret

heyʾet: Ar. *is.*: Şekil, ṣūret, görünüş; duruş, vażʿ; ḳıyāfet; ḥāl, keyfiyyet. KT

ṣūret: Ar. *is.*: Dışarıdan görünüş, şekil, kılık; yüz; ṭarz, ṭavır, gidiş; taḳdīr, ḥāl; taṣvīr. KT

"Çünki Saʿdün kāmilü'ẕ-ẕāt, bālā belend bir adam olup gerek mesmūʿ olan şecāʿatinden ve gerek heyʾet ü ṣūretinde heybetli olup ḥattā yolda giderken görenleriŋ baʿżı zemīne düşdükleri vüḳūʿ bulduğundan…" (m. 25)/Y. aynı (23b/1)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

hümūm[1056] **u aḥzān**[1057]

[1054] Diğer terkipler: hümūm u aḥzān.
[1055] Diğer terkipler: (ṣāḥib-i) miknet ü saṭvet, ẕī-miknet ve ṣāḥib-i saṭvet.
[1056] Diğer terkipler: hümūm u gumūm.
[1057] Diğer terkipler: hem ü aḥzān

hümūm: Ar. *is.*, *çoğ.*: “Hemm”in cemʿi. ġāʾile, müşkül iş; tasa, kaygı, ġam, keder, ḥüzün. KT

aḥzān: Ar. *is.*, *çoğ.*: “ḥüzün”ün cemʿi. keder, ġam, maġmūmiyet. KT

“Ş̱üreyyā’nıŋ ḥusn ü iḥsānıyla istirāḥatde ziyāde temkīn bulduğundan mā-ʿadā cālibü’s-sürūr olan kāse-i ṣahbā tenāvülünden cümle hümūm u aḥzānı unudup …” (m. 187)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

hümūm[1058] u ġumūm

hümūm: Ar. *is.*, *çoğ.*: “Hemm”in cemʿi. ġāʾile, müşkül iş; tasa, kaygı, ġam, keder, ḥüzün. KT

ġumūm: Ar. *is.*, *çoğ.*: “ġamm”ın cemʿi. Tasa kaygı, derd, keder, ġuṣṣa, endūh. KT

“Ṭāmme ile gūygūya girdi ve sürūr u rāḥat ile ḳalıp hümūm u ġumūmdan ḫalāṣ buldu.” (m. 117)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḥ: ح

ḥadd u ḥisāb

ḥadd: Ar. *is.*: Sınır, iki devlet ülkeleriniŋ veyā iki ḫıṭṭa ve eyāletiŋ temās etdikleri maḥal; derece, mertebe; teʾdīb-i şerʿī; ḳażiyyeyi terkīb eden iki ḳısmıŋ her biri; taʿrīf-i manṭıḳî; cebirde bir tenāsüb veyā muʿādileyi terkīb eden aḳsāmıŋ beheri.

ḥisāb: Ar. *is.*: Sayı, sayma, sayıya müteʿalliḳ muʿāmele, taḫmīn, mülāḥaẓa, defter tutma;

“…filler dönüp ayaḳlarıyla ol ḳaraŋuluḳda çiğnedikleri ʿālem, ḥadd u ḥisābdan ḫāric olup…” (m. 209)

[1058] Diğer terkipler: hümūm u aḥzān.

Anlamsal İlişki: Unsurlar, “hadd”i ve “hesab”ı yapılamayacak durum anlamında müşterektirler. Ancak meselenin farklı yönlerini ifade eden bu kelimeler birbirini “tamamlayıcı” ifadeler olarak zihinde birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḥāfıẓ u māniʿ

ḥāfıẓ: Ar. *sıf.*: Saklayan, koruyan, muḥāfaẓa ve ṣıyānet eden. KT

māniʿ: Ar. *sıf.*: Menʿeden, bırakmayan, engel olan, bir işiŋ icrā olunmamasına sebep olan. KT

“Size ʿarż ėtdiğim gibi işbu beytiŋ büyük ḥāfıẓ u māniʿi vardır.” (m. 5)

Anlamsal İlişki: “Korumak”, başkasının herhangi bir müdahalesini meneder. Bu durumda bir unsur diğer unsur için gerekliliğe dönüşür. Bu sebeple, *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥafr u tanẓīm

ḥafr: Ar. *is.*: Toprağı kazma, kazma ile yeri açma, eşeme. KT

tanẓīm: Ar. *is.*: Sıralama, sıraya koma; niẓām verme, niẓāma koma; tertīb etme. KT

“Melik Efrāḥ daḫi ḫāric-i şehrde naṣb-ı ḫıyām ve pīş-gāh-ı otağında rekz-i aʿlām birle iḳtiżā ėden meterisleri ḥafr u tanẓīm ve edevāt-ı muḳāteleyi tevfīr ėdip…” (m. 202)

Anlamsal İlişki: “kazmak” ve “tertip” etmek. Zihinde bir alaka oluşturmamaktadır. Ancak bir inşaat ustasının zihninde birçok anlama tekabül edebilir. Bu sebeple, mevcut birleşimi tekarün-i fi’l-hayāl ile açıklamak makûldür.

ḥakīmi ve müşīri

ḥakīm: Ar. *is.*, /+i/ iye.: Fevḳa’l-ʿāde ʿaḳlıyla ve aḫlāḳ-ı ḥasenesiyle mümtāz adam, feylesof; ḥikmet ve felsefe müteḫaṣṣıṣı; kāffe-i ʿulūm u fünūna vāḳıf adam, ʿālim; ṭabīb. KT

müşīr: Ar. *is.*, /+i/ iye.: Emr ü işāret eden; silk-i ʿaskerīde vezāretle muʿādil olan eŋ büyük rütbeyi ḥāʾiz ẕāt. KT

“Medīnetü’z-Zuhūr pādişāhı ġażaba gelip ‘Melik Şādlūḫ’a nice eẕiyyet ėdeyim?’ dėyü ḫulyāya düşüp ḥakīmi ve müşīri Şaʿyūn-nām bir cādūsu olup onuŋla müşāvere ėtdikde …” (m. 167)

Anlamsal İlişki: Kendisine danışılan bir konumda olmak "ḥakīm" olmayı gerektirdiğinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥākim ü sulṭān

ḥākīm: Ar. *is.*: Hükmeden, āmir; üstünde bulunan ḥavālesi olan; vālī, ʿāmil, bir memleketiŋ idāresine meʾmūr olan ẕāt; ḥükümdār, emīr, ḫān. KT

sulṭān: Ar. *is.*: Hükümdār, melik, pādişāh. KT

"Ey efendim! Her ne ḳadar siz ḥākim ü sulṭānımızsın. Lākin ben Melik Seyfü'r-Raʿd ṭarafından taʾyīn olundum ki fesādı mūceb olan mevāddı gördükde…" (m. 13)/ Y. "sen benim ḥākim ü sulṭānımsın" (11a/2)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḥaḳḳ u şerīʿat

ḥaḳḳ: Ar. *is.*: Doğru, gerçek;ʿadālet ve ḥaḳḳaniyete muvāfıḳ, ḥaḳlı müstahaḳ

şerīʿat: Ar. *is.*: Doğru yol, ṭarīḳ-ı müstaḳīm; ḳānūn-ı ilāhī, bir ḳavm u ümmetiŋ idāresiyiçin evāmir ü nevāhī-i ilāhiyyeye müstenid ḳānūn-ı celīl. KT

"Şāme: "ʿAcāyib! Sen ḥaḳḳ u şerīʿatden ḫāric bir şeyʾ istemeyeceksiŋ ki ḥıcāb ėdesin." (m. 17)

Anlamsal İlişki: "Hak" genel anlamda "doğru" "şerīʿat" özel anlamda "doğru"yu karşılar. Ortaklıklarına binaen farkları zihin birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḥāl ü keyfiyyet[1059] (7 kez geçmiştir: m. 41, 69, 70, 78, 118, 187, 239)

ḥāl: Ar. *is.*: Oluş, bulunuş, ṣūret, keyfiyyet; mecāl, ḳuvvet; müşkülāt, sıkıntı; derd, keder. KT

keyfiyyet: Ar. *is.*: Bir işiŋ nasıl olması ciheti, ḥāl;bir vaḳʿanıŋ ṣūret-i vüḳūʿ u cereyānı; mādde, ḫuṣūṣ, iş vaḳʿa. KT

"Seyf'i gördükde "Cānım, sen nerede ḳaldıŋ?" dėyerek ḳucağına alıp ḥāl ü keyfiyyetden süʾāl ėtdi." (m. 41)/ m. 41> Y. Aynı (39b/3)

[1059] Diğer terkipler: vażʿ u keyfiyyet.

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle "durum" ortak anlamından hareketle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḥāl ü tedbīr

ḥāl: Ar. *is.*: Oluş, bulunuş, ṣūret, keyfiyyet; mecāl, ḳuvvet; müşkülāt, sıkıntı; derd, keder. KT

tedbīr: Ar. *is.*: Bir işiŋ ʿāḳıbetini düşünerek esbāb-ı ḥuṣūl ve muvaffaḳiyetine teşebbüs; bir işiŋ muvaffaḳiyet-peẕīr olmasıyiçin düşünülmüş ṭarīḳ.

"Onu ḫalḳ ėden ḥāl ü tedbīrini görür." (m. 151)

Anlamsal İlişki: "Tedbīr" ancak, muhtemel "müşkül, sıkıntılı" bir durumun önüne geçmek için söz konusudur. Biri diğerinin sebebi olmak ilgisinden, *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥall ü īżāḥ

ḥāll: Ar. *is.*: Çözme, ʿaḳd muḳābili; karışık bir māddeyi veyā müşkül bir mesʾeleyi faṣletme, ḳarār ve netīce verme; şübhe ve tereddüde maḥal bırakmayacak ṣūretde īżāḥ u tafṣīl etme. u tafṣīl etme. KT

īżāḥ: Ar. *is.*: Açık ve mufaṣṣalan beyān etme, şübhe bırakmayacak ṣūretde açık ifade. KT/ Vāżıḥ kılmak, ʿayān etmek. LN

"Bunlar sende maḥfūẓ ḳalsınlar. Eğer bir mühim emre teṣādüf ėder iseŋ onları uyuyacağıŋ vaḳt diliŋ altına ḳoy! Ben, ʿālem-i miṯālde saŋa gelip mühimleriŋi ḥall ü īżāḥ ėderim." (m. 221)

Anlamsal İlişki: İki kelimeki "kesin bir şekilde açıklamak" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥammām u terāş (2 kez geçmiştir: m. 120, 121)

ḥammām: Ar. *is.*: Yıkanacak yer. KT

terāş: Far. *is.*: Ustura denilen ālet-i maḥṣūṣa ile kılларıŋ dibden kazılması. KT

"…ne ṭaʿām ve ne şarāb tenāvül ėdip ancaḳ ḳuru ėtmek ile geçinirdi ve ḥammām u terāş daḫi olmayıp ṣūret-i zībāsı dīğer-gūn oldu ki onu gören bilmezdi…" (m. 120)

Anlamsal İlişki: “hamam” ve “tıraş” temizlik unsurları olmak bakımından müşterektirler. Söz konusu olmaları durumunda birbirlerini hatırlattıklarından dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥamd ü şükr

ḥamd: Ar. *is.*: Medḥ, ṡenā, sitāyiş; şükr, şükrān, teşekkür. KT

şükr: Ar. *is.*: Görülen iyiliğe muḳābil iẓhār-ı ḫoşnūdî ve ibrāz-ı minnetdārî, ḥamd, sipās. KT

“…Saṭīḥ, Ḫudā’ya ḥamd ü şükr ėdip…” (m. 152)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḥarb ü cidāl[1060]

ḥārb: Ar. *is.*: ġavġā, ceng, muḥārebe. KT

cidāl: Ar. *is.*: ġavġā, ceng, muḥārebe; şiddetli mübāḥaṡe, münāzʿa, nizāʿ. KT

“Meymūn’uŋ ordusunu gördüklerinde żarb-ı ḫıyām ve rekz-i aʿlām ve ḥarb ü cidāle teʾehhüb ėderek…” (m. 249)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerlik ilgisiyle birleştirildiklerinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥayāt u intibāh

ḥayāt: Ar. *is.*: Canlılık, sağlık, yaşayış, zindegī. KT

intibāh: Ar. *is.*: Uyanma, uyanıklık; ġafletiŋ żıddı, göz açıklığı, teyaḳḳuẓ. KT

“Seyf, ölü gibi dünyādan bir nefesi bile duyulmaz olduğunu görüp üç gün ḥayāt u intibāhına müntaẓıre ḳalmış ise de aṣlā ḥareketi ẓuhūr ėtmemekle…” (m. 99)

Anlamsal İlişki: “Canlılık” ve “uyanıklık” hissî bir benzerlik oluşturur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḥāżır u āmāde (4 kez geçmiştir: m. 7, 16, 98, 143)

[1060] Diğer terkipler: cidāl u ḳıtāl, ceng ü cidāl.

ḥāżır: Ar. *sıf.*: Mevżū-ı baḥṡolan maḥalde mevcūd olan, biẕẕat bulunan, ḳāʾim, ġāʾib żıddı, tedārik edilip göz öŋünde bulunan, müheyyā, āmāde. KT

āmāde: Far. *sıf.*: ḥāżır, müheyyā

"…hediyye içün ḥażır u āmāde eylediği tüḥaf ve leṭāyifi terfīḳ ve maḥṣūṣ bir ėlçi taʿyīn ėdip…" (m. 7)/ m. 7> Y. Aynı (6b/2), m. 16> Y. Aynı (13b/10)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "müheyyā" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥıfẓ u menʿ[1061]

ḥıfẓ: Ar. *is.*: Saklama, koruma; ḥimāye, ṣıyānet; ḫāṭırda tutma. KT

menʿ: Ar. *is.*: Bırakmama, savma, durdurma, caydırma, yasağ etme. KT

"Pādişāhım! Bu beyt-i muḥteremiŋ ulu bir ḫudāsı vardır ki onu cümle aġyārıŋ sū-i ḳaṣdından ḥıfẓ u menʿ ẹder." (m. 4)

Anlamsal İlişki: "Korumak", başkasının herhangi bir müdahalesini meneder. Bu durumda bir unsur diğer unsur için gerekliliğe dönüşür. Bu sebeple, *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥıfẓ u ṣavn

ḥıfẓ: Ar. *is.*: Saklama, koruma; ḥimāye, ṣıyānet; ḫāṭırda tutma. KT

ṣavn: Ar. *is.*: Koruma, ḥıfẓ, muḥāfaẓa, nigāh, ṣıyānet. KT

"Ben Ebu't-Tāc'ı ḳatl ẹdersem ahāli beni tutup ḳatl ẹderler ve benim ḳocam bunda yoḳ ki beni taḫlīṣ ėde ve bunu taḫlīṣ eylediğim vaḳt beni yanına alıp ḥıfẓ u ṣavn ėder." (m. 84)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "koruma" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥıḳd u ġażab[1062]

ḥıḳd: Ar. *is.*: Gizli ʿadāvet, kīn, ġaraż. KT

ġażab: Ar. *is.*: ḥiddet, kızma, kızgınlık. KT

"Ḳameriyye, kim olduğunu ifāde ve ʿAyrūż'uŋ levḥasını gösterip ḫavfını teskīn ve duḫteri ḳatl ọlunduğunu tebyīn ve aḫẕ-ı s̱ār içün derūnunu ḥıḳd u ġażab ile temkīn…" (m. 117)

[1061] Diğer terkipler: menʿ ü taḥẕīr, zecr ü menʿ.
[1062] Diğer terkipler: kīn ü ġażab

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer kötü duygulardır. Zihin farkları hissî bir benzerlikle algıladığından dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḥīle[1063] ve muḫādaʿa

ḥīle: Ar. *is.*: Aldadacak ṭarz u tertīb, oyun, mekr, ḫudʿa; saḫte-kārlık. KT

muḫādaʿa: Ar. *is.*: ḥīle-kārlık, dü-bāre. KT

"Seyf'i mebhūt ḥāletile gördükde "Sen bunda ne işlersin? Ġālibā ol balıḳ ḥīle ve muḫādaʿası ile senden firār ėtmiş gibi beŋzer!" dėdikde…" (m. 163, 164)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "hile" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥīle ve mekr[1064]

- *mekr ü ḥīle (4 kez geçmiştir: m. 46, 69, 96, 113)*

ḥīle: Ar. *is.*: Aldadacak ṭarz u tertīb, oyun, mekr, ḫudʿa; saḫte-kārlık. KT

mekr: Ar. *is.*: ḥīle, ḫudʿa, dü-bāre. KT

"ʿĀḳıṣa, ḳażıyyeden süʾāl ve onlar daḫi Ḳameriyye'niŋ icrā ėtdiği ḥīle ve mekr ile ifāde-i ḥāl ėtdiklerinde…" (m. 117)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "hile" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ḥusn[1065] ü cemāl[1066] (17 kez geçmiştir: m. 8, 12, 14, 14, 34, 35, 45, 45, 52, 64, 84, 142, 187

187, 227, 228, 242)[1067]

ḥusn: Ar. *is.*: Güzellik, cemāl; iyilik, maḳbūliyet. KT

Cemāl: *Ar. is.*: Güzellik, ḥusn, yüz güzelliği. KT

"…her biri bir odanıŋ renginden eṣvāb giymiş ve ḥusn ü cemālde mümtāz olmuş idiler." (m. 142)

[1063] Diğer terkipler: ḥīle ve mekr, mekr ü ḥīle.
[1064] Diğer terkipler: mekr ü ḥīle, mekr ü āl.
[1065] Diğer terkipler: ḥusn ü evṣāf, ḥusn ü iḥsān, ḥusn ü kemāl.
[1066] Diğer terkipler: aḥsen ü cemāl, cemāl ü kemāl
[1067] m. 8> Y. Aynı (7a/1), m. 12> Y. Yok, m. 14> Y. Yok (güzelliği tavsif edici sıfatlar olsa da doğrudan bu ikileme geçmemektedir.), m. 14> Y. "cemāl ü ḥusnünü" (12b/6), m. 34> Y. Aynı (32b/5), m. 35> Y. Aynı (33b/7).

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "güzellik" ortak ilgisinden hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

ḥusn ü evṣāf

ḥusn: Ar. *is.*: Güzellik, cemāl; iyilik, maḳbūliyet. KT

evṣāf: Ar. *is., çoğ.*: Bir şaḫṣıŋ veyā şeyʾiŋ ḥāʾiz olduğu ḥāl ü ṣıfat; medḥ, ṡenā. KT

"Mektūb, Siḳardiyūn'a vāṣıl olduḳda Şāme'niŋ ḥusn ü evṣāfına bire biŋ ḳatıp Seyfü'r-Raʿd'a varıp…" (m. 45)

Anlamsal İlişki: "Hüsn", vasıflardan bir vasıftır. Dolayısıyla "vasf"a nisbeti vardır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥusn ü iḥsān

ḥusn: Ar. *is.*: Güzellik, cemāl; iyilik, maḳbūliyet. KT

iḥṣān: Ar. *is.*: İyilik etme, güzel muʿāmele; bağışlama; ʿaṭıyye; luṭf. KT

"Ş̲üreyyā'nıŋ ḥusn ü iḥsānıyla istirāḥatde ziyāde temkīn bulduğundan…" (m. 187)

Anlamsal İlişki: *ḥusn* 'güzel olma', *iḥsān* 'güzelliğe muhatap olma' anlamından dolayı iki kelime arasında nispet vardır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥusn ü kemāl[1068]

ḥusn: Ar. *is.*: Güzellik, cemāl; iyilik, maḳbūliyet. KT

kemāl: Ar. *is.*: Erginlik, pişkinlik, olma; noḳṣānsızlık, tamlık, mükemmeliyyet; insānıŋ maʿlūmāt ve ḥüsn-i aḫlāḳca noḳṣānsız ve mükemmel olması; değer, ḳadr, bahā, ḳıymet. KT

"Ṭāvūs-ı cennet gibi güzellikde bī-hem-tā ve ḥusn ü kemālde müfred ü yektā çeşm-i felek naẓīrini görmemiş bir duḫter-i pāk-aḫter…" (m. 29)/ Y. ḥusn ü cemālde (27a/)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında hissî, algıya dayalı bir yakınlık vardır. Tam bir eşlik söz konusu olmasa da "güzellik ve eder"de paha biçilemez olmak yönünden müştereklik arz ederler. Bu sebeple, *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

[1068] Diğer terkipler: cemāl ü kemāl, luṭf u kemāl.

ḥuzn[1069] ü ġam[1070]

ḥuzn: Ar. *is.*: Keder, ġam, maġmūmiyet. KT

ġam: Ar. *is.*: Tasa kaygı, derd, keder, ġuṣṣa, endūh. KT

"…ṣabāḥ yanına varmağa ḳarār vėrip ḳaldılar ve hezār ḥuzn ü ġam ile ol gėce ḳalḳdıḳda…" (m. 65)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "keder" ortak ilgisinden hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

ḥuzn ü melāl (2 kez geçmiştir: m. 126, 234)

ḥuzn: Ar. *is.*: Keder, ġam, maġmūmiyet. KT

melāl: Ar. *is.*: Usanmak, cān sıkılmak ve ġam çekmek, żaʿf u fütūr. KT

"Münyetü'n-Nüfūs, ziyādece ḥuzn ü melālini ıẓhār ve "Niçün gelmiş! Şāyed oŋa bir fenālıḳ işābet ėder!" dėrken…" (m. 126)

Anlamsal İlişki: *ḥuzn* 'keder', *melāl* 'keder çekme, keder içinde bulunma' anlamından iki kelime arasında illiyet vardır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḥükm[1071] ü ḥükūmāt (2 kez geçmiştir: m. 9, 80)

ḥükm: Ar. *is.*: ḥākimlik, ḥükūmet, āmiriyyet; emr, irāde, kumanda; ḳarār, bir daʿvā veyā mesʾeleyi diŋleyip iyice taḥḳīḳ u muḥākeme etdikden soŋra ḥall ü faṣlıyiçin verilen ḳarār-ı ḳaṭʿî ve netīce, īcāb-ı ḳānūnuŋ taḳrīri; ḳuvvet, ehemmiyet, nüfūẕ; teʾsīr; iḳtiżā, īcāb. KT

ḥükūmāt: Ar. *is., çoğ.*: "ḥükūmet" ün cemʿi. Memleketi idāre etme; bir memleketde ḥüküm süren ve onu idāre eden heyʾet, devlet; uṣūl-i idāre. KT

"…cāriyesi olan Ḳameriyye bi-ṭarīḳi'l-vekāle ḥamlini vażʿėdene ḳadar taḫta culūs ve iḳtiżā ėden ḥükm ü ḥükūmātı icrā ve velādet ėtdikde…" (m. 9)/ m. 9> Y. Aynı (8a/1)

Anlamsal İlişki: Kelimeler, "ḥükm", "ḥükūmet"i hatırlattığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

[1069] Diğer terkipler: ḥuzn ü melāl.
[1070] Diğer terkipler: ġam u ḥasret, ġam u miḥnet, ġam u keder.
[1071] Diğer terkipler: emr ü ḥükm.

ḫ: څ

ḫademe ve taʿyīnāt

ḫademe: Ar. *is.*, *çoğ.*: "ḫādim"in cemʾi. ḫidmet eden, ḫidmet-kār. KT

taʿyīnāt: Ar. *is.*, *çoğ.*: "taʿyīn"in cemʿi. Muʿayyen ve muḫaṣṣaṣ etme, ayırma; naṣb. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen'e Melik Ṣādlūḫ gidip ḫāric-i ḥad taʿẓīm ü ikrām ėtdi ve maḫṣūṣ bir otaḳ naṣb ėtdirip ḫademe ve taʿyīnāt tertīb ėtdi…" (m. 173)

Anlamsal İlişki: "hizmetçi" ve "tayin edilen kimseler" farklılıklarına rağmen "birine, bir yere tabi olmak bakımından ortaktır. Müşterek alan ilgisinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḫāʾiban ve ḫāsiran

ḫāʾiban: Ar. *zf.*: Nāʾil-i merām u muvaffaḳ olamayan, maḥrūm. KT

ḫāsiran: Ar. *zf.*: żarar u ziyāna dūçār olan. KT/ ḫāʾib ü ḫāsir:hayal kırıklığına uğramış. Lex.

"ile daġa varmışlar ise de Bernūḫ, maġāreyi siḥr ile gözlerinden iḫfā ėtmekle ḫāʾiban ve ḫāsiran serāyına dönüp…" (m. 94)

Anlamsal İlişki: "mahrum" ve "ziyan"da olmak "hayal kırıklığına uğramak" düşüncesiyle birleşmiştir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḫalāṣ u necāt

- *necāt u ḫalāṣ (m. 57)*

ḫalāṣ: Ar. *is.*: Kurtulma, rehā. KT

necāt: Ar. *is.*: ḫalāṣ, kurtulma, selāmet, rehā. KT

"…her şeyʾ yėrli yėrinde ve envāʿ-i meʾkūlāt ü mefrūşāt bulup yėyip içerek ḳaldı ise de ḫalāṣ u necāt ṭarīḳini bir cihetden görmeyip üç gün öyle ḳalıp…" (m. 183)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "kurtulma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḫālī[1072] ve ḳuru

[1072] Diğer terkipler: ḫālī ve ḳuru, ḫālī ve nā-maʿmūr, muʿaṭṭış ve ḫālī, muʿaṭṭış ve muvaḥḥış ve ḫālī.

ḫālī: Ar. *sıf.*: Boş, tehī, içinde bir şeyʾ olmayan; ṣāḥibsiz, ıssız, kimsesiz, tenhā; bir şeyʾden ʿārī, müsteśnā, meşġūliyetsiz, iştiġāl olunmayan; açık, münḥal. KT

kuru: T. *sıf.*: Yaş żıddı, ruṭūbeti çekmiş, yāb*ıs.* KT

"…hākeẕā yėdi günden ṣoŋra bir zemīne girdi ki ondan kükürt ḳoḫusu irtifāʿ ėdip insānıŋ burnuna girdikde żayyıḳ-ı nefes vėrdiğinden mā-ʿadā ḥarāretden āteş gibi yanar ḫālī ve ḳuru zemīn idi." (m. 177)

Anlamsal İlişki: Bir yerin boş ve kuru olması görünürde birleşim sağlamamaktadır. Ancak, "boş" olmak, insandan, nebattan ari olmak ilgisiyle birleştirilirse, bir yerin kuru olması yani "su" ve bundan neşet eden, nebatın yokluğuyla ilişkilendirilebilir. Yani kuru olduğu için "ḫālī" olmak söz konusudur. Biri diğerinin illeti olduğundan dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḫālī ve nā-maʿmūr

ḫālī: Ar. *sıf.*: Boş, tehī, içinde bir şeyʾ olmayan; ṣāḥibsiz, ıssız, kimsesiz, tenhā; bir şeyʾden ʿārī, müsteśnā, meşġūliyetsiz, iştiġāl olunmayan; açık, münḥal. KT

nā-maʿmūr: Far. /nā+/, Ar. *sıf.*: maʿmūr: ḫarāb olmayan, ābādān; işlenmiş, zerʿ olunmuş, muʿaṭṭal olmayan; ahālīsi olan, ıslı, meskūn. *nā:Edāt-ı selb olup ṣıfatlarıŋ başına girmekle menfī maʿnāsını ifāde eder. KT*

"…merḳūm, onları alıp Ṣaʿīd'e götürdü ve Cīze-i Mıṣr'da olan ehrām dėdikleri ebniye-i ʿaẓīmeniŋ sāyesinde bırağıp gitdi ki ol vaḳt zemīn-i meẕkūr, ḫālī ve nā-maʿmūr idi." (m. 239)

Anlamsal İlişki: Bir yerin sahipsiz olmayışı, o yerde olan insanlardan ve dolayısıyla insanların kendileri için kurmuş oldukları yaşam ortamıyla belli olur. Yani insanın bir yerde yaşadığının göstergesi, yaşanabilir bir alan kurması, bulunduğu yeri mamur etmesidir. Bu sebeple "boş, iştigalsiz" olma durumu "nā-maʿmūr" olmakla birleşmiştir. Zihin bu alakaları birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḫaste ve ʿalīl

ḫaste: Far. *sıf.*: ṣıḥḥati yerinde olmayan, bir ʿillet ve maraża dūçār olan, marīż. KT

ʿalīl: Ar. *sıf.*: ḫasta, marīż, sayru, üzgün; saḳaṭ; kör, gözleri saḳat; ʿilletli

"Ḥattā bir ḫaste ve ʿalīl gelse şifā-ḫāne-i ʿaliyyesinden ṣaġ ve sālim giderdi…" (m. 234)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki “hasta” ortak ilgisinden hareketli *cihet-i camia temasül*dür.

ḫaṭā ve ʿaṣūr

ḫaṭā: Ar. *is.*: Yanlış, yanlışlık, ġalaṭ; yanılma, sehv; ḳabāḥat, günāh; ḳaṣda maḳdūr olmayarak işlenilen fiʿil. KT

ʿāṣūr: Ar. *is.*: Çokça takılıp düşme Lex.

“…ḫumūd-ı fikretde ʿayāna gelen ḫaṭā ve ʿaṣūra muṭṭalıʿ olan iḫvān-ı kirāmdan meʾmūl ve ḥusn-i muʿāmelelerinden mesʾūldür ki ol ḫaṭāları setr ü taṣlīḥ…” (m. 3)

Anlamsal İlişki: “Hata” yapmak da kazara “takılıp düşmek” de gayiriihtiyari olur. İki kelimedeki farklılıkların benzerlik ilgisiyle birleşmesinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḫātır u gönül

ḫātır: Ar. *is.*: İnsānıŋ düşünme ve ḥıfẓetme ḳuvveti, fikir, ẕihin, ʿaḳıl, ḳuvve-i ḥāfıẓa; gönül ḳalb, dil, ḥis ve duygu ḳuvveti; saygı, riʿāyet; keyif, ḥāl. KT

gönül: T. *is.*: İnsānıŋ ḥissyāt merkezi, yürek, maʿnevî ciheti, ḳalb, dil, fuʾād; duygu, ḥis; ʿaşḳ, istek, heves; rıżā, muvāfaḳat; ḫāṭır. KT.

“Melik Efrāḥ bu ḫuṣūṣlara ḫātır u gönlü yoḳ ise de vezīriŋ ḫavfından müsāʿade birle…” (m. 47)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki “gönül” ortak anlamından hareketle *cihet-i camia temasül*dür

ḫavf u ḫaşyet (2 kez geçmiştir: m. 205, 241)

ḫavf: Ar. *is.*: Korku, fobi. KT

ḫaşyet: Ar. *is.*: Taʿẓīm ile karışık korku, ḫavf-i taʿẓīm-āmīz. KT

“…cānları çıḳacaḳ dereceye varıp hezār ḫavf u ḫaşyet ile ḳoşup…” (m. 241)[1073]

[1073] Matbu nüsha m. 8’de geçen “ḥaẕer ėderler” ifadesi yazma nüshada (7a/8) “ḫavf u ḫaşyet ėderler” şeklindedir.

Anlamsal İlişki: “ẖavf” genel anlamda bir korku; “ẖaşyet” hürmetle beraber bir korkuyu kastettiği için algıda birleşme söz konusudur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür

ẖayme ve cadır

ẖayme: Ar. *is.*: Çadır. KT

çadır: T. *is.*: Göçebelerıŋ ẖānesi; oba, ẖayme. KT

“…ol ḥavālīde vāfir ẖayme ve cadır naṣb ǫlunmuş ve ẖalḳ ile dolmuş gördüler.” (m. 167)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ẖıṭāb u cevāb

ẖıṭāb: Ar. *is.*: Birine söz söyleme, tevcīh-i kelām; bir cemāʿate tevcīh-i kelāmla söylenilen nuṭḳ. KT

cevāb: Ar. *is.*: Suʾāle karşı söylenilen söz, sorma muḳābili; ʿadem-i ḳabūl, redd. KT

“Seyf, yorġun dermānı yoḳ żaʿfından ẖıṭāb u cevābdan ʿāciz olmağla ol avcıya bir söz söylemeyerek doġru maġāreye girip oturdu.” (m. 163)

Anlamsal İlişki: İki kelime de konuşmaya dayalı olmaları bakımından müşterektir. Ancak biri genel anlamda söz söyleme; diğeri bir soruya mukabil söz söyleme anlamındadır. Zihin vehmen ilgileri birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

ẖ’ar u ḥaḳīr

ẖ’ar: Far. *sıf.*: ḥaḳīr, ẕelīl, iʿtibārsız. KT */ẖor ü ḥaḳīr etmek: pest etmek. Men.*

ḥaḳīr: Ar. *sıf.*: ḳadr ü değeri olmayan, ẖ’ar, denī. KT

“Şimdi Saʿdūnu’z-Zencî’yi tutup ẖāk-i pāyiŋize ẖ’ar u ḥaḳīr getirmek içün irsāl ėtdiğiŋiz serdāra sizden bir fermān isterim…” (m. 62)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin mümasili olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ẖudʿa ve desīse

ẖudʿa: Ar. *is.*: Aldatma, oyun, dolap ḥīle. KT

desīse: Ar. *is.*: ḥīle, ẖudʿa, gizli oyun, dolap. KT

"…hediyye ile gelen cāriye ẓāhirde hediyye ise de bāṭında ḫudʿa ve desīse olduğunu ve onuŋla zehr ḥoḳḳası olup fürṣat bulduḳda içireceğini maʾāl-i mektūbundan fehm ü taḥaḳḳuḳ ėtmekle…" (m. 8-9)/ Y.'da yok

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin mümasili olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ḫumūd u sükūn[1074]

ḫumūd: Ar. *is.*: Sākin olmak, bayılmak, kendini ġaybetmek. LR/ āteşiŋ koru sönmeyerek alevi sākin olmak. LN

sükūn: Ar. *is.*: Durma, ḥareket etmeme, kımıldanmama; ārām, rāḥat; dinme, durma. KT

"Ebu't-Tāc, mūmā ileyhānıŋ ḥusn ü cemāline nigāh ve nār-ı ʿışḳ ḫumūd u sükūndan intibāh ėdip ṣabra mecāl bulmayaraḳ…" (m. 84)

Anlamsal İlişki: "ḫumūd" daha özel anlamda; "sükūn" genel anlamda bir sükūneti kasteder. Vehmen ilgiler birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḫurūc u irtiḥāl

ḫurūc: Ar. *is.*: Çıkma, dışarı çıkma. KT

irtiḥāl: Ar. *is.*: Dünyādan āḫirete göçme, rıḥlet, vefāt; [lisānımızda göç ve nakl anlamında kullanılmaz][1075] *KT*

"…ʿālem-i kevn ü fesāda ḫurūc u irtiḥāl ėtmiş bir duḫter-i ferḫunde-aḫter vüṣūl bulup…" (m. 187)

Anlamsal İlişki: Göçmek için önce yola çıkmak gerekir. Biri diğerini gerektirdiğinden *cihet-i camia tezayüf*tür

ı: ي ا

ʿı: ع

ʿışḳ[1076] **u ġarām**

[1074] Diğer terkipler: sükūn u ḳarār.
[1075] "İrtihāl" Türkçede bu anlamıyla kullanılmıyor olsa da, birleştiği kelime ve anlam kümesinde oluşan ilgi, tezayüfü gerektirir. Bu sebeple açıklama ihtiyacı duyulmuştur.
[1076] Diğer terkipler: maḥabbet ü ʿışḳ.

ʿışḳ: Ar. *is.*: Sevgi, sevdā, muḥabbet, ʿalāḳa, ibtilā. KT

Ġaram: Ar. *is.*: Derd-i ʿışḳ, firāḳ, hicrān, iştiyāḳ, fevḳa'l-ʿāde muḥabbet ü ḥasret. KT

"Ḳadīmü'l-ülfet ve maḥabbet nereye gitdi ve iddiʿā ėtdiğiŋ ʿışḳ u ġarām nerede ḳaldı?" (m. 116)

Anlamsal İlişki: "ġarām" "ʿaşḳ"tan ötürü neşet ettiği için *cihet-i camia tezayüf*tür.

i, ı: اي

ızẖār[1077] u ifṣāḥ

ızẖār: Ar. *is.*: Gösterme, meydāna çıkarma, āşikār etme; yalandan gösteriş. KT

ifṣāḥ: Ar. *is.*: Feṣāḥatle tekellüm. LN / Belāġatle ve feṣāḥatle söz söyleme, izẖār etme. LR

"…ėtdiklerinde Şāme'yi istediğini söyleyip yėdi günden ṣoŋra gelip götüreceğini ızẖār u ifṣāḥ ėdip her ne ḳadar peder ve māderleri ṭarafından rica olunduysa da müfīd olmayıp…" (m. 16)

Anlamsal İlişki: "Beliğ" konuşmak ve bu konuşmayı göstermek, "izhār" söz konusudur. Birbirlerini tamamlamalarından dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ibrāz u ızẖār (2 kez geçmiştir: m. 19, 23)[1078]

ibrāz: Ar. *is.*: Meydāna koma, ızẖār. KT

ızẖār: Ar. *is.*: Gösterme, meydāna çıkarma, āşikār etme; yalandan gösteriş. KT

"Bir müddet ṣaġdan ṣola ve ṣoldan ṣaġa intiḳāl ve her birinde olan hüneri ibrāz u ızẖār ėderek…" (m. 19)

Anlamsal İlişki: İki kelime birbirinin mümasili olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ictināb u ḥaẕer

ictināb: Ar. *is.*: Sakınıp çekinme, iḥtirāz. KT

[1077] Diğer terkipler: ibrāz u ızẖār.
[1078] m. 19> Y. "fünūn-ı ḥarbiyede ṣāḥib-i hüner ü kemāl olduḳlarından ceng ü cidālde küşād olunan ḳapıları…" (17b/6), m. 23> Y. Aynı (21a/8).

ḥaẕer: Ar. *is.*: Sakınma, iḥtirāz. KT

"…siyāh ʿArablar, ʿArabun ʿurebā yaʿnī sefīd renkli olan ṭāifeden ḳorkup Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselāmıŋ duʿāsı sebebiyle onlardan ictināb u ḥaẕer ėderlerdi." (m. 6)/ Y. "ḥaẕer ėderler idi" (5a/15)

Anlamsal İlişki: İki kelime birbirinin mümasili olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ifāde[1079] ve taʿrīf[1080]

ifāde: Ar. *is.*: Aŋlatma, söyleme, beyān, taḳrīr; aŋlatmak yolu, aŋladış; ders verme. KT

taʿrīf: Ar. *is.*: Etrāfıyla beyān ederek aŋlatma; bir ʿilm ü fenne müteʿalliḳ bir māddeyi efrādı cāmiʿ ve aġyārı māniʿ olacak bir ʿibāre ile aŋlatma. KT

"…imdi şimdilik ṣaf bağlayıp birer birer meydāna ʿaskerimizi çıḳaracaḳ olursaḳ cümle ʿaskerimizi iʿdām ėdip ḥaḳḳından gelecek ṭāḳatimiz yoḳdur ve bunu size ifāde ve taʿrīf ėtmemiziŋ iḳtiżāsı yoḳdur." (m. 204)

Anlamsal İlişki: "ifāde" genel anlamda, "taʿrīf" özel anlamda bir anlatmayı kasteder. Vehm farkları birleştirip ortak ilgileri öne çıkardığından *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

ifāde ve telḳīn

ifāde: Ar. *is.*: Aŋlatma, söyleme, beyān, taḳrīr; aŋlatmak yolu, aŋladış; ders verme. KT

telḳīn: Ar. *is.*: Birine bir şeyʾ aŋladıp ẕihnine koma, taʿlīm edip ḳabūl etdirme. KT

"…sipārişini ifāde ve telḳīn ėdip maḫṣūṣ bir odada iclās ėtdi…" (m. 231)

Anlamsal İlişki: "ifāde" genel olarak anlatma; "telḳīn" muhataba kabul ettirmek için anlatmayı kasteder. Vehmî birleşimden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ifāḳat u intibāh

ifāḳat: Ar. *is.*: ḫastalıkdan kalkma, iyileşme; sarḫoşlukdan veyā bayılmadan kurtulma, ayılma. KT

intibāh: Ar. *is.*: Uyanma, uyanıklık; ġafletiŋ żıddı, göz açıklığı, teyaḳḳuẓ. KT

"…dürlü dürlü şerbetler içirmekle merḳūme ifāḳat u intibāh bulduḳda…" (m. 97)

[1079] Diğer terkipler: ifāde ve telḳīn, naḳl ü ifāde.
[1080] Diğer terkipler: taʿrīf ü tavṣīf, taʿrīf ü tertīb.

Anlamsal İlişki: “intibāh” genel anlamda uyanma; “ifāḳat” hastalıktan uyanma, iyileşme anlamındadır. Vehmî birleşimden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ifnā ve iʿdām[1081]

ifnā: Ar. *is.*: Yok etme, tüketme, imḥā, itlāf. KT

iʿdām: Ar. *is.*: Yok etme, vücūdunu kaldırma. KT

“Eğer ʿaskeriŋizi ifnā ve iʿdām ėtmek isterseŋiz bize bir söz düşmez.” (m. 206)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin mümāsili olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

iḫbār u tefhīm

iḫbār: Ar. *is.*: ḫaber verme, bildirme, aŋlatma, maʿlūmāt verme. KT

tefhīm: Ar. *is.*: Aŋlatma, ifhām. KT

“…ʿadāveti müşted olup melike vardı ve “Ey efendim! Her ne ḳadar siz ḥākim ve sulṭānımızsın. Lākin ben Melik Seyfü’r-Raʿd ṭarafından taʾyīn olundum ki fesādı mūceb olan mevāddı gördükde size iḫbār u tefhīm ėdeyim…” (m. 13)/ Y. “īḳāẓ u tenbīh ėderim” (11a/4)

Anlamsal İlişki: İki kelime de “anlatmak” ortak ilgisiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

iḥtirām[1082] u taʿẓīm[1083]

iḥtirām: Ar. *is.*: ḥürmet, riʿāyet, saygı, iʿzāz, tekrīm. KT

taʿẓīm: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet ü ikrām etme. KT

“…teknede olanlar Seyf’i ḳuṭbu’z-zamān ṣanıp iraḳdan iḥtirām u taʿẓīm ėtmeye başladılar…” (m. 184)

Anlamsal İlişki: İki kelime de “hürmet” ortak ilgisiyle birleştiğinden *cihet-i camia temasül*dür.

iḫtiyār u müsin

[1081] Diğer terkipler: ḳatl ü iʿdām.
[1082] Diğer terkipler: ʿızz ü iḥtirām, ikrām u iḥtirām.
[1083] Y. “teşrīf u taʿẓīm” (181b/1). Diğer terkipler: taʿẓīm ü iḥtirām taʿẓīm ü ikrām, taʾẓīm ü tekrīm.

iḫtiyār: Ar. *sıf.*: [Arabî muḫtār ve ṣāḥibü'l-iḫtiyār taʿbīrinden meʾḫūẕ olsa gerekdir]Yaşlı adam, koca, pīr, şeyḫ. KT

müsinn: Ar. *sıf.*: Yaşlı, geçkin, kocamış, iḫtiyār. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen, otağında oturur iken bir iḫtiyār u müsin adam eğeriyle bir esb çekip aġlayaraḳ Seyf-i ẕü'l-Yezen'iŋ yanına gelip…" (m. 173)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olmak *cihet-i camia*sından dolayı *temasül*dür.

iḳāmet ü süknā

iḳāmet: Ar. *is.*: Oturma, sākin ve muḳīm olma. KT

süknā: Ar. *is.*: Oturulan, iḳāmet olunan yer, maḳām, menzil, mesken, ḳonaḳ. KT

"Pādişāh-ı müşārun ileyh, yaʾnī Melik ẕü'l-Yeẕen'iŋ iḳāmet ü süknā ėtdiği zemīniŋ civārında Ḥabeş ṭāifesiniŋ ölkesi olup ölke-yi meẕkūr…" (m. 6)/ Y. "iḳāmet ėtdiği" (5a/8).

Anlamsal İlişki: "Süknā"nın, "oturma ve muḳīm olma"ya nisbetinden, *cihet-i camia tezayüf*tür.

ikrām[1084] u iʿzāz[1085]

- *iʿzāz u ikrām (m. 37)*

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyʾ verme; iḥsān, kerem. KT

iʿzāz: Ar. *is.*: Ağırlama, ikrām u ḥürmet etme. KT

"…melik-i meẕkūr, Seyf'e ġāyet ikrām u iʿzāz ėdip maḫṣūṣ oŋa bir żıyāfet tertīb ve…" (m. 149)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "ḥürmet" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

ikrām u iḥtirām

[1084] Diğer terkipler: iṭʿām u ikrām, inʿām u ikrām, iʿzāz u ikrām, ikrām u iʿzāz, ʿızz ü ikrām, taʿẓīm ü ikrām, ikrām u iḥtirām.
[1085] Diğer terkipler: iʿzāz u ikrām.

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyʾ verme; iḥsān, kerem. KT

iḥtirām: Ar. *is.*: ḥürmet, riʿāyet, saygı, iʿzāz, tekrīm. KT

"Seyfü'r-Raʿd, onlara ikrām u iḥtirām ėdip…" (m. 106)

Anlamsal İlişki: *İkrām, ağırlama, ḥürmet*ten ileri gelir ve saygının göstergesidir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf* olur.

iḳrār u taṣdīḳ

iḳrār: Ar. *is.*: ḳarārlaşdırma; delīl ile söyleme; taṣdīḳ, ḳabūl, teslīm. KT

taṣdīḳ: Ar. *is.*: Gerçeklendirme, birinin sözünü ṣaḥīḥ çıkarma, teʾkīd etme. KT

"…evlādım olursa ṣāḥib-i devlet ve sulṭān olurum.' dėyip vāḳıʿ-ı ḥāli melike iḳrār u taṣdīḳ…" (m. 9)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki, "doğrulama, sıhhati ifade ve tekid" ortak anlamından hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

ilḥāḥ u ilzām

ilḥāḥ: Ar. *is.*:Teklīfde ıṣrār, ibrām. KT

ilzām: Ar. *is.*: Sükūta mecbūr etmek, susdurmak. LN

"Şāme: "ʿAcāyib! Sen ḥaḳ u şerīʿatden ḫāric bir şeyʾ istemeyeceksiŋ ki ḥıcāb ėdesin. Be-her-ḥāl yarın beni iste!" dėyü ilḥāḥ u ilzām ėdip mekānına gitdi." (m. 17)/ Y. "ilḥāḥ u ibrām" (15b/6)

Anlamsal İlişki: Isrār ile ya da başka bir ilgiyle sükūta mecbur etmek söz konusudur. Yani iki kelimede de cebrî bir anlam vardır. Bu ilişki zihinde vehmen birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür

ilticā[1086] ve duʿā

ilticā: Ar. *is.*: Sığınma, birine kaçık kendisinden ḥimāye ve teṣāḥüb isteme. KT

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; biriniŋ iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

[1086] Diğer terkipler: ilticā ve niyāz, niyāz u ilticā.

"…merḳūm dergāh-ı kibriyāya ilticā ve duʿāya āġāz ėdip…" (m. 239)

Anlamsal İlişki: "dua" genel anlamda bir yalvarmayı; "iltica" muhatabın himayesini talep için yalvarmayı kasteder. Aralarındaki ilişkiyi algı birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ilticā ve niyāz

- *niyāz u ilticā (m. 34)*

ilticā: Ar. *is.*: Sığınma, birine kaçık kendisinden ḥimāye ve teṣāḥüb isteme. KT

niyāz: Ar. *is.*: Yalvarma, recā, istirḥām; duʿā. KT

"Seyf, dergāh-ı kibriyāya ilticā ve niyāz ėtmeye başladı." (m. 163)

Anlamsal İlişki: "niyāz" genel anlamda bir yalvarmayı; "iltica" muhatabın himayesini talep için yalvarmayı kasteder. Aralarındaki ilişkiyi algı birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

iʿmāl ü īcād

iʿmāl: Ar. *is.*: Yapma, işleme, vücūda getirme; kullanma. KT

īcād: Ar. *is.*: Vücūda getirme, yokdan var etme, bulma, keşf, iḫtirāʿ. KT

"Bizim pādişāhımızıŋ bir muʿteber ḥakīmi olup oŋa altından yaḳut ile müraṣṣaʿ ṭılsımlı bir esb iʿmāl ü īcād ėtdi ki raṣad ve esmā-i iʿẕām ile derūnunda bir ecinnî ḥabs ėtdi…" (m. 167)

Anlamsal İlişki: "İʿmāl" genel anlamda bir üretmeyi, var olanı yeniden yapmayı; "īcād" daha önce yapılmamış olanı yapmayı kasteder. Vehm, aralarındaki ilgiyi birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

inʿām u ikrām

inʿām: Ar. *is.*: Niʿmet verme, iḥsān etme, iyilik etme. KT

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyʾ verme; iḥsān, kerem. KT

"Ḫavf ėtme bizim melikemiz saŋa vāfir inʿām u ikrām ėder ve yine memleketiŋe redd ėder." (m. 185)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "iḥsān" ortak ilgisinden dolayı *cihet-i camia temasül*dür.

infıṣāl u iḫticāb

infıṣāl: Ar. *is.*: Ayrılma, birini terk edip gitme; ʿazlolma meʾmūriyetinden kalkma. KT

iḫticāb: Ar. *is.*: Örtünme, saklanma, görünmeme, gizlenme, niḳāb ve perde ve sāʾire arkasına girme. KT

"…tā Ḥażret-i faḫr-i ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiziŋ biʿṣetleri ẓuhūr ėtdikde cinler insîlerden infıṣāl u iḫticāb ve göklериŋ rücūmuyle beynlerinde olan mülāḳāt ve istiḫdām menʿolundu." (m. 15)/ Y. "infıṣāl ve kāhinlerin…" (13a/9)

Anlamsal İlişki: "gizlenme" bir şeyden ya da bir yerden fiziksel veya manevî bir inḳıṭāʿı, infıṣāli gerektirir. "örtünmek" için var olan durumu, yeri, hâli bırakıp başka bir duruma geçmek kaçınılmazdır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

intiḳāl[1087] u iyāb

intiḳāl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere geçme, tebdīl-i mekān, göçme; geçme, sirāyet, bulaşma; mīrāṡ olarak veyā mīrāṡ gibi kalma; irṡen geçme. KT

iyāb: Ar. *is.*: Geri dönme,gelme. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen'iŋ nāḥıye-i Ṣaʿīd'e intiḳāl u iyābını ẕikr ėtdikde Mıṣr, birāderiyle şedd-i ʿazīmet…" (m. 245)

Anlamsal İlişki: "gidiş-dönüş" şeklinde çevrilebilecek ibarede bir zıddiyet vardır. Aralarında tevarüd/birbiri yerine geçme mümkün olduğundan *cihet-i camia tezat*tır.

istiġāṯe ve teşeffuʿ

istiġāṡe: Ar. *is.*: Yardım ve imdād isteme. KT

teşeffuʿ: Ar. *is.*: Şefāʿat etmek. LR */şefāʿat:* Suçlu veyā muḥtācıŋ nāʾil-i ʿafv ü iḥṣān olmasıyçin diğer tarafından tevassut u iltimās. KT

"…her ne ḳadar merḳūm, istiġāṯe ve teşeffuʿ ėtmiş ise de müfīd olmayıp onu ḳılıc ile urup ḳatl ėtdi." (m. 233)

[1087] Diğer terkipler: taḥavvül ü intiḳāl.

Anlamsal İlişki: "imdād" ve "şefāʿat" kelimelerinin ikisi de muḥtāc olanın talebidir. Aralarındaki farkı zihin birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

istiḥsān u müsāʿade

istiḥsān: Ar. *is.*: Güzel bulma, güzel naẓarıyla bakma, beğenme. KT

müsāʿade: Ar. *is.*: Yardım, muʿāvenet; iẕin. KT /Rifḳ ü mülāyemet ve müsāmaḥa ve muʿāvenet etmek ve fırsat ile ruhsat vermek. LR

"Seyf, şarṭ-ı meẕkūru ḳabūl ėdip güleşmek māddesini istiḥsān u müsāʿade gösterdikde Ḳameriyye ayağa ḳalḳıp…" (m. 52)

Anlamsal İlişki: "Beğenmek" ve "müsāmaha, hoş görmek" şeklinde çevrilebilecek yapıda benzerlik alakası vardır. Zihin bu ortaklıkları birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

iṭʿām u ikrām

iṭʿām: Ar. *is.*: Yemek yedirme. KT

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyᵓ verme; iḥsān, kerem. KT

"Ṭāmme ve ʿAḳle, Seyf'i sürʿat ile iletip vüṣūl bulduḳlarında tecdīd-i selām ve tehniye-i selāmet ėdip iṭʿām u ikrām ve tenhāca ṣuḥbet ėtmeğe başladılar." (m. 29-30)/ Y. aynı (28a/3)

Anlamsal İlişki: "ikram" genel anlamda bir ihsanı karşılar ve içinde "yedirme" de söz konusu edilebilir. Bu bağlamda "iṭʿām", yapılınca ikrām edilmiş olur. Birinin diğerine nisbeti ve birbirlerini hatırlatma ilgilerine nazaran *cihet-i camia tezayüf*tür.

itlāf[1088] u isrāf

itlāf: Ar. *is.*: Öldürme, ḳatl ü helāk etme; boş yere ṣarf, isrāf; bozma, maḥv u ḫarāb etme. KT

isrāf: Ar. *is.*: Lüzūmsuz yere fażla olarak māl ve sāᵓireyi ṣarf u itlāf etme. KT

[1088] Diğer terkipler. Helāk u iṭlāf.

“Biz, birḳac defʿa ʿasākir-i vefīre ve emvāl-i ġazīreyi itlāf u isrāf ėdip ele geçiremedik. (m. 25)[1089]

Anlamsal İlişki: “boşa sarf etmek” ortak ilgisinden birbirlerinin mümāsilleri sayılabilecek bu iki kelime arasındaki *cihet-i camia temasül*dür.

ī: اي

ʿi: عِ

ʿibādet u duʿā

ʿibādet: Ar. *is.*: Kulluk, bendegî; tapma, perestiş, namāz; ṭāʿat, taḳvā.

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; birinin iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

“Onlar daḫi içeriye duḫūl ve ʿibādet u duʿā ile meşġūl ḳaldılar.” (m. 235)

Anlamsal İlişki: “ʿibādet” de “duʿā” da Allah’a yönelik olmak bakımından müşterektirler. Biri yalvarma, ricā, diğer kulluğun gereği olarak bir sorumluluk ifade eder. Zihin ortak yönleri bütünleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ʿ**ızz ü devlet** (3 kez geçmiştir: m. 117, 117, 190)

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

“Zīrā mihmānımı vėr, dėmek ʿızz ü devletime ḥaḳāret ḳabīlindendir.” (m. 190)

Anlamsal İlişki: “iʿtibār”, “hüküm” sahibi olmak ya da “ayrıcalıklı” olmak dolayısıyla elde edilir. Bu ayrıcalık, “devletli” olmaktır. Sebebiyet alakasından dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ʿ**ızz ü iḥtirām** (3 kez geçmiştir: m. 4, 17, 184)

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

[1089] Y. aynı (22b/10).

iḥtirām: Ar. *is.*: ḥürmet, riʿāyet, saygı, iʿzāz, tekrīm. KT

"Ben bu beyt-i mükerremi ʿızz ̧ü iḥtirām ile yıḳıp maʿıyyetimle[1090] naḳlini istedim." (m. 4)[1091]

Anlamsal İlişki: İlk kelimede "iʿtibār" ikincisinde "hürmet" ilgisi ön plandadır. Zihin aralarındaki farkları birleştirdiğinden müşterek anlamın *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül*ü oluşturur.

ʿ**ızz ̧ü ikrām** (2 kez geçmiştir: m. 50, 67)

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyʾ verme; iḥsān, kerem. KT

"Melik Efrāḥ, mülāḳatına birḳaç biŋ müstaḳbil yollayıp biŋ ʿızz ̧ü ikrām ile ḥużūruna celb ve Seyfü'r-Raʿd'ıŋ mektūbunu alıp maʾālini fehm ̇etdikde…" (m. 50)

Anlamsal İlişki: "ikrām" da "hurmet" de muhataba değer vermekten ileri gelir. Zihin aralarındaki farkları birleştirdiğinden müşterek anlamın *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül*ü oluşturur.

ʿ**ızz ̧ü niʿmet**

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

Niʿmet: Ar. *is.*: İyilik, iḥsān ʿaṭıyye; iyi yaşamak için lāzım olan şeyler, refāh. KT

"Şāme, bir pādişāhıŋ duḫteri ve bir melik-i ʿaẓīmiŋ zevcesi olup hezār ʿızz ̧ü niʿmetde büyümüş ve ḫayr-ı ʿamīmi görmüş bir duḫter-i pākīze-aḫter idi." (m. 73)

Anlamsal İlişki: "izz, iʿṭibār" ve "refāh" içinde olmak hayatın kolaylaşmasına olanak sağlayan kriterler olmak bakımından müşterektir. Zihin aralarındaki farkları birleştirdiğinden müşterek anlamın *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül*ü oluşturur.

ʿ**ızz ̧ü salṭanat** (4 kez geçmiştir: m. 7, 10, 179, 179)[1092]

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

[1090] TDKÇS, KLÇS "maiyet".
[1091] m. 17> Y. "mükerrem ü muḥterem" (15a/6).

[1092] m. 7>Y. Aynı (6a/15), m. 10> Y. "devlet ü salṭanatımı" (8a/13).

salṭanat: Ar. *is.*: Pādişāhlık, ḥükümdārlık; devlet, ḥükūmet; debdebe, ṭanṭana. KT

"…seni devletimde şerīk ve ʿızz ǰü salṭanatımda refīḳ ėderim." (m. 7)

Anlamsal İlişki: : "izz, iʿṭibār" ve "hüküm" sahibi olmak ayrıcalıklı olmaktan ileri gelir. Zihin unsurlardaki farkları birleştirdiğinden müşterek anlamın *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül*ü oluşturur.

ʿızz ǰü şān[1093] (3 kez geçmiştir: m. 9, 181, 194)

ʿızz: Ar. *is.*: Şeref, ʿizzet, ḳıymet, iʿtibār, ḳadr-i ʿālī. KT

Şān: Ar. *is.*: ḥāl; ʿaẓamet, ḳadr, mertebe. KT

"Sen benim ḳadrimi tenzīl ve ʿızz ǰü şānımı tevżīʿ ėdip etbāʿa vėrmek istersiŋ!" (m. 181)[1094]

Anlamsal İlişki: İkilemedeki "kadr ü kıymet" müşterek anlamından hareketle kelimelerin birbirinin misli olduğu söylenebilir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

J: ژ

K: ك

kāfir ü cāhil

kāfir: Ar. *sıf.*: Tanımayan, bilmeyen, gördüğü iyiliği unudan; ulūhiyyet ü vaḥdāniyyete inanmayan. KT

cāhil: Ar. *sıf.*: Bilmeyen, bilmez, nādān, bī-ḫaber; okumamış. KT

"Ben onu nice saŋa tezvīc ėdeyim? Ḥāl bu ki sen kāfir ü cāhil bir şaḫṣsıŋ. Eğer İslām'a girer iseŋ olabilir." (m. 139)

Anlamsal İlişki: "Cāhil" genel anlamda bilmezliği; "kāfir" özel anlamda bilmezliği ifade etmek bakımından ilişkilidir. Zihin, aralarındaki benzerlik ilgisini birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

Kerr ǰü fer (4 kez geçmiştir: m. 68, 110, 110, 205)

Kerr: Ar. *is.*: ḥarbde bir kere çekildikden soŋra be-tekrār hücūm ediş. Kerr ǰu fer:ḥarb u mübārezeye hücūm u ricʿatle tekrār hücūm ḥarekātı. KT

[1093] Diğer terkipler: ḳadr u şān.
[1094] m. 9 "taḥṣīl-i ʿızz ǰü şān" Y. Aynı (7b/7).

Ferr: Ar. *is.*: Geri çekilme. KT

"Meymūn, bī-ḥużūr olup Saʿdūn'a hücūm ve ikisi iki daġ gibi birbirine teṣādüm ėdip ṣabāḥdan vaḳt-i zevāle ḳadar kerr ü ferde ḳaldıḳdan ṣoŋra aralarında iki żarbe iŋtilāf ve Saʿdūn sābıḳ iken Meymūn ḥusn-i sanʿat ile żarbesini defʿ…" (m. 110)

Anlamsal ilişki: "hücum" ve "geri çekilme" aralarında zıtlık arz ederler. Birbiri yerine geçme, tevarüd söz konusu olduğu için *cihet-i camia tezat*tır.

kesb ü vüḳūf

kesb: Ar. *is.*: Kazanma, iktisāb, istifāde; edinme, ḥāṣıl ve peydā etme. KT

vüḳūf: Ar. *is.*: Durma, duruş, ḥareketden kalma, tevaḳḳuf; bir ḥālde bulunma, teraḳḳī veyā tedennī etmeyip bir ḥālde kalma; vāḳıf u muṭṭaliʿ olma; aŋlama, ḫaberdār olma: kesb ü vüḳūf etmek. KT / Bilmek, āgāh olmak. LN

"…ḳażıyyeden süʾāl ve māddeye kesb ü vüḳūf ėtmekle…(m. 120)

Anlamsal İlişki: "Edinim/kazanım" ve "idrāk" arasındaki ilişkide, hususen bir bilgi söz konus edildiğinde, "idrāḳ"in gerçekleşmesi, bilgiyi "edinme"ye bağlıdır. Bu sebpten *cihet-i camia tezayüf*tür.

keşf ü küşād

keşf: Ar. *is.*: Meydāna çıkarma, açma; bir sırrı ḥall ü tefsīr etme. KT

küşād: Far. *is.*: Açma, feṯḥetme. KT

"…hübūb-ı nesīm ve şiddet-i rūzgār cism-i mübārekleri üzerinde olan izārını ḳaldırıp beden-i şerīfinden setri lāzım gelen maḥalleri keşf ü küşād ėtdiğinde…" (m. 6)[1095]

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki "açma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

kibr[1096] ü naḫvet (3 kez geçmiştir: m. 46, 108, 109)

kibr: Ar. *is.*: Büyüklük, büyük olma; tekebbür, taʾaẓẓüm. KT

naḫvet: Ar. *is.*: Kibir, ġurur, ḫodbīnlik, tefaḫḫur. KT

[1095] Y. "küşād ėtdikde" (5b/3).
[1096] Diğer terkipler: kibr ü tecebbür.

“Melik Efrāḥ ile cümle ḥāżır olanlar ayağa ḳalḳıp taʿẓīm ėtmişler ise de ėlçi kibr ü naḫvetinden ẖāşī ḳıyām ėtmedi.” (m. 45-46)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki “kibir” ortak ilgisinden, *cihet-i camia temasül*dür.

kibr ü tecebbür[1097]

kibr: Ar. *is.*: Büyüklük, büyük olma; tekebbür, taʾaẓẓüm. KT

tecebbür: Ar. *is.*: kibr ü ceberūt peydā etme. KT

“Seniŋ kibr ü tecebbürüŋ her ne ḳadar ʿıḳābı müstevcib ise de ḫāk-i pāyeme yüz sürdüğüŋden saŋa bağışladım.” (m. 50)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki “kibir” ortak ilgisinden, *cihet-i camia temasül*dür.

kīn ü ġażab

kīn: Far. *is.*: Gizli ʿadāvet, buʿż. KT

ġażab: Ar. *is.*: ḥiddet, kızma, kızgınlık. KT

“Bir iki sāʿat geçmeden Melik Şādlūḫ ʿaskeri daḫi yėtişip taḥta’l-māʾ ḥabs ẖolunduḳlarından kīn ü ġażab derūnlarında bağlı olup bilā-tavaḳḳuf ḥamle ėtdiler…” (m. 173)

Anlamsal İlişki: “ġazab” kızma, “kīn” düşmanlık besleme ilişkisinden aralarındaki farklara rağmen kötü duygularda müşterek olmalarından *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

kühūf ü meġārāt

Kühūf: Ar. *is., çoğ.*: “kehf”in cemʾi. Mağāra,; sığınacak yer, melceʾ. KT

Meğārāt: Ar. *is., çoğ.*: “maġāra” Yer altındaki oyuk, in, kehf. KT

“…mütaḥaṣṣıl emṭārından şürb ẖdip yorulduḳda kühūf ü meġārāta girip istirāḥat ėderdi…” (m. 131)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

künh ü ḥaḳīḳat (2 kez geçmiştir: m. 168, 178)

[1097] Diğer terkipler: tecebbür ü tesalluṭ.

künh: Ar. *is.*: Bir şeyʾiŋ ġāyeti, nihāyeti, eŋ derin veyā eŋ ucdaki noḳṭası, Künhüne varmak: tamāmıyla vāḳıf olmak. KT

ḥaḳīḳat: Ar. *is.*: Bir şeyʿiŋ doğrusu, aṣıl, künh, māhiyet; maʿnā-yı aṣlî. KT

"Elbette bu māddeniŋ künh ü ḥakīḳatini öğrenip ḳurtarmasına saʿy ėderim." (m. 168)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin mislidir. Bu sebeple *cihet-i camia temasül*dür.

küşād u ḳırāʾat

küşād: Far. *is.*: Açma, fetḥetme. KT

ḳırāʾat: Ar. *is.*: Okuma, ʿibāre sökme, müṭālaʿa *KT*

"…melik daḫi Rīf'iŋ mektūbunu küşād u ḳırāʾat ėdip…" (m. 8)/ Y. "oḳuduḳda" (7a/14)

Anlamsal İlişki: İki kelimenin ilişkisinde aklî bir sıralama vardır. "açıp okumak" şeklinde çevrilebilecek yapıdaki nispet alakası vardır. Eğer "ḳırāʿat" edilecek bir şey varsa önce onun alınması/ açılması yani "küşād" edilmesi gerekir. Bir fiil, diğer fiilin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳ: ق

ḳabż u ḳatl

ḳabż: Ar. *is.*: El ile tutma, ele alma, alma, aḫẕ; bir adamıŋ rūḥu ʿAzrāʾīl ṭarafından alınma, fevt, vefāt, irtiḥāl. KT

ḳatl: Ar. *is.*: Öldürme, helāk etme. KT

"Eğer şimdi siz ḥīlesiz ḳapıdan gireyim, dėrseŋiz ḳabż u ḳatl ėderler." (m. 29)/ Y. aynı (27b/6)

Anlamsal İlişki: "alıp/tutup öldürme" şeklinde çevrilebilecek ibarede, aklî bir sıralama vardır. Kelimelerin birbirine nispetinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳadr[1098] u ḳıymet[1099] (2 kez geçmiştir: m. 3, 98)

[1098] Diğer: terkipler: ḳadr u şān.
[1099] Bu ikilik, her bir unsuruna ek almış şekilde de mevcuttur. "kadrimi ve kıymetimi" m. 98.

ḳadr: Ar. *is.*: Değer, ḳıymet-i ẕātiyye, mikdār; rütbe, pāye; miḳdār, ḳıymet, derece. met, derece. KT

ḳıymet: Ar. *is.*: Değer, behā, bedel; iʿtibār, ʿizzet, maḳbūliyet. KT

"…himmet-i ʿācizānesini ṣarf ėtdikde bunuŋ ḳadr u ḳıymeti bilinmek içün…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "değer vermek"ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḳadr u şān

ḳadr: Ar. *is.*: Değer, ḳıymet-i ẕātiyye, mikdār; rütbe, pāye; miḳdār, ḳıymet, derece. met, derece. KT

Şān: Ar. *is.*: ḥāl; ʿaẓamet, ḳadr, mertebe. KT

"Ey Seyf! Sen benim ḳadr ü şānımı tenzīl ėtmek istersin ki beni bir ḫıdmetkāra tezvīc ėtdireceksin!" (m. 136)

Anlamsal İlişki: "Mertebe, değer" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḳaḥṭ u ġalā

ḳaḥṭ: Ar. *is.*: Yağmur nedreti, kuruluk, kuraklıkdan maḥṣūlāt yetişmemekle bunuŋ netīcesi olan aclık. ḳaḥṭ u ġalā: ḳıṭ, ḳıṭlık.

ġalā: Ar. *is.*: Bahālılık, yüksek fiyāt; ḳaḥṭ sebebiyle ẕeḫāyiriŋ pek bahālı olması. KT

"…envāʿ-ı siḥr ile üzerine ṭılsımlar yazıp Nīl'e ilḳā ėtdiklerinde Nīl'iŋ her sene ṭaşıp feyażān ėdegeldiği hengāmda ṭaşmayıp Erāżī-yi Mıṣriyye'ye ḳaḥṭ u ġalā iṣābet ėtmekle…" (m. 247)

Anlamsal İlişki: "ġalā"nın vücūdu "ḳaḥṭ"ın varlığından dolayıdır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳaraŋuluḳ ve ẓalām

ḳaraŋuluḳ: T. *is.*, /+lık/: żıyā be aydınlığıŋ ʿaḳsi, göz görmeyecek ḥāl, ẓulmet. KT

ẓalām: Ar. *is.*: Karaŋlık, ẓulmet. KT

"…ʿaskeriŋ izdiḥām-ı ʿām ve siḥriyyātdan ḫudūṯ ėden ḳaraŋuluḳ ve ẓalāmda ḫalḳı ayaḳları taḥtında çiğneyerek ḳaçmağa başladıḳlarında…" (m. 209)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ḳarşı ḳarşıya

ḳarşı: T. *sıf.*> /+a/: *isim*. Bir şeyʾiŋ muḳābilinde bulunan yer veyā şeyʾ, müḳābil, ḥiżā./ *sıfat*. Bir şeyʾiŋ yüzü, vechesi muḳābilinde bulunan; birinin ʿaleyhinde bulunan, żıd, muḫālif. *Zarf*. İstiḳbāl etmek, ḳarşı ḳarşıya: tamāmıyla ḥiẕāsında, muḳābilinde, muvācehesinde. KT

"…nā-gāh ʿasākir-i Ḳays, nümāyān ve iki leşker ḳarşı ḳarşıya geldikde…" (m. 248)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıdaki ibarede, birbirine mukabil olma anlamı için kelime tekrar etmiş ve mukabil olma anlamı /+a/yönelme ekiyle sağlanmıştır.

ḳaṣd[1100] u ḳasem

ḳaṣd: Ar. *is.*: Kurma, taṣavvur, niyet, isteyerek ve bi'l-ilzām bir işe teşebbüṣ etme; sūʾ-i niyet. KT

ḳasem: Ar. *is.*: Yemīn, and. KT

"…aralarında nefsāniyyet peydā olup her biri ahāli-yi iḳlīmi dīğerden tezvīc ėtmemesini ḳaṣd u ḳasem zīr-i ḥükmünde olan ḥükemā ve cādūları cemʿ ve…" (m. 122)

Anlamsal İlişki: "niyet" ve bu niyette taahhüt "kasem" ile sağlanmıştır. Yani biri diğerini gerekli kıldığından aralarındaki nisbetin *cihet-i camia*sı *tezayüf* olur.

ḳaṣd u taṣmīm

ḳaṣd: Ar. *is.*: Kurma, taṣavvur, niyet, isteyerek ve bi'l-ilzām bir işe teşebbüṣ etme; sūʾ-i niyet. KT

taṣmīm: Ar. *is.*: ḳarār-ı ḳaṭʿī verme, ḳaṭʿiyyen ḳarārlaşdırma, ʿazm-i ḳavī. KT

"Züvvār-ı ʿālem, taḫt-gāhıma gelip ziyāret ėdeler ve bu menḳıbe-i ʿaẕīmeye ben mālik olam." dėyü ḳaṣd u taṣmīm ve hedmine tevcīh-i ʿazm-i ḳavīm ėdip…" (m. 4)

Anlamsal İlişki: "ḳarār" vermek, ancak bir "taṣavvur"dan, "niyet"ten hasıl olur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳasem[1101] ü yemīn

[1100] Diğer terkipler: ḳaṣd u merām, ḳaṣd u taṣmīm.
[1101] Diğer terkipler: ḳaṣd u ḳasem.

ḳasem: Ar. *is.*: Yemīn, and. KT

Yemīn: Ar. *is.*: And, ḳasem. KT

"Cābiyye, ḳasem ü yemīn ėtmeye başladı." (m. 235)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ḳaṭʿ u güẕer

ḳaṭʿ: Ar. *is.*: Kesme, biçme; ayırma, irtibāṭı kaldırma; yok etme; geçme; (yol) alma, mürūr. KT

güẕer: Far. *is.*: Geçme, geçiş, mürūr, ʿubūr. KT

"Birḳaç gün berārī ve ḳıfār ve erāżī-yi vāsiʿada ṭay u tomar ėderek zemīn-i Necd ve cibāl-i Tihāme'yi ḳaṭʿ u güẕer ve Yemen ölkesine ḫaṭṭ-ı riḥāl-i sefer ėtdikde…" (m. 5)[1102]

Anlamsal İlişki: "geçme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḳātil ü maḳtūl

ḳātil: Ar. *sıf.*: Öldüren, helāk eden. KT

maḳtūl: Ar. *sıf.*: Öldürülmüş, ḳatlolunmuş, küşte. KT

"…meydān-ı vaġāda[1103] ṭaraf-be-ṭaraf göks gökse dayanıp ġālib ü maġlūb ve ḳātil ü maḳtūl ve baʿżı cirāḥ ile muḥaṣṣal ḳufūl olup…" (m. 173)

Anlamsal İlişki: Bir "maḳtūl" olması, bir "kātil"in mevcudiyetinden ileri gelir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳatl ü ekl (2 kez geçmiştir: m. 71, 186)

ḳatl: Ar. *is.*: Öldürme, helāk etme. KT

ekl: Ar. *is.*: Yeme. KT

"…Arż-ı Ġīlān yaʿnī dīvler[1104] maḳarrı bir ölke ẕikr ėtdi ki ebnā-yı beşerden ḫālī olup ḥayevānāt-ı envāʿından insān ṣūretinde bir nevʿ-i maḫluḳ maʿmūrdur ki nevʿ-i benî Ādem'i ḳatl ü ekl ėderler." (m. 71)

[1102] Y. sadece "ḳaṭʿ" (4b/14).
[1103] Lex. mb. "vaġa".
[1104] Lex. vulg. "dev".

Anlamsal İlişki: "öldürüp yemek", bir unsurun diğerini sağlaması şeklinde bir hadisedir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳatl ü iʿdām (11 kez geçmiştir: m. 9, 62, 71, 121, 136, 138, 169, 172, 212, 213, 220)[1105]

*ḳa*tl: Ar. *is.*: Öldürme, helāk etme. KT

iʿdām: Ar. *is.*: Yok etme, vücūdunu kaldırma; Şerʿan ve ḳānūnen öldürme. KT

"Şimdi bu zemīnde yatdığım ḥālde işbu ʿifrīt gelip üzerime bir ṭaş atıp beni ḳatl ü iʿdām ėder." (m. 136)

Anlamsal İlişki: "ḳatl" genel anlamda; "iʿdām" kanun eliyle öldürmeyi kasteder. Bu ilgi zihinde birleştiğinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ḳatl ü ifnā (2 kez geçmiştir: m. 68, 253)

ḳatl: Ar. *is.*: Öldürme, helāk etme. KT

ifnā: Ar. *is.*: Yok etme, tüketme, imha etme, itlāf. KT

"Her biri leşkerde bir rāh miṣāli bırağıp bī-şümār Ḥabeş ʿaskerinden ḳatl ü ifnā ėtmiş …" (m. 68)

Anlamsal İlişki: "ḳatl" bir cana kastederek; "ifnā" genel anlamda bir "yok etme" anlamını taşır. Zihin ortak ilgiyi birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

ḳayd u bend (2 kez geçmiştir: m. 147, 159)

ḳayd: Ar. *is.*: Bağlama, rabṭ, bend; bağlayacak şey, bend. KT

bend: Far. *is.*: Bağlama, rabṭ, ḳayd; bağ, kendi ḥükmü altına alma. KT

"Behey adam! Seniŋ ayağında ḳayd u bend yoḳdur. Nice maḥbūsum dėyorsun?" (m. 147)

Anlamsal İlişki: "bağ" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ḳażā ve ḳader

ḳażā: Ar. *is.*: Her ḫuṣūṣ ḥaḳḳında Cenāb-ı ḥaḳḳıŋ ḥükm-i ezelīsiniŋ icrāsı. KT

ḳader: Ar. *is.*: Kāffe-i maḫlūḳātıŋ ʿilm-i ezeli-yi ilāhiyyede müṡbit olan cereyān-ı aḥvāli ṣūreti. KT

[1105] m. 9> Y. "pāre pāre ėderim" (7b/4).

"…her ne ḳadar peder ve māderleri ṭarafından rica olunduysa da müfīd olmayıp "Ya götürürüm ya memleketiŋizi ḫarāb ėderim!" dėyü ḳaṭʿî cevāb vėrdikde ḳażā ve ḳadere teslīm…(m. 16)[1106]

Anlamsal İlişki: "ḳader" ezelde yazılmış olan "ḳażā" bu yazının vakti gelince gerçekleşmesi anlamındadır. Yani "ḳażā"nın vücūdu, "ḳader"in vücudundan ileri gelir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳāżī ve şühūd[1107] (4 kez geçmiştir: m. 70, 117, 133, 149)

ḳāżī: Ar. *is.*:īfā ve icrā eden; ḥākimü'ş-şerʿî. KT

şühūd: Ar. *is., çoğ.*: Gördüğü ve bildiği māddeyi ḥużūr-ı maḥkemede maʾa'l-ḳasem ifāde ve taḳrīr etmekle iṡbāt-ı daʿvāya yardım eden adam. KT

"…der-ḥāl ḳāżī ve şühūdu iḥżār ve Ṭāmme ileʿaḳd-i nikāḥ olunmasını emr ėtdikde…" (m. 117)

Anlamsal İlişki: İki kelime de bir meselenin karara bağlanmasında mahkemede hazır olmaları bakımından müşterektir. Biri karar veren diğeri karara tesir eden konumundadır. Biri diğerini hatırlattığından dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ḳażıyyeden ḳażıyyeye

ḳażıye: Ar. *is.*, T. /+den/…/+e/: İş, ḫuṣūṣ, mādde, mesʾele. KT

"Yanına varıp selām vėrip cülūs ėtdikde söze gelip ḳażıyyeden ḳażıyyeye intiḳāl ėderek Seyf'iŋ māddesini açdıḳda Saʿdūn teʿessüf ėdip…" (m. 66)

Anlamsal İlişki: İbare tekrarlı bir yapıdadır ve "devamlılık" anlamı pekiştirilmiştir.

ḳırḳ elli

ḳırḳ: T. *sıf.*: Dört kere on, erbaʿīn, çihil. KT

elli: T. *sıf.*: Beş defʿa on, yüzüŋ yarısı, ḫamsīn. KT

"Seyf daḫi onlar ile ḳıyām ėtdikde müfredetü'l-cemāl ḥūriyyetü'l-ḫıṣāl melek ṣūretinde ḳırḳ elli cāriyye ḫıdmetinde durur bir duḫter-i pākīze-aḫter…" (m. 186)

[1106] Y. yok.
[1107] Diğer terkipler: şühūd u ebṣār.

Anlamsal İlişki: İki kelime de sayı olmaları bakımından müşterektirler. Ancak doğrudan birbirlerinin misli değillerdir. Bu sebeple takribî bir tekabül olduğundan olursa *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

ḳonaḳdan ḳonaġa

ḳonaḳ: T. *is.*, /+dan/…/+e/: Yolculukda gece konacak yer, menzil. KT

"Birḳaç gün ḳonaḳdan ḳonağa ve menzilden menzile şedd-i niṭāḳ-ı ʿazīmet ėderek…" (m. 4)

Anlamsal İlişki: İbare tekrarlı bir yapıdadır ve "devamlılık" anlamı pekiştirilmiştir.

ḳuvvet[1108] ü şiddet[1109]

- *şiddet ü ḳuvvet (m. 166)*

ḳuvvet: Ar. *is.*: Zor, güc, ḳudret; ṣaḫt, sağlamlık; teʾsīr, nüfūẕ. KT

şiddet: Ar. *is.*: Peklik, sertlik, saḫt u dürüşt muʿāmele. KT

"Vaḳt-i zevālde Seyf-i ẕü'l-Yezen, arslān gibi ṣavlet ėdip ḳuvvet ü şiddetde ziyāde temekkün eyledi ise de Saʿdūn yorulup…" (m. 67)

Anlamsal İlişki: "Sertlik, sağlamlık" ortak ilgisinden cihet-i camia *temasül*dür.

L: ل

laʿn u şütūm[1110]

laʿn: Ar. *is.*: Laʿnetleme, kargıma, bed-duʿā. KT

şüṭum: Ar. *is., çoğ.*: şetm u laʿnet: azarlamak. Lex. şetm: söğme, sebb. KT

"…ʿaẕīm āvāzeler ẓuhūr ėdip "Enbiyā-zādeleriniŋ ḥurmetini bozduğuŋ gibi Allāhu teʿālā seniŋ ḥurmetiŋi bozsun!" dėyü ṣaḫṣını görmeyerek laʿn u şütūm ṣadāları işitdi…" (m. 57)

[1108] Diğer terkipler: sıḥḥat u ḳuvvet, şiddet ü ḳuvvet.
[1109] Diğer terkipler: şiddet ü ḳuvvet, şiddet ü ʿunf.
[1110] Lex.: Şetm u laʿn et-: to vituperate (azarlamak) and curse (lanetlemek).

Anlamsal İlişki: *laʿn* muhataba kötü dilekte bulunma, *şetm* sövüp sayma anlamına gelir. İkisi ortak ilgileriyle birleşerek 'azarlama' anlamını vermiştir. Bundan dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

lāyıḳ u sezā

lāyıḳ: Ar. *sıf.*: Yakışan, yakışık, münāsib. KT

sezā: Far. *sıf.*: sezā-sezāvār: lāyıḳ, münāsib, şāyeste. KT

"Vallāhi ve billāhi siziŋ gibi pādişāhlar taḫta lāyıḳ u sezādır." dėyerek…" (m. 9)[1111]

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

lehb ü duḫān[1112]

lehb: Ar. *is.*: Ateşin alevi. KT

duḫān: Ar. *is.*: Duman, tütün. KT

"…maġāreniŋ ḳapısına odun ḳoyup āteş vėrdiler ve āteş ʿalevlenip lehb ü duḫānı maġāreye girdikde Seyf'iŋ nefesi ṭutulup helāke müşerref olduḳda…" (m. 150)

Anlamsal İlişki: "duḫān" "ateş"ten kaynaklandığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

leṭāfet ü insicām

leṭāfet: Ar. *is.*: Laṭīflik, ḫoşluk, yumuşaklık, mülāyemet; güzellik. KT

insicām: Ar. *is.*: Yağmur sicim gibi yağmak, ʿibārāt-ı belīġada revān u müselsel olmak. LO / Kitābıŋʿibāresi vech-i merġūb üzere tertīb ü teʾlīf olunmaḳ *LR*

"Elf Leyle ve Leyle ki Biŋ Bir Gėcesi Ḥıkāyesi buŋa nisbetan, gerek leṭāfet ü insicām ve gerek tertīb-i vaḳāyıʿ ve rabṭ-ı kelām cihetinden deryādan bir ḳaṭre…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: Her güzel şey düzenli olmayabilir ancak düzenli olmak "güzellik" algısına tesir eder. Rağbet görmüş kelimelerle dizmek, rağbetinden ötürü insanların zevk anlayışını oluşturmuştur. Bu illiyet nedeniyle *cihet-i camia*yı *tezayüf* kabul etmek mümkündür.

levm[1113] ü nedāmet

[1111] Y. "taḫta lāyıḳ ve tāca sezā-vār" (7b/8).
[1112] Diğer terkipler: duman u duḫān.
[1113] Diğer terkipler: levm ü tenkīd, levm ü tevbīḫ.

levm: Ar. *is.*: Zemm(çekiştirme); paylama, ʿitāb(azarlama). KT

nedāmet: Ar. *is.*: Nādim ve pişmān olma, pişmanlık. KT

“Birbirine levm ü nedāmet ėderek hezār ġam ile şehre çekilip gitdiler.” (m. 38) Y. aynı (36b/8)

Anlamsal İlişki: “levm, azarlama”, pişmanlık oluşturacak bir şeyden sonra söz konusudur. Biri diğerine neden olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

levm ü tenkīd

levm: Ar. *is.*: Zemm(çekiştirme); paylama, ʿitāb(azarlama). KT

tenḳīd: Ar. *is.*: Bir şeyʾiŋ eczā-yı müterekkibe ve müterettibesini uṣūl u ḳavāʿidine taṭbīḳ ederek iyisini fenāsından tefrīḳ ve temyīz etmek. LR

“…erkān-ı devlet, ʿĀḳıṣa’nıŋ kelāmını teʾyīd ve Seyf’i irżā ėdip levm ü tenkīdden iskāt ve ʿĀḳıṣa’ya luṭf ile muḫātaba ėtmeye başladı.” (m. 121)

Anlamsal İlişki: Biri “çekiştirmek” diğeri “eleştirmek” olmak üzere, yakın anlamlı bir birlik oluşmuştur. Zihin fark yerine ortaklık ilgisini birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

levm ü tevbīḫ

levm: Ar. *is.*: Zemm(çekiştirme); paylama, ʿitāb(azarlama). KT

tevbīḫ: Ar. *is.*: Azarlama, tekdīr. KT

“Vālideŋ çoḳdan beri ḳatle müstaḥıḳ idi. Şimdi niçün böyle bī-maʿnā levm ü tevbīḫ ėdersin?” (m. 121)

Anlamsal İlişki: “Azarlama” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

leyl ü nehār (2 kez geçmiştir: m. 26, 159)

leyl: Ar. *is.*: Gece, şeb. KT

nehār: Ar. *is.*: Gündüz. KT

"…nevʿ-i beşerden ḫālī ve ʿaẓīm dağlar ile meşġūr olmağla Vaḥşü'l-Felā, duḫūl ve leyl ü nehār seyr-i ḥaṣīṣ ėderek süʾāl ėden kimseyi ḳavuşmayıp…" (m. 26)[1114]

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında "tevārüd, birbiri yerine geçme" olduğu ve birbirlerine mukabil olmaları dolayısıyla *cihet-i camia tezat*tır.

luṭf[1115] u kemāl (2 kez geçmiştir: m.12, 187)

luṭf: Ar. *is.*: İyilik, yumuşaklıkla muʿāmele, rifḳ; kerem, iḥsān; müsāʿade. KT

kemāl: Ar. *is.*: Erginlik, pişkinlik, olma; noḳṣānsızlık, tamlık, mükemmeliyyet; insānıŋ maʿlūmāt ve ḥüsn-i aḫlāḳca noḳṣānsız ve mükemmel olması; değer, ḳadr, bahā, ḳıymet. KT

"…mevhūb olduğu ḥusn ü cemāl ve luṭf u kemāl ile yanağında olan beni gördükde…" (m. 12)[1116]

Anlamsal İlişki: Sahip olunan "yumuşaklık" ve "mükemmellik" ortak güzellik unsurları olmak bakımından müşterek kabul edilebilir. Ancak her biri farklı bir özelliktir. Zihin bunları müşterek bir zaviyeden birleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

luṭf u kerem

luṭf: Ar. *is.*: İyilik, yumuşaklıkla muʿāmele, rifḳ; kerem, iḥsān; müsāʿade. KT

kerem: Ar. *is.*: Aṣālet ve aṣāletiŋ şerāʾiṭ ü muḳteżiyātından olan ʿālī-cenāblık; luṭf, merḥamet, iḥsān, ʿināyet. KT

"Seniŋ luṭf u keremiŋden recā ėderim ki onu bir ḳurtulmayacaḳ yėre vardırıp benden ġayrı kimse ḳurtarmasın!" (m. 20)/ Y. aynı (18a/15)

Anlamsal İlişki: "ihsanda bulunma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

luṭf u rifḳ[1117]

luṭf: Ar. *is.*: İyilik, yumuşaklıkla muʿāmele, rifḳ; kerem, iḥsān; müsāʿade. KT

rifḳ: Ar. *is.*: Mülāyemet, tatlılık.

[1114] m. 26> Y. Aynı (25a/1).
[1115] Diğer terkipler: luṭf u kerem, luṭf u rifḳ.
[1116] Y. yok.
[1117] Diğer terkipler: rifḳ ü mülāyemet.

“Sen Seyf ile melikeniŋ uyuduğu serīre varıp onu luṭf u rifḳ ile yėrinden taḥrīk ėt! Altında bir ḳapı bulursuŋuz.” (m. 126)

Anlamsal İlişki: “Yumuşaklıkla muʿāmele, mülayemet” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

M: م

mā-ʿadā başḳa

mā-ʿadā: Ar. *sıf.*: Geçen, tecāvüz eden, başka, ġayrı. KT

başḳa: T. *is.*: Dīğer, ġayri, āḫar. KT

“Bu ġarīḳden mā-ʿadā başḳa adam bulamadıḳ. Melikemize ḫaber vėriŋ!” (m. 185)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

māh u āfitāb

māh: Far. *is.*: Ay, ḳamer: mihr ü māh: güneş ve ay. KT

āfitāb: Far. *is.*: Güneş, şems. KT

“…ḳapıdan “Buyuruŋ, buyuruŋ!” dėyerek bir duḫter-i pākīze-aḫter çıḳdı ki māh u āfitāb ḥusn ü cemālini gördüklerinde çehre-i neyyiresinden ḫıcāb ėdip iḫtifā ėderler…” (m. 242)

Anlamsal İlişki: İki cisim de ışık vermek bakımından müşterektirler. Ancak aralarında biri geceye biri gündüze aydınlık vermeleri bakımından takribî bir tekabül vardır. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

maḥabbet[1118] ü ʿışḳ (2 kez geçmiştir: m. 120, 228)

maḥabbet: Ar. *is.*: Sevme, sevgi, sevişme; dostluk; ʿaşḳ, ʿalāḳa; dostāne ṣoḥbet; konuşma. KT

ʿışḳ: Ar. *is.*: Sevgi, sevdā, muḥabbet, ʿalāḳa, ibtilā. KT

“Fīmā-baʿd firārım mütaṣavvir değildir. Zīrā Seyf’den evlād peydā ėtdiğimden mā-ʿadā Seyf’e maḥabbet ü ʿışḳım vardır…” (m. 120)

[1118] Diğer terkipler: maḥabbet ü heves, maḥabbet ü meveddet, meveddet ü maḥabbet, ülfet ü maḥabbet, ṣuḥbet ü maḥabbet.

Anlamsal İlişki: “sevda” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

maḥabbet ü heves

maḥabbet: Ar. *is.*: Sevme, sevgi, sevişme; dostluk; ʿaşḳ, ʿalāḳa; dostāne ṣoḥbet; konuşma. KT

heves: Ar. *is.*: ārzū, istek, meyl; gelip geçen ārzū; ẕevḳ, eğlence. KT

“Seyf ise Münyetü’n-Nüfūs’uŋ ʿışḳına düşüp cemīʿ-i leẕāiẕ-i dünyeviyyeden vaz ̧geçip ancaḳ maḥabbet ü hevesi Münyetü’n-Nüfūs’a ḥaṣr ̇edip…” (m. 102)

Anlamsal İlişki: “ārzū”, “maḥabbet”ten, sevmekten sonra ortaya çıkar. Biri diğerinin vücūduna sebep olduğu için *cihet-i camia tezayüf*tür.

maḥabbet ü meveddet

- *meveddet ü maḥabbet (m. 126)*

maḥabbet: Ar. *is.*: Sevme, sevgi, sevişme; dostluk; ʿaşḳ, ʿalāḳa; dostāne ṣoḥbet; konuşma. KT

meveddet: Ar. *is.*: Sevme, sevgi, maḥabbet, ḥubb. KT

“Vāḳıā ben bu pādişāha sū-i ḳaṣd ̇etdiğim ḥalde Seyfü’r-Raʿd’ıŋ maḥabbet ü meveddetine nāʾil olurum…” (m. 9)/ Y. yok

Anlamsal İlişki: “Sevmek” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

maḥalle-be-maḥalle

maḥalle: Ar. *is.*: Bir şehir ve ḳaṣabanıŋ münḳasım olduüu parçalarıŋ beheri ki müteʿaddid ḫānelerden mürekkeb olup, ekseriyā bir cāmiʿ ve imāmı vardır. KT

“Ġammāz’ı ḳurtaran adam ḳandadır arayalım!” dėyip onuŋla maḥalle-be-maḥalle gezmeye ḳarār vėrdiler.” (m. 127)

Anlamsal İlişki: Tekrārlı bir yapıda olan ibarede “çokluk” anlamı pekiştirilmiştir.

maḥbūb[1119] u merġūb[1120]

[1119] Diğer terkipler: maḳbūl u maḥbūb, merġūb u maḥbūbe.
[1120] Diğer terkipler: merġūb u maḥbūbe.

- *merġūb u maḥbūbe (m. 16)*[1121]

maḥbūb: Ar. *sıf.*: Sevilen, sevgili, maʿşūḳ. KT

merġūb: Ar. *sıf.*: Raġbet ve ārzū olunan, istenilen, sevilen. KT

"Zīrā bu benim ile gelen Münyetü'n-Nüfūs'uŋ maḥbūb u merġūbu olan Seyf-i ẕü'l-Yezen'dir." (m. 125)

Anlamsal İlişki: "maḥbūb" kişisel olarak sevilen; "merġūb" bir rağbetten ötürü sevilen anlamı taşır. Ancak her biri farklı bir özelliktir. Zihin bunları müşterek bir zaviyeden birleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

maḳbūl ü maḥbūb

maḳbūl: Ar. *sıf.*: ḳabūl olunan, muʿteber; ḫoşa gider, beğenilir. KT

maḥbūb: Ar. *sıf.*: Sevilen, sevgili, maʿşūḳ. KT

"…ahāli beyninde ḥusn-i iştihār ve ḳulūblarında maḥabbeti sükūn u ḳarār bulduğundan mā-ʿadā Melik Efrāḥ nezdinde daḫi ġāyet maḳbūl ü maḥbūb olmağla…" (m. 13)[1122]

Anlamsal İlişki: "Maḳbūl" kabul görmekten ötürü ortak bir beğeni alanı oluşturur. "maḥbūb" özel kişisel anlamda bir sevginin muhatabıdır. Zihin bunları müşterek bir zaviyeden birleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

Maḳṣūd u merām

Maḳṣūd: Ar. *sıf.*: ḳaṣd u niyet olunan, merām edilen. KT

Merām: Ar. *is.*: ārzū, ṭaleb, maṭlūb, ḳaṣd, maḳṣad, niyet. KT

"…ḳızıŋ viṣāline ṭaleb ve elini uzadıp ḳucağına aldıḳda duḫter: "Efendim! Maḳṣūd u merāmıŋ fevt ėdemezem vaḳt u zamān bizimdir. Bu ʿacele nedir?" dėyerek teʾḫīr…" (m. 225)

Anlamsal İlişki: "merām, talep", "maḳṣūd"u, talep edileni hatırlatır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

māl u cevāhir

[1121] Y. "maṭlūb u maḥbūbesi" (14b/1).
[1122] Y. "maḳbūl u merġūb" (10b/15).

māl: Ar. *is.*: Taṣarruf olunan ḳıymetli ve lüzūmlu şeyʾ, taḥt-ı taṣarrufda bulunan akça ve eşyā ve ḥayvānāt u īrād ve sāʾire, var, varlık, ṡervet; naḳd, akça, vāridāt, tüccār eşyāsı, emtiʿa. KT

cevāhir: Ar. *is., çoğ.*: ẕī-ḳıymet olan taş ve içinden maʿden çıkan taş. LR

"Lākin mülūk u selāṭīniŋ kerīmeleri māl u cevāhir ile vėrilmez." (m. 18)/ Y. aynı (16a/13)

Anlamsal İlişki: "māl" geniş anlamda, "cevher" özel anlamda para değeri olan unsurlardır. Zihin bunları müşterek bir zaviyeden birleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

Māl-ā-māl

Māl: Far. *sıf.*: Dolu, dopdolu, memlū, leb-ā-leb. KT

"dergāh-ı kibriyāya iltićā ve duʿāya āġāz ėdip aġlayaraḳ recā ėderken gökden bir buluṭ nümāyān ve üzerine vāfir bārān yağıp ol ḥavālī ṣu ile māl-ā-māl oldu." (m. 239)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan birleşimde kelime tekrarıyla "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

māl-dār u muʿteber

māl-dār: Ar. *is.*> *sıf.* Far. /+dār/: māl: Taṣarruf olunan ḳıymetli ve lüzūmlu şeyʾ, taḥt-ı taṣarrufda bulunan akça ve eşyā ve ḥayvānāt u īrād ve sāʾire, var, varlık, ṡervet; naḳd, akça, vāridāt, tüccār eşyāsı, emtiʿa. KT / Māl-dār: Zengīn. LN

muʿteber: Ar. *sıf.*: İʿtibārlı, ḫāṭırlı, sözü ve imżāsı geçer; maḳbūl. KT

"Ṣāḥibi içinde olup māl-dār u muʿteber tüccārdan idi." (m. 131)

Anlamsal İlişki: "İʿtibārlı" olmak, maddî ya da manevî zenginlikten veya bir makam sahibi olmaktan ileri gelir. İki kelimenin ilgisi düşünülecek olursa, burada zengin olmaktan dolayı "muʿteber"olmak "itibar" görmek söz konusudur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

maʿmūr u ḫarāb

Maʿmūr: Ar. *sıf.*: ḫarāb olmayan, ābādān; işlenmiş, zerʿ olunmuş, muʿaṭṭal olmayan; ahālīsi olan, ıslı, meskūn. KT

ḫarāb: Ar. *sıf.*: Bozulmuş, yıkılmış, virān, maʿmūruŋ żıddı. KT

“Ey ʿAyrūż! Baŋa ṣaḥīfe-i arżıŋ maʿmūr u ḫarābını meskūn u ġayr-ı meskūnunu vaṣf u taʿdād eyle!” (m. 71)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında bir zıtlık ve tevarüd olduğundan *cihet-i camia tezat*tır. Nitekim *maʿmūr* olan *ḫarāb* olabilir, *ḫarāb* olan *iʿmār* edilebilir.

medhūş[1123] u ḥayrān

medhūş: Ar. *sıf.*: Dehşete dūçār, ürküp korkmuş, vāliḥ u ḥayrān. KT

ḥayrān: Ar. *sıf.*: Şaşa kalmış, şaşkın, ḥayrete düşmüş. KT

“Ḥāṣılı, şürūḳ-ı şemsden zevāle ḳadar kerr ü ferleri mümted olup seyr ėden ḫalḳ-ı ʿālem muḥārebelerinden medhūş u ḥayrān ḳaldılar.” (m. 68)

Anlamsal İlişki: “ḥayrān” olmak şaşırmaktan ileri gelir, “dehşete düşmek” korkudan ileri gelir. Benzer duygular olduğu için zihin farkları birleştirir; *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

medhūş u ḫavf

medhūş: Ar. *sıf.*: Dehşete dūçār, ürküp korkmuş, vāliḥ u ḥayrān. KT

ḫavf: Ar. *is.*: Korku, fobi. KT

“Mıṣr, Ferḥāt’ıŋ medhūş u ḫavf ḥāletinde olduğunu görüp “Ne oldu?” dėyü süʾāl…” (m. 254)

Anlamsal İlişki: “deheşete düşmüş olma”nın sebebi korkudur. Biri diğerinin varlığına sebep olduğu için *cihet-i camia tezayüf*tür.

mehlekeden mehlekeye

mehleke: Ar. *is., çoğ.*, T. /+den/…/+e/: maḥv u helāk olacak maḥal, tehlikeli yer. KT

“Seyf, seniŋ vālideŋ senden ṭılsımlı bir levḥa alıp ol levḥa vāsiṭasıyla seni mehlekeden mehlekeye atdığını ʿĀḳıṣa’dan işitdim.” (m. 88)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda gelen ibarede “devamlılık” anlamı pekiştirilmiştir.

mekkār u ḥīle-bāz

[1123] Diğer terkipler: medhūş u ḫavf.

mekkār: Ar. *sıf*. *Çoğ.*: Pek ḥīlek-kār, dessās, dübāreci. KT

ḥīle-bāz: Ar. isim., Far. /+bāz/> *sıf.*: ḥīle yapan, ḥīle-kār, mekkār, dübāreci. KT

"Vezīr, mekkār u ḥīle-bāz ḥarīf olduğundan şaşmayıp cevāba taṣaddī birle…" (m. 25)[1124]

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

mekr ü āl

mekr: Ar. *is.*: ḥīle, ḫudʿa, dü-bāre. KT

āl: Ar. *is.*: ḥīle, ḫudʿa, mekr. KT

"…" dėyip hezār mekr ü āl ile Mıṣr'ı iġvā ve serāyına indirip…" (m. 240)

Anlamsal İlişki: "ḥīle" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

melceʾ ve meʾvā

melceʾ: Ar. *is.*: Sığınacak yer, ilticā olunan maḥal. KT

meʾvā: Ar. *is.*: Yurt, mesken, maḥal, maḳām. KT

"Ṣüreyyā'nıŋ pencesine giriftār olduḳlarını fehm ėdip bir melceʾ ve meʾvā aramağa başladılar." (m. 201)

Anlamsal İlişki: "meʾvā" genel anlamda oturulan yer; "melceʾ" sığınmak amacıyla oturulan yerdir. Zihin bunları müşterek bir zaviyeden birleştirdiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

melḥūẕ u müṣammem

melḥūz. Ar. *sıf.*: Mülāḥaẓa ve tefekkür olunan, ḫāṭıra gelen, muḥtemel. KT

müṣammem: Ar. *sıf.*: Taṣmīm olunmuş, ḳaṭʿiyyen ḳarārı verilmiş. KT

"Üçüncü gün muḥārebe, beyne'l-ferīḳayn melḥūẕ u müṣammem olmuş ise de ṣuʿāʿ-ı şems verāʾ-i şebden çehre-i ġarāsını bürūz ėtdikde…" (m. 203)

Anlamsal İlişki: Kararı verilmiş bir şeyin, öncesinde düşünülmüş/mülāḥaẓa edilmiş olması gerekir. Bu alakadan dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

[1124] Y. "vezīr-i mekkār cesūr ve ḥīle-kār bir ḥarīf olduğundan" (23b/6)

melik ü ḥākim

melik: Ar. *is.*: ḥüküm-dār. KT

ḥākīm: Ar. *is.*: Hükmeden, āmir; üstünde bulunan ḥavālesi olan; vālī, ʿāmil, bir memleketiŋ idāresine meʾmūr olan ẕāt; ḥükümdār, emīr, ḫān. KT

“Efendim, sen nice melik ü ḥākimsin ki bu adam ḥurmetiŋe lāyıḳ olmayan şeyler söyleyip ṣaġ u sālim şehrden çıḳıp gitsin!” (m. 82)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

memnūn u mesrūr[1125] (3 kez geçmiştir: m. 7, 149, 166)

memnūn: Ar. *sıf.*: minnet-dār; ḫoşnūd, rāżı; sevinmiş, sevinçli, mesrūr, şād. KT

mesrūr: Ar. *sıf.*: Sevinmiş, şen, şād, şādımān; nāʾil-i merām, be-kām. KT

“Tekne durduḳda ḥamd-i Ḫudā ėdip ḫalāṣ ile cümlesi memnūn u mesrūr oldu.” (m. 166)[1126]

Anlamsal İlişki: “memnūn” bir iyilik görmekten kaynaklı; “mesrūr” genel anlamda bir sevinç durumunu karşılar. Zihin aradaki benzerliği birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

menʿ ü taḥẕīr

menʿ: Ar. *is.*: Bırakmama, savma, durdurma, caydırma, yasağ etme. KT

taḥẕīr: Ar. *is.*: Sakındırma, ḥaẕer etdirme. KT

“ʿAḳle: “Sulṭānım! Ben bunlara dāʾimā ṣoġan ve ṣarımṣaḳ yėmelerinden menʿ ü taḥẕīr ėtmişidim.” (m. 31)/ Y. aynı (29a/11)

Anlamsal İlişki: “taḥẕīr” sakındırma, bir şeyden “menʿ”i hatırlatır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

menzil-be-menzil

- *menzilden menzile (m. 4) /+den/…/+e/*

[1125] Diğer terkipler: mesrūr u şādān, mesrūr u be-kām, mesrūr u maḥbur.
[1126] m. 7> Y. “sürūr u istibşār” (6a/7).

menzil: Ar. *is.*, Far. /be+/: Eṡnā-yı seyr ü siyāḥatde gece nüzūl olunan yer, ḳonak; iḳāmet olunan yer; mesken, ḫāne. KT

"…Ş̱üreyyāʾu'l-Ḥamrā ölkesinden fekk-i ṭināb-ı iḳāmet ve menzil be-menzil gitmeye şürūʿ…" (m.245)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

merām u maḳṣad

Merām: Ar. *is.*: ārzū, ṭaleb, maṭlūb, ḳaṣd, maḳṣad, niyet. KT

Maḳṣad: Ar. *is.*: ḳaṣd olunan şeyʾ, merām, niyet. KT

"…Vaḥşü'l-Felā size gelip merām u maḳṣadına vüṣūl bulmaḳ içün…" (m. 25)[1127]

Anlamsal İlişki: "Niyet" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

Merḥale be-merḥale

Merḥale: Ar. *is.*, Far. /be+/: Konak, menzil; bir günlük yol; iki konak arası. KT

Baʿdahū, Şeyhūb'a "Merḥale-be-merḥale pederime varmaḳ isterim ki dünyāyı seyr ü temāşā ėdeyim." dėdikde… (m. 241)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "devamlılık" anlamı pekiştirilmiştir

mescūn u maḥbūs

mescūn: Ar. *sıf.*: ḥabisḫāneye konmuş, maḥbūs. KT

maḥbūs: Ar. *sıf.*: ḥabsolunmuş, tevḳīf olunmuş. KT

"…iḳtiżā ėden ẕaḫīreleri ol peri ṭāʾifesi onlara mıḳdār-ı kāfī vėrip ṣu taḥtında mescūn u maḥbūs ḳaldılar." (m. 168)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

mesrūr u şādān

mesrūr: Ar. *sıf.*: Sevinmiş, şen, şād, şādımān; nāʾil-i merām, be-kām. KT

şādān: Far. *sıf.*: Sevincli, mesrūr, maḥẓūẓ, şādān olmaḳ. KT

[1127] Y. "merām u maḳṣūduna" (23b/9).

"…ol günden ḥāmile olup melik daḫi evlādı olmadığından mūmā ileyhānıŋ ḥamlinden mesrūr u şādān olduysa da bir ḳaç gün mürūr ėtmeden…" (m. 9)/ Y. "mesrūr olmuş" (7b/12)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

mesrūr u be-kām (2 kez geçmiştir: m. 5,5)

mesrūr: Ar. *sıf.*: Sevinmiş, şen, şād, şādımān; nāʾil-i merām, be-kām. KT

be-kām: Far. /be+/, Far., *sıf.*: Nāʾil-i merām, ārzū etdiğine destres olan, mesʿūd. KT

"…der-ḥāl şifā bulup kemā kān ḳıyām ve ṣıḥḥat-i kāmile ile mesrūr u be-kām olduḳda yine ḫāṭırına böyle geldi ki…" (m. 5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

mesrūr u maḥbūr

mesrūr: Ar. *sıf.*: Sevinmiş, şen, şād, şādımān; nāʾil-i merām, be-kām. KT

maḥbūr: Ar. *sıf.*: Mesrūr u şādān ve memnūn olan. LR

"Mıṣr, birāderiyle şedd-i ʿazīmet ve memālik-i Ṣaʿīd'e varıp pederlerini Seyf-i ẕü'l-Yezen'e mülāḳī ve ayaḳlarını būs ėdip cümle mesrūr u maḥbūr olup bir yėre geldiler…" (m. 245)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

meşhūd u mesmūʿ

meşhūd: Ar. *sıf.*: Gözle görülen, müşāhede ve muʿāyene olunan. KT

mesmūʿ: Ar. *sıf.*: işidilmiş, duyulmuş, ḫaber alınmış. KT

"…baʿdahū, ol adada meşhūd u mesmūʿu olan keyfiyyetleri naḳl…" (m. 218)

Anlamsal İlişki: "görülmüş" olan kulak, "duyulmuş" olan göz vasıtasından ileri gelir. Duyu organları tarafından ortaya çıkmaları müşterektir. Ancak kulak, göze nispetle – vücuttaki konumları itibariyle – birbirine takribî bir zıddıyet arz ettiğinden *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

mevānıʿ u ʿavāyıḳ

mevānıʿ: Ar. *is., çoğ.*: "māniʿa"nın cemʿi. Menʿeden şeyʾ, engel, maʿẕeret; müşkülāt, ʿavāyıḳ. KT

ʿavāyıḳ: Ar. *is., çoğ.*: "ʿāʾiḳa"nın cemʾi: alıkomağa ve teʾḫīre sebeb olan şeyʿ, sebeb, māniʿ. KT

"…büyük ḳuyu olup deryā-yı meẕkūr içlerinde aḳaraḳ gitdi ve üzerinde nümāyān olan tekne ve ḳayıḳ maḳūlesi kāġıd pārçası olup bütün rūy-i zemīn mevānıʿ u ʿavāyıḳdan ḫāliṣ olduḳda ferīḳayn ol gėce muḥādeṣe ve…" (m. 203)

Anlamsal İlişki: "engel" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

mey ü bāde

mey: Far. *is.*: Şarāb, ḫamr, bāde. KT

bāde: Far. *is.*: Şarāb, mey, ṣaḥbā. KT

"Pes, mey ü bāde Dümmer'iŋ ʿaḳlından ḥıṣṣa alıp…" (m. 231)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

miḥan u maṣāʾib

miḥān: Ar. *is., çoğ.*: "miḥnet"in cemʾi: miḥnet: Ar. *is.*: Zaḥmet, eẕiyyet, renc; derd, elem, keder, ġam; muṣībet, belā, āfet. KT

maṣāʾib: Ar. *is.*, çoğ: "muṣībet"in cemʾi: Belā-yı nāgehānī, āfet, dāhiye. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen Ḥażret-i Süleymān künūzundan döndükde çekdiği miḥan u maṣāʾib ve gördüğü envāʿ-ı ġarāʾib ü ʿacāʾibiŋ beyānındadır." (m. 181)

Anlamsal İlişki: İki kelime de, "sıkıntı, belā" anlamında olsa da "muṣībet" ansızın gelmesi yönüyle ince bir farklılık arz eder. Birleşimde ortak yönler öne çıktığından *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

muʿaṭṭış u ḫālī

muʿaṭṭış: Ar. *sıf.*: Taʿṭīş eden, susadan. LN

ḫālī: Ar. *sıf.*: Boş, tehī, içinde bir şeyʾ olmayan; ṣāḥibsiz, ıssız, kimsesiz, tenhā; bir şeyʾden ʿārī, müsteġnā, meşġūliyetsiz, iştiġāl olunmayan; açık, münḥal. KT

"Sen bunları al da muʿaṭṭış u ḫālī zemīne at!" (m. 239)

Anlamsal İlişki: , “boş” olmak, insandan, nebattan ari olmak ilgisiyle birleştirilirse, bir yerin kuru olması yani “su” ve bundan neşet eden, nebatın yokluğuyla ilişkilendirilebilir. Yani kuru olduğu için “susatmak” söz konusudur. Biri diğerinin illeti olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

muḫābere ve müşāvere

- *müşāvere ve muḫābere (m. 106)*

muḫābere: Ar. *is.*: ḫaberleşme, mektūblaşma. KT

müşāvere: Ar. *is.*: İki veyā ziyāde şaḫıṣ beyninde olan meşveret, danışma. KT

“…bedene vardıḳlarında arḳaları üzerinde olan kesān şehre hücūm ėdip ellerinden istiḫlāṣ ėdelim!” dėyü söyleyip muḫābere ve müşāvere ėderlerken…” (m. 208)

Anlamsal İlişki: Bir mesele hakkında bilgi verme ve üzerine fikir teatisinde bulunma, konuşmanın parçalarındandır. Aralarındaki ortaklık ile *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

muḥādeṯe ve müẕākere

muḥādeṯe: Ar. *is.*: Koŋuşma, birbirine ḳıṣṣa ve ḥikāye söyleme, sözleşme, mükāleme. KT

müẕākere: Ar. *is.*: Bir iş ḥaḳḳında söyleşme, teʿāṭī-yi efkār etme. KT

“Seyf, iḳtiżā ėden taʿẓīmi ėdip onuŋla oturup muḥādeṯe ve müẕākere ėderler iken…” (m. 186)

Anlamsal İlişki: Bir mesele hakkında söyleşme ve üzerine fikir teatisinde bulunma, konuşmanın parçalarındandır. Aralarındaki ortaklık ile *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

muḥārebe ve mużārebe (4 kez geçmiştir: m. 7, 46, 47, 52)[1128]

muḥārebe: Ar. *is.*: İki veyā daha ziyāde devlet veyā ṭaraf beyninde vüḳūʿ bulan ḥarb, ceng; bir defʿada olan ceng. KT

mużārebe: Ar. *is.*: Döğüşme, uruşma. KT

[1128] m. 7> Y. aynı.

“Ḥāṣılı, bu vech üzere Saʿdūn, dağıŋ irtifāʿıyla altında taḥaṣṣun ėdip gündüzlerde muḥārebe ve mużārebe ile iştiġāl, gėcelerde ẕaḫīre ḫuṣūṣunu görmeğe ṣarf-ı bāl ėdip…” (m. 47)

Anlamsal İlişki: “muḥārebe” iki devlet arasında; “mużārebe” genel anlamda vuruşmayı kasteder. Algı, ortak yönleri birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

muḥāṣara ve muḥārebe

muḥāṣara: Ar. *is.*: Kuşatma, kapatma. KT

muḥārebe: Ar. *is.*: İki veyā daha ziyāde devlet veyā ṭaraf beyninde vüḳūʿ bulan ḥarb, ceng; bir defʿada olan ceng. KT

“…ėdip üç dört māh ḳadar muḥāṣara ve muḥārebeleri mümted oldu.” (m. 47)

Anlamsal İlişki:İki kelime de bir savaş için söz konusu kelimelerdir. Bir yeri “muḥāṣara” etmek bir “muḥārebe”yi vücuda getirdiğinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

muḫavvif ü mühevvil

muḫavvif: Ar. *sıf.*: Taḫvīf eden, korkudan. LN

mühevvil: Ar. *sıf.*: Tehvīl eden, korkuya giriftār eden. LN

“Ecinnî, sarayā vüṣūl birle zemīne nüzūl ėtdikde buluṭ heyʾetinden intiḳāl ve muḫavvif ü mühevvil ṣūrete girip…” (m. 36)/ Y. aynı (34a/5)

Anlamsal İlişki: “korkutan” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

muḥkem ü metānetli

muḥkem: Ar. *sıf.*: Metīn, ḳavī, üstüvār. KT

metānetli: Ar., T. /+li/ *sıf.*: Metīn, sağlam, ḳavī. KT

“…ol dağıŋ faḳaṭ bir yolu vardır ki bir bir geçilip süvārî olan adam rākiban çıḳamaz ve dağ üzerinde muḥkem ü metānetli bir ḳalʿası vardır ki on sene muḥāṣara olunsa bile aḫzı ḥadd-i imkāndan ḫāricdir.” (m. 19) / Y. “ḥaṣīn ü metīn” (16b/8)

Anlamsal İlişki: “sağlam” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

muʿīn ü nāṣır (3 kez geçmiştir: m. 84, 137, 173)

muʿīn: Ar. *sıf.*: Yardımcı, yardım ve muʿāvenet eden; muʿāvin. KT

nāṣır: Ar. *sıf.*: Yardım eden, yardımcı, muʿīn. KT

“Ey Şāme! Bu seniŋ rabbiŋ ulu bir ilāhdır ve dīn-i ḳavīme temessük ėdenlere muʿīn ü nāṣırdır. Ben seniŋ dīniŋe girip muvaḥḥid olayım.” (m. 84)

Anlamsal İlişki: “Yardımcı” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

muḳābele[1129] ve muḳātele (2 kez geçmiştir: m. 66, 105)

- *muḳātele ve muḳābele (m. 66)*

muḳābele: Ar. *is.*: Karşı karşıya bulunma; karşı gelme. KT

muḳātele: Ar. *is.*: Birbirini öldürme, uruşma, muḥārebe, ḳitāl, ġavġā. KT

“Bu ne dėmek işdir ki benim şu ḳadar yüz biŋ ʿaskerim var iken bir adama muḳābele ve muḳātele ėdecek adam içlerinde bulunmasın!” (m. 66)

Anlamsal İlişki: “muḳātele”, olması için önce “muḳābele” olması gerekir. Biri diğerinin vücuduna sebep olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

muḳāveme[1130] ve muḳātele

muḳāveme: Ar. *is.*: Karşı durma, dayanma, rām u zebūn olma. KT

muḳātele: Ar. *is.*: Birbirini öldürme, uruşma, muḥārebe, ḳitāl, ġavġā. KT

“Seyf, gördü ki bunlara muḳāveme ve muḳātele ile ḳurtulacaḳ değil, hemān kendini deryāya atıp yüzmeye başladıḳda…” (m. 164)

Anlamsal İlişki: Bir “muḳātele” ortamı, “muḳāvemet”i, karşı koymayı gerektirir. Biri diğerine sebep olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

muḳāvemet ü iḳtidār

muḳāveme: Ar. *is.*: Karşı durma, dayanma, rām u zebūn olma. KT

iḳtidār: Ar. *is.*: Güç yetme, yapabilme, muḳtedir olma, ṭāḳat. KT

“Düşmenleri birden bire hücūm ėtdikleri ḥasebiyle muḳāvemet ü iḳtidārları olmayıp bār u büngāhlarını bırağıp…” (m. 207)

[1129] Diğer terkipler: muḳātele ve muḳābele.
[1130] Diğer terkipler: muḳāvemet ü iḳtidār.

Anlamsal İlişki: “Karşı koymak” ancak “güç yetirebilmek” ile mümkündür. Biri diğerinin vücuduna sebep olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

muṣībet ü miḥnet

muṣībet: Ar. *is.*: Belā-yı nāgehānī, āfet, dāhiye. KT

miḥnet: Ar. *is.*: Zaḥmet, eẕiyyet, renc; derd, elem, keder, ġam; muṣībet, belā, āfet. KT

“…eğer sen ʿAyrūż’u ḳurtarmayıp tehī dest maḥrūman rücūʿ ėdersen seni ne ḳaldırırım ve ne yardım ėderim ve ne muṣībet ü miḥnetlerden taḫlīṣ ėderim!” (m. 178)

Anlamsal İlişki: İki kelime de, “sıkıntı, belā” anlamında olsa da “muṣībet” ansızın gelmesi yönüyle ince bir fark arz eder. Birleşimde ortak yönler öne çıktığından *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

mübāyaʿat u muʿāhedet

mübāyaʿat: Ar. *is.*: Satın alma, iştirā. KT/ Birine bağlılık yemini etmek, bir şey yapmaya söz vermek. Lex.

muʿāhede: Ar. *is.*: Birbiriyle ʿahd ü peymān etmek. LN

“Saʿdūn, deve gibi ayağa ḳalḳıp Vaḥşü’l-Felā ile ʿaḳd-i uḫuvvet ve her ḥālde nefs-i nefīsesiyle fedā ėtmesine mübāyaʿat u muʿāhedet ėtdikden ṣoŋra dīn-i İbrāhīm-i Ḫalīl ʿaleyhisselāma girip…” (m. 24)/ Y. “mübāyaʿa ve muʿāhede” (22a/6)

Anlamsal İlişki: “ahdetme” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

müdāfaʿaya ve mümānaʿaya

müdāfaʿa: Ar. *is.*, T. /+a/: Kendini ve dīğer birini muḥāfaẓa için hücūm-ı vāḳiʿe karşı durma, birini ilzām edip ʿaleyhinde söylenilen sözlere cevāb verme, ṣāḥib çıkma. KT

mümānaʿa: Ar. *is.*, T. /+a/: Māniʿ olma, karşı durma, muḫālefet. KT

“Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ʿasākiri seyl-i bārān gibi aḳıp üzerlerine hücūm ėtdiklerini gördüklerinde onlar daḫi birbiriniŋ arḳasına uyaraḳ müdāfaʿaya ve mümānaʿaya başladılar.” (m. 206)

Anlamsal İlişki: “müdāfaʿa” ancak, birinin hadde tecavüzüne “mümānaʿa”sıyla karşı durma ile, mümkündür. Biri diğerinin nedeni olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

müfred ü yektā

müfred: Ar. *sıf.*: Tek, yalŋız, mürekkeb olmayan. KT

yektā: Far. *sıf.*: Tek, yalŋız, müfred. KT

"Ṭāvūs-ı cennet gibi güzellikde bī-hem-tā ve ḥusn ü kemālde müfred ü yektā çeşm-i felek naẓīrini görmemiş bir duḫter-i pāk-aḫter…" (m. 29)/ Y. aynı (27a/5)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

mühimmāt u edevāt (2 kez geçmiştir: m. 51, 209)

mühimmāt: Ar. *is., çoğ.*: "mühimme"nin cemʿi. iḳtiżālı şeyler; ḥarb için lāzım olan fişenk, barut, kurşun gibi şeyler, cebeḫāne. KT

edevāt: Ar. *is., çoğ.*: "edāt"ın cemʾi. ālet, avadanlık. KT

"…dört biŋ ʿasker ile bir pāşā taʿyīn ėdip iḳtiżā ėden mühimmāt u edevātları baʿda'l-iḥżār Seyf, meliki vedāʿ ėdip yola revāne oldu." (m. 51)

Anlamsal İlişki: "gerekli şeyler" ve "āletler" benzer anlam ilgisine sahiptir. Ancak tam olarak birbirlerinin misli değillerdir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

mühimmāt u eşyā

mühimmāt: Ar. *is., çoğ.*: mühimmāt: Ar. *is., çoğ.*: "mühimme"nin cemʿi. iḳtiżālı şeyler; ḥarb için lāzım olan fişenk, barut, kurşun gibi şeyler, cebeḫāne. KT

eşyā: Ar. *is., çoğ.*: "şeyʾ"in cemʾi. Mefrūşāt ve sāʾir ev levāzımı; yük. KT

"…ḳaraya ʿazīmet ėdip limana vüṣūl bulduḳlarında cümle mühimmāt u eşyālarını sefīneden indirip…" (m. 104)

Anlamsal İlişki: "gerekli şeyler" ve "yükler, eşyalar" benzer anlam ilgisine sahiptir. Ancak tam olarak birbirlerinin misli değillerdir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

mükāfaḥa ve münāfaḥa

mükāfaḥa: Ar. *is.*: Başkasıyla yüz yüze gelme, açık dövüşte karşılaşma, mücadele etme. Lex.

münāfaḥa: Ar. *is.*: Yüz yüze, rū-be-rū savaşmak

"Dīğerleriŋ muḳaddemleri daḫi bunlar ile mükāfaḥa ve münāfaḥa ėderler iken ʿaskeriŋ dümdārı çadırlarını ḳurmağa başlayıp…" (m. 202)

Anlamsal İlişki: “Yüz yüze savaşma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

mükellef ü müntaẓım (5 kez geçmiştir: m. 138, 141, 141, 224, 241)

mükellef: Ar. *sıf.*: Tekellüfātı çok, mükemmel ṣūretde ve külfetli yapılmış, ṭanṭanalı, debdebeli, iḥtişāmlı. KT

Müntaẓım: Ar. *sıf.*: Sıralanmış, sıraya konmuş, bir düziye olan; niẓāmında olan, tertībli, müretteb. KT

“…ġāyet mükellef ü müntaẓım mermerden binā olunmuş ahāliden ḫālī büyük bir şehr olduğunu görüp…” (m. 138)

Anlamsal İlişki: “müretteb” olmak “mükemmel ve mükellef” olmaktan ileri gelir. “Düzen ve tertīb” bir külfet neticesinde ortaya çıkar. Aralarındaki bu illiyetten *cihet-i camia tezayüf*tür.

mülāʿabe[1131] ve mübāseṭa

mülāʿabe: Ar. *is.*: Oynaşmak. LN

mübāseṭa: Ar. *is.*: Rāḥat, ferāḥ ve teklīfsiz konuşmak. LR /Birisiyle teklīfsiz görüşmek. LN

“Dümmer’i daʿvet ėdip yanına geldikde Cābiyye’yi ḳucağına alıp birḳaç būse ile derdini ıṭfā ve mülāʿabe ve mübāseṭa ile meşġūl ḳalıp…” (m. 231)

Anlamsal İlişki: “oynaşmak” ve “teklifsizce konuşmak” bir samimiyet kurulmasından ileri gelir. Zihinde, kelimelerin ortak birleşim alanı, bağlamda benzerlik ilgisiyle birleşir. Bu sebeple bağlamı “tamamlayan” unsurların *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül* olur.

mülāʿabe ve mülāṭafe

mülāʿabe: Ar. *is.*: Oynaşmak. LN

mülāṭafe: Ar. *is.*: Lutf ile muʿāmele; laṭīf söyleşme, şakalaşma. KT

“Sen işbu müsāfirimiziŋ yanına var, onuŋla ṭaʿām ve şarab müdām ve mülāʿabe ve mülāṭafe ḳıl tā ki sekrān olup viṣāle ṭālip oluḳda ʿindinde olan ḥikmeti öğreŋ…” (m. 224)

[1131] Diğer terkipler: mülāʿabe ve mülāṭafe.

Anlamsal İlişki: "oynaşmak" ve "şakalaşmak" bir samimiyet kurulmasından ileri gelir. Zihinde, kelimelerin ortak birleşim alanı, bağlamda benzerlik ilgisiyle birleşir. Bu sebeple bağlamı "tamamlayan" unsurların *cihet-i camia*sı *şibh-i temasül* olur.

mülāḳat u terḥīb

mülāḳat: Ar. *is.*: Buluşma, birleşme, görüşme. KT

terḥīb: Ar. *is.*: Birine "merḥabā" deyip āşinālık etme veyā rāḥatlandırma. KT

"Merḥabā! Yā Seyf-i ẕü'l-Yezen!" dėyü bir ṣadā işidip ḳapı daḫi açılıp esmeru'l-levn, naḥīfü'l-cism bir adam çıḳıp eski dost gibi Seyf'i mülāḳat u terḥīb eyledi." (m. 55)

Anlamsal İlişki: Birine selam vermek, konuşmaya girizgâh yapmakla bir "mülakat, görüşme" gerçekleşmiş olur. İlliyet ilgisinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

mülk ü devlet

mülk: Ar. *is.*: Taṣrīf olunan şeyʾ; devlet ve ḥükümdārıŋ taḫt-ı emr ü tābiʿiyetinde bulunan memleket, kişver. KT

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

"Benim efendim! Sen beni tezevvüc ėder iseŋ cümle mülk ü devletimi saŋa temlīk ėderim." dėyip…" (m. 189)

Anlamsal İlişki: "mülk" ülke; "devlet" hükümet ve ülke anlamındadır. Aralarındaki benzerlik birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

mülūk[1132] u pādişāhlar

mülūk: Ar. *is., çoğ.*: "melik"in cemʿi. melik: ḥükümdār. KT

Pādişāh: Far. *is.,* T. /+lar/, *çoğ.*: ḥükümdārlar ḥükümdārı, büyük ḥükümdār. KT

"Ey ḥarīf! Sen ne ḥaddiŋ vardır ki mülūk u pādişāhlarıŋ baġçalerına girip bu maḳūle şeyʾe cesāret ėdesin!" (m. 102)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin mislidir ancak "pādişāh", "büyük" olmak vasfıyla özel bir ilgi oluşturduğundan *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

[1132] Diğer terkipler: mülūk u selāṭīn.

mülūk u selāṭīn (3 kez geçmiştir: m. 15, 18, 35)[1133]

mülūk: Ar. *is., çoğ.*: "melik"in cemʿi. melik: ḥüküm-dār. KT

selāṭīn: Ar. *is., çoğ.*: "sulṭān"ın cemʾi. Hükümdār, melik, pādişāh. KT

"Lākin mülūk u selāṭīniŋ kerīmeleri māl u cevāhir ile vėrilmez." (m. 18)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

münāsib ü şāyān

Münāsib: Ar. *sıf.*: Bir nisbet üzere bulunan, münasebetli, uygun, muvafık, "bu ev benim hāl ü ihtiyācıma münasibdir" *KT*

Şāyān: Far. *sıf*: Münāsib, lāyık, çesbān, yakışır, yaraşır. KT

"…Vāḳıʿā, seniŋ ḥaḳḳında fārisü'z-zamān ve şīr-i meydān-ı ṭıʿān, ıṭlāḳı münāsib ü şāyān bir maʿnādır…" (m. 20) / Y. aynı (18a/9)

Anlamsal İlişki: "Münāsib" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

müẓafferan ve manṣūran

müẓafferan: Ar. *zf.*: müẓaffer: Feṭḥ ü ẓafere nāʾil, ġālib; nāʾil-i muvaffaḳ, destres. KT

manṣūran: Ar. *zf.*: Cenāb-ı ḥaḳḳıŋ ʿavn ü ʿināyetiyle ġālib ve muẓaffer olan, feṭḥ ü nuṣrete nāʾil.

"…irş-i mevrūşu olan şecāʿatini çeşm-i ʿāleme ibrāz ve birḳaç adamı ḫāk-i telefe ṭarīḥ ėdip müẓafferan ve manṣūran döndü." (m. 206)

Anlamsal İlişki: İki kelimede de "yenmek" ortak ilgisi söz konusudur. Ancak "müzaffer" olmak daha genel anlamda bir kazanmayı kastederken; "manṣūr" olmak bu kazanımın ilâhî bir lütufla gerçekleştiğini ifade eder. Zihin aradaki farkları birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

N: ن

naḳl ü beyān (5 kez geçmiştir: m. 4, 15, 68, 208, 241)[1134]

[1133] m. 15> Y. "mülūk u ekābiriŋ" (13b/3), m. 18> Y. Aynı (16a/13), m. 35> Y. Aynı (33b/7).

[1134] m. 15> Y. "besṭ ü beyān" (13a/11).

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

beyān: Ar. *is.*: Aŋlatma, açık söyleme, ifāde, ifhām; edille īrādıyla iṡbāt etme; belāġatiŋ teşbīh ü istiʿāre ve mecāz u kināye gibi aḳsāmından baḥṡ ẹden ḳısmı. KT

“Bālāda naḳl ü beyān ėtdiğimiz üzere Ḳameriyye Seyf’i ḳılıc ile ururaḳ” (m. 68)

Anlamsal İlişki: “naḳl” etmek, bir “beyān”, ifāde ile mümkündür. Biri diğerini gerekli kıldığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

naḳl ü ifāde

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

ifāde: Ar. *is.*: Aŋlatma, söyleme, beyān, taḳrīr; aŋlatmak yolu, aŋladış; ders verme. KT

“…aṣl māddeyi vüḳūʿ bulduğu gibi naḳl ü ifāde ėtdikde…” (m. 121)

Anlamsal İlişki: “naḳl” etmek, bir “ifāde” ile mümkündür. Biri diğerini gerekli kıldığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

naḳl ü rivāyet

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

rivāyet: Ar. *is.*: Bir ḫaber ve kelām ve sāʾire naḳli, ḥikāye. KT

“…bu resm ile naḳl ü rivāyet ėdip…” (m. 3)

Anlamsal İlişki: “Rivāyet” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

naḳl ü taḥrīr[1135]

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

taḥrīr: Ar. *is.*: Yazma, kitābet; teʾlīf ve tertīb etme, ḳaleme alma; ḳayd. KT

"Bālāda naḳl ü taḥrīr olunduğu üzere Şāme ol ḳoyunuŋ ḫıdmetinde ḳalıp…" (m. 76)

Anlamsal İlişki: Bu birlikte "naḳl", rivayet edilmiş olanın, "taḥrīr" yoluyla ifadesi söz konusudur. Yani ilki ikincisini vücuda getirmiştir. Bu ilgiden *cihet-i camia tezayüf*tür.

naḳl ü terceme

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

terceme: Ar. *is.*: Bir lisāndan dīğer bir lisāna çevirme, naḳl. KT

"…cümle eğlence ḥıkāyetleriŋ aʿlāsı olduğundan lisānü Türkiyyi'l-beyāna naḳl ü terceme edilmesi…" (m. 2)

Anlamsal İlişki: "tercüme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

naḳl ü ḥıkāye

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

ḥıkāye: Ar. *is.*: Hikāye naḳletme, bir vaḳʿa ve sergüẕeşti sırasıyla aŋlatma, rivāyet. KT

"…" dėyü Seyf'e naḳl ü ḥıkāye ėderler iken serāyda bir gürültü ẓuhūr ėdip…" (m. 186)

Anlamsal İlişki: "rivāyet" ortak ilgisinden hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

[1135] Diğer terkipler: taḥrīr ü tafṣīl.

naḳl ü īrād[1136]

naḳl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere götürme, dīğer maḥalle geçirme, taşıma; tebdīl-i menzil ü mekān etme, taşınma, göç; ḥikāye; rivāyet; ağızdan ağza veyā kitāblar vāsıtasıyla vāsıl olup bilinen ve ʿaḳl ile bulunması mümkün olmayan şeyʾ, bir lisāndan dīğer lisāna çevirme, tercüme. KT

īrād: Ar. *is.*: Getirme, naḳletme. KT

"Ḥażret-i Sām, vüḳūʿ bulan ḳażıyyeyi pederine naḳl ü īrād ėtmekle…" (m. 6)[1137]

Anlamsal İlişki: "Naḳl" ortak ilgisinden hareketle *cihet-i camia temasül*dür.

naḳṣ u ḳuṣūr

naḳṣ: Ar. *is.*: eksilme, eksiklik, azalma, azlık, yokluk, fıḳdān. KT

ḳuṣūr: Ar. *is.*: eksiklik, noḳṣān; ʿayb, ʿözür, suc, ḳabāḥat. KT

"…ikāye-i meẕkūreniŋ silk ü tertībi żımnında ẓuhūr ėden naḳṣ u ḳuṣūr ve ḫumūd-ı fikretde…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "eksiklik" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

nām[1138] **u nişān** (2 kez geçmiştir: m. 2, 49)

nām: Far. *is.*: Ad, isim; şöhret, şān; tevcīh, adres; vekālet *KT*

nişān: Far. *is.*: ʿalāmet, eṡer. KT

"…Ḳameriyye ḥākime olup velādet ėtdikde bir oġlan doġurduysa da kırḳ güne bāliġ olduḳda bize çıḳarıp baʿdahū ol oġlanıŋ nām u nişānını görmedik ve nerede ḳaldığını bilmedik…" (m. 49)

Anlamsal İlişki: "İsim, nām" insanları birbirlerinden ayıran bir işarettir. "Nām", "nişān"dan bir cüz olduğu için *cihet-i camia tezayüf*tür.

naṣb u taʿyīn

naṣb: Ar. *is.*: Bir meʾmūriyet ve ḫidmete koma, taʿyīn. KT

[1136] Diğer terkipler: vaṣf u īrād, ẕikr ü īrād.
[1137] Y. "naḳl ü beyān" (5b/6).
[1138] Diğer terkipler: ṣīt ü nām.

taʿyīn: Ar. *is.*: Bir manşıb ve meʿmūriyete yerleştirme, naşb. KT

"…ve Bernūḫu's-Sāḥir ile ve İḫmīmu'ṭ-Ṭālib ve büyük Şāh-zāde Melik Dümmer'i şūrānıŋ aʿżāsı naşb u taʿyīn ėtmiş idi." (m. 202)

Anlamsal İlişki: "taʿyīn" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

naṣīḥat u ilẓām

naṣīḥat: Ar. *is.*: Öğüt, nuṣḥ, pend. KT

ilẓām: Ar. *is.*: Sükūta mecbūr etmek. LN / Susdurmak, baḥs ü münāẓarada ḥaḳḳı teslīm ve lüzūmu taṣdīḳ etdirmek. LE

"Saʿdūn ile her ne ḳadar naṣīḥat u ilẓām ėtmişler ise de Vaḥşü'l-Felā ʿinād ėdip…" (m. 26)[1139]

Anlamsal İlişki: "naṣīḥat", doğru ve yanlış üzerinde yapılması yahut yapılmaması gerekenleri muhataba iletmektir. Muhatabın bunu yerine getirme durumu kendi tercihidir. Ancak "ilzām", doğru olduğu düşünüleni, karşıdakine kabul ettirmek, muhatabı bu yolla susturmaktır. Aralarında tam olmasa da takribî bir zıtlık vardır. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

naẓīr ü muʿādil

naẓīr: Ar. *is.*: Eş, miśl, mānend. LN

muʿādil: Ar. *sıf.*: ʿAdīl, şebīh, naẓīr. LN

"Zīrā onlarda olan şücʿān u fürsān rūy-ı zemīnde naẓīr ü muʿādili yoḳdur." (m. 206)

Anlamsal İlişki: "Eş" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

nefy ü iclā

nefy: Ar. *is.*: İclā(uzaklaştırma), selb(olumsuz kılma), inkār. KT

iclā: Ar. *is.*: ṭard, taġrīb, tebʿīd. KT

"Vaḥşü'l-Felā'ya vüḳūʿ bulan nefy ü iclā ẕikrindedir." (m. 12)[1140]

[1139] Y. "nāṣīḥat vėrdiyseler de" (24a/13).

[1140] Y. "umūr-ı ġarībe ve aḥvāl-i ʿacībe" (10b/10).

Anlamsal İlişki: “uzaklaştırma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

nehb ü ġāret

nehb: Ar. *is.*: Yağma, ġāret, çapul: *emvāli nehb ü ġāret etdiler. KT*

ġāret: Ar. *is.*: Düşman toprağına yağma için olunan hücūm, akın; yağma, ġanīmet. KT

“Benim efendim, ṣoŋra baʿżı ḥükemā ve erbāb-ı siḥriyyāt gelip beni bundan ḳaçırıp istedikleri ḫazīneŋizi nehb ü ġāret ėderler. Bu ḫuṣūṣa düşünüp de beni nāẓır naṣb ėdiŋ!” (m. 180)

Anlamsal İlişki: “Yağma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

nisvān u ṣıbyān

nisvān: Ar. *is., çoğ.*: Kadınlar, ṭaʾife-i nisā. KT

ṣıbyān: Ar. *is., çoğ.*: “ṣabī”nin cemʾi. Bāliġ olmamış erkek çocuḳ, sinn-i bülūġa varmamış oğlan. KT

“…sāʾir rüʾesā, nisvān u ṣıbyān sāʾir ʿacezeyi alıp selāmet yoluna gideler… (m. 237)

Anlamsal İlişki: “ṣabī”, çocuk, kadından vücuda geldiği için *cihet-i camia tezayüf*tür.

niyāz u recā[1141]

- *recā ve niyāz (3 kez geçmiştir: m. 129, 129, 239)*

niyāz: Ar. *is.*: Yalvarma, recā, istirḥām; duʿā. KT

recā: Ar. *is.*: Emel, ümid, umma; yalvarma, niyāz. KT

“Mercāne’niŋ müsāʿadesini niyāz u recā ėtmeye başladı.” (m. 126)

Anlamsal İlişki: “yalvarma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

nuṣḥ u pend (2 kez geçmiştir: m. 5, 119)

nuṣḥ: Ar. *is.*: Öğüt, naṣīḥat, pend. KT

pend: Far. *is.*: Öğüt, nuṣḥ, naṣīḥat. KT

[1141] Diğer terkipler: recā ve niyāz, tażarruʿ u recā.

"…vezīr: "Efendim! Size ʿarż ėtdiğim gibi işbu beytiŋ büyük ḫāfıẓ u māniʿi vardır. Eğer siz bu niyyetden vaz ǧeçmez iseŋiz başḳa gūnā ʾilletler ẓuhūrundan ḳorḳarım. Gel, bu söz ve ḫāṭıradan ṣarf-ı naẓar ėdip beytiŋ taʿẓīm ü tekrīmine tevcīh-i ʿazīmet buyuruŋ!" dėyü nuṣḥ u pend ėtdikde pādişāh-ı müşārun ileyh, derūn-ı dilden işbu niyyetden vaz ǧeçip…" (m. 2)[1142]

Anlamsal İlişki: "Öğüt" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

O: او

on beş yiğirmi

on beş: T. *sıf.*: On beş, 15.

yiğirmi: T. *sıf.*: Yirmi, 20.

"Seyf, yola revāne olup bir sāʿat ḳadar gitmeden Medīnetü'r-Riyāż ahālisinden bir on beş yiğirmi ḳadar süvārîye rāst geldi." (m. 160)

Anlamsal İlişki: İki kelime de sayı olmaları bakımından müşterektirler. Ancak doğrudan bir mukabele, bir zıtlık arz etmezler. Bu sebeple takribî bir tekabül olduğu düşünülecek olursa *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

Ö: او

P: پ

pārça pārça (10 kez geçmiştir: m. 46, 65, 98, 134, 137, 166, 184, 196, 242, 253)

pārça: Far. *is.*: Pāre, ḳıṭʿa, bölük; az miḳdār. KT

"Bu bī-edeb adamı pārça pārça ėdiŋ! Ne baḳıyorsuŋuz?" (m. 46)

Anlamsal İlişki: Bu birlik tekrarlı bir yapıdadır. Aynı kelime, tekrar edilerek "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

peder ü māder (2 kez geçmiştir: m. 16, 93)

[1142] Y. "irşād ėtdikde" (4b/8).

peder: Far. *is.*: Ata, baba, eb. KT

māder: Far. *is.*: Ana, vālide, ümm. KT

"Çūnki mūmā ileyhā, her ne ḳadar ʿĀḳıṣa onu peder ü māderiniŋ yanına götürdüyse de Seyf-i ẕü'l-Yezen'iŋ ʿışḳından aġlayaraḳ bükādan gözlerini telef ėtmişdi." (m. 93)[1143]

Anlamsal İlişki: "ana baba" olarak tercüme edilebilecek bu yapıda iki unsur birbirlerini hatırlatır ve gerekli kılarlar. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

peşkīr ü mendīl

peşkīr: Far. *is.*: ḫavlu, peçete. KT

mendīl: Ar. *is.*: ḫavlu, peçete. KT

"Seyf, altlarına vardıḳda ḳuşaḳlarıyla peşkīr ve mendīl maḳūlesi şeyler birbirine baġlayıp aşağa ṣarḳıtdılar." (m. 35)/ Y. aynı (33b/4)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

pey-der-pey (9 kez geçmiştir: m. 142, 172, 202, 208, 217, 217, 235, 238, 254)

pey: Far. *is.*: İz, art, ʿaḳab. Pey-der-pey: Birbiri arkasından, birbirini müteʿāḳib. KT

/der+/: Far.: ẓarfiyet beyān eder. +de, içinde.

"Aḫşam olduḳda deŋiz dalġalanıp ve ol ḫayevānāt ẓuhūr ėdip pey-der-pey adaya çıḳmağa başladılar…" (m. 217)

Anlamsal ilşki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "müteakib olma, devamlılık" anlamı pekiştirilmiştir.

R: ر

rāḥat[1144] u ṣafā [1145]

- *ṣafā ve rāḥat (3 kez geçmiştir: m. 4, 159, 251)*

[1143] m. 16> Y. "māderleri" (13b/15).

[1144] Diğer terkipler: ṣafā ve rāḥat, sürūr u rāḥat, şifā ve rāḥat, üns ü rāḥat.
[1145] Diğer terkipler: ṣafā ve rāḥat, ṣafā ve leẕẕet.

rāḥat: Ar. *is.*: Diŋlenme, işsizlik, āsūdelik, istirāḥat, ıżṭırābsızlık; refāh; uygun, kullanışlı; kolaylık. KT

ṣafā: Ar. *is.*: ṣāfīlik, berrāḳlık; endişesizlik, rāḥat, ḥużūr, eğlence. KT

"…üç gün ḥuzn eṣvābı giyip baʿdahū rāḥat u ṣafāsıyla bütün gün meşġūl ḳaldı…" (m. 119)

Anlamsal İlişki: "rāḥat" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

redd ü ircāʿ

redd: Ar. *is.*: Geri çevirme, itip öteye atma, defʿ; ḳabūl etmeme; tanımama, inkār. KT

ircāʿ: Ar. *is.*: Geri çevirme, döndürme. KT

"Her ne ḳadar ʿĀḳıṣa, Seyf'i bu ḫulyādan redd ü ircāʿ ėdeyim, dėdiyse de…" (m. 121)

Anlamsal İlişki: "geri çevirme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

reʾy ü tedbīr (2 kez geçmiştir: m. 47, 204)

reʾy: Ar. *is.*: Görme; fikir, müṭālaʿa; bir iş ḥaḳḳında düşünme netīcesi olarak söylenilen söz ve der-meyan olunan çāre ve tedbīr.

tedbīr: Ar. *is.*: Bir işiŋ ʿāḳıbetini düşünerek esbāb-ı ḥuṣūl ve muvaffaḳiyetine teşebbüṣ; bir işin muvaffaḳiyet-peẕīr olmasıyçin düşünülmüş ṭarīḳ. KT

"Reʾy ü tedbīr oldur ki muḥārebemiz gėce ve gündüz müstemir[1146] olup ʿaskerimizi iki bölüğe taḳsīm ėdip…" (m. 47)

Anlamsal İlişki: "tedbīr" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

rifḳ ü mülāyemet

rifḳ: Ar. *is.*: Mülāyemet, tatlılık. KT

mülāyemet: Ar. *is.*: Uygunluk, muvāfaḳat, yumuşaklık, ḥilim. KT

"Şāme bir ṭarafda gizli olduğundan rifḳ ü mülāyemet ile oḳu atıp Saʿdūn'uŋ [eli]ne işābet ve oḳuŋ urmasından eli açılıp ḳılıcı zemīne düşdükde…" (m. 23)/ Y. yok

Anlamsal İlişki: "mülāyemet" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1146] Lex. vulg. "müstemerr".

rūşen ü müżī

rūşen: Far. *sıf.*: Aydın, żıyā-dār, münevver; ʿayān. KT

müżī: Ar. *sıf.*: Aydın, żıyā-dār. *Lex.*

"Bu gün bende bir mıḳdār inḳıbāż vardır. İnemem!" dėdiyse daḫi ḳızlar yalvararaḳ güc belā ile vücūdu rūşen ü müżī eyledi…" (m. 100)

Anlamsal İlişki: "Aydın" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

rükūʿ u sücūd[1147]

rükūʿ: Ar. *is.*: Namāzda elleri dizlere dayayıp eğilmek ḥareketi. KT

sücūd: Ar. *is.*: Secde etme. LN

"…ellerini gökslerine götürüp ve hemhemeye başlayıp cümle bükülerek dağıŋ üzerine suʿūd ve āteşe gidip rükūʿ u sücūd ėdip secdelerinde ḳaldılar." (m. 85)

Anlamsal İlişki: İki kelime de namazın rükünleri olmak bakımından müşterektir. Biri başın eğilmesiyle; diğeri başın yere değmesiyle tamamen eğilmek, kapanmaktır. Aralarındaki benzerlik ilgisi birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

rüʾyā ve düş

rüʾyā: Ar. *is.*: Uykuda görülen şeyʾ, düş. KT

düş: T. *is.*: Rüʾyā, vāḳıʿa, ʿālem-i maʿnā. KT

"Mışr uyanıp kendini ṣaḥrāda bulduḳda rüʾyā ve düş olduğunu ẓann ėdip parmağını ışırıp incindikde düş olmadığını fehm ve aġlamağa başlayıp…" (m. 210)

Anlamsal İlişki: "rüʾyā" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

S: س

sāʿat ve daḳīḳa (2 kez geçmiştir: m. 129, 211)

[1147] Diğer terkipler: sücūd u taʿẓīm.

sāʿat: Ar. *is.*: Gündüz ile geceden ʿibāret bir günüŋ yaʿnī kğre-i arżıŋ kendi miḥveri üzerine bir kere dönmesi zamānınıŋ münḳasım olduğu 24 cüzʾden beheri ki 60 daḳīḳadan ve her daḳīḳa 60 ṡāniyeden merekkebdir. KT

daḳīḳa: Ar. *is.*: İnce fikir ve mülāḥaẓa, nükte [bu maʿnā ile başlıca cemʿi müstaʿmeldir: daḳāʾiḳ]; zamān miḳyāsı olarak bir sāʿatiŋ münḳasım olduğu altmış cüzʾden beheri; dāʾire-i derecātıyla sāʾir miḳyāslarda beher dereceniŋ münḳasım bulunduğu cüzʾleriŋ beheri ki bunlar da ṡāniyelere münḳasımdır. KT

"…Seyf, sāʿat ve daḳīḳaları ʿadd ėderek altı māh geçip ʿAyrūż gelmediğini gördükde…" (m. 129)

Anlamsal İlişki: İki unsur arasında birbirine nispet söz konusu olduğu ve biri diğerini hatırlattığı için *cihet-i camia tezayüf*tür.

sāḥire ve ḥakīme

sāḥire: Ar. *is.*: Büyü eden, büyücü, siḥir-bāz. KT

ḥakīme: Ar. *is.*: Fevḳa'l-ʿāde ʿaḳlıyla ve aḫlāḳ-ı ḥasenesiyle mümtāz adam, feylesof; ḥikmet ve felsefe müteḫaṣṣıṣı; kāffe-i ʿulūm u fünūna vāḳıf adam, ʿālim; ṭabīb. KT

"Zīrā ʿAḳle nāmında bir sāḥire ve ḥakīme gelip oġluŋa bir gömlek vėrdi…" (m. 113)

Anlamsal İlişki: "büyü" ilmine vâkıf olmak, "bilgi ve hikmet" sahibi olmayı gerektirir. Biri diğerini gerektirdiğinden ve hatırlattığından *cihet-i camia tezayüf*tür.

sebebsiz ve ʿilletsiz

sebeb: Ar. *is.*, T. /+siz/ *sıf.*: sebeb: bir şeyʾiŋ ḥuṣūlü ve vüḳūʿunu īcāb eden şeyʾ; münāsebet; vāsıṭa. KT

ʿillet: Ar. *is.*, T. /+siz/ *sıf.*: ḫastalık; sebeb, bir şeyʾe bāʾiṡ olan ḥāl. KT

"…vezīri Yeṯrib'i isteyip geldikde sebebsiz ve ʿilletsiz kendine vüḳūʿ bulan keyfsizliğini tefhīm ėtdikde…" (m. 4)

Anlamsal İlişki: "sebeb" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

sehl ü cebeller

sehl: Ar. *is.*: Yumuşak topraklı arazi, ova. Lex.

cebel: Ar. *is.*, T. /+ler/ *çoğ.*: Dağ. KT

“Lākin Seyfü’r-Raʿd’ıŋ ʿaskeri bir günde arḳası yėtmeyip üç gün istimrār üzere ṭabur-be-ṭabur ırmaḳlar gibi aḳaraḳ üç günden ṣoŋra sehl ü cebelleri doldurdular.” (m. 202-203)

Anlamsal İlişki: “Dağ”, araziye nisbetle konumu bakımından takribî bir *tezat*lık oluşturur. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

sekrān u bī-hūş

sekrān: Ar. *sıf.*: Sarḫoş, mest.

bī-hūş: Far. /bī+/, Far. *is.*: ʿAḳlını ġāʾib etmiş, şaşkın, sersem. KT

“…baʿdahū, bāde-nūş ḳalıp tamam sekrān u bī-hūş olduḳda düşeğine girip ölü gibi uyudu.” (m. 215)

Anlamsal İlişki: “sarḫoş” olmak, “aklı kaybetme”ye neden olur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

selām u duʿā (3 kez geçmiştir: m. 99, 103, 158)

selām: Ar. *is.*: ṣulḥ, āsāyiş; āşinālık, taḥiyye “selām üstüŋüze olsun” maʿnāsıyla “es-selāmu ʿaleyk” diyerek duʿā ve āşinālık etme.

duʿā: Ar. *is.*: Cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma, niyāz; biriniŋ iyiliği için cenāb-ı ḥaḳḳa yalvarma. KT

“…cümlesi mesrūr olup saŋa selām u duʿā ėderler…” (m. 99)

Anlamsal İlişki: “duʿā” genel anlamda iyi dilekte bulunma; “selām” özel anlamda bir dua anlamı taşır. Aralarındaki ilgi birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

selb ü maḥv

selb: Ar. *is.*: Kapma, zorla alma, refʿetme; nefy, inkār. KT / Nefy, maḥvetmek. LN

maḥv: Ar. *is.*: Yok etme, ortadan kaldırma; batma. KT

“Ḥakīm-i meẕkūr, öyle bir ṣaḥib-i miknet ki seniŋ mülkünü selb ü maḥv ẏdip bizi bütün bütün iḥrāḳ ėtmeye muḳtedirdir.” (m. 201)

Anlamsal İlişki: “Ortadan kaldırma” ortak ilgisiyle *cihet-i camia temasül*dür.

semʿan ve ṭāʿatan (8 kez geçmiştir: m. 16, 88, 126, 214, 229, 229, 232, 242)

semʿ: Ar. *is.,* Ar. /+an/ *zf.*: İşiderek, diŋlemekle iṭāʿatle. Semʿan ve ṭāʿatan: Baş üstüne! Kemāl-i inḳıyādla.

ṭāʿat: Ar. *is.,* Ar. /+an/ *zf.*: İṭāʿat, inkıyād. KT

"…mīʿādı ḥulūlünde gel ḳızı al!" dėyü emr ėtdikde cin: "Semʿan ve ṭāʿatan!" dėyip…" (m. 16) / m. 16> Y. yok

Anlamsal İlişki: "duyulan" emrin yerine getirilmesi, bu emre itaat söz konusudur. "işitildiği üzere" itaatle mukabele edilir. Biri diğerini sağlamıştır ve birbirlerini hatırlatırlar. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

setr[1148] ü ḥıcāb

setr: Ar. *is.*: Örtme, kapama, gizleme. KT

ḥıcāb: Ar. *is.*: Perde, ḥāʿil; utanma, maḥcūbiyet. KT

"Gėce olup ḳaraŋulıḳ, perdesiyle ʿālemi setr ü ḥıcāb ėtdikde Vaḥşü'l-Felā, maḥall-i iḫtifāsından çıḳıp daġa çıḳacaḳ yola geldi." (m. 20)/ Y. "iḫtifā ve istitār" (18b/5)

Anlamsal İlişki: "örtme", "örtü"yü hatırlattığından *cihet-i camia tezayüf*tür.

setr ü taṣlīḥ

setr: Ar. *is.*: Örtme, kapama, gizleme. KT

taṣlīḥ: Ar. *is.*: Düzeltme, ayarlama, tamir etme, onarma, restorasyon.[1149]

"…ʿayāna gelen ḫaṭā ve ʿaṣūra muṭṭalıʿ olan iḫvān-ı kirāmdan meʾmūl ve ḥusn-i muʿāmelelerinden mesʾūldür ki ol ḫaṭāları setr ü taṣlīḥ ve… (m. 3)

Anlamsal İlişki: "örtme", bir kusuru ya da açıkta kalmaması gereken bir şey için; "taṣlīḥ" de bir kusuru düzeltmek için söz konusudur. İkisi de bu birleşimde bir kusur üzerine yapılan işlemler olmak bakımından müşterek ama farklı fiillerdir. Bu sebeple zihin müşterek yanları ortaya çıkardığından *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

sevḳ ü beyān (2 kez geçmiştir: m.7, 71)

[1148] Diğer terkipler: setr ü taṣlīḥ.
[1149] Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 1995), "ṣ-l-ḥ", 488.

sevḳ: Ar. *is.*: Öŋe katıp sürme; sebep olup netīceye götürme; gönderme, irsāl. KT /Kelāmıŋ sevḳi. LN

beyān: Ar. *is.*: Aŋlatma, açık söyleme, ifāde, ifhām; edille īrādıyla iṡbāt etme; belāġatiŋ teşbīh ü istiʿāre ve mecāz u kināye gibi aḳsāmından baḥṡ ẹden ḳısmı. KT

"Zīrā ben, Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhisselāmıŋ duʿāsı nüfūzundan ḫavf ẹderim." dėyip bālāda naḳl ẹtdiğimiz ḳażıyyeyi sevḳ ü beyān ėtdikde…" (m. 7)/ m. 7> Y. "sevḳ ėtdikde" (6a/4)

Anlamsal İlişki: "beyān", "anlatma"dır. Anlatma, kelâmın muhataba gönderilmesidir. Bu bağlamda "sevḳ" ile illiyet ilgisi oluşur. Sevk, gönderim; beyān, ifadedir. İfadenin gönderimi birlikte "anlatma"yı vücuda getirir. Aradaki nedensellikten dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

sevḳ ü tavṣīl

sevḳ: Ar. *is.*: Öŋe katıp sürme; sebep olup netīceye götürme; gönderme, irsāl. KT /Kelāmıŋ sevḳi. LN

tavṣīl: Ar. *is.*: Ulaşdırmak, īṣāl etmek. LO

"Dergāh-ı ẕü'l-celāl ḥażretlerinden niyāz ėderim ki seni memleketime başıŋ açıḳ ve yalın ayaḳ, bedeniŋ ʿuryān sevḳ ü tavṣīl eylesin!" dėdikde…" (m. 37)/ Y. aynı (35a/4)

Anlamsal İlişki: "sevk", bir şeyin bir yere ulaşması için yola çıkarmak anlamını taşır; "tavṣīl" ise gönderilenin teslim olunduğunu bildirir. Zihin, aralarındaki benzerlik ilgisini birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

seyr[1150] ü saʿy

seyr: Ar. *is.*: Reviş, gitme, ḥareket; yolculuk, ʿazīmet; gezme; temāşā; uzakdan bakıp karışmama. KT

saʿy: Ar. *is.*: Çalışma, emek; (Safā ve Merve arasında)koşma, yürüme. KT / Çalışmak; yürümek, sürʿatle yürümek. LN

"…kendisi esb-i yāḳūtiyyeye süvār olup "Medīnetü'z-Zuhūr'a beni götür!" dėyü emr ẹtdiğinde esb-i meẕkūr, hübūb-ı nesīm gibi seyr ü saʿy ėtmeye başlayıp…" (m. 173)

[1150] Diğer terkipler: seyr ü seyāḥat, seyr ü temāşā.

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde "saʿy", "koşmak, hızla ilerlemek, hareket,[1151] yürümek" anlamı üzerinden "seyr" ile bağlanmıştır. "hareket ve hızla hareket" benzerliğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

seyr ü siyāḥat

seyr: Ar. *is.*: Reviş, gitme, ḥareket; yolculuk, ʿazīmet; gezme; temāşā; uzakdan bakıp karışmama. KT

siyāḥat: Ar. *is.*: Uzak yerlere seyr ü sefer, uzun yolculuk. KT

"Şeyhūb, otaḳlar ve malzemelerini tedārik ėdip pādişāhāne memāliki seyr ü siyāḥat ėderek yola revāne oldular." (m. 241)

Anlamsal İlişki: "seyr" genel anlamda yolculuk; "siyāḥat" uzak bir yere yolculuk ifade eder. Aralarındaki ortaklıktan dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

seyr ü temāşā[1152] (12 kez geçmiştir: m. 32, 37, 38, 39, 40, 100, 152, 180, 193, 204, 212, 241)[1153]

seyr: Ar. *is.*: Reviş, gitme, ḥareket; yolculuk, ʿazīmet; gezme; temāşā; uzakdan bakıp karışmama. KT

temāşā: Far. *is.*: Bakıp seyretme, naẓar; gezme, teferrüc. KT

"Seyf: "Ben üç şeyʾ içün geldim. Biri Künūz-ı Süleymān ʿaleyhisselāmı seyr ü temāşā ėtmeye, ş̱ānīsi ʿAyrūż'a şefāʿat ėdip ḳurtarmağa, ş̱āliş̱en Ḥażret-i Belḳīs'iŋ tāc u cübbesini almağa geldim." dėdi." (m. 180)

Anlamsal İlişki: "seyretme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

siḥr[1154] ü ʿazīmet

siḥr: Ar. *is.*: Büğü, büğücülük, göz bağlayıcılık. KT

ʿazīmet: Ar. *is.*: Gitmek; duʿā, efsūn maʿnāsında istiʿmāl olunur. KO

[1151] Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, "s-ʿ-y", 390.
[1152] Diğer terkipler: temāşā ve teferrüc.
[1153] m. 32 "seyr ü temāşā ėdeyim" > Y. Aynı (30b/8), m. 37> Y. Aynı (35a/9), m. 38> Y. Aynı (36a/6), m. 39> Y. Aynı (36b/9), m. 40> Y. Aynı (38a/5).
[1154] Diğer terkipler: siḥr ü efsūn, siḥr ü küfriyyāt, siḥr ü ṭılsım, siḥriyyāt u ṭılsımāt, siḥriyyāt u ṭılsımlar.

“Çūnki ol vaḳt yaʿnī server-i ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiziŋ biʿs̱etinden aḳdem cinn ü ins birbiriyle ḳonuşup nevʿ-i benî Ādem’e ẓuhūr ve baʿżı ṭāʾife-i ins ya siḥr ü ʿazīmet ve…” (m. 15)/ Y. aynı (13a/7)

Anlamsal İlişki: “büyü” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

siḥr ü efsūn (5 kez geçmiştir: m. 15, 95, 142, 250, 251)

siḥr: Ar. *is.*: Büğü, büğücülük, göz bağlayıcılık. KT

Efsūn: Far. *is.*: Ruḳya, ʿazīmet, büğü, siḥir. KT

“Der-ḥāl siḥr ü efsūn ile kendini Siḳardiyūn ṣūretine ḳoyup…” (m. 95)[1155]

Anlamsal İlişki: “büyü” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

siḥr ü küfriyyāt

siḥr: Ar. *is.*: Büğü, büğücülük, göz bağlayıcılık. KT

küfriyyāt: Ar. *is., çoğ.*: Küfrü mūcib sözler. LN/ *küfür:* Taŋrıyı inkār, doğruyu setretme. LO / …bir nesneyi setreylemek… *LR*

“Meẕkūr ḳızıŋ, Keyhūne isminde bir dāye ḳarısı vardır ki onu terbiye ėdip siḥr ü küfriyyātı taʿlīm ve cādūluḳ ile şeyāṭīn ṭāʾifesini tesḫīr ėdip ḳatında māhire olduğundan…” (m. 185-186)

Anlamsal İlişki: “Siḥr” bir şeyin sahip olduğu asıl biçimden başka bir biçime çevirmek temel anlamındadır. Hukuk dilinde ise bir olayın gizlenmesi, olduğundan farklı gösterilmesi manasını taşır. Bu anlam, “küfr”ün setretme anlamıyla ortak bir ilgi alanı oluşturur. Bununla beraber bilinen “büyü” anlamı içinse, şeytanın yardımıyla yapılan iş, hile anlamı mevcuttur.[1156] “Küfr” hakikatin örtülmesi ve inkarıdır. “sihir” de gerçek olanı hile ile değiştirmek, gerçeği örtmektir. Bu bağlamda aralarında müşterek bir alaka vardır. İki fiilin günah kabul edilmesi de yine onları birleştirir. Zihin ortak noktaları cemettiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

siḥr ü ṭılsım

- *siḥriyyāt u ṭılsımlar (m. 186)*

[1155] m. 15> Y. “ʿazīmete ve hemhemeye başladıḳda” (13a/13).
[1156] Lane, *An Arabic-English Lexicon*, “siḥr”, 4/ 1316.

siḥr: Ar. *is.*: Büğü, büğücülük, göz bağlayıcılık. KT

ṭılsım: Ar. *is.*: Siḥr nevʿinden bir emr-i mevhūm ki o bozulmadıkca meśelā bir defīne żabṭolunamaz imiş. LN

"Baʿdahū, ḫādimi Üveys'i celb ėtdikde merḳūm, iʿtiẕāra mübāderet ve "Ey sulṭānım! Biz siḥr ü ṭılsımlar ile Ş̱üreyyā'ya müsaḫḫar idik." (m. 241)

Anlamsal İlişki: "ṭılsım" büyünün bir cüzü, parçası olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

silk ü tertīb[1157]

silk: Ar. *is.*: İnci ve tesbīḥ givi dāneleriŋ geçirildiği ve iplik ve ġaytan ve sāʾire; dizi, sıra; tertīb, ṭaḳım; ṭarīḳ. KT

tertīb: Ar. *is.*: Sıralama, sırasına koma, dizme, tanẕīm; ḥāżırlama; uṣūl, niẓām, ṭarz. KT

"…çūnki bu faḳīr mütercim, fenn-i kitābetde ḳuṣūr-ı bāʿ ve ḫumūd-ı ḳarīḥa ve ṭıbāʿ ile muʿterif olmağla ḥıkāye-i meẕkūreniŋ silk ü tertībi żımnında ẓuhūr ėden naḳṣ u ḳuṣūr…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "sıra, dizi", "sıralamak"tan neşet eder ilgisinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

söz ve ḫāṭıra

söz: T. *is.*: Lafıẕ, kelime; ifāde-i merāma yarayan lakırdı; ḫaber; dedikodu; baḥiś. KT

ḫāṭıra: Ar. *is.*: Fikre gelen şeyʾ; ḫāṭırda kalmış şey. KT

"Gel, bu söz ve ḫāṭıradan ṣarf-ı naẓar ėdip beytiŋ taʿẓīm ü tekrīmine tevcīh-i ʿazīmet buyuruŋ!" (m. 5)

Anlamsal İlişki: "söz", fikre gelen şeyin maddî karşılığıdır. Bu illiyetden *cihet-i camia tezayüf*tür.

sū-be-sū

sū: Far. *is.*, Far. /+be+/: Yan, ṭaraf, cānib, ṣavb. Sū-be-sū: ṭaraf ṭaraf, her yana. KT

"…Melik Efrāḥ'ı ḳāʾim-i maḳām ėdip alāy ile çıḳa ġitdi ve sū-be-sū ölkesini gezip reʿāyā ḥālini tefaḳḳud ėderek şikār ėderdi." (m. 119)

[1157] Diğer terkipler: taʿrīf ü tertīb.

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapı olan bu ibarede “çokluk” anlamı pekiştirilmiştir.

sücūd u taʾẓīm

sücūd: Ar. *is.*: Secde etme. LN

taʿẓīm: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet ü ikrām etme.

“…bir duḫter-i ferḫunde-aḫter vüṣūl bulup serāyda olanlarıŋ cümlesi oŋa sücūd u taʾẓīm ile taḫtına iclās ėtdiler.” (m. 187)

Anlamsal İlişki: “sücūd” bir “taʿẓīm” ifade eder. Yani hürmet niyeti olduğu için “secde etme” söz konusudur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

sükūn u ḳarār

sükūn: Ar. *is.*: Durma, ḥareket etmeme, kımıldanmama; ārām, rāḥat; dinme, durma. KT

ḳarār: Ar. *is.*: Durma, sükūn, ārām. KT

“…ahāli beyninde ḥusn-i iştihār ve ḳulūblarında maḥabbeti sükūn u ḳarār bulduğundan…” (m. 13)/ Y. “ahāli beyninde kesb-i şeref ü maḥabbet ėtdiğinden” (10b/14)

Anlamsal İlişki: “durmak” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

sürūr u rāḥat

sürūr: Ar. *is.*: Sevinc, şādī, meserret. [maṣdariyet maʿnāsıyla ḳullanılmayıp isim gibi] *KT*

rāḥat: Ar. *is.*: Diŋlenme, işsizlik, āsūdelik, istirāḥat; refāh; uygun, kullanışlı; kolaylık. KT

“Ṭāmme ile gūygūya girdi ve sürūr u rāḥat ile ḳalıp hümūm u ġumūmdan ḫalāṣ buldu.” (m. 117)

Anlamsal İlişki: “rahat” olmak, üzüntüden uzak olma hâlidir. “sürūr” ise üzüntünün zıddı olan bir “mutluluk” anlamı içerir. Bu bağlamda iki kelime takriben benzerdir. Bu sebeple *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

s̱: ث

ṣ: ص

ṣabr[1158] u iẕʿān

ṣabr: Ar. *is.*: Başa gelen acıya karşı telāş ve meʾyūsiyet göstermeyip dayanma, taḥammül; gelecek ve olacak bir şeyʾ için ʿacele ve telāş göstermeyip bekleme. KT

iẕʿān: Ar. *is.*: İṭāʿat, inḳıyād; ʿazm-i ḳalb, iʿtiḳād> bizde ẕekā ve ferāset anlamıyla ġalat olarak istiʿmāl edilir. KT

"ʿAdem-i diḳḳatinden peşīmān ve ḳażāya ṣabr u iẕʿān ėdip Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine teveccüh ü niyāza başladı." (m. 21)

Anlamsal İlişki: "ṣabr", kadere rıza yani bir "itaat ve boyun eğme" gelen musibetin zorluğuna tahammül etmektir. Bu bağlamda, gelene rıza göstermek "iẕʿān", "ṣabr"ı vücuda getirir. Bu ilgiden dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ṣabr u s̱ebāt (2 kez geçmiştir: m. 129, 251)

ṣabr: Ar. *is.*: Başa gelen acıya karşı telāş ve meʾyūsiyet göstermeyip dayanma, taḥammül; gelecek ve olacak bir şeyʾ için ʿacele ve telāş göstermeyip bekleme. KT

ṡebāt: Ar. *is.*: Yerinde durma, ṡābit ve ber-ḳarār olma, söz ve ʿahdinden oynamama. KT /Tabʿ-ı mizāc ve ʿaḳlıŋ metāneti. LR

"…merḳūme: "Bunlardan ġayri şey istemem ve rütbe-i ʿulyāyı ṭaleb ėden kimse be-her-ḥāl taʿab u meşaḳḳati taḥammül ėtmeye ṣabr u s̱ebātı olmaḳ gerekdir." dėyip gitdi." (m. 129)

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde "ṣabr" acele etmeden bekleme; "ṡebāt", sabit olma anlamındadır. İki kelime, benzer bir ilgiyle birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṣafā ve leẕẕet

ṣafā: Ar. *is.*: ṣāfīlik, berrāḳlık; endişesizlik, rāḥat, ḥużūr, eğlence. KT

leẕẕet: Ar. *is.*: Ağızla duyulan ḥis ki ḥavāss-ı ḫamse-i esāsiyedendir, ẕevḳ, ṭaʿam; tatlılık, şirinlik; ḫoşlanma, ḥaẕ. KT

"Münyetü'n-Nüfūs'u ḳucağına alıp irżā ėtdi ve ṭaʿām u ʿişretden ṣoŋra düşeğe girip ṣafa ve leẕẕet ile meşġūl iken mum nūrunda bir ḳılıc pertevliği ẓuhūr ėtmekle Seyf, Ṭāmme olduğunu bilip…" (m. 116)

[1158] Diğer terkipler: ṣabr u s̱ebāt.

Anlamsal İlişki: "ṣafā", "ẕevḳ" almaya neden olur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

ṣaf-ender-ṣaf (4 kez geçmiştir: m. 65, 98, 161, 203)

ṣaf: Ar. *is.*, Far. /+ender+/:ṣaff: Sıra, dizi, silk; bir sıraya dizilmiş ʿasker. KT */ ender: +de, içinde. KT*

"Melik Efrāḥ daḫi fürsān u şücʿānlarıyla pīş-gāh-ı şehrlerinde ṣaf-ender-ṣaf tertīb ėdip durdular." (m. 203)

Anlamsal İlişki:Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "çokluk" pekiştirilmiştir.

ṣaġ ve sālim (7 kez geçmiştir: m. 25, 54, 69, 82, 89, 222, 234)

ṣaġ: T. *sıf.*1: Diri, cānlı, ber-ḥayāt; ʿilletden berī, sālim, ṣıḥḥat u ʿāfiyetde bulunan. KT

sālim: Ar. *sıf.*: ḫasta ve ʿalīl olmayan, sağ, sağlam. KT

"…cümle yaralı olan maḥalleri iyi olup ṣaġ ve sālim ayağa ḳalḳdı…" (m. 54)/ m. 25> Y. yok

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan *cihet-i camia temasül*dür.

ṣaġ ve ṣol (2 kez geçmiştir: m. 21, 54)

ṣaġ: T. *sıf.*: İnsān ve ḥayvān bedeninin iki cihetinden eŋ işlek ve müsāʿid olanı ve bu ṭarafa işābet eden, yemīn, rāst. KT

ṣol: T. *sıf*: İnsānıŋ ve sāʾir ecsāma nisbetle iki ṭarafıŋ biri, sağ muḳābili, yesār, çep. KT

"Sāḥa-i berriyyeden bir laṭīf yėl esip diraḫtıŋ budaḳlarını ḥareket ėtdirip yapraḳları bārān gibi dökülmeğe başladı ve Seyf'iŋ ṣaġ ve ṣol ṭarafları evrāḳ-ı şecerden memlū olduḳda…" (m. 54)[1159]

Men.'de madde başı olarak mevcuttur: "saġ u solden: yemīn ü yesīrden, çep ü rāstten>dexter: sağa sarmal, sağ tarafta"

Anlamsal İlişki: İki kelime birbirinin zıttıdır. Ancak tevarüd/birbiri yerine geçme olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

ṣaġdan ṣola (6 kez geçmiştir: m. 19, 23, 33, 65, 109, 172)[1160]

[1159] m. 21> Y. Aynı (19a/6).
[1160] m. 23> Y. Aynı (21a/8), m. 33> Y. "yemniyyan ve şimālan" (31b/12).

- *ṣoldan ṣaġa (2 kez geçmiştir: m. 19, 109)*

ṣaġ: T. *sıf.*, /+dan/: İnsān ve ḥayvān bedeninin iki cihetinden eŋ işlek ve müsāʿid olanı ve bu ṭarafa iṣābet eden, yemīn, rāst. KT

ṣol: T. *sıf.*, /+a/: İnsānıŋ ve sāʾir ecsāma nisbetle iki ṭarafıŋ biri, sağ muḳābili, yesār, çep. KT

"Ḳamrūn'uŋ ʿaskeri keşretinden Seyf'iŋ ṭāḳati ḳalmayıp ṣaġdan ṣola ṣallanmağa başladı." (m. 33)

Anlamsal İlişki: İki kelime birbirinin zıttıdır. Ancak tevarüd/birbiri yerine geçme olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır. Bununla beraber /+dan/…/+a/ ekleriyle birlikte bir "devamlılık" anlamı oluşmuştur.

ṣaḥīḥ ü müʾeyyed

ṣaḥīḥ: Ar. *sıf.*: Gerçek, doğru, yalan olmayan, esāslı; aṣıl, ḥaḳīḳî; ʿillet ve marażdan ṣālim; tām, sağlam, ḳuṣūrsuz. KT

müʾeyyed: Ar. *sıf.*: ḳuvvet ü metānet verilmiş, taḳviye ve teʾkīd edilmiş, ḳavī, sağlam. KT

"Eğer işbu girdiğim dīn, ṣaḥīḥ ü müʾeyyed ise beni ṣol ẓālimleriŋ elinden ḫalāṣ eyle!" dėyü…" (m. 88)

Anlamsal İlişki: "sağlam" olma ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṣāliḥ ü müʾmin

ṣāliḥ: Ar. *sıf.*: İyi, yarar; dīniŋ evāmir ü nevāhīsine taṭbīḳ-i ḥareket eden, ehl-i taḳvā, müttaḳī. KT

müʿmin: Ar. *sıf.*: Vaḥdāniyete ve Muḥammed Muṣṭafā (ṣ.l.ʿ.m.) efendimiziŋ nübüvvetine ve sāʾir erkān-ı dīn-i İslām'a inanan, īmān eden, imān ṣāḥibi. KT

"Ḫātūn-ı meẕkūre, ṣāliḥ ü müʾmin ecinnî ṭāʾifesiniŋ beğzādelerinden olup ġāyet ḥusn ü cemāli var idi…" (m. 34) / Y. aynı (32b/4)

Anlamsal İlişki: "müʿmin", dinin itikadî yönüyle; "ṣāliḥ", dinin emir ve yasaklarına göre hareketi yönüyle kişilerin vasfıdır. Birbirlerinin misli olmasalar da benzerlikleri ve birbirlerini tamamlamaları ilgisiyle birleştirildiklerinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṣayd u şikār (3 kez geçmiştir: m. 22, 107, 114)[1161]

ṣayd: Ar. *is.*: Av, şikār. KT

şikār: Ar. *is.*: Av, ava müteʿalliḳ. LN

"…bir ʿaẓīm deryā içinde balıḳçı ṣandallarından vāfir ṣandāl olup balıḳ ṣayd u şikār ėder mevcūd olduğunu gördüler…" (m. 107)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirinin misli olduğundan cihet-i camaia *temasül*dür.

ṣıdḳ u istiḳāmet

ṣıdḳ: Ar. *is.*: Doğruluk, gerçeklik, ḥaḳīḳat; ḫulūṣ, ḫālişiyet. KT

istiḳāmet: Ar. *is.*: Doğruluk, dürüstî, eğrilik żıddı; rāstī, ṣıdḳ; cihet. KT

"Vālidem, beʾs yoḳdur. İşte ṣaġ ve sālim geldim. Peşīmān olduŋ ise fīmā-baʿd ṣıdḳ u istiḳāmet ile muʿāmele eyle!" (m. 69)

Anlamsal İlişki: "Doğruluk, ṣıdḳ" ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṣīt ü nām

ṣīt: Ar. *is.*: Şöhret, ün. KT

nām: Far. *is.*: Ad, isim; şöhret, şān; tevcīh, adres; vekālet *KT*

"Saʿdūn'uŋ ṣīt ü nāmı, ölke-yi Ḥabeş'de ḳadīmden beri velvele bulmağla…" (m. 205)

Anlamsal İlişki: "Şöhret" ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṣuḥbet ü maḥabbet

ṣuḥbet: Ar. *is.*: Arkadaşlık, hemdemlik; konuşma, görüşüp lakırdı etme, maḥabbet. KT

maḥabbet: Ar. *is.*: Sevme, sevgi, sevişme; dostluk; ʿaşḳ, ʿalāḳa; dostāne ṣoḥbet; konuşma. KT

"Seyf, onlara gelip "Varıŋ, refīḳalarınıŋ yanına götürüŋ ṣuḥbet ü maḥabbet ėtsinler!" dėyip ḥabse irsāl eyledi…" (m. 96)

Anlamsal İlişki: "dostluk, konuşma" ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1161] m. 22> Y. Aynı (20b/1).

ṣulḥ u ṣalāḥ

Sulḥ: Ar. *is.*: Barış; rāḥatlık, āsāyiş, uzlaşma. KT/ *ṣulḥ u ṣalāḥ:dostça ilişki.* Lex.

ṣalāḥ: Ar. *is.*: ṣulḥ, müsālemet, āsāyiş. KT

"Baʿdahū, ḳızları bir yėre cemʿ ve iki devletiŋ aʿyān u meşāyiẖi beynlerine girip ʿadāvetleri ṣulḥ u ṣalāḥa tebdīl olundu." (m. 186)

Anlamsal İlişki: "barış" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṣuʿūd u nüzūl

ṣuʿūd: Ar. *is.*: Yukarı çıkma, yükseğe çıkma, yükselme. KT

nüzūl: Ar. *is.*: Aşağıya inme. KT

"Cevv-i havada giderken Cābiyye, zemīnden ʿanān-ı semāya ṣuʿūd ėtmiş nūr görüp ve melāʾike-i kirāmıŋ ol zemīne ṣuʿūd u nüzūl ėtdikleri meşhūdu olup…" (m. 234)

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirini zıttıdır. Ancak aralarında tevarüd olamaz bu sebeple *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

Ş: ش

şecāʿat[1162] ü cesāret

şecāʿat: Ar. *is.*: Yiğitlik, yüreklilik, bahādırlık, cesāret. KT

cesāret: Ar. *is.*: Yiğitlik, cesūrluk. KT

"…yüzü müleşşem, yaʿnī ʿādet-i ʿArabun ʿurebā gibi yüz ortasını çekip faḳaṭ gözleri görünür şecāʿat ü cesāretde bī-hem-tā timura müstaġraḳ bir süvārî görünüp…" (m. 19)[1163]

Anlamsal İlişki: "yiğitlik" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

şecāʿat ü şaṭāret

şecāʿat: Ar. *is.*: Yiğitlik, yüreklilik, bahādırlık, cesāret. KT

[1162] Diğer terkipler: şecāʿat ü şaṭāret.
[1163] Y. "şecāʿatde bī-hemtā" (17b/2).

şaṭāret: Ar. *is.*: Şenlik, şuḫluk, cest ü çālāk olan adamıŋ ḥāli. [lisānımızda evṣāf-ı memdūḥa ṣūretinde olup ḥālbuki aṣl-ı ʿArābîde ḥīle-kārlıkla şaklabanlık demekdir.] *KT*

"…bu günā ḥāletlerdesiŋ ʿaḳl ü tedbīrinden ve şecāʿat ü şaṭāretinden ne ẓuhūr ėdebilir?" (m. 21)[1164]

Anlamsal İlişki: "Cesāret"in, biraz da "delikanlılık - kanın deli akması"yla "cürʾet"le ortaya çıktığı düşünülürse nedensellikten *cihet-i camia*ya *tezayüf* denebilir.

şecāʿatli ve şiddetli

şecāʿaṭ: Ar. *is.*, T. /+li/ *sıf.*: Cesāretli yürekli, bahādır, cesūr. KT

şiddet: Ar. *is.*, T. /+li/ *sıf.*: Şedīd, sert; sıkı, müsāʿadesiz. KT

"Seyf, her ne ḳadar oŋa nisbetan ḳaṣīru'l-ḳāme ise de şecāʿatli ve şiddetli olmağla dayanıp merḳūma ġālib olacağında cādū siḥre dönüp…" (m. 148)

Anlamsal İlişki: "Cesaret", korkulacak ya da herkesin yapmaya muktedir olmadığı/yüreğinin yetmediği bir işe atılmaktan ileri gelir. Dolayısıyla "cesur" kimse korkutan kişiye ya da şeye "müsāʿade" etmez ve sert bir şekilde mukabele eder. Bu bağlamda "şecāʿatli" olmak, "şiddetli, sert ve müsāʿadesiz" olmayı gerektirir. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

şehr ü devlet

şehr: Far. *is.*: Büyük belde, büyük ḳaṣaba, medīne-i kebīre. KT

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

"Bu daġı bir gėce ẓarfında delen adam şehr ü devletden ʿāciz mi ḳalır!" (m. 229)

Anlamsal İlişki: *Şehr*, *devlet*in bir cüzüdür ve ona nispeti vardır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

şedīd ü ḳavī

şedīd: Ar. *sıf.*: Sert, katı, saḫt, şiddetli; müsāʿadesiz, sıkı. KT

ḳavī: Ar. *sıf.*: ḳuvvetli, güclü, zorlu, metīn; sağlam. KT

[1164] Y. "ʿaḳl ü şecāʿatinden" (19b/5).

“Ḥażret-i Āṣaf türbesinde şedīd ü ḳavī ṭılsımlar taḫtında bırağıp…” (m. 142)

Anlamsal İlişki: “ḳuvvet” fiziksel olarak sahip olunan güçtür. Bu kuvveti kullanmak “cebren yani şiddetle” bir işi yapabilmeyi mümkün kılar. Dolayısıyla “kavî” olmak aynı zamanda “şedīd” olmaktır. Bu sebepten *cihet-i camia temasül*dür.[1165]

şiddet ü ʿunf

şiddet: Ar. *is.*: Peklik, sertlik, saḫt u dürüşt muʿāmele. KT

ʿunf: Ar. *is.*: Şiddet, sertlik, kabalık. KT

“Mışr ise aġlamağa başlayıp şiddet-i ḥuznünde puta urup şiddet ü ʿunf ile yėrinden depretdikde put olduğu yėrden ayrılıp düşmekle…” (m. 212)

Anlamsal İlişki: “Sertlik” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

şifā ve rāḥat

şifā: Ar. *is.*: ḫastalıkdan kurtulma, iyi olma. KT

rāḥat: Ar. *is.*: Diŋlenme, işsizlik, āsūdelik, istirāḥat, ıżṭırābsızlık; refāh; uygun, kullanışlı; kolaylık. KT

“Seyf, ḥareket-i żaʿīfāne ile ol yapraḳlardan alıp dişleriyle çiğneyip cirāḥat üzerine ḳoymağa başladıḳda ḳoyduğu yėri şifā ve rāḥat bulup cümle yaralı olan maḥalleri iyi olup…” (m. 54)

Anlamsal İlişki: “şifā” bir “ıżṭırābsızlık, rāḥatlık” hâlidir. Bu yönüyle iki kelime birbirinin misli olur. *Cihet-i camia temasül*dür.

şuradan buradan

- *şuraya buraya (3 kez geçmiştir: m. 162, 249, 250)*

şura: T. sırlzam1, /+dan/: Maḥal, şu yer. KT

bura: T. sırlzam2, /+dan/: Bu maḥal, bu yer. KT

“…ẓalām-ı leylde kölelerinden bir ḳaçını yollayıp şuradan buradan bulduḳlarını yaġmalayıp getirdiler.” (m. 47)

[1165] “Kuvvet”in, “şiddet” anlamı için bkz. TDKÇS “kuvvet” 2. Anlamı.

Anlamsal İlişki: İki kelime arasında mesafe bakımından muhalefet vardır. Ancak bu birbirleri yerine geçme mümkün olmadığından *cihet-i camia şibh-i tezat* olur.

şühūd u ebṣār

şühūd: Ar. *is., çoğ.*: ḥāżır olup görme, gözle görüş, müşāhede. KT

ebṣār: Ar. *is., çoğ.*: "baṣar"ın cemʿi. Baṣar: Görme, rüʾyet; göz, ʿayn; çeşm-i ḥaḳīḳatle görme, ḳalb gözü. KT

"Merḳūmlarıŋ biri oḳa varıp aldıḳda fesi almaḳ içün Seyf'iŋ yanına geldiyse de gördü ki fesi yanında vedīʿa bıraḳdıḳları adam, ʿālem-i ġayb ricālinden olup şühūd u ebṣārdan iṯtifā eyledi." (m. 38) / Y. aynı "şühūd [u] ebṣār" (36b/7)

Anlamsal İlişki: "görme", "göz"ü hatırlattığından dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

T: ت

taʿab u meşaḳḳat

taʿab: Ar. *is.*: Yorgunluk; zaḥmet, meşaḳḳat, eẕiyyet. KT

meşaḳḳat: Ar. *is.*: Güclük, sıkındı, zaḥmet, ṣuʿūbet, eẕiyyet. KT

"Bunlardan ġayri şey istemem ve rütbe-i ʿulyāyı ṭaleb ėden kimse be-her-ḥāl taʿab u meşaḳḳati taḥammül ėtmeye ṣabr u ṣebātı olmaḳ gerekdir." dėyip gitdi." (m. 129)

Anlamsal İlişki: "Sıkıntı, meşaḳḳat" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿaccüb[1166] ü teʾessüf[1167]

taʿaccüb: Ar. *is.*: Şaşa kalma, taḥayyür. KT/ ʿādete ve meʾmūle muġāyir olması sebebiyle ḳuvve-i müdrikeye teʾsīr ederek ẕihinde ḥāṣıl etdiği keyfiyet ve istiġrāb etmek ve keyfiyet-i mezbūreye giriftār olmak, kendüye ʿaceb vermek. LR

teʾessüf: Ar. *is.*: Keder etme, acıma. KT/ Taḥassür ile yanıp yakılmak ve korkup keder etmek ve ġam u ġuṣṣa ve merāḳlanmak *LR*

[1166] Diğer terkipler: taʿaccüb ü istiġrāb.
[1167] Diğer terkipler: Teʾessüf ü ḥāsret.

“Seyf-i ẕü’l-Yezen’iŋ ḳatlini işitdikde ʿaḳlı başından gidip Ḳameriyye ol ferīdü’z-zamānı nice ḳatl ẹ̇tdiğine taʿaccüb ü teʾessüf ėdip ḥasretinden āh-ender-āh çekdiyse de ne çāre!” (m. 62)

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde “hayret etmek” ve “eseflenmek” söz konusudur. “Hayret” normalin ya da umulanın aksine bir duruma muhatap olmaktır. Bu hayret veren şey eğer “beklenildiği” gibi değilse insan için bir “teʾessüf” söz konusu olabilir. Nitekim “teʾessüf”, ele geçirilemeyen şeyʾe yanıp yakılma, gerçekleşmesine ya da gerçekleşmemesine üzüntü duymak anlamındadır. Dolayısıyla beklenilenin olmaması bir “hayret” ve “esef” getirir. Tabii ki “her hayret veren esef vermez” fakat, birleşim “teʾessüf” ile sağlandığı için zihin ara yerden yükselen ortak tasavvurla bir benzerlik ilgisi kurar. Meselâ “Hayret bir şey ya! Bu nasıl olur?” diyen biri bağlama göre hem esefini hem mutluluğunu hem kızgınlığını ya da benzeri duygularını ifade edebilir. Bu sebeple *cihet-i camia*yı *şibh-i temasül* olarak kurmak mümkündür.

taʿaccüb ü istiġrāb (2 kez geçmiştir: m. 12, 238)

taʿaccüb: Ar. *is.*: Şaşa kalma, taḥayyür. KT/ ʿādete ve meʾmūle muġāyir olması sebebiyle ḳuvve-i müdrikeye teʾṡīr ederek ẕihinde ḥāṣıl etdiği keyfiyet ve istiġrāb etmek ve keyfiyet-i mezbūreye giriftār olmak, kendüye ʿaceb vermek. LR

istiġrāb:Ar. *is.*: Taʿaccüb etme, taḥayyür, istiʿcāb. KT / Şaşmak, taʿaccüb eylemek. LR

“Melik Efrāḥ, işbu iki çocuğuŋ ḥusnünden ve yaŋaḳlarında olan benlerden taʿaccüb ü istiġrāb ve der-hāl vezīrini isteyip…” (m. 12) / m. 12> Y. Aynı (10a/15)

Anlamsal İlişki: “Şaşırmak” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿaddī ve ḥaḳāret

taʿaddī: Ar. *is.*: Öteye geçme, tecāvüz; ḥaḳḳ ụ ʿadl ü inṣāf ḥaddini tecāvüz, ẓulüm, ġadr. KT

ḥaḳāret: Ar. *is.*: ḥürmetsizlik, ʿadem-i taʿẓīm, ḫor u ḥaḳīr görme. KT

“Bu miṯilli taʿaddī ve ḥaḳārete ṣabr ẹ̇dememem! Benim mihmānımı kendi serāyımdan alıp ḥurmetimi nice ḳırsın!” (m. 190)

Anlamsal İlişki: “ḥaḳāret” olursa, “haddi aşma” söz konusu olur. Biri diğerini lüzumlu kıldığından *cihet-i camia tezayüf*tür.

taʿahhüd ü taḥammül

taʿahhüd: Ar. *is.*: Üzerine alma, icrāsına söz verme. KT

taḥammül: Ar. *is.*: Bir yükü üstüne alma, yüklenme; ağır bir şeyʾe katlanma. KT

"ʿĀḳıṣa, ism-i aʿẓam ile yemīn vėrip ḫıdmetini taʿahhüd ü taḥammül ḳıldıḳda…" (m. 130)

Anlamsal İlişki: İki kelimede de bir "üstlenmek" anlamı vardır. Ancak "taʿahhüd" yapılacak bir şeyin sorumluluğunu almak ve yapmaya söz vermek anlamındayken "taḥammül"de sadece bir "ḥāmil" olma, yüklenme durumu söz konusudur. Zihin ortak yönleri birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

tāc[1168] u cübbe (16 kez geçmiştir: m. 180, 180, 180, 180, 181, 181, 181, 181, 181, 181, 181, 182, 187, 187, 198, 246)

tāc: Far. *is.*: ḥükümdārlarıŋ başına giydiği murassaʿ şeyʾ ki taḫt ile berāber ḥükümdārlık ʿalāmetidir; gelinleriŋ başına kodukları muraṣṣaʿ zīnet. KT

cübbe: Ar. *is.*: Kolları kısa, eteği darca bir nevʿ libāsdır. LR/ Cübbe, kaftan, zırh. Lex.

"Vāḳıʿā Ḥażret-i Belḳīs, ol tāc u cübbeyi kendi ḫazīnesiniŋ ẕekātı olmaḳ üzere sipāriş eyleyip…" (m. 180)

Anlamsal İlişki: İkisi de giyilecek eşyadan olması bakımından müşterektir. Ancak biri başa diğer sırta giyildiğinden aralarında mesafe/yükseklik bakımından muhalefet vardır. Tevarüd söz konusu olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

taḥarrī ve teftīş

taḥarrī: Ar. *is.*: Araşdırma, bir şeyʾiŋ iyisini veyā lāzımını bulmak için arayıp taḥḳīḳ ü tedḳīḳ veyā intiḫāb etme. KT

teftīş: Ar. *is.*: Araşdırma, bir şeyʾiŋ doğrusunu bulmak için her ṭarafını arayıp taḥḳīḳ ü tedḳīḳ etme. KT

"Bunlar çıḳdıḳları yėrden Üveys ve eṭbāʿı varıp taḥarrī ve teftīş ėderler idi." (m. 200)

Anlamsal İlişki: "Araştırma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taḥassür ü tekeddür

[1168] Diğer terkipler: taḫt u tāc.

taḥassür: Ar. *is.*: Haṣret çekme, çok ārzū edilip ele geçirilemeyen şeyʾe yanıp yakılma, ʿadem-i ḥuṣūlüne veyā fevtine teʾessüf ü telehhüf etme. KT

tekeddür: Ar. *is.*: Keder etmek, mükedder olmak, canı sıkılmak ve bulanmak, bulanık olmak. LR / Kalbin üzüntü ve kederlen kaplanması. Lex.

"…yine nāʾil-i merām olmamağla taḥassür ü tekeddür ėderek başını zemīne urmağla…" (m. 28)[1169]

Anlamsal İlişki: "Kederli, başı dumanlı" olmaya sebep olan hâl "tahassür, bir şeye hasret" olduğu için iki unsur arasında nedensellik vardır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

taḥavvül ü intiḳāl

taḥavvül: Ar. *is.*: Bir ḥālden bir ḥāle geçme, değişme. KT

intiḳāl: Ar. *is.*: Bir yerden bir yere geçme, tebdīl; geçme, sirāyet; mīrāṡ olarak geçme; irtiḥāl. KT

"…ʿifrīt ṣūretine taḥavvül ü intiḳāl ve ṣaġ elini uzadıp…" (m. 16) / Y. "taḥvīl ve…" (14a/15)

Anlamsal İlişki: "taḥavvül" bir hâlden başka bir hâle; "intiḳāl" bir yerden başka bir yere geçmek anlamındadır. Benzerlikler birleştirildiğinden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

taḥrīr ü tafṣīl

taḥrīr: Ar. *is.*: Yazma, kitābet; teʾlīf ve tertīb etme, ḳaleme alma; ḳayd. KT

tafṣīl: Ar. *is.*: Eṭrāfıyla ve her cihetini ayrı olarak beyān etme, uzun uzadıya īżāḥ etme. KT

"…her birini bir ṭarafa atmaḳ içün Üveys'i irsāl ėtdiği taḥrīr ü tafṣīl olunmuş idi." (m. 209-210)

Anlamsal İlişki: Birleşimde "yazmak" ve "ayrıntılı beyan etmek" söz konusudur. "tahrīr" zaten bir beyan ifade eder. "tafṣīl" ise bu beyanın nasıl olduğunu anlatır. Tafsilâtın ifadesi bağlam gereği "taḥrīr" ile sağlanmıştır. Bu sebeple "taḥrīr"in "tafṣīl"e nispeti söz konusudur. Bundan dolayı *cihet-i camia tezayüf* olur.

[1169] Y. "ġam-nāḳ olup" (26a/13).

taḥsīn ü āferīn

taḥsīn: Ar. *is.*: Güzel bulup taḳdīr etme, alkışlama, medḥ ü ṡenā etme. Taḥsīn-ḫ'ān: taḥṣīn ü āferīn okuyan, taḳdīr eden. KT

āferīn: Ar. *is.*: *nidā ḥarfi.* Taḥsīn ve taḳdīr maḳāmında müstaʿmeldir. KT

"…melikiŋ yanına vardıḳda tekrīm ü talṭīf ile ḳarşılayıp şecāʿatini taḥsīn ü āferīn ėderek…" (m. 81)

Anlamsal İlişki: "taḥsīn" güzel bulma durumu, "āferīn" bu durumu dillendirmek adına bir takdir ifadesidir. Yani, bir şey güzel bulunduğu için "āferīn" denilir. Birinin diğerine nisbetinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

taḫt[1170] u devlet (2 kez geçmiştir: m. 52, 97)[1171]

taḫt: Far. *is.*: ḥükümdārlarıŋ resmen oturdukları büyük sandaliye yāḫūd koltuk, maḳām, serīr; ḥükümdarlık. KT

devlet: Ar. *is.*: Baḫt, ṭāliʿ, saʿādet; cāh u niʿmet, ṡervet ü sāmān; müstakilen idāre olunan ḥükūmet ve ülkesi; ḥükūmet süren sülāle, ḫānedān-ı ḥükümdārî. KT

"…her kim dīğerine ġālib olursa taḫt u devlet onuŋdur." (m. 51-52)

Anlamsal İlişki: "devlet", "taḫt"ı "makam" yapan mefhumdur. İkisi birleşerek "hükümdarlık"ı ifade etseler de aralarındaki nispet ilgisinden *cihet-i camia tezayüf*tür.

taḫt u tāc (3 kez geçmiştir: m. 9, 10, 229)[1172]

taḫt: Far. *is.*: ḥükümdārlarıŋ resmen oturdukları büyük sandaliye yāḫūd koltuk, maḳām, serīr; ḥükümdarlık. KT

tāc: Far. *is.*: ḥükümdārlarıŋ başına giydiği murassaʿ şeyʾ ki taḫt ile berāber ḥükümdārlık ʿalāmetidir; gelinleriŋ başına kodukları muraṣṣaʿ zīnet. KT

"Ben bu çocuğa taḫt u tāc ve ʿızz ü salṭanatımı nice vėreyim!" (m. 10)

Anlamsal İlişki: İki kelime de "padişahlık alâmeti" olmak bakımından müşterektir. Ancak bu alâmetlere yakından bakıldığında, biri "başlık" olmak suretiyle; diğeri "koltuk, oturulan

[1170] Diğer terkipler: taḫt u tāc.
[1171] m. 52> Y. aynı (49a/10), m. 97 "taḫt [u] devlet" > Y. "devlet ü taḫt" (91a/1).

[1172] m. 9> Y. Aynı "ṣāḥib-i taḫt u tāc" (8a/2), m. 10> Y. Aynı (8a/12).

yer” olmak suretiyle birbirlerine konum itibariyle muhalefet ettikleri görülür. Aralarında tevarüd söz konusu olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat* olur.

taḫvīf ü terhīb

taḫvīf: Ar. *is.*: Korkutma, ürkütme, tehdīd. KT

terhīb: Ar. *is.*: Korkutma, taḫvīf ü tehdīd. [Arabîde ifʿāl babında gelir, tefʿīl babında gelmez.] *KT*

“Tekrār evvelkiden ziyāde ḳubbeden ṣadālar ẓuhūr ve taḫvīf ü terhīb ile Seyf menʿ olunduysa da…” (m. 144)

Anlamsal İlişki: “Korkutma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taḳrīʿ[1173] ü taʿnīf [1174]

- *taʿnīf ü taḳrīʿ (m. 172)*

taḳrīʿ: Ar. *is.*: Tevbīḫ ü taʿnīf. LN/ Başına kakmak, serzeniş eylemek ve bir adamı telāşa düşürüp yüreğini oynatmak. LR

taʿnīf: Ar. *is.*: Şiddetle tekdīr, şiddetle tevbīḫ. LN /Serseniş edip ʿārlandırmak ve ʿunf u meşaḳḳate dūçār kılmak ve şiddet göstermek. LR

“Sen māl-i mīrîyi yabana ekl ü belʿ ėtmekdesin! Ḳapıda ėtdiğiŋ ṭılsım fāsiddir! İşte ʿabeş yėre bağırıp ʿālemi ayağa ḳaldırdı.” dėyü taḳrīʿ ü taʿnīf ėtdikde…” (m. 169)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerdir. Ancak “taʿnīf” biraz daha şiddetli olmak bakımından özelleşir. Aralarındaki ilgi birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

taḳrīʿ ü terẕīl[1175]

taḳrīʿ: Ar. *is.*: Tevbīḫ ü taʿnīf. LN/ Başına kakmak, serzeniş eylemek ve bir adamı telāşa düşürüp yüreğini oynatmak. LR

terẕīl: Ar. *is.*: Reẕīl ü rüsvāy etme. [Arabîde ifʿāl bābıyla gelir, tefʿīl bābıyla gelmez]*KT/* İʿtibārını kırmak. LR

[1173] Diğer terkipler: taḳrīʿ ü terẕīl, taʿnīf ü taḳrīʿ, taʿẕīr ü taḳrīʿ.
[1174] Diğer terkipler: taʿnīf ü taḳrīʿ, tekdīr ü taʿnīf.
[1175] Diğer terkipler: ṭard u terẕīl.

“Seyfü’r-Raʿd, rüʾesāʾ-i ʿaskeri taḳrīʿ ü terẕīl ėdip söylenecek söz bıraḳmayaraḳ söyledi.” (m. 205)

Anlamsal İlişki: “taḳrīʿ” aşağılamak ve “terẕīl” utandırmak, itibarını kırmak anlamındadır. İki kelime de muhatabı utandırma bakımından müşterektir. Aralarındaki farkları zihin birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

taḳrīr ü ʿarż

taḳrīr: Ar. *is.*: Yerleşdirme, birini taʿyīn ve taḫṣīṣ etme; ṡābit ve muḥkem etme, sağlamlaşdırma; ağızdan ifāde ve beyān etme, aŋlatma, uzun uzadıya taʿrīf etme; bir işi resmen ve taḥrīren beyān etme. KT

ʿarż: Ar. *is.*: Bir büyük ẕātıŋ öŋüne koma, taḳdīm, ibrāz; büyük bir ẕāta ifāde etme, aŋlatma; bir iş ḥaḳḳındaki evrāḳ-ı resmiyyeniŋ ʿatabe-i seniyye-i ḥażret-i pādişāhīye taḳdīmi. KT

“…her ne ḳadar şücʿān u fürsānları var ise de keşretimiz ile onları zebūn ėdip ġālib ü manṣūr olmamız melḥūẕdur.” dėyü taḳrīr ü ʿarż ėtdiklerinde…” (m. 204)

Anlamsal İlişki: “beyān etme” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿrīf ü tavṣīf

taʿrīf: Ar. *is.*: Etrāfıyla beyān ederek aŋlatma; bir ʿilm ü fenne müteʿalliḳ bir māddeyi efrādı cāmiʿ ve aġyārı māniʿ olacak bir ʿibāre ile aŋlatma. KT

tavṣīf: Ar. *is.*: Evṣāf u ṣıfātını ẕikr ü taʿdād etme, taʿrīf. KT

“Mektūb-ı meẕkūr Vezīr Siḳardiyūn’a vüṣūl bulduḳda oḳuyup doġru Seyfü’r-Raʿd’a götürüp keyfiyyet-i ḥāli taʿrīf ü tavṣīf ėtdi.” (m. 48)

Anlamsal İlişki: “tarif etme” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿrīf ü tertīb

taʿrīf: Ar. *is.*: Etrāfıyla beyān ederek aŋlatma; bir ʿilm ü fenne müteʿalliḳ bir māddeyi efrādı cāmiʿ ve aġyārı māniʿ olacak bir ʿibāre ile aŋlatma. KT

tertīb: Ar. *is.*: Sıralama, sırasına koma, dizme, tanẓīm; ḥāżırlama; uṣūl, niẓām, ṭarz. KT

“Vezīr Saḳardīs, Şāme’niŋ defʿine bir çāre bulup Şāme’yi Seyfü’r-Raʿd’a taʿrīf ü tertīb ėtmesi ḫāṭırına gelip…” (m. 45)

Anlamsal İlişki: “etrāfıyla anlatma” ve “tanẓīm etme” söz konusudur. Vasıfların ifadesi bağlamın tercihine göre bir sıra ile, nizam ile ifade edilir. Bu sebeple “tarif”in “tertīb”e nispeti söz konusudur. Bundan dolayı *cihet-i camia tezayüf* olur.

Tār u mār (2 kez geçmiştir: m. 68, 69)

Tār u mār: Far.: Dağınık, perīşān, karışık maʿnāsınadır. Tār: ẕāten, pāre pāre, rīze rīze maʿnāsını ifāde eder. Mār: itbāʿ ḳabīlindendir. Çağataycada “alakmak” bu maʿnāyı ifāde eder. El-yevm, lisānımızda darma dağınık, karma karışık, maʿnāsında “allak bullak” taʿbīri istiʿmāl olunur. KO

“Günlerde bir gün muḥārebede iken gördüler ki Ḳameriyye’niŋ ʿaskeri üzerine ṭaş ve āteş yağıp leşkeri tārumār ėdip her biri bir ṭarafa atıldı.” (m. 69)

Anlamsal İlişki: İfade tekrarlı bir yapıdadır. Ancak bu tekrar ikinci unsurun başına /m/ gelmesi şeklinde olmuştur. “dağınık” anlamının “çok” ifadesi için bu yol tercih edilmiştir.

tavaṭṭun u temekkün

tavaṭṭun: Ar. *is.*: Yerleşme, bir yeri vaṭan ittiḫāẕ etme. KT

temekkün: Ar. *is.*: Yerleşme, yer tutma, ḳaṭʿiyyen sākin olma. KT

“Çūnki melik-i müşārun ileyh, ʿArab pādişāhı olan Sulṭān ẕü’l-Yezen civārına gelip tavaṭṭun u temekkün ėtdiği maʿlūmu oldu.” (m. 7)/ Y. “temekkün ėtdiğini” (5b/14)

Anlamsal İlişki: “yerleşme” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

tażarruʿ u niyāz

tażarruʿ: Ar. *is.*: Kendini alçaldarak kemāl-i teẕellül ve ḫuşūʿ ile yalvarma. KT

niyāz: Ar. *is.*: Yalvarma, recā, istirḥām; duʿā. KT

“Seyf ise ḳorḳudan eriyip ne ėdeceğini bilmedi ve gözlerini semāya ḳaldırıp dergāh-ı kibriyāya tażarruʿ u niyāz ėtmeğe başladı.” (m. 85)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirilmiştir. Ancak “niyāz” daha genel, “tażarruʿ” daha özel bir dilek alanını kapsar. Algı, unsurlar arasındaki eksikiği, farklılığı *tamamlama* yoluna gittiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

tażarruʿ u recā

tażarruʿ: Ar. *is.*: Kendini alçaldarak kemāl-i teẕellül ve ḫuşūʿ ile yalvarma. KT

recā: Ar. *is.*: Emel, ümid, umma; yalvarma, niyāz. KT

"…dergāh-ı mücîbu'd-daʿvāta niyāz u ilticā ve tażarruʿ u recā ėtmeğe başladı." (m. 34)[1176]

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzer anlam ilgisiyle birleştirilmiştir. Ancak "recā" daha genel, "tażarruʿ" daha özel bir dilek alanını kapsar. Algı, unsurlar arasındaki eksikiği, farklılığı *tamamlama* yoluna gittiği için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

taʿẓīm ü ikrām

taʿẓīm: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet ü ikrām etme. KT

ikrām: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet, iʿzāz, taʿẓīm; maḳām-ı taʿẓīm ü iltifātda bir şeyʾ verme; iḥsān, kerem. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen'e Melik Şādlūḫ gidip ḫāric-i ḥad taʿẓīm ü ikrām ėtdi…" (m. 173)

Anlamsal İlişki: "ḥürmet etme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿẓīm ü tekrīm[1177] (2 kez geçmiştir: m. 5, 50)

taʿẓīm: Ar. *is.*: Ağırlama, ḥürmet ü ikrām etme. *KT*

tekrīm: Ar. *is.*: Taʿẓīm ü ḥürmet etme, ululama. KT

"Gel bu söz ve ḫāṭıradan ṣarf-ı naẓar ėdip beytiŋ taʿẓīm ü tekrīmine tevcīh-i ʿazīmet buyuruŋ!" (m. 5)

Anlamsal İlişki: "ḥürmet etme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

taʿẕīr ü taḳrīʿ

taʿẕīr: Ar. *is.*: Esāssız ʿözürler der-meyān etme, vesīle ve bahāneler arama. KT

taḳrīʿ: Ar. *is.*: Tevbīḫ ü taʿnīf. LN/ Başına kakmak, serzeniş eylemek ve bir adamı telāşa düşürüp yüreğini oynatmak. LR

"Seyfü'r-Raʿd, pāşālarını iḥżār ve dürlü dürlü taʿẕīr ü taḳrīʿ ėderek ḥużūrundan ṭard u terẕīl ėdip…" (m. 205)

[1176] Y. aynı (32a/9).

[1177] Diğer terkipler: ṭavāf u tekrīm, tekrīm ü talṭīf.

Anlamsal İlişki: “taḳrīʿ” aşağılama, “taʿẕīr” aşağılamaya bahane arama anlamındadır. İki fiil de muhatabı küçük düşürmeye yöneliktir. Ortak noktalar birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

tecebbür ü tesalluṭ

tecebbür: Ar. *is.*: Kibr ü tecebbür peydā etme. KT /Kibirlenmek, cebābire(zalim) tavrı takınmak. LN

tesalluṭ: Ar. *is.*: Sataşmak, musallat olmak, ḥākimāne muʿāmelede bulunmak. LN/ Musallat olma, fużūlen biriniŋ başına ḥākim kesilip rāḥat bırakmama; birini son derecede rāḥatsız etme, peşini bırakmama. KT

“…bu ḫātemiŋ sebebiyle ʿāleme tecebbür ü tesalluṭ ėdip ʿazl ü ḫalʿı mümkin olmadı.” (m. 39) / Y. aynı (37b/3)

Anlamsal İlişki: “Zālim olma” cebredici bir tavır takınmak birine/birilerine “rahat vermemek, sataşmak, musallat olmak”tan ileri gelir. Yani biri diğerini hatırlatır özellik taşır. Çünkü “sataşmak, birine rahat vermemek” bir zulümdür. “Zālim” muhatabına hükmetme hakkını kendisinde gördüğü için “zālim”dir. Bu nedensellikten dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

tedbīr ü terbiye

Tedbīr: Ar. *is.*: Bir işiŋ ʿāḳıbetini düşünerek esbāb-ı ḥuṣūl ü muvaffakiyetine teşebbüs; bir işiŋ muvaffakiyet-peẕīr olmasıyçin düşünülmüş ṭarīḳ. KT

terbiye: Ar. *is.*: Besleyip yetiştirme; ʿilm ü edeb öğretme; alışdırma, ülfet etdirme; teʾdīb. KT

“Melik Efrāḥ’a dönüp “İşte seniŋ tedbīr ü terbiyeŋiz ile bizden Vaḥşü’l-Felā ismiyle gidip Seyf-i ẕü’l-Yezen nāmıyla geldi.” (m. 48)

Anlamsal İlişki: “Tedbīr”, bir işin, hedefin vs. başarıya ulaşması için bir gayretten; “terbiye” ise bir insan için insanlarla yaşama adabının öğretilmesine yönelik bir gayretten ileri gelir. İki kelime de birini ya da bir şeyi varılmak istenen noktaya ulaştırmak bakımından birer vasıta sayılırlar. Aralarındaki bu müşterek durumdan dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

teʾessüf ü ḥasret

teʾessüf: Ar. *is.*: Keder etme, acıma. KT/ Taḥassür ile yanıp yakılmak ve korkup keder etmek ve ġam u ġuṣṣa ve merāḳlanmak *LR*

ḥasret: Ar. *is.*: Ele geçmeyen veyā fevt edilen bir niʿmete teʿessüf edip yanma ve iç çekme; iştiyāḳ ve göreceği gelmek. KT

"Kendini bir ḳoyuna cāriye olduğunu teyaḳḳun ėtdikde bükāya āġāz ve ḥāletine teʾessüf ü ḥasret ėdip…" (m. 73)

Anlamsal İlişki: "vāsıl olamamak" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

tehdīd ü vaʿīd

tehdīd: Ar. *is.*: Korkutmak ve korku vermek. LR / İleride icrā olunacak bir mücāzāt ile korkutma. KT

vaʿīd: Ar. *is.*: Birini fenālığa müteʿalliḳ vaʿd ile korkutmak. LN/ İyiliğe sevḳ ü taḥrīż ve kötülükden tenfīr ü tebʿīd için ʿazābı zikr ü taʿrīf ile tehdīd etme. KT

"Her gün Saʿdūn, ṭaşraya çıḳıp Vaḥşü'l-Felā'yı gözedip içeri girdikde Melik Efrāḥ'a varıp tehdīd ü vaʿīd ėderdi." (m. 45)

Bu reʾy üzere tehdīd ü vaʿd u vaʿīdi şāmil bir mektūb yazıp Ḳameriyye'ye irsāl ėtdiler. (m. 51)

Anlamsal İlişki: "Tehdīd", muhatabı ileride başına getirilebilecek bir şey ile korkutma; "vaʿīd" ise muhatabı, kötü bir sonla karşılaşmaktan uzaklaştırmak için muhtemel sıkıntılardan bahsederek iyiliği adına ikaz mahiyetinde bir tehdit, korkutmadır. Bu yönüyle iki tehdit şekli de muhatabı bir şeyden caydırmak için yapılır. Ortak yönleri birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

tekdīr ü taʿnīf

tekdīr: Ar. *is.*: Kederlendirme, keder verme; azarlama, taʿzīr. KT

taʿnīf: Ar. *is.*: Şiddetle tekdīr, şiddetle tevbīḫ. LN /Serseniş edip ʿārlandırmak ve ʿunf u meşaḳḳate dūçār kılmak ve şiddet göstermek. LR

"Niçün bu māddeleri ferāmūş ėdip ol ẕaḫīre-i ʿuẓmāyı bir ḫātūnuŋ ʿışḳıyla fürūḫt ve düşmene göz körlük ile vėrdiŋ?" dėyü tekdīr ü taʿnīf ėtmeye başladıḳda…" (m. 232)

Anlamsal İlişki: İki kelime de benzerdir. Ancak "taʿnīf" şiddet yönüyle biraz daha ileridir. Benzerlikler birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

teʾkīd[1178] ü vaṣıyyet

teʾkīd: Ar. *is.*: Muḥkem kılmak, ḳuvvetlendirmek. LN/ ḫaber-i evveli teʾyīd ü taṣdīḳ żımnında ḫaber-i ṡānī ve ṡālis göndermek. LR

vaṣıyyet: Ar. *is.*: Bir müteveffānıŋ ölmezden evvel baʿda'l-mevt icrāsını merām etdiği şeyʾler ḥaḳḳında verdiği emr ü sipāriş; neṣāyiḥ, iḫṭārāt, tenbīhāt. KT

"…ḳız ise yine gelin olduḳda tezevvüc ėden ẕāta salṭanatı teslīm ve oŋa inḳıyād ėtmelerini teʾkīd ü vaṣıyyet ėdip…" (m. 9)

Anlamsal İlişki: Bir kişi ölmeden önce arkasından yapılmasını istediği bazı taleplerde bulunabilir. Ancak bu talepler "vaṣıyyet"le ya şahitler yoluyla ya da yazıyla kayıt altına alınır. Yani kişinin talepleri muhtem bir şekilde delile bağlanmış olur. Bu bağlamda "vaṣıyyet", taleplerin sağlama alınması "teʾkīd" edilmesi, değiştirilemez olduğunun kesin bir şekilde ifade edilmesi niyetine dayanır. İlliyet durumundan *cihet-i camia*yı *tezayüf* kabul etmek mümkündür.

tekrīm ü talṭīf[1179]

tekrīm: Ar. *is.*: Taʿẓīm ü ḥürmet etme, ululama. KT/ Bir asta veya üste büyük bir hürmetle muamele etme. Lex.

talṭif: Ar. *is.*: Luṭf u iḥsān etme. KT / Sevindirme, onurlandırma, nezaketle lutfetme; terfi. Lex.

"…melikiŋ yanına vardıḳda tekrīm ü talṭīf ile ḳarşılayıp…" (m. 81)

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde "tekrīm, hürmetle muamele", muhatap için bir "talṭīf" ifade eder. Yani "tekrīm" olduğu için "talṭīf" söz konusudur. Çünkü "talṭīf" başlı başına bir "ikrām"dır. Bu nedensellikten dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

temāşā ve teferrüc

temāşā: Far. *is.*: Bakıp seyretme, naẓar; gezme, teferrüc. KT

[1178] Diğer terkipler: tenbīh ü teʾkīd.
[1179] Diğer terkipler: teʾnīs ü talṭīf.

teferrüc: Ar. *is.*: Açılma, ferāḥlanma; eğlenmek için vāḳiʿ olan gezinme, seyr. KT

"Bu minvāl üzere birḳaç gün ḳalıp günlerde bir gün vezīri ile ḫāric-i şehre çıḳıp temāşā ve teferrücleri eṣnāsında Vaḥşü'l-Felā ḫāṭırına gelip vezīre dėdi ki…" (m. 24) Y. aynı (22b/6)

Anlamsal İlişki: "Seyr, gezinme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

tenbīh[1180] ü īḳāẓ

tenbīh: Ar. *is.*: Uyandırma, bīdār etme; ġafletden kurtarma, ʿaḳlını başına getirme; şedīden emr ü nehyetme. KT

īḳāẓ: Ar. *is.*: Uyandırma, uykudan kaldırma; ġafletden kurtarma, ʿaḳlını başına toplama. KT

"ʿAḳle: "Vākıʿā öyle bir şeyʾ işitdim ise de teʾemmül ėdemedim. Çūnki Ġammāz, giren adam içün tenbīh ü īḳāẓ ėtmişdir." (m. 30)/ Y. "īḳāẓ u tenbīh ėtdiği" (28b/6)

Anlamsal İlişki: "uyandırma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

tenbīh ü işāret

tenbīh: Ar. *is.*: Uyandırma, bīdār etme; ġafletden kurtarma, ʿaḳlını başına getirme; şedīden emr ü nehyetme. KT

işāret: Ar. *is.*: Parmakla ve göz ve kaş ve sāʾire ile gösterme, īmā; ʿalāmet, nişān; iḫṭār ḳabīlinden ve doğrudan olmayarak verilen emr. KT

Daha önce yazma nüshada "tenbīh" matbu nüshada "işāret" şeklinde geçen ifade, kendisinden tekrar bahsedildiğinde "tenbīh ü işāret" şeklinde ikileme olarak yazılmıştır. Yazma nüshada bu kısım sadece "tenbīh" (3a/15) iledir.

"…vezīr-i mūmā ileyh: "Bu rüʾyānıŋ bir ḥaḳīḳati olmağla be-her ḥāl rüʾyāda vüḳūʿ bulan tenbīh ü işāret üzere ḥareket buyurmaŋız lāzımdır." dėyü işāret ve…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: "tenbīh" şiddetle uyarma, uyandırma; "işāret" dolaylı ihtar anlamı taşır. Benzerlikler birleşmiştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

tenbīh ü teʾkīd

[1180] Diğer terkipler: tenbīh ü işāret, tenbīh ü teʾkīd.

tenbīh: Ar. *is.*: Uyandırma, bīdār etme; ġafletden kurtarma, ʿaḳlını başına getirme; şedīden emr ü nehyetme. KT

teʾkīd: Ar. *is.*: Muḥkem kılmak, ḳuvvetlendirmek. LN/ ḫaber-i evveli teʾyīd ü taṣdīḳ żımnında ḫaber-i ṡānī ve ṡālis göndermek. LR

"…aḫẕ u taḥṣīli mümkin olan eşyādan ise aḫẕ ėtsin ve ṣaḳın nefsinden temkīn ḳılmasın, dėyü tenbīh ü teʾkīd ḳıl!" dėdikde…" (m. 231)

Anlamsal İlişki: "uyarmak", bir şey hususunda "tenbīh" etmek, yapılması yahut yapılmaması gereken şey hakkındaki ikazı kuvvetlendirmek için yapılır. Yani muhatabı muhtemel kötü bir durumdan alıkoymak için beyanın tekid edilmesi gerekir. Biri diğerini gerekli kıldığından *cihet-i camia tezayüf* olur.

teʾnīs[1181] ü talṭīf (2 kez geçmiştir: m. 185, 232)

teʾnīs: Ar. *is.*: Alışdırma, ünsiyet etdirme. KT

talṭif: Ar. *is.*: Luṭf u iḥsān etme. KT / Sevindirme, onurlandırma, nezaketle lutfetme; terfi. Lex.

"ʿĀḳıṣa ve ʿAyrūż onu ḳarşılayıp teʾnīs ü talṭīf ėtdiler ve birāderi Mıṣr'dan süʾāl ol daḫi Şeh-nāme Serāyı'nda bıraḳdığını ifāde ėtdikde…" (m. 232)

Anlamsal İlişki: "teʾnī" ünisyet etme, arkadaşlık kurma, yakınlık kurma; "talṭīf" yumuşaklıkla lutfla bir kurbiyet kurma, sevindirme ilgisindedir. Aynı olmasalar da muhataba yakınlık alanı oluşturan fiiller oldukları için *cihet-i camia şibh-i temasül* olarak düşünülebilir.

terk ü ihmāl

terk: Ar. *is.*: Bırakma, koyverme; vazgeçme; boşama; bakmama, ihmāl. KT

ihmāl: Ar. *is.*: Ehemmiyet vermeme, vaẓīfeyi icrā etmeme. KT

"Zīrā ben onu terk ü ihmāl ėdemedim ancaḳ keṯret-i eşġālim ḥasebiyle nisyān ėtdim." dėyip yolladı." (m. 115)

Anlamsal İlişki: "ihmāl" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1181] Diğer terkipler: teşrīf ü teʾnīs.

teşrīf ü teʾnīs

teşrīf: Ar. *is.*: Şereflendirme; gitme, gelme. KT

teʾnīs: Ar. *is.*: Alışdırma, ünsiyet etdirme. KT

“Es-selāmu ʿaleyke yā Seyf-i ẕü’l-Yezen! Bu diyār-ı mūḥīşeyi teşrīf ü teʾnīs eylediŋ! Ḫāṭır-ı şerīfiŋize bir şeyʾ gelmesin.” (m. 34) / Y. aynı (32a/14)

Anlamsal İlişki: “teşrīf” bir yere gitme, “teʿnīs”e, yakınlık kurmaya ülfet ve ünsiyete neden olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

teveccüh ü niyāz

teveccüh: Ar. *is.*: Yüz çevirme, doğrulma, bir yere doğru ḥareket etme; gelme, yanaşma, teḳarrüb etme; naṣīb ü müyesser olma; meyl, maḥabbet, ḥüsn-i naẓar. KT

niyāz: Ar. *is.*: Yalvarma, recā, istirḥām; duʿā. KT

“…Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretlerine teveccüh ü niyāza başladı.” (m. 21)/ Y. “duʿā ve niyāz” (19a/9)

Anlamsal İlişki: “Yalvarma, ricā” için öncelikle fizksel/manevî bir teşebbüs lazımdır. Bu teşebbüs “yönelme”dir. Yani bir şey rica etmek için öncelikle muhataba yönelmek, meyletmek lâzımdır. Bu nedensellikten dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

tezyīn ü tanẓīm

tezyīn: Ar. *is.*: Süsleme, süslendirme, zīnetlendirme. KT

tanẓīm: Ar. *is.*: Sıralama, sıraya koma; niẓām verme, niẓāma koma; tertīb etme. KT

“Şāme’yi tezyīn ü tanzīm ėdip yėdi günden ṣoŋra şehrden ḫāric bir ḫaymeye ḳoyup gelip götüreceğim’ dėyü emr…” (m. 16) Y. aynı (13b/9)

Anlamsal İlişki: “süslemek” ve “düzenlemek” bir şeyin, bir yerin güzelleştirilmesi, derlenmesi noktasında müşterektir. İkisi birlikte olduğu için meram “tamamlanır”. Benzerlik ilgisi birleştiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

tüḥaf u leṭāyif (2 kez geçmiştir: m. 7, 8)

tüḥaf: Ar. *is., çoğ.*: “tuḥfe”nin cemʿi. Hediye, armağan, hediyelik ġarīb ve maḳbūl şeyʾ. KT

leṭāyif: Ar. *is.*, çoğ: "laṭīfe"nin cemʿi. Güldürecek tuḥaf ve güzel söz ve ḥikāye, şaka, mizāc. KT/ Lütufkâr muamele, ihsan, iyilik; nükteli söz; şaka. Lex.

"…hediyye içün ḥażır u āmāde eylediği tüḥaf u leṭāyifi terfīḳ ve maḥṣūṣ bir ėlçi taʿyīn ėdip…" (m. 7)/ m. 7> Y. Aynı (6b/2), m. 8> Y. Aynı (6b/15)

Anlamsal İlişki: "hediye" bir "luṭūf, iḥsān"dır. Yani hediye verilince bir ikram söz konusu olmuş olur. Biri diğerini hatırlattığı için *cihet-i camia tezayüf* olur.

türʿa ve cisrler

türʿa: Ar. *is.*: Su laġımınıŋ kapısı ve suyun taşdığı yer. LO /Su kanalı; kapı, giriş. Lex.

cisr: Ar. *is.*, T. /+ler/ çoğ: Köprü, ḳanṭara (taştan su köprüsü). KT

"…vezīr-i mūmā ileyh, kitāb-ı meẕkūru alıp ve içinde mufaṣṣal olduğu üzere zemīni misāḥa ėdip taḳsīm eyledi ve türʿa ve cisrleri küşād ėdip zemīn-be-zemīn taḳsīm eyledi." (m. 246)

Anlamsal İlişki: "su kanalı"da "su köprüsü" de insanların yararına tabiate olan müdahaleler olmak bakımından müşterektir. Aralarındaki benzerlik ilgisinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṭ: ط

ṭaʿām[1182] u ʿişret

ṭaʿām: Ar. *is.*: Aş, yemek. KT

ʿişret: Ar. *is.*: Müskirāt istiʿmāli, içki, ʿayş. KT

"…Münyetü'n-Nüfūs'u ḳucağına alıp irżā ėtdi ve ṭaʿām u ʿişretden ṣoŋra düşeğe girip…" (m. 116)

Anlamsal İlişki: "ṭaʿām" yemek; "ʿişret" sarhoşluk veren içeceklerdir. İkisi de ağız yoluyla alınır. Ancak biri "çiğneme" ile diğeri "yutma" ile vücuda girer. Ortak ilgi birleşrildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṭaʿām u şarāb (7 kez geçmiştir: m. 78, 120, 159, 189, 221, 224, 226)

[1182] Diğer terkipler: ṭaʿām u şarāb, üns ü ṭaʿām.

ṭaʿām: Ar. *is.*: Aş, yemek. KT

şarāb: Ar. *is.*: İçilecek şeyʾ içki, meşrūb. KT

"Sen beni tezevvüc ėder iseŋ cümle ve mülk ü devletimi saŋa temlīk ėderim." dėyip onuŋla ṭaʿām u şarāb[1183] tenāvül ėtmeye başladı." (m. 189)

Anlamsal İlişki: "ṭaʿām" yemek; "şarāb" içecektir. İkisi de ağız yoluyla alınır. Ancak biri "çiğneme" ile diğeri "yutma" ile vücuda girer. Ortak ilgi birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṭabḫ u ekl

ṭabḫ: Ar. *is.*: Pişirme, kaynatma. KT

ekl: Ar. *is.*: Yeme. KT

"…balıḳları alıp ḳılıcdan āteş yandırıp balıḳları ṭabḫ u ekl ėtdiler…" (m. 201)

Anlamsal İlişki: Yenecek şey ekseriyetle "pişirme"den sonra yenilir. Dolayısıyla yemek, öncesinde pişmeyi hatırlatır. Bu ilgiden *cihet-i camia tezayüf*tür.

ṭabur-be-ṭabur

ṭabur: T. *is.*: Birbirine arkasını vermiş dört diziden mürekkeb murabbaʿu'ş-şekl bir ʿasker veyā top ve sāʾire mecmūʿu ki her ṭarafdan düşmana muḳābele edip bir istiḥkām teşkīl eder. teşkīl eder. KT

"Seyfü'r-Raʿd'ıŋ ʿaskeri bir günde arḳası yėtmeyip üç gün istimrār üzere ṭabur-be-ṭabur ırmaḳlar gibi aḳaraḳ üç günden ṣoŋra…" (m. 202)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

ṭāḳat u ḳudret

ṭāḳat: Ar. *is.*: Güc, zor, ḳuvvet, ḳudret, iktidār, tüvān. KT

ḳudret: Ar. *is.*: ḳuvvet, ṭāḳat, iḳtidār. KT

"Bu vech üzere yėdi gün yėdi gėce muḥārebeleri mümted olup ṭaş olursa erir olduğundan yėdinci gün gerek Saʿdūn ve gerek köleleri ṭāḳat u ḳudretleri ḳalmayıp…" (m. 47)

[1183] "ṭaʿām u şarāb giceleri dīdelerine ḫāb girmeyüp" (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, *Yavuz Sultan Selîm Dîvânı Şerhi* ed. Beyza Terzi Sarı – Seda Aydın Kurt. (Ankara: DBY Yayınları, 2020), 230).

Anlamsal İlişki: "ḳuvvet" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṭaḳım ṭaḳım (2 kez geçmiştir: m.124, 124)

ṭaḳım: T. *is.*: Birlikde kullanılıp hepsi berāber bir tertīb teşkīl eden ve ancak birlikde kullanılırsa ise yarayabilen şeyʾler; cümlesi birlikde bir iş gören adamlar, heyʾet, rüfeḳā; zümre. KT

"Güneş doġduḳda şehriŋ ḳapısı açılıp ṭaḳım ṭaḳım ḳızlar çıḳmağa başlarlar ki her bir ṭaḳım bir levn-i maḫṣūṣ giymişdir." (m. 124)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

ṭaraf-be-ṭaraf (2 kez geçmiştir: m. 173, 182)

- *ṭarafdan ṭarafa (m. 172) /+dan/.../+a/*

ṭaraf: Ar. *is.*, Far. /+be+/: Yan, cihet, cānib. KT

"Seyf, ḥayretinden nāşī ol adada ṭaraf-be-ṭaraf cevelān ėder ḳaldı. "Laʿdahū lā ḥavle!" dėyip ṣabra rücūʿ ėdip…" (m. 182)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede "çokluk" anlamı pekiştirilmiştir.

ṭard[1184] u tebʿīd

ṭard: Ar. *is.*: Koğma, sürme, defʿ, tebʿīd. KT

tebʿīd: Ar. *is.*: Uzaklaşdırma, uzağa sürme, defʿ etme. KT

"Bir vaḳt geçdikden ṣoŋra yine tek durmayıp Şāme'yi daḫi taʿzīb ve vaṭanlarından ṭard u tebʿīd ėtmesini taşmīm…" (m. 15) / Y. "Şāme'yi daḫi teştīt ü taʿzīb ėtmeye taşmīm" (13a/1)

Anlamsal İlişki: "tebʿīd, uzaklaştırma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ṭard u terẕīl

ṭard: Ar. *is.*: Koğma, sürme, defʿ, tebʿīd. KT

terẕīl: Ar. *is.*: Reẕīl ü rüsvāy etme. [Arabîde ifʿāl bābıyla gelir, tefʿīl bābıyla gelmez]*KT/* İʿtibārını kırmak. LR

[1184] Diğer terkipler: ṭard u terẕīl.

“Seyfü’r-Raʿd, pāşālarını iḥżār ve dürlü dürlü taʿẕīr ü taḳrīʿ ėderek ḥużūrundan ṭard u terẕīl ėdip…” (m. 205)

Anlamsal İlişki: “ṭard”, “terẕil” etmeye yönelik bir girişimdir. “Kovmak”, muhatap için onur kırıcı ve itibar düşürücü bir tutumdur. Bu fiil, “terẕīl”e neden olduğundan *cihet-i camia tezayüf*tür.

ṭavāf u tekrīm

ṭavāf: Ar. *is.*: Eṭrāfını dolaşma; menāsik-i ḥacdan olduğu üzere kaʿbe-i şerīfeniŋ eṭrāfını dolaşma. KT

tekrīm: Ar. *is.*: Taʿẓīm ü ḥürmet etme, ululama. KT

“…ol beyt-i muḥtereme vüḳūʿ bulan ṭavāf u tekrīm ve āfāḳdan vürūd ėden züvvār-ı ẕevi’t-tenʿīmi görüp ḥased ėtmekle…” (m. 4)

Anlamsal İlişki: “ṭavāf” bir hürmet göstergesi olarak yapılan bir fiildir. İki kelime arasındaki nedensellikten dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

ṭayy ̧u tūmār

ṭayy: Ar. *is.*: Sarma, bükme; sarıp toplar gibi ḳaṭʿetme, kesme. KT

tūmār: Ar. *is.*: Dürülüp bükülerek üstüvānî(silindir) şeklini alan eski zaman defteri. KT/ dürülüp bükülmş kāġıd ṣaḥīfesi, o ṣūretde biri birine yapışdırılmış kāġıdlardan müteşekkil defter. “ṭāmūr” da bu maʿnāya lüġatdir. Bu lafıẓlarıŋ maʿnālarında “gizlemek” ḥükmü mündemicdir. KO

“Birḳaç gün berārī ve ḳıfār ve erāżī-yi vāsiʿada ṭayy ̧u tūmār ėderek…” (m. 5)

Anlamsal İlişki: İki kelimenin birleşiminde doğrudan bir ilgi yoktur. Ancak burada mecazî bir ilgi olabileceği düşünülmüştür. “ṭayy” bükmek anlamına gelir. Bir şeyin bükülmesi sahip olduğu şeklin değişmesine hacminin küçülmesine ya da bulunduğu konumun tebeddülüne neden olur. Nitekim eşdizimli olarak “ṭayy-i zaman ve mekân” kullanımı söz konusudur. Burada aslî anlamın, mecazî bir ilgiyle zamanı kestiği, mesafeyi azalttığı tasavvurunu ortaya çıkardığı görülmektedir. Aynı şekilde “tomar” da “bükmek, dürmek”ten ileri gelmiş ve özel bir anlam oluşturmuştur. Ancak “ṭayy” ile birleşmesi sebepsiz olmasa gerektir. Çıkış noktaları bakımından “bükmek, dürmek” anlamlarıyla benzerlik taşırlar. “ṭayy”ın mecazî ilgi kurması gibi “tomar”ın da benzer bir ilgi kurması

muhtemeldir. Nitekim bir eserde "ṭayy u ṭūmār-ı diyār u kenār et-"[1185] şeklinde bir birleşim mevcuttur. Bu bağlamda yeryüzü söz konusu olduğunda dağlar, düzlüğe muhalif olarak sıralı yükseklikler, çıkıntılar, dünya sathının burulmuş bükülmüş yükseklikleri olmaları bakımından "tomar"a teşbih edilmiş olabilir. Metinden alınan tanık da göz önüne alındığında "erāżī-yi vāsiʿada ṭayy u tūmār" ikilisi birleşerek "katetmek" ortak anlamını oluşturular. Birleşimin mecazen vücuda gelmesi dolayısıyla *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṭoz[1186] ve duman (7 kez geçmiştir: m. 47, 67, 108, 128, 172, 202, 251)

ṭoz: T. *is.*: İnce un ḥālinde toprak ki rūzgārla havaya da kalkar, ġubār. Toz duman: Karartı. KT

duman: T. *is.*: āteşden kalkan siyāh hava, tütün, duḫān, dūd; havadaki sis, pus; ince tozuŋ havaya kalkmasından ḥāṣıl olan bulanıklık; meyve ve çiçekleriŋ ve sıcak havada soğuk bir māyiʿ ḥāvī kablarıŋ üzerine konan ince buğu. KT

"…düşmeniŋ ḥamlesine dayanmayıp inhizāma yüz tutmağa başlamış iseler de ṭaraf-ı berriyyede büyük ṭoz ve duman ẓuhūr ėdip giderek açıldıḳda…" (m. 108)

Anlamsal İlişki: "duman" temiz havanın rengini koyulaştırır. "Toz" da ince ve minik yapısıyla bulunduğu mekanda şiddetli hareketler olması durumunda havaya kalkar ve havanın görüntüsünü bulanıklaştırır. İki unsur da havada "koyulaşmaya, bulanıklığa ve net görüşe engel olmaya" dayalı bir ortaklık arz ederler. Farklı yapıda olmalarına rağmen kendilerini birleştiren *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ṭoz ve ġubār

ṭoz: T. *is.*: İnce un ḥālinde toprak ki rūzgārla havaya da kalkar, ġubār. Toz duman: Karartı. KT

ġubār: Ar. *is.*: Toz ince toprak. KT

"Pes ʿasker-i İslām, ser-ʿaskerleri esīr olduğunu görüp inhizāma yüz ṭutduḳlarında ṭaraf-ı ṣaḥrādan ʿaẓīm ṭoz ve ġubār ḳopup altından ʿasker-i cerrār ẓuhūr ėtmekle…" (m. 250)

[1185] Aslında eserde, "tayy-ı tūmār-ı diyār u kenār" şeklinde geçmektedir. Ancak, yukarıda ifade edildiği gibi olması gerektiği düşünüldüğünden bu şekilde yazılmıştır. Bk. Mehmet Arslan (haz.) *Osmanlı Saray Tarihi – Tarih-i Enderun* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), 43.
[1186] Diğer terkipler: ṭoz ve ġubār.

Anlamsal İlişki: İki kelimenin birbirinin misli olması dolayısıyla *cihet-i camia temasül*dür.

U: او ،أ

ufaḳ ve büyük

ufaḳ: T. *sıf.*: Büyük muḳābili, küçük, ṣaġīr. KT

büyük: T. *sıf.*: ḥacmi çok yer tutan, ṭūl u ʿarż u irtifāʿı çok olan, küçük żıddı, iri, ulu, kebīr, ʿaẕīm, cesīm, büzürk; ḳadri yüksek, ḳuvvet ü iḳtidārı çok, celīl, ʿālī, refīʿ. KT

"Seyf-i ẕü'l-Yezen'iŋ ʿaskeri ile şehrine dāʾiran mādār ʿaẕīm ve bī-ḳarār bir baḥr-i zeḫḫār ẓuhūr ėdip içinde ufaḳ ve büyük tekneler nümāyān…" (m. 203)

Anlamsal İlişki: İki kelime arasındaki ilişkide duruma göre bir tevarüd söz konusudur. Meselâ, ufak bir çocuk büyük olabilir. Ancak ufak bir eşya için malezemeye göre bu durum çeşitlenebilir. Örneğin ufak bir tekne büyümez, en fazla büyüğü imâl edilebilir. Yukarıda geçen tanık esas alınacak olursa bu bağlam için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

ʿu: عُ

ʿū: عو

ʿūd u ʿanber

ʿūd: Ar. *is.*: Hind'den gelen bir cins ḳıymetli odun ki yakıldıkda bir rāyiḥa-i ṭayyibe vermekle odalarda maḫṣūṣ meclislerde yanar, öd ağacı. KT

ʿanber: Ar. *is.*: Ada balığınıŋ miʿdesinden çıkardığı güzel rāyiḥalı siyāh bir mādde ki Baḥr-i Hind sevāḥiliniŋ baʿżı sığ maḥallerinde bulunur. KT

"Ḳıyām ėdip eṭrāfa nigāh ėtdikde cāmiʿ miṯilli bir maḥal, ḳandilleri yanar ve ʿūd u ʿanber rāyiḥası ḳoḳar bī-naẕīr yėr olduğunu görüp…" (m. 212)

Anlamsal İlişki: İki unsur da güzel koku vermeleri bakımından müşterektir. Ancak "öd", öd ağacından; "anber" ada balığından elde edilir. Farklılıklar zihinde "güzel koku" noktasında birleştirildiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

Ū: او

Ü: او ،أ

ümerā ve pāşālar

ümerā: Ar. *is.*, *çoğ.*: "emīr"in cemʿi. Pāşā ʿunvānını ḥāʾiz olmayan fermānlı büyük żābitler, mir-alay, ḳāʾim-i maḳām. KT

pāşā: T.[1187] *is.*, T. /+lar/ *çoğ.*: Devlet-i ʿOs̱māniye'de vüzerāya ve esāsen menāṣıb-ı ʿāliyye-i seyfiyye ve mülkiyye aṣḥābına verilen ʿunvāndır. KT

"Melik Esyūṭ ʿasker-i küllî ile Meymūn'uŋ üzerine yürüdüğü maʿlūmu oldu. Der-ḥāl eṭrāf u eknāfda olan ümerā ve pāşālarını cemʿ…" (m. 250)

Anlamsal İlişki: İkisi de devlet kademesinde vazifeli olmak bakımından müşterektir. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ümerā ve vüzerā

ümerā: Ar. *is.*, *çoğ.*: "emīr"in cemʿi. Pāşā ʿunvānını ḥāʾiz olmayan fermānlı büyük żābitler, mir-alay, ḳāʾim-i maḳām. KT

vüzerā: Ar. *is.*, *çoğ.*: "vezīr"in cemʿi. ḥükümdārıŋ vekīli olup umūr-ı devlere bakan ẕāt, ṣadr-ı aʿẓām. KT

"…havaya pervāz ėderek gitdikde dīvānda ḥāżır olan ümerā ve vüzerā Seyf'e "Sulṭānım! Sen bu melʿūne içün nice ḳahr çekersin? Eğer ʿĀḳıṣa ḳatl ėtmemiş olaydı biz onu ḳatl ėderdik…" (m. 119)

Anlamsal İlişki: İkisi de devlet kademesinde vazifeli olmak bakımından müşterektir. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ümerā ve şücʿān

ümerā: Ar. *is.*, *çoğ.*: "emīr"in cemʿi. Pāşā ʿunvānını ḥāʾiz olmayan fermānlı büyük żābitler, mir-alay, ḳāʾim-i maḳām. KT

Şücʿān: Ar. *sıf.*, *çoğ.*: "şecīʿ"in cemʿi. Yiğit, cesūr, yürekli, dilīr. KT

"Seyf ile sāʾir ümerā ve şücʿān teʾehhüb ve Seyfü'r-Raʿd'ıŋ durduğu sancaḳlarıŋ ṣavbına ʿazīmet…" (m. 252)

Anlamsal İlişki: "ümerā" devlet kademesinde görevli bir katmanı, "şücʿān" devlet görevindeki herhangi bir katmanda olanların "yiğitlik" vasfına sahip kimseleri kasteder.

[1187] Lex., KT'de "baş ağa"dan geldiği öne sürülmüştür.

Her hâlükârda vasfı söyleyerek yine görevli biri ima edildiği için, ortak hedefe yönlendirilen memurlar olmaları bakımından *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

üns[1188] ü irtiyāḥ

üns: Ar. *is.*: Alışıklık, alışma, ülfet. KT

irtiyāḥ: Ar. *is.*: Sürūr ve ferāḥ kesb etmek, rūzgārlanıp rāḥat etmek *KO*

"…bu iki kitāb-ı ḥıkāyetden elṭaf u aẕref ve mütālaʿa ėdene üns ü irtiyāḥ ile beẕl-i ġarāib-i tüḥaf ėden…" (m. 3)

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde, "üns" yakınlık kurma, "irtiyāḥ" dolaylı olarak bu yakınlıktan zevk ve mutluluk duyma söz konusudur. Yani bir şeyin "üns ü irtiyāh" a sahip olması bir "ülfet" ve bundan mütevellit bir "zevk ve sürūr"un söz konusu olacağını ifade eder. İkisinin de birbirini tamamlayan meseleler olması bakımından *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

üns ü ʿişret

üns: Ar. *is.*: Alışıklık, alışma, ülfet. KT

ʿişret: Ar. *is.*: Müskirāt istiʿmāli, içki, ʿayş. KT

"Gelelim beri ṭarafa, Seyf gitdikden ṣoŋra ḥalīleleri be-her-gün birbirine varıp żıyāfet ve üns ü ʿişret ėderlerdi." (m. 119)

Anlamsal İlişki: "ʿişret" sarhoş edici bir şeyler içme bir "alışkanlığı, yakınlığı" gerektirir. Bu sebepten *cihet-i camia tezayüf*tür.

üns ü rāḥat

üns: Ar. *is.*: Alışıklık, alışma, ülfet. KT

rāḥat: Ar. *is.*: Diŋlenme, işsizlik, āsūdelik, istirāḥat; refāh; uygun, kullanışlı; kolaylık. KT

"…yėdi gün yėdi gėce ʿaẕīm donanmalar yapıp yėdinci gün Melik Ṣādlūḫ gerdeğe girdi ve Rāżiyye Sulṭān ile üns ü rāḥatda ḳaldı." (m. 176)

[1188] Diğer terkipler: üns ü ʿişret, üns ü rāḥat, üns ü ṭaʿām, üns ü ülfet.

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde “dostluk kurmak” ve bu dostluktan mütevellit, dertlerden “āsūde, uzak” olmak söz konusudur. Yani “sıkıntı ve kederden uzak” ortam kurulan dostlukla, yakınlıkla sağlanmıştır. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

üns ü ṭaʿām

üns: Ar. *is.*: Alışıklık, alışma, ülfet. KT

ṭaʿām: Ar. *is.*: Aş, yemek. KT

“…be-her gün seḥer vaḳtinde dīvāna varıp Melik Efrāḥ ile üns ü ṭaʿām ėtdikden ṣoŋra dīvānları infışāliyle ḳonağına nüzūl ve…” (m. 17) Y. yok

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde, “dostluk kurma” ve “yemek yeme” söz konusudur. Bu iki fiil aynı anda mümkündür. Zihinde bu iki unsur “samimi bir yemek” ortamını oluşturur. Vehmin tamamlama ilgisinden *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

üns ü ülfet

üns: Ar. *is.*: Alışıklık, alışma, ülfet. KT

Ülfet: Ar. *is.*: Alışma, ünsiyet, imtizāc. KT

“Çūnki Seyf, düşmenini şikest ve vālidesiyle üns ü ülfet bulup rāḥat ile muḳīm ḳaldı.” (m. 114)

Anlamsal İlişki: İki kelimedeki benzerlik ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

V: و

vaʿd u vefā

vaʿd: Ar. *is.*: Söz verme, üstüne alma, ʿahd, taʿahhüd; bir şeyʾi vereceğini peşīnden söyleme. KT

vefā: Ar. *is.*: Sözde durma; taʿahhüdü veyā borcu īfā ve edā etme. KT

“Efendim, siyāh ʿArablarıŋ vaʿd u vefāları hīc var mı? Siziŋ iltifātıŋızı gördükde ve kerīmeŋizi tezevvüc ėdeceğini işitdikde muṭlaḳā ṭarafmıza uyup ḳılıc çekeceğine şubhe ėtmem.” (m. 66)

Anlamsal İlişki: “vefā”, “vaʿd”in yerine getirildiğini ifade eder. Biri diğerinin neticesidir ve birbirlerini hatırlatırlar. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

vaḥşî ve bed-ḫū

vaḥşî: Ar. *sıf.*: Yabānî, meʾlūf ve meʾnūs olmayan; vaḥşî ḥayvān gibi yaşayan; insānlardan kaçar. KT

bed-ḫū: Far. /bed+/, Far. *sıf.*: Kötü ḫūylu, fenā ṭabīʿatlı, kötü alışmış, ḫūysuz. KT

“Vezīr Sakardiyūn, Seyfü’r-Raʿd’a “Efendim, bu siyāh ʿArabıŋ sözüne iltifāt ėtme! Zīrā bu adam vaḥşî ve bed-ḫū olduğundan şāyed başḳa edebsizlik ėder ise ḫāṭır-ı şerīfiŋiz muġber olur.” dėdikde…” (m. 50)

Anlamsal İlişki: “Huysuz” olma, mülayim ve alışılmış bir mizacın aksine davranmaktan ileri gelir. Bu bağlamda “vaḥşî” de alışılmış bir mizaca muhalefetten kaynaklı bir sıfatı kasteder. Aralarındaki benzerlikten *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

vaḳt u zamān

vaḳt: Ar. *is.*: Zamān, hengām; sāʿat, günün muḫtelif sāʿatleri; mevsim. KT

zamān: Ar. *is.*: Vaḳt, hengām, çağ; devr; mühlet. KT

“Efendim! Maḳṣūd u merāmıŋ fevt ėdemezem vaḳt u zamān bizimdir. Bu ʿacele nedir?” (m. 225)

Anlamsal İlişki: “an”ı ifade etmede ortak olmaları dolayısıyla *cihet-i camia temasül*dür.

vaṣf[1189] u īrād

vaṣf: Ar. *is.*: Bir şaḫṣıŋ veyā şeyʾiŋ ḥāʾiz olduğu ḥāl ve ṣıfat; bir şaḫṣıŋ veyā şeyʾiŋ aḥvāl-i ḫaṣāʾişini ẕikrederek taʿrīf etme. KT

īrād: Ar. *is.*: Getirme, naḳletme. KT

“Saʿdūn’a çıḳıp kibr ü naḫvetlerinde ḳaldıḳlarını Saḳardīs ve Siḳardiyūn görmeleriyle dīvān edip Saʿdūn’uŋ şecāʿatini[1190] vaṣf u īrād ve … (m. 108)

[1189] Diğer terkipler: vaṣf u taʿdād.
[1190] /ƶ/ harfinin noktası yoktur, unutulmuş yahut tahrip olduğu düşünülmektedir.

Anlamsal İlişki: Vasf/tarif etme, beraberinde bir nakli ve beyanı getirir. Ayrıca vasfolunanın kaçınılmaz bir şekilde "īrād"ı gerektirmesi, gerekli kılması söz konusudur. Bu illiyer alakasından dolayı *cihet-i camia tezayüf*tür.

vaṣf u taʿdād

vaṣf: Ar. *is.*: Bir şaḫṣıŋ veyā şeyʾiŋ ḥāʾiz olduğu ḥāl ve ṣıfat; bir şaḫṣıŋ veyā şeyʾiŋ aḥvāl-i ḫaṣāʾişini ẕikrederek taʿrīf etme. KT

taʿdād: Ar. *is.*: Sayma, sayı, şümār; birer birer ẕikr ü beyān etme. KT

"Ey ʿAyrūż! Baŋa ṣaḥīfe-i arżıŋ maʿmūr u ḫarābını meskūn u ġayr-ı meskūnunu vaṣf u taʿdād eyle!" (m. 71)

Anlamsal İlişki: Vasf/tarif etme, beraberinde bir nakli ve beyanı getirir. "taʿdād" ile bu beyānın "birer birer" ifade edilmesi, sayılarak zikredilmesi söz konusudur. Tarif, bir meseleyi tek bir açıdan değil, vasıflarını birleştirerek anlatmaktan ileri gelir. Tarif, bir beyanı gerektirir. Bu alakadan *cihet-i camia tezayüf*tür.

vāsiʿ[1191] ü ʿālī

vāsiʿ: Ar. *sıf.*: Geŋiş, eŋli, bol. KT

ʿālī: Ar. *sıf.*: Yüksek, refīʿ, bülend. KT

"Bir gün bir gėce gidip ṣabāḥ olduḳda öŋ ṭarafından büyük bir şehr ve ḳurbunda yüksek damsız bir vāsiʿ ü ʿālī maḥal ki …" (m. 91)

Anlamsal İlişki: Biri enine göre hacmin büyüklüğünü, diğeri boyuna göre büyüklüğü ifade ederler. Ancak aralarında mesafe bakımından bir *tezat*lık söz konusudur. Tam bir zıtlık olmadığı için *cihet-i camia şibh-i tezat*tır.

vāsiʿ ü cesīm

vāsiʿ: Ar. *sıf.*: Geŋiş, eŋli, bol. KT

cesīm: Ar. *sıf.*: Vücūdlu, gövdeli, iri. KT

"Melik ẕü'l-Yeẕen'iŋ iḳāmet ü süknā ėtdiği zemīniŋ civārında Ḥabeş ṭāifesiniŋ ölkesi olup ölke-yi meẕkūr, ġāyet vāsiʿ ü cesīm bir zemīndir ki…" (m. 6) Y. "ʿaẓīm ü müttesıʿ" (5a/9).

[1191] Diğer terkipler: vāsiʿ ü cesīm.

Anlamsal İlişki: Geniş olmak ve iri olmak arasında bir benzerlik vardır. Algı bu alakayı zihinde birleştirdiğinden *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

vażʿ u keyfiyyet

vażʿ: Ar. *is.*: Koma, bırakma, atma; duruş, ḥareket, ṭarz, biçim. KT

keyfiyyet: Ar. *is.*: Bir işiŋ nasıl olması ciheti, ḥāl;bir vaḳʿanıŋ ṣūret-i vüḳūʿ u cereyānı; mādde, ḫuṣūṣ, iş vaḳʿa. KT

"Benim ismim, Tekrūr'dur ve bu serāyıŋ ve gördüğüŋ vażʿ u keyfiyyetleri maḥṣūṣ seniŋ içün yapılmışdır ki seni girift ve ḳatl ėdelim." (m. 142)

Anlamsal İlişki: "biçim ve ṣūret" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

velvele ve iftiḫār

velvele: Ar. *is.*: Şamata, gürüldü, patırdı. KT

iftiḫār: Ar. *is.*: Öğünme, medār-ı şān u şeref ʿadd ü ittiḫāẕ etme, koltuk kabartma, faḫr. KT

"Bizim mülāḥaẓamız oldur ki Vaḥşü'l-Felā size gelip merām u maḳṣadına vüṣūl bulmaḳ içün siziŋ gibi nām-dār ẕāt-ı şecāʿat-şiʿārı ṣaġ ve sālim getirip ḳudūmuŋuz ile ʿālem beyninde velvele ve iftiḫār bulmamız içün idi." (m. 25) Y. "kesb-i şān u şühret bulmamız içün idi" (23b/10)

Anlamsal İlişki: "Velvele", bir şeyin duyulur hâle gelmesini sağlar. Bu ilgi, "iftiḫār" ile birleştiğinde "iftiḫār" edilecek şeyin duyulur hâle gelmesini sağlamak alakasını oluşturur. Yani velvele, övünç duyulan şeyin "gürültüyle, şamatayla" bildirilmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla biri diğerine sebep olmuştur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

vezīr ü etbāʿlar

vezīr: Ar. *is.*: ḥükümdārıŋ vekīli olup umūr-ı devlere bakan ẕāt, ṣadr-ı aʿẓām. KT

Etbāʿlar: Ar. *is. çoğ.*, /+lar/ *çoğ.*: "tebaʿ"ıŋ cemʿi. Birine tābiʿ olup her ḫuṣūṣda kendisinden ayrılmayanlar, peyrevler, ṭaraf-girler. KT

"Melik Efrāḥ ile vezīr ü etbāʿları şehre firār ve ḳapıları ḳapayıp bedeniŋ üzerinde muḥārebeye taṣaddī ėtmiş iseler de…" (m. 25) Y. yok

Anlamsal İlişki: İki kelime de bir sınıfsal kategori olarak birine ya da bir kuruma tâbi olmaları bakımından müşterektirler. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

viḳāye ve taḫlīṣ

viḳāye: Ar. *is.*: Kayırma, muḥāfaẓa, ḥıfẓ u ṣıyānet; ḥimāye, ṣāḥib çıkma

taḫlīṣ: Ar. *is.*: Kurtarma, ḫalāṣ buldurma. KT

"Eğer saŋa maḥabbetim olmamış olaydı, hīc yanıŋa gelmezdim ve vālideŋ seni mehlekelere atarken arḳaŋda viḳāye ve taḫlīṣ ėtmezdim." (m. 121)

Anlamsal İlişki: "korumak", başına muhtemel bir belâ gelecek birini ya da bir şeyi hıfzetmek ve sıkıntılara mâni olmak anlamındadır. "Kurtarma" ise bir musibetin içinde olan birini ya da bir şeyi, bulunduğu kötü durumdan alıp ferahlığa ulaştırmaktır. İki kelime de birinin ya da bir şeyin menfaatine bir fiil arz eder. Kelimelerin alakasına bakıldığında "koruma"nın "kurtarılan" üzerindeki inisiyatifi görülür. Yani kurtarılan "vikāye, himaye" ile garanti altına alınır. Dolayısıyla biri diğerinin varlığını oluşturmuştur. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

vülūc ü duḫūl

vülūc: Ar. *is.*: Girme, duḫūl. KT

duḫūl: Ar. *is.*: Girme dāḫil olma. KT

"Ḳameriyye taḫta geçip ʿArabun ʿurebā pādişāhlığına nāʾil olduḳda bir ḳaç māh geçdikden ṣoŋra ḥamliŋ mīʿādı ḥulūl ve mevlūd, ʿālem-i dünyāya vülūc u duḫūl ėtdiğinde…" (m. 9)[1192]

Anlamsal İlişki: "dāḫil olma" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

vüzerā ve aʿyān (6 kez geçmiştir: m. 41, 41, 66, 113, 119, 253)[1193]

Aʿyān: Ar. *is., çoğ.*: Bir memleketiŋ ileri gelenleri, eşrāf, muʿteberān; parlamentonuŋ muḳarrerātını taʿdīl için aʿżāsı her devletiŋ niẓāmına göre ḳısmen cānib-i devletten manṣūb

[1192] Y. "nüzūl ėtdikde" (8a/8).

[1193] m. 41> Y. "vüzerā ve ümerā" (38b/14), m. 41> Y. "erbāb-ı dīvān" (39a/5).

ve ḳışmen eşrāf-ı memleketten münteḫib bir meclisi terkīb edenleriŋ heyʾet-i mecmūʿası ve beheri. KT

“Vüzerā ve aʿyān ayağa ḳalḳıp “Biz senden ġayri kimseyi ḥākim istemeziz!” dėyip…” (m. 41)

Anlamsal İlişki: İki unsur da devlet teşrifatında ileri gelenleri, eşrafı karşılamak noktasında ortaktırlar. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

vüzerā ve ḥükemā

vüzerā: Ar. *is., çoğ.*: “vezīr”in cemʿi. ḥükümdārıŋ vekīli olup umūr-ı devlere bakan ẕāt, ṣadr-ı aʿẓām. KT

ḥükemā: *Ar. is. Çoğ.*: “ḥakīm”in çoğulu. Bilgeler, filozoflar, bilim adamları. Lex.

“Ṣabāḥ olduḳda yine ol balığıŋ derisini melik ve vüzerā ve ḥükemāyı intiẓārında bulup getirip Seyf-i ẕü’l-Yezen’i derūnuna idḫāl ve evlerinde olan ḳuyuya indirip…” (m. 31)

Anlamsal İlişki: İki unsur da devlet teşrifatında ileri gelenleri, eşrafı karşılamak noktasında ortaktırlar. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

vüzerā ve vükelā

vüzerā: Ar. *is., çoğ.*: “vezīr”in cemʿi. ḥükümdārıŋ vekīli olup umūr-ı devlere bakan ẕāt, ṣadr-ı aʿẓām. KT

vükelā: Ar. *is., çoğ.*: “vekīl”in cemʿi. Başkasının işini görmekle meʾmūr adam; vükelāʾ-i devletden olan ẕāt, nāẓır. KT

“Ḳameriyye, dīvān tertīb ėdip maʿṣūmu ṭaşraya çıḳardı ve taḫt üzerine vazʿėtdikde ibtidā vüzerā ve vükelā baʿdahū ʿāmme-i nās birer birer bīʿat ėtdiklerinden ṣoŋra…” (m. 10)[1194]

Anlamsal İlişki: İki unsur da devlet teşrifatında ileri gelenleri, memurları karşılamak noktasında ortaktırlar. Rütbeleri farklı olsa da bu ortak ilgiden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

Y: ي

yād u teẕkār

[1194] Y. “vüzerā ve ekābir-i devlet” (8b/4).

yād: Far. *is.*: Aŋma, ḫāṭıra getirme; lakırdısını etme, ẕikr. KT

teẕkār: Ar. *is.*: Aŋmā, ḫāṭıra getirme, yād etme. KT

“Vaḥşü’l-Felā’yı bu dürlü muḫāṭaraya ilḳā ėtdi ve maḥabbetini her-bār yād u teẕkār ėdip ḫāṭırından gitmez idi.” (m. 24) Y. “yād ėdip” (22b/4)

Anlamsal İlişki: “aŋma” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

yavāş yavāş (2 kez geçmiştir: m. 180, 188)

yavāş: Far. *sıf.*: Ağır, sürʿatli olmayan, āheste, teʾennīli; sessiz; yumuşak, ḥalīm. KT

“Seyf, elinden ṭutup yavāş yavāş yürüyerek bir sāʿatlik yolu bir günde kesip…” (m. 180)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede eylemin nasıl yapıldığı “kuvvetlendirme” anlamıyla pekiştirilmiştir.

yazda ve ḳışda

yaz: T. *is.*, /+da/: Seneniŋ sıcak mevsimi ki üç ve dīğer bir taḳsīmde altı aydır, ṣayf, tābistān. KT

ḳış: T. *is.*, /+da/: Seneniŋ fuṣūl-i erbaʿasınıŋ eŋ soğuğu. KT

“Bunlar, ʿArabun ʿurebā ʿādetleri üzere çölde ve ṣaḥrāda yazda ve ḳışda rıḥlet ėderlerdi.” (m. 3) Y. aynı (3a/7).

Anlamsal İlişki: İki kelime de birbirine zıttır. Biri gidip diğeri geldiği, tevarüdü mümkün olduğu için *cihet-i camia tezat*tır.

yerli yerine[1195] (2 kez geçmiştir: m. 6, 170)

- *yerli yerinde (m. 185)*
- *yerli yerlerine (m. 251)*

yer /+li/ T. *sıf.*: Bir yeriŋ ahālīsinden olan, ehl-i belde. KT

yer /+i/ iye. /+a/ yön. *is.*: Arż, zemīn; maḥal.

“…kāffe-i ahāli yėrli yėrine iskān…” (m. 6) /m. 6 > Y. aynı

[1195] Diğer terkipler, “yerli yerinde, yerli yerlerine” şeklindedir.

Anlamsal İlişki: “yerli”, ait olduğu “yer”i hatırlatması bakımından bir nispet ilgisi kurar. Bu sebeple *cihet-i camia tezayüf*tür.

Z: ز

zād u ẕaḫīre (2 kez geçmiştir: m. 47, 47)

zād: Far. *is.*: Azık, ḳūt, yiyecek, rızık. KT

ẕaḫīre: Ar. *is.*: Vaḳtinde ṣarf olunmak üzere tedārik ve anbara vażʿolunan meʾkūlāt. KT

“Gėce olduḳda ʿasker daġılıp istirāḥat vėrdiklerinde üzerine meteris ḳazıp nefsini taḥṣīn ėtdi ve zād u ẕaḫīresi olmadığından…” (m. 47)

Anlamsal İlişki: “zād” genel anlamda yiyecek anlamında; “ẕaḫīre” tedbir amaçlı daha sonra yemek üzere saklanmış yiyecek anlamındadır. Farklılıklarına rağmen ikisi de “yiyecek” olmak ilgisiyle birleşir. Vehmî bir birleşimden dolayı *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

zecr ü menʿ

zecr: Ar. *is.*: Menʿ, nehy; icbār. KT

menʿ: Ar. *is.*: Bırakmama, savma, durdurma, caydırma, yasağ etme. KT

“…ġavġāları uzanıp ḳonaḳda olanlar daḫi duyup ʿAḳle’ye ḫaber vėrdiklerinde sürʿatle gelip her ne ḳadar ḳızını zecr ü menʿ ėtdiyse de müfīd olmayıp…” (m. 116)

Anlamsal İlişki: “menʿ” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

zemīn-be-zemīn

- *zemīnden zemīne (3 kez geçmiştir: m. 136, 141, 182) /+den/.../+e/*

zemīn: Far. *is.*, Far. /+be+/: Arż, saṭıḥ. KT

“…vezīr-i mūmā ileyh, kitāb-ı meẕkūru alıp ve içinde mufaṣṣal olduğu üzere zemīni misāḥa ėdip taḳsīm eyledi ve türʿa ve cisrleri küşād ėdip zemīn-be-zemīn taḳsīm eyledi.” (m. 246)

Anlamsal İlişki: Tekrarlı bir yapıda olan ibarede “çokluk” anlamı pekiştirilmiştir.

zevciŋ ve dostuŋ

zevc: Ar. *is.*, T. /+iŋ/ iye.: Eş, ḫalīl, ḫalīle. KT

dost: Far. *is.*, T. /+iŋ/ iye.: dost: Far. *is.*: Sevilen adam, muḥib, yār, ṣadīḳ; maʿṣūḳ, maʿṣūḳa, maḥbūb, maḥbūbe. KT

“Ne dėmekdir ki seniŋ zevciŋ ve dostuŋ yanıŋda iken muḥārebe ėdersin!” (m. 68)

Anlamsal İlişki: İki kelime de kurbiyet ve samimiyet anlamında ileri bir noktayı ifade etmek bakımından müşterektir. Bağlama göre ikisi birden birinin vasfı ya da iki farklı kişinin vasfı olabilir. Bu bağlam esas alınacak olursa (iki farklı kişinin ortak bir samimiyet ilgisinde bulunması yönüyle) *cihet-i camia şibh-i temasül* olur.

zinā ve fażīḥat

zinā: Ar. *is.*: ġayr-i meşrūʿ mücāmaʿat. KT

fażīḥat: Ar. *is.*: Rüsvāylık, reẕīllik. *LC*

“…üzerinde tanẓīm olan elbiseyi görüp ḫāṭırında, “Ġālibā bu baʿżı ḫātūnlar, zinā ve fażīḥat ḫavfından oġlunu buraya getirip ėtmiş.” dėyip…” (m. 11) Y. “zinā ėdip fażīḥat ḫavfından” (9b/7)

Anlamsal İlişki: Bu birleşimde “reẕīllik” e sebeb olan “zinā”dır. Bu ilgiden *cihet-i camia tezayüf*tür.

ẕ: ذ

ẕaḫāyir ü mühimmāt

ẕaḫāyir: Ar. *is.*, *çoğ.*: “ẕaḫīre”nin cemʿi Vaḳtinde ṣarf olunmak üzere tedārik ve anbara vażʿolunan meʾkūlāt. KT

mühimmāt: Ar. *is.*, *çoğ.*: “mühimme”nin cemʿi. iḳtiżālı şeyler; ḥarb için lāzım olan fişenk, barut, kurşun gibi şeyler, cebeḫāne. KT

“Baʿdahū Seyf, Ebu’t-Tāc ile sefer mühimmātını görmeğe başlayıp birḳaç sefīne iḥżār ve ẕaḫāyir ü mühimmāt ile yükledip ve maʿıyyetleriyle vāfir ʿasker alıp…” (m. 88)

Anlamsal İlişki: İki unsur da “daha sonrası” için bir tedbir ve tedarik olma bakımından ortaklık arz eder. Ancak farklı yönlerden yapılan bir tedarik olduğu için *cihet-i camia şibh-i temasül*dür.

ẕāhil ü velhān

ẕāhil: Ar. *sıf.*: İhmālci, tekāsülcü ve müseyyeb olan. LR

velhān: Ar. *sıf.*: Şaşa kalmış, ḥayrete dūçār, müteḥayyir. KT

"…yiğirmi dört sāʿatden ṣoŋra ifāḳat ėtdi ise de ḥāli perīşān ve ʿaḳlı ẕāhil ü velhān olup…" (m.120)

Anlamsal İlişki: "ḥayret"te kalmak, karşılaşılan bir sıkıntı neticesinde insanın sahip olduğu bazı melekeleri kullanamamak ve ne yapacağını bilememekten ileri gelen bir durumdur. Eğer tanık cümle bağlamında düşünülecek olursa, yaşanılan üzüntü veya sıkıntının ruhî yapıda bir şiddet oluşturmasına bağlı olarak hayret durumu söz konusu olur. Bu durum da insanın idrakini intizama sokamamasına, bir kayıtsızlığa yani "ẕühūl"e, dalgınlık ve unutma hâline sebep olur. Dolayısıyla "ẕāhil" olmak, "velhān" olmaktan kaynaklanmıştır. Bu illiyet nedeniyle *cihet-i camia tezayüf*tür.

ẕenb ü cünḥa

ẕenb: Ar. *is.*: Günāh, suc. KT

cünḥa: Ar. *is.*: Günāh, mücāzāt-ı teʾdībiyeyi müstelzim olan fiʿil. KT

"Ey efendim! Beni Seyf-i ẕü'l-Yezen efendimiŋ ḥużūruna götür ki ẕenb ü cünḥamdan iʿtiẕār ėdeyim." (m. 240)

Anlamsal İlişki: "Günāh" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ẕikr[1196] ü beyān (2 kez geçmiştir: m. 44, 202)

ẕikr: Ar. *is.*: Aŋma, ḫāṭıra getirme; şifāhen veyā taḥrīren taṣrīḥ etme; beyān, ifāde. KT

beyān: Ar. *is.*: Aŋlatma, açık söyleme, ifāde, ifhām; edille īrādıyla isbāt etme; belāġatiŋ teşbīh ü istiʿāre ve mecāz u kināye gibi aḳsāmından baḥṡ ėden ḳısmı. KT

"Bālāda ẕikr ü beyān olunduğu üzere, gėce ḳarāŋuluġunda kimseniŋ ḫaberi olmayaraḳ…" (m. 44)/ m. 44> Y. yok

Anlamsal İlişki: "Beyān etme" ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ẕikr ü īrād

ẕikr: Ar. *is.*: Aŋma, ḫāṭıra getirme; şifāhen veyā taḥrīren taṣrīḥ etme; beyān, ifāde. KT

[1196] Diğer terkipler: ẕikr ü īrād, ẕikr ü tesbīḥ.

īrād: Ar. *is.*: Getirme, naḳletme. KT

“Çūnki “İşbu tārīḫden merām, ancaḳ merḥūm ve maġfūrun lehū Sulṭān Seyf-i ẕü’l-Yezen’iŋ aḥvālini tafṣīl ile ẕikr ü īrādı olduğundan bu mıḳdār ile iktifā olundu.” (m. 254)

Anlamsal İlişki: “İfade etme, nakletme” ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

ẕikr ü tesbīḥ (3 kez geçmiştir: m. 28, 37, 44)[1197]

ẕikr: Ar. *is.*: Aŋma, ḫāṭıra getirme; şifāhen veyā taḥrīren taṣrīḥ etme; beyān, ifāde. KT

tesbīḥ: Ar. *is.*: Tenzīh ve taḳdīs etmek. LN

“…ṣabāḥa değin ẕikr ü tesbīḥ ile maḥv-ı āṯām ėderek fecr vaḳtinde…” (m. 28)

Anlamsal İlişki: “tesbīḥ” akla “ẕikr”i getirdiği için *cihet-i camia tezayüf*tür.

ẕī-miknet ü şevket

ẕī-miknet: Ar. /ẕī+/, *sıf.*: ḳuvvet, ḳudret iḳtidār (sāḥibi). KT

[ẕī]şevket: [Ar. /ẕī+/], *sıf.*: ʿaẓamet, celāl, ḥaşmet, heybet (ṣāḥibi). KT

“İşbu Nīl māddesi, eṭrāf u eknāfa şüyūʿ bulup ḫaberi eʿālī-yi Ṣaʿīd’de muḳīm ẕī-miknet ve şevket-i Melik Esyūṭ nāmında bir ʿaẓīm pādişāha vüṣūl buldu.” (m. 247)

Anlamsal İlişki: Kişi, kuvvetli olduğu için heybet ve azamet sahibi olur. Dolayısıyla, ẕī-miknet olmak, ẕī-şevket olmaya sebep olduğu için *cihet-i camia tezayüf*tür.

ẓ: ظ

ẓuhūr u ʿayān

ẓuhūr: Ar. *sıf.*: Meydānda olan, açık, āşikār. KT

ʿayān: Ar. *sıf.*: Gözle görünen, ẓāhir, āşikār, belli. KT

“Vaḥşü’l-Felā, mestūr olan ḳażıyyeniŋ ẓuhūr u ʿayāna geleceğini gördükde…” (m. 22) Y. aynı (20b/4)

Anlamsal İlişki: “āşikār” olmak ortak ilgisinden *cihet-i camia temasül*dür.

[1197] m. 28> Y. Aynı (26b/7), m. 37> Y. Aynı (35b/10), m. 44> Y. Aynı (42a/3).

BÖLÜM IV: SONUÇ

SONUÇ

Bu çalışmada, yapılan araştırmalar neticesinde çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçları, metne dair sonuçlar, transkripsiyona dair sonuçlar, ikileme terimine dair sonuçlar ve ikileme tasnifine dair sonuçlar olmak üzere dört başlık üzerinden tarif etmek mümkündür.

Metne dair sonuçlar: Bu çalışmada, Ahmed Nazif tarafından çevrilen 1868 tarihli matbu nüsha esas alınmıştır. Eserin farklı kütüphanelerdeki Arapça matbu ve yazma, Türkçe matbu ve yazma nüshaları ve çeşitli dillere yapılmış tercümelerine rastlanmıştır. Eser üzerine uluslararası alanda yapılmış çalışmaların muhtasar bir tanıtımı yapılmış; eser hakkında tür, tarihî ve edebî bağlam açısından bilgilendirmeler yapılmıştır. Tarihî bir şahsiyet ve İslam öncesi Güney Arap Tarihi üzerine şekillenen kurgusuyla hikâye türünün uluslararası karşılığının 1950'li yıllarda üretilen *sīra shaʿbiyya/popular sīra* terimleriyle verildiği belirlenmiş ve bu hikâyenin Klasik Türk Edebiyatı geleneğinde *mensur hikâye* örneği olduğu öne sürülmüştür. Eserdeki *acīb ü garīb*lerin yeni çalışmalara malzeme oluşturabileceği; motif yönünden de çok zengin olan bu hikâyenin, modern nüshalar (İngilizce ve Arapça vs.) ve Türkçe metni bağlamında bir motif mukayesesinin yapılabileceği muhtemel çalışma konuları olarak tespit edilmiştir. Yine, eserin güçlü kurgusunun, metafizik ögelerin yanında gerçekçi örgülerin bir bütün olarak araştırılabileceği ve edebî bir hazine değerindeki metnin birçok yönden incelenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Eserin, Arap ve Türk sözlü hikâye geleneğinin örnekleri arasında olduğu tespit edilmiş olup hikâyenin ana metniyle mukayeseli bir biçimde tahkik edildiği çalışmaların gerekliliği fark edilmiştir. Öte yandan mütercim Ahmed Nazif'in bu hikâyeyi *Binbir Gece Masalları*'ndan daha üstün gördüğü için önce çevirmesi bilgisine dayanarak hikâyenin öne çıkan özelliklerinin irdelendiği çalışmaların yapılabileceği fikrine varılmıştır.

Hikâyenin dil ve üslup yönünden "dilin fazla ağır olmadığı sanatlı bir tarzda yazıldığı" tespit edilmiştir. Hikâyenin tahkiye üslubunda genel olarak sade bir anlatımın hâkim olduğu; ancak bu sadeliğin bayağılık anlamında olmayıp meramın "aşırı tezyin"den müberra açık bir şekilde ifadesi olduğu; kelimelerin birbiriyle münasebetinin gelişigüzel sıralanmadığı; sadeliğin münasip kelimelerin bir araya gelmesiyle vücut bulduğu ve

*seci*nin bir betimleme unsuru olarak kullanıldığı yönünde çeşitli yargılara varılmıştır. Hikâyede, Arapça kelime yoğunluğu yanında, yer yer *keʿennehū, fīhā, ve illā, fī-mā-baʿd, feʾemmā, maʿa hāẕā* vb. ibarelerin; *emsal* adıyla isimlendirilen Arapça atasözlerinin; muhavereler sırasında Arapça cümle ve ibarelerin olduğu tespit edilmiştir. Türkçeye kazandırılmış bu hikâyede, Modern Türkçeden farklı olarak çeşitli fiil valenzleri, eş dizimli kelimeler, hâlihazırdaki anlamlarından farklı kullanılan kelimeler olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte –(X)p, ve –d(X)kdA zarf fiillerinin çok işlek olarak kullanıldığı; benzer kelimelerin bağlamda tekrara düşmemek maksadıyla yer aldığı saptanmıştır.

Transkripsiyona dair sonuçlar: Metin, Redhouse'un *Turkish and English Lexicon* adlı eseri esas alınarak aktarılmıştır. Sözlükteki fonolojik değerlerin, transkripsiyon değerleri tasnif edilmiştir. Kelimelerin transkripsiyonu, oluşturulan değerlere göre yapılmıştır. Bu ses karşılıkları, metinden örneklerle çıkarılmıştır. Sözlükteki kısa ünlüler: *a1, a2, a3, a4, e1, ı1, ı2, o1, u1, u2, u3* şeklindedir. Bu harf değerlerinden *a1, a2, a3* değerleri için transkripsiyonda /*a*/; *a4* ve *e1* için /*e*/; *ı1* için /*i*/; *ı2* için /*ı*/; *o1* için /*o*/; *u1* için /*u*/; *u2* için /*ü*/; *u3* için /*ö*/ kullanılmıştır. Uzun ünlüler: *ā1, ā2, ī1, ī2, ū1* şeklindedir. Bu değerler transkripsiyonda *ā1* ve *ā2* için /*ā*/; *ī1* ve *ī2* için /*ī*/; *ū1* için /*ū*/ şeklinde verilmiştir. Bu meyanda problematik oluşturan değerler, *a3, ı1, ı2* ve *u2* olarak tespit edilmiştir. Çünkü bu harf değerleriyle yazılmış kelimelerin ekseri, hâlihazırdaki kullanımlarından farklıdır. Bu sebeple, kelimenin yaygın olarak bilinen hâli Lex.'da *vulgarize* olarak mevcutsa kelimenin ilk geçtiği yerde dipnot olarak verilmiştir. Bu bağlamda tez metninde geçen 162 kelimenin *vulgarize* hâli Lex.'dan referansla verilmiştir. İlaveten, *vulgarize* hâli Lex.'da olmayan 113 kelimenin modern kullanımı *Türk Dil Kurumu Çevrim İçi Sözlük*'ten; 75 kelimenin kullanımı *Kubbealtı Lügati Çevrim İçi Sözlük*'ten referansla verilerek kelimenin anlaşılması amaçlanmıştır. Bunlarla beraber, transkripsiyonda büyük harf kullanımı, harf karşılamaları, özel isimlerin imlası, Arapça cümle ve terkiplerin imlası, eklerin imlası, *ve* bağlacının yazımı gibi konularda bir yöntem örneği sunulmuştur.

İkileme terimine dair sonuçlar: Bilimsel olarak *ikileme*ler üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda, bir terim ve tasnif karmaşası olduğu görülmüştür. Aynı karmaşanın sadece Türkçe terimlerde değil yabancı literatürdeki *ikileme*lerin isim ve kapsamlarında da olduğu tespit edilmiştir. Yine, Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsçadaki terim karşılıkları da muhteliftir. Çalışmaların her ne kadar ayrışan yönleri olsa da araştırmacılar, *ikileme*lerin anlama pekiştirici bir etkisi olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu bağlamda önerilen terimler, *ikileme*lerin öncelenen özelliklerine göre oluşturulmuştur. *İkileme*lerin biçimsel,

işlevsel, anlamsal vechelerine göre isimlendirmeler yapıldığı görülmüştür. Referans alınan tasniflerde, nelerin *ikileme* kapsamına girdiği/girmediği üzerine araştırmacıların düşünceleri ifade edilmiştir. İlaveten, Türkçe literatürdeki *ikileme* terimlerindeki değişkenlik gibi yine Türk araştırmacıların, yabancı terim karşılıklarında da ihtilaf vardır. Bu bağlamda en çok zikredilen *hendiadyoin, reduplication* ve *gemination* terimleri üzerine, yabancı kaynaklardan yararlanılarak tanıtıcı bilgiler vermek amaçlanmıştır. Türkçe literatürde en makbul terim *ikileme* terimidir. Bu terim kendisiyle ilişkili terimler için bir üst başlık olarak kullanılabilir. Bu terimlerin yanı sıra, Osmanlı Türkçesi özelinde söz konusu edilen *atf-ı tefsirî* hakkında tarif ve eleştirilere değinilmiştir. *Atf-ı tefsirî*nin, Türkçenin asli olarak sahip olmadığı, Farsça ve dolayısıyla Arapça gibi yabancı dillerin tesiriyle gelen alıntılardan olduğu; art arda gelen kelime veya cümleleri "virgül makamında" birbirine bağladığı ifade edilmiştir. Bu terimin, araştırmacılar tarafından Türkçe *ikileme*ler hususunda söz konusu edilemeyeceği; *ikileme* özentisi olduğu yönünde olumsuz eleştiriler dile getirilmiştir. Ancak bu çalışmada, çeşitli ilişkilerle iki unsuru bağlayan *ve* bağlacının – ikileme fonksiyonu söz konusuysa – konum itibariyle Türkçe *ikileme*lerden farksız olduğu öne sürülmüştür. Bu bağlamda Türkçeye başka dillerden kelime düzeyinde alıntılar olduğu gibi sentaktik bir unsur olan *ve* bağlacının, alındığı dildeki *ikileme* yapma fonksiyonunu da beraberinde getirdiği görülmüştür. Türkçede sıralamanın birbiri ardınca; münasebette olunan dillerde ise *ve* ile sağlandığı açıktır. Alınan kelime ya da yapı artık dile mal olmuştur. Nitekim bu yapıyla kurulmuş bir *ikileme*nin olmadığı bir Osmanlı Türkçesi metni görmek neredeyse imkânsızdır. Modern Türkçede, bu tarz ikilemelerin kullanımı artık çok az örnekte söz konusudur. Buna rağmen, Osmanlı Türkçesi üzerine yapılacak *eş zamanlı* bir çalışmada bu tür ikilemelerden bahsetmemek mümkün değildir. Nasıl ki Türkçe bir gramer kitabında *bağlaçlar, ki*'li cümle yapıları vs. meselelerden bahsetmek olağansa, bağlaçla teşekkül etmiş bir *ikileme* yapısından bahsetmek de o denli olağandır. Bunlarla beraber, *atf-ı tefsirî* teriminin ne kadar doğru olduğu tartışılması gereken bir konu olarak gündeme getirilmiştir. Tam olarak aydınlatılmamış bu mesele için yeni araştırmaların kapılarını aralayacak – bir fikir mahiyetinde – muhtasar bir araştırma tarihi takdim edilmiştir.

İkileme tasnifine dair sonuçlar: Bu çalışmada, *Seyfü z̲ü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi* adlı eserdeki *ikileme* malzemesi *semantik, morfolojik* ve *etimolojik* açıdan incelenmiştir.

Bu tezde *ikileme*lerin anlamsal tasniflerinde bulunan *eş anlamlı* kategorisi üzerine bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Dilde tam olarak *eş anlamlı*lığın imkânsızlığı, *ikileme*lerin

sınıflandırmasında bir sorunsal olarak görülmüştür. Bu sebeple anlamsal tasnifte eşlik değil benzerlik ilgisine göre bir sınıflandırma tercih edilmiştir. Öte yandan bu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri, şüphesiz *ikileme*leri *cihet-i camia teorisi*nin bir alt katmanı olarak tasnif etmektir. Bu bağlamda, el-Hac İbrahim'in *Edebiyat-ı Osmani*ye adlı eseri esas alınarak *cihet-i camia teorisi* üzerinden anlamsal bir tasnif yapılmıştır. *Cihet-i camia,* iki unsurun birbiri ile olan ilişkisini aklen, vehmen ya da hayalen müşterek olmalarına göre üç bölüme ayırır. *Akla dayalı birleştirme* de kendi içinde üç kısma ayrılır: *Temasül, tezat, tezayüf. Temasül*, iki unsurun birbirine benzer ortak yönünü karşılar. Bu bağlamda incelenen 526 *ikileme* arasında 194 *temasül* örneği tespit edilmiştir. *Tezat,* iki unsurun birbirine zıt ve yer değiştirebilir olmasını karşılar. İncelen ikilemeler arasında 9 *tezat* tespit edilmiştir. *Tezayüf,* iki unsurun birbiri arasındaki ilişkisini dikkate alır. Bu ilgiyle kurulmuş 130 örnek bulunmuştur. *Vehme dayalı birleştirme* ise iki sınıftır: *şibh-i temasül (algıda benzerlik), şibh-i tezat (algıda zıtlık)*. *Şibh-i temasül (algıda benzerlik),* zihnin benzer iki unsur arasındaki farklı yönleri algıda birleştirmesiyle ortaya çıkar. Bu birleştirme hissî/duyusal ya da mecazen olabilir. Bu ilgiyle kurulmuş 134 örnek tespit edilmiştir. Ş*ibh-i tezat (algıda zıtlık)* zihnin, birbiri yerine geçmeleri mümkün olmayan iki unsuru algıda zıt zannetmesiyle ortaya çıkar. Bu türle oluşmuş 24 örnek tespit edilmiştir. *Hayale dayalı birleştirme* ise iki unsurun, farklı sosyal katmanlar ve meslek gruplarının hayal dünyalarında çeşitli tasavvurlar, ıstılahlar, mecazlar, anlam alanları ve bağlamsal alakalar oluşturmasıyla meydana gelen birleştirme yönüdür. Bu sınıfa dâhil edilebilecek 2 örnek tespit edilmiştir. Öte yandan, inceleme sırasında farklı türlere dâhil edilen örneklerin, kendi bağlamında *tekarün-i fi'l-hayāl* olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir. İki kelimenin tekrarıyla gelen *ikileme*lerin anlamsal yönleri ise *kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık* olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. *Kuvvetlendirme* anlamında 8 örnek, *çokluk* anlamında 15 örnek, *devamlılık* anlamında 10 örnek tespit edilmiştir. *İkileme*lerin, biçimsel olarak tasnifinde iki unsur arasında *bağlaç* olup olmaması durumuna göre iki asli başlık söz konusu edilmiştir. Eğer unsurlar sıralanmışsa *sıralı ikilemeler;* unsurlar *ve* bağlacıyla birleşmişse *bağlaçlı ikilemeler* olarak isimlendirilmiştir. Her bir başlık sırasıyla, kelime türleri bakımından, ek alma durumları bakımından ve tekrar eden birleşimler bakımından incelenmiştir. Tespit edilen 44 *sıralı ikileme* arasında en çok kullanılan türün *isim* olduğu ve bunların 31'inin tekrar ile sağlandığı tespit edilmiştir. *Sıralı ikileme*lerin 23'ü aynı kelimenin tekrarı olan bir *isim*den oluşmuştur. Farklı kelimelerle oluşturulmuş sıralılarda her iki unsuru da *isim* olan 1 örnek, ilk unsuru *sıfat* diğer unsuru isim olan 3 örnek; *nida* ile oluşmuş 1 *sıralı ikileme*den bahsetmek mümkündür. *Sıfat* türünde aynı kelimenin

tekrarıyla oluşmuş 6 örnek; farklı kelimelerle oluşturulmuş sıralılarda her iki unsuru da *sıfat* olan 9 örnek ve *zamir* türünde 1 sıralı örnek belirlenmiştir. *Sıralı ikileme*lerde en çok kullanılan ek, Farsça */+be+/* ekidir. İncelenen 482 *bağlaçlı ikileme* arasında en çok tercih edilen türün *isim* olduğu ve kelimelerde en çok Farsça /bī+/ ekinin kullanıldığı görülmüştür. Bu *ikileme*ler arasında, iki unsuru da *isim* olan 393 *bağlaçlı ikileme*, ilk unsuru *isim* ikinci unsuru *sıfat* olan 1, iki unsuru da *sıfat* olan 79, ilk unsuru *sıfat* ikinci unsuru *isim* olan 4, unsurları *zarf* olan 3 *bağlaçlı ikileme* tespit edilmiştir. Köken bakımından tasnifte ise, Türkçenin yoğun bir münasebette olduğu iki dil – Arapça ve Farsça – esas alınarak üç dil arasında muhtemel kombinasyonlar üzerinden *ikileme*lerin kökenleri belirtilmiştir. Her iki unsuru da Türkçe olan 34 örnek tespit edilmiştir. Bunlardan 22'si *sıralı*, 12'si *bağlaçlı* bir yapıdadır. İlk unsurun Türkçe, ikinci unsurun Farsça olduğu sadece 3 *bağlaçlı* örnek tespit edilmiştir. *Sıralı* örnek tespit edilememiştir. İlk unsurun Türkçe, ikinci unsurun Arapça olduğu 1 *sıralı*, 9 *bağlaçlı* olmak üzere 10 örnek tespit edilmiştir. İki unsurun da Farsça olduğu 9 *sıralı*, 10 *bağlaçlı* olmak üzere 19 örnek tespit edilmiştir. İlk unsuru Farsça, ikinci unsuru Türkçe olan 2 *bağlaçlı* örnek tespit edilmiştir. *Sıralı* ikileme tespit edilememiştir. İlk unsuru Farsça, ikinci unsuru Arapça olan 22 bağlaçlı örnek tespit edilmiştir. *Sıralı ikileme*, tespit edilememiştir. Her iki unsuru da Arapça olan 406 örnek tespit edilmiştir. Bunlardan 12'si *sıralı*, 394'ü *bağlaçlı*dır. İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru Türkçe olan 2'si *sıralı*, 5'i *bağlaçlı* olmak üzere 7 örnek tespit edilmiştir. İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru Farsça olan 23 *bağlaçlı ikileme* tespit edilmiştir. Bu veriler, ikilemelerin büyük bir çoğunluğunun Arapça kelimelerle ve bağlaçla teşekkül ettiğini göstermektedir. Bunlarla beraber, Osmanlı Türkçesi bağlamında sık kullanılan *bağlaçlı ikileme*lerin kalıplaşma meselesi de gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda bağlaçlı örneklerin kaypak ve yer değiştirebilir olmaları ayrıca tahkik gerektiren bir konu olarak ifade edilmiştir. İncelenen *ikileme*ler arasında 31 *ikileme*nin yer değiştirmiş kombinasyonları tespit edilmiştir. Bu yönüyle bağlaçlı ikilemelerin sıralı ikilemelere nazaran daha yer değiştirebilir ve üretilebilir oldukları sonucuna varılabileceği düşünülmektedir. Ancak yine de daha tafsilatlı tahkiklere ihtiyaç olduğu belirtilmelidir. Bunlarla beraber, bir kelimenin farklı kelimelerle kurmuş olduğu *ikileme*lere dair 155 farklı *ikileme* kombinasyonu tespit edilmiştir. Bu *ikileme* unsurlarının örneği olan bağlamlar "diğer terkipler" şeklinde dipnotlarda gösterilmiştir. Yine bu veriden de bağlama göre *ikileme* üretiminin alıntı *ikileme* yapılarında sık görüldüğünün ipuçları yakalanmıştır. Bu tespitle birlikte Türkçe metinlerde, alıntı *ikileme*lerin ne ölçüde Türkçeye mal edilererek ya da üretilerek vücut bulduklarının yeni çalışmalarla

aydınlatılabileceği; meselenin diller arasındaki ilişkiler konusunda muhtelif tahkiklerinin yapılabileceği yeni çalışma alanları olarak önerilebilir. Önerilerle beraber bu tezle, temsil mahiyetinde bir örnek sunulmuştur.

KİŞİ ADLARI LİSTESİ

ʿ**Abdu'l-Ḳuddūs**: Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'in kardeşidir. Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā tarafından sürgün edilen Dümmer'i hasbelkader yirmi yıldır beklemekte olan kişidir. Dümmer'in geçeceği güzergâha önceden bir havuz hazırlayıp onu cebren durdurur. Dümmer'e yol göstermek için devreye girdiği ifade edilir.

ʿ**Abdu'l-Ḳuddūs (Tersane Nazırı):** ʿĀḳısa, Seyf'e bazı şehirleri gezdirir. Bu gezilerindeki şehirlerden birinde Seyf'in hapsedilmesi üzerine gözetmesi için teslim edildiği kişidir. Uyuduğu esnada rüya aleminde nur yüzlü bir pirin Seyf'i çözmesini emretmesi ve eğer emri yerine getirmezse öldüreceğini söylemesi üzerine Seyf'i çözer ve İslam'a girer. Daha sonra Seyf, ona tılsımlı yüzük vererek onu bulunduğu şehre hâkim tayin eder.

ʿ**Āḳışa:**[1198] Seyf'in Melik Ḳamrun şehrinde bir kuyuda hapsedildiğinde Allah'a ettiği iltica sırasında çıkagelen bir cin padişahının kızıdır. Şeyḫ ʿAbdu's-Selām'ın, kendisine musallat olan Muḫṭatıf'tan ancak Seyf vesilesiyle kurtulacağını işaret etmesiyle Seyf'i içinde bulunduğu müşkülden çıkarır ve onunla kardeşlik yemini eder. Hikâye boyunca Seyf'in başı sıkışınca imdadına koşarak yardım eder. Kendisiyle evlenmek isteyen ʿAyrūż'dan istediği ağır mehir yüzünden ʿAyrūż ile beraber Seyf'i de uzun ve tehlikeli bir maceraya sürükler. Nihayet ʿAyrūż'la evlenir. Esyūṭ nahiyesinde zuhur eden bir haricî tar arafından ʿAyrūż ile birlikte öldürülür.

ʿ**Aḳle:**[1199] Melik Ḳamrun'un en üst rütbeli büyücüsüdür. Bilge ve maharetli bir sahirdir. Kızı Ṭāmme'nin Seyf ile evleneceği kehanetini bilir ve Seyf, şehirlerine yaklaşınca onu karşılamaya kızını gönderir. Seyf'in Kitābü Tārīḫu'n-Nīl'i almasına yardım eder.

ʿ**Arfece**: Seyf ve Rebīʿa'nın, deve yüzlü insanların şehrinden kaçmalarına yardım eden kaptandır.

[1198] Jayyusi: ʿAqīsa, Blatherwick: ʿĀqiṣa. Türkçe okuyuşun "ʿĀḳışa" şekilde olduğu düşünülmüştür. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 292.

[1199] Yazma nüshada harekeli olarak yazılmıştır (Y. 27a/8). Jayyusi'de bu isim "ʿAqīla" şeklinde geçmektedir. H. Blatherwick'te ise aynı isim "ʿāqila" şeklinde ilk ünlüsü uzun olacak şekilde geçmektedir. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 292.

ʿ**Arfele**: Melik Esyūṭ'un askerleriyle ve Meymūn arasındaki savaşta meydana çıkan savaşçılardan biridir. Meymūn'a esir olur. Meymūn'un tebliği ile Müslüman olur.

ʿ**Āṣım ve Ḳāsim:** Eskiden Medinetü'l-Benat zemininde yaşayan iki kardeş padişahtır.

ʿ**Ayrūż**:[1200] Seyf'in Ham b. Nūḥ'un sarayından aldığı tılsımlı tahtadaki hizmetkâr cindir. Seyf'e çok bağlı ve vefalıdır. Seyf'in girdiği tehlikelerden kurtulmasında önemli rol oynar. ʿĀḳışa ile evlenmek istediği için ağır mehirlere maruz kalır. Nihayet evlenirler ve Esyūṭ nahiyesinde zuhur eden bir haricî tar arafından ʿĀḳışa ile birlikte öldürülür.

Bāriḳ(cadı): ʿAmāliḳa beldesinde halka zulmeden cadının dört büyücü oğlundan dördüncüsüdür. Kızdığı kimseye hiddetle bakar bakmaz o kişi düşüp helâk olur. Üç kardeşinin Seyf tarafından öldürüldüğünü duyunca Seyf'ten Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcını almak için Müslüman olduğunu söylerek onu kandırır ve elinden kılıcı alır. Seyf, ʿĀḳışa'nın yardımıyla kılıcı alıp onu katleder.

Bāriḳ(ecinnî): Kaf Dağı'nın ardında yaşayan ve Arzu's-Saḥare'nin melikesi Mercāne'nin hizmetkârı olan ecinnîdir. Mercāne, büyülü yemeklerinden Seyf'e yediremediği için bu cini çağırır ve beraber plan yaparlar. Tekrur'un kılığına girip Seyf'e hile ile büyülü bir elma yedirmeye çalışan Bāriḳ, ʿĀḳışa tarafından öldürülür.

Behrāmu'l-ʿAcemî:[1201] Mışr'ı kullanarak Kūş bin Kenʿan Kubbesi'ndeki tılsımlı ḫarezeyi almaya çalışan entrikacı bir büyücüdür. Mısr tarafından öldürülür.

Berḳu'l-Lāmiʿ: Muḫtaṭıf-nām cinin biraderidir. Kardeşi Seyf tarafından öldürüldüğünde Kaf Dağı'nın verasında olduğu için olaydan daha sonradan haberi olur. Seyf, Ayruz'u kurtarmak için Hz. Süleyman'ın hazinelerine gitmekteyken intikam almak için Seyf'in karşısına çıkar ve Seyf tarafından eli kesilir. Seyf, yaşadığı Medīnetü'l ʿIḳāb'a kadar kendisini takip eder ve esiri Enīse rehberliğinde onu katleder.

Bernūḫu's-Sāḥir:[1202] Cebelü's-Saḥare'deki büyücülerin en büyüğüdür. Arkadaşlarıyla beraber Seyf'i kurban etmeyi düşünürlerken uyku halinde nur yüzlü bir pir görür ve Seyf'i kurtarması emredilir. Eğer yapmazsa ölümle tehdit edilir. Bunun üzerine Seyf'i kurtarır ve Müslüman olur. Ḳameriyye ile mücadelede çok yardımları olur.

[1200] Blatherwick - Jayyusi: Ayrūḍ. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 292.
[1201] Blatherwick: Bahrām al-Mājūsī. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296.
[1202] Blatherwick: Barnūkh. Jayyusi: Barnoukh. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 292.

Būlāḳ:[1203] Seyf'in Tekrūr'dan olan oğludur.

Cābiyye: Melik Cebrūn'un kızıdır. Babasının emriyle gizlice Dümmer'den tılsımlı harezeyi alır. Ancak vezirinin dolduruşuna gelip kızını hapse atar. Annesi vasıtasıyla harezeyi alıp kaçar. Dümmer ile evlenir ve bir çocuğu olur.

Cīze:[1204] İḫmīmü'ṭ- Ṭālib'in kızı ve Nasr'ın annesidir.

Dehiyyūn: Medīnetü'z-Zuhūr melikesi Rāżiyye'nin hocasıdır.

Demenhūru'l-Vaḥş:[1205] Habeşli meşhur bir yiğittir. Seyf'e karşı savaşırken esir alınır ve İslam ile şereflenir. Daha sonra Seyf'in önemli adamlarından biri olur.

Dümmer:[1206] Seyf'in Şāme'den olma ilk oğludur. Şüreyyā'nın kendisini sürgün etmesiyle başından çeşitli maceralar geçer. Kardeşi Mısr'ın harezesini çalar ve gittiği ülkede Cābiyye ile evlenir.

Ebu'l-Fīl: Ḳameriyye ile yapılan muharebe sırasında Saʿdūn-ı Zencî'ye karşı çıkan Habeşli yiğit bir askerdir. Saʿdūn tarafından katledilir.

Ebu't-Tāc:[1207] Seyfü'r-Raʿd'ın meliklerindendir. Şame Seyf ile evli olduğu halde ona âşık olur ve ona her yaklaştığında Şāme'nin bedduasıyla eli tutulur ve bu niyetinden vazgeçip Müslüman olur.

Ebu'l-Hāyişe: ʿAmāliḳa beldesinde halka zulmeden cadının dört büyücü oğlundan biridir. Kendisine itaatkâr, cin hizmetkârları vardır. Devamlı büyük bir hayvana biner ve kime kızsa o hayvan kızdığı kişiye üfürerek onu yakar. Seyf, onu Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcıyla öldürür.

Enīse: Medīnetü'l ʿIḳāb'da, Berḳu'l-Lāmiʿ'iŋ esiri olduğu hâlde Seyf'in cini öldürmesine yardım eden bedeni insan, sureti ata benzer hatundur. Ernīş ile beraber Seyf'i Hazret-i Süleyman'nın genclerine götürdüğü için yolda ʿĀḳışa tarafından öldürülür.

Ernīş: Kâfir, mütemerrid ve kendine söylenenin zıddını yapan yaratılıştaki cinlerden biridir. Seyf'in Berḳu'l-Lāmiʿ'i öldürmesinden hayreti ve Enīse ile evlenmek isteği üzerine

[1203] Blatherwick: Būlāq. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 2956.
[1204] Blatherwick: al-Jīza. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296.
[1205] Jayyusi: Daminhour al-Wahsh. Bk. Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 293.
[1206] Yazma nüshada (72b/5) harekelidir. Blatherwick "Damar"; Jayyusi "Dummar". Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 293.
[1207] Blatherwick: Abū Tāj. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295.

İslâm ile şereflenir. Enīse ile beraber Seyf'i Hazret-i Süleyman'ın genclerine götürdüğü için yolda ʿĀḳışa tarafından öldürülür.

Fāreskūr:[1208] Esyūṭ nahiyesinde zuhur eden bir haricidir.

Ferḥāt: Mısr'ın sevdiği bir kölesidir. Mısr'ın harezesini yutar ve korkudan bu meseleden bahsedemez. Ancak Mısr kendisinden şüphe ettiği için asılmasını emreder.

Ġammāz: Melik Ḳamrūn şehrinin girişine, Seyf'in gelmesi durumunda ikaz etmesi için bağlanmış cindir. Aynı şekilde Medīnetü'l-Benāt'ın kapısına, erkeklerin girişini engellemek için bağlanmış cinin de adıdır.

Ġīlūne: Arż-ı Gīlān'ın helâk olmasına sebep olacak yolları ve tılsımlı horozun yerini Seyf'e söylemek için onu bekleyen yardımcı kahramandır.

Ḥakīm Banyās: Dimişḳu'ş-Şām'da yaşayan bir bilgedir. ʿĀḳışa ve ʿAyrūż'u, Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā'nın cinlerinden kurtarır.

Ḥakīm Şeybān: Ḥażret-i Āṣaf bin Berḫiyā'nın halifesi olup onun meşhur kılıcını gelip alacağı vadedilen Seyf'e tılsımlar ile tuzak kurarak – erkek çocuğu olmadığı için – dört kızını erkek kılığıyla kılıcın başına muhafız bırakan bilgedir.

Ḫarrāku'ş-Şecer:[1209] Melik Efrāḥ'ın, Seyf'i yetiştirmesi ve ona dövüş sanatlarını öğretmesi için teslim ettiği kişidir. Seyf'i evladı gibi görse de ondaki yeteneği fark edince korkar ve yanından gitmesini emreder.

Ḥassān: Medīnetü'r-Riyāż'ın veziridir. Seyf, Medīnetü'r-Riyāż'ın padişahı olduktan ve oradan ayrılırken onu şehrin kaymakamı yapar.

Ḥayfā: Seyfü'r-Raʿd'ın kızıdır. Naṣr, Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā tarafından ıssız bir çöle atıldıktan sonra geri döndüğünde ülkesini Seyfü'r-Raʿd'ın muhasarasında bulur. Seyfü'r-Raʿd'ın askeri tarafından yakalanınca Vezīr Rīf sayesinde ölümden kurtulup Seyfü'r-Raʿd'ın sarayına gönderilir. Orada Ḥayfā ile birbirlerine âşık olurlar ve saraydan kaçarlar.

[1208] Matbu metinde (فادس كور) şeklinde yazılmıştır. Ancak, Mısır'da Fāreskūr adında bir yerin varlığı bu şekilde okumayı gerektirmiştir. Bk. "Faraskur" *Wikipedia The Free Encyclopedia*.
[1209] Yazmada harekelidir (11a/11). Blatherwick: ʿAṭamṭam. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295.

Ḥażret-i Āṣaf bin Berḫiyā:[1210] Hz. Süleyman'ın veziri olup yedi madenden mamul bir kılıcı vardır. İsm-i azam bilgisine sahip olduğu için göz açıp kapayacak kadar bir süre içinde Arş-ı Belkıs'ı (Belkıs'ın Tahtı) getirmiştir.

İḫmīmu'ṭ- Ṭālib: Seyf'e vaat olunmuş levhanın ve Hz. Nuh'un oğlu Ham'ın türbesinin olduğu saraya girme yolunu, Seyf'e gösteren kişidir. Seyf, onun kızıyla evlenir.

Ḳameriyye: Seyfü'r-Raʿd'ın dillere destan güzellikteki cariyesidir. Melik ẕü'l-Yezen'i öldürmesi için gönderilir. Ancak melik kendisini affeder ve daha sonra saltanat ona kalır. Erkek bir çocuk doğurunca iktidar korkusundan onu öldürmeye çalışır. Ancak her öldürme ve Seyf'i tehlikeye atma girişimi başarısız olsa da ısrarcıdır ve nihayet ʿAḳısa tarafından katledilir.

Ḳays: Melik Esyūṭ'un vezirlerinden biridir. Seyf, Esyūṭ'un ülkelerinden çıkması için bir ferman gönderir. Bu fermanda Seyf, önce kendi adını yazmış olduğu için Esyūṭ, sinirlenerek komutan Ḳays emrinde dört bin askerle savaş emri verir.

Kevkeb: Münyetü'n-Nüfūs'un hapishane nāzırıdır.

Keyhūn: Hz. Süleyman'ın hazinelerini koruyan, on bin askeri olan cin padişahıdır.

Keyhūne: Zühretü'z-Zerḳā'nın dadısıdır. Ona büyücülük, cadılık öğretmiştir.

Ḳışḳış: Başı kıl suretinde, bedeni insan gibi olup zararlı bir cindir. Ḥakīm Ṣaʿyūn'un hizmetkârıdır.

Ḳıyās: Arzu's-Saḥare yakınında oturan Nübüvvü'l-Aṣfar fırkasından bir gençtir. Arzu's-Saḥare melikesi olan Mercāne'ye âşık olduğu için onun tarafından köpek suretine çevrilir. Seyf, Ḳıyās'ın annesinin ağlamasını duyması ve acımasıyla onu Mercāne'nin sihrinden kurtarır. Yola çıkacak olan Seyf'in hizmetkârı olarak onunla gitmek isteyen Ḳıyās, yolda çok susamasından dolayı bir cadı hatunun sihirli suyundan içerek yine esir olur.

Ḳūṣiyye:[1211] Melik Esyūṭ'un çok güçlü bir büyücüsüdür. Seyf tarafından Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcıyla öldürülür.

[1210] Blatherwick: Āṣaf ibn Barakhyā. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295.
[1211] Hâlihazırda Mısır'da bir yerleşim yeridir. "القوصية" *Wikipedia – The Free Encyclopedia*.

Māriḳ: ʿAmāliḳa beldesinde halka zulmeden cadının dört büyücü oğlundan üçüncüsüdür. Kızdığı kişiye sakalından bir kıl yolup üzerine attığında ok gibi olup derhal o kişiyi telef eder. Seyf, onu Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcıyla öldürür.

Melik ʿAmrūn: Şüreyyāuʾl-Ḥamrā'nın babasıdır. Kızının Zühretü'z-Zerḳā ile arasını bulmaya çalışırken Zühretü'z-Zerḳā tarafından öldürülür.

Melik Cebrūn: Dimişḳu'ş-Şām'ın padişahıdır.

Melik Efrāḥ:[1212] Şame'nin babası ve Seyfü'r-Raʿd'ın valilerindendir. Seyf'i büyütür ve ona çok muhabbet eder. Ancak Saḳardīs'in tehditlerine boyun eğmek zorunda kalır. Seyf onu, ülkesinden ayrılırken kaymakam olarak bırakır.

Melik Esyūṭ:[1213] Saʿīd civarında ikamet eden büyük bir padişahtır. Seyf'e savaş açar ve nihayet katledilir.

Melik Ḳamrūn:[1214] Tārīḫu'n-Nīl-nām kitaba iman eden halkın padişahıdır. Geleceği kehanetle bildirilen Seyf'in gelişini engellemek için ġammaz adında bir cini şehir kapısına bağlar. Ne kadar uğraşsa da Seyf'i elinden kaçırır.

Melik Şādlūḫ: Medīnetü'l-Mirrīḫ'in padişahıdır ve tılsımlı bir atı vardır. Sahip olduğu atı ele geçirmek için Medīnetü'z-Zuhūr padişahı tarafından ülkesi su altına gömülür. Seyf'in yardımıyla ülkesi eski haline döner.

Melik ẕü'l-Yezen:[1215] "Sükkān-ı Necd ve Yemen ve aʿāli-yi Ḥicāz'ıŋ pādişāhlarından" büyük bir padişah olarak zikredilir. Kabe'ye tavaf edilmesini kıskanıp onu yıkmayı hatırından geçirdiği için eli ayağı tutmaz olur. Veziri Yesrib tarafından tövbeye teşvik edilse de bu durum üç kez tekrar eder ve nihayet yaptığı hatanın farkına varır. Seyfü'r-Raʿd'a yakın bir mahalle göçtüğünden kendisini öldürmek üzere gönderilen güzel cariye Ḳameriyye ile evlenir ve çocuğu doğmadan ölür.

Mercāne: Arzu's-Saḥare'nin melikesidir. Komşuları olan Nübüvvü'l-Aṣfar namındaki fırka halkını sihirli yiyeceklerle kandırarak kendilerine hizmetkâr eder. Kendisine âşık olan

[1212] Blatherwick: Afrāḥ. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 295.
[1213] Hâlihazırda Mısır şehirlerinden biridir. "Asyut", *Wikipedia – The Free Encyclopedia*.
[1214] Jayyusi: Qamroun. Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 38.
[1215] Blatherwick: Dhū Yazan; Jayyusi: Dhi Yazan, King. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 293.

Ḳıyās ismindeki bir genci köpek suretine çevirir. Seyf'in zoruyla Ḳıyās'ı sihirle eski hâline döndürür.

Mercāne: Münyetü'n-Nüfūs, Medīnetü'l-Benāt'ın melikesi iken veziri olan kişi.

Mışr:[1216] Seyf'in Münyetü'n-Nüfūs'tan olma oğludur. Zeki ve sorumluluk sahibidir. Dümmer ve babasını zor durumdan kurtarır. Hikâyenin sonunda Mısır tahtını babasından miras alır.

Muḫādıʾ: Bir cins balık. Bedeni kıl ile örtünmüş yüzü ay gibi bir deniz kızı olarak tarif edilir. Seyf, Bilād-ı Kelbiyyūn'da iken Muḫādıʾ'ı bir Kelbiyyūn'dan kurtarır. Daha sonra Seyf, Kelbiyyūn'dan kaçıp denize atladığında yüzmekten yorulup kendini suya bıraktığında kurtardığı deniz kızı Seyf'e yardım eder ve her yorulduğunda onu deniz yüzeyine çıkararak dinlenmesini sağlar ve onu Cebelü'ṭ-Ṭayr yani Kuş Dağı'na götürür.

Muḫtaṭıf:[1217] Zararlı cinlerdendir. Saḳardīs yüzünden Şāme'ye musallat olur. Seyf tarafından önce eli kesilir daha sonra tamamen katledilir.

Münyetü'n-Nüfūs:[1218] Medīnetü'l-Benat'ın sultanıdır. Seyf onun tüy esvabını kaçırarak tuzağa düşürür ve onunla evlenir, bir çocuğu olur. Seyf'in olmadığı bir sırada Ṭāmme'yi kandırıp tüy esvabıyla ülkesine döner ancak hapse atılır. Tekrar Seyf tarafından kurtarılır.

Nāhide:[1219] Muḫtaṭıf'ın esir aldığı Çīn-i mā-çīn pādişāhının ḳızıdır. Rüyasında Seyf'in kendisini kurtaracağını ve kendisiyle evleneceğini görmesi üzerine evlilikte ısrarcı olmasına rağmen Seyf onu dikkate almaz. Bu sebeple Seyf'e beddua eder ve bedduası tutar ve daha sonra evlenirler. Ḳameriyye'nin oyununa geldiği için Ṭāmme tarafından öldürülür.

Nūru'l-Hüdā: Münyetü'n-Nüfūs'un kız kardeşi, Medinetü'l-Benāt'ın melikesi.

Pīre-zen ḫātun: Kūş bin Kenʿan Kubbesi'nde, Mışr'daki hareze efendiliğinin alametlerini gören ve onu korumaya çalışan bilge kadın.

Rāżiyye: Medīnetü'z-Zuhūr padişahının kızıdır. Seyf'i düştüğü çaydan kurtarır. Babasının ölümüyle tahta geçer ve Melik Şādlūḫ ile evlenir.

[1216] Blatherwick: Miṣr. . Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296.
[1217] Yazmada harekelidir (Y.13b/1).
[1218] Blatherwick: Munyat al-Nufūs; Jayyusi: Munyat al-Nufus. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 296; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 294.
[1219] Yazma nüshada harekelidir (Y. 33b/9).

Rebīʿa: Deve yüzlü insanlar padişahının, kızını okutmak için getirttiği ebnayıbeşerden bir hocadır.

Rīf:[1220] Melik ẕü'l-yezen'i Seyfü'r-raʿd'ın planından haberdar eden Hanif vezirdir. Daha sonra Seyfü ẕü'l-Yezen'i de Seyfü'r-raʿd'ın planından haberdar eder.

Sābikü'ş- Şelāş:[1221] Habeşli meşhur bir yiğittir. Seyf'e karşı savaşırken esir alınır ve İslam ile şereflenir. Daha sonra Seyf'in önemli adamlarından biri olur.

Saʿdūn-ı Zencî:[1222] Melik Efrāh şehrinin yenilmez eşkıyasıdır. Namı ve heybeti dillere destandır. Şame'nin mehrinde başının istenmesi dolayısıyla hikâyeye dâhil olur. Seyf'in yiğitliği ve mertliğini görmesi üzerine aralarında vefalı bir dostluk başlar ve hikâye boyunca bu muavenet devam eder.

Ṣaġīr: Melik Cebrūn'un veziridir. Cābiyye'de gözü olduğu için Dümmer'le evlenmesine mani olmaya çalışır. Daha sonr Cābiyye tarafından öldürülür.

Ṣahrān: Medīnetü'z-Zuhūr'un veziridir. Ḥakīm Ṣaʿyūn, Seyf'i esir aldığı gece rüyasında Şeyḫ ʿAbdu's-Selām ve Şeyḫ Ciyād'ı görmesi üzerine gelip onu kurtarır ve Müslüman olur.

Saḳardīs: Melik Efrāḥ'ın veziri, Seyfü'r-Raʿd'ın veziri Siḳardiyūn'un kardeşidir. Büyücü ve hilebazdır. Hikâye boyunca yer yer Seyf ve ailesiyle mücadele halindedir.

Ṣāriḫ: Deve yüzlü insanlar padişahının pehlivanı.

Saṭīḥ: Seyf, ʿAmāliḳa beldesinden kaçtıktan sonra güzergâhında rastladığı dağda yaşayan garip bir yaratıktır. Bu yaratık, ağzı, gözü ve burnu göğsünde olan bir yığın suretindeki bir insandır. Altmış yıl boyunca bulunduğu dağda Seyf'in gelmesini bekleyen evliyaullahtan bir zat olarak tanıtılır. Seyf'in Arz-ı Sahare'ye geçmesini sağlayacak olan Hz. Süleyman'ın kayığının yerini tarif eder.

Seyfü'r-Raʿd: Medīnetü'd-Dūr'un padişahıdır. Melik ẕü'l-Yezen'in kendilerine yakın bir yere göçmesinden rahatsız olup veziri Siḳardiyun'un hilesiyle onu öldürmeye çalışır. Daha

[1220] Yazma nüshada (Y.5a/13) harekeli olarak yazılmıştır. "Merākiş (Morocco) Devletiniŋ sāḥil-i şimālisi boyunca Sebte (Ceuta) Boğazı'ndan Cezayir ḥudūduna ḳadar mümted olan ḫıṭṭa olup…" KA
[1221] Jayyusi: Sabik al-Thalath. Bk. Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 295.
[1222] Jayyusi: Saʿdoun al-Zinji; Blatherwick: Saʿdūn al-Zanjī. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 297; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 295.

sonra Seyfü ẕü'l-Yezen'e karşı sürekli bir mücadele ve ona tuzak kurmakla meşgul olur. Nihayet Seyf ve askerleri tarafından öldürülür.

Siḳardiyūn:[1223] Seyfü'r-Raʿd'ın veziri Saḳardīs'in kardeşidir. Büyücü ve hilebazdır. Hikâye boyunca yer yer Seyf ve ailesiyle mücadele halindedir.

Sīrīnu'ṭ-Ṭālib: Seyf'i Hazret-i Süleyman'ın kayığıyla Medīnetü'r-Riyāż ve Arżu'l-ʿAḳīḳa ve oradan da Zemīn-i Kelbiyyūn'a yönlendirmekle görevli bir manastır rahibidir. Aynı zamanda sihir ilminde mahir bir bilgedir. Seyf'e özellikle Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā ile mücadelesinde yardım eder.

Sulṭān ʿAmūd: Zühretü'z-Zerḳā'nın babasıdır. Kızının Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā ile arasını bulmaya çalışırken Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā tarafından öldürülür.

Sulṭānetü'l-benāt: Sind Deryāsı'nın hâkimesidir. Yarısı insan yarısı balık suretinde bir varlık olup kendi gibi deniz kızlarından oluşan bir şehrin hükümdarıdır. Şeyḫu'l-baḥr'ın vezirini esir aldığı için onunla bir savaşa girerler.

Sürāḳu'l-Künūz: Yani hazinelerin uğuru olarak ifade edilen ve pīre-zen ḫātunun hizmetkârları olan Bāriḳ, Şāriḳ ve Ġāriḳ ismindeki üç şeytandır.

Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā: İnsanlara ve cinlere karşı büyüsü tesirli olan bir padişah kızıdır. Çocukluğundan itibaren "esmāʾ-i rabbānîyye ve esrār-ı rūḫāniyyeyi" bir hakimden/büyücüden öğrenmiş ve cinleri sihirlemiştir. Hizmetkâr cinler tarafından Zühretü'z-Zerḳā'nın hilesiyle denize düşen Seyf kurtarılır. Seyf'i görünce ona âşık olur. Ancak Zühretü'z-Zerḳā'nın Seyf'i kaçırmasıyla bu mümkün olmaz ve Tekrur'u kıskanıp ona zulmettiği için Seyf onunla evlenmek istemez. Bu yüzden Seyf'i ve çocuklarını cezalandırmak için her bir oğlunu bir tarafa sürer ve en sonunda kandırmaya çalıştığı Mısr tarafından öldürülür.

Şāme: Melik Efrāḥ'ın kızıdır. Seyf'in bulunmasından kısa bir süre sonra dünyaya gelir. Aynı Seyf gibi yüzünde bir ben vardır. Seyf, onu Muḫṭaṭıf'ın elinden kurtarır. Uzun mücadelelerden sonra Seyf ile evlenirler ve Dümmer adında bir çocuğu olur.

[1223] Yazma nüshada (5a/13) harekeli olarak yazılmıştır. Helen Blatherwick "Saqardiyūn"; M. C. Lyons "Saqardiūn"; Lena Jayyusi "Saqardyoun" şeklinde belirtmişlerdir. Bk. Blatherwick, *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan*, 297; Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 295.

Şaʿyūn: Medīnetü'z-Zuhūr padişahının, büyücüsü ve danışmanıdır. Sihirle Medīnetü'l-Mirrīḫ'i su altına hapsettirir.

Şemmāme: Naṣr, Ṣüreyyāuʾ'l-Ḥamrā tarafından ıssız bir çöle atılınca güzergâhında karşılaşmış olduğu önünde mezarlık bulunan bir sarayın ahalisinden olan bir kızdır. Üzerinde çeşitli mücevherler bulunan, ay gibi güzel bir kızdır. Nasr, bu kıza olan iyi muamelesi sayesinde tılsımlı hayvan gemini elde eder.

Şemrūn: ʿAmāliḳa beldesinde yaşayan yirmi kadem uzunluğunda bir insandır. Seyf, onunla Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcını aldıktan sonra yolda karşılaşır. Şehirlerinin bir cadı ve dört oğlunun zulmünde olduğunu söylemesi üzerine Seyf ona yardım eder.

Şeyḫ ʿAbdu's-Selām: "Evliyāʾ-i vaḳt abdāl ṭāʾifesinden" bir zattır. ʿAḳısā'yı Seyf'e yönlendirir. Vefat ettikten sonra bile hayal aleminde Seyf'e ya da düşmanlarına görünerek ona yardım eder.

Şeyḫ Ciyād: "Evliyāʾ-i vaḳt abdāl ṭāʾifesinden" bir zattır. Seyf'in Tārīḫu'n-Nīl'i alması için ona yol gösterir. Vefat ettikten sonra bile hayal aleminde Seyf'e ya da düşmanlarına görünerek ona yardım eder.

Şeyḫu'l-baḥr: Yarı insan yarı balık ak sakallı bir hükümdardır. Şeyhūb'un, Mısr'ı Behrām'a götürürken kaybolan harezeyi bulmak için Mısr'ı bıraktığı adada Mısr, onun erkânıyla yapmış olduğu bir meşverete şahit olur.

Şeyhūb: Tılsımlı ḫarezedeki kardeş cin padişahlarının en büyüğüdür. Mısra hizmet eder.

Ṭāmme:[1224] ʿAḳle'nin kızıdır. Seyf, Şāme'den önce kendisiyle evlenmediği için Tārīḫu'n-Nīl'i ve Eflātūn'un fesini ondan kaçırır. Daha sonra evlenirler.

Tekrūr: Ḥakīm Şeybān'nın, Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcını korumak üzere görevlendirdiği dört kızından biridir. Rüyasından Şeyh Ciyād ve Şeyh Abdusselām'ı görmesi üzerine Seyf'e yardım ederek babasına ihanet eder ve Seyf'le evlenerek ondan bir erkek çocuğu olur.

Tūḫ:[1225] Melik Esyūṭ'un askerleriyle ve Meymūn arasındaki savaşta meydana çıkan savaşçılardan biridir. Meymūn'a esir olur.

[1224] Yazma nüshada şeddeli geçmektedir. (Y. 27a/8).
[1225] Hâlihazırda Mısır'da bir ilçedir. "Toukh" *Wikipedia – The Free Encyclopedia*.

Üstü insan ayakları yengeç suretindeki yaratıklar: Seyf, ʿArfece ve Rebīʿa deve yüzlü insanların şehrinden kaçarlarken gemileri alabora olur. Seyf'ten ayrı düşen ʿArfece ve Rebīʿa'nın tahta parçaları ile bir sahile varmaları üzerine yiyecek bir şeyler ararken bir kabak bulurlar. Bu kabağın içinden üstü insan altı yengeç suretinde yaratıklar çıkarak ikisini esir alırlar. ʿArfece ve Rebīʿa bir süre bu yaratıklara esir kaldıktan sonra bu yaratıklara şarap içirtir ve onları öldürürler.

Üveys: Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā'nın cinidir. Mısr tarafından özgürlüğüne kavuşturulur.

Vaḥşü'l-Felā: Seyfü ẕü'l-Yezen'in Melik Efrāḥ tarafından takılan ismidir.

Velīd bin Dümmer: Mısr'dan sonra tahta geçen padişahtır.

Yazıḳ: ʿAmāliḳa beldesinde halka zulmeden cadının dört büyücü oğlundan ikincisidir. Tükürdüğü kimseyi yakarak helâk eder. Seyf, onu Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcıyla öldürür.

Yeṡrib: Melik ẕü'l-Yezen'in akıllı, hikmet sahibi veziridir. Önemli nasihatlariyle Melik ẕü'l-Yezen'i Allah'a karşı küfre girmekten alıkoyarak tövbeye teşvik eder.

Zaʿzāʿ ibn Ḳanāziʿ: Mışr ve Naṣr'ın, ülkelerine döndüklerinde şehirlerinin harap olduğunu görüp Şeyhūb vasıtasıyla durum hakkında bilgi aldıkları cindir.

Zühretü'z-Zerḳā: Bir padişah kızı olup dadısı Keyhūne tarafından sihir ve cadılığı öğrenip şeytan taifesini sihirleyerek kendisine hizmetkâr etmiştir. Şüreyyāuʾ'l-Ḥamrā'nın düşmanıdır.

YER ADLARI LİSTESİ

ʿ**Amāliḳa**: Seyf, Ḥażret-i Āṣaf'ın kılıcını aldıktan sonra yola çıktığındaki ilk durağıdır. Yirmi kadem boyundaki insanların şehri olup bir cadı ve dört oğlunun zulmü altındaki bir şehirdir. Seyf tarafından özgürlüğüne kavuşturulur.

Arż-ı Ġīlān yaʿnī dīvler maḳarrı bir ülke: İçinde insan olmayan ancak hayvan suretinde insanların olduğu mahluklardan müteşekkil olup insan yiyenlerin olduğu bir yerdir.

Arżu's-Saḥare: Mercāne adında bir melikeleri olan ve halkı da sihirbazlık yapan bir şehirdir. Bu şehrin sakinleri sihirli yiyeceklerle komşusu olan Nübüvvü'l-Aṣfar kabilesinin halkını kandırarak kendilerine hizmetkâr ederler. Seyf'in müdahalesiyle bu halkın zulmü engellenir.

Arżu't-Teyhān: Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā'nın, Seyf'e kızdığı için oğlu Naṣr'ı sürdüğü beldedir.

ʿ**Asīr**:[1226] Seyf, halkıyla beraber Saʿīd'e göç ederlerken güzergâhlarında olan bir yer olarak zikredilir.

ʿ**Aynu'n-Nūr**: ʿAyrūż'un içine dalıp yıkandıktan sonra yorgunluğunu gideren ve cinler için suyunun şifa olduğu bir havuzdur.

Beyt-i Maḳdis: Babası Melik Cebrūn'dan harezeyi alıp kaçan Cābiyye, Şeyhūb ile beraber giderken üzerine semadan meleklerin indiği bir yer görür. Cābiyye, bu yerin hikmetini Şeyhūb'dan öğrenince burada yaşamaya karar verir ve duası makbul, hastaları iyileştirebilen bir makama erdiği için şöhret bulur.

Bilād-ı ḥabeş: Seyfü'r-Raʿd'ın memleketidir.

Büstānu'l-Ferec: Seyf'in, Zühretü'z-Zerḳā tarafından kargaya dönüştürülerek gönderildiği yerdir.

Cebel-i ḳamer ve menbaʿ-ı Nīl-nām dağ: Muḫtaṭıf'ın sarayının olduğu yerdir.

Cebelü's-Saḥare ve Feccü'n-Nār: Ḳameriyye'nin emriyle Seyf'in ölmesi için atıldığı yerdir. Yarısı ateş saçan inip çıkacak yeri olmayan bir dağ olarak tasvir edilir. Seyf, burada bulunan büyücüler tarafından tanrılarına kurban edilecekken büyücülerin reisi olan Bernūḫ'un iman etmesiyle buradan kurtulur.

Cebelü'ṭ-Ṭayr: Seyf'in, Kelbiyyūn'dan kaçarken sığındığı dağdır. Latif sular, garip çiçekler ve leziz meyvelerin bulunduğu bir yerdir.

Cenādil:[1227] Nil Çayı'nın Saʿīd tarafına akmasına set olan dağın adı olarak zikredilir.

Cīze-i Mışr: Üveys'in, Ṣüreyyāʾu'l-Ḥamrā'nın emriyle Tekrūr ve Būlāḳ'ı bırakıp gittiği yer. Daha sonra, Seyf, halkı susuz kalınca su bulmak için esb-i yākūtî ile buraya gelir.

[1226] Cezīretü'l-ʿArab'ın ġarb cihetinde, Yemen ḫıṭṭasının cihet-i şimāliyyesinde veya Yemen ile Hicāz arasında bir ḫıṭṭa olup el-yevm Yemen vilāyetiniŋ bir sancağını teşkīl ediyor.

[1227] Saʿīd- Mısr'ın müntehāsında […] olup Nil'in ortasında bulunan ḳayalardan dolayı bu isimle tesmiye olunmuşdur. KA

Çīn-i mā-çīn Ülkesi: Nāhide'nin ülkesidir. Ettiği bedduanın tutması üzerine Seyf elbisesiz ve yalın ayak bir şekilde bu ülkeye gelir.

Demenhūr:[1228] Mısır'da mamur edilen yerlerden birine adı verilen Seyf'in komutanlarından biridir.

Deştü'd-Deşt: Ahalisi nevʿ-i beşerden ise de aralarına gelen yabancı kimseleri kabul etmeyip ellerine geçeni öldürdükleri bir yerdir.

Deve yüzlü insanların ülkesi: Ayruz'u kurtarmak için Seyf'in çıktığı yolculuktaki duraklarından biri

Dimişḳu'ş-Şām: ʿAyrūż ve ʿĀḳışa'nın Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā'dan kaçmak için sığındıkları şehir. Daha sonra Dümmer de bu şehre gelerek şehrin padişahı Melik Cebrūn'un ḳızı Cābiyye ile evlenmek için kardeşi Mışr'dan çaldığı harezeyi kullanır.

Erāżī-i Ṣaʿīdiyye[1229]**/ Erāżi-yi Mışriyye:** Seyf'in ülkesi Seyfü'r-Raʿd tarafından yıkılınca halkıyla beraber yaşamak için yöneldiği yerdir. Saʿīd, metinde "Ṣaʿīd-nām arża duḫūl ėtdiler ki ol vaḳt ḫālī bir çöl idi ki nebātātdan muʾarrā ve ṣu ve giyāhdan müberrā idi."[1230] Şeklinde zikredilir.

Felek-i sebʿa ve Kūh-ı Ḳāf: Hazret-i Süleyman'ın hazinelerinin tam zıddı yönünde olan yer. Seyf, Ernīş tarafından buraya getirilir. "misk gibi ḳoḳar havası laṭīf baġça ve çimen ile müzeyyen bir arż" olarak tarif edilir.

Ḥażret-i Āṣaf'ın tübesi ve tılsımlı saray: Ḥażret-i Āṣaf'ın halifesi Hakim Şeybān tarafından, geleceği vadedilen Seyf'ten korumak amacıyla tılsımla yapılmış saraydır. İçinde Ḥażret-i Āṣaf'ın tübesi ve tılsımlı kılıcı bulunup Hakim Şeybān'ın erkek kılığındaki dört kızı tarafından korunmaktadır.

Ḥażret-i Ḥām bin Nūḫ'uŋ sarāyı: Seyf'e vaad olunmuş levhanın ve Hz. Nuh'un oğlu Ham'ın türbesinin olduğu saraydır. Bu saraya girme yolu, İḫmīmu'ṭ-Ṭālib tarafından Seyf'e gösterilir.

Mecmaʿu'l-Baḥreyn adasında olan Şeh-nāme-nām serāy: Behrām-ı ʿAcemî'nin Mısr'dan harezeyi aldıktan sonra gidip yerleştiği yer.

[1228] Mısır'da bir şehir olarak zikredilir. (Lex. mb. "demenhūr") Hâlihazırda Mısır'da aynı isimle mevcut bir şehir vardır. "Damanhur" *Wikipedia – The Free Encyclopedia*.
[1229] Kahire'nin yukarı kısmına verilen ad. KA
[1230] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 238.

Medīnetü'd-Decāc: Tavuklara tapan insanların şehri. Dümmer, burada ʿAbdu'l-Ḳuddūs'un yönlendirmesiyle İslam'ı tebliğ eder.

Medīnetü'd-Dūr:[1231] Seyfü'r-Raʿd'ın şehridir.

Medīnetü'l ʿIḳāb: Muḫtaṭıf-nām cinin biraderi Berḳu'l-Lāmiʿin sakin olduğu beldedir.

Medinetü'l-Benāt: İki padişah olanʿĀṣım ve Ḳāsim kardeşlerin aralarındaki düşmanlık sebebiyle, şehri erkeklerin giremeyeceği şekilde tılsımlamasından dolayı sadece kadınların yaşadığı bir şehirdi. Münyetü'n-Nüfūs bu şehrin sultanıdır. Sultanlık daha sonra kardeşine geçer.

Medīnetü'l-Mirrīḫ: Şādlūḫ namında büyük bir padişah tarafından yönetilen bir şehirdir. Padişahın sahip olduğu tılsımlı atı almak isteyen Medīnetü'z-Zuhūr'un padişahı tarafından büyücüsü/danışmanı Şaʿyūn aracılığıyla su altına hapsettirilir. Seyf tarafından özgürlüğüne kavuşturulur.

Medīnetü'r-Riyāż ve Arżu'l-ʿAḳīḳa: Yeryüzünde eşi benzeri olmayan bahçeleri, ortasında duvarları mücevherlerle donatılmış kubbesi olan bir şehirdir. Şehrin padişahı ölmüş ve şehre cinler musallat olmuştur. Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'in yönlendirmesiyle Seyf, şehri içinde bulunduğu belâlardan kurtarması karşılığında şehir halkının yardımıyla Arżu'l-Kelbiyyūn'a gider.

Medīnetü'r-Ruḫām: Seyf'in Hz. Süleyman'ın hazinelerine giderken güzergâhındaki şehirlerden biridir. Yabancı insanlardan hazzetmeyen bir halkı vardır. Buradaki insanlardan kaçarken bir manastırda yaşayan ve birkaç yıldan beri Seyf'in gelmesini beklemekte olan Sīrīnu'ṭ-Ṭālib ile burada karşılaşır. Seyf, Sīrīnu'ṭ-Ṭālib'in yardımıyla eşi Tekrūr ve oğlu Būlāḳ'ı bu şehre getirtir.

Medīnetü'z-Zuhūr: Medīnetü'l-Mirrīḫ'in komşusu olan şehirdir. Padişahları, Müşir Şaʿyūn aracılığıyla Medīnetü'l-Mirrīḫ'i büyüyle su altına hapsettirir. Daha sonra gelişen olaylarla Medīnetü'z-Zuhūr melikesi aracılığıyla şehir, Medīnetü'l-Mirrīḫ padişahı Şādlūḫ'un hükmü altına girer.

Mekke-i mükerreme: Kaʿbe-i muazzamanın olduğu yerdir.

Mercü'l-Kāfūr ve ʿAynu'n-Nūr: Hz. Süleyman'ın hazinelerinin olduğu yerdir.

[1231] Jayyusi: al-Dour. Bk. Jayyusi, *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan*, 293.

Minūf:[1232] Nil Sahili'nde ziraat yapılan beldeler olarak zikredilir.

Muḳaṭṭam:[1233] Seyfü'r-Raʿd'ın Cenādil dağını delerek Nil Çayı'nın Seyf ve kavmi üzerine akmasını hedeflemesi üzerine, Seyf ve halkının üzerine çıktıkları dağ olarak zikredilir.

Necd:[1234] "Necd Yemen ve aʿāli-yi Hicāz; Necd ve cibāl-i Tihāme; Erāżi-yi Yemen ve Habeş ülkesi ve savāḥil-i Necd" bağlamında geçmektedir.

Niʿmetü'z-Zamān ve Ḳubbe-i Kūş[1235] bin Kenʿān-nām zemīn:[1236] Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā'nın, Seyf'e kızdığı için oğlu Mısr'ı sürdüğü beldedir.

Nübüvvü'l-Aşfar: Arżu's-Saḥare'nin komşusu olan bir fırkadır.

Rūzigār Dağı: Tekneleri, on iki mil öteden kuvvetle kendisine çekip yanına vardıklarında çarpılıp parça parça olmasına sebep olan bir dağdır.

Seyḥūn, Ceyḥūn, Nīl ve Fırāt çayları: "Seyf, yola revāne olup iki sāʿat ḳadar gitdikde dört mermer-i sümmāḳî direkleriŋ üzerine binā olunmuş bir ḳubbe bulup be-her-ṭarafı açıḳ ve dört eṭrāfından iki direk, aralarından bir çay aḳar ki biri Seyḥūn ve biri Ceyḥūn ve biri Nīl ve biri Fırāt çaylarıdır." bağlamında geçmektedir.

Sind deryāsı: Deŋiz ḥākimesi Sulṭānetü'l-benāt'ın hükümranlık dairesidir.

Sūdān: Seyfü'r-Raʿd'ın, sahibi olduğunu iddia ettiği topraklar arasında zikredilir. "…benim gibi bir pādişāh-ı ʿaẓīmu'ş-şān ve ʿale'l-ʿumūm mālik-i rıḳāb-ı Ḥabeş ve Sūdān."[1237]

Şīnu'ş-Şīn: Şüreyyāʾu'l-Ḥamrā'nın, Seyf'e kızdığı için oğlu Dümmer'i sürdüğü beldedir.

[1232] KA'da Mısır'da bir kasaba olarak zikredilir. Hâlihazırda ise Mısırda bir şehirdir. "منوف" *Wikipedia – The Free Encyclopedia*.

[1233] Mısr'da Kāhire şehrinin cenūbunda bir dağ olup… (KA)

[1234] "Civarındaki çukur alanlara göre yüksek olan bölgenin adı Necd (yüksek yayla/plato) olup kaynaklarda Nücud şeklinde de geçmektedir. Klasik kaynaklarda, Arabistan yarımadasının sahil şeridini teşkil eden Tihâme üzerinde yükselen bölge veya yüksek kısımları Tihâme ve Yemen'e, alçak kısımları Irak ve Suriye'ye bakan büyük bir bölümü çöl olan geniş arazi için kullanılmaktadır." (Bkz. Zekeriya Kurşun, "Necid," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 32/491-493.)

[1235] Bu kelime yazma nüshada (197a/11) numaralı kısımda "Kevş" olarak harekelenmiştir.

[1236] Kūş (Cush/Kush), şu anki konumuyla söylenecek olursa Kuzey Sudan'da Nubia'nın bir parçasıydı. Nubia, Nil'in üst kesimlerinden Kızıldeniz'e kadar uzanan bir bölgedir. Kūş, bu bölgelerde –Kuzeydoğu Afrika'da da etkisi olmuş bir alanda hüküm sürmüş Efsanevî Kūş Krallığı'nın atası olarak zikredilir. Kūş'un, Ham'ın en büyük oğlu ve Nemrud'un babası olduğu rivayet edilmektedir. Bk. "The Kingdom of Kush" *World History Encyclopedia* Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2023); "Cush (Bible)" *Wikipedia – Free Encyclopedia*.

[1237] Nazif, *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikâyesi Tercümesidir*, 204.

ʿ**Uḳle-nām ḳuyu**: Seyf ve kavmi Saʿīd'e göç ettiklerinde ilk açtıkları kuyuya verdikleri isimdir. Metne göre bu kuyu hâlâ Mısır civarında mevcuttur.

Zemīn-i Kelbiyyūn: Bedenleri insan, çehreleri köpeğe benzeyen, dişleri de beyaz hançer gibi ağızlarından çıkmış bir surette olup insan gibi konuşan varlıklardır. Kışın dağa çıkıp yazın sahile inip dört mevsime göre hareket ederler. Seyf, burada bulunan tılsımlı bir havuzda yıkandığı için Kelbiyyūn ahalisinin dişleri ona zarar vermez.

KAYNAKÇA

Açıl, Berat. vd., *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*. İstanbul: İsam yayınları, 2022.

Ağakay, M. Ali. "Türkçede Kelime Koşmaları". *TDAY – Belleten*. 2 (1954), 97-104.

Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*. İstanbul: Tabhane-i Amire, 1876.

Akpınar, Fatma. "Suriyeli Öykücü Ülfet el-İdlibî'nin (Elveda Ey Dımaşk) Adlı Öyküsünün Edebî Tahlili". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2 (2022), 109-128. https://doi.org/10.51121/akif.2022.25

Aksan, Doğan. *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005____ *Anlambilim*. 4. Basım, Ankara: Engin Yayınevi, 2006.

Aksoy, Musa. *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi*. Ankara: Akçağ Yay., 2005.

Aktı, Yusuf. *Ahmed Nazif Efendi ve Nakibüleşraflara Dair Eseri: Riyâzu'n-Nukabâ – Tahkik ve Metin–*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ali Bey *Sultan Saif-Zuliazan*. Constantinople: J.J. Wick, Libraire Editeur, 1847.

Altıkulaçoğlu, Ayşe. *İslami Dönem Uygur Harfli Türkçe Metinlerde İkilemeler*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Arslan, Harun. *Celālzāde Mustafa'nın Tercüme-i Meʿāricü'n-Nübüvve Adlı Eseri Metin – Sözlük – Özel Adlar Dizini – Esmā-yı Latīfe*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Arslan, Mehmet. (haz.) *Osmanlı Saray Tarihi – Tarih-i Enderun*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.

Ataman, Nur İrem – İşler, Aslı. "Şeref Taşıova ile İki Söyleşi". *Türk Dünyası*. 39 (2015), 213-228. https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/10/13-Ataman-İşler.pdf

Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

Blatherwick, Helen. *Prophets, Gods and Kings in Sīrat ibn Dhi Yazan: An Intertextual Reading of An Egyptian Popular Epic*. Leiden: Brill, 2016. ___ Solomon Legends in Sīrat Sayf ibn Dhī Yazan. *Mizan: Journal for the Study of Muslim Societies and Civilizations*, 2/1 (2017), 1-31. https://doi.org/10.1163/9789004314801_002

Brown, Keith –Miller, Jim. *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. "reduplication". Cambridge: Cambridge University, 2013. https://doi.org/10.1017/CBO9781139049412

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*. nşr. M. A. Yekta Saraç. Ankara: TÜBA, 2016.

Cemalcılar, Zeynep ve Diğerleri. *Psikoloji*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018.

Cevdet, Ahmed. *Belâgat-i Osmaniye*. (Beşinci Tabʿ) İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1323/1905.

Çağatay, Saadet. "Uygurcada Hendiadyoinler". *100. Doğum Yıldönümüne Armağan Prof. Dr. Saadet Çağatay'ın Yayınlanmış Tüm Makaleleri*. 1. Cilt. İstanbul: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, 2008.

Çimen, Esma. "İkilemeler" Hakkında Bibliyografya Çalışması". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (Haziran 2021), 53-80. https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=DFG2HnsBYbO9RkQmEZjS

Çürük, Yasemin. "İkilemelerin Kapsamı". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/29, (2016), 426-430. https://doi.org/10.16992/ASOS.1274

Dietrich, Ayşe Pamir. *Dictionary of Linguistic Terms*. İstanbul: Multilingual, 2001.

Duman, M. Akif. *Dilde Belirsizlik ve Eş Anlamlılık*. 2. Basım, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021.

Durmuş, İsmail. "Transkripsiyon". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/306-308. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012. ___(2012). "Vâv". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/574-576. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/transkripsiyon / https://islamansiklopedisi.org.tr/vav

Ebu'z-Ziya Tevfik, *Lügat-i Ebuzziya*. Kostantiniyye: Matbaa-i Ebu'z-Ziyā, 1306.

Ediskun, Haydar. *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Emre, A. Cevat. *Türk Dilbilgisi – Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi*. İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1945.

Erdem, Mehmet Dursun. “Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”. *Bilig*. 33, (2005), 189-225. https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3241-published.pdf

Eren, Hasan. “İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında”. *Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 7/2, (1949), 283-286. https://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000000731

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım, 2013.

Fayda, Mustafa. “Seyf b. Zûyezen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/29-30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009. https://islamansiklopedisi.org.tr/seyf-b-zuyezen

Filizok, Rıza. “Bildirişim (Communication) Teorileri ve Belâgat Geleneğimiz”. Handan İnci (haz.) *Zeynep Kerman Kitabı* içinde (120-131), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

Foy, Karl. “Studien zur Osmanischen Syntax I. Das Hendiadyoin und die Wortfolge *ana baba*” *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, Jahrgang 2, Berlin, 1899.

Freytag, G.W. *Amthāl al-ʿArab: pars 1. Proverbia sententiaeque proverbiales, dies inter Arabes pugnis celebres, facte ingenioseque dicta*. Bonnae ad Rehenum: venditur apud A. Marcum, 1843.

Gažáková, Zuzana. “Remarks on Arab Scholarship in The Arabic Popular Sīra and Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan”. *Asian and African Studies*, 14/2, (2005), 187-195. ____ “Some Textual and Linguistic Peculiarities of The Berlin Manuscript WE. 643 of The Sīrat Sayf Ibn Dī Yazan Cycle”. *Au-delá de l´arabe standard moyen arabe et arabe mixte dans les sources médiévales, modernes et contemporaines* içinde 109-125 ed. Lidia Bettini – Paolo La Spisa. Firenze: Universitá di Firenze, 2012. _____ “Major Female Characters in The Sīrat Sayf Ibn Dhī Yazan.” *Arabic and Islamic Studies in Honour of Ján Pauliny* içinde. ed. Zuzana Gažáková – Jaroslav Drobný. 87-111. Bratislava: Comenius University, 2016.

Gencan, T. Nihat. *Dilbilgisi.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1974.

Grönbech, K. *Türkçenin Yapısı*. çev. Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1995.

Guillaume, J. -P. “Sayf Ibn Dhī Yazan”. 9/101-102. *The Enclyclopedia of Islam*, Leiden: Brill, 1997.

Gümüşkılıç, Mehmet. (haz.) *Ahmet Cevdet Paşa – Belâgat-ı Osmâniye*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.

Güngör, Okan Celal. "Memlük Kıpçak Türkçesinde İkilemeler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 65 (2018), 105-122. https://doi.org/10.9761/JASSS7440

Hadumod Bussman, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. çev. Gregory P. Trauth vd. London: Routledge, 2006. https://doi.org/10.4324/9780203980057

Hartmann, R. R. K. – Stork, F. C.*Dictionary of Language and Linguistics*. London: Applied Science Publishers LTD, 1976.

Hatipoğlu, Vecihe. *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1981.

Heath, P. "Sīra Shaʿbiyya". 9/664-666. *The Enclyclopedia of Islam*, Leiden: Brill, 1997.

Heba, Aboul-Enein. "A Linguistic Study of Selected Words of The Epic of 'Saif Ibn Thi Yazan' within Ohala's Model of Sound Change". *Fikr wa-Ibdaa'*, (2010), 1-51. https://www.researchgate.net/publication/314389143_A_Linguistic_Study_of_Selected_Words_of_The_Epic_of_Saif_Ibn_Thi_Yazan_within_Ohala%27s_Model_of_Sound_Change_Fikr_wa-_Ibdaa%27_October_2010

Hirik, Erkan. "Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları". *Türkiyat Mecmuası*. 28/2, (2018), 37-65. https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.497573

Hüseyin Remzi, *Lügat-i Remzi*. 1-2 cilt. İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1305.

İbrahim Cudi, *Lügat-i Cudi*. Trabzon: Kütübhane-i Hamdi, 1332.

İbrahim, el-Hac. *Edebiyat-ı Osmaniye*. Dersaadet: Mahmut Bey Matbaası, 1888.

İsmail Parlatır vd. *Türkçe Sözlük*. 1-2. Ciltler Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998.

Jayyusi, Lena. *The Adventures of Sayf Ben Dhi Yazan – An Arab Folk Epic*. Indiana: Indiana University Press, 1996.

Kadıoğlu, Muhsin – Işık, Neşe. *Dini ve Milli Sembolizm*. İstanbul: Google Play Books, 2019.

Karabela, Nevin ve Ekşi, Feyzettin. "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2/22, (2015), 185-202.

Karahan, Leyla. *Türkçede Söz Dizimi*. 15. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

Karaman, Ahmet. *Eski Türkçede (VIII. – XII. Yüzyıl) İkilemeler*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kavruk, Hasan. *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*. 2. Basım, Ankara: MEB Kültür Yayınları, 2016.

Khurshid, Farooq. *Muġāmaratu Sayf b. Zī Yazan*. Qahire: Dar el-Shorouq, 1992.

Kılıç, Hulusi. "Belâgat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/380-383. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992. ___ "Câmiʿ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/93. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993. https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat#1 / https://islamansiklopedisi.org.tr/cami--belagat

Korgunal, Muharrem Zeki.. *Seyfi Zülyezen Hikayesi*, İstanbul:- (Ayrıca bk. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kataloğu Kayıt No: 617732.),1933. ___ *Resimli Seyfizülyezen Hikayesi*. İstanbul: Beyazıt Bozkurt Basımevi, 1934. ___ *Ham bin Nuhun Sarayı*. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936. ___*Tekmil Seyfi Zülyezen*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1941. ___ *Tam Seyfüzülyezen Hikayesi*. İstanbul: Garanti Matbaası, 1966.___ *Seyfizülyezen: Şarkın En Büyük Aşk ve Kahramanlık Menkıbesi*. İstanbul: Garanti Matbaası, 1966.

Korkmaz, Şenol – Korkmaz Bulut, Türkan. "Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Zeliha Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler". *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 1/11, (2017), 240-279. https://doi.org/10.12992/TURUK375

Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2019. ___ *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992.

Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV, 2014.

Kurşun, Zekeriya. "Necid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/491-483. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006. https://islamansiklopedisi.org.tr/necid

L. Lewis, Geoffrey. *Turkish Grammar*, Oxford: Oxford University Press, 1967.

Lane, Edward William. *An Arabic-English Lexicon.* 4-5. Cilt. Beirut: Librairie du Liban, 1968.

Lyons, M. C. *The Arabian Epic – Heroic and Oral Story-telling Volume 3: Texts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, *Yavuz Sultan Selîm Dîvânı Şerhi* ed. Beyza Terzi Sarı – Seda Aydın Kurt. Ankara: DBY Yayınları, 2020.

Marianna. Klar. *A Study of Ms BM 4274 Or. in Relation to The Printed Text of Sīrat Saif b. Dhī Yazan*. Cambridge: Pembroke College, Oriental Studies, Master Thesis, 1994.

Mehmed Salahi, *Kamus-i Osmani*. 1. Baskı. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1895.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. Akbayar, Nuri – Kahraman, Seyit Ali. (haz.) 4. Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1996.

Mehmet Arslan (haz.) *Osmanlı Saray Tarihi – Tarih-i Enderun*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.

Moghaddam, Mohammad Dabir – Maleki, Sima. " تحلیل صوری و معنایی فرایند تکرار کامل در زبان فارسی" *مجلهٔ زبانشناسی وگویشهای خرسان سانشگاه فردوسی مشهد* . 5/1, (2016-۱۳۹۵), 1-23.

Mottahedeh, Roy P. "ʿAjāʾib in The Thousand One Nights". *The Thousand and One Nights in Arabic Literature and Society* içinde. ed. Rcihard G. Hovannisian – Georges Sabagh. 29-39. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Muallim Naci, *Lügat-i Naci*. İstanbul: Asır Matbaası, 1322.___ *Istılâhât-ı Edebiyye*, nşr. M. A. Yekta Saraç. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017___ *Istılahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri*. nşr. Yalçın, Alemdar – Hayber, Abdülkadir. Ankara: Akabe Yayınları, 1990?.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayın, 1995.

Nazif, Ahmed. *Seyfü zü'l-Yezen-nam Padişahın Hikayesi Tercümesidir*. İstanbul: Fi Matbaʿat-i mektebi'l-fünūni'l-Harbiyyeti's-Sultaniyye, 1868. ___*Seyf-i Zülyezen Hikâyesi Tercümesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Demirbaş Nr. 0007414, 1840.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Battalnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/206-208. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992. https://islamansiklopedisi.org.tr/battalname

Özbek, Emin Erdem. "Türk Dilinde "İkileme" Terimi ve Tuva Türkçesi Örneğinde İkilemelerin/İkili Sözlerin Semantik Özellikleri Üzerine". *Turkish Studies* –

Language and Literature. 16/4, (2021), 2481-2510. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52701

Paret, Rudi. *Sīrat Saif ibn Dhī Jazan – Ein arabischer Volksroman*. Hannover: Orient Buchhandlung Heinz Lafaire, 1924.

Prods Oktor Skjærvø, "Middle West Iranian". *Iranian Languages* içinde. ed. Gernot Windfuhr. 196-278. New York: Routledge, 2009.

Redhouse, James W. M. R. A. S. *A Simplified Grammar of the Ottoman-Turkish Language.* London:Trübner & Co, 1884.___ *A Turkish and English Lexicon A Turkish and English Lexicon Shewing in English the Significations of the Turkish Terms* Constantinople: American Mission, 1890. (Tıpkıbasım – Beirut: Librairie Du Liban, 1996).

Sakaoğlu, Saim. *Halk Hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011.

Sev, Gülsel. "Divanü Lügati't-Türk'te İkilemeler". *Türk Dili Dergisi*, 634 (2004), 497-510.

Simpson, J.A. – Winer, E.S. C. (ed.) *The Oxford Dictionary*. 5. Cilt; 6. Cilt; 7. Cilt; 13. Cilt; Oxford: Oxford University, 1989.

Steingass, F. *A Comprehensive Persian – English Dictionary*. Beirut: Typopress, 1998.

Suçin, M. Hakkı. *Öteki Dilde Var Olmak*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.___ "Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi". *EKEV Akademi Dergisi*. 10/28, (2006), 281-294. https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/mehmet_hakki_sucin_turkce_arapca_dizilim.pdf

Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/112-114. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004. https://islamansiklopedisi.org.tr/menakibname

Şemseddin Sami. *Kamusu'l-Aʿlām*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1889. ___ *Kamus-i Türkî*. Der-saʿādet: İkdam Matbaası, 1317.

Şenlik, Ahmet Şefik. *Zur Satverknüpfung im Altosmanischen*. Kırklareli: Rumeliya Yay., 2022.

Şentürk, Nurullah. “Arap Dilinde Eş Anlamlı Sözcükler ve Ortaya Çıkaran Nedenler”. *Şarkiyat Mecmuası*. 41, (2022), 321-351. https://doi.org/10.26650/jos.1128300

Theodore De Langeac. *Les Aventures D’un Sultan*. Paris: Michel Levy Freres, Libraires Editeurs, 1868.

Topaloğlu, Ahmet. (haz.). *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Dergâh Yay, 2019.

Trask, R. L. *A Dictionary of Grammatical Terms In Linguistics*. London: Routledge, 1996.

Tulum, Mertol. *Meninski’nin Thesaurus’u ve 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK, 2011.___ *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul - Menâkıbu’l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi, 2000.

Tuna, Osman Nedim. “TÜRKÇEDE TEKRARLAR”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3/2-3, (1949), 429-447.

Uçar, Hasan. *Kur’ân-ı Kerîm’deki Anlamsal Bedî’ Sanatları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2013.

Underhill, Robert. *Turkish Grammar*. London: The MIT Press, 1976.

Uslu, Ahmet. “Kurgu Tekniği ve Arketipsel Eleştiri Bağlamında Yücel Balku’nun Öyküleri”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, (2017), 1-27. https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/279436/kurgu-teknigi-ve-arketipsel-elestiri-baglaminda-yucel-balkunun-oykuleri

Uslucan, Fikret – Üst, Sibel. “Necâtî Beğ Divanı’nda Peygamberler Dışındaki Dinî Şahsiyetler”. *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu 15-17 Nisan 2009 “Ölümünün 500. Yılında Necâtî Beğ Anısına”* içinde. ed. Gencay Zavotçu. 242-256. Kocaeli: Faal Tanıtım Matbaa LTD. ŞTİ, 2009.

Uyguner, Muzaffer (haz.) Ömer *Seyfettin – Dil Konusunda Yazılar*.Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.

Üçkarakaya, N. “Ali Ekrem Bolayır‘ın Nazariyât-ı Edebiyye Dersleri adlı kitabının cümleler bölümünün bağdaşıklık ve tutarlılık açısından değerlendirilmesi”. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5/4, (2017), 888-923. https://doi.org/10.16916/aded.329325

Ünver, Süheyl. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies* 3/6, (2008), 1-46. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.449

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yay., 2007.

Von Hees, Syrinx. "Şaşırtıcı: Acâib Edebiyatının Bir Eleştirisi ve Yeniden Okuması", çev. Yeliz Özay. *Millî Folklor*. 26/103, (2014), 142-162. https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=103&Sayfa=139

Wiet, G. "Akhmīm". *The Encyclopaedia of Islam*. 3. Baskı. 1/330, Leiden: E. J. Brill, 1986.

Yaktine, Said. *Zehiretü'l-ʿAjaibi'l-ʿArabiyya Sayf b. Zi Yazan*. Beirut: Markaz el-Thaqafi el-Arabi, 1994.

Yazar, Sadık. "XVI. Yüzyıl Türkçe Seyahatnamelerinde Acâib". *Millî Folklor*. 26/103, (2014), 98-110. https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=103&Sayfa=95

Yazıcı, Hüseyin. "Sîretü Seyf b. Zîyezen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/271. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009. https://islamansiklopedisi.org.tr/siretu-seyf-b-ziyezen

Yurdatap, Selami Münir. *Seyfizülyezenin müthiş maceraları: Korkunç bir intikam: Gizli cennetin anahtarları*. İstanbul: Bozkurt Kitapevi, 1963.

Zülfikar, Hamza. *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler.* Ankara: Türk Dil Kurumu, 1995.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

Almaany Çevrim İçi Arapça Sözlük. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/ / https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/

Kubbealtı Lugati. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. http://lugatim.com

Osmanlıca Sözlükler. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. https://www.osmanlicasozlukler.com

Sīrat al-malik Saif Ḏī Yazan. Bielefeld University Library – BASE – Bielefeld Academic Search Engine (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2023) https://www.basesearch.net/Search/Results?lookfor=saif+yazan&type=all&page=1&l=en&oaboost=1&refid=dcpageen

The Arabic Lexicon –Hawramani. Çevrim İçi Sözlük. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. http://arabiclexicon.hawramani.com

Tübitak – Ulakbim Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi. TO-KAT Ulusal Toplu Katalog Veritabanı. ErişimTarihi: 9 Haziran 2023.

https://www.toplukatalog.gov.tr/?_f=1&the_page=&cwid=2&keyword=muharrem+zeki+korgunal&tokat_search_field=3&order=0&command=Tara#1

Türk Dil Kurumu Sözlükleri – Çevrim İçi. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. https://sozluk.gov.tr

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. "İhmîm" Arama Sonuçları. Erişim Tarihi: 9 Kasım 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=ihmîm&p=m&page=1

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkalığı Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi ve Vankulu Lügati – E-sözlük. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2022 – 17 Haziran 2023. http://www.kamus.yek.gov.tr

Wikipedia The Free Encyclopedia. "القوصية" https://ar.wikipedia.org/wiki/القوصية Erişim Tarihi: 03.04.2023___"Asyut"https://en.wikipedia.org/wiki/Asyut___https://en.wikipedia.org/wiki/Toukh___"Damanhur"https://en.wikipedia.org/wiki/Damanhur___

"منوف"(https://ar.wikipedia.org/wiki/منوف___ https://en.wikipedia.org/wiki/Cush_(Bible) ____ "Faraskur" https://en.wikipedia.org/wiki/Faraskur.

World History Encyclopedia "The Kingdom of Kush" Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2023. https://www.worldhistory.org/Kush;